अभिधान व्युत्पत्ति प्रक्रिया कोशः

भाग-२

थ - ह

-: प्रकाशक :-

श्री जिनशासन आराधना ट्रस्ट
७/३, भोइवाडा, भुलेश्वर, मुंबई-४००००२

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સા. દર્શનકલાશ્રીજી

अभिधान व्युत्पत्ति प्रक्रिया कोशः

ભગવાન શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ વિરચિત
અભિધાન ચિન્તામણિ નામમાલાવૃત્તિગત
વ્યુત્પત્તિઓનું અકારાદિક્રમે સંકલન

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कलिकालसर्वज्ञश्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितः
अभिधानचिन्तामणिकोशःसटीकः
अकारादिक्रमेण वर्गीकृतः

अभिधानव्युत्पत्तिप्रक्रियाकोशः

II

('थ' तो 'ह' पर्यन्तः द्वितीयो विभागः)

卐

संकलनकर्तारः

१ मुनिश्री पूर्णचन्द्रविजयः
२ मुनिश्री मुनिचन्द्रविजयः
३ मुनिश्री दिव्यरत्नविजयः
४ मुनिश्री महाबोधिविजयः

卐

प्रकाशकः

श्रीजिनशासन आराधना ट्रस्ट

७/त्रीजो भोइवाडो, भुलेश्वर, मुंबई–४०० ००२

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રકાશન દિન :
૨૦૪૫–કા. સુ. ૧૫
કલિકાલ સર્વજ્ઞ આચાર્યશ્રી હેમચન્દ્ર સૂરિ મહારાજની
૯૦૧ મી જન્મતિથિ.

卐

નકલ : ૧૦૦૦

卐

આવૃત્તિ : પ્રથમ

卐

કિંમત : રૂ. ૬૦

સર્વાધિકાર : શ્રમણ પ્રધાન જૈન સંઘને આધિન.

પ્રાપ્તિસ્થાન

૧ શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ
૭ ત્રીજો ભોઇવાડો
ભુલેશ્વર,
મુંબઈ–૪૦૦ ૦૦૨

૨ શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ
C/o સુમતિલાલ ઉત્તમચંદ
મારફતીયા મહેતાનો પાડો,
ગોળશેરી, પાટણ–૩૮૪૨૬૫.

૩ શ્રી મૂળીબેન અંબાલાલ રતનચંદ ધર્મશાળા :
સરદાર બાગ સામે, સ્ટેશન રોડ,
વીરમગામ–૩૮૨૧૫૦

૪. શ્રી પાર્શ્વ પ્રકાશન
નિશાપોળ, રિલીફ રોડ
અમદાવાદ

૫ સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર :
હાથીખાના, રતનપોળ
અમદાવાદ–૩૮૦ ૦૦૧

卐

મુદ્રક : જીતેન્દ્ર બી. શાહ * જીગી પ્રિન્ટર્સ
૩૦૫, મહાવીર દર્શન, કસ્તુરબા ક્રોસ રોડ નં. ૫,
બોરીવલી (ઈસ્ટ), મુંબઈ–૪૦૦ ૦૬૬
ફોન : C/o ૩૧૭૮૧૦/૨૯૫૫૭૬.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कलिकालसर्वज्ञश्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितः
अभिधानचिन्तामणिकोशःसटीकः
अकारादिक्रमेण वर्गीकृतः

अभिधानव्युत्पत्तिप्रक्रियाकोशः

II

('थ' तो 'ह' ःपर्यन्तः द्वितीयो विभागः)

संकलनकर्तारः

१ मुनिश्री पूर्णचन्द्रविजयः
२ मुनिश्री मुनिचन्द्रविजयः
३ मुनिश्री दिव्यरत्नविजयः
४ मुनिश्री महाबोधिविजयः

प्रकाशकः

श्रीजिनशासन आराधना ट्रस्ट

७/त्रीजो भोइवाडो, भुलेश्वर, मुंबई–४०० ००२

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રકાશન દિન :
૨૦૪૫-કા. સુ. ૧૫
કલિકાલ સર્વજ્ઞ આચાર્યશ્રી હેમચન્દ્ર સૂરિ મહારાજની
૯૦૧ મી જન્મતિથિ.

卐

નકલ : ૧૦૦૦

卐

આવૃત્તિ : પ્રથમ

卐

કિંમત : રૂ. ૬૦

સર્વાધિકાર : શ્રમણ પ્રધાન જૈન સંઘને આધિન.

પ્રાપ્તિસ્થાન

૧ શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ
૭ ત્રીજો ભોઇવાડો
ભુલેશ્વર,
મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૨

૨ શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ
C/O સુમતિલાલ ઉત્તમચંદ
મારફતીયા મહેતાનો પાડો,
ગોળશેરી, પાટણ-૩૮૪૨૬૫.

૩ શ્રી મૂળીબેન અંબાલાલ રતનચંદ ધર્મશાળા :
સરદાર બાગ સામે, સ્ટેશન રોડ,
વીરમગામ-૩૮૨૧૫૦

૪. શ્રી પાર્શ્વ પ્રકાશન
નિશાપોળ, રિલીફ રોડ
અમદાવાદ

૫ સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર :
હાથીખાના, રતનપોળ
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧

卐

મુદ્રક : જીતેન્દ્ર બી. શાહ * જીગી પ્રિન્ટર્સ
૩૦૫, મહાવીર દર્શન, કસ્તુરબા ક્રોસ રોડ નં. ૫,
બોરીવલી (ઈસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦ ૦૬૬
ફોન : C/O ૩૧૭૮૧૦/૨૯૫૫૭૬.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

श्री મહાવીરસ્વામિને નમઃ ।

શ્રી પાર્શ્વનાથાય નમઃ ।

દ્રવ્ય સહાયક

પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંતમહોદધિ, સુવિશાળમુનિગચ્છનિર્માતા, વાત્સલ્યમહોદધિ સ્વ. આચાર્યદેવ **શ્રીમદ્ વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજાના** અગણિત ઉપકારોથી વાસિત ડીસા જૈન સંઘ પંચાચારના પાલનપૂર્વક જિનશાસનની સુંદર આરાધના કરી રહેલ છે. બનાસ નદીના કિનારે વસેલા નવાડીસા નગરમાં જૈનોની વિશાળ વસતી છે. સ્વ. પૂજ્યશ્રીએ ડીસા સંઘ પર ઉપકારાર્થે પોતાના સમુદાયના ઉત્તમ સંયમી આત્માઓને ચાતુર્માસાર્થે મોકલેલ છે. પૂજ્યશ્રીના સ્વર્ગવાસ પછી પણ ડીસા સંઘને પૂજ્યશ્રીના સમુદાયના ઉત્તમ મહાત્માઓનો યોગ લગભગ દરેક ચાતુર્માસમાં મળતો રહ્યો છે.

પૂર્વે સદર બજારમાં શ્રી પુરુષાદાની પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં તથા બાજુમાં રહેલ ઉપાશ્રયમાં સકલ સંઘ આરાધના કરતો, પરંતુ તે જગ્યા નાની પડતા રીસાલાબજારમાં શ્રી મહાવીરસ્વામી ભગવંતનું ભવ્ય શિખરબંધી જિનાલય તથા નૂતન ઉપાશ્રયનું નિર્માણ કરી સંઘ હાલ ત્યાં આરાધના કરી રહેલ છે. પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંતમહોદધિ સ્વ. આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજાના પટ્ટાલંકાર પરમ શાસનપ્રભાવક/વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાના શુભ હસ્તે સંવત ૨૦૩૭ માં શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવંતાદિ જિનબિંબોની અંજલશલાકા તથા પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂજ્યશ્રીનું ચાતુર્માસ પણ થયું.

આ ઉપરાંત નેમિનાથ સોસાયટીમાં પણ એક ભવ્ય શિખરબંધી દેરાસર તથા ઉપાશ્રયનું નિર્માણ સંઘ તરફથી કરવામાં આવેલ છે. શ્રી પુરૂષાદાની પાર્શ્વનાથ ભગવંતના સદર બજારના દેરાસરનો પણ જીર્ણોદ્ધાર ચાલી રહ્યો છે.

નમસ્કાર મહામંત્રના અનન્ય આરાધક પૂજ્ય પંન્યાસજી શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી ગણિવર્યશ્રીના વર્ષો પૂર્વેના ચાતુર્માસથી ડીસાસંઘમાં અનેરી ધર્મરોશની પ્રગટી તથા પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયકલાપૂર્ણસૂરિ મહારાજ સાહેબ આદિના ચાતુર્માસથી પણ ડીસા સંઘમાં સુંદર ધર્મજાગૃતિ આવી છે.

પૂજ્યપાદ વર્ધમાન તપોનિધિ આચાય દેવ **શ્રીમદ્ વિજયભુવનભાનુસૂરિ મહારાજની** આજ્ઞાથી તેઓશ્રીના શિષ્ય સમતાસાગર **પંન્યાસજીશ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવર્યશ્રીના** શિષ્ય પ. પૂ. **પંન્યાસજીશ્રી હેમચંદ્ર વિજયજી ગણિવર્ય** (હાલ પૂ. આચાર્યદેવ **શ્રી વિજયહેમચંદ્ર સૂરિ** મહારાજ સાહેબ)નું ચાતુર્માસ સંવત ૨૦૪૩

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ના વર્ષમાં ડીસા મુકામે થયું. પૂજ્યશ્રીની વાણીથી સંઘમાં વૈરાગ્યની છોળો ઉછળવા માંડી. અટ્ઠમ તપ પૂર્વક શ્રી સીમંધર સ્વામીની આરાધના, સાંકળી અટ્ઠમ, દુષ્કૃતગર્હા, સુકૃત અનુમોદના, સામુદાયિક અષ્ટપ્રકારી પૂજા વગેરે વિવિધ આરાધનાઓ થઈ. પંચસૂત્રના આધારે પ્રેરક પ્રવચનો થયા. વાચનાઓ પણ થઈ.

આ ઉપરાંત પૂજ્યશ્રીની નિશ્રામાં શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ દ્વારા ચાલતા શાસ્ત્રલેખન, શાસ્ત્ર પ્રકાશન વગેરે શ્રુતભક્તિના કાર્યો જોઈ ડીસાસંઘ અત્યંત પ્રભાવિત થયો. શાસ્ત્રલહીયાઓનું એક નાનકડું મિલન પણ ડીસા મુકામે યોજાયું. પૂજ્યશ્રીના માર્ગદર્શનથી શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ દ્વારા ચાલતા સાતક્ષેત્રોની ભક્તિના કાર્યમાં પણ શ્રી સંઘે ખૂબ સુંદર સહકાર આપ્યો.

પૂજ્યશ્રીની નિશ્રામાં ચાલતા શ્રુતભક્તિના કાર્યથી ઉલ્લસિત થઈ તેમાં લાભ લેવાની ભાવનાથી પૂજ્યશ્રીની પ્રેરણાથી ડીસા જૈન સંઘે કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્યદેવ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ રચિત અભિધાન ચિંતામણિ આધારે મુનિશ્રી પૂર્ણચંદ્રવિજય મહારાજ, મુનિશ્રી મુનિચંદ્રવિજય મહારાજ, મુનિશ્રી દિવ્યરત્નવિજય મહારાજ તથા મુનિશ્રી મહાબોધિવિજય મહારાજ દ્વારા અત્યંત પરિશ્રમપૂર્વક થયેલ "શ્રી અભિધાન વ્યુત્પતિ પ્રક્રિયા કોશ"ના બીજા ભાગના પ્રકાશનનો સંપૂર્ણ લાભ સંઘ હસ્તકના જ્ઞાનનિધિમાંથી લીધો છે. જ્ઞાનનિધિના દ્રવ્યના આ સદુપયોગની અમે ખૂબ અનુમોદના કરીએ છીએ. આવી જ રીતે બીજા પણ અનેક પ્રાચીન શાસ્ત્રગ્રંથોના લેખન-પ્રકાશનાદિ શ્રુતભક્તિનો તેમજ શાસન પ્રભાવનાના વિવિધ કાર્યોનો નવાડીસા જૈન સંઘ ખૂબ લાભ લે એવી શુભાભિલાષા અમે વ્યક્ત કરીએ છીએ.

લી.

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી મહાવીરસ્વામિને નમઃ ।

શ્રી પાર્શ્વનાથાય નમઃ ।

દ્રવ્ય સહાયક

પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંતમહોદધિ, સુવિશાળમુનિગચ્છનિર્માતા, વાત્સલ્યમહોદધિ સ્વ. આચાર્યદેવ **શ્રીમદ્ વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજાના** અગણિત ઉપકારોથી વાસિત ડીસા જૈન સંઘ પંચાચારના પાલનપૂર્વક જિનશાસનની સુંદર આરાધના કરી રહેલ છે. બનાસ નદીના કિનારે વસેલા નવાડીસા નગરમાં જૈનોની વિશાળ વસતી છે. સ્વ. પૂજ્યશ્રીએ ડીસા સંઘ પર ઉપકારાર્થે પોતાના સમુદાયના ઉત્તમ સંયમી આત્માઓને ચાતુર્માસાર્થે મોકલેલ છે. પૂજ્યશ્રીના સ્વર્ગવાસ પછી પણ ડીસા સંઘને પૂજ્યશ્રીના સમુદાયના ઉત્તમ મહાત્માઓનો યોગ લગભગ દરેક ચાતુર્માસમાં મળતો રહ્યો છે.

પૂર્વે સદર બજારમાં શ્રી પુરુષાદાની પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં તથા બાજુમાં રહેલ ઉપાશ્રયમાં સકલ સંઘ આરાધના કરતો, પરંતુ તે જગ્યા નાની પડતા રીસાલાબજારમાં શ્રી મહાવીરસ્વામી ભગવંતનું ભવ્ય શિખરબંધી જિનાલય તથા નૂતન ઉપાશ્રયનું નિર્માણ કરી સંઘ હાલ ત્યાં આરાધના કરી રહેલ છે. પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંતમહોદધિ સ્વ. આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજાના પટ્ટાલંકાર પરમ શાસનપ્રભાવક/વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાના શુભ હસ્તે સંવત ૨૦૩૭ માં શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવંતાદિ જિનબિંબોની અંજનશલાકા તથા પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂજ્યશ્રીનું ચાતુર્માસ પણ થયું.

આ ઉપરાંત નેમિનાથ સોસાયટીમાં પણ એક ભવ્ય શિખરબંધી દેરાસર તથા ઉપાશ્રયનું નિર્માણ સંઘ તરફથી કરવામાં આવેલ છે. શ્રી પુરૂષાદાની પાર્શ્વનાથ ભગવંતના સદર બજારના દેરાસરનો પણ જીર્ણોદ્ધાર ચાલી રહ્યો છે.

નમસ્કાર મહામંત્રના અનન્ય આરાધક પૂજ્ય પંન્યાસજી શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી ગણિવર્યશ્રીના વર્ષો પૂર્વેના ચાતુર્માસથી ડીસાસંઘમાં અનેરી ધર્મરાશની પ્રગટી તથા પૂજ્ય-પાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયકલાપૂર્ણસૂરિ મહારાજ સાહેબ આદિના ચાતુર્માસથી પણ ડીસા સંઘમાં સુંદર ધર્મજાગૃતિ આવી છે.

પૂજ્યપાદ વર્ધમાન તપોનિધિ આચાય દેવ **શ્રીમદ્ વિજયભુવનુભાનુસૂરિ મહા-રાજની** આજ્ઞાથી તેઓશ્રીના શિષ્ય સમતાસાગર **પંન્યાસજીશ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવર્યશ્રીના** શિષ્ય પ. પૂ. **પંન્યાસજીશ્રી હેમચંદ્ર વિજયજી ગણિવર્ય** (હાલ **પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી વિજયહેમચંદ્ર સૂરિ** મહારાજ સાહેબ)નું ચાતુર્માસ સંવત ૨૦૪૩

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ના વર્ષમાં ડીસા મુકામે થયું. પૂજ્યશ્રીની વાણીથી સંઘમાં વૈરાગ્યની છોળો ઉછળવા માંડી. અઠ્ઠમ તપ પૂર્વક શ્રી સીમંધર સ્વામીની આરાધના, સાંકળી અઠ્ઠમ, દુષ્કૃતગર્હા, સુકૃત અનુમોદના, સામુદાયિક અષ્ટપ્રકારી પૂજા વગેરે વિવિધ આરાધનાઓ થઈ. પંચસૂત્રના આધારે પ્રેરક પ્રવચનો થયા. વાચનાઓ પણ થઈ.

આ ઉપરાંત પૂજ્યશ્રીની નિશ્રામાં શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ દ્વારા ચાલતા શાસ્ત્રલેખન, શાસ્ત્ર પ્રકાશન વગેરે શ્રુતભક્તિના કાર્યો જોઈ ડીસાસંઘ અત્યંત પ્રભાવિત થયો. શાસ્ત્રલહીયાઓનું એક નાનકડું મિલન પણ ડીસા મુકામે યોજાયું. પૂજ્યશ્રીના માર્ગદર્શનથી શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ દ્વારા ચાલતા સાતક્ષેત્રોની ભક્તિના કાર્યમાં પણ શ્રી સંઘે ખૂબ સુંદર સહકાર આપ્યો.

પૂજ્યશ્રીની નિશ્રામાં ચાલતા શ્રુતભક્તિના કાર્યથી ઉલ્લસિત થઈ તેમાં લાભ લેવાની ભાવનાથી પૂજ્યશ્રીની પ્રેરણાથી ડીસા જૈન સંઘે કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્યદેવ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ રચિત અભિધાન ચિંતામણિ આધારે મુનિશ્રી પૂર્ણચંદ્રવિજય મહારાજ, મુનિશ્રી મુનિચંદ્રવિજય મહારાજ, મુનિશ્રી દિવ્યરત્નવિજય મહારાજ તથા મુનિશ્રી મહાબોધિવિજય મહારાજ દ્વારા અત્યંત પરિશ્રમપૂર્વક થયેલ "શ્રી અભિધાન વ્યુત્પતિ પ્રક્રિયા કોશ"ના બીજા ભાગના પ્રકાશનનો સંપૂર્ણ લાભ સંઘ હસ્તકના જ્ઞાનનિધિમાંથી લીધો છે. જ્ઞાનનિધિના દ્રવ્યના આ સદુપયોગની અમે ખૂબ અનુમોદના કરીએ છીએ. આવી જ રીતે બીજા પણ અનેક પ્રાચીન શાસ્ત્રગ્રંથોના લેખન-પ્રકાશનાદિ શ્રુતભક્તિનો તેમજ શાસન પ્રભાવનાના વિવિધ કાર્યોનો નવાડીસા જૈન સંઘ ખૂબ લાભ લે એવી શુભાભિલાષા અમે વ્યક્ત કરીએ છીએ.

લી.

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ

પ્રકાશકીય નિવેદન

શાસનરત્ન, કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્યભગવંત શ્રીહેમચંદ્રસૂરિમહારાજાએ વિશાળ સાહિત્યનું સર્જન કર્યું છે. તેમાં વ્યાકરણ-કોશ વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે. "અભિધાન ચિંતામણિ" નામના તેમના શ્લોકબદ્ધ કોશના આધારે મુનિ ચતુષ્કે 'અ'-કારાદિ ક્રમે શબ્દો ગોઠવી પ્રસ્તુત સંસ્કૃત કોશ તૈયાર કર્યો છે. જેનું નામ છે

"અભિધાન વ્યુત્પત્તિ પ્રક્રિયા કોશ"

આ કોશનો પ્રથમ ભાગ ગત વર્ષે તૈયાર થઈ ગયો હતો. બીજો ભાગ આ વર્ષે તૈયાર થયો છે. બે ભાગ એક સાથે જ પ્રકાશન કરી સર્વત્ર મોકલવા એ હિસાબે પ્રથમ ભાગનું પ્રકાશન અમે બાકી રાખેલ હવે બંને ભાગ ને અમે સાથે પ્રકાશિત કરીએ છીએ.

પ્રસ્તુત કોશના સંકલક છે અધ્યાત્મયોગી પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય કલાપૂર્ણ-સૂરીશ્વરજીમહારાજાનાં ત્રણ શિષ્ય પ્રશિષ્ય મુનિ શ્રી પૂર્ણચંદ્ર વિજયજી મ., મુનિ શ્રી મુનિચંદ્રવિજયજી મ., મુનિ શ્રી દિવ્યરત્ન વિજયજી મ. તથા પ.પૂ. વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાનુ સૂરીશ્વરજી મહારાજાના પ્રશિષ્ય પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય હેમચંદ્રસૂરિ મ.સા.ના પ્રશિષ્ય પ.પૂ. મુનિરાજ શ્રી મહાબોધિવિજયજી. આ ચારે મુનિભગવંતોએ વર્ષો નો પરિશ્રમ કરી સંઘ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. અનેક પુણ્યાત્માઓને આ ગ્રંથ સ્વાધ્યાયમાં તથા સંશોધનમાં સહાયક બનશે.

આવા મહાન સંઘઉપયોગી ગ્રંથને તૈયાર કરી આપવા માટે આ ચારે મુનિપુંગવોનો અમે ખૂબ ખૂબ ઉપકાર માનીએ છીએ. ભવિષ્યમાં પણ શ્રુતભક્તિના વિશાળ કાર્યો આ મહાત્માઓ દ્વારા થાય એવી અપેક્ષા રાખીએ છીએ.

વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય હેમચન્દ્રસૂરિ મ.ની શુભ પ્રેરણાથી પ્રસ્તુતકોશગ્રંથનો જ્ઞાનખાતામાંથી સંપૂર્ણ લાભ લેનાર શ્રી નવાડીસા સંઘનો આ સ્થળે ઉપકાર માનવો અસ્થાને નહિ ગણાય.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

આ કોશને ઝડપી અને સુંદર છાપી આપનાર **જીગી પ્રિન્ટર્સ** ના માલિક **શ્રી જીતુભાઈ બી. શાહ** ના પણ અમો આભારી છીએ.

પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંત મહોદધિ સ્વ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજાની દિવ્યકૃપાથી તેઓશ્રીના પટ્ટાલંકાર વર્ધમાનતપોનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાનુ–સૂરિ મ.સા. ના આશીર્વાદથી તથા તેઓશ્રીના જ શિષ્યરત્ન સમતાસાગર પંન્યાસજી શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવર્ય ના શિષ્ય પ.પૂ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય હેમચંદ્રસૂરિ મ. સા.ના માર્ગદર્શન હેઠળ શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટે સાતક્ષેત્રની ભક્તિ અંતર્ગત શ્રુતભક્તિના વિશાળકાર્યો હાથ ધર્યા છે. પ્રાચીન ગ્રંથો ને પુનઃમુદ્રણ કરાવવાનું પણ શરૂ થયું છે. લગભગ પચાસ જેટલા પ્રાચીન ગ્રંથો પ્રકાશિત થવા આવ્યા છે.

શાસનદેવની કૃપાથી આ કાર્યને ખૂબ ખૂબ વેગ મળે અને વિશેષ વિશેષ લાભ મળતા રહે એજ એક માત્ર શુભાભિલાષા.

લી.

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ—ટ્રસ્ટીઓ

[૧] શ્રી ચંદ્રકુમાર બાબુભાઈ જરીવાળા
[૨] શ્રી લલિતભાઈ રતનચંદ કોઠારી
[૩] શ્રી નવીનચંદ્ર ભગવાનદાસ શાહ
[૪] શ્રી પુંડરીકભાઈ અંબાલાલ શાહ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રકાશકીય નિવેદન

શાસનરત્ન, કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્યભગવંત શ્રીહેમચંદ્રસૂરિમહારાજાએ વિશાળ સાહિત્યનું સર્જન કર્યું છે. તેમાં વ્યાકરણ-કોશ વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે. "અભિધાન ચિંતામણિ" નામના તેમના શ્લોકબધ્ધ કોશના આધારે મુનિ ચતુષ્કે 'અ'-કારાદિ ક્રમે શબ્દો ગોઠવી પ્રસ્તુત સંસ્કૃત કોશ તૈયાર કર્યો છે. જેનું નામ છે

"અભિધાન વ્યુત્પત્તિ પ્રક્રિયા કોશ"

આ કોશનો પ્રથમ ભાગ ગત વર્ષે તૈયાર થઈ ગયો હતો. બીજો ભાગ આ વર્ષે તૈયાર થયો છે. બે ભાગ એક સાથે જ પ્રકાશન કરી સર્વત્ર મોકલવા એ હિસાબે પ્રથમ ભાગનું પ્રકાશન અમે બાકી રાખેલ હવે બંને ભાગ ને અમે સાથે પ્રકાશિત કરીએ છીએ.

પ્રસ્તુત કોશના સંકલક છે અધ્યાત્મયોગી પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય કલાપૂર્ણ-સૂરીશ્વરજીમહારાજાનાં ત્રણ શિષ્ય પ્રશિષ્ય મુનિ શ્રી પૂર્ણચંદ્ર વિજયજી મ., મુનિ શ્રી મુનિચંદ્રવિજયજી મ., મુનિ શ્રી દિવ્યરત્ન વિજયજી મ. તથા પ.પૂ. વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાનુ સૂરીશ્વરજી મહારાજાના પ્રશિષ્ય પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય હેમચંદ્રસૂરિ મ.સા.ના પ્રશિષ્ય પ.પૂ. મુનિરાજ શ્રી મહાબોધિવિજયજી. આ ચારે મુનિભગવંતોએ વર્ષો નો પરિશ્રમ કરી સંઘ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. અનેક પુણ્યાત્માઓને આ ગ્રંથ સ્વાધ્યાયમાં તથા સંશોધનમાં સહાયક બનશે.

આવા મહાન સંઘઉપયોગી ગ્રંથને તૈયાર કરી આપવા માટે આ ચારે મુનિપુંગવોનો અમે ખૂબ ખૂબ ઉપકાર માનીએ છીએ. ભવિષ્યમાં પણ શ્રુતભક્તિના વિશાળ કાર્યો આ મહાત્માઓ દ્વારા થાય એવી અપેક્ષા રાખીએ છીએ.

વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય હેમચન્દ્રસૂરિ મ.ની શુભ પ્રેરણાથી પ્રસ્તુતકોશગ્રંથનો જ્ઞાનખાતામાંથી સંપૂર્ણ લાભ લેનાર શ્રી નવાડીસા સંઘનો આ સ્થળે ઉપકાર માનવો અસ્થાને નહિ ગણાય.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

આ કોશને ઝડપી અને સુંદર છાપી આપનાર **જીગી પ્રિન્ટર્સ** ના માલિક **શ્રી જીતુભાઈ બી. શાહ** ના પણ અમો આભારી છીએ.

પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંત મહોદધિ સ્વ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજાની દિવ્યકૃપાથી તેઓશ્રીના પટ્ટાલંકાર વર્ધમાનતપોનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાનુ–સૂરિ મ.સા. ના આશીર્વાદથી તથા તેઓશ્રીના જ શિષ્યરત્ન સમતાસાગર પંન્યાસજી શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવર્ય ના શિષ્ય પ.પૂ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય હેમચંદ્રસૂરિ મ. સા.ના માર્ગદર્શન હેઠળ શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટે સાતક્ષેત્રની ભક્તિ અંતર્ગત શ્રુતભક્તિના વિશાળકાર્યો હાથ ધર્યા છે. પ્રાચીન ગ્રંથો ને પુનઃમુદ્રણ કરાવવાનું પણ શરૂ થયું છે. લગભગ પચાસ જેટલા પ્રાચીન ગ્રંથો પ્રકાશિત થવા આવ્યા છે.

શાસનદેવની કૃપાથી આ કાર્યને ખૂબ ખૂબ વેગ મળે અને વિશેષ વિશેષ લાભ મળતા રહે એજ એક માત્ર શુભાભિલાષા.

લી.

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ—ટ્રસ્ટીઓ

[૧] શ્રી ચંદ્રકુમાર બાબુભાઈ જરીવાળા
[૨] શ્રી લલિતભાઈ રતનચંદ કોઠારી
[૩] શ્રી નવીનચંદ્ર ભગવાનદાસ શાહ
[૪] શ્રી પુંડરીકભાઈ અંબાલાલ શાહ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી મહાવીરસ્વામિને નમઃ ।।
નમોનમઃ શ્રીગુરુપ્રેમસૂરયે ।।

પ્રસ્તાવના

જીભની તાકાત :

હકીમલુકમાનને પ્રશ્ન પૂછાયો....
શરીરનું સહુથી ઉત્તમ અંગ કયું ?
જવાબ મળ્યો....
જીભ....
ફરી એક પ્રશ્ન પૂછાયો....
શરીરનું નરસુ અંગ કયું ?
ફરી એજ જવાબ મળ્યો....
જીભ....
પૂછનાર વિચારમાં પડી ગયો....
લુકમાન પૂછનારની વ્યગ્રતા કળી ગયા....
લુકમાને ધીરે રહીને જવાબ આપ્યો
"જીભ દ્વારા સારા શબ્દો બોલાય તો
જીભ શરીરનું ઉત્તમ અંગ બને....
હલકા શબ્દો બોલાય તો
જીભ શરીરનું નરસુ અંગ બને છે...."
પૂછનાર ને સચોટ ઉત્તર મળ્યાનો આનંદ થયો.
શબ્દની ઉત્પત્તિ જીભથી થાય છે.
જીભ વાટે નીકળતા શબ્દો
કંઇકના જીવન શણગારી શકે છે તો
કંઇકના જીવન સળગાવી પણ શકે છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શબ્દની આવી મહાન તાકાતને
માનવી એકવાર પીછાની લ્યે તો
તેના સંસારમાં સર્જાતા સંઘર્ષો
કાયમ માટે શમી જાય....

શબ્દમાં રૂક્ષતા અને કઠોરતાને દૂર કરી કોમળતા અને મધુરતા લાવવા માટે કોશ ગ્રન્થો ઘણા જ ઉપયોગી બને છે. તેમજ સાહિત્ય સર્જન અને સાહિત્ય વાંચનમાં પણ કોશગ્રન્થો ઘણા જ ઉપયોગી પૂરવાર થયા છે.

કોશરચના પદ્ધત્તિ :

કોશોની રચના અનેક પ્રકારે થતી હોય છે. તેમાંના કેટલાક પ્રકારો નીચે મુજબના છે.

૧. લિંગાનુસારિશબ્દસંગ્રહ :

શબ્દ પ્રયોગ વખતે તેના લિંગનું જ્ઞાન પણ અત્યાવશ્યક છે. હર્ષવર્ધન, વામન આદિ કોશકારોએ પોતાના કોશમાં પુંલિગ/સ્ત્રીલિંગ/નપુંસકલિંગ અને મિશ્રલિંગ શબ્દોનો ક્રમશઃ સંગ્રહ કરેલ છે. સુજાતકૃત શબ્દલિંગાર્થચન્દ્રિકામાં ક્રમશઃ એકલિંગ/દ્વિલિંગ/ત્રિલિંગ વાળા શબ્દોનો સંગ્રહ કરાયો છે.

૨. વિષયાનુસારિશબ્દસંગ્રહ :

આવા કોશોમાં કવિઓને કાવ્યાદિની રચનામાં સરળતા રહે તે માટે તે તે વિષયક શબ્દોનો એકી સાથે સંગ્રહ કરી લેવામાં આવે છે. અમરસિંહકૃત અમરકોશ, આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મ. કૃત અભિધાનચિંતામણિનામમાલા આના ઉદાહરણો છે.

૩. પ્રથમવર્ણાનુસારિશબ્દસંગ્રહ :

કાવ્યરચનામાં કયારેક અમુક વિશિષ્ટ વર્ણાત્મક શબ્દ ખૂટતો હોય ત્યારે તે શીઘ્રતયા પ્રાપ્ત થાય તે માટે આ કોશોમાં क થી શરૂ થતા દરેક શબ્દોનો એકી સાથે સંગ્રહ કરાય છે. તેવી જ રીતે ख—ग આદિથી શરૂ થતા શબ્દોનો સંગ્રહ હોય છે. આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રસૂરિમહારાજકૃતદેશીશબ્દસંગ્રહ તેમજ પ્રસ્તુત અભિધાનવ્યુત્પત્તિપ્રક્રિયાકોશને આ સંગ્રહમાં ગણાવી શકાય.

૪. અન્ત્યવર્ણાનુસારીશબ્દસંગ્રહ :

ઉપરોક્ત કારણસર આ કોશોમાં क અંતે હોય, ख અંતે હોય તેવા શબ્દોનો ક્રમશઃ સંગ્રહ કરવામાં આવે છે. દિગમ્બરઆચાર્ય ધરસેન કૃત વિશ્વલોચનકોશ આદિ ગ્રંથો આના દૃષ્ટાન્ત છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી મહાવીરસ્વામિને નમઃ ॥
નમોનમઃ શ્રીગુરુપ્રેમસૂરયે ॥

પ્રસ્તાવના

જીભની તાકાત :

હકીમલુકમાનને પ્રશ્ન પૂછાયો....
શરીરનું સહુથી ઉત્તમ અંગ કયું ?
જવાબ મળ્યો....
જીભ....
ફરી એક પ્રશ્ન પૂછાયો....
શરીરનું નરસુ અંગ કયું ?
ફરી એજ જવાબ મળ્યો....
જીભ....
પૂછનાર વિચારમાં પડી ગયો....
લુકમાન પૂછનારની વ્યગ્રતા કળી ગયા....
લુકમાને ધીરે રહીને જવાબ આપ્યો
"જીભ દ્વારા સારા શબ્દો બોલાય તો
જીભ શરીરનું ઉત્તમ અંગ બને....
હલકા શબ્દો બોલાય તો
જીભ શરીરનું નરસુ અંગ બને છે...."
પૂછનાર ને સચોટ ઉત્તર મળ્યાનો આનંદ થયો.
શબ્દની ઉત્પત્તિ જીભથી થાય છે.
જીભ વાટે નીકળતા શબ્દો
કંઇકના જીવન શણગારી શકે છે તો
કંઇકના જીવન સળગાવી પણ શકે છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શબ્દની આવી મહાન તાકાતને
માનવી એકવાર પીછાની લ્યે તો
તેના સંસારમાં સર્જાતા સંઘર્ષો
કાયમ માટે શમી જાય....

શબ્દમાં રૂક્ષતા અને કઠોરતાને દૂર કરી કોમળતા અને મધુરતા લાવવા માટે કોશ ગ્રન્થો ઘણા જ ઉપયોગી બને છે. તેમજ સાહિત્ય સર્જન અને સાહિત્ય વાંચનમાં પણ કોશગ્રન્થો ઘણા જ ઉપયોગી પૂરવાર થયા છે.

કોશરચના પદ્ધત્તિ :

કોશોની રચના અનેક પ્રકારે થતી હોય છે. તેમાંના કેટલાક પ્રકારો નીચે મુજબના છે.

૧. લિંગાનુસારિશબ્દસંગ્રહ :

શબ્દ પ્રયોગ વખતે તેના લિંગનું જ્ઞાન પણ અત્યાવશ્યક છે. હર્ષવર્ધન, વામન આદિ કોશકારોએ પોતાના કોશમાં પુંલિંગ/સ્ત્રીલિંગ/નપુંસકલિંગ અને મિશ્રલિંગ શબ્દોનો ક્રમશઃ સંગ્રહ કરેલ છે. સુજાતકૃત શબ્દલિંગાર્થચન્દ્રિકામાં ક્રમશઃ એકલિંગ/દ્વિલિંગ/ત્રિલિંગ વાળા શબ્દોનો સંગ્રહ કરાયો છે.

૨. વિષયાનુસારિશબ્દસંગ્રહ :

આવા કોશોમાં કવિઓને કાવ્યાદિની રચનામાં સરળતા રહે તે માટે તે તે વિષયક શબ્દોનો એકી સાથે સંગ્રહ કરી લેવામાં આવે છે. અમરસિંહકૃત અમરકોશ, આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મ. કૃત અભિધાનચિંતામણિનામમાલા આના ઉદાહરણો છે.

૩. પ્રથમવર્ણાનુસારિશબ્દસંગ્રહ :

કાવ્યરચનામાં ક્યારેક અમુક વિશિષ્ટ વર્ણાત્મક શબ્દ ખૂટતો હોય ત્યારે તે શીઘ્રતયા પ્રાપ્ત થાય તે માટે આ કોશોમાં **क** થી શરૂ થતા દરેક શબ્દોનો એકી સાથે સંગ્રહ કરાય છે. તેવી જ રીતે **ख**—ग આદિથી શરૂ થતા શબ્દોનો સંગ્રહ હોય છે. આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રસૂરિમહારાજકૃતદેશીશબ્દસંગ્રહ તેમજ પ્રસ્તુત અભિધાનવ્યુત્પત્તિપ્રક્રિયાકોશને આ સંગ્રહમાં ગણાવી શકાય.

૪. અન્ત્યવર્ણાનુસારીશબ્દસંગ્રહ :

ઉપરોક્ત કારણસર આ કોશોમાં **क** અંતે હોય, **ख** અંતે હોય તેવા શબ્દોનો ક્રમશઃ સંગ્રહ કરવામાં આવે છે. દિગમ્બરઆચાર્ય ધરસેન કૃત વિશ્વલોચનકોશ આદિ ગ્રંથો આના દૃષ્ટાન્ત છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૫. અક્ષરસંખ્યાનુસારિશબ્દસંગ્રહ :

છન્દોબદ્ધ પદ્યોમાં ક્યારેક નિયત અક્ષરના શબ્દો ન ખૂટે તે માટે આ કોશોમાં ક્રમશઃ એકવર્ણ/દ્વિવર્ણ/ત્રિવર્ણાત્મક શબ્દોનો સંગ્રહ હોય છે. કલિકાલસર્વજ્ઞશ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ કૃત અનેકાર્થસંગ્રહના પ્રથમ એકથી છ કાણ્ડમાં ક્રમશઃ એકથી છ વર્ણવાળા શબ્દોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.

પ્રાચીન કોશ સાહિત્ય :

શબ્દ અને તેના અર્થનું વિશાળ પાયા પર જ્ઞાન કરાવતા અનેક કોશગ્રન્થોની રચના આજસુધીમાં જૈન કોશ સાહિત્યમાં થઈ છે. જેમાંથી વર્તમાનમાં કેટલાક કોશગ્રન્થો પ્રાપ્ત થાય છે તો કેટલાકના નામમાત્ર જ જોવા મળે છે. આવા પ્રાપ્ત/અપ્રાપ્ત કોશગ્રંથોની યાદી આ પ્રસ્તાવનાના પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં આપવામાં આવી છે.

અભિધાન ચિંતામણિ નામમાલા :

વર્તમાનમાં પ્રાપ્ત થતા કોશગ્રંથોમાં અભિધાન ચિંતામણિ નામમાલા પોતાનું આગવું સ્થાન ધરાવે છે. મૂળકોશગ્રન્થ તથા તેના ઉપર રચાયેલ સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ અને આ કોશના પરિશિષ્ટ રૂપે ગણાતા શેષનામમાલા અને શિલોંછનો વિચાર પ્રસ્તુત કોશના પ્રથમ ભાગમાં અમે કર્યો હોઇ દ્વિતીય ભાગમાં ફરી વિચાર કરતા નથી. સ્વોપજ્ઞવૃત્તિમાં સાક્ષિપાઠ રૂપે અપાયેલા ગ્રંથ અને ગ્રંથકારોના નામો આ પ્રસ્તાવનાના દ્વિતીય પરિશિષ્ટમાં આપવામાં આવ્યા છે.

વૃત્તિમાં આવતી વ્યુત્પત્તિઓ શબ્દના ઊંડાણમાં જઈને તેના વિશેષાર્થનો સુંદર બોધ કરાવે છે. જેમાં કેટલીક વ્યુત્પત્તિઓથી ઐતિહાસિક માહિતી મળે છે તો કેટલીક વ્યુત્પત્તિઓ દ્વારા વ્યક્તિના ગુણ/અવગુણો તેમજ વસ્તુના ગુણધર્મો જાણવા મળે છે.
નમૂના રૂપે કેટલાક શબ્દોની વ્યુત્પત્તિઓ જોઈએ.

૧ अज्ञ–મૂર્ખ.

* प्रश्नोत्तरे न जानात्यज्ञः ।

૨. एकदृश्–કાગડો.

* एका दृग् एकदृगस्य रामेण काणीकृतत्वात् ।

૩. कुमारपाल–કુમારપાળ રાજા.

* कुमारान् शिशूनिव प्रजाः पालयतीति
कुमारपालः ।

૪. कुम्भ–ઘડો.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* कायत्यम्भसा म्रियमाणः कुम्भः ।

૫. जङ्गल–જંગલ, પાણી વિનાનો દેશ.

* जायन्ते स्थलान्यत्र जङ्गलः ।

૬. तर्क–અનુમાન, વિચારણા.

* तर्कणं तर्कः, तरन्त्यनेन संशयविपर्यया-
त्विति वा ।

૭. पापर्द्धि–શિકાર.

* पापानि ऋध्नुवन्त्यस्यां पापर्धिः ।

૮. वध्या–વાંઝણી ગાય.

* बध्नाति प्रसूतिं वन्ध्या ।

૯. वागुरा–હરણને પકડવાની જાળ.

* वान्ति पतन्ति मृगा अस्यां
वागुरा, मृगबन्धनरज्जुः ।

૧૦. संवत्–વરસ.

* संवदति संवत् "संश्वद्–" (उणा–८२)
इति निपात्यते, यथा–विक्रमसंवत्,
सिद्धहेमकुमारसंवत् इति ।

અભિધાનચિંતામણિ વૃત્તિઓ :

સૈકાઓ પૂર્વે રચાયેલ આ કોશગ્રન્થ જૈન/જૈનેતર દર્શનમાં ઘણો જ પ્રિય હતો જે તેના ઉપર રચાયેલી અનેક વૃત્તિઓથી જાણવા મળે છે. ભારતમાં વિવિધ સ્થળે પથરાયેલ જૈન જ્ઞાનભંડારોમાં આજે પણ આ કોશ ઉપર રચાયેલી અનેક વૃત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. જેની યાદી આ પ્રસ્તાવનાના તૃતીય પરિશિષ્ટમાં આપી છે.

કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્ર સૂરિ મહારાજ :

અભિધાન ચિંતામણિ નામમાલા આદિ અનેક ગ્રન્થના રચયિતા, જૈનશાસનના નભ-મંડળમાં તેજસ્વી તારલા સમા કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્યભગવંત શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ-મહારાજ આચાર્ય શ્રી દેવચન્દ્ર સૂરિ મહારાજના પરમ કૃપા પાત્ર શિષ્ય હતા. આચાર્યશ્રી દેવચન્દ્ર સૂરિ મહારાજ પરમાત્મા મહાવીર પ્રભુની પાટે કોટિકગણમાં દશપૂર્વધર ભગવાન આર્યવજ્રસ્વામીથી શરૂ થયેલ વજ્રશાખામાં ચંદ્રગચ્છ (કુળ)માં શ્રી યશોભદ્રસૂરિના શિષ્ય પ્રદ્યુમ્ન સૂરિના શિષ્ય શ્રીગુણસેન સૂરિના શિષ્ય હતા.

કલિકાલસર્વજ્ઞશ્રીના જીવનની મુખ્ય મુખ્ય વિગતો આ કોશના પ્રથમ ભાગમાં અમે આપી છે. અત્રે ફરીથી તેનું આલેખન ન કરતા આચાર્ય ભગવંતના જીવનની ટૂંકી/લાંબી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

માહિતીઓને વર્ણવતા જે વર્તમાનમાં ગ્રન્થો પ્રાપ્ત થાય છે તેની યાદી પ્રસ્તાવનાના ચોથા પરિશિષ્ટમાં આપી છે. જેમાં કેટલાક સ્વકૃત ગ્રન્થો તેમજ અન્ય મહાત્માઓએ રચેલા ગ્રન્થો/ચરિત્રો અને રાસોનો સમાવેશ થાય છે.

શ્રેષ્ઠ કૃતિકાર :

જૈન શાસનના સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં સંખ્યાબંધ મૌલિક કૃતિઓના સર્જક તરીકે આચાર્ય ભગવંત શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિ મહારાજનું સ્થાન મોખરે છે. વર્તમાનમાં પ્રાપ્ત થતી તેઓ શ્રીમદે રચેલી કૃતિઓ જોતા જણાય છે કે તે બધી મૌલિક છે/સ્વકૃત છે. તદુપરાંત તેઓશ્રીના સાહિત્યને નજર સામે લાવતા જણાય છે કે સાહિત્યનો કોઈ વિષય એવો નથી કે જે વિષય ઉપર તેઓશ્રીએ કલમ ન ચલાવી હોય. સાહિત્યના તમામ વિષયોને આવરી લેતી તેઓશ્રીની કૃતિઓ જોતાં તેઓશ્રીને આજની ભાષામાં માસ્ટર ઓફ ઓલ (Master of all) કહી શકાય.

સાડાત્રણુકરોડ શ્લોક પ્રમાણ વિશાળ સાહિત્યની રચના કરનાર એ મહાપુરુષની આ વિશેષતાઓનું ભાન તેઓ શ્રીમદે રચેલ પ્રાપ્ત/અપ્રાપ્ત ગ્રંથોની નામાવલીને જોવાથી જ થશે. આ પ્રસ્તાવનાના પાંચમાં પરિશિષ્ટમાં અમે આ નામાવલી આપી છે.

શ્રદ્ધાંજલિ :

પૂર્વના ખ્યાતનામ કવિઓ અને સૂરિઓએ, ગ્રંથકારો અને રાસકારોએ કલિકાલ-સવર્જ્ઞ આચાર્યશ્રીને પ્રાકૃત/સંસ્કૃત અને ગુર્જરગીરાથી ગુંફિત શ્લોકો અને પદ્યો રૂપી અર્ઘ્ય દ્વારા ભાવભીની અંજલિ આપી છે. આપણે પણ એમાંની કેટલીક અંજલિઓનું આચમન કરીએ ....

१ सम्यगूज्ञाननिधेर्गुरोरनवधे : श्रीहेमचन्द्रप्रभो : ।
ग्रन्थे व्याकृतिकौशलं वसति तत् क्वास्मादृशां तादृशं ॥
अनेकार्थकैरवाकरकौमुदी-श्रीमहेन्द्रसूरि

२ विधाम्भोनिधिमंथमंदरगिरिः श्रीहेमचन्द्रो गुरुः ॥

चन्द्रलेखानाटक-श्रीदेवचन्द्रसूरि

३ क्लृप्तं व्याकरणं नवं विरचितं छन्दो नवो द्वाश्रया-,
लंकारौ प्रथितौ नवौ प्रकटितौ श्रीयोगशास्त्रं नवम् ।
तर्कः संजनितो नवो जिनवरादीनां चरित्रं नवम्,
बद्धं येन न केन केन विधिना मोहः कृतो दूरतः ॥
शतार्थकाव्य-श्रीसोमप्रभसूरि

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

४ निःसीमप्रतिभैकजीवितधरौ निःशेषभूमिस्पृशौ
पुण्यौघेन सरस्वतीसुरगुरू स्वांगैकरूपौ दधत् ।
यः स्याद्वादमसाधयन् निजवपुर्दृष्टान्ततः सोऽस्तु मे
सद्बुद्धयम्बुनिधिप्रबोधविधये श्रीहेमचन्द्रःप्रभुः ॥१॥
ये हेमचन्द्रं मुनिमेतदुक्तग्रन्थार्थसेवामिषतः श्रयन्ते ।
संप्राप्य ते गौरवमुज्जवलानां पदं कलानामुचितं भवन्ति ॥२॥

स्याद्वादमंजरी-श्रीमल्लिषेणसूरि

५ भ्रातः ! संवृणु पाणिनिप्रलपितं कातन्त्रकन्था वृथा,
मा कार्षीः कटुशाकटायनवचः क्षुद्रेण चान्द्रेण किम् ?
कः कण्ठाभरणादिभिर्बठरयत्यात्मानमन्यैरपि,
श्रूयन्ते यदि यावदर्थमधुरा श्रीसिद्धहेमोक्तयः ॥

कुमारपालदेवप्रबन्ध

६ शब्द-प्रमाण-साहित्य-छन्दो-लक्ष्मविधायिनाम् ।
श्रीहेमचन्द्रपादानां प्रसादाय नमो नमः ॥

नाट्यदर्पण-श्रीरामचन्द्रसूरि तथा श्रीगुणचन्द्रसूरि

७ गुरुर्गुर्जरराजस्य चातुर्विद्यैकसृष्टिकृत् ।
त्रिषष्टिनरसद्वृत्तकविर्वाचां न गोचरः ॥

अममचरित्र-श्री मुनिरत्न सूरि

८ वैदुष्यं विगताश्रयं श्रितवति श्री हेमचन्द्रे दिवम् ।

सुरथोत्सव-सोमेश्वरदेव

९ सप्तर्षयोऽपि सततं गगने चरन्तो
रक्षुं क्षमा न मृगीं मृगयोः सकाशात् ।
जीयाच्चीरं कलियुगे प्रभुहेमसूरि-
रेकेन येन भुवि जीववधो निषिद्धः ॥

विविधगच्छीयपट्टावलीसंग्रह

१० पातु वो हेमगोपालः कम्बलं दण्डमुद्वहन् ।
षड्दर्शनपशुग्रामं चारयन् जैनगोचरे ॥१॥
नाभवद्भविता नैव हेमसूरिसमो गुरुः ।
श्रीमान् कुमारपालश्च जिनभक्तो महीपतिः ॥२॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

राजा लुठति पादाग्रे जिह्वाग्रे च सरस्वती ।
शश्वत् स श्रेयसे श्रीमान्, हेमसूरिर्निवः शिवः ॥३॥

प्राणित्राणे व्यसनिनां शान्तिसुव्रतनेमिनाम् ।
हेमाचार्योऽत्र चातुर्ये तुर्यः किंतु स दुर्युगे ॥४॥

कुमारपालप्रबोधप्रबंध

११ किं स्तुमः शब्दपाथोधेर्हेमचन्द्रयतेर्मतिम् ।
एकेनापि हि येनेदृक् कृतं शब्दानुशासनम् ॥

१२ स्तुमस्त्रिसन्ध्यं प्रभुहेमसूरे–
रनन्यतुल्यामुपदेशशक्तिम् ।
अतीन्द्रियज्ञानविवर्जितोऽपि
यः क्षोणिभर्तुर्व्यथितप्रबोधम् ॥

श्री सोमप्रभ सूरि

१३ सम्प्रति राजप्रतिबोधकारका हेमचन्द्रतः केऽन्ये ?।
मदनरेखाआख्यायिका–श्री जिनभद्रसूरि

१४ तुलीयतवणिज्जंकतीसयवत्तसवत्तनयणरमणिज्जा ।
पल्लवियलोयलोयणहरिसप्पसरा सरीरसिरी ॥१॥

आबालत्तण विहु चारित्तं जणियजणचमक्कारं ।
बावीसपरिसहसहणदुद्धरं तिव्वतवपवरं ॥२॥

मुणियविसमत्थसत्था निम्मियवायरणपमुहगंथगणा ।
परवाइपराजयजायकित्तीमई जयपसिद्धा ॥३॥

धम्मपडिवत्तिजणणं अतुच्छमिच्छत्तमुच्छिआणं पि ।
महुखीरपमुहमहुरत्तनिम्मियं धम्मवागरणं ॥ ४ ॥

इच्चाइगुणोहं हेमसूरिणो पेच्छिऊण छेयजणो ।
सद्दहइ अदिट्ठे विहु तित्थकरगणहरपमुहे ॥५॥

कुमारपालप्रतिबोध श्रीसोमप्रभसूरि

૧૫. હેમસૂરિ વદને વસી હુવી વચનની સિદ્ધિ, ગ્રંથ ત્રિકોટિ તિણે કીઓ, ઈસી ન કેહની બુદ્ધિ.
શ્રીહીરવિજયસૂરિનો રાસ–કવિ ઋષભદાસ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

અભિધાનવ્યુત્પત્તિપ્રક્રિયાકોશ :

પ્રસ્તુતગ્રન્થ અભિધાનચિંતામણિની ટીકાથી ભિન્ન નથી માટે તેના કર્તા પણ કલિ-કાલસર્વજ્ઞ આચાર્યભગવંત શ્રીહેમચંદ્રસૂરિમહારાજ જ છે.

શબ્દના અર્થને સમજવા માટે તેની વ્યુત્પત્તિઓનું જ્ઞાન જરૂરી છે. વ્યુત્પત્તિથી શબ્દનો અર્થ સરળતાથી સમજાય છે. અભિધાનચિંતામણિમૂળમાં આચાર્યભગવંતે તે તે વિષયને લગતા શબ્દો તથા પર્યાયો એકી સાથે આપેલા છે. તથા તેની ટીકામાં તે તે શબ્દોની ક્રમશઃ વ્યુત્પત્તિઓ આપી છે.

વર્તમાનમાં અનેક ભાષામાં અનેક કોશો અકારાદિક્રમે બહાર પડે છે. અકારાદિક્રમે આપવામાં આવતા શબ્દો સહેલાઈથી શોધી શકાય છે. તેથી અભિધાન ચિંતામણિના શબ્દોને અકારાદિક્રમે ગોઠવી તેની વ્યુત્પત્તિઓ આપવામાં આવે તો વ્યુત્પત્તિજ્ઞાન જે વર્તમાનમાં ઘટતું જાય છે તે ઘટતું અટકી જાય અને કાવ્ય ભણતા નવા વિદ્યાર્થીઓ તેમજ સંસ્કૃતાદિ ભાષામાં જેને સાહિત્યની રચના કરવી હોય તેને આમાંથી ઘણું ઘણું મળી રહે. તે માટે અભિધાનચિંતામણિકોશના શબ્દોને અકારાદિક્રમે ગોઠવીને સાથે તેની વ્યુત્પત્તિઓ આપીને પ્રસ્તુત ગ્રન્થ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

કોશ સંકલન પદ્ધત્તિ :

કોશ સંકલન પદ્ધત્તિ અંગે અમે આ કોશના પ્રથમ ભાગમાં વિસ્તારથી કહી ગયા છીએ. તેથી વાંચકોને ત્યાંથી જોઈ લેવા નમ્ર વિનંતિ છે. પ્રથમ ભાગમાં અ થી ત સુધીના શબ્દ લીધા છે. પ્રસ્તુત દ્વિતીય વિભાગમાં થ થી હ સુધીના તમામ શબ્દો લીધા છે. આમ બે વિભાગમાં આ કોશ પૂર્ણ થાય છે.

કોશ સંકલનમાં અમે ચારેય જણાએ બને ત્યાં સુધી એકરૂપતા જાળવવાની મહેનત કરી છે; તે છતાં ક્યાંક ક્યાંક વિરૂપતા દેખાય તો તે ક્ષન્તવ્ય ગણાશે. મુદ્રણને લગતું આટલુ વિશાળ કાર્ય પ્રથમવાર જ હોઈ તેમજ ટાઇપો પણ નાના હોવાથી અશુદ્ધિઓ પણ રહી જવા પામી છે. ગ્રંથના અન્તે શુદ્ધિપત્રક આપેલ છે. કોશગ્રન્થ હોઈ શુદ્ધિપત્રકનો ઉપયોગ કરવાની અમારી નમ્ર વિનંતિ છે.

ભૂલ્યા ન ભૂલાય :

૧. જેમની દિવ્યકૃપા શ્રુતભક્તિના કાર્યમાં અદ્ભુત શક્તિ અર્પણ કરી રહી છે તે સિદ્ધાંત-મહોદધિ પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજા.......

૨. પ્રસ્તુત કોશના સંકલનથી પ્રકાશન સુધી જેમના આશીર્વાદ સતત સાંપડતા રહ્યા છે તે વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજા,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પૂજ્ય અધ્યાત્મયોગી આચાર્યદેવશ્રીમદ્ વિજય કલાપૂર્ણ સૂરિ મહારાજા તથા વૈરાગ્યદેશ-નાદક્ષ, પ્રગુરુદેવ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવશ્રીમદ્વિજય હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજા....

૩. આ કોશના આદિથી અંત સુધી જેઓ પ્રેરક અને માર્ગદર્શક બન્યા છે તે તર્ક-નિષ્ણાત પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી જયસુંદર વિજયજી મહારાજ.......

૪ આ કોશના સંકલનમાં પોતાના અમૂલ્ય સમયનો ભોગ આપી ૧/૪ ભાગે સહકારી બનેલા

(I) પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી પૂર્ણચન્દ્ર વિજયજી મહારાજ તથા

(II) પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી મુનિચન્દ્ર વિજયજી મહારાજ તથા

(III) પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી દિવ્યરત્ન વિજયજી મહારાજ...

૫ આ કોશના સંકલન/સંપાદન/પ્રકાશન આદિ કાર્યમાં જરૂરી સૂચનો તથા સુંદર સહાય કરી આપનાર શ્રી શ્રમણ સંઘ...નો ઉપકાર સદૈવ અવિસ્મરણીય બની રહેશે...

પ્રાન્તે....આ કોશના સંકલનમાં ગ્રંથકારના આશયથી કંઈપણ વિરુદ્ધ થયું હોય તથા કોઈપણ ક્ષતિ રહી ગઈ હોય તેની અમે ક્ષમાયાચના કરીએ છીએ....વિદ્વાનો અમારી આ ક્ષતિઓને ઉદારમને સુધારી લેશે એજ અંતરની અભિલાષા....

લિ.

મુનિ મહાબોધિ વિજય

શ્રી દાદર આરાધના ભુવન
જૈન પૌષધશાળા
મુંબઈ
કા. સુ. ૧૧ – સં. ૨૦૪૫.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

卐 પરિશિષ્ટ ૧ 卐

કોશવિષયક પ્રાચીન જૈન ગ્રન્થો ❋

ક્રમાંક	નામ	કર્ત્તા
૧	એકાક્ષર કોશ	મહાક્ષપણક કવિ
૨	એકાક્ષર કોશ	અજ્ઞાત કર્તૃક
૩	એકાક્ષર કોશ	કવિધનંજય
૪	એકાક્ષર નામમાલા	સુધાકલશમુનિ
૫	એકાક્ષર નામમાલા	વિશ્વશંભુ
૬	એકાક્ષર નામમાલિકા	શ્રી અમરચન્દ્ર સૂરિ
૭	એકાક્ષરી નાનાર્થકાણ્ડ	દિગંબર ધરસેન આચાર્ય
૮	અવ્યયૈકાક્ષર નામમાલા	સુધાકલશગણિ
૯	દ્વયક્ષર નામમાલા	અજ્ઞાત કર્તૃક
૧૦	અનેકાર્થ નામમાલા	કવિ ધનંજય
૧૧	અનેકાર્થ નામમાલા ટીકા	અજ્ઞાતકર્તૃક
૧૨	અનેકાર્થ સંગ્રહ	શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ
૧૩	અનેકાર્થ સંગ્રહ ટીકા	શ્રી મહેન્દ્ર સૂરિ
૧૪	અનેકાર્થ સંગ્રહ પર્યાય	અજ્ઞાતકર્તૃક
૧૫	અનેકાર્થ સંગ્રહ અવચૂરિ	અજ્ઞાતકર્તૃક
૧૬	અનેકાર્થ ઉપસર્ગ વૃત્તિ	શ્રી સિધ્ધિચન્દ્રગણિ
૧૭	અનેકાર્થ નામમાલા	વિનયસાગર સૂરિ
૧૮	અનેકાર્થ રત્ન કોશ	અંચલગચ્છીય મુનિ
૧૯	નાનાર્થ કોશ	અસગ કવિ
૨૦	નાનાર્થ સંગ્રહ	શ્રી રામચન્દ્ર
૨૧	અપવર્ગ નામમાલા	શ્રી જિનચન્દ્ર સૂરિ
૨૨	અપવર્ગ નામમાલા	શ્રી જિનભદ્રસૂરિ
૨૩	અપવર્ગ નામમાલા	અજ્ઞાતકર્તૃક
૨૪	પંચવર્ગ સંગ્રહ નામમાલા	શ્રી શુભશીલગણિ
૨૫	પંચવર્ગ પરિહાર નામમાલા	શ્રી જિનભદ્રસૂરિ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૨૬	અનેકાર્થ નિઘણ્ટુ	કવિ ધનંજય
૨૭	એકાક્ષર નિઘણ્ટુ	મલધારી શ્રી હેમચન્દ્ર સૂ.મ.(?)
૨૮	નિઘણ્ટુ સંગ્રહ	અકલંક દેવ
૨૯	નિઘણ્ટુ શેષ	શ્રી હેમચન્દ્ર સૂરિ મ.
૩૦	નિઘણ્ટુ શેષ ટીકા	શ્રી મહેન્દ્ર સૂરિ
૩૧	નિઘણ્ટુ શેષ ટીકા	શ્રી વલ્લભગણિ
૩૨	દેશી નામમાલા	શ્રી હેમચન્દ્ર સૂરિ મ.
૩૩	દેશી નામમાલા ટીકા	શ્રી હેમચન્દ્ર સૂરિ મ.
૩૪	દેશી નામમાલા ટીકા	શ્રી મહેન્દ્ર સૂરિ
૩૫	દેશી નામમાલા ઉદ્ધાર	શ્રી વિમલસૂરિ
૩૬	વિશ્વલોચન કોશ	શ્રી દિગમ્બર ધરસેન
૩૭	પાઇય લચ્છી નામમાલા	પંડિત ધનપાલ
૩૮	ધનંજય નામમાલા	ધનંજય
૩૯	ધનંજય નામમાલા ભાષ્ય	દિગંબર મુનિ અમરકીર્તિ
૪૦	શબ્દ ચન્દ્રિકા	અજ્ઞાતકર્તૃક
૪૧	શબ્દભેદ નામમાલા	મહેશ્વર
૪૨	શબ્દભેદ નામમાલા વૃત્તિ	શ્રી જ્ઞાનવિમલ સૂરિ
૪૩	શબ્દ રત્નાકર	શ્રી સાધુસુંદરગણિ
૪૪	શબ્દ સંદોહ સંગ્રહ	અજ્ઞાતકર્તૃક
૪૫	શબ્દ રત્ન પ્રદીપ	અજ્ઞાતકર્તૃક
૪૬	શેષ નામમાલા	શ્રી સાધુકીર્તિ મુનિ
૪૭	શારદીય નામમાલા	શ્રી હર્ષકીર્તિસૂરિ
૪૮	સુન્દર પ્રકાશ શબ્દાર્ણવ	શ્રી પદ્મસુંદર મુનિ
૪૯	નામકોશ	શ્રી સહજકીર્તિ મુનિ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

卐 પરિશિષ્ટ ૨ 卐

जयतु वीतरागः

स्वोपज्ञाभिधानचिन्तामणिनाममालाटीकायां आचार्यश्रीहेमचन्द्रसूरिभिः प्रमाणरूपेण प्रोद्धृतानि ग्रन्थकर्तॄणां नामानि ॥

अन्ये
अमरः
अलंकारकृतः
उत्पलः
एके
काव्य
कामन्दकिः
कालिदासः
कौटिल्यः
कौशिकः
श्रीस्वामी
गौडः
चाणक्यः
चान्द्राः
दन्तिलः
दुर्गः
द्रमिलाः
धनपालः
धन्वन्तरिः
नन्दी
नारदः
नैरुक्ताः
पदार्थविदः
पालकाप्यः
पौराणिकाः
प्राच्याः
बुद्धिसागरः
बौद्धाः
भट्टतोतः
भट्टिः
भरतः
भागुरिः
भाष्यकारः
भोजः
मनुः
माघः
मुनिः
याज्ञवल्क्यः
याज्ञिकाः
लिङ्गानुशासनकृतः
लौकिकाः
वाग्भटः
वाचस्पतिः
वासुकिः
विश्वदत्तः
वैजयन्तीकारः
वैद्याः
व्याडिः
शाब्दिकाः
शाश्वतः
श्रीहर्षः
श्रुतिज्ञाः
सभ्याः
स्मार्ताः
हलायुधः
हृद्याः ।

स्वकृतग्रन्थानां नामानि ॥

तर्कः
त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरितम्
द्व्याश्रयमहाकाव्यम्
धातुपारायणम्
निघण्टुः
प्रमाणमीमांसा
योगशास्त्रम्
लिङ्गानुशासनम्

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शेषग्रन्थानां नामानि ॥

अमरकोशः
अमरटीका
अमरमाला
अमरशेषः
आगमः
चान्द्रम्
जैनसमयः
टीका
धनुर्वेदः
नाट्यशास्त्रम्
पुराणम्
महाभारतम्
माला
वामनपुराणम्
विष्णुपुराणम्
वेदः
वैजयन्ती
श्रुतिः
संहिता
स्मृतिः ।

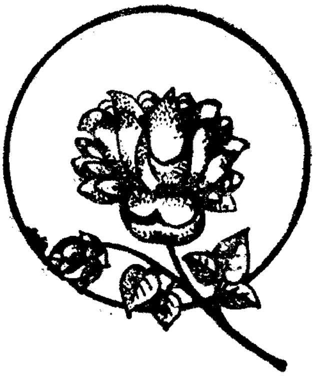

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

卐 પરિશિષ્ટ ૩ 卐

અભિધાન ચિન્તામણિની વૃત્તિઓ

ક્રમાંક	ટીકા	કર્તા
૧	અભિધાન ચિંતામણિ સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ	શ્રી હેમચન્દ્ર સૂ. મ.
૨	અભિધાન ચિંતામણિ ટીકા	કુશલ સાગર મુનિ
૩	અભિધાન ચિંતામણિ ટીકા	શ્રી મહેન્દ્ર સૂરિ
૪	અભિધાન ચિંતામણિ વ્યુત્પત્તિ રત્નાકર	શ્રી દેવસાગર ગણિ
૫	અભિધાન ચિંતામણિ રત્નપ્રભા	વાસુદેવરાવજનાર્દન
૬	અભિધાન ચિંતામણિ દીપિકા	શ્રી ચારિત્રસિંહ
૭	અભિધાન ચિંતામણિ સારોદ્ધાર	શ્રી વલ્લભગણિ
૮	અભિધાન ચિંતામણિ અવચૂરિ	શ્રી સાધુરત્નમુનિ
૯	અભિધાન ચિંતામણિ અવચૂર્ણિ	શ્રી હેમવિજયગણિ
૧૦	અભિધાન ચિંતામણિ અવચૂરિ	અજ્ઞાતકર્તૃક
૧૧	અભિધાન ચિંતામણિ પ્રતીકાવલી	અજ્ઞાતકર્તૃક
૧૨	અભિધાન ચિંતામણિ બીજક	શ્રી શુભવિજયજી
૧૩	અભિધાન ચિંતામણિ બીજક	શ્રી દેવવિમલગણિ
૧૪	અભિધાન ચિંતામણિ બીજક	અજ્ઞાતકર્તૃક
૧૫	લિંગનિર્ણય	કલ્યાણસાગરસૂરિ
૧૬	વિવિક્તનામસંગ્રહ	શ્રી ભાનુચન્દ્રગણિ
૧૭	શિલોંછ કોશ	શ્રી જિનદેવ મુનિ
૧૮	શિલોંછટીકા	શ્રી વલ્લભગણિ
૧૯	શેષ નામમાલા	શ્રી હેમચન્દ્ર સૂ. મ.
૨૦	શેષ નામમાલા ટીકા	શ્રી વલ્લભગણિ
૨૧	શેષ નામમાલા ટીકા	અજ્ઞાતકર્તૃક

[આ યાદીમાં અભિધાન ચિંતામણિની વૃત્તિઓ તેમજ પરિશિષ્ટ જેવા ગણાતા લિંગનિર્ણય વગેરે ગ્રન્થોનો પણ સમાવેશ કર્યો છે.]

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પરિશિષ્ટ ૪

કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય ભગવંત

શ્રી હેમચન્દ્રસૂ. મહારાજની જીવન સામગ્રીના ગ્રન્થો.

ક્રમ	ગ્રંથ	કર્તા	રચના સંવત
૧	દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય (સંસ્કૃત)	શ્રી હેમચન્દ્ર સૂ. મ.	
૨	,, ,, (પ્રાકૃત)	,,	
૩	,, ,, ટીકા	શ્રી અભયતિલક ગણિ.	
૪	સિદ્ધહૈમશબ્દાનુશાસન પ્રશસ્તિ	,,	
૫	ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ ચરિત (૧૦ મું પર્વ)	,,	
૬	શતાર્થ કાવ્ય	શ્રી સોમપ્રભ સૂરિ	
૭	કુમારપાલ પ્રતિબોધ (પ્રાકૃત)	,,	૧૨૪૧
૮	મોહરાજ પરાજય નાટક	મન્ત્રી યશપાલ	૧૨૩૨
૯	પુરાતન પ્રબંધ સંગ્રહ	અજ્ઞાત	
૧૦	પ્રભાવક ચરિત્ર	શ્રી પ્રભાચન્દ્ર સૂરિ	૧૩૩૪
૧૧	પ્રબંધ ચિંતામણિ	શ્રી મેરુતુંગ સૂરિ	૧૩૬૧
૧૨	કુમારપાલ દેવ ચરિત્ર	અજ્ઞાત	૧૩૮૫
૧૩	વિવિધ તીર્થ કલ્પ	શ્રી જિનપ્રભ સૂરિ	૧૩૮૯
૧૪	પ્રબંધકોશ (ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ)	શ્રી રાજશેખર સૂરિ	૧૪૦૫
૧૫	કુમારપાલ પ્રબોધ પ્રબંધ	શ્રી જયસિંહ સૂરિ	
૧૬	કુમારપાલ ચરિત	,,	૧૪૨૨
૧૭	કુમારપાલ પ્રબોધ પ્રબંધ	અજ્ઞાત	૧૪૬૪
૧૮	કુમારપાલ દેવ પ્રબંધ	,,	
૧૯	,, ચરિત (પ્રાકૃત)	શ્રી હરિશ્ચન્દ્ર	
૨૦	,, દેવ ચરિત્ર	શ્રી સોમતિલક સૂરિ	
૨૧	,, પ્રતિબોધ પ્રબન્ધ	અજ્ઞાત	૧૪૮૭
૨૨	,, પ્રબંધ	શ્રી જિનમંડન ગણિ	૧૪૯૨

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ક્રમ	ગ્રંથ	કર્તા	રચના સંવત
૨૩	,, મહાકાવ્ય	ચારિત્રસુંદરગણિ	
૨૪	,, પુરાતન ચરિત્ર	અજ્ઞાત	
૨૫	,, ચરિત્ર	શ્રી સોમચન્દ્ર	
૨૬	ઉપદેશ તરંગિણી	શ્રી રત્નમંદિરગણિ	૧૫૧૯
૨૭	કુમારપાળ ચરિત્ર	શ્રી સોમવિમલ	
૨૮	,,	શ્રી ધનરત્ન	૧૫૩૭
૨૯	ઉપદેશ પ્રાસાદ	વિજયલક્ષ્મી સૂરિ	૧૮૪૩
૩૦	કુમારપાળ રાસ	શ્રી હીરકુશલ	૧૬૪૦
૩૧	,, રાજાનો રાસ	શ્રી ઋષભદાસ કવિ	૧૬૭૦
૩૨	,, રાસ	શ્રી જિનહર્ષ	૧૭૪૨
૩૩	,, ,,	શ્રી દેવપ્રભગણિ	
૩૪	શ્રી સોહમકુલરત્ન પટ્ટાવલી રાસ	શ્રી દીપવિજયજી	૧૮૫૯

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

卐 પરિશિષ્ટ ૫ 卐

કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્યભગવંત શ્રી હેમચન્દ્રસૂ. મહારાજ વિરચિત ગ્રન્થો
સાંગોપાંગ સપાદલક્ષ વ્યાકરણ

ક્રમાંક નામ	શ્લોક
૧ સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસન (મૂળ)	૧૧૦૦
૨ સિદ્ધહેમલઘુવૃત્તિ	૬૦૦૦
૩ સિદ્ધહેમબૃહદ્વૃત્તિ (તત્ત્વપ્રકાશિકા)	૧૮૦૦૦
૪ સિધ્ધહેમબૃહન્ન્યાસ (શબ્દમહાર્ણવન્યાસ) (અપૂર્ણ મળે છે.)	૮૪૦૦૦
૫ સિધ્ધહેમ પ્રાકૃતવૃત્તિ	૨૨૦૦
૬ લિંગાનુશાસન મૂળ	૧૩૮
૭ લિંગાનુશાસન સટીક	૩૬૮૪
૮ ઉણાદિ ગણ પાઠ	સૂત્ર–૧૦૦૬
૯ ઉણાદિ ગણ વિવરણ	૩૨૫૦
૧૦ ધાતુપાઠ	ધાતુ–૨૨૦૦
૧૧ ધાતુ પારાયણ	૫૬૦૦

કોશ

૧૨ અભિધાન ચિંતામણિ નામમાલા	૧૫૪૨
૧૩ અભિધાન ચિંતામણિ સ્વોપજ્ઞટીકા	૧૦૦૦૦
૧૪ અનેકાર્થ સંગ્રહ મૂળ	૧૮૨૮
૧૫ નિઘણ્ટુ શેષ (વનસ્પતિ વિષયક)	૩૯૬
૧૬ દેશીનામમાલા મૂળ	૬૩૪
૧૭ દેશીનામમાલા સ્વોપજ્ઞ ટીકા (રત્નાવલી)	૩૫૦૦

સાહિત્ય–અલંકાર

૧૮ કાવ્યાનુશાસન	સૂત્ર–૨૦૮
૧૯ કાવ્યાનુશાસન સ્વોપજ્ઞ અલંકાર ચૂડામણિ ૨૦ કાવ્યાનુશાસન વિવેક	૬૮૦૦

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ક્રમાંક	નામ	શ્લોક
	છન્દ	
૨૧	છન્દોનુશાસન	સૂત્ર ૭૬૪
૨૨	છન્દશ્ચૂડામણિ ટીકા	૩૦૦૦
	દર્શન	
૨૩	પ્રમાણમીમાંસા સૂત્ર (અપૂર્ણ)]	
૨૪	પ્રમાણમીમાંસા સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ (અપૂર્ણ)]	૨૫૦૦
૨૫	વેદાંકુશ (દ્વિજવદનચપેટા)	૧૦૦૦
	ઇતિહાસ કાવ્ય વ્યાકરણ સહિત	
૨૬	સંસ્કૃત દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય	૨૮૨૮
૨૭	પ્રાકૃત દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય	૧૫૦૦
	ઇતિહાસ કાવ્ય અને ઉપદેશ	
૨૮	ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત (મહાકાવ્ય ૧૦ પર્વ)	૩૨૦૦૦
૨૯	પરિશિષ્ટ પર્વ	૩૫૦૦
	યોગ	
૩૦	યોગશાસ્ત્ર મૂળ (૧૨ પ્રકાશ)	૧૧૧૬
૩૧	યોગશાસ્ત્ર સ્વોપજ્ઞ ટીકા	૧૨૫૭૦
	સ્તુતિ સ્તોત્ર	
૩૨	સકલાર્હત્ સ્તોત્ર	૩૩
૩૩	વીતરાગ સ્તોત્ર	૧૮૮
૩૪	અયોગવ્યવચ્છેદ દ્વાત્રિંશિકા (પદ્ય)	૩૨
૩૫	અન્યયોગવ્યવચ્છેદ દ્વાત્રિંશિકા (પદ્ય)	૩૨
૩૬	મહાદેવ સ્તોત્ર (પદ્ય)	૪૪

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ક્રમાંક	નામ	શ્લોક

અન્યકૃતિઓ[1]

ક્રમાંક	નામ	શ્લોક
૩૭	સિધ્ધહેમ મધ્યમ વૃત્તિ (લઘુવૃત્તિ અવ્ચૂરિ પરિષ્કાર)	૮૦૦૦
૩૮	સિધ્ધહેમ રહસ્યવૃત્તિ	
૩૯	પ્રાપ્ત વ્યાકરણ લઘુવૃત્તિ	
૪૦	ધાતુપારાયણ સંક્ષિપ્ત	
૪૨	ધાતુમાલા	
૪૨	બાલભાષા વ્યાકરણ સૂત્ર	
૪૩	બાલભાષા વ્યાકરણ સૂત્ર વૃત્તિ	
૪૪	બાલભાષા વ્યાકરણ નિઘણ્ટુ કોશ	
૪૫	અભિધાન ચિંતામણિ પરિશિષ્ટ (શેષમાલા)	૨૦૪
૪૬	અનેકાર્થ શેષ	
૪૭	શેષસંગ્રહ નામમાલા સારોધ્ધાર	
૪૮	વાદાનુશાસન	
૪૯	પ્રમાણમીમાંસા બૃહદ્વૃત્તિ	
૫૦	પ્રમાણશાસ્ત્ર	
૫૧	ન્યાયબલાબલસૂત્ર	
૫૨	ન્યાયબલાબલસૂત્ર બૃહદ્વૃત્તિ	
૫૩	વિભ્રમ સૂત્ર	

૧ આમાંની ઘણી ખરી કૃતિઓ વિશે સંદેહ હોવાથી તેના નામ અલગ આપેલ છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

卐 શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ તરફથી પ્રકાશિત ગ્રન્થો 卐

ક્રમાંક	નામ	મૂળકાર	ટીકાકાર
૧.	જીવવિચાર પ્રકરણ સટીક	શ્રી શાંતિ સૂરિ	પાઠકરત્નાકર
	દંડક ,, ,,	શ્રી ગજસાર મુનિ	મુનિ રુપચન્દ્ર
	કાયસ્થિતિ સ્તોત્રાભિધાન ,,	શ્રી કુલમંડન સૂરિ	અજ્ઞાત
૨	ન્યાય સંગ્રહ સટીક	શ્રી હેમહંસગણિ	સ્વોપજ્ઞ
૩.	ધર્મસંગ્રહ સટીક ભાગ ૧/૨/૩	મહો. શ્રી માન વિ. ગણિ	સ્વોપજ્ઞ
૪.	જીવ સમાસ ટીકાનુવાદ	શ્રી પૂર્વાચાર્ય	મલધારી શ્રી હેમચંદ્ર સૂ.કૃત ટીકાનો અનુ.
૫.	જંબૂદ્વીપ સંગ્રહણી સટીક	શ્રી હરિભદ્ર સૂ. મ.	શ્રી પ્રભાનંદ સૂ.
૬.	સ્યાદ્વાદ મંજરી સાનુવાદ	શ્રી હેમચંદ્ર સૂ. મ.	શ્રી મલ્લિષેણ સૂ. મ.
૭.	નંદીસૂત્ર સટીક	શ્રી દેવવાચકગણિ	શ્રી મલય ગિરિ સૂ. મ.
૮.	સંક્ષેપ સમરાદિત્ય કેવલિચરિત્ર	શ્રી પ્રદ્યુમ્ન સૂ. મ.	
૯.	બૃહત્ક્ષેત્ર સમાસ સટીક	શ્રી જિનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણ	,,
૧૦.	બૃહત્ સંગ્રહણી ,,	,,	,,
૧૧.	,, ,, ,,	શ્રી ચન્દ્ર સૂરિ	શ્રી દેવભદ્રસૂરિ
૧૨.	ચેઇયવંદણ મહાભાસ	શ્રી શાન્તિ સૂરિ	
૧૩.	નયોપદેશ સટીક	મહો. શ્રી યશો વિ. મ.	સ્વોપજ્ઞ
૧૪.	પુષ્પમાળા (મૂળ) સાનુવાદ	મલધારી હેમચંદ્ર વિ. મ.	
૧૫.	મહાવીર ચરિયં	શ્રી ગુણચન્દ્ર ગણિ	
૧૬.	મલ્લિનાથ ચરિત્ર	શ્રી વિનયચન્દ્ર સૂરિ	
૧૭.	વાસુપૂજ્ય ,,	શ્રી વર્ધમાન સૂરિ	
૧૮.	શાન્ત સુધારસ સટીક	મહો. શ્રી વિનય વિજય મ.	ગંભીર વિ. ગણિ
૧૯.	તત્વજ્ઞાન તરંગિણી	જ્ઞાનભૂષણ	
૨૦.	શ્રાદ્ધગુણ વિવરણ	શ્રી જિનમંડન ગણિ	
૨૧.	ત્રિષષ્ટિશલાકા પુરુષચરિત્ર પર્વ ૩/૪	શ્રી હેમચન્દ્ર સૂ. મ.	
૨૨.	,, ,, ,, પર્વ ૫/૬	,,	
૨૩.	અષ્ટસહસ્રી તાત્પર્યવિવરણ	મૂળ-આપ્તમીમાંસા-સમંતભદ્ર ભાષ્ય – અકલંક દેવ વૃત્તિ – વિદ્યાનંદસૂ.	મહો. શ્રીયશો વિ. મ.
૨૪.	યુક્તિપ્રબોધ નાટક સટીક	મહો. શ્રી મેઘ વિ. મ.	સ્વોપજ્ઞ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ક્રમાંક	નામ	મૂળકાર	ટીકાકાર
૨૫.	વિશેષણવતી	શ્રી જિનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણ	
	વંદન પ્રતિક્રમણ અવચૂરી	પૂર્વાચાર્ય	રત્નશેખર સૂરિ
૨૬	પ્રવ્રજ્યા વિધાન કુલક સટીક	,,	શ્રી પ્રદ્યુમ્ન સૂ.મ.
૨૭	ચૈત્યવંદન ભાષ્ય (સંઘાચાર ભાષ્ય)સટીક	શ્રીદેવેન્દ્ર સૂ મ.	શ્રી ધર્મઘોષ સૂ.મ.
૨૮.	વર્ધમાન દેશના પદ્ય ભાગ ૧/૨ (છાયા સાથે)	શ્રી શુભવર્ધન ગણિ	
૨૯.	વ્યવહાર શુદ્ધિપ્રકાશ	શ્રી રત્નશેખર સૂરિ	
૩૦.	અનેકાન્ત વ્યવસ્થા પ્રકરણ	મહો. શ્રી યશો વિ. મ.	
૩૧.	પયરણ સંદોહ	પૂર્વાચાર્ય	
૩૨.	ઉત્પાદાદિ સિદ્ધિ પ્રકરણ સટીક	શ્રી ચન્દ્રસેન સૂ.મ.	સ્વોપજ્ઞ
૩૩.	હારિભદ્રીય આવશ્યક ટીપ્પનક	ટીપ્પણ–મલ. શ્રી હેમચન્દ્ર સૂ. મ.	
૩૪.	અભિધાનવ્યુત્પત્તિપ્રક્રિયાકોશ ભાગ ૧/૨	શ્રી હેમચન્દ્ર સૂ. મ. કૃત અભિધાન ચિંતામણિ ટીકાનું અકારાદિક્રમે સંકલન	
૩૫.	પ્રશ્નોત્તર રત્નાકર (સેન પ્રશ્ન)	શ્રી સેન સૂ. મ.	
૩૬.	સંબોધસપ્તતિ સટીક	શ્રી જગત્શેખર સૂ. મ.	શ્રી ગુણવિનય ગણિ
૩૭.	પંચવસ્તુ સટીક	શ્રી હરિભદ્ર સૂ. મ.	સ્વોપજ્ઞ
૩૮.	શ્રી જંબૂસ્વામી ચરિત્ર	શ્રી જયશેખર સૂ. મ.	
૩૯.	શ્રી સમ્યક્ત્વસપ્તતિ સટીક	શ્રી હરિભદ્ર સૂ. મ.	શ્રી સંઘતિલકાચાર્ય
૪૦.	ગુરુગુણષટ્ ત્રિંશત્ષટ્ત્રિંશિકા સટીક	શ્રી રત્નશેખર સૂ.	સ્વોપજ્ઞ
૪૧.	સ્તોત્ર રત્નાકર	પૂર્વાચાર્યો	
૪૨.	વિમલનાથ ચરિત્ર (ગદ્ય)	શ્રી જ્ઞાનસાગર	
૪૩.	ઉપદેશ સપ્તતિ	શ્રીસોમધર્મગણિ	
૪૪.	ઉપદેશ રત્નાકર	શ્રી મુનિસુંદર સૂરિ	
૪૫.	સુબોધા સામાચારી	શ્રી ચંદ્ર સૂ. સંકલિત	
૪૬.	વિચાર રત્નાકર	મહો. શ્રી કીર્તિ વિ. ગણિ	

પ્રકાશિત થનારા ગ્રંથો

૧.	નવપદ પ્રકરણ બૃહદ્વૃતિ	શ્રી દેવભદ્ર સૂરિ	ઉપા. શ્રી યશોદેવ મ.
૨.	,, ,, લઘુવૃતિ	,,	સ્વોપજ્ઞ
૩.	શાંતિનાથ ચરિત્ર (ગદ્ય)	શ્રી ભાવચંદ્ર સૂરિ	
૪.	શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર	શ્રી હેમવિજય ગણિ	
૫.	વિજય પ્રશસ્તિ	,,	
૬.	વૃન્દારુવૃત્તિ		શ્રી દેવેન્દ્ર સૂ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अनुक्रम

अक्षर	पृष्ठ
थ	३२९
द	३२९
ध	३६२
न	३७३
प	४०७
फ	४९५
ब	४९७
भ	५१२
म	५३०
य	५७४
र	५८५
ल	६०४
व	६१४
श	६८४
ष	७२७
स	७२९
ह	८०३

संकेत सूचि

સંકેત	સ્પષ્ટતા
અ. अ.	અવ્યય
(उणा)	उणादिगणसूत्र
क्रि. वि.	क्रियाविशेषण
को.	કોલમ
टी.	टीकागतशब्द
त्रि.	त्रिलिंग
द्वि. व.	द्विवचन
द्र.	द्रष्टव्य
न.	નપુંસકલિંગ
प.	પારિભાષિક શબ્દ
पं.	पंक्ति
पुं	પુંલિંગ
पृ.	पृष्ठ
બ.વ.	બહુવચન
वि.	विशेषण
शि.	શિલોંછ
शे.	શેષનામમાલા
स्त्री	સ્ત્રીલિંગ
हेमलिंगानु.	હેમલિંગાનુશાસન
( )	મૂળમાં ન હોય તેવા ટીકાગત શબ્દોની નિશાની
‘ ’	અમરકોશગત શબ્દોની નિશાની
□	પર્યાયશબ્દસૂચક ચિહ્ન
*	વ્યુત્પત્તિ ,, ,,
[ ]	શિલોંછ-શેષગત શબ્દો

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ॐ

卐 श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथायनमः 卐

सच्चारित्रचूडामणि श्रीमद्विजयप्रेमसूरीश्वरसद्गुरुभ्यो नमः

अभिधान-व्युत्पत्ति-प्रक्रिया कोशः

[अभिधान-चिन्तामणि-कोशः सटीकः अकारादिक्रमेणवर्गीकृतः]

द्वितीयो भागः

[આ સંપૂર્ણ કોશમાં પહેલા અકારાદિ ક્રમે મૂળ શબ્દ, પછી લિંગ[1], પછી અભિધાન ચિંતામણિ નામમાળાના શ્લોકાંક, પછી ગુજરાતી અર્થ, પછી સમાનાર્થક શબ્દો અને છેલ્લે વ્યુત્પત્તિ આદિ આવો ક્રમ જાણવો.]

'थ'

थूत्कृत–ન૦-૧૫૨૧-થૂંકવું તે.

☐ निष्ठेव, ष्ठीवन, ष्ठ्यूत, ष्ठेवन, निष्ठ्यूति, निष्ठेवन, निष्ठीवन ।

* थूत्करणं थूत्कृतम् ।

'द'

दंश–પું–૫૮૪–દાંત.

द्र० खादनशब्दः ।

* दश्यतेऽमीभिर्दंशाः । 'व्यञ्जनाद्घञ् ॥५।३।१३२॥

दंश–પું-૭૬૬–કવચ.

द्र० उरश्छदशब्दः ।

* दश्यते–वच्यते दंशः । दशनमपि ।

दंश–પું–૧૨૧૫–ડાંસ.

☐ वनमक्षिका ।

* दशति दंशः ।

दंशन-ન.–૭૬૬–(शि. ६६)-કવચ.

द्र० उरश्छदशब्दः ।

दंशभीरुक–પું–૧૨૮૨–પાડો.

द्र० कृष्णशृङ्गशब्दः ।

* दंशेभ्यो भीरुको दंशभीरुकः ।

दंशित–પું–૭૬૬–કવચ પહેરેલો.

☐ वर्मित, सज्ज, [कवचित शि. ६५] ।

* दंश्यते–वच्यते स्म दंशितः ।

दंशी–સ્ત્રી–૧૨૧૫–નાના ડાંસ.

* दशति दंशी । दंशजातीयाऽल्पिका ।

दंष्ट्रा–સ્ત્રી-૫૮૩–દાઢ.

☐ दाढा, जम्भ ।

* दश्यतेऽनया दंष्ट्रा, 'दंशेस्त्रः' ।५।२।९०॥ इति त्रः ।

दंष्ट्रिका–સ્ત્રી–૫૮૩–દાઢી.

☐ दाढिका, [द्राढिका शि. ४६] ।

* दाढाप्रकृतिर्दंष्ट्रिका ।

दंष्ट्रिन्–પું-૧૨૮૮–ભૂંડ.

द्र० आखनिकशब्दः ।

*दंष्ट्राऽस्ति अस्य दंष्ट्री ।

दक–ન.–૧૦૬૯–પાણી.

---

૧ લિંગનો કોલમમાં અ. હોય ત્યાં અવ્યય સમજવો અને ત્રિ. હોય ત્યાં ત્રણે લિંગમાં એમ સમજવું.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अप्शब्दः ।

* द्यति तृष्णां दकम् । "कीचक"-(उणा-३३) । इति अकेनिपात्यते ।

दकलावणिक-न-४१०-मीठुं अने पाणीथी संस्कारित द्रव्य.

* उदक-लवणाभ्यां संस्कृतं दकलावणिकम् । बाहुल्कादुत्तरपदवृद्धिः ।

दक्ष-पुं-३४२-कार्य करवामां चतुर.

द्र० अभिज्ञशब्दः ।

* दक्षते दक्षः ।

दक्ष-पुं-३४२-होंशियार, निपुण.

द्र० उष्णशब्दः ।

* दक्षते-शीघ्रं करोति दक्षः ।

दक्षजा-स्त्री-२०३-पार्वती.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* दक्षाज्जाता दक्षजा । यौगिकत्वाद् दाक्षायणी ।

दक्षजापति-पुं-१०४-चन्द्रमा.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* दक्षजानां पतिः ।

(दक्षाध्वरध्वंसक)-पुं-२००-शंकर, महादेव.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* दक्षस्य हि अध्वरः (यज्ञः) शंकरेण विध्वंसितस्तेन यौगिकत्वाद् दक्षाऽध्वरध्वंसकः ।

दक्षिण-पुं-३७६-उदार, सरळ चित्तवाळो.

☐ सरल, उदार ।

* दक्षते दक्षिणः । 'द्रुदक्षिवृहिदक्षिभ्य इणः' (उणा-१९४) इति इणः ।

दक्षिण-पुं-८२६-गणमांथी एक प्रकारनो अग्नि.

* दक्षिणे स्थाप्यत्वाद् दक्षिणः ।

दक्षिण-न.-१४६६-जमणुं अंग.

☐ अपसव्य ।

* दक्षते दक्षिणम् । 'द्रुदक्षिवृहि'- (उणा-१९४) इतीणः ।

दक्षिणत्व-न०-६६-सरळपणुं (भगवान जिनेश्वर देवनी वाणीनो छठ्ठो अतिशय.)

* दक्षिणत्वं सरलत्वम् ।

दक्षिणस्थ-पुं-७६०-सारथि.

द्र० क्षत्तृशब्दः ।

* दक्षिणे तिष्ठति दक्षिणस्थः ।

दक्षिणा-स्त्री-१६७-दक्षिण दिशा.

☐ अपाची, (अवाची) [उत्तरेत्तरा शे०३१]

* दक्षते- शीघ्रं गच्छति अस्यां रविरिति दक्षिणा । 'द्रुदक्षिवृहि'-(उणा-१९४) इतीणः ।

दक्षिणाचल-पुं-१०२९-मलयाचल पर्वत.

☐ मलय, आषाढ, [चन्दनगिरि शे-१५९] ।

* दक्षिणश्चासावचलश्च दक्षिणाचलः ।

दक्षिणायन-न०-१५८-बीजा अयनमां सूर्य दक्षिण दिशामां जाय ते दक्षिणायन कहेवाय.

* दक्षिणं च तदयनं च दक्षिणायनम् ।

दक्षिणार्ह-पुं-४४६-दक्षिणा ने योग्य.

☐ दक्षिण्य, दक्षिणीय ।

* दक्षिणामर्हतीति दक्षिणार्हः ।

दक्षिणाशारति-पुं-१२३-(शे०-१७)- अगस्त्य ऋषि.

द्र० अगस्तिशब्दः ।

दक्षिणस्यां आशायां-दिशि रतिः यस्य सः ।

दक्षिणाशापति-पुं- १८४-यम, यमराज.

द्र० अन्तकशब्दः ।

* दक्षिणस्या आशाया-दिशः पतिः दक्षिणाशापतिः ।

दक्षिणीय-पुं-४४६-दक्षिणाने योग्य.

☐ दक्षिणार्ह, दक्षिण्य ।

* दक्षिणामर्हतीति दक्षिणीयः 'दक्षिणाकडङ्गर-' ।६।४।१८१। इति यः, ईयश्च ।

दक्षिणेर्मन्-पुं- १२९५-शिकारीए जमणी बाजुए घायल करेलो मृग.

* दक्षिणमङ्गमीर्म कृतव्रणमस्य दक्षिणेर्मा, व्याधैर्दक्षिणभागे कृतव्रणः । 'दक्षिणेर्मा व्याधयोगे' ।७।३।१४३॥ इत्यन्समासान्तः ।

दक्षिण्य-पुं-४४६-दक्षिणा ने योग्य.

☐ दक्षिणार्ह, दक्षीणीय ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* दक्षिणामर्हतीति दक्षिण्यः । 'दक्षिणा'-।६।४ १८१ । इति यः ।

दग्ध-पुं-१४८६-બળેલું.

☐ प्लुष्ट, प्रुष्ट, उषित ।

* दह्यते दग्धः ।

दग्धकाक-पुं-१३२३-એક પ્રકારનો કાગડો.

दग्धिका-સ્ત્રી ३९६ ખરાબ રીતે રાંધેલો-બળી ગયેલો ભાત.

☐ भिस्सटा ।

* कुत्सिता दग्धा दग्धिका ।

दघ्न-ન० त्रि.-६०१-પ્રમાણ બતાવતો પ્રત્યય.

☐ द्वयस, मात्र ।

* जान्वादेः परतो दघ्नादयः प्रत्ययास्ते नर-जान्वादिना उन्मिते वर्तन्ते । यथा-जानुः प्रमाणमस्य जानुदघ्नं, जानुद्वयसं, जानुमात्रं जलमित्यादि । एवं पुरुषदघ्नमित्यादि ।

दण्ड-पुं न-७३६-ચાર રાજનૈતિક ઉપાય પૈકી એક ઉપાય-દંડ.

☐ साहस, दम ।

* दण्डनं दण्डः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

दण्ड-पुं--७४६-લશ્કર.

द्र० अनीकशब्दः ।

* दण्डयतेऽनेन दण्डः ।

दण्ड-पुं न.-७८५-લાકડી.

☐ यष्टि, लगुड ।

* दण्डयति अनेन दण्डः । पुंक्लीबलिङ्गः । 'पञ्चमाड्डुः' (उणा-१६८) इति डः ।

दण्ड-पुं-८८७-ચાર હાથ પ્રમાણ.

* दाम्यति दण्डश्चतुर्हस्तः ।

(**दण्ड**)-पुं-१०३-માઠર આદિ ૧૮ સૂર્યની પાસે રહેનાર

(**दण्डकटक**)-पुं-१०२३-રવૈયો બાંધવાનો ખીલો, થાંભલો.

द्र० कुटरशब्दः ।

(**दण्डकरोटक**)-पुं-१०२३-રવૈયો બાંધવાનો ખીલો, થાંભલો.

द्र० कुटरशब्दः ।

दण्डधर-पुं-१८४-યમરાજા.

द्र० अन्तकशब्दः ।

* दण्डमस्त्रं धरति दण्डधरः ।

दण्डनायक-पुं-७२५-સેનાપતિ.

☐ सेनानी, चतुरङ्गबलाध्यक्ष ।

* दण्डं सैन्यं नयति दण्डनायकः ।

दण्डपारुष्य-न.-७३९-આકરો દંડ.

* दण्डेन पारुष्यं दण्डपारुष्यम् ।

दण्डभृत्-पुं-९१६-કુંભાર.

☐ कुलाल, कुम्भकार, चक्रजीवक ।

* दण्डं बिभर्ति दण्डभृत् ।

(**दण्डासन**)-७८०-બાણનો એક પ્રકાર.

दण्डाहत-ન-४०८-છાસ.

☐ कालशेय, घोल, अरिष्ट, गोरस, रसायन ।

* मन्थदण्डेनाऽऽहतं दण्डाहतम् ।

दण्डित-पुं-४४६-દંડાયેલો.

☐ दापित, साधित ।

* दण्ड्यते स्म दण्डितः ।

दण्डिन्-पुं-७२१-દ્વારપાળ.

द्र० उत्सारकशब्दः ।

* दण्डोऽस्ति अस्य दण्डी ।

(**दण्डिपुरुष**)-पुं-१०३-સૂર્યની પાસે રહેનાર દેવ.

दत्त-पुं-६९६-૭ મો વાસુદેવ.

☐ अग्निसिंहनन्दन ।

* दीयते स्म दत्तः ।

दत्ततीर्थकृत्-पुं-५१-ગત ઉત્સર્પિણીના ૮મા તીર્થંકર.

* दनं दत्तं, तदस्यास्ति दत्तः, स चासौ तीर्थकृच्च दत्ततीर्थकृत् ।

दद्रुघ्न-पुं-११५८-કુંવાડીઆ, કુંવાડીઆનું વૃક્ષ.

द्र० एडगजशब्दः ।

* दद्रुं हन्ति दद्रुघ्नः ।

'**दद्रुण**'-पुं-४५९-દાદરવાળો.

द्र० दर्दुणशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

'दद्रुरोगिन्'-पु.-४५९-દાદરવાળો.

द्र० दद्रुणशब्दः ।

'दद्रुघ्न'-११५८-કુંવાડીયો.

द्र० एडगजशब्दः ।

दधि-न.-४०६-દહીં.

☐ क्षीरज, गोरस, [श्रीघन, मङ्गल्य शे. १००]।

* दधते बलिष्ठतां दधि । क्लीबलिङ्गः ।

'पदिपठि-' (उणा-६०७) । इति इः ।

दधिज-पुं-३९६- મઠો, દહીંની તર.

☐ मस्तु ।

(**दधिजल**)-न.-१०७५-૭ સમુદ્ર પૈકી પાંચમો સમુદ્ર.

'**दधित्थ**'-पुं-११५१-કોઠું.

द्र० कपित्थशब्दः ।

दधिप्राज्य-८३२-(शि. ७२)-દહીં મિશ્રિત ઘી.

☐ पृषदाज्य, पृषातक, (दध्याज्य) ।

दधिफल-पुं-११५१-કોઠું.

☐ कपित्थ, (कवित्थ, दधित्थ, ग्राहिन्, मन्मथ, पुष्पफल, दन्तशठ) ।

* दधिवदम्लमधुरं फलमस्य दधिफलः ।

दधिवारि-पुं-१०७५-દધિ સમુદ્ર (લૌકિક મતે ૭ સમુદ્ર માંનો ૩ જો સમુદ્ર).

* दधिवारिर्दध्युदः ।

दधिसक्तु-पुं-३९९-કરંબો, દહી છાંટેલો સાથવો.

☐ करम्भ, [करम्ब-शे. ९८]

* दध्युपसिक्ताः सक्तवः ।

दधिसार-न.-४०८-માખણ.

☐ तक्रसार, नवनीत, नवोद्धृत ।

* दध्नः सारं दधिसारम् ।

(**दध्याज्य**)-न.-८३२-દહીં મિશ્રિત ઘી.

द्र० दधिप्राज्यशब्दः ।

दध्याह्वय-पुं-६४८-(शे. १३४)-ગૂગળનો ધૂપ.

द्र० कृत्रिमधूपशब्दः ।

(**दध्युद**)-पुं-१०७५-દધિ સમુદ્ર (લૌકિક ૭ સમુદ્ર પૈકી ૩ જો સમુદ્ર).

दनुज-पुं(બ.વ.)-२३८-દાનવ.

द्र० असुरशब्दः ।

* दनुजा दानवाः । दनुरसुरमाता, तस्या जाता दनुजाः ।

(**दनुजद्विष्**)-पुं-८९-દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

दन्त-पुं-५८४-દાંત.

द्र० खादनशब्दः ।

* दाम्यन्ति अम्लभक्षणाद् दन्ताः । 'दम्यमि-' (उणा-२००) इति तः ।

दन्तक-पुं-१०११-ખીંટી, ટોલ્લો.

☐ नागदन्त ।

* दन्तप्रतिकृतयो दन्तकाः ।

दन्तक-पुं-१०३४-પર્વતમાંથી દાંત જેવા નીકળતા ભાગો.

* दन्तप्रतिकृतयो दन्तकाः ।

दन्तभाग-पुं-१२२८-હાથીનો આગળનો ભાગ.

* दन्तयोर्भागः दन्तभागः, गजस्याग्रभागः ।

दन्तवस्त्र-न.-५८१-હોઠ.

द्र० अधरशब्दः ।

* दन्तानां वस्त्रमिव दन्तवस्त्रम् पुंक्लीबलिङ्गः ।

दन्तशठ-पुं-१३८८-ખાટો રસ.

☐ अम्ल, पाचन, [अम्बल शि.१२६] ।

* दन्तेषु शठो दन्तशठः ।

'**दन्तशठ**'-पुं-११४४-લાંબુ લીંબુ.

द्र० जम्बीरशब्दः ।

'**दन्तशठ**'-पुं.-११५१-કોઠું.

द्र० कपित्थशब्दः ।

दन्तालय-पुं-५७२-(शे. १२०)-મુખ.

द्र० आननशब्दः ।

दन्तावल-पुं-१२१७-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* दन्तावस्य स्तो दन्ती, कृष्यादित्वाद् बलचि दन्ताबलः । 'बलच्यपित्रादेः' ।३।२।८२॥ इति दीर्घः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दन्तिन्-पुं-१२१७-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* दन्तावस्य स्तो दन्ती ।

दन्तुर-पुं-४५७-બહાર નીકળેલા દાંતવાળો.

☐ उदग्रदत् ।

* उन्नता दन्ताः सन्त्यस्य दन्तुरः । 'दन्तादुन्नतात्' ।७।२।४०॥ इति डुरः ।

दन्दशूक-पुं-१३०३-સર્પ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

* गर्हितं दशतीत्येवंशीलो दन्दशूकः । दंशेर्यङन्ताद् 'यजिजपिदंशि-' ।५।२।४७॥ इति ऊकः ।

दभ्र-न.-१४२६-નાનું, થોડું.

द्र० अणुशब्दः ।

* दभ्यते दभ्रम् । 'ऋज्यजि-' (उणा-३८८) इति किद् रः ।

दम-पुं-७३६-દંડ, (સામાદિ ૪ માંથી ૪ થો ઉપાય).

☐ दण्ड, साहस ।

* दमनं दमः ।

दमन-११-(त्रि.)-વધ્યથી જોડવા યોગ્ય શબ્દ.

द्र० अन्तकारिन्शब्दः ।

* यथा-कालीयदमनो विष्णुरिति ।

दमुनस्-पुं-१०९७-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* दाम्यति दमुनाः । दमेरुनसूनसौ, दमूना अपि ।

दमूनस्-पुं-११००-(शि. ९९)-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

*दाम्यति दमुनाः । दमेरुनसूनसौ, दमूना अपि ।

दम्पती-पुं-५१९-પતિ પત્ની.

☐ जम्पती, जायापती, भार्यापती ।

* जाया च पतिश्च जम्पती, दम्पती । राजदन्तादित्वाज्जायाशब्दस्य जमूदम्-भावो वा निपात्यते ।

दम्भ-पुं-३७८-છળ, કપટ.

द्र० उपधिशब्दः ।

* दम्भनं दम्भः ।

दम्भचर्या-स्त्री-३७९-દંભપૂર્વક ચાલવું તે.

☐ कुहना ।

* म्भेन चरणं दम्भचर्या । 'समजनिपद्'-।५।३।९९॥ इति क्यप् ।

दम्भोली-पुं-१८०-વજ્ર.

द्र० अशनिशब्दः ।

* दम्नोति-खेदयति दानवान् दम्भोलिः । पुंसि 'बहुलम्' ।५।१।२॥ इत्योलिः ।

(दम्भोली)-पुं-१०६५-હીરો.

☐ सूचीमुख, हीरक, वरारक, रत्नमुख्य, वज्रपर्यायाश्च ।

दम्य-पुं-१२६०-મોટો વાછરડો, પલોટવા યોગ્ય બળદ.

☐ वत्सतर ।

*दममर्हति दम्यः, दण्डादित्वाद् यः दम्यते वा ।

दया-स्त्री-३६९-દયા, અનુકંપા.

द्र० अनुकम्पाशब्दः ।

* दयन्तेऽनया दया भिदादित्वाद् अङ् ।

दयाकूर्च-पुं-२३४-બુધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* दयैव कूर्चः दयाकूर्चः । यद् **व्याडिः**-'कोष्टागारोऽभवत् कूर्चो, निधिर्वा तेन तादृशः ।'

दयालु-पुं-३६८-દયાના પરિણામ વાળો.

☐ कृपालु, करुणापर ।

* दयत इत्येवंशीलो दयालुः । 'शीङ्श्रद्धा-निद्रा-' ।५।२।३६॥ इत्यालुः ।

दयित-पुं-५१६-વહાલો પતિ, વર.

द्र० कान्तशब्दः ।

दयिता-स्त्री-५१५-વહાલી પત્ની.

द्र० कान्ताशब्दः ।

* नरस्य दयिते इष्टे दयिता ।

दर-पुं-न०-३०१-ભય, ભયાનક રસનો સ્થાયીભાવ.

☐ भय, भी, भीति, आतङ्क, आशङ्का, साध्वस, भिया ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* दरणं दरः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

दर-त्रि.-१३६४-છિદ્ર, ભૂમિનો ખાડો.

☐ गर्त्त, श्वभ्र, अवट, 'अवटि' अगाध ।

* दीर्यते दरः । त्रिलिङ्गः ।

दरित-पुं-३६५-બીકણ.

द्र० कातरशब्दः ।

* दरः संजातोऽस्य दरितः ।

दरिद्र-पुं-३५८-निर्धन, ગરીબ.

द्र० अकिञ्चनशब्दः ।

* दरिद्राति दरिद्रः ।

दरी-स्त्री-१०३३-કૃત્રિમ ગુફા.

☐ कन्दर ।

* दीर्यते दरी ।

दर्दर-पुं-२९४-(शे०-८४)-વાદ્ય વિશેષ.

☐ [कलशीमुख शे. ८४]

दर्दर-न०-२८७-મૃદંગ, ઢોલ, આદિ.

☐ आनद्ध, (अवनद्ध, करट) ।

दर्दुर-पुं-१३५४-દેડકો.

द्र० अजिह्मशब्दः ।

* दीर्यते दर्दुरः । 'श्वशुर-' (उणा-४२६) इत्युरे निपात्यते, दर्दुरशब्दं रातीति वा ।

दर्दुरा-स्त्री-२०५-(शे०-६०)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

दर्द्रुण-पुं-४५९-દાદરવાળો (રોગી).

☐ दर्द्रुरोगिन्, 'दद्रुरोगिन्, दद्रूण' ।

* दीर्यतेऽनया दर्द्रूः-कुष्ठभेदः । 'तदभ्यां-' (उणा-८४६) इति द्रुः, साऽस्ति अस्य दर्द्रुणः । शाकीपलालीदर्द्र्वा 'हस्वश्च' ।७।२।३०। इति नः ।

दर्द्रुरोगिन्-पुं-४५९-દાદરવાળો (રોગી).

☐ दर्द्रुण, 'दद्रुरोगिन् दद्रूण' ।

० दरिद्राति वपुरनया दद्रुः । 'केवयु'-(उणा-७४६) इति उदन्तो निपात्यते । स चासौ रोगश्च तद्वान् दर्द्रुरोगी ।

दर्प-पुं-३१७-અભિમાન.

द्र० अभिमानशब्दः ।

* दर्पणं दर्पः ।

दर्पक-पुं-२२७-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* दर्पयति दर्पकः ।

दर्पच्छिद्-११ (प.)-વધ્યથી જોડવા યોગ્ય શબ્દ.

द्र० अन्तकारिन्शब्दः ।

* यथा -पुरदर्पच्छिद् शिवः ।

दर्पण-पुं-६८४-દર્પણ, આરીસો.

☐ मकुर, आत्मदर्श, आदर्श [मुकुर शे० ५७।]

* दृप्यन्ति अनेन सुवेषा इति दर्पणः ।

दर्भ-पुं-११९२-દર્ભ, ડાભ.

☐ कुश, कुथ, बर्हिष, पवित्र ।

* दृणाति पारुष्यात् दर्भः । 'गदरमि-' (उणा-३२७) इति भः । दृश्यतेऽसाविति वा ।

दर्वि-स्त्री-१०२१-કડછી.

☐ कम्बि, 'कम्बो, दर्वी,' खजाका ।

* दृणाति पाक्यं दर्विः । 'दपव भ्यो विः' (उणा-७०४) । स्त्रीलिङ्गः ।

दर्वी-स्त्री-१३१५-સાપની ફેણ.

☐ (दर्वि) भोग, फट, स्फट, फण ।

दृणाति अनया दर्विः । 'दपवभ्यो विः' (उणा-७०४) ङ्यां दर्वी ।

दर्वी-स्त्री-८३६-ઘી હોમવાની કડછી, ચાટુડી.

द्र० दर्विशब्दः ।

* दृणाति हव्यं दर्विः । 'दपवभ्यो विः' (उणा-७०४) । ङयां दर्वी ।

दर्वी-स्त्री-१०२१-કડછી.

द्र० कम्बिशब्दः ।

दर्वीकर-पुं-१३०४-સર્પ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

* दर्वी फण एव करो हस्तोऽस्य दर्वीकरः ।

दर्श-पुं-१५०-અમાસ.

द्र० अमाशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* दृश्यते याज्ञिकैर्दर्शः । दृश्यते चन्द्रोऽस्मिन्निति वा विपरीतलक्षणया ।

दर्श-पुं-८२३-કૃષ્ણ પક્ષને અંતે થતો યજ્ઞ.

□ (आमावास्य) ।

* कृष्णपक्षान्ते यज्ञः दर्शभवत्वाद् दर्शः आमावस्य इत्यर्थः ।

दर्शन-न०-५७५-આંખ, નેત્ર.

द्र० अक्षिशब्दः ।

* दृश्यते दर्शनम् ।

दर्शन-न०-५७७-જોવું તે.

द्र० अवलोकनशब्दः ।

* दृश्यते दर्शनम् ।

दर्शयामिनी-स्त्री-१४३-અમાસની રાત.

□ तमिस्रा ।

* दर्शोऽमावस्या तस्य यामिनी ।

दर्शित न०-१४७८-બતાવેલું, પ્રગટ કરાયેલું.

□ प्रकाशित, आविस्कृत, प्रकटित, [प्रादुष्कृत शि. १३२] ।

* दृश्यते स्म दर्शितम् ।

दल-पुं-न०-११२३-પત્ર, પાંદડું.

द्र० छदशब्दः ।

* दलति । विशीर्यते दलम् ।

दल-न०-१४३४-કકડો, ટૂકડો.

द्र० अर्धशब्दः ।

दलस्नसा-स्त्री-११२४-પાંદડાની નસ.

□ मदि ।

* दलस्य-पत्रस्य स्नसा दलस्नसा ।

दलि-स्त्री-९७०-માટીનું ઢેફું.

□ लोष्ठु, लोष्टु दली, लेष्टु ।

दलयति दलिः । स्त्रीलिङ्गः । 'स्वरेभ्य इः' (उणा-६०६) ।

दलिक-न०-११२२-કાષ્ઠ લાકડું.

□ काष्ट, दारु ।

* दल्यते दलिकम् । 'कीकलि'-(उणा-३८) । इतिकः ।

दलित-न०-११२८-ખીલેલું (પુષ્પ).

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* दलति स्म दलितम् ।

(दली)-स्त्री-९७०-માટીનું ઢેફું.-

द्र० दलिशब्दः ।

दल्मिन्-पुं-१७२-ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* दलति गिरीन् दल्मिः । 'नीसा वृयुशवलि॰ दलिभ्यो मिः' (उणा-६८७) । इति मिः ।

दव-पुं-११०१-દાવાનલ.

□ दाव, वनवह्नि ।

* दुनोति वन्यान् दवः । अच् ।

दव-पुं-११११-વન, જંગલ.

द्र० अटवीशब्दः ।

* दुनोति दवः ।

दाव-पुं-११११-વન, જંગલ.

द्र० अटवीशब्दः ।

* दुनोति दवः ।

दाव-पुं-११०१-દાવાનળ.

द्र० दवशब्दः ।

* दुनोति वन्यान् दवः, 'वा ज्वलादि'-।५।१।६२॥ इति णे दावः ।

दविष्ठ-न०-१४५२-અત્યન્ત દૂર.

□ अतिदूर, दवीयस् ।

* अतिशयेन दूरं दविष्ठम्, दवीयः, 'गुणाङ्गाद्-' ।७।३।९॥ इति इष्ठे ईयसौ च 'स्थूलदूर'-।७।४।४३॥ इति रलोपः ।

दवीयस्-न०-१४५२-અત્યન્ત દૂર.

□ अतिदुर, दवीयस् ।

* अतिशयेन दूरं दविष्ठम्. दवीयः । 'गुणाङ्गाद्'-।७।३।९॥ इति इष्ठे ईयसौ च 'स्थूलदुर-' ।७।४।४३॥ इति रलोपः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(दशकण्ठ)-पुं-७०६-રાવણ.

द्र० दशकन्धरशब्दः ।

दशकन्धर-पुं-७०६-રાવણ

☐ पौलस्त्य, रावण, रक्षईश, लङ्केश, (राक्षसेश, लङ्कापति, दशास्य, दशशिरस् दशकण्ठ) ।

* दश कन्धरा अस्य दशकंधरः ।

दशन्-पुं-८७३-દશ.

* एको दशभिर्गुणितो दश्यन्ते दश । 'ष्णुपृयु'-(उणा-९०१) इति किदन् ।

दशन-पुं-५८४-દાંત.

द्र० खादनशब्दः ।

* दश्यन्तेऽमीभिर्दशनाः । 'दशनाऽवोदै'-(४।२।५४) इत्यनटि निपात्यते ।

दशन-न०-७६६-(शि. ६६)-બખ્તર.

द्र० उरश्छदशब्दः ।

दशनोच्छिष्ट-५८१-(शे. १२२)-હોઠ.

द्र० अधरशब्दः ।

दशपारमिताधर-पुं-२३३-બુદ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* दश पारमिताः-प्रज्ञाद्या धारयति दशपारमिताधरः । यद् **व्याडिः**- "प्रज्ञा पारमिता तारा, वृन्दा च जिनशक्तयः, मारीची चतुर्दुर्वासा, मारीचा वज्रकाल्यपि ॥१॥

दशबल-पुं-२३४-બુદ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* दश बलानि-दान-शील-क्षान्ति-वीर्य-ध्यान-शान्ति-बलोपाय-प्रणिधान-ज्ञान-लक्षणान्यस्य दशबलः ।-

दशबाहु-पुं-२००-(शे. ४३)-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

दशभूमिग-पुं-२३३-સુગત, બુદ્ધ.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* दश भूमीर्गच्छति दशभूमिगः ।

यद् **व्याडिः**-

'भूमयस्तु प्रमुदिता, विमला च प्रभाकरी । अर्चिष्मती सुदुर्जयाऽभिमुखी च दुरङ्गमा ॥ अचला साधुमती च धर्ममेवेति च क्रमात् ॥'

दशमिन्-पुं-३४०-અતિ ઘરડો.

☐ ज्यायस् , वर्षीयस् , [जरत्तर, दशमीस्थ शि. २१] ।

* दशमोऽवस्था विशेषोऽस्ति अस्य दशमी । 'पूरणाद् वयसि' ।।७।२।६२॥ इतीन् । दशमीस्थ इत्यपि । यदाह **भागुरिः**-

"इष्टो वयो दशोपेतः, पञ्चमी सप्तमीतिच । प्रवयाः दशमीस्थः स्यात् ।" इति ।

दशमीस्थ-पुं-३४०-(शि. २१)-અતિ ઘરડો.

द्र० ज्यायस्शब्दः ।

* दशमोऽवस्थाविशेषोऽस्ति अस्य दशमी । 'पूरणाद् वयसि' ।७।२।६२॥ इतीन् । दशमीस्थ इत्यपि । यदाह **भागुरिः**-

"इष्टो वयो दशोपेतः, पञ्चमी सप्तमीतिच । प्रवयाः दशमीस्थः स्यात् । " इति ।

(दशरथ)-पुं-१९-(प.)-રામના પિતા.

द्र० ज्यायस्शब्दः ।

दशवाजिन्-पुं-१०४-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* दशसंख्याः श्वेताश्च वाजिनो यस्य स तथा दशवाजी, दशाश्वः । यदाह **व्याडिः**-

"अश्वास्तु दश चन्द्रस्य, यजुश्चन्द्रमना वृषः । सप्तधातुर्हयो वाजी, हंसो व्योममृगो नरः ॥१॥ अर्वा चाथ चन्द्रमनः, स्थानेऽस्ति त्रिघनाः क्वचित् । सप्तधातोः पुनः स्थाने, सहरुण्योऽस्ति कुत्रचित् ॥२॥

(दशशतरश्मि)-पुं-९५-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

(दशशिरस्)-पुं-७०६-રાવણ.

द्र० दशकन्धरशब्दः ।

* दश शिरांसि अस्य दशशिराः ।

दशा-स्त्री-५६५-વય, ઉંમર.

☐ वयस् , प्राय ।

* बाल्यादीनि दश्यन्ते दशाः ।

स्त्रीलिङ्गः । स्थादित्वात् कः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दशा-पुं-स्त्री-(બ. વ.)-६६७-વસ્ત્રની દશીઓ.
☐ वर्ति, वस्ति ।
* दश्यन्ते दशाः । पुंस्त्रीलिङ्गः बहुवचनान्तश्च ।

दशा-पुं स्त्री-१३७७-અવસ્થા.
☐ अवस्था, स्थिति ।
* दश्यतेऽनया दशा, स्थादित्वात् कः ।

दशाकर्ष-पुं-६८७-દીવો.
द्र० कज्जलध्वजशब्दः ।
* दशां-वर्तिमाकर्षति दशाकर्षः ।

दशार्ह-पुं-२३३-બુદ્ધ, સુગત.
द्र० अद्वयशब्दः ।
* दश भूमीर्बलानि पारमिता वा अर्हति दशार्हः ।

दशावतार-पुं-२१९-(શે० ६१)-વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

दशाव्यय-पुं-२००-(શે० ४७)-શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

(दशाश्व)-पुं-१०४-ચન્દ્ર.
द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।
* दशसंख्या अश्वा अस्य दशाश्वः ।

दशास्य-पुं-७०६-રાવણ.
द्र० दशकन्धरशब्दः ।
* दश आस्यानि अस्य दशास्यः ।

दशेन्धन-पुं-६८७-દીવો.
द्र० कज्जलध्वजशब्दः ।
* दशा एव इन्धनमस्य दशेन्धनः ।

दशेरक-पुं-(બ. વ.)-९५७-મારવાડ દેશ.
☐ मरु ।
* दशन्ति दशेराः । 'कुगुपति'-(उणा-४३१)-इति केरः, के दशेरकाः ।

दस्यु-पुं-३८१-ચોર
द्र० एकागारिकशब्दः ।
* दसति-उपक्षणोति दस्युः । 'यजिशुन्धिदहि'-(उणा-८०१) इति युः ।

दस्यु-पुं-७२९-શત્રુ.
द्र० अभिमातिशब्दः ।
* दस्यते-उपक्षीयते दस्युः । 'यजिशुन्धि-'

(उणा—८०१) । इति युः ।

दस्र-(द्वि.व.)-पुं-१८२-સ્વર્ગના બે વૈદ્ય.
द्र० अश्विजशब्दः ।
* दस्यतो हरतो रोगान् दस्रौ । 'भीवृधि-' उणा-३८७) । इति रः ।

दस्रदेवता સ્ત્રી-१०८-અશ્વિની નક્ષત્ર.
द्र० अश्वकिनीशब्दः ।
* दस्रो देवताऽस्य दस्रदेवता ।

दहन-पुं-१०९९-અગ્નિ.
द्र० अग्निशब्दः ।
* दहति दहनः ।

दहनकेतन-न०-११०३-ધૂમાડો.
द्र० अग्निवाहशब्दः ।
* दहनस्य केतनं ध्वजो दहनकेतनः ।

दहनोपल-पुं-१०६७-સૂર્યકાન્ત મણિ.
☐ सूर्यकान्त, सूर्यमणि, सूर्याश्मन् ।
* दहनजननोपलः दहनोपलः ।

दाक्षायण-पुं-१०४४(શે०-१६३) સોનું.
द्र० अर्जुनशब्दः ।

दाक्षायणी-(બ. વ.)-સ્ત્રી-११५-२७ નક્ષત્રો.
☐शशिप्रिया ।
* दक्षोऽय्यते पितृतया आभिरिति अनटि प्रज्ञाद्यणि ङ्यां 'पूर्वपदस्थ'-(२।३।६४) इति णत्वे च दाक्षायण्यः । दक्षस्यापत्यानि इति अत्रन्तादाय नणि दाक्षायण्य इति **अमरटीका** तत्र च स्त्रीणां युवसंज्ञाया अभावादायनण् चिन्त्यः ।

दाक्षायणी-स्त्री-२०५-(शि०-१५ -પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

(दाक्षायणीश) पुं -१०४-શંકર,
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

दाक्षाय्य-पुं-१३३५-ગીધ.
द्र० गृध्रशब्दः ।
* दक्ष्यते दाक्षाय्यः । श्रुदक्षिगृहि ' (उणा-३७३) इति आय्यः । दाक्षाय्य एव दाक्षाय्यः प्रज्ञादित्वादण् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दाक्षिण्य-न.-१३७७-અનુકૂળતા, સરળતા.
□अनुकूलता ।
दाक्षीपुत्र-पुं-८५१-(શિ०-૭૪). પાણિનિ મુનિ (મહાવૈયાકરણ.)
द्र० दाक्षेयशब्दः ।
दाक्षेय-पुं-८५१-પાણિની મુનિ, મહાવૈયાકરણ.
□पाणिनी, सालातुरीय [दाक्षी पुत्र शि. ७४]
* दाक्ष्याः अपत्यं दाक्षेयः । 'ङ्याप्त्यूङः' ।६।१।७०।। इत्येयण् । दाक्षीपुत्रोऽपि ।
दाढा-स्त्री-५८३-દાઢ.
□ दंष्ट्रा, जम्भ ।
* द्यति खण्डयति दाढा । 'बहुलम्' ।५।१।२।। इति ढः ।
दाढिका-स्त्री-५८३-દાઢી.
□ दंष्ट्रिका, [द्राढिका शि. ४१] ।
* दाढाप्रकृतिर्दाढिका ।
दाण्डपाशिक-पुं-७२६-(શિ० १४२) કોટવાળ, નગરનો અધિકારી.
द्र० कोट्टपतिशब्दः ।
दाण्डाजिनिक-पुं-३७७-ઠગ, ધૂર્ત.
द्र० कुहकशब्दः ।
* दण्डश्च अजिनं च दम्भोपलक्षणत्वाद् दण्डाजिनं दम्भः, तेन अन्वेष्टा । 'दाण्डाजिनिका-' ।७।१।१७१। इत्यादिना निपात्यते ।
'दात'-न०-१४९०-છેદાયેલું.
द्र० कृतशब्दः ।
दातृ-पुं-३८५-દાતા, ઉદાર.
□ उदार ।
* ददाति दाता ।
दात्यूह-पुं-१३३२-જલ કાગડો, જલકૂકડો, ઢેંક પક્ષી.
द्र० कालकण्टकशब्दः ।
* ददात्यानन्दं दात्यूहः । 'दस्त्यूहः '(उणा ५९४) इति त्युहः । दात्योहोऽपि ।
दात्योह-पुं १३३२-(शि. १२०) જલકાગડો.
द्र० कालकण्टकशब्दः ।
'दात्यौह'-पुं-१३३२-જલકાગડો.
द्र० कालकण्टकशब्दः ।

दात्र-न०-८९२-દાતરડું.
□ लवित्र ।
* दान्ति अनेन दात्रम् । 'नीदाम्व्' ।।५।२।८८।। इति त्रट् ।
दाधिक-न.-४१०-દહીંથી સંસ્કારિત દ્રવ્ય.
* दध्ना संस्कृतं दाधिकम् । 'संस्कृते' ।६।४।३।। इतीकण् ।
दान-न.-३८६-દાન, ત્યાગ.
द्र० अंहतिशब्दः ।
* दीयते दानम् ।
दान-न.-१२२३-હાથીના ગંડસ્થલમાંથી ઝરતું પાણી, મદ.
□ मद, प्रवृत्ति ।
* द्यति-खण्डयति अनेन दानम् ।
(दानव)-पुं-२३८-અસુર.
द्र० असुरक्षशब्दः ।
दानवारि-पुं-(પ. વ.) ८९-દેવ.
द्र० अनिमिषशब्दः ।
* दानवानामरयो दानवारयः। यौगिकत्वाद् दनुजद्विष इत्यादयः ।
दानशील-पुं-३५१-(शि-२३)-પ્રિય વાણીથી દાન આપનાર.
□ वदान्य, वदन्य,[प्रियंवद, प्रियवाच् शि. २३]।
दानशौण्ड-पुं-३८५-ઘણું આપનાર.
□ स्थूललक्ष, बहुप्रद ।
* दाने प्रसक्तः शौण्ड इव दानशौण्डः ।
दानान्तराय-पुं-७२-તીર્થંકરોમાં ન હોય તે ૧૮ પૈકી પહેલો દોષ.
* दानगतोऽन्तराय इत्येको दोषः ।
दान्त-पुं-८११-તપના કલેશને સહન કરનાર.
□ तपःक्लेशसह ।
* दम्यते स्म दान्तः । 'णौ दान्त'-(४।४।७४) इति क्ते साधुः ।
दापित-पुं-४४६-દંડાયેલો, ધનાદિ આપી વશ કરાયેલો.
□ दण्डित, साधित ।
*दाप्यते स्म दापितः ।

दामन्-स्त्री-न.-१२७४- પશુઓને બાંધવાનું દોરડું, દામણુ.

☐ बन्धन, सन्दान ।

*दायते-रक्ष्यतेऽनेन दाम । स्त्रीक्लीबलिङ्गः । 'मन्' (उणा-७११) इति मन् ।

दामनी-स्त्री-१२७४-એક દોરડે ઘણા પશુઓ બંધાય તેવું દોરડું.

☐ पशुरज्जु ।

* द्यति दामनी, पृषोदरादित्वात् ।

दामलिप्त-न.-९७९-તામ્રલિપ્તી નગરી.

द्र० तमालिनीशब्दः ।

* दामभिः लिप्यते-छाद्यते दामलिप्तम् ।

(दामाञ्चन)-न.-१२५१-દામણુ.

☐ पादपाश ।

दामोदर-पुं-५१-ગત ઉત્સર્પિણીના ૯માં તીર્થંકરનું નામ.

* जन्माभिषेके सुरैः क्षिप्तं पुष्पदाम कण्ठाल्लम्बमानमुदरेऽस्य दामोदरः ।

दामोदर-पुं-२१६-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* दाम उदरेऽस्य दामोदरः । बाल्ये हि चापलाद् दाम्ना बद्धोऽभूत् ।

दाय-५२०-(शि. ४२)-લગ્ન વગેરેમાં કરાતો ચાંલ્લો, પહેરામણી.

☐ यौतक, सुदाय, हरण ।

दायक-पुं-८८२-નાણું ધીરનાર.

☐ उत्तमर्ण ।

* ददातीति दायकः ।

दायाद-पुं-५४२-(शे०-११५)-પુત્ર.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

दार-(બ. વ.)-पुं-५१३-પત્ની.

द्र० ऊढाशब्दः ।

* दारयन्ति, दीर्यन्त एभिरिति वा दाराः । पुंलिङ्गो बहुवचनान्तश्च । एकवचनान्तोऽपि दृश्यते **यल्लक्ष्यम्**-'धर्मप्रजासम्पन्ने दारे नान्यं कुर्वीत' इति 'न्यायावाया-' ।५।३।१३४। इति घञि साधुः ।

दारक-पुं-५४२-पुत्र

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* दारयति दुःखं दारकः ।

दारकर्मन्-न.-५१८-વિવાહ.

द्र० उद्वाहशब्दः ।

* दाराणां कर्म दारकर्म ।

दारद-पुं-११९६-સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोलसारशब्दः ।

* दरदि-सिन्धुदेशे भवो दारदः । पुंक्लीबलिङ्गः इति **वाचस्पतिः** ।

दारद-पुं-१०७४-(शे०-१६७)-સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

(दारहर)-पुं-३७२-આતતાયી (સ્ત્રીનું હરણ કરનાર.)

☐ आततायिन् ।

* दारान् हरति इति दारहरः ।

यत्स्मृतिः "अग्निदो गरदश्चैव, शस्त्रपाणिर्धनापहः । क्षेत्रदारहरश्चैव षडेते आततायिनः ॥"

(दारिका)-स्त्री-५४२-પુત્રી.

द्र० अङ्गजाशब्दः ।

दारित-न.-१४८८-ચીરેલું.

☐ पाटित, भिन्न ।

* दार्यते स्म दारितम् ।

दारु-पुं-न. ११२२-લાકડું.

☐ काष्ठ, दलिक ।

* दीर्यते दारुः । पुंक्लीबलिङ्गः । 'कृवापाजि', (उणा-१) इत्युण् ।

दारुण-न.-३०३-ભયાનક.

द्र० घोरशब्दः ।

* दारयति चित्तं दारुणम् । 'ऋकृ'-(उणा-१९६) इत्युणः ।

दारुहस्तक-पुं-१०२१-ડોયો, લાકડાની કડછી.

☐ तर्दू ।

*दारुमयो हस्तप्रतिकृतिर्दारुहस्तकः परिवेषणभाण्डम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दार्वाघाट-पुं-१३२८-લક્કડકૂટ પક્ષી.

☐शतपत्र ।

* दारु आहन्ति दार्वाघाटः । कर्मणोऽणू । ५ ।१।७२।। इत्यणि पृषोदरादित्वात् टत्वम्, दारु आघटते वा ।

दालव-पु-११९९-સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोलसारशब्दः ।

* दलति दालवः । 'कैरव-' (उणा-५१७) इत्यवे निपात्यते पुंक्लीबलिङ्ग इति **वाचस्पतिः** ।

(दाल)-पुं-१२१४-મધની એકજાત.

द्र० माक्षिकशब्दः ।

दालु-पुं-५८४-(शे०-२३)-દાંત.

द्र० खादनशब्दः ।

दाव-पुं-११०१-દાવાનળ.

☐ दव, वनवह्नि ।

* दुनोति वन्यान् दवः अच्, 'ज्वलादि'-।५।१।६२।। इति णे दावः ।

दाव-पुं-११११-વન, જંગલ.

द्र० अटवीशब्दः ।

*दुनोति दावः ।

दाश-पुं-९२९-માછીમાર.

☐ धीवर, कैवर्त्त ।

* द्यति मत्स्यान् दाशः । 'पादावमि—' (उणा-५२७) । इति शः ।

दाशरथि-पुं-६९७-આઠમા વાસુદેવ, લક્ષ્મણ.

☐ नारायण ।

* दशरथस्य अपत्यं दाशरथिः ।

दाशरथि-पुं-७०३-રામચંદ્રજી.

☐ कौशल्यानन्दन, राम ।

* दशरथस्य अपत्यं दाशरथिः ।

दाशार्ह-पुं-२१४-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* दशार्हो वसुदेवः तस्यापत्यं दाशार्हः । 'ऋषिवृष्ण्यन्धक'-।६।१।६१।। इत्यण् । दशार्हः एव वा दाशार्हः, प्रज्ञाद्यण् ।

दाशेयी-स्त्री-८४८-વ્યાસ ઋષીની માતા.

☐ सत्यवती, वासवी, गन्धकालिका, योजनगंधा, शालङ्कायनजा, [गन्धवती, मत्स्योदरी शे०-१५४] ।

* दाशी-धीवराङ्गना, तस्या अपत्यं दाशेयी ।

दाशेर-पुं-१२५४-ઊંટ.

द्र० कण्टकाशनशब्दः ।

* दशेरेषु मरुषु भवो दाशेरः ।

दास-पुं-३६०-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

*दासते सुखं स्वामिनेऽचि दासः ।

दासी-स्त्री-५३४-દાસી.

द्र० कुटहारिकाशब्दः ।

*दासते दस्यते वा दासी ।

दासेय-पुं-५४८-દાસીનો પુત્ર.

☐ दासेर ।

*दास्या अपत्यं दासेरः । 'क्षुद्राभ्य एयण् वा' (६।१।८०) पक्षे एयणि दासेयः ।

दासेर-पुं-५४८-દાસીનો પુત્ર.

☐ दासेय ।

* दास्या अपत्यं दासेरः । 'क्षुद्राभ्य एयण् वा' (६।१।८०) पक्षे एयणि दासेयः ।

दिक्करी-स्त्री-५११-યુવાન સ્ત્રી,ઋતુ પ્રાપ્ત થયેલ સ્ત્રી.

द्र० चरीशब्दः ।

* दिशमाश्रयं करोति दिक्करी । **यल्लक्ष्यम्** । 'परिणतदिक्करिकास्तटीर्बिभर्ति'' इति ।

दिक्कुमार-पुं-९०-ભવનપતિ દેવ પૈકી १० મા દેવ.

दिगम्बर-पुं-१४६ (शे. २१)-અંધકાર.

द्र० अन्धकारशब्दः ।

दिगम्बर-पुं-२०९(शे.६३)-કાર્તિકેય.

द्र० उमासुतशब्दः ।

दिग्गज-पुं-१७०-દિશાના નાયક હાથી.

द्र० अञ्जनशब्दः ।

*दिशाधारका गजा दिग्गजाः ।

दिग्ध-पुं-७७९-ઝેર વાળું બાણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

□लिप्तक, विषाक्त ।

* दिह्यति स्म दिग्धः । विषेणाक्तः प्रक्षित-पायितः बाण इत्यर्थः ।

दिग्ध–न.–१४८३–लींपायेलुं, लींपेलुं.

□ लिप्त ।

*दिह्यते दिग्धम् ।

(**दिग्वस्त्र**)पुं–१९८–शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

दिग्वासस्–पुं–१९८–शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* दिशः वासोऽस्य दिग्वासाः । नग्नत्वात् ।

दित–न.–१४८९–छेदायेलुं, कापेलु.

द्र० कृत्तशब्दः ।

* 'दों छेदने' दीयते दितम् । 'दोसोमास्थ–' (४।४।११) इतीत्वम् ।

दितिज–पुं–२३८–असुर.

द्र० असुरशब्दः ।

* दित्या जाता दितिजाः ।

दिदिवि–पुं–८७ (शे. ३)–स्वर्ग.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

'दिधिषु'–स्त्री–५२५–पुनर्लग्न करेली स्त्री.

द्र० दिधिषूशब्दः ।

दिधिषू–पुं–५२५–पुनर्लग्न करेली स्त्रीनो पति.

* दिधिषूमिच्छत्यात्मनो दिधिषूः । 'अमाव्ययात्' (३।४।२३) इति क्यन् । ततः क्विपि यलोपः ।

दिधिषू–स्त्री–५२५–पुनर्लग्न करेली स्त्री.

□'दिधिषु' पुनर्भू, द्विरूढा, [दिधीषू शि. ४२]

* धृष्णोति दिधिषूः । 'धृषेर्दिधिषदिधीषौ च' '(उणा–८४२)इत्यूः दिधीपूरपि । **मनुस्तु** अन्यथाऽऽह–ज्येष्ठायां यद्यनूढायां, कन्यायामुह्यतेऽनुजा । साचाग्रे दिधिषूर्ज्ञेया, पूर्वा तु दिधिषूर्मता ॥

दिधीषू–स्त्री–(शि. ४२)–पुनर्लग्न करेली स्त्री.

द्र० दिधिषूशब्दः ।

दिन–पुं–न.–२३८–दिवस.

द्र० अहन्शब्दः ।

* दीव्यति रविरत्र, द्यति तम इति वा दिनम् ।

दिन–पुं न.–१३८–दिवस.

पुंक्लीबलिङ्गः । 'दिननग्न'–(उणा–२६८) इति नान्तो निपात्यते ।

दिनकर–पुं–९७–सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

*दिनं करोति दिनकरः । 'संख्याहर्दिवा–(५।१।१०२) इत्यादिना टः, यौगिकत्वाद् वासरकृद्, दिनप्रणीः, दिनकृदित्यादयः ।

दिनकृत्–पुं–९७–सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

दिनकेसर–पुं–१४६ (शे. २१)–अंधकार.

द्र० अन्धकारशब्दः ।

(**दिनप्रणि**)–पुं–९७–सूर्य

द्र० अंशुशब्दः ।

(**दिनबन्धु**)–पुं–९६–सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

दिनमल–पुं–१५२–(शे. २३)–महीनो.

□ मास [वर्षांशक, वर्षकोश शे. २३] ।

(**दिनरत्न**)–न.–९५–सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

दिनाण्ड–न.–१४६ -(शे. २१)–अंधकार.

द्र० अन्धकारशब्दः ।

दिनात्यय–पुं–१४४–(शे. २०)–रात्रिनो प्रथम भाग.

□प्रदोष, यामिनीमुख ।

दिनावसान–न.–१४०–सांजनो समय.

□ उत्सूर, विकाल, सबलि, सायम् ।

* दिनावसानं दिनान्तः ।

(**दिनेश**)–पुं९७–सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

दिन्दु–पुं–२२३–वसुदेव (कृष्णना पिता.)

□वसुदेव, भूकश्य, आनकदुन्दुभि ।

* द्विषो दमयति दिन्दुः । 'केवयुभुरण्यु–'

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(उणा-७४६) इत्यादि शब्दाद् निपात्यते ।

दिव्-स्त्री-८७-સ્વર્ગ.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

* दीव्यन्त्यस्यां देवा इति, 'दिवेर्डिव्' (उणा-९४७) इति डिव् प्रत्यये दिव्शब्दो वन्तः ।

दिव्-स्त्री-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

दिव-न.-१३८-દિવસ.

द्र० अहन्शब्दः ।

* दिव्यन्ति अत्र लोका दिवम् ।

दिव-न.-८७-(शे. ३) સ્વર્ગ.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

'दिव'-१६२९-ચાપ પક્ષી.

द्र० किकीदिविशब्दः ।

दिवःपृथिवी-स्त्री (द्वि. व.)-९३९(शि. ८३) સ્વર્ગ અને પૃથ્વી.

☐ द्यावापृथिवी, द्यावाभूमि, द्यावाक्षमा, दिवस्पृथिवी रोदसी, रोदस्, रोदसि ।

दिवस-पुं-१३८-દિવસ.

द्र० अहन्शब्दः ।

* दीव्यत्यत्रादित्य इति दिवसः । 'दिवादिरभिल-म्युरिभ्यः कित्' (उणा-५७२) इत्यसः ।

दिवसकर-पुं-९७-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* दिवसं करोति दिवसकरः । 'संख्याहर्दिवा (५।१।१०२) इयादिना टः ।

दिवस्पृथिवी-स्त्री-९३९-સ્વર્ગ-અને પૃથ્વી.

द्र० दिवःपृथिवीशब्दः ।

*द्यौश्च पृथिवी च द्यावापृथिव्यौ । 'दिवस् दिव पृथिव्यां वा' (३।२।४५) इति दिवसादेशे दिवस्पृ-थिव्यौ, दिवःपृथिव्यावपि ।

दिवा-अ.-१५३१-દિવસ.

* दीव्यन्त्यत्र दिवा । 'दिविपुरि'-(उणा-५९९) इति किदाप्रत्ययः ।

दिवाकर-पुं-९७-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* दिवा करोति दिवाकरः 'संख्याहर्दिवा-' (५।१।१०२) इत्यादिना टः ।

दिवाकीर्ति-पुं-९२३-હજામ.

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

* दिवा कीर्त्यते दिवाकीर्तिः । रात्रौ क्षुरकर्म-निषेधात् ।

दिवाकीर्ति-पुं-९३३-ચાંડાલ.

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

* दिवा कीर्त्यते दिवाकीर्तिः । रात्रौ भयद-त्वात् । 'स्वरेभ्य इः' (उणा-३९६) ।

दिवान्ध-पुं-१३२४-ઘૂવડ.

द्र० उलूकशब्दः ।

* दिवा-दिवसेऽन्धो दिवान्धः ।

दिवापुष्ट-पुं-९८-(शे. ८)-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

'दिवाभीत'-पुं-१३२४-ઘૂવડ.

द्र० उलूकशब्दः ।

दिवामध्य-न.-१३९-મધ્યાહ્ન, બપોર.

☐ मध्याह्न, मध्यन्दिन ।

* दिवा-अह्नो मध्यं दिवामध्यम् ।

दिवाश्रय-पुं-१०-(प.)-દેવ.

दिवाह्वय-पुं-१४७-(शे.२२)-શુક્લ પક્ષ.

☐ [शुक्ल शे. ३२]

दिवि-पुं-१३२९-(शि. ११८)ચાપ પક્ષી.

द्र० किकीदिविशब्दः ।

दिवौकस्-पुं-१०-(प.)-દેવ.

दिव्य-न.-१०७०-(शे. १६४)-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

दिश्-स्त्री-१६६-દિશા.

☐ काष्ठा, आशा, हरित्, ककुभ् ।

* दिशत्यवकाशं दिक् । 'ऋत्विज्-।२।१।६९।। इति गत्वम् ।

दिशाम्प्रियतम-पुं-२००-(शे. ४८)-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

दिश्य-न.-१६८-દિશામાં ઉત્પન્ન થયેલું.

☐ दिश्यमिति 'दिगादिदेहांशाद् यः' ।६।३। १२४।।

दिष्ट-पुं-१२६-કાળ, સમય.

☐ काल, समय, अनेहस्, सर्वमूषक ।

* दिश्यते स्म दिष्टः ।

दिष्ट-पुं-१३७९-ભાગ્ય, નસીબ.

☐ नियति, विधि, दैव, भाग्य, भागधेय ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* दिश्यते स्म दिष्टम् ।

दिष्टान्त-पुं-३२४-મૃત્યુ.

द्र० अत्ययशब्दः ।

* दिष्टस्य-कालस्य जीवितावधेरन्तो दिष्टान्तः ।

दिष्ट्या-अ.-१५२८-सम्मद, ખુશીથી, સુખથી.

☐ [समुजोषम् शि. १३०] ।

* दिशति दिष्ट्या । 'वृमिथिदिशिभ्यः-' (उणा-६०१) इति ट्यादिराप्रत्ययः । यथा-'दिष्ट्या पुत्रो जातः,' समुजोषमपि ।

दीक्षणीयेष्टि-स्त्री-८२३-સોમયાગ માટે દીક્ષા આપવા યોગ્ય ઇષ્ટિ.

☐ सौमिकी ।

* दीक्षणीयस्य-दीक्षार्हस्य इष्टिर्दीक्षणीयेष्टिः ।

दीक्षा-स्त्री-८२३-શાસ્ત્રમાં કહેલ નિયમોનો સંગ્રહ.

☐ व्रतसङ्ग्रह ।

* दीक्षणं दीक्षा ।

दीक्षित-पुं-८१७-સોમયજ્ઞ કરનાર.

☐ सोमयाजिन् ।

* दीक्षा सञ्जाताऽस्य दीक्षितः ।

दिदिवि-पुं-३९५-ભોજન.

द्र० अदनशब्दः ।

* दीव्यन्ति अनेन दीदिविः । पुंलिङ्गः । स्त्रियामपि **वैजयन्ती** । यदाह- 'भिस्सा स्त्री दीदिविर्न षण्' न षण्ढ इत्यर्थः । 'छविछवि-' (उणा-७०६) इति व्यन्तो (वि+अन्तः) निपात्यते ।

दीदिवि-पुं-८७-(शे. ३)-સ્વર્ગ.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

दीदिवि-पुं-११९-(शे. १५)-ગુરુ (બૃહસ્પતિ).

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

दीधिति-स्त्री-१००-પ્રકાશ, સૂર્યના કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* दीधीयते-दीप्यतेऽस्या दीधितिः स्त्रियां क्तिः ।

दीन-पुं-३५८-(शे. ९४)-ગરીબ.

द्र० अकिञ्चनशब्दः ।

दीप-पुं न.-६८६-દીવો.

द्र० कज्जलध्वजशब्दः ।

* दीप्यते दीपः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

दीपक-पुं-१३४२-શ્યેન પક્ષી, સિંચાનક આદિ, જે બીજા પંખીઓને પકડે છે તે.

दीपन-न.-६४५-કેશર.

द्र० कश्मीरजन्मनशब्दः ।

* दीपयति दीपनम् ।

दीप्ति-स्त्री-९९-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* दीप्यतेऽनया दीप्तिः, स्त्रियां क्तिः ।

दीप्ति-स्त्री-५०९-સ્ત્રીઓના સ્વાભાવિક અલંકાર પૈકી ૭મો અલંકાર.

द्र० औदार्यशब्दः ।

* कान्तिः रूपाद्यैः पुंभोगोपबृंहितै र्मध्याङ्गच्छाया । सैव तीव्रा दीप्तिः ।

दीप्ति-स्त्री-७८०-બાણનો તીવ્ર વેગ.

* बाणवेगस्य तीव्रता-सुदुःसहत्वम्, दीप्यते बाणोऽनया दीप्तिः ।

दीप्र-पुं-११००-(शे. १६९)-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

दीर्घ-न.-१४२८-લાંબું.

☐ आयत ।

* दृणाति ह्रस्वभावं दीर्घम् । 'मघाजङ्घा-' (उणा-११०) इति घे निपात्यते ।

दीर्घकोशा-स्त्री-१२०६-બેઈન્દ્રિય જંતુ-વિશેષ.

☐ दुर्नामा, (दुः संज्ञा) 'दुर्नाम्नी' ।

* दीर्घः कोशोऽस्या जलूकाकारत्वाद् दीर्घकोशा, दीर्घा कुश्यतीति वा ।

दीर्घग्रीव-पुं-१२५५-ઊંટ.

द्र० कण्टकाशनशब्दः ।

* दीर्घा ग्रीवाऽस्य दीर्घग्रीवः ।

दीर्घजानुक-पुं-१३२८ (शे. १९४)-સારસ પક્ષી.

द्र० कुरङ्करशब्दः ।

दीर्घजिह्व-पुं-१३०३-નાગ સર્પ.

द्र० अहिशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* दीर्घा जिह्वाऽस्य दीर्घजिह्वः ।

दीर्घदर्शिन्-पुं-३४४-લાંબો વિચાર, કરનાર, લાંબી નજરવાળો.

☐ दूरदर्शिन् ।

* दीर्घं पश्यतीत्येवं शीलो दीर्घस्पर्शी-दूरदर्शी ।

दीर्घनाद-पुं-१२८०-(शे १८२)-કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

दीर्घनाद-पुं-१३२५-(शे. १९१)-કૂકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

दीर्घनिद्रा-स्त्री-३२४-મૃત્યુ.

द्र० अत्ययशब्दः ।

* दीर्घा चासौ निद्रा च दीर्घनिद्रा ।

दीर्घपत्रक-पुं-११८७-ગાજર, લસણ, ડુંગળી.

☐ रसोन, गृञ्जन ।

* दीर्घपत्रमस्य दीर्घपत्रकः ।

दीर्घपवन-पुं-१२१८-(शे. १७०)-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

दीर्घपाद्-पुं-१३३४-કંકપક્ષી

द्र० कङ्कशब्दः ।

* दीर्घौ पादावस्य दीर्घपादः ।

दीर्घपृष्ठ-पुं-१३०४-સાપ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

* दीर्घं पृष्ठमस्य दीर्घपृष्ठः ।

दीर्घसूत्र-पुं-३५३-આળસુ, ધીમું કામ કરનાર.

☐ चिरक्रिय ।

* दीर्घेण-चिरेण सूत्रयति दीर्घसूत्रः, दीर्घेण सुवतीति वा ।

दीर्घायुस्-पुं-४७९-લાંબી આવરદા વાળો.

☐ जैवातृक, [आयुष्मत् शि. ३५] ।

* दीर्घमायुरस्य दीर्घायुः । आयुष्मानपि ।

दिर्घिका-स्त्री-१०९२-વાવડી.

☐ वापी, (वापि) ।

* दीर्घा एव दीर्घिका ।

दुःख-न.-१३७०-દુઃખ.

द्र० असुखशब्दः ।

* दुःखयति दुःखं दुःखयतीति वायुदुष्टानि खानि अस्मेति वा ।

दुःशृङ्गी-स्त्री-५२९-(शे. ११२) કુલટા સ્ત્રી.

द्र० अविनीताशब्दः ।

(दुःषम-दुषमा)-स्त्री-१३१-એકાંત દુઃખવાળો આરો-અવસર્પિણીનો છઠ્ઠો આરો.

* एकान्तेन दुःषमा-सुषमानुभावरहिता एकान्त-दुःषमा, दुषःमदुषमेत्यर्थः । तदाख्यः षष्ठोऽरः एक-विंशतिवर्षसहस्रप्रमाणः ।

दुःषमसुषमा-स्त्री-१३०-ચોથો આરો-દુઃખ સુખ મિશ્રિત આરો.

* दुःषमा चासौ सुषमा च दुःषमसुषमा, दुःषमानुभावबहुला, अल्पसुषमानुभावेत्यर्थः । तदा-ख्यश्चतुर्थोऽरः द्विचत्वारिंशद्वर्षन्यूनैकः कोटिकोटिसाग-रोपमप्रमाणः ।

दुःषमा-स्त्री-१३१-પાંચમો (દુષમ) આરો.

* दुषमाख्यः पञ्चमोऽरः, तस्य एकविंशतिवर्ष-सहस्त्राणि ।

(दुःसंज्ञा)-स्त्री-१२०६-જળોના આકારનું બેઇન્દ્રિય જંતુ-વિશેષ.

☐ दीर्घकोशा, दुर्नामा, 'दुर्नाम्नी' ।

दुःस्थ-पुं-३५८-નિર્ધન, દુઃખી.

द्र० अकिञ्चनशब्दः ।

* दुःखेन तिष्ठति दुःस्थः ।

'दुः स्पर्शा' स्त्री-११५७-બેઠીભોંય રીંગણી.

द्र० कण्टकारिकाशब्दः ।

दुःस्फोट-पुं-७८७-(शे. १४९) શસ્ત્રનો ભેદ, ભયંકર શસ્ત્ર.

☐ [आराफल, अराफल शे. १४९.]

* दुःखं स्फोटयति दुःस्फोटः ।

दुकूल-न.-६६९ શણાદિનું વસ્ત્ર.

☐ क्षौम, दुगूल ।

* दुनोति शत्रुमनांसि दुकूलम् ।

दुगूल-न.-६६९ શણાદિનુ વસ્ત્ર.

☐ क्षौम, दुकूल ।

* दुह्यते-क्षुमाया आकृष्यते दुगूलम् । (दुकू-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ल्कुकूल उणा-४१९) । इत्युले निपात्यते ।

दुग्ध-न.-४०४-દૂધ.

द्र० ऊधस्यशब्दः ।

* दुह्यते दुग्धम् ।

दुण्डुभ-पुं-१३०५-ઝેર વિનાનો મોટો સર્પ, બે મુખવાળો સર્પ,

☐ राजिल, (दुन्दुभ), 'राजील, डुण्डुभ' ।

* दाम्यति दुण्डुभः । 'दमो दुण्ड् च' (उणा-३३५) इत्युभः । 'दुन्दु भाषते दुन्दुभः' **इत्येके** ।

(दुन्दुभ)-पुं-१३०५-ઝેર વિનાનો મોટો સર્પ, બે મુખવાળો સર્પ.

द्र० दुण्डुभशब्दः ।

* दाम्यति दुण्डुभः । 'दमो दुण्ड् च' (उणा-३३५) इत्युभः । 'दुन्दु भाषते दुन्दुभः' **इत्येके** ।

दुन्दुभि-पुं-२९३-ભેરી ઢોલ.

☐ भेरी, आनक, पटह ।

* दाम्यति शब्देोऽन्येषामत्र दुन्दुभिः । पुंलिङ्गः । 'दमेर्दुभिदुर्म् च' (उणा ६९६) इति साधुः । दुन्दु शब्देन भाती भाययतीति वा ।

दुन्दुभि-पुं-१८८-(શે. ३९) જલ-દેવતા, વરુણ.

द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।

दुन्दुभिनाद-पुं-६२-દુંદુભિનો અવાજ થાયતે-તીર્થંકરનો ૧૨મો અતિશય.

दुरध्व-पुं-९८४-કુમાર્ગ, ખરાબ રસ્તો.

☐ व्यध्व, कदध्वन्, विपथ, कापथ ।

*अदुष्टोध्वा दुरध्वः । 'उपसर्गादध्वनः-' ॥७।३।७९। इत्यत्समासान्तः ।

(दुराचार)-पुं-८५५-દુરાચારી બ્રાહ્મણ.

☐ शिश्विदान, कृष्णकर्मन् ।

दुरासद-पुं-७८२-(શે. १४५) તલવાર.

द्र० असिशब्दः ।

दुरित-न.-१३८०-પાપ.

द्र० अंहस्शब्दः

* दुरेति स्म दुरितम् ।

दुरितारि-સ્ત્રી-४४-શ્રી સંભવનાથ ભ. ની શાસન દેવી.

* दुरितानामरिः दुरितारिः ।

दुरोदर-पुं न.-४८६-જુગાર.

☐ कैतव, द्युत, अक्षवती, पण ।

* दुष्टमासमन्तादुदरमस्य दुरोदरम् । पुंक्लीबलिङ्गः ।

दुर्ग-न.-७१४-કિલ્લો, ७ રાજ્યાંગ પૈકી એક.

दुर्ग-न.-९७३-કોટ, કિલ્લો.

☐ कोट्ट ।

* दुःखेन गम्यतेऽस्मिन् दुर्गम् । 'सुगदुर्ग-माधारे ।५।१।१३२।। इति साधुः ।

दुर्गत-पुं-३५८-નિર્ધન.

द्र० अकिञ्चनशब्दः ।

* दुःखेन गच्छति दुर्गतः ।

दुर्गति-पुं स्त्री-१३५९-નરક.

☐ नरक, नारक, निरय ।

* निन्दिता गतिर्दुर्गतिः । पुंस्त्रीलिङ्गः ।

दुर्गन्ध-न.-९४३-સંચળ.

☐ सौवर्चल, अक्ष, रुचक, शूलनाशन ।

* दुष्टो गन्धोऽस्य दुर्गन्धम् ।

दुर्गन्ध-पुं-१३९१-દુર્ગન્ધ, ખરાબ ગંધ.

☐ पूतिगन्धिक, (पूतिगन्धि)

* दुष्टो गन्धोऽस्य दुर्गन्धः ।

दुर्गलङ्घन-पुं-१२५४-ઊંટ.

द्र० कण्टकाशनशब्दः ।

* दुर्गं मार्गं लङ्घयन्ति अनेन दुर्गलङ्घनः ।

दुर्गसञ्चर-पुं-१५१७-વિકટ.

☐ संक्राम, संक्रम ।

* दुर्गे सञ्चरतेऽनेन दुर्गसञ्चरः । 'गोचर-सञ्चर-' ।५।३।१३१। इति साधुः ।

दुर्गा-સ્ત્રી-२०३-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* दुःखेन गन्तुं शक्यतेऽस्यां दुर्गा । 'सुग-दुर्गमाधारे' ।५।१।१३२।। इति डान्तो निपात्यते ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दुर्जन–પું–૩૮૦–દુર્જન.

द्र० कर्णेजपशब्दः ।

* दुष्टो जनो दुष्टं जनयति वा दुर्जनः ।

दुर्दिन–ન.–૧૬૫–વાદળાવાળો દિવસ.

☐ [वार्दल शि०–१३] ।

* दुष्टं दिनमत्र दुर्दिनम् । यद् **भागुरिः**–दुर्दिनं ह्यन्धकारेऽब्दैः । वार्दलमपि ।

दुर्नामन्–ન.–૪૬૮–હરસ, મસા.

☐ अर्शस्, गुदाङ्कुर, [गुदकील शि० ३४]

* पापरोगत्वाद् दुष्टं नाम अस्य दुर्नाम । क्लीबलिङ्गः ।

दुर्नामा–स्त्री–૧૨૦૬–જળોના આકારનું જળચર જંતુ.

☐ दीर्घकोशा (दुःसंज्ञा) 'दुर्नाम्नी' ।

'**दुर्नाम्नी**'–स्त्री–૧૨૦૬–જળોના આકારનું જળચર જંતુ.

☐दीर्घकोशा, दुर्नामा, (दुःसंज्ञा) ।

दुर्बल–પું–૪૪૯–દુબળો પાતળો.

द्र० अमांसशब्दः ।

* निन्दितं बलमस्य दुर्बलः ।

दुर्भिक्ष–ન.–૬૦–દુષ્કાળ (કર્મક્ષયથી થયેલ ૧૧ અતિશયોમાંથી ૧૦ મો અતિશય. ભગવાનની હાજરીમાં દુષ્કાળના અભાવરૂપ ૧૦ મો અતિશય.)

*दुर्भिक्षं भिक्षाणाममावो न स्यादिति दशमः ।

दुर्मनस्–પું–૪૩૫–દુષ્ટ ચિત્તવાળો.

☐ विचेतस्, अन्तर्मनस्, विमनस् ।

* दुष्टं मनोऽस्य दुर्मनाः ।

दुर्मुख–પું–૩૫૧–અપ્રિય બોલનાર.

☐ (दुष्टवचन), मुखर, अबद्धमुख ।

* मुखशब्देन वाग् लक्ष्यते, दुष्टं मुखं वागस्य दुर्मुखः ।

दुर्वर्णक–ન.–૧૦૪૩–રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

* दुष्टो वर्णोऽस्य दुर्वर्णम्, सुवर्णापेक्षया ।

दुर्वाच्–પું–૩૪૭–ખરાબ બોલનાર.

☐ कद्वद ।

* निन्दितं वक्ति दुर्वाक् गर्ह्यवादी ।

दुर्वासस्–પું–૮૫૦–દુર્વાસા ઋષિ.

☐ कुशारणि ।

* दुष्टं वासोऽस्य दुर्वासाः ।

दुर्विध–પું–૩૫૮–નિર્ધન.

द्र० अकिञ्चनशब्दः ।

* दुष्टा विधा प्रकारो भोजनं वा अस्य दुर्विधः ।

दुर्हृद्–પું–૭૨૯–શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* दुष्टं हृदयमस्य दुर्हृद् । 'सुहृद्–दुर्हृद् मित्रामित्रे' (७।३।१५७) इति हृदादेशः ।

दुली–स्त्री–૧૩૫૩–કાચબી

द्र० कच्छपीशब्दः ।

*'दुलण् उत्क्षेपे' दोलति जलं दुलिः । 'नाम्युपान्त्य–' (उणा–६०९) । इति किदिः, ङ्यां दुली ।

दुश्च्यवन–પું–૧૭૧–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* दुष्टं च्यवते–परदारेषु रेतश्चुतेर्दुश्च्यवनः । नन्द्यादित्वादनः, दुःखेन च्यवते रणाद् वा ।

दुश्चर्मन्–પું–૪૫૪–ખરાબ ચામડીવાળો.

☐ द्विनग्नक, वण्ड, शिपिविष्ट ।

* असम्पूर्णत्वात् निन्दितं शेफाग्रस्य चर्माऽस्य दुश्चर्मा । शैशवे निश्चर्माग्रशिश्नत्वात् निराच्छादनत्वाच्च ।

दुष्कृत–ન०–૧૩૮૦–પાપ.

द्र० अंहस्शब्दः ।

* दुष्टं कृतं दुष्कृतम् ।

दुष्टगज–પું–૧૨૨૨–ખરાબ હાથી.

☐ व्याल, [व्याड शि. ११०] ।

दुष्टवृष–પું–૧૨૬૩–દુષ્ટ બળદ, ગળીઓ બળદ.

☐ गलि ।

दुष्टसाक्षिन्–પું–૮૮૨–(શે. ૧૫૫)–ખરાબ સાક્ષી આપનાર.

☐ [सूचिन् शे. १५५] ।

दुष्ठु–अ.–૧૫૪૧–निन्द्य, નિન્દા કરવા લાયક.

* निन्दितं तिष्ठति दुष्ठु । 'दुःस्वपवनिभ्यः'–

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(उणा–७३२) इति किदुः । भीरुष्ठानादित्वात् षत्वम् । यथा– दुष्टुवादी खलः ।

(दुस्फोट)–पुं–७८७–शस्त्र विशेष.

दुहितृ–स्त्री–५४२–पुत्री.

द्र० अङ्गजाशब्दः ।

* दुह्यतेऽनया जामाता दुहिता । 'त्वष्टक्षतृ–' (उणा–८६५) इति साधुः ।

दुहितृ–स्त्री–९–(प.)–આ શબ્દ લગાડવાથી કુટુંબ-વાચક શબ્દ બને છે.

* यथा–हिमवद्दुहिता गौरी ।

दूत–पुं–७३४–દૂત, સંદેશ વાહક.

☐ सन्देशहारक ।

* दूयतेऽनेन यथोक्तवादित्वात् पर इति दूतः । 'शीरी–' (उणा–२०१) इति कित्तः ।

दूती–स्त्री–७३४–દૂતી સંદેશ લઈ જનારી સ્ત્રી.

* दूयते मौखर्याद् दूती । 'शीरी'–(उणा–२०१) इति कित् तः ।

दून–पुं–१४९३–તપાવેલું, દૂભવેલ.

द्र० तप्तशब्दः ।

* दूयते दूनः । 'दुगोरु च' ।४।२।७७।। इति क्तस्य नत्वमुत्वं च ।

दूर–न.–१४५२–દુર, આઘું.

☐ विप्रकृष्ट, पर ।

* दुनोति दुःखेन ईयते गम्यते वा दूरम् । 'खुरक्षुर–' (उणा–३९६) इति रे निपात्यते, तत्र आरादव्ययेषु वक्ष्यते ।

(दूरदर्शिन)–पुं–३४४–લાંબો વિચાર કરનાર, લાંબી નજરવાળો,

☐ दीर्घदर्शिन् ।

दूरदृश्–पुं–१३३५ગીધ.

द्र० गृध्रशब्दः ।

* दूरात् पश्यति दूरदृक् ।

दूरवेधिन्–पुं–७७३–દૂરથી લક્ષ્ય વીંધનાર.

☐ दूरापातिन् ।

* दूराद् वेधयति लक्ष्यं भिनत्ति दूरवेधी ।

दूरापातिन्–पुं–७७३–દૂરથી લક્ષ્ય વીંધનાર.

☐ दूरवेधिन् ।

* दूरादापातयति दूरापाती ।

दूर्वा–स्त्री–११९२–ધરો.

द्र० अनन्ताशब्दः ।

* दूर्व्यते पशुभिः, दूरे वाति पृषोदरादित्वात् ।

(दूषण)–न.–२७२–મૈથુન સંબંધી દોષ આપવો.

☐ क्षारणा, [आक्षारणा शि. १७] ।

* दूषणमित्येके ।

दूषिका–स्त्री–६३२–આંખનો મેલ.

☐ दूषीका ।

* दूषयति चक्षुर्दूषिका 'क्रौकल्य–' (उणा–३८) इतीके दूषिका ।

दूषित–पुं–४३६–ઠપકા લાયક.

द्र० अभिशस्तशब्दः ।

* दूष्यते स्म दूषितः । मैथुनं प्रतित्येके ।

दूषीका–स्त्री–६३२–આંખનો મેલ.

☐ दूषिका ।

* दूषयति चक्षुर्दूषीका । 'स्यमिकषि–' (उणा–६६) इतीकः ।

दूषीविष–न.–१३१४–ઔષધ-મંત્ર-પ્રયોગથી–નિર્વીર્ય કરાયેલુ ઝેર.

* दूष्यते दूषी, दूषीलक्षणं विषं दूषीविषम् । औषध–मन्त्रप्रयोगैः निर्वीर्यीकृतम् ।

दूष्य–न.–६२४–દુર્ગંધવાળું માંસ, પરું.

☐ पूय ।

* दूष्यते दूष्यम् ।

दूष्य–न.–६८१–તંબુ, વસ્ત્રનું ઘર.

☐ स्थूल ।

* दूष्यतेऽनेनाऽन्यदर्शनं दूष्यम् ।

दूष्या–स्त्री–१२३२–હાથીની કેડ ઉપર ચામડાનો દોર.

☐ कक्ष्या, वरत्रा ।

* दूष्यते दूयतेऽनया दूष्या । बाहुलकात् करणेऽपि ध्यण् ।

दृक्कर्ण–पुं–१३०३–સર્પ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

* दृशाविव, कर्णावस्य दृक्कर्णः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दृग्जल-न.-३०७(शि०-८९)-આંસુ.

द्र० अश्रुशब्दः ।

(दृक्प्रसादा)-સ્ત્રી-१०६२-કાળો સુરમો, ચીમેડ.

☐ कलाली, चक्षुष्या, कुलत्थिका ।

दृग्विष-પું-१३१२-દૃષ્ટિમાં વિષ હોય તેવો નાગ.

* दृशि विषमस्य दृग्विषः ।

दृढ-પું-१३८७-કઠોર સ્પર્શ.

द्र० कक्खटशब्दः ।

* दृहति दृंहति वा दृढः । 'बलिस्थूले दृढः' । ४।४।६९।। इति क्ते साधुः ।

दृढ-પું-१४४७-ઘટ, નિરંતર.

द्र० अविरलशब्दः ।

* दृहति दृंहति वा दृढः । 'बलिस्थूले दृढः ।४।४।६९।। इति क्ते साधुः ।

दृढ-न.-१५०५-અતિશય, ઘણુ.

द्र० अतिमर्यादशब्दः ।

* दृहति दृढम् ।

दृढमुष्टि પું-३६८-કૃપણ.

द्र० कदर्यशब्दः ।

* दृढा मुष्टिरस्य दृढमुष्टिः ।

दृढरथ-પું-३७-१०મા શીતલનાથજી ભ. ના પિતા.

* दृढो रथोऽस्य दृढरथः ।

दृढसन्धि--પું-१४७२-મજબૂત બાંધો, દૃઢ સંઘયણ.

☐ संहत ।

* दृढः सन्धिरस्य दृढसन्धिः ।

दृति-પું-१०२५-મશક.

☐ खल्ल ।

* द्रियते दृतिः । पुंलिङ्गः । ('दृमुषि'- उणा-६५१) । इति कित् तिः ।

दृश्-સ્ત્રી-५७५-આંખ, નેત્ર.

द्र० अक्षिशब्दः ।

* पश्यति दृश्यते वाऽनया दृक् ।

दृशान-પું-९८-(शे-९)-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

दृषद्-સ્ત્રી-१०३५-પત્થર.

* अश्मन्, पाषाण, प्रस्तर, ग्रावन्, शिला, उपल ।

* दृणाति दीर्यते वा दृषत् । स्त्रीलिङ्गः । 'द्रो ह्रस्वश्च' (उणा-९०५) इति सद् ।

दृषद्वती સ્ત્રી-२०५-(શિ०-५१)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

दृष्ट-न०-३०२-સ્વદેશ અને પરદેશથી થતો ભય.

* स्वराष्ट्राच्चौराटविकादिभयं परराष्ट्रात् दाह-विलोपादिभयं च दृष्टम् ।

दृष्टरजस्-સ્ત્રી-५११-યુવાન સ્ત્રી, ઋતુ પ્રાપ્ત સ્ત્રી.

द्र० चरीशब्दः ।

* दृष्टं रजोऽस्यां दृष्टरजाः प्राप्तर्तुः ।

दृष्टि-સ્ત્રી-३०९-મતિ, બુદ્ધિ.

☐ मति, मनीषा, बुद्धि, धी, धिषणा, ज्ञप्ति, चेतना, प्रतिभा, प्रतिपत्, प्रज्ञा, प्रेक्षा, चित्, उपलब्धि, संवित्ति, शेमुषी ।

* दर्शनं दृष्टिः ।

दृष्टि-સ્ત્રી-५७५-આંખ.

द्र०-अक्षिशब्दः ।

* दृश्यतेऽनया दृष्टिः ।

दृष्टिपात-પું-२४५-(શિ०-१७) દૃષ્ટિવાદ, १२મું અંગ.

☐ दृष्टिवाद ।

दृष्टिवाद-પું-२४५-દૃષ્ટિવાદ १२ મું અંગ.

☐ दृष्टिपात. [શિ०-१७] ।

* दृष्टयो दर्शनानि तासां वदनं दृष्टिवादः । दृष्टीनां पातो यत्रासौ । दृष्टिपातोऽपि । सर्वनय-दृष्टय इहाऽऽख्यायन्त इत्यर्थः । तथा चाह 'दृष्टिवादेन दृष्टिपातेन वा सर्वभावप्ररूपणा आख्यायते ।'

देव-પું-५६-આવતી ઉત્સર્પિણીના २२મા તીર્થંકર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* दीव्यति ज्ञानश्रिया देवः ।

देव-पुं-८८-દેવતા.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

* दीव्यन्ति क्रीडन्तीति वा देवाः । लिहादिभ्यः' ५।१।५०।। इत्यच् ।

देव-पुं-३३३-રાજા (નાટકમાં રાજા માટે વપરાતો શબ્દ)

☐ भट्टारक ।

* दीव्यतीति देवः ।

देव-पुं-३३६-પૂજ્યવાચક નામ પછી લગાડાતો શબ્દ.

☐ पाद, भट्टारक [भरटक, भट्ट-शे०-९१.] ।

* यथा-कुमारपालदेवः । **शेष**श्चात्र-'पूज्ये भरटको भट्टः प्रयोज्य पूज्यनामतः' ।

देव-पुं-७८२-(शे०-१४५)-તલવાર.

द्र० असिशब्दः ।

देवकीसूनु-पुं-२१८-વિષ્ણુ, નારાયણ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* देवक्याः सूनुः देवकीसूनुः ।

(**देवकुरु**)-पुं-९४६-દેવકુરૂ ક્ષેત્ર.

देवकुसुम-न.-६४६-લવિંગ.

☐ लवङ्ग, श्रीसङ्ग (श्रीपर्याय) ।

* देवं द्युतिमत्, देवानां वा कुसुमं देवकुसुमम् ।

देवखात-न.-१०९४ કુદરતી-કુંડ.

☐ अखात ।

* देवैरिव खातं देवखातम् ।

देवगणिका-स्त्री-१८३-ઉર્વશી આદિ અપ્સરાઓ.

द्र० अप्सरसूशब्दः ।

देवगायन-पुं-१८३-ગન્ધર્વ, દેવોના ગવૈયા.

द्र० गन्धर्वशब्दः ।

* देवानां गायना देवगायनाः ।

(**देवगुरु** -पुं-११८-બૃહસ્પતિ..

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

देवच्छन्द-पुं-६५८ સો સેરનો હાર.

* देवानां छन्दोऽभिप्रायोऽत्र देवच्छन्दः ।

देवजग्ध-न.-११९१-રોહિષ ઘાસ, એક જાતનું સુગંધી ઘાસ.

☐ सौगन्धिक, पौर, कत्तृण, रोहिष ।

* देवैर्जग्धमिवान्तः शुषिरत्वाद् देवजग्धम् ।

देवता- स्त्री-(પ. વ.) ८८-દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

* देवा एव देवताः । स्त्रीलिङ्गः । 'देवात्तल्' ।७।२।१६२।। इति तल् ।

देवताप्रणिधान-न.-८२-પાંચ પૈકી પાંચમો નિયમ.

* देवताया वीतरागस्य प्रणिधानमात्मना सर्वतः सम्भेदः ।

देवत्व-न.-८४१-દેવપણું.

☐ देवभूय, देवसायुज्य ।

* देवस्य भावो देवत्वम् ।

देवदत्ताग्रज-पुं-२३७-બુદ્ધનું એક નામ.

* देवदत्ता प्रजाऽपत्यमस्य देवदत्ताग्रजः ।

देवदीप-पुं-५७५-(शे. १२१) આંખ.

द्र० अक्षिशब्दः ।

देवदुन्दुभि-पुं-१७४-(शे. ३२) ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

देवद्र्य-पुं ४४४-દેવ પૂજક.

* देवमञ्चति देवद्र्यङ् ।

देवधान्य-न.-११७८-જુવાર.

☐ यवनाल, योनल, शूर्णाह्वय, बीजपुष्पिका ।

*देवप्रियं धान्यं देवधान्यम् ।

देवन्-पुं-५५३-દીયર, પતિનો નાનો ભાઈ.

☐ देवृ, देवर ।

* देवते देवरः । 'बहुलम्' (५।१।२) । इत्यनि देवा ।

देवन-पुं-४८६-જુગાર રમવાના પાસા.

☐ प्रासक, प्राशक, अक्ष ।

* दीव्यन्त्यनेन देवनः ।

देवन-न.-५५६-ક્રીડા, રમત.

द्र० कूर्दनशब्दः ।

* दीव्यते देवनम् ।

देवनन्दिन्-पुं-१७६-ઇન્દ્રનો દ્વારપાળ.

* देवान्नन्दयतीत्येवंशीलो देवनन्दी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(**देवनिकाय**)-पुं-१४१३-દેવનો સમુદાય.

देवनैवेद्यबलिभोजन-पुं-८५७-દેવને ધરાયેલું નૈવેદ્ય અને બલિ ખાનાર. (બ્રાહ્મણ.)

☐ उच्छिष्टभोजन ।

* देवस्य नैवेद्यं बलिं च भोजनं यस्यस तथा ।

देवपति-पुं-१७३-ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* देवानां पतिः देवपतिः ।

देवप्रश्न-पुं-२६३-પ્રશ્નફળ જાણવા માટે જ્યોતિષીને કહેલું પ્રથમ વચન.

☐ उपश्रुति ।

* देवेभ्यः प्रश्नः देवप्रश्नः ।

देवब्रह्मन्-पुं-८४९-નારદ ઋષિ.

☐ नारद, पिशुन, कलिकारक ।

* देवानां ब्रह्मा देवब्रह्मा ।

देवभूय-न.-८४१-દેવપણું.

☐ देवत्व, देवसायुज्य ।

* देवस्य भवनं देवभूयं ब्रह्मणैकत्वम्, मोक्ष इत्यर्थः । 'हत्याभूयं भावे' ॥ ५।१।३६ ॥ इति क्यपि साधुः ।

(**देवभोज्य**)-न.-८९-અમૃત, દેવોનો આહાર.

द्र० अमृतशब्दः ।

देवमातृक-पुं-९५५-વરસાદના પાણીથી અનાજ ઉત્પન્ન થાય તેવો દેશ.

☐ वृष्टिजीवन ।

* देवोऽभ्रं माताऽस्य देवमातृकः ।

देवयज्ञ-पुं-८२१-હોમ.

☐ आहुति, होम, होत्र, वषट्कार ।

* देवेभ्यो यजनं देवयज्ञः ।

(**देवयान**)-न.-८९-દેવોનું વિમાન.

☐ (सुरयान), विमान । [व्योमयान शि. ७] ।

देवर-पुं-५५३-દીયર, પતિનો નાનો ભાઈ.

☐ देवृ, देवन् ।

* देवते देवरः । 'ऋच्छिचटि-' (उणा-३९७) इत्यरः ।

देवराज-पुं-१८-(प.)-ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

देवल-पुं-९२४-દેવનો પૂજારી.

☐ देवाजीव ।

* देवान् लाति देवलः । दिव्यतीति वा 'मृदिकन्दि-' (उणा-४६५) इत्यलः ।

(**देवलोक**)-पुं-८७-સ્વર્ગ.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

(**देववर्त्मन**)-न.-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

देववर्धकि-पुं-१८२-વિશ્વકર્મા, દેવનો શિલ્પી.

☐ विश्वकर्मन्, त्वष्टृ, विश्वकृत् ।

* देवानां वर्धकिः देववर्धकिः ।

देवशुनी-स्त्री-१२८१-(शि. ११३)-કૂતરી.

☐ सरमा, शुनी ।

देवश्रुत-पुं-५४-આવતી ઉત્સર્પિણીમાં થનારા છઠ્ઠા તીર્થંકર.

* देवैः श्रुतः प्रतीतो देवश्रुतः ।

देवसायुज्य-न.-८४१- દેવપણું.

☐ देवत्व, देवभूय ।

* सह युक् योगोऽस्य सयुक्, तस्य भावः सायुज्यम्, देवेन सायुज्यं देवसायुज्यम् ।

देवसृष्टा-स्त्री-९०३-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* देवैः सृज्यते स्म देवसृष्टा ।

देवाजीव-पुं-९२४-દેવનો પૂજારી.

☐ देवल ।

* देवानाजीवति देवाजीवः ।

देवाधिदेव-पुं-२५- તીર્થંકર.

द्र० अधीश्वरशब्दः ।

* देवानामप्यधिदेवः देवाधिदेवः ।

देवानाम्प्रिय-पुं-३५३-મૂર્ખ.

द्र० अज्ञशब्दः ।

* देवानां प्रियः देवानाम्प्रियः ।

'देवानाम्प्रियः' ।३।२।३४।।इति षष्ठ्या अलुप् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

देवान्धस्-न.-८९-અમૃત, દેવોનો આહાર.

द्र० अमृतशब्दः ।

* देवानामन्धोऽन्नं भोज्यमाहार इति यावत् देवान्धः देवान्नं, देवभोज्यं देवाहार इत्यादि ।

(**देवान्न**)-न.-८९-અમૃત, દેવોનો આહાર.

द्र० अमृतशब्दः ।

* देवानामन्धोऽन्नं भोज्यमाहार इति यावत् देवान्धः, देवान्नं, देवभोज्यं देवाहार इत्यादि ।

देवायुध-न.-१७९-ઈન્દ્રનું ધનુષ્ય.

* देवानामायुधं देवायुधम् । इन्द्रस्य धनुः ।

देवार्य-पुं-३०-મહાવીર સ્વામી, ૨૪માં તીર્થંકર

द्र० ज्ञातनन्दनशब्दः ।

* देवश्चासौ आर्यश्च देवार्यः, देवैरर्यतेऽभिगम्यते इति वा देवानाम् इन्द्रादीनामर्यः स्वामीति वा ।

(**देवाहार**)-पुं-८९-અમૃત.

द्र० देवान्धस्शब्दः ।

* देवानामाहारः देवाहारः ।

देवी-स्त्री-४०- શ્રીઅર નાથ ભગવાનની માતા.

* देवीव देवी ।

देवी-स्त्री-३३४- પટ્ટરાણી (નાટકમાં રાણી માટે વપરાતો શબ્દ.)

* कृताभिषेका राज्ञी देवी, वासवदत्तादि ।

देवीकोट पुं-९७७-બાણાસુરનું નગર.

☐ उमावन, कोटिवर्ष, बाणपुर, शोणितपुर ।

* देव्याः कोटः कौटिल्यमत्र देवीकोटः ।

देवृ-पुं-५५३-પતિનો નાનો ભાઈ, દિયર.

☐ देवर, देवन् ।

* दीव्यतीति देवा । 'दिव ऋ' (उणा-३९७) इत्यरः ।

देश-पुं-९४७-દેશ.

द्र० उपवर्त्तनशब्दः ।

* दिश्यते देशः .

देशक-पुं-४८८-શાસન કરનાર.

☐ शास्तृ ।

* दिशतीति देशकः ।

देशरूप-न.-७४२-ન્યાય.

द्र० अभ्रेषशब्दः ।

*दिश्यमानस्योचितस्य रूपं देशनं वा 'त्याश्चप्रशस्ते रूपप्' ।७।३।१०॥

देशिक-पुं-४९३-મુસાફર પ્રવાસી.

द्र० अध्वगशब्दः ।

* देशो देशान्तरमस्ति अस्य देशिकः ।

देह-पुं-५७-તીર્થંકરોનું શરીર અદ્‌ભુતરૂપ અને ગંધવાળું હોય છે તે તીર્થંકરનો ૧લો અતિશય,

* तीर्थंकराणां देहः अद्‌भुतं लोकोत्तरं रूपं गन्धश्च यस्य स तथा निरामयः स्वेदमलरहितश्च भवति एष प्रथमः सहोत्थोऽतिशयः ।

देह-न.-पुं-५६३-શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* धातुभिर्दिह्यते देहः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

देहधारक-न.-६२६-હાડકું.

द्र० अस्थिशब्दः ।

* देहं धारयति देहधारकम् ।

(**देहभाज्**)-पुं-१३६६-સંસારી જીવ.

द्र० असुमत्शब्दः ।

देहभृत्-पुं-१३६६- સંસારી જીવ.

द्र० असुमत्शब्दः ।

* देहं बिभर्ति देहभृत्, यौगिकत्वाद् देहभाक् शरीरीत्यादयः ।

देहलक्षण-न.-५६५- ચક્ર વગેરે દેહનાં લક્ષણ.

☐ सामुद्र ।

* देहस्य लक्षणं चक्रध्वजादि ।

देहली-स्त्री-१००९-ઘરનો ઊંબરો.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

* दिह्यते घृतादिना देहली, 'मृदिकन्दि'-(उणा--४६५) इत्यलः ।

देहसञ्चारिणी-स्त्री-५४२-(शे०-११५) પુત્રી.

द्र० अङ्गजाशब्दः ।

देहिनी-स्त्री-९३८-(शे०-१५८)-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

(**दैतेय**)-पुं-(બ.વ.)२३८-અસુર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० असुरशब्दः ।

* दितेर्जाता दैतेयाः ।

दैत्यगुरु-पुं-१२०-અસુરાચાર્ય-શુક્ર.

द्र० उशनस्शब्दः ।

* दैत्यानां गुरु दैत्यगुरुः । यौगिकत्वादसुराचार्य इत्यादयः ।

दैत्यदेव-पुं-११०७- વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

* दैत्यानां देवो दैत्यदेवः ।

दैत्यारि-पुं-२१४-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* दैत्यानामरिः दैत्यारिः ।

दैन्य-न.-३१९-હીનતા.

☐ कार्पण्य ।

* दीनस्य भावो दैन्यम् ।

दैर्ध्य-न.-१४३१- લંબાઈ.

☐ आयाम, आनाह ।

* दीर्घस्य भावो दैर्ध्यम् ।

दैव-पुं-न.-१३७९-ભાગ્ય.

☐ नियति, विधि, भाग्य, भागधेय, दिष्ट ।

* देवस्य आत्मनः इदं पूर्वकर्म दैवम् । पुंक्लीबलिङ्गः ।

दैवज्ञ-पुं-४८२-જ્યોતિષી.

द्र० आदेशिन्शब्दः ।

* दैवं पूर्वकर्म जानाति दैवज्ञः ।

दैवत-पुं-न.-८८-દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

* देवता एव दैवताः । पुंक्लीबलिङ्गः । 'प्रज्ञादिभ्यो ऽण्' ७।२।१६५ इत्यण् ।

दैवत-न.-१५९- દેવોની એક અહોરાત્ર (મનુષ્યનું એક વર્ષ).

* मानुषेण अब्देन देवतानामिदं दैवतम् । तत्रोत्तरायणमहः, दक्षिणायनं रात्रिः ।

दैवत-न.-८४०-આંગળીઓનો અગ્રભાગ.

* अङ्गुलीनां मुखे अग्रभागे देवतामिदं तीर्थम् ।

यद् याज्ञवल्क्यः-

'कनिष्ठातर्जन्यङ्गुष्ठमूलान्यग्रं करस्य च । प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुक्रमात् ॥ **शेष**श्चात्र-'करमध्ये सौम्यं तीर्थम् ।'

दैवपर-पुं-३८३- ભાગ્ય ઉપર આધાર રાખનાર

☐ यद्भविष्य (दैववादिन्, दैवप्रमाणक) ।

(**दैवप्रमाणक**)-पुं-३८३- ભાગ્ય ઉપર આધાર-રાખનાર.

द्र० दैवपरशब्दः ।

(**दैववादिन्**)-पुं-३८३-ભાગ્ય ઉપર આધાર રાખનાર.

द्र० दैवपरशब्दः ।

दोः सहस्रभृत्-पुं-७०२- કાર્તવીર્ય, અર્જુન.

☐ हैहय, कार्तवीर्य, अर्जुन ।

* दोः सहस्रभृत् ।

दोर्मूल-न.-५८९-કાંખ, બગલ.

☐ भुजकोटर, खण्डिक, कक्षा ।

* दोष्णोर्मूलं दोर्मूलम् ।

दोला-स्त्री-७५८-હિંચકો.

☐ प्रेङ्खा, (हिण्डोलक, शयानक) ।

* दोल्यते दोला काष्ठमयी रज्जुप्रालम्बश्च ।

दोला-स्त्री-१४८१-હીંડોળો.

☐ 'दोली' प्रेङ्खोलन, प्रेङ्खा,

[अन्दोलन १३३ शि.]

* दोलनं दोला । 'भीषि-भूषि-' (५।३।१०९) इत्यङ् ।

'दोली'-स्त्री-१४८१-હીંડોળો.

द्र० दोलाशब्दः ।

दोस्-पुं-न.-५९९-ભુજા, હાથ.

☐ भुज, बाहु, प्रवेष्ट, बाह ।

* दाम्यति दोः । पुंक्लीबलिङ्गः । 'यमिदमि-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

म्यां डौम्' (उणा-१००५) ॥

दोष-पुं-१३७५-४५८.

☐ आदीनव, आस्रव, 'आश्रव' ।

* दुष्यति अनेन दोषः ।

दोषज्ञ-पुं-३४१-વિદ્વાન, પંડિત.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* दोषान् जानाति, ज्ञात्वा जह्यादिति दोषज्ञः ।

दोषज्ञ-पुं-४७२-वैद्य.

द्र० अगदङ्कारशब्दः ।

* दोषान्-वातपित्तकफलक्षणान् संकीर्णान-संकीर्णांश्च जानातीति दोषज्ञः ।

दोषा-स्त्री-१४३-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* दुष्यति अस्यां दृष्टिर्दोषा । अव्ययमपि ।

दोषा अ.-१५३३-રાત્રિ.

☐ नक्तम्, उषा (अव्ययानि) ।

* दुष्यति दोषा । 'सनिक्षमि'-(उणा-६०४) । इत्याप्रत्ययः । यथा-दोषामन्यमहः ।

दोषैकदृश्-पुं-३८०-દોષગ્રાહી.

☐ पुरोभागिन् ।

* दोषे एव एकस्मिन् दृग् ज्ञानं यस्य स दोषैकदृग् । **यत्कात्यः**-'दोषैकग्राहिहृदयः पुरोभागीति कथ्यते ।'

दोहद-पुं-न.-५४१-દોહદ, ગર્ભના પ્રભાવે થતી ઇચ્છા.

☐ दौर्हृद, श्रद्धा, लालसा ।

* द्वे हृदये अत्र दोहदम् । पुंक्लीबलिङ्गः । पृषोदरादित्वात्, दोहमिच्छापूरणं ददाति वा ।

दोहदान्विता-स्त्री-५३९-દોહદવાળી સ્ત્રી.

☐ श्रद्धालु ।

* दोहदं गर्भिण्या अभिलाषस्तेनाऽन्विता ।

दौन्दुभी-स्त्री-५१८-(शे. १०८)-વરયાત્રા.

☐ [वरयात्रा शे. १०८]

दौर्हृद-न.-५४१-દોહદ.

अ. ४५

☐ दोहद, श्रद्धा लालसा ।

*अभिलाषान्तरेण दुष्टं हृदयं दुर्हृदयं तस्य भावः कर्म वा दौर्हृदम् । युवादित्वादण् । बाहुलकाद् 'हृद्भगसिन्धोः' (७।४।२५) इत्युत्तरपदस्य न वृद्धिः ।

दौवारिक-पुं-७२१-દ્વારપાળ, પ્રતિહાર.

द्र० उत्सारकशब्दः ।

* द्वारे नियुक्तो दौवारिकः । 'तत्र नियुक्ते' ।५।४।७४। इतीकणि द्वारादित्वादौकारागमः ।

दौलेय-पुं-१३५३-કાચબો.

द्र० कच्छपशब्दः ।

* दुलया अपत्यं दौलेयः ।

दौष्यन्ति-पुं-७०२-ભરત, દુષ્યન્ત અને શકુંતલાનો પુત્ર.

☐ भरत, सर्वदम, शाकुन्तलात्मज । [सर्वदमन शे०-५९] ।

* दुष्यन्तस्यापत्यं दौष्यन्तिः ।

दौहित्र-पुं-५४४-દીકરીનો દીકરો.

☐ [नप्तृ शे०-११६] ।

* दुहितुरपत्यं दौहित्रः । 'पुनर्भूपुत्र'-(६।१।३९ ॥) इत्यत्र् । **शेषश्चात्र** नप्ता तु दुहितृ पुत्रे ।

द्यावाक्षमा-(द्वि. व.)स्त्री-९३८-સ્વર્ગ અને પૃથ્વી.

द्र० दिवस्पृथिवीशब्दः ।

* द्यौश्च क्षमा च द्यावाक्षमे । 'दिवो द्यावा'-।३।२।४४॥ इति द्यावादेशः ।

द्यावापृथिवी-(द्वि. व.)-स्त्री-९३८-સ્વર્ગ અને પૃથ્વી.

द्र० दिवस्पृथिवीशब्दः ।

* द्यौश्च पृथिवी च द्यावापृथिव्यौ । 'दिवो द्यावा'-।३।२।४४॥ इति द्यावादेशः ।

द्यावाभूमी-(द्वि. व.)स्त्री-९३८-સ્વર્ગ અને પૃથ્વી.

द्र० दिवस्पृथिवीशब्दः ।

* द्यौश्च भूमिश्च द्यावाभूमी । 'दिवो द्यावा'-।३।२।४४। इति द्यावादेशः ।

द्यु-पुं-१३८-દિવસ.

द्र० अहन्शब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* द्यौति गच्छति द्युः । पुंलिंगः । 'द्युद्रुभ्याम्' (उणा-७४४) इति डुः ।

द्यु-पुं-८७(शे०-३) સ્વર્ગ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

द्युत्- स्त्री-१००-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* द्योतनं द्युत् । 'क्रुत्संपदादिभ्यः क्विप्' । ।५।३।११४।। इति क्विप् ।

द्युति- स्त्री-१००-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* द्योतते द्युतिः स्त्रीलिङ्गः ।

'**द्युति**'-स्त्री-१५१२-શોભા.

द्र० अभिख्याशब्दः ।

द्युपति-पुं-९७-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* दिवां पतिः द्युपतिः

द्युम्न-पुं-१९२-ધન.

द्र० अर्थशब्दः ।

* द्युभिर्मियते द्युम्नम् । 'द्युमुनिभ्यो माङोडित्' (उणा-२६६) । इति नः ।

द्युम्न-पुं-७९६-પરાક્રમ.

द्र० ऊर्जशब्दः ।

* दिवि मीयते द्युम्नम् । 'द्युमुनिभ्यो माङो डित्' (उणा-२७६) इति नः, द्रविणमपि ।

द्युवसति-पुं-१०-(प.)-દેવ

द्युवासिन्-पुं-१०-(प.)- દેવ.

द्युशय-पुं-१०-(प.)-દેવ.

द्युसद्-पुं-१०-(प.)-દેવ.

द्युसदन-पुं-१०-(प.)-દેવ.

द्युसद्मन्-पुं-१०-(प.)-દેવ.

(**द्युसद्मन्**)-पुं-८७-५-દેવ.

द्यूत-पुं-न०-४८६-જુગાર.

☐ दुरोदर, कैतव, अक्षवती, पण ।

* दीव्यते स्म द्यूतम् । पुंक्लीबलिङ्गः ।

द्यूतकारक-पुं-४८५-જુગારી.

☐ सभिक ।

* द्यूतं करोति द्यूतकारकः ।

द्यूतकृत्-पुं-४८५-ધુતારો.

☐ कितव, धूर्त, अक्षधूर्त, अक्षदेविन् ।

* द्यूतं करोति द्यूतकृत् ।

द्यो-स्त्री-८७-સ્વર્ગ.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

* द्युंक् अभिगमे, द्यौति-अभिगच्छति अमूं सुरजन इति 'द्युगमिभ्यां डोः' (उणा-८६७) इति डोप्रत्यये द्योशब्द ओकारान्तः । सौ द्यौः, स्त्रीलिङ्गः ।

द्यो-स्त्री-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* द्युंक् अभिगमे, द्यौति अभिगच्छति अमूं सुरजन इति 'द्युगमिभ्यां डोः' (उणा-८६७) इति डोप्रत्यये द्योशब्द ओकारान्तः । सौद्यौः स्त्रीलिङ्गः ।

द्योत-पुं-१००-(शि.-८) સૂર્યાદિના કિરણો.

द्र० अंशुशब्दः ।

(**द्योत**)-पुं-१०१-પ્રકાશ.

द्र० आतपशब्दः ।

द्योतन-न.-५७७-જોવું તે.

द्र० अवलोकनशब्दः ।

* द्योत्यते द्योतनम् ।

द्रकट-पुं-२९४-(शे०-८१) નોબત-શયન અને જગાડવા માટે.

☐ [द्रगड शे. ८६]।

द्रगड-पुं-२९४-(शे०-८१)-નોબત-શયન અને જગાડવા માટે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ [द्रकट शे० ८६] ।

द्रङ्ग–पुं–९७१–નગર.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

* द्रमन्ति अत्रेति द्रङ्गः । 'द्रमो णिद्वा' (उणा–९५) । इति गः ।

द्रप्स–न०–४०६–છાસ, પાતળું દહીં.

☐ पत्रल, [द्रप्स्य शि०–२५] ।

* दृप्यतेऽनेन द्रप्सम् । 'मावा'–(उणा–५६४) इति बहुवचनात् सः, ततः 'स्पृशादिसृपो वा' (४।४। ११२) इत्यकारागमः द्रप्स्यमित्यपि ।

द्रप्स्य–न.–४०६ (शि०–२५)–છાસ, પાતળું દહીં.

☐ द्रप्स, पत्रल ।

* दृप्यतेऽनेन द्रप्सम् । 'मावा'–(उणा–५६४) इति बहुवचनात् सः, ततः 'स्पृशादिसृपो वा' (४।४। ११२, इत्यकारागमः, द्रप्स्यमित्यपि ।

द्रव–पुं–५५५–ક્રીડા, રમત.

द्र० कूर्दनशब्दः ।

* द्रवति हृदयमनेन द्रवः ।

द्रव–पुं–८०२–પલાયન, નાસી જવું.

द्र० अपक्रमशब्दः ।

* द्रवणं द्रवः ।

द्रविण–न०–१९२–ધન.

द्र० अर्थशब्दः ।

* द्रवति द्रविणम् । 'द्रुदक्षिभ्यामिनः'–(उणा–१९४)।। इति इणः ।

द्रविण–न०–७९६–(शि०–७०)–પરાક્રમ.

द्र० ऊर्जशब्दः ।

द्रव्य–न०–१९२–ધન.

द्र० अर्थशब्दः ।

* द्रुतुल्यं द्रव्यम् । 'द्रोर्भव्ये' (७।१।११५)।। इति यः । यथा–द्रुरग्रन्थि अजिह्मं दारु उपकल्प्यमानं विशिष्टेष्टरूपं भवति, तथा धनमपि विनियुज्यमानं विशिष्टेष्टमाल्याद्युपभोगफलं भवति इति द्रव्यमुच्यते ।

द्रह–पुं–१०९१–ઊંડો દ્રહ.

☐ अगाधजल, ह्रद ।

* द्रुह्यति द्रहः । पृषोदरादित्वात् ।

द्राक्–अ.–१५३०–જલ્દી.

द्र० अञ्जसाशब्दः ।

* द्रवति द्राक् । 'द्रागादयः' (उणा–८७०) इति निपात्यते । यथा–'द्राग् विद्रुतं कातरैः ।

द्राक्षा–स्त्री–११५५–દ્રાક્ષ, દરાખ.

द्र० गोस्तनीशब्दः ।

* रस्यते द्राक्षा । 'लाक्षाद्राक्षा'–(उणा–५९७) ।। इति निपात्यते । यद्वा द्राक् क्षरति क्षीयते क्षिपति क्षिणोतीति वा 'क्वचित्' (५।१।१७१।) इति डः ।

द्राढिका–स्त्री–५८३–(शि. ४६) દાઢી.

☐ दाढिका, दंष्ट्रिका ।

द्रामिल–पुं–८५४–વાત્સ્યાયન મુનિ.

द्र० अङ्गुलशब्दः ।

* द्रमिलदेशे भवः द्रामिलः ।

द्रु–पुं–१११४–વૃક્ષ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* द्रवति द्रुः । 'मृद्रुभ्याम्' (उणा–७४४) इति डिद्रुः ।

द्रुघण–पुं–२११–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* द्रुर्हन्यतेऽनेन द्रुघणः कुठारः, द्रुघण इव द्रुघणः, संसारच्छेदकत्वात् ।

द्रुघण–पुं–७८५–મગદળ, ઘણ, મોગરી.

☐ घन, मुद्गर।

* द्रुर्हन्यतेऽनेन द्रुघणः । 'व्ययो द्रोः करणे' (५।३। ३८) । इत्यलि घनादेशः ततोऽरिहणादिपाठात् णत्वम्, द्रुं घणतीति ग्रसते वा ।

द्रुण–न.–७७५–ધનુષ્ય.

द्र०अस्त्रशब्दः ।

* द्रुणति हिनस्ति द्रुणम्, दूवति याति शिरोऽनेन वा "द्रोर्वा" (उणा-१८४) ॥ इति किद् णः ।

द्रुण-पुं-१२११-वींछी.

द्र० आलिशब्दः ।

* द्रुणति द्रुणः । द्रुतोऽपि ।

द्रुणा-स्त्री-७७६-धनुष्यनी દોરી.

द्र० गव्याशब्दः ।

* द्रुणति-हिनस्ति द्रुणा, द्रवत्यनया शर इति वा ।

द्रुणा-न.-२९२-शीघ्र ગતિવાળું સંગીત.

☐ओघ ।

* द्रुत-विलम्बित-मध्यानां क्रमेण ओघ-तत्त्व-घनाः पर्यायाः । **भागुरिस्तु** घनस्थानेऽनुगतमित्याह । यत्पाठः-

लम्बितद्रुतमध्यानि, तत्त्वौघानुगतानि तु ।

अभिधानकृतामेष समयः' । **नाट्ये** तु द्रुतादिलयानुसारेण क्रमाद् ओघाद्याः वाद्यप्रकाराः ॥

द्रुत-न.-वाच्य-१४७०-शीघ्र, જલદી.

द्र० अविलम्बितशब्दः ।

* द्रवति द्रुतम् ।

द्रुत-पुं-१४८७-પીગળી ગયેલો.

☐विलीन, विद्रुत ।

* द्रवति स्म द्रुतः ।

द्रुत-पुं-१२११-(शि. १०९)-વીંછી.

द्र० आलिशब्दः ।

द्रुम-पुं-१११४-वृक्ष.

द्र०अंह्रिपशब्दः ।

*द्रुः-शाखाऽस्त्यस्य द्रुमः । 'द्यु-द्रोर्मः' (७।२।३७) । इति मः ।

द्रुमानति-स्त्री-६२-વૃક્ષો અત્યંત નમી જાય તે-તીર્થંકરનો ૨૬ મો અતિશય.

*तथा वृक्षाणामानतिर्नम्रता स्यादिति एकादशः । (अर्हतामतिशयः) ।

द्रुमामय-पुं-६८५-લાખ.

द्र० लाक्षाशब्दः ।

*द्रुमस्यामय इव निर्यासो द्रुमामयः ।

द्रुमोत्पल-पुं-११४५-પીળો કણેર, કરેણ.

☐कर्णिकार, 'परिव्याध' ।

* द्रुमस्यापि उत्पलानीव पुष्पाण्यस्य द्रुमोत्पलः । सुरभिश्चायमन्यो निर्गन्धः ।

द्रुवय-न.-८८३-એક પ્રકારનું માપ.

* द्रोर्विकारो द्रुवयं-मानम् । 'द्रोर्वयः' ।६।२।४३॥

द्रुह्-१०-(प.)-વધ્યથી જોડવા યોગ્ય શબ્દ.

* यथा-पुरध्रुक् शिवः ।

द्रुहिण-पुं-२११ બ્રહ્મા

द्र० अजशब्दः ।

* द्रुह्यति असुरेभ्यः द्रुहिणः । 'ऋद्रुहेः कित्' (उणा १९५) इतीणः ।

द्रोण- पुंन.-८८६-ચાર આઢકનું માન-માપ.

*द्रवति द्रोणः । पुंक्लीबलिङ्गः । 'द्रोर्वा-'(उणा-८४) इति णः । 'चतुर्भिराढकैर्द्रोणः ।'

द्रोण-पुं-१३२३-(शि ११८)-હિંસક કાગડો.

☐द्रोणकाक ।

*'द्रुणत् हिंसायाम् ।' द्रोणकाकः । द्रोणोऽपि ।

'द्रोण'-पुं-१२११-વીંછી.

द्र० आलिशब्दः ।

द्रोणकाक-पुं-१३२३-હિંસક કાગડો.

☐[द्रोण-शि. ११८]

*'द्रुणत् हिंसायाम्' द्रोणकाकः । द्रोणोऽपि ।

'द्रोणक्षीरा'-स्त्री-१२६९-૩૨ શેર પ્રમાણ દૂધ આપનારી ગાય.

☐द्रोणदुग्धा, द्रोणदुघा ।

द्रोणदुग्धा-स्त्री-१२६९-૩૨ શેર પ્રમાણ દૂધ આપનાર ગાય.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ द्रोणदुघा, 'द्रोणक्षीरा'।

* द्रोणपरिमेयं दुग्धमस्या द्रोणदुग्धा ।

द्रोणदुघा–સ્ત્રી–૧૨૬૯–૩૨ શેર પ્રમાણ દૂધ આપનારી ગાય.

☐ द्रोणदुग्धा, 'द्रोणक्षीरा' ।

* द्रोणं दुग्धे द्रोणदुघा । 'दुहेर्दुघः' (५।१-१४५) । इति साधुः ।

'द्रोणमुख'–ન૦–૯૭૨–૪૦૦ પરગણામાં સુંદર નગર.

☐ कर्वट ।

द्रोणवाप–પું–૯૬૯–દ્રોણ (એક જાતનું માપ) પ્રમાણ ધાન્ય વાવી શકાય તેવું ખેતર.

☐ द्रोणिक, वाप ।

* द्रोणस्य वापः द्रोणवापः ।

उप्यतेऽस्मिन्नितिवापः–क्षेत्रम् ।

द्रोणी–સ્ત્રી–૮૭૭–લાકડા અને પાણીને વહન કરનારું ભાજન–વિશેષ.

☐ काष्ठाम्बुवाहिनी ।

* द्रवत्यम्भोऽस्यां द्रोणी । 'द्रोर्वा' (उणा–१८४) इति णः, काष्ठमम्बु च वहति काष्ठाम्बुवाहिनी । **क्षीरस्वामी** तु–काष्ठमुपलक्षणं काष्ठाश्मादिमयी जलधारिणी द्रोणी इति व्याचख्यौ ।

द्रोणी–સ્ત્રી–૧૦૩૪–પર્વતના સંબંધવાળી ભૂમિ.

* द्रवन्त्यस्यां द्रोणी, द्रुणतीति वा, पर्वतयोः संश्लेषभूमिः ।

द्रोह–પું–૧૫૧૫–અપકાર.

☐ अप्रक्रिया ।

* द्रोहणं द्रोहः ।

द्रोहचिन्तन–ન૦–૧૩૭૨–દ્રોહ ચિન્તવવો તે.

☐ व्यापाद ।

द्रौणिक–પું–૯૬૯–એક દ્રોણ અનાજ વાવી શકાય તેવું ખેતર અને તેટલું અનાજ રાંધી શકાય તેવું વાસણ–કડાયો.

☐ द्रोणवाप ।

* द्रोणस्य वापो द्रौणिकः, 'तस्य वापे'–(६।४ १५१) इतीकण् । आदिशब्दात् खार्या वापः खारीक इत्यादयः ।

द्रौपदी–સ્ત્રી–૭૧૦–દ્રૌપદી.

द्र० कृष्णाशब्दः ।

* द्रुपदस्य राज्ञोऽपत्यं द्रौपदी ।

द्वन्द्व–ન.–૫૩૮–સ્ત્રી–પુરુષનું જોડલું.

☐ स्त्रीपुमन्स् (द्वि. व.), मिथुन ।

* द्वौ द्वौ द्वन्द्वम् । 'द्वन्द्वं वा' ।७।४।८२।। इति निपात्यते ।

द्वन्द्व–ન.–૭૯૭–યુદ્ધ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* द्वौ द्वौ युध्यतेऽत्र द्वन्द्वम्, पृषोदरादित्वात् । वन्द्यते वीरैरिति वा 'प्रह्वाह्वा'–(उणा–५१४) इति वे निपात्यते । 'समासकलहयुग्मेषु ।' इति **भोजः** ।

द्वन्द्व–ન.–૧૪૨૪–યુગલ, બેનું જોડું.

☐ युगल, द्वितय, द्वय, युग, द्वैत, यम, युग्म, यमल, यामल, [जकुट–शि०–१२७] ।

* वन्द्यते द्वन्द्वम् । 'प्रह्वाह्वा' (उणा–५१४) इति वे निपात्यते ।

द्वन्द्वचर–પું–૧૩૩૦–ચકવાક પક્ષી, ચકવો.

द्र० कोकशब्दः ।

* द्वन्द्वेन–मिथुनेन चरति द्वन्द्वचरः ।

द्वय–સ્ત્રી–ન.–૧૪૨૩–યુગલ.

द्र० द्वन्द्वशब्दः ।

* द्वौ अवयवौ अस्य द्वितयम्, 'अवयवात्तयट्' ।७।१।१५१।। 'द्वित्रिभ्याम्'– ७।१।१५१।। इत्यटि द्वयम् । स्त्रीक्लीबलिङ्गः ।

द्वयस–ત્રિ.–ન.–૬૦૧–પ્રમાણવાચક પ્રત્યય.

☐ दघ्न, मात्र ।

* जान्वादेः परतः दघ्नद्वयसमात्राः प्रत्ययाः, ते नरजान्वादिनोन्मिते वर्तन्ते । **यथा**–जानुः प्रमाणमस्य

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

जानुदघ्नम्, जानुद्वयसम्, जानुमात्रं जलमित्यादि, एवं पुरुषदघ्नमित्यादि ।

(द्वाःस्थ)-पुं-७२१-દ્વારપાળ.

द्र० उत्सारकशब्दः ।

(द्वाःस्थित)-पुं-७२१-દ્વારપાળ.

द्र० उत्सारकशब्दः ।

द्वाःस्थितिदर्शक-पुं-७२१ (शे.-१४१) દ્વારપાળ-

द्र० उत्सारकशब्दः ।

द्वादशमूल-पुं-२१९-(शे०-६१)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

द्वादशाक्ष-पुं-२०९-કાર્તિકેય, શંકરનો પુત્ર.

द्र० उमासुतशब्दः ।

* द्वादशाऽक्षीणि अस्य द्वादशाक्षः, षण्मुखत्वात् ।

द्वादशाक्ष-पुं-२३४-બુદ્ધ.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* द्वादशाऽक्षीणि अस्य द्वादशाक्षः ।

द्वादशाङ्गी-स्त्री-२४५-દ્વાદશાંગી, ગણિપિટક.

☐ गणिपिटक ।

* द्वादशानामाचारादीनां दृष्टिवादान्तानामङ्गानां समाहारो द्वादशाङ्गी ।

द्वादशात्मन-पुं-९६-सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

* द्वादशात्मानो रूपाणि अस्य द्वादशात्मा । द्वादश ह्यादित्या इति रुढिः ।

द्वादशार्चिष्-पुं-११८-ગુરુ, બૃહસ્પતિ.

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

* द्वादशाऽर्चिषोऽस्य द्वादशार्चिः ।

द्वापर-पुं-न.-१३७५-સંદેહ, સંશય.

☐ संदेह, आरेक, विचिकित्सा, संशय ।

* द्वौ पक्षौ परावत्र द्वापरम् । पुंक्लीबलिङ्गः । पृषोदरादित्वादात्वम् ।

द्वार्-स्त्री-१००४-બારણું.

☐ वलज, प्रतीहार, द्वार ।

* व्रियते द्वारयति वा द्वाः । स्त्रीलिङ्गः । 'वार्द्वारौ' (उणा-९४४) इति क्विपि निपात्यते ।

द्वार-न०-१००४-બારણું.

☐ वलज, प्रतीहार, द्वार् ।

* उभ्यते पूर्यते द्वारम् । 'द्वारशृङ्गार'-(उणा-४११) इत्यारे निपात्यते ।

द्वारका-स्त्री-९८०-દ્વારકાનગરી.

☐ द्वारवती, (द्वारावती) ।

* द्वारैः कायति द्वारका । द्वरतीति वाणके क्षिपकादित्वाद् इत्वाभावः ।

द्वारपालक-पुं-७२१-દ્વારપાળ.

द्र० उत्सारकशब्दः ।

* द्वारं पालयति द्वारपालः, के द्वारपालकः ।

द्वारयन्त्र-न.-१००५-તાળું.

☐ तालक ।

* द्वारपिधानाय लोहमयं यन्त्रं द्वारयन्त्रम् ।

द्वारवती-स्त्री-९८०-દ્વારકાનગરી.

☐ द्वारका (द्वारावती) ।

* द्वाराणि सन्ति अस्यां द्वारवती ।

द्वारवृत्त-न.-४२०(शे०-१०२)-કાળાં મરી.

द्र० ऊषणशब्दः ।

द्वारस्थ-पुं-७२१-દ્વારપાળ.

द्र० उत्सारकशब्दः ।

* द्वारे तिष्ठतीति द्वारस्थः । 'स्थापास्नात्रः'-(५।१।१४२)-इतिकः । द्वाःस्थद्वाः स्थितावपि ।

(द्वारावती)-स्त्री-९८०-દ્વારકા નગરી.

☐ द्वारका, द्वारवती ।

द्वि-वि.-(द्वि व.)-१४२३-બે. બન્ને.

☐ उभ (द्वि. व.) ।

द्विक-पुं-१३२२-કાગડો.

द्र० अन्यभृत्शब्दः ।

* द्वौ ककारौ नाम्नि अस्य द्विकः ।

द्विककुद्-पुं-१२५४-ઊંટ.

द्र० कण्टकाशनशब्दः ।

* द्वे ककुदी अस्य द्विककुद् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्विखण्डक -पुं-६७५-(शे. १३७)-ठंडी, ટાઢ અને પવન રોકવા માટે ઓઢવાનું વસ્ત્ર.

☐ नीशार, हिमवातापहांशुक, [वरक शे. १३८] ।

द्विगुणाकृत-न.-९६८-બેવાર ખેડેલું ખેતર.

☐ द्विहल्य, द्विसीत्य, द्वितीयाकृत, 'शम्बाकृत' 'सम्बाकृत' ।

द्विज--पुं-५८३-દાંત.

द्र० खादनशब्दः ।

* द्विर्जायन्ते द्विजाः ।

द्विज-पुं-८०७-બ્રાહ્મણ-૪ વર્ણ પૈકી પ્રથમ વર્ણ.

द्विज-पुं-८१२-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* द्विर्जातो द्विजः ।

द्विज-पुं-१३१६-પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* द्वाभ्यां-मातृगर्भाण्डाभ्यां जातो द्विजः ।

द्विजपति-पुं-१०४-ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* द्विजानां पतिः द्विजपतिः ।

द्विजन्मन्-पुं-८१२-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* द्वे जन्मनी अस्य द्विजन्मा । 'मातुरग्रे विजननं, द्वितीयं मौञ्जिबन्धनम् ।' इति स्मृतेः ।

द्विजब्रुव-पुं-८५५-ફક્ત જાતિથી જીવનાર બ્રાહ્મણ.

☐ जातिमात्रजीविन् ।

* द्विजश्चासौ ब्रुवश्च द्विजब्रुवः । 'निन्द्यं कुत्सनैरपापाद्यैः ।३।१।१००।। इति कर्मधारयः ।

द्विजाति-पुं-८१२-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* द्वे जाती अस्य द्विजातिः । 'मातुरग्रे विजननं द्वितीयं मौञ्जिबन्धन' मिति स्मृतेः ।

द्विजिह्व-पुं-३८०-દુર્જન.

द्र० कर्णेजपशब्दः ।

* द्वे जिह्वे वचने अस्य द्विजिह्वः ।

द्विजिह्व-पुं-१३०३ સાપ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

* द्वे जिह्वे अस्य द्विजिह्वः ।

(द्विजेश)-पुं-१०४-ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* द्विजानामीशः द्विजेशः ।

द्वितय-स्त्री-न०-१४२३-યુગલ, બે.

द्र० द्वन्द्वशब्दः ।

* द्वाववयवावस्य द्वितयम् । 'अवयवात्तयट्' ।७।१।१५१। स्त्रीक्लीबलिङ्गः ।

द्वितीय-पुं-५४२-(शे. ११५)-પુત્ર.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

द्वितीया-स्त्री-५१३-પત્ની.

द्र० ऊढाशब्दः ।

* द्वयोः पूरणी द्वितीया ।

द्वितीयाकृत-न०-९६८-બે વાર ખેડેલું ખેતર.

द्र० द्विगुणाकृतशब्दः ।

द्विदत्-पुं-१२६३-બે દાંતવાળો.

* द्वौ दन्तावस्य द्विदन् । 'वयसि दन्तस्य दतृः' ७।३।१५१।।

द्विधा-अ.-१५४२-(शे. २०६)-બે પ્રકારે.

☐ द्वेधा ।

द्विधागति-पुं-१३५२-કરચલો (જળજન્તુ).

द्र० कर्कटशब्दः ।

* द्विधाऽग्रतः पश्चाच्च गतिरस्य द्विधागतिः ।

द्विनग्नक पुं-४५४-ખરાબ ચામડી વાળો.

☐ दुश्चर्मन्, वण्ड, शिपिविष्ट ।

* द्विर्नग्नो द्विनग्नकः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्विप-પું-૧૨૧૭-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* द्वाभ्यां पिबति द्विपः । 'स्थापास्नात्रः' (५।१।१४२) । इति कः ।

द्विपथ-ન.-૯૮૬-જ્યાં બે રસ્તા ભેગા થાય તેવું સ્થાન.

☐ चारपथ ।

* द्वौ पन्थानौ समाहृतौ द्विपथम् ।

द्विपद्-પું-૨૧૯-(શે. ૭૫) વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

द्विपाद्य-પું-૭૪૫-બમણો દંડ.

* द्वौ पादौ प्रमाणं अस्य इति द्विपाद्यः 'पणपाद'-॥६।४।१४८॥ इति यः ।

द्विपृष्ठ-પું-૬૯૫-બીજા વાસુદેવ.

☐ ब्रह्मसंभव ।

* द्वौ वंशे पृष्ठे अस्य इति द्विपृष्ठः ।

द्विमातृज-પું-૫૪૬-બે માતાનો પુત્ર.

☐ द्वैमातुर ।

* द्वाभ्यां जातो इति द्विमातृजः ।

द्विमुख-પું-૧૩૦૪ (શે. ૧૮૭)-રાજસર્પ.

☐राजसर्प, भुजङ्गभोजिन् [अहीरणिन्-शे. १८७] ।

द्विरद-પું-૧૨૧૭-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* द्वौ रदौ अस्य इति द्विरदः ।

द्विरसन'-પું-૧૩૦૪-સર્પ.

द्र० अहिशब्दः ।

द्विरुढा-સ્ત્રી-૫૨૫-ફરીથી પરણેલી સ્ત્રી.

द्र० दिधिषूशब्दः ।

* द्वौ वारावस्य द्विरूढा संस्कृता 'अक्षता च क्षता चैव, पुनर्भूः संस्कृता पुनः ।'

मनुस्त्वन्यथाऽऽह-'ज्येष्ठायां यद्यनूढायां, कन्याया-मुह्यतेऽनुजा । सा चाग्रे दिधिषूर्ज्ञेया, पूर्वा तु दिधि-षूर्मता ॥

द्विरेफ-સ્ત્રી-પું-૧૨૧૨-ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

* द्वौ रेफौ नाम्नि अस्य द्विरेफः । स्त्रीपुंसलिङ्गः ।

द्विवर्षा-સ્ત્રી-૧૨૭૨-બે વર્ષની ગાય.

☐ द्विहायनी ।

* द्वे वर्षे अस्या द्विवर्षा ।

द्विविद्-પું-૨૨૦-રાક્ષસનું નામ (વિષ્ણુનો વધ્ય)

द्र० अरिष्टशब्दः ।

* द्वयोः त्रेता-द्वापरयोः विदो द्विविदः ।

(द्विविदारि)-પું-૨૨૧-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

द्विशरीर-પું-૨૦૭-(શે ૬૨)-ગણેશ.

द्र० आखुगशब्दः ।

द्विष्-પું-૭૨૯-શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* द्वेष्टीति द्विट् ।

द्विषत्-પું-૭૨૯-શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* द्वेष्टीति द्विषन् । 'मुग्द्विषा-' ।५।२।२६॥ इति अतृश् ।

'द्विष्ट'-ન.-૧૦૩૯-તાંબુ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

द्विस्-અ.-૧૫૪૨-(શે. ૨૦૧)-બે વાર.

द्विसहस्राक्ष-પું-૧૩૦૭-શેષ નાગ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* द्वे सहस्रे अक्ष्णामस्य द्विसहस्राक्षः ।

द्विसीत्य-ન.-૯૬૮-બે વાર ખેડેલું ખેતર.

द्र० द्विगुणाकृतशब्दः ।

* द्वाभ्यां सीताभ्यां सङ्गतं द्विसीत्यम् ।

द्विहल्य-ન.-૯૬૮-બે વાર ખેડેલું ખેતર.

द्र० द्विगुणाकृतशब्दः ।

* द्वयोर्हलयोः कर्षो द्विहल्यम् ।

द्विहायनी-સ્ત્રી-૧૨૭૨-બે વર્ષની ગાય.

☐ द्विवर्षा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* द्विशब्दात् द्विहायनी द्विवर्षा । 'सङ्ख्यादेर्हायनाद्वयसि' (२।४।९) ।। इति ङीः, 'चतुर्हायनस्य वयसि' (२।३।७४) इति णत्वम् ।

द्वीप-पुं-न.-१०७८-બેટ.

☐ अन्तरीप ।

* द्विधा गता आपोऽत्र द्वीपम् । पुंक्लीबलिङ्गः । 'द्व्यन्तरनवर्णोपसर्गाद्'-(३।२।१०९) । इति समासान्ते सतीपादेशः ।

द्वीपकुमार -पुं-९०-દસ ભવનપતિ પૈકી ૯મા ભવનપતિદેવ.

द्वीपवती-स्त्री-१०८०-નદી.

द्र० आपगाशब्दः ।

* द्वीपमस्ति अस्यां द्वीपवती ।

द्वीपिन्-पुं-१२८५-વાઘ.

☐ व्याघ्र, शार्दूल, चित्रक, चित्रकाय, पुण्डरीक ।

* द्वीपमस्त्यस्य तन्निवासित्वाद् द्वीपी ।

द्वेधा-अ.-१५४२ (शे. २०६)-બે પ્રકારે.

☐ द्विधा ।

द्वेष-पुं-७३-તીર્થંકરમાં ન હોય તે ૧૮મો દોષ-દ્વેષ, ઘૃણા.

द्वेषिन्-पुं-७२९-શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* द्वेषणशीलो द्वेषी । 'युजभुज-' (५।२।५०) इति घिनण् ।

द्वेषिन् -पुं-१०-(प.)-વધ્યવાચક શબ્દથી લગાડાતો શબ્દ.

* यथा-पुरद्वेषी शिवः ।

द्वेष्य-पुं-४४८-દ્વેષ યોગ્ય.

☐ अक्षिगत ।

* द्वेषणीयो द्वेष्यः ।

द्वैगुणिक-पुं-८८०-વ્યાજથી આજીવિકા ચલાવનાર.

☐ वृद्ध्याजीव, वार्धुषिक, कुसीदिक, वार्धुषि ।

* द्विगुणं गृह्णाति द्वैगुणिकः ।

द्वैत-न.-१४९४-યુગલ, બે.

द्र० द्वन्द्वशब्दः ।

* द्वयोर्भावो द्विता, द्वितैव द्वैतम् । प्रज्ञादित्वादण् ।

द्वैध-न.-७३५-શત્રુમાં ફાટફૂટ પાડવી, એક સાથે સંધિ કરી બીજે લડાઈ કરવી.

* द्वौ प्रकारौ द्विधा, द्विधैव द्वैधम्, एकेन सन्धाय अन्यत्र यात्रा इत्यर्थः । यद्वा—

"बलिनोर्द्विषतोर्मध्ये, वाचात्मानं समर्पयन् ।
द्वैधीभावेन वर्तेत, काकाक्षिवदलक्षितः ।।"

द्वैध-अ.-१५४२-(शे. २०६)-બે પ્રકારે.

द्वैप-पुं-७५५-વાઘના ચામડાથી ઢંકાયેલો રથ.

☐ वैयाघ्र ।

* द्वैपेन चर्मणा छन्नो द्वैपः (रथः) ।

द्वैपायन-पुं-८४७-વ્યાસ ઋષિ.

द्र० कानीनशब्दः ।

* द्विपस्यापत्यं द्वैपायनः । नरादित्वादायनण् ।

द्वैमातुर-पुं-२०७-ગણેશ, ગણપતિ.

द्र० आखुगशब्दः ।

* द्वयोर्मात्रोरपत्यं द्वैमातुरः । 'संख्यासंभद्राद् मातुर्मातुर् च' (६।१।६६) इत्यण् ।

द्वैमातुर-पुं-५४६-બે માતાનો પુત્ર.

☐ द्विमातृज ।

* द्वयोर्मात्रोरपत्यं द्वैमातुरः । 'संख्यासंभद्राद् मातुर्मातुर् च' (६।१।६६) इत्यण् ।

द्व्यष्ट-न.-१०३९-તાંબુ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

* द्वे-हेमरूप्ये अश्नुते स्म द्व्यष्टम् ।

卐

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

'ध'

धत्तूर-પું-११५१-ધતુરો.

द्र० कनकाह्वयशब्दः ।

* धयति धातून् धत्तूरः । 'सिन्दूर'-(उणा-४३०) इत्यूरे निपात्यते, धात्तूरोऽपि ।

धन--પું-४-(प.)-સ્વામિવાચક બનાવનાર શબ્દ.

धन-પું-ન.-१९२-ધન, પૈસો.

द्र० अर्थशब्दः ।

* धनति-शब्दायते धनम् । पुंक्लीबलिङ्गः । धन्यत इति वा वर्षादित्वाद् अल् ।

धन-ન.-१२७३-ગાયોનું ધણ.

☐व्रज, गोकुल, गोधन ।

*धनति धनम् ।

धनकेलि-પું- १९०-(शे. ४१)-કુબેરદેવ.

द्र०इच्छावसुशब्दः ।

धनञ्जय-પું-७०८-અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* धनं-गोधनं विराटनगरे कौरवेभ्यः जयति धनञ्जयः । 'भृवृजि-' (।५।१।११२।।) इति खः ।

धनञ्जय-પું-१०९७-અગ્નિ.

द्र०अग्निशब्दः ।

*धनं जयति धनञ्जयः ।

धनञ्जय-પું-१८९-કુબેર દેવ.

द्र०इच्छावसुशब्दः ।

*धनं ददाति धनदः ।

धनदावास-પું-१०२८-(शे. १५५)-અષ્ટાપદ પર્વત.

द्र० अष्टापदशब्दः ।

(धनापह)-પું-३७२-આતતાયી-(વધ કરવા તૈયાર થયેલો.)

☐आततायिन्,॰ घातोद्यत ।

*'अग्निदो गरदश्चव, शस्त्रपाणिर्धनापहः । क्षेत्रदारहरश्चैव, षडेते आततायिनः ।।' इति स्मृतौ ।

धनाया-स्त्री-४३१-(शे. १०)ઈચ્છા, અભિલાષા.

द्र० अभिलाषशब्दः ।

धनिन्-પું-३५७-ધનાઢ્ય, ધનવાન.

☐इभ्य, आढ्य, ईश्वर, ऋद्ध, (समृद्ध) ।

*धनमस्य अस्तीति धनी । अतिशायने इन् ।

धनिन्-પું-४७७-ધનવાન

☐अस्तिमत् ।

*धनमस्य अस्तीति धनी । अतिशायने इन् ।

धनिष्ठा-स्त्री-११४-ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર.

☐श्रविष्ठा, वसुदेवता ।

*बहूनां मध्ये प्रकृष्टा धनवती धनिष्ठा । 'गुणाङ्गाद्वेष्ठेयसू' (७।३।९) इति इष्टप्रत्यये धनिष्ठा । धनति धनं करोति धनिष्ठा । 'षष्ठैधिठादयः' (उणा -१६६) । इति टान्तो वा निपात्यते ।

धनु-પું-ન.-७७५-(शि. ६७)-ધનુષ્ય.

द्र०अस्त्रशब्दः ।

*धन्यतेऽर्यते धमति शब्दायते ज्याघातेन वा धनुः । 'रुयति-' (उणा-९९७) इत्युस्, श्लिष्ट-निर्देशात् 'भृमृत-' (उणा-७१६) इति उप्रत्यये धनुरु-कारान्तोऽपि । पुंक्लीबलिङ्गः ।

'धनुःपट'-પું-११४२-ચારોલીનું ઝાડ.

द्र० पियालशब्दः ।

(धनुर्धर)-પું-७७१-ધનુર્ધારી.

द्र० तूणिन्शब्दः ।

धनुर्भृत्-પું-७७१-ધનુર્ધારી.

द्र०तूणिन्शब्दः ।

*धनुर्बिभर्ति धनुर्भृत् ।

धनुष्-ન.-७७५-ધનુષ્ય.

द्र०अस्त्रशब्दः ।

*धन्यतेऽर्यते, धयति शब्दायते ज्याघातेन वा धनुः । 'रुयति-' (उणा-९९७) इत्युस् ।

(धनुष्)-ન.-११६-મેષ વગેરે રાશિઓ પૈકી ૯મી રાશિ.

'धनुष्'-ન.-११४२-ચારોલીનું. ઝાડ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० पियालशब्दः ।

(धनुष्मत्)–પું–૭૭૧–ધનુર્ધારી.

द्र० तूणिन्शब्दः ।

धनू–स्त्री–૭૭૫–(શિ. ૬૬)–ધનુષ્ય.

द्र० धनुःशब्दः ।

धनेश्वर–પું–૧૯૦–કુબેર દેવ.

द्र०इच्छावसुशब्दः ।

*धनस्य ईश्वरः धनेश्वरः ।

धन्य–પું–૪૮૯–પુણ્યશાળી.

☐ सुकृतिन, पुण्यवत् ।

* धनं लब्धा धन्यः । 'धनगणाल्लब्धरि–' ।।७।१।९।। इति यः ।

धन्या–स्त्री–૪૧૯–ધાણા, કોથમીર.

द्र०कुस्तुम्बुरुशब्दः ।

*धने साधुर्धन्या ।

धन्याक–ન૦–૪૧૯–ધાણા, કોથમીર.

द्र० कुस्तुम्बुरुशब्दः ।

* धन्यमकति धन्याकम् ।

धन्वन्–ન.–૭૭૫–ધનુષ્ય.

द्र० अस्त्रशब्दः ।

* 'धवु गतौ' 'उदितः स्वराद्–' ।४।४।९८।। इति नागमे धन्वति धन्व। क्लीबलिङ्गः । 'उक्षितक्ष्य–' (उणा–९००) ।। इत्यन् , धनति वा "मन्वन्–" ।५।१।१४७।। इति वन् ।

धन्वन्–પું–૯૪૦–પાણી વિનાના પ્રદેશ.

☐ मरु ।

*'धुवुगतौ' धुन्वति धन्वा। 'उक्षितक्षि–' (उणा–९००) इत्यन् , धनतीति वा "मन्वन्–" ५।१।१४७।। इति वन् । पुंलिङ्गः ।

धन्विन्–પું–૨૧૯–(શે. ૭૪) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

धन्विन्–પું–૭૧૦–(શે. ૧૩૯)–અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

(धन्विन्)–પું–૭૭૧–ધનુર્ધારી.

द्र० तूणिन्शब्दः ।

धमन–પું–૧૧૯૩–બરુ (ઘાસ).

☐ पोटगल, नड, (नल) ।

* 'धमिः सौत्रः' धमति अन्तः शुषिरत्वाद् धमनः ।

धमनि–સ્ત્રી–૫૮૬–ડોક.

☐ कन्धरा, ग्रीवा, शिरोधि, शिरोधरा ।

* धमेः सौत्रस्य धम्यतेऽनयेति 'संदिवृत्य'–(उणा–६८०) इत्यनौ धमनिः । स्त्रीलिङ्गः ।

धमनि–स्त्री–६३१–નાડી.

☐ नाडि, (नडि,) सिरा, (शिरा), [नाडि, नाटिका शि०–४९] ।

* धम्यन्ते धमनयः । स्त्रीलिङ्गः ।

धम्मिल्ल–પું–૫૭૦–અંબોડો.

☐ [मौलि, जूटक, शे०–११९] ।

* उर्ध्वं मिलति धम्मिल्लः । पृषोदरादित्वात् । धमेः सौत्रस्य 'मिल्लाच्छभल्ल–'(उणा–४६४) ।। इति निपातनाद् वा ।

धर–પું–૭–(પ.)–ધાર્ય–વાચક શબ્દોથી લગાડાતો શબ્દ.

धर–પું–૩૬–શ્રીપદ્મ પ્રભ. ભ. ના પિતાનું નામ.

* धरति धात्रीं धरः ।

धरण–(દ્વિ. વ.)–પું–૬૦૩–(શે૦–૧૨૬.) બે સ્તન.

द्र० उरोजशब्दः ।

धरणप्रिया–स्त्री–૪૫–શ્રીમલ્લિનાથ ભ. ની શાસનદેવી.

* धरणोरगेन्द्रस्यप्रिया धरणप्रि या–वैरोट्या ।

(धरणि)–સ્ત્રી–૯૩૫–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* धरति धरणिः । 'ऋहृस–' (उणा–६३८) इत्यणौ धरणिः ।

धरणी–स्त्री–૯૩૫–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* धरती धरणिः । 'ऋहृस'–(उणा–६३८) इत्यणौ धरणिः, ङ्यां धरणी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

धरणीधर–पुं-२१७–વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* धरणीं धरति धरणीधरः ।

धरणीप्लव–पुं-१०७४–(शे०-१६७) સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

(**धरणीसुत**)–पुं-११७–મંગળગ્રહ.

द्र० अङ्गारकशब्दः ।

धरणीसुता–સ્ત્રી–७०३–સીતા.

☐ वैदेही, मैथिली, सीता, जानकी ।

* धरण्याः पृथिव्याः सुता धरणीसुता ।

धरा–સ્ત્રી–९३५–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* धरति धरा ।

धरित्री–સ્ત્રી–९३५–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* धरति धरित्री, 'वन्धिवहि-' (उणा-४५९) इत्यादिग्रहणाद् इत्रः ।

धर्म–पुं–२८–૧૫મા શ્રીધર્મનાથ ભગવાન.

* दुर्गतौ प्रपतन्तं सत्त्वसङ्घातं धारयति धर्मः, तथा गर्भस्थे जननी दानादिधर्मपरा जातेति धर्मः ।

धर्म–पुं–न.–१३७६–સ્વરૂપ, સ્વભાવ.

द्र० स्वरूपशब्दः ।

*धरति स्वैरितां धर्मः । पुं क्लीबलिङ्गः । 'अर्त्तीरि-' (उणा-३३८) इति मः ।

धर्म–पुं–१३७९– ધર્મ, પુણ્ય, સુકૃત.

☐ पुण्य, वृष, श्रेयस्, सुकृत ।

* धरतीति धर्मः । 'अर्त्तीरि'-(उणा-३३८)॥ इति मः । **यदवोचाम**–'दुर्गतिप्रपतत्प्राणिधारणाद्धर्म उच्यते ।'

धर्मक्षेत्र–न.–९५०–કુરુક્ષેત્રનો ૧૨ યોજનસુધીનો ભાગ.

☐ कुरुक्षेत्र ।

* धर्मस्य क्षेत्रं धर्मक्षेत्रम् ।

धर्मचक्र–न.–६१–આકાશમાં ચક્રચાલે તે અરિહંતનો ૧૬મો અતિશય. (દેવકૃત ૧ લો અતિશય)

*आकाशेधर्मप्रकाशकं चक्रं धर्मचक्रं भवतीति देवकृतः प्रथमोऽतिशयः ।

धर्मचिन्तन–न०–१३८१–ધર્મનોવિચાર.

☐ उपाधि ।

* धर्मस्य चिन्ता धर्मचिन्तनम् ।

धर्मधातु–पुं–२३२–સુગત, બુદ્ધ.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* धर्मः–सत्त्वोद्धरणादिः तेनानुविद्धा । धातवोऽस्य धर्मधातुः ।

धर्मध्वजिन्–पुं–८५६–પાંખડી.

☐ लिङ्गवृत्ति ।

* धर्मस्य ध्वजश्चिह्नमेवास्त्यस्य धर्मध्वजी ।

धर्मनाथ–पुं–२१९–(शे० ७३.)–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

धर्मनेमि–पुं–२१९–(शे० ६८) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

धर्मपाल–पुं–७८२–(शे०१४५) તલવાર.

द्र० असिशब्दः ।

धर्मपुत्र–पुं–७०७–યુધિષ્ઠિર.

द्र० अजमीढशब्दः ।

* धर्मस्य पुत्रो धर्मपुत्रः ।

धर्मप्रचार–पुं–७८२–(शे. १४६)–તલવાર.

द्र० असिशब्दः ।

धर्मराज–पुं–१८४–યમરાજા.

द्र० अन्तकशब्दः ।

* धर्मस्य राजा धर्मराजः ।

धर्मराज–पुं–२३५–બુદ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* धर्मेण राजते धर्मस्य राजा वा धर्मराजः ।

धर्मवाहन–पुं–२००–(शे. ४५)–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

धर्मशास्त्र–न०–२५१–સ્મૃતિ, ધર્મશાસ્ત્ર.

☐ स्मृति, धर्मसंहिता ।

* धर्मप्रतिपादकं शास्त्रं धर्मशास्त्रम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

धर्मशास्त्र-ન.-૨૫૩-૧૪ વિદ્યા પૈકી ૧૩મી વિદ્યા.

धर्मसंहिता-સ્ત્રી-૨૫૧-સ્મૃતિ, ધર્મશાસ્ત્ર.

☐ स्मृति, धर्मशास्त्र ।

※ धर्मः संधीयतेऽस्यां धर्मसंहिता ।

धर्मात्मन्-પું-૭૧૩-કુમારપાળ રાજા.

द्र० कुमारपालशब्दः ।

※ अहिंसालक्षणो धर्मः स एव आत्माऽस्य धर्मात्मा ।

धर्माधिकरणिन्-પું-૭૨૫-ધર્મરક્ષામાં નિમાયેલ.

☐ धर्माध्यक्ष, धार्मिक ।

※ धर्मेऽधिकारोऽस्त्यस्य धर्माधिकरणी ।

धर्माध्यक्ष-પું-૭૨૪-ધર્મરક્ષામાં નિમાયેલ.

☐ धार्मिक, धर्माधिकरणिन् ।

※ धर्मस्य अध्यक्षो धर्माध्यक्षः ।

धर्मार्थप्रतिबद्धता-સ્ત્રી-૬૯-ધર્મ અને અર્થના સંબંધવાળી-પ્રભુની વાણીનો ૨૪મો ગુણ.

※ धर्मार्थप्रतिबद्धता धर्मार्थाभ्यामनपेतत्वम् ।

धर्मीपुत्र-પું-૩૨૮-નટ.

द्र० कृशाश्विनशब्दः ।

※ धर्मी द्विधा-नाट्यधर्मी लोकधर्मी च, तस्याः पुत्रो धर्मीपुत्रः, तदुपजीवकत्वात् ।

धर्मोपदेशक-પું-૭૭-ગુરૂ, ધર્મનો ઉપદેશ આપનાર

☐ गुरु

※ धर्मस्योपदेष्टा धर्मोपदेशकः । निषेकादिकरो गुरुरित्**यन्ये** ।

धर्षणी-સ્ત્રી-૫૨૯-(શે. ૧૧૨)-કુલટા, અસતી સ્ત્રી.

द्र० अविनीताशब्दः ।

धव-પું-૫૧૭-પતિ.

द्र० कान्तशब्दः ।

※ धुनाति धवः ।

धवल-પું-૧૩૯૩-સફેદ વર્ણ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

※ धुनोति अशोभामिति धवलः । 'मृदिकन्दि'-(उणा-४६५) इत्यलः ।

(धवला)-સ્ત્રી-૧૨૬૬-ધોળી ગાય.

धवित्र-ન.-૬૮૭-મૃગચર્મનો બનાવેલો પંખો.

※तत् (तालवृन्तं) मृगचर्मणा निर्मितं धूयतेऽग्निरनेन धवित्रम् । 'लूधूसूखनि-' ।५।२।८७।। इति इत्रः । एतच्च यज्ञोपकरणे प्रसिद्धम् ।

धाटि-સ્ત્રી-૮૦૦-ધાડ પાડવી, કૂડકપટથી છાપો મારવો તે.

द्र०अभ्यवस्कन्दशब्दः ।

※धावन्तोऽटन्ति अस्यां धाटिः । पृषोदरादित्वात् ।

(धाटी)-સ્ત્રી-૮૦૦-ધાડ પાડવી, કૂડકપટથી છાપો મારવો તે.

द्र०अभ्यवस्कन्दशब्दः ।

※धावन्तोऽटन्ति अस्यां धाटिः । पृषोदरादित्वात्, ङ्यां धाटी ।

धातकी-સ્ત્રી-૧૧૫૦-ધાવડી.

☐धातुपुष्पिका, 'अग्निज्वाला, सुभिक्षा, धातुपुष्पिका' ।

*दधाति धातकी । 'श्लेष्मातक-' (उणा-८३) इत्यातके निपात्यते ।

धातु (બ. વ.)-પું-૬૧૯-ધાતુ-રસ વગેરે શરીરની ૭ ધાતુ.

※ रसादीनि सप्तसङ्ख्यानि । दधति शरीरमिति धातवः, 'कृसिकमि-' (उणा-७७३) ।। इति तुन् । अथवा रोमत्वक् स्नायुभिः सार्धं **केषाञ्चिन्मतेन** दश भवन्ति ।

धातु-પું-૧૦૩૬-ગેરુ.

☐गैरिक ।

※दधाति पीतत्वं धातुः । पुंलिङ्गः । 'कृसिकमि-' (उणा-७७३) इति तुन् ।

धातुकासीस-ન.-૧૦૫૬-રાતી હીરાકસી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

□कासीस, खेचर, धातुशेखर ।

*धातुरूपं कासीसं धातुकासीसम् ।

धातुघ्न-न.-४१६-કાંજી, રાબ.

द्र०अवन्तिसोमशब्दः ।

*धातून् हन्ति धातुघ्नम् । 'अचित्त-' ।५।१।८३।। इति टक् ।

धतुपुष्पिका-स्त्री-११५०-ધાવડી.

द्र० धातकीशब्दः ।

*धातुवद् रक्तानि पुष्पान्यस्या इति धातुपुष्पी ।

धातुशेखर-न.-१०५६-નાની હીરાકસી.

□कासीस, धातुकासीस, खेचर ।

*धातुषु शेखरमिव धातुशेखरम् ।

धातृ-पुं-२१२-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

*दधाति-धारयति भूतानि इति धाता ।

'धातृपुष्पिका'-स्त्री-११५०-ધાવડી.

द्र०धातकीशब्दः ।

धात्री-स्त्री-५५८-ધાવમાતા.

□उपमाता ।

*धयन्ति तामिति धात्री-स्तनदायिनी । 'धात्री' ।५।२।९१।। इति त्रटि निपात्यते ।

धात्री-स्त्री-९३५-પૃથ્વી.

द्र०अचलाशब्दः ।

* दधाति विश्वं धात्री ।

धात्री-स्त्री-११४५-આમળાં.

द्र०आमलकीशब्दः ।

* दधाति धात्री ।

धाना-स्त्री-४०१-ભુંજેલા જવ, ધાણી.

*धीयन्ते धानाः । स्त्रियां बहुवचनान्तोऽयम् । 'ध्याधा-' (उणा-२५८) ॥ इति नः ।

धानाचूर्ण-न.-४०१-ધાણીનું ચૂર્ણ.

□सक्तु ।

धानुष्क-पुं-७७१-ધનુર્ધારી.

द्र०तूणिनशब्दः ।

*धनुः प्रहरणमस्य धानुष्कः । 'प्रहरणम्' (६।४।६२।।) इतीकण्, धनुषा जीवतीति वा वेतनादित्वादिकण् ।

धान्य-न.-११६८-અનાજ.

□सस्य, सीत्य, व्रीहि, स्तम्बकरि ।

*धन्यते धान्यम् । धीयत इति वा 'धाग्राजि-' ॥ (उणा-३७९) ॥ इत्यन्यः, व्रीह्यादिः, **यदाहुः**-"व्रीहिर्यवो मसूरो गोधूमा मुद्गमाषतिलचणकाः । अणवः प्रियङ्गुः कोद्रवमयुच्छकाः शालिराढक्यः ॥ १ ॥ किञ्च कलाय-कुलत्थौ शणसप्तदशानि धान्यानि ॥"

धान्य-न.-११८३-મસળેલું અનાજ.

द्र०आवसितशब्दः ।

* धान्यं व्रीह्यादि ।

धान्यक-न.-४१९-ધાણા, કોથમીર.

द्र०कुस्तुम्बुरुशब्दः ।

*धान्यमिव धान्यकम् ।

धान्यकणादान-न.-८६५-ધાન્યના દાણા એકઠા કરવા તે.

□ उञ्छ ।

*धान्यकणानामादानमुच्चयो धान्यकणादानम् ।

धान्याक-न.-४१९-ધાણા, કોથમીર.

द्र०कुस्तुम्बुरुशब्दः ।

*धान्यमकति धान्याकम् ।

धान्याम्ल-न.-४१५-કાંજી, રાબ.

द्र०अवन्तिसोमशब्दः ।

*धान्यमम्लयति धान्याम्लम् ।

धाम-न.-९९२-(शि. ८१)-ઘર.

द्र०अगारशब्दः ।

धामन्-न.-९९२-ઘર.

द्र०अगारशब्दः ।

* दधत्यस्मिन्नाश्रयं धाम । क्लीबलिङ्गः । 'मन्' (उणा-९११) इति मन्, 'अर्त्तीरि-' ॥ (उणा-३३८) इति मे धाममपि ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

धामन्-न.-९९-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* धीयते धाम । 'मन्' (उणा-९११) इति मन् ।

धाय्या-स्त्री-८२७-યજ્ઞના અગ્નિમાં લાકડાં નાખતી વખતે બોલાતી ઋચા.

☐ सामिधेनी ।

* धीयते समित् अग्नौ अनया 'धाय्यापाय्य'-(५।१।२४॥) इति ध्यणि निपात्यते ।

धार-पुं-२१९-(शे. ७१)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

धारण-न.-३१०-ભૂલાય નહિ તેમ ધારણ કરવું તે (બુદ્ધિના ૮ ગુણો પૈકી ૪થો ગુણ).

* धार्यते धारणं अविस्मरणम् ।

धारणा-स्त्री-८४-ધ્યેયમાં ચિત્તને સ્થિર કરવું તે (અષ્ટાંગ યોગ પૈકી ૬ઠ્ઠું અંગ).

* धारणं धारणा क्वचित्-देवतादौ ध्यातव्ये चित्तस्य स्थिरो बन्धः स्थैर्यमिति यावत् ।

धारणा-स्त्री-७४४-મર્યાદા.

☐ मर्यादा, स्थिति, संस्था ।

* धार्यतेऽनया धारणा ।

धारा-स्त्री-७५५-પૈડાનો ગોળ ફરતો ભાગ.

☐ प्रधि, नेमि ।

* धारा-प्रान्तः, प्रस्तावाच्चक्रस्य ।

धारा-स्त्री-१०८७-પ્રવાહ.

☐ प्रवाह, ओघ, वेणी, रय ।

* ध्रियते जलमनया धारा । भिदादित्वादङि साधुः ।

धारा-स्त्री-१२४६-ઘોડાની ગતિ.

* धौरिताद्याः वक्ष्यमाणाः तुरङ्गाणां पञ्च गतयः, ध्रियते-गतौ स्थाप्यत आभिरिति धाराः, भिदादित्वादङि निपात्यते ।

धारा-स्त्री-५७४-(शे. १२०)-કાનનો પ્રાન્ત ભાગ.

☐ [कर्णप्रान्त शे. १२०] ।

(**धाराकदम्ब**)-पुं-११३८-કદંબ વૃક્ષ.

द्र० कदम्बशब्दः ।

धाराङ्ग-पुं-७८२-(शे. १४६)-તલવાર.

द्र० असिशब्दः ।

धाराधर-पुं-७८२-(शे. १४६)-તલવાર.

द्र० असिशब्दः ।

धाराधर-पुं-१६४-મેઘ, વાદળ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

* धारां धरति धाराधरः 'आयुधादिभ्यो धृगो-ऽदण्डादेः' (५।१।८४॥) इत्यच् ।

धारासम्पात-पुं-१६५- (शे०-२९)- વેલવાળો વરસાદ.

☐ आसार, (महावृष्टि) ।

धारिका-स्त्री-१३७-ઘડી, છક્ષણ પ્રમાણ.

☐नाडिका, घटिका, [नालिका शि.११] ।

* धारयति कालं धारिका ।

धारिणी-स्त्री-४५-१८માં શ્રી અરનાથ વિ. ની શાસન દેવતા.

* मातुलिङ्गादीनि अवश्यं धरति धारिणी ।

धार्तराष्ट्र-पुं-१३२६-હંસ, ધોળા શરીર તેમજ કાળા પગ અને ચાંચવાળો હંસ.

* कृष्णैश्चञ्चुचरणैः धृतराष्ट्रेऽमात्ये भवा धार्त-राष्ट्राः, राजहंसेभ्यो न्यूनत्वात्, धृतराष्ट्रा एव वा, प्रज्ञादित्वादण् ।

धार्मपत्तन-न.-४२०-કાળાં મરી.

द्र० ऊषणशब्दः ।

* धर्मपत्तने भवं धार्मपत्तनम् ।

धार्मिक-पुं-७२४-ધર્મરક્ષામાં નિમાયેલ.

☐ धर्माध्यक्ष, धर्माधिकरणिन् ।

* धर्मे नियुक्तो धार्मिकः ।

धावक-पुं-९१४-(शि. ८०)-ધોબી.

☐ निर्णेजक, रजक ।

धिक्कृत-पुं-४४०-ધિક્કારાયેલો.

☐ अपध्वस्त, न्यक्कृत ।

* धिक् क्रियते स्म धिक्कृतः । आत्तगन्धाभि-भूतावपि धिक्कारार्थे इत्येके ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

धिक्क्रिया–स्त्री–२७१–निंદા.

□ द्र० अवर्णशब्दः ।

* धिक्करणं धिक्क्रिया ।

धियाङ्ग–पुं–न.–७६७–(शि.–६६)–કેડે બાંધવાનો કમરપટો.

द्र० अधिकाङ्गशब्दः ।

* अधिकमङ्गादधिकाङ्गं । पुंक्लीबलिङ्गः । अधियाङ्गमित्येके । **यन्मुनिः**–'अधियाङ्गं सारसनम्' **दुर्गस्तु**–"तस्य सारसनं ज्ञेयं, धियाङ्गं च निबन्धनम्" इत्याह । यत् सकञ्चुकैर्हृदि धार्यते ।

धिषण–पुं–११८–ગુરુ, બૃહસ્પતિ.

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

* धृष्णोति–प्रगल्भते धिषणः । 'धृषिवहेरिश्चो-पान्त्यस्य'' (उणा–१८९) इत्यणः ।

धिषणा–स्त्री–३०८–બુદ્ધિ, મતિ.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* धृष्णोति अनया धिषणा । 'धृषिवहेरिश्चो-पान्त्यस्य' (उणा–१८९) इत्यणः ।

धिष्ण्य–न.–१०८– નક્ષત્ર, તારા.

द्र० उडुशब्दः ।

* धृष्णोति–प्रागल्भते निशीति धिष्ण्यम् । 'शिक्यास्या'–(उणा–३६४) ॥ इत्यादिना यान्तो निपात्यते ।

धिष्ण्य–पुं–१२०–શુક્રાચાર્ય.

द्र० उशनसशब्दः ।

* धृष्णोति प्रगल्भते निशीति धिष्ण्यम् । 'शिक्यास्या'–(उणा–३६४) इत्यादिना यान्तो निपात्यते ।

शेषश्चात्र–शुक्रे भृगुः ।

धिष्ण्य–न.–९९१–ઘર

द्र० अगारशब्दः ।

*धृष्णुवन्ति अस्मिन् धिष्ण्यम् । 'शिक्यास्यादय'–(उणा–३६४) इति ये निपात्यते ।

धी–स्त्री–३०८–બુદ્ધિ.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* ध्यायति दधाति वा धीः । 'दिद्युत्–' ।५। २।८३॥ इति क्विबन्तो निपात्यते ।

धीति–स्त्री–३९४–પિપાસા, તરસ.

द्र० अपलासिकाशब्दः ।

* 'ट्धें पाने' धयनं धीतिः ।

धीदा–स्त्री–५४२–(शे. ११५)–પુત્રી.

द्र० अङ्गजाशब्दः ।

धीन–न.–१०३८–(शे. १५९) લોઢું.

द्र० अयसशब्दः ।

'धीन्द्रिय'–न.–१३८४–પાંચ ઇન્દ્રિય.

□ बुद्धीन्द्रिय ।

(धीमत)–पुं–३४१–વિદ્વાન.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

धीर–पुं–३४१–વિદ્વાન.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* दधाति धियं धीरः । 'इणूधाग्भ्यां वा' ॥ (उणा–३८९) इति रक्, धियमीरयतीति वा ।

धीर–न.–६४५–કેશર.

द्र० कश्मीरजन्मनशब्दः ।

* धीरं–स्थिररागम् ।

धीरत्व–न.–५०९–સ્ત્રીઓના અયત્નજ ૭ અલંકાર પૈકી પાંચમો અલંકાર.

* धीरत्वमचापलमविकत्थनत्वं च ।

धीरस्कन्ध–पुं–१२८२–પાડો.

द्र० कृष्णशृङ्गशब्दः ।

*धीरः–स्थिरः स्कन्धोऽस्य धीरस्कन्धः ।

धीवर–पुं–९२९–માછીમાર.

□ दाश, कैवर्त्त ।

* ध्यायति मत्स्यघातं धीवरः । 'तीवरधीवर'–(उणा–४४४) ॥ इति वरट् निपात्यते ।

धीवर–न.–१०३८–(शे. १५९) લોઢું.

द्र० अयसशब्दः ।

धीसख–पुं–७१९–મંત્રી, સલાહકાર.

द्र० अमात्यशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

※ धियाः सखा धीसखः। 'राजन्सखे': ।७।३।१०६।। इत्यत्समासान्तः। बुद्धिसहायोऽपि।

धुत-न.-१४८०-હલાવેલું, કંપેલું.

द्र० आन्दोलनशब्दः।

※ धुः स्वादिरपरपठितः। धूयते धुतम्।

'धुतुर'-पुं-११५१-ધતુરો.

द्र० कनकाह्वय शब्दः।

धुत्तूर-पुं-११५१-(शि. १०४)-ધતુરો.

द्र० कनकाह्वयशब्दः।

(धुनि)-स्त्री-१०८०-નદી.

द्र० आपगाशब्दः।

※ धुनाति तटतरून् धुनिः। 'धूशाशीङो ह्रस्वश्च' (उणा-६७८) इति निः।

धुनी-स्त्री-१०८०-નદી.

द्र० आपगाशब्दः।

※ धुनाति तटतरून् धुनिः। 'धूशाशीङो ह्रस्वश्च' (उणा-६७८) इति निः। ङ्यां धुनी।

धुन्धुमार-पुं-७०१-ધુન્ધુમાર ચક્રવર્તી (લૌકિક મતે સાત પૈકી એક ચક્રવર્તી.

☐ कुवलाश्व।

※ धुन्धुमसुरं मारयति धुन्धुमारः।

धुर्-स्त्री-७५७-ધોંસરી, રથાદિનો અગ્રભાગ.

☐ धूर्वी, यानमुख।

※ धूर्वति धूः। यस्याग्रे वोढारो वध्यन्ते। स्त्रीलिङ्गोऽयम्।

धुरन्धर-पुं-१२६२-ધોંસરીને વહન કરનાર-બળદ.

☐ धुरीण, धुर्य, धौरेय, धौरेयक, धूर्वह।

※ धुरां धारयति धुरंधरः। 'धारेर्धर्च' ।।५।१।११३।। इति खे साधुः।

धुरीण-पुं-१२६२-ધોંસરીને વહન કરનાર-બળદ

द्र० धुरन्धरशब्दः।

धुर्य-पुं-१२६१-ધોંસરીને વહન કરનાર બળદ.

द्र० धुरन्धरशब्दः।

※ धुरं वहति धुरीणः। 'परमतमनुमतं स्वमतं भवति' इति मतान्तरेण ईनः। 'धुरो यैयण्' ७।१।३।। इति ये धुर्यः।

'धुस्तुर'-पुं-११५१-ધતુરો.

द्र० कनकाह्वयशब्दः।

'धुस्तूर'-पुं-११५१-ધતુરો.

द्र० कनकाह्वयशब्दः।

धूत-न.-१४७५-તજેલું, છોડી દીધેલું.

द्र० उज्झितशब्दः।

※ धूयते स्म धूतम्।

धूत-न.-१४८१-હલાવેલું, કંપેલું.

द्र० आन्दोलितशब्दः।

※ धूयते धूतम्।

धूपायित-पुं-१४९३-તપાવેલું, સંતાપેલું.

द्र० ततशब्दः।

※ धूपेः "अशवि ते वा" ।३।४।४।। इति स्वार्थे आयप्रत्यये धूपायितः। पक्षे धूपितः।

धूपित-पुं-१४७३-તપાવેલું, સંતાપેલું.

द्र० ततशब्दः।

धूम-पुं-११०३-ધૂમાડો.

☐ वायुवाह, अग्निवाह, दहनकेतन, अम्भःसू, करमाल स्तरी, जीमूतवाहिन्।

※ धुनाति धूमः। 'विलिभिलि'-(उणा-३४०)। इति किद् मः।

धूमध्वज-पुं-१०९८-અગ્નિ

द्र० अग्निशब्दः।

※ धूमो ध्वजोऽस्य धूमध्वजः।

धूमप्रभा-स्त्री-१३६०-પાંચમી નરકની પૃથ્વી

धूममहिषी-स्त्री-१०७२-(शि. ९५)-હિમ, ઝાકળ

द्र० अवश्यायशब्दः।

धूमयोनि-पुं-१६४-મેઘ, વાદળ.

द्र० अभ्रशब्दः।

※ धूमो योनिः कारणमस्य धूमयोनिः।

धूमरी-स्त्री-१०७२-(शि. ७५) હિમ, ઝાકળ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अवश्यायशब्दः ।

धूमल-पुं-१३९८-રાતો અને કાળો મિશ્રિત વર્ણ.

☐ धूम्र, रक्तश्याम ।

* धूम्रवर्णं लाति धूमलः ।

धूमल-पुं-२९४-(शे. ८६) ઝાલર, ઘંટડી.

☐ [वलि शे. ८६] ।

धूमिका-स्त्री-१०७२-(शि. ९५) હિમ, ઝાકળ.

द्र० अवश्यायशब्दः ।

धूमोर्णा-स्त्री-१८५-યમની સ્ત્રી.

* धूमवद् धूसरा ऊर्णा भ्रू मध्यावर्तोऽस्या धूमोर्णा ।

(धूम्या)-स्त्री-१४२१-ધૂમાડાનો સમૂહ.

धूम्याट-पुं-१३३३-કાકકૌઆ નામનું પક્ષી, મસ્તક ચૂડ.

☐ भृङ्ग, कलिङ्ग ।

*धूम्यायामिव अटति धूम्याटः, कृष्णत्वात् ।

धूम्र-पुं-१३९८-રાતો અને કાળો મિશ્રિત વર્ણ.

☐ धूमल, रक्तश्याम ।

* धुनाति धूम्रः । 'खुरक्षुर'-(उणा-३९६)॥ इति निपात्यते ।

धूम्र-पुं-२००-(शे. ४६) શંકર, મહાદેવ.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

धूर्जटि-पुं-१९५-શંકર, મહાદેવ.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः

* धूः गङ्गा जटासु अस्य धूर्जटिः, पृषोदरादित्वात्, धूर्भारभूता जटयो-जटा अस्येति वा. "धूम्रं रूपं च यत्तस्य, तेन धूर्जटिरुच्यते ।" इति वा ।

धूर्त-पुं-३७६-ઠગ, धूर्त.

द्र० कुहकशब्दः ।

*धूर्वति हिनस्ति धूर्तः । 'शीरी'-(उणा-२०१) इति तः कित् ।

धूर्त-पुं-४८५-જુગારી.

☐ कितव, द्यूतकृत्, अक्षधूर्त, अक्षदेविन् ।

* धूर्वति हिनस्ति धूर्तः । 'शीरी'-(उणा-२०१) इति तः कित् ।

धूर्त-न.-१०३८-લોઢાનો કાટ.

☐ सिंहान, मण्डूर, सरण ।

* धूर्वति हिनस्ति धूर्तः । 'शीरी'-(उणा-२०१) इति तः कित् धूर्तम् ।

'धूर्त'-पुं-११५१-ધતુરો.

द्र० कनकाह्वयशब्दः ।

धूर्वह-पुं-१२६३-ધોરી.

☐ धुरीण, धुर्य, धौरेय, धौरेयक,

द्र० धुरंधरशब्दः ।

* धुरं वहति धूर्वहः । लिहादित्वादच् ।

धूर्वी-स्त्री-७५७-ધોંસરી.

☐ यानमुख, धुर् ।

* धूर्वति-हिनस्ति वोढॄन् धूर्वी ।

(धूलि)-स्त्री-९७०-ધૂળ.

☐ रजस्, पांसु, धूलिः, 'पांशु,' रेणु ।

* धूयते धूलिः । स्त्रीलिङ्गः । 'धूमूभ्यां' (उणा-७०१)" इति लिक् ।

धूलिभक्त-न.-५१८(शे. १११) વિવાહપ્રસંગની એક ક્રિયા

☐ [वार्त्तिक शे. १११]

धूली-स्त्री-९७०-ધૂળ.

☐ रजस् (धूलि) पासु, 'पांशु', रेणु ।

* धूयते धूलिः । स्त्रीलिङ्गः । 'धूमूभ्यां' (उणा-७०१) ॥ इति लिक्, ङ्यां धूली ।

धूसर-पुं-९१७-ઘાંચી.

द्र० चाक्रिकशब्दः ।

* धुवति धूसरः । 'कृधूतनि'-(उणा-४४०) इति कित् सरः ।

धूसर-पुं-१३९३-કંઈક ધોળાશ પડતો રંગ.

☐ ईषत्पाण्डु ।

* धुनाति चेतो धूसरः ईषदव्यक्तः पाण्डुः । 'कृधूतनि'-॥ (उणा-४४०) ॥ इति कित् सरः ।

धूस्तूर-पुं-११५१-ધતુરો.

द्र० कनकाह्वयशब्दः ।

धृतराष्ट्र पुं-१३११-એક જાતનો નાગ.

धृति-स्त्री-३०८-संतोष.
☐ सन्तोष, स्वास्थ्य ।
* धरणं धृतिः ।
धृष्ट-पुं-४३२-निर्लज्ज, अविनीत.
☐ वियात, धृष्णु, धृष्णज् ।
* धृष्णोति-प्रगल्भते धृष्टः । 'धृषशस-' ॥४।४।६६॥ इतीडभावः ।
धृष्णज्-पुं-४३२-निर्लज्ज, अविनीत.
☐ वियात, धृष्णु, धृष्ट ।
'धृष्णि'-पुं-९९-किरण.
द्र० अंशुशब्दः ।
धृष्णु-पुं-४३२-निर्लज्ज, अविनीत.
☐ धृष्णु, धृष्णज्, वियात ।
*धर्षणशीलो धृष्णुः, 'त्रसिगृधि'-॥५।२।३२॥ इति क्नुः तृषिधृषि'-॥५।२।८०॥ इति नजिङ्कि धृष्णक् ।
धेनु-स्त्री-१२६७- नवी प्रसवेली गाय.
☐ नवसूतिका ।
* धयन्त्येनां धेनुः । 'धेः शित्' (उणा-७८७॥ इति नुः ।
धेनुक-पुं-२१९-विष्णुनो शत्रु.
द्र० अरिष्टशब्दः ।
* धेनुं कायति धेनुकः ।
(धेनुकध्वंसिन्)-पुं-२२१-विष्णु, कृष्ण.
द्र० अच्युतशब्दः ।
धेनुका-स्त्री-१२१८-हाथणी.
☐ वशा, [वासिता, कर्णधारिणी, गणिका शे-१७७] ।
* धयन्त्येनां धेनुः, के धेनुका।
धेनुका-स्त्री-७८४-(शे. १४७)-छरी.
द्र० असिधेनुशब्दः ।
धेनुष्या-स्त्री-१२७०-गीरो मूकेली गाय, दूध पीवा लेणादारने आपेली गाय.
☐ पीतदुग्धा ।
* धेनुरेव धेनुष्या । 'हृद्यपद्य-' ॥७।१।११॥

इति ये निपात्यते । आऋणशुद्धेरधमर्णेन उत्तमर्णस्य बन्धे स्थापिता ।
धैनुक-न.-१४१८-गायोनो समूह.
* धेनूनां समूहः धैनुकम् । 'धेनोरनञः' ॥६।२।१५॥ इतीकण् ।
धैवत-पुं-१४०१-वीणाना ७ पैकी छठ्ठो स्वर.
* धिया वतो धीवतः । तस्यायं धैवतः । दधाति संधत्ते स्वरानिति वा । **यदाह**-'अभिसंधीयते यस्मात् स्वरांस्तेनैष धैवतः ॥'
धोरण-न.-७५९-सर्व प्रकारना वाहन, रथ, हाथी, घोडा, वि.
☐ यान, युग्य, पत्र, वाह्य, वह्य, वाहन ।
* धोर्यते-चतुरं गम्यते अनेन धोरणम् ।
धोरण-न.-१२४६-नोळीओ, डुक्कर, मोर वि.ना जेवी घोडानी गति.
☐ धौरितक, धोर्य, धोरित ।
* 'धोरृङ् गतेश्चातुर्ये' । अनटि धोरणम् । तच्च नकुलादीनां गतिसदृशम् ।
धोरणी-स्त्री.-१४२३-श्रेणी, ओळी.
द्र० आलिशब्दः ।
* धोरन्ति अस्यां धोरणी ।
धोरित-न.-१२४६-नोळीआ, डुक्कर, मोर वि. ना जेवी घोडानी गति.
☐ धौरितक, धोर्य, धोरण ।
* 'धोरृङ् गतेश्चातुर्ये' । धोर्यते धोरितम् ।
धौत-न -१४३७-धोवेलुं, साफ करायेलुं.
☐ निर्णिक्त शोधित, मृष्ट, क्षालित ।
* धाव्यते धौतम् ।
धौतकौशेय-न.-६६७-कोशेटानो लाळनुं वस्त्र, धोवेलुं रेशमी वस्त्र
☐ पत्रोर्ण ।
* धौतं च तत् कौशेयं च धौतकौशेयम् ।
धौरितक-न.-१२४६-नोळीआदि जेवी घोडानी गति.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ धोर्य, धोरण, धोरित ।

* "धोकृ गतेश्चातुर्ये" स्वार्थेऽणि के च धौरितकम् ।

धौरेयक-पुं-१२६२-धोंसरीने वहन करनार બળદ.

द्र० धुरंधरशब्दः ।

* 'धुरो यैयण्' ७।१।३॥ इति एयणि धौरेयः ।

धौर्य-न.-१२४६-नोળીઆ વિ. જેવી ઘોડાની ગતિ.

☐ धोरण, धोरित, धौरितक ।

* 'धोकृ गतेश्चातुर्ये' ध्यणि धौर्यम् ।

ध्यान-न.-८४-ધ્યેયમાં એકતાનતા.

* ध्यायते ध्यानम् ।

ध्यान-न.-३२०-ધ્યાન, વિચારણા.

☐ चिन्ता ।

ध्यानयोगासन-न.-८३८-ધ્યાન અને યોગ કરવા માટેનું આસન.

☐ ब्रह्मासन ।

* ध्यानं तत् प्रत्ययैकतानता, योगश्चित्तवृत्ति-निरोधः, तयोरास्यतेऽनेन ध्यानयोगासनम् ।

ध्रुव-पुं-१२२- ધ્રુવ, ઉત્તાનપાદના પુત્ર.

द्र० उत्तानपादजशब्दः ।

* ध्रुवति ध्रुवः । 'तुदादिविषिगुहिभ्यः कित्' (उणा-५) ॥ इति अः ।

ध्रुव-पुं-२१२-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* ध्रुवत्वाद् ध्रुवः ।

ध्रुव-त्रि.-१४५३-શાશ્વત, નિત્ય.

द्र० अनश्वरशब्दः ।

* ध्रुवति ध्रुवम् । कुटादित्वादन्चि गुणा-भावः ।

(ध्रुव)-पुं-११२२-વૃક્ષનું ઠુંઠું.

☐ स्थाणु, ध्रुवक, शङ्कु ।

* ध्रुवति ध्रुवः ।

ध्रुवक-पुं-११२२-વૃક્ષનું ઠુંઠું.

☐ स्थाणु, ध्रुवक, शङ्कु ।

* ध्रुवति के ध्रुवकः ।

ध्रुवा-स्त्री-८२९-દરેક જાતિની સંજ્ઞા માટેનું ઘી જેમાં નખાય તે યજ્ઞનું પાત્ર.

* "ध्रुवा तु सर्वं संज्ञार्थं, यस्यामाज्यं निधीयते ।" ध्रुवति ध्रुवा । 'अच्' ।५।१।४९॥ इत्यच् । कुटादित्वाद् गुणाभावः ।

ध्वंसिन्-१०(प.)-વધ્ય વાચકથી લગાડાતો શબ્દ:

द्र० अन्तकारिन्शब्दः ।

* यथा -पुरध्वंसी शिवः ।

ध्वज-६-(प.)-ધાર્ય-વાચકશબ્દથી લગાડાતો શબ્દ.

ध्वज-पुं-न.-७५०-ધજા, દંડમાં નાખેલી હોય તે.

द्र० केतनशब्दः ।

* ध्वजति धूयते ध्वजः । पुंक्लीबलिङ्गः । पताकादण्डो ध्वज इत्येके ।

ध्वज-पुं-९०१-કલાલ, મદિરા વેંચનાર.

द्र० आसुतीवलशब्दः ।

* ध्वजति ध्वजः ।

ध्वजप्रहरण-पुं-११०७-(शे. १७२)-વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

ध्वजिन्-पुं-९०१-કલાલ, મદિરા વેંચનાર

द्र० आसुतीवलशब्दः ।

* ध्वजः सुराभाण्डपताकाअस्ति अस्य ध्वजी ।

ध्वजिनी-स्त्री-७४६-લશ્કર.

द्र० अनीकशब्दः ।

* ध्वजाः सन्ति अस्यां ध्वजिनी ।

ध्वनि-पुं-१३९९-ધ્વનિ, અવાજ.

द्र० आरवशब्दः ।

* ध्वननं ध्वनिः । 'पदिपठि'-(उणा-६०७) इति इः ।

ध्वनिग्रह-पुं-५७३-કાન.

द्र० कर्णशब्दः ।

* ध्वनिर्गृह्यतेऽनेन ध्वनिग्रहः, शब्दग्रहोऽपि ।

ध्वनिविकार-पुं-१४१०-શોક ભય વિગેરેથી ધ્વનિમાં થતો વિકાર, સ્વરનું પરિવર્તન.

☐ काकु ।

* ध्वनेर्विकारोऽन्यथापत्तिः ध्वनिविकारः ।

(**ध्वस्त**)-न.-२६६-અક્ષર કે પદ રહી જાય તેવું વચન.

☐ लुप्तवर्णपद, ग्रस्त ।

* असम्पूर्णोच्चारितं ध्वस्तम्, लुप्तवर्णपद-मित्यन्यः ।

'**ध्वस्त**'-न.-१४९१-ગળેલું.

द्र० गलितशब्दः ।

ध्वाङ्क्ष-पुं-१३२२-કાગડો.

द्र० अन्यभृत्शब्दः ।

* ध्वाङ्क्षति-काङ्क्षति ध्वाङ्क्षः ।

ध्वान-पुं-१३९९-સ્વર, શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः ।

* ध्वननं ध्वानः ।

ध्वान्त-पुंन.१४६-અન્ધકાર.

द्र० अन्धकारशब्दः ।

* ध्वन्यते सर्वरोगहरतया तदिति ध्वान्तम् । पुंक्लीबलिङ्गः । 'क्षुब्धविरिब्ध-' ४।२।७०।। इत्यादिना क्तान्तो निपात्यते ।

ध्वान्तचित्र-पुं-१२१३ (शे. १७) ખદ્યોત, આગીઓ.

द्र० खद्योतशब्दः ।

ध्वान्ताराति-पुं-९६-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* ध्वान्तस्याराति: ध्वान्ताराति: । यौगिकत्वा-त्तिमिरारिरित्यादयः ।

卐

न

न-अ.-१५३९-નહિ.

☐ अ, नो, नहि ।

* नह्यति न । यथा- 'नैकः सुप्तेषु जागृयात् ।'

नःक्षुद्र-पुं-४५१-ક્ષુદ્ર નાકવાળો.

☐ क्षुद्रनासिक ।

* नासिकायां क्षुद्रो नःक्षुद्रः । 'नस् नासि-कायाः-' ।३।२।९९।। इति नसादेशः ।

नकुल-पुं-१३०२-નોળીઓ.

☐ पिङ्गल, सर्पहन्, बभ्रु ।

* नास्य कुलमस्ति नकुलः नखादित्वात् । नश्यत्यस्मादहिरिति वा 'कुमुल'-(उणा-४०७) इत्युले निपात्यते ।

नकुल-पुं-७१०-(शे. १३७) પાંચ પાંડવ પૈકી એક.

☐ [तन्तिपालक शे०-१३७]

नकुला-स्त्री-२०५- (शे. ५८)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

नक्तक-पुं-६७६-વસ્ત્રનો ટુકડો, ગળણું.

☐ कर्पट ।

* नह्यते शिरसि नक्तकः । 'कीचक-' (उणा-३३) इत्यके निपात्यते । नक्तं भव इति वा, द्रवद्रव्यं येन पूयते तत्र रूढोऽयं तत्तुल्ये वस्त्रे प्रतीतो वर्तते ।

नक्तम्-अ.-१५३३-રાત્રિ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

□ दोषा, उषा ।

* नश्यति भास्वानत्र नक्तम् । "नशिनूभ्यां नक्तनूनौ च" (उणा-९३६) । इत्यम् ।

नक्तम्-अ.-१४३-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

नक्तमाल-पुं-११४०-કરંજ.

द्र० करञ्जशब्दः ।

* नक्त रात्रावलमनर्थोऽस्मान्नक्तमालः, भूताश्रयत्वात् ।

नक्ता-१४३-(शे. २०)-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

नक्र-न.-५८१-નાક.

द्र० गन्धज्ञाशब्दः ।

* न क्रामति वायुरस्मिन् नक्रम् । 'नञः क्रमिगमि'-' (उणा-४) इति डप्रत्यये नखादित्वात् साधुः । क्लीबलिङ्गोऽयम् । **वाचस्पतिस्तु**-'नक्रो नासा विकूणिका' इति पुंस्याह ।

नक्र-पुं-१३४९-મગર મચ્છ.

द्र० आलास्यशब्दः ।

* न क्रामति नक्रः । 'नञः क्रमिगमि'-(उणा-४) इति डिदः, नखादित्वादेकस्य नञो लोपो ऽपरस्यादभावः ।

नक्षत्र-न.-९२-પાંચ જ્યોતિષી પૈકી ૪થા દેવ.

नक्षत्र-न.-१०७-નક્ષત્ર, તારા.

द्र० ऋक्षशब्दः ।

* नक्षति-गच्छति व्योमनीति नक्षत्रम् । 'वृग्नक्षि-' (उणा-४५६) इत्यादिना अत्रः, यद्वा 'क्षुद संवरणे' इति सौत्रो धातुः, न क्षदति प्रभामिति नक्षत्रम् । 'हुयामा-' (उणा-४५१) इत्यादिना त्रे नखादित्वात् सिद्धम् ।

नक्षत्रमाला-स्त्री-६६२-નક્ષત્રની માળા પ્રમાણે ૨૭ મોતીઓની માળા.

* नक्षत्रसङ्ख्यैः सप्तविंशत्या मौक्तिकैः नक्षत्रमालेव नक्षत्रमाला ।

नक्षत्रवर्त्मन्-न.-१६३-(शे. २७)-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* नक्षात्राणां वर्त्म नक्षत्रवर्त्म ।

(नक्षत्रवर्त्मन्)-न.-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

(नक्षत्रेश)-पुं-१०४-ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

नख-पुं-न.-५९४-નખ.

द्रष्टव्यः करजशब्दः ।

* नास्ति खम् अस्य नखः । पुंक्लीबलिङ्गः । न खन्यते वा 'नञः क्रमि-' (उणा-४) इति डः, नखादित्वाद् नञोऽदभावः । नखति गच्छतीति वा ।

नखर-त्रि.-५९४-નખ.

द्र० करजशब्दः ।

* न खं राति नखरः । त्रिलिङ्गः । नखादित्वात् नञोऽदभावाभावः न खन्यते वा 'जठर-' (उणा-४०३) इत्यरे निपात्यते ।

नखरायुध-पुं-१२८४-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

* नखरा आयुधमस्य नखरायुधः ।

नखविष-पुं-१३१३-નખમાં ઝેરવાળા મનુષ્ય.

नखायुध-पुं-१३२५-(शे. १८१) કૂકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

नखारु-पुं-६३१-(शे. १३०) નસ, સ્નાયુ.

द्र० वस्नसाशब्दः ।

नग-पुं-१०२७-પર્વત.

द्र० अचलशब्दः ।

* न गच्छति स्थावरत्वान्नगः । 'नगोऽप्राणिनिवा' ॥३।२।१२७॥ इति वा नञोऽदभावः । अगोऽपि । **शेष**श्चात्र "गिरौ प्रपाती कुट्टारः । उर्वङ्गः कन्दराकरः ।'

नग–पुं–११४–વૃક્ષ, ઝાડ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* न गच्छति नगः । 'नगोऽप्राणिनि वा' ॥३।२।१२७॥ इति साधुः ।

नगरद्वारकूटक–पुं–९८२–નગરના દરવાજા પાસે ચઢવા–ઊતરવાનો ઢાળ.

☐ परिकूट, हस्तिनख, (नगरद्वारकूट) ।

* नगरद्वारे कूटो नगरद्वारकूटः ।

नगरी–स्त्री–न.–९७१ નગરી.

* नश्यन्ति अस्यां नगरी । स्त्रीक्लीबलिङ्गः । 'जटर–' (उणा–४०३) इत्यरे निपात्यते । नगाः (वृक्षाः) सन्ति अस्यामिति वा मध्वादित्वाद् रः ।

नगावास–पुं–१३२०–(शे. १८९) મોર.

द्र० केकिन्शब्दः ।

'नगौकस्'–पुं–१३१७–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

नग्न–पुं–७९५–સ્તુતિ પાઠક.

☐ स्तुतिव्रत ।

* न वस्ते नग्नः । कौपीनमात्रजरद्वस्त्रपरिधानात् 'दिननग्न–' (उणा–२६८)॥ इति निपात्यते, न विद्यन्ते ग्नाः श्रियश्छन्दांसि वा अस्येति वा । नग्नादित्वान्नात्राऽद्भावः ।

नग्नहु–पुं–९०५–સુરાબીજ, જેમાંથી મદ્ય બને છે એવાં બીજ.

द्र० किण्वशब्दः ।

* नग्नेन ह्वयते स्पर्धते सुराच्छादनाभावात् नग्नहूः । 'केवयु'–॥(उणा–७४६)॥ इति निपातनात् नग्नहुः ।

नग्नहू पुं–સુરાબીજ–९०५

द्र० किण्वशब्दः ।

* नग्नेन ह्वयते स्पर्धते सुराच्छादनाभावात् नग्नहूः ।

नग्ना–स्त्री–५३४–નગ્ન સ્ત્રી.

☐ कोटवी, (नग्निका) ।

* न वस्ते 'दिननग्न–' (उणा–२६८) इति ने निपातनात् नग्ना ।

(नग्निका)–स्त्री–५३४–નગ્ન સ્ત્રી.

☐ कोटवी, 'नग्ना' ।

* विवस्त्रा योषित् 'मुक्तकेशी' **इत्यागमः** । नग्निकाऽपि ।

नग्निका–स्त्री–५१०–ઋતુ નહિ પ્રાપ્ત થયેલ કન્યા.

☐ गौरी, अरजस् ।

* न जायते स्म नग्ना, के नग्निका, 'अष्टवर्षा भवेद् गौरी, दशमे नग्निका भवेत्' इति **स्मार्ता**, विशेषो नाश्रितः ।

नट–पुं–न.–३२९–નટ.

द्र० कृशाश्विन्शब्दः ।

* नटति–नृत्यति नटः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

नटन–न.–२८०–નૃત્ય, નાચ.

द्र० ताण्डवशब्दः ।

* नर्तनं नटनम् ।

नटमण्डन–न.–१०५९–હરતાલ.

द्र० आलशब्दः ।

* नटानां मण्डनं नटमण्डनम् ।

नटीसुत–पुं–५४८–નટીનો પુત્ર.

☐ नाटेर, (नाटेय) ।

नड–पुं–न.–११९३–બરૂ.

☐ पोटगल, धमन, (नल) ।

* नडति–अर्दयति डलयोरैक्ये नडः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

नडकीय–वाच्य–९५४–ઘણા નડતૃણવાળો કે બરૂવાળો દેશ.

☐ नडप्राय, नड्वत्, नड्वल ।

* नडाः सन्त्यत्र नडकीयः, 'नडादेः कीयः' (६।२।९२।) इति **चातुरर्थिकः** कीयः ।

नडप्राय–वाच्य–९५४–ઘણા નડતૃણવાળો કે બરૂવાળો દેશ.

द्र० नडकीयशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* नडप्रायो नडबहुल इत्यर्थः ।

'नडमीन'-पुं-१३४६-તૃણચારી મચ્છ.

द्र० चिलिचिमशब्दः ।

(नडि)-स्त्री-६३१-નાડી.

द्र० धमनिशब्दः ।

'नडिनी'-स्त्री-११६०-કમળનો વેલો.

द्र० नलिनीशब्दः ।

नडवत्-वाच्य-९५४-ઘણા નડતૃણ કે બરુવાળો દેશ.

द्र० नडकीयशब्दः ।

* 'नडकुमुद'-।६।२।७४।। इति डिति मतौ नड्वान् ।

नड्वल-वाच्य-९५४-ઘણા નડતૃણ કે બરુવાળો દેશ.

द्र० नडकीयशब्दः ।

* 'नडशादाद्' ।६।२।७५।। इति डिति वले नड्वलः ।

नत-न. त्रि.-१४५६-વક્ર, વાંકું.

द्र० कुञ्चितशब्दः ।

* नमति स्म नतम् ।

(नतनासिक)-पुं-४५१-ચિપટા નાક વાળો.

द्र० अवटीटशब्दः ।

* नतनासिकश्चिपिटनासिकः ।

नद-पुं-१०९०-મોટી નદી, નદ, દ્રહ

द्र० उदन्यशब्दः ।

* नदति नदः ।

नदी-पुं-१०७९-નદી.

द्र० आपगाशब्दः ।

* नदति श्रोतस्तरसा नदी, गौरादित्वात् ङीः ।

नदीज-पुं-१०५५-હીરાકસી, યાક્ષિક ધાતુ.

☐ ताप्य, कामारि, तारारि, विटमाक्षिक ।

* तापीनद्या जातो नदीजः ।

नदीभव-न.-९४१-સિંધવ-મીઠું.

☐ सैन्धव, माणिमन्थ, शीत, शिव, [माणिबन्ध, माणिमन्त शि. ८३] । 'सिन्धुज' ।

* नद्या भवति नदीभवम् ।

नदीमातृक-वाच्य-९५५-નદીના પાણીથી અનાજ ઉત્પન્ન થાય તેવો દેશ.

☐ नद्यम्बुजीवन ।

* नदी माताऽस्य नदीमातृकः ।

नदीश-पुं-१०७३-સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* नदीनामीशः नदीशः ।

नदीष्ण-पुं-३४३-(શે. ૬૩)-પ્રવીણ, હોંશિયાર, નિપુણ.

द्र० अभिज्ञशब्दः ।

'नदीसर्ज'-पुं-११३५-અર્જુન વૃક્ષ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

नद्ध-पुं-४३८-બંધાયેલો, કેદી.

द्र० कीलितशब्दः ।

* नह्यते स्म नद्धः ।

नद्ध्री-स्त्री-९१५-ચામડાની દોરી, વાધરી.

☐ वद्ध्री, वरत्रा ।

* नह्यतेऽनया नद्ध्री । 'नीदाम्ब्र-' ।५।२। ८८।। इति त्रट् ।

नद्यम्बुजीवन-वाच्य-९५५-નદીના પાણીથી અનાજ ઉત્પન્ન થાય તેવો દેશ.

☐ नदीमातृक ।

* नद्यम्बुभ्यो जीवनं-वृत्तिरत्र नद्यम्बुजीवनः, तत्र हि नद्यम्बुभ्यः सस्यनिष्पत्तिः ।

ननन्दृ-स्त्री.-५५४-નણંદ.

☐ ननान्दृ, नन्दिनी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ननान्दृ-स्त्री-५५४-નણંદ.

☐ननन्दृ, नन्दिनी ।

* पत्युः स्वसा न नन्दयति वधूं ननान्दा । 'यतिननन्दिभ्यां दीर्घश्च'(उणा-८५६)।। इति ऋः, नखादित्वात् नञोऽदभावः, बाहुलकाद् दीर्घत्वाभावे ननन्दा।

ननुच-अ.-१५४२-વિરુદ્ધ બોલવું.

* 'ननुच' इत्यव्ययसमुदायः । यथा-'ननु च कः शब्दः' इति ।

नन्दक-पुं-२२२-વિષ્ણુની તલવાર.

* नन्दयति नन्दकः।

नन्दन-न.-१७८-ઇન્દ્રનું ઉદ્યાન.

* इन्द्रस्य वनम् । नन्दयति नन्दनम् ।

नन्दन-पुं-५४१-પુત્ર.

द्र॰ अङ्गजशब्दः ।

* नन्दयति नन्दनः । 'नन्द्यादिभ्यः-' ।५।१।५२।। इत्यनः ।

नन्दन-पुं-६९८-૭ મો બળદેવ.

* नन्दयति नन्दनः ।

नन्दन-पुं-११९७-સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

* नन्दयती-
* ति नंदनः ।

(नन्दना)-स्त्री-५४२-પુત્રી.

द्र० अङ्गजाशब्दः ।

* नन्दयति नन्दनः । नन्दनादिभ्यः 'आत्' २।४।१८।। इत्यापि नन्दना ।

नन्दपुत्री-स्त्री-२०५-(शे.-५२)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

नन्दयन्ती-स्त्री-२०५-(शे.-५८)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

नन्दा-स्त्री-४०-१०મા તીર્થંકરની માતા.

* नन्दति सुपुत्रेण नन्दा ।

नन्दा-स्त्री-२०५-(शे. ५८)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

अ. ४८

नन्दिघोष-पुं-७१०-(शे. १३९)-અર્જુનનો રથ

नन्दिन् -पुं-२१०-શંકરનો નંદીગણ.

☐ नन्दीश, तण्डु ।

* अवश्यं नन्दतीति नन्दी ।

नन्दिन्-पुं-३३०-નાન્દી પાઠક, પૂર્વરંગના અંગને કહેનાર.

☐(नान्दिपाठक) ।

* नन्दत्यवश्यं नन्दी, नन्दनं नन्दः समृद्धिस्तत्र भवा तत्प्रयोजनत्वाद् नान्दी पूर्वरङ्गाङ्गम्, तस्याः पाठकः ।

नन्दिन्-पुं-११७१-અડદ.

☐माष, मदन, वृष्य, बीजवर, बलिन् ।

* नन्दयति अवश्यं नन्दी ।

नन्दिनी-स्त्री-५५४-નણંદ.

☐ ननन्द, ननान्द ।

* नन्दति नन्दयति वा अवश्यं नन्दिनी ।

नन्दिनी-स्त्री-२०५-(शे. ५८)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

नन्दिनीतनय-पुं-८५२-વ્યાડિ મુનિ .

☐ व्याडि, विन्ध्यवासिन् ।

* नन्दिन्यास्तनयो नन्दिनीतनयः ।

नन्दिवर्धन-पुं-२००-(शे.-४१)-શંકર, મહાદેવ.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

नन्दीक-पुं-१३२५-(शे. १९२)-ગામડાનો કૂકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

(नन्दीकर)-पुं-९४-નવમા ગ્રૈવેયક વિમાનના દેવ.

नन्दीमुखी-स्त्री-३१३-નિદ્રા, ઊંઘ, તંદ્રા.

द्र० तन्द्राशब्दः ।

* नन्दीव मुखमस्या नन्दीमुखी ।

नन्दीश-पुं-२१०-શંકરનો નંદીગણ.

☐ तण्डु, नन्दिन् ।

* नन्दतीति नन्दी, 'पदिपठि'-(उणा-६०७) इति इः, नन्दिश्चासावीशश्च नन्दीशः ।

नन्दीसरस्-न.-१७८-ઇન્દ્રનું સરોવર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* इन्द्रस्य सरः, नन्दीनाम्ना सरो नन्दीसरः ।

नन्द्यावर्त्त-पुं-४८-શ્રીઅરનાથ ભ. નું લાંછન.

नन्द्यावर्त्त-पुं-१०१५-શ્રીમંતોના ઘરની રચના.

☐ (स्वस्तिक, सर्वतोभद्र) ।

* नन्दी आवर्त्तोऽत्र नन्द्यावर्त्तः ।

नन्द्यावर्त्त-पुं-१११४-વૃક્ષ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* नन्दी आवर्तोऽत्र नन्द्यावर्त्तः ।

(**नन्द्यावर्त्त**)-पुं-१३४८-મોટું માછલું.

द्र० चीरिल्लिशब्दः ।

नपुंसक-पुं न.-५६२-નપુંસક, હીજડો.

द्र० क्लीबशब्दः ।

* 'पुंसण् अभिमर्दने' न पुंसयति नपुंसकं, पुंक्लीबलिङ्गः 'नमः पुंसेः' (उणा-३२) इत्यके नखादित्वाद् अद् न भवति, न स्त्री न पुमान् इति वा, नखादित्वात् ।

नप्तृ-पुं-५४४-પુત્રનો પુત્ર, પૌત્ર.

☐ पौत्र, पुत्रपुत्र ।

* नमति पूर्वजेभ्यो नप्ता । 'नमेः प च' (उणा-८६२) इति तृः ।

नप्तृ-पुं-५४४-(शे. ११६) દૌહિત્ર, પુત્રીનો પુત્ર.

☐ दौहित्र ।

नभ-पुं-१६३-(शे. २७) આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

(**नभःकेतन**)-पुं-९७-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

नभःक्रान्त-पुं-१२८५-(शे. १८४)-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

(**नभःपान्थ**)-पुं-९७-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

नभःश्वास-पुं-११०६-વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

* नभसः श्वास इव नभःश्वासः ।

नभस्-पुं-१५४-શ્રાવણ મહીનો.

☐ श्रावण, श्रावणिक ।

* नभ्यति-हिनस्ति पान्थानिति नभाः ।

नभस्-न.-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* नभ्यतीति नभः, न बभस्तीति वा नखादित्वात् । क्लीबलिङ्गः ।

नभस्-न.-१३५९-આકાશ.

नभसङ्गम-पुं-१३१६-પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* नभःपर्यायो अकारान्तो नभसशब्दः, नभसं गच्छति नभसङ्गमः ।

नभस्य-पुं-१५४-ભાદરવો મહીનો.

☐ प्रौष्ठपद, भाद्रपद, भाद्र ।

* नभसि साधुर्नभस्यः ।

नभस्वत्-पुं-११०६-વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

* नभोऽस्ति अस्य नभस्वान् ।

नभोगति-स्त्री-१३१८-ઊડવું તે, ઊડવાની ક્રિયા.

द्र० उड्डीनशब्दः ।

* नभसि गमनं नभोगतिः ।

नभोध्वज-पुं-१६४-(शे २८) મેઘ, વાદળ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

नभोमणि-पुं-९५-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* नभसो मणिः नभोमणिः ।

नभोम्बुप-पुं-१३२९-ચાતક પક્ષી, બપૈયો.

द्र० चातकशब्दः ।

* नभसि अम्बु पिबति नभोऽम्बुपः ।

नभ्राज्-पुं-१६४- મેઘ, વાદળ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

* न न भ्राजते नभ्राट्, पृषोदरादित्वादेकस्य नञो लोपे नखादित्वात् साधुः ।

नमस्-અ.-१५४२-નમસ્કાર.

* नमनं नमः । 'अस्' (उणा-९५२) इत्यस् । यथा "नमो दुर्वाररागादिवैरिवारनिवारिणे । अर्हते योगिनाथाय, महावीराय तायिने॥" इति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नमः शब्दश्चायं शास्त्रान्ते मङ्गलार्थः यतो मङ्गलादीनि, मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि च शास्त्राणि भवन्तीति ।

नमसित–पुं–४४७–पूजायेलो.

द्र० अञ्चितशब्दः ।

* नमस्क्रियते नमस्यितः नमसितः "नमोवरिवः"– ॥३।४।३७॥ इति क्यन्, तस्य क्ते 'क्योवा' ॥४।३। ८१॥ इति वा लुक् ।

नमस्यित–पुं–४४७–पूजायेलो.

द्र० अञ्चितशब्दः ।

* नमस्क्रियते नमस्यितः, नमसितः 'नमोवरि–त्रः' ॥३।४।३७॥ इति क्यन्, तस्य क्ते 'क्योवा' ॥४। ३।८१॥ इति वा लुक् ।

नमि–पुं–२८–२१मा तीर्थंकर भगवान.

* परीषहोपसर्गादि नामनात् 'नमेस्तु वा ।' (उणा-६१३) इति विकल्पेन उपान्त्यस्य इकाराभावपक्षे नमिः, यद्वा गर्भस्थे भगवति परचक्रनृपैः अपि प्रणतिः कृतेति नमिः ।

नमुचि–पुं–१७४–ईन्द्रनो शत्रु.

* न मुञ्चति अहङ्कारं नमुचिः । 'नाम्युपान्त्य–' (उणा–६०९) इति किः नञ्वादित्वात् साधुः ।

(नमुचिद्विष्)–पुं–१७५–ईन्द्र.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

नय–पुं–७४३–न्याय.

द्र० अभ्रेषशब्दः ।

* नियतमीयते नयनं नयः नीतिरपि ।

नयन–न.–५७५–आंख.

द्र० अक्षिशब्दः ।

* नीयतेऽनेन दृश्यमिति अनटि नयनम् ।

नयनौषध–न.–१०५७–हीराकसी.

☐ पुष्पकासीस, कंसक ।

* नयनस्यौषधं नयनौषधम् ।

नर–पुं–३३७–मनुष्य.

☐ मर्त्य, पञ्चजन, भूस्पृश, पुरुष, पूरुष, मनुष्य, मानुष, नृ, विश्, मनुज, मानव, पुंस् ।

* नृणातीति नरः ।

नर–पुं–७०९–अर्जुन.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* नृणातीति नरः ।

नरक–पुं–२२१–विष्णुनो शत्रु राक्षस.

द्र० अरिष्टशब्दः ।

* नृणाति नरकः । 'दृकृन' (उणा–२७) इत्यकः ।

नरक–पुं–१३५९–नरक, दुःखनुं स्थान.

☐ नारक, निरय, दुर्गति ।

* नृणाति शिक्षयति पापिनो नरकः । 'दृकृन' (उणा–२७) इत्यकः, नराः कायन्ति अस्मिन् वा नरान् कृन्तति कृणोति वेति वा ।

नरकभूमि–(ब.व.)–स्त्री–१३६०–नरकनी पृथ्वी. (ते ७ छे.)

* **शेष**श्चात्र.

"अथ रत्नप्रभा घर्मा, वंशा तु शर्कराप्रभा ।
स्याद् वालुकाप्रभा शैला, भवेत् पङ्कप्रभाऽञ्जना ॥१॥
धूमप्रभा पुना रिष्टा, माघव्या तु तमः प्रभा ।
महातमःप्रभा माघव्येवं नरकभूमयः ॥२॥'

नरकस्था–स्त्री–१०८६–वैतरणी नदी.

☐ वैतरणी ।

* नरके तिष्ठति नरकस्था । नदीविशेषः ।

शेषश्चात्र–

"मुरन्दला तु मरला, मुरवेला मुनन्दिनी ।
चर्मण्वती रन्तिनदी, सम्भेदः सिन्धुसङ्गमः ॥१॥

(नरकारि)–पुं–२२१–विष्णु, कृष्ण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

नरकीलक–पुं–८५८–गुरुने हणनार.

☐ गुरुहन् ।

* नरेषु कीलक इव नरकीलकः ।

नरदत्ता–स्त्री–४६–२०मा तीर्थंकरनी यक्षिणी.

* नरेभ्यो दत्तमनया नरदत्ता ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नरदत्ता-સ્ત્રી-२३९-१६ વિદ્યાદેવી પૈકી છઠ્ઠી દેવી.

* नरेषु दत्तमस्या नरदत्ता ।

(नरपाल)-पुं-६९०-રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

नरमालिनी-स्त्री-५३१-દાઢી મૂછવાળી સ્ત્રી.

* नरत्वं मलते धारयति नरमालिनी ।

शेषश्चात्र-

'पालिः सश्मश्रुयोषिति' ।

नरविष्वण-पुं-१८८-(शे० ३७)-રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

नरवाहन-पुं-१८९-કુબેર દેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

* नरो वाहनमस्य नरवाहनः ।

नराधार-पुं-२००-(शे० ४६)-શંકર, મહાદેવ.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

नरायण-पुं-२१४-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* नरा आपो भूतानि वा तान्ययते नरायणः, नन्यादित्वादनः, **यदुक्तम्**-'आपो नरा इति प्रोक्ताः' तथा 'नरा जातानि भूतानि ।'

नकुंटक-न.-५८१-નાક.

द्र० गन्धज्ञाशब्दः ।

* नृत्यति पवनोऽत्र नकुंटम् । 'नकुंटकुक्कुट'-(उणा-११५) इत्युटे निपात्यते, के नकुंटकम् ।

नर्त्तन-न.-२८०-નૃત્ય, નાચ.

द्र० ताण्डवशब्दः ।

नर्मदा-स्त्री-१०८३-નર્મદા નદી.

द्र० इन्दुजाशब्दः ।

* नर्म ददाति नर्मदा । नर्मार्थं सोमवंश्येन पुरूरवसाऽवतारितत्वात् ।

नर्मन्-न.-५५५-ક્રીડા, રમત.

द्र० क्रीडाशब्दः ।

* नृणाति-विनयति नर्म, क्लीबलिङ्गः, 'मन्' (उणा-९११) इति मन् ।

(नल)-पुं-११९३-५३.

☐ पोटगल, धमन ।

* नडत्यर्दयति नलः ।

नलक-न.-६२७-નળી જેવું હાડકું.

* नलति नलकम् । (शाखास्थि) ।

नलकिनी-स्त्री-६१४-જંઘા, જાંઘ, પગની ઘુંટીથી ઘુંટણ સુધીનો ભાગ.

☐ जङ्घा, प्रसृता ।

* नलके विधेते अस्यां नलकिनी ।

नलकील-पुं-६१४-ઘૂંટણ, ઢીંચણ, સાથળની ગાંઠ.

☐ जानु, अष्ठीवत् ।

* नलं कीलयति नलकीलः ।

नलकूबर-पुं-१९१-કુબેરનો પુત્ર.

* नलो नडः कूबरं रथावयवोऽस्य नलकूबरः ।

'नलद'-न.-११५८-કાળા વાળાનું મૂળ.

द्र० उशीरशब्दः ।

नलमीन-पुं-१३४६-તૃણચારી મચ્છ.

द्र० चिलिचिमिशब्दः ।

* नलचारी मीनो नलमीनः शुषिरतृणान्तश्चारित्वात्, नडामो वा ।

नलिन-पुं न.-११६०-કમલ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

* नलति नलिनं 'श्याकठि'- (उणा-२८२) इतीनः ।

नलिन-न.-१०७०-(शे० ११५)-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

नव-न.-१४४८-નવું.

द्र० अभिनवशब्दः ।

* नूयते नवम् ।

नवत-न.-६८०-ઝૂલ, હાથી કે રથ ઉપર નાખવાનું વસ્ત્ર.

द्र० कुथशब्दः ।

* नवं तनोति आत्मानं नवतम्, 'क्वचित्' ॥५।१।१७१॥ इति डः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(नवदल)–न.–११६६–કમળ આદિનું નવું પાંદડું.
□ संवर्त्तिका, (शरयन्त्रिक) ।

नवनीत–न.–४०८–માખણ.
□ शरज, दधिसार, तक्रसार, नवोद्धृत ।
* दध्नो मथिताद् नवं तत्कालं नीतमुद्धृतं च नवनीतम् नवोद्धृतम् ।

(नवमल्लिका)–स्त्री–२२९–કામદેવના પાંચ બાણમાનું એક.

'नवमल्लिका'–સ્ત્રી–११४८–બટમોગરો.
□ सप्तला, नवमालिका ।

नवमालिका–स्त्री–११४८–બટમોગરો.
□ सप्तला, 'नवमल्लिका' ।
* नवा स्तुत्या मालाऽस्या नवमालिका ।

नवव्यूह–पुं–२१९ (शि० ६६)–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

नवशक्ति–पुं–२००–(शि० ४४)–શંકર.
* द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

नवशक्ति–पुं–२१९–(शि० ६६)–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

नवशक्ति–पुं–१६–प. શંભુ.

नवसूतिका–स्त्री–१२६७–નવી પ્રસવેલી ગાય.
□ धेनु ।
* नवा प्रत्यग्रा सूतिरस्या नवसूतिका ।

नवार्चिष्–पुं–११७–મંગળ ગ્રહ.
द्र० अङ्गारकशब्दः ।
* नवार्चिषोऽस्य नवार्चिः ।

नवीन–न.–१४४८–નવું.
द्र० अभिनवशब्दः ।
* नवमेव नवीनम् । 'नवादीन'– ।७।२।१६०॥ इति साधुः ।

नवोद्धृत–न.–४०८–માખણ.
द्र० नवनीतशब्दः ।
* दध्नो मथिताद् नवं तत्कालं उद्धृतं नवोद्धृतम् ।

नव्य–न.–१४४८–નવું.
द्र० अभिनवशब्दः ।
* नवमेव नव्यम् । 'नवा–' ७।२।१६०॥ इति साधुः ।

नशन–न.–८०२–(शि० ७०)–પલાયન, નાસી જવું.
द्र० अपक्रमशब्दः ।

नष्ट––त्रि.–८०५–પલાયન કરી ગયેલો, નાસી ગયેલો.
□ पलायित, गृहीतदिश्, तिरोहित ।
* नश्यति स्म नष्टः ।

नष्टबीज–पुं–४९२–વીર્યરહિત, સત્તારહિત.
□ निष्कल ।
* नष्टं गतं बीजं रेतोऽस्य नष्टबीजः ।

नष्टाग्नि–पुं–८५५–અગ્નિહોત્રનો અગ્નિ જેનો ઓલવાઈ ગયો છે તેવો બ્રાહ્મણ.
□ वीरहन् ।
* नष्ट उच्छिन्नोऽग्निरस्य नष्टाग्निः ।

नसा–स्त्री–५८१–(शि० १२१)–નાસિકા, નાક.
द्र० गन्धज्ञाशब्दः ।

(नसा–)स्त्री–६३१–નસ, સ્નાયુ, સર્વસંધિના બંધન રૂપ સ્નાયુ.
द्र० वस्नसाशब्दः ।

नस्तित–पुं–१२६०–નાકમાં નાથેલો બળદ.
□ नस्योत, 'नस्तोत' ।
* नासिकायां नम्रः, आद्यादित्वात् तस्य 'नस् नासिकायास्त क्षुद्रे' ।३।२।९९॥ इति नसादेशः, ततो नस्तो नासिकायां क्रियते स्म नस्तितः, ततो 'णिज् बहुलं नाम्नः'(।३।४।४२।) इति णिचि 'त्र्यन्त्यस्वरादेः' (।७।४।४३।) इत्यन्त्यस्वरादिलोपे च क्तप्रत्ययः, नासायां कृतच्छिद्रो गौरित्यर्थः ।

'नस्तोत'–पुं–१२६०–નાકમાં નાથેલો બળદ.
□ नस्योत, नस्तित ।

नस्या-स्त्री-५८१-(शे० १२१)-नासिका, नाक.

द्र० गन्धज्ञाशब्दः

नस्योत-पुं-१२६०-नाकमां नाथेलो बळद.

☐ नस्तित, 'नस्तोत' ।

* नस्ये नासाकृते रन्ध्रे रज्ज्वादिना उत उम्मितो नस्योतः ।

नहि-अ.-१५३९-अभाव, निषेध.

☐ अ, न, नो ।

* नह्यति नहि, 'पदिपठि-'(उणा-६०७) इति इः, अव्ययसमुदायो वा, **यथा**-'नहि भीरु ! गतं निवर्तते' ।

नाक-पुंन.-८७-स्वर्ग, देवलोक.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

* नास्मिन्नकं दुःखमस्तीति नाकः । पुंक्लीब-लिङ्गः । नखादित्वात् 'अन स्वरे' (३।२।१२९) । इत्यन् न भवति । न आकम्यते-अभिलष्यते नास्तिकै-रिति 'नञः क्रमिगमि-" (उणा-४) इति डिति अप्रत्यये वा नाकः ।

नाकिन्-पुं-८८-देव.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

* नाकः स्वर्गो विद्यते येषां ते नाकिनः । यौगिकत्वात् स्वर्गिणः त्रिदिवाधीशा इत्यादयोऽपि ।

नाकु-पुं-९७१-राफडो.

द्र० कृमिपर्वतशब्दः ।

* नमति नाकुः । पुंलिङ्गः । 'नमेर्नाक् च' (उणा-७२०) इत्युः ।

(नाकेश)-पुं-१७३-इन्द्र.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

नाग-पुं न.-१०४१-सीसुं.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

* न गच्छति द्रवत्वाद् नागम् । नखादित्वात् साधुः ।

नाग-पुं-१२१७-हाथी.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* नगे भवो नागः, न न गच्छति वा ।

नाग-पुं-१३०७-हेवयोनिवाळो सर्प.

☐ काद्रवेय ।

* न न गच्छन्ति नागाः ।

नाग-पुं-१३५१-ग्राह, कुंड.

द्र० अवहारशब्दः ।

* नागो जलसर्पः ।

नाग-पुं-१४४०-आ शब्द जोडवाथी प्रशंसा वाचक शब्द बने छे.

द्र० उद्धशब्दः ।

* **यथा**— गौश्चासौ नागश्च गोनागः । आदिशब्दाद् गोवृन्दारकः, एषु 'वृन्दारकनागकुञ्जरैः' ३।१।१०८।। इति समासः ।

नागकुमार-पुं-९०-भवनपतिना १० देव पैकी बीजा देव.

नागज-न.-१०४२-कलई, सीसुं.

द्र० आलीनशब्दः ।

* नागाज्जायते नागजम् ।

नागज-न.-१०६१-सिन्दूर.

द्र० चीनपिष्टशब्दः ।

* नागात्-शेषाद् जायते नागजम् ।

नागजिह्विका-स्त्री-१०६०-मणसील धातु.

द्र. करवीराशब्दः ।

* नागजिह्वाप्रतिकृतिः नागजिह्विका ।

नागजीवन-न.-१०४२-कलई, सीसुं.

द्र. आलीनशब्दः ।

* नागं जीवयति नागजीवनम् ।

नागदन्त-पुं-१०११-खीटी, टोडलो.

☐ दन्तक ।

* नागस्येव दन्ता नागदन्ताः ।

नागमातृ-स्त्री-१०६०-मणसील धातु.

द्र० करवीराशब्दः ।

* नागस्य माता नागमाता ।

नागर-न.-४२०-सूंठ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ शुण्ठी (शुण्ठि), महौषध, विश्वा, विश्वभेषज ।

* नगराख्ये देशे भवं नागरम्, न न गिरति कफमिति वा नम्रादित्वात् ।

नागरक्त-न. १०६१-सिन्दूर.

द्र० चीनपिष्टशब्दः ।

* नागेन रज्यते नागरक्तम् ।

नागरङ्ग-पुं-११४३-नारंगीनुं ઝાડ.

☐ नारङ्ग, 'ऐरावत', [नार्यङ्ग शि. १०३]।

* नागरस्य सिन्दूरस्य इव रङ्गो रागोऽस्य नागरङ्गः ।

नागलोक-पुं-१३६३-પાતાલ.

द्र० अधोभुवनशब्दः ।

* नागानां लोको भुवनं नागलोकः ।

नागवल्ली-स्त्री-११५५-નાગરવેલ.

☐ ताम्बुलवल्ली, ताम्बूली, (सर्पवल्ली, फणिलता) ।

* नागस्य वल्ली पातालानीतत्वाद् नागवल्ली ।

नागाधिप-पुं-१३०७-શેષનાગ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* नागानामधिपो नागाधिपः ।

नागोद-न.-७६८-પેટનું બખ્તર.

☐ उदरत्राण ।

* नह्यते जठरोपरि नागोदम्, कुमुदादौ निपात्यते ।

नाचिकेत-पुं-११०० (शे. १७०)-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

नाटक-न.-२८४-નાટ્ય પ્રબંધનો પ્રકાર.

* नाटयति-नर्तयति सामाजिकमनांसि इति नाटकम् ।

नाटिका-स्त्री-६३१ (शि· ४९)-નાડી.

☐ नाडी, (नडि) धमनि, सिरा, (शिरा) [नाडि शि. ४९]

(नाटेय)-पुं-५४८-નટીનો પુત્ર.

☐ नाटेर, नटीसुत ।

नाटेर-पुं-५४८-નટીનો-પુત્ર.

☐ (नाटेय), नटीसुत ।

* नट्या अपत्यं नाटेरः । "क्षुद्रा-" ।६।१।८०॥ इति एरण् ।

नाट्य-पुं न. २७९ ગીત, નૃત્ય,વાજિંત્ર યુક્ત નાટ્ય.

☐ तौर्यत्रिक ।

* गीतादित्रयं समुदितं नाट्यं-नटस्य कर्म ।

नाट्य-न.-२८०-નૃત્ય.

द्र० ताण्डवशब्दः ।

* सर्वरसं पञ्चसन्धि चतुर्वृत्ति दशरूपकाश्रयं नटकर्म नाट्यम् ।

नाट्यधर्मिका-स्त्री-२७९-ભરતાદિ શાસ્ત્રના આધારે ગીત, નૃત્ય.

* अस्मिन् गीतादित्रये भरतादिशास्त्रनिर्दिष्टे नाट्यं धर्मोऽस्या नाट्यधर्मी, स्त्रीलिङ्गः । यद् **वाचस्पतिः**—"नाट्यधर्मी तु त्रियां नाट्ये यथाऽऽगमम्", नाट्यधर्मा एव नाट्यधर्मिका ।

नाट्यप्रिय-पुं-१९८-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* नाट्यं प्रियमस्य नाट्यप्रियः ।

नाडि-स्त्री-६३१- शि. ४९)-નાડી.

☐ नाडी, (नडि) धमनि, सिरा (शिरा) [नाटिका शि. ४९] ।

'नाडी'-स्त्री-११८२-સાંઠો.

☐ नाल, काण्ड ।

नाडिका-स्त्री-१३७-ઘડી, ૭ ક્ષણ પ્રમાણ.

☐ धारिका, घटिका । [नलिका शि. ११]

* नल गन्धे, नलति गन्धति-अर्दति नाली, ज्वलादित्वात् णः, नाल्येव नालिका, डलयोरैक्ये नाडिका । नडण् अवस्कन्दने, इत्यस्य नडीति **नन्दी** ।

नाडिंधम-पुं-९०८ સોની.

☐ स्वर्णकार, कालाद, मुष्टिक ।

* नाडीं धमति नाडिंधमः, "नाडीघटी"—।५।१।१२०॥ इति खशि साधुः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नाडी-स्त्री-६३१-નાડી

☐ (नडि), धमनि, सिरा, (शिरा) [नाडि, नाटिका शि. ४९]।

* नडस्येवैतो नाड्यः शौषिर्यात्, नडेः सौत्रस्य वा घञ्,नडिरपि ।

नाडीचरण-पुं-१३१७ (शे.१८८)-પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

नाडीविग्रह-पुं-२१०-શંકરનો ભૃંગીગણ.

☐ भृङ्गिन्, भृङ्गिरिटि, भङ्गिरीटि, अस्थि-विग्रह [चर्मिन् शे. ६४]

* नाडीशेषोऽस्थिशेषश्च विग्रहोऽस्येति नाड्य-स्थिविग्रहः नाडीविग्रहः अस्थिविग्रहः । अन्धकासुरो हि रुद्रेण वर्षसहस्राणि शूलप्रोतोद्धृतो नाड्यस्थिशेष-शरीरश्च दासत्व प्रपन्नो मुक्तो भृङ्गिगणोऽभूत् इति प्रसिद्धिः ।

नाडीव्रण-पुं-४७०-લોહી ઝરતું વ્રણ, નાસુર.

☐ गति ।

* नाडीयुक्तं व्रणं नाड्या वा व्रणं नाडीव्रणः, लिङ्गेषु प्रतिपदपाठात् पुंलिङ्ग एव ।

नाथ-पुं-३५९-સ્વામી, નાયક.

द्र० अधिपशब्दः ।

* नाथति-ईष्टे नाथः ।

नाथवत्-पुं-३५६-પરવશ, પરાધીન.

द्र० गृह्यकशब्दः ।

* नाथो नियन्ताऽस्ति अस्य नाथवान् ।

नाद-पुं-१४००-શબ્દ, અવાજ.

द्र० आरवशब्दः ।

* नदनं नादः ।

नाना (अ.)-१५२७-સિવાય, વિના.

☐ अन्तरेण, ऋते, हिरुग्, पृथग्, विना ।

* न आनयति नाना "डित्" (उणा-६०५) इति आप्रत्ययः । **यथा** 'नाना नारी निष्फला लोक-यात्रा ।"

(नानाप्रकार)-त्रि-१४४९-અનેક પ્રકાર.

☐ उच्चावच, नैकभेद ।

नानारूप-पुं स्त्री वाच्य-१४६७-વિવિધ પ્રકારનું.

☐ विविध, बहुविध, पृथग्विध, [बहुरूप, पृथ-ग्रूप, नानाविध शि. १३१] ।

* नाना रूपमस्य नानारूपः । बहुरूप पृथ ग्रूप नानाविधा अपि ।

नान्दीपट-पुं-१०७२-કૂવાના મુખનું ઇંટોવડે ચણેલું ઢાંકણ.

☐ नान्दीमुख, वीनाह, 'विनाह' ।

* नान्दीव पटति नान्दीपटः ।

(नान्दीपाठक)-पुं-३३०-પૂર્વરંગના અંગને કહે-નાર, નાન્દીપાઠક.

☐ नन्दी ।

नान्दीमुख-पुं-१०९२-કૂવાના મુખનું ઇંટોવડે ચણેલું ઢાંકણ.

☐ नान्दीपट, वीनाह, 'विनाह' ।

* नन्द्या इव मुखमस्य नान्दीमुखः ।

नापित-पुं-९२२-હજામ.

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

* न आप्यते नापितः, 'नञ् आपेः' (उणा-२११) इति इतः ।

नापितशाला-स्त्री-१०००-હજામતનું સ્થાન.

☐ (नापितशाल), वपनी, शिल्पा, खरकुटी ।

* नापितस्य शाला नापितशाला ।

नाभि-पुं-३६- १લા શ્રીઋષભદેવ ભ. ના પિતા.

* नह्यति अन्यायिनो हाकारादिभिः नीतिभिः इति नाभिः अन्त्यः कुलकरः ।

नाभि-पुं स्त्री-६०६-ડૂંટી.

द्र० तुन्दकूपिकाशब्दः ।

* नह्यते स्नायुभिरिति नाभिः पुंस्त्रीलिङ्गः, 'नहेर्भ च' (उणा-६२१) इति णिदिः ।

नाभि स्त्री-७५६ પૈડાનો મધ્યભાગ.

☐ पिण्डिका ।

* नह्यते लोहाद्यैः नाभिः स्त्रीलिङ्गः । 'नहेर्भ च' (उणा-६३१) इति णिदिः ।

(नाभिजन्मन्)–पुं–२१३–બ્રહ્મા.
द्र० अजशब्दः ।

नाभिभू–पुं–२१३–બ્રહ્મા.
द्र० अजशब्दः ।
* नाभेर्भवति नाभिभूः । यौगिकत्वात् नाभिजन्माऽपि ।

नामधेय ન. પું–२६०–નામ.
द्र० अभिख्याशब्दः ।
* नाम एव नामधेयम् । 'नामरूपभागाद् धेयः । ।७।२।१५८।। इति धेयः ।

नामन्–ન.–પું–२६०–નામ.
द्र० अभिख्याशब्दः ।

नामवर्जित–પું–३५३–(શે.૯૩)–મુર્ખ.
द्र० अमेधस्शब्दः ।

नामशेष–પું–३७४–મૃત્યુ પામેલ
द्र० उपगतशब्दः ।
* नामैव शेषमस्य नामशेषः ।

नामसङ्ग्रह–પું–२५८–શબ્દકોશ.
☐ निघण्टु ।
* नाम्नां सङ्ग्रहो नामसङ्ग्रहः ।

नायक–પું–३५९–સ્વામી.
द्र० अधिपशब्दः ।
* नयति नायकः ।

नायक–પું–६५०–હારની વચ્ચે રહેલો મીણ.
☐ तरल, हारान्तर्मणि ।
* नयति शोभां नायकः ।

'नार'–ન.–१०६९–પાણી.
द्र० अप्शब्दः ।

नारक–પું–१३५८–નારકી, નરકમાં ઉત્પન્ન થયેલ જીવ.
द्र० अतिवाहिकशब्दः ।
* नरके भवा नारकाः । यौगिकत्वाद् नारकिक-नैरयिक–नारकीयादयः ।

नारक–પું–१३५९–નરક.
☐ नरक, निरय, दुर्गति ।
* नरकस्य बाहुलकाद् दीर्घत्वे नारकः । नारं कायति अत्र वा ।

(नारकिक)–પું–१३५८–નરકનો જીવ.
द्र० अतिवाहिकशब्दः ।

(नारकीय)–પું–१३५८–નરકનો જીવ.
द्र० अतिवाहिकशब्दः ।

नारङ्ग–પું–११४३–નારંગીનું ઝાડ.
☐ नागरङ्ग । .नार्यङ्ग शि. १०३] 'ऐरावत' ।
* नृणाति नारङ्गः । 'सृवृनृभ्यो णित्' (उणा-९९) इत्यङ्गः । नार्यङ्गोऽपि ।

नारद–પું–८४९–નારદ ઋષિ.
☐ देवब्रह्मन्, पिशुन, कलिकारक ।
* नारं नरसमूहं द्यति भिनत्ति कलहरुचित्वात् नारदः ।

नाराच–પું–७७९–લોઢાનું બાણ.
द्र० एषणशब्दः ।
* नरमञ्चति नराची, नराच्यास्तुल्यो नाराचः, 'शर्करादेरण्' ।७।१।११८।। नराची एव वा प्रज्ञादित्वात् स्वार्थेऽण्, नारं–नरसमूहमञ्चतीति वा ।

नाराची–स्त्री–९२४–વ્રણ શોધવાનું અને ફોડવાનું એક શસ્ત્ર.
☐ एषणी ।
* नरमञ्चति नराङ् तस्येयं नाराची ।

नारायण–પું–२१४–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* नरस्याऽपत्यं नारायणः, नन्यादित्वादनः, **यदुक्तम्**–'आपो नरा इति प्रोक्ताः' तथा 'नरा जातानि भूतानि'

नारायण–પું–६९७–આઠમો વાસુદેવ (લક્ષ્મણ).
☐ दाशरथि ।
* नुः धर्मं नराणां समूहो वा नारम्, नारमयते नारायणः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नारायणी-स्त्री-२०५-(शि. ५६)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

'नारिकेर'-पुं-११५१-નાળિયેરી.

द्र० नालिकेरशब्दः ।

'नारिकेल'-पुं-११५१-નાળિયેરી.

द्र० नालिकेरशब्दः ।

'नारिकेलि'-स्त्री-११५१-નાળિયેરી.

द्र० नालिकेरशब्दः ।

नारी-पुं-५०३-સ્ત્રી, નારી.

द्र० अबलाशब्दः ।

※ नृनरयोः "नारीसख्यौ"-।२।४।७६।। इति ङ्यां नारादेशे नारी ।

'नारीकेल'-पुं-११५१-નાળિયેરી.

द्र० नालिकेरशब्दः ।

'नारीकेली'-स्त्री-११५१-નાળિયેરી.

द्र० नालिकेरशब्दः ।

नार्यङ्ग-पुं-११४३-(शि. १०३)-નારંગીનું ઝાડ.

☐ नागरङ्ग, नारङ्ग, 'ऐरावत' ।

नाल-त्रि.-११८२-સાંઠો.

☐ काण्ड ।

※ नलति नालमर्थाद् गुच्छस्य, त्रिलिङ्गः, ज्वलादित्वात् णः ।

नालिका-स्त्री-१३७-(शि. ११)-ઘડી, ૭ ક્ષણ પ્રમાણ.

☐ नाडिका, धारिका, घटिका ।

※ णल गन्धे, नलति-गन्धति-अर्दति नाली, ज्वलादित्वात् णः, नाल्येव नालिका ।

नालिकेर-पुं-स्त्री-११५१-નાળીયેરી.

☐ लाङ्गली, 'नारिकेर, नारिकेल, नारीकेल, नारिकेलि, नारीकेली' ।

※ नलति नालिकेरः, पुंस्त्रीलिङ्गः । 'शतेरादयः" (उणा-४३२) इत्येरे निपात्यते ।

नालीक-पुं-न.-११६१-કમળ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

※ नलति नालीकम्, पुंक्लीबलिङ्गः, 'सृणीक' (उणा-५०) इतीके निपात्यते ।

नाविक-पुं-८७६-ખલાસી (નાવનું સુકાન પકડનાર)

☐ कर्णधार ।

※ नावा तरति नाविकः । "नौद्विस्वरादिकः" ।६।४।१०।।

नाश-पुं-३२४-મૃત્યુ.

द्र० अत्ययशब्दः ।

※ नशनं नाशः ।

नाश-पुं-१५१७-નાશ.

☐ अभाव ।

※ नशनं नाशः ।

नासत्य-पुं-१८२-સ્વર્ગના બે વૈદ્ય (આ શબ્દ દ્વિવચનમાં જ વપરાય છે.)

द्र० अश्विजशब्दः ।

※ नाऽसत्तु साधू नासत्यौ, नासत्याविति वा; नञ्चादित्वात् साधुः ।

नासत्यदस्र-पुं-१८२ (शे. ३१)-સ્વર્ગના બે વૈદ્ય (આશબ્દ દ્વિવચનમાં જ વપરાય છે.)

द्र० अश्विजशब्दः ।

नासा-स्त्री-५८०-નાસિકા, નાક.

द्र० गन्धज्ञाशब्दः ।

※ नस्यते-कुटिलीक्रियते घञि अचि वा नासा ।

नासा-स्त्री-१००८-બારશાખની ઉપરનો ભાગ, ઓતરંગ.

※ नासेव नासा स्तम्भादीनामुपरिस्थितं दारु, द्वारशाखायां अधऊर्ध्वं दारुणी शिला नासेति तु **माला.**

यदाह-'नासा दारूपरि द्वारस्याऽधो दारुशिला स्त्रियाम्' इति ।

नासिका-स्त्री-५८०-નાક.

द्र० गन्धज्ञाशब्दः ।

※ नस्यते-कुटिलीक्रियते नासिका, 'नसिवसि'-(उणा-४०) इति णिदिकः, नासत इति वा णकः ।

नासिक्य-पुं-१८२-સ્વર્ગના બે વૈદ્ય (આ શબ્દ દ્વિવચનમાં જ વપરાય છે.)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अश्विजशब्दः ।

* नासिकाभवत्वेन नासिक्यवर्ण–सदृशौ नासिक्यौ। अश्विन्या नासिकारन्ध्रयो र्वे रेतःपातात् उत्पन्नाविति प्रसिद्धिः ।

नासिक्य–न.–५८१–(शे–१२१) નાક.

द्र० गन्धज्ञाशब्दः ।

नासीर–न.–स्त्री–८००–મોખરાનું લશ્કર, યુદ્ધમાં આગળ રહે તે.

☐ अग्रयान ।

* 'णासृङ् शब्दे' नासते नासीरम्, 'जम्बीरगभीर'–(उणा–४२२) इतीर निपात्यते, स्त्रीक्लीबलिङ्गोऽयम्, वैजयन्ती तु–'नासीरोऽस्त्री' इत्याह ।

नास्तिक–पुं–४९०–નાસ્તિક, પરલોક આદિને ન માનનાર.

* नास्ति परलोकादीति मतिरस्य नास्तिकः ।

नास्तिक–पुं–८६२–ચાર્વાક.

☐ बार्हस्पत्य, चार्वाक, लौकायतिक, [लौकायितिक शि०–७६] ।

* नास्ति पुण्यं पापमिति मतिरस्य नास्तिकः ।

नाहल–पुं–९३४–મ્લેચ્છજાતિ વિશેષ.

द्र० किरातशब्दः ।

* नह्यन्ति वल्कलानि नाहलाः, 'नहिलङ्गेर्दीर्घ श्च' (उणा–४६६) इत्यलः ।

निःशलाक–न.–७४२–એકાંત.

द्र० उपकरशब्दः ।

* निर्गतो शलाकाव्यथकोऽत्र निःशलाकम् ।

निःशेष–त्रि.–१४३३– (शि.१२८) સમસ્ત, બધું.

द्र० अखण्डशब्दः ।

निःशोध्य–न०–१४३६– સાફ કરેલું, ફોતરા વિનાનું શુદ્ધ કરેલું.

☐ चोक्ष, अनवस्कर ।

* निष्क्रांतं शोध्यात् निःशोध्यम् ।

निश्रेणि–स्त्री–१०१३– દાદર, નીસરણી.

द्र० अधिरोहणीशब्दः ।

* निःश्रयति भित्तिं निःश्रेणिः, स्त्रीलिङ्गः, 'कावावी–' (उणा–६३४) इत्यणिः, नियोजिता श्रेणिः सोपानपङ्क्तिरत्रेति वा ।

निःश्रेणि–स्त्री–१०१३–નિસરણી.

द्र० अधिरोहणीशब्दः ।

निःश्रेयस–न०–७४–મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः ।

* निश्चितं श्रेयो निःश्रेयसम् । 'निसश्च श्रेयसः' ।७।३।१२२।। इति अत्समासान्तः ।

निःश्वास–पुं–१३६८–નિઃશ્વાસ, બહારનો શ્વાસ.

☐ पान, एतन ।

* निःश्वसितिं अनेन निःश्वासः ।

निःसम्पात–पुं–१४५–(शि. ११)– અર્ધરાત.

☐ निशीथ, अर्धरात्र, महानिशा ।

निःसरण–न०–९८२–ઘરમાં પેસવા નીકળવાનું પ્રથમ દ્વાર.

☐ मुख ।

* निःस्त्रियतेऽनेन निःसरणम् ।

निःश्राव–पुं–३९६–ઓસામણ, ચોખાનો માંડ.

द्र० आचामशब्दः ।

* निःस्राव्यते निःश्राव ।

निःस्व–पुं–३५८–નિર્ધન.

द्र० अकिञ्चनशब्दः ।

* निर्गतं स्वमस्य निःस्वः ।

निःस्वन–पुं–१३९९–શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः ।

* निःस्वननं निःस्वनः । 'नेर्नद–'।५।२।२६।। इत्यल् ।

निःस्वान–पुं–१३९९ શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः ।

* निःस्वननं निःस्वानः, घञ् ।

निकट–न.–पुं–१४५०–સમીપ, પાસે.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* निबध्नाति निकटम्, पुंक्लीबलिङ्गः, 'संप्रोन्नेः संकीर्ण–' ।७।१।१२५। इति कटः ।

निकर–पुं–१४११– સમુહ, સમુદાય.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० उत्करशब्दः ।

* निकीर्यते निकरः । आकरोऽपि ।

निकष—पुं—९०९—કસોટીનો પથ્થર.

☐ शाण, कष ।

* निकष्यतेऽनेन निकषः, "गोचरसञ्चर"—।५।४। १३१।। इति घः ।

निकषा—(अ.)—१५३४— સમીપ, પાસે.

☐ समया, हिरुक् ।

* निकषति निकषा, 'समिण् निकषिभ्यामाः' (उणा—५९८) इति साधुः । यथा—'लङ्कां निकषा हनिष्यति ।'

निकसात्मज—पुं—१८७ રાક્ષસ.

द्र० असुरपशब्दः ।

* नितरां कसति पति गच्छति निकसा, तस्या आत्मजो निकसात्मजः, यौगिकत्वात् नैकसेय इत्यादयः।

निकाम—न. १५०५—ઇચ્છા પ્રમાણે, તૃપ્તિ થતાં સુધી

द्र० कामशब्दः ।

* निकाम्यते निकामम् ।

निकाय—पुं—१४१३—સમાન આચાર વાળાનો સમુદાય.

* समानशीलानां वृन्दम्, निचीयते निकायः, 'सङ्घेऽनूर्ध्वे' ।५।३।८०।। इति घञ् कत्वं च. यथा— वैयाकरणनिकायः, चत्वारो देवनिकाया इति ।

निकाय्य—पुं—९९०—ઘર.

द्र० अगारशब्दः ।

* नितरां चीयते निकाय्यः, 'धाय्यापाय्य—' ।५।१।२४।। इति ध्यणि निपात्यते ।

निकार—पुं—४४२—પરાભવ, તિરસ્કાર.

द्र० अत्याकारशब्दः ।

* निकरणं निकारः।

निकुञ्ज—पुं—१११५—લતાગૃહ, વેલા વિ.થી ઢંકાયેલું સ્થાન.

☐ कुञ्ज, कुडङ्ग ।

* निकवन्तेऽस्मिन् निकुञ्जः, "कुवः—" (उणा-१२९) इति जः ।

निकुरम्ब—न.—१४१२—સમૂહ, સમુદાય.

द्र० उत्करशब्दः ।

*निकुरति निकुरम्बम्, 'कुटयुन्दि'—(उणा ३२६) इति किदुम्बः ।

निकृत—पुं—३७६—શઠ, માયાવી.

☐ शठ, अनृजु, [शण्ठ शि. २५]

* निकृणोति—हिनस्ति निकृतः ।

निकृत—पुं—४४१—ઝાંખો પડેલો.

☐ विप्रकृत ।

* निक्रियते—खलीक्रियते स्म निकृतः ।

निकृति—स्त्री—३७७—માયા, લુચ્ચાઈ.

☐ माया, शठता, शाठ्य, कुसृति ।

* निकृष्टा कृतिः निकृतिः ।

निकृष्ट—न.—१४४२—અધમ.

द्र० अणकशब्दः ।

* निकृष्यते निकृष्टम् ।

निकेतन—न.—९८९—ઘર.

द्र० अगारशब्दः ।

* निकेतन्ति अत्र निकेतनम् ।

निक्वण—पुं—१४०० શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः ।

* निक्वणनं निक्वणः, 'नेर्नदगदपठस्वनक्वणः' ।५।३।२६।। इति वा अल् ।

निक्षेप—पुं—८७०—થાપણ.

☐ उपनिधि, न्यास ।

* निक्षिप्यते भूतलादौ इति निक्षेपः ।

निखर्व—पुं—४५४—વામન, ઠીંગણો.

☐ खर्वन, खर्व, खर्वशाख, वाहन । [ह्रस्व शे. १०६] ।

* नितरां खर्वति निखर्वः ।

निखर्व—न.—८७४—દશ ખર્વ.

* दश खर्वाणि निखर्वम् ।

निखिल—न.—१४३३—સમસ્ત.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अखण्डशब्दः ।

* निवृत्तं खिलात् शून्यात् निखिलम् ।

निगड–પુંન.–૧૨૨૯ સાંકળ, હાથીના પગે બાંધવાની શ્રૃંખલા.

द्र० अन्दुकशब्दः ।

* निगल्यते–बध्यते अनेनेति निगडः ।

निगडित–પું–૪૩૮–બંધાયેલો. કેદી.

द्र० कीलितशब्दः ।

* निगड्यते स्म निगडितः ।

निगण–પું–૮૩૭–હોમનો ધૂમાડો.

☐ होमधूम ।

* नितरां गण्यते निगणः, 'युवर्ण'–।५।३।२८।। इत्यल् ।

निगम–પું–૯૭૨–નગર, મુખ્ય શહેર.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

* नियतं गच्छन्ति अत्र निगमः, 'गोचरसञ्चर'–।५।३।१३१।। इति घः, **वाचस्पतिस्तु**–'निगमस्तु पत्तनार्द्धे' इति विशेषमाह ।

निगम–પું–૯૮૩–માર્ગ, રસ્તો.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

* निगच्छन्ति अनेन निगमः ।

निगरण–પું–૫૮૮–કંઠ.

☐ गल, कण्ठ ।

* निगरति अनेन इति निगरणः ।

निगल–પું–૧૨૨૯–(शि.११०)–સાંકળ.

द्र० अन्दुकशब्दः ।

निगाल–પું–૧૨૪૪–ગળાનો પ્રદેશ.

* निगिलति अनेन निगालः, गलजत्रुसन्धिः, 'न्युदो ग्रः' ।५।३।७२।। इति घञ् ।

निगूढक–પું–૧૧૭૩–જંગલી મગ.

द्र० खण्डिन्शब्दः ।

* निगूहति स्म निगूढकः ।

निग्रह–પું–૧૫૦૮–અટકાવ, અસ્વીકાર.

☐ निरोध ।

* निग्रहणं निग्रहः ।

निघण्टु–પું–ન.–૨૫૮–શબ્દકોષ.

☐ नामसङ्ग्रह. ।

* नितरां घण्ट्यन्ते एकत्र भाष्यन्ते शब्दा अनेन निघण्टुः । 'भृमृतृत्सरि'–(उणा–७१६)।। इति बहुवचनाद् उः पुंस्ययम्, यद् **वैजयन्ती**–"नामशास्त्रे निघण्टुर्ना' **व्याडिस्तु**–'अर्थात् निघण्टयत्यस्माद्, निघण्टुः परिकीर्तितः । पुं–नपुंसकयोः स स्यात्,' इति ।

निघस–પું–૪૨૩–ભોજન, ખાવું તે.

द्र० अदनशब्दः ।

* न्यदनं निघसः ! 'घस्लृसनद्यतनी–' ।४।४।१७।। इत्यलि अदेर्घस्लृः ।

निघ्न–પું–૩૫૬–પરવશ, પરાધીન.

द्र० नाथवत्शब्दः ।

* निहन्यते निघ्नः । स्थादित्वात, के 'हनो ह्नो घ्नः' ।२।१।११२।। इति घ्नादेशः ।

निचित–ન.–૧૪૭૩–પૂર્ણ, ભરેલું.

द्र० आचितशब्दः ।

* निचीयते स्म निचितम् ।

निचुल–પું–૬૭૬ ઓછાડ, ઉત્તરપટ.

☐ निचोल, प्रच्छदपट, उत्तरच्छद । (नीचुलक)

* निचोलति निचुलः । **गौडस्तु**–'निचोलस्तु निचुलकम्' इति क्लीबमाह ।

निचुल–પું–૧૧૪૫–પાણીમાં થતું નેતર.

☐ हिज्जल, इज्जल, 'अम्बुज' ।

* नेनेक्ति निचुलः, 'कुमुल'–(उणा–४८७)इत्यले निपात्यते, निचुल्यते अम्बुनेति वा ।

(निचुलक)–પું ન०–૬૭૬–ઓછાડ.

☐ निचोल, प्रछदपट, निचुल, उत्तरच्छद

* **गौडस्तु**–'निचोलस्तु निचुलकमिति' क्लीबमाह ।

निचोल–પું–૬૭૬–ઓછાડ.

☐ निचोल, प्रछदपट, निचुल, उत्तरच्छद । (निचुलक) ।

* चुलिः सौत्रः, निचुल्यतेऽनेन निचोलो, येन तूलशय्यादि प्रच्छाद्यते ।

निचोलक–પું–૭૬૭–ચોળી, કાંચળી, યોદ્ધાનું સુતરાઉ બખ્તર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ कूर्पास, वारबाण, कञ्चुक ।

※ 'चुलिः सौत्रः' निचुल्यते निचोलः, के निचोलकः ।

निज-पुं त्रि.-५६१-पोतानुं.

☐ आत्मीय, स्व, स्वकीय ।

※ निजातो निजः, 'क्वचित्' ।५।१।१७१॥ इति डः ।

नितम्ब-पुं-६०८-स्त्रीनी केडनो पाछलो भाग.

☐ आरोह ।

※ स्त्रीकट्याः पश्चाद्भागः, नितरां तनोति श्रिय नितम्बः । 'वलिनितनिभ्यां बः' (उणा-३१७)॥

नितम्ब-पुं-१०३३-पर्वतनो मध्यभाग.

☐ मेखला, कटक ।

※ नितरां तनोति नितम्बः । 'वलिनितनिभ्यां' (उणा-३१७) इति बः ।

नितम्बिनी-स्त्री-५०४-स्त्री.

द्र० अङ्गनाशब्दः ।

※ प्रशस्तो नितम्बोऽस्ति अस्या नितम्बिनी ।

नितान्त-न० त्रि.-१५०६-अतिशय, घणुं.

द्र० अतिमर्यादशब्दः ।

※ नितान्यति स्म नितान्तम् ।

नित्य-त्रि.-१४५३-नित्य, शाश्वत.

द्र० अनश्वरशब्दः ।

※ नियतं भवं नित्यम् ।

नित्य-न०-१४७१-नित्य, शाश्वत.

द्र० अजस्रशब्दः ।

※ नियतं भवं नित्यम् । 'नेर्ध्रुवे' ।६।३।१७॥ इति त्यच् ।

नित्यगति-पुं-११०६-वायु, पवन.

द्र० अनिलशब्दः ।

※ नित्यं गतिरस्य नित्यगतिः, सदागतिरपि ।

नित्ययौवना-स्त्री-७१०-द्रौपदी.

द्र० कृष्णाशब्दः ।

※ नित्यं यौवनमस्या नित्ययौवना ।

निदाघ-पुं न०-१५७-ग्रीष्म ऋतु.

द्र० उष्णशब्दः ।

※ निदह्यन्तेऽस्मिन् इति निदाघः, व्यञ्जनाद् घञि 'न्यङ्क्वुद्गमेघादयः' ।४।१।११२॥ इति घत्वम् ।

निदाघ-पुं-३०५-परसेवो, घाम,गरमी.

☐ स्वेद, घर्म ।

※ निदह्यते अनेन अङ्गमिति निदाघः ।

निदान-न.-१५१४-कारण, हेतु.

द्र० कारणशब्दः ।

※ निर्दीयते-जन्यते अनेन निदानम्, एष धर्मवृत्तित्वेऽपि अजहल्लिङ्गः ।

'निदिग्धिका'-स्त्री-११५७-बेठी भोंय रींगणी.

द्र० कण्टकारिकाशब्दः ।

निदेश-पुं-२७७-आज्ञा, हुकम.

द्र० अववादशब्दः ।

※ नितरां देशनं निदेशः ।

निद्रा-स्त्री-७३-तीर्थंकरमां न होयते १८ दोष पैकी १५ मो दोष-ऊंघ.

※ निद्रा स्वाप इति पञ्चदशः ।

निद्रा-३१३-निद्रा, ऊंघ.

द्र० तन्द्राशब्दः ।

※ 'तन्द्रिः सादमोहनयोः' सौत्रः तन्द्र्यते तन्द्रा, तननं द्राति अस्यां वा; तन्द्रिस्तन्द्रीत्यपि ।

निद्राण-पुं-४४३-सूतेलो.

☐ शयित, सुप्त ।

※ निद्राति स्म निद्राणः ।

निद्राण-त्रि.-११२९-बीडायेलुं (पुष्प).

☐ संकुचित, मीलित, मुद्रित ।

※ निद्राति स्म निद्राणम् ।

निद्रालु-पुं-४४२-ऊंघनार.

☐ स्वप्नक्, शयालु ।

※ निद्रातीत्येवंशीलो निद्रालुः । 'शीङ्श्रद्धा'-।५।२।३७॥ इत्यालुः ।

निधन-पुं न०-३२४-मृत्यु.

द्र० अत्ययशब्दः ।

※ निवृत्तं धनमत्र निधनम् । पुंक्लीबलिङ्गः ।

निधनाक्ष-पुं-१९०-(शे.४०)-कुबेरदेव.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

निधान-न.-१९२-ભંડાર.

☐ कुनाभि, शेवधि, निधि ।

* निधीयते एतदिति निधानम् । भुज्यादित्वात् कर्मणि अनट् ।

(निधानेश)-पुं-१९०-કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

निधि-पुं-१९२-ભંડાર.

☐ निधान, कुनाभि, शेवधि ।

* नियतं धीयते निधिः, पुंसि ।

निधीश्वर-पुं-१९०-કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

* निधीनामीश्वरः निधीश्वरः ।

निधुवन-न०-५३७-મૈથુન.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* निधूयन्तेऽङ्गानि अत्र निधुवनम् ।

निध्यान-न.-५७७-જોવું.

द्र० अवलोकनशब्दः ।

* निध्यायते निध्यानम् ।

निनद-पुं-१३९९-શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः ।

* निनदनं निनदः, 'नेर्नदगद'-॥५।३।२६॥ इति वाऽल् ।

निनाद-पुं-१३९९-શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः ।

* निनदनं निनादः ।

निन्दा-स्त्री-२७१-નિંદા, કુથલી.

द्र० अपवादशब्दः ।

* निन्दनं निन्दा ।

निन्दु-स्त्री-५३१-જેના સંતાન મરી જતાં હોય તેવી સ્ત્રી.

* निन्दति आत्मानं निन्दुः । 'भृमृतृ—' (उणा-७१६) इति बहुवचनाद् उः ।

निप-पुं न.-१०१९-ઘટ, કલશ.

द्र० करीरशब्दः ।

* निपिबन्ति अस्मात् निपः । पुंक्लीबलिङ्गः । स्थादित्वात् कः ।

निपान-पुं न.-१०९२-હવાડો, કૂવા પાસે ઢોરને પાણી પીવાનું સ્થાન.

☐ आहाव, उपकूप ।

* नितरां पिबन्ति अत्र निपानम्, पुंक्लीबलिङ्गः, कूपस्य समीपे शिलादिबद्धं पशुपानार्थं कूपोद्धृताम्बुस्थानम् ।

निपुण-पुं-३४२-નિપુણ, પ્રવીણ.

द्र० अभिज्ञशब्दः ।

* नियतं पुणति शोभनकर्मत्वाद् निपुणः ।

निबन्ध-पुं-२५७-વિશેષ અર્થને અનુસરનાર(ટીકા).

* निबध्यते विशेषोऽस्मिन् निबन्धः ।

निबन्धन-न०-२९०-વીણાના તારનું બંધન.

☐ उपनाह ।

* वीणाया निबन्धनं येन चर्मणोपनह्यते स उपनाहः, प्रान्ते यत्र तन्त्र्यो निबध्यन्ते वा ।

निबन्धन-न.-१५१३-કારણ, હેતુ.

द्र० कारणशब्दः ।

* निबध्नाति निबन्धनम् ।

निबर्हण-न.-३७०-હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* निपूर्वाद् बृहेर्बर्हेर्वा निबर्हणम् ।

निबिड-न.-१४४६-નિરન્તર, સાન્દ્ર.

द्र० अविरलशब्दः ।

* निबिडम्, निबिरीसम् 'बिडबी रीसौनीरन्ध्रे च' ७।१।१२९॥ इति साधू ।

निबिरीस-न०-१४४७-નિરન્તર, સાન્દ્ર.

द्र० अविरलशब्दः ।

* निबिडम्, निबिरीसम्, 'बिडबिरीसौ नीरन्ध्रे च' ७।१।१२९॥ इति साधू ।

निभ-न.-३७८-છળ, કપટ.

द्र० उपधिशब्दः ।

* नितरां तदिव भाति निभम् ।

निभ-पुं-१४६२-સમાન, તુલ્ય.

द्र० उपमाशब्दः ।

* नियतं भाति निभः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

निभालनन०-५७७-જોવું તે.

द्र० अवलोकनशब्दः ।

* निभाल्यते निभालनम् ।

निभृत-पुं-४३१ વિનયી, નમ્ર.

☐ विनीत, प्रश्रित ।

* निभृतोऽचपलः ।

निमय-पुं-८७०-ફેરફાર કરવો, સાટું, અદલો બદલો કરવો.

☐ परिदान, विनिमय, नैमेय, परिवर्तन, व्यतिहार, परावर्त्त, वैमेय

* निमान निमयः ।

निमित्त-न.-१५१३-કારણ.

द्र० कारणशब्दः ।

* निमिनोति निमित्तम् । 'पुतपित्त'-(उणा-२०४) इति निपात्यते ।

निमित्त-न.-७७७ (शे-१४३)-નિશાન, બાણનું લક્ષ્ય.

☐ वेध्य, लक्ष्य, लक्षशरव्यक ।

निमित्तवित्-पुं-४८२-જ્યોતિષી, દૈવજ્ઞ.

द्र० आदेशिन्शब्दः ।

* निमित्तं वेत्ति निमित्तवित्, नैमित्तनैमित्तिकावपि ।

निमीलन-न -३२४ મૃત્યુ.

द्र० अत्ययशब्दः ।

* निमील्यतेऽस्मिन्निनिन्द्रियैरिति निमीलनम् ।

निमीलन-न.-५७८-આંખ બંધ કરવી તે.

☐ निमेष ।

* निमील्यते निमीलनम् ।

निमीश्वर-पुं-५२-૭૪ ઉત્સર્પિણીના ૨૧મા તીર્થંકર.

* परीषहोपसर्गादिनामनात् निमिः; 'नमेस्तु वा' (उणा-६१३) इति उपान्त्यस्य वेत्वं, स चासौ ईश्वरश्च निमीश्वरः ।

निमेष पुं-५७८-આંખ બંધ કરવી તે.

☐ निमीलन ।

* निमेषणं निमेषः ।

निमेष-पुं-१३६-આંખનો પલકારો.

* निमेषोऽक्षिस्पन्दकालः ।

निमेषद्युत-पुं-१२१३-(शे. १७५)-ખદ્યોત, આગીઓ.

द्र० खद्योतशब्दः ।

निम्न-न.-१०७१-ગંભીર, ઊંડું.

☐ गभीर, गम्भीर ।

* नितरां मीयते निम्नम् । 'सुसुनिम्यो माङो डित्' (उणा-१०९) इति नः, निमनति इति वा ।

निम्न-न.-१३६४-છિદ્ર, બિલ.

द्र० कुहरशब्दः ।

* निमिमीतेऽत्र निम्नम् । 'सुसुनिभ्यो माङो डित्' (उणा-२६६) इति नः ।

निम्नगा-स्त्री-१०८०-નદી.

द्र० आपगाशब्दः ।

* निम्नं गच्छति निम्नगा ।

निम्ब-पुं-११३९-લીંબડો.

द्र० अरिष्टशब्दः ।

* नयति रोगान् उपशमं निम्बः, 'डीनीवन्धि'-(उणा-३२५) इति निम्बः, निम्बते सिच्यते वा ।

नियति-स्त्री-१३७९-ભાગ્ય.

☐ विधि, दैव, भाग्य, भागधेय, दिष्ट ।

* नियम्यतेऽनया नियतिः ।

नियन्तृ-पुं-७६०-સારથિ.

द्र० क्षत्तृशब्दः ।

* नियच्छति-नियन्त्रयति नियन्ता ।

नियम-पुं-८२-નિત્ય કર્મ, શૌચ-સંતોષાદિ પાંચ નિયમ.

* नियम्यते चित्तमेभिर्नियमः ।

नियम-पुं-८४३-નિયમ,વ્રત.

☐ पुण्यक, व्रत । [तपस् शे. १५३] ।

* नियम्यतेऽन्नाद्यत्र नियमः ।

नियमस्थिति-स्त्री-८१-દીક્ષા, પ્રવ્રજ્યા.

☐ व्रतादान, परिव्रज्या, तपस्या, [प्रव्रज्या शि. ६]

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* नियमे-व्रतेऽवस्थानं नियमस्थितिः ।

नियामक-पुं-८७६-વહાણ ચલાવવા શક્તિમાન.

☐ पोतवाह, निर्याम ।

* नियन्तुं शक्नोति नियामकः ।

नियुत-न०-८७३-(शि. ७७)-લાખ (સંખ્યા-વાચક.)

☐ लक्ष ।

* दश अयुतानि नियुतम् ।

नियुद्ध-न०-७९९-બાહુ યુદ્ધ.

☐ (बाहुयुद्ध) ।

* तत् युद्धं बाहुभिर्जनितम्, नियतं युद्धं नियुद्धम् ।

नियुद्धभू-स्त्री-८०१-અખાડો, મલ્લયુદ્ધની જગ્યા.

☐ अक्षवाट ।

नियोग-पुं-२७७-આજ્ઞા, હુકમ.

द्र० अववादशब्दः ।

* नियोजनं नियोगः ।

नियोग-पुं-१५२०-આજ્ઞા, હુકમ.

☐ विधि, संप्रेष ।

* नियोजनं नियोगः ।

नियोगिन्-पुं-७१९-અમાત્ય સિવાયના કામ ઉપર નીમેલ મંત્રી.

द्र० आयुक्तशब्दः ।

* नियोगोऽस्ति अस्य नियोगी ।

नियोज्य-पुं-३५९-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

* नियोक्तुं शक्यो नियोज्यः ।

निरङ्कुश-न.-१४६७-અંકુશ રહિત, બાધા રહિત.

द्र० अनर्गलशब्दः ।

* निष्क्रान्तमङ्कुशात् निरङ्कुशम् ।

निरञ्जना-स्त्री-२०५(शे. ५८)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

निरंतर-न.-१४४६-નિરંતર, ઘટ્ટ.

द्र० अविरलशब्दः ।

* निर्गतमन्तरं व्यवधानमत्र निरन्तरम् ।

निरय-पुं-१३५९ નરક.

☐ नरक, नारक, दुर्गति ।

* निष्क्रान्तोऽयात्-अनुकूलदैवात् निरयः ।

(निरयावलिका)-स्त्री-२४५-१२ ઉપાંગ પૈકી ૮મું ઉપાંગ.

निरर्थक-न.-२६७-અર્થહીન બોલવું તે.

☐ अबद्ध, (असंबद्ध) ।

निरर्थक-न०-१५१६-નિરર્થક, નકામું.

☐ अन्तर्गडु ।

* निर्गतमर्थात्-प्रयोजनात् निरर्थकम् ।

निरर्गल-न०-१४६७-(शि. १३१)-અંકુશ રહિત, બાધા રહિત.

द्र० अनर्गलशब्दः ।

निरवग्रह-पुं-३५५-સ્વતંત્ર, સ્વચ્છંદી.

द्र० अपावृतशब्दः ।

* अवग्रहात्-नियन्त्रणात् निष्क्रान्तो निरवग्रहः ।

निरस्त-त्रि. न०-२६७-ઉતાવળે બોલેલું.

* निरस्यते स्म निरस्तम् ।

निरस्त-त्रि.-७७९-નાખેલું બાણ.

☐ प्रहित, (क्षिप्त) ।

* निरस्यते स्म निरस्तः ।

निरस्त-न०-१४७४- રદ કરેલું, દૂર કરેલું.

द्र० अपविद्धशब्दः ।

* निरस्यते स्म निरस्तम् ।

निराकरिष्णु-पुं-३५०- નિરાકરણ કરનાર. ફેંકનાર.

☐ क्षिप्नु ।

* निराकरणशीलो निराकरिष्णुः । 'भ्राज्यलङ्कृग्-निराकृग्-' ।५।२।२८।। इति इष्णुः ।

निराकृत-न०-१४७३-નિરાકરણ કરેલું, દૂર કરેલું

द्र० अपविद्धशब्दः ।

* निराक्रियते स्म निराकृतम् ।

निराकृतान्योत्तरत्व-न.-६७-બીજાના દૂષણ વિનાની પ્રભુની વાણીનો ૧૨ મો ગુણ.

* निराकृतान्योत्तरत्वं परदूषणाविषयता ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

निराकृति-પું-૮૫૬-સ્વાધ્યાય વિનાનો બ્રાહ્મણ.
☐ वेदहीन ।
* आकृतेः-जातेः निष्क्रान्तो निराकृतिः । यत् **स्मृतिः** "अनधीत्य तु यो वेदान्, अन्यत्र कुरुते श्रमम् स जीवन्नेव शूद्रत्वमाशु गच्छति सान्वयः ।।"

'निरीश'-પું-૮૯૧-કોસ.
द्र० कुटकशब्दः ।

निरीष-ન.-૮૯૧-ઈંડ રહિત હળ.
द्र० कुटकशब्दः ।
* निष्क्रान्ता ईषाऽस्माद् निरीषम् ।

निरुक्त-ન.-૨૫૪-પદનો વિભાગ કરવો તે.
☐ पदभञ्जन ।
* वर्णागमादिभिः पदानां निर्वचनं निरुक्तम् ।

(निरुक्त)-ન૦-૨૫૦-વેદમાં ૬ અંગ પૈકી છઠ્ઠું અંગ.
☐ निरुक्ति ।

निरुक्ति-સ્ત્રી-૨૫૦-વેદમાં ૬ અંગ પૈકી છઠ્ઠું અંગ.
☐ (निरुक्त)
* वर्णागमादिभिर्निर्वचनं निरुक्तिः निरुक्तम् ।

निरोध-પું-૧૫૦૮- અટકાવ, અસ્વીકાર.
☐ निग्रह ।
* निरोधनं निरोधः ।

निर्ऋति-સ્ત્રી-૧૩૮૦-દરિદ્રતા.
☐ अलक्ष्मी, कालकर्णिका ।
* निष्क्रान्ता ऋतेः सन्मार्गात् निर्ऋतिः ।

निगर्-પું-૯૪૭-દેશ.
द्र० उपवर्त्तनशब्दः ।
* निगर्म्यतेऽस्मिन् निगर्ः, 'निगो' देशे' ६।१।१३३ ।। इति साधुः ।

निगुर्ण्टी-સ્ત્રી-૧૧૪૭-(શિ.૧૦૩) -સિંદુવાર, નગોડનું ઝાડ.
द्र० निगुर्ण्डीशब्दः ।

निगुर्ण्डी-સ્ત્રી-૧૧૪૭-સિંદુવાર, નગોડનું ઝાડ.
☐ सिंदुवार, 'सिंदुक, (सिंधुक), इन्द्रसुरस, (इन्द्रसुरिस) निगुर्ण्ठी, इन्द्राणिका, [निगुर्ण्टी शि.१०३]
* निष्क्रान्ता गुण्डाद् वेष्टात् निगुर्ण्डी ।

निर्ग्रन्थ-પું-૭૬-સાધુ, મુનિ.
द्र० अनगारशब्दः ।
* ग्रन्थात्-द्रव्यात् निष्क्रातो निर्ग्रन्थः ।

निर्ग्रन्थन-ન.-૩૭૦-હિંસા.
द्र० अपासनशब्दः ।
* 'ग्रथुङ् कौटिल्ये' अनटि निर्ग्रन्थनम् ।

निर्घोष-પું-૧૩૯૯-શબ્દ, ધ્વનિ.
द्र० आरवशब्दः ।
* निर्घोषणं निर्घोषः ।

निर्जर-પું-૮૮-દેવ.
द्र० अनिमिषशब्दः ।
* निष्क्रान्ता जराया निर्जराः सदा यौवनत्वात् ।

निर्जल-પું-૯૫૩-પાણી વિનાનો દેશ.
☐ जङ्गल, [जाङ्गल शि.८४] ।
* निर्गतं जलमत्र निर्जलः ।

निर्झर-પું-૧૦૯૬-ઝરણું.
☐ झर, सरि, उत्स, स्रव, प्रस्रवण ।
* निर्झीर्यति जलमत्र निर्झरः ।

निर्झरिणी-સ્ત્રી-૧૦૮૦-નદી.
द्र० आपगाशब्दः ।
* निर्झरोऽस्ति अस्या निर्झरिणी ।

निर्णय-પું-૧૩૭૪-નિર્ણય.
☐ निश्चय, अन्त ।
* निर्णयनं निर्णयः ।

निर्णिक्त-ન.-૧૪૩૭-ધોયેલું, સાફ કરાયેલું.
☐ शोधित, मृष्ट, धौत, क्षालित ।
* निर्णिज्यते स्म निर्णिक्तम् ।

निर्णेजक-પું-૯૧૪-ધોબી.
☐ रजक । [धावक शि १८०] ।
* निर्णेनेक्ति-क्षालयति निर्णेजकः धावकोऽपि ।

निर्दिग्ध-પું.-૪૪૯-બળવાન, પુષ્ટ.
द्र० अंसलशब्दः ।
* निर्देग्धि स्म निर्दिग्धः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

निर्दिग्धिका-स्त्री-११५७-એક ભોંયરીંગણી.
द्र० कण्टकारिकाशब्दः ।
* निर्दिह्यते निर्दिग्धा, के निर्दिग्धिका ।
निर्देश-पुं-२५७-આજ્ઞા, હુકમ.
द्र० अववादशब्दः ।
* निःशेषेण देशनं निर्देशः ।
निर्बन्ध-पुं-१५००-આગ્રહ.
☐ अभिनिवेश ।
* निर्बन्धनं निर्बन्धः ।
निर्बुसीकृत-न.-११८३-છોડા વિનાનું અનાજ, સાફ કરેલું ધાન.
☐ पूत, 'बहुलीकृत' ।
निर्भर-पुं-१५०६-અતિશય, ઘણું.
द्र० अतिमर्यादशब्दः ।
* निःशेषेण भरोऽत्र निर्भरः ।
निर्मद-पुं-१२२१-મદવિનાનો હાથી.
☐ उद्वान्त ।
* निर्गतो मदोऽस्य निर्मदः ।
निर्मन्थदारु-न.-८२५-અરણિકાષ્ઠ જેને ઘસવાથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય તે.
☐ अरणि ।
* अग्नेर्निर्मथनाय दारु काष्टम् ।
निर्मम-पुं-५५-આવતી ચોવીશીના ૧૫મા તીર્થંકર.
* निर्गता ममताऽस्मात् निर्ममः ।
निर्मुक्त-पुं-१३१२-ઊતરેલી કાંચળી વાળો સાપ.
☐ मुक्तनिर्मोक, 'मुक्तकञ्चुक' ।
* निर्मुच्यते स्म निर्मुक्तः ।
निर्मोक-पुं-१३१५-સાપની કાંચળી.
द्र० अहिकोशशब्दः ।
* निर्मुच्यते निर्मोकः ।
निर्याण-न.-७५-મોક્ષ.
द्र० अक्षरशब्दः ।
* निर्यान्ति सर्वदुःखानि अत्र निर्याणम् ।
निर्यातन-न.-३७१-હિંસા.
द्र० अपासनशब्दः ।
* निष्पूर्वस्य यतणो णिचि निर्यातनम् ।
निर्याम-पुं-८७६-વહાણુ ચલાવવાને શક્તિમાન.
☐ पोतवाह, नियामक ।
* निर्यामयति निर्यामः ।
निर्लक्षण-पुं-४३७-નિર્ગુણી.
☐ पाण्डुरपृष्ठ ।
* निर्गतानि लक्षणानि अस्य निर्लक्षणः ।
निर्लयनी-स्त्री-१३१५-(शि.११६)-સાપની કાંચળી.
☐ अहिकोश, निर्ल्वयनी, कञ्चुक ।
* 'नितरां लीयते निर्लयनी' इत्यन्ये ।
निर्ल्वयनी-स्त्री-१३१५-સાપનીકાંચળી.
☐ अहिकोश, निलयनी, कञ्चुक ।
* नितरां लूयते निर्ल्वयनी, 'विदन'-(उणा-२७५) इत्यने निपात्यते ।
निर्वपण-न.-३८७-દાન.
द्र० अंहतिशब्दः ।
* निरुप्यते निर्वपणम्, निर्वापणमपि ।
निर्वर्णन-न.-५७७-જોવું તે.
द्र० अवलोकनशब्दः ।
* निर्वर्ण्यते निर्वर्णनम् ।
निर्वहण-न०-१५१४-સમાપ્તિ.
☐ निष्ठा ।
* नितरामुह्यते निर्वहणम् ।
निर्वाण-न.-७४-મોક્ષ.
द्र० अक्षरशब्दः ।
* निर्वाति आत्माऽत्रेति निर्वाणम् । 'निर्वाण-मवाते' ।४।२।७९।। इति साधुः ।
निर्वाण-त्रि.-१४९४-મુક્ત થવું, શાન્ત થવું (અગ્નિ આદિનું)
* निर्वाति-शाम्यतिस्म निर्वाणोऽग्निः विध्यात इत्यर्थः । 'निर्वाणमवाते' ।४।२।७९।। इति साधुः. आदिशब्दात् निर्वाणो मुनिः, निर्वाणं मुक्तिः निर्वृतिश्च ।
निर्वाणिन्-पुं-५०-ગઈ ચોવીશીના બીજા તીર્થંકર.
* निर्वाणमस्ति अस्य निर्वाणी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

निर्वाणी-स्त्री-४५-१६મા તીર્થંકરના શાસન દેવી.
* निर्वाति भक्तानां दुःखाग्निः अनया निर्वाणी ।

निर्वात-पुं-१४९४-પવન વિનાનો.
* निर्वाति स्म निर्वातो वातः ।

निर्वाद-पुं-२७१-નિંદા.
द्र० अपवादशब्दः ।

निर्वापण-न.-३७१-હિંસા.
द्र० अपासनशब्दः ।
* 'पै ओ वै शोषणे' इत्यस्य निष्पूर्वस्य णिगि निर्वापणम् ।

(निर्वापण)-न.-३८७-દાન.
द्र० अंहतिशब्दः ।

निर्वासन-न-३७१-હિંસા.
द्र० अपासनशब्दः ।
* निर्वसतः प्रयुक्तिः निर्वासनम् ।

निर्विष-पुं-१३१२-ઝેર વિનાના અજગર,
* निर्विषा अजगरादयः ।

निर्वीरा--स्त्री-५३०-પુત્ર વિનાની વિધવા સ્ત્રી.
☐ निष्पतिसुता, [अवीरा शि ४३] ।
* निर्गतौ वीरौ पतिपुत्रौ अस्या निर्वीरा, अवीराऽपि ।

निर्वृति-स्त्री-७४-મોક્ષ.
द्र० अक्षरशब्दः ।
* निर्व्रियते-सुखीभूयतेऽस्यामिति निर्वृतिः ।

निर्वृति-स्त्री-१३७०-સુખ.
☐ शर्मन्, सात (शात), सौख्य, सुख, [शर्म, शि० २५] ।
* निर्वरण निर्वृतिः ।

निर्वृत्त-न.-१४८७-સિદ્ધ થયેલું.
☐ सिद्ध, निष्पन्न ।
* निर्वर्तते स्म निर्वृत्तम् ।

निर्वेद-पुं-३२१-પશ્ચાત્તાપ, વૈરાગ્ય.
* निर्वेदनं निर्वेदः ।

निर्वेश-पुं-३६२-પગાર, મૂલ્ય, મજૂરી.
द्र० कर्मण्याशब्दः ।
* निर्विश्यते-भुज्यते निर्वेशः ।

निर्वेश-पुं-६३८-સ્ત્રી વગેરેનો ઉપભોગ.
☐ उपभोग ।
* निष्पूर्वो विशिरुपभोगार्थे वर्तते, निर्वेशनं निर्वेशः ।

निर्व्यथन-न.-१३६३- છિદ્ર, બિલ,
द्र० कुहरशब्दः ।
* निर्व्यथ्यन्तेऽनेन निर्व्यथनम् ।

निर्हारिन्-पुं-१३९०-સુગન્ધ.
द्र० गन्धशब्दः ।
* निर्हरति अवश्यं निर्हारी । अत्र यो यं प्रति प्रसिद्धस्तदनुवादेनान्यस्य विधिः एवमन्यत्रापि ।

निर्ह्राद-पुं.-१३९९-શબ્દ, ધ્વનિ.
द्र० आरवशब्दः ।
* निर्ह्रादनं निर्ह्रादः ।

निलय-पुं.-९९०-ઘર.
द्र० अगारशब्दः ।
* निलीयन्यतेऽस्मिन् निलयः ।

निलिम्प-पुं-८९(शे० ४)-દેવ.

निलिम्पिका-पुं-१२६६ ગાય.
द्र० अघ्न्याशब्दः ।
* निलिम्पति निलिम्पा । "निगवादेर्नाम्नि" ।५।१।६२।। इति शः के निलिम्पिका ।

निवसथ- पुं ९६१-ગામ.
द्र० ग्रामशब्दः ।

निवसन-न.-६७३-નીચે પહેરવાનું વસ્ત્ર.
द्र० अन्तरीयशब्दः ।
* निवस्यतेऽनेन निवसनम् ।

निवसन-न.-६६७-(शे. १३७)-વસ્ત્ર.
द्र० अंशुकशब्दः ।

निवह-पुं-१४१२-સમૂહ, સમુદાય.
द्र० उत्करशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* निवहति निवहः ।

निवाप-पुं-३९५-तर्पण, पितृओ माटे आपेलुं जलादि दान.

☐ पितृतर्पण ।

* नितरामुप्यते दीयते निवापः । पितॄणां तर्पणं पितृतर्पणम् ।

निवास-पुं-९९१-घर.

द्र० अगारशब्दः ।

* निवसन्ति अस्मिन् निवासः ।

निवीत-न.-८४५-कंठमां पहेरेली जनोई.

* नियतं वीयते स्म निवीतम् ।

निवृत-न.-१४७४-घेरायेलुं.

☐ परिक्षिप्त, वलयित, परिवेष्टित ।

* नितरां व्रियते निवृतम् ।

निवृत्ति-स्त्री-१५२२- निवृत्ति, अटकवुं ते.

द्र० अवरतिशब्दः ।

* निवर्त्तनं निवृत्तिः ।

निवेश-पुं-१४९९-रचना.

☐ रचना, स्थिति ।

* निवेशनं निवेशः ।

(निवेश)-पुं-९७२-नगर.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

निवेशन-न.-९७२-नगर.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

* निविशन्तेऽत्र निवेशनम् ।

निवेशन-न.-९७२-निगमनुं अर्ध, श्रेष्ठ नगर.

* **वाचस्पति**स्तु-"निगमस्तु पत्तनार्द्धे, तदर्द्धे तु निवेशनम्", इति विशेषमाह ।

निशा-स्त्री-१४३-(शे. १९)-रात्रि.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* **शेष**श्चात्र-'निशि चक्रभेदिनी निषद्वरी निशिथ्या निड् घोरा वासरकन्यका ॥ शताक्षी राक्षसी याम्या, वृताचिंस्तामसी तमिः । शार्वरी क्षणिनी नक्तं, पैशाची वासुरा उशाः ॥१॥ नक्तमव्ययम् । तुङ्गी **देश्याम्**; संस्कृतेऽपि ।

निशमन-न.-५७७-जोवुं ते.

द्र० अवलोकनशब्दः ।

* निशाम्यते निशमनं "शमोऽदर्शने" ।४।२।२८॥ इत्यत्र दर्शने एव ह्रस्व इति मताश्रयणाद् ह्रस्वः ।

निशा-स्त्री-१४१-रात्रि.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* निश्यति-तनूकरोति चेष्टा निशा ।

निशा-स्त्री-४१८-हळदर.

☐ हरिद्रा, काञ्चनी, पीता, वरवर्णिनी ।

निशाकर-पुं-१०५-चन्द्र.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* निशां करोति निशाकरः ।

निशागण-पुं-१४३-रात्रीनो समुह.

☐ गणरात्र ।

* निशागणो निशासमूहः ।

निशाट-पुं-१३२४-घुवड.

द्र० उलूकशब्दः ।

* निशायामटति निशाटः ।

निशाटनी-स्त्री-१३३७-(शि. १२०)-वागोळ, चामाचीडियुं.

☐ वल्गुलिका, मुखविष्ठा, परोष्णी, तैलपायिका ।

निशात-न.-१४८४-तीक्ष्ण करायेलुं, उत्तेजित करायेलुं शस्त्र.

द्र० क्ष्णुतशब्दः ।

* निशायते स्म निशातम् ।

निशात्यय-पुं-१३९-(शे. १८)-प्रभातकाळ.

द्र० अहर्मुखशब्दः ।

निशान्त-न.-९९२-घर.

द्र० अगारशब्दः ।

* निशाम्यन्ति अस्मिन् निशान्तम् । 'अन्यर्थाच्चाधारे' ।५।१।१२॥ इति क्तः, निशाया अन्तोऽत्रेति **केचित्** ।

निशापति-पुं-१०४-चन्द्र.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* निशायाः पतिः निशापतिः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(निशामणि)-पुं-१०५-ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

निशामन-न०-५७६-જોવું તે.

द्र० अवलोकनशब्दः ।

* 'शमिण् आलोचने' निशामनम् ।

निशारत्न-न.-१०५-ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* निशाशब्दात् रत्नं निशारत्नम् । यौगिकत्वात् निशामणिः ।

निशावर्मन्-न.-१४६-(શે. ૨૧)-અંધકાર.

द्र० अन्धकारशब्दः ।

निशावेदिन्-पुं-१३२४-કૂકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

* निशां वेदयति ज्ञापयति निशावेदी ।

निशाह्वय-पुं-१४०-(શે. ૨૨)-કૃષ્ણપક્ષ

☐ बहुल, (असितपक्ष), [कृष्ण शे. १२२]

निशित-न०-१४८४-તીક્ષ્ણ કરાયેલું, ઉત્તેજિત કરાયેલું.

द्र० क्ष्णुतशब्दः ।

* निशायते स्म निशातं, निशितम् । 'छाशोर्वा' ।४।४।१२।। इति वा इत्वम् ।

निशीथ-पुं-१४५-અર્ધરાત્રિ.

☐ अर्धरात्र, महानिशा, [निःसंपात शि.११]।

* नियतं शेरतेऽस्मिन् निशीथः ।

निशीथिनी-स्त्री-१४१-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* निशीथोऽस्ति अस्यां निशीथिनी ।

निशीथ्या-स्त्री-१४३-(શે. ૧૯)-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

निशुम्भ-पुं-३७१-હિંસા.

द्र० उपासनशब्दः ।

* निशुम्भनं निशुम्भः ।

निशुम्भ-६९९-પાંચમા પ્રતિ વાસુદેવ.

* निशुम्भयति शत्रून् निशुम्भः ।

निशुम्भमथनी-स्त्री-२०५-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* निशुम्भं मथति निशुम्भमथनी ।

(निशेश)-पुं-१०४-ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः । ।

निश्चय-पुं-१३७४-નિર્ણય.

☐ निर्णय, अन्त ।

* निश्चयनं निश्चयः ।

निषङ्ग-पुं-७८१-બાણ રાખવાનું ભાથું.

द्र० उपासङ्गशब्दः ।

* निषज्ज्यन्ते बाणा अत्र निषङ्गः ।

निषङ्गिन्-पुं-७७१ (શે. ૬૭)-ધનુર્ધારી.

द्र० तूणिनशब्दः ।

निषद्या-स्त्री-१००२-હાટ, દુકાન.

द्र० अट्टशब्दः ।

* निषीदन्ति अस्यां निषद्या । 'समज-' ।५।३।९९।। इति क्यप् ।

निषद्वर-पुं-१०९०-કાદવ.

द्र० कर्दमशब्दः ।

* निषीदन्ति अस्मिन् निषद्वरः कृगृश (उणा-४४१) इति वरट् ।

निषद्वरी-स्त्री-१४३ (શે. ૧૯)-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

निषद-पुं-१४०१-સાતમો સ્વર (હાથીનો સ્વર)

☐ [निषाद शि. १२७]

* निषीदन्ति स्वरा अत्र निषधो निषादाख्यः । यदाह—"निषीदन्ति स्वरा अस्मिन् निषादस्तेन हेतुना ।"

निषधा-स्त्री-९८०-નલ રાજાની રાજધાની, નિષધા નગરી.

* नितरां स्यन्ति कर्माणि अस्यां निषधा 'नेः स्यतेरधक्' (उणा—२५२) इति अधक् ।

निषाद-पुं-८९६બ્રાહ્મણ પુરુષ અને શૂદ્ર સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલ ચાંડાળ.

☐ पारशव ।

* निषीदति निषादः । ज्वलादित्वात् णः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

निषाद्–पुं–९३३–ચાંડાળ.
द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।
* निषीदति इति निषादः ।

निषाद्–पुं–१४०१–(शि. १२७) સાતમો સ્વર.
☐ निषद ।
* यदाह—'निषीदन्ति स्वरा अस्मिन् निषाद-स्तेन हेतुना' ।

निषादिन्–पुं-७६२–હાથીને હાંકનાર, હાથી પર બેસનાર.
☐ हस्त्यारोह, सादिन्, यन्तृ, महामात्र ।
* निषीदति निषादी ।

निषिद्धैकरुचि–पुं–८५९.–નિષેધ કરાયેલી વસ્તુઓમાં રુચિવાળો.
☐ लरु ।
* निषिद्धा एकत्र रुचिरनेन निषिद्धैकरुचिः ।

निष्क–पुं–न.–१०४४–સોનું.
द्र० अर्जुनशब्दः ।
* निषीदति मनोऽत्र निष्कः । पुंक्लीबलिङ्गः । 'निष्कतुरुष्क–' (उणा–२६) इति के निपात्यते ।

निष्कल–पुं–४९२–સત્ત્વરહિત,વીર્ય રહિત.
☐ नष्टबीज ।
* निर्गतं कलं रेतोऽस्य निष्कलः ।

निष्कला–स्त्री–५३५–ઋતુ વિનાની સ્ત્રી.
☐ पुष्पहीना ।
* निर्गता कला अस्या निष्कला, निष्क्रान्ता कलाभ्योऽशुद्धिभ्य इति वा ।

निष्कषाय–पुं–५५-આવતી ચોવીશીના ૧૩મા તીર્થંકર.
* निर्गता कषाया अस्मात् निष्कषायः ।

निष्कारण–न.–३७२–હિંસા.
द्र० अपासनशब्दः ।
* 'कृश् हिंसायाम्' स्वार्थणिचि निष्कारणम् ।

निष्कासित–पुं–४४०–બહાર કાઢેલ.
☐ अकृष्ट, (निस्सारित) ।
* निष्कास्यते स्म निष्कासितः निःसारित इत्यर्थः ।

निष्कुट–पुं–११११–વાડી, ઘરની પાસેનો બગીચો.
☐ गृहाराम ।
* कुटाद्–गृहाद् निष्क्रान्तो निष्कुटः ।

निष्कुह–पुं–११२२–વૃક્ષનો પોલાણવાળો ભાગ, કોટર.
☐ कोटर ।
* निष्कुह्यते निष्कुहः ।

निष्क्रम–पुं–१५२४–બુદ્ધિનું સામર્થ્ય.
☐ बुद्धिशक्ति ।
* निष्क्रमणं निष्क्रमः ।

निष्क्रय–पुं–३६२–પગાર, મુલ્ય, મજુરી.
द्र० कर्मण्याशब्दः ।
* निष्क्रयणं नीष्क्रयः ।

निष्क्वाथ–पुं–४१३–માંસનો રસ.
☐ रसक ।
* निष्क्वाथो मांसस्य, प्रस्तावात् ।

निष्टय–पुं–९३४–મ્લેચ્છની એક જાતિ.
द्र० किरातशब्दः ।
* निर्गता वर्णाश्रमेभ्यो, निष्टयाः । 'निसोगते' ।६।३।१८।। इति त्यच् ।

निष्ठा–स्त्री–१५१४–સમાપ્તિ.
☐ निर्वहण ।
* निष्टानं निष्टा ।

निष्ठान–पुं न.–३९९–કઢી, વ્યંજન.
☐ तेमन, (उपसेचन, क्नोपन) ।
* नितिष्ठति अन्नमनेन निष्ठानम् । पुंक्लीबलिङ्गः यद् **वाचस्पतिः**–'तेमने तु निष्ठानोऽस्त्री ।'

'निष्ठीवन'–न.–१५२१–થુંકવું.
द्र० थूत्कृतशब्दः ।

निष्ठुर–न.–२६९–કઠોર વચન, કઠિન, નિર્દય.
☐ परुष, रुक्ष, विकृष्ट ।
* निशिते तिष्ठति निष्ठुरम् । 'श्वशुरकुकुन्दर'–(उणा–४२६) इत्युरान्तो निपात्यते ।

निष्ठुर–पुं–१३८६–કઠોર, કઠિન.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० कक्खटशब्दः ।

* नियते तिष्ठति निष्टुरः । 'श्वशुर'-(उणा-४२६) इत्युरे निपात्यते ।

निष्ठूत-पुं-१४८२-प्रेरणा કરેલું.

द्र० अस्तशब्दः ।

निष्ठेव-पुं-न.-१५२१-थूंકવું.

द्र० थूत्कृतशब्दः ।

* निष्ठीवनं निष्ठेवः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

निष्ठेवन-न.१५२१-थूंકવું.

निष्ठ्यूत-न.-१४८२-કાઢી મૂકેલું, ફેંકેલું.

द्र० अस्तशब्दः ।

* निष्ठीव्यते स्म निष्ठ्यूतम् । 'अनुनासिके च छ्वः शूट्' ।४।१।१०८।। इत्यूत्वम् ।

निष्ठ्यूति-स्त्री.-१५२१-थूंકવું,

द्र० थूत्कृतशब्दः ।

निष्ण-पुं-३४२-(शे.९२) પ્રવીણ, હોંશિયાર.

द्र० अभिज्ञशब्दः ।

निष्णात-पुं-३४२-પ્રવીણ, હોંશિયાર.

द्र० अभिज्ञशब्दः ।

* निष्णाति स्म निष्णातः । निष्णातेर्मुख्यार्थं परित्यज्य निपुणे रूढः । 'निनद्याःस्नातेः कौशले' ।२।३।२०।। इति षत्वम् ।

निष्पक्व-न.-१४८६-સારી રીતે પકાવેલું, ઉકાળેલું, ક્વાથ.

☐ क्वथित ।

* निःशेषेण पक्वं निष्पक्वम् ।

निष्पतिसुता-स्त्री-५३०-પુત્ર વિનાની વિધવા સ્ત્રી.

☐ निर्वीरा, [अवीरा शि. ४३] ।

निष्पत्राकृति-स्त्री-१३७२-અત્યંત પીડા.

☐ सपत्राकृति ।

* पत्रं-शरः सह पत्रमनेन सपत्रः कायनिक्षिप्तशरः, निर्गतं पत्रमस्मान्निष्पत्रः शरीरान्तर्निष्क्रान्तशरो मृगादिः सपत्रस्य निष्पत्रस्य च कारणं सपत्राकृतिः, निष्पत्राकृतिः, एतावुपचारादत्यन्तपीडनामात्रे वर्तेते । 'सपत्रनिष्पत्रादति व्यथने' ।७।२।८।। डाच् ।

निष्पन्न-पुं-१४८७-સિદ્ધ થયેલું.

☐ सिद्ध, निर्वृत्त ।

* निष्पद्यते स्म निष्पन्नः ।

निष्पाव-पुं.-११७४-વાલ.

☐ वल्ल, शितशिम्बिक ।

* निष्पूयते निपावः 'निरभेः पूल्वः' ।५।३।२१।। इति घञ् ।

निष्पाव-पुं-१५२१-ધાન્ય વગેરેના ફોતરાં કાઢી રાખવા તે.

☐ पवन, पव ।

* निष्पवनं निष्पावः 'निरभेः पूल्वः' ।५।३।२१।। इति घञ् ।

निष्पुलाक-पुं-५५-આવતી ચોવીશના ૧૪મા તીર્થંકર.

* निश्चितं पोलयति ज्ञानेन महान् भवति निष्पुलाकः । 'शुभिगृहिविदिपुलिगुभ्यः कित्' (उणा-३५) इत्याकः ।

निष्प्रवाणि-स्त्री.-६७१-નવું વસ્ત્ર.

☐ अनाहत, तन्त्रक ।

* प्रोयतेऽस्यामिति प्रवाणी-तन्तुवायशलाका, सा निर्गता अस्माद् निष्प्रवाणिः, 'निष्प्रवाणिः' ।७।३।१८१।। इति कजभावे निपात्यते ।

निसर्ग-पुं-१३७६-સ્વરૂપ સ્વભાવ.

द्र० आत्मन्शब्दः ।

* निसृज्यतेऽनेन निसर्गः ।

निसूदन-न.-३७१-હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* 'षूदि क्षरणे' निसूदनम् ।

निस्तल-न.-१४६७-ગોળ, વર્તુલાકાર.

☐ वर्तुल, वृत्त, परिमण्डल ।

* निर्गतं तलं प्रतिष्ठाऽस्य निस्तलम्, भूमौ-नास्ते तत्र वा रजो न तिष्ठति ।

निस्तर्हण-न.-३७०-હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* तृहेर्हिंसार्थस्य निष्पूर्वस्य, स्तृहेर्वा निपूर्वस्य निस्तर्हणम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

निस्त्रिंश–पुं–३७६–क्रूर,पापी.
☐ क्रूर, नृशंस, पाप।
* निस्त्रिंश इव घातुकत्वात् निस्त्रिंशः।

निस्त्रिंश–पुं–७८२–तलवार.
द्र० असिशब्दः।
* निष्क्रान्तस्त्रिंशतोऽङ्गुलिभ्यो निस्त्रिंशः, नञव्ययात् सङ्ख्यायाडः' ।७।३।१२३॥

'निस्वन'–पुं–१४०० शब्द.
* द्र० आरवशब्दः।

'निस्वान'–पुं–१४०० शब्द.
* द्र० आरवशब्दः।

निहाका–स्त्री–१२९७–घो.
☐ गोधा।
* नितरां जहाति निहाका। "भीण्शलि"–(उणा–२१) इति कः।

निह्नव–पुं–२७६–छुपाववानुं वचन.
☐ अपलाप।
* निह्नवनं निह्नवः।

नीका–स्त्री–१०८९–(शे-१६९) नीक,पाणीनी ખાઈ.
☐ पान, कुल्यासारणि, (सारणी)।

नीकाश–पुं–१४६२–समान, तुल्य.
द्र० उपमाशब्दः।
* नितरां काशते नीकाशः 'घञ्युपसर्गस्य–' ।३।२।८६॥ इति दीर्घः।

नीच–पुं–३८०–दुर्जन.
द्र० कर्णेजपशब्दः।
* निकृष्टमञ्चति नीचः। 'न्युदभ्यामञ्चेः स्त' (उणा–१००३) इति के टावद्भावे च 'अच्च् प्राग् दीर्घश्च' ।२।१।१०४॥ इति साधुः।

नीच–पुं–९३२–पामर, नीच, असंस्कारी.
द्र० इतरशब्दः।
* निम्नमञ्चति नीचः।

नीच–न.–१४२९–नीचुं,ठींगु.
द्र० कुब्जशब्दः।

* निम्नमञ्चति नीचम्। नीचैरस्त्यस्य वा अभ्रादित्वात् अप्रत्यये 'प्रायोऽव्ययस्य' ।७।४।६५॥ इत्यन्त्यस्वरादिलोपः।

नीच–पुं–३५८–(शे.९४)–निर्धन, हीन.
द्र० अकिञ्चनशब्दः।

नीचैस्–अ.–१५४१–नीचुं, अल्प, नानुं.
* न्यञ्चति नीचैः। 'न्युदभ्यामञ्चः–' (उणा–१००३)॥ इति कैसि साधुः। यथा–' नीचैर्वाति समीरणः'।

नीड–त्रि.–१३१९–पक्षीनो माळो.
☐ कुलाय।
* नीयते नीडः, त्रिलिङ्गः, 'कुगुहुनी–' (उणा–१७०)। इति कित् डः।

नीडज–पुं–१३१७–पक्षी.
द्र० अगौकस्शब्दः।
* नीडादण्डाच्च जातो नीडजः।

'नीडोद्भव'–पुं–१३१७–पक्षी.
द्र० अगौकस्शब्दः।

नीति–स्त्री ७४३–(शि. ६४)–न्याय.
द्र० अभ्रेषशब्दः।

नीप–पुं–११३८–कदंब वृक्ष.
द्र०–कदम्बशब्दः।
* नयति सुखं नीपः 'नियो वा' (उणा–३०२) इति कित् पः।

नीर–न.–१०६९–पाणी.
द्र० अप्शब्दः।
* नीयते नयति वा नीरम्। 'ऋज्यजि–' (उणा–३८८) इति किद् रः।

नीरद–पुं–१८– (प.)वादळ, मेघ.

नीरन्ध्र–न.–१४४७–घट्ट, निरंतर.
द्र० अविरलशब्दः।
* निर्गतं रन्ध्रमत्र नीरन्ध्रम्।

(नीराजन)–न०–७८९–युद्ध यात्रानी पहेला राजाओनुं शस्त्रपूजा–विधान.
☐ लोहाभिसार, (नीराजनाविधि)।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* नीरस्य-शान्त्युदकस्य अजनं क्षेपोऽत्र नीराजनम्, मन्त्रोक्त्या निःशेषवाहनादे राजनं वा ।

नीराजनाविधि-पुं-७८९-युद्ध यात्रानी पहेला राजाओनुं शस्त्रपूजा-विधान.

☐ लोहाभिसार, (नीराजन) ।

* नीरस्य-शान्त्युदकस्य अजनं क्षेपोऽत्र नीराजनम्, मन्योक्त्या निःशेषवाहनादे राजनं वा, तस्मात् परो विधिः । यद् दुर्गः

'लोहाभिसारस्तु विधिः परो नीराजनाद् नृपैः । दशम्यां दंशितैः कार्यः' इति **अमरस्तु**—

'लोहाभिसारोऽस्त्रभृतां राज्ञां नीराजनाविधिः' इति ब्रुवन्नीराजनामेव लोहाभिसारमाह ।

नीरुज्-पुं-४७४-नीरोगी.

☐ पटु, उल्लाघ, वार्त्त, कल्य ।

* नीष्क्रान्तो रोगाद् नीरुक् ।

नील-पुं-न. १९३-९निधि पैकी ८मो निधि.

* नीलवर्णत्वाद् नीलः ।

नील-पुं-न.-१३९७-श्याम वर्ण.

द्र० असितशब्दः ।

* नीलति नीलः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

नीलक-पुं-१२३९-लीलो घोडो.

* नील एव निलकः ।

नीलकण्ठ-पुं-३-(प.)-शंकर.

नीलः कण्ठोऽस्य इति गुणप्राधान्याद् नीलकण्ठः शंकरः ।

नीलकण्ठ-पुं-१९५-शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* नीलः कण्ठोऽस्य नीलकण्ठः ।

नीलकण्ठ-पुं-१३१९-मोर.

द्र० केकिन्शब्दः ।

* नीलः कण्ठोऽस्य नीलकण्ठः ।

नीलङ्गु-पुं-१२०२-शरीरनी अन्दर उत्पन्न थनार कृमि.

☐ 'नीलाङ्गु', कृमि ।

* शरीरस्यान्तर्भवः कृमिः, नीलति नीलङ्गुः, पुंलिङ्गः, "प्रीकैयै-' (उणा-७६१) इत्यङ्गुः ।

नीलपङ्क-पुं-१४६-(शे २१)-अंधकार.

नीलमणि-पुं-१०६५-नीलमणि.

☐ इन्द्रनील, [महानील शि-९५] ।

* नीलवर्णो मणिः नीलमणिः ।

नीललोहित-पुं-१९८-शंकर, महादेव

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* नीलः कण्ठे लोहितश्च केशेषु अतः नील-लोहित इति **पुराणम्** ।

नीलवस्त्र-पुं-२२५-बळदेव.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* नीलं वस्त्रमस्य नीलवस्त्रः ।

नीलवस्त्रा-स्त्री-२०५-(शे-५७)-पार्वती.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

नीलवासस्-पुं-१२१-शनि.

द्र० असितशब्दः ।

* नीलं वासोऽस्य नीलवासाः ।

नीला-स्त्री-५८७-ग्रीवानी आगळ रहेल बन्ने नाडीओ.

* ग्रीवायाः प्राग्भागे धमन्यौ नाड्यौ नील-वर्णत्वात् नीले ।

'नीलाङ्गु'-पुं-१२०२-शरीरनी अंदर उत्पन्न थनार करमिया.

☐ नीलङ्गु, कृमि ।

'नीलाम्बुजन्मन्'-न.११६४-नीलकमळ, काळुं.

द्र० इन्दीवरशब्दः ।

नीली-स्त्री-११६७-सेवाळ.

द्र० जलनीलिकाशब्दः ।

* नीलति नीली, नीलीवर्णा वा ।

नीलीराग-पुं-४७६-गाढ स्नेही, स्थिर राग-वाळो.

☐ स्थिरसौहृद, (स्थिरप्रेमन) ।

* नील्या इव स्थिरो रागोऽस्य नीलीरागः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नीलोत्पल–ન.–૪૮–૨૧ મા તીર્થંકરનું લાંછન.
(नीलोत्पल)–ન.–૨૨૯–કામદેવનું બાણ.
(नीलोत्पललाञ्छन)–પું–૧૩૦૮–વાસુકી નાગ, નીલોત્પલ જેવા વર્ણવાળો સફેદ નાગ.

☐ वासुकि, सर्पराज ।

* वसुकस्यापत्यं वासुकिः, सर्पाणां राजा सर्पराजः, श्वेतवर्णो नीलोत्पललाञ्छनश्चायम् ।

नीवाक–પું–૧૫૧૮–વચન માં સમાનતા, ક્રિયામાં આદર.

☐ प्रयाम ।

* नियतं वचनं नीवाकः, तुलाधृताऽनाधिक्यम्, क्रियादरो वा ।

नीवार–પું–૧૧૭૬–જંગલી ચોખા.

☐ वनव्रीहि ।

* नियतैर्व्रियते नीवारः । मुन्यन्नत्वात् 'नेवुः' ।५।३।७४।। इति घञ् ।

(नीवि)–સ્ત્રી–૮૬૯–મૂડી.

द्र० नीवीशब्दः ।

नीवी–સ્ત્રી–૬૭૩– (સ્ત્રીના) નીચેના વસ્ત્રની ગાંઠ.

☐ उच्चय ।

* नीयते जघन्यवस्त्रे नीविः । ''कृशृसृ'' (उणा–२९८) इति डिद्विः ङ्यां नीवी ।

नीवी–સ્ત્રી–૮૬૯–મૂલ ધન, પુંજી, મૂડી.

☐ मूलद्रव्य, परिपण, (नीवि) ।

* नीयते वृद्धिमसौ नीविः कया नीवी ।

नीवृत्–સ્ત્રી–૯૪૭–દેશ.

द्र० उपवर्त्तनशब्दः ।

* नियतं वर्तन्तेऽस्यां नीवृत् स्त्रीलिङ्गः, **अमरस्तु** पुंस्याह ।

नीव–ન.–૧૦૧૧–છાપરાનો આગલોભાગ, છાપરાના બન્ને છેડા.

☐ वलीक ।

* नीयते जलमन्नेन नीव्रम् । 'खुरक्षुर'–।। (उणा–३२६) ।। इति रे निपात्यते ।

नीशार–પું–૬૭૫–રજાઈ.

☐ हिमवातापहांशुक, [द्विखण्डक शे०–१३७, वरक शे. १३८] ।

* निशीर्यते शीताद्युपद्रवोऽनेन नीशारः । 'श्रो वायुवर्ण' ।५।३।२०।। इति घञ् । **यल्लक्ष्यम्**–'गौरिवाकृतनीशारः, प्रायेण शिशिरे कृशः' इति ।

नीहार–પું–૧૦૭૨–હિમ, ઝાકળ.

द्र० अवश्यायशब्दः ।

* निह्रियते नीहारः । 'घञ्युपसर्गस्य' ।३।२।८६।। इति दीर्घः ।

नुति–સ્ત્રી–૨૬૯–સ્તુતિ.

द्र० अर्थवादशब्दः ।

नुत्त–ન.–૧૪૮૨–પ્રેરેલું, કાઢી મુકેલું, ફેકેલું.

द्र० अस्तशब्दः ।

* नुद्यते स्म नुत्तम् ।

नुन्न–ન.–૧૪૮૨–પ્રેરેલું, કાઢી મુકેલું, ફેંકેલું.

द्र० अस्तशब्दः ।

* नुद्यते स्म नुन्नम् 'ऋह्रीघ्रा–।४।२।७६।। इति क्तस्य नत्वम् ।

नूतन–ન.–૧૪૪૮–નવું.

द्र० अभिनवशब्दः ।

* नवमेव नूतनम् । 'नवादीन–'। ७।२।१६० इति साधुः ।

नूत्न–ન.–૧૪૪૮–નવું.

द्र० अभिनवशब्दः ।

* नवमेव नूत्नम् ।

नूनम्–અ.–૧૫૪૦–નિશ્ચય.

☐ अवश्यम् ।

* नूनं 'नशिनूभ्यां नक्तनूनौ च' (उणा–९३५) इत्यम् यथा–'नूनं हन्ताऽस्मि रावणम् ।'

नूपुर–પું–ન.–૬૬૫–ઝાંઝર, કડલું.

द्र० अङ्गदशब्दः ।

* नुवति–स्तौतीव नूपुरम् । पुंक्लीबलिङ्गः। 'श्वशुर'–(उणा–४२६) इत्युरे निपात्यते ।

नृ–પું–૩૩૭–માણસ.

द्र० नरशब्दः ।

* नयतीति ना । 'नियो डित्' (उणा–८५४) इति ऋः ।

नृचक्षस्–પું–૧૮૭–રાક્ષસ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० असृक्पशब्दः ।

* नृन् चेष्टे नृचक्षाः । 'चक्षः शिद् वा' (उणा॰ ९६९) इत्यस् ।

नृजल–न.–६३३–મૂત્ર.

☐ मूत्र, वस्तिमल, मेह, प्रस्राव, स्रव ।

* नुः–नरस्य जलं नृजलम् ।

नृत्त–न.–२८०–નાચ.

द्र० ताण्डवशब्दः ।

* नर्तनं नृत्तम्, 'क्लीबेक्तः' ।५।३।१२३।। इति क्तः ।

नृत्य–न.–२८०–નાચ.

द्र० ताण्डवशब्दः ।

* नृत्यते नृत्यम्, 'ऋदुपान्त्या–' ।५।१।४१।। इति क्यप् ।

नृत्यप्रिय–पुं–१३२० (शे.१८०) મોર.

द्र० केकिन्शब्दः ।

नृधर्मन्–पुं–१८९–કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

* नुः–मनुष्यस्येव धर्मः श्मश्रुलत्वादिरस्य नृधर्मा । 'द्विपदाद् धर्मादन्' ।७।३।१४१।। इत्यन् समासान्तः, एवं मनुष्यधर्माऽपि ।

नृप–पुं–६९०–રાજા.

☐ राजन्, राज्, पृथिवीशक्र, मध्यलोकेश, भूभृत्, महीक्षित्, पार्थिव, मूर्धाभिषिक्त, भूप, प्रजाप, (भूपाल, लोकपाल, नरपाल), [मूर्धावसिक्त शि.५९] ।

नृपमन्दिर–न.–९९२–રાજમહેલ.

☐ सौध ।

नृपलक्ष्मन्–न.–६१६(शे. १४१)–રાજાનું છત્ર.

☐ छत्र, आतपवारण, (आतपत्र, उष्णवारण) ।

नृपासन–न.–७१६–સિંહાસન.

☐ भद्रासन ।

नृयज्ञ–पुं–८२२–અતિથિની પૂજા તે મનુષ્ય યજ્ઞ.

☐ अतिथिपूजन ।

* नृभ्यो यजनं दानं नृयज्ञः ।

नृवेष्टन–पुं–२०० (शे.४५) શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

नृशंस–पुं–३७६–ક્રૂર, પાપી.

☐ क्रूर, निस्त्रिंश, पाप ।

* नृन् शंसति–हिनस्ति नृशंसः ।

नृसिंहवपुष्–पुं–२१८ (शे. ७०) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

नेतृ–पुं–४– (प.)–આ શબ્દ જોડવાથી સ્વામિવાચક શબ્દ બને છે.

नेतृ–पुं–३५८–સ્વામી, નાયક.

द्र० अधिपशब्दः ।

* नयति नियुङ्क्ते नेता ।

नेत्र–पुं–न.–५७५–આંખ.

द्र० अक्षिशब्दः ।

* नीयतेऽनेन दृश्यमिति नेत्रम्, पुंक्लीबलिङ्गः । 'नीदाम्ब्'–।५।२।८८।। इति त्रट् ।

नेत्राम्बु–न.–३०७–આંસુ.

द्र० अश्रुशब्दः ।

* नेत्रस्याम्बु नेत्राम्बु ।

नेदिष्ठ–न.–१४५२–અત્યંત નજીક.

☐ अन्तिकतम, [नेदीयस् शि. १३०] ।

* अतिशयेन अन्तिकं नेदिष्ठम् । 'बाढान्तिकयोः साधनेदौ' ।७।४।३७।। इति नेदादेशः, नेदीयोऽपि ।

नेदीयस्–न –(शि.१३०)१४५२–અત્યંત નજીક.

☐ अन्तिकतम, नेदिष्ठ ।

* अतिशयेन अन्तिकं नेदिष्ठम् । बाढान्तिकयोः साधनेदौ' ।७।४।३७।। इति नेदादेशः, नेदीयोऽपि ।

नेपथ्य–न.६४५–વસ્ત્ર, અલંકાર, માળા વિ. થી થતી અંગશોભા.

☐ वेष, आकल्प [वेश शि. ५०]

* नेत्रयोः पथ्यं नेपथ्यं, पृषोदरादित्वात् ।

नेपाली–स्त्री–१०६०–મણસીલ ધાતુ.

द्र० करवीराशब्दः ।

* नेपालदेशभवत्वाद् अभेदेन नेपाली, नैपाली अपि ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नेम–पुं–१४३४ઙ્કડો–અધોભાગ.

द्र० अर्धशब्दः ।

* नीयते नेमः । 'अर्त्तीरि'–(उणा-३३८)इति मः

नेमि-पुं–२८–२२મા તીર્થંકર.

☐ ।नेमिन् शि. २] ।

* धर्मचक्रस्य नेमिवन्नेमिः नेमीतीनन्तोऽपि दृश्यते यथा 'वन्दे सुव्रतनेमिनौ' इति ।

नेमि–पुं–३०–२२માતીર્થંકર.

☐ अरिष्टनेमि ।

नेमि–पुं–३५–હરિવંશમાં ઉત્પન્ન ભગવાન નેમિનાથ.

नेमि–स्त्री–७५६ પૈડાનો ગોળ ફરતો ભાગ.

☐ धारा, प्रधि ।

* नयति नेमिः स्त्रीलिङ्गः, 'नीसा-'(उणा–६८७) इति मिः ।

नेमि–पुं–१०५ (શે.१४)–ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

'नेमि'–पुं–१०९१–ગરગડી.

☐ नेमी, तन्त्रिका ।

(नेमि)–पुं–११४२–તણુછ.

द्र० तिनिशशब्दः ।

नेमिन्–पुं–२८–२२મા તીર્થંકર.

☐ नेमि, अरिष्टनेमि ।

'नेमिन्'–पुं–११४२–તણછ.

द्र० तिनिशशब्दः ।

नेमी–स्त्री -१०९१–ગરગડી.

☐ 'नेमि' तन्त्रिका ।

* नीयते जलमनया नेमीः स्त्रीलिङ्गः ।

नेरिन्–पुं -१७४–(શે.३१)–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

नैकभेद–न.–१४४९–અનેક પ્રકાર.

☐ उच्चावच, (नानाप्रकार) ।

* न एको नैकः, निरनुबन्धोऽत्र नः, 'नाम नाम्नैकार्थ्ये' ।३।१।१८।। इति समासः, नैकोभेदोऽस्य नैकभेदं नानाप्रकारमित्यर्थः ।

(नैकसेय) पुं–१८७–રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

नैगम–पु–८६७–વેપારી.

द्र० आपणिकशब्दः ।

* निगमे–पुरे मार्गे वा भवो नैगमः ।

नैचिक–न.–१२६४ બળદનું માથું.

☐ [नैचिकी शि.११२ ।

* नीचैश्चरति नैचिकम् । 'नैचिकी' इत्यन्ये ।

नैचिकिन्–पुं–(શિ११२)-१२६४ બળદનું માથું.

☐ नैचिक ।

नैचिकी–स्त्री–१२७०–ઉત્તમગાય.

* नीचैश्चरति नैचिकी । 'चरति' ।६।४।११।। इतीकण्, 'प्रायोऽव्ययस्य' ।७।४।६५।। इत्यन्त्यस्वरादिलोपः ।

नैपाली–स्त्री–१०६० (શિ.९३) મણશીલ ધાતુ.

द्र० करवीराशब्दः ।

नैमित्त–पुं–४८२ (શિ. ३६) દેવજ્ઞ, જ્યોતિષી.

द्र० आदेशिनशब्दः ।

नैमित्तिक–पुं–४८२–(શિ. ३६) દેવજ્ઞ, જ્યોતિષી.

द्र० आदेशिन्शब्दः ।

नैमेय–पुं–८६९–ફેરફાર કરવો, સાટું–અદલો–બદલો કરવો.

द्र० निमयशब्दः ।

* निमेये–परिवर्तनीये भवो नैमेयः ।

नैयायिक–पुं–८६२– નૈયાયિક તર્ક શાસ્ત્રનો વિદ્વાન અથવા અભ્યાસી.

☐ आक्षपाद, यौग ।

* न्यायः–पञ्चावयववाक्यादिः, तं वेत्ति अधीते वा नैयायिकः, न्यायादित्वात् इकण्, 'य्वः पदान्तात्-' ।७।४।५।। इत्यैकारागमः ।

नैरयिक–पुं–१३५८–(શિ०-१२२)–નારકી.

द्र० अतिवाहिकशब्दः ।

नैर्ऋत–पुं–१६९–નૈઋત દિશાનો સ્વામી.

नैर्ऋत–पुं–१८८–રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

* निर्ऋतेर्दिक्पालस्य अपत्यं नैर्ऋतः ।

(नैर्ऋती)–स्त्री–१६९– નૈઋત દિશા.

नैश्रिन्त्य–न.-७५–(શે०-२)–મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नैष्किक-पुं-७२३-दीनार रूपा नाणानो अधिकारी.

☐ रूपाध्यक्ष, [टङ्कपति शि०६२] ।

* निष्के-दीनारादौ नियुक्तो नैष्किकः, टङ्कपतिरपि ।

(नैसर्प)-पुं-१९३-नव निधि पैकी पहेलो निधि.

* जैनसमये तु नैसर्पाद्या निधयः, यदवोचाम **त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते**-

'नैसर्पः पाण्डुकश्चाथ, पिङ्गलः सर्वरत्नकः । महापद्मः कालमहाकालौ माणवशङ्खकौ ॥१॥ तेषामेवाभिधानैस्तु, तदधिष्ठायकाः सुराः । पल्योपमायुषो नागकुमारास्तत्रवासिनः ॥२॥

नैस्त्रिंशिक-पुं-७७१- तलवारवाळो.

* निस्त्रिंशः प्रहरणमस्य नैस्त्रिंशिकः । 'प्रहरणम् ।६।४।६२॥ इतीकण् ।

नो-अ.-१५३९- नहि,अभाव, निषेध.

☐ अ, न, नहि ।

* नयति नो, बाहुलकात् डो । यथा-'नो जानीमः किमत्र विधास्यति ।'

नौ-स्त्री-८७६- नाव, वहाण.

द्र० तरणीशब्दः ।

* नुद्यते कर्णधारैर्नौः, स्त्रीलिङ्गः । 'ग्लानुदिभ्यां डौः' (उणा-८६८) ।

नौकादण्ड-पुं-८७७-हलेसुं, नाव चलावनारनो दंड.

द्र० क्षेपणीशब्दः ।

* येन नौर्वाह्यतेऽसौ नौकादण्डः ।

न्यक्कार-पुं-४४१-तिरस्कार, पराभव.

द्र० अत्याकारशब्दः ।

* न्यक्करणं न्यक्कारः ।

न्यक्कृत-पुं-४४०-धिक्कारायेलो.

☐ अपध्वस्त, धिक्कृत ।

* न्यक्क्रियते स्म न्यक्कृतः ।

न्यक्ष-पुं-१४३३-समस्त, बधुं.

द्र० अखण्डशब्दः ।

* न्यक्ष्णोति-व्याप्नोति न्यक्षः, निष्क्रान्तमक्षादिति वा ।

न्यग्रोध-पुं-६००- वाम, बन्ने हाथ आडा लांबाकरे एटली लंबाई.

☐ व्याम, व्यायाम [वियाम, बाहुचाप, तनूतल शे०-१२५] ।

* न्यग् रुणद्धि न्यग्रोधः ।

न्यग्रोध-पुं-११३२-वड.

☐ बहुपात्, वट, वैश्रवणालय ।

* न्यग् रोहति न्यग्रोधः, 'वीरुन्न्यग्रोधौ' ।४।१ २१॥ इति धत्वे साधुः, न्यक्-तिर्यग् मार्ग मूलै रुणद्धि वा ।

न्यङ्कु-पुं-१२९३-हरणनी एक जात.

* न्यञ्चति न्यङ्कुः, त्रिकेण विपुलोन्नतः शम्बराकृतिः, 'नेरञ्चेः' (उणा-७२४) इत्युः न्यक्वादित्वात् कत्वम् ।

न्यञ्च-पुं-१४२९-ठींगुं, नीचुं.

द्र० कुब्जशब्दः ।

* नियतमञ्चति न्यग् ।

न्यञ्चित न.-१४८२-नीचे फेंकेलुं.

☐ अधःक्षिप्त ।

* न्यच्यते स्म न्यञ्चितम् ।

न्याद-पुं-४२३- भोजन, खावुं ते.

द्र० अदनशब्दः ।

* न्यादनं न्यादः । 'न्यादो नवा' ।५।३।२४॥ इत्यलि निपात्यते ।

न्याय-पुं-७४२-न्याय, नीति.

द्र० अभ्रेषशब्दः ।

* नियतमीयतेऽनेन न्यायः, 'न्यायावाया'- ।५।३।१३४॥ इति घञि निपात्यते ।

न्यायद्रष्टृ-पुं-७१९-(शे०-१४१) न्यायाधीश.

☐ प्राड्विवाक, अक्षदर्शक ।

[स्थेय शे. १४१] ।

न्याय्य-न.-७४३- न्याययुक्त, व्याजबी.

द्र० अभिनीतशब्दः ।

* न्यायादनपेतं न्याय्यम्, 'न्यायार्थादनपेते' ।७। ।१।१३॥ इति यः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

न्यास-पुं-८७०-थापणु.

☐ निक्षेप, उपनिधि ।

* न्यस्यते-निक्षिप्यते न्यासः ।

(न्यास)-पुं-२५६ કઠિન પદોને સ્પષ્ટ કરી અર્થ કરવો તે.

☐ पञ्जिका, (पदभञ्जिका) ।

न्यासार्पण-न.-(८७०)-थापणु पाछी आपवी

☐ प्रतिदान, [परिदान शि. ७७]

न्युज-पुं-४५३-(शि०.३२)-कुबडो.

☐ कुब्ज, गडुल ।

न्युब्ज-पुं-४५७-(शि०-१०६)-नीचा मुख वाळो.

☐ अधोमुख, अवाच् ।

卐

'प'

प-पुं ७(प.)-આ શબ્દ લગાડવાથી ખાનાર વાચક શબ્દ બને છે.

पक्व-न.-४१२ પાકી ગયેલું, પાણીથી રાંધેલું અન્ન.

☐ राद्ध, सिद्ध ।

* पच्यते स्म पक्वम् ।

पक्व-न.-१४८५-પાકેલું.

☐ परिणत ।

* पच्यते स्म पक्वम् । 'क्षैशुषिपचो मकवम्' ।४।२।७८।। इति साधुः ।

पक्वण-पुं-न.-१००२-ભીલોનું રહેઠાણ.

☐ शबरावास ।

* पच्यतेऽस्मिन् पक्वणः, पुंक्लीबलिङ्गः, 'चिक्वण-' (उणा-१९०) इत्यणे निपात्यते ।

पक्ष-पुं-१४७- १५ दिवस, પખવાડિયું.

* पचति भूतानि पक्षः, 'मावावद्यमि-' (उणा-५६४) ।। इत्यादिना सः ।

पक्ष-पुं-७८१-બાણના પુંખ માં રહેલ ગીધ આદિનાં પીંછાં..

☐ वाज, (छदाऽऽवली, पत्रपाली) ।

* पच्यते इति पक्षः, गृध्रकङ्कपत्रादिः ।

पक्ष-पुं-१३१८-પક્ષીની ચાંચ.

द्र० गरुत्शब्दः ।

* पच्यते कालेन पक्षः, 'मावावदि-।।(उणा-५६४ ।। इति सः ।

पक्षक-पुं-१००७-ખડકીનું દ્વાર, ખડકી.

☐ पक्षद्वार । [खटक्किका-शि-८७] ।

* पक्षस्य तुल्यः पक्षकः, खटक्किकाऽपि ।

पक्षति-स्त्री-१४७- પડવો (तिथि).

☐ प्रतिपत् ।

* पक्षस्य मूलं-प्रारम्भः पक्षतिः, स्त्रीलिङ्गो, 'पक्षात्तिः' ।७।१।८९।। इति तिः ।

पक्षति-स्त्री-१३१८-પાંખનું મૂળ.

☐ पक्षमूल ।

* पक्षस्य मूलं पक्षतिः, स्त्रीलिङ्गः, 'पक्षात् तिः' ।७।१।८९ ।।

पक्षद्वार-न.-१००७- ખડકીનું દ્વાર.

☐ पक्षक [खटक्किका शि-८७] ।

*पक्षद्वारं-पार्श्वद्वारम् ।

पक्षभाग-पुं-१२२८-હાથીના પડખાનો ભાગ.

* पक्षयोर्भागः पक्षभागः, गजस्य पार्श्वप्रदेशः ।

पक्षमूल-न०-પાંખનું મૂળ.

☐ पक्षति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पक्षस्य मूलं पक्षमूलम् ।

पक्षान्त- (द्वि. व)-पुं-१४८-પૂનમ, અમાસ (બ-ને).

☐ पञ्चदशी, यज्ञकाल, पर्वन् ।

* पक्षस्यान्तौ पक्षान्तौ ।

पक्षिन्-पुं-१३१६-પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* पक्षाः सन्ति अस्य पक्षी ।

(पक्षिन्)-पुं-१४४-બેરાત વચ્ચેનો દિવસ.

* निशयोर्मध्ये दिवसो पक्षीत्याहुः ।

पक्षिणी-स्त्री-१४४-વર્તમાન અને આગામી દિવસની વચલીરાત.

* पक्षौ विधेते अस्याः पक्षिणी, वर्तमानागामि-दिवसयो पक्षयोरिवमध्ये वर्तमानत्वात् ।

पक्षिमृगगत्यनुहारक-न.-१२४८-ઠેકડા મારતી ગતિ, પક્ષી અને મૃગના જેવી ગતિ.

☐ प्लुत, लङ्घन ।

* पक्षिणां मृगाणां मृगगत्यनुयायि पक्षि-मृगगत्यनुहारकम् ।

पक्षिलस्वामिन्-पुं-८५४-વાત્સ્યાયન મુનિ.

द्र० अङ्गुलशब्दः ।

* प्रशस्तौ पित्रोः पक्षावस्य स्तः पक्षिलः, स चासौ स्वामी पक्षिलस्वामी ।

पक्षिसिंह-पुं-२३१-(शे०-८०)- ગરુડ પક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

पक्षिस्वामिन्-पुं-२३१-ગરુડ પક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

* पक्षिणां स्वामी पक्षिस्वामी ।

पक्ष्मन्-पुं-न.-५८०-આંખની પાંપણ.

* पच्यते-विस्तीर्यते पक्ष्म, पुंक्लीबलिंगः, 'सात्यन्नात्मन्'-(उणा—९१६) ॥ इति मनि निपात्यते ।

पङ्क-पुं-न.-१०९०-કાદવ.

द्र० कर्दमशब्दः ।

* पञ्च्यते-विस्तार्यते जालेन पङ्कः, पुंक्लीब-लिङ्गश्चायं न्यङ्क्वादित्वात् कत्वम् ।

पङ्क-पुं-न.-१३८१-પાપ, દુષ્કૃત્ય.

द्र० अंहस्शब्दः ।

* पञ्च्यते पङ्कः, पुंक्लीबलिंगः ।

पङ्कक्रीडनक-पुं-११८८ (शे०-१८६) ભૂંડ.

द्र० आखनिकशब्दः ।

पङ्कज-न०-११६२-કમળ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

पङ्कजन्मन्-न.-११६२-કમળ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

पङ्कजिनी-स्त्री-११६०-કમળનો વેલો.

द्र० नलिनीशब्दः ।

* पङ्कजमस्ति अस्यां पङ्कजिनी, अब्जादित्वादिन् यौगिकत्वात् कमलिनीत्यादयः ।

पङ्कप्रभा-स्त्री-१३६०-૪થી નરકની પૃથ્વી.

* पङ्केन प्रभाति पङ्कप्रभा ।

पङ्करुह्-न.-११६२-કમળ

द्र० अरविन्दशब्दः ।

* पङ्के रोहति पङ्करुट् ।

पङ्करुह-न.-११६२-કમળ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

* पङ्के रोहति पङ्करुहम् ।

पङ्क्ति-स्त्री-१४२३- શ્રેણી, ઓળી.

द्र० आलिशब्दः ।

* पञ्च्यते पङ्क्तिः ।

(पङ्क्ती)-स्त्री-१४२३-ઓળી.

द्र० आलिशब्दः ।

पङ्गु-पुं-४५२-પાંગળો.

☐ श्रोण, [पङ्गुल, पीठसर्पिन् शे०-१०५] ।

* पायति-शुष्यति पादवैकल्यात् पङ्गुः ।

'प्रीकैनीलिः'-(उणा-७६१) इत्यङ्गुक् ।

पङ्गु-पुं-१२१-(शे०-१५-)શનિગ્રહ.

द्र० असितशब्दः ।

पङ्गुल-पु-११४३-સફેદકાચ જેવો ઘોડો.

* पङ्गून् लाति पङ्गुलः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पङ्गुल-पुं-४५२-(शि०-१०५) -પાંગળો.

☐ पङ्गु, श्रोण । [पीठसर्पिन शि०-१०५]।

पज्ज-पुं-८९४-શુદ્ર.

द्र० अन्त्यवर्णशब्दः ।

* पद्भ्यां जातः पज्जः, यत् **श्रुतिः** 'पद्भ्यां शूद्रोऽजायत' इति ।

पञ्चकृत्वस्-अ.-१५४२-(शे. २०६)-પાંચવાર.

पञ्चजन-पुं-३३७-મનુષ્ય.

द्र० नरशब्दः ।

* पञ्चभिः-पृथिव्यादिभिः जायते पञ्चजनः ।

पञ्चज्ञान-पुं-२३३-બુદ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* पञ्चानां विज्ञान-वेदना-संज्ञा-संस्कार-रूप-लक्षणानां स्कन्धानां ज्ञानमस्य पञ्चज्ञानः ।

पञ्चत्व-न०-३२४-મૃત્યુ.

द्र० अत्ययशब्दः ।

* देहस्तावत् पञ्चभूतारब्धो, मरणे त्वस्य पञ्चानां भावः पञ्चत्वम्, प्रत्येकं स्वांशसंक्रमात् ।

पञ्चदशी-(द्वि. व.)-स्त्री-१४८-પૂનમ-અમાસ (બન્ને).

द्र० पक्षान्तशब्दः ।

* पञ्चदशानां पूरण्यौ पञ्चदश्यौ ।

'पञ्चनख'-पुं-१२८५-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

(पञ्चबाण)-पुं-२२९-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

(पञ्चबाण)-पुं-१६-(प.)-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

पञ्चभद्र-पुं-४३४-દ્યુતાદિકનો વ્યસની.

☐ विप्लुत, व्यसनिन् ।

* पञ्च भद्राणि-कल्याणानि अस्य पञ्चभद्रोऽभद्रः, विपरीतलक्षणया भद्रमुखवत् ।

पञ्चभद्र-पुं-१२३६-પંચકલ્યાણી ઘોડો.

* पञ्चहृदयादीनि (हृत्पृष्ठमुखपार्श्वानि) श्वेतानि भद्राणि कल्याणहेतवोऽस्य पञ्चभद्रः ।

पञ्चम-पुं-१४०१-સાત સ્વરોમાંનો પાંચમો સ્વર.

* पञ्चमस्थानभवत्वात् पञ्चमः । **यदाह**- 'वायुः समुत्थितो नाभेरुरोहृत्कण्ठमूर्धसु । विचरन् पञ्चमस्थानप्राप्त्या 'पञ्चम' उच्यते ॥५॥

पञ्चमुख-पुं-१९६-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* पञ्च मुखानि-सद्यो-जात वामदेवाऽघोरतत्पुरुषेशानलक्षणानि अस्य पञ्चमुखः ।

पञ्चयज्ञपरिभ्रष्ट-पुं-८५९-બ્રહ્મયજ્ઞ વગેરે પાંચ યજ્ઞથી ભ્રષ્ટ થયેલ.

☐ मलिम्लुच ।

* पञ्चभिर्ब्रह्मयज्ञादिभिः परिभ्रष्टः ।

पञ्चलोह-न.-१०५०-તાંબું વગેરે પાંચ ધાતુ.

☐ सौराष्ट्रक ।

* पञ्च ताम्र-रीति-त्रपु-सीसक-कालायस-लक्षणानि लोहानि अस्मिन् पञ्चलोहम् ।

पञ्चशाख-पुं-५९१-હાથનો પંજો.

द्र० करशब्दः ।

* पञ्च अङ्गुलिलक्षणाः शाखा अस्य पञ्चशाखः ।

पञ्चशिख-पुं-१२८४-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

* पञ्च शिखा अस्य पञ्चशिखः, पचञ्भिः श्यति वा ।

पञ्चाङ्गगुप्त-पुं-११५३-કાચબો.

द्र० कच्छपशब्दः ।

* पञ्चाङ्गेन गुप्तः पञ्चाङ्गगुप्तः ।

पञ्चाङ्गी-स्त्री-१२५१-લગામ, ચોકડું.

द्र० कविकाशब्दः ।

* पञ्च अङ्गानि अवयवा यस्याः पञ्चाङ्गी ।

पञ्चाङ्गुल-पुं-११५०-એરંડો.

द्र० एरण्डशब्दः ।

* पञ्च अङ्गुलयोऽस्य पञ्चाङ्गुलः, अङ्गुलिसदृशपञ्चपत्रावयवत्वात् 'बहुव्रीहेः काष्ठे' ।७।३।१२४॥ इति । टः समासान्तः ।

पञ्चार्चिष्-पुं-११७-બુધ ગ્રહ.

द्र० ज्ञशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पञ्चार्चिर्षोऽस्य पञ्चार्चिः ।

पञ्चास्य-पुं-१२८४-सिंह.

द्र० इभारिशब्दः ।

* पञ्च आस्यानि-मुखानि, मुखेन पादैश्च योद्धृत्वात् अस्य पञ्चास्यः, पञ्च्यते पञ्चं विस्तारवदास्यमस्येति वा ।

पञ्चेषु-पुं-१६-(प.)-कामदेव.

पञ्जिका-स्त्री-२५६-कठिन पदोने स्पष्ट करी अर्थ करवो ते. (लघुटीका).

☐ पदभञ्जिका । (न्यास) ।

* पञ्चयन्ते-व्यक्तिक्रियन्ते पदार्था अनया पञ्चिका । 'नाम्नि' पुंसि च' ।५।३।१२१।। इति णकः, पृषोदरादित्वाद् जत्वे पञ्जिका । अर्थाद् विषमाण्येव पदानि भनक्ति पदभञ्जिका ।

पट-त्रि.-६६७-वस्त्र.

द्र० अंशुकशब्दः ।

* पटति-विस्तीर्यते पटः, त्रिलिङ्गः, 'सुचेलकः पटोऽस्त्री' **इत्यमरो** विशेषमाह ।

'पट'-पुं-११४२-चारोळीनुं झाड.

द्र० पियालशब्दः ।

पटकुटी-स्त्री-६८१-रावटी, वस्त्रनुं नानुं घर.

☐ केणिका, गुणलयनिका ।

* पटानां कुटी पटकुटी ।

(पटचोर)-पुं-३८१-चोर.

द्र० ऐकागारिकशब्दः ।

पटच्चर-न.-६७८-जीर्ण वस्त्र.

☐ जीर्णवस्त्र ।

* पट इवाचरत् पटत् 'भूतपूर्वे पटत् पटच्चरम् 'भूतपूर्वे ष्चरट्' ।७।२।७८।। पटच्चरः 'पटो जीर्णः' इति पुंसि **माला** ।

पटल-त्रि.-१०१०-छापरुं.

☐ छदिष् ।

* पटति-स्थगयति पटलं, त्रिलिङ्गः, 'मृदिकन्दि'-(उणा-४६५) इत्यलः, पटं लातीति वा ।

पटल-स्त्री-न.-१४११-समूह, समुदाय.

द्र० उत्करशब्दः ।

* पटति पटलः, स्त्रीक्लीबलिङ्गः, 'मृदिकन्दि'-(उणा-४६५) इत्यलप्रत्ययः ।

पटवासक-पुं-६३७-अबील, कुंकुम, केशर चूर्ण वि. सुगंधी चूर्ण.

☐ पिष्टात ।

* पटो वास्यतेऽनेन पटवासः, के पटवासकः ।

पटह-पुं-न.-२९४-नगारुं, दुंदुभि.

☐ भेरी, दुन्दुभि, आनक ।

* पटन्ति-हर्षं गच्छन्ति अत्र पटहः, पुंक्लीबलिङ्गः, 'कृपकटिपटि-' (उणा-५८९) इत्यहः, पटे हन्यते इति वा पटहः **केचिद्** द्वौ द्वौ भिन्नार्थौ आहुः, वाद्यविशेषः ।

पटह-पुं-न.-७९९-युद्धनो पटह, ढोल, युद्ध वाजित्रनो ध्वनि.

☐ आडम्बर ।

* पटे हन्यते स्म पटहो वाद्यविशेषः, यद् **वाचस्पतिः** 'महासमरतूर्ये तु, पटहाडम्बरावुभौ' पुंक्लीबलिङ्गावेतौ ।

पटाका-स्त्री-७५०-(शि.६४)-धजा.

द्र० केतनशब्दः ।

पटु-पुं-३४३-प्रवीण, होशियार.

द्र० अभिज्ञशब्दः ।

* पटति दाक्ष्यं पटुः 'भृमृतृत्सरि'-(उणा-७१६) इत्युः ।

पटु-पुं-३८४-दक्ष, कार्यकुशळ.

द्र० उष्णकशब्दः ।

* पटति पटुः ।

पटु-पुं-४७४ नीरोगी.

द्र० उल्लाघशब्दः ।

* पटति आरोग्यं पटुः ।

पटु-पुं-१३८५-अत्यंत गरम, उष्ण स्पर्श.

द्र० उष्णशब्दः ।

* पटति उष्णतां पटुः ।

पटोलिका-स्त्री-११८८-पटोळ.

☐ कोशातकी ।

* पटति पटोलि, 'कटिपटि-' (उणा-४९३) इत्योलः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पट्ट–न.–१०४१–(शे.१६०)–સીસું.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

पट्टन–न.–९७२–(शि.८५)–નગર.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

पट्टिस–पुं–७८७–શસ્ત્રનો એક પ્રકાર.

द्र० चक्रशब्दः ।

* पटति आरातीन् पट्टिसः, 'पटिविम्याम्–' (उणा–५७९) इति टिसः, अयं तालव्य इत्यन्ये ।

(पट्टिश)–पुं–७८७–શસ્ત્રનો એક પ્રકાર.

द्र० चक्रशब्दः ।

पण–पुं–३६२–પગાર, મૂલ્ય, મજૂરી,

द्र० कर्मण्याशब्दः ।

* पण्यते–आभाष्यते पणः । 'पणेर्मानः' ।५।३।३२।। इत्यल् ।

पण–पुं–४८६–જુગાર.

द्र० अक्षवतीशब्दः ।

* पण्यते पणो बन्धकः ।

पणव–पुं–२९४ (शे.–८४) ઢોલ, વાદ્યવિશેષ.

☐ किङ्कण ।

पणाङ्गना–स्त्री–५३२–ગણિકા, વેશ્યા.

द्र० गणिकाशब्दः ।

* पण्येन पणेन अङ्गना पणाङ्गना ।

पणास्थिक–पुं–१२०६–કોડી.

द्र० कपर्दशब्दः ।

* पणाय–व्यवहाराय अस्थि अस्य पणास्थिकः ।

पणितव्य–न.–८७१–ખરીદવા યોગ્ય.

☐ विक्रेय, पण्य ।

* पण्यते पणितव्यम् ।

पण्ड–पुं–५६२–નપુંસક.

द्र० क्लीबशब्दः ।

* पण्डते–गच्छति उभयव्यञ्जनतां पण्डः । पनायति स्त्रीपुंसाविति वा 'पञ्चमाड्डः' (उणा–१६८) ।। पण्डुरपि ।

पण्डा–स्त्री–३१०–તત્ત્વને અનુસરનારી બુદ્ધિ.

* तत्त्वानुगामिनी मतिः, पण्यते–स्तूयते पण्डा, 'पञ्चमाड्डः' (उणा–१६८) इति डः ।

पण्डित–पुं–३४१–વિદ્વાન.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* पण्डते–जानाति इति पण्डितः, पण्डा बुद्धिः सञ्जाता अस्य इति वा तारकादित्वादितः ।

पण्डु–पुं–५६२–(शि.४५)–નપુંસક.

द्र० क्लीबशब्दः ।

पण्य–न.–८७१ ખરીદવા યોગ્ય.

☐ पणितव्य, विक्रेय ।

* पण्यते पण्यम्, 'वर्योपसर्या–' ।५।१।३२।। इति ये साधुः ।

पण्यवीथिका–स्त्री–९८८–(शि.८५)–બજાર.

द्र० वणिग्मार्गशब्द ।

पण्यवीथी–स्त्री–९८८–(शि.८५)–બજાર.

द्र० वणिग्मार्गशब्दः ।

पण्यशाला–स्त्री–१००२–હાટ, દુકાન.

द्र० अट्टशब्दः ।

* पण्यस्य शाला पण्यशाला ।

पण्याङ्गना–स्त्री–५३२–ગણિકા, વેશ્યા.

द्र० गणिकाशब्दः

* पण्येन अङ्गना पण्याङ्गना ।

पण्याजीव–पुं–८६७–વેપારી.

द्र० आपणिकशब्दः ।

* आपणायतीत्यापणिकः, 'आकः पणिपनि–' (उणा–३९) इति इक; आपणः प्रयोजनमस्येति वा, प्रापणिकोऽपि ।

पनग–पुं–१३१६–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* पतति अनेन पतः–पक्षः, स्थादित्वात् कः, पतैर्गच्छति पतगः ।

पतङ्ग–पुं–९५–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* पतति–गच्छति व्योम्नीति पतङ्गः । 'पतितमि'–(उणा–९८) ।। इत्यादिना अङ्गः, पतः सन् गच्छतीति

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वा 'नाम्नो गमः खड्डौ च-' ।५।१।१३१।। इत्यादिना खड्ड ।

पतङ्ग—પું–૧૨૧૩– પતંગિયું, તીડ.

☐ शलभ ।

* पतो गच्छति पतङ्गः, 'नाम्नो गमः–' ।५।२। १३१।। इति खड्ड । पततीति वा 'पतितमि–(उणा– –९८) इत्यङ्गः ।

पतङ्ग–પું–૧૩૧૬–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* 'पतितमि' इत्यङ्गे पतङ्गः, पतैः गच्छतीति वा । (उणा–७८) ।

(पतङ्ग)–ન.–૬૪૨–રક્ત ચંદન, રતાંજળી.

द्र० कुचन्दनशब्दः ।

* पत्रेषु अङ्गति पत्राङ्गं, पतङ्गं त्वेतदपभ्रंशः

पतङ्गिका–સ્ત્રી–૧૨૧૪–એક પતરા, પતંગિયાના જેવી નાની માખી.

☐ पुत्तिका ।

* पतङ्गप्रतिकृतिः पतङ्गिका, अपतं गच्छतीति वा, पृषोदरादित्वात् ।

पतञ्जलि–પું–૮૫૧–પતંજલિ ઋષિ, મહાભાષ્યકાર

☐ गोनर्दीय ।

* पतति पतः. पतोऽञ्जलेः पतञ्जलिः, पृषोदरादित्वात् ।

पतत्–પું–૧૩૧૬–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* पततीति पतन् ।

पतत्र–ન.–૧૩૧૭–પક્ષીની પાંખ.

द्र० गरुत्शब्दः ।

* पतन्ति अनेन पतत्रं, 'वृगनक्षि' (उणा–४५६) इत्यत्रे पतत्रम्, पतन्तं त्रायते वा ।

पतत्रि–પું–૧૩૧૭–(શિ.૧૧૭) પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* पतति पतत्रिः इकारान्तोऽयं, 'पतेरत्रिः' (उणा-६९७) इत्यत्रिः ।

पतत्रिन्–પું–૧૩૧૭–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* पतति पतत्री, 'पतेरत्रिन्' (उणा–८३०) । पतत्राणि सन्ति अस्य वा ।

पतद्ग्रह–પું–૬૮૩–પિકદાની, થૂંકવાનું પાત્ર.

☐ पाल, प्रतिग्रह [प्रतिग्रह, पतद्ग्राह शि ५७] ।

* गण्डूषादि पतत् गृह्णाति पतद्ग्रहः, पतद्ग्राहोऽपि ।

पतद्ग्राह—પું–૬૩૮– પિકદાની, થૂંકવાનું પાત્ર.

द्र० पतद्ग्रहशब्दः ।

पतयालु–પું–૪૪૫–પડનાર.

☐ पातुक ।

* पतयतीत्येवंशीलः पतयालुः ।

पताका–સ્ત્રી–૭૫૦–ધજા.

द्र० केतनशब्दः ।

* पतति धूयत पताका, 'शलिबलि–' (उणा–३४) इत्याकः, पटाकाऽपि ।

पताकादण्ड–પું–૭૫૦–(શિ० ૬૫)–ધ્વજ.

द्र० केतनशब्दः ।

* पताकादण्डो ध्वज **इत्येके** ।

पताकिन्–પું–૭૬૪–નિશાનવાળો, ધ્વજને ધારણ કરનાર.

☐ वैजयन्तिक ।

* पताकाऽस्ति अस्य पताकी-पताकाधरः, शिखादित्वादिन् ।

पताकिनी–સ્ત્રી–૭૪૬–લશ્કર.

द्र० अनीकशब्दः ।

* पताकाः सन्ति अस्यां पताकिनी, शिखादित्वादिन् ।

पति–પું–૪–(૫.)– આ શબ્દ લગાડવાથી સ્વામિવાચક શબ્દ બને છે.

☐ पाल, धन, भुज्, नेतृ, मत् ।

* यथा–भूपतिः ।

पति–પું–૩૫૯–સ્વામી, નાયક.

द्र० अधिपशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पातीति पतिः 'पातेर्वा' (उणा-६५९) इति डतिः ।

पति-पुं-५१६-पति, वर.

द्र० कान्तशब्दः ।

* पातीति पतिः, 'पातेर्वा' (उणा-६५९) इति डतिः ।

पतिवरा-स्त्री-५१६- જાતે વરને પસંદ કરનાર સ્ત્રી.

☐ वर्या, स्वयंवरा ।

* पतिं वृणीते पतिंवरा, 'भृवृजि'-।५।१।११२ इति खः ।

पतित-पुं-८०६-પડેલો.

☐ प्रस्कन्न ।

* पतति स्म पतितः ।

पतित-न.-१४९०-પડી ગયેલું, ગળેલું.

द्र० गलितशब्दः ।

* पतितिस्म पतितम् ।

पतिवत्नी-સ્ત્રી-५३०-સધવા સ્ત્રી.

☐ जीवत्पति, [जीवत्पत्नी शि०४२] ।

* पतिरस्ति अस्याः पतिवत्नी 'पतिवत्यन्तर्वत्न्यौ भार्यागर्भिण्योः' ।२।४।४३।। इति ङ्यां साधुः ।

पतिव्रता-સ્ત્રી०-५२७-પતિવ્રતા સ્ત્રી.

☐ एकपत्नी, सुचरित्रा, साध्वी, सती ।

* पतिसेवैव व्रतमस्याः पतिव्रता, यत्**स्मृतिः** 'नास्ति स्त्रीणां पृथग् यज्ञो न व्रतमिति ।'

पत्तन-ન.-९७१-નગર, મુખ્ય શહેર.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

* पतन्ति अस्मिन् पत्तनम्, 'चीपति-'(उणा-२९२) इति तनः पट्टनमपि ।

(पत्तन)-न.-९७२-५० ગામોમાં શ્રેષ્ઠ નગર.

☐ (पुटभेदन) ।

* **वाचस्पतिः**-

'स्यात् स्थानीयं त्वतिलम्बे, ग्रामो ग्रामोशताष्टके । तदर्द्धं तु द्रोणमुखं, तच्च कर्वटमस्त्रियाम् ।।१।। कर्वटार्द्धं कर्बुटिकं, स्यात्तदर्द्धं तु कार्वटम् । तदर्द्धं पत्तनं तच्च, पत्तनं पुटभेदनम् ।।२।।' इति विशेषमाह ।

पत्ति--पुं-४९८-પગે ચાલનાર, પાળો.

☐ पदाति, पद्ग, पदातिक, पादातिक, पादचारिन्, पादाजि, पदिक, [पादाल, पदग शे. १०८] ।

* पद्यते पत्तिः, 'प्लुञ्जायजि'-(उणा-६४६) ।। इति तिः ।

पत्ति-स्त्री-७४८-સેના વિશેષ-૧ હાથી, १ રથ, ૩ ઘોડા, ૫ પાયદળવાળું સૈન્ય.

* एकहस्त्यादियुक्ता सेना, पद्यतेऽस्यां पत्तिः । **यदाहुः** "एगो हत्थी एगोय रहवरो तिन्नि चेवयतुरंगा पंचेव य पाइक्का, एसा पत्ती मुणेयव्वा ।।१।।"

पत्ति-स्त्री-७५१-પદાતિ, પાળો.

पत्नी-સ્ત્રી-५१२-પરણેલી સ્ત્રી.

द्र० ऊढाशब्दः ।

* पत्नीति पतिशब्दात् 'ऊढायाम्' ।२।४।५१।। इति ङीः ऊकारश्चान्तादेशः ।

पत्र-पुं-न.-७५९-સર્વજાતનાં વાહન, રથ, હાથી, ઘોડા વગેરે.

द्र० घोरणशब्दः ।

* पतन्ति अनेन पत्त्रम्, पुंक्लीबलिङ्गः, 'नीदाम्व्' । ५।२।८८।। इति त्रट् ।

पत्र-पुं-न.-११२३-પાંદડું.

द्र० छदशब्दः ।

* पतति पत्रं, पुंक्लीबलिङ्गः 'हुयामा'-(उणा-४५१) ।। इति त्रः ।

पत्र-न.-११८३-(લીંબડા વગેરેનાં) પાન.

* पत्रं निम्बादेः ।

पत्र-न.-१३१७-પક્ષીની પાંખ.

द्र० गरुत्शब्दः ।

* पतन्ति अनेन पत्रम्, 'नीदाम्व्' ।५।२।८८।। इति । त्रट् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पत्र-न.-७८४-(शे०१४७)-छरो.

द्र० कृपाणिकाशब्दः ।

पत्रणा-स्त्री-७८१-पक्षनुं बाणु स्कंध उपर स्थापवुं ते.

* पत्रणं पत्रणा, तस्य पक्षस्य शरस्कन्धे न्यसनम् ।

पत्रपरशु-पुं-९२०- धातु के पांदडा कापवानी छीणी.

☐ व्रश्चन ।

* पत्रकारः पत्राणां वा छेदकः परशुः पत्रपरशुः ।

पत्रपाल-पुं-७८४-लांबो छरो.

☐ [हुलमातृका-शे० १४७-कुट्टन्ती, पत्रफला, शे०-१४८] ।

* पत्रेण वालयति रक्षति पत्रपालः ।

शेषश्चात्र-'पत्रपालेतु हुल्मातृका । कुट्टन्ती पत्रफला च ।'

(पत्रपाली)-स्त्री-७८१- बाणनां पुंखमां रहेला गीध वगेरेनां पींछां.

☐ पक्ष, वाज, (छदावली) ।

पत्रपाश्या-स्त्री-६५५- ललाटनुं आभूषण, दामणी.

☐ ललाटिका ।

* पत्रपाशानां समूहः पत्रपाश्या । 'पाशादेश्च ल्यः' ।६।२।२५।।

पत्रफला-स्त्री-७८४-(शे० १४८) लांबो छरो.

द्र० पत्रपालशब्दः ।

(पत्रभङ्गि-स्त्री-६५५- स्त्रीओनां गाल स्तन वगेरे उपर कस्तूरी आदिथी करेली वेल.

☐ पत्रलेखा, (पत्रभङ्गी), पत्रवल्लि, (पत्रवल्ली), पत्रलता, पत्राङ्गुली, [पत्रवल्लरीव, पत्रमंजरी शि-५३-] ।

* द्राविडकालिङ्गादिभेदेन पत्राकृतिर्भङ्गिः पत्रभङ्गिः स्त्रीणां कपोल स्तन मण्डलादिषु कस्तूरिका दिभिः पत्ररचन

(पत्रभङ्गी)-६५५-स्त्रीओनां गालस्तन वगेरे उपर कस्तूरी आदिथी करेली वेल.

द्र० पत्रभङ्गिशब्दः ।

पत्रमंजरी-स्त्री-६५५-(शि.-५३) स्त्रीओनां गालस्तन वगेरेउपर कस्तूरी आदिथी करेली वेल.

द्र० पत्रभङ्गिशब्दः ।

पत्ररथ-पुं-१३१६-पक्षी.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* पत्राणि पक्षा रथोऽस्य पत्ररथः ।

पत्रल-४०६-पातळुं दहीं, छास.

☐ द्रप्स, [द्रप्स्य शि.-२९] ।

* पत्रं लाति पत्रलम् । पत्रमस्यास्तीति वा, सिध्मादित्वाद् लः ।

पत्रलता-स्त्री-६५५-स्त्रीओनां गाल स्तन वगेरे उपर कस्तूरी आदिथी करेली रचना.

द्र० पत्रभङ्गिशब्दः ।

पत्रलेखा-स्त्री-६५४-स्त्रीओनां गाल स्तन वगेरे उपर कतुरी आदिथी रेली कररचना.

द्र० पत्रभङ्गिशब्दः ।

* द्राविड-कालिङ्गादिभेदेन पत्राकृतिर्लेखा पत्रलेखा स्त्रीणां कपोलस्तनमण्डलादिषु कस्तूरिकादिभिः पत्ररचना ।

पत्रवल्लरी-स्त्री-६५५-(शि.-५३)-स्त्रीओनां गालस्तन उपर कस्तूरी आदिथी करेली रचना.

द्र० पत्रभङ्गिशब्दः ।

पत्रवल्लि-स्त्री-६५५-स्त्रीओनां गालस्तन वगेरे उपर करेली रचना.

द्र० पत्रभङ्गिशब्दः ।

(पत्रवल्ली)-स्त्री-स्त्रीओना गलास्तन वगेरे उपर कस्तूरी आदिथी करेली रचना.

द्र० पत्रभङ्गिशब्दः ।

पत्रवाह-पुं-७७८-बाण.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* पत्राणि वहति पत्रवाहः ।

पत्राङ्ग-न.-६४२-रक्त चंदन, रतांजळी.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० कुचन्दनशब्दः ।

* पत्रेषु अङ्गति पत्राङ्गम् ।

(पत्राङ्गुलि)–સ્ત્રી–૬૫૫–સ્ત્રીઓના ગાલ સ્તન ઉપર કસ્તૂરી વિ. થી કરેલી વેલની રચના.

द्र० पत्रभङ्गिशब्दः ।

पत्राङ्गुली–સ્ત્રી–૬૫૫–સ્ત્રીઓના ગાલ સ્તન ઉપર કસ્તૂરી વિ. થી કરેલી વેલની રચના.

द्र० पत्रभङ्गिशब्दः ।

पत्रिन्–પું–૭૭૮–બાણ.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* पत्राणि अस्य सन्ति पत्री ।

पत्रिन्–પું–૧૩૩૪–શ્યેન પક્ષી, બાજ પક્ષી, સીંચાણો.

☐ श्येन, शशादन ।

* पत्री समान्योऽपि विशेषे वर्तते, यत् **शाश्वतः** 'श्येनाख्यो विहगः पत्री पत्त्रिणौ शरपक्षिणौ' इति ।

पत्रिन्–પું–૧૩૧૭–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

पत्रोर्ण–ન.–૬૬૭–કોશેટાની લાળનું વસ્ત્ર, રેશમી વસ્ત્ર.

☐ धौतकौशेय ।

* लकुच–वटादीनां पत्रेषु कृमिलालोर्णाकृतं पत्त्रोर्णं, पृषोदरादित्वात् ।

'पथ'–પું–૯૮૩–રસ્તો.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

पथिक–પું–૪૯૩–મુસાફર.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

* पन्थानं याति पथिकः, 'पथ इकट्' ।६।४ ८८।। अदूरविप्रकर्षादस्य पर्यायत्वम् ।

(पथिकसार्थ)–પું–૪૯૩–મુસાફરનો સમુદાય.

☐ हारि ।

* पथिकानां सार्थः– गणः ।

पथिन्–પું–૯૮૩–માર્ગ, રસ્તો.

द्र० अध्वनशब्दः ।

* पथन्ति अस्मिन् पन्थाः पुंलिङ्गः, 'पथिमथिभ्याम्' (उणा–९२६) इतीन् ।

पथ्या–સ્ત્રી–૧૧૪૬–હરડે

द्र० अभयाशब्दः ।

* पथि साधुः पथ्या हितेऽयर्थः ।

पद्–પું–૬૧૬–(શિ. ૪૮)–પગ.

द्र० अंह्रिशब्दः ।

पद–ન.–૨૪૨–પદ, સ્યાદિના અંતવાળો કોઈ પણ શબ્દ તે પદ કહેવાય છે.

* पद्यते–गम्यतेऽर्थो ऽनेनेति पदम् वर्षादित्वादल् ।

पद–પું ન.–૬૧૬–પગ.

द्र० अंह्रिशब्दः ।

* पद्यतेऽनेन पदः, पुंक्लीबलिङ्गः, वर्षादित्वादल्, पदवि, यद् **व्याडिः**–'पत्पादांह्रिश्चरणोऽस्त्री' इति ।

पद–ન.–૯૮૮–સ્થાન.

☐ स्थान, आस्पद ।

* पद्यतेऽस्मिन् पदम्, 'वर्षादयः क्लीबे' ।५।३।२९।। इत्यल् ।

पदग–પું–૪૯૮–(શે० ૧૦૮) પગે ચાલનાર, પાળો

द्र० पत्तिशब्दः ।

* **शेषश्चात्र** 'पादातपदगौ समौ'

पदत्वरा–સ્ત્રી–૬૧૫–(શે. ૧૫૫) પગરખાં, જોડા, બૂટ.

द्र० उपानत्शब्दः ।

पदभञ्जन–ન.–૨૫૪–પદોનો વિભાગ કરવો તે

☐ निरुक्त ।

* पदानि भज्यन्तेऽस्मिन्निति पदभञ्जनम् ।

पदभञ्जिका–**स्त्री**–૨૫૬ કઠિન પદોને સ્પષ્ટ કરી અર્થ કરવો તે

* पञ्जिका, (न्यास) ।

* विषमाण्येव पदानि भनक्ति पदभञ्जिका ।

(पदवि)–સ્ત્રી–૯૮૩–માર્ગ, રસ્તો.

द्र० अध्वनशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पदवी-स्त्री-९८३-માર્ગ, રસ્તો.
द्र० अध्वनशब्दः ।
* पद्यन्तेऽनया पदविः, 'छविछिवि-' (उणा-७०६) ॥ इति वौ निपात्यते, ङ्यां पदवी ।

(पदाजि)-पुं-४९८-પગે ચાલનાર, પાળો.
द्र० पत्तिशब्दः ।

पदाति-पुं-४९७-પગે ચાલનાર, પાળો.
द्र० पत्तिशब्दः ।
* पादाभ्यामतति गच्छति पदातिः, 'पादाच्चात्यजिभ्याम्' (उणा-६२०) इति णिदिः 'पदः पादस्याः' । ३ । २ । ९५ ॥ इति पदादेशः ।

पदातिक-पुं-४९७-પગે ચાલનાર, પાળો.
द्र० पत्तिशब्दः ।
* पादाभ्यामतति-पदातिकः 'कुशिकहृदि'-(उणा-४५)॥ इति इके निपात्यते ।

पदायता-स्त्री-९१५-(शे. १५६) પગરખાં, જોડા.
द्र० उपानत्शब्दः ।

पदासन-न.-७१८-પગ મૂકવાનો બાજોઠ.
☐ पादपीठ ।
* पदयोरासनं पदासनम् ।

पदिक-पुं-४९८-પગે ચાલનાર, પાળો.
द्र० पत्तिशब्दः ।
* पादाभ्यां चरति पदिकः, 'पदिकः' ६ । ४ । १३ ॥ इतीकटि निपात्यते ।

पदग-पुं-४९७-પગે ચાલનાર, પાળો.
द्र० पत्तिशब्द :
* पादाभ्यां गच्छति पद्गः, 'हिमहति'- ।३। २।९६॥ इत्यत्र मतान्तराश्रयणात् गे पद्भावः ।

पद्धति-स्त्री-२५७-ग्रन्थनो અમુક ભાગ.
* अनवच्छिन्नक्रमत्वात् पद्धतिरिव पद्धतिः ।

पद्धति-स्त्री-९८३-માર્ગ, રસ્તો.
द्र० अध्वनशब्दः ।
* पादाभ्यां हन्यते पद्धतिः, 'हिमहति'- । ३ । २ । ९६ ॥ इति पदादेशः ।

पद्म-पुं-१९३-નવ નિધિ પૈકી બીજો નિધિ.
* पद्माकृतित्वात् पद्मः पुंसि, **वाचस्पतिस्तु**-'पद्मोऽस्त्रियामित्याह ।

पद्म-पुं-६९३-૯ મા ચક્રવર્તી.
☐ पद्मोत्तरात्मज ।
* पद्यते निधीनिति पद्मः । 'अर्त्तीरि-' ॥ (उणा-३३८) ॥ इति मः ।

पद्म-पुं-६९८-૮ મા બળદેવ.
द्र० अचलशब्दः ।
* पद्यते पद्मः ।

पद्म-पुं न.-११६०-કમળ.
द्र० अरविन्दशब्दः ।
* पद्यते पद्मम् । 'अर्त्तीरि-' (उणा-३३८) ॥ इति मः । एषः पुंक्लीबलिङ्गः ।

पद्म-न.-१२२९-હાથીના શરીર ઉપર જુવાનીમાં થતા રાતા બિંદુઓ.
☐ 'पद्मक ।
* पद्ममिव पद्मं रक्तत्वात् ।

पद्म-पुं-१५७-(शे. २६) ગ્રીષ્મ ઋતુ, જેઠ અને અષાઢ મહીનો.
द्र० उष्णशब्दः ।

'पद्मक'-न.-१२२९-હાથીના શરીર ઉપર જુવાનીમાં થતા રાતા બિંદુઓ.
☐ पद्म ।

पद्मगर्भ-पुं-२१९-(शे. ७३) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

पद्मनाभ-पुं-५३-આવતી ચોવીશીના પ્રથમ તીર્થંકર.
* पद्मं नाभावस्य पद्मनाभः । 'नाभेर्नाम्नि' । ७ । ३ । १३४ ॥ इति अप्समासान्तः ।

पद्मनाभ-पुं-२१५-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* पद्मं नाभावस्य पद्मनाभः, 'नाभेर्नाम्नि' । ७ । ३ । १३४ ॥ इत्यप्समासान्तः ।

पद्मनाल-न.-११६५-કમળની નાળ.
द्र० तन्तुलशब्दः ।
* पद्मस्य नालं पद्मनालम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पद्मप्रभ-पुं-२६-छठ्ठा तीर्थंकर श्रीपद्मप्रभ.

* निष्पङ्कतामङ्गीकृत्य पद्मस्येव प्रभाऽस्य पद्मप्रभः, यद्वा पद्मशयनदोहदो मातुः देवतया पूरित इति पद्मवर्णश्च भगवानिति वा पद्मप्रभः ।

(पद्मपाणि)-पुं-९६-सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

(पद्मबन्धु)-पुं-९६-सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

पद्मभू-पुं-२१३-ब्रह्मा.

द्र० अजशब्दः ।

* पद्माद् भवति पद्मभूः, यौगिकत्वात् कमलजन्माऽपि ।

पद्मराग-पुं-न.-१०६४-पद्मराग मणि, माणेक.

☐ लोहितक, लक्ष्मीपुष्प, अरुणोपल, [शोणरत्न शि. ६४] ।

* पद्मस्येव रागोऽस्य पद्मरागः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

पद्मवासा-स्त्री-२२६-लक्ष्मी.

द्र० आशब्दः ।

* पद्मे वासोऽस्याः पद्मवासा ।

पद्महास-पुं-२१९-(शे. ७३)-विष्णु, कृष्ण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

पद्मा-स्त्री-४०-वीश मां तीर्थंकरनी माताnुं नाम.

* पद्मेव पद्मा ।

पद्मा-स्त्री-२२६-लक्ष्मी.

द्र० आशब्दः ।

* पद्ममस्ति अस्याः पद्मा, अभ्रादित्वाद्, अः ।

पद्माकर-पुं-१०९४-तळाव.

द्र० कासारशब्दः ।

* पद्मानामाकरः पद्माकरः, योग्यत्वात् ।

'पद्माट'-पुं-११५८-कुंवाडियो.

द्र० एडगजशब्दः ।

पद्मावती-स्त्री-४६-श्री पार्श्वनाथजीनी शासन देवता

* पद्मं करेऽस्ति अस्याः पद्मावती । 'अनजिरादि'- ।३।२।७८।। इति मतौ दीर्घत्वम् ।

पद्मिन्-पुं-१२१८-(शे. १७५) हाथी.

द्र० अनेकपशब्दः ।

'पद्मिनी'-स्त्री-११६०-कमलनो वेलो.

द्र० नलिनीशब्दः ।

(पद्मिनीश)-पुं-९७-सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

पद्मेशय-पुं-२१५-विष्णु, कृष्ण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* पद्मे शेते पद्मेशयः, 'शयवासिवासेष्वकालात्' ।३।२।२५।। इति सप्तम्या अलुप् ।

पद्मोत्तरात्मज-पुं-६९३-९मां चक्रवर्ती.

☐ पद्म ।

* पद्मोत्तरस्य आत्मजः पुत्रः पद्मोत्तरात्मजः ।

पद्य-पुं-८९४-शूद्र.

द्र० अन्त्यवर्णशब्दः ।

*ब्रह्मणः पादयोर्भवः पद्यः, देहांशत्वाद् यः, 'हिमहति'-।३।२।९६।। इति पदादेशः ।

पद्या-स्त्री-९८३-मार्ग, रस्तो.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

* पदमस्यां दृश्यं पद्या, 'हृद्यपद्य'-।७।१।११।। इति यः ।

पन्न-न.-१४९१-पडी गयेलुं, गळेलुं.

द्र० गलितशब्दः ।

* पद्यते स्म पन्नम् ।

पन्नग-पुं-१३०४-सर्प.

द्र० अहिशब्दः ।

* पद्भ्यां न गच्छति पन्नगः, नखादित्वात्, पन्नं गच्छतीति वा ।

पन्नद्धा-स्त्री-९१४-पगरखां, जोडा.

द्र० उपानत्शब्दः ।

* पदोर्नद्धा पन्नद्धा ।

पपी-पुं-९८-(शे.-६)-सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

(पयःपयस्)-पुं-१०७५-दूध सागर, क्षीर सागर.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पयस्-न.-४०४-દૂધ.

द्र० ऊधस्यशब्दः ।

* पीयते पयः, 'पाह्कृभ्यां पयश्चौ च' (उणा-९५३) इत्यस् ।

पयस्-न.-१०६९- પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* पयते गच्छति वा 'अस्' (उणा-९५२) इत्यस् ।

पयस्य-न.-४०५-ઘી, દહીં, માખણ વગેરે.

* पयसो विकारः पयस्यम्, 'पयोद्रोय':' ।६।२।३५।। इति यः, आदिशब्दान्नवनीतादि ।

पयस्या-स्त्री-८३१-ગરમ દૂધમાં નાખેલું દહીં.

☐ आमिक्षा, क्षीरशर ।

* पयसो विकारः पयस्या, 'पयोद्रोय':' ।६।२।३५।। इति यः ।

पयोधर-पुं-(द्वि. व.) ६०३-સ્તન.

द्र० उरोजशब्दः ।

* पयो दुग्धं धरतः पयोधरौ ।

पर-पुं-७२८-શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* प्रियते परः ।

पर-न,-१४३९-મુખ્ય, પ્રધાન.

द्र० अग्रशब्दः ।

* पिपर्ति परम् । वाच्यलिङ्गः ।

पर-न.-१४५२-દૂર.

☐ विप्रकृष्ट, दूर ।

* पिपर्ति परम् ।

परःशत-पुं-१४२५-સૌથી વધારે.

* येषां सङ्ख्येयानां शतात् परा-शतादूर्ध्वं सङ्ख्या ते शतात् परे परःशताः कुञ्जराः, 'परः शतादिः' ।३।१।७५।। इति पञ्चमीतत्पुरुषे साधुः । आदिग्रहणात् परःसहस्रा, परोलक्षा इत्यादयः ।

(**परःसहस्र**)-पुं-१४२५-હજારથી વધારે.

परच्छन्द-पुं-३५६-પરતંત્ર, પરાધીન.

द्र० गृह्यकशब्दः ।

* परस्य च्छन्दोऽस्य परच्छन्दः ।

परजात-पुं-३६१-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

* परेण जातः परजातः ।

परञ्जन-पुं-१८८-વરુણ દેવતા, જલ દેવતા.

द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।

* परं जयति परञ्जनः, 'विदनगगन'- (उणा-२७५) इत्यादिशब्दान्निपात्यते ।

परतन्त्र-पुं-३५६-પરાધીન.

द्र० गृह्यकशब्दः ।

* परस्य तन्त्रमायत्तः परतन्त्रः ।

परपिण्डाद्-पुं-३६१-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

* परस्य पिण्डमत्ति परपिण्डादः ।

परपुष्ट-पुं-१३२१-(शे. ११७) કોયલ.

द्र० कलकण्ठशब्दः ।

* (परेण पुष्यते परपुष्टः, काकीपुष्टत्वात् ।)

परमब्रह्मचारिणी-स्त्री-२०५-(शे. ५०) પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

परभाग-पुं-१३७५-ગુણોનું ઉત્કૃષ્ટપણું, ઉત્કર્ષ.

☐ गुणोत्कर्ष ।

* परस्य भजनं परभागः ।

'**परभृत**,-पुं-१३२२-કાગડો.

द्र० अन्यभृत्शब्दः ।

'**परभृत**'-पुं-१३२१-કોયલ.

द्र० कलकण्ठशब्दः ।

* परेण-अन्येन भ्रियते पुष्यते परभृतः, काकी पुष्टत्वात् । अन्यभृतपरपुष्टावपि ।

परमद-पुं-६४०-(शे. १३२) અગરુ, અગર.

द्र० अगरुशब्दः ।

परमम्-अ.-१५४०-હા, સ્વીકાર જણાવનાર અવ્યય.

☐ ओम, आम् ।

* परमं-विभक्त्यन्तप्रतिरूपकम् । यथा परमं तत्रावासम् ।

Jain Education International	For Private & Personal Use Only	www.jainelibrary.org

परमरस-पुं-४०९-(शे. १०१) પા ભાગના પાણી વાળું દહીં.

द्र० तक्रशब्दः ।

परमान्न-न.-४०६-દૂધપાક, ખીર.

☐ पायस, क्षैरेयी ।

※ परमं च तदन्नं च परमान्नम् ।

परमार्हत-पुं-७१२-કુમારપાળ રાજા.

द्र० कुमारपालशब्दः ।

※ अर्हन् देवताऽस्य आर्हतः, परमः क्षमादिगुणधारणात्, स चासौ आर्हतश्च परमार्हतः ।

परमेष्ठिन्-पुं-२४-અરિહંત, તીર્થંકર.

द्र० अधीश्वरशब्दः ।

※ परमे पदे तिष्ठतीति परमेष्ठी, 'परमात्स्थः कित्' (उणा-९२५) ॥ इति इनि प्रत्यये भीरुष्ठादित्वात् षत्वं सप्तम्या अलुप् च ।

परमेष्ठिन्-पुं-२११-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

※ परमे पदे तिष्ठतीति परमेष्ठी, 'परमात्स्थः कित्' (उणा-९२५) ॥ इति इनि प्रत्यये भीरुष्ठानादित्वात् षत्वं सप्तम्या अलुप् च ।

परम्पर-पुं-५४४-પ્રપૌત્રનો પુત્ર.

※ परात्परतरः परम्परः, पृषोदरादित्वात् परम्पराऽस्यास्तीति वा ।

परम्पराक-न.-८३०-યજ્ઞમાં થતો પશુનો વધ.

☐ शसन, प्रोक्षण, [शमन शि. ७२] ।

※ परम्परामकति परम्पराकम् ।

परलोकगम-पुं-३२३-મૃત્યુ.

द्र० अत्ययशब्दः ।

※ परलोके गमनं परलोकगमः ।

परवत्-पुं-३५६-પરાધીન.

द्र० गृह्यकशब्दः ।

※ परो नियन्ताऽस्ति अस्य परवान् ।

परवश-पुं-३५६-પરાધીન.

द्र० गृह्यकशब्दः।

※ परस्य वशः परवशः ।

परवाणि-पुं-१५९-(शे. २७) વરસ.

द्र० अब्दशब्दः ।

परशु-पुं-७८६-કુહાડો.

द्र० कुठारशब्दः ।

※ परान् शृणाति परशुः, 'पराद्भ्यां शृखनिभ्यां डित्'-(उणा-७४२) ॥ इत्युः ।

(**परशुधर**)-पुं-२०७-ગણેશ, ગણપતિ.

द्र० आखुगशब्दः ।

परशुराम-पुं-८४८-(शे. ७४) પરશુરામ, જમદગ્નિનો પુત્ર.

द्र० जामदग्न्यशब्दः ।

परश्वध-पुं-७८६-પરશુ, કુહાડો.

द्र० कुठारशब्दः ।

※ परान् शृणाति परश्वधः, 'परात् श्रो डित्'-(उणा-२५५) ॥ इति वधः ।

परश्वधायुध-पुं-७७०-કુહાડીવાળો.

☐ पारश्वधिक, पारश्वध ।

※ परश्वधः आयुधम स्य परश्वधायुधः ।

परश्वस्-अ.-१५४२-(शे. २०२) આવતી કાલે, પરમ દિવસે.

परस्पर-न.-१४९९-પરસ્પર.

☐ अन्योन्य, इतरेतर । (मिथस्-अव्य.)

※ परस्परादयस्त्रयोऽपि स्वभावाद् एकत्वपुंस्त्ववृत्तयः कर्मव्यतिहारविषयाः 'परस्परान्योन्येतरेतरस्याम् स्यादेर्वा पुंसि' ।३।२।१॥ इति सूत्रनिर्देशात् परान्येतरशब्दानां सर्वनाम्नां द्विर्वचनादिनिपातनात् साधवः ।

परस्वेहा-स्त्री-४३१-પારકું ધન હરણ કરવાની ઇચ્છા.

☐ अभिध्या, (विषमस्पृहा, विषमप्रार्थना) ।

※ परस्वविषया स्पृहा परस्वेहा, परस्वे विषयस्पृहे त्येके । दोषचिन्तापूर्वं परस्वे लिप्सेत्यर्थः ।

पराक्रम-पुं-७३९-પરાક્રમ.

☐ पौरुष, विक्रम, शौर्य, शौण्डीर्य ।

※ पराक्रमणं पराक्रमः ।

पराक्रम-पुं-७९६-પરાક્રમ.

द्र० उज्जशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पराक्रमन्तेऽनेन पराक्रमः।

पराक्रम-पुं-२१९-(शे. ७३) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः।

पराग पुं-११२६-ફૂલની રજ.

* परागच्छति परागः, पुष्पाणां रजः।

पराङ्मुख-न.-१४३७-વિમુખ, અવળું.

☐ पराचीन।

* पराङ्मुखममस्य पराङ्मुखम्।

पराचित-पुं-३६०-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः।

* परैराचीयते वध्यते पराचितः।

पराचीन-न.-१४३७-વિમુખ, અવળું.

☐ पराङ्मुख।

* पराञ्चति पराक्, परागेव पराचीनम्, 'अदिक् स्त्रियां वाञ्चः' ।७।१।१०७।। इति स्वार्थे ईनः।

पराजय-पुं-८०३-રણમાં હારવું તે.

* पराजयनं पराजयः।

पराजित-पुं-८०५-હારેલો.

द्र० अभिभूतशब्दः।

* पराजीयते स्म पराजितः।

पराधीन-पुं-३५६-પરાધીન, પરવશ.

द्र० गृह्यकशब्दः।

* परस्याधीनः पराधीनः।

परान्न-पुं-३६१-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः।

* परस्याऽन्नमस्य परान्नः।

पराभव-पुं-४४१-પરાભવ, તિરસ્કાર.

द्र० अत्याकारशब्दः।

पराभूत-पुं-८०५-હારેલો.

द्र० अभिभूतशब्दः।

परामर्श-पुं-३२२-વિચારણા.

द्र० अध्याहारशब्दः।

* परामृश्यते परामर्शः।

परायत्त-पुं-३५६-પરાધીન.

द्र० गृह्यकशब्दः।

* परस्यायत्तः परायत्तः।

परायण-पुं-३८५-તત્પર, આસક્ત.

द्र० आसक्तशब्दः।

* परं कार्यं पारमयते परायणः।

परारि-अ.-१५४२-(शे. २०५) છેલ્લી સાલની આગલી, સાલ, પરાર.

परार्द्ध-न.-८७४-દશ મધ્ય પ્રમાણ, પરાર્ધ.

* दशमध्यानि परार्द्धम् 'विंशत्यादयः' ।६।४।१६३।। इति निपात्यते।

परार्घ्य-न.-१४३९-મુખ્ય, પ્રધાન.

द्र० अग्रशब्दः।

* परार्द्धे भवं परार्घ्यम्। 'परावरा'-।६।३।७३।। इति यः।

परार्बुद-पुं-१२१३-(शे. १७५) ખદ્યોત, આગીઓ.

☐ खद्योत ज्योतिरिङ्गण।

परावर्त्त-पुं-८७०-ફેરફાર કરવો, અદલો-બદલો કરવો તે.

द्र० निमयशब्दः।

* परावर्त्तनं परावर्त्तः।

पराविद्ध-पुं-२१९-(शे. ६७) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः।

परावृत्त-न.-१२४५-ઘોડાનું જમીન ઉપર આળોટવું તે.

☐ अपावृत्त, लुठित, वेल्लित।

* परावर्त्तनं परावृत्तम्।

परास-न.-१०४२-(शे. १६१)-કલઈ, સીસું.

द्र० आलीनशब्दः।

परासन-न.-३७०-હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः।

* परापूर्वस्य अस्यतेः परासनम्।

परासु-पुं-३७४-મૃત્યુ પામેલો.

द्र० उपगतशब्दः।

* परा गता असवः प्राणाः अस्य परासुः।

परास्कन्दिन्-पुं-३८२-ચોર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० एकागारिकशब्दः ।

* परानास्कन्दति परास्कन्दी ।

परिकर-પું-૬૭૯-પલાંઠી.

द्र० अवसक्थिकाशब्दः ।

* परिक्रियते वपुरनेन परिकरः, 'पुन्नाम्नि'-।५।३।१३०॥ इति घः ।

परिकर-પું-૭૧૫-પરિવાર, નોકર, ચાકર.

द्र० उपकरणशब्दः ।

* परिकीर्यते, परिकरोति वा परिकरः ।

परिकर्मन्-ન.-૨૪૬-૧૨ મા દષ્ટિવાદ અંગના પાંચભેદ પૈકી પહેલોભેદ.

परिकर्मन् ન.-૬૩૫૬-સ્નાન, વિલેપન વગેરેથી, થતા સંસ્કાર.

☐ मण्डन, प्रसाधन ।

* प्रत्यङ्गं कर्म प्रतिकर्म ।

परिकर्मिन्-પું-૩૬૦-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

* परितः कर्माऽस्यास्ति परिकर्मी, शिखादित्वादिन् ।

परिकूट-પું ન.-૯૮૨-નગરના દરવાજા પાસે ચડવા ઊતરવાનો ઢાળ.

☐ हस्तिनख, नगरद्वारकूटक, (नगरद्वारकूट) ।

* परितः कूट्यते परिकूटम् पुंक्लीबलिङ्गः ।

परिक्रम-પું-૧૫૦૦-વિહાર, પગે ચાલવું તે.

☐ गति, वीङ्खा, विहार, ईर्या, परिसर्प ।

* परिक्रमणं परिक्रमः ।

परिक्षिप्त-ન.-૧૪૭૪-ઘેરાયેલું, વીંટાયેલું.

☐ वलयित, निवृत्त, परिवेष्टित, परिष्कृत, परीत ।

* परिक्षिप्यते स्म परिक्षिप्तम् ।

परिखा-સ્ત્રી-૧૦૯૫-ખાઇ.

☐ खेय, खातिका ।

* परिखन्यते परिखा, 'क्वचित्'-।५।१।१७१॥ इति डः ।

परिग्रह-પું-૫૧૩-પત્ની, સહચારિણી.

द्र० ऊढाशब्दः ।

* परिगृह्यते परिग्रहः ।

परिग्रह પું-૭૧૫-નોકર, ચાકર, પરિવાર.

द्र० उपकरणशब्दः ।

* परिगृह्यते परिग्रहः ।

परिघ-પું-૭૮૬-લોઢાથી બંધાયેલી લાકડી, કડિયાળી ડાંગ.

☐ परिघातन [पलिघ शि. ६८]

* परिहन्यतेऽनेन परिघः, लोहबद्धो लगुडः, 'परेर्घः'-।५।३।४०॥ इत्यलि घादेशः । लत्वे पलिघोऽपि ।

परिघ-પું-૧૦૦૪-ભોગળ, કમાડ બંધ કરી પછવાડે નાખેલ લોઢા કે લાકડાનો દંડ.

☐ अर्गला ।

* परिहण्यतेऽनेन परिघः, दारुमयो लौहो वा दण्डः, 'परेर्घः' ।५।३।४०॥ इत्यल् ।

परिघातन-પું-૭૮૬-કડિયાળી ડાંગ.

☐ परिघ, [पलिघ शि. ६८] ।

* परिघात्यतेऽनेन परिघातनः ।

परिचय-પું-૧૫૧૩-ઓળખાણ.

☐ संस्तव ।

* समन्ताच्चयनं परिचयः ।

परिचर-પું-૭૬૫-દંડનાયક, સેનાનું રક્ષણ કરનાર, ચોકીદાર.

☐ परिधिस्थ ।

* परितः-समन्तात् चरति रक्षितुं परिचरः ।

परिचर्या-સ્ત્રી-૪૯૬-સેવા, ભક્તિ.

द्र० आराधनाशब्दः ।

* परिचरणं परिचर्या ।

परिचारक-પું-૩૫૯-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

* परिचरति परिचारकः, प्रतिचरोऽपि ।

परिच्छद-પું-૭૧૬-નોકર-ચાકર વગેરે પરિવાર.

द्र० उपकरणशब्दः ।

* परितश्छाद्यतेऽनेन परिच्छदः, 'पुंनाम्नि'-।५।३।१३०॥ इति घे 'एकोपसर्गस्य'-।४।२।३४॥ इति ह्रस्वः ।

परिजन-પું-૭૧૬-(શે- ६१) નોકર-ચાકર વગેરે પરિવાર.

द्र० उपकरणशब्दः ।

परिज्वन्-પું-૧૦૫ (શે० ૧૪) ચન્દ્ર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

परिणत-પું-૧૨૨૧-વાંકો ઘા કરનાર હાથી.

☐ तिर्यग्घातिन् ।

* परितो नमति स्म परिणतः ।

परिणत-न.-૧૪૮૫-પાકેલું.

☐ पक्व ।

* परिणमते स्म परिणतम् ।

परिणय-પું-૫૧૮-વિવાહ.

द्र० उद्वाहशब्दः ।

* परिणयनं परिणयः ।

परिणाम-પું-૧૫૧૮-ફેરફાર, વિચાર.

☐ विक्रिया, [विकार, विकृति शे. ३७] ।

* परिणमनं परिणामः ।

परिणाय-પું-૪૮૭-પાસા પ્રમાણે સોગઠા ફેરવવા તે.

* वामदक्षिणयोः शारीणां परिणयनं परिणायः 'परेद्यू'ते' ।५।३।६३।। इति घञ् ।

परिणाह-પું-૧૪૩૧-પહોળાઈ.

☐ विशालता ।

* परिणह्यतेऽनेन परिणाहः ।

परिणाह-પું-૨૦૦-(શે ४३) શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

परिणेतृ-પું-૫૧૭-(શે. ૪૨) પતિ, વર.

द्र० कान्तशब्दः ।

परितस्-અ.-૧૫૨૯-ચારે બાજુ, સર્વ તરફ.

☐ सर्वतस्, विश्वक्, समन्तत्. समन्ततस् ।

* 'पर्यभेः सर्वोभये' ।७।२।८३।। इति तसौ परितः यथा-परितो ग्रामम् ।

परित्राण-न. ૧૫૦૨-રક્ષણીયને બચાવવું, મારવા તૈયાર થયેલાને રોકવો તે.

☐ पर्याप्ति, हस्तधारण, (हस्तस्थापन) ।

* परित्रायते परित्राणम् ।

परित्राण-न.-૬૩૦-(શે. ૧૨૯) રોમ, રૂંવાડા.

द्र० तनूरुहशब्दः ।

(**परित्याग**-પું-)૭૩૮-ત્યાગ (૪ પૈકી પૈસાને છોડી દેવારૂપે એક અર્થ દૂષણ).

परिदान-न.-૮૬૯-સાટું, અદલો બદલો કરવો તે.

द्र० निमयशब्दः ।

* परिवर्ताद् दानं परिदानम् ।

परिदान-न-૮૭૦-(શે. ૭૭) થાપણ પાછી આપવી.

☐ प्रतिदान, न्यासार्पण ।

परिदेवन-न.-૨૭૫-શોક કરવો.

☐ विलाप (उपशोचन) ।

* परिदेवनं उपशोचनमित्यर्थः ।

परिधान-न.-૬૭૨-નીચે પહેરવાનું વસ્ત્ર.

द्र० अधोंऽशुकशब्दः ।

* परिधीयते परिधानमधोवसनम् ।

परिधि-પું-૧૦૨-મંડલ, ચન્દ્રસૂર્યની ચારે બાજુ પરિધિ.

☐ मण्डल, उपसूर्यक, परिवेष ।

* परितो धीयते परिधिः, पुंलिङ्गः, 'उपसर्गाद्दः किः' ।५।३।८७।। इति किः ।

परिधिस्थ-પું-૭૬૫-સૈન્યની બંદોબસ્ત રાખનાર દંડનાયક.

☐ परिचर ।

* परिधौ सेनान्ते तिष्ठति परिधिस्थः ।

परिपण-પું-૮૬૧-મૂલધન, પુંજી, મૂડી,

☐ मूलद्रव्य, नीवी ,(नीवि) ।

* परिपण्यते वृद्ध्यर्थं परिपणः । 'पणेर्माने'-।५।३।३२।। इत्यल् ।

परिपन्थक-પું-૭૨૯-શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* परितः पन्थयति-गच्छति परिपन्थकः, परिपन्थी ।

परिपन्थिन-પું-૭૨૯-શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* परितः पन्थयति-गच्छति परिपन्थकः, परिपन्थी ।

परिपाटि-स्त्री- ૫૦૪-અનુક્રમ.

द्र० अनुक्रमशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* परिपाटनं परिपाटिः, स्त्रीलिङ्गः, 'स्वरेभ्य इः' (उणा–६०६)॥ ङ्यां परिपाटी।

परिपाटी–સ્ત્રી–૧૫૦૪–અનુક્રમ.

द्र० अनुक्रमशब्दः।

* परिपाटनं परिपाटिः, स्त्रीलिङ्गः, 'स्वरेभ्य इः' (उणा–६०६)॥ ङ्यां परिपाटी।

परिपूर्णसहस्रचन्द्रवती–સ્ત્રી–૧૭૫–(શે. ૩૪) ઇન્દ્રાણી.

द्र० इन्द्राणीशब्दः।

परिप्लव–ન.–૧૪૫૫–ચલ, ચંચલ, ચપલ.

द्र० अस्थिरशब्दः।

* परिप्लवते परिप्लवम्।

परिप्लुता–સ્ત્રી–૯૦૨–મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः।

* परिप्लवते स्म परिप्लुता।

परिभव–પું–૪૪૧–પરાભવ, તિરસ્કાર.

द्र० अत्याकारशब्दः।

परिभव–પું–૧૪૭૯–અનાદર.

द्र० अनादरशब्दः।

परिभाव–પું–૪૪૧–તિરસ્કાર.

द्र० अत्याकारशब्दः।

* परिभवनं परिभावो, बाहुलकाद् घञ्।

परिभाषण–ન.–૨૭૪–નિન્દાપૂર્વક ઠપકો આપવો તે,

* यः सनिन्दः उपालम्भस्तत्रस्यात् परिभाषणम्। मैवं कृथा इति वाच्यत इत्यर्थः।

'परिभूत'–પું–૮૦૫–હારેલો પરાજિત.

द्र० अभिभूतशब्दः।

* परिभूयते स्म परिभूतः।

परिभूत–ન.–૧૪૭૯–તિરસ્કારેલું.

द्र० अनादृतशब्दः।

परिमण्डल–ન.–૧૪૬૭–ગોળ.

☐ वर्तुल, वृत्त, निस्तल।

* परितो मण्डलाकृति परिमण्डलम्।

परिमल–પું–૧૩૯૧–મર્દન કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલ સુગંધ.

* परिमलते परिमलः। रतविकसद्देहाङ्गराग परिमलनोत्पन्नो हृद्यो गन्धः।

परिमोषिन्–પું–૩૮૨–ચોર.

द्र० एकागारिकशब्दः।

* परिमुष्णातीत्येवंशीलः परिमोषी।

परिरम्भ–પું–૧૫૦૭–(શે० ૧૩૬) આલિંગન.

द्र० अङ्कपालीशब्दः।

परिवत्सर–પું–૧૫૯–વરસ.

द्र० अब्दशब्दः।

परिवर्त्त–પું–૧૬૫૧–પ્રલયકાળ, ક્ષય.

द्र० कल्पशब्दः।

* परिवर्तते जगदत्र परिवर्त्तः।

परिवर्तन–ન.–૮૬૯–ફેરફાર કરવો તે.

द्र० निमयशब्दः।

* परिवर्त्यते परिवर्तनम्।

परिवर्ह–પું–૭૧૬– નોકર, ચાકર વગેરે પરિવાર.

द्र० उपकरणशब्दः।

* परिवर्हति वर्धते परिवर्हते प्राधान्यं भजति हिनस्ति वा, परिवृहति उद्यच्छते वाऽनेन परिवर्हः परिवर्हणमपि।

परिवर्हण–ન.–૭૧૬–(શિ. ६१)નોકર, ચાકર વગેરે પરિવાર.

द्र० उपकरणशब्दः।

परिवसथ–પું–૯૬૧–ગામ.

द्र० उपवसथशब्दः।

परिवाद–પું–૨૭૧–નિંદા.

द्र० अपवादशब्दः।

परिवादिनी–સ્ત્રી–૨૮૮–સાત તારવાળી વીણા.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* स्वरान् परिस्फुटं वदति एवंशीला परिवादिनी । सप्तभिस्तन्त्रीभिः परिवादिनी ।

परिवापण-न.-९२३-હજામત.

द्र० क्षौरशब्दः ।

* परिवाप्यते परिवापणम् ।

परिवार-पुं-७१५-નોકર, ચાકર આદિ.

द्र० उपकरणशब्दः ।

परिवार्यतेऽनेन परिवारयति वा परिवारः ।

(परिवार)-पुं-७८३-મ્યાન.

द्र० कोशशब्दः ।

* परिव्रियतेऽनेन परिवारः ।

परिवारक-पुं-४०१-(शे. ५५) ચોખાની ધાણી.

द्र० अक्षतशब्दः ।

परिवाह-पुं-१०८८-વધી ગયેલા પાણીને નીકળવાનો માર્ગ.

☐ परीवाह, जलोच्छ्वास ।

* जलं प्रवृद्धं परिवहति यैर्निर्गममार्गैस्ते परिवाहाः ।

परिवित्ति-पुं-५२६-નાનો ભાઇ, પરણેલો છતાં કુંવારો મોટો ભાઇ.

* परिवेतुः ज्येष्ठोऽग्रजः । परिवर्ज्य यं विन्दति स परिवित्तिः ।

परिविद्ध-पुं-१९०-(शे. ४१) કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

परिवृढ-पुं-३५८-સ્વામી, નાયક.

द्र० अधिपशब्दः ।

*परिवहति परिवृंहति वा परिवृढः। 'क्षुब्ध विरिब्ध'-।४।४।७०।। इति साधुः ।

परिवेतृ-पुं-५२६-મોટો ભાઇ ન પરણેલો હોય ત્યારે પરણેલો નાનો ભાઈ.

* ज्येष्ठे भ्रातरि अकृतविवाहे कनिष्ठो विवाहाद्धेतोः परिवर्ज्य विन्दति परिवेत्ता **यत्स्मृतिः**-'येऽग्रजेषु अकलत्रेषु कुर्वते दारसङ्ग्रहम् ।

परिवेदिनी-स्त्री-५२६-મોટો ભાઈ ન પરણેલો છતાં પરણેલા નાના ભાઈની સ્ત્રી.

* परिवेत्तुः जाया, परिवर्ज्य विन्दति परिवेदिनी ।

परिवेष-पुं-१०२-७७ કુંડાળુ, સૂર્ય અને ચન્દ્રની ચારે બાજુ દેખાતું તેજ.

☐ मण्डल, उपसूर्यक, परिधि ।

* परितो विष्यते व्याप्यतेऽनेन परिवेषः ।

परिवेष्टित-न.-१४७४-ઘેરાયેલું, વીંટળાયેલું.

द्र० निवृत्तशब्दः ।

* परिवेष्ट्यते स्म परिवेष्टितम् ।

'परिव्याध'-पुं-११४५-કરેણ.

* द्रुमोत्पल, कर्णिकार ।

परिव्रज्या-स्त्री-८१-દીક્ષા, પ્રવ્રજ્યા.

☐ व्रतादान, तपस्या, नियमस्थिति [प्रव्रज्या शि. ६]

* परिव्रजनं परिव्रज्या । प्रव्रज्याऽपि ।

परिव्राजक-पुं-८०९-સંન્યાસી

द्र० कर्मन्दिन्शब्दः ।

* परिवर्ज्य सर्वं संन्यस्य व्रजति परिव्राजकः ।

परिशिष्ट-न.-२५७-ગ્રન્થનો અવશિષ્ટ ભાગ.

* परिशिष्यत इति परिशिष्टम् ।

परिश्रम-पुं-३१९-થાક.

द्र० आयासशब्दः ।

* परिश्रमणं परिश्रमः ।

परिषद्-स्त्री-४८१-સભા.

द्र० आस्थाशब्दः ।

* परितः सीदन्त्यस्यां परिषद् ।

परिष्कार-पुं-६५०-અલંકાર, ઘરેણાં.

☐ अलङ्कार, भूषण, आभरण ।

* परिष्क्रियतेऽनेन परिष्कारः ।

परिष्कृत न.-१४७५-ઘેરાયેલું, વીંટાયેલું.

द्र० निवृत्तशब्दः ।

* परिष्क्रियते स्म परिष्कृतम्, 'सम्परेः कृगः' ।४।४।९१।। इति स्सट् ।

परिष्वङ्ग-पुं-१५०७-આલિંગન.

द्र० अङ्कपालीशब्दः ।

* परिष्वजनं परिष्वङ्गः ।

परिसर-पुं-९६३-સીમાડો.

☐ पर्यन्तभू ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* परितः सरन्ति सञ्चरन्ति अत्र परिसरः । 'पुंनाम्नि' ।५।३।१३०।। इति घः ।

परिसर्प-पुं-१५००-વિહાર, પગે ચાલવું તે.

☐ गति, वीङ्खा, विहार, ईर्या, परिक्रम ।

* परिसर्पणं परिसर्पः ।

परिस्कन्द-पुं-३६०-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

* परिस्कन्दते आक्रम्य नियुज्यते परिस्कन्दः ।

परिस्तोम-पुं-६८०-ઝૂલ.

द्र० आस्तरशब्दः ।

* परिस्तोम्यते प्रस्तीर्यते परिस्तोमः, वर्णपरिस्तोम इत्यखण्ड**मन्ये** ।

परिस्पन्द-पुं-६५३-(शे.१३४) રચના, ગૂંથણ. પુષ્પહારની રચના.

द्र० गुम्फशब्दः ।

परिस्यन्द-पुं-७१५-નોકર ચાકર વગેરે પરિવાર.

द्र० उपकरणशब्दः ।

* परिस्यन्दते परिस्यन्दः ।

परिस्रुत-स्त्री-९०२-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* परिस्रवति परिस्रुत्, स्त्रीलिङ्गः ।

परिस्रुता-स्त्री-९०२-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* परिस्रवति स्म परिस्रुता ।

परिहार्य-पुं-६६३-(शि. ५४) હાથના કાંડાનું ઘરેણું, કડું, બંગડી વગેરે.

द्र० आवापशब्दः ।

* परिहारे भवः पारिहार्यः, 'परिमुखादे'-।६।३।१३६।। इति ञ्यः, पारिवद् ह्रियते वा, परिहार्य एव वा, प्रज्ञादित्वादण्, परिहार्यमित्य**न्ये** ।

(**परिहास**)-पुं-५५५-ક્રીડા, રમત.

द्र० क्रीडाशब्दः ।

परीक्षक-पुं-४७९-પરીક્ષા કરનાર.

☐कारणिक, [अक्षपाटलिक-शि. ३५]

* परीक्षते परीक्षकः । आक्षपाटलिकोऽपि ।

परीत-न.-१४७५-ઘેરાયેલું.

द्र० निवृतशब्दः ।

* पर्येति परीतम् ।

'**परीभाव**'-पुं-१४७९-તિરસ્કાર.

द्र० अनादरशब्दः ।

परीरम्भ-पुं-१५०७-આલિંગન.

द्र० अङ्कपालीशब्दः ।

* परिरम्भणं परिरम्भः, 'घञ्युपसर्गस्य'-।३।२।८६ इति दीर्घत्वे परीरम्भः ।

परीवार-पुं-७८३-મ્યાન.

द्र० कोशशब्दः ।

* परिव्रियतेऽनेन परिवारः, 'घञ्युपसर्गस्य'-।३।२।८६।।इति दीर्घाच्च **परीवारः** ।

परीवाह-पुं-१०८८-વધી ગયેલા પાણીને નીકળવાનો માર્ગ.

☐ जलोच्छ्वास, (परिवाह) ।

परीष्टि-स्त्री-४९७-સેવા, ભક્તિ.

द्र० आराधनाशब्दः ।

* पर्येषणं परीष्टिः । पर्येषणाऽपि ।

परीहास-पुं-५५५-ક્રીડા, રમત.

द्र० क्रीडाशब्दः ।

* परिहसनं परिहासः, 'घञ्युपसर्गस्य'-।३।२।८६।। इति दीर्घत्वे परीहासः ।

परुत्-अ.-१५४२-(शे. २०५) પરાર, ગયું વર્ષ.

परुल-पुं-१२३३-(शे. १७८) ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्दः ।

परुष्-न.-११३०-ગાંઠ.

☐ ग्रन्थि, पर्वन् ।

* पृणाति परुः, 'रुय्तिं'-(उणा-९९१) इत्युसि परुः । क्लीबलिङ्गः ।

परुष-न.-२६९-કઠોર વચન.

☐ निष्ठुर, रुक्ष, विक्रुष्ट ।

* पृणाति पूरयति परं कोपेनेति परुषम् । 'ऋपॄनहि'-(उणा-५५७) इत्युषः ।

परुष-पुं-१३८६-કઠોર સ્પર્શ, નિર્દય.

द्र० कक्खटशब्दः ।

* पृणाति परुषः, 'ऋपॄनहि'-(उणा-५५७)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

इत्युषः । अपरुध्यतीति वा ।

परेत-पुं-३७३-મરેલો.

द्र० उपगतशब्दः ।

* परैति लोकान्तरे परेतः ।

परेत-पुं-१३५८-નરકમાં ઉત્પન્ન જીવ.

द्र० अतिवाहिकशब्दः ।

* कर्मणां परावृत्या इताः परेताः ।

परेद्यवि-अ.-१५४२-(शे. २०३) બીજા દિવસે.

परेष्टु-સ્ત્રી-१२६८-ઘણી વખત પ્રસવ કરનારી ગાય.

☐ बहुसूति ।

* परमिच्छति परेष्टुः । पृषोदरादित्वात् ।

परैधित-पुं-३६१-ચાકર, સેવક.

द्र० किङ्करशब्दः ।

* परैरेध्यते वर्ध्यते परैधितः ।

(**परोलक्ष**)-पुं-१४२५-લાખથી વધારે.

परोष्णी-સ્ત્રી-१३३७-વાગોળ, ચામાચીડિયું.

☐ वल्गुलिका, मुखविष्ठा, तैलपायिका, [निशाटनी शि. १२०] ।

* परं प्रकृष्टमुष्णमस्याः परोष्णी शीतासहत्वात्, परं विरुद्धमुष्णं तेजोऽस्या इति वा, तेजसान्धकारात् ।

पर्कटिन्-पुं-११३१-પીપળ.

☐ प्लक्ष, (पर्कटी), जटिन् ।

* पर्कटाख्यं फलमस्त्यस्य पर्कटी, यद् **वाचस्पतिः** 'फलं त्वेतस्य पर्कटम्' इति । पृच्छयते पर्कटीत्यकारान्तात् ङ्यामीदन्तो वा, यत् **शाश्वतः** 'विज्ञेया पर्कटी प्लक्षः; प्लक्षः पिप्पलपादपः' इति ।

पर्जन्य-पुं-१६४-મેઘ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

* परिवर्षति गर्जति वा पर्जन्यः 'हिरण्यपजन्यादयः' ॥ (उणा-३८०) ॥ इत्यन्यान्तो निपात्यते ।

पर्जन्य-पुं-१७२-ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* परिपर्षति पर्जन्यः ।

'**पर्ण**'-न.-११२३-પાંદડું.

द्र० छदशब्दः ।

* पृणाति पर्णम् । 'इणुर्विशा'-(उणा-१८२) इति णः ।

'**पर्ण**''-पुं-११३६-પલાશ.

द्र० किंशुकशब्दः ।

पर्णशाला-સ્ત્રી-९९४-ઝુંપડું, મુનિઓને રહેવાની કુટીર.

☐ उटज, (पर्णशाला) ।

* पर्णमुपलक्षणं तेन पर्णतृणादेः शाला पर्णशाला ।

पर्णिन्-पुं-१११४-વૃક્ષ, ઝાડ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* पर्णानि सन्ति अस्य पर्णी ।

पर्दन-न.-१४०३-પાદવું તે.

* पर्दते पर्दनम् गुदजः शब्दः

पर्पट-पुं-४००-(शे. ९७) પાપડ.

☐ [मर्मराल शे. ९७] ।

पर्पटी-સ્ત્રી-१०५५-ફટકડી.

द्र० आढकीशब्दः ।

* पिपर्ति पर्पटो 'कपट'-(उणा-१४४) इत्यटे निपात्यते ।

पर्परीक-पुं-११००-(शे. १६९) અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

पर्यङ्क-पुं-६७९-પલાંઠી.

द्र० अवसक्थिकाशब्दः ।

* पर्यङ्क्यतेऽसौ पर्यङ्कः, परिगतोऽङ्गमिति वा पल्यङ्कोऽपि ।

पर्यङ्क-पुं-६८३-ખાટલો, પલંગ.

☐ मञ्च, मञ्चक, पल्यङ्क, खट्वा ।

* पर्यञ्च्यते पर्यङ्क्यते वा पर्यङ्कः ।

पर्यटन-न.-१५०१-પર્યટન કરવું તે.

द्र० अटाट्याशब्दः ।

*पर्यट्यते पर्यटनम् ।

(**पर्यनुयोग**)-पुं-२६३-પ્રશ્ન.

☐ पृच्छा, अनुयोजन, (**अनुयोग**), कथंकथिकता ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पर्यनुयुज्यते पर्यनुयोगः ।

पर्यन्तपर्वत–पुं–१०३४–मुख्य पर्वतनी नीचेनो पर्वत.

☐ पाद ।

* मुख्य-शैलान्ते क्षुद्रपर्वताः पर्यन्तपर्वताः ।

पर्यन्तभू–स्त्री-९६३–सीमाडो.

☐ परिसर ।

* ग्रामस्य पर्यन्तेषु भूमिः पर्यन्तभूः ।

पर्यय–पुं–१५०४–अतिक्रम, क्रमनुं उल्लंघन.

☐ अतिपात, अतिक्रम, उपात्यय ।

* परित्यज्यायनं पर्ययः, अत्र क्रमाभावात् 'परेः क्रमे' ।५।३।७३।। इति घञ् नास्ति ।

पर्यवतथ्या–स्त्री–६५५–(शि. ५३) वाळ बांधवाने माटे मोतीनी सेरो.

☐ वालपाश्या, पारितथ्या, (पायतिथ्या) ।

पर्यस्तिका–स्त्री-६७९–पलांठी.

☒ परिकर, पर्यङ्क, अवसक्थिका,[पल्यङ्क शि. ५६]

* पर्यस्यते वेष्ट्यतेऽनया पर्यस्तिः, के पर्यस्तिका ।

पर्याण–न.–१२५२–पलाण.

☐ पल्ययन ।

* परितोऽश्वपृष्टमेति पर्याणम् । 'कल्याण-पर्याणादयः' (उणा–१९३) ।। इति साधुः ।

पर्याप्त-क्रि.वि.–१५०५–इच्छा प्रमाणे.

* पर्याप्यते पर्याप्तम् ।

पर्याप्ति–स्त्री–१५०२–रक्षणीयने बचाववुं ते.

☐ परित्राण, हस्तधारण, (हस्तस्थापन) ।

* पर्यापणं पर्याप्तिः ।

पर्याय–पुं–१५०३-अनुक्रम.

द्र० अनुक्रमशब्दः ।

* पर्ययणं पर्यायः, 'परेः क्रमे' ।५।३।७६।। इति घञ् ।

पर्युदञ्चन–न.–८८१–करज, देवुं.

☐ ऋण, उद्धार ।

* परितः उदञ्चनमुत्तमर्णाद् उद्धारत्वेन ग्रहणं पर्युदञ्चनम् ।

पर्येषणा–स्त्री–४९७–(शि. ३८) सेवा, भक्ति.

द्र० आराधनाशब्दः ।

* पर्येषणं पर्येषणा । **अमर**स्तु पर्येषणा परीष्टिश्च । श्राद्धे द्विजशुश्रूषेति विशेषमाह ।

पर्वत–पुं–१०२७–पर्वत.

द्र० अचलशब्दः ।

* पर्व्यते पूर्यते शिलाभिः पर्वतः, 'हपृभृ'–(उणा–२०७) । इत्यतः । पर्वाणि सन्त्यत्रेति वा 'मरुत् पर्वणस्तः' ।७।२।१५।। इति ।

पर्वतकाक–पुं–१३२३–एक जातनो कागडो.

द्र० काकोलशब्दः ।

पर्वतजा–स्त्री–१०८०–नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

* पर्वताज्जाता पर्वतजा ।

पर्वताधारा–स्त्री–९३७–पृथ्वी.

द्र० अचलाशब्दः ।

* पर्वता आधारोऽस्याः पर्वताधारा ।

पर्वन् (द्वि. व.)–न.–१४८–पूनम अने अमास.

☐ पञ्चदशी, यज्ञकाल, पक्षान्त ।

* पूर्यन्ते पितरोऽत्र पर्वणी, 'स्नामदि'–(उणा–९०४) ।। इत्यादिना वन् ।

पर्वन्–(द्वि. व.)–न.–१४९–पूनम (अमास) अने पडवानी वच्चेनो संधिकाळ.

☐ (पर्वसन्धि) ।

* प्रतिपत्पञ्चदश्योर्यदन्तरं स सन्धिः पर्व । यद् दुर्गः–'प्रतिपत् पञ्चदश्यास्तु सन्धिः पर्व' । **प्राच्यास्तु** पर्वसन्ध्याख्यमाख्यन् ।'

पर्वन् (द्वि. व.)–न.–११३०–गांठ, ग्रंथि.

☐ ग्रन्थि, परुष् ।

* पृणाति पर्व, 'स्नामदि'–(उणा–९०४) ।। इति वन् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पर्वमूल–ન.–૧૪૮–ચૌદશ પૂનમ કે ચૌદશ અમાસનો વચલો ભાગ.

* पर्वणो मूलं पर्वमूलम्, भूतेष्टापञ्चदश्योरन्तरम् । भूतेष्टा–चतुर्दशी ।

पर्वयोनि–પું–૧૨૦૦–ગાંઠમાંથી ઉત્પન્ન થનાર ઇક્ષુ આદિ.

* पर्व योनिरेषां पर्वयोनयः इक्ष्वाद्याः, आदिशब्दाद् तृणवंशाद्याः ।

पर्वरि–પું–૧૦૫–(શે. ૧૩) ચંદ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

पर्वसन्धि–પું–૧૪૯–પૂનમ (અમાસ) અને પડવાની વચ્ચેનો સંધિકાળ.

☐ पर्वन् ।

पर्शु–પું–૭૮૬–પરશુ, કુહાડો.

द्र० कुठारशब्दः ।

* पृणाति पर्शुः, 'प्रः शुः'–(उणा–८२५) ॥ इति शुः ।

पर्शुका–સ્ત્રી–૬૨૭–પડખાની પાંસળી.

☐ वङ्क्रि ।

* पूर्यते मांसादिना पर्शुः, 'प्रः शुः'–(उणा–८२५) ॥ इति शुः, के पर्शुका ।

पर्शुपाणि–પું–૨૦૭–ગણેશ.

द्र० आखुगशब्दः ।

* पर्शुः पाणावस्य पर्शुपाणिः, यौगिकत्वात् परशुधर इत्यादयः ।

पर्शुराम–પું–૮૪૮–(શિ. ૭૪) પરશુરામ.

द्र० जामदग्न्यशब्दः ।

पर्श्वध–પું–૭૮૬–પરશુ, કુહાડો.

द्र० कुठारशब्दः ।

* पर्शुकाभिर्धीयते पर्श्वधः; स्थादित्वात् कः ।

पर्षद्–સ્ત્રી–૪૮૧–સભા.

द्र० आस्थाशब्दः ।

* पृणन्त्येनां पर्षद्, स्त्रीलिङ्गः, 'प्रःसद्'–(उणा–८९७) ॥

पल–પું ન.–૬૨૩–માંસ.

द्र० आमिषशब्दः ।

* पलति देहं पलम्, पुंनपुंसकः ।

पल–પું ન.–૮૮૪–ચાર કર્ષ (વજન) પ્રમાણ.

* पलति पलम् पुंक्लीबलिङ्गः ।

पल–પું ન.–૧૧૮૨–અનાજ રહિત છોડ, પરાળ, કડબ.

☐ पलाल ।

* पलति पलः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

पलगण्ड–પું–૯૨૨–કડિયો, લીંપનાર.

☐ लेप्यकृत्, [लिपक शि. ८१] ।

* पलेन मांसेनेव मृदादिना गण्डति संहन्ति पलगण्डः ।

पलङ्कष–પું–૧૧૪૨–ગૂગળનું ઝાડ.

द्र० गुग्गुलुशब्दः ।

* पलं मांसं कषति पलङ्कषः, पृषोदरादित्वात् मोऽन्तः ।

पलङ्कष–પું–૧૨૮૫–(શે. ૧૮૪) સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

पलङ्कषा–સ્ત્રી–૬૮૫–લાખ.

द्र० कृमिजाशब्दः ।

* पलं कषति पलङ्कषा, 'बहुलम्' ।५।१।२॥ इत्यत्रापि खश् ।

पलङ्कषा–સ્ત્રી–૧૧૫૬–ગોખરુ.

द्र० गोक्षुरशब्दः ।

पलप्रिय–પું–૧૮૮–(શે. ૩૭) રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

पलल–ન.–૬૨૨–માંસ.

द्र० आमिषशब्दः ।

पलत्यनेन पललम् । 'मृदिकन्दि'–(उणा–४६५) इत्यलः ।

पललज्वर–પું–૪૬૨–(શે. ૧૦૬) પિત્ત.

☐ पित्त, मायु, [पलाग्नि, अग्निरेचक शे. १०६] ।

पलशत–ન.–૮૮૫–૧૦૦ પલ વજન.

☐ तुला ।

* पलानां शतं पलशतम् ।

पलाग्नि–પું–૪૬૨–(શે. ૧૦૬) પિત્ત.

☐ पित्त, मायु, [अग्निरेचक, पललज्वर शे. १०६] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पलाद्–पुं–१८७–રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

* पलमत्ति पलादः ।

पलायन–न.–८०२–નાસી જવું તે.

द्र० उपक्रमशब्दः ।

* पलायते पलायनम् ।

पलायित–पुं–८०५–નાસી ગયેલો.

☐ नष्ट, गृहीतदिश्, तिरोहित ।

* परावृत्य अयते पलायितः, 'उपसर्गस्यायौ' ।२।३।१००।। इति रस्य लत्वम् ।

पलाल–पुंन.–११८२–અનાજ રહિત છોડ, પરાળ.

☐ पल ।

* पल्यते पलालः, 'ऋकृपृ'–(उणा–४७५) ।। इत्यालः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

पलाश–न.–११२३–પત્ર, પાંદડું.

द्र० छदशब्दः ।

* पलति पलाशम् । 'पलेराजः'–(उणा–५३३)।।

पलाश–पुं–११३६–પલાશ વૃક્ષ, ખાખરો.

द्र० किंशुकशब्दः ।

* प्रशस्तानि पलाशानि सन्त्यस्य पलाशः, अभ्रादित्वादः, पलं मांसमश्नुत इव रक्तपुष्पत्वाद्वा ।

'पलाश'–पुं–१३९५–લીલો વર્ણ.

द्र० तालकाभशब्दः ।

'पलाशिन्'–पुं–१११४–વૃક્ષ

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

पलिक्नी–स्त्री–५३४–વૃદ્ધ સ્ત્રી.

* पलिता पलिक्नी, 'क्नः पलिता'–।२।४।३७।। इति ङ्यां साधुः ।

पलिक्नी–स्त्री–१२७०–બાલ ગર્ભવાળી ગાય.

☐ बालगर्भिणी, [मलिनी शे. १९२] ।

* पलति गर्भं गच्छति पलिता सैव पलिक्नी, 'क्नः पलितासितात्'–।२।४।३७।। इति ङ्यां साधुः । 'मलिनी बालगर्भिणी' इति **माला** ।

पलिघ–पुं–७८६–(शि. ६८) લોઢાથી બંધાયેલી લાકડી, કડિયાળી ડાંગ.

☐ परिघ, परिघातन ।

* परिहन्यतेऽनेन परिघः, लोहबद्धो लगुडः, 'परेर्घः' ।५।३।४०।। इत्यलि घादेशः घोलत्वे पलिघेऽपि ।

पलित–पुंन.–५७१–વૃદ્ધાવસ્થાથી ધોળા થયેલ વાળ.

* पलति–याति श्वेतत्वं पाकात् पलितम्, पुंक्लीबलिङ्गः, 'हृश्यारुहि'–(उणा–२१०) ।। इति तः ।

पल्यङ्क–पुं–६८३–પલંગ, ખાટલો.

☐ मञ्च, मञ्चक, पर्यङ्क, खट्वा ।

* पर्यञ्च्यते पर्यङ्क्यते वा पर्यङ्कः, 'परेर्घाङ्कु'–।२।३।१०३।। इति लत्वे पल्यङ्कः ।

पल्यङ्क–पुं–६७९–(शि. ५६) પલાંઠી.

☐ पर्यस्तिका, परिकर, पर्यङ्क, अवसक्थिका ।

पल्ययन–न.–१२५२–પલાણ.

☐ पर्याण ।

* परितोऽश्वपृष्ठमेति पर्याणम्, 'कल्याण-पर्याणादयः' (उणा–१९३) ।। इति साधुः ।

पल्लव–पुंन.–११२३–કુંપળ.

☐ किसलय, किसल, 'किशलय' ।

* 'पल्ल गतौ' पल्लति पल्लवः, पुंक्लीबलिङ्गः, 'वडिवटि'–(उणा–५१५) ।। इत्यवः ।

पल्लवक–पुं–३३१–ધૂતારો, વ્યભિચારી.

☐ षिङ्ग, विट ।

* पल्लति–चतुरं गच्छति पल्लवः, 'वडिवटि'–(उणा–५१५) ।। इत्यवः, स्वार्थे के पल्लवकः पल्लवयतीति वा ।

पल्ली–स्त्री–१२९८–ગરોળી.

द्र० कुड्यमत्स्यशब्दः ।

* पल्लति गच्छति पल्ली ।

पल्लूर–न.–१०७०–(शे १६२) ધોળું પાણી,

द्र० अप्शब्दः ।

पल्वल–पुंन.–१०९५–નાનું સરોવર.

☐ वेशन्त, [तल्ल शि. ९९]

* 'पल गतौ' पल्यते पल्वलः, पुंक्लीबलिङ्गः 'शमिकमि'–(उणा–४९९) ।। इति वलः । तल्लो **देश्यां** संस्कृतेऽपि ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पव-पुं-१५२१-धान्य वगेरेनां फोतरां काढी राखवां ते.

☐ निष्पाव, पवन ।

* पूयते अलि पवः, धान्यादेर्निर्बुसीकरणम् ।

पवन-न.-१०१७-सूपडुं.

☐ प्रस्फोटन ।

* पूयते पवनं तुषादिशोधनम् ।

पवन-पुं-११०६-वायु, पवन.

द्र० अनिलशब्दः ।

* पवते पवनः ।

पवन-न.-१५२१-धान्यादिनां फोतरां काढी राखवां ते.

☐ पव, निष्पाव ।

* पूयते पवनम्, धान्यादेर्निर्बुसीकरणम् ।

पवनवाहन-पुं-११००-(शे. १७१) अग्नि.

द्र० अग्निशब्दः ।

पवनाशन-पुं-१३०२-सर्प, नाग.

द्र० अहिशब्दः ।

* पवनमश्नाति पवनाशनः ।

पवनी-स्त्री-१०१६-(शि. ८९) सावरणी.

☐ शोधनी, संमार्जनी, बहुकरी, वर्धनी, समूहनी ।

पवमान-पुं-११०६-वायु, पवन.

द्र० अनिलशब्दः ।

* पवते पवमानः ।

पवि-पुं-१८०-इन्द्रनुं वज्र.

द्र० अशनिशब्दः ।

* पुनाति पविः, पुंसि, हीरकस्य पवित्रत्वाम्नानात् ।

पवि-पुं-११००-(शे. १६९) अग्नि.

द्र० अग्निशब्दः ।

पवित्र-न.-११९२-दर्भ, डाभ.

☐ दर्भ, कुश, कुथ, बर्हिष् ।

* पूयतेऽनेन पवित्रम् । 'ऋषिनाम्नो करणे ।' ।५।२।८६।। इतीत्रः ।

पवित्र-पुंन.-१४३५-पवित्र, शुद्ध.

☐ पावन, पूत, पुण्य, मेध्य ।

* पूयतेऽनेन पवित्रं, पुंक्लीबलिङ्गः, वाच्यलिङ्ग इत्यन्ये ।

पवित्र-न.-८४५-(शि. ७३) जनोइ, यज्ञोपवीत.

☐ उपवीत, यज्ञसूत्र, [ब्रह्मसूत्र शे. ७३] ।

पवित्र-न.-१०४०-(शे. १६०) तांबुं.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

पवित्र-न.-१२७२-(शे. १९३) गायनुं छाण.

☐ गोविश्, गोमय, भूमिलेपन ।

पशु-पुं-१२१३-पशु.

☐ तिर्यञ्च्, चरि ।

* 'स्पशिः सौत्रस्तालव्यान्तः,' स्पशति-बाधते पशुः, 'स्पशिभ्रस्जेः स्लुक् च'-(उणा ७३१) ।। इत्युः ।

पशु-पुं-१२७५-बकरी.

द्र० अजशब्दः ।

* स्पशति पशुः ।

पशुक्रिया-स्त्री-५३७- कामक्रीडा, मैथुन.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* पशूनां क्रिया-चेष्टा पशुक्रिया, पशुधर्मोऽपि ।

पशुधर्म-पुं-५३६-(शि ४४) मैथुन, कामक्रीडा,.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

(**पशुनाथ**)-पुं-१९९-शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

पशुपति-पुं-१९९-शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* पशूनां पतिः पशुपतिः, सुरनरतिरश्चां पशुत्वेनोक्तत्वात्, 'आब्रह्मान्तं लोकाः पशवः' इति **स्मृतेः** ।

पशुरज्जु-स्त्री-१२७४-एक दोरडे घणां पशु बंधाय ते.

☐ दामनी ।

* पशूनां बन्धनाय रज्जुः पशुरज्जुः ।

पश्चात्ताप-पुं-१३७८- पश्चात्ताप, पस्तावो.

द्र० अनुकूलताशब्दः ।

* पश्चात् तपनं पश्चात्तापः ।

पश्चिम-न.-१४५९-छेल्लुं, पछलुं.

द्र० अन्तशब्दः ।

'पश्चादाद्यन्त'-।६।३।७५।। इति इमे पश्चिमम् ।
'प्रायोऽव्ययस्य' ।७।४।६५।। इति अन्त्यस्वरादिलोपः ।

पश्यतोहर-पुं-३८२ સોની.

* यः पश्यतो हरेदर्थः स चौरः पश्यतोहरः । 'पश्यद्वाग्दिशो हरयुक्तिदण्डे' ।३।२।३२।। इति षष्ठ्या अलुप् ।

पष्ठौही-स्त्री-१२६६-ગર્ભિણી ગાય.

द्र० गर्भिणीशब्दः ।

पस्त्य-न.-९९१-ઘર.

द्र० अगारशब्दः ।

* 'पसि निवासे' सौत्रो दन्त्यान्तः, पसन्त्यस्मिन् पस्त्यम् । 'मृशीपसि'-(उणा-३६०) इति तकारादिर्यः, अपस्त्यायति संघातीभवतीति वा पृषोदरादित्वात् ।

पांशु-पुं-९७०-ધૂળ.

द्र० धूलीशब्दः ।

पांशुजालिक-पुं-२१९-(शे. ६५) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

पांसु-पुं-९७०-ધૂળ.

द्र० धूलीशब्दः ।

* 'पसुण् नाशने दन्त्यान्तः' पंसयति पांसुः, पुंलिङ्गः, 'पंसेर्दीर्घश्च' (उणा-७१८) ।। इत्युः ।

पांसुचन्दन-पुं-२००-(शे. ४३) શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

पांसुला-स्त्री-५२८-અસતી, કુલટા સ્ત્રી.

द्र० अविनीताशब्दः ।

* पांसुर्मालिन्यहेतुरस्त्यस्याः पांसुला, सिध्मादित्वाद् लः ।

पाक-पुं-१७४-ઇન્દ્રનો શત્રુ.

द्र० अद्रिशब्दः ।

* पात्यात्मानं पाकः, 'भीणूशलिवलि'-(उणा २१) ।। इति कः ।

पाक-पुं-३३८-બાળક.

द्र० अर्भशब्दः ।

* पान्त्येनं पिबति स्तन्यं वा पाकः । 'भीणशलि'-(उणा २१) ।। इति कः ।

(पाकद्विष्)-पुं-१७५-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

पाककुटी-स्त्री-९९९-કુંભારનો નીભાડો.

☐ कुम्भशाला, (कुम्भशाल) ।

* पाकेन पुटति संश्लिष्यति पाकपुटी ।

(पाकशासन)-पुं-१७५-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

पाकशुक्ला-स्त्री-१०३७-ખડી.

☐ शुक्लधातु, कठिनी, खटिनी, खटी, [कखटी शि. ९१] ।

* पाके शुक्ला पाकशुक्ला ।

पाकस्थान-न.-९९८-રસોડું.

☐ सूदशाला, रसवती, महानस ।

* पाकाय स्थानं पाकस्थानम् ।

पाक्य-न.-९४२-પકાવેલું મીઠું.

☐ विड 'बिड' ।

* पाके साधुः पाक्यं कल्लराख्यम्, पच्यते इति वा कृत्रिमे कृतके इत्यर्थः । पाक्यबिडलवणयोर्भेदेऽपि कृतकत्वादैक्यम् ।

पाक्य-पुं-९४४-જવખાર.

☐ यवक्षार, यवाग्रज, यवनालज ।

* पच्यते पाक्यः, असौ वनस्पतिकायजनितोऽपि क्षारप्रस्तावात् पृथ्वीकाये भणितः, एवं स्वर्जिकाक्षारादावप्यूह्यम् ।

पाचन-पुं-१३८८-ખાટો રસ.

☐ अम्ल, दन्तशठ, [अम्ब्ल शे. १२६]

* पाचयति पाचनः ।

पाचनक-पुं-९४४-ટંકણખાર.

☐ टङ्कण, मालतीतीरज, लोहश्लेषण, रसशोधन, [टङ्कन शे. ८४] ।

* पाचयति पाचनः, के पाचनकः ।

पाञ्चजन्य-पुं-२२२-વિષ્ણુનો શંખ.

* पञ्चजने पाताले भवः पाञ्चजन्यः । 'गम्भीरपञ्चजनबहिर्देवात्' ।६।३।१३५।। इति ञ्यः ।

पाञ्चालिका-स्त्री-१०१४-કઠ પૂતળી.

☐ सालभञ्जी, पुत्रिका ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पञ्चयते 'ऋकृमृ'-(उणा-४७५) ॥ इत्याले पाञ्चाली, ततः स्वार्थेऽणि के च पाञ्चालिका ।

पाञ्चाली-સ્ત્રી-७१०-દ્રૌપદી.

द्र० कृष्णाशब्दः ।

* कर्षति मनः कृष्णा, वर्णेन वा ।

पाट्-अ.-१५३७-સંબોધનાર્થક અવ્યય.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* पाटयति पाट् । यथा-पाट् पान्थ !

पाटक-पुं-९६२-પાડો, ગામનો અમુક ભાગ.

* पाटयति पाटकः ।

पाटच्चर-पुं-३८१-ચોર.

द्र० एकागारिकशब्दः ।

* पाटयंश्चरति पाटच्चरः, पटचोर इत्येके ।

पाटल-पुं-११६८-ડાંગરની એક જાત.

☐ आशु, व्रीहि ।

* व्रीहिः षष्टिका धान्यविशेषः पाटलाच्छायः पाटलः ।

पाटल-पुं-१३९५-ગુલાબી રંગ.

☐ श्वेतरक्त ।

* पाटयति पाटलः, 'मृदिकन्दि'-(उणा ४६५) इत्यलः ।

पाटला-स्त्री-११४४-કાંકચ.

☐ पाटलि, 'मोघा, (अमोघा), काचस्थाली, (कालास्थाली), फलेरुहा, कृष्णवृन्ता, कुबेराक्षी' ।

* 'मृदिकन्दि'-(उणा-४६५) ॥ इत्यले पाटला, ताम्रपुष्पत्वाद्वा ।

पाटलि-स्त्री-११४४-કાંકચ.

द्र० पाटलाशब्दः ।

* पाटयति दौर्गन्ध्यं पाटलिः, स्त्रीलिङ्गः, 'पाटयज्जिभ्याम्'-(उणा-७०२) ॥ इत्यलिः ।

पाटलिपुत्र-न.-९७६-પટણા.

☐ कुसुमपुर ।

* पाटलिभिः पुनाति पाटलिपुत्रम्. 'पुत्रादयः' (उणा-४५५) ॥ इति निपात्यते ।

पाटित-न.-१४८८-ફાડેલું, ચીરેલું.

☐ दारित, भिन्न ।

* पाट्यते स्म पाटितम् ।

पाठक-पुं-७८-ઉપાધ્યાય.

☐ उपाध्याय ।

* पाठयतीति पाठकोऽध्यापकः ।

पाठीन-पुं-१३४५-મગર મચ્છ.

☐ चित्रवल्लिक, [मृदुपाठक-शे. १९९] ।

* पठ्यते भक्ष्यत्वेन पाठीनः, 'पठेर्णित्'-(उणा २८७) ॥ इतीनः ।

पाणि-पुं-६-(प.)-ધાર્યવાચક શબ્દથી લગાડાતો શબ્દ.

* यथा पिनाकपाणिः महादेवः । कविरूढ्या इत्येव । नहि भवति पिनाकपाणिवत् अहिपाणिरपि ।

पाणि-पुं-५९१-હાથ.

द्र० करशब्दः ।

* पण्यतेऽनेन पाणिः, पुंलिङ्गः, 'कमिवमि'-(उणा-६१८) ॥ इति णिदिः ।

पाणिगृहीती-स्त्री-५१२-પત્ની, પરણેલીસ્ત્રી.

द्र० ऊढाशब्दः ।

* पाणिर्गृहीतोऽस्याः, पाणौ वा गृहीतो पाणिगृहीती 'पाणिगृहीतीति' ।२।४।५२॥ इति ङीः, करात्तीत्यपि ।

पाणिग्रहण-न.-५१८-વિવાહ.

द्र० उद्वाहशब्दः ।

* पाणिः गृह्यतेऽस्मिन् पाणिग्रहणम् ।

पाणिग्राह-पुं-५१७-(शि. ४१) પતિ, વર.

द्र० कान्तशब्दः ।

पाणिघ-पुं-९२५-વાજીંત્ર સાથે તાળીવડે તાલ મેળવનાર.

☐ पाणिवादक ।

* पाणी हन्तीति पाणिघः, 'पाणिघताडघौ शिल्पिनि' ।५।१।८९॥ इति साधुः ।

पाणिज-पुं-५९४-નખ.

द्र० करजशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पाणिनि–પું–૮૫૧–પાણિનિ મુનિ, (વ્યાકરણકાર.)

☐ सालातुरीय, दाक्षेय, [दाक्षीपुत्र शि. ७४]

* पणिनोऽपत्यं पाणिनः, 'ङसोऽपत्ये'–।६।१।२८।, इत्यण्, 'गाथिविदथि' ।७।४।५४।। इत्यन्त्यस्वरादिलोपनिषेधः ततः पाणिनस्यापत्यं, पाणिनिः 'अत इञ्'–।६।१।३।।

पाणिपीडन–ન.–૫૧૭–વિવાહ.

द्र० उद्वाहशब्दः ।

* पाणिः पीड्यतेऽस्मिन् पाणिपीडनम् ।

पाणिमुक्त–ન.–૭૭૪–હાથથી છોડી શકાય તેવું શસ્ત્ર.

* मुच्यते क्षिप्यते मुक्तं द्विप्रकारकं यथा–पाणिमुक्तं शक्तिप्रभृतिकम् । यन्त्रमुक्तं शरादिकम् ।

पाणिवादक–પું–૯૨૫–વાજીંત્ર સાથે તાળીવડે તાલ મેળવનાર.

☐ पाणिघ ।

* पाणी वादयतीति पाणिवादकः ।

पाण्डर–પું–૧૩૯૩–સફેદ વર્ણ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* पण्डते–याति मनोऽस्मिन् पाण्डरः, 'जठर'–(उणा–४०३) ।। इत्यरे निपात्यते ।

पाण्डव–પું–૭૧૦–(શે. ૧૪૦) યુધિષ્ઠિર આદિ પાંચ પાંડવ.

☐ [पाण्डवेय, पाण्डवायन शे. १४०] ।

पाण्डवायन–પું–૨૧૭–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* पाण्डवानयते पाण्डवायनः ।

पाण्डवायन–પું–૭૧૦–(શે. ૧૪૦) પાંચ પાંડવો.

☐ [पाण्डवेय, पाण्डव–शे. १४०] ।

पाण्डवेय–પું–૭૧૦–(શે. ૧૪૦)પાંચ પાંડવો.

☐ [पाण्डव पाण्डवायन शे. १४०.] ।

पाण्डु–પું–૧૩૯૩–સફેદ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* पन्यते स्तूयते पाण्डुः, 'पनेर्दीर्घश्च'–(उणा–७६६) इति डुः ।

(पाण्डुक)–પું–૧૯૩–૯ નિધિ પૈકી બીજો નિધિ.

अ. ५५

पाण्डुकम्बलिन्–પું–૭૫૪–સફેદ કંબલથી ઢંકાયેલો રથ.

* पाण्डुकम्बलैश्छन्नः पाण्डुकम्बली, 'पाण्डुकम्बला'–।६।२।१३२।। इतीन् ।

पाण्डुभूम–પું–૯૫૩–ધોળી માટીવાળો દેશ.

☐ पाण्डुमृत्तिका ।

* पाण्डुभूमिरत्र पाण्डुभूमः, पाण्डुमृत्तिको देशः ।

पाण्डुर–ન.–૪૬૬–ધોળો કોઢ રોગ.

| | (श्वित्र, श्वेतकुष्ठ) ।

* पाण्डुरं श्वेतम् ।

पाण्डुर–પું–૧૩૯૩–શ્વેત વર્ણ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* पाण्डुः पाण्डुत्वमस्त्यस्येति पाण्डुरः मध्वादित्वात् रः ।

पाण्डुरपृष्ठ–પું–૪૩૭–નિર્ગુણી.

☐ निर्लक्षण ।

* पाण्डुरं निर्लक्षणं पृष्ठमस्य पाण्डुरपृष्ठः ।

पातक–પુંન.–૧૩૮૦–પાપ, દુષ્કૃત્ય.

द्र० अंहस्शब्दः ।

* पातयति दुर्गतौ णके पातकम्, पुंक्लीबलिङ्गः ।

पाताल–પું–૪૨–શ્રી અનંતનાથ ભ. ના શાસનદેવ.

* पातं रक्षितम् आलम् अनर्थोऽनेन पातालः ।

पाताल–ન.–૧૩૬૨–નાગલોક.

द्र० अधोमुखशब्दः ।

* पतन्त्यस्मिन् पातालम्, 'पतिकठिभ्यो णित्' (उणा–४७९) ।। इत्यालः पातमलतीति वा ।

पाताल–ન.–૧૦૭૦–(શે. ૧૬૫) પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

पातालौकस्–પું (બ વ.) ૨૩૮–અસુર.

द्र० असुरशब्दः ।

* पाताले ओको येषां ते पातालौकसः ।

पातुक–પું–૪૪૫–પડનાર.

☐ पतयालु ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पतनशीलः पातुकः, 'लषपत'-।५।२।४१।। इत्युकण् ।

पात्र-न.-३२७-નાટકનાં પાત્ર.

* पान्ति स्वभूमिकामिति पात्राणि, 'त्रट्'-(उणा-४४६) ।। इति त्रट् ।

पात्र-न.-८२८-યજ્ઞમાં વપરાતું સ્રુવ ચમસ આદિ પાત્ર.

* पिबन्त्यनेन पात्रम्, 'नीदाम्बू'-।५।२।८८।। इति त्रट् ।

पात्र-त्रि.-१०२६-વાસણ.

☐ अमत्र, भाजन ।

* पाति आधेयम्, पीयतेऽस्मादिति वा पात्रम्. त्रिलिङ्गः ।

पात्र-त्रि-१०७९-બન્ને કિનારીની વચ્ચેનો ભાગ.

* पीयते पात्रं प्रवाहः, त्रिलिङ्गः, पारावारयोरन्तरम् ।

पाथस्-न.-१०६९-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* पान्ति एतत् पाथः, पुंक्लीबलिङ्गः, 'पातेर्जस्थसौ' (उणा-९७७) ।। इति थस् ।

पाथेय-न.-४९३-ભાતું.

☐ शम्बल ।

* पथि साधु पाथेयम् । 'पथ्यतिथि'-।७।१।१६।। इत्येयण् ।।

पाद्-पुं-६१६-(शे. ४८) પગ.

द्र० अंह्रिशब्दः ।।

* यद् दुर्गः-पादसमानार्थः पादप्यस्ति ।

पाद-पुं-१००-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* पद्यतेऽनेन पादः ।

पाद-पुं-३३६-પૂજ્ય વાચક નામ પછી લગાડાતો શબ્દ.

द्र० अत्रभवत्शब्दः ।

* यथा-गुरुपादाः ।

पाद-पुं-६१६-પગ.

द्र० अंह्रिशब्दः ।

* पद्यते पादः, 'पदरुज'-।५।३।१६।। इति घञ् पादपि ।

पाद-पुं-१०३४-મુખ્ય પર્વતની નીચેના નાના પર્વતો.

☐ पर्यन्तपर्वत ।

* पादा इव अधःस्थत्वाद् धारणत्वाच्च पादाः, मुख्यशैलान्ते क्षुद्रपर्वताः ।

पाद-पुं-१४३४-ચોથો ભાગ.

☐ तुरीयक ।

* पद्यते पादः, रूपकादेश्चतुर्थभागः ।

(**पाद**)-पुं-११२१-વૃક્ષનું મૂળ.

☐ मूल, बुध्न, 'ब्रघ्न', अंह्रिनामन् ।

पादकटक-पुं न.-६६५-ઝાંઝર, કલ્લું.

द्र० नूपुरशब्दः ।

पादकीलिका-स्त्री-६६६-(शे. १३६) પગની આંગૂઠી.

☐ [पादपालिका, पादाङ्गुलीयक शे. १३६]

पादग्रहण-न.-८४४-પગમાં પડવું, (વંદન, નમસ્કાર).

☐ अभिवादन, उपसङ्ग्रह ।

* पादयोरन्तर्ग्रहणम् ।

पादचारिन्-पुं-४९८-પગે ચાલનાર, પાળો.

द्र० पत्तिशब्दः ।

* पादाभ्यां चरति पादचारी ।

पादजङ्गु-पुं-९१५-(शे. १५५) પગરખાં, જોડાં.

द्र० उपानहूशब्दः ।

पादत्राण-न.-९१५-(शि. ८०)પગરખાં, જોડાં.

द्र० उपानहूशब्दः ।

पादनालिका-स्त्री-६६६-(शे. १३६) ઝાંઝર, કલ્લું. (પગેપહેરવાનું).

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० नूपुरशब्दः ।

पादपाश-पुं-१२२९-હાથીના પગે બાંધવાની સાંકળ.

द्र० अन्दुकशब्दः ।

* हस्तिनः पादस्य पाशो बन्धनं पादपाशः ।

पादपाश-पुं-१२५१-દામણ, ઘોડાના પગે બાંધવાનું દોરડું.

□ दामाञ्चन ।

* पादयोः पाशः पादपाशः ।

पादपीठ-न.-७१८-પગ મૂકવાને બાજોઠ.

□ पदासन ।

* पादयोः पीठं पादपीठम् ।

पादपीठी-स्त्री-९१५-(शे.१५६)પગરખાં.

द्र० उपानहूशब्दः ।

पादमूल-न.-६१६ પગની એડી.

□ गोहिर ।

पादरक्षण न.-९१४-પગરખાં.

द्र० उपानहूशब्दः ।

* पादौ रक्ष्येते अनेन पादरक्षणम्, पादत्राणमपि ।

पादरथी-स्त्री-९१५-(शे. १५५) પગરખાં.

द्र० उपानहूशब्दः ।

पादवल्मीक-पुं-न -४६५-પગનો રોગ, હાથીપગો.

□ श्लीपद ।

* पादे वल्मीक इव पादवल्मीकः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

पादवीथी-स्त्री-९१५-(शे. १५६)-પગરખાં.

द्र० उपानहूशब्दः ।

पादशीली-स्त्री-६६६-(शे. १३६) ઝાંઝર, કલ્લુ.

द्र० नूपुरशब्दः ।

पादस्फोट-पुं-४६५-પગનો રોગ, પગમાં થયેલ ફોડો.

□ विपादिका ।

* पादस्य स्फोटनं विशरणं पादस्फोटः ।

पादाग्र-न.-६१७-પગનો આગલો ભાગ.

□ प्रपद ।

पादाङ्गद-न.-६६५-ઝાંઝર, કલ્લુ.

द्र० नूपुरशब्दः ।

* पादोऽङ्गदमिव पादाङ्गदम् ।

पादाङ्गुलीयक-न.-६६६-(शे. १३६) પગની અંગૂઠી.

□ [पादकीलिका, पादपालिका शे. १३६] ।

पादाजि-पुं-४९८-પગે ચાલનાર, પાળો.

द्र० पत्तिशब्दः ।

* पादाभ्यामजति गच्छति पादाजिः ।

पादात-पुं-४७८-(शे. १०८) પગે ચાલનાર, પાળો.

द्र० पत्तिशब्दः ।

पादातिक-पुं-४७८-પગે ચાલનાર, પાળો.

द्र० पत्तिशब्दः ।

* पादाभ्यामतति पादातिकः 'कुशिकहृदिक'-(उणा-४५) ॥ इति इके निपात्यते । पदातेः स्वार्थे विनयादित्वादिकण् वा ।

पादावर्त्त-पुं-१०९३-રેંટ, અરઘટ્ટ.

□ अरघट्टक ।

* पादाभ्यामावर्त्यते भ्रम्यते पादावर्तः ।

पादुका-स्त्री-९१४-પગરખાં, જોડાં.

द्र० उपानहूशब्दः ।

* पादूरेव पादुका, 'ङ्यादीदूतः के' ।२।४।१०४॥ इति ह्रस्वः ।

पादुकाकृत-पुं-९१४-મોચી, ચમાર.

□ चर्मकृत् ।

* पादुकाः पादत्राणानि करोतीति पादुकाकृत् ।

पादू-स्त्री-९१४-પગરખાં, જોડા.

द्र० उपानहूशब्दः ।

* पद्यतेऽनया पादूः, स्त्रीलिङ्गः, 'कसिपदि'-(उणा-८३५) ॥ इति णिदूः ।

पाद्य-न.-५००-પગ ધોવાનું પાણી.

* पादार्थमुदकं पाद्यम्, 'पाद्यार्घ्ये'-।७।१।२३॥ इति ये साधुः ।

पान-न.-३९४-પિપાસા, તરસ.

द्र० अपलासिकाशब्दः ।

* पीयते पानम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पान–ન.–૭૩૮–મદિરા પાન (૭ વ્યસનમાંનું એક).

* पानं मद्यादेः ।

पान–ન.–१०८९–પાણીની નીક.

द्र० कुल्याशब्दः ।

* पीयते वृक्षादिभिरनेन पानम् ।

पान–પું–१३६८–નિઃશ્વાસ, બહારનો શ્વાસ.

☐ निःश्वास, एतन ।

* पीयतेऽनेन पानः ।

पानगोष्ठिका–સ્ત્રી–९०७–દારુ પીવા બેઠેલી મંડળી.

☐ आपान ।

* पानस्य गोष्ठी–आसनबन्धः ।

पानभाजन–ન.–१०२४–પ્યાલો, પાણી પીવાનું પાત્ર.

द्र० कंसशब्दः ।

* पानस्य भाजनं पानभाजनम् ।

पानमदस्थान–ન.–९०६–દારુનું પીઠું.

☐ शुण्डा ।

* पानमदयोरास्पदं कल्यपालगृहैकदेशः ।

पानवणिज्–પું–९०१–કલાલ, મદિરા વેંચનાર.

द्र० आसुतीबलशब्दः ।

* पानस्य वणिग् पानवणिक् ।

पानीय–ન.–१०६९–પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* पीयते पानीयम् ।

पानीयनकुल–१३५०–જલનો નોળિયો, જલનો બિલાડો.

☐ उद्र, जलमार्ज्जार, वसिन् ।

* पानीयस्य नकुलः पानीयनकुलः ।

पानीयशाला–સ્ત્રી–१०१–પરબ.

☐ प्रपा, (पानीयशाल) ।

पान्थ–પું–४७३–મુસાફર.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

* पन्थानं नित्यं याति पान्थः, नित्यंणः पन्थश्च' ।६।४।८९।। इति साधुः ।

(पान्थसार्थ)–પું–१४१२–પ્રાણીઓનો સમુદાય.

पाप–પું–३७६–ક્રૂર, પાપી.

☐ क्रूर, नृशंस, निस्त्रिंश ।

* पापमस्यास्ति पापः ।

पाप–ન.–१३८०–પાપ, દુષ્કૃત્ય.

द्र० अंहस्शब्दः ।

* पान्त्यस्मात् पापं, 'भापाचणि'–(उणा–२९६) इति पः ।

पाप–ન.–१४४३–અધમ, હલકું.

द्र० अणकशब्दः ।

* पायते पापम् ।

पापर्द्धि–સ્ત્રી–९२७–શિકાર.

☐ मृगया, आखेट, मृगव्य, आच्छोदन ।

* पापानि ऋध्नुवन्ति अस्यां पापर्द्धिः ।

पाप्मन्–પું–१३८०–પાપ, દુષ્કૃત્ય.

द्र० अंहस्शब्दः ।

* पातयति दुर्गतौ पाप्मा, 'सात्यन्नात्मन्'–(उणा–९१६) इति मनि निपात्यते, पुंलिङ्गोऽयम् ।

पाप्मन्–સ્ત્રી–४७४–ખરજ, ખરજવું.

☐ (पामा), खस, कच्छू, विचर्चिका ।

* पिबत्यङ्गं पामा, स्त्रीलिङ्गः, 'मन्' (उणा–९११) इति मनि, 'ताभ्यां'–।२।४।१५।। इति वा डापि नन्त आकारान्तश्च ।

पामन–પું–४६०–ખરજવાના રોગવાળો.

☐ कच्छुर, [पामर शि. ३३] ।

* पामाऽस्ति अस्य पामनः, अङ्गादित्वान्नः, पामर **इत्येके,** द्वावपीति **भोजः** ।

पामर–પું–४६०–(શિ. ३३)–ખરજવાના રોગવાળો.

☐ कच्छुर,पामन ।

* पामाऽस्ति अस्य पामनः, अङ्गादित्वान्नः, पामर **इत्येके,** द्वावपीति **भोजः** ।

पामर–પું–९३२–પામર, નીચ, અસંસ્કારી.

द्र० इतरशब्दः ।

* पायते पामरः, 'जठर'–(उणा–४०३) इत्यरे निपात्यते ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पामा--स्त्री-४६४-ખરજવું.

☐ पामन्, खस, कच्छू, विचर्चिका ।

* पिबत्यङ्गं पामा, स्त्रीलिङ्गः, 'मन्' (उणा-९११) इति मनि, 'ताभ्यां'-।२।४।१५।। इति वा डापि नन्त आकारान्तश्च ।

पामारि-पुं-१०५७-ગંધક.

द्र० गन्धकशब्दः ।

* पामाया अरिः पामारिः ।

(पायतिथ्या)-स्त्री-६५५-માથે સેંથા ઉપર રાખવાનું ઘરેણું.

☐ वालपाश्या, पारितथ्या, [पर्यंवतथ्या शि. ५३] ।

पायस-पुंन.-४०६-દૂધપાક, ખીર.

☐ परमान्न, क्षैरेयी ।

* पयसि संस्कृतं पायसं पुंक्लीबलिङ्गः, 'संस्कृते भक्ष्ये' ।६।२।१४०।। इत्यण् ।

पायस-पुं-६४८-ગૂગળનો ધૂપ.

☐ वृक्षधूप, श्रीवास, सरलद्रव, [श्रीवेष्ट, दध्याह्वय, क्षीराह्वय, घृताह्वय शे. १३४] ।

* पयसो द्रुमक्षीरस्यायं पायसः, पयसो विकारः श्रुतिरित्यन्वये 'पयोद्रोर्यः'-।६।२।३५।। इति यः प्राप्नोति ।

पायिन्-पुं-७ (प.)-ભોજ્ય વાચકથી લગાડાતો શબ્દ.

द्र० अन्धसशब्दः ।

* यथा-अमृतपायी देवः ।

पायु-पुं-६१२-ગુદા.

द्र० अधोमर्मन्शब्दः ।

* पिबत्यनेन तैलादि पायुः, पुंलिङ्गः, 'कृवापा'-(उणा-१) इत्युण्, पाति मलोत्सर्गेणेति वा ।

पाय्य-न.-८८३-પાય્ય આદિ ત્રણ પ્રકારના માન-માપ છે.

* मीयतेऽनेन पाय्यं मानम्, 'धाय्यापाय्य'-।५।१।२४।। इति ध्यणि निपात्यते ।

पार--पुंन.-१०७९-સામેનો કિનારો.

* समुद्रस्य तत्तटं परत्र स्थितं पार्यते समाप्यतेऽत्रेति पारं पुंक्लीबलिङ्गः ।

पारगत-पुं-२४-અર્હન, જિન.

द्र० अधीश्वरशब्दः ।

* संसारस्य प्रयोजनजातस्य वा पारं पर्यन्तं गतः पारगतः ।

पारत-पुंन.-१०५०-પારો.

☐ पारद, सूत, हरबीज, रस, चल, [चपल-शि. ९१] ।

* पारं तनोति पारतः, 'क्वचित्'-।५।१।१७१।। इति डः । अर्थप्राधान्यात् पुंक्लीबलिङ्गः ।

पारद-पुंन.-१०५०-પારો.

द्र० पारतशब्दः ।

* पारं ददाति पारदः, अर्थप्राधान्यात् पुंक्लीबलिङ्गः ।

पारम्पर्य-न.-८०-સંપ્રદાય.

☐ आम्नाय, संप्रदाय, गुरुक्रम ।

* परम्पराया गुरुशिष्यप्रशिष्यादिसन्तानरूपायाः भावः पारम्पर्यम् ।

पारशव-पुं-८९६-નિષાદ, બ્રાહ્મણ પુરુષ અને શુદ્ર સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલ.

☐ निषाद ।

* ब्राह्मणात् शूद्रायां जातः, परपुरुषाद् भिन्नवर्णा स्त्री परस्त्री तस्या अपत्यं पारशवः, 'परस्त्रियाः परशुश्चाऽसावर्ण्ये' ।६।१।४०।। इति अञि साधुः ।

पारशव-पुंन-१०३७-લોઢું.

द्र० अयस्शब्दः ।

* परशवे इदं परशव्यम्, तस्य विकारः पारशवम्, पुंक्लीबलिङ्गः, 'परशव्याद् यलुक् च'-।६।२।४८।। इति अण् ।

पारश्वध-पुं-७७०-કુહાડીવાળો.

☐ पारश्वधिक, परश्वधायुध ।

* परश्वधः प्रहरणमस्य पारश्वधिकः पारश्वधः 'परश्वधाद् वाऽण्'-।६।४।६३।। इत्यण्, पक्षे इकण् ।

पारश्वधिक-पुं-७७०-કુહાડીવાળો.

☐ पारश्वध, परश्वधायुध ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पारसीक-पुं-१२३५-પારસ-ઇરાન દેશનો ઘોડો.

* पारसीकदेशेषु भवाः (अश्वाः) पारसीकाः ।

पारस्त्रैणेय-पुं-५४७-પરસ્ત્રીનો પુત્ર.

* परस्त्रिया अपत्यं पारस्त्रैणेयः 'कल्याणादेः'-।६।१।७७।। इत्येयण् ।

पारापत-पुं-१३३९-કબૂતર.

☐ कलरव, कपोत, रक्तलोचन । [पारावत शि. १२१] ।

* पारमापतति पारापतः, जपादित्वाद् वत्वे पारावतोऽपि ।

पारायण-न.-८३९-ગ્રંથની આદિથી અન્ત સુધી આવૃત્તિ કરવી તે.

☐ साकल्यवचन ।

* पारमयतेऽनेन पारायणम् ।

पारावत-पुं-१३३९-(शि. १२१) કબૂતર.

☐ पारात, कलरव, कपोत, रक्तलोचन ।

पारावार-पुं-१०७३-સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* पारमापिपर्ति पारापारः, जपादित्वाद् वत्वे पारावारः, पारमिव अवारमर्वाक् कूलमस्य वा, पारमावृणोतीति वा ।

पाराशरिन्-पुं-८१०-સંન્યાસ આશ્રમ.

द्र० कर्म्मन्दिन्शब्दः ।

* पाराशर्येण प्रोक्तं भिक्षुसूत्रं वेत्त्यधीते वा पाराशरी, 'शिलालिपाराशर्यान्नटभिक्षुसूत्रे'-।६।३।१८९।। इति णिन् ।

पाराशर्य-पुं-८४७-વ્યાસઋષિ.

द्र० कानीनशब्दः ।

* पाराशरस्यापत्यं पाराशर्यः, गर्गादित्वाद् यञ् ।

पारिकर्मिक-पुं-७२६-(शे. १४२) ક્ષુદ્રઉપકરણોનો અધિકારી.

पारिकाङ्क्षिन्-पुं-८१०-સંન્યાસ આશ્રમ.

द्र० कर्म्मन्दिन्शब्दः ।

* परि काङ्क्षति पारिकाङ्क्षी, बाहुलकाद् दीर्घः ।

पारिजात-पुं-१७९-ઇન્દ્રનું વૃક્ષ, (કલ્પવૃક્ષ)

द्र० कल्पशब्दः ।

* पारिणः पारवतोऽब्धेर्जातः पारिजातः ।

'पारिजातक'-पुं-११४१-કલ્પવૃક્ષ.

☐ मन्दार, पारिभद्रक ।

पारितथ्या-स्त्री-६५५-માથે સેંથા ઉપર રાખવાનું ઘરેણું.

☐ वालपाश्या, (पायतिथ्या) । [पर्यवतथ्या- शि.५३] ।

* परितस्तथाभवा पारितथ्या 'परिमुखादेरव्ययीभावात्'-।६।३।१३६।। इति ञ्यः, पायतिथ्या वा ।

पारिन्द्र-पुं-१२८४-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

* पारिषु-शक्तेषु इन्द्रः, पारिन्द्रः पृषोदरादित्वात् पारीन्द्रोऽपि ।

पारिपन्थिक-पु.-३८१-ચોર.

द्र० एकागारिकशब्दः ।

* परिपन्थं तिष्ठति हन्ति वा पारिपन्थिकः, 'पथिपन्थात् तिष्ठति च' ।६।४।३२।। इति इकण् ।

पारिपार्श्विक-पुं-३३०-પડખે રહેનાર.

☐ पार्श्वस्थ ।

* परिपार्श्वं वर्तते पारिपार्श्विकः ।

पारिप्लव-न.-१४५५-ચલ, અસ્થિર, અનિત્ય.

द्र० अस्थिरशब्दः ।

* परिप्लवमेव पारिप्लवं प्रज्ञादित्वादण् ।

(पारिभद्र)-न.-१२००-અગ્રબીજ, વનસ્પતિ.

पारिभद्रक-पुं-११४१-કલ્પવૃક્ષ, મીઠો લીંબડો.

☐ मन्दार, 'पारिजातक' ।

* पारि प्राप्तपारं भद्रमस्य पारिभद्रः ।

पारिमित-पुं-४७५-(शे०-१०७) સત્કારપૂર્વક અલંકાર પહેરાવી કન્યાદાન કરનાર.

☐ कुकुद [कृपद शे.-१०७] ।

पारियात्रक-पुं-१०३१-કુલાચલ પર્વત.

☐ सुदारु ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* परितो यात्रायां भवः स्वारोहत्वात् पारिया·त्रकः ।

पारियानिक-पुं-७५२-મુસાફરીનો રથ.

☐ अध्वरथ ।

* परियानं प्रयोजनमस्य पारियानिकः ।

पारिरक्षक-पुं-८१०-સંન્યાસ આશ્રમ.

द्र० कर्म्मन्दिन्शब्दः ।

* परिरक्षा प्रयोजनमस्य पारिरक्षकः ।

पारिशोल-पुं-३७८-(शे.९६)-માલપૂડા, પુડલો.

☐ पिष्टक, पूप, अपूप ।

(पारिषद)-पुं-२०१-શંકરનો ગણ.

☐ प्रमथ, पार्षद, गण ।

* यद् व्याडिः-'गणास्तु प्रमथाः पारिषदाः कूष्माण्डकादयः' ।

पारिषद्य-पुं-४८०-(शि. ३५)-સભાજન.

☐ सभ्य, पार्षद्य, सदस्य, सभास्तार, सभासत्, सामाजिक ।

पारिहार्य-पुं-६६३-કડું, વલય, બંગડી.

द्र० आवापशब्दः ।

* परिहारे भवः पारिहार्यः, 'परिमुखादे'-।६।३।१३६।। इति य्यः, पारिवद् ह्रियते वा परिहार्य एव वा, प्रज्ञादित्वादण्, परिहार्यमित्यन्ये ।

पारी-स्त्री-१०२४-પ્યાલો.

द्र० कंसशब्दः ।

* पारयति पारी ।

पारीन्द्र-पुं-१३०५-અજગર.

☐ चक्रमण्डलिन्, अजगर, वाहस, शयु ।

* पारिणि इन्द्रः पारीन्द्रः ।

पारीन्द्र-पुं-१२८४(शि. ११४) સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

पार्थ-पुं-७०८-અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* पृथायाः कुन्त्या अयं पार्थः ।

पार्थिव-पुं-६७०-રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

* पृथिव्या ईशः पार्थिवः, 'पृथिवीसर्वभूमे'-।६।४।१५६।। इत्यण् ।

(पार्वतिक)-न.१४१८-પર્વતોનો સમૂહ.

* (पर्वतानां समूहः पार्वतिकम्) ।

पार्वती-स्त्री-२०३-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* पर्वतस्याऽपत्यं पार्वती ।

पार्वती-स्त्री-१०५५(शे.८८)-સૌરાષ્ટ્ર દેશની માટી.

द्र० आढकीशब्दः ।

* पर्वते भवा पार्वती ।

(पार्वतीनन्दन)-पुं २०८-કાર્તિકેય.

द्र० उमासुतशब्दः ।

पार्श्व-पुं-२८-૨૩માં તીર્થંકર પાર્શ્વનાથ ભગવાન.

* स्पृशति ज्ञानेन सर्वभावानिति पार्श्वः, तथा गर्भस्थे जनन्या निशिशयनीयस्थयाऽन्धकारे सर्पोदृष्ट इति गर्भानुभावोऽयमिति मत्वा पश्यतीति निरुक्तात् पार्श्वः, पार्श्वोऽस्य वैयावृत्य-करो यक्षस्तस्य नाथः पार्श्वनाथः, 'भीमो भीम-सेनः' इति न्यायाद् वा पार्श्वः ।

पार्श्व-पुं ४३ શ્રીપાર્શ્વનાથભ.ના શાસનદેવ.

* श्री पार्श्वजिनस्य सदा पादौ स्पृशति पार्श्वः, सदा तत्पार्श्ववर्तित्वाद्वा ।

पार्श्व-पुंन.-५८७-કાંખની નીચેનો ભાગ, પડખું.

* कक्षयोरधस्तात् पर्शूनां समूहः पार्श्व पुंक्लीबलिङ्गः 'पर्श्वा ड्वण्'-।६।२।२०।।

पार्श्व-न.१४२०-કુહાડીનો સમૂહ.

* पर्शूनां समूहः पार्श्वम् । 'पर्श्वा ड्वण्' ।५।२।२०।। शौकमायूरादयः शब्दाः 'आ त्वात् त्वादिः समूहजः' इति क्लीबलिङ्गः ।

पार्श्व-न.-१४५० निकट, પાસે.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* स्पृश्यते पार्श्वम् । 'स्पृशेः श्वः पार् च' (उणा-५२३) ।। इति साधुः ।

पार्श्वक-पुं-४७५-લાંચ લેનાર, દલાલી કરનાર.

☐ सन्धिजीवक ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पार्श्वमनृजु उपायो लञ्चादिः । तेनाऽन्वेष्टा पार्श्वकः । 'दाण्डाजिनिक'-।७।१।१७१।। इति साधुः ।

पार्श्वस्थ–पुं–३३०–પડખે રહેનાર.

☐ पारिपार्श्विक ।

* पार्श्वे तिष्ठति पार्श्वस्थः।

पार्श्वोदरप्रिय–पुं १३५२–કરચલો.

द्र० कर्कटशब्दः ।

* पार्श्वोदरं प्रियमस्य पार्श्वोदरप्रियः ।

पार्षद्–पुं–२०१–શંકરનો ગણ.

☐ प्रमथ, गण, (पारिषद) ।

* 'पर्षदो ण्यणौ' ।७।१।१८।। इति णः, पारिषदा इति अपि । यद् **व्याडिः**–गणास्तु प्रमथाः पारिषदाः कूष्माण्डकादयः ।

पार्षद्य–पुं–४८०–**સભાજન.**

☐ सभ्य, सदस्य, सभास्तार, सभासत्, सामाजिक । [पारिषद्य शि. ३५] ।

* पर्षदं समवयन्ति पार्षद्याः 'पर्षदो ण्यः–'।६।४। ४७।। पारिषद्या अपि ।

पार्ष्णि–स्त्री–६१६-ધૂંટીનીનીચેનો ભાગ.

* पृष्यते–सिच्यते पार्ष्णिः पश्चाद्भागः स्त्रीलिङ्गः, 'पृषिहृषिभ्यां वृद्धिश्च' (उणा–६३६) ।। इति णिः ।

पार्ष्णिग्राह–पुं–८३२–બીજા રાજાને જીતવાને ગયેલો જાણી તેનું રાજ્ય લેનાર રાજા.

* विजिगीषोः पश्चात् स्थितो राजा पार्ष्णिमिव पार्ष्णिं पश्चाद्भागं गृह्णाति–अवष्टभ्नाति पार्ष्णिग्राहः ।

पाल–पुं–४–(प.)–સ્વામિવાચક શબ્દ બનાવનાર શબ્દ.

☐ धन, भुज, नेतृ, पति, मत्, इन् ।

* यथा–भूपालः ।

पाल–पुं–६८३ થૂંકવાનું પાત્ર, પિકદાણી.

☐ पतद्ग्रह, प्रतिग्राह, [प्रतिग्रह, पतद्ग्राह शि.५७] ।

* पाल्यते पालः, क्लीबेऽपि **वैजयन्ती** यदाह–'पतद्ग्रहः प्रतिग्राहः पालोऽस्त्री' इति ।

पालक–पुं–१२२३–(शे. १७८) ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्दः ।

पालकाप्य–पुं–८५३–પાલકાપ્ય મુનિ.

☐ करेणुभू । (कारेणव)

* पालकैः–हस्तिचिकित्सकैराप्यते आप्तत्वेन गम्यते पालकाप्यः ।

पालक्या–पुं–१२८६–પાલખાની ભાજી.

☐ मधुसूदनी ।

* पालके साधुः पालक्या पाल्यत इति वा । 'शिक्यास्याढ्य'–(उणा–३६४) ।। इति ये निपात्यते ।

पालाश–पुं–८१५–વ્રતમાં રખાતો ખાખરાનો દંડ.

☐ आषाढ ।

* व्रते–ब्रह्मचर्याश्रमकर्मणि, पलाशस्य विकारोऽवयवो वा पालाश,ः 'प्राण्यौषधि'–।६।२।३१।। इत्यण् ।

पालाश–पुं–१३९५–લીલો વર્ણ મિશ્રિતવર્ણ.

☐ पीतनील, हरित, हरित्, 'पलाश', तालकाभ ।

* पलाशस्य पर्णस्यायं पालाशः ।

पालि–स्त्री–५७४ કાનની વેલ, કાનનો અગ્ર ભાગ.

☐ कर्णलतिका ।

* पाल्यते पालिः, स्त्रीलिङ्गः, स्वरेभ्य इः'–(उणा–६०६) ।।

पालि–स्त्री–७६५–સેતુ, પુલ, બંધ, પાળ.

द्र० आलिशब्दः ।

* पलति पालिः, 'कृशृकुटि–(उणा–६१७) ।। इति णिदिः । स्त्रीलिङ्गः ।

पालि–स्त्री–५३१–(शे. ११३) દાઢી મૂછવાળી स्त्री.

☐ सश्मश्रु, नरमालिनी ।

(पालि)–पुं–१०१३–ખૂણો.

द्र० अश्रिशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पाली–स्त्री–१०१३–ખૂણો.

द्र० अणिशब्दः ।

* पलति पालिः. 'कृशृकुटी–(उणा–६१९) ॥ इति णिदिः, ङ्यां पालि ।

पाली–स्त्री–९६५–सेतु, પુલ.

द्र० आलिशब्दः ।

पावक–पुं–१०९८–અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* पुनाति पावकः ।

पावन–पुं–१४३५–પવિત્ર.

☐ पवित्र, पूत, पुण्य, मेध्य ।

* पावयति पावनम् ।

पावन–पुं–१०७०–(शे.–१६५)–પાણી.

द्र० अपूशब्दः ।

पाश–पुं–७३१–પાશા, મૃગાદિ બાંધવા માટેની ગાંઠ.

☐ बन्धनग्रन्थि ।

* पश्यते-बध्यतेऽनेन पाशः, पात्यनेन वा, 'पादावमि'–(उणा–५२७) ॥ इति शः ।

पाशक–पुं–४८६–જુગાર રમવાના પાસા, બાજી લગાડેલ રકમ.

☐ प्रासक, अक्ष, देवन ।

* पाश्यते-बध्यतेऽनेन पाशकः, 'नाम्नि पुंसिच' ।५।३।१२१॥ इति णकः ।

पाशपाणि–पुं–१८८–વરુણ દેવતા, જલ દેવતા.

द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।

पाशयन्त्र–न.–९३२–(शि.८२) પશુ પક્ષી વગેરેને પકડવાનો ફાંસો.

☐ उन्माथ, कूटयन्त्र ।

पाशिन्–पुं–१८८–વરુણ દેવતા.

द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।

* पाशोऽस्याऽस्तीति पाशी, यौगिकत्वात् पाशपाणिरित्यादयः ।

पाशुपाल्य–न.–८६४–પશુ દ્વારા આજીવિકા ચલાવવી.

* पशुपालस्य भाव कर्म वा पाशुपाल्यम् ।

पाशुपाल्य–न.–८८८–પશુ પાલનનો વ્યવસાય.

☐ जीववृत्ति ।

* पशुपालस्य भावः कर्म वा पाशुपाल्यम्, राजादित्वाद् ट्यण् ।

पाश्चात्य–न.–१४५९–છેલ્લું, પાછલું.

द्र० अन्तशब्दः ।

* पश्चाद् भवं पाश्चात्यम् । 'दक्षिणापश्चात्–' ।६।३।१३॥ इति त्यण् ।

पाश्या–स्त्री–१४५१–જાળોનો સમૂહ.

* पाशानां समूहः पाश्या ।

पाषाण–पुं–१४३५–પથ્થર.

द्र० अश्मन्शब्दः ।

* पषति बाधते पादौ पाषाणः, 'पषो णित्'–(उणा–१९२) ॥ इत्याणः ।

पाषाणदारक–पुं–९१९–પથ્થર તોડનાર.

☐ टङ्क ।

* पाषाणं दारयति पाषाणदारकः ।

पिक–पुं–१३२१–કોયલ.

द्र० कलकण्ठशब्दः ।

* पिबति चूतरसं पिकः, 'पापुलि'–(उणा–४१) । इति किदिकः, अपिकायति वा, पृषोदरादित्वात् ।

पिकबान्धव–पुं–१५६–(शे० २५) વસન્ત ઋતુ, ચૈત્ર વૈશાખ માસ.

☐ वसन्त, इष्य, सुरभि, पुष्पकाल, बलाङ्गक । [पुण्यसाधारण शे. २४] ।

पिक्क–पुं–१२२०–(शि. १०७)–२० વર્ષનો હાથી.

☐ विक्क ।

पिङ्ग–पुं–१३९७–લાલમિશ્રિત પીળો વર્ણ.

द्र० कडारशब्दः ।

* पिबति वर्णान् पिङ्गः, 'स्फूलिकलि'–(उणा-१०२) ॥ इतीङ्गक् ।

पिङ्ग–पुं–१२८३–(शे. १८३)–પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पिङ्गकपिशा–स्त्री–१२०८–ઘીમેલ.
□ घृतेली
* पिङ्गं–ह्रीबेरं तद्वत् कपिशा पिङ्गकपिशा ।

पिङ्गचक्षुष्–पुं–१३५३–કરચલો.
द्र० कर्कटशब्दः ।
* पिङ्गे चक्षुषी अस्य पिङ्गचक्षुः ।

पिङ्गजट–पुं–१९९–શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।
* पिङ्गा जटा यस्य स पिङ्गजटः ।

पिङ्गल–पुं–११९९ એક પ્રકારનું સ્થાવર વિષ.
द्र० अङ्कोलसारशब्दः ।
* बहिरन्तश्च पिङ्गलत्वात् पिङ्गलः । पुंक्लीबलिङ्गः इति वाचस्पतिः ।

पिङ्गल पुं–१३०२–નોળિયો.
□ नकुल, सर्पहन्, बभ्रु ।
* पिङ्गलो वर्णेन ।

पिङ्गल पुं–१३९६–લાલમિશ્રિતપીળો વર્ણ.
द्र० कडारशब्दः ।
* पिङ्गः पिङ्गत्वमस्ति अस्य पिङ्गलः । सिध्मादित्वाल्लः ।

पिङ्गल–पुं–१०३ માઠર વિ. સૂર્યના સેવક દેવ.

पिङ्गल–पुं–१९३–લોકોત્તર નવ નિધિ પૈકી ત્રીજો નિધિ.
द्र० नैसर्पशब्दः ।

(पिङ्गलज)–पुं–१०३–માઠર વિ. સૂર્યના સેવક દેવ.

पिङ्गेक्षण–पुं–१७७–શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।
* पिङ्गमीक्षणं यस्य स पिङ्गेक्षणः ।

पिचण्ड–पुं–६०४ પેટ.
द्र० उदरशब्दः ।
* पचत्यन्नमपि, चमत्याहारमिति वा पिचण्डः, 'पिचण्डैरण्ड'–(उणा–१७६) ॥ इत्यण्डे निपात्यते ।

पिचण्डिका–स्त्री–६१५ પીંડી.
□ पिण्डका ।
* पिचण्डप्रतिकृतिः पिचण्डिका ।

पिचण्ड्य–पुं–४५०–મોટા પેટવાળો.
द्र० उदरिन्शब्दः ।
* पिचुभ्यो हितः पिचण्ड्यः ।

पिचिण्डिल–पुं–११३७–કપાસનો છોડ.
द्र० कार्पासशब्दः ।
* पिचिण्डोऽस्त्यस्य पिचिण्डिलः तुन्दादित्वादिलः ।

पिचु–पुं–११३९–કપાસ, કપાસીઆ વિનાનો રૂ.
□ तूलक ।
* पच्यते पिचुः, निरस्थीकृतकर्पासः, पुंलिङ्गः, 'पचेरिच्चातः' (उणा–७३५) ॥ इत्युः ।

पिचुमन्द–पुं–११३७–લીંબડો.
द्र० अरिष्टशब्दः ।
* पिचुं मन्दयति पिचुमन्दः, अरोगकृत्त्वादपि चमन्त्येनमिति वा 'कुमुद'–(उणा–२४४) ॥ इति निपात्यते ।

'पिचुमर्द'–पुं–११३९–લીંબડો.
द्र० अरिष्टशब्दः ।

पिचुल–पुं–११३९–હિજ્જલ વૃક્ષ.
□ झाबुक, 'झावुक' ।
* पिचुं–तूलं लाति पिचुलः ।

पिच्चट–न–१०४२–કલઈ, સીસું.
द्र० आलीनशब्दः ।
* पिच्यते कुट्यते पिच्चटम्, 'कपट–' (उणा–१४४) ॥ इत्यटे निपात्यते ।

पिच्छ–न.–१३१७–પાંખ.
द्र० गरुत्शब्दः ।
* पिच्यते पिच्छम्, 'पीयूङ्गो ह्रस्वश्च' (उणा–१२५) ॥ इति छक् । पिञ्छमपि ।

पिञ्ज–पुं–३७२–હિંસા.
द्र० अपासनशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* 'पिजुण् हिंसादौ' अलि पिञ्जः ।

पिञ्जन–न.–७१२–पींजवानुं यंत्र.

☐ विहनन, तुलस्फोटन, कार्मुक ।

* पिञ्ज्यते–हन्यतेऽनेन पिञ्जनम् ।

पिञ्जर–न.–१०५८–हरताल.

द्र० आलशब्दः ।

* पिजयति पिञ्जरम्, वर्णेन वा ।

पिञ्जर–पुं–१३७६–लालमिश्रित पीळो वर्ण.

द्र० कडारशब्दः ।

* पिञ्जयति पिञ्जरः, 'ऋच्छिचटि–' (उणा–३७७) ।। इत्यरः ।

पिञ्जल–पुं–३६६–अति व्याकुल.

☐ उप्तिञ्जल, समुप्तिञ्ज ।

* पिञ्जयतीति पिञ्जलः, भृशमाकुलः ।

पिञ्जूष–पुं–६३२–काननो मेल.

* पिञ्ज्यते पिञ्जूषः, कर्णमलम्, 'कोरदूषाटरूष'–(उणा–५६१) ।। इत्यूषे निपात्यते ।

पिट–पुंन.–१०१७–टोपलो, करंडियो.

☐ कण्डोलक, [पिटक शि. ९] ।

* पेटति पिटम्, पुंक्लीबलिङ्गः, वंशदलादिमयं भाण्डम्, के पिटकोऽपि ।

पिटक–त्रि–४६६–विस्फोटक, फोल्लो.

☐ स्फोटक, गण्ड, [विस्फोट शि. ३३] ।

* पेटति–संश्लिष्यति पिटकः, त्रिलिङ्गः, 'छिदिभिदि'–(उणा–३०) ।। इति किदकः ।

पिटक–पुं–१०१७–(शि. ८९) टोपलो, करंडियो.

☐ कण्डोलक, पिट ।

पिठर–न.–१०९९–थाळी, तपेली.

द्र० उखाशब्दः ।

* पिठ्यते अत्र पिठरम् । 'मृद्युन्दि'–(उणा–३९९) ।। इति किदरः ।

पिण्ड–पुं–स्त्री–४२५–कोळीओ.

द्र० कवकशब्दः ।

* पिण्डयते पिण्डः, पुंस्त्रीलिङ्गः ।

पिण्ड–पुं–न.–५६४–शरीर.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* धातुभिः पिण्ड्यते पिण्डः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

पिण्ड–न.–१०३७–लोढुं.

द्र० अयस्शब्दः ।

* पिण्ड्यते पिण्डम् ।

पिण्ड–पुं–१०६३–हीराबोळ.

द्र० गन्धरसशब्दः ।

* पिण्ड्यते द्रव्यान्तरैरिति पिण्डः, पिण्डसहत्वाद् वा ।

पिण्डक–पुं–६४८–धूप, लोबान, शेलारस.

द्र० कृत्रिमधूपशब्दः ।

* पिण्डयति पिण्डकः, द्रव्यान्तरैः पिण्डितः स्वरूपाद् न च्यवते ।

पिण्डदान–न.–८२२–पितृयज्ञ.

☐ पितृयज्ञ, तर्पण, श्राद्ध ।

* पिण्डो दीयतेऽस्मिन् पिण्डदानम् ।

पिण्डिका–स्त्री–६१५–पींडी.

☐ पिचण्डिका ।

* मांसस्य पिण्डोऽस्ति अस्यां पिण्डिका, जङ्घायाः पश्चिमो भागः ।

पिण्डिका–स्त्री–७५६–पैडांनो मध्यभाग, धरीवाळो भाग.

☐ नाभि ।

* पिण्डयन्ते अरा अस्यां पिण्डिका, 'नाम्नि पुंसि च' ।५।३।१२१।। इति णकः ।

पिण्डिशूर–पुं–४७७–घरमां शूरो.

☐ गेहेनर्दिन्, गेहेशूर ।

* पिण्ड्यां शूरः पिण्डीशूरः ।

पिण्डोलि–स्त्री–४१७–एंठुं.

☐ भुक्तसमुज्झित, (भुक्तोच्छिष्ट), फेला, फेली ।

* पिण्ड्यते पिण्डोलिः, बाहुलदकादोलिः ।

पिण्याक–पुंन–९१७–खोळ, तेल काढतां वधेलो कचरो.

☐ खल ।

* पिष्यते पिण्याकः–सुततैलः कल्कविशेषः, 'पिषेः पिन्पिण्यौ च'–(उणा–३६) ।। इत्याकः ।

पितामह–पुं–२११–ब्रह्मा.

द्र० अजशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पितॄणामपि पिता पितामहः, 'पित्रोर्डामहट्' ।६।२।६३॥

पितामह–પું–૫૫૭–પિતા ના પિતા, દાદા.

* पितुः पिता पितामहः । 'पित्रोर्डामहट्' ।६।२।६३॥

पितृ–પું–૫૫૬–પિતા.

द्र० तातशब्दः ।

* पाति-रक्षति पिता, 'पातेरिच्च' (उणा-८५८) ॥ इति तृः ।

पितृ (ब. व.)–પું–૫૫૯–પિતા ના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ.

* पान्ति रक्षन्ति पितरः, पितुर्वंशे भवाः पूर्वपुरुषाः ।

पितृ–(द्वि. व.)–પું–૫૬૦–માતા-પિતા બન્ને.

☐ मातापितृ, मातरपितृ ।

* पिता च माता च द्वौ पितरौ, 'पिता मात्रा वा' ।३।१।१२२॥ इत्येकशेषः ।

पितृगणा–સ્ત્રી–૨૦૫–(શે. ૫૪) પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

पितृगृह–ન.–૯૮૯–શ્મશાન.

☐ श्मशान, करवीर, पितृवन, प्रेतवन, प्रेतगृह ।

* पितॄणां गृहं पितृगृहम् ।

पितृतर्पण–ન.–૩૭૫–શ્રાદ્ધાદિ.

☐ निवाप

* पितॄणां तर्पणं पितृतर्पणम् ।

पितृपति–પુ–૧૮૪–યમરાજા.

द्र० अन्तकशब्दः ।

* पितॄणां पतिः पितृपतिः ।

(पितृप्रसू)–સ્ત્રી–૧૪૦–સંધ્યાકાળ.

☐ सन्ध्या, पितृसू ।

पितृयज्ञ–પું–૮૨૧ તર્પણ.

☐ तर्पण, श्राद्ध, पिण्डदान ।

* पितृभ्यो यजनं पितृयज्ञः ।

पितृवन–ન.–૯૮૯–શ્મશાન.

☐ श्मशान, करवीर, पितृगृह, प्रेतवन, प्रेतगृह ।

* पितॄणां वनं पितृवनम् ।

पितृव्य–પું–૫૫૨–કાકા.

* पितुर्भ्राता पितृव्यः, 'पितृभ्रातुर्व्यडुलं भ्रातरि'– ।६।२।६२॥ इति साधुः ।

पितृसू–પું–૧૪૦–સન્ધ્યાકાળ.

☐ सन्ध्या, पितृप्रसू ।

* पितॄन् सूते पितृसूः । ब्रह्मणो ह्येषा पितृप्रसवित्री तनुरिति प्रसिद्धिः ।

पित्त–ન.–૪૬૨–પિત્ત, શરીરમાં રહેલ ત્રણ ધાતુ પૈકીની એક.

☐ मायु, [पलाग्नि, पलज्वर, अग्निरेचक शे. १०६] ।

* पीयते जलमनेन, पतति स्रंसते वा पित्तम्, "पुतपित्त–" (उणा-२०४) ॥ इति ते निपात्यते ।

पित्तला–પુંન.–૧૦૪૭–પિત્તળ.

☐ आर ।

* पित्तं लाति पित्तला, स्त्रीक्लीबलिङ्गः ।

पित्र्य–પું–૫૫૧–મોટા ભાઈ

☐ ज्येष्ठ, पूर्वज, अग्रज, [अग्रिम शि. ४४] ।

* पितुरागतः पित्र्यः, 'पितुर्यो वा' ।६।३।-१५१॥ इति यः ।

पित्र्य–ન.–૮૪૦–તર્જની અને અંગૂઠાના મૂળ રૂપ તીર્થ.

* तर्जन्यङ्गुष्ठमध्ये पितरौ देवताऽस्य पित्र्यम्, 'वाय्वृतुपित्रुषसो यः'–।६।२।१०९॥ इति यः ।

पित्र्या–સ્ત્રી–૧૧૧–મઘા નક્ષત્ર.

☐ मघा ।

* पितरो देवता आसां पित्र्याः । 'वाय्वृतुपित्रुषसो सः ।६।२।१०९॥ इति यः ।

पित्सत्–પું–૧૩૧૭–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* पतितुमिच्छति पित्सन्, 'रधलभशकपत–' ।४।१।२१॥ इति सनि इत्वं द्वित्वाभावश्च ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पिधान–ન.–१०२६–ઢાંકણું.

☐ उदञ्चन ।

* पिधीयतेऽनेन पिधानम् ।

पिधान–ન.–१४७७–અન્તર્ધાન, ઢાંકણુ, આચ્છાદન.

द्र० अन्तर्द्धाशब्दः ।

* पिधीयते पिधानम् ।

पिनद्ध–પું–७६५–કંચુક ધારણ કરેલો.

☐ आमुक्त, प्रतिमुक्त, अपिनद्ध ।

* अपिनह्यते स्म अपिनद्धः, 'वाऽवाऽप्यो'–।३।२।१५६।। इति प्यादेशे पिनद्धः ।

पिनाक–પું–ન.–२०१–શંકરનું ધનુષ્ય.

द्र० अजकावशब्दः ।

* पिनष्टि अरीन् पिनाकम्, पुंक्लीबलिङ्गः, 'पिषेः पिन्पिण्यौ च'–(उणा–३६) ।। इत्याकः।

पिनाकपाणि–પું–७–(प.)–શંકર.

पिनाकपाणि–પું–१९९–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

पिनाकभर्तृ–પું–७–(प.)–શંકર.

पिनाकभृत्–પું–१९९–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* पिनाकं बिभर्ति पिनाकभृत् । यौगिकत्वात् पिनाकपाणिरित्यादयः ।

पिनाकमालिन्–પું–७–(प.)–શંકર.

पिनाकशालिन्–પું–७–(प.)–શંકર.

पिपासा–स्त्री–३९४–તરસ.

द्र० अपलासिकाशब्दः ।

* पातुमिच्छा पिपासा ।

पिपासित–પું–३९३–(शि. २७)–તરસ્યો.

☐ पिपासु, तृषित, (तर्षित), तृष्णाज् ।

पिपासु–પું–३९३–પાણી પીવાની ઇચ્છાવાળો.

☐ तृषित, (तर्षित), तृष्णज्, [पिपासित–शि. १७] ।

* पातुमिच्छुः पिपासुः, पिपासितोऽपि ।

पिपीलक–પું–१२०६–મંકોડો, મોટી કીડી.

☐ पीलक ।

* अपिपीलति पिपीलकः, पृषोदरादित्वादपेः पिः ।

पिपीलिका–स्त्री–१२०७–કીડી.

☐ हीनाङ्गी ।

* पीलति पिपीलिका, 'कुशिक–' (उणा–४५) ।। इतीके निपात्यते ।

पिप्पल–પું–६०३–(शे. १२६)–સ્તનનો અગ્રભાગ.

☐ चूचुक, स्तनवृन्त, स्तनशिखा, स्तनमुख, [मेचक शे. १२६] ।

पिप्पल–પું·स्त्री–११३१–પીપળો.

द्र० अश्वत्थशब्दः ।

* पलति पिप्पलः, पुंस्त्रीलिङ्गः, 'पृपलिभ्यां टित् पिप् च पूर्वस्य'–(उणा–११) ।। इत्यः, पिप्पलानि देश्यां पत्राणि तानि सन्त्यस्य वा ।

पिप्पल–ન.–१०७०–(शे. १६५)–પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

'पिप्पलक'–ન.–९११–સોયનો દોરો

☐ सूचिसूत्र ।

* पिप्पलमेव पिप्पलकम् ।

पिप्पलिक–પું–४२१–પીપર.

द्र० उपकुल्याशब्दः ।

पिप्पली—–४११–પીપર.

द्र० उपकुल्याशब्दः ।

* पालत्यातुरं पिप्पली, 'पृपलिभ्यां टित् पिप् च पूर्वस्य'–(उणा–११) ।। इत्यः ।

पिप्पिका–६३२–દાંતનો મેલ.

* प्यायते पिप्पिका, 'कुशिक'–(उणा–४५) ।। इतीके निपात्यते ।

पिप्लु–પું–६१८–તલ (શરીરમાં રહેલું કાળું ચિહ્ન).

☐ तिलक, कालक, जडुल, तिलकालक ।

* अपिप्लवते पिप्लुः, पुंलिङ्गः, पृषोदरादित्वात् ।

पियाल–પું–११४२–ચારોલીનું ઝાડ.

☐ राजादन, [प्रियाल शि. १०२], 'राजातन,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सन्नकद्रु, धनुष, पट, धनुःपट' ।

* पीयते रसोऽस्य पियालः, 'कुलिपिलि-' (उणा-५७६) ॥ इति किदालः । प्रियालोऽपि ।

पिल्ल-न.पुं-४६१-ચીપડાવાળી આંખવાળો, ચીપડાવાળી આંખ.

☐ क्लिन्ननेत्र, चिल्ल, चुल्ल ।

* क्लिन्नं चक्षुश्चिल्लं पिल्लम्, 'क्लिन्नाल्ल-श्चक्षुषि चिल् पिल् चुल् चास्य'-।७।१।१३०॥ इति ले साधवः, तद्योगात् पुरुषोऽपि चिल्लः, चुल्लः, पिल्लः ।

पिशङ्ग-पुं-१३९६-લાલમિશ્રિત પીળો વર્ણ.

द्र० कडारशब्दः ।

* पिशति पिशङ्गः, 'विडिविलि'-(उणा-१०१) इति किदङ्गः ।

पिशाच-पुं-९१-વ્યંતર દેવ.

पिशाचकिन्-पुं-१८९-કુબેર.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

* पिशाचाः सन्त्यस्य पिशाचकी, 'वातातीसार-पिशाचात् कश्चान्तः' ।७।२।६१॥ इति इन् ।

पिशित-न.-६२३-માંસ.

द्र० आमिषशब्दः ।

* पिंशति पिशितम्, 'कृशिपिशि-' (उणा-२१२) ॥ इति किदितः ।

पिशिताशिन्-पुं-४२९-માંસ ખાનાર.

☐ शाष्कुल, शौष्कुल [शि. ३०] ।

* पिशिताशी-मांसभक्षकः ।

पिशुन-पुं-३८०-દુર્જન, ચાડીઓ.

द्र० कर्णेजपशब्दः ।

* पिशति-एकदेशेन सूचयति पिशुनः, 'पिशि-मिथिक्षुधिभ्यः कित्' (उणा-२९०) ॥ इत्युनः, पिशुनयतीति वा पृषोदरादित्वात् । अपिश्यति-खण्डयतीति भोजः ।

पिशुन-पुं-८४९-નારદ ઋષિ.

☐ नारद, देवब्रह्मन्, कलिकारक ।

* पिशुनयति कथयति पिशुनः ।

पिशुन-पुं-६४५-(शि. ५१) કેશર.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

पिष्टक-पुं-न.-३९८-માલપૂડા, પૂડલો.

☐ पूप, अपूप, [पारिशोल शे. ९६] ।

* पिष्टस्य विकारः पिष्टकः, 'नाम्नि कः' ।६।२।५४॥ इति पुंक्लीबलिङ्गः, पिष्ट एव वा स्वार्थे कः ।

'पिष्टप'-पु-न.-१३६५-લોક.

द्र० जगत्शब्दः ।

पिष्टपूर-पुं-४००-ઘેબર.

☐ घृतपूर, घृतवर, घार्तिक ।

* पिष्टेन पूर्यते पिष्टपूरः ।

पिष्टवर्त्ति-स्त्री-४००-પાપડ, સેવ.

☐ चमसी, (चमस) ।

* मुद्गादीनां पिष्टस्य वर्तिः पिष्टवर्तिः ।

पिष्टात-पुं-६३७-અબીલ, સુગંધી ચૂર્ણ.

☐ पटवासक ।

* पिष्टेन-कुङ्कुमचूर्णादिना अतति पिष्टातः ।

पिहित-न.-१४७६-ઢાંકેલું, આચ્છાદિત.

द्र० अन्तर्हितशब्दः ।

* अपिधीयते पिहितम् । 'वाऽवाप्योः-' ।३।२।१५६॥ इति प्यादेशः ।

पीठ-न.स्त्री-६८४-આસન.

☐ विष्टर, आसन ।

* पीयते-उपवेशनेन ग्रस्यते पीठम्, 'पीविशि'-(उणा १६३) ॥ इति कित् ठः । स्त्रीक्लीब-लिङ्गः ।

पीठ-न.-८१६-તપસ્વીનું દર્ભાસન.

☐ वृषी, [वृसी शि. ७१] ।

* तपस्विनां पीठम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पीठभू–स्त्री–९८०–કોટની મૂળ ભૂમિ.

☐ चय, वप्र ।

* प्राकारस्य पीठभूः—मूलभूमिः ।

पीठमर्द–पुं–३३०–નૃત્યનો ઉપાધ્યાય.

☐ वेश्याचार्य ।

* पीठं–नर्तनस्थानं पादैर्मृद्नाति पीठमर्दः ।

पीठसर्पिन्–पुं–४५२–(शे. १०५)–પાંગળો.

☐ पङ्गु, श्रोण, [पङ्गुल शे. १०५] ।

पीडन–न.–८००–પીડવું.

☐ अवमर्द ।

* पीड्यते पीडनम् ।

पीडन–न.–५१८–(शे. १११) હસ્ત મેલાપ,કર-પીડન.

☐ हस्तबन्ध ।

पीडा–स्त्री–१३७१–દુઃખ, પીડા

द्र० अर्त्तिशब्दः ।

* पीडनं पीडा, 'भाषि-भृषि'–।५।३।१०९ ।। इति बहुवचनादङ् ।

पीत–पुं–१३९४–પીળો વર્ણ.

☐ सितरञ्जन, हारिद्र, पीतुल, गौर ।

* पीयते वर्णान् पीतः ।

पीतकाबेर–न.–६४५ (शे. १३३) કેશર.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

पीततण्डुला–स्त्री–११७६–કાંગ, પીળા ચોખા.

☐ कङ्गु, कङ्गुनी, प्रियङ्गु, क्वङ्गु, 'कङ्गू' ।

* पीतास्तण्डुला अस्याः पीततण्डुला । स्त्रीलिङ्गः ।

पीतदुग्धा–स्त्री–१२७०–ગીરવે મુકેલી ગાય.

☐ धेनुष्या ।

* पीतं दुग्धमस्याः पीतदुग्धा ।

पीतन–न.–६४५–કેશર.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

* पीतयति अङ्गं पीतनम् ।

पीतन–न.–१०५९–હરતાલ.

द्र० आलशब्दः ।

* पीतयति पीतनम्, पीतं वर्णं नयति इति वा, 'क्वचित्'–।५।१।१७१।। इति डः ।

'पीतन'–पुं–११५२–અંબાડી આંબો.

द्र० आम्रातकशब्दः ।

पीतनील–पुं–१३९४–લીલો પીળો મિશ્રિત વર્ણ.

☐ हरित्, पालाश,' पलाश,' हरित, तालकाभ ।

* पीतश्चासौ नीलश्च पीतनीलः ।

पीतपादा–स्त्री–१३३६–મેના.

☐ शारिका, गोराटी, गोकिराटिका, 'सारिका' ।

* पीतौ पादावस्याः पीतपादा ।

पीतरक्त–पुं–१३९६–લાલ મિશ્રિત પીળો વર્ણ.

द्र० कडारशब्दः ।

* पीतश्चासौ रक्तश्च पीतरक्तः ।

पीतल–पुं–१३९४–પીળો વર્ણ.

☐ सितरञ्जन, पीत, हारिद्र, गौर ।

* पीतं पीतत्वं लाति पीतलः ।

पीतलोह–न.–१०४८–પીતળ.

द्र० आरकूटशब्दः ।

* पीतवर्णं लोहं पीतलोहम् ।

'पीतसारक'–पुं–११४४–બીવક.

द्र० असनशब्दः ।

पीतसाल–पुं–११४४–અસન વૃક્ષ, બીવક.

द्र० असनशब्दः ।

* पीतवर्णः सालः पीतसालः ।

पीता–स्त्री–४१८–હળદર.

☐ हरिद्रा, काञ्चनी, वरवर्णिनी, निशा, (रात्रि ना पर्यायवाची शब्दो ।)

* पीता पीतवर्णेन ।

पीताब्धि–पुं–१२२–અગસ્ત્ય ઋષિ.

द्र० अगस्तिशब्दः ।

* पीतोऽब्धिरनेन पीताब्धिः ।

पीताम्बर–पुं–२१६–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* पीतमम्बरमस्य पीताम्बरः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पीतु-पुं-९८-(शे. ९) સૂર્ય.
द्र० अंशुशब्दः ।
पीतु-पुं-१०५-(शे. १३) ચન્દ્ર.
द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।
पीथ-पुं-९८ (शे० १०) સૂર્ય.
द्र० अंशुशब्दः ।
पीथ-पुं-११००-(शे. १७१) અગ્નિ.
द्र० अग्निशब्दः ।
पीन-पुं-४४८-સ્થૂલ, જાડું.
☐ स्थूल, पीवन्, पीवर ।
* प्यायते स्म पीनः, 'सूयत्यादि'-।४।२।७०।। इति क्तस्य नत्वे 'क्तयोरनुपसर्गस्य'-।४।१।९२।। इति प्यायः पीरादेशः ।
पीनस-पुं-४६८-સળેખમ, નાકનો રોગ.
☐ प्रतिश्याय ।
* पीनं स्यति अन्तं नयति पीनसः ।
पीनोघ्नी-स्त्री-१२६९-પુષ્ટ આંચળવાળી ગાય.
☐ पीवरस्तनी ।
* पीनमूधोऽस्या पीनोघ्नी, 'स्त्रियामूधसोन्'-।७।३।१६९।। इति न्समासान्तः, 'ऊध्रः'-।२।४।७।। इति ङीः ।
पीयूष-न०-८९-અમૃત.
द्र० अमृतशब्दः ।
* पीयि सौत्रो धातुः, पीयत इति पीयूषम्, 'खलि-फलि'-(उणा-५६०) ।। इत्यादिना ऊषः पेयूषमपि ।
पीलक-पुं-१२०६-મંકોડો, મોટી કીડી.
☐ पिपीलक ।
* पीलति पीलकः ।
पीलु-पुं-११४२-પીલુનું ઝાડ.
☐ सिन, गुडफल, 'खंसिन्' ।
* पीयते माधुर्यात् पिलुः 'पीङः कित्' (उणा-८२१) ।। इति लुः, पुंलिङ्गः ।
पीलु-पुं-१२१७-હાથી.
द्र० अनेकपशब्दः ।
* पीयते पीलुः । 'पीङः कित्'-(उणा-८२१)।। इति लुः ।

पीलुपर्णी-स्त्री-१२८५-ટીંડોળાં, ગીલોડાંનો વેલો.
द्र० तुण्डिकेरिकाशब्दः ।
* पीलोरिव पर्णानि अस्य पीलुपर्णी ।
पीवन्-पुं-४४८-સ્થૂલ, જાડું
☐ पीन, पीवर स्थूल ।
* प्यायते पीवा, 'ध्याप्योर्धीपी च' (उणा-९०८) ।। इति क्वनिप् ।
पीवर-पुं-४४८-સ્થૂલ, જાડું.
☐ पीन, पीवन्, स्थूल ।
* प्यायते पीवरः, 'तीवरधीवर-' (उणा-४४४) । इति वरटि निपात्यते ।
पीवरस्तनी-स्त्री-१२६९-પુષ્ટ આંચળવાળી ગાય.
☐ पीनोघ्नी ।
* पीवराः स्तना अस्याः पीवरस्तनी, 'अस-हनञ्विद्यमान'-।२।४।३८।। इति ङीः ।
पुंश्चली-स्त्री-५२८-અસતી, કુલટા સ્ત્રી.
द्र० अविनीताशब्दः ।
* पुमांसं चलयति पुंश्चली ।
पुंश्चिह्न-न.-६१०-લિંગ, પુરુષનું ચિહ્ન.
द्र० कामलताशब्दः ।
* पुंसश्चिह्नं पुंश्चिह्नम् ।
पुंस-पुं-३३७-પુરુષ, મનુષ્ય.
द्र० नरशब्दः ।
* पाति त्रिवर्गं पुमान्, 'पातेर्डुम्सुः'-(उणा-१००२) इति डुम्सुः ।
पुंसवन न.-४०४-તાજું-તરત દોહેલું દૂધ.
द्र० ऊधस्यशब्दः ।
* पुंभिः सूयतेऽनेन पुंसवनम् ।
पुंस्त्व-न. ६२९-શુક્ર, વીર્ય.
द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।
* पुंसो भावः पुंस्त्वम् ।
पुक्कस-पुं-९३३-(शि. ८२)-ચાંડાલ.
द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।
पुङ्ख-पुं न.-७८१-બાણનું મૂળ.
☐ कर्त्तरी, (कर्त्तरि) ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पुनाति बाणं पुङ्खः गुणविन्यासस्थानम्, पुंक्लीबलिङ्गः, 'पूसुहोः पुन्मूरौ च' (उणा-८६) ॥ इति खे साधुः ।

पुङ्गव-पुं-१४४०-આ શબ્દ જોડવાથી પ્રશંસા-વાચક શબ્દ બને છે.

द्र० उद्घशब्दः ।

* यथा-पुरुषपुङ्गवः, श्रेष्ठः पुरुषः ।

पुच्छ-पुं-न.-१२४४-પૂંછડું.

☐ वालहस्त, लाङ्गूल, 'लाङ्गुल', लूमन्, वालधि ।

* पावते दंशादीनुत्सारयति पुच्छम्, पुंक्लीबलिङ्गः, 'पीपूङो ह्रस्वश्च' (उणा-१२५) ॥ इति छक्, पुतौ छादयति पृषोदरादित्वाद्वा ।

पुञ्ज-पुं-१४११-સમૂહ.

द्र० उत्करशब्दः ।

* पूयते पुञ्जः, 'पुवः पुन् च' (उणा-१२८) ॥ इति जः ।

पुट-पुं-१०१५-(शि. ८८)-દાબડી, ડબલી.

☐ समुद्ग, सम्पुट ।

पुटक-न.-६४३-(शे. १३२) જાયફળ.

द्र० जातिकोशशब्दः ।

पुटकिनी-स्त्री-११६०-કમળનો વેલો.

द्र० नलिनीशब्दः ।

* पुटकमस्त्यस्यां पुटकिनी, 'मन्माब्जादेर्नाम्नि' ।७।२।६७॥ इति इन् ।

पुटभेद-पुं-१०८८-નદીનો વળાંક, જળનું ચક્રાકારે ફરવું, વમળ.

☐ वक्र, [चक्र-शि. ९८] ।

* पुटं तृणादिसंघातं भिन्दन्ति पुटभेदाः ।

पुटभेदन-न.-९७१-નગર.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

* पुटा-भाण्डवासनानि भिद्यन्तेऽत्र पुटभेदनम् ।

(पुटभेदन)-न.-९७२-५० ગામોમાં શ્રેષ્ઠ.

☐ पत्तन ।

अ. ५७

* **वाचस्पतिस्तु**-'कर्वटाद्धकवुटिक, स्यात्तदर्द्धे तु कार्वटम् । तदर्द्धे पत्तनं तच्च, पत्तनं पुटभेदनम् ॥'' इति विशेषमाह ।

पुण्डरीक-पुं-१७०-આગ્નેયી દિશાનો દિગ્ગજ (હાથી).

द्र० अञ्जनशब्दः ।

* पुण्डरीकवर्णत्वात् पुण्डरीकः ।

पुण्डरीक-न.-११६२-શ્વેત કમળ.

☐ सिताम्भोज ।

* पुणति पुण्डते वा पुण्डरीकम्, 'सृणीक'-(उणा-५०) इतीके निपात्यते ।

पुण्डरीक-पुं-१२८५-વાઘ.

☐ व्याघ्र, द्वीपिन्, शार्दूल, चित्रक, चित्रकाय ।

* पुणाति शोभते पुण्डरीकः, 'सृणीक'-(उणा-५०) ॥ इतीके निपात्यते ।

पुण्डरीकाक्ष-पुं-२१७ વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* पुण्डरीके इवाक्षिणी अस्य पुण्डरीकाक्षः ।

पुण्ड्र-पुं-६५३-તિલક, ચાંદલો, ટીલું.

☐ तमालपत्र, चित्र, पुण्ड्र, विशेषक, [चित्रक-शि. ४२] ।

* पुण्यति पुण्ड्यते वा पुण्ड्रः, 'खुरक्षुर'-(उणा-३९६) ॥ इति रे निपात्यते ।

पुण्ड्र-पुं-११९४-શેરડી નો એક પ્રકાર.

☐ कान्तार ।

* पुणति पुण्ड्यते वा पुण्ड्रः, 'खुरक्षुर'-(उणा-३९६) ॥ इति रे निपात्यते । आदिशब्दात् कोषकाराद्याः, **यद् वाचस्पतिः**-

"पुण्ड्रे पुण्ड्रकः सेव्यः, पौण्ड्रकोऽतिरसो मधुः ।
श्वेतकाण्डो भीरुकस्तु, हरितो मधुरो महान् ॥१॥
शून्येश्वरस्तु कान्तारः, कोषकारस्तु वंशकः । शतपोरस्त्वीषत् क्षारः, पीतच्छायोऽथ तापसः ॥२॥ सितनीलोऽथ नैपालो, वंशप्रायो महाबलः । अन्वर्थस्तु दीर्घपत्रो, दीर्घपर्वा कषायवान् ॥३॥ काष्ठेक्षुस्तु ह्रस्वकाण्डो,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

घनग्रन्थिर्वनोद्भवः । नीलपोरस्तु सुरसो, नीलपीतलराजिवान् ॥४॥ अनूपसम्भवः प्रायः, खर्नटो त्विक्षुबालिका । करङ्कशालिः शाकेक्षुः, सूचिपत्रो गुडेक्षवः ॥५॥' इति ।

'पुण्ड्रक'-पुं-११४७-માધવીલતા.

द्र० अतिमुक्तकशब्दः ।

(पुण्ड्रक) पुं-११९४-શેરડીનો એક પ્રકાર.

□ पुण्ड्र, कान्तार ।

पुण्य न.-१३७९-સુકૃત.

□ धर्म, वृष, श्रेयस्, सुकृत ।

* पुणाति पुण्यम्, 'ऋशिजनि-' (उणा-३६१) ॥ इति किद् यः, धूयतेऽनेन वा 'शिक्यास्याढ्या'-(उणा-३६४) ॥ इति ये निपात्यते ।

पुण्य-न.-१४३५-પવિત્ર, નિષ્પાપ.

□ पवित्र, पावन, पूत, मेध्य ।

* पुनाति पुण्यम्, 'शिक्यास्याढ्या'-(उणा-३६४) ॥ इति ये निपात्यते ।

पुण्यक-न.-८४३-નિયમ, વ્રત.

□ नियम, व्रत [तपस् शे.-१५३] ।

* पुण्यमेव पुण्यकम् ।

पुण्यजन-पुं-१८७-રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

* पुण्यश्चासौ जनश्च पुण्यजनो विपरीतलक्षणया ।

पुण्यजन-पुं-१९४-યક્ષ.

□ राजन्, गुह्यक, वटवासिन् ।

* पुण्यश्चासौ जनश्च पुण्यजनः ।

पुण्यभू-स्त्री-९४८-તીર્થંકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ વગેરેની ભૂમિ, આર્યાવર્ત.

□ आर्यावर्त्त, आचारवेदी ।

* पुण्यस्य भूः पुण्यभूः ।

पुण्यवत्-पुं-४८९-પુણ્યશાળી.

□ सुकृतिन्, धन्य ।

* पुण्यमस्यास्ति पुण्यवान् ।

पुण्यश्लोक-पुं-२१९-(शे. ६४) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

पुत (द्वि. व.)-पुं-न.-६०९-કુલા, ધગડા.

□ स्फिज्, 'स्फिच्', कटिप्रोथ ।

* पूयेते इति पुतौ, पुंक्लीबलिङ्गः, 'पुतपित्त'-(उणा-२०४) ॥ इति निपात्यते ।

पुतारिका-स्त्री-६०६-(शे. १२७)-નાભિ, ડૂંટી.

□ नाभि, तुन्दकूपिका, [सिरामूल शे. १२७] ।

पुत्तिका-स्त्री-१२१४-બગતરાં.

□ पतङ्गिका ।

* पुतं कुत्सितं तनोति पुत्तिका, 'कुशिक'-(उणा-४५) ॥ इतीके निपात्यते, पुतेर्वा सौत्रस्य 'कृतिपुत्तिलति-' (उणा-७६) ॥ इति कित् तिकः ।

पुत्र-पुं-५४२-પુત્ર.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* पुनाति पवते वा पितृपूतिमिति पुत्रादौ निपातनात् पुत्रः, **यदाहु**:-'पूतीति नरकस्याख्या, दुःखं च नरकं विदुः' इति, पुन्नाम्नो नरकात् त्रायते इति वा । **यन्मनुः**-

'पुन्नाम्नो नरकाद् यस्मात्, पितरं त्रायते सुतः । तस्मात्पुत्र इति प्रोक्तः, स्वयमेव स्वयम्भुवा' ॥ ॥१॥ इति । 'स्थापास्नात्रः कः'-।५।१।१४२॥

पुत्र (द्वि. व.)-पुं-५६०-દીકરો, દીકરી બન્ને.

* पुत्रश्च दुहिता च पुत्रौ, 'भ्रातृपुत्राः स्वसृदुहितृभिः' ।३।१।१२१ ॥ इत्येकशेषः ।

पुत्रपुत्र-पुं-५४४-પૌત્ર, પુત્રનો પુત્ર.

□ नप्तृ, पौत्र ।

पुत्रिका-स्त्री-१०१४-કઠપુતળી.

□ सालभञ्जी, पाञ्चालिका ।

* कृत्रिमा पुत्री पुत्रिका, काष्ठदन्तादिमयी ।

पुत्री-स्त्री-२०५-(शे. ६१) પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

पुत्री-स्त्री-५४२-પુત્રી.

द्र० अङ्गजाशब्दः ।

पुद्गल-पुं-५६४-શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पच्यते पुद्गलः, 'मुरलो'-(उणा-४७४) ॥ इत्युले निपात्यते, पूरणगलनधर्मत्वाद्वा पृषोदरादित्वात् ।

पुनर्-अ.-१५४२-(शे० २०१) ફરીથી (અવ-ધારણવાચક.)

☐ एवम्, तु, वा, एव, इति ।

पुनःपुनर्-अ.-१५३१-વારંવાર.

द्र० अभीक्ष्णम्शब्दः ।

* पुनाति पुनः, 'पूसन्यमिभ्यः'- (उणा-९४७) इत्यर् पुनादेशश्च, आभीक्ष्ण्ये द्वित्वे पुनःपुनः, यथा-'पुनःपुनरिदं त्वामेवमभ्यर्थये' ।

पुनर्नव-पुं-५९४-નખ.

द्र० करजशब्दः ।

* पुनरपि नवः पुनर्नवः ।

पुनर्भव-पुं-५९४-નખ.

द्र० करजशब्दः ।

* पुनर्भवति पुनर्भवः ।

पुनर्भू-स्त्री-५२५-ફરીથી પરણેલી સ્ત્રી.

द्र० दिधिषूशब्दः ।

* पुनर्भवति पुनर्भूः, द्वौ वारावस्य द्विरूढा संस्कृता, "अक्षता च क्षता चैव, पुनर्भूः संस्कृता पुनः" ।

पुनर्वसु (द्वि० व.)-पुं-११०-પુનર્વસુ નક્ષત્ર.

☐ यामक, आदित्य ।

* पुनर्वस्वनयोः पुनर्वसू, पुंलिङ्गः ।

पुनर्वसु-पुं-२१६-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* पुनर्वस्वोर्जातः पुनर्वसुः, 'बहुलानुराधा'-।६।३।१०७॥ इति भाऽणो लुप्, पुनर्वस्वस्येति वा ।

पुनर्वसु-पुं-८५२-કાત્યાયન.

☐ कात्यायन, वररुचि, मेधाजित्, [कात्य-शि. ७५] ।

* पुनरपि वस्वस्येति पुनर्वसुः, पुनर्वस्वोर्जात इति वा ।

पुन्नाग-पुं-११३४-તે નામે એક ફૂલઝાડ.

☐ सुरपर्णिका ।

* पूजितः पुमान् पुन्नागः, स इव प्राधान्यात् ।

पुर्-स्त्री-९७१-નગર.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

* पूर्यते पूः, सम्पदादित्वात् क्विप् ।

पुर-न.-५६४-શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* पुरति पुरम् ।

पुर-न.-१००३-વેશ્યાઓને રહેવાનું સ્થાન.

☐ वेश्याश्रय, वेश ।

* पुरति पुरम् ।

'पुर'-पुं-११४२-ગૂગળનું ઝાડ.

द्र० गुग्गुलुशब्दः ।

पुरःसर-पुं-४९८-અગ્રેસર, નાયક.

द्र० अग्रतःसरशब्दः ।

* पुरः सरति पुरःसरः ।

पुरकेतु-पुं-११-(प.-)शिव.

पुरघातिन्-पुं-१० (प.-)शिव.

पुरजयिन्-पुं-११-(प.)-शिव.

पुरजित्-पुं-११-(प.)-शिव.

पुरतस्-अ.-१५२९-આગળ.

☐ पुरस्, पुरस्तात्, अग्रतस् ।

* पुरं तस्यति पुरतः ।

पुरदमन-पुं-११-(प.)-शिव.

पुरदर्पच्छिद्-११-(प.)-शिव.

पुरदारिन्-पुं-११-(प.)-शिव.

पुरद्रुह्-पुं-१०-(प.)-शिव.

पुरद्वेषिन्-पुं-१०-(प.)-शिव.

पुरध्वंसिन्-पुं-१०-(प.)-शिव.

पुरनिहन्तृ-पुं-११-(प.)-शिव.

पुरन्दर-पुं-१७१-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* पुराणि अरीणां दारयति, त्रिपुरं वा पुरन्दरः, 'पुरन्दरभगन्दरौ'-।५।१।११४॥ इति खान्तो निपात्यते ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पुरन्ध्री-સ્ત્રી-૫૧૩-પુત્ર, નોકર વગેરે કુટુંબવાળી સ્ત્રી.

☐ कुटुम्बिनी ।

* पुरं धत्ते पुरन्ध्रिः, पृषोदरादित्वाद् ङ्यां पुरन्ध्री ।

पुरभिद्-પું-૧૦-(પ.)-શિવ.

पुरमथन-પું-૧૧-(પ.)-શિવ.

पुरला-સ્ત્રી-૨૦૫-(શિ૦ ૫૯) પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

पुरशासन-પું-૧૦-(પ.)-શિવ.

पुरस्-અ.-૧૫૨૯-આગળ.

☐ पुरस्तात्, पुरतस् अग्रतस् ।

* पुर्वे देशे पुरः, 'पूर्वापराधरः-' ।७।२।९८।। इत्यस्प्रत्ययः पुरादेशश्च ।

पुरसूदन-પું-૧૨-(પ.)-શિવ.

पुरस्तात्-અ.-૧૫૨૯-આગળ.

☐ पुरस्, पुरतस्, अग्रतस् ।

* पूर्वदेशे पुरस्तात्, "पूर्वापराधरः-" ॥७।२।९८॥ इत्यस्तात् प्रत्ययः पुरादेशश्च ।

पुरह-ન.-૧૪૨૬-ઘણું.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

पुरहन्-પું-૧૧-(પ.)-શિવ.

पुरा-અ.-૧૫૩૫-પૂર્વે, પહેલાં.

☐ प्राक् ।

* पुरति पुरा, 'दिविपुरि'-(उणा-५९९) ॥ इति किदाः । यथा-पुराकृतम् ।

पुराण-ન.-૨૫૨.-સર્ગાદિ પાંચલક્ષણવાળું કાવ્ય.

* पुरापि न नवं पुराणम् । सर्गादिपञ्च-लक्षणं ।

पुराण-ન.-૨૫૩-૧૪ વિદ્યાપૈકી ૧૪ મી વિદ્યા.

पुराण-ન.-૧૪૪૯-પુરાતન,જૂનું.

☐ प्रतन, प्रत्न, जरत् ।

* पुरा भवं पुराणम्, 'पुरो नः' ।६।२। ८६।। इति नः, पुरापि न नवमिति वा ।

पुराणग-પું-૨૧૨-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* पुराणानि गायति पुराणगः ।

पुराणपुरुष-પું-૨૧૪-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* पुराणश्चासौ पुरुषश्च पुराणपुरुषः ।

पुराणान्त-પું-૧૮૫-(શે. ૩૭) યમરાજા.

द्र० अन्तकशब्दः ।

पुरातन-ન.-૧૪૪૮-પુરાતન, જૂનું.

द्र० चिरन्तनशब्दः ।

* पुरा भवं पुरातनम्, 'सायंचिरंप्राह्णेप्रगेऽ-व्ययात्'-।६।३।८८ ।। इति तनट् ।

पुराध्यक्ष-પું-૭૨૬-(શે૦ ૧૪૨) કોટવાળ, નગરનો અધિકારી.

☐ [कोट्टपति, पौरिक, दाण्डपाशिक-[शे. १४२] ।

पुरान्तक-પું-૧૧-(પ.)-શિવ.

पुरान्तकारिन्-પું-૧૧-(પ.)-શિવ.

पुरारि-પું-૧૦-(પ.)-શિવ.

पुरावृत्त-ન.-૨૫૯-ઇતિહાસ, પૂર્વનું ચરિત્ર.

☐ इतिहास ।

* पुरावृत्तं पूर्वचरितम् ।

पुरासुहृद्-પું-૨૦૦-શંકર, મહાદેવ.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* पुरस्य असुहृत् पुरासुहृत्, शम्भोराग्नेयबाणेन त्रिपुरस्य प्लुष्टत्वात् ।

(पुरि)-ત્રિ૦-૯૭૧-નગર.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

पुरी-ત્રિ૦-૯૭૧-નગરી.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

* पुरति पुरी, त्रिलिङ्गः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पुरीतत्–ન.–૬૦૫–આંતરડું.

☐ अन्त्र ।

* पूर्यते पुरीतत्, 'संश्चेद्वेहत्'–(उणा–८८२)॥ इति क्तिं निपात्यते, पुरी तनोति वा, क्लीबलिङ्गोऽयम्, **वाचस्पतिस्तु**–अन्त्रं पुरीतदस्त्रियाम्, इति पुंस्यप्याह ।

पुरीष–ન.–૬૩૪–વિષ્ટા, મળ.

द्र० अवस्करशब्दः ।

* पृणात्यन्त्रं पुरीषम्, 'ऋजिशुपृभ्यः कित्' (उणा–५५४) ॥ इतीष ।

पुरु–ન.–૧૪૨૬–બહુ, ઘણું.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* पूर्यते पुरु, ''पृकाहृषि'–(उणा–७२९)॥ इति किदुः ।

पुरुष–પું–૩૩૭–મનુષ્ય.

द्र० नरशब्दः।

* पृणाति पुमर्थानिति पुरुषः, 'विदिपृभ्यां कित्' (उणा–५५८) ॥ इत्युषः ।

पुरुष–પું–૧૩૬૬–આત્મા, જીવ.

☐ क्षेत्रज्ञ, आत्मन्, चेतन, [जीव शि. १२३]।

* पुरि–शरीरे शेते पुरुषः, पृषोदरादित्वात् ।

पुरुष–પું–૨૧૩–(શે. ૬૪) બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

पुरुष–પું–૨૧૯–(શે. ૬૯) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

(पुरुषकुञ्जर)–પું–૧૪૪૧–ઉત્તમપુરુષ.

☐ पुरुषपुङ्गव, पुरुषर्षभ, पुरुषसिंह, पुरुषशार्दूल ।

* पुरुषः कुञ्जरः पुरुषकुञ्जरः । 'उपमेयं व्याघ्राद्यैः'–।३।१।१०२॥ इति समासः ।

(पुरुषदघ्न)–त्रि.–૬૦૧–પુરુષ પ્રમાણ.

☐ (पुरुषद्वयस, पुरुषमात्र)

* पुरुषः प्रमाणमस्य पुरुषदघ्नं पुरुषमात्रं जलमित्यादि ।

(पुरुषद्वयस)–त्रि–૬૦૧–પુરુષ પ્રમાણ.

☐ (पुरुषदघ्न, पुरुषमात्र) ।

* पुरुषः प्रमाणमस्य पुरुषद्वयसं पुरुषमात्रं जलमित्यादि ।

पुरुषपुङ्गव–પું–૧૪૪૧–ઉત્તમ પુરુષ.

द्र० पुरुषकुञ्जरशब्दः ।

* पुरुषः पुङ्गवः पुरुषपुङ्गवः, 'उपमेयं व्याघ्राद्यैः' –॥३।१।१०२॥ इति समासः ।

पुरुषपुण्डरीक–પું–૬૯૬–સાતમા વાસુદેવ.

☐ महाशिरःसमुद्भव ।

* पुरुषेषु पुण्डरीको–व्याघ्र इव पुरुषपुण्डरीकः ।

पुरुषमात्र–त्रि.–૬૦૧–પુરુષ પ્રમાણ.

☐ (पुरुषदघ्न, पुरुषद्वयस) ।

* पुरुषः प्रमाणमस्य पुरुषमात्रं जलमित्यादि ।

पुरुषर्षभ–પું–૧૪૪૧–ઉત્તમ પુરુષ.

द्र० पुरुषकुञ्जरशब्दः ।

* पुरुष ऋषभः पुरुषर्षभः । 'उपमेयं व्याघ्राद्यैः' ।३।१।१०२ ॥ इति समासः ।

पुरुषव्याघ्र–પું–૧૪૪૧–ઉત્તમ પુરુષ.

द्र० पुरुषकुञ्जरशब्दः ।

* पुरुषो व्याघ्रः पुरुषव्याघ्रः 'उपमेयं व्याघ्राद्यैः' –।३।१।१०२ ॥ इति समासः ।

पुरुषव्याघ्र–પું–૧૩૩૫–(શે ૧૯૫) ગીધ.

द्र० गृध्रशब्दः ।

पुरुषशार्दूल–પું–૧૪૪૧–ઉત્તમ પુરુષ.

द्र० पुरुषकुञ्जरशब्दः ।

* पुरुषः शार्दूलः पुरुषशार्दूलः, 'उपमेयं व्याघ्राद्यैः' ३।१।१०२ ॥ इति समासः ।

पुरुषसिंह–પું–૧૪૪૧–ઉત્તમ પુરુષ.

द्र० पुरुषकुञ्जरशब्दः ।

* पुरुषः सिंहः पुरुषसिंहः ।

पुरुषसिंह–પું–૬૯૬–પાંચમા વાસુદેવ.

☐ शैव

* पुरुषेषु सिंह इव पुरुषसिंहः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पुरुषास्थिमालिन्-પું-૧૯૭-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* पुरुषास्थीनि मलते धारयतीत्येवंशीलः पुरुषास्थिमाली ।

पुरुषोत्तम-પું-૨૫-તીર્થંકર, અરિહંત, જિનેશ્વર.

द्र० अधीश्वरशब्दः ।

* पुरुषाणामुत्तमः सहजतथाभव्यत्वादिभावतः श्रेष्ठः पुरुषोत्तमः ।

पुरुषोत्तम-પું-૨૧૪-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* पुरुषेषूत्तमः पुरुषोत्तमः ।

पुरुषोत्तम-૬૯૫-ચોથા વાસુદેવ.

☐ सोमभू ।

* पुरुषेषूत्तमः पुरुषोत्तमः ।.

पुरुह-ન.-૧૪૨૬-બહુ, ઘણું.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* पुर्विति हूयते पुरुहम्, 'क्वचित्'-।५।१।१७१।। इति डे पृषोदरादित्वात् साधुः, पुरुत्वं जिहीते वा ।

'पुरूहू'-પું-૧૪૨૬-ઘણું.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

पुरुहूत-પું-૧૭૧-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* पुरु-प्रभूतं यज्ञेषु आह्वानमस्य पुरुहूतः ।

पुरुरवस्-પું-૭૦૧-પુરુરવા રાજા, ઉર્વશીનો પતિ.

☐ बौध, ऐल, उर्वशीरमण ।

* पुरू रौति पुरूरवाः, 'विहायस्सुमनस्' (उणा-९७६) ।। इत्यसि निपात्यते ।

पुरोग-પું-૪૯૮-અગ્રેસર નાયક.

द्र० अग्रतःसरशब्दः ।

* पुरो गच्छति पुरोगः, 'नाम्नोगमः'-।५।१।१३१।। इति खडौ ।

पुरोग-त्रि.-૧૪૩૮-મુખ્ય, પ્રધાન.

द्र० अग्रशब्दः ।

* पुरो गच्छति पुरोगम् । वाच्यलिङ्गः ।

पुरोगम-પું-૪૯૮-અગ્રેસર, નાયક, આગળ ચાલનાર.

द्र० अग्रतःसरशब्दः ।

* पुरो गच्छति पुरोगमः, 'नाम्नोगमः'-।५।१।१३१।। इति खडौ ।

पुरोगामिन्-પું-૪૯૮-ચાલનાર.

द्र० अग्रतःसरशब्दः ।

* पुरो गच्छति पुरोगमः, 'नाम्नो गमः'-।५।१।१३१।। इति खडौ णिनि पुरोगामी ।

पुरोगामिन्-પું-૧૨૮૦-(શે. ૧૮૩) કૂતરો.

द्र० अस्थिभुज्शब्दः ।

पुरोधस्-પું-૭૨૦-પુરોહિત.

☐ पुरोहित, सौवस्तिक ।

* पुरो धीयते पुरोधीः, 'वयः पयः पूरोरेतोभ्यो धागः'-(उणा-९७४) ।। इत्यस् ।

पुरोभागिन्-પું-૩૮૦-દોષગ્રાહી.

☐ दोषैकदृश् ।

* पुरोऽग्रं सर्पवद् भजतीत्येवंशीलः पुरोभागी, 'युजभुजभज'-।५।२।५०।। इति घिनण् ।

पुरोहित-પું-૭૨૦-પુરોહિત, ગોર.

☐ पुरोधस्, सौवस्तिक ।

* पुरोधीयते हिनोति स्म पुरोहितः ।

पुलक-પું-ન.-૩૦૫-રોમાંચ.

द्र० उद्धुषणशब्दः ।

* पोलति-महद् भवति अङ्गमनेन पुलकः, पुंक्लीबलिङ्गः, 'भ्रुधून्दि'-(उणा-२९) ।। इत्यकः ।

पुलक-પું-૧૨૦૨-શરીરની અંદર અને બહાર થનારા નાના કીડા.

* पोलन्ति पुलकाः अन्तर्भवा बहिर्भवाश्च कृमयः ।

(पुलस्त्य)-પું-૧૨૪-પુલસ્ત્ય ઋષિ, સપ્તર્ષિ પૈકી એક.

(पुलह)-પું-૧૭૪-પુલહ ઋષિ.

पुलाकिन्-પું-૧૧૧૪-વૃક્ષ, ઝાડ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पोलति-पुलो विस्तारस्तमकति पुलाकी ।

पुलिन-पुं-न.-१०७८-પાણી ઊતરી ગયા પછી કોરી પડેલી જમીન.

☐ सैकत ।

* जलेन परित्यक्तं कूलं, पोलति पुलिनम्, पुंक्लीबलिङ्गः, 'वृजितुहि'-(उणा-२८३) ॥ इति किदिनः ।

पुलिन्द-पुं-९३४-મ્લેચ્છ જાતિ, ભીલ.

द्र० किरातशब्दः ।

* पोलन्ति-वर्द्धन्ते पुलिन्दाः, 'कल्यलि'-(उणा-२४६) ॥ इतीन्दक् ।

पुलोमन्-पुं-१७४-ઇન્દ્રનો શત્રુ.

द्र० अद्रिशब्दः ।

* पुते लोमान्यस्य पुलोमा, पृषोदरादित्वात् तलोपः ।

(पुलोमद्विष्)-पुं-१७५-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

पुष्कर-न.-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* पोषति मेघान् पुष्करम्, 'सृपुषिभ्यां कित्' (उणा-४३६) ॥ इति करः, पुष्कं वारि रातीति वा ।

पुष्कर-न.-१०६९-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* पुष्णाति तृप्तिं पुष्करम्, 'सृपुषिभ्यां कित्' (उणा-४३६) ॥ इति किद् करः ।

पुष्कर-न.-११६१-કમળ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

* पुष्यति जले पुष्करम्, 'सृपुषिभ्यां कित्' (उणा-४३६) ॥ इति करः ।

पुष्कर-न.-१२२४-સૂંઢનો અગ્રભાગ.

* पुष्यत्यनेन पुष्करम्, पुष्करसदृशं वा, करस्याग्रभागः ।

पुष्कर-पुं-९८-(शे. ९) સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

पुष्कराख्य-पुं-१३२८-સારસ પક્ષી.

द्र० कुरङ्करशब्दः ।

* पुष्करस्य-पद्मस्य आख्याऽस्य पुष्कराख्यः ।

पुष्करिणी-स्त्री-१०९४-ખોદેલી તળાવડી.

☐ खातक, (तडागिका) ।

* पुष्करमस्त्यस्यां पुष्करिणी-तडागिका, 'पुष्करादेर्देशे'-७।२।७०॥ इतीन् ।

पुष्करिन्-पुं-१२१८-(शे.-१७५) હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

पुष्कल-न.-१४२५-ઘણું.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* पुष्यति पुष्कलम् 'वलिपुषेः कलम्'-(उणा-४९६) ॥

पुष्कल-त्रि. १४३९-શ્રેષ્ઠ.

☐ श्रेयस्, श्रेष्ठ, सत्तम, 'अतिशोभन' ।

* पुष्यति पुष्कलम् । वाच्यलिङ्गः ।

(पुष्कस)-पुं-९३३-ચાંડાલ.

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

* पुत् कुत्सितं कसति पुष्कस **इत्येके** पुक्कस **इत्यन्ये** ।

पुष्टिवर्द्धन-पुं-१३२५(-शे.१९२) કૂકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

पुष्प-न.-५३६-સ્ત્રીરજ.

☐ स्त्रीधर्म, आर्तव, रजस् । [कुसुम शि.४४] ।

* पुष्पत्यनेन वराङ्गमिति पुष्पम्, पुष्पं सुतफलहेतुत्वाद् वा ।

पुष्प-पुं-न.-११२५-ફૂલ.

द्र० कुसुमशब्दः ।

* पुष्पति पुष्पम्, पुंक्लीबलिङ्गः, **वाचस्पतिस्तु**-'पुष्पोऽस्त्री' इति पुंस्यप्याह ।

पुष्प-न.-११८४-કેરડાના ફૂલ, (શાક).

* पुष्पं करीरवृक्षादेः, शाकविशेषः ।

पुष्प–न.–१२१३–ફૂલ–ભમરાનું ભોજ્ય.

पुष्पक–न.–१९०–કુબેરનું વિમાન.

* पुष्पस्य तुल्यं पुष्पकम्, 'तस्य तुल्ये कः संज्ञाप्रतिकृत्योः'–७।१।१०८॥ इति कः । कुबेरस्य विमानम् ।

पुष्पकरण्डिनी–स्त्री–९७६–ઉજ્જયિનિ નગરી.

☐ उज्जयनी, विशाला, अवन्ती ।

* पुष्पकरण्डं नामोद्यानम्, तदत्रास्ति पुष्करण्डिनी । यद् **व्याडिः**–'उज्जयन्यां यदुद्यानं, तत् स्यात् पुष्पकरण्डकम्' इति ।

पुष्पकाल–पुं–१५६–વસન્ત ઋતુ, ચૈત્ર અને વૈશાખ માસ.

द्र० इष्यशब्दः ।

* पुष्पाणां कालः–समयः पुष्पकालः ।

पुष्पकासीस–न.–१०५७–હીરાકસી.

☐ कंसक, नयनौषध ।

* पुष्पस्य कासीसं पुष्पकासीसम् ।

पुष्पकेतन–पुं–२२८–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* पुष्पाणि केतनमस्य पुष्पकेतनः, यौगिकत्वात् पुष्पध्वजः ।

पुष्पकेतु–न.–१०५४–કુસુમાંજન, ફૂલમાંથી બનાવેલ અંજન.

☐ पुष्पाञ्जन, रीतिपुष्प, पौष्पक ।

* पुष्पं केतुरस्य पुष्पकेतु ।

(पुष्पचाप)–पुं–२२८–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* कामस्य चापं–धनुः अस्त्रं तेन पुष्पचापः पुष्पास्त्र इत्यादयः ।

द्र० अच्युतशब्दः ।

(पुष्पचूलिका)–स्त्री–२४५–११ મું ઉપાંગસૂત્ર.

पुष्पद–पुं–११४४–વૃક્ષ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* पुष्पाणि ददाति पुष्पदः । पुंलिङ्गः ।

पुष्पदन्त–पुं–२५–९ માં તીર્થંકર શ્રી સુવિધિનાથનું બીજું નામ.

☐ सुविधि ।

* पुष्पकलिकामनोहरदन्तत्वात् पुष्पदन्तः ।

पुष्पदन्त (द्वि. व.)–पुं–१२४–ચંદ્રઅને સૂર્યનું ભેગું નામ.

☐ पुष्पवत् ।

* पुष्पे इव पुष्पे दन्ताविव दन्तौ च पुष्पदन्तौ, यद् **विश्वदत्तः**–'रविशशिनौ पुष्पदन्तावित्याविति' ।

पुष्पदन्त–पुं–१७०–વાયવ્યદિશા ના દિગ્ગજ.

द्र० अञ्जनशब्दः ।

* पुष्पवद् दन्ता अस्य पुष्पदन्तः ।

पुष्पदामन्–न.–६५१–પુષ્પમાળા.

☐ माल्य, माला, स्रज् ।

(पुष्पध्वज)–पुं–२२८–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

(पुष्पन्धय)–पुं–१२१३–ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

'पुष्पफल'–पुं–११५१ કોઠ.

द्र० कपित्थशब्दः ।

पुष्परजस्–न.–६४५–(शे. १३३)–કેશર.

* द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

पुष्परथ–पुं–७५२–ક્રીડા-યાત્રામહોત્સવ નિમિત-નો રથ.

* पुष्पे–यात्रोत्सवादौ मङ्गल्यो रथः पुष्परथः, स रथः क्रीडा निमित्तो, न पुनः समरार्थः ।

'पुष्परस'–पुं–११२७–મધ.

☐ मधु, मकरन्द, मरन्द ।

पुष्पलक–पुं–१२७४–ગાયને બાંધવાનો ખીલો.

☐ कील, शिव ।

* पुष्यति पुष्पलः, 'मुरलोरल'–(उणा–४७४) इति साधुः, स्वार्थे के पुष्पलकः ।

पुष्पलावी–स्त्री ९००–ફૂલ એકઠા કરનારી માલણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पुष्पाणि लुनाति पुष्पलावी, 'कर्मण्यण्'-।५।३।१४।। 'अणञ्'-।१।४।२०।। इति ङीः, पुष्पाणामवचेत्री ।

(पुष्पलिह्)–पुं–१२१३ ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

पुष्पवत् (द्वि. व.)–पुं–१२४ સૂર્ય ચન્દ્રનું ભેગું નામ.

☐ पुष्पदन्त ।

* पुष्पं-विकासोऽस्त्यनयोः पुष्पवन्तौ, एकयोक्त्या अपृथग्वचनेन रोदवीववत् शशिभास्करावुच्यते। न तु पुष्पदन्त पुष्पवान् वा इन्दुः सूर्यो वोच्यते ।

पुष्पवती–स्त्री–५३५–ઋતુવાળી સ્ત્રી.

द्र० अविशब्दः ।

* मतौ पुष्पवती 'पुष्पिता' इति **माला** ।

पुष्पवाटी–त्रि.–१११३–બગીચો, ઘરની પાસેની વાડી (પ્રધાન આદિની).

☐ वृक्षवाटी।

* पुष्पाणां वाटी ।

पुष्पस–पुं–६०५–ફેફસાં

☐ रक्तफेनज ।

* पुष्प्यतीति पुष्पसः, 'फनस–' ।। (उणा–५७३) ।। इत्यसे निपात्यते ।

पुष्पसाधारण–पुं–१५६-(शे. २५) વસન્ત ઋતુ.

द्र० इष्यशब्दः ।

पुष्पहास–पुं–२१९–(शे. ७२) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

पुष्पहीना–स्त्री–५३५–ઋતુ વિનાની સ્ત્રી.

☐ निष्कला ।

पुष्पाजीव–पुं–९००–માળી.

☐ मालाकार, मालिक ।

* पुष्पैराजीवति पुष्पाजीवः ।

पुष्पाञ्जन–न–१०५४–કુસુમાંજન.

☐ रीतिपुष्प, पौष्पक, पुष्पकेतु ।

* पुष्पमञ्जनं पुष्पाञ्जनम् ।

(पुष्पास्त्र)–पुं–२२८–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

पुष्पिका–स्त्री–६३४–લિંગનો મેલ.

* पुष्प्यति पुष्पिका ।

(पुष्पिका)–स्त्री–२४५–१० મું ઉપાંગસૂત્ર.

पुष्पिता–स्त्री–५३५–(शि० ४३)–રજસ્વલા સ્ત્રી.

द्र० अविशब्दः ।

(पुष्पेषु)–पुं–२२८–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

पुष्य–पुं–१११–પુષ્યનક્ષત્ર.

☐ तिष्य, सिध्य, गुरुदैवत ।

* पुष्यन्ति कार्याण्यत्र पुष्यः, 'कुप्यभिद्य-' ।५।१।३९।। इत्यादिना क्यबन्तो निपात्यते ।

पुस्त–पुं–न–९२२ માટી વગેરેનાં પૂતળાં અને રમકડાં બનાવવાં તે.

* पुस्यते–अभिमर्द्यते मृदत्र पुस्तं, पुंक्लीबलिङ्गः, 'शीरी'–(उणा–२०१) ।। इति कित् तः, 'पुस्तण् आदरे' इत्यस्य वाऽन्तः, लेप्यादि कर्म।

पूग–पुं–११५४–સોપારીનું ઝાડ.

द्र० क्रमुकशब्दः ।

* पवते पूगः, 'पूमुदिभ्याम्'–(उणा–९३) ।। इति किद् गः ।

पूजा–स्त्री–४४७–પૂજા કરવી.

द्र० अर्चाशब्दः ।

* पूजनं पूजा, 'भीषिभूषि'–।५।३।१०९।। इत्यङ् ।

पूजित–पुं–४४६–પૂજાયેલો, પૂજ્ય.

द्र० अञ्चितशब्दः ।

* पूज्यते पूजितः ।

पूजित–पुं–८९–(शे.४)–દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

पूज्य–पुं–३३६–પૂજા કરવા યોગ્ય.

द्र० अत्रभवत्शब्दः ।

* **शेषश्चात्र**–

'पूज्ये भरटको भट्टः, प्रयोज्यः पूज्यनामतः

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पूत–न.–११८३–છોડા વિનાનું અનાજ.
☐ निबुसीकृत, 'बहुलीकृत' ।
* पूयते स्म पूतम्, निबुसीकृतं धान्यम् ।

पूत–न.–१४३५–પવિત્ર, શુદ્ધ.
☐ पवित्र, पावन, पुण्य, मेध्य ।
* पूयते पूतम् ।

पूतना–સ્ત્રી–२१९–વિષ્ણુનો શત્રુ.
द्र० अरिष्टशब्दः ।
* पुनाति पूतना, 'वृपूभ्यां कित्'–(उणा–२९३) ॥ इति तनः ।

'पूतना'–સ્ત્રી–११४६–હરડે.
द्र० अभयाशब्दः ।

(पूतनादूषण)–પું–२२१–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

(पूतिगन्धि)–પું–१३९१–દુર્ગન્ધ.
☐ दुर्गन्ध, पूतिगन्धिका ।
* पूतिर्विस्रः पूतेरिव वा गन्धोऽस्य पूतिगन्धिः, 'सुपूत्युत्सुरभेर्गन्धादिद् गुणे'–।७।३।१४४ ॥ इतीत् ।

पूतिगन्धिक–પું–१३९१–દુર્ગન્ધ.
☐ दुर्गन्ध, (पूतिगन्धि) ।

पूप–પું–३९८–માલપૂડા.
☐ पिष्टक, अपूप, [पारिशोल शे. ९६] ।
* पूयते पूपः, 'क्षुचुपिपूभ्यः कित्–' (उणा–३०१) ॥ इति पः ।

पूपली–स्त्री–३९९–પૂરી.
☐ पूलिका, पोलिका, पोलि, (पोली), पूपिका ।
* पूयते पूपली, 'मुरलोरल–'(उणा–४७४) ॥ इत्यले निपात्यते ।

पूपिका–સ્ત્રી–३९८–પૂરી.
द्र० पूपलीशब्दः ।
* ह्रस्वः पूपः पूपिका ।

पूय–પું–ન.–६२४–દુર્ગંધવાળું માંસ.
☐ दूष्य ।
* पूयते–दुर्गन्धीभवति पूयम्, पुंक्लीबलिङ्गः ।

पूर–પું–१०८७–નદી વગેરેમાં આવતું પાણીનું પુર.
☐ प्लव, अम्बुवृद्धि ।
* पूरयति कूलयोर्मध्यं पूरः ।

पूरित–ન.–१४७३–પૂર્ણ, ભરેલું.
द्र० आचितशब्दः ।
* पूर्यते स्म पूरितम् ।

पूरुष–પું–३३७–મનુષ્ય.
द्र० नरशब्दः ।
* पृणाति पुमर्थानिति पूरुषः, 'विदिपृभ्यां कित्' (उणा–५५८) । इत्युषः, बाहुलकाद् दीर्घत्वे पूरुषः ।

पूर्ण–ન.–१४७३–પૂર્ણ, ભરેલું.
द्र० आचितशब्दः ।
* पूर्यते स्म पूर्णम्, 'णौ दान्तशान्त–' ।४।४।७४॥ इति साधुः ।

पूर्ण–ન.–१४३३–સમસ્ત.
द्र० अखण्डशब्दः ।

पूर्णकलश–પું–५१८–(શે. ११०) વિવાહમાં માંગલિક દિને કળશ ભરીને કરાતી શુભક્રિયા.
☐ मङ्गलाह्निक, स्वस्त्ययन ।

पूर्णकुम्भ–પું–७१८–પાણીથી ભરેલો કળશ.
☐ भद्रकुम्भ ।
* पूर्णश्चासौ कुम्भश्च पूर्णकुम्भः ।

पूर्णपात्र–ન.–६७७–ઉત્સવોમાં જે વસ્ત્ર માળા આદિ મિત્રોવડે ખેંચીને લેવાય તે.
☐ पूर्णानक ।
* पूर्णं पात्रमस्मिन् पूर्णपात्रम् । "उत्सवेषु सुहृद्भिर्यद्, बलादाकृष्य गृह्यते । वस्त्रमाल्यादि तत्पूर्णपात्रं, पूर्णानकं च तत्" ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पूर्णानक–न.–६७७–ઉત્સવોમાં જે વસ્ત્ર માળા આદિ બીજાવડે ખેંચીને લેવાય તે.

☐ पूर्णपात्र ।

पूर्णिमा–સ્ત્રી–१४९–પૂનમ.

☐ पौर्णमासी ।

* पूरणं पूर्णिः, तेन निर्वृत्ता पूर्णिमा, 'भावादिमः'–६।४।२५ इतीमः । **केचित्तु** पूरणं पूर्णिः पूर्णि मिमीते पूर्णिमा इत्याहुः ।

पूर्णिमारात्रि–स्त्री–१४३–પૂનમની રાત.

☐ ज्यौत्स्नी ।

* पूर्णिमाया रात्रिः पूर्णिमारात्रिः, ज्यौत्स्नी चन्द्रिकयाऽन्वितेति **अमरः** ।

पूर्त–पुं–न.–८३४ વાવ કૂવા, તળાવ વગેરે પુણ્યકર્મ.

* पूर्यते पूर्तः पुंक्लीबलिङ्गः,

आह च–

"वापीकूपतडागानि, देवतायतनानि च । अन्नप्रदानमारामाः, पूर्तमार्याः प्रचक्षते ॥"

पूर्द्वार–न.–९८१–નગરનો દરવાજો.

☐ गोपुर ।

* पुरो द्वारं पूर्द्वारम्

पूर्व–न.–१४५९–પ્રથમ, પહેલું.

द्र० अग्रशब्दः ।

* पूर्वम् ।

पूर्वगङ्गा–स्त्री–१०८३–નર્મદા નદી.

द्र० इन्दुजाशब्दः ।

* पूर्वं गङ्गा पूर्वगङ्गा ।

पूर्वगत–न.–२४६–१२ મા દૃષ્ટિવાદ અંગનો ४ થો ભેદ.

* पूर्वाणां गतं ज्ञानमस्मिन् पूर्वगतम् ।

पूर्वज–पुं–५५१–મોટો ભાઈ

द्र० अग्रजशब्दः ।

* पूर्वं जातः पूर्वजः ।

पूर्वदिक्पति–पुं–१७३–ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* पूर्वदिशः पतिः पूर्वदिक्पतिः ।

पूर्वदिगीश–पुं–१७३–ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* पूर्वदिश ईशः पूर्वदिगीशः ।

पूर्वदेव–पुं–२३८–અસુર.

द्र० असुरशब्दः ।

* पूर्वं च ते देवाश्च पूर्वदेवा अनयाद् देवत्वाद् भ्रष्टा इति प्रसिद्धेः ।

पूर्वफल्गुनी–स्त्री–१११ પૂર્વફલ્ગુની નક્ષત્ર.

☐ योनिदेवता ।

* फलतीति फल्गुनी, 'फलेर्गोऽन्तश्च' (उणा–२९१) ॥ फल्गुने गौरादित्वात् ङीः, उत्तरत्रोत्तराविशेषणात् पूर्वेति लभ्यते । तेन पूर्वफल्गुनी एकवचनान्तोऽपि यद् **वाचस्पतिः**–

'पूर्वफल्गुनी योनिदेवता' । **शाब्दिकास्तु** पूर्वफल्गुन्यौ पूर्वफल्गुन्य इति मन्यन्ते । 'फल्गुनी प्रोष्ठपदस्य भे'–।२।२।१२३॥ इति द्वित्वस्य वा बहुत्वविधानात् ।

पूर्वभद्रपदा–स्त्री–११५–પૂર્વ ભાદ્રપદ નક્ષત્ર.

☐ अजदेवता, प्रोष्ठपदा ।

* पूर्वाश्चोत्तराश्च पूर्वोत्तराः, भद्रौ पादावासां भद्रपदाः 'सुप्रातः'–।७।३।१२९॥ इत्यादिना डसमासान्तो निपात्यते ।

पूर्वरङ्ग–पुं–२८२–નાટકનો પ્રારંભ.

* नाट्यस्य उपक्रम प्रारम्भः, रजत्यस्मिन् जन इति रङ्गो मण्डपो नाट्यं वा बुद्धिस्थम् पूर्वो रङ्गो, पूर्वरङ्गः, प्रत्याहारादिः 'नाम नाम्नैकार्थ्ये समासो बहुलम्'–।३।१।१८॥ इति समासः, रङ्गात् पूर्व इति वा राजन्तादित्वात् पूर्वनिपातः ।

श्रीहर्षस्तु–

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रङ्गशब्देन तौर्यत्रिकं ब्रुवन् नाट्ये रङ्गप्रयोगस्य पूर्वतां मन्यमानः पूर्वश्चासौ रङ्गश्चेति समासममंस्त ।

पूर्वा-स्त्री-१६७-પૂર્વ દિશા.

☐ प्राची, [अपरेतरा । शे० ३०] ।

* पृणाति पूर्वा, 'निवृषि'-(उणा-५११) ॥ इति वः कित्, पूर्वति व्याप्नोतीति वा ।

पूर्वाद्रि-पुं-१०२७-ઉદયાચલ.

☐ उदय

* पूर्वश्चासावद्रिश्च पूर्वाद्रिः ।

पूर्वानुयोग-पुं-२४६-१२ મા દષ્ટિવાદ અંગનો એક (ત્રીજો) ભેદ.

* अनुरूपोऽनुकूलो वा योगोऽनुयोगः, सूत्रस्य निजेनाभिधेयेन सार्धमनुरूपः सम्बन्धः, स च मूल-प्रथमानुयोगो गण्डिकानुयोगश्चेति द्विविधः । इह धर्मप्रणयनाद् मूलं तावत् तीर्थकराः, तेषां प्रथमसम्यक्त्वाऽवाप्तितलक्षणपूर्वभवादिगोचरोऽनुयोगो मूलप्रथमानुयोगः स च गण्डिकानुयोगोऽस्य उपलक्षणम् । इहैकवक्तव्यतार्थाधिकारानुगता गण्डिका उच्यन्ते, तासामनुयोगोऽर्थकथनविधिः गण्डिकानुयोगः ।

पूर्वाषाढा-स्त्री-११३-પૂર્વાષાઢા નક્ષત્ર.

☐ आपी ।

* न सहते अशुभम् अषाढा । 'नञः सहेः षा च' (उणा-१८१) ॥ इति ढः ।

पूर्वेतरा-स्त्री-१६७-(शे. ३०) પશ્ચિમ દિશા.

☐ प्रतीची, पश्चिमा, अपरा ।

पूर्वेद्युस्-अ.-१५४२-(शे० २०३) પૂર્વ. દિવસે.

(पूर्वेद्युस्)-अ.-१३९-પ્રાતઃકાળ.

द्र० अहर्मुखशब्दः ।

पूलिका-स्त्री ३९८-પૂરી.

द्र० पूपलीशब्दः ।

* पूलति-संहता भवति पूलिका ।

(पूषदन्तहर)-पुं-२००-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

पूषन्-पुं-९५-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* पूषति-वर्द्धते ऋतुभेदाद् रश्मिभिरिति, 'उक्षितक्षि'-(उणा-९००) इत्यादिना अने पूषा ।

यद् व्याडिः-

ऋतुभेदात् पुनस्तस्यातिरिच्यन्तेऽपि रश्मयः । शतानि द्वादश मधौ, त्रयोदशैव माधवे ॥१॥ चतुर्दश पुनर्ज्येष्ठे, नभोनभस्ययोस्तथा पञ्चदशैव त्वाषाढे, षोडशैव तथाऽश्विने ॥२॥ कार्त्तिकके त्वेकादश, शतान्येवं तपस्यपि । मार्गे तु दश सार्द्धा निशतान्येवं च फाल्गुने ॥३॥ इति एव परं मासि सहस्रं किरणा रवेः" ।

पूषासुहृद्-पुं-२००-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* पूष्णः असुहृत् पूषासुहृत् । दक्षाध्वरध्वंसने हि पूष्णो दन्ता महेश्वरेण पातिताः, यद्-

वामनपुराणे-

'ततः क्रोधाभिभूतेन, पूष्णो वेगेन शम्भुना । मुष्टिनाऽऽहत्य दशनाः, पातिता धरणीतले ॥ १ ॥'

पृक्थ-न.-१९२-ધન.

द्र० अर्थशब्दः ।

* पृणक्ति-युज्यते पृक्थम्, 'नीनूरमि'-(उणा-२३७) ॥ इति बहुवचनात् थक् ।

पृच्छा-स्त्री-२६३-પ્રશ્ન.

द्र० अनुयोजनशब्दः ।

* पृच्छा भिदादित्वात् ।

पृतना-स्त्री-७४९-સેના, લશ્કર.

द्र० अनीकशब्दः ।

* 'पृङ्त् व्यायामे' प्रियते पृतना, 'पृमृभ्यां कित्'-(उणा-२७३) ॥ इति तनः ।

पृतना-स्त्री-७४८-વાહિનીથી ત્રણ ગણી સેના.

* त्रिगुणिता वाहिनी पृतना ।

पृतनाषाह्-पुं-१७४-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पृतनां साहयति पृतनाषाट्, पृषोदरादित्वात् षत्वम् ।

पृथक्-अ.-१५२७-विना, સિવાય.

☐ अन्तरेण, ऋते, हिरुक्, नाना, विना ।

* प्रथते पृथग्, ऋधिप्रथि-' (उणा-८७४) ॥ इति कित्यजि साधुः । यथा 'त्वत्तः पृथग् नास्ति बन्धुः ।'

पृथगात्मता-स्त्री-७९-વિવેક, જડ અને ચેતનનું ભેદ જ્ઞાન.

☐ विवेक ।

* अविवेकात् पृथग्-भिन्न आत्मा पृथगात्मा, तद् भावः पृथगात्मता ।

पृथगात्मिका-स्त्री-१५१५-ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપ.

☐ व्यक्तिविशेष ।

* पृथग् आत्मा यस्याः पृथगात्मिका भिन्नस्वरूपेत्यर्थः ।

पृथग्जन-पुं-९३२-પામર, નીચ, અસંસ્કારી.

द्र० इतरशब्दः ।

* पृथग् जनेभ्यः पृथग्जनः ।

पृथग्रूप- -त्रि-१४६९-(शि. १३१) ઘણા પ્રકારનું.

द्र० नानारूपशब्दः ।

* पृथग् रूपमस्य पृथग्रूपः ।

पृथग्विध-ત્રિ.-१४६९-ઘણાં પ્રકારનું.

द्र० नानारूपशब्दः ।

* पृथग् विधोऽस्य पृथग्विधः ।

पृथिवी-स्त्री-९३५-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* प्रथते पृथिवी, 'प्रथेरिवट् पृथ् च'-(उणा-५२१) इति साधुः ।

पृथिवीशक्र-पुं-६८९-રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

* पृथिव्यां शक्र इव पृथिवीशक्रः ।

पृथु-पुं-७००-પૃથુરાજા.

☐ आदिराज, वैन्य ।

* प्रथते इति पृथुः, 'अभिप्रथिभ्यामृच्च रस्य' (उणा-७३०) ॥ इत्युः ।

पृथु-न.-१४३० વિશાળ, મોટું.

द्र० उरुशब्दः ।

* प्रथते पृथु, 'अभिप्रथिभ्यामृच्च रस्य'-(उणा-७३०) ॥ इत्युः ।

पृथु-पुं-११००-(शे. १६९) અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

पृथुक-पुं-३३८-બાળક.

द्र० अर्भशब्दः ।

* प्रथते जन्मना पृथुकः, 'कञ्चुकांशुक'-(उणा-५७) ॥ इत्युकान्तो निपात्यते, पृथु कायतीति वा ।

पृथुरोमन्-पुं-१३४३-માછલું, મચ્છ.

द्र० अण्डजशब्दः ।

* पृथु रोम, रोमपक्षोऽत्र ।

पृथुल-न.-१४३०-વિશાળ, મોટું.

द्र० उरुशब्दः ।

* पृथुत्वं लाति पृथुलम् ।

पृथ्वी-स्त्री-३९-७ मा સુવિધિનાથ ભ. ની માતા.

* स्थेम्ना पृथ्वीव पृथ्वी ।

पृथ्वी-स्त्री-९३५-પૃથ્વી, ભૂમિ.

द्र० अचलाशब्दः ।

* पृथ्वी पृथुत्वात्, 'स्वरादुतो'-।२।४।३५॥ इति ङीः ।

पृदाकु-पुं-१३०३-સાપ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

* प्रियते-व्यागच्छति पृदाकुः, 'सृपृभ्यां दाकुक्' (उणा-७५६) ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृदाकु-પું-૧૧૦૦-(શે. ૧૭૦)-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

पृश्नि-પું-સ્ત્રી-૯૯-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* पृच्छयते पृश्निः, पुंस्त्रीलिङ्गः, 'लूधूप्रच्छिभ्यः कित्' (उणा-६७९) ।। इति निः, पृष्णिरित्येके, वृष्णिरित्यन्ये ।

पृश्निगर्भ-પું-૨૦૭-(શે० ૬૨)-ગણેશ, વિનાયક.

द्र० आखनिकशब्दः ।

पृश्निगर्भ-પું-૨૧૯-(શે० ૬૭) વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

पृश्निशृङ्ग-પું-૨૧૭-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* पृश्नि शृङ्गमस्य पृश्निशृङ्गः ।

पृश्निशृङ्ग-પું-૨૦૭-(શે० ૬૨) ગણેશ, વિનાયક.

द्र० आखनिकशब्दः ।

पृषत्-ન.-૧૦૮૯-જળબિંદુ.

☐ बिन्दु, पृषत, विप्रुष ।

* पर्षति-सिञ्चति पृषत्, क्लीबलिङ्गः, 'द्रुहिवृहि-(उणा-८९४) ।। इति किदत् ।

पृषत-પું-૧૦૮૯-જળબિંદુ.

☐ बिन्दु, पृषत् विप्रुष ।

* पर्षति सिञ्चति पृषत्, क्लीबलिङ्गः, 'द्रुहिवृहि'-(उणा-८९४) ।। इति किदत् ।

'पृषिरञ्जि'-(उणा-२०८) ।। इति किदते पृषतः ।

पृषत-પું-૧૨૯૪-હરણનો એક પ્રકાર.

द्र० ऋश्यशब्दः ।

* पृषता बिन्दवः सन्ति अस्य पृषतः बिन्दुमान् ।

पृषत्क-પું-૭૭૮-બાણ.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* पर्षति सिञ्चति पृषत्कः, 'निष्कतुरुष्क'-(उणा-२६) ।। इति के निपात्यते, पुङ्खादीनां पृथक् षट्कमस्येति नैरुक्ताः ।

यदु धनुर्वेदः-

'पुङ्खः शरस्तथा शल्यं, पक्षस्नायुजतू निषङ्ग' इति ।

पृषदश्व-પું-૧૧૦૭-પવન, વાયુ.

द्र० अनिलशब्दः ।

* पृषद् मृगविशेषोऽश्वोऽस्य पृषदश्वः ।

पृषदाज्य-ન.-૮૩૨ દહીંથી મિશ્રિત ઘી.

☐ पृषातक, (दध्याज्य), [दधिप्राज्य शि. ७२]

* पृषद्भिः दधिबिन्दुभिः सहितमाज्यं पृषदाज्यम् । दध्याज्यमित्यपि ।

पृषातक-પું-૮૩૨-દહીંથી. મિશ્રિત ઘી.

☐ (दध्याज्य), पृषदाज्य, [दधिप्राज्य शि. ७२] ।

* पृषद्भिरङ्क्यते पृषातकः, पृषोदरादित्वात् ।

पृष्ठ-ન.-૬૦૧-પીઠ, વાંસો.

* पृष्यते सिच्यते पृष्ठं, तनोः पश्चाद्भागः, 'पीविशि'-(उणा-१६३) ।। इति कित् ठः, पश्चान्मात्रेऽयमुपचारात् ।

पृष्ठ-પું-૧૧૦૦-(-શે.૧૭૦-) અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

पृष्ठग्रन्थि-પું-૪૬૬-ખુંધ, પીઠમાં થયેલી ગાંઠ.

☐ गडु ।

* पृष्ठे ग्रन्थिः पृष्ठग्रन्थिः ।

पृष्ठमांसादन-ન.૨૬૮-પરોક્ષમાં કોઇના દોષો કહેવા તે.

* परोक्षे दोषाणां कीर्तनं यत्, तत् पृष्ठमांसस्याऽदनमिव पृष्ठमांसादनम् ।

पृष्ठवंश-પું-૬૦૧-પીઠનું હાડકું, પાંસળી.

☐ रीढक ।

* पृष्ठस्य वंशः पृष्ठवंशः ।

पृष्ठवाह्य-પું-૧૨૬૩-પીઠ ઉપર ભાર ઉપાડનાર બળદ.

☐ स्थौरिन्, पृष्ट्य, [स्थूरिन् शि. ११२] ।

* पृष्ठेन वाह्यते पृष्ठवाह्यः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृष्ठशृङ्ग--पुं--१२७८--જંગલી બકરો.

☐ इडिक्क, शिशुवाहक, वनाज ।

* पृष्ठे शृङ्गमस्य पृष्ठशृङ्गः ।

पृष्ठ्य--पुं--१२६३--પીઠ ઉપર ભાર ઉપાડનાર બળદ.

☐ स्थौरिन्, पृष्ठवाह्य, [स्थूरिन् शि. ११२] ।

* पृष्ठे साधुः पृष्ठ्यः ।

पृष्णि--पुं--९९-- (शि. ८) કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

पेचक--पुं--१२२७--હાથીના પૂંછડાનું મૂળ.

* पुच्यते वातेन पेचकः 'कीचक'--(उणा--३३) ॥ इत्यके निपात्यते ।

पेचक--पुं--१३२४--ઘૂવડ.

द्र० उलूकशब्दः ।

* पचति पेचकः, 'कीचक'--(उणा-३३) ॥ इत्यके निपात्यते ।

पेचकिन्--पुं--१२१८-- (शि० १७५) હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

पेचिल--पुं--१२१८-- (शि० १७५) હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

पेटक--त्रि.--१४११--સમૂહ, સમુદાય.

द्र० उत्करशब्दः ।

* पेटति पेटः, लिहादित्वादच्, ततः स्वार्थे के पेटकं, त्रिलिङ्गः ।

पेटक--पुं-१०१५- शि. ८८) પેટી.

☐ पेटा, मञ्जूषा, [पेडा शि. ८८] ।

पेटा--स्त्री-१०१५--પેટી.

☐ मञ्जूषा, [पेटक, पेडा, शि. ८८] ।

* पेटति पेटा, पेटकोऽपि, 'पिडण् गहने' इत्यस्य पेडा इत्यमरः ।

पेडा--स्त्री-१०१५-(शि.८८)-પેટી.

☐ पेटा, मञ्जूषा, [पेटक शि. ८८] ।

पेढाल--पुं--५४--આવતી ચોવીશીના ૮મા તીર્થંકર..

* पठति तत्त्वं पेढालः, 'चत्वालकङ्काल'--(उणा-३८०) ॥ इत्यादिशब्दादालान्तो निपात्यते ।

पेयूष--पुं--४०५--નવું તાજું દૂધ.

☐ [पीयूष शि. २८] ।

* पीयते पेयूषः, 'कोरदूषाटरूष'-(उणा-५६१) इत्यूषान्तो निपात्यते । **वैजयन्ती** तु-'आसप्ताहात् तु पेयूषं, ततो मोरट मोरके' इति क्लीबमाह । पीयूषमित्यपि ।

पेयूष--न.-८९-(शि. ७) અમૃત.

द्र० अमृतशब्दः ।

पेल--न.--६११--અંડકોશ

द्र० अण्डशब्दः ।

* पेलति-ऊर्ध्वं गच्छति भयेन पेलं, के पेलकोऽपि पुंसि ।

पेलक--पुं-६११--અંડકોશ.

द्र० अण्डशब्दः ।

पेलव--पुं-४४९--દૂબળો, કૃશ.

द्र० अमांसशब्दः ।

* पेलति गच्छति क्षामतां पेलवः, 'बडिवटि'--(उणा-५१५) ॥ इत्यवः ।

पेलव--न.-१४२७-સૂક્ષ્મ, બારીક.

☐ सूक्ष्म, श्लक्ष्ण ।

* पेलति पेलवम्, 'बडि'-(उणा-५१५) ॥ इत्यवः ।

पेलव--न.-१४४७-સૂક્ષ્મ, વિરલ.

☐ विरल, तनु ।

* पेलति पेलवम्, 'बडि'-(उणा-५१५) ॥ इत्यवः ।

पेशल--पुं-३८४-હોશિયાર.

द्र० उष्णशब्दः ।

* पिंशति-एकदेशेन सर्वं करोति पेशलः, 'मृदिकन्दि'-(उणा-४६५) ॥ इत्यलः ।

पेशल--वाच्य.-१४४५-સુન્દર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* पिंशति पेशलम् । 'मृदिकन्दि'-(उणा-४६५) इत्यलः ॥ वाच्यलिङ्गः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

'पेशि'–स्त्री–१३१९–ઈંડું

द्र० अण्डशब्दः ।

पेशी–स्त्री–६२३–માંસ પિંડો–સ્નાયુ–પેશુ વિ.

☐ पेश्य ।

* विंशन्ति पेशयः, 'किलिपिलि'–(उणा–६०८) इति इः, ङ्यां पेशी, मांसस्य लता ।

पेशी–स्त्री–९१५–(शे. १९५) પગરખાં.

द्र० उपानहशब्दः ।

पेशी–स्त्री–१३१९–ઈંડું.

द्र० अण्डशब्दः ।

पेशीकोश–पुं–१३१९–ઈંડું.

द्र० अण्डशब्दः ।

* पेशीनां-मांसखण्डानां कोशः ।

पेयूष–पुं–न.–५७३–કાન.

द्र० कर्णशब्दः ।

* पिञ्जूषः–कर्णमलः सोऽत्रास्ति ज्योत्स्नादित्वादणि पैञ्जूषः, पुंक्लीबलिङ्गः, **यद वाचस्पतिः**–'श्रवः पैञ्जूषमस्त्रियाम् ।'

पेठर–न.–४११–થાળી કે તપેલી માં રાંધેલ અન્ન.

☐ उखय ।

* पिठरे संस्कृतं पैठरम् ।

पैतृष्वसेय–पुं–५४५–ફોઈનો દીકરો.

☐ पैतृष्वस्रीय ।

* पितृष्वसुरपत्यं पैतृष्वसेयः, पैतृष्वस्रीयः, 'मातृपित्रादेर्डेयणीयणौ' ।६।१।९०।।

पैतृष्वस्रीय–पुं–५४५–ફોઈનો દીકરો.

☐ पैतृष्वसेय ।

* पितृष्वसुरपत्यं पैतृष्वस्रीयः, "मातृपित्रादे–" ।६।१।९०।।

पैत्र–न.–१५९–મનુષ્યના એક માસની પિતૃની એક અહોરાત્ર.

* पितृणामिदं पैत्रम्–अहोरात्रम् , तत्र कृष्णपक्षोऽहः,शुक्लो रात्रिः, मासेन मानुषेणेति शेषः ।

पैलव–पुं–८१५–પીલુનો ઢગ.

☐ औपरोधिक ।

* पीलोर्विकारः पैलवः, व्रते दण्डः ।

पैशाची–स्त्री–१४३–(शे. २०) રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

पैशाची–स्त्री–२८५–પૈશાચી ભાષા.

पोगण्ड–पुं–४५५–પાગળો, ઓછા વત્તા અંગવાળો.

☐ विकलाङ्ग ।

* पूयते अपसार्यते पोगण्डः, 'पूगोदिः'–(उणा–१७४) इत्यण्डः ।

पोटगल–पुं–११९३–બરુ (ઘાસ).

☐ धमन, नड, (नल) ।

* पोटेन संश्लेषेण गलति पोटगलः ।

पोटा–स्त्री–५३२–પુરુષના લક્ષણવાળી સ્ત્રી, નપુંસક સ્ત્રી.

* पुट्यते संश्लिष्यते क्लीबत्वेन यस्मिन् पोटा स्त्री नृलक्षणा इत्युभयव्यञ्जना नपुंसकाख्या ।

पोटा–स्त्री–५३४–દાસી.

द्र० कुटहारिकाशब्दः ।

* पुटति अधमेन संश्लिष्यति पोटा ।

पोट्टिल–पुं–५४–આવતી ચોવીશીના ૯ મા તીર્થંકર.

* पोटयति भासते पुटति जन्मत एव ज्ञानत्रयेण श्लिष्यतीति वा पोट्टिलः । 'स्थण्डिलकपिल'–(उणा–४८४) इत्यादिशब्दात् निपात्यते ।

पोत–पुं–३३८–બાળક.

द्र० अर्भशब्दः ।

* पुनाति गोत्रं पोतः, 'दम्यमि'–(उणा–२००) इति तः ।

पोत–पुं–८७६–વહાણ.

☐ यान पात्र, वहित्रक, वोहित्थ, (बोहित्थ), वहन, [प्रवहण शि. ७२] ।

* पूयते पोतः, 'दम्यमि'–(उणा–२००) ।। इति तः ।

पोत–पुं–१२१९–१० વર્ષનો હાથી.

* पूयते पुनाति वा पोतः ।

पोतज–पुं–१३५५–પોત(જરાયુ વિનાના) ગર્ભથી ઉત્પન્ન થનાર હાથી વગેરે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* पोतो जरायुरहित गर्भः, पोतरूपा जायन्ते पोतजाः, कुञ्जरादयः ।

पोतवणिज्–પું–૮૭૫–વહાણવડે વેપાર કરનાર.

☐ सांयात्रिक ।

* पोतस्य वणिक् पोतवणिक् ।

पोतवाह–પું–૮૭૬–વહાણમાં બેસી સમુદ્રનો રસ્તો જોનાર, નિયામક, વહાણ ચલાવનાર.

☐ नियामक, निर्याम ।

* पोतं वाहयति पोतवाहः ।

पोताधान–ન.–૧૩૪૭–નાના માછલાંનો સમુદાય.

☐ जलाणुक ।

* पोता आधीयन्ते अत्र पोताधानम् ।

पोत्रिन्–પું–૧૨૮૭–ભૂંડ.

द्र० आखनिकशब्दः ।

* पोत्रं मुख्याग्रमस्त्यस्य पोत्री ।

पोली–સ્ત્રી–૩૯૮–પૂરી.

द्र० पूपलीशब्दः ।

* पोल्यते वर्ध्यते पोलिः, 'स्वरेभ्य इः'–(उणा–६०६) । इति इः, ङ्यां तु पोली ।

पोलिका–સ્ત્રી–૩૯૮–પૂરી.

द्र० पूपलीशब्दः ।

* पोलति वर्धते पोलिका ।

पोलिन्द–પું–૮૭૮–વહાણના વચલા દંડા.

☐ अन्तरादण्ड ।

* पोलन्ति महत्त्वं यान्ति पोलिन्दाः, 'कल्यलिपुलि'–(उणा–२४६) ।। इति इन्दक्, बाहुलकाद् गुणः, नौकायाः मध्ये दण्डा ।

(पोली)–સ્ત્રી–૩૯૮ પૂરી.

द्र० पोलिशब्दः ।

पोषयित्नु–પું–૧૩૨૧–(શે. ૧૯૧) કોયલ.

द्र० कलकण्ठशब्दः ।

(पौण्ड्रक)–પું–૧૧૯૪–શેરડી.

द्र० पुण्ड्रशब्दः ।

पौतव–ન.–૮૮૩–તુલાદિ વડે માપ અથવા વજન.

☐ 'यौतव' ।

* पोतोरिदं पौतवम् ।

(पौत्तिक)–ન.–૧૨૧૪–મધની એક જાત.

द्र० माक्षिकशब्दः ।

पौत्र–પું–૫૪૪–પુત્રનો પુત્ર.

☐ नप्तृ, पुत्रपुत्र ।

* पुत्रस्यापत्यमनन्तरं पौत्रः, 'पुनर्भूपुत्र'–।६।१।३९।। इत्यञ् ।

पौत्री–સ્ત્રી–૨૦૫–(શે. ૫૭) પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

पौनर्भव–પું–૫૪૭–પુનર્લગ્નવાળી સ્ત્રીનો પુત્ર.

* पुनर्भ्वा अपत्यं पौनर्भवः, 'पुनर्भूपुत्र–' ।६।१।३९।। इत्यञ् ।

पौर–ન.–૧૧૯૧–એક જાતનું સુગંધી ખડ, રોષાનું ઘાસ.

☐ सौगन्धिक, देवजग्ध, कत्तृण, रौहिष ।

* पुरे भवं पौरम् ।

पौर–પું–૨૨૫–બળદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

पौरक–પું–૧૧૧૨–નગરનીબહારનો બગીચો.

☐ बाह्याराम ।

* पुरस्यायं पौरः, पुरस्य बहिर्भव आरामः ।

पौरस्त्य–ન.–૧૪૫૯–પ્રથમ, પહેલું.

द्र० अग्रशब्दः ।

* पुरो भवं पौरस्त्यम्, 'दक्षिणापश्चात् पुरसस्त्यण्'–।६।३।१३।।

पौरिक–પું–૭૨૬–(શે. ૧૪૨)–કોટવાળ.

☐ पुराध्यक्ष, [कोट्टपति, दाण्डपाशिक शे..–१४२] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पौरुष-वाच्य.-६००-ઊંચા હાથકરી ઊભા રહેલ મનુષ્યનું પ્રમાણ.

* ऊर्ध्वीकृतभुजापाणिनरमानं,--पुरुषः प्रमाणमस्य पौरुषम्, वाच्यलिङ्गः, 'हस्तिपुरुषाद्वाऽण्'-।७।१। १४१।। 'पुरुषोर्ध्वमानं पौरुषम्' **इत्येके** द्वादशाङ्गुलं पौरुषं छायामानम् ।

पौरुष-न.-६३०-શુક્ર, વીર્ય.

द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।

* पुरुषस्य भावः कर्म वा पौरुषम्, 'पुरुषहृदया'-।७।१।७०।। इत्यण् ।

पौरोगव-पुं-७२२-મોટો રસોઇયો.

☐ सूदाध्यक्ष ।

* पुरो गौर्जलमस्त्यस्यां पुरोगू रसवती, तस्यामयमध्यक्षः पौरोगवः ।

पौर्णमास-पुं-८२३-શુક્લપક્ષને અંતે થતો યજ્ઞ.

* शुक्लपक्षान्ते यज्ञः, पूर्णमास्यां भवः पौर्णमासः, 'भर्तुसन्ध्यादेरण्' ।६।३।८९।।

पौर्णमासी-स्त्री-१४९-પૂનમ.

☐ पूर्णिमा ।

* पूर्णो माः- चन्द्रोऽस्ति अस्यां पौर्णमासी, 'पूर्णमासोऽण्'-।७।२।५५।। इत्यण् । पूर्णमास इयमिति वा 'तस्येदम्'-।६।३।१६०।। इत्यण् । पूर्णो मासोऽस्यामिति वा, पूर्णमासा युक्तेति वा 'साऽस्य पौर्णमासी' ।६।२।९८।। इति सूत्रनिपातनादण् ।

पौलस्त्य-पुं-१८९-કુબેર દેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

* पुलस्तेरपत्यं वृद्धं पौलस्त्यः, 'गर्गादेर्यञ्' ।६।१।४२।। इति यञ् ।

पौलस्त्य-पुं-७०६-રાવણ.

द्र० दशकन्धरशब्दः ।

* पुलस्तेरपत्यं वृद्धं पौलस्त्यः, 'गर्गादेर्यञ्'-।६।१।४२।। इति यञ् ।।

पुलस्त्यस्यापत्यमिति वा 'ऋषिवृष्णि'-।६।१। ६१।। इत्यण् ।

पौलि-स्त्री-३९९-ઘી વગેરેમાં તળેલી પૂરી.

☐ अभ्यूष, अभ्योष ।

* पोलति वर्धते पौलिः, पृषोदरादित्वात् ।

पौलोमी-स्त्री-१७५-ઈન્દ્રાણી.

द्र० इन्द्राणीशब्दः ।

* पुलोम्नो मुनेरपत्यं पौलोमी, बाह्वादित्वात् इञ् ।

(पौलोमीश)-पुं-१७३-ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

पौष-पुं-१५२-પોષ મહીનો.

☐ तैष, सहस्य, (सहस्यवत्) ।

* पुष्येण चन्द्रयुक्तेन युक्ता, पौर्णमासी पौषी साऽस्यास्ति पौषः ।

पौष्ण-न.-११५-રેવતી નક્ષત્ર.

☐ रेवती ।

* पूषा देवताऽस्याः पौष्णम्, ज्योतिषे क्लीबे रूढम् ।

पौष्पक-न.-१०५४-ફૂલમાંથી બનેલું એક જાતનું અંજન.

☐ पुष्पाञ्जन, रीतिपुष्प, पुष्पकेतु ।

* पुष्पति पुष्पकम्, स्वार्थेऽणि पौष्पकम् ।

प्याट्-अ.-१५३७-સંબોધનવાચક અવ્યય.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* अप्यटति प्याट्, पृषोदरादित्वात् यथा-प्याट् ! पावक ।

प्रकट-न.-१४६७-સ્પષ્ટ.

द्र० उल्बणशब्दः ।

* प्रकाशं प्रकटम्, 'सम्प्रोन्नेः'-।७।१।१२५। इति कटः ।

प्रकटित-न.-१४७८-પ્રગટકરાયેલું, બતાવેલું.

द्र० आविष्कृतशब्दः ।

* प्रकट्यते स्म प्रकटितम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रकम्पन–पुं–११०६–પવન, વાયુ.
द्र० अनिलशब्दः ।
* प्रकम्पयति प्रकम्पनः ।

प्रकर–पुं–१४११–સમૂહ, સમુદાય.
द्र० उत्करशब्दः ।
* प्रकीर्यते प्रकरः ।

प्रकर–न.–६४०–(शे० १३१) અગરુ, અગર.
द्र० अगरुशब्दः ।

प्रकरण–न.–२५४–પ્રસ્તાવ, પ્રસંગ.
☐ प्रस्ताव ।
* प्रक्रियतेऽस्मिन् प्रकरणम् ।

प्रकरण–न.–२८४–નાટ્ય પ્રબંધનો એક પ્રકાર.
* वस्त्वादिकं काव्याभिधेयं आत्मशक्त्योपाद्य प्रकुरुते यत्र काव्येन तत्प्रकरणम् ।

प्रकर्षक–पुं–२२८–(शे० ७९) કામદેવ.
द्र० अङ्गजशब्दः ।

प्रकाण्ड–पुं–न.–११२०–મૂળથી લઈને શાખા-સુધીનો ભાગ.
☐गण्ड, (गण्डिका) ।
* मूलतः स्कन्धशाखामवधीकृत्य या गण्डिका स प्रकाम्यते प्रकाण्डो–वृक्षजङ्घा, पुंक्लीबलिङ्गः, **अमर**स्तु –'अस्त्री प्रकाण्डः स्कन्धः स्यात्' इति प्रकाण्डस्कन्धौ तुल्यार्थावाह ।

प्रकाण्ड–पुं–न.–१४४१–આ શબ્દ જોડવાથી પ્રશંસા વાચક શબ્દ બને છે.
द्र० उद्धशब्दः ।
* यथा–गोप्रकाण्डम् उत्तमो गौः ।

प्रकाम–न.–१५०५–ઇચ્છા પ્રમાણે, અત્યંત, ઘણું.
☐ काम, पर्याप्त, निकाम, इष्ट, यथेप्सित ।
* प्रकाम्यते प्रकामम् ।

प्रकार–पुं–१४६२–સમાન, તુલ્ય.
द्र० उपमाशब्दः ।
* प्रकरणं प्रकारः ।

प्रकाश–पुं–१०१–પ્રકાશ.
☐ आलोक, वर्चस्, आतप, तेजस्, उद्योत, (द्योत) ।
* प्रकाशते प्रकाशः ।

प्रकाश–न.–१३४९–કાંસુ.
द्र० असुराह्वशब्दः ।
* प्रकाशते प्रकाशम् ।

प्रकाश–वाच्य.–१४६२–तुल्य, સરખું.
द्र० उपमाशब्दः ।
* प्रकाशते प्रकाशः ।

प्रकाश–१४६७–२५८.
द्र० उल्बणशब्दः ।
* प्रकाशते प्रकाशम् ।

प्रकाशित–न.–१४७८–પ્રગટકરાયેલું.
द्र० आविष्कृतशब्दः ।
* प्रकाश्यते स्म प्रकाशितम् ।

प्रकीर्णक–न.–७१७–ચામર.
☐ चामर, वालव्यजन, रोमगच्छ, [चमर शे. १४१] ।
* प्रकीर्यते विक्षिप्यते प्रकीर्णम् ।

प्रकीर्णक–पुं–१२३३–(शे. १७८) ઘોડો.
द्र० अर्वन्शब्दः ।

प्रकीर्णकेशी–स्त्री–२०५–(शे. ५७) પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

प्रकूष्माण्डी–स्त्री–२०५–(शे० ५३) પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

प्रकृति–स्त्री–७१४–રાજ્યના ૭ અંગ.
* प्रक्रियत आभिरिति प्रकृतयः ।

प्रकृति–स्त्री–८९९–शिल्पी, કારીગર.
☐ कारु, कारिन्, शिल्पिन् ।
* प्रक्रियतेऽनया प्रकृतिः ।

प्रकृति–स्त्री–१३७६–સ્વભાવ.
द्र० आत्मन्शब्दः ।
* प्रक्रियतेऽनया प्रकृतिः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रकृष्ट–त्रि.–१४३८–મુખ્ય, પ્રધાન.

द्र० अग्रशब्दः ।

* प्रकृष्यते स्म प्रकृष्टम् ।

प्रकोष्ठ–पुं–५९०–કોણીથી નીચેનો કાંડા સુધીનો ભાગ.

☐ कलायिका, (उपबाहु) ।

* कूर्परस्य मणिबन्धमवधीकृत्य प्रकुष्णाति प्रकोष्ठः, उपबाहु 'कुषेर्वा'–(उणा–१६४) ॥ इति ठः ।

प्रक्रम–पुं–१५०९–સમય, અવસર, પ્રસંગ.

द्र० अन्तरशब्दः ।

* प्रक्रम्यते प्रक्रमः, 'मोऽकमि'–।४।३।५५॥ इति घञि वृद्धेरभावः ।

प्रक्रम–पुं–१५१०–જ્ઞાનપૂર્વક આરંભ.

द्र० अभ्यादानशब्दः ।

* प्रक्रमणं प्रक्रमः ।

प्रक्रिया–स्त्री–७४४–વ્યવસ્થા કરવી.

☐ अधिकार ।

* प्रारम्भात् करणं प्रक्रिया ।

प्रक्वण–पुं–१४०८–વીણાનો અવાજ.

☐ प्रक्वाण ।

* वीणास्नायुरवः, प्रक्वणनं प्रक्वणः, प्रक्वाणः, 'वैणेक्वणः'–।५।३।२७॥ इति वाऽल् ।

प्रक्वाण–पुं–१४०८–વીણાનો અવાજ.

☐ प्रक्वण ।

* वीणास्नायुरवः, प्रक्वणनं प्रक्वणः, प्रक्वाणः 'वैणेक्वणः'–।५।३।२७॥ इति वाऽल् ।

प्रक्षर–न.–१२५१–પાખર, ઘોડાનું બખ્તર.

☐ प्रखर ।

* प्रच्छादितःश्वरति चलत्यनेन प्रक्षरं–तुरङ्गसन्नाहः, 'पुंनाम्नि'–।५।३।१३०॥ इति बाहुलकाद् घः ।

प्रक्ष्वेडन–पु.–७७९–લોઢાનું બાણ.

द्र० एषणशब्दः ।

* प्रक्ष्वेडते प्रक्ष्वेडनः ।

प्रखर–पुं–१२५१–પાખર, ઘોડાનું બખ્તર.

☐ प्रक्षर ।

* प्रावृतः खरत्यनेन प्रखरः, 'जठर'–(उणा–४०३) ॥ इत्यरे निपात्यते, प्रखरेति कठोरो वा, आयुधैरभेद्यत्वात्, पुंस्ययम् क्लीबेऽपि **वैजयन्ती** यदाह–'प्रक्षरं प्रखरोऽस्त्रियाम्' ।

प्रखल–पुं–३८०–(शे० ९४) દુર્જન, ચાડીઓ.

द्र० कर्णेजपशब्दः ।

प्रख्य–वाच्य.–१४६२–તુલ્ય, સરખું.

द्र० उपमाशब्दः ।

* प्रख्याति प्रख्यः, यथा–'चन्द्रप्रख्यं मुखम्' इत्यादि ।

प्रख्यमन्–पुं–११९–(शे. १५) ગુરુ, બૃહસ્પતિ.

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

प्रख्यातवप्तृक–पुं–५०२–પ્રખ્યાત પિતાનો પુત્ર.

☐ आमुष्यायण, अमुष्यपुत्र ।

* प्रख्यातो वप्ता पिताऽस्य प्रख्यातवप्तृकः ।

प्रगण्ड–पुं–५९१–કોણીથી ખભા સુધીનો ભાગ.

* कूर्परांसमध्यं प्रगण्यते प्रगण्डयते वा प्रगण्डः ।

प्रगल्भ–पुं–३४३–પ્રૌઢ, પ્રતિભાશાળી.

☐ प्रौढ, प्रतिभान्वित ।

* प्रगल्भते प्रगल्भः ।

प्रगल्भता–स्त्री–२९९–ઉત્સાહ.

द्र० अध्यवसायशब्दः ।

* प्रगल्भस्य भावः प्रगल्भता ।

प्रगल्भा–स्त्री–२०५–(शे० ५१) પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

प्रगाढ–न.–१३७१–દુઃખ, પીડા.

द्र० अर्त्तिशब्दः ।

* प्रगाढुमारब्धं प्रगाढम् ।

प्रगुण–पुं–१४५६–સરળ, સીધો.

☐ ऋजु, अजिह्म ।

* प्रकृष्टो गुणोऽस्य प्रगुणः, प्रः सादृश्ये, सदृशो गुणेन मौर्व्या वा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रगे–अ.–१५३३–સવાર.
☐ प्रात ्।
* 'प्रगे' इति विभक्त्यन्तप्रतिरूपकम् । यथा-प्रगेतनो वायुः ।

प्रगे–अ.–१३९–પ્રાતઃકાળ.
द्र० अहर्मुखशब्दः ।

प्रग्रह–पुं–९९–કિરણ.
द्र० अंशुशब्दः ।
* प्रगृह्यतेऽनेनेति अलि प्रग्रहः ।

प्रग्रह–पुं–८०६–કેદી, બંદીવાન.
☐ बन्दी, ग्रहक, उपग्रह ।

प्रग्रीव–पुंन–१०१२–ઝરૂખો, ગોખ.
☐ मत्तालम्ब, अपाश्रय, मत्तवारण ।
* प्रसृता ग्रीवाऽत्र प्रग्रीवः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

प्रघण–पुं–१०१८–બારણાના આગળના ભાગમાં કરેલો ઓટલો.
द्र० अलिन्दशब्दः ।
* प्रहण्यते प्रघणः, प्रघाणः, 'प्रघणप्रघाणौ गृहांशे' ।५।३।३६५।। इत्यलि निपात्यते ।

प्रघाण–पुं–१०१०–બારણાના આગળ ભાગમાં કરેલો ઓટલો.
द्र० अलिन्दशब्दः ।
* प्रहण्यते प्रघणः, प्रघाणः, 'प्रघणप्रघाणौ गृहांशे' ।५।३।३५।। इत्यलि निपात्यते ।

प्रघात–पुं–७९७–યુદ્ધ, લડાઈ.
द्र० अनीकशब्दः ।
* प्रकर्षेण घ्नन्ति अत्र प्रघातः ।

प्रचक्र–न.–७९०–ચાલેલું લશ્કર.
*प्रस्थितं चक्रं–सैन्यं प्रचक्रम् ।

प्रचक्षस्–पुं–११९–(शे.–१५)–ગુરુ, બૃહસ્પતિ.
द्र० अङ्गिरसशब्दः ।

प्रचलाक–पुं–१३२०–મોરનું પીછું.
☐ पिच्छ, बर्ह, शिखण्डक, (शिखण्ड), कलाप।
* प्रचलति प्रचलाकः, 'मवाक'–(उणा–३७)।। इति निपातनादाकः, प्रचलमकत्यनेन वा ।

प्रचलायित–पुं–४४२–બેઠાં બેઠા ઉંઘનાર.
☐ घूर्णित ।
* प्रचला–निद्राविशेषो यस्यामुपविष्टोऽपि घूर्णते, अप्रचलावान् प्रचलावान् भवति स्म प्रचलायितः, लोहितादित्वात् क्यङि क्तः, प्रचल इवाचरितो वा ।

प्रचुर–न.–१४२५–બહુ, ઘણું.
द्र० अदभ्रशब्दः ।
* प्रचीयते प्रचोर्यते वा प्रचुरम्, 'खुरक्षुर'–(उणा–३९६) ।। इति रे निपात्यते ।

प्रचेतस्–पुं–१८८–વરુણ દેવ.
द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।
* प्रकृष्टं चेतोऽस्य, प्रचेतयते वा प्रचेता ।

'प्रचोदनी'–स्त्री–११५७–બેઠી ભોંય રીંગણી.
द्र० कण्टकारिकाशब्दः ।

प्रच्छदपट–पुं–६७६–ઓછાડ, ઉત્તરપટ.
☐ निचोल, निचुल, (निचुलक), उत्तरच्छद ।
* प्रच्छाद्यतेऽनेन प्रच्छदः । 'पुन्नम्नि'– ।५।३।१३०।। इति घे 'एकोपसर्गस्य'–।४।२।३४।।– इति ह्रस्वः, स चासौ पटश्च प्रच्छदपटः ।

प्रच्छन्न–न.–१००७–ગુપ્તદ્વાર, અંદરનું બારણું.
☐ अन्तर्द्वार ।
* प्रकर्षेण छाद्यते स्म प्रच्छन्नम्, गृहस्य मध्यद्वारम् एकमेतदिति **कात्यो** यदाह–'प्रच्छन्न-मन्तर्द्वारं यत् पक्षद्वारं तदुच्यते ।'

प्रच्छर्दिका–स्त्री–४६९ ઊલટી, વમન.
☐ छर्दि, छर्दिष्, वमथु, वमन, 'वमि' ।
* प्रच्छर्दनं प्रच्छर्दिका ।

प्रच्छादन–न.–६७१–ઓઢવાનું વસ્ત્ર.
☐ प्रावरण, संव्यान, उत्तरीयक ।
* प्रच्छाद्यतेऽनेन प्रच्छादनम् ।

प्रजन–पुं–१२७४–પશુઓનો ગર્ભગ્રહણ-કાળ, ગર્ભાધાન.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ उपसर ।

* प्रजायतेऽस्मिन् पशूनां गर्भग्रहणकालः प्रजनः, 'न जनवधः' ।४।३।५४।। इति घञि वृद्धयभावः ।

प्रजनन–न.–६११–સ્ત્રી-પુરુષનું ચિહ્ન, યોનિ-લિંગ.

☐ गुह्य, उपस्थ ।

* प्रजन्यतेऽनेन प्रजननम् ।

प्रजनुक–पुं–५६४–(શે. ११८) શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

प्रजा–स्त्री–५०१ પ્રજા, લોક.

☐ लोक, जन ।

* प्रजायते प्रजा, 'क्वचित्' । ५।१।१७१।। इति डः ।

प्रजा–स्त्री–५४३–સન્તતિ.

द्र० अपत्यशब्दः ।

* प्रजायते प्रजा ।

प्रजाकर–पुं–७८२–(શે. १४४) તલવાર.

द्र० असिशब्दः ।

प्रजाता–स्त्री–५३९–સુવાવડી સ્ત્રી.

☐ विजाता, जातापत्या, प्रसूतिका ।

* प्रजायते स्म प्रजाता ।

(प्रजानती)–स्त्री–५२२–શાણી સ્ત્રી, બુદ્ધિશાળી સ્ત્રી.

☐ प्रज्ञा, प्राज्ञी ।

प्रजाप–पुं–६९०–રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

* प्रजां पाति प्रजापः ।

प्रजापति–पुं–२१२–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* प्रजानां पतिः प्रजापतिः, प्रजाया दुहितुः पतिरिति वा 'प्रजापतिः स्वां दुहितरमकामयत' इति **श्रुतेः** ।

प्रजावती–स्त्री–५१४–ભાઇની સ્ત્રી, ભાભી.

☐ भ्रातुर्जाया, (भ्रातृजाया) ।

* प्रजाऽस्ति अस्याः प्रजावती ।

प्रज्ञ–पुं–४५६ વચ્ચે આંતરાવાળા ઢીંચણવાળો.

☐ प्रज्ञु, विरलजानुक ।

* प्रगते प्रविरले वातादिदोषात् जानुनी अस्य प्रज्ञः, 'सम्प्राज्जानोर्ज्ञुज्ञौ'–।७।३।१५५।। इति साधुः ।

प्रज्ञप्ति–स्त्री–२३९– १६ વિદ્યાદેવી પૈકી બીજી દેવી.

* प्रकृष्टा ज्ञप्तिरस्याः प्रज्ञप्तिः ।

प्रज्ञा–स्त्री–३०९–મતિ, બુદ્ધિ.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* प्रज्ञानं प्रज्ञा ।

प्रज्ञा–स्त्री–५२२–તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળી સ્ત્રી.

☐ प्राज्ञी, (प्रजानती) ।

* प्रजानाति प्रज्ञा ।

प्रज्ञात–पुं–१४९३ વિખ્યાત, પ્રસિદ્ધ.

☐ ख्यात, प्रतीत, वित्त, प्रथित, विश्रुत, विज्ञात ।

* प्रज्ञायते प्रज्ञातः ।

(प्रज्ञापना)–स्त्री–२४५–१२ ઉપાંગ પૈકી ૪થું ઉપાંગ.

प्रज्ञु–पुं–४५६– ઊભા રહેતાં જેના ઢીંચણ વચ્ચે આંતરુ રહે તે.

☐ प्रज्ञ, विरलजानुक ।

* प्रगते प्रविरले वातादिदोषात् जानुनी अस्य प्रज्ञुः । 'सम्प्रा'–।७।३।१५५।। इति साधुः ।

प्रडीन–न.–१३१८–ઊડવું ઊડવાની ક્રિયા.

☐ उड्डीन, सण्डीन, डयन, नभोगति ।

* प्रडयनं प्रडीनं, 'क्लीबेक्तः'–।५।३।१२३।। 'सूयत्यादि'–।४।२।७०।। इति क्तस्य नत्वम् ।

प्रणति–स्त्री–१५०३–નમસ્કાર, નમવું.

☐ प्रणिपात, अनुनय ।

* प्रणमनं प्रणतिः ।

प्रणय–पुं–३८८–માંગણી, યાચના કરવી તે.

द्र० अध्येषणाशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* प्रणयनं प्रणयः ।

प्रणयिन्-પું-૮-(प.) આ શબ્દ લગાડવાથી પતિ વાચક શબ્દ બને છે.

द्र० ईशशब्दः ।

* यथा-गौरीप्रणयी शिवः ।

(प्रणयिन्)-પું-૫૧૬ પતિ.

द्र० कान्तशब्दः ।

प्रणयिनी-સ્ત્રી-૫૧૬ પત્ની.

द्र० कान्ताशब्दः ।

* प्रणयः-प्रेम सोऽस्ति अस्याः प्रणयिनि प्रेमवतीत्यपि ।

प्रणयिनी-સ્ત્રી-૮ (प.) આ શબ્દલગાડવાથી પત્નીવાચક શબ્દ બને છે.

द्र० कान्ताशब्दः ।

* यथा-शिवप्रणयिनी पार्वती ।

प्रणव-પું--૨૫૦-ઓંકાર.

☐ ओङ्कार ।

* प्रणूयते प्रस्तूयते प्रणवः ।

प्रणाद-પું-૧૪૦૩-જયજયકાર, ગુણાનુરાગથી બોલાયેલ શબ્દ.

☐ सीत्कृत ।

* प्रणदनं प्रणादः ।

प्रणाय्य-પુ-૪૯૧ વિરુદ્ધ.

☐ असम्मत ।

* प्रणीयते प्रणाय्यः, 'प्रणाय्यो निष्कामाऽसंमते'-।५।१।२।३।। इति घ्यणि निपात्यते ।

प्रणाली-त्रि.-૧૦૮૯-પાણી જવાની પરનાળ.

☐ जलमार्ग ।

* प्रणलन्त्यम्भोऽत्र प्रणाली, त्रिलिङ्गः, जलनिर्गममार्गो मकरमुखादिः ।

प्रणिधान-ન.-૧૩૭૮-સમાધિ, સમાધાન.

☐ अवधान, समाधान समाधि ।

* प्रणिधीयते प्रणिधानम् !

प्रणिधि-પું-૭૩૩-ચરપુરુષ, ગુપ્ત પુરુષ.

द्र० अवसर्पशब्दः ।

* प्रकर्षेण गुप्तो निधीयते प्रणिधिः ।

प्रणिपात-પું-૧૫૦૩-નમસ્કાર, પ્રણામ.

☐ प्रगति, अनुनय ।

* प्रणिपतनं प्रणिपातः ।

प्रणीत-ન.-૪૧૩-કઢી વગેરે સિદ્ધ અન્ન.

☐ उपसम्पन्न ।

* प्रणीयते स्म प्रणीतं रूपरसादिनिष्पन्न-मन्नम् ।

प्रणीत-પું-૮૨૬-મંત્ર વગેરેથી સંસ્કારિત અગ્નિ.

* प्रणीयते स्म प्रणीतः, मन्त्रादिना संस्कृतोऽनलः ।

प्रणेय-પું-૪૩૨-વશ થયેલો, આધીન થયેલો.

☐ वश्य ।

* प्रणेतव्य प्रणेयः ।

प्रतति-સ્ત્રી-૧૧૧૭-વલ્લી, વેલો.

☐ व्रतति, लता, वल्ली, (वल्लि) ।

* प्रकृष्टा ततिरस्याः प्रततिः ।

प्रतन-ન.-૧૪૪૯-જુનું, પુરાતન.

द्र० चिरन्तनशब्दः ।

* प्रगतं कालेन प्रतनम्, 'प्रात् पुराणे नश्च' ।७।२।१६१।। इति तनप्रत्ययः ।

प्रतल-પું-૫૯૬-હાથનો પંજો.

☐ चपेट, तल, प्रहस्त, तालिका, ताल ।

* प्रसृतं तलमस्य प्रतलः ।

प्रताप-પું-૭૪૦-તેજ, પ્રાણના ભોગે પણ બીજાનું અપમાન સહન ન કરે તેવું.

☐ प्रभाव ।

* प्रतपन्त्यनेन प्रतापः ।

प्रतारण-ન-૩૭૮-ઠગવું.

☐ वञ्चन, व्यलीक, अतिसन्धान ।

* प्रतार्यते प्रतारणम् ।

प्रतानिनी-સ્ત્રી-૧૧૧૮-વેલ (લતા).

☐ गुल्मिनी, उलप, वीरुध् ।

* प्रतानोऽस्त्यस्यां प्रतानिनी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रतिकर्मन्-न.-६३६-शणुगार, अलंकार.
☐ मण्डन, प्रसाधन ।
* प्रत्यङ्गं कर्म प्रतिकर्म ।

प्रतिकाय-पुं-१४६४-प्रतिबिंब, प्रतिमा, पडछायो.
द्र० अर्चाशब्दः ।
* प्रतिरूपः कायः प्रतिकायः ।

प्रतिकाश-पुं-१४६२-समान ,तुल्य.
द्र० उपमाशब्दः ।

प्रतिकूल-वाच्य.-१४६५ प्रतिकूळ, विपरीत.
द्र० अपष्ठुशब्दः ।
* प्रतीपं कूलात् प्रतिकूलम् , लक्षणया विरुद्धार्थम् ।

प्रतिकृति-स्त्री-१४६४-प्रतिबिंब, प्रतिमा.
द्र० अर्चाशब्दः ।
* प्रतिरूपा क्रियते प्रतिकृतिः ।

प्रतिकृष्ट-वाच्य.-१४४२-अधम, हलकुं.
द्र० अणकशब्दः ।
* प्रतिकृष्टम् ।

प्रतिक्षिप्त-पुं-४४०-तिरस्कार पामेलो.
☐ अधिक्षिप्त ।
* प्रतिक्षिप्यते स्म प्रतिक्षिप्त ।

प्रतिक्षिप्त-न.-१४७४-निषेध करायेलुं.
द्र० अपविद्धशब्दः ।
* प्रतिक्षिप्यते स्म प्रतिक्षिप्तम् ।

प्रतिग्रह-पुं-७४७-सैन्यनी पाछळनो भाग.
☐ सैन्यपृष्ठ ।
* प्रतिगृह्यते-अवष्टभ्यतेऽनेन सैन्यं प्रतिग्रहः ।

प्रतिग्रह-पुं-६८२-(शि. ५७) थूंकवानुं पात्र, पिकदानी.
द्र० पतद्ग्रहशब्दः ।

प्रतिग्राह-पुं-६८३ थूंकवानुं पात्र, पिकदानी.
द्र० पतद्ग्रहशब्दः ।

* प्रतिगृह्णाति आचेलकादि प्रतिग्राहः । 'वा ज्वलादि'-५।१।६२॥ इति णः; प्रतिग्रहोऽपि ।

प्रतिघ-पुं-२९९ क्रोध, रौद्ररसनो स्थायी भाव.
द्र० कोपशब्दः ।
* प्रतिहन्यतेऽनेन प्रतिघः, 'क्वचित्'-५।१।१७१॥ इति डे, मेघादित्वात् साधुः ।

प्रतिलोम-न.-१४६५-विपरीत, प्रतिकूळ.
द्र० अपष्ठुशब्दः ।
* प्रतीपं लोमाऽत्र प्रतिलोमम् , 'प्रत्यन्ववात् सामलोम्नः'-७।३।८२॥ इत्यत्समासान्तः ।

प्रतिवचस्-न.-२६३-उत्तर, जवाब.
☐ उत्तर ।
* प्रतीपं वचः प्रतिवचः ।

प्रतिवसथ-पुं-९६१-गाम.
द्र० उपवसथशब्दः ।

प्रतिशासन-न.-२७७-आज्ञा करवीते, बोलावीने मोकलवुं ते.
* आहूय प्रेषणं प्रतिशासनम् ।

प्रतिशिष्ट-न.-१४९२-मोकलेलुं.
☐ प्रस्थापित, प्रहित, प्रोषित ।
* प्रतिशिष्यते स्म प्रतिशिष्टम् ।

प्रतिश्याय-पुं-४६८-नाकनो रोग, सळेखम.
☐ पीनस ।
* प्रतिश्यायते-श्रवति प्रतिश्यायः, 'तन्व्यधी'-५।१।६४॥ इति णः ।

प्रतिश्रय-पुं-१०००-हंमेशनी दानशाळा.
☐ सत्रशाला (सत्रशाल) ।
* प्रतिश्रीयते प्रतिश्रयः ।

प्रतिश्रव-पुं-२७८-स्वीकार, अंगीकार.
द्र० अङ्गीकारशब्दः ।

प्रतिश्रुत्-स्त्री-१४१०-पडघो.
☐ प्रतिध्वनि ।

Jain Education International   For Private & Personal Use Only   www.jainelibrary.org

* प्रतिरूपः श्रूयते प्रतिश्रुत्, 'कृत्सम्पदादि'- ।५।३।११४।। इति क्विप् ।

प्रतिघातन-न.-३७०-હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* हन्तेः स्वार्थणिजन्तस्य पतिघातनम् ।

प्रतिचर-पुं-३६१-(शि.-२४)-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

प्रतिच्छन्द-पुं-१४६४-પ્રતિબિંબ, પ્રતિમા.

द्र० अर्चाशब्दः ।

* प्रतिछन्द्यते प्रतिच्छन्दः, प्रतिरूपं छन्द इति वा ।

प्रतिच्छाया-स्त्री-१४६४-પ્રતિબિંબ, પ્રતિમા.

द्र० अर्चाशब्दः ।

* प्रतिरूपा छाया प्रतिच्छाया ।

प्रतिजङ्घा-स्त्री-६१५-જાંઘાનો અગ્રભાગ.

☐ अग्रजङ्घा ।

* जङ्घा प्रतिगता प्रतिजङ्घा ।

प्रतिजागर-पुं-१५१८-અવધાન, દેખરેખ. તપાસ.

☐ अवेक्षा, 'अवधान' ।

* प्रतिजागरणं प्रतिजागरः ।

प्रतिज्ञा-२७८-સ્વીકાર, અંગીકાર.

द्र० अङ्गीकारशब्दः ।

* प्रतिज्ञानं प्रतिज्ञा ।

प्रतिज्ञात-न.-१४८८-સ્વીકારેલું.

द्र० अङ्गीकृतशब्दः ।

* प्रतिज्ञायते स्म प्रतिज्ञातम् ।

प्रतिताली-स्त्री-१००६-તાળું ઉઘાડવાનું યંત્ર, કુંચી.

☐ ताली ।

* प्रतिताड्यतेऽनया प्रतिताली ।

प्रतिदान-न-८७०-થાપણ પાછી આપવી તે.

☐ न्यासार्पण, [परिदान शि. ७७] ।

* न्यासस्य निक्षिप्त्रे प्रतीपं दानं प्रतिदानम्, परिदानमित्येके ।

प्रतिध्वनि-पुं-१४१०-પડઘો.

☐ प्रतिश्रुत् ।

* प्रतिरूपो ध्वनिः प्रतिध्वनिः प्रतिशब्दः ।

प्रतिनप्तृ-पुं-५४४-પૌત્રનો પુત્ર.

☐ प्रपौत्र ।

* प्रतिजातो नप्तृतः प्रतिनप्ता ।

प्रतिनादविधायिता-स्त्री-६५-પડધો પડે તેવી પ્રભુની વાણીનો પાંચમો ગુણ.

* प्रतिनादविधायिता प्रतिरवोपेतत्वम् ।

प्रतिनिधि-पुं-१४६३-પ્રતિબિંબ, પ્રતિમા.

द्र० अर्चाशब्दः ।

* प्रतिनिधीयते प्रतिनिधिः मुख्यसदृशोऽर्थः ।

प्रतिपक्ष-पुं-७२८-શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* प्रतिकूलः पक्षः प्रतिपक्षः ।

प्रतिपद्-स्त्री-१४७-પડવો.

☐ पक्षति ।

* प्रतिपद्यते पक्षस्याऽऽद्यतया प्रतिपत् ।

प्रतिपद्-स्त्री-३०९-મતિ, બુદ્ધિ.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* प्रतिपत्तिः प्रतिपत्, सर्वे गत्यर्थाः ज्ञानार्था धातवः ।

प्रतिपन्न-न.-१४९६-જાણેલું.

द्र० अवगतशब्दः ।

* प्रतिपद्यते प्रतिपन्नम्, अस्मिन् ज्ञानार्थत्वात् वर्तमाने क्तः ।

प्रतिपादन-न.-३८६-દાન, ત્યાગ.

द्र० अंहतिशब्दः ।

* प्रतिपाद्यते प्रतिपादनम् ।

प्रतिबद्ध-पुं-४३९-નિરાશ, નાઉમેદ થયેલો.

☐ मनोहत, प्रतिहत, हत ।

* प्रतेर्बन्धिः प्रवृत्तनिवारणार्थः, प्रतिबध्यते स्म प्रतिबद्धः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रतिबन्ध–पुं–१४९८ રોકાણ, અટકાવ.

☐ प्रतिष्टम्भ ।

* प्रतिबन्धनं प्रतिबन्धः ।

प्रतिबिम्ब–न.–१४६४–પ્રતિબિંબ, પ્રતિમા.

द्र० अर्चाशब्दः ।

* प्रतिबिम्ब्यते प्रतिबिम्बम्, बिम्बेन सदृशं वा ।

प्रतिभय–त्रि.–३०२–ભયાનક.

द्र० घोरशब्दः ।

* प्रतिगतं भयेनेति प्रतिभयम् ।

प्रतिभा–स्त्री–३०९–મતિ, બુદ્ધિ.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* प्रतिभानं प्रतिभा ।

प्रतिभान्वित–पुं–३४३–પ્રૌઢ, પ્રતિભાશાળી.

☐ प्रौढ, प्रगल्भ ।

* प्रतिभा नवनवोल्लेखशालिनी प्रज्ञा, तया अन्वितः प्रतिभान्वितः ।

प्रतिभू–पुं–८८२–પ્રતિનિધિ, જામીન.

☐ लग्नक ।

* प्रतिनिधिः प्रतीतो वा भवति प्रतिभूः ।

प्रतिम–पुं–१४६२–તુલ્ય, સરખું.

द्र० उपमाशब्दः ।

* प्रतिमाति प्रतिमः ।

प्रतिमा–स्त्री–१४६३ પ્રતિબિંબ, પડછાયો

द्र० अर्चाशब्दः ।

* प्रतिमीयतेऽनया प्रतिमा ।

प्रतिमान–न.–१२२७–બે દાંત વચ્ચેનો ભાગ.

* प्रतिमीयते प्रतिक्षिप्यतेऽनेन प्रतिमानं, बाहिस्थस्याधोभागो दन्तमध्यमित्यर्थः, 'भिम्मीगोऽखलचलि'–।४।२।८।। इत्यात्वम् ।

प्रतिमान–न.१४६३–પ્રતિબિંબ, પ્રતિમા.

द्र० अर्चाशब्दः ।

* प्रतिमीयतेऽनेन प्रतिमानम् ।

प्रतिमुक्त–पुं–७६५–કંચુક ધારણ કરેલો.

☐ आयुक्त, अपिनद्ध, पिनद्ध ।

* प्रतिमुच्यते स्म प्रतिमुक्तः ।

प्रतियत्न–पुं–६५३–(शे. १३४) રચના, ગૂંથણુ, પુષ્પહારની રચના.

द्र० गुम्फशब्दः ।

प्रतियातना–स्त्री–१४६३–પ્રતિબિંબ, પ્રતિમા.

द्र० अर्चाशब्दः ।

* प्रतियात्यते–उपस्क्रियते प्रतियातना ।

प्रतिरूप–न.–१४६३–પ્રતિબિંબ, પ્રતિમા.

द्र० अर्चाशब्दः ।

* रूपेण सदृशं प्रतिरूपम्, प्रतिरूप्यते वा ।

प्रतिरोधक–पुं–३८१–ચોર.

द्र० एकागारिकशब्दः ।

* प्रतिरुणद्धि प्रतिरोधकः ।

प्रतिलम्भ–पुं–१५२०–પ્રાપ્તિ, લાભ, પુનઃ પ્રાપ્તિ.

☐ लम्भन ।

* प्रतिलम्भनं प्रतिलम्भः ।

प्रतिष्टम्भ–पुं–१४९८–રોકાણ, અટકાવ.

☐ प्रतिबन्ध ।

* प्रतिष्टम्भनं प्रतिष्टम्भो रोधः, 'अङ्प्रतिस्तब्धनिस्तब्धे' स्तम्भः'–।२।३।४१।। इति षत्वम् ।

प्रतिष्ठ–पुं–३६–શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભ. ના પિતા

* प्रतिष्ठते धर्मकार्ये प्रतिष्ठः ।

प्रतिसर–त्रि.–६६३–હાથે બાંધવાનું ઘરેણું, પોંચી, વલય વિ.

द्र० आवापशब्दः ।

* प्रतिसरति प्रतिसरः त्रिलिङ्गः ।

प्रतिसर्ग–पुं–२५२–પ્રતિસર્ગ. (પુરાણનું એક લક્ષણ).

☐ सर्ग, प्रतिसर्ग वंश, मन्वन्तर, वंशानुवंश, चरित ।

* प्रतीपः सर्गः प्रतिसर्गः संहारः ।

प्रतिसीरा–स्त्री–६८०–પડદો, કનાત.

द्र० अपटीशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* प्रतिसिन्वन्त्येनां प्रतिसीरा, 'चिजि-' (उणा-३९२) ॥ इति रः, दीर्घत्वं च ।

प्रतिसूर्य-પું-૧૨૯૯-કાચીંડો, કરચલો, કાકીંડો.

द्र० कृकलासशब्दः ।

* सूर्यस्य प्रतीपः प्रतिसूर्यः ।

(प्रतिसूर्यशयानक)-પું-૧૨૯૯-કાચીંડો, કરચલો, કાકીડે.

द्र० कृकलासशब्दः ।

* प्रतिसूर्यं शेते प्रतिसूर्यशयानक इत्यन्यः ।

प्रतिहत-પું-૪૩૯-નિરાશ નાઉમેદ થયેલો.

☐ मनोहत, प्रतिबद्ध, हत ।

* प्रतिहन्यते स्म प्रतिहतः ।

'प्रतिहास'-પું-૧૧૩૭-કણેર.

द्र० करवीरशब्दः ।

प्रतीक-પું-૫૬૬-શરીરના અવયવ.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* प्राति शरीरमिति प्रतीकः, 'सृणीकास्तीक'-(उणा-५०) ॥ इतीके निपात्यते ।

'प्रतीकाश'-પું-૧૪૬૨-તુલ્ય અર્થ.

द्र० उपमाशब्दः ।

प्रतीक्ष्य-પું-૪૪૬-પૂજ્ય.

☐ अर्च्य ।

* प्रतीक्षणीयो मुख्यत्वात् प्रतीक्ष्यः ।

प्रतीची-સ્ત્રી-૧૬૭-પશ્ચિમ દિશા.

☐ पश्चिमा, अपरा । [पूर्वेतरा शे. ३०] ।

* प्रत्यञ्चति रविरस्यां प्रतीची ।

प्रतीचीन-ન.-૧૬૮-પશ્ચિમ દિશા માં ઉત્પન્ન થયેલ.

☐ प्रत्यन्च् ।

* प्रत्यञ्चतीति प्रत्यक् प्रत्यगेव प्रतीचीनम् ।

प्रतीचीश-પું-૧૮૮-(શે૦ ૩૯)-વરુણ દેવતા.

द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।

प्रतीत-પું-૧૪૯૩-વિખ્યાત, પ્રસિદ્ધ.

☐ ख्यात, प्रज्ञात, वित्त, प्रथित, विश्रुत ।

* प्रतीयते प्रतीतः ।

प्रतीप-वाच्य-१४६५- વિપરીત, પ્રતિકૂળ.

द्र० अपष्ठुशब्दः ।

* प्रत्यावृत्ता आपोऽत्र प्रतीपम्, 'ऋक्पूः पथ्यपोऽत्' ।७।३।७६।।

'द्व्यन्तरनवर्णे'-।३।२।१०९।। इति अप ईपादेशः ।

(प्रतीपदर्शिनी)-સ્ત્રી-૫૦૭-વિશિષ્ટ અંગ અને ક્રિયાવાળી સ્ત્રી.

द्र० अलसेक्षणाशब्दः ।

प्रतीर-ન.-૧૦૭૮-તીર, કાંઠો, કિનારો.

☐ तट, तीर कूल, प्रपात, कच्छ, रोधस् ।

प्रतीहार-પું-૭૨૧-દારપાળ.

द्र० उत्सारकशब्दः ।

* प्रतिह्रियते वार्यतेऽनेन प्रतिहारः, 'घञ्युपसर्गस्य'-।३।२।८६।। इति दीर्घत्वे प्रतीहारः ।

प्रतीहार-પું-૧૦૦૪-દ્વાર, બારણું.

☐ वलज, द्वार्, द्वार ।

* प्रतिह्रियन्ते रुध्यन्तेऽनेन बाहुलकाद् घञि दीर्घत्वे च प्रतीहारः ।

'प्रतीहास'-પું-૧૧૩૭-કણેર.

द्र० करवीरशब्दः ।

प्रतोद-પું-૮૯૩-બળદ વગેરે હાંકવાનો પરોણો, ચાબુક.

☐ प्रवयण, प्राजन, तोत्र, तोदन ।

* प्रतुद्यन्ते वोढारोऽनेन प्रतोदः ।

प्रतोली-સ્ત્રી-૯૮૧-શેરી.

☐ रथ्या, विशिखा ।

* प्रतोल्यते प्रतोली ।

प्रत्न-ન.-૧૪૪૯-જૂનું, પુરાતન.

द्र० चिरन्तनशब्दः ।

* प्रगतं कालेन प्रत्नम्, 'प्रात् पुराणे'-।७।२।१६१।। इति त्नप्रत्ययः ।

प्रत्यक्-अ.-१५४२-(શે૦ ૨૦૭) પશ્ચિમ દિશા, દેશ અથવા કાળ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रत्यग्र—न.—१४४८—नवुं.
द्र० अभिनवशब्दः ।
* प्रतिगतमग्रमनेन प्रत्यग्रम् ।

प्रत्यग्रथ—पुं—९६०—(ब. व.) અહિચ્છત્ર દેશ.
☐ अहिच्छत्र ।
* प्रत्यग् रथा अत्र प्रत्यग्रथाः ।

प्रत्यच्—न.—१६८—પશ્ચિમ દિશા માં ઉત્પન્ન થયેલું.
☐ प्रतीचीन ।
* प्रत्यञ्चतीति प्रत्यक् ।

प्रत्यनीक—पुं—७२८—શત્રુ.
द्र० अभिमातिशब्दः ।
* प्रतीपमनीकमस्य प्रत्यनीकः ।

प्रत्यन्त—पुं—९५२—મ્લેચ્છ નો દેશ.
☐ म्लेच्छमण्डल ।
* प्रतिगतोऽन्तं भोटादिदेशः प्रत्यन्तः ।

प्रत्ययित—पुं—७३४—વિશ્વાસુ, અવિસંવાદી.
☐ आप्त, (अविसंवादिवाच्) ।
* प्रत्ययः—आश्वासः सञ्जातोऽस्य प्रत्ययितः ।

प्रत्यर्थिन्—पुं—७२९—શત્રુ.
द्र० अभिमातिशब्दः ।
* प्रतीपमर्थयते प्रत्यर्थी ।

प्रत्यवसान—न.—४२३—ભોજન, ખાવું તે.
द्र० अदनशब्दः ।
* प्रत्यवसीयते प्रत्यवसानम् ।

प्रत्यवस्थातृ—पुं—७२८ શત્રુ.
द्र० अभिमातिशब्दः ।
* प्रतीपमवतिष्ठते प्रत्यवस्थाता ।

प्रत्याकार—पुं— ७८३— મ્યાન, તલવાર રાખવાનું ખોળું.
☐ परीवार, कोश, खड्गपिधान, (खड्गपिधानक) ।
* प्रतिरूप आकारोऽस्य प्रत्याकारः ।

प्रत्याख्यात—न.—१४७३—निषेध કરાયેલું.
द्र० अपविद्धशब्दः ।
* प्रत्याख्यायते स्म प्रत्याख्यातम् ।

प्रत्याख्यानप्रवाद—न—२४८—१४ પૂર્વ પૈકી ૯મું પૂર્વ.
☐ (प्रत्याख्यान) ।
* सर्वप्रत्याख्यानस्वरूपं प्रवदति प्रत्याख्यानप्रवादम्, तदेकदेशः प्रत्याख्यानम्, भीमवत् ।

प्रत्यादिष्ट—न.—१४७४—निषेध કરાયેલું.
द्र० अपविद्धशब्दः ।
* प्रत्यादिश्यते स्म प्रत्यादिष्टम् ।

प्रत्यालीढ—न.—७७७—ડાબો પગ લંબાવી જમણો પગ સંકોચી ઊભા રહેવું તે, એક પ્રકારનું ધનુર્વેદનું આસન.
* प्रतिलोममालीढं प्रत्यालीढम् । यद् **धनुर्वेदः** ।—
'प्रत्यालीढे तु कर्तव्यः, सव्यस्तीक्ष्णोऽनुकुञ्चितः ।
तिर्यग्वामः पुरस्तत्र, दूरापाते विशिष्यते ॥'

प्रत्यासार—पुं—७४७—વ્યૂહની પાછળનો ભાગ.
☐ व्यूहपार्ष्णि ।
* प्रत्यासरति भग्नान् प्रत्यासरः, 'सर्तेः स्थिर'—।५।३।१७॥ इति घञ् ।

प्रत्याहार—पुं—८३—વિષયોથી ઇન્દ્રિયોને અટકાવી ને ૮ પૈકી યોગનું પાંચમું અંગ.
* प्रतीपमाहरणं विषयेभ्यः इन्द्रियाणां प्रत्याहारः ।

प्रत्याहार—पु—१५२४—ઇન્દ્રિયોને વિષયોથી પાછી ખેંચવી તે.
☐ उपादान ।
* प्रत्याहरणं प्रत्याहारः ।

प्रत्युत्क्रम—पुं—१५१०—પ્રયોગ, કાર્યનો આરંભ.
☐ प्रयोग, (प्रत्युत्क्रान्ति) ।
* प्रत्युत्क्रमणं प्रत्युत्क्रमः ।

(प्रत्युत्क्रान्ति)—स्त्री—१५१० પ્રયોગ, કાર્યનો આરંભ.
☐ प्रयोग, (प्रत्युत्क्रान्ति) ।

प्रत्युत्पन्नमति—पुं—३४४—હાજરજવાબી.
☐ तत्कालधी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* प्रत्यग्रमुत्पन्ना मतिरस्य प्रत्युत्पन्नमतिः ।

प्रत्युषस्–न.–१३९–પ્રભાતકાળ.

द्र० अहर्मुखशब्दः ।

* प्रत्योषति अर्ककरैः प्रत्युषः, 'मिथिरञ्ज्युषि'–(उणा-९७१)॥ इत्यस् ।

प्रत्यूष–पुं–न.–१३९–પ્રભાતકાળ.

द्र० अहर्मुखशब्दः ।

* प्रत्यूषति–निशां रुजति प्रत्यूषम्, पुंक्लीबलिङ्गः ।

प्रत्यूषाण्ड–पुं–९८–(शे. १०) સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

प्रत्यूह–पुं–१५०९–અન્તરાય, વિઘ્ન.

☐ विघ्न, अन्तराय, व्यवाय ।

* प्रतीपमूहनं प्रत्यूहः ।

प्रथन–पुं–११७२–મગ.

☐ मुद्ग, लोभ्य, बलाट, हरित, हरि ।

* प्रथते प्रथनः ।

प्रथम–न.–१४५९–પ્રથમ, પહેલું.

द्र० अग्रशब्दः।

* प्रथते प्रथमम्, 'सृपृप्रथि' (उणा–३४७)॥ इति मः ।

प्रथित–पुं–१४९३–વિખ્યાત, પ્રસિદ્ધ.

☐ ख्यात, प्रतीत, प्रज्ञात, वित्त, विश्रुत ।

* प्रथ्यते प्रथितः ।

प्रदक्षिण–पुं–६२–પંખીઓ પ્રદક્ષિણા કરે તે–તીર્થંકરનો ૨૯મો અતિશય.

* शकुनाः (पक्षिणः) प्रदक्षिणगतयः स्युरिति चतुर्दशः ।

प्रदर–पुं–७७८–બાણ.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* प्रदीर्यतेऽनेन प्रदरः ।

प्रदिश्–स्त्री–१६७– દિશાના ખૂણા, વિદિશા.

☐ विदिश्, अपदिश ।

* प्रकृष्टा दिक् प्रदिक् ।

प्रदीप–पुं–६८६–દીવો.

द्र० कज्जलध्वजशब्दः ।

* दीप्यते दीपः, प्रः स्वार्थे, मेरुः सुमेरुवत् प्रदीपः।

प्रदीपन–पुं–११९६–સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोलसारशब्दः ।

* प्रदीपयति प्रदीपनः ।

प्रदेशन–न.–३८६–દાન, ત્યાગ.

द्र० अंहतिशब्दः ।

* प्रदिश्यते प्रदेशनम्, प्रादेशनमपि ।

प्रदेशिनी–स्त्री–५९२–અંગૂઠા પાસેની આંગળી, તર્જની.

☐ तर्जनी ।

* प्रदिशति प्रदेशनी ।

प्रदोष–पुं–१४४–રાત્રિનો પ્રથમ ભાગ.

☐ यामिनीमुख, [दिनात्यय शे. २०]

* प्रारब्धा दोषा अस्मिन् इति प्रदोषः ।

प्रद्युम्न–पुं–२२८– કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* प्रकृष्टं द्युम्नं बलमस्य प्रद्युम्नः ।

प्रद्योतन–पुं–९५–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* प्रद्योतते प्रद्योतनः ।

प्रद्राव–पुं–८०३–પલાયન, નાસી જવું,

द्र० अपक्रमशब्दः ।

* प्रद्रवणं प्रद्रावः, 'प्रान्स्नुद्रुस्तो'–।५।३।६७। इति घञि प्रद्रावः नशनमपि ।

प्रधन–न.–७९७– યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* प्रधनति–हन्ति प्रधनम्, धनिर्मरणार्थोऽत्र निधनवत् ।

प्रधान–न.–७२०–મુખ્ય પ્રધાન, સેનાપતિ, પુરોહિત વગેરે.

☐ महामात्र ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* प्रधीयते एषु इति प्रधानानि, अमात्य-पुरोहितसेनापत्यादयः । आविष्टलिङ्गोऽयम् ।

प्रधान-न.-१४३८-પ્રધાન, મુખ્ય.

द्र० अग्रशब्दः ।

* प्रधत्ते प्रधानम्, रम्यादित्वादनट्, आविष्ट-लिङ्गक्लीबेऽयम् ।

प्रधानधातु-पुं-६३०-શુક્ર, વીર્ય.

द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।

* प्रधानं चासौ धातुश्च प्रधानधातुः ।

प्रधि-पुं-स्त्री-७५५- ઘેરાવો, પૈડાંનો ગોળ ફરતો ભાગ.

☐ धारा, नेमि ।

* प्रान्ते प्रधीयते प्रधिः पुंस्त्रीलिङ्गः ।

प्रपञ्च-पुं-१४३२-વિસ્તાર.

☐ आभोग विस्तार, व्यास ।

* प्रपञ्चनं प्रपञ्चः ।

प्रपद्-न.-६१७-પગનો આગળનો ભાગ.

☐ पादाग्र ।

* प्रारम्भोऽत्र पदस्य प्रपदम् ।

प्रपा-स्त्री-१००१-પરબ.

☐ पानीयशाला, (पानीयशाल)।

* प्रपिबन्त्यस्यां प्रपा, स्थादित्वात् कः ।

प्रपात-पुं-८००-ધાડ, છળકપટથી એકદમ છાપો મારવો તે.

☐ अभ्यवस्कन्द, धाटि, (धाटी,) अभ्यासादन' । [अवस्कन्द शि. ७०] ।

* प्रपतनं प्रपातः, छलादाक्रमणमित्यर्थः ।

प्रपात-पुं-१०३२-પર્વતનું ઊંચું સ્થાન, પર્વત ઉપરથી પડવાનું સ્થાન.

☐ अतट, भृगु ।

* प्रपतन्ति अस्मात् प्रपातः, 'व्यञ्जनाद् घञ्' ।५।३।१३२॥

प्रपात--१०७७-કાંઠો, કિનારો.

☐ कूल, कच्छ, रोधस्, तट, तीर, प्रतीर ।

* प्रपतन्ति अस्मिन् प्रपातः ।

प्रपातिन्-पुं-१०२७-(शे.-१५८) પર્વત.

द्र० अचलशब्दः ।

प्रपितामह--५५७-પિતામહના પિતા.

* पितामहस्य पिता, प्रवृद्धः पितामहात् प्रपितामहः ।

'प्रपुनड'-पुं-११५८-કુંવાડિયો.

द्र० एडगजशब्दः ।

'प्रपुनाड'-पुं-११५८-કુંવાડિયો.

द्र० एडगजशब्दः ।

प्रपुनाल'-पुं-११५८-કુંવાડિયો.

द्र० एडगजशब्दः ।

प्रपुन्नाट-पुं-११५८-પુંવાડીઓ, દાદરનાશક ઔષધિ.

द्र० एडगजशब्दः ।

* प्रपुणति प्रपुनाति वा प्रपुन्नाटः, 'कपाट'-(उणा-१४९) ॥ इति आटे निपात्यते ।

'प्रपुन्नाड'-पुं-११५८-કુંવાડિયો.

द्र० एडगजशब्दः ।

'प्रपुन्नाल'-पुं-११५८-કુંવાડિયો.

द्र० एडगजशब्दः ।

प्रपौत्र-पुं-५४४-પૌત્રનો પુત્ર.

☐ प्रतिनप्तृ ।

* प्रजातः पौत्रात् प्रपौत्रः-पौत्रापत्यम्, आदिपुरुषाच्चतुर्थः ।

प्रफुल्ल-न.-११२८-ખીલેલું (ફૂલ).

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* प्रफुल्लति प्रफुल्लम् ।

प्रबुद्ध-पुं-३४१-વિદ્વાન, પંડિત.

द्र० अभिरुपशब्दः ।

* प्रबुध्यते प्रबुद्धः ।

प्रबुद्ध-न.-११२७-ખીલેલું (પુષ્પ).

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* प्रबुध्यते प्रबुद्धम् ।

प्रबोध-पुं-३१९-જાગવું તે.

☐ विनिद्रत्व ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* प्रबोधनं प्रबोधः ।

प्रभञ्जन-पुं-११०६-પવન, વાયુ.

द्र० अनिलशब्दः ।

* प्रभनक्ति प्रभञ्जनः ।

(प्रभव)-पुं-३३-શ્રુતકેવલી પ્રભવ સ્વામી.

☐ प्रभवप्रभु, (प्रभवस्वामिन्) ।

प्रभवप्रभु-पुं-३३-શ્રુતકેવલી પ્રભવ સ્વામી.

☐ (प्रभवस्वामिन्, प्रभव) ।

* प्रभवति अस्मात् श्रुतमिति प्रभवः, स चासौ प्रभुश्च प्रभवप्रभुः ।

(प्रभवस्वामिन्)-पुं-३३-શ્રુતકેવલી પ્રભવ-સ્વામી.

☐ (प्रभव) प्रभवप्रभुः ।

प्रभविष्णु-पुं-४९१-(शि. ३७) સમર્થ, સહનશીલ.

☐ सह, क्षम, शक्त, प्रभूष्णु, [समर्थ, अलम्भूष्णु शे.-१०८] ।

प्रभा-स्त्री-१००-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* प्रभानं प्रभा ।

प्रभा-स्त्री-१९०-કુબેરની નગરી.

द्र० अलकाशब्दः ।

* प्रकर्षेण भाति प्रभा ।

प्रभा-स्त्री-२०५-(शे. ६१) પાર્વતી.

* अद्रिजाशब्दः ।

प्रभाकर-पुं-९७-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

प्रभात-न.-१३८-પ્રભાતકાળ, સવાર.

द्र० अहर्मुखशब्दः ।

*भातुं प्रवृत्तं प्रभातम् । 'आरम्भे'-।५।१।१०।। इति क्तः ।

प्रभाव-पुं-७४०-તેજ સામર્થ્ય, પરાક્રમ.

☐ प्रताप ।

प्रभवन्त्यनेन प्रभावो, बाहुलकाद् घञ् ।

प्रभावती-स्त्री-४०-શ્રી મલ્લિનાથ ભ.ની માતા.

* प्रभाऽस्ति अस्याः प्रभावती ।

प्रभावती-स्त्री-२८९-ગુણોની વીણા.

* प्रभाऽस्ति अस्याः प्रभावती ।

प्रभास-पुं-३२-११ મા ગણધર ભગવાન.

* प्रभासते प्रभासः, एष कौण्डिन्यः ।

प्रभिन्न-पुं-१२२०-મહોન્મત્ત હાથી.

☐ मत्त, गर्जित ।

* प्रभिद्यते स्म गण्डपाल्यां प्रभिन्नः ।

प्रभु-पुं-३५९-સ્વામી, નાયક.

द्र० अधिपशब्दः ।

* प्रभवति प्रभुः, 'शंसंस्वयं-विप्राद् भुवो डुः' ।५।२।८४।। इति डुः ।

प्रभुत्वशक्ति-स्त्री-७३५-કોશ-દંડના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલી શક્તિ.

* कोशदण्डसमृद्धिः प्रभुत्वशक्तिः ।

प्रभूत-न.-१४२५-ઘણું, અતિશય.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* प्रभवति प्रभूतम्, 'शीरी'-(उणा-२०१)।। इति कित् तः ।

प्रभूष्णु-पुं-४९१-સમર્થ, સહનશીલ.

☐ सह, क्षय, शक्त, [समर्थ, अलम्भूष्णु शे. १०८, प्रभविष्णु, शि. ३७]

* प्रभवतीत्येवंशीलः प्रभूष्णुः प्रभविष्णुरपि ।

प्रभ्रष्टक-न.-६५२-શિખાની પેઠે મસ્તક ઉપર પાછળના ભાગમાં લટકતી પુષ્પમાળા.

* शिखालम्बिदाम, केशमध्यात् प्रभ्रश्यति स्म प्रभ्रष्टम्, के प्रभ्रष्टकम् ।

प्रमथ-पुं-२०१-(પ. વ.) શંકરના ગણ.

☐ पार्षद (परिषद), गण ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* प्रमथन्ति अरीन् प्रमथाः ।

प्रमथन–न.–३७०–હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* मथे विलोडने प्रमथनम् ।

प्रमथपति–પું–१९९–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* प्रमथानां पतिः प्रमथपतिः ।

(प्रमथाधिप)–પું–२०७–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

प्रमद–પું–३१६–મનની પ્રસન્નતા, હર્ષ.

द्र० आनन्दशब्दः ।

* प्रमदनं प्रमदः ।

प्रमदवन–न.–१११३–રાણીઓને ક્રીડા કરવાનો બાગ.

* आक्रीडोद्यानं राज्ञामन्तः पुरयोग्यं प्रमदार्थं प्रमदानां वा वनं प्रमदवनम्, 'ङ्चापोऽ'हुलम्' ।२।४।९९।। इति ह्रस्वः ।

प्रमदा–સ્ત્રી–५०५–પ્રકૃષ્ટ મદવાળી સ્ત્રી.

द्र० अङ्गनाशब्दः ।

* प्रकृष्टो मदः कामवेगोऽस्याः प्रमदा ।

प्रमनस्–પું–४३५–પ્રસન્નમનવાળો.

☐ हर्षमाण, हृष्टमानस, विकुर्वाण ।

* प्रहृष्टं मनोऽस्य प्रमनाः ।

प्रमय–પુંન.–३७०–હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* 'मीगृश् हिंसायां'–मलि प्रमयः, पुंक्लीबलिङ्गः, 'कदनं प्रमयोऽस्त्रियाम्' इत्यमरशेषः ।

प्रमर्दन–પું २१९ (शे. ७५) વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

(प्रमातामह)–પું–५५७–માતામહના પિતા.

* मातामहस्य पिता प्रमातामहः ।

प्रमाद–પું–१३८२–પ્રમાદ, અનવધાનપણું.

☐ अनवधानता ।

* प्रमदनं प्रमादः ।

प्रमापण–न.–३७०–હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* मीनातेरेव स्वार्थे णिचि 'मिग्मीगोऽखलचलि'–।४।२।८।। इत्यात्वेऽनटि च प्रमापणम् ।

प्रमीत–પું–३७३–મરેલો, મૃત્યુ પામેલ.

द्र० उपगतशब्दः ।

* प्रमीयते स्म प्रमीतः ।

प्रमीला–સ્ત્રી–३१३–નિદ્રા, ઊંઘ, તન્દ્રા.

द्र० तन्द्राशब्दः ।

* प्रमीलन्तीन्द्रियाण्यस्यां प्रमीला ।

प्रमुख–न.–મુખ્ય, પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ.

द्र० अग्रशब्दः ।

* प्रकृष्टं मुखमस्य प्रमुखम् ।

प्रमृत–न.–८६६ (शि. ७६)–ખેતી.

☐ अनृत, कृषि ।

प्रमेह–પું–४७०–બહુ મૂત્રતાનો રોગ.

☐ (मेह), बहुमूत्रता ।

* प्रमेहति–मूत्रयति अमेन प्रमेहः ।

प्रमोद–પું–३१६–આનંદ, હર્ષ.

द्र० आनन्दशब्दः ।

* प्रमोदनं प्रमोदः ।

प्रमोदित–પું–१९०–(शे.–४०)–કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

प्रयस्त–न.–४११–સારી રીતે સંસ્કારિત અન્ન, પકવાન્ન વગેરે.

☐ सुसंस्कृत ।

* परिव्ययपाकादिना प्रयत्नसाध्यं प्रयस्तम्, सुष्ठुसंस्कृतम् ।

प्रयाणक–न.–७८९–પ્રયાણ, ગમન.

☐ प्रस्थान, गमन, व्रज्या, अभिनिर्याण, यात्रा ।

* प्रयायते प्रयाणम्, स्वार्थे के प्रयाणकम् ।

प्रयाम–પું–१५१८–મોંઘવારી કરવા માટે ધાન્યને એકઠું કરનાર.

☐ नीवाक ।

* प्रयमनं प्रयामः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रयास–પું–૩૨૦–થાક, પરિશ્રમ, કસરત.

द्र० आयासशब्दः ।

* प्रयसनं प्रयासः ।

प्रयुत–પું–ન. ૮૭૩–૧૦ લાખ.

* दश लक्षाणि प्रयुतम्, पुंक्लीबलिङ्गः ।

प्रयोग–પું–૧૫૧૦–પ્રયોગ, કાર્યનો આરંભ..

☐ प्रत्युत्क्रम, (प्रत्युत्क्रान्ति) ।

* कर्मारम्भे प्रयुक्तिः प्रयोगः, प्रकृष्टयुद्धार्था प्रत्युत्क्रान्तिर्वा ।

प्रयोजन–ન.–૧૫૧૪–કાર્ય.

☐ कार्य, अर्थ, कृत्य ।

* प्रयोजयति प्रयोजनम् ।

प्ररोह–પું–૧૧૧૮–અંકુરો, ફણગો.

☐ अङ्कुर, अङ्कूर, रोह ।

* प्ररोहति प्ररोहः ।

(प्रलम्बघ्न)–પું–૨૨૪–બળદેવ, કૃષ્ણના મોટા ભાઈ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

प्रलम्बभिद्–પું–૨૨૪–બળદેવ કૃષ્ણના મોટા ભાઈ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* प्रलम्बं भिनत्ति प्रलम्बभित् ।

प्रलम्बाण्ड–પું–૪૫૭–લાંબા અંડકોશવાળો

☐ मुष्कर ।

* प्रलम्बावण्डौ अस्य प्रलम्बाण्डः ।

प्रलय–પું–૧૬૧–પ્રલયકાળ, ક્ષય.

द्र० कल्पशब्दः ।

* प्रलीयते जगदत्र प्रलयः ।

प्रलय–પું–૩૦૭–મૂર્ચ્છા.

☐ अचेष्टता, (मूर्च्छा) ।

* प्रलीयते क्रियाऽत्र प्रलयो मूर्च्छेत्यर्थः ।

प्रलाप પું–૨૭૫–અર્થ વિનાનું બોલવું તે.

* प्रलपनं प्रलापः, अनर्थकं वचः ।

प्रलापिन्–પું–૨૨૫–(શે. ૭૭) બળદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

प्रलोभ्य–પું–૫૭૦–(શે. ૧૧૯) નિર્મળકેશ.

☐ शीर्षण्य, शिरस्य ।

प्रवङ्ग–પું–૧૨૯૨–(શિ. ૧૧૪) વાનર, વાંદરો.

द्र० कपिशब्दः ।

प्रवण–પું–૩૮૫–તત્પર, આસક્ત.

द्र० आसक्तशब्दः ।

* प्रकर्षेण वनति सम्भजते प्रवणः ।

प्रवयण–ન.–૮૯૩–પરોણો, ચાબુક.

☐ प्रतोद, प्राजन, तोत्र, तोदन ।

* प्राजन्ति प्रेरयन्त्यनेन प्रवयणम्, "त्रने–वा" ॥४।४।३॥ इति विकल्पेन वीरादेशः ।

प्रवयस्–પું–૩૩૯–સ્થવિર, વૃદ્ધ.

☐ वृद्ध, स्थविर, जरत्, जरिन्, जीर्ण, यातयाम, जीन ।

* प्रगतंवयो यौवनमस्य प्रवयाः ।

प्रवर–પું–૧૧૭૩–કાળા મગ.

☐ वासन्त, हरिमन्थज, शिम्बिक ।

* प्रव्रियते प्रवर, कृष्णमुद्गः ।

प्रवर–ન.–૧૪૩૮–મુખ્ય, પ્રધાન.

द्र० अग्रशब्दः ।

* प्रव्रियते प्रवरम्, 'युवर्ण'–।५।३।२८॥ इत्यल् ।

प्रवर–ન.–૬૪૦–(શે. ૧૩૦) અગર, અગરુ.

द्र० अगरुशब्दः ।

प्रवरवाहन–(દ્વિ. વ.)–પું–૧૮૨–(શે.–૩૬)–સ્વર્ગના વૈદ્ય.

द्र० अश्विजशब्दः ।

प्रवर्ग्य–પું–૮૩૬–યજ્ઞાગ્નિ, હોમ માટેનો અગ્નિ.

☐ होमाग्नि, महाज्वाल, महावीर ।

* प्रवृज्यते पापमनेन प्रवर्ग्यः ।

प्रवर्ह–ન.–૧૪૩૮–મુખ્ય, પ્રધાન.

द्र० अग्रशब्दः ।

* प्रकृष्टो वर्हः–परिच्छदोऽस्य प्रवर्हम्, प्रवर्हति वर्द्धते प्राधान्यं भजतीति वा, प्रवृंहत्युद्यच्छतीति वा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रवह-पुं-१५१४-જળ વગેરેનું બહાર જવું.

* प्रवहन्त्यनेन प्रवहः, 'गोचरसञ्चर'-।५।३। १३१॥ इति घः ।

प्रवहण-न.-७५३-ચકડોળ, પડદાવાળો રથ, પાલખી.

☐ कर्णीरथ, डयन, रथगर्भक ।

* प्रवहन्त्यनेन पोह्यते वा प्रवहणम् ।

प्रवहण-न.-८७६-(शि. ७७)-વહાણ.

द्र० पोतशब्दः ।

प्रवल्हिका-स्त्री-२५९-પ્રહેલિકા, ગુપ્ત ભાવવાળું કાવ્ય.

☐ प्रहेलिका ।

* प्रवल्हते-प्राधान्यं भजते प्रवल्हिका ।

प्रवाच्-पुं-३४६-બોલવામાં કુશળ.

☐ वाग्मिन्, वाचोयुक्तिपटु, समुख, (सवचन), वावदूक ।

* प्रकृष्टा वागस्य प्रवाक् ।

प्रवाल-पुं-न.-२९१-વીણાનો વચલો દંડ.

* वीणाया दण्डः, प्रवलति प्रवालः, पुंक्लीबलिङ्गः, ज्वलादित्वाद् णः । यत् **शाश्वतः**-"प्रवालो वल्लकीदण्डे, विद्रुमे नवपल्लवे ।"

प्रवाल-पुंन.-१०६६-પરવાળાં.

☐ विद्रुम, रक्ताङ्ग, रक्तकन्द, हेमकन्दल ।

* प्रवलति प्रवालम्, पुंक्लीबलिङ्गः, ज्वलादित्वात् णः, प्रवते अब्धेरूर्ध्वं वा 'चात्वाल'-(उणा-४८०) ॥ इति निपात्यते ।

प्रवाल-पुंन.-११२४-નવી કુંપળ.

* किसलये नवे प्रवलति प्रवालः, पुंक्लीबलिङ्गः, ज्वलादित्वात् णः ।

प्रवासन-न.-३७१-હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* प्रवसतः प्रयुक्तिः प्रवासनम् ।

प्रवासिन्-पुं-४९३-મુસાફર.

द्र० अध्वगशब्दः ।

* प्रवसनशीलः प्रवासी ।

प्रवाह-पुं-१०८७-પ્રવાહ.

☐ ओघ, वेणी, धारा, रयस् ।

* प्रवहन्त्यनेन प्रवाहः ।

प्रवाहिक पुं-१८८-(शि० ३८)-રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

प्रवाहिका-स्त्री-४७१-ઝાડાનો રોગ, સંગ્રહણી.

☐ ग्रहणीरुज् ।

* मलप्रवहणं प्रवाहिका ।

प्रविदारण-न.-७९७-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* प्रविदार्यतेऽत्र प्रविदारणम् ।

प्रवीण-पुं-३४२-પ્રવીણ, હોંશિયાર.

द्र० अभिज्ञशब्दः ।

* प्रकर्षेण वीयते गम्यते प्रवीणः, 'वृवीह्वा-' (उणा-१८३) ॥ इति णक् ।

प्रवृत्ति-स्त्री-२६०-વાર્તા.

☐ वार्ता, वृत्तान्त, उदन्त ।

* प्रवर्तते जनोऽनया प्रवृत्तिः ।

प्रवृत्ति-स्त्री-१२२३-હાથીના ગંડસ્થળમાંથી ઝરતું પાણી.

☐ मद, दान ।

* प्रवर्ततेऽनया प्रवृत्तिः ।

प्रवृद्ध-न.-१४९५-ઘણું વધેલું, પ્રૌઢ.

☐ एधित, प्रौढ ।

* प्रवर्द्धते स्म प्रवृद्धम् ।

प्रवेक-न.-१४३८-મુખ્ય, પ્રધાન.

द्र० अग्रशब्दः ।

* प्रकृष्टो वेकः पृथक्त्वमस्य प्रवेकम् ।

(प्रवेणि)-स्त्री-५७०-વેણી.

☐ वेणि, (वेणी), प्रवेणी ।

प्रवेणी-स्त्री-५७०-વેણી.

☐ वेणि, (वेणी, प्रवेणि) ।

* प्रकृष्टा वेणिः प्रवेणी ।

प्रवेणी-स्त्री-६८०-ઝૂલ, હાથી વિ. ઉપર નાંખવાનું વસ્ત્ર.

द्र० आस्तरशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* प्रवीयते प्रवेणिः, 'कावा-' (उणा–६३४) ॥ इति णिः, ङ्यां प्रवेणी ।

प्रवेतृ–पुं–७६०–સારથી.

द्र० क्षत्तृशब्दः ।

* प्राजति प्रवेता, 'त्रऽनेवा' ।४।४।३॥ इति विकल्पेन वीरादेशः ।

प्रवेल–पुं–११७२–પીળા મગ.

☐ वसु, खण्डीर, जय, शारद ।

* प्रवेलति प्रवेलः, पीतवर्णः मुद्गः ।

प्रवेश–पुं–१५००–પ્રવેશ, અંદર જવું.

☐ अन्तर्विगाहन ।

* प्रवेशनं प्रवेशः ।

प्रवेशन–न–९९३–પ્રવેશ દ્વાર, મુખ્ય દરવાજો.

☐ सिंहद्वार ।

* प्रविश्यतेऽनेन प्रवेशनम् ।

प्रवेष्ट–पुं–५८९–ભુજા, હાથ.

☐ भुज, बाहु, दोस्, वाहा ।

* प्रवेष्टते प्रवेष्टः ।

'**प्रव्यक्त**'–न–१४६७–૨૫૮.

द्र० उल्बणशब्दः ।

प्रव्रज्या–स्त्री–८१–(शि.–६)–દીક્ષા.

☐ व्रतादान, परिव्रज्या, तपस्या, नियमस्थिति ।

प्रशंसा–स्त्री–२७०–વખાણ, સ્તુતિ.

द्र० अर्थवादशब्दः ।

प्रशमन–न.–३७०–હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* प्रशमेः प्रशमनम् ।

प्रशस्त–न.–८६–(शि. ५)–કલ્યાણ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

प्रशस्यता–स्त्री–६८–પ્રશંસાને પાત્ર પ્રભુની વાણીનો ૨૧ મો ગુણ.

* प्रशस्यता–उक्तगुणयोगात् प्राप्तश्लाघ्यता ।

प्रश्न–पुं–२६३–પૂછવું તે, સવાલ.

द्र० अनुयोजनशब्दः ।

* प्रच्छनं प्रश्नः, 'यजिस्वपि'–।५।३।८५॥ इति नः ।

प्रश्नव्याकरण–न.–२४४–૧૧ અંગો પૈકી ૧૦ મું અંગ સૂત્ર.

* प्रश्नः–पृच्छा तन्निर्वचनं व्याकरणं प्रश्नव्याकरणम्, तत्प्रतिपादको ग्रन्थोऽपि प्रश्नव्याकरणम् ।

प्रश्रित–पुं–४३१–વિનયી, નમ્ર.

☐ विनीत, निभृत ।

* प्रश्रयति स्म प्रश्रितः ।

प्रष्ठ–पुं–४९९–અગ્રેસર, નાયક.

द्र० अग्रतःसरशब्दः ।

* प्रतिष्ठते प्रष्ठः 'प्रष्ठोऽग्रगे'–।२।३।३२॥ इति षत्वम् ।

प्रष्ठ–न.–१४३९–પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ.

द्र० अग्रशब्दः ।

* प्रतिष्ठते प्रष्ठः, 'प्रष्ठोऽग्रगे'–।२।३।३२॥ इति षत्वम् ।

'**प्रष्ठवाह्**'–पु–१२६०–અભ્યાસ માટે ધોંસરે જોડેલો નવો બળદ.

प्रष्ठौही–स्त्री–१२६६–ગર્ભિણી ગાય.

☐ गर्भिणी, 'प्रष्ठौही' (बालगर्भिणी) ।

* प्रष्ठं वहति प्रष्ठौही, गौरादित्वात् ङीः । 'प्रष्ठौही बालगर्भिणी' इत्यमरः ।

प्रसङ्ग–पु–७८२–(शे. १४५)–તલવાર.

द्र० असिशब्दः ।

प्रसन्न–न.–१०७१–નિર્મળ (પાણી).

☐ अच्छ ।

* प्रसीदति स्म प्रसन्नम् ।

प्रसन्ना–स्त्री–९०३–મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* प्रसीदत्यच्छत्वात् प्रसन्ना ।

प्रसभ–न.–८०४–બલાત્કાર, જુલમ.

☐ बलात्कार, हठ ।

* प्रगता सभा अत्र प्रसभम्, सभया युक्तायुक्तविचारो लक्ष्यते, क्लीबलिङ्गोऽयम्,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वैजयन्ती तु- 'प्रसभोऽस्त्री बलात्कारः' इति पुंस्यप्याह ।

प्रसर-पुं-४९५-વેગ.

द्र० जवशब्दः ।

* प्रसरणं प्रसरः, बाहुलकादल् ।

प्रसल-पुं-१५६-હેમન્ત ઋતુ, માગશર અને પોષ માસ.

☐ हेमन्त, रौद्र, [हिमागम शे. २५] ।

* प्रकर्षेण सलति प्रसलः ।

प्रसव-पुं-५४१-જન્મ.

☐ विजनन ।

* प्रसवनं प्रसवः ।

प्रसव-पुं-११२५-ફૂલ, પુષ્પ.

द्र० कुसुमशब्दः ।

* प्रसूयते प्रसवः, 'युवर्ण'-।५।३।२८।। इत्यल् ।

प्रसवबन्धन-न.-११२७-ફળ-ફૂલ વ. નું ડીટું.

☐ वृन्त ।

* प्रसवः-पुष्पादिस्तस्य बन्धनं **यत्कात्यः**-'बन्धनं पुष्पफलयोर्वृन्तमाहुः ।'

प्रसव्य-न.-१४६५-વિપરીત, પ્રતિકૂળ, ઊલટું.

द्र० अपष्ठुशब्दः ।

* प्रगतं सव्यात् प्रसव्यम् ।

प्रसह्य-अ.-१५३९-હઠથી, બલાત્કારથી.

* प्रसहनं पूर्वं प्रसह्य । यथा-'प्रसह्य वित्तानि हरन्ति चौराः ।'

प्रसादन-न.-३९५- ભોજન, ભાત.

द्र० अन्नशब्दः ।

* प्रसाद्यतेऽनेनात्मा प्रसादनम् ।

प्रसादन-पुं-९९३-(शि. ८६)-દેવ મંદિર, રાજાનો મહેલ.

☐ प्रासाद ।

प्रसादना-स्त्री-४९६-સેવા, ભક્તિ.

द्र० आराधनाशब्दः ।

* प्रसाद्यते प्रसादना ।

प्रसाधन-न.-६३६-શણગાર, અલંકાર.

☐ मण्डन, प्रतिकर्मन् ।

* प्रसाध्यतेऽनेन प्रसाधनम् ।

प्रसाधन-पुं-६८८-કાંસકો, કાંસકી.

☐ कङ्कत, केशमार्जन ।

* प्रसाध्यन्ते केशा अनेन प्रसाधनः ।

प्रसार-पुं ७९१-ઘાસ, પાણી, લાકડા વગેરે માટે સૈન્યની બહાર જવું તે.

* सैन्याद् बहिस्तृणजलाद्यर्थं प्रसरणं-गमनं प्रसारः, **यल्लक्ष्यम्**-'नीरुद्धवीवधाऽऽसार प्रसारागा इव व्रजम्' **अमरस्तु**-'स्यादासारः प्रसरणम्' इत्याह, तच्चाऽर्थशास्त्रेण न संवदतीति नादृतम् ।

प्रसारिन्-पुं-३९०-પ્રસરનાર, વિસ્તાર પામનાર, ફેલાનાર.

☐ विसृत्वर, विसृमर, विसारिन् ।

* प्रसारी 'विपरिप्रात् सर्तेः'-'।५।२।५५।। इति घिनण् ।

प्रसित-पुं-३८५-તત્પર, આસક્ત.

द्र० आसक्तशब्दः ।

* प्रसिनोति स्म प्रसितः ।

प्रसीदिका-स्त्री-१११३-બગીચો, નાની વાડી,

☐ क्षुद्राराम ।

* प्रसीदति मनोऽस्यां प्रसीदिका, पृषोदरादित्वात् ।

प्रसू-स्त्री-५५७-માતા, જનની.

द्र० अम्बाशब्दः ।

* प्रसूते प्रसूः ।

प्रसू-स्त्री-१२३३-ઘોડી.

☐ वडवा, अश्वा, वामी, [अर्वती शे. १८०] ।

* प्रसूते प्रसूः, स्त्रीलिङ्गः ।

प्रसूति-स्त्री-५४२-સંતતિ, છોકરું.

द्र० अपत्यशब्दः ।

* प्रसूयतेऽसौ प्रसूतिः ।

प्रसूतिका-स्त्री-५३९ સુવાવડી સ્ત્રી.

☐ विजाती, प्रजाता, जातापत्या ।

* प्रसूते स्म प्रसूता सैव प्रसूतिका, प्रजाता सूतिरस्य वा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रसूतिज-न.-१३७१-दुःख, पीडा.
द्र० आर्त्तिशब्दः ।
* प्रसूतेर्जातं प्रसूतिजम् ।

प्रसून-११२४-फूल, पुष्प.
द्र० कुसुमशब्दः ।
* प्रसूयते स्म प्रसूनम्, 'सूयत्यादि'-।४।२।७०।। इति क्तस्य नत्वम् ।

प्रसृत-पुं-५९८-अर्ध अंजली, पसली.
☐ प्रसृति ।
* प्रस्रियते स्म प्रसृतः ।

(प्रसृत)-पुं-८८६-अर्ध अंजली, पसली.

प्रसृता-स्त्री-६१४-जांघ.
☐ जङ्घा, नलकिनी ।
* प्रसरति स्म प्रसृता ।

प्रसृति-स्त्री-५९८-अर्ध अंजली, पसली.
☐ प्रसृत ।
* प्रस्रियते प्रसृतिः, 'स्त्रियां क्तिः'-।५।३।९१ ।।

प्रसेवक-पुं-२९१-वीणानी नीचेनो भाग, काष्ठ-पात्र.
☐ ककुभ ।
* प्रसीव्यते प्रसेवः, स्वार्थे के प्रसेवकः ।

प्रसेवक-पुं-९१२-थेली, कोथळी.
☐ स्यूत ।
* प्रसीव्यते प्रसेवः, के प्रसेवकः, वस्त्राद्या-वपनम् ।

प्रस्कन्न-पुं-८०६-पतित, पडेलो.
☐ पतित ।
* प्रस्कन्दते स्म प्रस्कन्नः ।

प्रस्तर-पुं-१०३५-पत्थर.
द्र० अश्मन्शब्दः ।
* प्रस्तीर्यते प्रस्तरः ।

प्रस्तर-पुं-६८२-(शि.-५६) पांदडा वि. नी शय्या.
☐ संस्तर, स्रस्तर ।

प्रस्तार-पुं-११११-घणा घासवाळुं जंगल.
☐ तृणाटवी, झष ।
* प्रस्तीर्यते प्रस्तारः ।

प्रस्ताव-पुं-२५४-प्रकरण.
☐ प्रकरण ।
* प्रस्तूयते प्रस्तावः, 'प्रात् स्नुद्रुस्तोः'-।५।३।६७।। इति घञ् ।

प्रस्ताव-पुं-१५०९-समय, अवसर, प्रसंग.
द्र० अन्तरशब्दः ।
* प्रसङ्गेन स्तूयते प्रस्तावः, 'प्रात् स्नुद्रुस्तोः'-।५।३।६७।। इति घञ् ।

प्रस्तावौचित्य-न.-६७-देशकाळने अविरोधी प्रभुनी वाणीनो १५ मो गुण.
☐ प्रस्तावौचित्यं- देशकालाव्यतीतत्वम् ।

प्रस्थ-पुं-८८६-चार कुडव प्रमाण.
* चतुर्भिः कुडवैः प्रतिष्ठते प्रस्थः पुंक्लीब-लिङ्गः ।

प्रस्थ-न.-१०३५-पत्थर
☐ स्नु, सानु ।
* प्रतिष्ठन्तेऽस्मिन् समभूभागत्वात् प्रस्थम् ।

प्रस्थान-न.-७८९-प्रयाण यात्रा, गमन.
द्र० अभिनिर्याणशब्दः ।
* प्रस्थीयते स्थानात् चल्यते प्रस्थानम् ।

प्रस्थापित-न.-१४९२-मोकलेलुं.
☐ प्रतिशिष्ट, प्रहित, प्रेषित ।
* प्रस्थाप्यते स्म प्रस्थापितम् ।

प्रस्फोटन-न.-१०१७-छोडां काढी नाखवां ते
☐ पवन ।
* प्रस्फोट्यते-असारं बहिष्क्रियते प्रस्फोटनं, निर्बुसीकरणम् ।

प्रस्फोट-पुंन.-१०१८-सूपडुं.
☐ शूर्प (सूर्प) ।
* प्रस्फोटयतेऽनेन प्रस्फोटनम्, पुंक्लीबलिङ्गः, धान्यादिनिष्पवनभाण्डमित्यर्थः ।

प्रस्मृत-न.-१४९५-(शि. १३५) वीसरी गयेलुं.
☐ विस्मृत, अन्तर्गत ।

प्रस्रव-પું-૩૯૬-(શે० ૧૯૬) ચોખાનો માંડ, ઓસામણ.

द्र० आचामशब्दः ।

प्रस्रवण-પું-૧૦૨૯-માલ્યવાન પર્વત.

☐ माल्यवत् ।

* प्रस्रवति निर्झरैः प्रस्रवणः ।

प्रस्रवण-ન.-૧૦૯૬-ઝરણું, ઝરો, નદીનું ઉદ્‌ભવ સ્થાન.

☐ निर्झर, झर, सरि, उत्स, स्रव ।

* प्रस्रवन्त्यनेन गिरयः प्रस्रवणम् ।

प्रस्राव-પું-૬૩૩-મૂત્ર, પેશાબ.

द्र० नृजलशब्दः ।

* प्रस्रूयते प्रस्रावः, 'प्रात् स्नुद्रुस्तोः'-।५।३।६७।। इति घञ् ।

प्रस्राव-પું-૩૯૬-(શે. ૯૬) ચોખાનો માંડ. ઓસામણ.

द्र० प्रस्रवशब्दः ।

प्रहत-પું-૩૪૫-શસ્ત્રાદિ તત્વોનો સંસ્કારી.

☐ व्युत्पन्न, क्षुण्ण, संस्कृत ।

* प्रहण्यते स्म प्रहतः ।

प्रहर-પું-૧૪૫-પહોર, અહોરાત્રનો ૮ મો ભાગ.

☐ याम ।

* प्रह्रियतेऽस्मिन् कालसूचकं वाद्यं प्रहरः, 'पुन्नाम्नि घः'-।५।३।१३०।।

प्रहरण-ન.-૭૭૩-શસ્ત્ર, હથિયાર.

☐ आयुध, हेति, शस्त्र, अस्त्र ।

* प्रहरन्त्यनेन प्रहरणम् ।

प्रहरण-ન.-૭૯૬-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अन्तकशब्दः ।

* प्रहरन्तेऽत्र प्रहरणम् ।

प्रहर्षुल-પું-૧૧૭-બુધ ગ્રહ.

द्र० ज्ञशब्दः ।

* प्रहृष्यतीति प्रहर्षुलः, 'हृषिवृति'-(उणा-४८५) इत्यादिना उलः ।

प्रहसन-ન.-૨૮૪-નાટ્ય પ્રબંધનો એક પ્રકાર.

* एकस्य बहूनां वा चरितं प्रहस्यते यत्र तत् प्रहसनम् ।

प्रहस्त-પું-૫૯૬-હાથનો પંજો.

☐ चपेट, प्रतल, तल, तालिका, ताल ।

* प्रसृतो हस्तः प्रहस्तः ।

प्रहासिन्-પું-૩૩૧-વિદૂષક.

द्र० केलिकिलशब्दः ।

* प्रहसतीत्येवंशीलः प्रहासी ।

प्रहि-પું-૧૦૯૧-કૂવો.

☐ कूप, उदपान, अन्धु ।

* प्रहरति प्रहिः, 'नीवीप्रह्व्यो डित्'-(उणा-६१६) । इति इः, पुंलिङ्गः ।

प्रहित-ન.-૩૯૭-દાળ.

☐ सूप, सूद ।

* प्रकर्षेण हितं प्रहितम् ।

प्रहित-પું-૭૭૯-નાખેલું (બાણ).

☐ निरस्त, (क्षिप्त) ।

* प्रहीयते स्म प्रहितः क्षिप्त इत्यर्थः ।

प्रहित-ન.-૧૪૯૨-મોકલેલું.

☐ प्रस्थापित, प्रतिशिष्ट, प्रेषित ।

* प्रहीयते स्म प्रहितम् ।

प्रहेलिका-સ્ત્રી-૨૫૯-ગુપ્ત ભાવ સૂચવનાર શ્લોક કાવ્ય.

☐ प्रवल्हिका ।

* प्रहेलयति-अभिप्रायं सूचयति प्रहेलिका । सा शाब्दी आर्थी च । शाब्दी यथा-'पयस्विनीनां धेनूनां, ब्राह्मणः प्राप्य विंशतिम् । ताभ्योऽष्टादश विक्रीय, गृहीत्वैकां गृहं गतः' ।। आर्थी यथा-'जइ सासुआइ भणिआ पियवासघरंमि दीवयं देसु । ता कीस मुद्धड-मुही, हिअयंमि निवेसये दिट्ठीं ।।'

प्रह्व-પું-૩૮૫-તત્પર, આસક્ત.

द्र० आसक्तशब्दः ।

* प्रह्वयते-कार्ये स्पर्धते प्रह्वः, 'उपसर्गादातो डोऽश्यः'-।५।१।५६।। इति डः ।

प्रह्लाद-પું-૬૯૯-૭ મા પ્રતિ વાસુદેવ.

* प्रह्लादते प्रह्लादः ।

प्रांशु-ન.-૧૪૨૯-ઊંચું.

द्र० उच्चशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* प्राश्नुते प्रांशु 'अशेरान्नोन्तश्च'-(उणा-७१९) इत्युः ।

प्राक्-अ.-१५३५-पूर्वे, પહેલાં.

☐ पुरा ।

* प्राञ्चति प्राक्, यथा-'प्रागेव हरिणाक्षीणा-मुदीर्णो ।'

प्राक्-अ.-१५४२-(शि. २०१) પૂર્વદિશા, દેશ અથવા પૂર્વ કાળ,

प्राक्-अ.-१४५९-(शि. १३०) પ્રથમ, પહેલું.

द्र० अग्रशब्दः ।

प्राकाम्य-न.-२०२-ઇચ્છિત પ્રાપ્ત થાય તેવી શકિત, અષ્ટ સિદ્ધિ પૈકી એક સિદ્ધિ.

* प्रकृष्टः कामोऽस्य प्रकामः, तद्भावः प्राकाम्यम् इच्छाऽनभिघातः, नाऽस्य भूतस्वरूपैर्मूर्त्यादिभिरिच्छाऽभिहन्यते, भूमावुन्मज्जति निमज्जति यथोदके ।

प्राकार-पुं-९८०-કોટ, કિલ્લો.

☐ वरण, साल ।

* प्रकुर्वन्ति तमिति प्राकारः, 'घञ्युपसर्गस्य'-।३।२।८६॥ इति दीर्घः ।

प्राकाराग्र-न.-९८१-કોટના કાંગરા.

☐ कपिशीर्ष ।

* प्राकारस्याऽग्रं प्राकाराग्रम् ।

प्राकृत-पुं-९३२-પામર, નીચ, અસંસ્કારી.

द्र० इतरशब्दः ।

* प्रकृतौ भवः प्राकृतः, गुणाऽसंस्कृतः ।

(प्राकृत)-न.-२८५-પ્રાકૃત ભાષા.

प्रागल्भ्य-न.-५०९-સ્ત્રીઓનાં ૭ અયત્નજ અલંકાર પૈકી ૧ લો અલંકાર.

द्र० औदार्यशब्दः ।

* प्रागल्भ्यं-प्रयोगे निःसाध्वसत्वम् ।

प्राग्ज्योतिष-(બ.વ.)पुं-९५६-આસામ, કામરૂપ દેશ.

☐ कामरूप ।

* प्राग् ज्योतिषमत्र प्राग्ज्योतिषाः ।

प्राग्रहर-न.-१४३८-પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ.

द्र० अग्रशब्दः ।

* प्रकृष्टमग्रं हरति प्राग्रहरम् ।

'प्राग्र्य'-पुं-१४३९-મુખ્ય, પ્રધાન.

द्र० अग्रशब्दः ।

प्राग्वंश-पुं-९९६-પત્નીશાલા નામનો અગ્નિ-શાળાનો આગલો ભાગ.

* वंशः कुलं स्थूणा वा, प्राग् वंशोऽत्र प्राग्वंशः, पत्नीशालाख्यः अग्निशालाया आद्योभागः ।

'प्राघाण'-पुं-१०१०-બારણાના આગળના ભાગમાં કરેલો ઓટલો.

द्र० अलिन्दशब्दः ।

प्राघुण-पुं-४९९-અતિથિ, મહેમાન.

द्र० अतिथिशब्दः ।

* प्राघुणति भ्राम्यति प्राघुणः ।

प्राघूर्णक-पुं-४९९-અતિથિ, મહેમાન.

द्र० अतिथिशब्दः ।

* प्राघूर्णते प्राघूर्णकः ।

प्राङ्गण-न.-१००४-આંગણું.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* प्राङ्गति अत्र प्राङ्गणम्, 'तृकृशृ'-(उणा-१८७) इत्यणः, अङ्गणमपि ।

प्राच्-न.-१६८-પૂર્વ દિશામાં ઉત્પન્ન થયેલું.

☐ प्राचीन ।

* प्राञ्चतीति प्राक् ।

प्राची-સ્ત્રી-१६७-પૂર્વ દિશા.

☐ पूर्वा, [अपरेतरा शे० ३०] ।

* प्रथममस्यामञ्चति आदित्यः इति प्राची, क्विपि 'अञ्चः' ।२।४।३॥ इति ङीः ।

प्राचीन-न.-१६८-પૂર્વ દિશા માં ઉત્પન્ન થયેલું.

☐ प्राच् ।

* प्रागेव प्राचीनम् । 'अदिक्स्त्रियां वाऽञ्चः'-।७।१।१०७॥ इति स्वार्थे ईनः ।

प्राचीन-पुं-९८२-ઘરને ફરતો કોટ કે વાડ.

☐ वाट, आवेष्टक, वृति ।

* प्रागेव प्राचीनम् । 'अदिक्स्त्रियां वाऽञ्चः' ।७।१।१०७॥ इति स्वार्थे ईनः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्राचीनबर्हिष्-पुं-१७१-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* प्राचीनमुख्या बर्हिषो दर्भा अस्य प्राचीनबर्हिः, यद्

विष्णुपुराणे — "प्राचीनाग्राः कुशास्तस्य, पृथिव्यां विश्रुता मुनेः । प्राचीनबर्हिरभवत्, ख्यातो भुवि महाबलः ॥"

प्राचीनावीत-८४५-ડાબા ખભા ઉપર ધારણ કરેલી જનોઈ.

* प्रागेव प्राचीनम्, आवीयते स्म आवीतम्, यन्मनुः-"प्रोद्धृते दक्षिणे पाणावुपवीत्युच्यते द्विजः । सव्ये प्राचीनमावीती, निवीती कण्ठसज्जने ॥"

(**प्राचीश**)-पुं-१७१-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

प्राचेतस-पुं-८४६-વાલ્મીકિ ઋષિ.

द्र० कविशब्दः ।

* प्रचेतसोऽपत्यं प्राचेतसः ।

प्राच्य-पुं-९५२-શરાવતી નદીનો પૂર્વ અને દક્ષિણનો દેશ.

* शरावत्याः सरितः पूर्वोत्तरेण वहन्त्या देशः पूर्वतो दक्षिणतश्च प्राच्यः ।

प्राजन-न.-८९३-પરોણો, ચાબુક.

☐ प्रतोद, प्रावयण, तोत्र, तोदन ।

* प्राजन्ति प्रेरयन्ति अनेन प्राजनम् ।

प्राजापत्य-पुं-६९५-ત્રિપૃષ્ઠ નામના પ્રથમ વાસુદેવ.

☐ त्रिपृष्ठ ।

* प्रजापते राज्ञोऽपत्यं प्राजापत्यः, 'अनिदमि'-।६।१।१५॥ इति ञ्यः ।

प्राजितृ-पुं-७६०-સારથિ.

द्र० क्षत्तृशब्दः ।

* प्रजति प्रेरयति प्राजिता ।

प्राज्ञ-पुं-३४१-વિદ્વાન, પંડિત.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* प्रज्ञा अस्त्यस्य प्राज्ञः, 'प्रज्ञाश्रद्धा'-।७।२।३३॥ इति णः, प्रज्ञ एवेति वा 'प्रज्ञादिभ्योऽण्'-।७।२।१६५॥

प्राज्ञा-स्त्री-५२२ તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળી સ્ત્રી.

☐प्राज्ञी, (प्रजानती) ।

* प्रज्ञा अस्ति अस्याः प्राज्ञा, 'प्रज्ञाश्रद्धा'-।७।२॥३३॥ इति णः ।

प्राज्ञी-स्त्री-५२२-સમજદાર સ્ત્રી, શાણી.

☐ प्राज्ञी, (प्रजानती) ।

* प्रजानाति प्रज्ञाद्यणि प्राज्ञी ।

प्राज्य-न.-१४२५-ઘણું, બહુ.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* प्राज्यते-प्रकर्षेण जायते वा प्राज्यम्, 'शिक्या-स्याढ्य'- (उणा-३६४) ॥ इति ये निपात्यते ।

प्राञ्जल-पुं-३७५-સરળ, સાદો.

☐ ऋजु, अञ्जस ।

* प्राञ्जलयति-अञ्जलिं प्रबध्नाति प्राञ्जलः, प्राज्यते अभिगम्यते इति वा ।

प्राड्विवाक-पुं-७२०-ન્યાયાધીશ.

द्र० अक्षदर्शकशब्दः ।

* द्रष्टा— निर्णेता व्यवहाराणां ऋणादानादि-न्यायानां, पृच्छतीत्येवंशीलः प्राट्, 'विद्युद्वृ' ।५।२।८३॥ इति क्विपि निपात्यते, प्राट् चासौ विविधवाकश्च प्राड्विवाकः ।

प्राण-पुं-७९६-પરાક્રમ.

द्र० ऊर्ज्जशब्दः ।

* प्राणनं प्राणः ।

प्राण-पुं-१०६३-હીરાબોળ.

द्र० गन्धरसशब्दः ।

* प्राणिति अनेन प्राणः ।

प्राण-पुं-११०८-પ્રાણવાયુ.

* नासाग्रहृन्नाभिपादाङ्गुष्ठान्तगोचरः प्रकर्षेणानयति प्राणः, 'क्वचित्'-।५।१।१७१॥ इति डः, प्रसरणेन अनित्यनेन वा ।

प्राण-पुं-११०७-(शे० १७१)-વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

Jain Education International   For Private & Personal Use Only   www.jainelibrary.org

प्राणतज-(બ. વ.)-પુ-૯૩-૧૦ મા દેવલોકના દેવો.

* प्राणते जाताः प्राणतजाः ।

प्राणद-ન.-६२१-લોહી.

द्र० असृज्शब्दः ।

* प्राणं बलं ददाति प्राणदम् ।

प्राणद-ન.-१०७०-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* प्राणान् ददाति प्राणदम् ।

प्राणयम-પું-૮૩-પ્રાણાયામ, ૮ પૈકી યોગનું ૪ થું અંગ.

☐ प्राणायाम, श्वासप्रश्वासरोधन ।

* प्राणस्य यमनं प्राणयमः ।

(प्राणसम)-પું-૫૧૬-વહાલો પતિ, વર.

द्र० कान्तशब्दः ।

प्राणसमा-स्त्री-૫૧૬-વહાલી સ્ત્રી.

द्र० कान्ताशब्दः ।

* प्राणानां समा-तुल्या प्राणसमा ।

(प्राणहिता)-स्त्री-૬૧૫-પગરખા, જોડા, બૂટ.

द्र० उपानहशब्दः ।

प्राणायाम-પું-૮૩-પ્રાણાયામ, યોગનું ૪ થું અંગ.

☐ प्राणयम, श्वासप्रश्वासरोधन ।

* प्राणस्य आयमनं प्राणायामः ।

प्राणावाय-ન.-૨૪૮-૧૪ પૂર્વ પૈકી ૧૨મું પૂર્વ.

☐ (प्राणावायप्रवाद) ।

* प्राणा वर्णिता यत्र तत् प्राणावायम् ।

(प्राणावायप्रवाद)-ન.-૨૪૮-૧૪ પૂર્વ પૈકી ૧૨ મું પૂર્વ.

☐ प्राणावाय ।

प्राणिद्यूत-ન.-૪૮૮-કૂકડા વગેરેને સરત કરી લડાવવા તે.

☐ समाह्वय ।

* प्राणिभिः मेषकुक्कुटादिभिः द्यूतं प्राणिद्यूतम् ।

अ. ६२

प्राणिन्-પું-૧૩૬૬-(શિ. ૧૨૩) સંસારી જીવ.

द्र० असुमत्शब्दः ।

(प्राणेश)-પું-૫૧૬-વહાલો પતિ, વર.

द्र० कान्तशब्दः ।

प्राणेशा-स्त्री-૫૧૫-વહાલી પત્ની.

द्र० कान्ताशब्दः ।

* प्राणानीष्टे प्राणेशा ।

प्रातर्-अ.-१५३३-સવાર.

☐ प्रगे ।

* प्रकर्षेणातति अत्र प्रातः, 'प्रादतेदरर्' (उणा-९४५) ॥ यथा-'प्रातरेव समुत्थाय' ।

प्रातराश-પું-૪૨૫-નાસ્તો, પ્રભાતનું ભોજન.

☐ कल्यवर्त ।

* प्रातरशनं प्रातराशः ।

प्रातिहारिक-પું-૯૨૫-ઇન્દ્રજાલિક, બાજીગર.

☐ मायाकार ।

* प्रतिहरणं व्याजः प्रयोजनमस्य प्रातिहारिकः ।

प्राथमकल्पिक-પું-૭૯-નવીન શિષ્ય, પ્રથમ દીક્ષા લેનાર.

☐ शैक्ष ।

* प्रथम कल्पः-आद्यारम्भः प्रयोजनमस्य प्राथमकल्पिकः, प्रथमकल्पमधीत इति वा, 'पद-कल्पलक्षणान्तक्रत्वाख्यानाख्यायिकात्'-।६।२।११९॥ इतीकण् ।

प्रादुष्कृत-ન.-૧૪૭૮-(શિ-૧૩૨)-પ્રગટ કરાયેલું, બતાવેલું.

☐ दर्शित, प्रकाशित, आविष्कृत, प्रकटित ।

प्रादुस्-अ.-१५३९-પ્રકટ, પ્રકાશ, ખુલ્લું.

☐ आविस् ।

* प्राति प्रादुः, 'रुव्यर्ति'-(उणा-९९७) । इत्युस् । यथा-'प्रादुरासीद् वसुंधरा' ।

प्रादेश-પું-૫૭૫-અંગૂઠો તર્જની સહિત લંબાવે તેટલી લંબાઈ.

* प्रदेशिन्या सार्धमङ्गुष्ठे प्रसारिते प्रादिश्यते प्रादेशः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रादेशन–न.–३८६–(शि. २७) દાન, ત્યાગ.
द्र० अंहतिशब्दः ।

प्राध्वम्–अ.–१५४२–(शे. १९९) અનુકૂળ.

प्रान्तर–न.–९८५–શૂન્ય માર્ગ, પાણી છાયા ન હોય તેવો માર્ગ.
* प्रगता अन्तरेऽस्मात् प्रान्तरं–दूरशून्यो मार्गः ।

प्रापणिक–पुं–८७६–(शि–७७)–વેપારી.
द्र० आपणिकशब्दः ।

प्राप्त–वाच्य–७४३–યોગ્ય, વ્યાજબી, ન્યાયયુક્ત
द्र० अभिनीतशब्दः ।
* प्राप्यते स्म प्राप्तम् ।

प्राप्त–न.–१४७०–મેળવેલું.
☐ भावित, लब्ध, आसादित, भूत, [विन्न शि. १३५] ।
* प्राप्यते स्म प्राप्तम् ।

प्राप्तरूप–पुं–३४१–વિદ્વાન, પંડિત.
द्र० अभिरूपशब्दः ।
* प्राप्तं रूपं येन प्राप्तरूपः ।

प्राप्ति–स्त्री २०२–પ્રાપ્તિ–સિદ્ધિ,આંગળના અગ્રભાગથી સૂર્ય–ચન્દ્રને સ્પર્શવાની શક્તિ.
* प्रापणं प्राप्तिः, सर्वे भावाः संनिहिता भवन्ति तस्य, तद्यथा–भूमिष्ठ एव अङ्गुल्यग्रेण चन्द्रमसं स्पृशति ।

प्राभृत–न.–७३७–દાન,ભેટ, લાંચ.
द्र० आमिषशब्दः ।
* प्रकर्षेण आराधनार्थं प्राऽऽश्रियते ढौक्यते स्म प्राभृतम् ।

प्राय–पुं–५६५–બાલ્યાદિ વય, અવસ્થા.
☐ वयस्, दशा ।
* प्रकर्षेणाऽयन्ते प्रायाः, पुंलिङ्गः ।

प्राय–पुं–८४३–સંન્યાસીનું અનશન, બધું ત્યાગી મરણ પામવું તે.
☐ संन्यास्यनशन ।
* प्रकर्षेणायन्तेऽनेन परलोकं प्रायः ।

प्रायस्–अ.–१५२७ ઘણું કરીને.
☐ (भूमन्) ।
* प्रैति प्रायः, 'असू'-(उणा–९५२) ॥ इत्यस् । यथा-प्रायः प्रत्ययमाधत्त, स्वगुणेषूत्तमादरः ।

प्रालम्ब–न.–६५२–ગળામાંથી બન્ને બાજુએ છાતી ઉપર લટકતી માળા.
* कण्ठादुभयतो वक्षसि लम्बमानं पुष्पदाम प्रालम्बते प्रालम्बम् ।

प्रालम्बिका–स्त्री–६५७–નાભિ સુધી લટકતી સોનાની કંઠી.
* हेम्ना कृता कण्ठभूषा प्रालम्बिका ।

प्रालेय–न.–१०७२–હિમ, ઝાકળ.
द्र० अवश्यायशब्दः ।
* प्रलयादागतं प्रालेयम् । 'तत आगते'–।६।३।१४९॥ इत्यण् ततः 'केकयमित्रयुप्रलयस्य यादेः–' ।७।४।२॥ इति वृद्धौ इयादेशे च साधुः ।

प्रावरण–न.–६७१–ઓઢવાનું વસ્ત્ર.
☐ प्रच्छादन, संव्यान, उत्तरीयक ।
* प्राव्रियतेऽनेन प्रावरणम् ।

प्रावार–पुं–६७२–ખેસ, ઉત્તરાસંગ.
☐ वैकक्ष, उत्तरासङ्ग, बृहतिका ।
* प्राव्रियतेऽनेनाङ्गं प्रावारः, 'वृगो वस्त्रे'–।५।३।५२॥ इति घञ् ।

प्राश्निक–पुं–८८२–(शे. १५४) સાક્ષી (પ્રમાણિક પુરુષ).
☐ साक्षिन्, स्थेय । [मध्यस्थ शि. १५४] ।

प्रावृष्–स्त्री–१५७–વર્ષા ઋતુ–શ્રાવણ ભાદરવો માસ.
☐ वर्षा, तपात्यय, मेघकाल, मेघागम, क्षरिन्, [वरिष शि. १२] ।
* प्रवर्षन्त्यस्यां मेघाः प्रावृट्, स्त्रीलिङ्गः 'गतिकारकस्य'–।३।२।८५॥ इत्यादिना क्विपि दीर्घः ।

प्रावृषायणी–स्त्री–११५१–કૌવચ.
द्र० आत्मगुप्ताशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रास-पुं-७८५-ભાલો.

☐ कुन्त ।

* प्रास्यते प्रासः हस्तधार्यः शल्यः ।

प्रासक-पुं-४८६-જુગારના પાસા.

☐ पाशक, अक्ष, देवन ।

* प्रास्यन्ते-क्षिप्यन्तेऽनेन प्रासकः ।

प्रासङ्ग-पुं-७५७-ભેતર,-નવા વાછરડા માટેની ધૂંસરી.

☐ युगान्तर ।

* प्रसज्ज्यते वोढृस्कन्धे प्रासङ्गः, 'घञ्युपसर्गस्य'-।३।२।८६॥ इति दीर्घः।

प्रासङ्ग्य-पुं-१२६१-ધોંસરી ખેંચનાર બળદ.

* प्रासङ्गं वहति प्रासङ्ग्यः ।

प्रासाद-पुं-९९३-દેવ મંદિર, રાજાનો મહેલ.

☐ [प्रसादन शि. ८६] ।

* प्रसीदन्ति नयन-मनांसि अस्मिन्निति प्रासादः, 'घञ्युपसर्गस्य'-।३।२।८६॥ इति दीर्घः, प्रसादनोऽपि ।

प्रासिक-पुं-७७०-ભાલાવાળો.

☐ कौन्तिक ।

* प्रासः प्रहरणमस्य प्रासिकः, 'प्रहरणम्'-।६।४।६२।। इतीकण् ।

(प्राहारिक)-पुं-७६२-પહેરગીર, સૈનિક.

☐ सेनारक्ष, सैनिक ।

प्राह्णे-अ.-१३७-પ્રભાતકાળ.

द्र० अहर्मुखशब्दः ।

प्रिय-पुं-८(प.)-આ શબ્દ લગાડવાથી પતિ વાચક શબ્દ બને છે.

☐ वर, रमण, प्रणयिन्, ईश ।

* यथा-गौरीप्रियः शिवः ।

प्रिय-वाच्य-१४४५-સુન્દર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* प्रीणाति प्रियम्, 'नाम्युपान्त्यप्रीकृ'-।५।१।५४॥ इति कः वाच्यलिङ्गः ।

(प्रिय)-पुं-५१६-પતિ.

द्र० कान्तशब्दः ।

प्रियक-पुं-११४४-અસન વૃક્ષ, બીવક.

द्र० असनशब्दः ।

* प्रियकः काम्यत्वात् ।

'प्रियक'-पुं-११३८-કદંબ.

द्र० कदम्बशब्दः ।

'प्रियक'-पुं-११९४-કાંગ.

द्र० प्रियंगुशब्दः ।

'प्रियक'-पुं-१२९४-એક પ્રકારની હરણની જાત.

(प्रियङ्कर)-पुं-९४-૮મા ગ્રૈવેયક દેવ.

प्रियङ्गु-स्त्री-११७-સુગંધી ઘઉંલે.

☐ फलिनी, श्यामा 'महिलाह्वया, लता, गोवन्दनी, गुन्द्र, फली, विष्वक्, सेना, गन्धफली, कारम्भा, प्रियक' ।

* प्रिणाति प्रियङ्गुः, स्त्रीलिङ्गः, 'प्रिकैणै'-(उणा-७।६२) इत्यङ्गुक् ।

प्रियङ्गु-स्त्री-११७६-કાંગ, એક જાતનું હલકું ધાન્ય.

द्र०. कङ्गुशब्दः ।

* प्रिणाति प्रियङ्गुः, स्त्रीलिङ्गः ।

प्रियङ्गु-न.-६४५-(शे. १३३) કેશર.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

प्रियतमा-स्त्री-८-(प.)-આ શબ્દ લગાડતાં પત્ની-વાચક નામ થાય છે.

☐ कान्ता, वधू, प्रणयिनी, ।

* यथा शिवप्रियतमा पार्वती ।

प्रियदर्शन-पुं-१३३५-(शे. १९५) પોપટ.

द्र० कीरशब्दः ।

प्रियप्राय-न.-२६४-ખુશામત, મિથ્યા વખાણ કરવાં તે.

☐ चटु, चाटु ।

* प्रियं प्रायेण बाहुल्येनाऽत्र प्रियप्रायम् ।

प्रियमधु-पुं-२२४-બળદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* प्रियं मधु मद्यमस्य प्रियमधुः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रियंवद-पुं-३५१-प्रिय બોલનાર.

☐ शक्ल ।

* प्रियं वदति प्रियंवदः, 'प्रियवशाद् वदः'-।५।१।१०७।। इति खः ।

प्रियंवद-पुं-३५१-(शि. २३) પ્રિયવાદી, દાતા.

☐ वदान्य, वदन्य [दानशील, प्रियवाच् शि. २३]

प्रियवाच्-पुं-३५१-(शि. २३) પ્રિયવાદી, દાતા.

द्र० प्रियंवदशब्दः ।

प्रियवादिका-સ્ત્રી-२९४-(शे० ८७) મંગલ વાજીંત્ર.

प्रियसत्य-न.-२६४-સત્ય અને પ્રિય વચન.

☐ सूनृत ।

* प्रियं च तत् सत्यं च प्रियसत्यं वचनम् ।

प्रिया-સ્ત્રી-५१५-વહાલી સ્ત્રી.

द्र० कान्ताशब्दः ।

* प्रीणाति प्रिया, 'नाम्युपान्त्य'-।५।१।५४।। इति कः ।

प्रियाल-पुं-११४२-(शि. १०२) ચારોડીનું ઝાડ.

द्र० पियालशब्दः ।

प्रीणन-न.-१५०२-ખુશ કરવું, તૃપ્તિ.

☐ अवन, तर्पण ।

* प्रीण्यते प्रीणनम् ।

प्रीति-સ્ત્રી-३१६-આનન્દ, મનની પ્રસન્નતા.

द्र० आनन्दशब्दः ।

* प्रीयते मनोऽस्यां प्रीतिः ।

प्रीति-સ્ત્રી-१३७७-પ્રેમ, સ્નેહ.

☐ स्नेह, प्रेमन, हार्द ।

* प्रीयते प्रीतिः ।

प्रीतिद-पुं-३३१-વિદૂષક.

द्र० प्रहासिन्शब्दः ।

* प्रीतिं ददातीति प्रीतिदः ।

प्रुष्ट-पुं-१४८६-બળેલું.

☐ प्लुष्ट, दग्ध, उषित ।

* प्रुष्यते प्रुष्टः ।

प्रेक्षा-સ્ત્રી-३०९-મતિ, બુદ્ધિ.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* प्रेक्षणं प्रेक्षा ।

प्रेङ्खा-સ્ત્રી-७५८-હીંચકો, ડોળી.

द्र० दोलाशब्दः ।

* प्रेङ्ख्यते प्रेङ्खा हिण्डोलकाख्या ।

प्रेङ्खा-સ્ત્રી-१४८१-હીંડોળો.

द्र० दोलाशब्दः ।

* प्रेङ्खणं प्रेङ्खा, आन्दोलनमपि ।

प्रेङ्खित-न.-१४८०-હલાવેલું, કંપેલું.

द्र० अन्दोलितशब्दः ।

* प्रेङ्खयते प्रेङ्खितम् ।

प्रेङ्खोलन-न.-१४८१-હીંડોળો.

द्र० दोलाशब्दः ।

* प्रेङ्खोल्यते प्रेङ्खोलनम् ।

प्रेङ्खोलित न.-१४८०-હલાવેલું, કંપેલું.

द्र० अन्दोलितशब्दः ।

* प्रेङ्खोल्यते प्रेङ्खोलितम् ।

प्रेत-पुं-३७३-મરેલો.

द्र० उपगतशब्दः ।

* प्रैति स्म प्रेतः ।

प्रेत-पुं-१३५८-નારકી, નરકમાં ઉત્પન્ન થયેલ જીવ.

द्र० अतिवाहिकशब्दः ।

* प्रकर्षेण इताः प्रेताः ।

प्रेतगृह-न.-९८९-સ્મશાન.

द्र० करवीरशब्दः ।

प्रेतपति-पुं-१८४-યમરાજા.

द्र० अन्तकशब्दः ।

प्रेतवन-न.-९८९-સ્મશાન.

द्र० प्रेतगृहशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रेत्य-अ.-१५२८-પરલોક, ભવાંતર.

☐ अमुत्र ।

* प्रायणं प्रेत्य । यथा 'अन्यो धनं प्रेत्य गतस्य भुङ्क्ते' ।

प्रेमन्-पुं-न.-१३७७-સ્નેહ, પ્રેમ.

☐ प्रीति, स्नेह, हार्द ।

* प्रियस्य भावः कर्म वा प्रेम, पुंक्लीबलिङ्गः, पृथ्वादित्वादिमनि 'प्रियस्थिर'- ।७।४।३८।। इति प्रादेशः, प्रीयतेऽनेनेति वा 'मन्' (उणा-९११) ।। इति मन् ।

प्रेमवती-स्त्री-५१५-(शि.-४१)-વહાલી પત્ની.

द्र० कान्ताशब्दः ।

प्रेयस्-पुं-५१६-વહાલો પતિ.

द्र० कान्तशब्दः ।

* अतिशयेन प्रियः प्रेयान् 'गुणाङ्गा'-।७।३।९।। इतीयसि 'प्रियस्थिर'-।७।४।३८।। इति प्रादेशः ।

प्रेयसी-स्त्री-५१५-વહાલી પત્ની.

द्र० कान्ताशब्दः ।

* अतिशयेन प्रियः प्रेयान् 'गुणाङ्गा'-।७।३।९।। इतीयसि 'प्रियस्थिर'-।७।४।३८।। इति प्रादेशः । ङ्यां प्रेयसी ।

प्रेषित-न.-१४९२-મોકલેલું.

☐ प्रस्थापित, प्रतिशिष्ट, प्रहित ।

* 'इषच् गतौ' प्रेष्यते स्म प्रेषितम् ।

(प्रेष्ठ)-पुं-५१६-વહાલો પતિ.

द्र० कान्तशब्दः ।

प्रेष्ठा-स्त्री-५१६-વહાલી પત્ની.

द्र० कान्ताशब्दः ।

* अतिशयेन प्रिया प्रेष्ठा ।

प्रेष्य-पुं-३६०-ચાકર, નોકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

* प्रेषणीयः प्रेष्यः ।

प्रोक्षण-न.-८३०-યજ્ઞ માં થતો પશુનો વધ.

☐ परम्पराक, शसन, [शमन शि. ७२] ।

* प्रोक्ष्यते प्रोक्षणं लक्षणया वधः, प्रोक्ष्य हि यज्ञे पशुर्हन्यते ।

प्रोज्जासन-न.-३७०-હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* 'जसण् हिंसायाम्' प्रोज्जासनम् ।

प्रोत-पुं-न.-६६७-વસ્ત્ર.

द्र० अंशुकशब्दः ।

* प्रकर्षेणोयते प्रोतः, पुंसि गौडः, क्लीबे वाचस्पतिः ।

प्रोत-न.-१४८७-પરોવેલું.

☐ उत ।

* प्रोयते स्म प्रोतम् ।

प्रोथ-पुं-न.-१२४३-ઘોડાનું નાક.

* प्रोथते-चलति प्रोथं, वृत्तो नासान्तः प्रदेशः, 'कमिपृगार्ति'-(उणा-२२५) इति थः, पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

प्रोथिन्-पुं-१२३३-(शे० १७८)-ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्दः ।

प्रोष्ठपदा-स्त्री-११५-ઉત્તરા ભાદ્રપદ નક્ષત્ર.

☐ अहिर्बुध्नदेवता, उत्तरभद्रपदा ।

* प्रोष्ठो गौस्तस्येव पादावासामिति प्रोष्ठपदाः, प्रोष्ठौ सारौ पादावासामिति वा, पूर्वभद्रपदा उत्तरभद्रपदाश्च प्रोष्ठपदा उच्यन्ते ।

प्रोष्ठी-स्त्री-१३४६-સફેદ મચ્છ.

☐ शफर, श्वेतकोलक ।

* प्रोषति-दहति पित्तकारित्वात् प्रोष्ठी, 'वनिकणि'-(उणा-१६२) ।। इति ठः ।

प्रौढ-पुं-३४३-પ્રતિભાશાળી.

☐ प्रगल्भ, प्रतिभान्वित ।

* प्रोह्यते स्म प्रौढः ।

प्रौढ-न.-१४९५-ઘણું વધેલું.

☐ प्रवृद्ध, एधित ।

* प्रवहति स्म प्रौढम्, 'प्रस्यैषैष्योढोढ्यूहे'-।१।२।१४।। इत्यौत्वम् ।

प्रौढवत्सा-स्त्री-१२६७-લાંબા વખતની વિયાયેલી ગાય.

☐ बस्कयिणी, (चिरप्रसूता), 'बष्कयणी' ।'

* प्रौढो वत्सोऽस्याः प्रौढवत्सा चिरप्रसूतेत्यर्थः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रौढि-સ્ત્રી-૩૦૦-ઉત્સાહ, વીર રસનો સ્થાયી ભાવ.

द्र० अध्यवसायशब्दः ।

* प्रवहणं प्रौढिः, 'प्रस्यैषैस्यो'-।१।२।१४।। इति औत्वम् ।

प्रौष्ठपद-पु'-१५४-ભાદરવો મહીનો.

☐ नभस्य, भाद्रपद, भाद्र ।

* प्रौष्ठपदी पौर्णमासी अस्य प्रौष्ठपदः ।

प्लक्ष-पु'-११३१-પીંપળ.

☐ पर्कटी, (पर्कटिन्), जटिन् ।

* प्लक्षति-अधोगच्छति प्लक्षः, प्लोषति अशिवमिति वा 'प्लुषेः प्लष् च' (उणा-५६६) ।। इति सः ।

प्लव-पु'-८७९-નાનીહોડી, મછવો.

☐ उडुप, कोल, भेल, तरण्ड ।

* प्लवतेऽम्भसि प्लवः ।

प्लव-पु'-९३३-ચાંડાલ.

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

* प्लवते प्लवः ।

प्लव-पु'-१०८७-પાણીની વૃદ્ધિ.

☐ पूर, अम्बुवृद्धि ।

* प्लवन्तेऽस्मिन् प्लवः ।

प्लव-पु'-१३४०-પાણી માં ડુબકી મારનાર પક્ષી.

☐ गात्रसंप्लव ।

* प्लवते प्लवः ।

प्लव-पु'-१३५४-દેડકો.

द्र० अजिह्वशब्दः ।

* प्लवते प्लवः ।

प्लवग-पु'-४७-શ્રી અભિનંદન સ્વામી ભ. નું લંછન, વાંદરો.

प्लवग-पु'-१०३-સૂર્યનો પુત્ર.

☐ रेवन्त, अर्करेतोज, हयवाहन ।

* प्लवमानो गच्छति प्लवगः ।

प्लवग-पु'-१२९२-વાંદરો.

द्र० कपिशब्दः ।

* प्लवेन गच्छति प्लवगः, 'नाम्नो गमः खड्डौ च'-।५।१।१३१।। इति साधुः । प्लवङ्गोऽपि ।

प्लवग-पु'-१३५४-દેડકો.

द्र० अजिह्वशब्दः ।

* प्लवेन गच्छति प्लवगः ।

प्लवङ्ग-पु'-१२९२-વાંદરો.

द्र० कपिशब्दः ।

* प्लवेन गच्छति प्लवङ्गः, । 'नाम्नो'-।५।१।१३१।। इति साधुः ।

प्लवङ्गम-पु'-१२९१-વાંદરો.

द्र० कपिशब्दः ।

* प्लवेन गच्छति प्लवङ्गमः । 'नाम्नो'-।५।१।१३१।। इति साधुः ।

प्लवङ्गम-पु'-१३५४-દેડકો.

द्र० अजिह्वशब्दः ।

* प्लवेन गच्छति प्लवङ्गमः ।

प्लीहन्-पु'-६०५-બરોળ, હૃદયની ડાબી બાજુનો માંસપિંડ.

☐ गुल्म ।

* हृदयस्य वामभागे प्लेहते प्लीहा, 'श्वन्मातरि'-(उणा-९०२) इत्यनि निपात्यते ।

प्लुत-न.-१२४८-પક્ષી અને મૃગના જેવી ઠેકડા મારતી ચાલ.

☐ लङ्घन, पक्षिमृगगत्यनुहारक ।

* प्लवनं प्लुतम् । पक्षिणां मृगाणां च गत्यनुयायि ।

प्लुष्ट-पु'-१४८६-બળેલું.

* प्रुष्ट, दग्ध, उषित ।

* प्लुष्यते प्लुष्टः ।

प्सान-न.-४२४-ભોજન, ખાવું.

द्र० अदनशब्दः ।

* प्सायते प्सानम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

फ

फट–पुं स्त्री–१३१५–ફણા, સર્પની ફેણ.

द्र० दर्वीशब्दः ।

* स्फायते फटः, 'घटाघाटा'-(उणा-१४१)॥ इति टे निपात्यते । पुंस्त्रीलिङ्गः ।

फण–पुं–स्त्री–१३१५–ફણા, સર્પની ફેણ.

द्र० दर्वीशब्दः ।

* फणति–विस्तारं गच्छति फणः । फटादयस्त्रयः पुंस्त्रीलिङ्गाः, फणं नपुंसकं सस्मरुश्चान्द्राः ।

'फणधर'–पुं–१३०४–રાજ સર્પ.

द्र० अहिशब्दः ।

फणभृत्–पुं–१३०३–સર્પ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

* फणं बिभर्ति फणभृत् ।

फणिन्–पुं–४८–સર્પ–શ્રી પાર્શ્વનાથ ભ.નું લંછન.

(**फणिन्**)–पुं–१३५१–મગર–જળજંતુ.

☐ मकर, (शङ्कु) ।

(**फणिलता**)–स्त्री–११५५–નાગરવેલ.

द्र० ताम्बूलीशब्दः ।

फरक–पुं–न.–७८३ (शि.-६८)–ઢાલ, ફલક.

द्र० अङ्कुनशब्दः ।

* फलति विशीर्यते फलम्, के फलकं फरकमपि पुंक्लीबलिङ्गः ।

फल–न.–८६९–લાભ, (વ્યાજ આદિ).

☐ लाभ ।

* फलति फलं कलान्तरादि ।

फल–न.–८९१–કોસ, હળનું નીચલું લોખંડી ફળું.

☐ फाल, कृषक, कुशिक ।

* फलति विदारयति फलम् ।

फल–पुं–न.–११३०–વૃક્ષાદિનું ફળ.

☐ सस्य, 'शस्य' ।

* फलति फलं वृक्षादीनाम्, पुंक्लीबलिङ्गः ।

फल–न.–११८३–કેરી વગેરે ફળ (શાક).

* फलं वार्त्ताक्यादेः ।

फल–न.–१४४६–પરિણામ, પ્રયોજન.

☐ व्युष्टि ।

* फलति फलं प्रयोजनम् ।

फल–पुं–न.–७८३–ઢાલ, ફલક.

द्र० अङ्कुनशब्दः ।

* फलति–विशीर्यते फलम्, के फलकम् । पुंक्लीबलिङ्गः ।

फलकिन्–पुं–६४१–(शे. १३१) ચન્દન, સુખડ

द्र० गन्धशब्दः ।

फलद–पुं–१११४–વૃક્ષ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* फलं ददाति फलदः ।

फलपाकावसानिका–स्त्री–१११७–ફળ પરિપક્વ થતાં જે વૃક્ષ નાશ પામે તે ઘઉં-જવ-ડાંગર આદિ.

* फलस्य पाकोऽवसानमस्याः फलपाकावसानिका ।

'फलपूर'–पुं–११५०–બીજોરુ.

द्र० बीजपूरशब्दः ।

'फलभूमि'–पुं–९४६–અકર્મભૂમિ.

फलवत्–पुं–१११६–ફળવાળું (વૃક્ષ).

☐ फलिन, फलिन् ।

* फलमस्ति अस्य फलवान्, मतुः ।

फलवन्ध्य–पुं–१११६–વાંઝિયું વૃક્ષ.

☐ अवकेशी, (अवकेशिन्) ।

* फलैर्वन्ध्यः फलवन्ध्यः ।

फलादन–पुं–१३३५–પોપટ.

द्र० प्रियदर्शनशब्दः ।

* फलानि अत्ति फलादनः । मेधाव्यपि ।

फलावन्ध्य–पुं–१११६–અવશ્ય ફળે તેવું વૃક્ષ.

☐ फलेग्रहि ।

* फलैरवन्ध्यः ।

फलिन्–पुं–१११६–ફળવાળું (વૃક્ષ).

☐ फलवत्, फलिन ।

* फलमस्ति अस्य इनि फली ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

फलिन-પું-૧૧૧૬-ફળવાળું (વૃક્ષ).

☐ फलवत्, फलिन् ।

* फलमस्ति अस्य 'फलबर्हा'-।७।२।१३।। इतीने फलिनः ।

फलिनी-સ્ત્રી-૧૧૪૯-સુગંધી ઘઉંલો.

द्र० प्रियङ्गुशब्दः ।

* फलति फलिनी, 'श्याकठि'-(उणा-२८२) ।। इति बहुवचनादिनः ।

'फली'-સ્ત્રી-૧૧૪૯-સુગંધી ઘઉંલો.

द्र० प्रियङ्गुशब्दः ।

फलेग्रहि-પું-૧૧૧૬-અવશ્ય ફળે તેવું વૃક્ષ.

☐ फलावन्ध्य ।

* फलानि गृह्णाति फलेग्रहिः, 'रजः फलेमलाद्-ग्रहः'-।५।१।९८।। इति इः ।

'फलेरुहा'-સ્ત્રી-૧૧૪૪-કાંકચ.

द्र० पाटलशब्दः ।

फलोदय-પું-૮૭-(શે.-૩)-દેવલોક.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

फल्गु-સ્ત્રી-૧૧૩૩-કાળા ઉંબરાનું વૃક્ષ, ધુલરડો.

☐ काकोदुम्बरिका, मलयु, जघनेफला ।

* फलति फल्गुः, 'फलिवलि'-(उणा-७५८) इति गुः । स्त्रीलिङ्गः ।

फल्गु-ન.-૧૪૪૬-અસાર, નકામું, ફાલતું.

☐ असार ।

* फलति-विशीर्यते फल्गु, 'फलिवल्लि'-(उणा-७५८)।। इति गुः ।

फल्गुनाल-પું-૧૫૩-(શે. ૨૩) ફાગણ મહીનો.

☐ फाल्गुन, फाल्गुनिक, तपस्य, (तपस्यवत्) ।

फल्गुनीभव-પું-૧૧૮-ગુરુ, બૃહસ્પતિ.

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

* फल्गुन्यामुत्तरफल्गुन्यां भवति फल्गुनीभवः ।

फाणित-પું-ન.-૪૦૩-સાકર, શેરડીના રસની ગોળ કરતાં પાતળી બનાવટ.

☐ मत्स्यण्डी, (मत्स्याण्डी, मत्स्याण्डिका, मत्स्यण्डिका) ।

* फण्यते द्रवत्वात् फाणितं खण्डश्रोतः, पुंक्लीबलिङ्गोऽयम्, यद् **वाचस्पतिः**-फाणितमस्त्रियाम् ।

फाण्ट-ન.-૧૪૮૧-ઔષધને રાત્રે પાણીમાં પલાળી સવારે ગાળી લેવું તે.

* फणतीति 'क्षुब्धविरिब्ध-' ।५।४।७०।। इति क्ते निपातनात् फाण्टम्, यदश्रपितम्, अपिष्टम्, उदकसम्पर्कमात्राद्विभक्तरसमौषधं कषायादि अग्निना तप्तं यदीषदुष्णं तत् फाण्टमित्येके, यथा 'फाण्टाभिरद्-भिराचमेद्' इति कदुष्णाभिरित्यनायासो गम्यते, अना-यासः पुरुषोऽन्यो वा फाण्टशब्देनाऽभिधीयते इत्यन्ये, यथा 'फण्टाश्रित्रास्त्रपाणयः' इति ।

फाल-પું-૮૯૧-કોસ, હળનું લોખંડી ફળ.

☐ कृषक, कुशिक, फल ।

* फलति-विशीर्यते भूमिरनेन फालः ।

फाल-પું-૨૨૫-(શે. ૭૭) બળદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

फाल-ન.-૬૬૯-વસ્ત્ર-કપાસમાંથી બનેલું હોય તે.

☐ कार्पास, बादर ।

* फलं सस्यं तज्जं कार्पासादि (फालम्) ।

(फाल)-પું-૧૦૩૯-લોઢાની કોશ.

☐ कुशी ।

* यत् **शाश्वतः**-'कुशो दर्भः कुशी फालः' ।

फाल्गुन-પું-૧૫૩-ફાગણ મહીનો.

☐ फाल्गुनिक, तपस्य, (तपस्यवत्), [फल्गु-नाल शे. २३] ।

* फाल्गुनी-पौर्णमासी अस्य फाल्गुनः ।

फाल्गुन-પું-૭૦૮-અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* फलति फल्गुनः, 'फलेगो'न्तश्च-' (उणा-२९१) इत्युनः, प्रज्ञादित्वात् स्वार्थेऽणि फाल्गुनः, फल्गुन्योर्जात इति वा ।

फाल्गुनानुज-પું-૧૫૩-(શે૦ ૨૩) ચૈત્ર મહીનો.

☐ चैत्र, मधु, चैत्रिक [मोहनिक, कामसख शे. २३] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

फुल्ल–न.–११२७–ખીલેલું (પુષ્પ).

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* फलति–विशीर्यते फुल्लम्, 'अनुपसर्गाः क्षीवः–' ।४।२।८०।। इति क्ते निपात्यते ।

फुल्लक–न.–३०४–(શે. ८९) આશ્ચર્ય–અદ્ભુત-રસનો સ્થાયી ભાવ.

द्र० अद्भुतशब्दः ।

फेन–પું–१०७७–સમુદ્ર ફીણ.

द्र० अब्धिकफशब्दः ।

* स्फायते फेनः, 'दिननग्न–' (उणा २६८) ।। इति ने निपात्यते ।

फेनिल–પું–११३८–અરીઠાનું ઝાડ.

☐ अरिष्ट ।

* फेनाः सन्त्यस्य फेनिलः, 'प्रज्ञापर्णोदक-फेनाद्'–।७।२।२२।। इतीलः ।

फेरण्ड–પું–१२८९–શિયાળ.

द्र० क्रोष्टृशब्दः ।

* 'फे' इति रणति फेरण्डः, 'पिचण्ड'–(उणा–१७६) ।। इत्यण्डे निपात्यते ।

फेरव–પું–१२८९–શિયાળ.

द्र० क्रोष्टृशब्दः ।

* 'फे' इति रवोऽस्य फेरवः ।

फेरु–પું–१२८९–શિયાળ.

द्र० क्रोष्टृशब्दः ।

* 'फे' इति रौति फेरुः, पृषोदरादित्वात् ।

फेला–સ્ત્રી–४२७–એઠું, જમતાં વધેલું.

☐ भुक्तसमुज्झित, (भुक्तोच्छिष्ट) पिण्डोलि, फेलि ।

* फेल्यते–त्यज्यते फेला, 'क्तेटः–' ।५।३। १०६।। इत्यः ।

फेलि–સ્ત્રી–४२७–એઠું, જમતાં વધેલું.

द्र० फेलाशब्दः ।

* फेल्यते फेलिः, स्त्रीलिङ्गः, "नाम्युपान्त्य–" (उणा–६०९) ।। इति किः ।

ब

बक–પું–१३३२–બગલો.

☐ कह्व, बकोट ।

* वक्तीति बकः, न्यङ्क्वादित्वात् कत्वं ।

बकनिषूदन–પું–७०८–ભીમ.

द्र० किर्मीरनिषूदनशब्दः ।

* बक इव शाठ्येन बकः, तस्य निषूदनः बक-निषूदनः ।

बकुल–પું–११३५–ઓરસલી.

☐ केसर, 'केशर' ।

* बङ्कते पुष्पैर्बकुलः "स्थावङ्कि"-(उणा–४८६) इत्युलो नलुक् च ।

बकेरु–स्त्री–१३३३–(શિ. १२०)–બગલી.

द्र० बलाकाशब्दः ।

बकेरुका–स्त्री–१३३३-(શિ. १२०)–બગલી.

द्र० बलाकाशब्दः ।

बकोट–પું–१३३२–બગલો.

☐ बक, कह्व ।

* वक्ति बकोटः "कपोटबकोट–" (उणा-१६१) इत्योटे निपात्यते ।

बङ्ग–પું–९५७–બંગાલદેશ.

☐ हरिकेलीय ।

* बङ्गन्ति बङ्गाः ।

'बदरा'–स्त्री–११३९–કપાસનો છોડ.

द्र० कर्पासशब्दः ।

बटु–પું–८१३–બટુક, જનોઇ ધારણ કરનાર બાલક.

☐ वटु, माणवक ।

'बडिश'–स्त्री–न.–९२९–માછલાં પકડવાનો આંક-ડો, ગરલ.

☐ वडिश, मत्स्यवेधन ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बदरी-स्त्री-११३८-બોરડી.

द्र० कर्कन्धुशब्दः ।

* 'बद स्थैर्ये' बदति बदरी 'ऋच्छिचटि'-(उणा-३९७) ॥ इत्यरः ।

बदरीवासा-स्त्री-२०५-(शे. ५१) પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

बद्ध-पुं-४३८-કેદી, બંધાયેલ.

द्र० कीलितशब्दः ।

* बध्यते स्म बद्धः ।

बधिर-पुं-४५४-બહેરો.

द्र० अकर्णशब्दः ।

* बध्नाति कर्णौ बधिरः 'शुषीषि'-(उणा-४१६) इति किदिरः ।

बन्दिन्-पुं-७९४-સ્તુતિ મંગલ પાઠ બોલનાર-ભાટ, ચારણ.

☐ सूत, मङ्गलपाठक ।

* बन्दते स्तौति बन्दी, ग्रहादित्वाद् णिन् ।

बन्दी-स्त्री-८०६-કેદી.

☐ ग्रहक, प्रग्रह, उपग्रह ।

* वन्दते स्तौति भयेन बन्दी, हठाकृष्टा स्त्री, बलवतो हस्ते क्षिप्तो राजपुत्रादिश्च, **यदाहुः** 'बन्दी स्यात् पणबन्धस्थः' इति अचि गौरादित्वात् ङीः ।

बन्ध-पुं-५६४-શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* बध्यते पञ्चभिर्भूतैर्बन्धः ।

बन्धक पुं-८८२-લેણદાર ને ઘેર ગીરવે મૂકેલ વસ્તુ.

☐ आधि ।

* बध्यते संबध्यते बन्धकः, 'दृकृनृ'-(उणा-२७) इत्यकः ।

बन्धकी-स्त्री-५२८-અસતી, કુલટા સ્ત્રી.

द्र० अविनीताशब्दः ।

* बध्नाति चित्तं बन्धकी "दृकृ-" (उणा-२७) इत्यकः ।

बन्धन-न.-४३९-બન્ધન.

☐ उद्दान ।

* बध्यतेऽनेन बन्धनम् ।

बन्धन-न.-१२७४-દામણુ, પશુઓને બાંધવાનું દોરડું.

☐ दामन्, संदान ।

* बध्यतेऽनेन बन्धनम् ।

बन्धनग्रन्थि-पुं-९३१-મૃગાદિ બાંધવા માટેની ગાંઠ, પાશ, જાળ.

☐ पाश ।

* मृगादीनां बन्धनाय ग्रन्थिः बन्धनग्रन्थिः ।

बन्धु-पुं-५६१-સ્વજન.

☐ बान्धव, स्व, ज्ञाति, स्वजन, सगोत्र ।

* बध्नाति स्नेहं बन्धुः, 'भृमृतृ'-(उणा-७९६) इत्युः ।

'बन्धुक'-पुं-११४९-બપોરીઓ.

द्र० बन्धुजीवकशब्दः ।

बन्धुजीवक-पुं-११४९-બપોરીયાનું ઝાડ.

☐ बन्धूक, 'रक्तक, बन्धुक' ।

* जीवानां बन्धुः, बन्धून् जीवयति वा बन्धुजीवकः ।

बन्धुता-स्त्री-१४२२-બંધુઓનો સમૂહ.

* बन्धूनां समूहो बन्धुता "ग्रामजनबन्धुगजसहायात् तल्"-।६।२।२८॥

बन्धुदा-स्त्री-५२९-(शे. ११२) અસતી કુલટા સ્ત્રી.

द्र० अविनीताशब्दः ।

बन्धुर-न.-१४४४-સુંદર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* बध्नाति मनो बन्धुरम् "वाश्यसि"-(उणा-४२३) इत्युरः ।

बन्धुर-न.-१४६८-સ્વાભાવિક ઊંચું.

☐ उन्नतानत, 'बन्धूर' ।

* बध्नाति गतिं बन्धुरम् ।

बन्धुल-पुं-५४८-વ્યભિચારિણી સ્ત્રી નો પુત્ર.

☐ बान्धकिनेय, कौलटेर, असतीसुत, (कौलटेय)।

* बन्धून् लाति बन्धुलः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बन्धूक-पुं-११४९-બપોરીયાનું ઝાડ.

☐ बन्धुजीवक, 'रक्तक, बन्धुक' ।

* बध्नाति चित्तं बन्धूकः 'मृमन्यञ्जि'-(उणा-५८) इत्युकः ।

'बन्धूकपुष्प'-पुं-११४४-અસન વૃક્ષ.

'बन्धूर'-न.-१४६८-સ્વાભાવિક ઊંચુ.

☐ बन्धुर, उन्नतानत ।

बन्ध्य-न.-१५१६-વ્યર્થ, નિષ્ફલ.

* वन्ध्य, मोघा, अफल, मुधा ।

बप्पीह-पुं-१३२९-ચાતક પક્ષી.

द्र० चातकशब्दः ।

* नभोऽम्बुपानाद् वाः पानमीहते बप्पीहः, पृषोदरादित्वात् ।

बभ्रु-पुं-२२७-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* बिभर्ति विश्वं बभ्रुः 'हनिया'-(उणा-७३३) इति कुः द्वित्वं च ।

बभ्रु-पुं-४५३-ટાલીઓ.

द्र० ऐन्द्रलुप्तिकशब्दः ।

* बिभर्ति निष्केशितां बभ्रु, "हनिया'-(उणा-७३३) इति किदुर्द्वित्वम् ।

बभ्रु-पुं-१३०२ નોળિયો.

☐ नकुल, पिङ्गल, सर्पहन् ।

* बिभर्ति बभ्रुः "हनिया-"(उणा-७३३) इति किदुर्द्वित्वम् च ।

बभ्रु-पुं-१३९७-લાલમિશ્રિત પીળો વર્ણ.

द्र० कडारशब्दः ।

* बिभर्ति बभ्रुः ।

बर्कर-पुं १२७६-યુવાન બકરો.

☐ वर्कर ।

बर्बर-पुं ९३२-પામર, નીચ.

द्र० इतरशब्दः ।

* वृणोति बर्बरः-"कृगृशृ"-(उणा-४४१) इति वरट् ।

बर्बरी-स्त्री-५७०-(शे. ११९) કેશ રચના, અંબોડો.

☐ कबरी, केशवेष ।

बर्ह-पुं न.-११२३-પત્ર, પાંદડું.

द्र० छदशब्दः ।

* बर्हते बर्हं पुंक्लीबलिङ्गः ।

बर्ह-पुं-न.-१३२०-મોરનું પીછું.

द्र० कलापशब्दः ।

* बर्हते नृत्येनोर्ध्वीभवति बर्हं पुंक्लीबलिङ्गः ।

बर्हिःशुष्मन्-पुं-१०९९-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* बर्हिर्दर्भः शुष्म बलमस्य बर्हिः-शुष्मा । बर्हते वर्धते बर्हिरिति व्यस्तम्, यथा बर्हिर्मुखा देवाः, शुष्यत्यनेन शुष्मा यथा- शुष्मणि प्रणयनाभिसंस्कृते इति ।

बर्हिण-पुं-१३१९-મોર.

द्र० केकिन्शब्दः ।

* बर्हाणि सन्त्यस्य बर्हिणः "फलबर्हाद्-" ॥७॥२॥१३॥ इतीनः- बर्हतीति वा "द्रुहवृहि-" (उणा-१९४) इतीणः, शिखादित्वादिनि बर्हीति वा ।

बर्हिर्ध्वजा-स्त्री-२०५-(शे. ४०)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

बर्हिन्-पुं-१३२०-(शि. ११७)-મોર.

द्र० केकिन्शब्दः ।

बर्हिर्ज्योतिष्-पुं-१०९९-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* बर्हिषो दर्भा ज्योतिरस्य बर्हिर्ज्योतिः ।

बर्हिर्मुख-पुं-८८-દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

* बर्हिरग्निर्मुखमेषांबर्हिर्मुखाः ।

बर्हिर्मुष्टि-पुं-८३५-દર્ભનું આસન.

☐ विष्टर ।

* बर्हिषां दर्भाणां मुष्टिर्बर्हिर्मुष्टिः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

'**बर्हिरुत्क**'-પું-૧૧૦૦-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

बर्हिरुत्थ-પું-૧૧૦૦-(શિ.-૯૯)-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

बर्हिष्-ન.-૮૨૦-યજ્ઞ.

द्र० अध्वरशब्दः ।

* बृंहति वर्धते धर्म्मोऽत्र बर्हिः, क्लीबलिङ्गः "बंहिबृंहेर्नलुक् च" (उणा-९९०) इतीस् ।

बर्हिष्-પું-ન.-૧૧૯૨-દર્ભ, દાભ.

☐ दर्भ, कुशा, कुथ, पवित्र ।

* बृंहति बर्हिः, पुंक्लीबलिङ्गः, "बंहिबृंहेर्नलुक् च"-(उणा-९९०) इतीस् ।

बर्हिष-પું-૧૧૦૦-(શિ. ૯૯)-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

'**बर्हिष्ठ**'-ન.-૧૧૫૮ સુગંધીવાળો.

द्र० जलशब्दः ।

बल-પું-૧૭૪-ઇન્દ્રનો શત્રુ.

* बलति बलः ।

बल-પું-૨૨૪-બલદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* बलभद्रैकदेशो बलः, भीमवत्, बलमस्यास्तीति वा ।

बल-ન.-૬૨૯-વીર્ય, શુક્ર.

द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।

* बलति बलम् ।

बल-પું-૬૯૭-બલદેવ.

* बलमस्त्येषां बलः, बलदेवैकदेशो वा ।

बल-ન.-૭૧૪-લશ્કર, રાજ્યના સાત અંગ પૈકી સાતમું અંગ.

* बलं सैन्यम् ।

बल-ન.-૭૪૫-સૈન્ય.

द्र० अनीकशब्दः ।

* बलति प्राणिति बलम् ।

बल-પું-ન.-૭૯૬-પરાક્રમ.

द्र० ऊर्ज्जशब्दः ।

* बलत्यनेन बलं पुंक्लीबलिङ्गः "वर्षादयः क्लीबे" ॥५।३।२९॥ इत्यल् ।

बलदेव-પું-૨૨૫-બલદેવ, કૃષ્ણના મોટા ભાઇ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* बलेन दीव्यति बलदेवः ।

बलदेवस्वसृ-સ્ત્રી-૨૦૫-(શે.-૬૧)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

(**बलद्विष्**)-પું-૧૭૫-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

बलभद्र-પું-૨૨૫-બલદેવ, કૃષ્ણના મોટા ભાઈ,

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* बलेन भद्रो बलभद्रः ।

बलवत् अ.-૧૫૩૫-અતિશય, ઘણું.

☐ सुष्ठु, किमुत, अतीव, निर्भर ।

* बलं वाति बलवत् "संश्चद्वेहत्-" (उणा-८८२) इति निपात्यते यथा-"बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्ययं चेतः" ।

बलवत्-પું-૪૪૯-બલવાન, પુષ્ટ.

☐ अंसल, बलिन्, निदिग्ध, मांसल, उपचित ।

बलहीनता-સ્ત્રી-૩૧૯-ગ્લાનિ, બલહીનપણું.

☐ ग्लानि ।

* बलहीनता बलापचयः ।

बला-સ્ત્રી-૪૫-શ્રી કુંથુનાથ ભ. ની શાસનદેવી.

* बलमस्त्यस्या बला ।

बलाक-પું-૧૩૩૩-બગલાની એક જાત.

☐ बलाहक ।

* "शलिबलि-" (उणा-३४) इत्याके बलाकः, पुंस्ययम्, यद् **वाचस्पतिः** बलाकस्तुबलाहकः । पुंध्वजेऽपि स्त्रीलिङ्ग एवायम् इति **लिङ्गानुशासनकृतः** ।

बलाका-સ્ત્રી-૧૩૩૩-બગલી.

☐ विसकण्ठिका, (बिसकण्ठिका) [विसकण्टिका, बकेरुका, बकेरु शि. १२०] ।

* बलमकति बलाका ।

बलाङ्गक-પું-૧૫૬-વસંત ઋતુ.

द्र० इष्यशब्दः ।

* बलं वीर्यमङ्गेऽस्माद् बलाङ्गकः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बलाटर-पुं-११७२-મગ.
☐ मुद्ग, प्रथन, लोम्य, हरित, हरि ।
* बलमटति बलाटः ।
बलात्कार-पुं-८०४-બલાત્કાર, જુલમ.
☐ प्रसभ, हठ ।
* 'बलादित्यव्ययं हठार्थे' बलात् करणं बलात्कारः ।
बलाश-पुं-४६२-કફ.
द्र० कफशब्दः ।
* बलमश्नाति बलाशः ।
बलाहक-पुं-१६४-મેઘ, વાદળ.
द्र० अभ्रशब्दः ।
* बलन्ति जीवन्त्यनेन बलाहकः "बलिबिलि-" (उणा-८१) इत्याहकः, वारिणो वाहको वा पृषोदरादित्वात् ।
बलाहक-पुं-१३११-નાગ.
* बलते बलाहकः ।
बलाहक-पुं-१३३३-બગલા ની એક જાત.
☐ बलाक ।
* बलति बलाहकः "बलिबिलि"-(उणा८१) इत्याहकः ।
बलि-पुं-२२१-વિષ્ણુનોવધ્ય રાક્ષસ.
* बलति बलिः "पदिपठि-" (उणा-६०७) इति इः ।
बलि-पुं-स्त्री-४४९-બલિદાન.
☐ उपहार ।
* बलत्यनेन बलिः, पुंस्त्रीलिङ्गः "पदिपठि-" (उणा-६०७) इतीरः ।
बलि-पुं-६९९-છટ્ઠા પ્રતિવાસુદેવ.
* बलति प्राणिति बलिः ।
बलि-पुं-स्त्री-७४५-મહેસૂલ, કર.
☐ कर, भागधेय ।
* बलन्त्यनेन बलिः, पुंस्त्रीलिङ्गः "पदिपठि-" (उणा-६०७) इतीः ।
बलि-पुं-स्त्री-८२२-ભૂતયજ્ઞ, બલિદાન.
☐ भूतयज्ञ ।
* बलन्त्यनेनेति बलिः, पुंस्त्रीलिङ्गः ।
बलि-पुं-२९४-(शे. ८६)-ઝાલર, ઘંટડી.
☐ धूमल ।
बलित-न.-४२०-(शे. १०२)-કાળા મરી
द्र० कृष्णभूषणशब्दः ।
बलिन्-पुं-४४८-બલવાન, પુષ્ટ.
द्र० अंसलशब्दः ।
* बलमस्त्यस्य बली, बलवानपि ।
बलिन्-पुं-११७१-અડદ.
☐ माष, मदन, नन्दिन्, वृष्य, बीजवर ।
* बलं रेतोऽस्त्यत्र बली ।
बलिन्-पुं-२२५-(शे, ७७)-બલદેવ.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।
बलिन्दम-पुं-२१९-(शे. ६४) વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
बलिपुष्ट-पुं-१३२२-(शे. ११८)કાગડો.
द्र० अन्यभृत्शब्दः ।
बलिबन्धन-पुं-२२१-વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
बलिभुज्-पुं-१३२२-કાગડો.
द्र० अन्यभृत्शब्दः ।
* बलिं भुङ्क्ते बलिभुक्, वैश्वदेवभागार्हत्वात्, बलिपुष्टोऽपि ।
'बलिमुख'-पुं-१२९२-વાંદરો.
द्र० कपिशब्दः ।
बलिवेश्मन्-पुं-१३६३-પાતાલ.
द्र० अधोभुवनशब्दः ।
* बलेर्वैरोचनासुरस्य वेश्म बलिवेश्म ।
बलिश-न.-१११९-ગાંઠમાંથીનીકળેલો અંકુર.
*बलति प्राणिति बलिशं 'बलेर्णिद्वा" (उणा-५३६) इतीशः ।
बलीमुख-पुं-१२९२-વાનર, વાંદરો.
द्र० कपिशब्दः ।
* बल्यस्त्वक्संकोचा मुखेऽस्य बलिमुखः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बलीवर्द-पुं-१२५७-બળદ.

द्र० ऋषभशब्दः ।

* बलं वर्धयति बलीवर्दः पृषोदरादित्वात् बलीं वृणाति वा ।

'बष्कयणी'-स्त्री-१२६७-લાંબાવખત ની વિયાયેલી ગાય.

द्र० बष्कयिणीशब्दः ।

बष्कयिणी-स्त्री-१२६९-લાંબાવખત ની વિયાયેલી ગાય.

☐ प्रौढवत्सा, (चिरप्रसूता), 'बष्कयणी' ।

* बस्कतेऽतिक्रामति बष्कयश्चिरकालः "गयहृष्टदया"- (उणा-३७०) इति निपात्यते, सोऽस्त्यस्या बष्कयिणी ।

'बस्त'-पुं-१२७५-બકરો.

द्र० अजशब्दः ।

बस्ति-पुं-स्त्री-६०६-મૂત્રાશય.

☐ मूत्रपट, मूत्राशय ।

* वसत्यस्यां मूत्रं बस्तिः पुंस्त्रीलिङ्गः 'लुञ्ञा'-(उणा-६४६) इति तिः, वस्तयत इति वा "स्वरेभ्य इः"-(उणा-६०६) ।

बस्तिमल-न.-६३३-મૂત્ર, પેશાબ.

☐ मूत्र, मेह, प्रस्राव, नृजल, स्रव ।

* बस्तेर्मलं बस्तिमलम् ।

(बहल)-न.-१४३७-ઘટ, નિરંતર.

द्र० अविरलशब्दः ।

बहिर्द्वार-१००७-તોરણ.

☐ तोरण ।

* द्वाराग्रे स्तम्भोपरिनिबद्धं बहिर्द्वारम् ।

बहिश्चर-पुं-१३५२-કરચલો, જલજન્તુ.

द्र० कुरचिल्लशब्दः ।

* जलाद् बहिश्चरति तरीतुमनभिज्ञत्वाद्बहिश्चरः ।

बहिस्-अ.-१५४१-બહાર.

* बंहते बहिः "बंहिवृंहेर्नलुक् च" "(उणा-९९०) इतीस् । यथा-ग्रामाद् बहिर्वसति ।

बहु-न.-१४२५-બહુ, ઘણું.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* बहति बहु "भिवहि"- (ऊणा-७२६) इति उः ।

बहु-न.-१४३०-વિશાલ, મોટું.

द्र० उरुशब्दः ।

* बहति बहु ।

बहुकर-पुं-३६३-ખળું સાફ કરનાર, ઝાડું કાઢનાર.

द्र० खलपूशब्दः ।

* बहु करोति बहुकरः संमार्जकः, बहुधान्यार्जक इत्यन्ये ।

बहुकरी-पुं-स्त्री-१०१६-સાવરણી.

☐ शोधनी, संमार्जनी, वर्धनी, समूहनी, [पवनी शि. ८९] ।

* बहु करोति बहुकरी पुंस्त्रीलिङ्गः ।

बहुगर्ह्यवाच्-पुं-३४७-વાચાલ, બહુ નિંદ્ય ભાષણ કરનાર.

☐ जल्पाक, वाचाट, वाचाल ।

* बहु निःसारतया गर्ह्या वागस्य बहुगर्ह्यवाक् ।

बहुत्वक्क-पुं-११४४-ભોજપત્રનું વૃક્ષ.

☐ भूर्ज, मृदुच्छद, 'चर्मिन्, मृदुत्वच्' ।

* बह्व्यस्त्वचोऽस्य बहुत्वक्कः ।

बहुदुग्धा-स्त्री-१२६९-ઘણાં દૂધવાળી ગાય.

☐ वञ्जुला ।

* बहु प्रचुरं दुग्धमस्या बहुदुग्धा ।

बहुधान्यार्जक-पुं-३६३-(शि.२४)-ઘણું ધાન્ય પેદા કરનાર.

द्र० खलपूशब्दः ।

बहुपाद्-पुं-११३२-વડનું ઝાડ.

☐ न्यग्रोध, वट, वैश्रवणालय ।

* बहवः पादा मूलान्यस्य बहुपात् "सुसङ्ख्यात्" ॥७।३।१५०॥ इति पाद्भावः ।

बहुपुत्री-स्त्री-२०५-(शे.५९)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बहुप्रज–પું–૧૨૮૮–ભૂંડ.
द्र० आखनिकशब्दः ।
* बह्व्यः प्रजा अस्य बहुप्रजः ।

बहुप्रद–પું–૩૮૫–ઘણું આપનાર.
☐ स्थूललक्ष, दानशौण्ड ।
* बहु प्रदत्ते बहुप्रदः ।

बहुप्रसू–સ્ત્રી–૫૫૮–ઘણીવાર પ્રસવ કરનારી સ્ત્રી.
☐ क्रमिला ।
* बहून्यपत्यानि प्रसूते बहुप्रसूः ।

बहुभूजा–સ્ત્રી–૨૦૫–(શે. ૫૨)–પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

बहुमार्गी–પું–૯૮૮–ઘણા રસ્તા ભેગા થાય તેવું સ્થાન.
☐ चत्वर ।
* बहवो मार्गाः समाहृताः बहुमार्गी ।

बहुमूत्रता–સ્ત્રી–૪૭૦–પ્રમેહ રોગ.
☐ प्रमेह, [मेह शि० ३४] ।

बहुरूप–પું–૬૪૭–રાળ.
द्र० अग्निवल्लभशब्दः ।
* नानाकृतिगन्धत्वाद् बहुरूपः ।

बहुरूप–પું–૯૮–(શે. ૯) સૂર્ય.
द्र० अंशुशब्दः ।

बहुरूप–પું–૨૦૦–શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

बहुरूप–પું–૨૧૯–(શે. ૭૧)–વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

बहुरूप–પું–૧૪૬૯–(શિ. ૧૩૧)–વિવિધ પ્રકારનું.
द्र० बहुविधशब्दः ।

बहुल–પું–૧૪૭–કૃષ્ણપક્ષ.
☐ (असितपक्ष) ।
* बंहते वर्द्धते तमोऽस्मिन्निति बहुलः ।

बहुल–પું–૧૦૯૯–અગ્નિ.
द्र० अग्निशब्दः ।
* बंहते वर्धते बहुलः "स्थावङ्कि"–(उणा–४८६) इत्युलो न लुक् च ।

बहुल–ન.–૧૪૨૫–બહુ, ઘણું.
द्र० अदभ्रशब्दः ।
* बंहते बहुलम् "स्थावङ्कि"–(उणा–४८६) इत्युलो न लुक् च, बहु लातीति वा बहुलः ।

बहुलग्रीव–પું–૧૩૨૦–(શે.–૧૮૯) મોર.
द्र० केकिन्शब्दः ।

बहुला–સ્ત્રી–૧૦૯–કૃતિકા નક્ષત્ર.
☐ कृत्तिका, अग्निदेवा ।
* बंहन्ते खे बहुलाः "स्थावङ्कि"–'(उणा–४८६)' इत्यादिना उधः कित् न लुक् च "मघा अपकृत्तिका बहौ" (लिङ्गा–२६) इति । स्त्रीलिङ्गः, नित्यं बहुवचनान्तः ।

'बहुलीकृत'–પું–૧૧૮૩–છોડાંવિનાનું અનાજ.
☐ पूत, निर्बुसीकृत ।

बहुवर्णपुष्पवृष्टि–પું–૬૩–અરિહંતનો ૧૬ મો અતિશય, પંચવર્ણી ફુલોની વૃષ્ટિ.
* बहुवर्णानां पञ्चवर्णानां जानूत्सेधप्रमाणपुष्पाणां वृष्टिः स्यादिति षोडशः ।

बहुविध–પું–૧૪૬૯–ઘણાપ્રકારનું.
☐ विविध, नानारूप, पृथग्विध, [बहुरूप, पृथग्रूप, नानविध शि० ३१] ।
* बहु विधोऽस्य बहुविधः ।

बहुशृङ्ग–પું–૨૧૯–(શે. ૭૨) કૃષ્ણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

बहुसूति–સ્ત્રી–૧૨૬૮–ઘણી વખત પ્રસવ કરનારી ગાય.
☐ परेष्टु ।
* बह्वी सूतिरस्या बहुसूतिः ।

बाढ–ન.–૧૫૦૫–ઘણું અતિશય.
द्र० अतिमर्यादशब्दः ।
* वाह्यते स्म बाढम्, "क्षुब्धविरिब्ध"–॥४।४।७०॥ इति साधुः ।

बाण–પું–૨૨૧–વિષ્ણુનો વધ્ય અસુર.
* बाणयति युद्धाय रिपून् बाणः ।

बाण–પું-ન.–૭૭૮–બાણ, તીર.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* बणत्यस्मिन् पुङ्खा इति बाणः पुंक्लीबलिङ्गः व्यञ्जनाद् घञ् ।

(बाणजित्)–પું–૨૨૧–કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

(बाणधि)–પું–૭૮૨–બાણ રાખવાનું ભાથું.

द्र० उपासङ्गशब्दः ।

बाणपुर–ન.–૯૭૭–બાણાસુરનું નગર.

☐ देवीकोट, उमावन, कोटिवर्ष, शोणितपुर ।

* बाणाऽसुरस्य पुरं बाणापुरम् ।

बाणमुक्ति–પું–૭૮૦–ધનુષ્યમાં થી બાણ નું છોડવું તે.

☐ व्यवच्छेद ।

* बाणस्य धनुर्मन्त्राद् मुक्तिना मोक्षणं बाणमुक्तिः ।

बाणासन–ન.–૭૭૬–પણછ-ધનુષ્ય ની દોરી.

द्र० गुणशब्दः ।

* बाणाः अस्यन्तेऽनेन बाणासनम् ।

बादर–ન.–૬૬૯–કપાસમાં થી બનેલું વસ્ત્ર.

☐ कार्पास, (फाल) ।

* बदरस्य विकारो बादरम् ।

बादर–પું–૧૧૩૭–કપાસનો છોડ.

द्र० कर्पासशब्दः ।

* बदति स्थैर्यं भजते बादरः "जठर"–(उणा-४०३) इत्यरे निपात्यते ।

बादरायण–પું–૮૪૭–વ્યાસઋષિ.

द्र० कानीनशब्दः ।

* बादरस्यापत्यं बादरायणः नडादित्वादायनण् ।

बाध–ન.–૧૩૭૧–(शि. १२५) દુઃખ.

द्र० असुखशब्दः ।

बाधा–સ્ત્રી–૧૩૭૧–દુઃખ.

द्र० असुखशब्दः ।

* बाधनं बाधा "क्तेटः"–।५।३।१०६।। इत्यः घञि बाधोऽपि ।

बान्धकिनेय–પું–૫૪૮–વ્યભિચારિણીસ્ત્રીનો પુત્ર.

☐ बन्धुल, कौलटेर, असतीसुत, (कौलटेय) ।

* बन्धक्या अपत्यं बान्धकिनेयः "कल्याण्या-" ।६।१।७७।। इत्येयण् ।

बान्धव–પું–૫૬૧–સ્વજન.

☐ स्व, ज्ञाति, स्वजन, बन्धु, सगोत्र ।

* बन्धुरेव बान्धवः, प्रज्ञादित्वादण् ।

बाभ्रवी–સ્ત્રી ૨૦૫–(शि. ४९)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

बार्हस्पत्य–પું–૮૭૨–નાસ્તિક (ચાર્વાક).

☐ नास्तिक, चार्वाक, लौकायतिक, [लौकायितिक शि. ७६] ।

* बृहस्पतिना कृतं बार्हस्पत्यं शास्त्रम्, तत्र साधुर्बार्हस्पत्यः, बृहस्पतेरयं शिष्य इति वा "अनिदमि–" ।।६।१।७५।। इति ञ्यः ।

बाल–પું–૩૩૮–બાલક.

द्र० अर्भशब्दः ।

* बलति प्राणिति स्तन्येन बालः, ज्वलादित्वाण्णः ।

बाल–પું–૩૫૨–મૂર્ખ, અજ્ઞાની.

द्र० अमेधसूशब्दः ।

* बाल इव बालः ।

बाल–પું–૧૨૧૯–પાંચ વર્ષનો હાથી.

* बलति बालः ।

बालक्रीडनक–ન.–૬૮૮–ગેડી–બાલકોને રમવાનું સાધન.

द्र० गिरिशब्दः ।

* बालाः क्रीडन्त्यनेन बालक्रीडनकं ।

बालगर्भिणी–સ્ત્રી–૧૨૭૦–પ્રથમગર્ભિણી થયેલી ગાય.

☐ पलिक्नी, [मलिनी शि. ११२] ।

(बालगर्भिणी)–સ્ત્રી–૧૨૬૬–બાલ્ય વયમાં ગર્ભવતી થયેલી ગાય.

द्र० गर्भिणीशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बालचर्य–પું–૨૦૯–(શે.–૬૩)–કાર્તિકેય.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

बालमूषिका–સ્ત્રી–૧૩૦૧–નાનો ઉંદર.

☐ गिरिका, (खटाखु) ।

* 'खटाखुर्बालमूषिका' इति दुर्गः ।

बालसन्ध्याभ–સ્ત્રી–૧૩૯૬–કંઈક રાતો વર્ણ.

☐ अरुण ।

* बालसन्ध्याया इवाभा अस्य बालसन्ध्याभः ।

बालसात्म्य–ન.–૪૦૪–(શે.–૬૮)–દૂધ.

द्र० ऊधस्यशब्दः ।

बाला–સ્ત્રી–૩૩૩–કન્યા, કુમારી.

☐ वासू ।

बालिका–સ્ત્રી–૬૫૬–વાલી, કાનનું ભૂષણ.

बालिनी–સ્ત્રી–૧૦૮–અશ્વિની નક્ષત્ર.

☐ अश्विनी, अश्विकिनी दस्रदेवता अश्वयुज् ।

* बालाः केशाः सन्त्यस्या बालिनी ।

बालिश–પું–૩૫૧–મૂર્ખ.

द्र० अमेधस्शब्दः ।

* बलति प्राणिति जनन्यो बालिशः "बलेर्णिद् वा" (उणा–५३६) ॥ इति इशः ।

बाल्य–ન.–૩૩૯–બાલ્યાવસ્થા.

☐ शिशुत्व, शैशव ।

* बालस्य भावः कर्म वा बाल्यं, राजादित्वात् ट्यण ।

बाष्प–પું–ન.–૩૦૭–આંસુ.

द्र० अश्रुशब्दः ।

* बाधयते चक्षुरिति बाष्पः पुंक्लीबलिङ्गः, "रादिबाधिखनिहनेः ष् च" ॥ (उणा–२९९) ॥ इति पः ।

बाष्प–પું–ન.–૧૧૦૨–ગરમી.

☐ उष्मन् ।

* बाधते बाष्पः पुंक्लीबलिङ्गः "शादिबाधि"– ॥ (उणा–२९९) ॥ इति पः, षत्वं च ।

बाहु–પું–સ્ત્રી–૫૮૯–ભુજા, હાથ.

☐ भुज, प्रवेष्ट, दोस्, वाहा ।

* वहति बाहुः, पुंस्त्रीलिङ्गौ "मिवहि–" (उणा–७२६) इति णिदुः ।

बाहुचाप–પું–૬૦૦–(શે.–૧૨૫)–વામ, બંને હાથ આડા લાંબા કરે તેટલી લંબાઈ.

द्र० न्यग्रोधशब्दः ।

बाहुत्राण–ન.–૭૬૯–હાથનું બખ્તર.

☐ बाहुल ।

* बाहुस्त्रायतेऽनेन बाहुत्राणम् ।

बाहुदन्तेय–પું–૧૭૨–ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* बहुदन्त्या अपत्यं बाहुदन्तेयः ।

बाहुदा–સ્ત્રી–૧૦૮૬–બાહુદા નદી.

☐ आर्जुनी, सैतवाहिनी ।

* बाहुभिर्दीयते तीर्यते बाहुदा "क्वचित्"– ॥५।१।१७१॥ इति डः, बाहुदेन कार्तवीर्यार्जुनेनावतारितेत्यन्ये ।

बाहुभूषा–સ્ત્રી–૬૬૨–બાજુબંધ, કડું.

☐ केयूर, अङ्गद ।

(बाहुयुद्ध)–ન.–૭૯૯–ભુજાવડે યુદ્ધ કરવું તે.

☐ नियुद्ध ।

बाहुल–પું–૧૫૫–કાર્તિક માસ.

द्र० ऊर्जशब्दः ।

बाहुल–ન.–૭૬૯–હાથનું બખ્તર.

☐ बाहुत्राण ।

* बाहुं लाति बाहुलम् ।

(बाहुलेय)–પું–૨૦૮–કાર્તિકેય, શંકરનો પુત્ર.

द्र० उमासुतशब्दः ।

बाहुसम्भव–પું–૮૬૩–ક્ષત્રિય.

☐ क्षत्र, क्षत्रिय, राजन्य, राजन् ।

* ब्रह्मणो बाहुभ्यां संभवति बाहुसम्भवः, यद्

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

श्रुतिः- "बाहू राजन्यः कृतः" ।

बाहूपबाहुसन्धि-स्त्री-५९०-(शे. १२४)-કોણી.

द्र० कफणिशब्दः ।

बाह्यारामं-पुं-११९२-નગરની બહારનો બગીચો.

☐ पौरक ।

* पुरस्य बहिर्भव आरामो बाह्यारामः ।

'बाह्लिक'-पुं-१२३५-વાહલીક દેશના ઘોડા.

द्र० वाह्लिकशब्दः ।

'बाह्लीक'-पुं-१२३५-વાહલીક દેશના ઘોડા.

द्र० वाह्लिकशब्दः ।

'बिड'-न.-९४२-બીડલવણ, પકાવેલું મીઠું.

☐ विड, पाक्य ।

बिडाल-पुं-१३०१-બિલાડો.

द्र० ओतुशब्दः ।

* विड्यते आक्रुश्यते बिडालः "कुलिपलि-" (उणा-४७६) ॥ इति किदालः,बिलं दारयति वा, बिलान्नालात्याखूनिति वा, पृषोदरादित्वात्, बिला-न्यलति पर्याप्नोति वा, विरुद्धं लाल्यते वा, बिट आल-मस्य, अशुचित्वादिति वा ।

बिडालक-न.-१०५८-હરતાલ.

द्र० आलशब्दः ।

* बिडालनेत्रप्रतिकृतिर्बिडालकम् ।

बिडौजस्-पुं-१७१-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* वेवेष्टि विड् व्यापकं ओजोऽस्य बिडौजाः, पृषोदरादित्वात्, बिडं भेदकं ओजो यस्येति वा ।

बिन्दु-पुं-१०८९-પાણીનું ટીપું.

☐ पृषत्, पृषत, विप्रुष् ।

* 'बिदु अवयवे' बिन्दति बिन्दुः, पुंलिङ्गः "भृमृतृ"-(उणा-७१६) इत्युः ।

बिभीतक-त्रि.-११४५-બહેડા.

द्र० अक्षशब्दः ।

* बिभेत्यस्माद् बिभीतकः त्रिलिङ्गः "भियो द्वे च"-(उणा-७८) ॥ इति तकक्, बिभेदक इत्यन्ये ।

बिभेदक-पुं-११४५-(शि. १०३) બહેડા.

द्र० अक्षशब्दः ।

बिम्ब-पुं-न.-१०७-ચન્દ્રનું બિમ્બ.

☐ मण्डल ।

* बध्नाति रश्मिभिर्व्योमेति बिम्ब पुंक्लीबलिङ्गः, "डिनीबन्धि"-(उणा-३२५) इत्यादिना डिम्बः, बिम्बेति सौत्रो वा धातुः बिम्बति भाति बिम्बम् ।

बिम्बी-स्त्री-११८५-ટીંડોલા, ઘીલોડા નો વેલો.

द्र० तुण्डिकेरिकाशब्दः ।

* बध्नाति बिम्बी "डीनिबन्धि"-(उणा-३२५) ॥ इति डिम्बः ।

बिल-न.-१३६३-છિદ્ર.

द्र० कुहरशब्दः ।

* बिलति भिनत्ति बिलम् ।

बिलेशय-पुं-१३०३-સર્પ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

* बिले शेते बिलेशयः 'शयवासिवसे"-।३।२।२५॥ इति सप्तम्या अलुप् ।

बिल्व-पुं-११३५-બીલીનું ઝાડ.

☐ मालूर, श्रीफल, 'शाण्डिल्य, शैलूष' ।

* बिलति भिनत्ति बिल्वः "निघृषी"-(उणा-५५१) ॥ इति किद्वः ।

(बिस)-न.-११६५-કમલની નાળ.

☐ पद्मनाल, मृणाल, तन्तुल, विस, 'विश' ।

(बिसकण्डिका)-स्त्री-१३३३-બગલી.

द्र० बलाकाशब्दः ।

(बिसप्रसूत)-न.-११६१-કમલ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

'बिसिनी'-स्त्री-११६०-કમલનો વેલો.

द्र० नलिनीशब्दः ।

बीज-न.-६२९-શુક્ર, વીર્ય.

द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।

* वेति प्रजायतेऽनेनबीजं "वियो जक्"-(उणा-१२७) ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बीज–न.–१५१३–કારણ.

द्र० कारणशब्दः ।

* वेति बीजं "वियो जक्"–(उणा–१५७) ॥

बीजकोश–पुं–११६५–કમલના બીજનો ડોડો.

☐ वराटक, कर्णिका ।

* बीजानां पद्माक्षनाम्नां कोशो बीजकोशः ।

बीजकोशी–સ્ત્રી–११३०–શીંગ, બીજનો કોશ.

☐ शिम्बा, शिमि, शमि, शिम्बि, 'शिम्बी' ।

* कुशन्त्यस्यां कोशी, बीजानां कोशीव पिधायकत्वाद् बीजकोशी ।

बीजदर्शक–पुं–३३०–(शे. ९१) સૂચન કરનાર.

☐ सूत्रधार, सूचक, (स्थापक) ।

बीजपुष्पिका–स्त्री–११७८–જુવાર.

☐ यवनाल, योनल, जूर्णाह्वय, देवधान्य, जोन्नाला ।

* बीजाकारं पुष्पमस्या बीजपुष्पिका ।

बीजपूर–पुं–११५०–બીજોરુ.

☐ मातुलुङ्ग, 'फलपूर, रुचक,' [मातुलिङ्ग शि. १०४] ।

* बीजैः पूर्यते बीजपूरः ।

बीजरुह–पुं–१२०१–બીજમાંથી ઉત્પન્ન થાય તે ડાંગર વગેરે

* बीजात् सस्याद् रोहन्ति बीजरुहाः, आदिग्रहणाद् षष्टिकमुद्गादयः ।

बीजवर–पुं–११७१–અડદ.

☐ माष, मदन, नन्दिन्, वृष्य, बलिन् ।

* बीजेषु वरो बीजवरः, बीजं शुक्रं वृणोति वा ।

बीजसू–स्त्री–९३७–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः

* बीजानि सूते बीजसूः ।

बीजाकृत–न.–९६९–પ્રથમ વાવીને ખેડેલું ખેતર.

☐ उप्तकृष्ट ।

* अबीजं सबीजं बीजसंपन्नं बीजाकृतम् । "तीथशम्बबीजाद्"–|७|२|१३५|| इति डाच् ।

बीजिन्–पुं–५५६–पिता.

द्र० जनकशब्दः ।

* बीजमस्त्यस्य बीजी ।

बीजोदक–न.–१६६–(शे. ३०) પાણીના કરા.

द्र० करकशब्दः ।

बीज्य–पुं–७१३–વંશજ.

☐ वंश्य, वंशज ।

* बीजे साधुर्बीज्यः, यथा सूर्यबीज्यो रामः ।

बीभत्स–पुं–२९५–બીભત્સરસ-નવ રસ પૈકીએક રસ.

* बीभत्सा अस्त्यस्मिन् बीभत्सः ।

बीभत्स–पुं–७१०–અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* बीभत्सते बीभत्सः, बीभत्सुरपि ।

बीभत्सु–पुं–७१०–(शि. ६०) અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

(बुक्क)–न.–६२३–હૃદય.

द्र० बुक्कन्शब्दः ।

बुक्कन्–पुं–६२३–હૃદય.

☐ हृद्, हृदय, वृक्का, (बुक्क), सुरस, (अग्रमांस) ।

* बुक्कयते स्वादुत्वाद् मृग्यते बुक्का ॥ "उक्षितक्ष्य"–(उणा–९००) ॥ इत्यनन्तः पुंस्ययम् "क्तेटो–" ॥५।३।१०६॥ इत्यप्रत्यये तु बुक्का स्त्रियामाबन्तः, पुंलिङ्ग इति **गौड** ।

बुक्कन–न.–१४०७–કૂતરાનું ભસવું.

☐ भषण ।

* 'बुक्कभषणे' बुक्कयते इति बुक्कनम् ।

बुक्कस–पुं–९३३–ચાંડાલ.

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

* बुक्कति श्वाऽस्य बुक्कसः "फनस"–(उणा–५७३) इत्यसे निपात्यते, बुक्कामस्यतीति वा पुत् कुत्सितं कसति पुक्कस **इत्येके** बुक्कस **इत्यन्ये** श्वपचो डोम्बो बुक्कसो मृतप इत्यवान्तरभेदोऽत्र नाश्रितः ।

बुद्ध–पुं–२३२–સુગત, બુદ્ધ.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* बुध्यते तत्त्वादिना बुद्धः ।

बुद्ध–न.–१४९६–જાણેલું.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अवगतशब्दः ।

बुद्धि–સ્ત્રી–૩૦૮–અક્કલ, જ્ઞાન.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* बुध्यतेऽनया बुद्धिः ।

बुद्धिशक्ति–સ્ત્રી–૧૫૨૪–પ્રજ્ઞા સામર્થ્ય.

☐ निष्क्रम ।

* बुद्धिशक्तिरष्टधा-प्रज्ञासामर्थ्यं ।

बुद्धिसहाय–પું–૭૧૯–(શિ.૬૨) પ્રધાન, સલાહ–આપનાર મન્ત્રી.

☐ अमात्य, सचिव, मन्त्रिन्, धीसख, सामवायिक ।

बुद्धीन्द्रिय–ન.–૧૩૮૪–જ્ઞાનેન્દ્રિય, મન-એ-કાન એ આંખ ત્વચા જીભ અને નાક.

☐ 'धीन्द्रिय' ।

* बुद्धिहेतुरिन्द्रियं बुद्धीन्द्रियं स्पृश्यतेऽनेन स्पर्शनम् आदिग्रहणाद् रसनघ्राणचक्षुःश्रोत्राणीन्द्रियाणि गृह्यन्ते **यदवोचाम प्रमाणमीमांसायाम्**–"स्पर्शरसगन्धरूपशब्दग्रहणलक्षणानि स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुः–श्रोत्राणीन्द्रियाणि द्रव्यभावभेदानि ।

बुद्‌बुद–પું–૧૦૭૭–પાણીનો પરપોટો.

☐ स्थासक, (जलस्फोट) ।

* बुन्दति बुद्‌बुदः जलस्फोटः "कुमुद"–(उणा–२४४) इत्यदे निपात्यते ।

बुध–પું–૧૧૭–બુધ ગ્રહ.

द्र० ज्ञशब्दः ।

* बुध्यते बुधः ।

बुध–પું–૩૪૧–પંડિત, વિદ્વાન.

द्र० अभिरूपशब्दः

* बुध्यते बुधः ।

बुध–પું–૧૦૫–(શે. ૧૨) ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

बुध–પું–૨૩૫–(શે. ૮૧) બુદ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

बुधित–ન.–૧૪૯૬–જાણેલું.

द्र० अवगतशब्दः ।

"बुधृग् बोधने" इत्यस्य इटि बुधितम् ।

बुध्न–પું–૧૧૨૧–વૃક્ષનું મૂળ.

☐ मूल, अंह्रिनामन्, ब्रध्न ।

* बुध्यतेऽनेन बुध्नः "जीणशीदी–" ॥ (उणा २६१) इति किद् नः ।

बुभुक्षा–સ્ત્રી–૩૯૩–ભૂખ.

द्र० अशनायाशब्दः ।

* भोक्तुमिच्छा बुभुक्षा ।

बुभुक्षित–પું–૩૯૨–ભૂખ્યો.

☐ क्षुधित, जिघत्सु, अशनायित ।

* बुभुक्षा संजाताऽस्य–बुभुक्षितः ।

बुलि–સ્ત્રી–૬૦૯–સ્ત્રીનું ચિહ્ન, યોનિ.

द्र० अपत्यपथशब्दः ।

* बुलण् निमज्जने, बुल्यतेऽस्यां बुलिः स्त्रीलिङ्गः "नाम्युपान्त्य"–(उणा–६०९) ॥ इति किः ।

बुलि–સ્ત્રી–૬૧૨–ગુદા.

द्र० अधोमर्मन्शब्दः ।

* बुल्यते जनेषु बुलिः स्त्रीलिङ्गः ।

'बुष'–પું–૧૧૮૨–પરાળ.

☐ बुस, कडङ्गर ।

बुस–પું–ન.–૧૧૮૨–પરાળ.

☐ कडङ्गर, 'बुष' ।

* बुस्यते उत्कृज्यते बुसः पुंक्लीबलिङ्गः, स्थादित्वात्कः ।

बृहत्–ન.–૧૪૩૦–વિશાલ, મોટું.

द्र० उरुशब्दः ।

* बर्हति बृहत्, 'दुहिवृहि'–(उणा–८८४) इति कतृः ।

बृहतिका–સ્ત્રી–૬૭૨–ઉત્તરાસંગ, ખેસ.

☐ वैकक्ष, प्रावार, उत्तरासङ्ग ।

* बृहत्येव बृहतिका 'तनुपुत्राणुबृहती'–॥७।३।२३॥ इति स्वार्थे कः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बृहती–स्त्री–२८९–વિશ્વાવસુની વીણા.
* बृहत्वात् बृहती ।
'बृहती'–સ્ત્રી–૧૧૫૭ બેઠી ભોંય રીંગણી.
द्र० कण्टकारिकाशब्दः ।
बृहतीपति–પું–૧૧૯–ગુરુ (બૃહસ્પતિ).
द्र० आङ्गिरसशब्दः ।
* बृहत्याः पतिः बृहतीपतिः ।
बृहत्कुक्षि–પું–૪૫૦–મોટા પેટવાળો.
द्र० उदरिलशब्दः ।
* बृहत्कुक्षिरस्य बृहत्कुक्षिः ।
बृहद्भानु–પું–૧૦૯૭–અગ્નિ.
द्र० अग्निशब्दः ।
* बृहन्तो भानवो रश्मयोऽस्य बृहद्भानुः ।
बृहन्नट–પું–૭૦૯–અર્જુન.
द्र० अर्जुनशब्दः ।
* बृहंश्चासौ नटश्च बृहन्नटः ।
बृहस्पति–પું–૧૧૯–ગુરુ (બૃહસ્પતિ).
द्र० आङ्गिरसशब्दः ।
* बृहतां पति बृहत्पतिः इति वा बृहस्पतिः। "वर्चस्कादिष्ववस्करादयः"–।३।२।४८।। इति निपात्यते ।
बृंहित–ન.–૧૪૦૫–હાથીઓની ગર્જના.
☐ गर्ज, [गर्जा शि.-१२७] ।
* 'बृहुङ् शब्दे' बृंहणं बृंहितम् ।
बेडा–સ્ત્રી–૮૭૭–નૌકા, નાવ.
द्र० तरणीशब्दः ।
* विड्यते आक्रश्यतेऽस्यां बेडा ।
बैल्व–પું–૮૧૫–બીલુનો દંડ.
☐ सारस्वत, रौच्य ।
* बील्वस्य विकारोऽवयवो–वा बैल्वः ।
बोधकर–પું–૭૯૪–વૈતાલિક-રાજાઓને સવારમાં સ્તુતિ કરી જગાડનાર.
द्र० अर्थिकशब्दः ।
* बोधं प्रबोधं कुर्वन्तिमङ्गलपाठैर्बोधकरः ।
बोधि–પું–૨૩૫ (શે.૮૧)બુદ્ધ, સુગત.
द्र० अद्वयशब्दः ।
बोधि–પું–૧૩૨૫–(શે. ૧૯૨) કુકડો.
द्र० कुक्कुटशब्दः ।
बोधितरु–પું–૧૧૩૧–પીપળો.
द्र० अश्वत्थशब्दः ।
* बोधितरुः बोधिसत्त्वाख्यः, सर्वोपकारित्वात् ।
बोधिद्–પું–૨૫–અરિહંત,જિન.
द्र० अधीश्वरशब्दः ।
* बोधिः जिनप्रणीत धर्मप्राप्तिः तां ददाति बोधिदः ।
बोधिसत्त्व–પું–૨૩૨–બુદ્ધ, સુગત.
द्र० अद्वयशब्दः ।
* बोधिः सत्त्वमस्य बोधिसत्वः, यद् **व्याडिः** । 'बोधिः स्वबोधजं ज्ञानं तन्मयो बोधिसत्वकः ।'
बोधिसत्त्व–પું–૧૧૩૧–પીપળો.
द्र० अश्वत्थशब्दः ।
बोल–પું–૧૦૬૩-હીરાબોળ.
द्र० गन्धरसशब्दः ।
* बोल्यते बोलः ।
(बोहित्थ)–પું–૮૭૬–વહાણ.
☐ यानपात्र, वहित्रक, वहन, पोत, बोहित्थ, [प्रवहण शि.७७] ।
(बौद्ध)–પું–૮૬૧–બુદ્ધનો અનુયાયી.
☐ शून्यवादिन्,सौगत ।
बौध પું-૭૦૧–પુરુરવા રાજા.
☐ पुरुरवस्, ऐल, उर्वशीरमण ।
* बुधस्यायं बौध ।
ब्रध्न–પું–૯૬–સૂર્ય.
द्र० अंशुशब्दः ।
* बध्नाति तेजसा दृष्टीरिति ब्रध्नः 'दिननग्न'–(उणा–२६८) ।। इत्यादिना निपातः ।
'ब्रध्न'–પું–૧૧૨૧–વૃક્ષનું મૂળ.
☐ मूल, बुध्न, अंह्रिनामन् ।
(ब्रह्मचर्य)–ન.–૮૧–બ્રહ્મચર્ય, પાંચ યમ પૈકી ચોથો યમ.
☐ ब्रह्मन् ।
ब्रह्मचारिणी–સ્ત્રી–૨૦૫-(શે.૫૫)પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ब्रह्मचारिन्-पुं-२०८-કાર્તિકેય.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

* ब्रह्म चरतीत्येवंशीलो ब्रह्मचारी ।

(ब्रह्मचारिन्)-पुं-८०७-બ્રહ્મચર્ય આશ્રમ-ચાર આશ્રમ પૈકી પહેલો આશ્રમ.

ब्रह्मचारिन्-पुं-८०८-બ્રહ્મચારી, મન વાણી, કાયાથી વિષય સેવનનો ત્યાગ કરનાર.

☐ वर्णिन् ।

* ब्रह्म वेदाः ब्रह्म तपः, ब्रह्म ज्ञानं च शाश्वतं तच्चरत्यर्जयत्यवश्यं ब्रह्मचारी ।

ब्रह्मज-पुं-(બ.વ.)-९३-વૈમાનિક દેવ.

* ब्रह्म ब्रह्मलोकोऽभिधीयते भीमो भीमसेन इति न्यायादिति तत्र जाताः ब्रह्मजाः ।

ब्रह्मण्य-पुं-१२१-(शे. १६) શનિગ્રહ.

द्र० असितशब्दः ।

ब्रह्मत्व-न.-८४१-બ્રહ્મપણું, શુદ્ધચૈતન્ય સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ.

☐ ब्रह्मभूय, ब्रह्मसायुज्य ।

* ब्रह्मणो ज्ञानस्य भावो-ब्रह्मत्वं ।

ब्रह्मदत्त-पुं-६९४-બ્રહ્મદત્ત (૧૨ માં ચક્રવર્તી).

☐ ब्रह्मसूनु ।

* ब्रह्मा एनं देयात् ब्रह्मदत्तः 'तिक्कृतौ नाम्नि' इति क्तः ।

ब्रह्मन्-पुं-४२-શ્રી શીતલનાથ ભ. ના શાસનદેવ.

* बृंहति वर्धते प्रभावोऽस्मिन्निति ब्रह्मा ।

ब्रह्मन्-पुं-न.-७४-મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः ।

* बृंहति वर्धतेऽस्मिन्नानन्द इति ब्रह्म पुंक्लीबलिङ्गः ।

ब्रह्मन्-न.-८१-બ્રહ્મચર્ય, પાંચ યમ પૈકી ચોથો યમ.

☐ ब्रह्मचर्यं ।

* ब्रह्मेति ब्रह्मचर्यं मैथुनत्यागः ।

ब्रह्मन्-पुं-२१२-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* बृंहन्ति वर्धन्ते चराचराणि भूतान्यत्र ब्रह्मा पुंक्लीबलिङ्गः 'बृंहेनोऽच्च'-(उणा-९१३) इति मन् ।

ब्रह्मन्-पुं-९८-(शे. ९) સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

ब्रह्मन्-पुं-८१३-(शि.-७१)-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

ब्रह्मनाभ-पुं-२१९-(शे. ७४) વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

ब्रह्मपादप-पुं-११३६-પલાશવૃક્ષ, ખાખરાનું ઝાડ.

द्र० किंशुकशब्दः ।

* ब्रह्मणः पादपः ब्रह्मपादपः ।

ब्रह्मपुत्र-पुं-११९६-સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

* ब्रह्मणो पुत्रो ब्रह्मपुत्रः यद् **याज्ञवल्क्यः** 'त्वं विष ! ब्रह्मणः पुत्रः सत्ये धर्मे व्यवस्थितः' ।

(ब्रह्मपुत्री)-स्त्री-१०८५-સરસ્વતી નદી.

☐ सरस्वती ।

* ब्रह्मणः पुत्री ब्रह्मपुत्री ।

ब्रह्मबन्धु-पुं-८५५-અધમ બ્રાહ્મણ.

* ब्रह्मा बन्धुरेवास्य ब्रह्मबन्धुः ।

ब्रह्मबिन्दु-(બ.વ.)-पुं-८३९-થૂંક, વેદ પાઠ વખતે મુખમાંથી નીકળતા જલકણ.

* वेदपाठे वक्त्रनिर्गता जलकणाः ब्रह्मणो वेदस्येव बिन्दवो ब्रह्मबिन्दवः ।

ब्रह्मभूय-न.-८४१-બ્રહ્મપણું.

☐ ब्रह्मत्व, ब्रह्मसायुज्य ।

* ब्रह्मणो भवनं ब्रह्मभूयं ब्रह्मणैकत्वं-मोक्ष इत्यर्थः, "हत्याभूयभावे"॥५।१।३६॥ इति क्यपि साधुः ।

ब्रह्मयज्ञ-पुं-८२१-વેદનું અધ્યયન, બ્રહ્મજ્ઞાન.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ अध्ययन ।

* ब्रह्मणे यजनं दानं ब्रह्मयज्ञः ।

ब्रह्मरात्रि–પું–૮૫૧–યાજ્ઞવલ્ક્ય.

☐ याज्ञवल्क्य, योगेश, [योगीश शि०७४]।

* ब्रह्मैव रात्रिरस्य सदा योगनिद्रापरवशत्वाद् ब्रह्मरात्रिः ।

ब्रह्मरीति–પું–૧૦૪૮–પિત્તલ.

☐ ब्राह्मी, राज्ञी, कपिला, महेश्वरी ।

* ब्रह्मणो रीतिर्ब्रह्मरीतिः ।

ब्रह्मवर्चस–ન.–૮૩૮–સ્વાધ્યાયથી ઉત્પન્ન તેજ.

☐ वृत्ताध्ययनर्द्धि ।

* ब्रह्मणः तपः स्वाध्यायादेर्वर्चस्तेजो ब्रह्मवर्चसं "ब्रह्महस्तिराजपल्याद्वर्चसः"–।।७।३।३।। इत्यत् समासान्तः ।

ब्रह्मवर्धन–ન.–૧૦૪૦–તાંબુ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

* ब्रह्म वर्धयति पवित्रत्वात् ब्रह्मवर्धनम् ।

ब्रह्मवेदि–પું–૯૫૦–કુરુક્ષેત્રમાં પાંચ રામહ્રદનો મધ્યભાગ.

* ब्रह्मणो वेदिर्ब्रह्मवेदिः कुरुक्षेत्रे पञ्चानां रामह्रदानां मध्यप्रदेशः ।

ब्रह्मसम्भव–પું–૬૯૫–દ્વિપૃષ્ટ, (બીજા વાસુદેવ)

☐ द्विपृष्ट ।

* ब्रह्मणो राज्ञः संभवति ब्रह्मसंभवः ।

ब्रह्मसायुज्य–ન.–૮૫૧–બ્રહ્મપણું.

☐ ब्रह्मत्व,ब्रह्मभूय ।

* 'सहयुक् योगोऽस्य सयुक् तस्य भावः सायुज्यम् ब्रह्मणा सायुज्यं ब्रह्मसायुज्यम् ।

ब्रह्मसू–પું–૨૩૦–કામદેવનો પુત્ર.

द्र० अनिरुद्धशब्दः ।

* ब्रह्म ज्ञानं सूते ब्रह्मसूः ।

ब्रह्मसूत्र–ન.–૮૪૫–(शि. ७३) જનોઈ.

द्र० उपवीतशब्दः ।

ब्रह्मसूनु–પું–૬૯૪ બ્રહ્મદત્ત, (બારમો-ચક્રવર્તી)

☐ ब्रह्मदत्त ।

* ब्रह्मणो राज्ञः सूनुर्ब्रह्मसूनुः ।

ब्रह्माञ्जलि–પું–૮૩૮–વેદપાઠ કરતી વખતે કરેલી-અંજલિ.

* वेदस्य पाठेऽध्ययनेऽञ्जलिः, ब्रह्मणे वेदाय अञ्जलिः ब्रह्माञ्जलिः ।। **यदाह**–संहत्य हस्तावध्येयं स हि ब्रह्माञ्जलिः स्मृतः ।

(ब्रह्माणी)–સ્ત્રી–૨૦૧–શંકરની માતા (શક્તિ૩૫).

☐ ब्राह्मी ।

ब्रह्मावर्त–પું–૯૪૯–સરસ્વતી અને દષદ્વતીનો મધ્યભાગ.

* ब्रह्माणो ब्रह्मणा आवर्तन्तेऽत्र ब्रह्मावर्तः ।

ब्रह्मासन–ન.–૮૩૮–ધ્યાન અને યોગ કરવા માટેનું આસન.

☐ ध्यानयोगासन ।

* ब्रह्मणि परज्योतिष्यालयो ब्रह्मासनं ।

ब्राह्म–પું–૧૬૦–બ્રહ્માનો એક અહોરાત્ર.

* अहोरात्रमित्येव । दैवैर्हि षष्ट्यधिकैस्त्रिभिरहोरात्रशतैर्दिव्यं वर्षं, तैर्द्वादशभिः सहस्रैर्लौकिकं चतुर्युगम् । तच्च देवानामेकं युगं तत् सहस्रं ब्रह्मणो दिनं भूतानां स्थितिकालः, तावत्येव रात्रिर्भूतानां प्रलयकालः ।

ब्राह्म–ન.–૮૪૦–બ્રાહ્મતીર્થ, અંગૂઠાનું મૂળ.

* ब्रह्मा देवताऽस्य ब्राह्मं 'देवता'–।६।२।१०१।। इत्यणि "ब्रह्मणः"–।।७।४।५७।। इत्यन्त्यस्वरादिलोपः ।

ब्राह्मण–પું–૮૧૧–બ્રાહ્મણ, વિપ્ર.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* ब्रह्मणोऽपत्यं ब्राह्मणः, "ङसोऽपत्ये"–।।६।१।३८।। इत्यणि 'जातौ'–।।७।४।५८।। इत्यत्र अनपत्य एवेति नियमात् "अचर्मणोऽमनो–"–।७।४।५९।। इत्यन्त्यस्वरादिलोपो न भवति, ब्रह्म अणति वा पृषोदरादित्वात् । ब्रह्माद्यभेदोपचारात् ।

(ब्राह्मणवर्ग)–પું–૧૪૧૩–બ્રાહ્મણોનો સમુદાય

ब्राह्मणी–સ્ત્રી–૧૨૦૭-મોટા માથાવાળી નાની કીડી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ स्थूलशीर्षिका ।

* बृहेती ब्राह्मणी "चिक्कण-"॥-(उणा-१९०) इत्यणे निपात्यते ।

ब्राह्मणी-स्त्री-१२९९-મોટી ગરોળી.

☐ रक्तपुच्छिका ।

* स्थूला या अञ्जनाधिका तस्यां बृंहति ब्राह्मणी ।

ब्राह्मण्य-न.-१४१९-બ્રાહ્મણોનો સમૂહ.

* ब्राह्मणानां समूहो ब्राह्मण्यम् ।

ब्राह्मी-स्त्री-१०९-રોહિણી નક્ષત્ર.

☐ रोहिणी ।

* ब्रह्मा देवताऽस्या ब्राह्मी ।

ब्राह्मी-स्त्री-२०१-શંકરની માતા.

* ब्रह्मण इयं ब्राह्मी ब्रह्माणीति शैवप्रसिद्धम् ।

ब्राह्मी-स्त्री-२४१-સરસ્વતી દેવી, વાણી.

द्र० गिरशब्दः ।

* ब्रह्मण इयं ब्राह्मी, तस्येदं - ॥६।३।१६०। इत्यण् प्रत्यये "ब्रह्मणः" ॥७।४।५७॥ इत्यन्तस्वरादिलोपः, अतएव शब्दब्रह्मणोऽधिष्ठात्र्याः पर्याया एते वचनादयस्त्वधिष्ठेयाः ।

ब्राह्मी-स्त्री-१०४८-પિત્તલ.

☐ राज्ञी, कपिला, ब्रह्मरीति, महेश्वरी ।

* ब्रह्मण इयं ब्राह्मी ।

ब्रव-न.-१४४२-અધમ, હલકું.

द्र० अणकशब्दः ।

* ब्रूते ब्रवम् "ब्रुवः"-॥५।१।५१॥ इति साधुः ।

卐

भ

भ-१०७-નક્ષત્ર, તારા.

द्र० ऋक्षशब्दः ।

* भाति भं "क्वचित्" ॥५।१।१७१॥ इति डः । भा विद्यतेऽस्येति वा ।

भक्त-पुं-३९५-ભોજન-ભાત.

द्र० अन्धस्शब्दः ।

* भज्यते भक्तम् ।

भक्तकार-पुं-७२३-રસોઇઓ.

द्र० आरालिकशब्दः ।

* भक्तं करोति भक्तकारः ।

भक्तमण्ड-पुं-३९६-(शे. ९६)-ચોખાનો માંડ, ઓસામણ.

द्र० आचामशब्दः ।

भक्ति-स्त्री-४९६-સેવા, ભક્તિ.

द्र० आराधनाशब्दः ।

* भजनं भक्तिः ।

भक्षक-पुं-३९४-ભક્ષણ કરનાર, ખાનાર.

द्र० अद्मरशब्दः ।

* भक्षयति भक्षकः ।

भक्षण-न.-४२३-ભોજન, ખાવું.

द्र० अदनशब्दः ।

* भक्ष्यते भक्षणम् ।

भक्ष्यकार-पुं-९२१-કંદોઈ.

☐ कान्दविक ।

* भक्ष्यं खरविशदमभ्यवहार्यं करोति भक्ष्यकारः ।

भग-पुं-९५-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* भज्यते आश्रीयतेऽनेन कृत्वा लोकैरालोक इति भगः । "गोचरसञ्चर"- ॥५।३।१३१। इत्यादिना घः ।

भग-पुं-न.-६०९-સ્ત્રીનું ચિહ્ન યોનિ.

द्र० अपत्यपथशब्दः ।

* भज्यतेऽनेनाऽस्मिन् वा भगः पुंक्लीबलिङ्गः "गोचरसंचर"-॥५।५।३।१३१॥ इति घः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भगनेत्रान्तक–પું–२००–(શે. ४२) શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

भगन्दर–પું–४७१–ગુદા પાસે છિદ્ર–વ્રણ થવાનો એક રોગ.

* भगं दारयति भगन्दरः "पुरन्दरभगन्दरौ" ॥५।१।११४॥ इति खे साधुः ।

भगवत्–પું–२४–તીર્થંકર, અરિહંત.

द्र० अधीश्वरशब्दः ।

* भगो जगदैश्वर्यं ज्ञानं वास्त्यस्य भगवान् अतिशायने **मतुः** ।

भगवत्–પું–३३६–પૂજ્ય.

☐ पूज्य, तत्रभवत्, अत्रभवत् ।

* भगो ज्ञानमस्यास्ति भगवान् ।

भगवत्–પું–२३५–(શે. ८१)–બુધ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

भगवत्यङ्ग–न.–२४३–બાર અંગ પૈકી પાંચમું અંગ.

☐ [व्याख्याप्रज्ञप्ति, विवाहप्रज्ञप्ति शि. १६]

* भगवतीति पूजाऽभिधानं व्याख्याप्रज्ञप्ते पञ्चमाङ्गस्य, सा चासौ अङ्गं च भगवत्यङ्गम् ।

भगिनी–સ્ત્રી–५५३–બહેન.

☐ जामि, स्वसृ ।

* भगः कल्याणमस्त्यस्या भगिनी ।

भग्न–પું–८०५–હારેલો.

☐ पराभूत, परिभूत, अभिभूत, जित, पराजित ।

* भज्यते स्म भग्नः ।

भग्नविषाणक–પું–१२५९–ભાંગેલા શીંગડાવાળો બળદ.

☐ कूट ।

* भग्नं विषाणमस्य भग्नविषाणकः ।

भङ्ग–પું–१०७५–પાણીના મોજા, તરંગ.

☐ तरङ्ग, वीचि, ऊर्मि, उत्कलिका ।

* भज्यते वायुना भङ्गः ।

भङ्गा–સ્ત્રી–११७९–શણ, ભંગ.

☐ शण, मातुलानी ।

* भज्यन्ते भङ्गाः ।

भङ्गुर–न.–१४५७–વક્ર, વાંકું.

द्र० अरालशब्दः ।

* भज्यते इत्येवंशीलं भङ्गुरम्, "भञ्जिभासिमिदो घुरः" ॥५।२।७४॥ ।

भङ्ग्य–न.–९६७–શણનું ખેતર.

☐ भाङ्गीन ।

* भङ्गानां क्षेत्रं भङ्ग्यं "वोमाभङ्ग–" ॥७।१।८३॥ इति यः, पक्षे ईनञि भाङ्गीनम् ।

भजमान–न.–७४३–યોગ્ય, વ્યાજબી.

द्र० अभिनीतशब्दः ।

* भजते भजमानम् ।

भट–પું–७६३–સુભટ, લડવૈયો.

☐ योद्धृ, योध ।

* भटन्ति धारयन्ति शस्त्राणि भटः ।

भट–પું–९३४–મ્લેચ્છની એક જાતિ.

* भटन्ति भटाः ।

भटित्र–न.–४१२–અગ્નિ માં પાકેલું માંસ.

☐ भूति, मरुट्टक ।

* भटत्यनेन भटित्रम्, "बन्धिवहि–" (उणा–४५९) इति त्रः ।

भट्ट–પું–३३६–(શે. ९१)–પૂજ્યવાચક નામ પછી જોડવા યોગ્ય શબ્દ.

द्र० देवशब्दः ।

भट्टारक–પું–३३३–રાજા.

☐ देव ।

* भटति भट्टारः "द्वारशृङ्गार"–(उणा–४११) इत्यादि शब्दादारान्तः साधुः, स्वार्थे के भट्टारकः ।

भट्टारक–પું–३३६–પૂજ્ય વાચક નામ પછી જોડવા યોગ્ય શબ્દ.

द्र० देवशब्दः ।

* यथा अर्हद्भट्टारकः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भट्टिनी-સ્ત્રી-૩૩૪-પટ્ટરાણી સિવાયની રાણી (નાટકની ભાષામાં).

* अकृताभिषेका राज्ञी भट्टिनी, पद्मावत्यादिः ।

भणित-ન.-૨૪૧-(શે. ૮૨)-વાણી, વચન.

द्र० भाषितशब्दः ।

भण्डिवाह-પું-૯૨૩-(શે. ૧૫૬)-હજામ.

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

भदन्त-પું-૩૩૫-સૌગત, નિગ્રંન્થ-વગેરે મુનિ (નાટકની ભાષામાં).

भद्र-ન.-૮૬-કલ્યાણ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

* भन्दते भद्रं "भन्देर्वा" (उणा-३९१) इति रो नलुक् च, भन्द्रमपि ।

भद्र-પું-૬૯૮-ત્રીજા બલદેવ.

* भद्रयुक्तत्वाद् भद्रः ।

भद्र-પું-૧૨૧૮-હાથીની ચાર જાતિ પૈકી એક જાતિ.

* भद्रः सर्वलक्षणकल्याणत्वात् ।

भद्र-પું-૧૨૫૭-બળદ.

द्र० अनडुह्शब्दः ।

* भन्दते भद्रः ।

(भद्र)-પું-૫૬-આવતીચોવીસી માં ૨૪ માં તીર્થંકર.

☐ भद्रकृत्, [भद्रकर शि. ५] ।

भद्रकपिल-પું-૨૧૯-(શે. ૭૦)-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

भद्रकर-પું-૫૬-(શિ. ૫)-આવતી ચોવીસીમાં ૨૪ માં તીર્થંકર.

☐ भद्रकृत्, (भद्र) ।

भद्रकाली-સ્ત્રી-૨૦૫-(શે. ૪૩)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

भद्रकुम्भ-પું-૭૧૮-પાણી થી ભરેલો કલશ.

☐ पूर्णकुम्भ ।

* भद्रार्थं, भद्रार्थो वा कुम्भो भद्रकुम्भः ।

भद्रकृत्-પું-૫૬-આવતીચોવીસી માં ૨૪ માં તીર્થંકર.

☐ (भद्र), [भद्रकर शि. ५] ।

* भद्रं करोति भद्रकृत् ।

(भद्रगुप्त)-પું-૩૪-દશ દશપૂર્વી પૈકી આઠમાં દશપૂર્વી.

भद्रचलन-પું-૨૨૫-(શે. ૭૭)-બલદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

भद्रपर्णी-સ્ત્રી-૧૧૪૩-સીવણ નું વૃક્ષ.

द्र० काश्मरीशब्दः ।

* भद्राणि पर्णानि अस्या भद्रपर्णी ।

भद्रबाहु-પું-૩૪-૭ શ્રુતકેવલી પૈકી પાંચમાં શ્રુત કેવલી.

* भद्रौ बाहू अस्य भद्रबाहुः ।

'**भद्रमुस्तक**'-પું-૧૧૯૩-ભદ્રમોથ.

☐ गुन्द्रा ।

भद्ररेणु-પું-૧૭૭-(શે. ૩૪)-ઇન્દ્રનો હાથી.

द्र० अर्कसोदरशब्दः ।

भद्रश्री-પું ६४१-(શે. ૧૩૧)-ચંદન.

द्र० गन्धसारशब्दः ।

भद्राकरण-ન.-૯૨૩-હજામત.

☐ मुण्डन, वपन, परिवापण, क्षौर ।

* भद्राक्रियते भद्राकरणम्, "भद्रभद्राद् वपने" ॥७।२।१४४॥ इति डाच् ।

भद्राङ्ग-પું-૨૨૫-(શે. ૭૭) બલદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

भद्रासन-ન.-૭૧૬-રાજાને યોગ્ય ચાંદીનું સિંહાસન.

☐ नृपासन ।

* भद्रस्यासनं भद्रं रूप्यादिमयं वा आसनं भद्रासनम् ।

भन्द्र-ન.-૮૬-(શિ. ૫)-કલ્યાણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० कल्याणशब्दः ।

भपति–પું–૧૦૪–ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* भानां पतिः भपतिः ।

भम्भासार–પું–૭૧૨–શ્રેણિક રાજા.

☐ श्रेणिक ।

* भम्भा जयढक्कैव सारमस्य भम्भासारः ।

भय–ન.–૬૦–સ્વચક્ર પરચક્રનો ભય દૂર થાય તે–તીર્થંકરનો ૧૫ મો અતિશય.

* स्वराष्ट्रात् परराष्ट्राच्च भयं न स्यादित्येकादशः ।

भय–ન.–૩૦૧–ભય–ભયાનક રસનો સ્થાયીભાવ.

द्र० आतङ्कशब्दः ।

* भीतिर्भयं वैकूल्यं "वर्षादयः क्लीबे" ॥५।३।२९॥ इति अल् ।

भयङ्कर–ન.–૩૦૨–ભયાનક.

द्र० घोरशब्दः ।

* भयं करोतीति भयङ्करं "मेघातिभयाभयात् खः" ॥५।१।१०६॥ इति खः ।

भयद्रुत–પું–૩૬૬–ભયથી પીડિત.

☐ कान्दिशीक ।

* भयेन द्रुतः पलायितो भयद्रुतः ।

भयानक–પું–૨૯૪–ભયાનક રસ, નવ રસ પૈકી છઠ્ઠો રસ.

* बिभ्यत्यस्माद् भयानको व्याघ्रादिः, तद्धेतुकत्वात् तु रसः "शीभीराजेश्चानकः" "(उणा–७१)" इत्यानकः ।

भयानक–ન.–૩૦૨–ભયંકર.

द्र० घोरशब्दः ।

* बिभ्यत्यस्माद् भयानकम् ।

भयावह–ન.–૩૦૩–ભયંકર.

द्र० घोरशब्दः ।

* भयमावहति भयावहम्, 'लिहादित्वादच्' ।

भर–પું–૧૫૦૬–અતિશય, ઘણું.

द्र० अतिमर्यादशब्दः ।

* भरः ।

भरटक–પું–૩૩૬–(શે. ૯૧)–પૂજ્યવાચક નામ પછી જોડવા યોગ્ય શબ્દ.

द्र० देवशब्दः ।

भरण–ન.–૩૬૨–પગાર, મજૂરી.

द्र० कर्मण्याशब्दः ।

* भ्रियतेऽनेन भरणम् ।

भरणी–સ્ત્રી–૧૦૮–ભરણી નક્ષત્ર.

☐ यमदेवता ।

* बिभर्ति भरणी "ऋद्द"– (उणा–६३८) इत्यादिना अणिः ।

भरणीभू–પું–૧૨૧–રાહુ.

द्र० तमस्शब्दः ।

* भरण्यां भवति भरणीभूः ।

भरत–પું–૩૨૮–નટ.

द्र० कृशाश्विन्शब्दः ।

* तां तां भूमिकां बिभर्ति भरतः "दृपृभृमृशी"– ॥ (उणा–२०७) ॥ इति अतः, भरतापत्यत्वाद् वा ।

भरत–પું–૬૯૨–ભરત (પ્રથમ ચક્રવર્તી).

☐ आर्षभि ।

* बिभर्ति षट्खण्डं भरतक्षेत्रं भरतः, 'दृपृभृ'–(उणा–२०७) इत्यतः ।

भरत–પું–૭૦૨–ભરત (દુષ્યન્તનો પુત્ર.)

द्र० दौष्यन्तिशब्दः ।

* बिभर्ति पृथ्वीं भरतः ।

भरत–પું–૯૪૬–પાંચ ભરતક્ષેત્ર.

* बिभ्रति धर्मं भरतानि पञ्च, एकं जम्बूद्वीपे, द्वे धातकीखण्डे, द्वे च पुस्करवरद्वीपार्धे इति ।

भरतपुत्रक–પું–૩૨૮–નટ.

द्र० कृशाश्विन्शब्दः ।

* भरतस्य पुत्रको भरतपुत्रकः ।

भरथ–પું–૧૧૦૦–(શે. ૧૭૧)–અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

भरद्वाज–પું–૧૩૪૦–ભારદ્વાજ પક્ષી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ व्याघ्राट ।

* भरन्तो वाजाः पक्षा अस्य भरद्वाजः ।

भरित–न.– १४७३–પૂર્ણ, ભરેલું.

द्र० आचितशब्दः ।

* भरः संजातोऽस्य भरितं तारकादित्वादितः ।

भरुज–पुं–१२९०–શિયાળ.

द्र० क्रोष्टुशब्दः ।

* बिभर्ति भरुजः "उटजादयः" (उणा–१३४) इति निपात्यते ।

भरुज–पुं–४०१–(शे. ९९)–ચોખાની ધાણી.

द्र० अक्षतशब्दः ।

भरूटक–न.–४१२–અગ્નિમાં પાકેલું માંસ.

☐ भटित्र, भूति ।

* बिभर्ति बलं भरूटकम् "कीचकपेचक–" (उणा–३३) इत्यके निपात्यते ।

भर्ग–पुं–१९५–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* बिभर्ति शक्तिं भर्गः "गम्यमि–" (उणा-९२) इति गः, भृज्ज्यन्तेऽनेनकामकालादयो वा ।

भर्तृ–पुं–७–(प.)–ધાર્યવાચકથી લગાડાતો શબ્દ ઉદા. ભૂભર્તા.

भर्तृ–पुं–३५९–સ્વામી.

द्र० अधिपशब्दः ।

* बिभर्ति पुष्णाति भर्ता ।

भर्तृ–पुं–५१६–પતિ, સ્વામી.

द्र० धवशब्दः ।

* बिभर्ति प्रियां भर्ता ।

भर्तृदारक–पुं–३३२–રાજકુમાર, યુવરાજ (નાટકની ભાષામાં).

☐ युवराज, कुमार ।

* भर्तुर्दारको भर्तृदारकः ।

भर्तृदारिका–स्त्री–३३३–રાજકન્યા (નાટકની ભાષામાં).

* नृपतेर्दुहिता भर्तृदारिका ।

भर्भरी–स्त्री–२२६–(शे. ७८) લક્ષ્મી.

द्र० आराशब्दः ।

भर्मण्या–स्त्री–३३६–પગાર, મજૂરી.

द्र० कर्मण्याशब्दः ।

* भर्मणि साधु भर्मण्या ।

भर्मन्–न.–३३६–પગાર, મજૂરી.

द्र० कर्मण्याशब्दः ।

* भ्रियतेऽनेन भर्म 'मन्'–(उणा–९११) इति मन् ।

भर्मन्–न.–१०४४–સોનુ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* भ्रियते भर्म, क्लीबलिङ्गः 'मन्'–(उणा–९११) इति मन् ।

भल्ल–पुं–७८०–બાણનો એક ભેદ.

भल्लह–पुं–१२८०–(शे. १८२) કૂતરો.

द्र० अस्थिमुखशब्दः ।

भल्लुक–पुं–१२८९–રીંછ.

द्र० अच्छभल्लशब्दः ।

* भल्लते भल्लुकः 'मिवमि'–(उणा–५१) इत्युक ।

भल्लूक–पुं–१२८९–રીંછ

द्र० अच्छभल्लशब्दः ।

* भल्लते हिनस्ति भल्लूकः 'कणिभल्लेर्दीर्घश्च वा'–(उणा–६०) इति ऊके साधु ।

भव–पुं–१९८–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* भवत्यस्माद् रजोगुणापन्नाद् विश्वमिति भवः, औणादिकः अः ।

भवतु–अ.–१५२८–બસ, સર્યું.

☐ कृतं, अलं, अस्तु, किम् ।

* कृतं, भवतु, अस्तु च त्रयः त्याद्यन्तप्रतिरूपकाः अव्ययाः ।

भवन–पुं–न.–९९०–ઘર.

द्र० अगारशब्दः ।

* भवत्यस्मिन् भवनं पुंक्लीबलिङ्गः ।

भवनाधीश–पुं (બ. વ.) ९०–અસુરકુમાર વગેરે દશ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ભવનપતિ.

* रत्नाप्रभाया मध्ये भवन्तीति भवनानि आवासाः तेषामधीशा भवनाऽधीशाः ।

भवानी–स्त्री–२०४–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* भवस्य भार्या भवानी ।

भवानीगुरु–पुं–१०२७–હિમાલય પર્વત.

द्र० अद्रिराड्शब्दः ।

* भवान्या गौर्या गुरुः पिता भवानीगुरुः ।

भवान्तकृत्–पुं–२१२–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* भवान्तं करोति भवान्तकृत् ।

भविक–न.–८३–કલ્યાણ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

* भवोऽस्त्यस्य भविकम् ।

भवितृ–पुं–३८९–ઉત્પન્ન થનાર.

☐ भविष्णु, भूष्णु ।

* भवतीति भविता ।

भविन्–पुं–१३६६–સંસારી જીવ.

द्र० असुमत्शब्दः ।

* भवोऽस्त्यस्य भवी संसारी ।

भविष्णु–पुं–३८९–ઉત્પન્ન થનાર (સારા ભવિષ્ય કાલવાળો).

☐ भूष्णु, भवितृ ।

* भवतीत्येवं शीलो भविष्णुः; इष्णुः ।

भव्य–न.–८६–(शे. २) કલ્યાણ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

भषक–पुं–१२८०–(शि. ११३) કૂતરો.

द्र० अस्थिभुज्शब्दः ।

भषण–पुं–१२७९–કૂતરો.

द्र० अस्थिभुज्शब्दः ।

* भषति कुत्सितं वास्यते भषणः । भषकोऽपि ।

भषण–न.–१४०७–કૂતરાનું ભસવું.

☐ बुक्कन ।

* 'भष भर्त्सने'–भष्यते भषणम् ।

भसल–पुं–१२१२–(शि. १०९) ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

भसित–न.–८२८–રાખોડી, ભસ્મ.

☐ भूति, क्षार, रक्षा, भस्मन् ।

* बभस्ति वह्निना भसितम् ।

भस्त्रा–स्त्री–९०८–ધમણ.

☐ चर्मसेविका, (चर्मप्रसेवक) ।

* भसं जुहोत्यादौ स्मरन्ति, बभस्त्यनया वह्निर्भस्त्रा लोहधमनी, 'हुयामा'–(उणा–४५१) इति त्रः ।

भा–पुं–स्त्री–१०–કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* भासते भाः पुंक्लीबलिङ्गः ।

भाग–पुं–१४३४–ભાગ, હિસ્સો.

☐ अंश, वण्ट, 'वण्टक' ।

* भज्यते भागः ।

भागधेय–पुं–७४५–કર, મહેસૂલ.

☐ बलि, कर ।

* भज्यते भागोंऽशः स एव भागधेयः स्त्री-पुंसलिङ्गः "नामरूपभागा"–७।२।१५८।। इति स्वार्थे धेयः, 'राजग्राह्य षड्भागादिर्भागः' 'प्रत्येकं स्थावरजङ्गमाद् हिरण्यादानं करः' नियोग्यमुपजीव्या बलिरित्यवान्तरभेदोऽर्थशास्त्रोक्तोऽत्र नाश्रितः ।

भागधेय–पुं–१३७९–ભાગ્ય, નસીબ.

☐ नियत, विधि, दैव, भाग्य, दिष्ट ।

* भाग एव भागधेयं "नानारूपभागाद्धेयः"–७।२।१५८।।

भागिनेय–पुं–५४३–ભાણેજ.

☐ स्वस्त्रीय, जामेय, कुतप ।

* भगिन्या अपत्यं भागिनेयः "ङ्याप्त्यूङः" ।६।१।७०।। इत्येयण् ।

भागीरथ–स्त्री–१०८१–ગંગાનદી.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* भगीरथस्येयं भागीरथी भगीरथेन मार्गेऽव-तारितत्वात् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भाग्य-ન.-૧૩૭૯- ભાગ્ય, નસીબ.

☐ नियत, विधि, दैव, भागधेय, दिष्ट ।

* भज्यते भाग्यम्, भज्यते भागः स एवेति वा मर्त्यादित्वात् स्वार्थे यः ।

भाङ्गीन-ન.-૯૬૭-શણનું ખેતર.

☐ भङ्ग्य ।

* भङ्गानां क्षेत्रं भङ्ग्यं, "वोमाभङ्ग-" ॥७।१।८३॥ इति यः, पक्षे ईनञि भाङ्गीनम् ।

भाजन-ન.-૧૦૨૬-વાસણ.

☐ पात्र, अमत्र ।

* भाज्यतेऽस्मिन्नाधेयमिति भाजनम् ।

भाटक-પું-૮૬૮(શે.-૧૫૪) મૂલ્ય, કીંમત.

☐ मूल्य, वस्र, अर्घ, वक्रय ।

भाटि-પું-૩૬૩-(શે. ૯૪)-ગણિકાનો પગાર.

☐ भोग, गणिकाभृति ।

भाण-પું-ન.-૨૮૪-નાટ્ય પ્રબંધનો એક પ્રકાર.

* एकमुखेनैव भण्यन्ते उक्तिमन्तः क्रियन्ते अप्रविष्टा अपि पात्रविशेषा अत्रेति भाणः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

भाण्ड-ન.-૧૦૨૬-વાસણ.

☐ आवपन ।

* भामतेऽस्माद् भाण्डम्, "पञ्चमाद्"-(उणा-१६८) इति डः ।

भाण्डागार-ન.-૯૯૫-ભંડાર, તિજોરી.

☐ कोश ।

* भाण्डस्याऽगारं भाण्डागारम् ।

भाण्डिक-પું-૯૨૩-(શે. ૧૫૬) હજામ.

☐ अन्तावसयिन्शब्दः ।

भाद्र-પું (બ. વ.) ૧૫૫-ભાદરવો માસ.

☐ नभस्य, प्रौष्टपद, भाद्रपद ।

* भीमवद् भद्रया युक्ता पौर्णमासी भाद्री साऽस्त्यस्य भाद्राः । भाद्रपदैकदेशो वा ।

भाद्रपद-પું-૧૫૪-ભાદરવો માસ.

☐ नभस्य, प्रौष्टपद, भाद्र ।

भाद्रमातुर-પું-૫૪૬-સતીસ્ત્રીનો પુત્ર.

☐ सांमातुर ।

* भाद्राया मातुरपत्यं भाद्रमातुरः ॥ 'संख्यासंभद्र'- ॥६।१।६६॥ इत्यण् ।

भानवीय-ન.-૫૭૬-જમણી આંખ.

* भानोरिदं भानवीयं "दोरीयः" ॥६।३।३२॥

भानु-પું-૩૭-ધર્મનાથ-ભ.ના પિતા.

* भाति त्रिवर्गेण भानुः ।

भानु-પું-૯૫-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* भातीति भानुः "दामाभ्यां नुः" ॥ (उणा-७८६) ॥ इति नुः ।

भानु-પું-૧૦૦-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

भानुकेशर-પું-૯૮-(શે.૮) સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

भानेमि-પું-૯૮-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

भामण्डल-પું-૬૯-ભામંડલ, તીર્થંકરનો ૭મો અતિશય.

* भानां प्रभाणां मण्डलं भामण्डलं ।

भामिनी-સ્ત્રી-૫૧૦-કોપવાળી સ્ત્રી.

☐ कोपना ।

* भामतेऽवश्यं भामः, क्रोधोऽस्त्यस्या वा भामिनी ।

भार-પું-૩૬૪-ભાર, બોજો.

☐ विवध, वीवध ।

भार-પું-૮૮૫--વીસ તુલા પ્રમાણ.

☐ आचित, शाकट, शाकटीन, शलाट ।

*भ्रियते भारः ।

भारती-સ્ત્રી-૨૪૧-સરસ્વતી દેવી, વાણી.

द्र० गिर्शब्दः ।

* भरतानां नराणामियं देवता भारती, भरतानां ऋत्विजां स्तुतिलक्षणा तैरवतारितत्वात् इति **याज्ञिकाः** ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बिभर्तीति वा पृषोदरादित्वात् ।

भारती–स्त्री–२८५–અભિનયનો એક પ્રકાર.

* भारती वाक् तत्प्रधाना वृत्तिरपि भारती, तत्र वाचिकाभिनयप्राधान्यात् ।

भारद्वाज–पुं–६२५–હાડકું.

द्र० अस्थिशब्दः ।

* भरद्वाजस्येदं भारद्वाजम् ।

भारयष्टि–पुं–३६४–ભારઉપાડવાની લાકડી, કાવડ.

☐ विहङ्गिका, [विहङ्गमा शि. २५] ।

*भारोद्वहनार्था चतुर्दण्डिका यष्टिर्भारयष्टिः, शिक्याधारः ।

भारवाह–पुं–३६३–મજૂર, ભાર ઉપાડનાર

☐ भारिक ।

* भारं वहति भारवाहः ।

भारिक–पुं–३६३–મજૂર, ભાર ઉપાડનાર.

☐ भारवाह ।

* भारोऽस्त्यस्य भारिकः ।

भार्गव–पुं–११९–શુક્ર.

द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।

* भृगोरपत्यं भार्गवः ।

भार्गव–पुं–८४८–પરશુરામ.

द्र० जामदग्न्यशब्दः ।

* भृगोरपत्यं भार्गवः "ऋषिवृष्ण्य"–॥६।१।६१॥ इति अण् ।

(भार्गव)–पुं–६ (प.)–શુક્ર(ભૃગુનોપુત્ર)

'भार्गवी'–स्त्री–११९३–ધરો.

द्र० गृहशब्दः ।

भार्या–स्त्री–५१३–પત્ની.

द्र० कलत्रशब्दः ।

* भ्रियते भार्या ।

भार्यापति–पुं–५१९– પતિ-પત્ની (બન્ને).

☐ जम्पती,दम्पती, जायापती ।

* भार्या च पतिश्च भार्यापती ।

भाल–पुं–न.–५७३–કપાળ, લલાટ.

☐ गोधि, अलिक, अलीक, ललाट ।

* भल्यते परिभाष्यते शुभाऽशुभमत्र भावित पुंक्लीबलिङ्गः ।

भालदृश्–पुं–१९६–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* भाले दृगस्य भालदृग् ।

भालूक–पुं–१२८९–રીંછ.

☐ भाल्लूक, ऋक्ष, अच्छभल्ल, भल्लूक, भल्लुक ।

* भालयते भालूकः "भृमन्यञ्जि–" ॥(उणा-५८) ॥ इत्यूकः ।

भाल्लूक–पुं–१२८९–રીંછ.

☐ भालूक, ऋक्ष,अच्छभल्ल, भल्लूक भल्लुक ।

* भल्लते हिनस्ति भाल्लूकः "कणिभ-ल्लेर्दीर्घश्च वा" ॥ (उणा–६०) इति ऊके साधुः ।

भाव–पुं–२९५–સાત્વિક, સંચારી, વ્યભિચારી વિ. ભાવ.

* भावयन्ति कुर्वन्ति रसान् स्वकारणाद् भवन्तीति वा भावाः, भावयन्ति व्याप्नुवन्ति सामाजिकानां मनांसीति वा ।

भाव–पुं–३३२–વિદ્વાન્, (નાટકની ભાષામાં).

* भावयति भावः ।

भाव–पुं–५०९–હાવભાવ(અંગથી ઉત્પન્ન થતો–અલંકાર.)

☐ हाव, हेला ।

* अन्तर्गतवासनात्मतया वर्तमानं रत्याख्यं भावं भावयतीति भावः, अङ्गस्याल्पो विकारः ।

भाव–पुं–न.–१३८३–અભિપ્રાય.

☐ छन्दस्, अभिप्राय, आकूत, मत, आशय ।

* भवत्यस्मिन् भावः पुंक्लीबलिङ्गः ।

भावना–स्त्री–१३७३–પૂર્વ સંસ્કાર, વાસના, અનુભવેલ પ્રસંગને ન ભૂલવું તે.

☐ वासना, संस्कार ।

* भाव्यतेऽनया भावना ।

भावित–न.–४१४–ધૂપ, પુષ્પ વગેરે વડે વાસિત કરેલા.

☐ वासित ।

*'भूणू अवकल्कने' भाव्यते द्रवद्रव्येण मिश्रीक्रियते स्म भावितम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भावित–न.–१४९०-મેળવેલું.

द्र० आसादितशब्दः ।

* भवतेः प्राप्त्यर्थात् "भूङ् प्राप्तौ णिङ्" ॥ ॥३।४।१९॥ इति स्वार्थे वा णिङि भावितम्, पक्षे भूयते प्राप्यते भूतम् ।

भावुक–न.–८६– કલ્યાણ, શુભ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

* भवनशीलं भावुकम् ।

भावुक–पुं–३३२–બનેવી (નાટકની ભાષામાં)

☐ आवुत्त ।

* भवतीति भावुकः "कञ्चुकांशुक-" (उणा-५७) इत्यादिना निपात्यते ।

भाषा–स्त्री–२४१–સરસ્વતી, વાણીની અધિષ્ઠાત્રી દેવી.

द्र० गिरूशब्दः ।

* भाष्यते भाषा "क्तेटो गुरोर्व्यञ्जनात्" ॥ ५।३।१०६॥ इत्यः ।

भाषा–स्त्री–२८५– સંસ્કૃત આદિ ૭ ભાષા.

* भाष्यन्ते भाषाः, संस्कृत प्राकृत-मागधी-शौरसेनीपैशाच्यपभ्रंशलक्षणाः ।

भाषित–न.–१४१–વચન, વાણી.

☐ वचन, व्याहार, वचस्, [जल्पित, लपित, उदित, भणित अभिधान, गदित शे.० ८२] ।

* भाष्यते भाषितम् ।

भाष्य–न.-२५४–સૂત્રમાં બતાવેલ અર્થનો-વિસ્તાર કરનાર.

* भाष्यत इति भाष्यम्, सूत्रे उक्तमर्थं प्रपञ्चयति ।

भास्-पुं–स्त्री–१००–કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* भासते भाः, पुंस्त्रीलिङ्गः ।

भास–पुं-१३३८–ભાસ પક્ષી, કાબર ગીધ જેવું પક્ષી.

☐ शकुन्त ।

* भासते भासः ।

भासुर–न.–३०३–(शे. ८९) ભયાનક (દેદીપ્યમાન).

द्र० घोरशब्दः ।

भास्कर–पुं–९७–સૂર્ય.

द्र० अंशुब्दः ।

* भासं करोति भास्करः ।

भास्वत्–पुं–९८–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* भासः सन्त्यस्य भास्वान् ।

भिक्षणा–स्त्री–३८८–(शे ९५) યાચના, માંગણી.

द्र० अर्थनाशब्दः ।

भिक्षा–स्त्री-८१३–જુદા-જુદા ઘરોમાંથી થોડું થોડું ભોજન ગ્રહણ કરવું તે.

☐ ग्रासमात्रक ।

* भिक्ष्यते भिक्षा, ग्रास इव ग्रासमात्रम्, **यदाहु.**: "ग्रासप्रमाणं भिक्षा स्यादग्रासचतुष्टयम्" ।

भिक्षु–पुं–७६–સાધુ, મુનિ.

द्र० अनगारशब्दः ।

* भिक्षणशीलो भिक्षुः भिनत्ति क्षुधमष्टप्रकारं कर्मेति वा ।

भिक्षु–पुं–८०७–સંન્યાસ આશ્રમ ચાર, આશ્રમ પૈકી ચોથો આશ્રમ.

भिक्षु–पुं–८०९–પરિવ્રાજક, સંન્યાસી.

द्र० कर्म्मन्दिन्शब्दः ।

* भिक्षणशीलो भिक्षुः ।

भिक्षुकी–स्त्री–५३२–ભિક્ષુણી,સાધ્વી.

☐ श्रवणा, मुण्डा, [भिक्षुणी शे. ११३ श्रवणा शि. ४३] ।

* भिक्षणशीला भिक्षुः के ङ्यां च भिक्षुकी ।

भिक्षुणी–स्त्री–५३२–(शे. ११३). ભિક્ષુણી, સાધ્વી

द्र० भिक्षुकीशब्दः ।

भिक्षुसङ्घाटी–पुं–६७८–મુનિઓનું વસ્ત્ર.

☐ चीवर ।

* संघमटति संघटयते वा संघाटी मुनिजनाच्छादनं, भिक्षूणां सङ्घाटी भिक्षुसंघाटी ।

भित्त–न.–१४३४–કકડો, ટુકડો.

द्र० अर्धशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* भिद्यते स्म भित्तम् "भित्तं शकलम्" ॥४।२।८१॥ इति साधुः ।

भित्ति–पुं–१००३–भींत.

☐ कुड्य ।

* भिद्यते भित्तिः ।

भित्तिका–स्त्री–१२९८–गरोळी.

द्र० कुड्यमत्स्यशब्दः ।

* भित्तौ कायति शब्दायते भित्तिका ।

भिद्–पुं–१०–(प.)–आ जोडवाथी वधक वाचक शब्द बने छे.

भिद्–स्त्री–१४८८–(शि. १३४)–फाडवुं, चीरवुं.

☐ विदर, स्फुटन, भिदा ।

भिदा–स्त्री–१४८८–फाडवुं, चीरवुं.

☐ विदर, स्फुटन [भिद् शि. १३४] ।

* भेदनं भिदा "भिदादयः" ॥५।३।१०८॥ इति अङ्, भिदपि ।

भिदु–पुं–१८०–इन्द्रनुं वज्र.

द्र० अशनिशब्दः ।

* भिनत्तीति भिदुः पुंसि "पृकाहृषि–" (उणा-७२९) इति कुः ।

भिदुर–पुं–१८०–इन्द्रनुं वज्र.

द्र० अशनिशब्दः ।

* भिनत्तीत्येवंशील भिदुरम् ।

भिद्य–पुं–१०९१–मोटी नदी,नद, द्रह.

☐ नद, वह, उद्ध्य, सरस्वत् ।

* भिनत्ति कुलानीति भिद्यः ।

भिन्दिपाल–पुं–७८५–गोफण, (शस्त्रविशेष).

☐ सृग, कुन्त, ।

* भिन्दतां पालयति भिन्दपालो नाम हस्तक्षेप्यो महाफलो दीर्घदण्ड आयुधविशेषः पृषोदरादित्वात् साधुः ।

भिन्न–न.–१४६८–भिन्न, जुदुं.

द्र० अन्यत्शब्दः ।

* भिद्यते स्म भिन्नम् ।

भिन्न–न.–१४८८–फाडेलुं, चीरेलुं.

☐ पाटित, दारित ।

* भिद्यते स्म भिन्नम् ।

भिया–स्त्री–३०१–भय, डर.

द्र० आतङ्कशब्दः ।

* भिया भिदादित्वात् ।

भिल्ल–पुं–९३४–म्लेच्छ.

द्र० किरातशब्दः ।

* भिन्दन्ति भिल्लाः "भिल्लाच्छभल्ल–" (उणा-४६४) इति निपात्यते, भिदं विदारणं लान्तीति वा ।

भिषज्–पुं–४७२–वैद्य.

द्र० अगदङ्कारशब्दः ।

* भिषिः सौत्रः, भेषति भिषक् "ऋषिपृथि–" (उणा–८७४) इति किदच्, भिषज्यतीति वा ।

भिस्सटा–स्त्री–३९६–बळेलो भात.

☐ दग्धिका ।

* कुत्सिता भिस्सा भिस्सटा लक्ष्यानुरोधाट्, यथा–ओदनभिस्सटा, स्वर्गटी, ग्रामटी, वधूटीत्यादि ।

भिस्सा–स्त्री–३९५–भोजन, भात.

द्र० अन्धस्शब्दः ।

* अभिप्सायते भक्ष्यते भिस्सा, पृषोदरादित्वात् साधुः ।

भी–स्त्री–३०१– भय, डर.

द्र० आतङ्कशब्दः ।

* भिः स्त्रीलिङ्गः ।

भीत–पुं–३६५–बीकणु.

द्र० कातरशब्दः ।

* बिभेति स्म भीतः ।

भीति–स्त्री–७२–भय–तीर्थंकर मां न होय ते १८ दोष पैकी नवमो दोष.

* भीतिर्भयमिति नवमः ।

भीति–स्त्री–३०१–भय, डर.

द्र० आतङ्कशब्दः ।

भीम–पुं–१९५–शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* बिभ्यत्यस्माद् भैरवरूपाद् भीमः "भियः

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

षोऽन्तश्च वा" (उणा ३४४) इति मः ।

भीम–न.–३०२–ભયાનક.

द्र० घोरशब्दः ।

* बिभ्यत्यस्माद् भीमं भीष्मं च "भियः षोऽन्तश्च वा"– (उणा ३४४) इति मक् ।

भीम–पुं·७०७–ભીમસેન (પાંડવ).

द्र० किर्मीरनिषूदनशब्दः ।

* बिभ्यत्यस्माद् भीमः ।

भीमा–स्त्री–२०५–(शे. ५३)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

भीरु–पुं–३६५–બીકણ.

द्र० कातरशब्दः ।

* बिभेतीत्येवंशीलो भीरुः ।

भीरु–पुं–५०४–બીકણ સ્ત્રી.

द्र० अङ्गनाशब्दः ।

* बिभेतीत्येवंशीला भीरुः, अत्र क्रियावाचित्वाज्जातिलक्षण ऊङ् न भवति, यथा–असूर्यंम्पश्यरूपा त्वं किमभीरुरराय॑से" इति, ताच्छीलिकाः संज्ञाप्रकाराश्चेत् तदा मनुष्यजातित्वे सत्यूङ् भवत्येव, यथा "न हि भीरू ! गतं निवर्तते" इति ।

भीरु–न.–१०४३–(शे १६२)–રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

भीरुक–पुं–३६५–બીકણ.

द्र० कातरशब्दः ।

* बिभेतीत्येवंशीलो भीरुकः "भियो रुरुकलुकम्" ॥५।२।७६॥ इति साधुः ।

भीरुक–न.–१०४३–(शे.–१६२)–રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

भीलुक–पुं–३६५–બીકણ.

द्र० कातरशब्दः ।

* बिभेतीत्येवंशीलो भीलुकः "भियो रुरुकलुकम्" ॥५।२।७६॥ इति साधुः ।

भीषण–न.–३०३–ભયંકર, ભયાનક.

द्र० घोरशब्दः ।

* भीषयते भीषणम् ।

भीष्म–न.–३०२–ભયંકર, ભયાનક.

द्र० घोरशब्दः

* बिभ्यत्यस्माद् भीष्मं "भीयः षोऽन्तश्च वा" (उणा–३९४) इति मक् ।

भीष्मसू–स्त्री–१०८१–ગંગા નદી.

द्र० ऋषिकल्याशब्दः ।

* भीष्मं सूते भीष्मसूः ।

भुक्तशेषक–पुं–८३४–યજ્ઞમાં ખાતા વધેલું હોય તે.

☐ विघस ।

* भुक्तस्य शेषो भुक्तशेषः । **यन्मनुः**–' विघसाशी भवेद् नित्यं नित्यं चामृतभोजनः । विघसो भुक्तशेषः स्याद् यज्ञशिष्टमथाऽमृतम् ।"

भुक्तसमुज्झित–न.–४२६–એંઠું–જમતાં વધેલું હોય તે.

☐ (भुक्तोच्छिष्ट), फेला, पिण्डोली, फेली ।

* भुक्तं च तत् समुज्झितं भुक्तोच्छिष्टं ।

(भुक्तोच्छिष्ट)–न.–४२६–એંઠું જમતાં વધેલું હોય તે.

☐ भुक्तसमुज्झित, फेला, पिण्डोलि, फेलि ।

भुग्न–न.–१४५७–વક્ર, વાંકું.

द्र० अरालशब्दः ।

* भुजति स्म भुग्नम्, "सूयत्यादि–" ॥४।२।७०॥ इति क्तस्य नत्वम् ।

भुग्न–न.·१४८३–વાંકું, વળેલું, નમેલું.

☐ रुग्ण ।

* भुजति स्म भुग्नम्, "सूयत्यादि–" ॥४।२।७०॥ इति क्तस्य नत्वम् ।

भुज्–पुं–४ (प.)–આ શબ્દ લગાડવાથી સ્વામિ વાચક શબ્દ બને છે.

ઉદા. भूभुक्.

भुज्–७– पुं (प.) આ શબ્દ લગાડવાથી ભોજક વાચક શબ્દ બને છે. ઉદા. अमृतभुक्.

भुज–पुं–५८९–ભુજા, હાથ.

☐ बाहु, प्रवेष्ट, दोस्, बाहा ।

* भुज्यतेऽनेन भुजः "भुजन्युब्ज–" ॥४।१।१२०॥ इति घञि निपात्यते ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भुजकोटर--पुं-न.-५८९-કાંખ, બગલ.
☐ दोमूंल, खण्डिक, कक्षा ।
* भुजस्य कोटरो भुजकोटरः पुंक्लीबलिङ्गः ।
भुजग-पुं-१३०३-સર્પ.
द्र० अहिशब्दः ।
भुजङ्ग-पुं-५१९-ગણિકાનો પતિ.
☐ गणिकापति ।
* भुजङ्गाभ्यां नृत्यद्भ्यामिव गच्छति भुजङ्गः, "नाम्नो गमः"- ॥५।१।१३१॥ इति खड् ।
भुजङ्ग-पुं-१३०३-સર્પ.
द्र० अहिशब्दः ।
* भुजेन कौटिल्येन भुज इव वा गच्छति भुजङ्गः, भुजगः, भुजङ्गमः, "नाम्नोगमः खड्डौ च-" ॥५।१।१३१॥ इति साधवः ।
भुजङ्गभोजिन्-पुं-१३०४- એ મોવાળો સાપ.
☐ राजसर्प, [अहीरणिन, द्विमुख शे० १८७]।
* भुजङ्गान् भुङ्क्ते भुजङ्गभोजी ।
भुजङ्गम-पुं-१३०३-સર્પ.
द्र० अहिशब्दः ।
* भुजेन कौटिल्येन भुज इव वा गच्छति भुजङ्ग भुजगः, भुजङ्गमः, "नाम्नो गमः खड्डौ च" ॥५।१।१३१॥ इति साधवः ।
भुजदल-पुं-५९१-(शे०-१२४) હાથનો પંજો.
द्र० करशब्दः ।
(भुजशिखर)-पुं-५८८-ખભા.
☐ अंश, भुजशिरस्, स्कन्ध ।
भुजशिरस्-पुं-५८८-ખભા.
☐ अंश, स्कंध, (भुजशिखर) ।
* भुजस्य बाहो शिर इव भुजशिरः ।
भुजाकण्ट-पुं-५९४-નખ.
द्र० करजशब्दः ।
* भुजायां कण्ट इव भुजाकण्टः ।
भुजान्तर-न.-६०२-છાતી.
☐ क्रोडा, उरस्, हृदयस्थान, वक्षस्, वत्स ।
* भुजयोरन्तरं भुजान्तरम् ।
भुजामध्य-न.-५९०-કોણી.
द्र० कफणिशब्दः ।
* भुजयोर्मध्यं भुजामध्यम् ।
भुजि-पुं-११००-(शे०-१७१)-અગ્નિ.
द्र० अग्निशब्दः ।
भुजिष्य-पुं-३६०-ચાકર.
द्र० किङ्करशब्दः ।
*भुङ्क्ते स्वाम्युच्छिष्टं भुजिष्यः "रुचिभुजिभ्यां किष्यः" ॥ (उणा-३८४) इति किष्यः ।
भुजिष्या-સ્ત્રી-५३३-વેશ્યા.
द्र० गणिकाशब्दः ।
* भुज्यते भुजिष्या "रुचिभुजिभ्यां किष्यः" (उणा-३८४) ।
भुवन-न.-१०६९-પાણી.
द्र० अप्शब्दः ।
* भवति अस्मात् सर्वं भुवनम्. "सूधूभूभ्रस्जिभ्यो वा" ॥ (उणा-२७४) इति किद् अनः ।
भुवन-न.-पुं-१३६५-લોક, જગત.
द्र० जगत्शब्दः ।
* भवत्यस्मिन् सर्वं भुवनम्, पुंक्लीबलिङ्गः "सूधूभू-" (उणा-२७४) इति किदनः ।
भुवस्-न.-१५२६-આકાશ.
☐ विहायसा, व्योमन् ।
* भवन्त्यत्रेति भुवः, "मिथिरञ्जि-" (उणा-९७१) इति किदस् यथा-
"भूर्भुवःस्वस्त्रयीवीरः स एष दशकन्धरः" ॥ ।
भुविष्-स्त्री-८७-સ્વર્ગ.
द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।
* भवत्यस्यां सुखमिति "तुभूस्तुभ्यः कित्" (उणा-९९६) ॥ इति इस् प्रत्यये भुविः-स्त्रीलिङ्गः, यद् **वाचस्पतिः** ।
"त्रिविष्टपं देवलोको भुविः स्त्रीद्योदिवौ स्त्रियौ" ।
भू-पुं-६. (प.)-આ શબ્દ લગાડવાથી જન્મ વાચક શબ્દ બને છે જેમકે. आत्मभू ।
भू-स्त्री-९३५-પૃથ્વી.
द्र० अचलाशब्दः ।
* भवत्यस्यां सर्वं भूः-"भ्यादिभ्यो वा" ॥ ५।३।११५॥ इति क्विप् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भू-स्त्री-१५२५-રસાતળ, ભૂલોક.

☐ रसातल ।

*भवन्त्यत्र भूः बाहुलकात् सुक्, यथा-भूर्लोकः ।

भूकश्यप-पुं-२२३-વિષ્ણુના પિતા-વાસુદેવ.

☐ वसुदेव, दिन्दु, आनकदुन्दुभि ।

* भुवि कश्यप इव भूकश्यपः ।

भूघन-न.-५६३-શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* भुवः पृथिव्या घनो-भूघनः ।

(भूच्छत्र) पुं-१२०१-પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થનાર વનસ્પતિકાય.

(भूच्छाया)-स्त्री-न.१४६-અંધકાર.

द्र० अन्धकारशब्दः ।

* भुवश्छाया भूच्छाया, **पुराणे** भूगुणश्रुतेः । "सेनाशाला-" ।। (लिङ्गा-६२) इत्यादिना क्लीबत्वे भूच्छायं च ।

भूत-पुं-९१-વ્યંતર દેવ.

भूत-पुं-१४६२-સમાન, તુલ્ય.

द्र० उपमशब्दः ।

* भवति स्म भूतः ।

भूत-न.-१४९०-મેળવેલું.

द्र० आसादितशब्दः ।

* भूयते प्राप्यते भूतम् ।

भूतग्राम--पुं-१४१४-પ્રાણીઓનો સમૂહ.

भूतघ्न-पुं-१२५४-ઊંટ.

द्र० उष्ट्रशब्दः ।

* भूतानि हन्ति भूतघ्नः ।

भूतधात्री-स्त्री-९३६-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* भूतानि दधाति धारयति भूतधात्री ।

(भूतनाथ)-पुं-१९९-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

भूतनायिका-स्त्री-२०५-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* भूतानां नायिका भूतनायिका ।

भूतनाशन-न.-४२२-(शे. १०३)-હિંગ.

द्र० जतुकशब्दः ।

भूतपति-पुं-१९९-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* भूतानां पतिः भूतपतिः ।

भूतयज्ञ--पुं-८२२-બલિદાન.

☐ बलि ।

* भूतेभ्यो काकादिभ्यो यजनं भूतयज्ञः ।

भूतात्त-पुं-४९१-ભૂતગ્રસ્ત.

☐ आविष्ट ।

* भूतेन आत्तो गृहीतो भूतात्तः ।

'भूतावास'-पुं-११४५-બહેડા.

द्र० अक्षशब्दः ।

भूति-पुं-४१२-અગ્નિમાં પાકેલું માંસ.

☐ मरित्र, मरुटक ।

* भवति बलमनया भूतिः ।

भूति-पुं-८२८-રાખોડી.

☐ भसित, रक्षा, क्षार, भस्मन् ।

* भूयतेऽनया भूतिः ।

भूतेष्टा-पुं-१५१-ચૌદશ તિથિ.

☐ चतुर्दशी ।

* भूतानामिष्टा भूतेष्टा ।

भूत्तम-न.-१०४५-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* भुवि उत्तमं भूत्तमम् ।

भूदार-पुं-१२८७-ભૂંડ.

द्र० आखनिकशब्दः ।

* भुवं दारयति भूदारः ।

भूदेव-पुं-८१२-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* भुवि देवो भूदेवः ।

भूधन-पुं-४.(प)-રાજા.

भूधर-पुं-१०२७-પર્વત.

द्र० अचलशब्दः ।

* भुवं धरति ध्रियते वा भूधरः ।

भूधर-पुं-१८(प.)-પર્વત.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भूध्र-પું-૧૦૨૮-પર્વત.

द्र० अचलशब्दः ।

* भुवं धरति भूध्रः, मूलविभुजादित्वात् कः-यौगिकत्वात् कुध्रमहीध्रादयः, "आयुधादिभ्यः" ॥५।१।९४॥ इत्यचि भूधरः ।

भूनेतृ-પું-૪.(પ.)-રાજા.

भूप-પું-૬૯૦-રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

* भुवं पाति भूपः ।

भूपति-પું-૪(પ.)-રાજા.

'भूपदी'-સ્ત્રી-૧૧૪૮-મોગરો.

द्र० मल्लिकाशब्दः ।

भूपाल-પું-૪.(પ.)-રાજા.

भूपाल-પું-૬૯૦-રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

भूभुज्-પું-૪(પ.)-રાજા.

भूभृत्-પું-૧૮(પ.)-પર્વત.

भूभृत्-પું-૬૮૯-રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

* भुवं बिभर्तीति भूभृत् ।

(भूभृत)-પું-૧૦૨૭-પર્વત.

द्र० अचलशब्दः ।

भूमत्-પું-૫(પ.)-રાજા.

भूमि-સ્ત્રી-૯૩૫-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* "कृभूभ्यां-" (उणा-६९०) इति किति मिप्रत्यये भूमिः ।

भूमिका-સ્ત્રી-૩૨૭-નાટકમાં તે તે જાતનો સ્ત્રી વગેરેનો વેષ.

*रूपान्तरपरिग्रहाधारभूतत्वाद् भूमिप्रतिकृतिर्भूमिका ।

भूमिलेपन-ન.-૧૨૭૨-ગાયનું છાણુ.

☐ गोविट्, गोमय, [पवित्र शि. ११३] ।

* भूमिर्लिप्यतेऽनेन भूमिलेपनम् । पवित्रमपि ।

भूमिस्पृश्-પું-૮૬૪-વૈશ્ય.

☐ आर्य, वैश्य, ऊरव्य, ऊरुज, विश् ।

* भूमिं स्पृशन्ति कृष्यादिना भूमिस्पृशः ।

भूयस्-ન.-૧૪૨૬-ઘણું, ઘણું.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* अतिशयेन बहु भूयः "भूर्लुक् चेवर्णस्य" ॥७।४।४१॥ इतीयसि साधुः ।

भूयस्-અ.-૧૫૩૧-વારંવાર.

☐ अभीक्ष्ण, पुनःपुनः, असकृत्, मुहुस् ।

* भवति भूयः "विहायस्-" (उणा-९७६) इत्यसि निपात्यते यथा- भूयो नैवमिति स्खलत्-कलगिरा संसूच्य दुश्चेष्टितम् ।"

भूयिष्ठ-ન. ૧૪૨૬-ઘણું, ઘણું.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* अतिशयेन बहु भूयिष्ठम् 'बहोर्णिष्ठे भूय्" ॥७।४।४०॥ इतीष्ठे भूयादेशः ।

भूरि-ન.-૧૦૪૫-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* भवत्याकरे भूरि, "भूसूकुशि-" (उणा-६९३) इति किद् रिः, क्लीबलिङ्गोऽयम् **वाचस्पतिस्तु** 'भूरिरष्टापदोऽस्त्रियाम्' इति पुंस्यप्याह ।

भूरि-ન.-૧૪૨૬-ઘણું, ઘણું.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* भवति सर्वमत्र भूरि "भूसूकुशि-" (उणा-६९३) इति किदिः ।

भूरि-પું-૨૦૦-(શે. ૪૧)-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

भूरिमाय-પું-૧૨૯૦-શિયાળ.

द्र० क्रोष्टृशब्दः ।

* भूरिः प्रचुरा मायाऽस्य भूरिमायः ।

भूरिवेतस-પું-૯૫૪-ઘણુ નેતર વાળો દેશ.

☐ वेतस्वत् ।

भूर्ज-પું-૧૧૪૪-ભોજપત્રનું વૃક્ષ.

☐ बहुत्वक्क, मृदुच्छद, 'चर्मिन्, मृदुत्वच् ।'

* भृणाति भूर्जः, भुवि ऊर्जयतीति वा ।

भूलता-સ્ત્રી-૧૨૦૩-અળસીયા, જમીન ના કીડા.

द्र० किञ्चुलकशब्दः ।

* भुवो लतेव भूलता ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भूषण-પું-૬ (૫.)-ધાર્યવાચક શબ્દ સાથે ભૂષણ શબ્દ જોડવાથી ધારક વાચક શબ્દ બને છે. ઉદા. શશિભૂષણ.

भूषण-પું-ન-૬૪૯-અલંકાર, ઘરેણા,

☐ अलङ्कार, परिष्कार, आभरण ।

* भूष्यतेऽनेन भूषणं—पुंक्लीबलिङ्गः ।

भूष्णु-પું-૩૮૯-ઉત્પન્ન થનાર, હોનાર.

☐ भविष्णु, भवितृ ।

* भवतीत्येवंशीलो भूष्णुः "भुजेः ष्णुक्" ॥५।२।३०॥ इति ष्णुक् ।

भूस्पृश्-પું-૩૩૭-મનુષ્ય.

द्र० नरशब्दः ।

* भुवं स्पृशति भूस्पृक् ।

भ्रूकुंस-પું-૩૨૯-સ્ત્રીવેષ ધારણકરનાર નટ.

☐ भ्रकुंस, भ्रूकुंस, भृकुंस ।

* स्त्रीवेषधारी नटः भ्रुवः कुंसनं भाजनमस्य भ्रकुंसः भ्रुकुंसः "भ्रुवोच्च कुंसकुस्योः" ॥२।४।१०१॥ इत्यत् ह्रस्वश्च । भ्रूकुंसो भृकुंसः एतौ तु मतान्तराश्रयेण । यद् **वाचस्पतिः** स्त्रीभूमिकां तु यः प्राप्तश्चवारस्तस्य वाचकाः । भ्रकुंसश्च भ्रुकुंसश्च भ्रूकुंसश्च भृकुंसवत् ॥

भ्रुकुटि-પું-૪૩-નેમનાથ ભ.ના શાસનદેવ.

* भ्रुकुटिभीषणत्वाद् भ्रुकुटिः ।

भ्रुकुटि-स्त्री-પું-૪૪-ચન્દ્રપ્રભભ.ની શાસનદેવી.

* भीषणभ्रुकुटित्वाद् भ्रुकुटिः ।

भ्रुकुटि-સ્ત્રી-૫૭૯-ક્રોધ વગેરેથી વાંકી ભમર થાય તે.

☐ भ्रकुटि, भ्रूकुटि, भ्रूकुटि ।

* प्रादिभ्यः परा कुटिः भ्रुवः कुटनं कुटिलीकरणं भ्रुकुटिः, भ्रकुटिः "कृशृकुटि-"॥ (उणा-६१९) इति इः, ततो "भ्रुवोऽच्च कुंसकुस्योः" ॥२।४।१०१॥ ह्रस्वत्वं च । भ्रुकुटि भ्रूकुटी तु मतान्तराश्रयेण, स्त्रीलिङ्गाः, यद् **गौडिः**-"अथ भ्रकुटिर्भ्रूकुटिर्भ्रुकुटि-भृकुटिः स्त्रियः" इति ।

भृगु-પું-૧૦૩૨-પર્વતનું ઉંચુસ્થાન, શિખર સ્થાન.

☐ प्रपात, अतट ।

* भ्रज्जयते दवेन भृगुः, पुंलिङ्गः "स्पशिभ्रस्जेः स्लुक् च॥" (उणा-७३१) इति किदुः । "प्रपत्यते यस्माद् तटात् स भृगुः" इत्येके ।

भृगु-પું-૧૨૦-(શે.૧૫)-શુક્ર.

द्र० उशनस्शब्दः ।

भृङ्ग-પું-૧૨૧૨-ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

* बिभर्ति भृङ्गः "भृमृभ्यां नोऽन्तश्च" ॥(उणा-९४)॥ इति किद् गः ।

भृङ्ग-પું-૧૩૩૩-મસ્તકચૂડ, કાકાકૌઆ.

☐ कलिङ्ग, धूम्याट ।

* भृङ्ग इव भृङ्गः, कृष्णत्वात्, बिभर्तीति वा ।

भृङ्गरज-પું-૧૧૮૭-ભાંગરો.

☐ भृङ्गराज, मार्कव, केशरञ्जनी ।

* भृङ्गवद् रञ्जयति कृष्णीकरोति भृङ्गरजः,अचि पृषोदरादित्वाद् न लोपः ।

भृङ्गराज-પું-૧૧૮૭-ભાંગરો.

☐ भृङ्गरज, मार्कव, केशरञ्जन ।

* भृङ्गवद् राजते भृङ्गराजः ।

भृङ्गार-પું-૭૧૮-સોનાની ઝારી, (કળશ).

☐ कनकालुका ।

* भ्रियते भृङ्गारः "द्वारशृङ्गार-" ॥ (उणा-४११) ॥ इत्यारे निपात्यते ।

भृङ्गारिका-સ્ત્રી-૧૨૧૬-તમરુ, એકજાતનું જંતુ,

द्र० चीरीशब्दः ।

* आकृत्या भृङ्गमियर्ति भृङ्गारिका ।

(भृङ्गारी)-સ્ત્રી-૧૨૧૬-તમરું, એકજાતનું જંતુ.

द्र० चीरीशब्दः ।

भृङ्गिन्-પું-૨૧૦-શંકરનો ભૃંગીગણ.

द्र० अस्थिविग्रहशब्दः ।

* भृङ्गाः पिङ्गाः क्रीडापात्रत्वात् सन्त्यस्य भृङ्गी ।

भृङ्गिरिटि-પું-૨૧૦-શંકરનો ભૃંગીગણ.

द्र० अस्थिविग्रहशब्दः ।

* भ्रमन् गिरावटति भृङ्गिरिटिः, पृषोदरादित्वात् एवं भृङ्गिरीटिः ।

भृङ्गिरीटि-પું-૨૧૦-શંકરનો ભૃંગીગણ.

द्र० अस्थिविग्रहशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* भ्रमन् गिरावटति भृङ्गिरिटिः, पृषोदरादित्वात् ।
एवं भृङ्गिरीटिः ।

भृत्-पुं-६-(प.)-આ શબ્દ લગાડવાથી ધારક વાચક શબ્દ બને છે; જેમકે-शूलभृत्.

भृतक--पुं-३६१-પગારદાર.

☐ भृतिभुज्, वैतनिक, कर्मकर ।

* भ्रियते स्म स्वार्थे के भृतकः ।

भृति-स्त्री-३६२-પગાર, મૂલ્ય, મજૂરી.

द्र० कर्मण्याशब्दः ।

* भ्रियतेऽनया भृतिः ।

भृतिभुज्-पुं-३६१-પગારદાર.

☐ भृतक, वैतनिक, कर्मकर ।

* भृतिर्वेतनं भुङ्क्ते भृतिभुक् ।

भृत्य-पुं-३६०-ચાકર.

द्र० किङ्करशब्दः ।

* भरणीयो भृत्यः "भृगोऽसंज्ञायाम्" ॥५।१।४५॥ इति क्यप् ।

भृत्या-स्त्री-३६२-પગાર, મૂલ્ય.

द्र० कर्मण्याशब्दः ।

* भ्रियतेऽनया भृत्या "भृगो नाम्नि" ॥५।३।९८॥ इति क्यप् ।

भृश-न.-१५०५-ઘણું, બહુ.

द्र० अतिमर्यादशब्दः ।

* बिभर्ति भृशम्- "कृवृभृ-" (उणा-५२८) इति कित् शः ।

भृष्ट-न.-४१२-સેકેલું અન્ન.

* भृज्ज्यते स्म भृष्टम्, जलेन विना पक्वम् ।

भेक-पुं-१३५४-દેડકો.

द्र० अजिह्मशब्दः ।

* बिभेति भेकः "भीण्शलि-" (उणा-२१) इति कः ।

भेड-पुं-१२७७-ઘેટો.

द्र० अविशब्दः ।

* भिलेः सौत्रात् लिहाद्यचि डलयोरैक्याद् भेडः ।

भेद-पुं-७३६-ભેદ-ચાર ઉપાય પૈકી એક ઉપાય.

भेरी-स्त्री-२९३-નગારું.

☐ दुन्दुभि, आनक, पटह ।

* बिभ्यति अस्यां रणे भेरी "भीवृधि-" (उणा-३८७) इति रः, इकारान्ताद् वा ङीः ।

भेल-पुं-८७९-નાની હોડી, મછવો.

☐ उडुप, प्लव, कोल, तरण्ड ।

* 'भिलिः सौत्रः,' भिल्यते भेलः, भेरस्य लत्वे वा ।

भेषज--न.-४७२-ઔષધ.

☐ तन्त्र, औषध, भैषज्य, अगद, जायु ।

* भिषिः सौत्रः, भेषत्यनेन भेषजम् "भिषेः-" ॥ (उणा-१३१) ॥ इत्यजः— भिषज्यत्यनेन वा भेषजादिनिर्देशाद् गुणः ।

भैक्ष -न.-१४१५-ભિક્ષાઓનો સમૂહ.

* भिक्षाणां समूहो भैक्षम् ।

भैरव--पुं-१९८-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* बिभर्ति कपालं, बिभ्यत्यस्मादिति वा भैरवः "कैरवभैरव-" ॥ (उणा-५१९) ॥ इति निपात्यते ।

भैरव-न.-३०३-ભયાનક.

द्र० घोरशब्दः ।

* बिभ्यत्यस्मादिति भैरवं "कैरवभैरव-" ॥ (उणा-५१९) इति साधुः, भीरोरिदं त्रासकृद् इति वा ।

भैरवी-स्त्री-२०६-ચામુંડા દેવી.

द्र० कपालिनीशब्दः ।

* भैरवस्य भार्या भैरवी ।

भैषज्य-न.-४७३-ઔષધ, દવા.

☐ तन्त्र, औषध, भेषज, अगद, जायु ।

भोक्तृ-पुं-५१७-પતિ, વર.

द्र० धवशब्दः ।

* भुङ्क्ते कान्तां भोक्ता ।

भोग-पुं-३६३-ગણિકાનો પગાર.

☐ गणिकाभृति, [भाटि शे-५४] ।

* भुज्यते भोगः, गणिकाया भृतिर्वेतनम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शेषश्चात्र–भाटिस्तु गणिकाभृतौ ।

भोग–પું–૧૩૧૫–ફણા, સર્પની ફેણ.

द्र० दर्वीशब्दः ।

* भुजति भुङ्क्ते वाऽनेन भोगः ।

भोग–પું–૧૩૧૫–સર્પનું શરીર.

☐ अहिकाय ।

* भुजति कुटिलीभवत्यनेनास्मिन् वा भोगः ।

'भोगधर'–પું–૧૩૦૪–સર્પ.

द्र० अहिशब्दः ।

भोगान्तराय–પું–૭૨–તીર્થંકરમાં ન હોય તે ૧૮ દોષ પૈકી ચોથો દોષ.

* भुज्यते भोगः स्रगादिः तद्गतोऽन्तराय इति चतुर्थः ।

भोगावती–સ્ત્રી–૧૩૦૭–નાગોની નગરી.

* भोगाः सन्त्यस्यां भोगावती "अनजिरादि–" ॥३।२।७८॥ इति मतौ दीर्घत्वम् ।

भोगावली–સ્ત્રી–૭૯૫–સ્તુતિપાઠક નો ગ્રન્થ.

* भोगः सुन्वं तद्धेतुत्वाद् भोगाः स्तुतयः, तासामावली भोगावली ।

भोगिन्–પું–૧૩૦૩–સર્પ.

द्र० अहिशब्दः ।

* भोगः सर्पदेहः फणः, कुटिला गतिर्वाऽस्यस्त्य भोगी ।

भोगिनी–(બ. વ.)–સ્ત્રી–૫૨૦–અભિષેક વિનાની રાજાની રાણી.

*भोगोऽस्त्यासां भोगिन्यः ।

भोजन–ન.–૪૨૪–ભોજન, જમણ.

द्र० अदनशब्दः ।

* भुज्यते भोजनम् ।

भोलि–પું–૧૨૫૩–ઊંટ.

द्र० उष्ट्रशब्दः ।

* भूरुहान् लेढि भोलिः, पृषोदरादित्वात् ।

भोस्–अ.–૧૫૩૭–સંબોધન ના અર્થમાં.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* भाति भोः बाहुलकात् डोस्, यथा—भो ! भार्गव !

भौती–સ્ત્રી–૧૪૨–રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* भूतानामियं भौती, रात्रिंचरत्वात्तेषाम् ।

भौम–પું–૧૧૭–(શે. ૧૪)–મંગલ ગ્રહ.

द्र० अङ्गारकशब्दः ।

(भौम)–પું–૧૧૯–મંગલ ગ્રહ.

द्र० अङ्गारकशब्दः ।

भौरिक–પું–૭૨૩–સુવર્ણ ઉપરનો અધિકારી.

☐ कनकाध्यक्ष, [हिमाध्यक्ष, हैरिक शि. ६२] ।

* भूरिणि हेम्नि नियुक्तो भौरिकः ।

भ्रंश–પું–૧૫૧૭–ઊંચા સ્થાનથી પડવું, પોતાના પદથી પડવું.

☐ भ्रेष ।

* यथोचिताद् रूपाद् भ्रंशोऽधःपातः ।

भ्रकुंस–પું–૩૨૯–સ્ત્રી વેષધારી નટ.

☐ भ्रूकुंस, भ्रुकुंस, भ्रूकुंस ।

भ्रकुटि–પું–૫૭૯–ક્રોધવગેરેથી વાંકી ભ્રમર થાય તે.

☐ भ्रुकुटि, भ्रूकुटि, भृकुटि ।

भ्रम–પું–૯૦૯–હારુભ્રામક યન્ત્ર.

☐ कुन्द, यन्त्रक ।

* भ्रमति भ्रम्यते वा भ्रमः ।

भ्रम–પું–૧૦૮૮–ચક્રાકારે જલનું નીચે જવું, પાણીને નીકળવાનો રસ્તો.

* भ्राम्यन्ति भ्रमाः, जलं निर्गच्छत्येभिरिति निर्गमा जलपथाः ।

भ्रम–પું–૧૩૭૪–ભ્રમ, વિપરીત જ્ઞાન.

☐ भ्रान्ति, मिथ्यामति ।

* भ्रमणं भ्रमः ।

भ्रम–પું–૧૫૧૯–ચક્રાકારે ફરવું, ભમવું.

☐ चक्रावर्त्त, भ्रान्ति, भ्रमि, घूर्णि, घूर्णन ।

* भ्रमणं भ्रमः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भ्रमर-१२१२-ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

* भ्राम्यति पुष्पेषु भ्रमरः "ऋच्छिचटि-" (उणा-३९७) ॥ इत्यरः, भ्रमन् रौति वा पृषोदरादित्वात् ।

भ्रमरक-पुं-५६९-લલાટ ઉપર ના લટકતા વાળ.

☐ कुरुल, भ्रमरालक ।

* भ्रमरप्रतिकृतिर्भ्रमरकः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

भ्रमरालक-पुं-५६९-લલાટ ઉપરના લટકતા વાળ.

☐ भ्रमरक, कुरुल ।

* भ्रमराकृतिरलको भ्रमरालकः ।

भ्रमासक्त-पुं-९१६-તલવાર વગેરે શસ્ત્ર ઘસનાર, સરાણિયો.

☐ शाणाजीव, शस्त्रमार्ज, असिधावक ।

* भ्रमयन्त्रे आसक्तो भ्रमासक्तः ।

भ्रमि-पुं-१५१९-ચક્રાકારે ભમવું, ફરવું.

☐ चक्रावर्त, भ्रम, भ्रान्ति, घूर्णि, घूर्णन ।

* "तृभ्रमि-" (उणा-६११) इतीप्रत्यये भ्रमिः ।

भ्रष्ट-न-१४९१-પડી ગયેલું.

द्र० गलितशब्दः ।

* भ्रंशते स्म भ्रष्टम् ।

(भ्रष्टबाण)-पुं-७७२-નિશાન ચૂકેલો.

☐ अपराद्धेषु ।

भ्रातुर्जाया-स्त्री-५१४-ભાભી.

☐ प्रजावती, (भ्रातृजाया) ।

* भ्रातुर्जायेत्यत्र "ऋतां विद्या-" ॥३।२।३७॥ इति समासे षष्ठ्यलुप् । "द्रक्ष्यसि भ्रातृजायाम्" ॥ इत्यादौ तु सप्तमीसमासः ।

भ्रातृ-पुं-५५०-સગો ભાઈ.

☐ सहोदर, समानोदर्य, सोदर्य, सगर्भ सहज, सोदर, [सगर्भ-शि.४४] ।

* भ्राजतेऽनेन भ्राता "मानिभ्राजेर्लुक् च-" ॥(उणा-८५९)॥ इति तृः ।

भ्रातृ-पुं-५६१-ભાઈ-બહેન બન્ને.

* भ्राता च भगिनी च भ्रातरौ ।

(भ्रातृजाया)-स्त्री-५१४-ભાભી.

☐ प्रजावती, भ्रातुर्जाया ।

भ्रातृव्य-पुं-५४३-ભત્રીજો.

☐ भ्रात्रीय ।

* भ्रातुरपत्यं भ्रात्रीयः "ईयः स्वसुश्च" ॥६।१।८९॥ इति यः ।

भ्रात्रीय-पुं-५४३-ભત્રીજો.

☐ भ्रातृव्य ।

* "भ्रातुर्व्यः" ॥६।१।८८॥ इति व्ये भ्रातृव्यः ।

भ्रान्ति-पुं-१३७४-વિપરીત જ્ઞાન, (ભ્રમ).

☐ मिथ्यामति, भ्रम ।

* भ्रमणं भ्रांतिः अतस्मिंस्तदिति ज्ञानम् ।

भ्रान्ति-पुं-१५१९-ચક્રાકારે ભમવું.

☐ चक्रावर्त, भ्रम, भ्रमि, घूर्णि, घूर्णन ।

* क्तौ भ्रान्तिः ।

(भ्रामर)-न.-१२१४-મધની એક જાતિ.

भ्रामरी-स्त्री-२०५-(शे.४९)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

भ्राष्ट्र-पुं-१०२०-ચણા વગેરે શેકવાની કડાઈ.

☐ अम्बरीष ।

* भृज्यतेऽस्मिन् भ्राष्ट्रः, 'जिभृसृभ्रस्जि-" ॥ (उणा-४४७) ॥ इति त्रट् वृद्धिश्च ।

भ्रुकुंस-पुं-३२९-સ્ત્રી વેષ ધારણ કરનાર નટ.

☐ भ्रकुंस, भृकुंस भ्रूकुंस ।

भ्रुकुटि-पुं-५७९-ક્રોધથી વાંકી ભમર થાય તે.

☐ भ्रकुटि, भृकुटि, भ्रूकुटि ।

भ्रू-स्त्री-५७९-ભ્રમર, ભંવા.

* अक्ष्णोरुपरि रोमराजिस्तन्नाम, भ्राम्यति भ्रूः, स्त्रीलिङ्गः "भ्रमिगमि-" ॥(उणा-८४३)॥ इति डूः ।

भ्रूकुंस-पुं-३२९-નટ,સ્ત્રી વેષ ધારણ કરનાર.

☐ भृकुंस, भ्रकुंस, भ्रुकुंस ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भ्रूकुटि-पुं-५७९-क्रोध वि.थी वांकी भ्रमर थाय ते.

□ भ्रूकुटि, भ्रकुटि, भ्रुकुटि ।

भ्रूण-पुं-५४०-गर्भ.

□ गर्भ गरभ, दोहदलक्षण ।

* भ्रियते कुक्षौ भ्रूणः "भ्रूगतृण–" ॥ (उणा-१८६) ॥ इति णे निपात्यते ।

भ्रेष-पुं-१५१७-ऊंचा स्थानथी पडवुं.

□ भ्रंश ।

* भ्रेषणं भ्रेषः ।

म

मकर-पुं-४७-मगर-श्री सुविधिनाथ भ. नुं लांछन.

मकर-पुं-१९३-नवनिधि पैकी चोथो निधि.

* मकराकारत्वात् मकरः ।

मकर-पुं-२२९-कामदेवनुं चिन्ह.

मकर-पुं-१३५१-मगर वगेरे जलजंतु.

* मङ्कते मकरः "जठर–" (उणा-४०३) इत्यरे निपात्यते, मा कुर्यात् किञ्चिदिति अस्यन्त्यस्मादिति वा ।

(मकर)-पुं-११६-बार राशि पैकी दशमी राशि.

(मकरकेतन)-पुं-२२९-कामदेव.

(मकरध्वज)-पुं-२२९-कामदेव.

मकरन्द-पुं-११२७-पुष्परस, पराग.

□ मरन्द, मधु, 'पुष्परस' ।

* मङ्कयते मण्डयतेऽनेन पुष्पं मकरन्दः, मरन्द "कुमुद–" (उणा-२४४) इति दे निपात्यते ।

मकराकर-पुं-१०७४-समुद्र.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* मकराणामाकरो मकराकरः ।

मकरालय-पुं-१०७४-(शि. ९६.) समुद्र.

द्र० अकूपारशब्दः ।

मकुट-पुं-६५१-(शि. ५२) मुगट.

□ मुकुट, मौलि, किरीट, कोटीर, उष्णीष ।

मकुर-पुं-६८४-(शि. ५७)-दर्पण.

□ आत्मदर्श, आदर्श, दर्पण [मुकुर शि.५४] ।

'मकुष्टक'-पुं-११७४-मठ.

द्र० मकुष्टकशब्दः ।

मकुष्ठक-पुं-११७४-मठ, अनाज.

□ राजमुद्ग, मयुष्टक, मकुष्टक, 'मकूष्टक, मुकुष्टक, मयुष्टक, मयष्टक, मपष्टक, मपष्ट, मपुष्टक, मपुष्ट ।

* मङ्क्यतेऽनेन मकुष्टः ।

'मकूष्टक'-पुं-११७४-मठ.

द्र० मकुष्टकशब्दः ।

मख-पुं-८२०-यज्ञ.

द्र० अध्वरशब्दः ।

* मह्यन्ते देवा अत्र मखः, "महेरुच्चास्य वा" ॥ (उणा-८९) ॥ इति खो ह्लुक्, मखति धर्ममिति वा ।

मखक्रिया-स्त्री-८३४-यज्ञनी क्रिया.

□ इष्ट ।

* मखस्य कर्म मखक्रिया यागादि ।

मखासुहृत्-पुं-२००-शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* मखस्य असुहृत् मखासुहृत् ।

मगध-पुं-७९५-राजानी स्तुति करनार भाट.

□ मागध, [मङ्ख शि. १९] ।

* मगधः काङ्खवादो मगध्यति याचते मगधः, वंशोदीरणेन यो याचते । **यदाहुः**-"मागधाः स्तुतिवंशजाः" ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मगध (બ. વ.)-પું-૯૬૦-મગધદેશ.

□ कीकट ।

* मङ्गन्ति मगधाः—"मङ्गेर्नलुक् च-" ॥(उणा-२५३) इत्यधः ।

मगधेश्वर-પું-૬૯૯-જરાસંધ (નવમો પ્રતિ-વાસુદેવ).

□ (जरासन्ध) ।

* मगधानामीश्वरो मगधेश्वरो जरासन्धाख्यः ।

मघवत्-પું-૧૭૧-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* मघः सौख्यमस्याऽस्ति मघवान्, मघो देवसभा सोऽस्यास्तीति वा ।

मघवन्-પું-૧૭૪-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* मङ्कते मघवा "श्वन्मातरिश्वन्—" ॥ (उणा-९०२) इत्यनन्तो निपात्यते । मघाऽस्यास्तीति वा 'ङ्यापो बहुलं नाम्नि" ॥२।४।९९॥ इति ह्रस्वः, मघं सुखमस्यास्तीति वा ।

मघवन्-પું-૬૯૨-ત્રીજો ચક્રવર્તી.

□ वैजयि ।

* मघन्ते शत्रुषु मघवा "श्वन्मातरि-" ॥(उणा-९०२) ॥ इत्यनि निपात्यते, मघवा शक्र इव वा ।

मघा (બ. વ.)-સ્ત્રી-૧૧૧-મઘા નક્ષત્ર.

□ पित्र्या ।

* मङ्घन्ते गच्छन्ति पितरः प्रीतिमास्विति मघाः । "मघावङ्घा-" ॥ (उणा-११०) ॥ इत्यादिना घान्तो निपात्यते ।

मघाभव-પું-૧૧૯-શુક્ર.

द्र० उशनस्शब्दः ।

* मघासु भवति मघाभवः ।

मङ्क्षु-અ.-૧૫૩૦-જલ્દી.

द्र० अञ्जसाशब्दः ।

* मज्जति मङ्क्षु "मस्जीष्यशिभ्यः सुक्" ॥ (उणा-८२६) यथा-मङ्क्षूदपादि पुरतः पटलैरतीनाम् ।

(मङ्क्षु)-ન.-૧૪૭૦-જલ્દી.

द्र० अविलम्बितशब्दः ।

मङ्ख-પું-૭૯૫-(શિ. ૬૬)-માગધ રાજાઓની સ્તુતિ કરનાર ભાટ.

□ मागध, मगध ।

मङ्ग-ન.-૮૭૮-વહાણનો અગ્રભાગ.

□ मङ्गिनीशिरस् ।

* मङ्गत्यनेन मङ्गः पुंलिङ्गोऽयम्, **वैजयन्ती** तु "नौशिरो मङ्गमस्त्रियाम्" इति क्लीबेऽप्याह ।

मङ्गल-ન.-૮૬-કલ્યાણ, શુભ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

* मङ्गयते सेव्यते मङ्गलम् । 'मृदिकन्दि-" ॥ (उणा-४६५) इत्यलः ।

मङ्गल-ન.-૧૧૬-મંગલ ગ્રહ.

द्र० अङ्गारकशब्दः ।

* मङ्गति मङ्गलं "मृदिकन्दि-" ॥ (उणा-४६५) ॥ इत्यादिना अलः ।

मङ्गलध्वनि-પું-૫૧૮-(શે०-૧૦૯)-માંગલિક શબ્દ.

□ [कहुल शे० १०९ ।]

मङ्गलपाठक-પું-૭૯૪-ભાટ, ચારણ.

□ सूत, बन्दिन् ।

* मङ्गलं पठतीति मङ्गलपाठकः ।

मङ्गलशंसन-ન.-૨૭૨-આશીર્વાદ.

□ आशिस् ।

* मङ्गलस्य शंसनं मङ्गलशंसनम् ।

मङ्गलस्नान-ન.-૫૧૮ (શે. ૧૧૦)-શાન્તિ ક્રિયામાં સુગંધી જલ વડે કરાતું સ્નાન.

□ [शान्तिक शे. ११०] ।

मङ्गला-સ્ત્રી-૩૯-સુમતિનાથ ભ. ની માતા.

* मङ्गलहेतुत्वाद् मङ्गला ।

मङ्गलाह्निक-ન.-૫૧૮-(શે. ૧૦૯)-વિવાહમાં માંગલિક દિવસે કલશ ભરી કરાતી શુભ ક્રિયા.

□ [स्वस्त्ययन, पूर्णकलश शि. १०९] ।

मङ्गल्य-ન.-૪૦૬ (શે. ૧૦૦)-દહીં, ગોરસ.

□ क्षीरज, दधि, गोरस, [श्रीघन शे. १००] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मङ्गल्यक-पुं-११७०-મસુર (એક જાતનું અનાજ)

☐ मसूर ।

* मङ्गले साधु मङ्गल्यः, के मङ्गल्यकः ।

मङ्गल्या-સ્ત્રી-६४०-મોગરાના જેવી સુગંધીવાળો અગર.

☐ मल्लिगन्धि ।

* मङ्गले साधुर्मङ्गल्या ।

मङ्गिनी-સ્ત્રી-८७६-નૌકા, નાવ.

द्र० तरणीशब्दः ।

* मङ्गो नौशीर्षमस्त्यस्यां मङ्गिनी ।

मङ्गिनीशिरस्-ન.-८७८-વહાણનો અગ્રભાગ.

☐ मङ्ग ।

* मङ्गिनी नौस्तस्याः शिर उपरिभागः ।

मचर्चिका-સ્ત્રી-१४४१-આ શબ્દ ઉત્તર પદમાં જોડવાથી પ્રશંસા વાચક બને છે જેમકે-ગોમચર્ચિકા.

मज्जकृत्-ન.-६२५-હાડકું.

द्र० अस्थिशब्दः ।

* मज्जानं करोति मज्जकृत् ।

मज्जन्-पु-સ્ત્રી-६२८-હાડકાની ચરબી.

द्र० अस्थिसंभवशब्दः ।

* मज्जत्यस्थिनि इति मज्जा, 'उक्षितक्षि'-(उणा-९००) इत्यन् नन्तः पुंस्ययम् । **वाचस्पतिस्तु**-"अथ मज्जा द्वयोः" इति स्त्रियामप्याह ।

वयं तु ब्रूम-मज्जयतेऽनयाऽस्थिनीति भिदाद्यङि मज्जा स्त्रीलिङ्गः ।

मज्जन्-पुं-११२१-વૃક્ષાદિનું સત્વ, ગર્ભ.

☐ सार, 'मज्जा' ।

* मज्जतीति मज्जा, पुंलिङ्गः ।

मज्जसमुद्भव-ન.-६२९-વીર્ય.

द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।

* मज्जतः समुद्भवतीति मज्जसमुद्भवः ।

मज्जा-સ્ત્રી-६१९-મજ્જા-(શરીરમાં સાત ધાતુ પૈકી એક ધાતુ).

'मज्जा'-સ્ત્રી-११२१-વૃક્ષાદિનું સત્વ, ગર્ભ.

☐ सार, मज्जन् ।

मञ्च-पुं-६८३-ખાટલો, પલંગ.

☐ मञ्चक, पर्यङ्क, पल्यङ्क, खट्वा ।

* मञ्च्यते धार्यतेऽनेन मञ्चः ।

मञ्चक-पुं न.-६८३-ખાટલો, પલંગ.

☐ मञ्च, पर्यङ्क, पल्यङ्क, खट्वा ।

* मञ्चते मञ्चकः- पुंक्लीबलिङ्गः ।

मञ्जरि-સ્ત્રી-११२२-મંજરી, મહોર.

☐ मञ्जा, वल्लरि, 'मञ्जरी, वल्लरी' ।

* "बहुलम्" ॥५।१।२॥ इत्यरौ मञ्जरिः, स्त्रीलिङ्गः "ऋच्छिचटि-" ॥ (उणा ३९७) ॥ इत्यरान्तात्तु ङ्यां मञ्जरी ।

'मञ्जरी'-સ્ત્રી-११२२-મંજરી.

द्र० मञ्जरिशब्दः ।

मञ्जा-સ્ત્રી-११२२-મંજરી.

द्र० मञ्जरिशब्दः ।

* 'मञ्जिः सौत्रः' मञ्जति मञ्जा ।

मञ्जा-સ્ત્રી-१२७५-બકરી.

द्र० अजाशब्दः ।

* 'मञ्जिः सौत्रः' मञ्जति मञ्जा ।

मञ्जार-पुं-६६६-ઝાંઝર, કડુ.

द्र० अङ्गदशब्दः ।

* मञ्जिः सौत्रो मञ्जति मञ्जीरं "कृशॄपॄ"-॥ (उणा-४१८) इतीरः, मञ्जु मधुरमीरयति वा पृषोदरादित्वात्, पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

मञ्जीर-पुं-१०२३-રવૈયો, બાંધવાનો ખીલો.

द्र० कुटरशब्दः ।

* 'मञ्जिः सौत्रः' मञ्जति मञ्जीरः, "कृशॄपॄ"-(उणा-४१८) इतीरः ।

मञ्जु-ન.-१४४४-મનોહર, સુંદર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* मज्जति मञ्जुः "भृमृतॄ-" (उणा-७१६) ॥ इति बहुवचनादुः ।

मञ्जुल-ન.-१४४४-મનોહર, સુંદર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* मञ्जुरस्यास्ति मञ्जुलं मञ्जुः, धर्ममात्रेऽत्र सिध्मादित्वाल्लः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मञ्जूषा–स्त्री–१०१५–પેટી.

☐ पेटा, [पेटक, पेडा शि. ८८] ।

*'मञ्जिः सौत्रः' मञ्जति मञ्जूषा, 'खलिफलि–" ॥ (उणा–५६०) इत्यूषः, मञ्जु मनोज्ञं कृत्वा वस्त्रा-द्यैरुष्यतेऽत्रेति वा ।

मठ–पुं–९९४–વિદ્યાર્થી કે વ્રતીઓનું રહેઠાણ.

☐ आवसथ, आवसथ्य ।

* मठन्ति निवसन्त्यत्र मठः त्रिलिङ्गः, बाहुलकात् "पुंनाम्नि–" ॥५।३।१३०॥ इति घः ।

मड्डु–पुं–२९४–(શે. ८८)–વાજિંત્રનો એક પ્રકાર.

मणि–पुं स्त्री–५९१–કાંડું.

☐ मणिबन्ध ।

* मणति मणिः, पुंस्त्रीलिङ्गः "पदिपठि–" ॥ (उणा–६०७) ॥ इतीः ।

मणि–पुं–स्त्री–६११–ગુહ્યનો મધ્યભાગ.

☐ गुल, गुह्यमध्य ।

* मण्यते मणिः पुंस्त्रिलिङ्गः ।

मणि–पुं स्त्री–१०६३–રત્ન.

☐ रत्न, वसु ।

* मणति महार्घतां मणिः पुंस्त्रीलिङ्गः,माणिक्यमपि ।

मणिक–पुं–१०२२–મોટો ઘડો.

☐ अलिञ्जर ।

* मणत्यम्भसा भ्रियमाणो मणिः, "पदिपठि–" (उणा–६०७) ॥ इति इः, यत् **शाश्वतः**–"अलिञ्जरं मणिं विद्याद् मेहनावयवो मणिः," स्वार्थे के मणिकः ।

मणिकण्ठक–पुं–१३२५–(શે. १८३)–કુકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

मणिकार–पुं–९१०–ઝવેરી.

☐ वैकटिक ।

* उत्तेजनाद् मणिं करोति मणिकारः ।

मणित–न.–१४०८–રતિકાળે થતો અવ્યક્ત અવાજ.

* रते जम्पतीनां-कूजितमव्यक्तशब्दो मणनं मणितम् ।

मणिबन्ध–पुं–५९१–હાથનો કાંડો.

☐ मणि ।

* पाणेरादौ मूले मणेर्बन्धोऽत्र मणिबन्धः पाणिप्रकोष्ठसन्धिः ।

मणीवक–न.–११२५–ફૂલ.

द्र० कुसुमशब्दः ।

* मणति भ्रमरैर्मणीवकं "कीचक–" ॥ (उणा-३३) इत्यके निपात्यते ।

(मण्ठ)–पुं–७६२–મહાવત.

द्र० आधोरणशब्दः ।

मण्ड–पुं–न.–३९६–ભાત વિગેરેનું ઓસામણ.

☐ सर्वरसाग्र ।

* मण्डयति मण्डः पुंक्लीबलिङ्गः ।

'मण्ड'–पुं–११५०–એરંડો.

द्र० एरण्डशब्दः ।

मण्डन–पुं–३८९–શોભાવનાર.

☐ अलङ्करिष्णु ।

* मण्डयति तच्छीलो मण्डनः "भूषाक्रोधार्थ–" ॥५।२।४२॥इत्यनः ।

मण्डन–न.–६३६–શણગાર, અલંકાર.

☐ प्रसाधन, प्रतिकर्मन् ।

* मण्ड्यतेऽनेन मण्डनं तिलकपत्रभङ्गादि ।

मण्डप–पुं–१००३–માંડવો.

☐ जनाश्रय ।

* मण्ड्यते नानालोकैर्मण्डपः पुंक्लीबलिङ्गः, "विष्टप–" ॥ (उणा–३०७) इत्यादिशब्दाद् अपे निपात्यते ।

मण्डल–न.–त्रि–१०१–સૂર્ય–ચંદ્રની ચારે બાજુ રહેલું ગોળાકાર તેજ.

☐ उपसूर्यक, परिधि, परिवेष ।

* मण्डयति मण्डलं त्रिलिङ्गः "मदिकन्दि–"॥ (उणा–४६५) इत्यादिना अलः ।

मण्डल–न.–१०७–ચંદ્રનું બિંબ.

☐ बिम्ब ।

मण्डल–त्रि–४६७–એક જાતનો કોઢ રોગ.

☐ कोठ, [मण्डलक शि.–३४] ।

* मण्डलाकृतित्वाद् मण्डलम्, त्रिलिङ्गः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मण्डल–न.–७७७–અન્ને પગ ગોળાકાર રાખવા તે.

* मण्डलाकृतित्वाद् मण्डलम् ।

मण्डल–त्रि–९४७–દેશ.

द्र० उपवर्तनशब्दः ।

* मण्ड्यते मण्डलं त्रिलिङ्गः "मृदिकन्दि–" (उणा–४६५) इत्यलः ।

अमरस्तु–" नीवृज्जनपदे, देशविषयौ तूपवर्त्तनम् " इति पृथगाह ।

मण्डल–न.–त्रि–१४११–સમૂહ.

द्र० उत्करशब्दः ।

* मण्ड्यते मण्डलं त्रिलिङ्गः, 'मृदिकन्दि–" (उणा–४६५) इत्यलः ।

मण्डल–पुं–१२८०–(શે. १८३)–કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

मण्डलक–न.–४६७–(શિ.–३४)–એક જાતનો કોઢ રોગ.

☐ कोठ, मण्डल ।

मण्डलाग्र–पुं–७८२–તરવાર.

द्र० असिशब्दः ।

* मण्डलाकारमग्रमस्य मण्डलाग्रः ।

मण्डलाधीश–पुं–६९०–એક દેશનો રાજા.

☐ मध्यम ।

* मण्डलमात्रस्याधीशो मण्डलाधीशः ।

मण्डलिन्–पुं–१३०२–સેહલો, એક જાતનો બિલાડો.

☐ जाहक, गात्रसंकोचिन् ।

* मण्डलाकृतिरस्त्यस्य मण्डली ।

मण्डहारक–पुं–९०१–કલાલ–મદિરા વેચનાર.

द्र० आसुतीबलशब्दः ।

* मण्डमच्छसुरा हरति मण्डहारकः ॥

मण्डित–पुं–३२–શ્રી મહાવીર ભ. ના છઠ્ઠા ગણધર.

☐ [मण्डितपुत्र शि०–३] ।

* गुणैर्मण्ड्यते स्म मण्डितः ।

मण्डितपुत्र–पुं–३२–(શિ०–३) શ્રી મહાવીર ભ. ના છઠ્ઠા ગણધર.

☐ मण्डित ।

मण्डूक–पुं–१३५४–દેડકો.

द्र० अजिह्वशब्दः ।

* मण्डयति मण्डूकः "मृमन्यञ्जि–" (उणा–५८) इत्यूकः ।

मण्डूर–न.–१०३८–લોઢાનો કાટ.

☐ सिंहान, धूर्त, सरण ।

* मज्यति मण्डूरम्, "मीमसि–" (उणा–४२७) ॥ इत्यूरः ।

मत–न.–१३८३–અભિપ્રાય.

☐ छन्द, आकूत, भाव, आशय, अभिप्राय ।

* मन्यते मतम् ।

मतङ्गज–पुं–१२१७–હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* मतङ्गात् ऋषेर्जातो मतङ्गजः ।

मतल्लिका–स्त्री–१४४०–આ શબ્દ જોડવા થી પ્રશંસા વાચક શબ્દ બને છે, ઉદા. गोमतल्लिका ।

मति–स्त्री–३०८–બુદ્ધિ.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* मन्यतेऽनया मतिः, अर्थनिश्चयः ।

(मतिमत्)–पुं–३४२–વિદ્વાન.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

मत्कुण–न.–७६८–નાંધનું બખ્તર.

☐ जङ्घात्राण ।

* माद्यति हृष्यत्यनेन मत्कुणं "भ्रूणतृण–" (उणा–१८६) इति साधुः ।

मत्कुण–पुं–१२०९–માંકડ.

☐ कोलकुण, उद्दंश, किटिभ, उत्कुण ।

* माद्यति शोणितेन मत्कुणः "भ्रूणतृण–" (उणा–१८६) इति णे निपात्यते ।

मत्कुण–पुं–१२१९–દાંત ન આવેલા અને ટુંકા અંગવાળો હાથી.

* माद्यन् कुणत्ति मत्कुणः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मत–पुं–४३६–मद વાળો.

☐ शौण्ड, उत्कट, क्षीब ।

* मद्येन माद्यति स्म मत्तः ।

मत्त–पुं–१२२०–મદોન્મત્ત હાથી.

☐ प्रभिन्न, गर्जित ।

* माद्यति स्म मत्तः ।

मत्तवरण–पुं–१०१२–ઝરુખો, ગોખ.

☐ मत्तालम्ब, अपाश्रय, प्रग्रीव ।

* मत्तान् वारयति मत्तवारणः ।

मत्तालम्ब–पुं–१०१२–ઝરુખો, ગોખ.

☐ मत्तवारण, अपाश्रय, प्रग्रीव ।

* मत्तैः प्रमादादिभिरालम्ब्यते मत्तालम्बः ।

मत्तेभगमना–स्त्री–५०६–વિશિષ્ટ ચાલવાળી સ્ત્રી.

☐ तरललोचना, अलसेक्षणा, मृगाक्षी ।

* मत्तेभगमनमिवगमनमस्याः सा तथा, अत्रोपमानभूतमत्तेभगमनेनापरा गमनक्रिया विशेषिता ।

मत्य न.–८९२–ખેતરની ભૂમિને સરખી કરવી તે.

* मतशब्दः साम्यपर्यायः मतस्य करणं मत्यम्, "मतमदस्य करणे" ॥७।१।१४७॥ इति यः ।

मत्स–पुं–१३४४–(शि०१२१)–મચ્છ,માછલો.

द्र० अण्डजशब्दः ।

मत्सरिन्–पुं–३८०–દુર્જન, ખળ.

द्र० कर्णेजपशब्दः ।

* मत्सरोऽस्त्यस्य मत्सरी ।

मत्स्य–पुं–१३४३–માછલો.

द्र० अण्डजशब्दः ।

* माद्यति जलेन मत्स्यः "मदेः स्यः" (उणा–३८३)।

मत्स्यजाल–न.–९२९–માછલા પકડવાની જાળ.

☐ आनाय ।

मत्स्यण्डी–स्त्री–४०३–સાકર.

द्र० फाणितशब्दः ।

* मदं स्यन्दते मत्स्यण्डी सामान्यशर्करा, पृषोदरादित्वात्; मत्स्यान् अमति रुजति मत्स्याण्डीति वैद्याः–यद् धन्वन्तरिः–

"शर्करोक्तातु मीनाण्डी श्वेता मत्स्याण्डिका सिता" इति । "मत्स्यण्डिका खण्डसिता क्रमेण गुणवत्तरा" इति तु वाग्भटः ।

(मत्स्यण्डिका)–स्त्री–४०३–સાકર.

द्र० फाणितशब्दः ।

मत्स्याण्डिका–स्त्री–४०३–સાકર

द्र० फाणितशब्दः ।

(मत्स्याण्डी)–स्त्री–४०३–સાકર.

मत्स्यनाशन–पुं–१३३५–કુરરપક્ષી.

☐ उत्क्रोश, कुरर ।

*मत्स्यान् ना शयति मत्स्यनाशनः ।

मत्स्यबन्धनी–स्त्री–९२९–માછલા પકડવાનો કરંડિયો

☐ कुवेणी ।

* मत्स्या बध्यन्तेऽस्यां मत्स्यबन्धनी ।

मत्स्यराज–पुं–१३४६–રોહિત મચ્છ, (મોટો મચ્છ)

☐ रोहित ।

* मत्स्यानां राजा मत्स्यराजः ।

मत्स्यवेधन–न.–९२९–ગલ–માછલા પકડવાનો આંકડો.

☐ बडिश, 'बडिश' ।

* मत्स्या वेध्यन्तेऽनेन मत्स्यवेधनम् ।

मत्स्योदरी–स्त्री–८४–(शे.१५४)–વ્યાસ ઋષિની માતા.

द्र० गन्धकालिकाशब्दः ।

मथन पुं–११–(प.) આ શબ્દ જોડવાથી વધક વાચક શબ્દ બને છે.

मथन–पुं–२२८(शे. ७९)–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

मथित–न.–४०९–પાણી વિના મથેલું દહીં.

* दध्ना मथममात्रसाध्यं मथितम् ।

मथिन्–पुं–१०२३–રવૈયો મન્થન દંડ.

द्र० क्षुब्धशब्दः ।

* मथ्यतेऽनेन मन्थाः "पन्थिमन्थिभ्यां–"(उणा–९२६) इतीन् ।

मथुरा–स्त्री–९७८–મથુરાનગરી.

☐ मधूपघ्न, मधुरा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* मथति चित्तं मथुरा ।

मद-पुं-३१२-સંમોહમિશ્ર આનંદ.

* मदनं मदः "व्यधजपमद्भ्यः" ॥५।३।४७॥ इत्यल्, आनंदसंमोहयोः संगमः ।

मद-पुं-१२२३-હાથીના ગંડસ્થલમાંથી ઝરતું પાણી.

☐ दान, प्रवृत्ति ।

* माद्यत्यस्माद् मदः "व्यधजप-" ॥५।३।४७॥ इत्यल्, मदयतीति वा ।

मदकल-पुं-१२२१-ઘણામદવાળો હાથી.

☐ मदोत्कट ।

* मदेन कलो मनोज्ञो मदकलः ।

मदकोहल-पुं-१२५९-સાંઢ.

द्र० इट्चरशब्दः ।

* मदेन कोहलो नट इव मदकोहलः ।

मदन-पुं-२२७-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* मदयति मदनः ।

मदन-पुं-११७१-આકડો.

☐ माष, नन्दिन, वृष्य, बीजवर, बलिन् ।

* मदयति वृक्षत्वाद् मदनः ।

(मदन)-न.-१२१४-મીણ.

☐ मधूच्छिष्ट, सिक्थक ।

'मदन'-पुं-११५१-ધતુરો.

द्र० कनकाह्वयशब्दः ।

मदननालिका-स्त्री-५२९-(शे. ११२) કુલટાસ્ત્રી.

द्र० अविनीताशब्दः ।

मदना-स्त्री-९०३-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* मदयति मदना ।

मदशौण्डक-न.-६४३-(शे. १३२)-જાયફલ.

द्र० जातिकोशशब्दः ।

मदाम्बर-पुं-१७१-(शे.३५)ઇન્દ્રનોહાથી, ઐરાવણ.

द्र० अभ्रमातङ्गशब्दः ।

मदिरा-स्त्री-९०२-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* माद्यत्यनया मदिरा "मदिमन्दि-" (उणा-४१२) इतीरः ।

मदिरागृह-न.-१००१-દારૂ પીવાનું સ્થાન.

☐ गञ्जा ।

मदिष्ठा-स्त्री-९०२-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* अतिशयेन मदवती मदिष्ठा, "गुणाङ्गाद्-" ॥७।३।९॥ इतीष्ठे "विन्मतोः-" ॥७।४।३२॥ इति मतुलोपे "त्र्यन्तस्वरादेः" ॥७।४।४३॥ इति अन्त्य-स्वरादिलोपः ।

मदोत्कट-पुं-१२२१-ઘણા મદવાળો હાથી.

☐ मदकल ।

* मदेन दानाम्बुना उद्भिन्नकटो मदोत्कटः ।

मदोलापिन्-पुं-१३२१(शे. १९०)-કોયલ.

द्र० कलकण्ठशब्दः ।

मद्गु-पुं-१३२३-પાણીનો કાગડો.

☐ जलवायस ।

* मज्जति जले मद्गुः "भृमृतृ-" ॥ (उणा-७१६) ॥ इत्युः, न्यङ्क्वादित्वाद् गत्वम् ।

मद्गुर-पुं-१३४७-શીંગડાવાળો મચ્છ.

☐ राजशृङ्ग ।

* मज्जति मद्गुरः "श्वसुर-"॥(उणा-४२६)॥ इत्यूरे निपात्यते, मद्गून् राति वा ।

मद्गुरप्रिया-स्त्री-१३४७-મદ્ગુર મચ્છની પ્રિયા.

☐ शृङ्गी ।

मद्य-न.-९०२-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* मदस्य कारणं मद्यम् "मतमदस्य करणे" ॥७।१।१४॥ इति यः । माद्यन्त्यनेन इति वा "बहुलम्" ॥५।१।२॥ इति करणेऽपि "यमिमदि-" ॥५।१।३०॥ इति यः ।

मद्यपङ्क-पुं-९०४-મદ્યનો નીચલો ભાગ, મદ્યનોકાદવ.

☐ जगल, मेदक ।

* मद्यस्य पङ्को मद्यपङ्कः ।

मद्यपाशन-न.-९०७-મદિરા પીવાની પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે તેવો લક્ષ્ય પદાર્થ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ उपदंश, अवदंश, चक्षण ।

* मद्यस्य अशनं मद्याशनम्, म्वरविशदमभ्यव-
हार्यम् ।

मद्यबीज-न.-९०५-सुराणीज(जेमांथी मदिरा બનેતે)

☐ किण्व, नग्नहू, नग्नहु, ।'कण्व' ।

* मद्यस्य बीजं मद्यबीज मापादलन्यादि ।

मद्यमण्ड-पुं-९०५-मद्यनी तर.

☐ कारोत्तम ।

* मद्यस्य मण्डो मद्यमण्डः ।

मद्यसन्धान-न.-९०५-मदिरा બનાવવાની ક્રિયા.

☐ आसुति, आसव, अभिषव ।

* मद्यस्य सन्धानं मद्यसन्धानम् ।

मद्र-न.-८६-કલ્યાણ, શુભ,

द्र० कल्याणशब्दः ।

* माद्यति हृष्यत्यनेन मद्रम् । "भीवृधि--"
॥ (उणा-३८७) इति रः ॥

मद्र-पुं-१४०९(शि.१२७)-ગંભીર અવાજ.

☐ मन्द्र ।

मधु-पुं-१५३-चैत्र મહિનો.

द्र० चैत्रशब्दः ।

* मन्यते मधुः पुंलिङ्गः "मनिजनिर्म्या घतौच"
(उणा-७२१) इत्युः ।

मधु-पुं-२१९-કૃષ્ણનો શત્રુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* मन्यते मधुः ।

मधु-पुं-२२९-કામનો મિત્ર, (ચૈત્રમાસ).

☐ (चैत्र) ।

मधु-पुं-६९९-ચોથા પ્રતિ વાસુદેવ.

* मन्यते सर्वमसारं मधुः, यस्य कैटभो भ्राता ।

मधु-पुं-न.-९०२-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* मन्यते मधुः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

मधु-न.-११२६-પુષ્પરસ.

☐ मकरन्द, मरन्द, 'पुष्परस' ।

* मन्यते बहु भृङ्गैर्मधु, क्लीबलिङ्गः ।

मधु-न.-१२१३-મધ, ભમરાનું ભોજન.

* भ्रमरस्य भोज्यं मधु, तेन मधुलिट् ।

मधु-न.-१२१४-મધ.

☐ माक्षिक ।

* मन्यतेऽभिलप्यते मधु क्लीबलिङ्गः पुंस्यपि
वैजयन्ती यदाह--' मधुलं तु मधुनाऽस्त्री मधुकं
तत्पुरातनम् ' इति ।

'**मधु**'-पुं-११८५-મીઠીખરખોડી.

द्र० जीवनीशब्दः ।

मधुक-न.-१०४२-(शे०-१११)સીસુ,કલઈ.

द्र० आलीनशब्दः ।

'**मधुक**'-पुं-११४१-મહુડો.

द्र० गुडपुष्पशब्दः ।

मधुकण्ठ-पुं-१३२१-(शे०१९०)-કોયલ.

द्र० कलकण्ठशब्दः ।

मधुकर-पुं-१२१२-(शि०-१०९)-ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

मधुका-स्त्री ११५७-કાળી કાંગ.

* मन्यते कल्प्यते मधुका "कञ्चुक-"
(उणा-५७) ॥ इत्युके निपात्यते ।

मधुकृत्-पुं-१२१२-ભમરો.

द्र. अलिशब्दः ।

* मधु करोति मधुकृत् ।

मधुक्रम-(બ. વ.)-पुं-९०६-મદ્યપીવાની પદ્ધતિ,
વારા ફરતી પીવું તે.

☐ मधुवार ।

* मधुनः क्रमा मधुक्रमाः ।

मधुघोष-पुं-१३२१-(शे०-१९०)-કોયલ.

द्र० कलकण्ठशब्दः ।

मधुज्येष्ठ-न.-४०४-(शे. १००)-તરત દોહેલું
દૂધ.

द्र० ऊधस्यशब्दः ।

मधुदीप-पुं-२२७-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* मधौ वसन्ते दीप्यते मधुदीपः ।

मधुद्रुम-पुं-११४१-મહુડો.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० गुडपुष्पशब्दः ।

* मधुप्रधानो द्रुमो मधुद्रुमः ।

मधुधूलि-पुं-४०३-ખાંડ.

☐ खण्ड ।

* मधुनः क्षौद्रस्य धूलिरिव मधुरत्वात् मधु-धूलिः ।

(मधुप)-पुं-१२१३-ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

मधुपर्क-न.-८३३-દહીં સાથે મિશ્રિત કરેલું મધ.

☐ महोदय ।

* मधुनः पर्कः संपर्को मधुपर्कम् ।

'मधुपर्णिका'-स्त्री-११४३ સીવણનું વૃક્ષ.

द्र० काश्मरीशब्दः ।

'मधुपर्णी'-स्त्री-११५७-ગળો.

द्र० अमृताशब्दः ।

मधुमक्षिका-स्त्री-१२१३-મધમાખી.

☐ क्षुद्रा, सरघा ।

* मधुनो मक्षिका मधुमक्षिका ।

(मधुमथन)-पुं-२२१-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

मधुर-पुं-१३८८-મધુર રસ (ગળ્યું).

☐ रसज्येष्ठ, गुल्य, स्वादु, मधूलक, (मधूल) ।

* मधु माधुर्यमस्त्यस्य मधुरः मध्वादित्वाद् रः, माद्यत्यनेनेति वा "श्वसुर-" ॥ (उणा-४२६) ॥ इत्युरे निपात्यते ।

मधुर-न.-१४४५-સુંદર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* माद्यतेऽनेन मधुरं "श्वसुर"- (उणा -४२६) इत्युरे निपात्यते ।

'मधुरसा'-स्त्री -११५६-દરાખ.

द्र० मृद्वीकाशब्दः ।

मधुरा-स्त्री-९७८-મથુરાનગરી.

☐ मधूपघ्न, मथुरा ।

* मधुना राजते मधुरा, मधुरधिष्ठितोऽस्या अस्तीति वा, मध्वादित्वाद् रः ।

मधुरा-स्त्री-४१६-(शे. १०१)-કાંજી, રાબ.

द्र० अवन्तिसोमशब्दः ।

(मधुलिह्)-पुं-१२१३-ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

मधुवार-(બ. વ.)-पुं-९०६-મદ્ય પીવાની પદ્ધતિ, વારા પ્રમાણે પીવું તે.

☐ मधुक्रम ।

* मधुनो वारा अवसरा मधुवाराः ।

(मधुव्रत)-पुं-१२७३-ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

मधुष्ठील-पुं-११४१-મહુડો.

द्र० गुडपुष्पशब्दः ।

* मधु माधुर्यमस्तीले गर्भेऽस्य मधुष्ठीलः पृषो-दरादित्वात्, मधुष्ठीवतीति वा ।

(मधुसख) पुं-९(प.)-કામદેવ.

मधुसारथि-पुं-२२७-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* मधुः सारथिरस्य मधुसारथिः ।

मधुसिक्थक-पुं-११९८-વનસ્પતિ જન્યસ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोलसारशब्दः ।

* मधुसिक्थं मधूच्छिष्टं तत्सदृशत्वाद् मधु-सिक्थकः ।

(मधुसुहृत्) -पुं-२२०-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

मधुसूदनी-स्त्री-११८६-પાલખાની ભાજી.

☐ पालक्या ।

* मधु माधुर्यं सूदते मधुसूदनी ।

मधुस्रवा-स्त्री-११८५-મીઠી ખરખોડી, હિરણ્વેડી.

द्र० जीवनीशब्दः ।

* मधु स्रवति मधुस्रवा ।

मधूक-पुं-११४१-મહુડો.

द्र० गुडपुष्पशब्दः ।

* मदयति मधूकः "शम्बूक-" ॥ (उणा-६१) इत्यूके निपात्यते ।

मधूच्छिष्ट-न.-१२१४-મીણ.

द्र० सिक्थक, (मदन) ।

* मधुनोच्छिष्टं कल्को मधूच्छिष्टं मदनाख्यम् ।

मधूपघ्न-न.-९७८-મથુરા નગરી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

□ मधुरा, मधुरा ।

* मधोर्दानवस्य उपघ्न आश्रयोऽत्र मधूपघ्नम् ।

(मधूल)-पुं-१३८८-મધુર રસ.

□ मधुर, रसज्येष्ठ, गुल्य, स्वादु, मधूलक ।

मधूलक-पुं-१३८८-મધુર રસ.

□ रसज्येष्ठ, गुल्य, स्वादु, मधुर, (मधूल) ।

* मात्वल्यनेन मधूलः "दुकूल-" (उणा-४९१) इत्यूले निपात्यते ।

मध्य-न.-२९२-મધ્યમ ગતિ વાળુ (નૃત્ય)

□ घन, (अनुगत) ।

मध्य-पुं-न.-६०७-શરીરનો વચલો ભાગ.

□ अवलग्न, विलग्न, मध्यम ।

* मध्ये बध्यते मेखलायत्र मध्यम् ।

मध्य-न.-८७४-દશ અન્ત્ય પ્રમાણુ.

* दशान्त्यानि मध्यम् ।

मध्य-पुं-१४०२-કંઠમાંથી નીકળતો અવાજ.

* ऋषभादयः स्वराः प्रत्येकमुरःप्रभृतिस्थान-भेदेन मन्द्रता मध्यता तारता च अवलम्बन्ते, यद् **दन्तिलः**-"नृणामुरसि मन्द्रस्तु, द्वाविंशतिविधो ध्वनिः । स एव कण्ठे मध्यः स्यात् तारः शिरसि गीयते ॥"

मध्य-न.-१४६०-અન્તર, અવકાશ.

□ अन्तर ।

* 'मव् बन्धने' मव्यते मध्यम्, "शिक्यास्याढ्य" (उणा-३६४) इति ये निपात्यते ।

मध्यदेश-पुं-९५१-હિમાચલ અને વિંધ્યાચલ વચ્ચેનો દેશ.

□ मध्यम ।

* उत्तरस्यां हिमवान् पर्वतः दक्षिणस्यां विन्ध्यः, विनशनः सरस्वत्या अन्तर्द्धानदेशः, प्रयागः गङ्गायमुनयोः सङ्गमः तानवधीकृत्य मध्यश्चासौ देशश्च मध्यदेशः ।

मध्यन्दिन-न.-१३९-મધ્યાહ્ન, બપોર.

□ मध्याह्न, दिवामध्य ।

* दिनस्य मध्यं मध्यन्दिनम् । "लोकम्पृण-" ॥३।२।११३॥ इत्यादिना निपात्यते ।

मध्यन्दिन-न.-१४६०-(शि.-१३१)-અંતર, અવકાશ, વચલું.

□ मध्यम, माध्यम, मध्यमीय, माध्यंदिन ।

मध्यम-पुं-न.-६०७-શરીરનો વચલો ભાગ.

□ मध्य, अवलग्न, विलग्न ।

* मध्ये जातो मध्यमः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

मध्यम-पुं-६९०-એકદેશનો અધિપતિ.

□ मण्डलाधीश ।

* मध्यमः सामान्योऽग्रेतनापेक्षया ।

मध्यम-पुं-९५१-હિમાચલ અને વિંધ્યાચલ વચ્ચેનો દેશ.

□ मध्यदेश ।

* मध्ये भवो मध्यमः, नात्युत्कृष्टो नाप्यपकृष्ट इत्यर्थः ।

मध्यम-पुं-१४०१-મધ્યમ સ્વર (ક્રૌંચ પક્ષી જેવો અવાજ.)

* मध्ये भवो मध्यमः, **यदाह**-"तद्वदेवोत्थितो वायुरुर कण्ठसमाहतः । नाभिप्राप्तो महानादो मध्यमस्तेन हेतुना" ।

मध्यम-न.-१४६०-મધ્યમ, વચલું.

□ माध्यम, मध्यमीय, माध्यंदिन, [मध्यन्दिन शि. १३१] ।

* मध्ये जातं मध्यमं "मध्यान्मः" ॥६।३।७६॥ इति ।

मध्यमा-स्त्री-५११-યુવાન સ્ત્રી (ઋતુ પ્રાપ્ત થયેલ સ્ત્રી).

द्र० चरीशब्दः ।

* मध्यमा मध्यवयाः ।

मध्यमा-स्त्री-५९३-વચલી આંગળી.

□ ज्येष्ठा, मध्या ।

* मध्ये जाता मध्यमा "मध्यान्मः" ॥६।३।७६॥

मध्यमीय-न.-१४६०-મધ્યમ, વચલું.

□ मध्यम, माध्यम, माध्यंदिन [मध्यन्दिन शि. १३१] ।

* मध्ये भवं माध्यमम्, मध्यमीयम्, माध्यन्दिनम् "मध्यान्दिनण्णेया मोऽन्तश्च" ॥६।३।१२६॥ इति साधवः ।

मध्यलोका-स्त्री-९३८-(शि.-१५७)-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

मध्यलोकेश-पुं-६८९-રાજા.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० नृपशब्दः ।

* मध्यलोकस्य ईशो मध्यलोकेशः ।

मध्यस्थ–पुं–८८२–(शे. १५४)–विवादमां निर्णय करनार प्रामाणिक पुरुष.

☐ साक्षिन्, स्थेय, [प्राश्निक शे. १५४]

मध्या–स्त्री–५९३–वचली आंगळी.

☐ ज्येष्ठा, मध्यमा ।

* मध्ये भूतत्वाद् मध्या ।

मध्याह्न–न.–१३९–बपोर.

☐ दिवामध्य, मध्यन्दिन ।

* अह्नो मध्यं मध्याह्नः, "सर्वांशसंख्याऽव्ययात्" ॥७।३।११८॥ इति अट्, अह्लादेशश्च ।

मध्वासव–पुं–९०४–महुडानो दारु.

☐ माधवक ।

* मधु माक्षिकं तन्मिश्रे आसूयते मध्वासवः ।

मनःशिला–स्त्री–१०५९–मणशील धातु.

द्र० करवीराशब्दः ।

* मनोवाच्या शिला मनःशिला ।

मनस्–न.–२२९–कामदेवनी योनि.

मनस्–न.–१३६९–मन.

द्र० अन्तःकरणशब्दः ।

* मन्यते जानात्यर्थान् मनः, यदवोचाम तर्के —"सर्वार्थग्राहणं मनः" इति "अस्"(उणा–९५२) इत्यस् ।

(मनसिशय)–पुं–२२७–कामदेव.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

मनस्ताल–पुं–२०५–पार्वतीनुं वाहन (सिंह).

* मनस्ताडयति कम्पयति मनस्तालः ।

मनाक्–अ.–१५३६–थोडुं, अल्प.

☐ किञ्चित्, ईषत्, किञ्चन ।

* मन्यते मनाक् "द्रागादयः" ॥ (उणा–८७०) इति निपात्यते । यथा–"ब्रूते मनाग् नन्दनम्" ।

मनित–न.–१४९६–जाणेलुं.

द्र० अवगतशब्दः ।

* 'मनूयी बोधने' इत्यस्येटि मनितम् ।

मनीषा–स्त्री–३०८–बुद्धि, मति.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* मनस ईषा मनीषा, पृषोदरादित्वात् ।

मनीषिन्–पुं–३४१–विद्वान, पंडित.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* मनस ईष्टे मनीषी पृषोदरादित्वात्, मनीषा अस्त्यस्येति वा शिखादित्वादिन्, यौगिकत्वाद् धीमान्, मतिमानित्यादयः ।

मनुज–पुं–३३७–मनुष्य.

द्र० नरशब्दः ।

* मनोर्जातो मनुजः ।

मनुज्येष्ठ–पुं–७८२–(शे. १४५) तरवार.

द्र० असिशब्दः ।

मनुष्य–पुं–३३७–मानव.

द्र० नरशब्दः ।

* मनोरपत्यं मनुष्यः, मानुषः "मनोर्याणौ षश्चान्तः" ॥६।१।९४॥ इति योऽण् च प्रत्ययौ ।

(मनुष्यधर्मन्)–पुं–११८९–कुबेरदेव.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

मनोगवी–स्त्री–४३१–(शि. ३०)–इच्छा, अभिलाषा, मनोरथ.

द्र० अभिलाषशब्दः ।

मनोगुप्ता–स्त्री–१०५९–मणशील धातु.

द्र० करवीराशब्दः ।

* मनोऽभिधा गुप्ता । मनोगुप्ता ।

मनोजव–पुं–४८८–(शे. ३७)–पिता तुल्य काका वगेरे.

☐ मनोजवस, ताततुल्य ।

मनोजवस–पुं–४८८–पिता तुल्य काका.

☐ ताततुल्य, [मनोजव शि. ३७] ।

* मनो जवतेऽस्मिन् पिताऽयमिति धावति मनोजवसः "बहुलम्" ॥५।१।२॥ इत्यसः, मनोज

अभिलाषे वसति वा ताततुल्यः "पितृसदृशः मनोजव" इत्यन्ये यद् व्याडिः–"जनः पितृसधर्मा यः स तातार्हो मनोजवः ।"

मनोज्ञ–न.–१४४५–सुंदर, मनोहर.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* जानातीति ज्ञं मनोज्ञं यत्र तद् मनोज्ञं ।

मनोदाहिन्–पुं–२२८–(शे. ७५)–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

(मनोयोनि)–पुं–२२९–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

मनोरथ–पुं–४३०–ઇચ્છા, અભિલાષા.

द्र० अभिलाषशब्दः ।

* मन एव रथो दूरगामि यत्र मनोरथः ।

(मनोरम)–न.–१४४४–સુંદર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* मनो रमयति मनोरमम् ।

मनोरम–पुं–९४–ત્રીજા ગ્રૈવેયક દેવ.

मनोराज्य–पुं–४३१–(शि. ३०)–ઇચ્છા, અભિલાષા.

द्र० अभिलाषशब्दः ।

(मनोविलास)–पुं–५०७–સ્ત્રીનું ધન–(મનનો વિલાસ)

(मनोविलासवती)–स्त्री–५०७–મનના વિલાસ વાળી સ્ત્રી.

मनोहत–पुं–४३९–નિરાશ, ના ઉમેદ થયેલો.

☐ प्रतिहत, प्रतिबद्ध, हत ।

* मनसि हतो मनोहतः ।

मनोहर–न.–१४४४–સુંદર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* मनो हरति मनोहरम् ।

मनोहारी–स्त्री–५२९–(शे.११३) કુલટા, અસતી સ્ત્રી

द्र० अविनीताशब्दः ।

मनोह्वा–स्त्री–१०६०–મણસીલ ધાતુ.

द्र० करवीराशब्दः ।

* मनःशब्देन ह्वयते मनोह्वा ।

मन्तु–पुं–७४४–અપરાધ.

☐ अपराध, व्यलीक, विप्रिय, मागस् ।

* मन्यते हृदि मन्तुः पुंलिङ्गः " कृसिकम्य–" (उणा–७७३) ।। इति तुन् ।

मन्त्र–पुं–७०१–એકાન્તે થતી વિચારણા.

* मन्त्रणं मन्त्रः पञ्चाङ्गः, यत्कौटिल्यः–कर्मणामारम्भोपायः पुरुषद्रव्यसंपद्देशकालविभागो विनिपातप्रतीकारः कार्यसिद्धिश्चेति पञ्चाङ्गो मन्त्रः ।

मन्त्रजिह्व–पुं–१०९९–અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* मन्त्र एव जिह्वा अस्य मन्त्रजिह्वः ।

मन्त्रविद्–पुं–७३३–ગુપ્તચર, ચરપુરુષ.

द्र० अवसर्पशब्दः ।

* मन्त्रं वेत्ति मन्त्रवित् ।

मन्त्रशक्ति–पुं–७३५–સન્ધિ વિગ્રહ વગેરે પાંચને યથા સ્થાને સ્થાપન કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલી શક્તિ.

* मन्त्रः पञ्चाङ्गो मन्त्रशक्तिः ।

मन्त्रिन्–पुं–७१९–અમાત્ય, મન્ત્રી.

द्र० अमात्यशब्दः ।

* मन्त्रः कर्तव्यावधारणमस्त्यस्य मन्त्री ।

मन्थ–पुं–१०२३–મન્થન દંડ, રવૈયો.

द्र० क्षुब्धशब्दः ।

* मथ्यतेऽनेन मन्थः ।

मन्थदण्ड–पुं–१०२३–મન્થન દંડ, રવૈયો.

द्र० क्षुब्धशब्दः ।

* मन्थनाय दण्डः मन्थदण्डः ।

मन्थनी–स्त्री–१०२२–ગાગર, ગોળી, દહીં વલોવવાની.

☐ गर्गरी, कलशी ।

* मथ्यते दध्यस्यां मन्थनी ।

मन्थर–पुं–४९५–ધીમે ચાલનાર.

☐ मन्दगामिन् ।

* मथ्नाति पादौ मन्थरः " ऋच्छिचटि–" (उणा–३९७) ।। इत्यरः ।

मन्थर–पुं.–१४२९–ઠીંગું, નીચું.

द्र० कुब्जशब्दः ।

* मथ्नाति मन्थरम् " ऋच्छिचटि"–

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(उणा-३९७) इत्यरः ।

मन्थान-पुं-१०२३-મંથન દંડ, રવૈયો.

द्र० क्षुब्धशब्दः ।

* " संस्तुस्पृशि-" (उणा-२७६) इत्यानेन मन्थानः ।

मन्द-पुं-१२१-શનિ.

द्र० असितशब्दः ।

मन्दगतित्वान्मन्दः ।

मन्द-पुं-३५२-મૂર્ખ.

द्र० अमेधसूशब्दः ।

* मन्दोऽलस इव मन्दः ।

मन्द-पुं-३८४-આળસુ.

द्र० अनुष्णशब्दः ।

* मन्दते स्वपितीव मन्दः, अत एव मदि जाड्ये इति **चान्द्रो** धातुः, मन्यते वा " शाशपिमनि-" (उणा-२३७) इति दः ।

मन्द-पुं-१२१८-હાથી ની એક જાતિ.

* मन्दो मन्दसत्त्वात् ।

मन्दगामिन्-पुं-४९५-ધીમે ચાલનાર.

☐ मन्थर ।

* मन्दं गच्छतीत्येवंशीलो मन्दगामी ।

मन्दर-पुं-६६०-આઠ સેરનો હાર.

* मन्यते स्तूयते मन्दरः ।

मन्दर-पुं-१०३०-મન્દરાચલ.

☐ इन्द्रकील ।

* मन्यते मन्दरः " ऋच्छिचटि "-(उणा-३९७) इत्यरः ।

मन्दरमणि-पुं-२००-(शे. ४४)શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

मन्दरावासा-स्त्री-२०५-(शे. ५५) પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

मन्दाकिनी-स्त्री-१०८१-ગંગા નદી.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* मन्दमकति मन्दाकिनी मन्दाका औषधिविशेषाः सन्त्यस्यामिति वा ।

मन्दाक्ष-न.-३११-લાજ, શરમ.

द्र० त्रपाशब्दः ।

* मन्दमक्षि यत्र मन्दाक्षं स्वोत्थलज्जावशाद्धि चक्षुरवनमति, शुक्रा मन्दाक्षमित्येके ।

मन्दार-पुं-१७९-કલ્પવૃક્ષ.

मन्दन्ते मोदन्ते देवा अनेन मन्दारः " अम्य-ङ्गिमदिमन्दि-" (उणा-४०५) इत्यारः ।

मन्दार-पुं-११४१-કલ્પવૃક્ષ, મીઠો લીંમડો.

☐ पारिभद्रक, 'पारिजातक' ।

* मन्द्यन्ते स्तूयते देवैर्मन्दारः " अम्यङ्गि-" (उणा-४०५) इत्यारः, मन्दमियर्त्तीति वा ।

मन्दिर-पुं-६१४-હીંચણનો પાછલો ભાગ

* मन्दते गच्छत्यनेन-मन्दिरः "मदिमंदि-" ॥ (उणा-४१२) इतीरः ।

मन्दिर-स्त्री-न.-९९०-ભવન, ઘર.

द्र० अगारशब्दः ।

* मन्द्यते स्तूयतेऽत्र मन्दिरं स्त्रीक्लीलीबलिङ्गः " मदिमन्दि-" (उणा-४१२) इतीरः ।

मन्दीर-न.-६६६-(शे०-१३१)-ઝાંઝર, કલ્લુ

द्र० अङ्गदशब्दः ।

मन्दुरा-स्त्री-न.-९९८-ઘોડા બાંધવાની જગ્યા.

☐ वाजिशाला, (वाजिशाल) ।

* मन्द्यते स्तूयते मन्दुरा स्त्रीक्बलीबलिङ्गः । " वाश्यसि - " ॥ (उणा-४२३) इत्युरः ।

मन्दोदरीसुत-पुं-७०६ મેઘનાદ, રાવણનો પુત્ર ઇન્દ્ર જિત્.

☐ रावणि, शक्रजित्, मेघनाद ।

* मन्दोदर्याः सुतो मन्दोदरीसुतः ।

मन्दोष्ण-पुं-१३८६-થોડુ ઉનું

☐ कोष्ण, कवोष्ण, कदुष्ण, ईषदुष्ण ।

* मन्दमुष्णो मन्दोष्णः ।

मन्द्र-पुं-१४०२-મનુષ્યની છાતીમાંથી નીકળતો ગંભીર ઉંડો ધ્વનિ.

मन्द्र-पुं-१४०९-ગંભીર અવાજ.

☐ [मद्र-शि.-१२७]

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* मन्यते मध्यताराभ्यां मन्द्रः " मीवृधि–" (उणा–३८७) इति रः मद्रोऽपि ।

मन्मथ–पुं–२२७–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* मथति चित्तं रागिणां मन्मथः 'क्रमिमथिभ्यां चन्मनौ च' (उणा–१२) इति अः, द्विर्वचनस्य च मनादेशः मनो मथ्नातीति वा पृषोदरादित्वात् मननं मन् चेतना, मनो मथः मन्मथ इति वा ।

'मन्मथ'–पुं–११५२–કોઠ, કોઠી.

द्र० कपित्थशब्दः ।

मन्या–(द्वि. व.)स्त्री–५८७–ડોકની પાછલા ભાગની બન્ને ધમની-નાડી.

☐ कलम्बिका ।

* मन्यतेऽनयोस्थान इति मन्ये, स्त्रीलिङ्गः "स्थाया–" (उणा–३५७) इति यः।

मन्यु–पुं–२९९–ક્રોધ.

द्र० क्रुत्शब्दः ।

* मन्यते मन्युः पुंलिङ्गः "युजिमन्धि –" (उणा–८०१) इति युः ।

मन्यु–पुं–८२०–યજ્ઞ.

द्र० अध्वरशब्दः ।

* मन्यतेऽसौ मन्युः पुंलिङ्गः "युजिमन्धि–" (उणा–८०१) ॥ इति युः ।

मन्वन्तर–ન.–१६०–७१ દિવ્ય (દેવોના) યુગનું એક મન્વન્તર થાય છે. (તે કાળ વિશેષ).

* मनूनां स्वायंभुवचाक्षुषवैवस्वतादीनामन्तर–मवकाशोऽवधिर्वा तैर्हि चतुर्दशभिर्ब्रह्मणो दिनम् ।

मन्वन्तर–ન.–२५२–પુરાણના પાંચ લક્ષણ પૈકી ચોથું લક્ષણ.

* मन्वन्तराणि स्वायंभुवादीनि चतुर्दश ।

'मपुष्टक'–पुं–११७४–મઠ.

द्र० मकुष्ठकशब्दः ।

'मपष्ठ'–पुं–११७४–મઠ.

द्र० मकुष्ठकशब्दः ।

'मपुष्ठ'–पुं–११७४–મઠ.

द्र० मकुष्ठकशब्दः ।

'मपुष्ठक'–पुं–११७४–મઠ.

द्र० मकुष्ठकशब्दः ।

ममता–स्त्री–३१७–અભિમાન, ગર્વ.

द्र० अभिमानशब्दः ।

* ममेत्यस्य भावो ममता ।

मय–पुं–१२५४–ઊંટ.

द्र० उष्ट्रशब्दः ।

* मीनात्यहीन् मयः मयते गच्छतीति वा मयः इत्येके ।

'मयष्टक'–पुं–११७४–મઠ.

द्र० मकुष्ठकशब्दः ।

मयु–पुं–१९४–કિન્નર દેવ–(દેવની એક જાતિ).

☐ किंनर, किंपुरुष, तुरङ्गवदन ।

* मिनोति मयुः "मिवहिचरिचटिभ्यो वा" ॥ (उणा–७२६) ॥ इत्युः ।

मयुक–पुं–१३२० (शे.–१८९)–મોર.

द्र० केकिनशब्दः ।

'मयुष्टक'–पुं–११७४–મઠ.

द्र० मकुष्ठकशब्दः ।

मयुष्ठक–पुं–११७४–મઠ.

द्र० मकुष्ठकशब्दः ।

*मीयतेऽसौ मयुष्ठः "पठैधिठ–" (उणा–१६६) ॥ इति ठे निपात्यते ।

मयूख–पुं–१००–કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* मयते विस्तारं गच्छति मयूखः । "मयेधि-म्यामुखौ" ॥ (उणा–९१) ॥ इत्यूखः ।

मयूर–पुं–१३१९–મોર.

द्र० केकिन्शब्दः ।

* मीनात्यहीन् मयूरः "मीमसि–" (उणा–४२७) इत्यूरः, मह्यां रौतीति वा, पृषोदरादित्वात् ।

मयूरक–ન.–१०५२–મોરથુથુ.

☐ तुत्थ, शिखिग्रीवा, तुत्थाञ्जन ।

* मयूरस्य तुल्यं मयूरकम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मयूरचटक–પું–૧૩૨૫–(શે. ૧૯૨)–કુકડો.
द्र० कुक्कुटशब्दः ।
(मयूररथ)–પું–૨૦૮–કાર્તિકેય, (શંકરનો પુત્ર).
द्र० उमासुतशब्दः ।
मरक–પું–૩૨૫–મરકી, મહામારી, સર્વલોક વ્યાપી મરણ.
☐ मारि ।
* मरणं मरकः, पुंक्लीबलिङ्गः, "दकन्–" ॥ ६६८ (उणा–२७) इत्यकः ।
मरकत–ન.–૧૦૬૪–મરકત મણિ.
☐ अश्मगर्भ, गारुत्मत, हरिन्मणि, (अश्मयोनि)।
* मरकं तरन्ति अनेन मरकतम् "क्वचित्" ॥५।१।१७१॥ इति डः ।
मरन्द–પું–૧૧૨૭–પુષ્પરસ, પરાગ.
☐ मधु, मकरन्द, 'पुष्परस' ।
* मरन्दः, "कुमुद–" (उणा २४४) इति दे निपात्यते ।
मराल–પું (બ.વ.)–૧૩૨૫–(શે. ૧૯૪)–હંસ.
द्र० चक्राङ्गशब्दः ।
मरिच–ન.–૪૧૯–કાળીમરી.
द्र० कृष्णभूषणशब्दः ।
* म्रियते जिह्वाऽनेन मरिचं "मृत्रविभ्यां–" (उणा–११७) ॥ इतीचः ।
मरीच–ન.–૪૨૦–(શે. ૧૦૨)–કાળા મરી.
द्र० कृष्णभूषणशब्दः ।
मरीचि–પું સ્ત્રી–૯૯–કિરણ.
द्र० अंशुशब्दः ।
* म्रियते तमोऽस्मिन्निति मरीचिः, पुंस्त्रीलिङ्गः। 'मृश्रिकण्यणिदध्यविभ्य ईचिः" (उणा–६२७) इति ईचिः।
(मरीचि)–પું–૧૨૪–મરીચિઋષિ (સાતર્ષિ પૈકી એક).
मरीचिका–સ્ત્રી ૧૦૧–મૃગતૃષ્ણા, ઝાંઝવાના જળ.
☐ मृगतृष्णा, (मरुमरीचिका) ।
* मरीचिप्रतिकृतिर्मरीचिका "तस्य तुल्ये कः संज्ञाप्रतिकृत्योः" ॥७।१।१०८॥ इति कः । ग्रीष्मे हि सिकतास्वकर्कराः प्रतिफलिता जलत्वेनाभान्ति, अत एवमरुमरीचिकेत्युच्यते ।
मरु–પું–૯૪૦–પાણી વિનાનો પ્રદેશ, મારવાડ.
☐ धन्वन् ।
* म्रियते तृषाऽत्र मरुः ।
मरु–પું–૯૫૭–મારવાડ દેશ.
☐ दशेरक ।
* म्रियते तृषा एषु मरवः पुंसि, "भृमृत–" (उणा–७१६) ॥ इत्युः ।
मरुत (બ. વ.)–પું–૮૯–દેવ.
द्र० अनिमिषशब्दः ।
* म्रियन्ते पुण्यक्षयाच्च्यवन्त इति मरुतः "म्र उत्" (उणा–८८९) ॥ इति उत् ।
मरुत्–પું–૧૧૦૬–વાયુ, પવન.
द्र० अनिलशब्दः ।
* म्रियन्ते क्षुद्रजतन्वोऽनेन मरुत् "म्र उत्" –(उणा ८८९) ॥
मरुत्पथ–પું–૧૬૩–આકાશ.
द्र० अनन्तशब्दः ।
* मरुतां पन्थाः मरुत्पथः ।
मरुत्पथ–પું–૭૦૭–ભીમસેન.
द्र किर्मीरनिषूदनशब्दः ।
* मरुतो वातस्य पुत्रो मरुत्पुत्रः ।
मरुत्वत्–પું–૧૭૪–ઇન્દ્ર.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।
* मरुतो देवाः सन्त्यस्य मरुत्वान् ।
मरुदेवा–સ્ત્રી–૩૯–ઋષભદેવ ભ ની માતા.
☐ [मरुदेवी शि–३] ।
* महद्भिर्दीव्यते स्तूयते मरुदेवा पृषोदरादित्वात् तलोपः ।
मरुदेवी–સ્ત્રી–૩૯–(શિ–૩) શ્રી ઋષભદેવ ભ. ની માતા.
☐ मरुदेवा ।
मरुद्रथ–પું–૭૫૨–દેવો નો રથ
* देवनिमित्ते मरुतां देवानां रथो मरुद्रथः ।

मरुद्रथ–पुं–१२३३-(शे-१७८) घोडो.
द्र० अर्वन्शब्दः ।
मरुप्रिय–पुं–१२५३–ऊंट.
द्र० उष्ट्रशब्दः ।
* मरुः प्रियोऽस्य मरुप्रियः ।
(मरुमरीचिका)-स्त्री–१०१–मृगतृष्णा (झांझवाना जळ).
☐ मरीचिका, मृगतृष्णा ।
मरुल–पुं–१३४१–बतक पक्षी.
☐ बकाण्डव ।
* मरुं लाति मरुलः ।
मरुक–पुं–१३२०–(शे. १८९) मोर.
द्र० केकिन्शब्दः ।
मर्क–पुं–११०७–(शे-१७२)–वायु, पवन.
द्र० अनिलशब्दः ।
मर्कट–पुं–११९७–स्थावरविष नी एक जाति.
द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।
* मर्कटाभो मर्कटः ।
मर्कट–पुं–१२९१–वानर, वांदरो.
द्र० कपिशब्दः ।
* 'मर्किः सौत्रः' मर्कति मर्कटः "दिव्यवि–" (उणा–४२१) ।। इत्यटः ।
मर्कटक–पुं–१२१०–लूता, करोळीओ.
द्र० अष्टपात्शब्दः ।
* मर्कट इव आरोहावरोहणाद् मर्कटकः ।
मर्कटास्य–न.–१०४०–तांबु.
द्र० उदुम्बरशब्दः ।
* मर्कटास्यवर्णत्वाद् मर्कटास्यम् ।
'**मर्कटी**'–स्त्री–११५१–कौवच.
द्र० आत्मगुप्ताशब्दः ।
मर्जिता–स्त्री-४०३–(शि–२८)–शीखंड.
☐ रसाला, मार्जिता, शिखरिणी ।
मर्त्य–पुं–३३७– मनुष्य.
द्र० नरशब्दः ।

* म्रियते इति मर्त्यः "मृशीपसिवस्थनिभ्यस्तादिः" (उणा–३६०) ।। इति तकारादिर्यप्रत्ययः यद् वा "लूम्नोवा" ।। (उणा–२०२) ।। इति ते मतः "मर्तादिभ्यो यः" ।। ७।२।१५९।। इति स्वार्थे ये मर्त्यः ।
मर्त्यमहित–पुं–८९–(शे.४)–देव.
द्र० अनिमिषशब्दः ।
मर्मचर–न.–६०३–(शे–१२५)–हृदय, अंतःकरण.
द्र० स्तनान्तरशब्दः ।
मर्मभेदन–पुं–७७८–(शे. १४३)–बाण.
द्र० अजिह्मगशब्दः ।
मर्मर–पुं–१४०५–पांदडां वगेरे नो शब्द.
* मृश् हिंसायाम् मृणाति मर्मरः "ऋतष्ठित्" (उणा–९६) इत्यप्रत्ययः स्वरूपद्वित्वं च ।
मर्मराल–(ब. व.)–पुं–४००–(शे. ९७) पापड, भमरा.
☐ [पर्पट–शे. ९७]।
मर्मस्पृश्–पुं–५०१–पीडनार.
☐ व्यथक, अरुन्तुद ।
* मर्म स्पृशतीति मर्मस्पृक् ।
मय–पुं–१२५५–(शि.–१११)–ऊंट.
द्र० उष्ट्रशब्दः ।
मर्यादा–स्त्री–७४४–न्यायमार्ग मां रहेवुं ते.
☐ धारणा, स्थिति, संस्था ।
* मर्या इति सीमार्थेऽव्ययम्, तत्र दीयते मर्यादा ।
मर्यादा–स्त्री–९६२–सीमा, हद.
द्र० अन्तशब्दः ।
* विवादिनां मरिं मरणमासमन्तात् द्यति खण्डयति मर्यादा ।
मर्यादा–स्त्री–१०७७–समुद्रकांठानी भूमि, किनारो.
☐ कूलभू ।
* मर्येति सीमार्थेऽव्ययम्, मर्या ददाति मर्यादा ।
मल–न.–६३१–कान वगेरे नो मेल.
☐ किट्ट ।
* मलते धारयति कायं मलं, मृज्यते वा

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

" मृजिखन्या-' (उणा-४७२) इति डिद्लः ।

मल-पुं-८५८-देव वगेरे नी पूजा मां श्रद्धा विनानो.

* मलते पापं मलः, मलयोगाद् वा ।

(मलदूषित)-न.-१४३५-मलिन, मेलुं.

द्र० कच्चरशब्दः ।

मलय-पुं-१०२९-मलयाचल पर्वत.

☐ आषाढ, दक्षिणाचल, [चन्दनगिरि-शे०-१५९] ।

* मलते चन्दनान् मलयः पुंक्लीबलिङ्गः, " कुगुवलि---" (उणा-३५६) ॥ इत्ययः ।

मलयज-पुं-६४१-चन्दन, सुखड.

द्र० गन्धसारशब्दः ।

* मलयाद्रेर्जातो मलयजः ।

मलयवासिनी-स्त्री २०५-(शे- ४४) पार्वती.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

मलयु-स्त्री-११३३-काळा उंबरानुं वृक्ष, धुलरडो.

☐ काकोदुम्बरिका, फल्गु, जघनेफला ।

* 'युणि जुगुप्सायाम्' मलं श्वित्रं यावयते लयुः, पृषोदरादित्वात् ।

मलिन-न.-१४३५-मलिन, मेलुं.

द्र० कच्चरशब्दः ।

* मलोऽस्त्यस्य मलिनम्, मलीमसं मलदूषितम् " मलादीमसश्च" ॥७।२।१४। इति साधुः ।

मलिनाम्बु-न.-४८४- मसी, शाही.

☐ मषी, मसी, (मषि) [मेला शि. ३६] ।

* अञ्जनाक्तत्वाद् मलिनं च तदम्बु च मलिनाम्बु ।

मलिनी-स्त्री-५३५-रजस्वला स्त्री, ऋतुवाली स्त्री.

द्र० अविशब्दः ।

* मलोऽस्त्यस्या मलिनी, गौरादित्वाद् रजस्वलायां ङीः ।

मलिनी-स्त्री-१२७०-(शि-१११)- बाल्यवयमां गर्भवाळी थयेली गाय

☐ पलिक्नी, बालगर्भिणी ।

मलिम्लुच-पुं-३८२-चोर.

द्र० एकागारिकशब्दः ।

* मलिनं म्लोचति मलिम्लुचः ।

मलिम्लुच-पुं-८५८-ब्रह्म, यज्ञ वगेरे पांच यज्ञ थी भ्रष्ट थयेलो.

☐ पञ्चयज्ञपरिभ्रष्ट ।

* मलिनं म्लोचति मलिम्लुचः, मूलविभुजादित्वात् ।

मलीमस-न.-१४३५-मलिन, मेलुं.

द्र० कच्चरशब्दः ।

मलुक-पुं-६०४-(शे. १२६)-पेट.

द्र० उदरशब्दः ।

मल्ल-पुं-५६-आवती चोवीसीना २१ मां तीर्थंकर.

* कर्मभटानां मल्लः इव मल्लः ।

मल्लनाग-पुं-८५३-वात्स्यायन मुनि. न्याय भाष्य कर्ता.

द्र० अङ्गुलशब्दः ।

* मल्लो नवनन्दनोच्छेदने स चासौ नागश्च मल्लनागः " वृन्दारकनागकुञ्जरैः " ॥३।१।१०८। इति कर्मधारयः ।

मल्लि-पुं-२८-आ अवसर्पिणी ना १९ मां तीर्थंकर.

* परीषहादिमल्लजयान्निरुक्तान्मल्लिः, तथा गर्भस्थे भगवति मातुः सुरभिकुसुममाल्यशयनीयदोहदो देवतया पूरित इति मल्लिः ।

मल्लिका-स्त्री-१०२४-प्यालो, पाणी पीवानो पात्र.

☐ कोशिका, चषक, कंस, पारी, पानभाजन ।

* मल्लते मल्लिका ।

मल्लिका-स्त्री-११४८-मोगरो.

☐ विचकिल, 'तृणशून्य, भूपदी, शीतभीरु. (शतभीरु)' ।

* मल्ल्यते मूर्धनि मल्लिः "पदिपठि-" ॥(उणा-६०७)॥ इति इः, के मल्लिका, "दृतक्-" ॥(उणा-२७) ॥ इत्यके वा ।

मल्लिकाक्ष- (ब.व.)पुं-१३२६-धोळा शरीर, काळा पग तथा चांचवाळो हंस.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* मल्लिकाकारे अक्षिणी एषां मल्लिकाक्षः, शुक्लापाङ्गत्वात् ।

मल्लिकाक्ष (બ.વ.)–પું–१२४३–(શે.૧૮૦)–શ્વેત નેત્ર વાળો ઘોડો.

मल्लिकापुष्प–પું–११४९–કુટજ વૃક્ષ.

☐ करुण ।

* मल्लिकाया इव पुष्पमस्य मल्लिकापुष्पः ।

मल्लिगन्धि–ન.–६४०–મોગરા જેવી સુગન્ધિવાળો અગર.

☐ मङ्गल्या ।

मशकिन–પું–११३२–ઉંબરાનું વૃક્ષ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

* मशकाः सन्त्यस्य मशकी ।

(मषि)–પું–સ્ત્રી–४८४–મસી, સાહી.

द्र० मलिनाम्बुशब्दः ।

मषिकूपी–સ્ત્રી–४८४–સાહીનો ખડીઓ.

☐ मषिधान, (मषीधान, मषीभाजन, मषीकूपी) ।

* मषेः कूपीव मषिकूपी ।

मषिधान–ન.–४८४–સાહીનો ખડીઓ.

द्र० मषिकूपीशब्दः ।

* मषिर्धीयतेऽस्मिन्निति मषिधानं मषीभाजनम् ।

मषी–પું–સ્ત્રી–४८४–સાહી, મસી.

द्र० मलिनाम्बुशब्दः ।

* मषति हिनस्ति औज्ज्वल्यं मषिः, पुंस्त्रीलिङ्गः "पदिपठि-" ॥ (उणा-६०७) ॥ इति इः ङ्यां मषी ।

(मषीकूपी)–સ્ત્રી–४८४-સાહીનો ખડીઓ.

द्र० मषिकूपीशब्दः ।

मषीधान–ન.–४८४ સાહીનો ખડીઓ.

द्र० मषिकूपीशब्दः ।

(मषीभाजन)–ન.–४८४–સાહીનો ખડીઓ.

द्र० मषिकूपीशब्दः ।

(मसि)–પું–સ્ત્રી–४८४–મસી, સાહી.

द्र० मलिनाम्बुशब्दः ।

मसी–પું–સ્ત્રી–४८४–મસી, સાહી

द्र० मलिनाम्बुशब्दः ।

* मस्यति परिणमति मसिः, पुंस्त्रीलिङ्ग, "पदिपठि-" (उणा–६०७) इति इः ङ्यां मसी ।

मसूर–પું સ્ત્રી–११७०–મસૂર અનાજ.

☐ मङ्गल्यक ।

* मस्यते परिणमते मसूरः, पुंस्त्रीलिङ्गः 'मीमसि' –(उणादि–४२७) इत्यरः ।

मसृण–સ્ત્રી–४१३–ચીકણું.

☐ स्निग्ध, चिक्कण ।

* मस्यति मसृणं 'भ्रूणतृण–(उणा–१८६) इति णे निपात्यते ॥

मस्कर–પું–११५३–વાંસ.

द्र० तृणध्वजशब्दः ।

* माक्रियते प्रतिषिध्यतेऽनेन मस्करः, वर्चस्कादित्वात् साधुः ।

मस्करिन्–પું–८१०–४ આશ્રમપૈકી ૪થો સંન્યાસાશ્રમ.

द्र० कर्मन्दिन्शब्दः ।

* मा करणशीलो मस्करी स ह्याह–मा कुरुत कर्माणि शान्तिर्वः श्रेयसीति, वर्चस्कादित्वात् साधुः ।

मस्तक–પું ન.–५६६–મસ્તક, માથું.

द्र० उत्तमाङ्गशब्दः ।

* मस्यति–परिणमते तस्य 'दम्यमि–' (उणा–२००) ॥इति ते मस्तं, स्वार्थे के मस्तकं, पुंक्लीबलिङ्ग, मसेः "इषयशि–" (उणा–७७) इति तक् वा ॥

मस्तकस्नेह–પું–६२५–મગજ.

☐ गोद, मस्तिष्क, मस्तुलुङ्गक ।

* मस्तकस्य स्नेहो मस्तकस्नेहः ।

मस्तिक–ન.–५६७–મસ્તક, માથું.

द्र० उत्तमाङ्गशब्दः ।

* मस्तिकं 'कुशिक'–(उणा-४५) इति इके निपात्यते ।

मस्तिष्क–પું–ન.–६२५–મગજ.

☐ गोद, मस्तक, स्नेह मस्तुलुङ्गक ।

* मस्तकमिष्यति गच्छति मस्तिष्कः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मस्तु-न.-३९६-મઠો, દહીંની તર.
☐ दधिज ।
* मण्डे-दधिसंभवे मस्यति परिणमते मस्तु । क्लीबलिङ्गः । 'कृसिकम्यमि-' (उणा-७७३) ॥ इति तुन् ।

मस्तुलुङ्क-पुं-६२५-મગજ.
☐ गोद, मस्तिष्क, मस्तकस्नेह ।
* मस्तकमालिङ्गति मस्तुलुङ्गः, पृषोदरादित्वात् के मस्तुलुङ्कः ।

मह-पुं-१२८२-પાડો.
द्र० कासरशब्दः ।
* महति महः ।

मह-पुं-१५०८-ઉત્સવ.
☐ उत्सव, क्षण, उद्धव, उद्धर्ष ।
* महति महः ।

महत्-न.-१४३०-વિશાળ, મોટું.
द्र० उरुशब्दः ।
* मह्यते महत् । 'दुहिद्विहि'-(उणा-८८४) इति कतृः ।

महती-स्त्री-२८९-નારદની વીણા.
* महत्त्वात् महती ।

महस्-न.-१००-કિરણ.
द्र० अंशुशब्दः ।
* मह्यते महः । 'अस्' (उणा-९५२) इत्यस् ।

महस्-अ.-१५४२(शे. २०२)--ફરીથી આરંભ બતાવનાર અવ્યય.

महाकच्छ-पुं-१०७४(शे. १६७)-(વચ્ચે દ્વીપ હોયતેવો) સમુદ્ર.
द्र० अकूपारशब्दः ।

महाकन्द-पुं-११८७-લસણ.
द्र० अरिष्टशब्दः ।
* महांश्चासौ कन्दश्च महाकन्दः ।

महाकान्त-पुं-२०० (शे. ४५) શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

महाकान्ता-स्त्री-९३८ (शे. १५७) પૃથ્વી.
द्र० अचलाशब्दः ।

महाकाय-पुं-१२१८-(शे. १७६) હાથી.
द्र० अनेकपशब्दः ।

महाकाल-पुं-११४१-કિંપાક વૃક્ષ.
☐ किंपाक ।
* महान् कालो-मृत्युरस्मात् महाकालः ।

(महाकाल)-पुं-१९३-૯ નિધિ પૈકી ૭મો નિધિ.

महाकाली-स्त्री-४४-સુમતિનાથ ભ.ની શાસનદેવી.
* महती चासौ काली च महाकाली, काञ्चनवर्णाया अपि संज्ञा ।

महाकाली-स्त्री-२३९-१६ પૈકી ૮મી વિદ્યાદેવી.
* कालवर्णत्वात् काली, महाशब्दपरा महाकाली ।

महाकाली-स्त्री-२०५-(शे. ५३)-પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

महाकुल-पुं-५०२-કુલવાન, ખાનદાન.
द्र० अभिजातशब्दः ।
* महत्कुलमस्य महाकुलः ।

महाक्रम-पुं-२१९-(शे. ७१)-વિષ્ણુ, નારાયણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

महागन्धा-स्त्री-२०६-ચામુંડા દેવી.
द्र० कपालिनीशब्दः ।
* महान् गन्धोऽस्या महागन्धा, दैत्यास्रविस्रत्वात् ।

महागिरि-पुं-३४-દશ १० પૂર્વી પૈકી પહેલા १० પૂર્વી.
* परीषहाद्युपद्रवैरकम्प्यत्वात् महागिरिव महागिरिः ।

महाग्रह-पुं-१२१(शे.-१५)-શનિ ગ્રહ.
द्र० असितशब्दः ।

महाङ्ग-पुं-१२५४-ઊંટ.
द्र० उष्ट्रशब्दः ।
* महद् अङ्गमस्य महाङ्गः ।

महाचण्ड-पुं-१८६-યમનો સેવક.
☐ चण्ड ।
* अत्यन्तकोपनत्वात् महाचण्डः ।

महाचण्डी-स्त्री-२०६-(शे.-६२)-ચામુંડા દેવી.
द्र० कपालिनीशब्दः ।

महाजया-पुं-२०५-(शे. ५२) પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

महाज्वाल–પું–૮૩૬–યજ્ઞાગ્નિ.

☐ होमाग्नि, महावीर, प्रवर्ग ।

* महत्यो ज्वाला अस्य महाज्वालः।

महातपस–પું–૨૧૬(શે.૭૨)–વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

महातमःप्रभा–સ્ત્રી–૧૩૬૦–નરકની પૃથ્વી.

महातरु–પું–૧૧૪૦–થોર.

☐ स्नुहि, वज्र, [स्नुहा शि.१०२] ।

* महांश्चासौ तरुश्च महातरुः ।

महातेजस्–પું–૨૦૯–કાર્તિકેય, શંકરનો પુત્ર.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

* महत् तेजोऽस्य महातेजाः ।

महातेजस्–પું–૧૨૪–સપ્તર્ષિ પૈકી ૭મા ઋષિ.

महात्मन्–પું–૩૬૭–ઉદાર, મહાત્મા.

द्र० उदात्तशब्दः ।

* महान् आत्मा अस्य महात्मा ।

महादेव–પું–૧૯૮–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* महांश्चासौ देवश्च महादेवः ।

महादेवी–સ્ત્રી–૨૦૪–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* महादेवस्य भार्या महादेवी ।

महाधातु–પું–૬૨૦–રસ ધાતુ.

द्र० अग्निसंभवशब्दः ।

महानट–પું–૧૯૮–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* नाट्यसृष्टिकारित्वात् महानटः ।

महानन्द–પું–૭૪–મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः ।

* महानानन्दोऽत्र महानन्दः ।

महानस–ન.–૯૧૮–રસોડું.

☐ सूदशाला, रसवती, पाकस्थान ।

* अनसा उपकरणसम्भारवत्त्वं लक्ष्यते ततो महत्त्च तदनश्चेति महानसम् । 'सरोऽनोऽश्माऽयसो जाति नाम्नोः" ॥७।३।११५॥ इत्यट् समासान्तः ।

महानाद–પું–૫૭૩–કાન.

द्र० कर्णशब्दः ।

* महान् नादो–निर्घोषोऽत्रेति महानादः ।

महानाद–પું–૧૨૮૪–સિંહ

द्र० इभारिशब्दः ।

* महान् नादोऽस्य महानादः ।

महानाद–પું–૨૦૦(શે.૪૬)–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

महानिशा–સ્ત્રી–૧૪૫–અર્ધરાત્રિ.

☐ निशीथ, अर्धरात्र, [निःसम्पात शि.११]

* महती–प्राप्तप्रकर्षत्वात्, सा चासौ निशाच महानिशा ।

महानिशा–સ્ત્રી–૨૦૫(શે.૬૦)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

महानील–ન.–૧૦૬૫(શિ.૯૫)–નીલમણિ.

☐ नीलमणि, इन्द्रनील ।

(महानील)–પું–૧૩૧૧–તે નામનો એક નાગ.

महापक्ष–પું–૨૩૧(શે.૮૦)–ગરુડ પક્ષી,

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

महापथ–પું–૯૮૭–રાજમાર્ગ.

द्र० असंकुलशब्दः ।

* महांश्चासौ पन्थाश्च महापथः ।

महापद्म–પું–૧૯૩–૯ નિધિ પૈકી પાંચમો નિધિ.

महापद्म–પું–૧૩૦૯–મસ્તકમાં ૧૦ ટીલા વાળો સફેદ નાગ.

* महान्ति पद्मान्यस्य महापद्मः ।

महाफला–સ્ત્રી–૭૯૭–(શે.૧૪૮)-શક્તિનામનું શાસ્ત્ર.

☐ [कासू, अष्टतालायता शे.१४८] ।

महाबल–પું–૧૧૦૭–પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

* महद् बलमस्य महाबलः ।

महाबल–ન.–૧૦૪૧(શે.૧૬૦)–સીસું.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

(महाबिल)–ન.–૧૬૩–આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* महाबिलं देश्याम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

महाबीज्य-न.-६१३-અંડમૂળ, અંડ અને વંક્ષણનો મધ્ય ભાગ.

☐ विटप ।

* महाबीजे साधु महाबीज्यम्, मुष्कस्य वक्षणस्य च मध्यवर्ति ।

महाबोधि-पुं-२३२-બુદ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* महती बोधिरस्य महाबोधिः ।

महाभीरु-स्त्री-१२०८-ચીચડી, ગીગોડી.

☐ गोपालिका ।

* अतिशयेन भीरुः महाभीरुः ।

महामति-पुं-११९(शे.१४)-બૃહસ્પતિ, ગુરુ.

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

महामत्स्य-(બ.વ.)-पुं-१३४८-મોટા માછલા.

☐ चीरिल्लि, तिमिङ्गिलगिल, तिमीङ्गिल ।

* महान्तश्च ते मत्स्याश्च महामत्स्याः ।

महामनस्-पुं-३६७-ઉદાર, મહાત્મા.

द्र० उदात्तशब्दः ।

* महद् मनोऽस्य महामनाः ।

महामद-पुं-१२१८-(शे.१७१)-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

महामात्र-पुं-७२०-પ્રધાન, અમાત્ય પુરોહિતવગેરે.

☐ प्रधान ।

* महती मात्रा परिच्छद एषां महामात्राः ।

महामात्र-पुं-७६२-હાથી ઉપર બેસનાર.

☐ हस्त्यारोह, सादिम्, यन्तृ, निषादिन् ।

* महती मात्राऽस्य महामात्रः ।

महामानसिका-स्त्री-२४९-१६મી વિદ્યાદેવી.

* मानसी एव मानसिका, महती चासौ मानसिका च महामानसिका ।

महामाय-पुं-२१९-(शे.७४)-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

महामाया-स्त्री-२०५-(शे.४९)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

महामुख-पुं-१३४९-મગરમચ્છ.

द्र० आलास्यशब्दः ।

* महद् मुखमस्य महामुखः ।

महामृग-पुं-१२१७-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* महांश्चासौ मृगश्च महामृगः ।

महास्नायु पुं-६३१-મોટી નસ.

☐ कण्डरा ।

* महती स्नायुर्महास्नायुः "स्नायुसंघातः" इति वैद्याः ।

महाहंस-पुं-२१९-(शे.७३)-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

'महिका'-स्त्री-१०७२-હિમ.

द्र० अवश्यायशब्दः ।

महिमन्-पु-२०२-અત્યંત મોટા થવાની શક્તિ. આઠસિદ્ધિ પૈકી પાંચમી સિદ્ધિ.

* महतो भावो महिमा, अल्पोऽपि नागनगनगरगगनपरिमाणो भवति ।

महिला-स्त्री-५०४-સ્ત્રી, નારી.

द्र० अबलाशब्दः ।

* मह्यते महिला "कल्यनिमहि"-(उणा-४८१) ।। इतीलः ।

'महिलाह्वया'-स्त्री-११४९-કાંગ.

द्र० प्रियङ्गुशब्दः ।

महिष-पुं-४७ શ્રીવાસુપૂજ્ય ભ. નું લાંછન.

महिष-पुं-१२८१-પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

* महति महिषः "मह्यविभ्यां टित्" (उणा-५४७) इतीषः, मह्यां शेते वा पृषोदरादित्वात् ।

महिषध्वज-पुं-१८५-યમ, યમરાજા.

द्र० अन्तकशब्दः ।

* महिषो ध्वजोऽस्य महिषध्वजः, महिषवाहनत्वात् ।

महिषमथनी-स्त्री-२०५-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* महिषं मथति महिषमथनी ।

महिषी-स्त्री-५२०-પટ્ટરાણી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* मह्यते पूज्यते महिषो 'मह्यविभ्यां टिषच्'॥ (उणा–५४७)॥ इतीषः।

मही–स्त्री–९३६–पृथ्वी.

द्र० अचलाशब्दः।

* महते मही गौरादित्वाद् ङीः।

महीक्षित्–पुं–६९०–राजा.

द्र० नृपशब्दः।

* महीं क्षयत्यधिवसति महीक्षित्।

(महीधर)–पुं–२१७–विष्णु.

द्र० अच्युतशब्दः।

(महीधर)–पुं–१०२७–पर्वत.

द्र० अचलशब्दः

(महीध्र)–पुं १०२७ पर्वत.

द्र० अचलशब्दः।

महीप्रावार–पुं–१०७४–(शे. १६७)–जेमां वच्चे द्विपो रहेला छे एवो समुद्र.

द्र० अकूपारशब्दः।

(महीरुह)–पुं–१११४–वृक्ष.

द्र० अङ्घ्रिपशब्दः।

'महीलता'–स्त्री–१२०३–अळसिया.

द्र० किञ्चुलकशब्दः।

महेच्छ–पुं–३६७–उदार, महात्मा.

द्र० उदात्तशब्दः।

* महती इच्छा अस्य महेच्छः।

महेन्द्राणी–स्त्री–१७५–(शे. ३४)–इन्द्राणी.

द्र० इन्द्राणीशब्दः।

'महेरणा'–स्त्री–११५२–शल्लकी.

द्र० गजप्रियाशब्दः।

'महेरुणा'–स्त्री–११५२–शल्लकी.

द्र० गजप्रियाशब्दः।

महेला–स्त्री–५०४–(शि. ३९)–स्त्री.

द्र० अबलाशब्दः।

महेश्वर–पुं–१९८–शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः।

* महांश्चासो ईश्वरश्च महेश्वरः।

महेश्वरी–स्त्री–१०४८–एक जातनुं पित्तल.

☐ ब्राह्मी, राज्ञी, कपिला, ब्रह्मरीति।

* महती चासाविश्वरी च महेश्वरी।

महोक्ष–पुं–१२५८–मोटा बळद.

☐ उक्षतर।

* महांश्चासावुक्षा च महोक्षः "जातमहद्वृद्ध–" ॥७।३।९५॥ इत्यत्समासान्तः।

महोत्पल–न.–११६१–कमल.

द्र० अरविन्दशब्दः।

* महच्च तदुत्पलं च महोत्पलम्।

महोत्सव–पुं–२२८–(शे. ७८)–कामदेव.

द्र० अङ्गजशब्दः।

महोदय–पुं–७५–मोक्ष.

द्र० अक्षरशब्दः।

* महान् ज्ञानस्योदयोऽत्रेति महोदयः।

महोदय–पुं–८३३–दहीं साथे मिश्रण करेलुं मध.

☐ मधुपर्क।

* महानुदयोऽस्मात् महोदयः।

महोदय–स्त्री–न.–९७३–कान्यकुब्ज, कनोज.

☐ कन्यकुब्ज, कन्याकुब्ज, गाधिपुर, कौश, कुशस्थल।

* महान् उदयोऽस्य महोदयम्, स्त्रीक्लीबलिङ्गः।

महोरग–पुं–९१–आठ व्यन्तर पैकी सातमा व्यन्तरदेव.

महौषध–न.–४२०–सुंठ.

☐ शुण्ठी, (शुण्ठि) विश्वा, नागर, विश्वभेषज।

* महच्च तदौषधं च महौषधम्।

महौषध–न.–११८६–लसण.

द्र० अरिष्टशब्दः।

* महौषधम् रोगजित्त्वात्।

मांस–पुं–६१९–शरीरनी सात धातु पैकी त्रीजी धातु.

मांस–पुं ६२२–मांस.

द्र० आमिषशब्दः।

* मान्यतेऽनेन मांसं, पुंक्लीबलिङ्गः "मावावद्य–". (उणा–५४६) इति सः, मां स भक्षयिताऽमुत्र इति **नैरुतमाः** यद् **मनुः** "मां स भक्षयिताऽमुत्र यस्य

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मांसमिहाऽद्म्यहम् । एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥११॥"

मांसकारिन्–न.–६२२–લોહી.

द्र० असृग्शब्दः ।

* मांसं करोति मांसकारि ।

मांसज–न.–६२४–મેદ, ચરબી.

द्र० अस्थिकृद्शब्दः ।

मांसतेजस्–न.–६२४–મેદ, ચરબી.

द्र० अस्थिकृद्शब्दः ।

मांसनिर्यास–पुं–६३०–(शे. १२९)–રોમ, રુંવાડા.

द्र० तनूरुहशब्दः ।

मांसपित्त–न.–६२६–હાડકું.

द्र० अस्थिशब्दः ।

* मांसस्य पित्तं मांसपित्तम् ।

मांसल–पुं–४४९–બલવાન, પુષ્ટ.

द्र० अंसलशब्दः ।

* मांसमस्त्यस्य मांसलः ।

मांसिक–पुं–९३०–કસાઈ, ખાટકી.

द्र० कौटिकशब्दः ।

* मांसं पण्यमस्य मांसिकः ।

मा–स्त्री–२२६–લક્ષ્મી.

द्र० आशब्दः ।

* मीयते संख्यायते पुरुषेषु पुमान् अनया मा ।

मा–अ.–१५३९–નહિ.

☐ मास्म ।

* माति मा "डित्" ॥ (उणा–६०५) ॥ इत्याप्रत्ययः । यथा–"कुण्डः सिद्धपतेः कृपाण इति रे ! मा मंसत क्षत्रियाः ।"

माकन्द–पुं–११३३–(शि–१०१)–આંબો.

द्र० आम्रशब्दः ।

माक्षिक–न.–१०५४–માક્ષિક ધાતુ–સુવર્ણ માક્ષિક વગેરે.

द्र० अजनामकशब्दः ।

* माक्षिकं मधु तद्वर्णं माक्षिकम् ।

माक्षिक–न.–१२१४–મધ.

☐ मधु ।

* मक्षिकाभिः कृतं माक्षिकं " नाम्नि माक्षिकादिभ्यः " ६।३।१९३॥ इत्यण् ।

मागध–पुं–७९५–ચારણ, સ્તુતિ કરનાર ભાટ.

☐ मगध, [मङ्खं शि.–६९] ।

* मगध एव मागधः प्रज्ञादित्वादण् ।

मागध–पुं–८९८–વૈશ્ય પુરુષ અને ક્ષત્રિય સ્ત્રી થી ઉત્પન્ન થયેલ.

* वैश्यात् क्षत्रियायां जातः मगध्यति स्तौति मगधः, प्रज्ञाद्यणि मागधः ।

मागधी–स्त्री–४२१–પીપર.

द्र० उपकुल्याशब्दः ।

* मगधेषु भवा मागधी ।

मागधी–स्त्री–११४८–મોગરો.

☐ यूथिका, 'गणिका, अम्बष्ठा' ।

* मगधदेशे भवा मागधी ।

(मागधी)–स्त्री–२८५–માગધી ભાષા.

माघ–पुं–१५३–મહા મહિનો.

☐ तपस् ।

* माघी पौर्णमास्यस्य माघः ।

माञ्जिष्ठ–पुं–१३९५– રાતો વર્ણ.

☐ रक्त, रोहित, लोहित, शोण ।

* मञ्जिष्ठाया अयं माञ्जिष्ठः ।

माठर–पुं–१०३–સૂર્યનો સેવક દેવ.

* मठरस्यापत्यं माठरः । " विदादेर्वृद्धे:–" ॥६।१।४१॥ इत्यञ् ।

माठर–पुं–८४६–વેદ વ્યાસ ઋષિ.

द्र० कानीनशब्दः ।

* मठरस्यापत्यं माठरः विदादित्वादञ् ।

माठि–स्त्री–७६६–કવચ–બખ્તર.

द्र० उरश्छदशब्दः ।

* माठयत्यङ्गं माठिः स्त्रीलिङ्गः " स्वरेभ्य इः " ॥ (उणा–६०६) ॥ ङ्यां माठी ।

माठी–स्त्री–७६६–કવચ, બખ્તર.

द्र० उरश्छदशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* माटप्रत्यङ्गं माठिः स्त्रीलिङ्गः "स्वरेभ्य इः" ॥ (उणा–६०६) ॥ ङ्यां माठी ।

माढि–स्त्री–११२४–પાંદડાની નસ.

☐ दलस्नसा ।

* मह्यतेऽनया माढिः स्त्रीलिङ्गः ।

माणव–पुं–६६०–સોળ સેરનો હાર.

* गुच्छार्धं षोडश लता अल्पत्वात् माणवः ।

(माणव)–पुं–१९३–નવનિધિમાંનો આઠમો નિધિ.

माणवक–पुं–८१३–જનોઈ ધારણ કરનાર બાલક (બટુક).

☐ वटु, (बटु) ।

* मनोरपत्यं कुत्सितं मूढं माणवः "माणवः कुत्सायाम्" ॥६।१।९५॥ इत्यणि साधुः, मणति शब्दायते इति वा "मणिवसोर्णिन्" ॥ (उणा–५१६) इत्यवः, के माणवकः ।

माणव्य–न.–१४१९–બાલકોનો સમૂહ.

* माणवानां समूहो माणव्यम् ।

माणिक्य–न.–१०६३–(शि०–९४)–રત્ન (માણેક.)

☐ रत्न वसु, मणि ।

माणिक्या–स्त्री–१२९८–ગરોળી.

द्र० कुड्यमत्स्यशब्दः ।

* माणिक्यमस्त्यस्या माणिक्या, शिरोमणियुतत्वात् ।

माणिबन्ध–न.–९४२–(शि०–८३)–સિન્ધવ મીઠું.

द्र० नदीभवशब्दः ।

माणिमन्त–न.–९४२–(शि.–८३)–સિન્ધવ મીઠું

द्र० नदीभवशब्दः ।

माणिमन्थ–न.–९४२–સિન્ધવ મીઠું.

द्र० नदीभवशब्दः ।

* मणिमन्थे गिरौ भवं माणिमन्थम् ।

मातङ्ग–पुं–४२–શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભ. ના શાસન–દેવ.

* मातङ्ग एव महाबलत्वाद् मातङ्गः ।

मातङ्ग–पुं–४३–શ્રી મહાવીર સ્વામી ભ. ના.–શાસન દેવ.

* मातङ्ग एव महाबलत्वाद् मातङ्गः ।

मातङ्ग–पुं–९३३–ચાંડાલ.

द्र० अन्तावसायिनशब्दः ।

* मन्यते पापीयान् मातङ्गः "मनेर्मत्मातौ च" । (उणा–३००) ॥ इत्यङ्गः, मा निषिद्धं तङ्गतीति वा, मातङ्गापत्यमिति पौराणिकाः ।

मातङ्ग–पुं–१२१७–હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* मन्यते मातङ्गः "मनेर्मत्मातौ च" ॥ (उणा–३००) इत्यङ्गः, मतङ्गस्यायमिति वा, मातनीति वा, मतङ्ग एव वा स्वार्थेऽण् ।

मातरपितृ–पुं–(द्वि. व.) ५६०–માતા પિતા બન્ને.

☐ पितृ, मातापितृ ।

* "मातरपितरं वा" ॥३।२।४७॥ इति निपातनाद् मातरपितरौ ।

मातरिश्वन्–पुं–११०७–વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

* मातरि खे श्वयति मातरिश्वा, "श्वन्मातरिश्वन्"–(उणा–९०२) ॥ इत्यनि निपात्यते ।

मातलि–पुं–१७६–ઇન્દ્રનો સારથિ.

☐ [हयंकष शे.–३५] ।

* इन्द्रस्य सारथिः, मतलस्यापत्यं मातलिः ।

मातापितृ–पुं (द्वि. व.)–५६०–માતા–પિતા બન્ને.

☐ पितृ.मातरपितृ ।

* "आ द्वन्द्वे" ॥३।२।३९॥ इत्यात्वे मातापितरौ ।

मातामह–पुं–५५७–માતાના પિતા (નાના).

*मातुः पिता मातामहः ।

मातामह–पुं (બ. વ.)–५५९–માતા ના વંશમાં થયેલા.

* मातुः कुले वंशे भवा पूर्वपुरुषा मातामहाः ।

मातुल–पुं–५५२–મામા.

* मातुर्भ्राता मातुलः ।

'मातुल'–पुं–११५१–ધતુરો.

द्र० कनकाह्वयशब्दः ।

मातुलानी–स्त्री–५२३– મામી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ मातुली ।
* मातुलस्य भार्या मातुलानी मातुली ।
मातुलानी–स्त्री–११७९–શણ, ભાંગ.
☐ शण, भङ्गा ।
* मानं तोल्यते मातुलानी "मुमुचान"–(उणा–२७८) इति निपात्यते मायाः श्रियस्तुलया अनितीति वा ।
मातुली–स्त्री–५२३–મામી.
☐ मातुलानी ।
* मातुलस्य भार्या मातुली ।
मातुलिङ्ग–पुं–११५०–(शि–१०४)–બીજોરું.
द्र० बीजपूरशब्दः ।
मातुलुङ्ग–पुं–११५०–બીજોરું.
द्र० बीजपूरशब्दः ।
* मा तोल्यते मातुलिङ्गः "माङस्तुलेरुङ्गक च" (उणा–१०६) इति साधुः ।
मातृ–स्त्री–२०१–બ્રાહ્મી આદિ સાત માતા.
मातृ–स्त्री–५५७–મા, બા.
द्र० अम्बाशब्दः ।
* मान्यते माता "मानिभ्राजेर्लुक् च" (उणा–८५९) ॥ इति तृः ।
'**मातृ**'–स्त्री–१२६५–ગાય.
द्र० अघ्न्याशब्दः ।
मातृमातृ–स्त्री–२०३–પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।
* मातॄणां ब्रह्माण्यादीनां माता मातृमाता ।
मातृमुख–पुं–३५२–મૂર્ખ, મૂઢ.
द्र० अमेधस्शब्दः ।
* मातैव मुखमस्य मातृमुखः ।
मातृशासित–पुं–३५२–મૂર્ખ, મૂઢ.
द्र० अमेधस्शब्दः ।
* अज्ञत्वात् मात्रा शास्यते मातृशासितः ।
मातृष्वसेय–पुं–५४५–માસીનો દીકરો.
☐ मातृष्वस्रीय ।
* मातृस्वसुः सुतोऽपत्यं मातृष्वस्रीयः । मातृष्वसेयः ।
मातृष्वस्रीय–पुं–५४५–માસીનો દીકરો.
☐ मातृष्वसेय ।
* मातृस्वसुः सुतोऽपत्यं मातृष्वस्रीयः ।
मात्र–न.–६०१–પ્રમાણ, માપ બતાવવા લગાડવામાં આવતો પ્રત્યય.
मात्रा–स्त्री–१४२७–લેશ, અલ્પ.
द्र० कणशब्दः ।
* मीयतेऽल्पत्वान्मात्रा "हुयामा"–(उणा–४५१) इति त्रः ।
माद्रेय–पुं–७१०–(शे. १४०)–સહદેવ, નકુલ બન્ને.
माधव–पुं–१५३–વૈશાખ મહિનો.
☐ वैशाख, राध, [उच्छर शे. २४] ।
* मधुरेव माधवः, प्रज्ञादित्वादण् ।
माधव–पुं–२१५–વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* माया लक्ष्म्या धवो भर्ता माधवः, मधोरपत्यं वा ।
माधवक–पुं–९०४–મહુડાનો દારુ.
☐ मध्वासव ।
* मधुनो विकारः माधवः, के माधवकः ।
माधवी–स्त्री–११४७–માધવી લતા.
☐ अतिमुक्तक, लता, वासन्ती, 'पुण्ड्रक' ।
* मधौ वसन्ते भवा माधवी "भर्तुसन्ध्यादेः" ।६।३।८९।। इत्यण् ।
माधवी–स्त्री–११७७–પીળી કાંગ.
* पीतवर्णा कङ्गुः मधुन इवेयं तद्वर्णत्वाद् माधवी ।
माधवी–स्त्री–१३६१–(शे.१९९)–મહાતમઃપ્રભા નામની સાતમી પૃથ્વી.
☐ [महातमःप्रभा शे. १९९] ।
माधुमत–पुं–९५८–કાશ્મીર દેશ.
☐ कश्मीर, सारस्वत, विकर्णिक ।
* मधुमत्या निर्वृत्ता माधुमताः, चातुरर्थिकोऽण्

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

माधुर्य-न.-५०९-मधुरता–सात सात्विक અલંકાર પૈકી ત્રીજો અલંકાર.

* माधुर्यं क्रोधादिष्वपि चेष्टामसृणत्वम् ।

माध्यंदिन-न.-१४६०- મધ્યમ, વચલું.

☐ मध्यम, माध्यम, मध्यमीय, [मध्यन्दिन शि. १३१]

* मध्ये भवं मध्यं दिनम्. "मध्या द्दिनण्-' णया मोऽन्तश्च" ६।३।१२६।। इति साधुः । मध्यं दिन मित्यन्यो ।

माध्यम-न.-१४६०-મધ્યમ, વચલું.

☐ मध्यम, मध्यमीय, माध्यंदिन [मध्यन्दिन शि. १३१] ।

* मध्ये भवं माध्यमम् ।

माध्वीक-न.-९०३-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* माद्यत्यनया माध्वीकम्, "सृणीकास्तीक-" (उणा-५०) इतीके निपात्यते, मृद्वीकाया विकारो माध्वीक-मित्यन्ये ।

मान-पुं न.-३१७-અભિમાન, ગર્વ.

द्र० अभिमानशब्दः ।

* मत्समो नास्तीतिमननं मानः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

मान-पुं-न.-५०७-અભિમાન, ગર્વ, સ્ત્રીનું ધન.

मानञ्जर-पुं-२१९-(शे. ६७)-વિષ્ણુ,કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

मानव-पुं-३३७-મનુષ્ય.

द्र० नरशब्दः ।

* मनोरयं मानवः ।

मानवी-स्त्री-४५-શ્રી શ્રેયાંસનાથ ભ.ની શાસનદેવી.

* मानवीव मानवी, अभिगम्य दर्शनत्वात् ।

मानवी-स्त्री-२४०-१६ પૈકી ૧૨મી વિદ્યા દેવી.

* मनोरियं मानवी ।

मानस-न.-१३६९-ચિત્ત, મન.

द्र० अन्तःकरणशब्दः ।

* मन एव मानसं, प्रज्ञादित्वादण् ।

मानसी-स्त्री-२४०-१६ પૈકી ૧૫મી વિદ્યા દેવી.

* मनसि भवा मानसी ।

मानसौकस्-पुं-१३२५-હંસ.

द्र० चक्राङ्गशब्दः ।

* मानसाख्ये देवसरसि ओक एषां मानसौकसः ।

मानस्तोका-स्त्री-२०५(शे.५४)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

(मानिनी)-स्त्री-५०७-અભિમાનવાળી સ્ત્રી.

मानुष-पुं-३३७-મનુષ્ય.

द्र० नरशब्दः ।

मानुष्यक-न.-१४१६-મનુષ્યનો સમૂહ.

* मनुष्याणां समूहो मानुष्यकम् ।

मान्द्य-न.-४६२-રોગ.

द्र० अपाटवशब्दः ।

* मन्दस्य भावो मान्द्यम् ।

मान्धातृ-पुं-७००-માન્ધાતા રાજા.

☐ युवनाश्वज ।

* मां धारयति मान्धाता ।

माया-स्त्री-३७७-માયા, લુચ્ચાઈ.

☐ शठता, शाठ्य, कुसृति, निकृति ।

* माति अनया माया "स्थाच्छामासा-" ।।(उणा-३५७) इति यः ।

माया-स्त्री-७३८-રૂપ પરાવર્તન વગેરે.

* माया रूपपरावर्तनादिका ।

माया-स्त्री-९२५-ઇન્દ્રજાલ વગેરે માયા.

☐ शाम्बरी ।

* मात्यस्यां विश्वं माया, "स्थाच्छा-" (उणा-३५७) ।। इति यः ।

मायाकार-पुं-९२५-ઇદ્રજાલિક, જાદુગર.

☐ प्रातिहारिक ।

* मायां करोति मायाकारः ।

मायाविन्-पुं-३७७-(शि.-२६)શઠ, ધૂર્ત.

द्र० कुहकशब्दः ।

मायासुत-पुं-२३७-શાક્યસિંહ, બુદ્ધ.

* मायाया देव्याः सुतो मायासुतः ।

मायिन्-पुं-३७७-ઠગ, ધૂર્ત.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० कुहकशब्दः ।

* मायाऽस्ति अस्य मायी, व्रीह्यादित्वात् इन् ।

मायिक-पुं-३७७-(शि-२६) ठग, धूर्त.

द्र० कुहकशब्दः ।

मायु-पुं-४६२-पित्त.

द्र० पित्तशब्दः ।

* मिनोति मलान् संसक्तत्वात् मायुः, पुंलिङ्गः "मिवहि-" ॥ (उणा-७२६) इति णिद् उः ।

मायूर-न.-१४१५ मोरोनो समूह.

* मयूराणां समूहः मायूरम् ।

मार-पुं-२२७-कामदेव.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* मारयति मारः ।

मार-पुं-३७२-हिंसा.

द्र० अपासनशब्दः ।

'मृञ् हिंसायां' स्वार्थणिचि अलि च मारः ।

मारजित्-पुं-२३५-बुद्ध, सुगत.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* मारान् जयति माराजित् ।

मारि-स्त्री-६०मारी-अकाळे औत्पातिक मरण. १२५ योजन सुधी न थाय तेवो तीर्थंकर देवनो ११मो अतिशय.

* मारिरौत्पातिकं सर्वगतं मरणं न स्यादिति सप्तमः ।

मारि-स्त्री ३२५-मरकी, महामारी.

☐ मरक ।

* मृञ् हिंसायामित्यस्य णिचि मारणं मारिः स्त्रीलिङ्गः ।

मारिवारक-पुं-७१३-कुमारपाळ महाराजा.

द्र० कुमारपालशब्दः ।

* मारिं प्राणिवधं वारयति निषेधयति मारिवारकः

मारिष-पुं-३३३-(शि.-२०)-आर्य, नाटक नी भाषामां.

☐ मार्ष, आर्य ।

मारी-स्त्री-२०५-(शे.६१)-पार्वती.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

मारुत-पुं-११०७- वायु, पवन.

द्र० अनिलशब्दः ।

* मरुदेव मारुतः, प्रज्ञादित्वादण् ।

मारुति-पुं-७०५-हनुमान.

द्र० अर्जुनध्वजशब्दः ।

* मारुतस्यापत्यं मारुतिः ।

मार्कव-पुं-११८७-भांगरो (वनस्पति).

☐ भृङ्गराज, भृङ्गरज, केशरञ्जन ।

* मर्कति संपृच्यते मार्कवः "कैरवभैरव-" ॥ (उणा-५१९) ॥ इति साधुः ।

मार्ग-पुं-१०९-मृगशिर नक्षत्र.

☐ मृगशीर्ष, मृगशिर, चान्द्रमस, मृग ।

* मृग एव मार्गः, प्रज्ञादित्वादण् ।

मार्ग-पुं-९८३-मार्ग, रस्तो.

द्र० अध्वनशब्दः ।

* मार्गन्ति अनेन मार्गः, म्रियन्तेऽत्रेति वा, "शृङ्गशाङ्ग-" ॥ (उणा-९६) ॥ इति गे निपात्यते ।

(**मार्ग**)-पुं-१५२-मागशर महिनो.

☐ वत्सरादि, मार्गशीर्ष, सह, सहस्, आग्रहायणिक ।

मार्गण-पुं-३८८-मागण, याचक.

☐ याचक, वनीपक, अर्थिन्, याचनक, तर्कुक ।

* मार्गति मार्गणः ।

मार्गण-पुं-७७८-बाण.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* मार्गयति मार्गणः, नन्द्यादित्वादनः ।

मार्गणा-स्त्री-३१८-(शे. ९५) याचना करवी ते.

द्र० अध्येषणाशब्दः ।

मार्गशीर्ष-पुं-१५२-मागसर महिनो.

☐ वत्सरादि, सह, सहस्, आग्रहायणिक । (मार्ग) ।

* मार्गशीर्षी पौर्णमास्यस्य मार्गशीर्षः, "सास्य पौर्णमासी" ॥६।२।९८॥ इत्यण् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मार्गशीर्षी-स्त्री-१५०-માગશર પૂનમ

☐ आग्रहायणी ।

* मृगशीर्षेण चन्द्रयुक्तेन युक्ता पौर्णमासी मार्गशीर्षी " चन्द्रयुक्तात्काले लुप्त्वप्रयुक्ते:" ॥६।२।६॥ इत्यण् ।

मार्गित-न.-१४९१-શોધેલું,

☐ मृगित, अन्विष्ट, अन्वेषित, गवेषित ।

* 'मार्गण् अन्वेषणे' मार्ग्यते मार्गितम् ।

मार्ज-पुं-२१६- विष्णु.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* मार्जयति पापं मार्जः, मा लक्ष्मीमर्जयतीति वा ।

मार्जन-पु-११५९-લોધ્ર, લોધર.

द्र० गालवशब्दः ।

* मार्ष्टि उद्वर्त्तयति अङ्गमनेन मार्जनः ।

मार्जना-स्त्री-६३६-સાફ કરવું તે.

☐ मार्ष्टि, मृजा ।

* मार्जनं मार्जना ।

मार्जार-पुं-१३०१-બિલાડો.

द्र० ओतुशब्दः ।

* आखुभ्यो गृहं मार्ष्टि मार्जारः " अग्यङ्गि-" (उणा-४०५) इत्यारः ।

मार्जारकण्ठ-पुं-१३२०-(शे.-१८९) મોર.

द्र० केकिन्शब्दः ।

मार्जारकर्णिका-स्त्री-२०६- ચામુંડા દેવી.

द्र० कपालिनीशब्दः ।

* मार्जारः कर्णिकाऽस्याः मार्जारवत् कर्णावस्या इति वा मार्जारकर्णिका ।

मार्जिता-स्त्री-४०३-શિખંડ.

☐ रसाला, शिखरिणी [मर्जिता शि-२८] ।

* मार्ज्यते मार्जिता ।

मार्त्तण्ड-पुं-९५-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* मृतमण्डस्यापत्यं मार्त्तण्डः " ऋष्यि-" ॥६।१।६१॥ इत्यादिनाऽण् ।

मार्त्ताण्ड-पुं-९५-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* मृतमण्डस्येति मृताण्डा । " मृतमण्डमजायत" इति श्रुतेः । तस्यापत्यमृष्यणि मार्त्ताण्डः ।

मार्दङ्गिक-पुं-९२४-મૃદંગ-તબલાં વગાડનાર.

☐ मौरजिक ।

* मृदङ्गो वादनं शिल्पमस्य मार्दङ्गिकः ।

मार्द्वीक-न.-९०३-(शि-७९)-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

मार्ष-पुं-३३३-આર્ય (નાટકની ભાષામાં)

☐ आर्य, [मारिष-शि-२०] ।

* मर्षणात् सहनाद् मार्षः मारिषोऽपि, यथा- पर्षत्, परिषत् ।

मार्ष्टि-स्त्री-६३६-સાફ કરવું તે.

☐ मार्जना मृजा ।

* मार्ज्यते मार्ष्टिः शुद्धिमात्रं श्वादित्वात् क्तिः ।

माल-पुं-९३४-મ્લેચ્છ જાતિ.

द्र० किरातशब्दः ।

* मलन्ते मालाः मां लान्तीति वा ।

माल-पुं-न.-९६३-ગામ વચ્ચે રહેલો જંગલ-વિભાગ.

☐ [मालक शि०-८४] ।

* मलन्ते भयमत्र मालम् स्वार्थे के मालकोऽपि पुंक्लीबलिङ्गः, ग्रामस्य अन्तराले अटवी ।

मालक-पुं-९६३-(शि-८४) ગામ વચ્ચે રહેલો જંગલ વિભાગ.

☐ माल ।

* मलन्ते भयमत्र मालम् स्वार्थे के मालकोऽपि पुंक्लीबलिङ्गः, ग्रामस्य अन्तराले अटवी ।

'मालक'-पुं-११३९-લીંબડો.

द्र० अरिष्टशब्दः ।

मालती-स्त्री-११४७-ચમેલી, જાઈ.

द्र० जातिशब्दः ।

* मालयत्यामोदैर्मालती-" पुत्तपित्त-" ॥ (उणा-२०४) ॥ इति ते निपात्यते ।

मालतीतीरज-पुं-९४४-ટંકણખાર,

द्र० टङ्कणशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* मालत्यास्तीरे जातो मालतीतीरजः ।

मालव–पुं–९५६–માલવ દેશ.

☐ अवन्ति ।

* मलन्ते मालवाः, "मलेर्वा" ॥ (उणा–५१७) ॥ इति णिद्वः ।

माला–स्त्री–६५१–પુષ્પ વગેરેની માલા.

☐ माल्य, स्रज्, पुष्पदामन् ।

* मान्ति पुष्पाण्यस्यां माला "शामाश्या"–(उणा–४६२) ॥ इति लः, मल्यते धार्यते इति वा ।

माला–स्त्री–१४२३–શ્રેણી, પંકિત.

द्र आलिशब्दः ।

* मीयते माला "शामाश्या–" (उणा–४६२) इति लः, मल्यते वा ।

मालाकार–पुं–९००–માલી.

☐ मालिक, पुष्पाजीव ।

* माल्यं स्रजं करोति ग्रथ्नाति मालाकारः ।

मालिक–पुं–९००–માલી.

☐ मालाकार, पुष्पाजीव ।

* मालागुम्फनं शिल्पमस्य मालिकः, "शिल्पम्" ॥६।४।५७॥ इतिकण्, मालाऽस्य अस्तीतिवा व्रीह्यादित्वादिकः ।

मालिन्–७(प.)– આ શબ્દ જોડવાથી ધારક વાચક શબ્દ બને છે (જેમકે–पिनाकमाली)

मालिनी–स्त्री–९७६–ચમ્પાપુરી, ભાગલપુર.

द्र० कर्णपूरशब्दः ।

* माला सन्त्यस्यां मालिनी ।

मालूर–पुं–११३५–બીલીનું ઝાડ.

द्र० बिल्वशब्दः ।

* मलते मलूरः "मह्किणि"–॥ (उणा–४३८) ॥ इति णिदूरः ।

माल्य–न.–६५१–પુષ્પ વગેરેની માલા.

☐ माला, स्रज्, पुष्पदामन् ।

* मालैव माल्यं, भेषजादित्वाद् टयण् ।

माल्यवत्–पुं–१०२९–માલ્યવાન્ પર્વત.

☐ प्रस्रवण ।

* माल्याऽऽकारताऽस्ति अस्य माल्यवान् ।

माष–न.–पुं–११७१–અડદ.

☐ मदन, नन्दिन्, वृष्य, बीजवर, बलिन् ।

* मीयते माषः पुंक्लीबलिङ्गः "वृकृत–॥ (उणा–५४०) ॥ इति षः ।

माषक–पुं–न.–८८३–પાંચ રતિ પ્રમાણ માસો.

* पञ्च संख्याः मीयतेऽनेन माषः "वृकृत"–(उणा–५४०) इति षः, के माषकः पुंक्लीबलिङ्गः ।

माषाशिन्–पुं–१२३३–(शे. १७८)–ઘોડો

द्र० अर्वन्‌शब्दः ।

माषीण–न.–९६७–અડદનું ખેતર.

☐ माष्य ।

* माषाणांक्षेत्रं माषीणम्, माष्यम् ।

माष्य–न.–९६७–અડદનું ખેતર.

☐ माषीण ।

* माषाणांक्षेत्रं माषीणम्, माष्यम् ।

मास–पुं–१०५–(शे०–११)ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

मास–न.–पुं–१५२–મહિનો.

☐ [वर्षांशक शे.–२२–वर्षकोश, दिनमल शे०–२३] ।

* माति मिमीते वा मासः पुंक्लीबलिङ्गः, "मावावद्यमि–" ॥ (उणा–५६४) ॥ इति सः । मस्यते परिमीयते सावनचान्द्रसूर्यादिभेदेनेति वा घञ् ।

मासमल–पुं–१५९–(शे.–२६)વરસ.

द्र० अनुवत्सरशब्दः ।

मासर–पुं–३९६–ચોખાનો માંડ, ઓસામણ,

द्र० आचामशब्दः ।

* मीयते मासरः "मीव्यजिमा–" ॥ (उणा–४३९) ॥ इति सरः ।

मासुरी–स्त्री–५८३–દાઢી, મૂછ.

द्र० आस्यलोमन्‌शब्दः ।

* मस्यति परिणमते मासुरी "श्वसुर–" ॥ (उणा–४२६) इत्यूरे निपात्यते ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मास्म–अ.–१५३९– निषेध, नहि.

☐ मा ।

* मास्मेत्यव्ययसमुदायः यथा–" प्रावृड् जातेति हे भूप ! मास्म त्यजत काननम् ।

माहा–स्त्री–१२६५–गाय.

द्र० अघ्न्याशब्दः ।

* ' माहृग् माने ' माह्यते माहा ।

माहाराजिक–पुं–८९–(शे.–७) गण देवता.

माहिष्य–पुं–८९६–क्षत्रिय पुरुष अने वैश्यस्त्री थी उत्पन्न थयेल.

* क्षत्रियाद् वैश्यायां जातः, महिष्यां साधुर्माहिष्यः, प्रज्ञाद्यणि माहिष्यः, स हि अन्तःपुररक्षिता इति स्मार्तम् ।

माहेन्द्रज–पुं–९३–चोथा वैमानिक देव.

* माहेन्द्रकल्पेषु जाताः माहेन्द्रजाः ।

(माहेय)–पुं–११७–मंगल ग्रह.

द्र० अङ्गारकशब्दः ।

माहेयी–स्त्री–१२६५–गाय.

द्र० अघ्न्याशब्दः ।

* माहाया अपत्यं माहेयी, मह्यां भवेति वा नद्यादित्वादेयण् ।

(माहेश्वरी)–स्त्री–२०१–शंकरनी माता, शक्ति.

मितद्रु–पुं–१०७३–समुद्र.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* मितं समर्यादं द्रवति मितद्रुः पुंलिङ्गः "हरिपीतमित–" ॥ (उणा–७४५) इति डिद्रुः ।

मितम्पच–पुं–३६७–कृपण, कंजुस.

द्र० कदर्यशब्दः ।

*मितं पचति मितंपचः " परिमाणार्थमितनखात् पचः" ॥५।१।१०९॥ इति खः ।

मित्र–पुं–९६–सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

* मेद्यति मित्रः " चिमिदिशंशिभ्यः कित् " (उणा–४५४) ॥ इति त्रः ।

मित्र–न.–७३०–मित्र, भाईबंध, दोस्तार.

☐ वयस्य, सवयस्, सुहृत्, स्निग्ध, सहचर, सखिन्, [सहाय, साप्तपदीन शि–६३]

* मेद्यति स्निह्यति मित्रं " चिमिदि–" (उणा–४५४) इति कित् त्रः ।

मित्र–पुं–७३२–मित्र राजा.

मित्रयु–पुं–४८९–मित्र उपर प्रेम राखनार.

☐ मित्रवत्सल ।

* मित्रं स्नेहाद्याति मित्रयुः "पीमृग–" (उणा–७४१) इति किदुः ।

मित्रवत्सल–पुं–४८९–मित्र उपर प्रेम राखनार.

☐ मित्रयु ।

मिथःसाकाङ्क्षता–स्त्री–६७–परस्पर पद व कथनी अपेक्षा राखनारी प्रभुनी वाणीनो १० मो गुण.

* मिथःसाकाङ्क्षता परस्परेण पदानां वाक्यानां वा सापेक्षता ।

मिथस्–अ.–१५३५–परस्पर.

* मिथ्यते मिथः " मिथिरञ्जि–" ॥ (उणा–९७१) ॥ इति किदस्, यथा–मिथः प्रहरतः ।

मिथिला–स्त्री–९७५–मिथिला नगरी.

☐ विदेह ।

* मिथ्यते मिथिला, " गुपिमिथि–" ॥ (उणा–४८३) इति किदिलः ।

मिथुन–न.–५३८–स्त्री–पुरुषनुं जोडलुं.

☐ स्त्रीपुंसौ, (द्वि. ब.) द्वन्द्व ।

* मेथते संगच्छते मिथुनम् "पिशिमिथि–" (उणा–२९०) इति किदुनः ।

(मिथुन)–न.–११६–बार राशि पैकी त्रीजी राशि.

मिथ्या–अ.–१५३४–असत्य.

☐ मृषा ।

* मेथति मिथ्या " वृमृथि–" ॥ (उणा–६०१) इति यादिकिदाप्रत्ययः–यथा मिथ्यावादिनि ! दूतीति ॥

(मिथ्या)–अ.–२६५–असत्य वचन.

द्र० अनृतशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मिथ्यात्व-न.-७३- तीर्थंकरमां न होय ते १८ दोष पैकी १६ मो दोष.

* मिथ्यात्वं दर्शनमोहं इति त्रयोदशः ।

मिथ्याभियोग-पुं-२६८-असत्य, आक्षेप.

☐ अभ्याख्यान ।

* मिथ्याऽभियोगोऽसत्याक्षेपः ।

मिथ्यामति-पुं-१३७४-भ्रम, विपरीत ज्ञान.

☐ भ्रान्ति, भ्रम ।

* मिथ्या मननं मिथ्यामतिः ।

मिश्र-पुं-१२१८-हाथीनो एक जात.

* मिश्रः संकीर्णजातिः ।

मिश्र-१४६८-पु-मिश्रित, भेगुं.

☐ करम्ब, कबर, संपृक्त, खचित ।

* मिश्रयते मिश्रः ।

मिष-न.-३७८-छळ, कपट.

द्र० उपधिशब्दः ।

* क्रीडार्थं वञ्चनेन यद् मिषति मिषम् ।

मिहिका-स्त्री-१०७२-हिम, ઝાકળ.

द्र० अवश्यायशब्दः ।

* मेहति मिहिका "कृशिक–" (उणा-४५) इति इके निपात्यते ।

मिहिर-पुं-९७-सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

* मेहति सिञ्चति मिहिरः "शुषीपि-" ॥ (उणा-४१६) ॥ इत्यादिना इरक्, "आदित्याज्जायते वृष्टिः" इति हि **स्मृतिः** ।

मिहिर-पुं-१७४-.(शे०-३३) ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

मिहिराण-पुं-२००-(शे०-४२)-शंकर.

द्र० अट्टहासिनशब्दः ।

मीढ-न.-१४९५-पेशाब करेलुं

☐ मूत्रित ।

* मिह्यते मीढम् ।

मीन-पुं-२२९-कामनुं चिह्न.

मीन-पुं-१३४३-मच्छ, माछलुं.

द्र० अण्डजशब्दः ।

* मीनाति मन्त्न् मीनः ' जीणृशीदी–" (उणा-२६१) ॥ इति किद् नः ।

(मीन)-पुं-११६-बार राशि पैकी बारमी राशि.

(मीनकेतन)-पुं-२२९-कामदेव.

मीमांसा-स्त्री-२५१-विचारणा.

☐ विचारणा ।

* मीमांस्यतेऽनया मीमांसा ।

मीमांसा-स्त्री-२५३-१४ विद्या पैकी ११मी विद्या.

मीलित-न-११२९-બીડાયેલું પુષ્પ.

☐ संकुचित, निद्राण, मुद्रित ।

* मीलति स्म मीलितम् ।

मुकुट-न.-३५०-मस्तकનું આભૂષણ.

द्र० उष्णीषशब्दः ।

* मङ्क्यते मण्ड्यते शिरोऽनेन मुकुटं "मङ्केर्मकमुकौ च" ॥ (उणा-१५४) ॥- इत्युटः, मुखे कुट्यते वा, क्लीबोऽयम् पुंस्यपि **वैजयन्ती**, यदाह-"मौलिः कोटीरमुष्णीषं किरीटं मुकुटोऽस्त्रियाः ॥"

मुकुन्द-पुं-१९३-नवनिधि पैकी छट्ठो निधि.

* मुकुन्दवर्णत्वात् मुकुन्दः ।

मुकुन्द-पुं-२१५-विष्णु, नारायण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* मुञ्चति पापिनो मुकुन्दः "मुचेर्डुकुन्द कुकुन्दौ" ॥ (उणा-२५०) इति डुकुन्दः ।

मुकुर-पुं-६८४-(शि-५७-) આરીસો.

☐ मकुर, आत्मदर्श, आदर्श, दर्पण ।

मुकुल-पुं-न.११२६-पुष्पनी કળી.

☐ कुड्मल ।

* मुञ्चति कलिकात्वमीषद् विकसितत्वाद् मुकुलं "कुमुल–" ॥ (उणा-४८७) ॥ इति उले निपात्यते । पुंक्लीबलिङ्गः ।

'मुकुष्टक'-पुं-११७४-मठ.

द्र० मकुष्टकशब्दः ।

मुक्तनिर्मोक-पुं-१३१२-જેણે કાંચળી છોડી છે એવો સર્પ.

☐ निर्मुक्त, 'मुक्तकञ्चुक' ।

* मुक्तो निर्मोकोऽनेन मुक्तनिर्मोकः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

'मुक्तकञ्चुक'-पुं-१३१२-ઊતરેલી કાંચલી વાળો સર્પ.

☐ निर्मुक्त, मुक्तनिर्मोक ।

मुक्ता-स्त्री-१०६८-મોતી.

☐ शुक्तिज, मौक्तिक, मुक्ताफल, रसोद्भव ।

* मुच्यते शुक्तिभिर्मुक्ता ।

मुक्ताकलाप-पुं-६५८-મોતીનો હાર.

☐ हार, मुक्ताप्रालम्ब, मुक्तास्रज्, मुक्तावली, मुक्तालता ।

मुक्ताप्रालम्ब-पुं-६५८-મોતીનો હાર.

द्र० मुक्ताकलापशब्दः ।

मुक्ताफल-न.-१०६८-મોતી.

☐ शुक्तिज, मौक्तिक, मुक्ता, रसोद्भव ।

* मुक्ताफलमिव मुक्ताफलम् ।

मुक्तामुक्त-न.-७७४-મૂકી શકાય અને હાથમાં પણ રાખી શકાય તેવું શસ્ત્ર લાકડી વગેરે.

* द्व्यात्मकमिति मुक्तामुक्तात्मकं यथा यष्ट्यादि ।

मुक्तालता-स्त्री-६५८-મોતીનો હાર.

द्र० मुक्ताकलापशब्दः ।

मुक्तावली-स्त्री-६५८-મોતીનો હાર.

द्र० मुक्ताकलापशब्दः ।

मुक्तास्फोट-पुं-१२०४-મોતીની છીપ.

☐ अब्धिमण्डूकी, शुक्ति ।

* मुक्ताः स्फुटन्त्यत्र मुक्तास्फोटः ।

मुक्तास्रज-स्त्री-६५८-મોતીનો હાર.

द्र० मुक्ताकलापशब्दः ।

मुक्ति-स्त्री-७५-મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः ।

* कर्मभिर्मुच्यते मुक्तिः ।

मुख-पुं-न.-५७२-મોઢું.

द्र० आननशब्दः ।

* मह्यते मुखं, पुंक्लीबलिङ्गः "महेरुच्चास्य खः" (उणा-८९) ॥ इति खे साधुः ।

मुख-न.-९८२-ઘરમાં પેસવા નીકળવાનો પ્રથમ દ્વાર.

☐ निःसरण ।

* गृहादेर्निःस्रियते प्रविश्यते च येन तद् मुखमिव मुखम् यत् **कौटिल्यः** "मुखसमः संक्रमः" इति ।

मुखखुर-पुं-५८४-(शे.१२२)-દાંત.

द्र० खादनशब्दः ।

मुखभूषण-न.-१०४२-(शे.१६१)-કલાઈ, સીસું.

द्र० आलीनकशब्दः ।

मुखयन्त्रण-न.-१२५०-લગામ, ચોકડું.

द्र० कविकशब्दः ।

* मुखं यन्त्र्यतेऽनेन मुखयन्त्रणम् ।

मुखर-पुं-३५१-અપ્રિય બોલનાર, અર્થશૂન્य બોલનાર.

☐ दुर्मुख, (दुष्टवचन), आबद्धमुख ।

* मुखं सर्वस्मिन् वक्तव्येऽस्त्यस्य मुखरः "मखा-दिभ्योरः" ॥७।२।२६॥ इति रः ।

मुखवासन-पुं-१३९१-સુગન્ધી, સુવાસ.

☐ आमोदिन्, इष्टगन्ध, सुगन्धि ।

* मुखं वासयत्यनुलिम्पति मुखवासनः ।

मुखविष्टा-स्त्री-१३३७-વાગોલ, એક જાતનું ચામાચીડિયું.

☐ वल्गुलिका, परोष्णी, तैलपायिका [निशाटनी शि.१२०] ।

* मुखेन विष्टा अस्या मुखविष्टा ।

मुखशोधन-पुं-१३८९-કડુરસ, તીખું.

☐ ओषण, कटु ।

* मुखं शोधयति मुखशोधनः ।

मुखसम्भव-पुं-८१२-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* ब्रह्मणो मुखात् सम्भवति मुखसम्भवः । **यत् श्रुतिः**-"ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत्" इति ।

मुख्य-न.-१४३८-પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ.

द्र० अग्रशब्दः ।

(मुचुटि)-स्त्री-५९७-મૂઠી.

☐ मुष्टि,मुस्ति, मुचुटी, संग्राह ।

मुचुटी-स्त्री-५९७-મૂઠી.

☐ मुष्टि, मुस्ति, संग्राह, (मुचुटि) ।

* मुहुश्चुटति मुचुटिः पृषोदरादित्वात् ङयां मुचुटी, मुच्यतेर्बाहुलकाद् किदुटिः ।

मुञ्ज-पुं-११९२-એક જાતનું ઘાસ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ तेजन, मुन्ट्र, शर ।

* मुञ्चति वायुना मुञ्जः ।

मुञ्जकेशिन्-पुं-२१७-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* मुञ्जवर्णकेशयुक्तत्वात् मुञ्जकेशी ।

यत् पुराणम्-सशूलतेजसाऽऽविष्टो नारायणविभुस्तदा । बभूव मुञ्जवर्णश्च ततोऽहं मुञ्जकेशवान् ॥

मुण्ड-पुं-४५८-મુંડાયેલો.

☐ मुण्डित ।

* मुण्डयते मुण्डः ।

मुण्ड-पुं-न.-५६६-મસ્તક.

द्र० उत्तमाङ्गशब्दः ।

* मुण्डयते प्रतिज्ञायते मुण्डः, पुंक्लीबलिङ्गः "कुगुहु-" ॥ (उणा-१७०) ॥ इति किद् डः मुण्डयते वा ।

मुण्डक-पुं-९३३-હજામ.

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

* मुण्डयति मुण्डकः ।

मुण्डन-न.-९३३-હજામત.

☐ भद्राकरण, वपन, परिवापण, क्षौर ।

* मुण्डयते मुण्डनम् ।

मुण्डा-स्त्री-५३२-સાધ્વી, ભિક્ષુણી.

द्र० भिक्षुकीशब्दः ।

* मुण्ड्यते मुण्डा ।

मुण्डित-पुं-४५८-મુંડાયેલો.

☐ मुण्ड ।

* मुण्ड्यते स्म मुण्डितः ।

मुद्-स्त्री-३१६-આનંદ, હર્ષ.

द्र० आनन्दशब्दः ।

* मोदनं मुत् स्त्रीलिङ्गः ।

मुदिर-पुं-१६४-મેઘ, વાદળ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

* मोदन्ते जना अनेन मुदिरः "शुषीषि-" ॥ (उणा-४१६) इति किदिरः ।

मुद्ग-पुं-११७२-મગ.

☐ प्रथन, लोभ्य, बलाट, हरित, हरि ।

* मोदतेऽनेन मुद्गः "पूमुदिभ्यां कित्" ॥ (उणा-९३) ॥ इति गः ।

(मुद्ग)-पुं-१२०१-બીજમાંથી ઉત્પન્ન થનાર મગ ચોખા વિ.

मुद्गभुज्-पुं-१२३३-(शे. १७५) ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्दः ।

मुद्गर-पुं-७८६-ઘણ, મગદલ.

☐ द्रुघण, घन ।

* मोदतेऽनेन मुद्गरः पुंस्त्रीलिङ्गः "मुदिगुरिभ्यां-" (उणा-४०३) ॥ इति टिद्‌रो गोऽन्तश्च, मुदं गिरति ग्रसते वा ।

मुद्रित-न.-११२९-બિડાયેલું પુષ્પ.

☐ संकुचित, निद्राण, मीलित ।

* मुद्र्यते स्म मुद्रितम् ।

मुधा-स्त्री-१५१६-વ્યર્થ, નિષ્ફળ.

☐ वन्ध्य, (बन्ध्य), मोघा, अफल ।

मुधा-अ.-१५३४-વ્યર્થ, નિષ્ફળ.

☐ वृथा ।

* मुञ्चति मुधा "मुचिरुत्वदेर्ध च" ॥ (उणा-६०२) ॥ इत्याप्रत्ययः यथा "मुग्धे ! मुधा ताम्यसि ।"

मुनय-पुं-७८७-(शे०१५२)-શસ્ત્ર વિશેષ ફલપત્રના અગ્રભાગ જેવું શસ્ત્ર.

☐ [हुल, अस्त्रशेखर शे० १५२] ।

मुनि-पुं-स्त्री-७६-સાધુ, અણગાર.

द्र० अनगारशब्दः ।

* मन्यतेऽसौ मुनिः "मनेरुदेतौ चास्य वा" ॥ (उणा-६१२) इति इः पुंस्त्रीलिङ्गः ।

मुनि-पुं-२८-(शि. २) શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીજી.

☐ मुनिसुव्रत ।

मुनि-पुं-१२३- (शे-१७)-અગસ્ત્ય ઋષિ.

द्र० अगस्तिशब्दः ।

मुनिसुव्रत-पुं-२८-વીસમાં તીર્થંકર ભ.

☐ [मुनि शि. २] ।

* मन्यते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिः "मनेरुदेतौ चास्य वा" ॥ (उणा-६१२) इति ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

इ प्रत्यये उपान्त्यस्योत्वं शोभनानि व्रतान्यस्य सुव्रतः मुनिश्चासौ सुव्रतश्च मुनिसुव्रतः, तथा गर्भस्थे जननी मुनिवत् सुव्रता जातेति मुनिसुव्रतः ।

मुनिसुव्रत–પું–૨૯–વીસમાં તીર્થંકર ભ.

☐ सुव्रत ।

मुनिसुव्रत–પું–૫૧–ગઈ ચોવીશીના બારમાં તીર્થંકર ભ.

* मुनिश्चासौ सुव्रतश्च मुनिसुव्रतः ।

मुनिस्थान–ન.–૧૦૦૧–આશ્રમ.

☐ आश्रम ।

मुनीन्द्र–પું–૨૩૫–બુદ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* मुनीनामिन्द्रो मुनीन्द्रः ।

मुमुक्षु–પું–૭૫–સાધુ, મુક્ત થવાની ઇચ્છા વાળા.

द्र० अनगारशब्दः ।

* मोक्तुमिच्छुर्मुमुक्षुः "सनभिक्षाशंसरुः" ॥५। २।३३ ॥ इति उः ।

मुर–પું ૨૨૦–વિષ્ણુનો વધ્ય મુર રાક્ષસ.

* मुरति चेष्टयति मुरः ।

मुरज–પું–૨૯૩–મૃદંગ, મર્દલ.

☐ मृदङ्ग ।

* मुरात् सम्वेष्टनाज्जातो मुरजः, मूर्च्यते बध्यत इति वा "मुर्वेर्मुर् च" ॥ (उणा–१३२) इत्यजः ।

मुरन्दला–સ્ત્રી–૧૦૮૬–(શે. ૧૬૮)મુરલા નદી.

☐ [मुरला शे.१६८] ।

मुरला–સ્ત્રી–૧૦૮૬–(શે.૧૬૮)મુરલા નદી.

☐ [मुरन्दला शे. १६८] ।

मुरारि–પું–૨૨૧–મુરના શત્રુ, કૃષ્ણ.

द्र० अरिष्टहनशब्दः ।

मुरण्ड–પું–૯૬૦–લંપાક દેશ.

☐ लम्पाक ।

* मोदन्ते मुरण्डाः "पिचण्ड–" ॥ (उणा–७१६) ॥ इति निपात्यते ।

'मुशल'–પું–૧૦૧૭–મૂસળ.

द्र० अयोऽग्रशब्दः ।

'मुशली'–સ્ત્રી–૧૨૯૭–ગરોળી.

द्र० कुड्यमत्स्यशब्दः ।

'मुषक'–પું–૧૩૦૦–ઉંદર

द्र० आखुशब्दः ।

'मुषल'–પું–૧૦૧૭–મૂસળ.

द्र० अयोऽग्रशब्दः ।

मुषित–ન.–૧૪૮૩–ચોરાયેલું.

☐ मूषित ।

* 'मुशप् स्तेये' मुष्यते स्म मुषितम् ।

मुषुण्ढी–સ્ત્રી–૭૮૭–(શે.–૧૪૮) શસ્ત્ર વિશેષ.

मुष्क–પું–ન.–૬૧૨–અંડકોશ.

द्र० अण्डशब्दः ।

* मुष्णाति शुक्रं मुष्कः पुंक्लीबलिङ्गः "विचिपुषि–" ॥ (उणा–२२) इति किक्तः ।

मुष्कर–પું–૪૫૭–લાંબા અંડકોશવાળો.

☐ प्रलम्बाण्ड ।

* प्रवृद्धो मुष्कावस्य स्तः मुष्करः मध्वादित्वात् रः ।

मुष्टि–સ્ત્રી–૫૯૭–મુઠી.

☐ मुस्तु, मुचुटी, (मुचुटि), संग्राह ।

* मुष्णाति मुष्टिः "हमुषि–" ॥ (उणा–६५१) ॥ इति क्तिः ।

मुष्टिक–પું–૯૦૮–સોની.

☐ नाडिंधम, स्वर्णकार, कलाद ।

* मुष्टिं कायति मुष्टिकः ।

मुसटी–સ્ત્રી–૧૧૭૭–ધોળી કાંગ.

* सिता कङ्गुः, मुस्यते खण्ड्यते मुसटी, "कपट"– ॥ (उणा–१४४) ॥ इत्यटे निपात्यते ।

मुसल–પું–૧૦૧૭–મૂસલ, સાંબેલું.

द्र० अयोऽग्रशब्दः ।

* मुस्यते खण्ड्यतेऽनेन मुसलः "तृपिवपि–" (उणा–८६८) ॥ इति किदलः, मुहुः स्वनं लाति मुहुर्मुहुर्लसति इति वा– पृषोदरादित्वात् ।

मुसलिन्–પું–૨૨૪–બલદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* मुसलमस्त्यस्य मुसली ।

मुसली-स्त्री-१२९७-ગરોળી.

द्र० कुड्यमत्स्यशब्दः ।

* मुस्यति भित्तिर्मुसली ।

मुस्तक-पुं-११९९-विष, (વનસ્પતિ જન્ય સ્થાવર વિષ.)

द्र० अङ्कोलसारशब्दः ।

* मुस्तकाभो मुस्तकः ।

मुस्तक-पुं-११९३-(शि-१०८)-મોથ.

☐ कुरुविन्द, मेघनामन्, मुस्ता ।

मुस्ता-त्रि.-११९३-મોથ.

☐ कुरुविन्द, मेघनामन् [मुस्तक शि-१०८]

* मुस्यति खण्डयति मुस्ता त्रिलिङ्गः "शीरी-" ॥ (उणा-२०१) इति कित्तः ।

मुस्तु-स्त्री-पुं-५९७-મૂઠી.

☐ मुष्टि, मुचुटी, (मुचुटि), संग्राह ।

* मुस्यति खण्डयति मुस्तुः "बहुलम्" ॥५।१।२॥ इति तुः पुंस्त्रीलिङ्गः, यद्-**वैजयन्ती**—"अक्लीबे मुष्टि मुस्तू द्वौ संग्राहो मुचुटिः स्त्रियां" इति ।

मुहुस्-अ.-१५३१-વારંવાર.

द्र० अभीक्ष्णशब्दः ।

* मुह्यति मुहुः "मुहिमिथ्यादेः कित्" ॥ (उणा-१०००) ॥ इत्युस् । यथा-" यान्त्या मुहुर्वलितकन्धरमाननं तत् " ।

मुहूर्त-न.-पुं-१३७-બેઘડી પ્રમાણ.

* हूर्छति मुहूर्तः, पुंक्लीबलिङ्गः । " पुत्त-पित्त-" ॥ (उणा-२०४) इति तान्तो निपात्यते, मुहुरियर्ति वा पृषोदरादित्वात् ।

मूक-पुं-३४९-મૂંગો.

☐ अवाच् [जड, कड शे-९३] ।

* मूयते बद्ध्यते वागभावेन मूकः "विचिपुषि"-(उणा-२२) ॥ इति कित् कः ।

मूक-पुं-१३४४-(शे. १९६)-મચ્છ, માછલું.

द्र. अण्डजशब्दः ।

मूढ-पुं-३५२-મૂર્ખ.

द्र. अमेधसशब्दः ।

* मुह्यति स्म मूढः ।

मूत्र-न.-६३३-મૂત્ર, પેશાબ.

☐ बस्तिमल, मेह, प्रस्राव, नृजल, स्रव ।

* मूत्र्यते मूत्रं, मूयते वा "सुमूल-" ॥ (उणा-४४९) ॥ इति कित् त्रट् ।

मूत्रकृच्छ्र-न.-४७०-મૂત્રાશયમાં પથરીનો રોગ.

☐ अश्मरी ।

* मूत्रस्य कृच्छ्रं मूत्रकृच्छ्रं ।

मूत्रपुट-न.-६०६-મૂત્રાશય.

☐ बस्ति, मूत्राशय ।

* मूत्रस्य पुटमाधारो मूत्रपुटम् ।

मूत्राशय-पुं-६०६-મૂત્રાશય.

☐ मूत्रपुट, बस्ति ।

* मूत्रस्याऽऽशयो मूत्राशयः ।

मूत्रित-न.-१४९५-મૂતરેલું.

☐ मीढ ।

* मूत्र्यते मूत्रितम् ।

मूर्ख-पुं-३५२-જડ, અજ્ઞાની.

द्र अमेधसशब्दः ।

* मुह्यति कार्ये मूर्खः " प्रमुहो पुन्मूरौ-" । (उणा-८६) ॥ इति खः ।

मूर्च्छा-स्त्री-८०१-બેભાન દશા.

☐ मोह, कश्मल ।

*मूर्च्छनं मूर्च्छा ।

(मूर्च्छा)-स्त्री-३०७-આઠ સાત્ત્વિક ભાવ પૈકી આઠમો ભાવ.

☐ प्रलय, अवचेष्टता ।

मूर्च्छाल-पुं-४६१-બેભાન થયેલો.

☐ मूर्त, मूर्छित ।

*मूर्च्छा अस्त्यस्य मूर्छालः "सिध्मादि-" ॥७।२।११॥ इति लः ।

मूर्छित-पुं-४६१-બેભાન થયેલો.

☐ मूर्त, मूर्छाल ।

*मूर्च्छा संजाता अस्य मूर्छितः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मूर्त-पुं-४६१-બેભાન થયેલો.

□मूर्छाल, मूर्छित ।

*मूर्च्छति स्म मूर्तः आदित्त्वात् क्ते इडभावः ।

मूर्त-न.-१४४९-રૂપી, આકારવાળું.

□मूर्तिमत् ।

*मूर्च्छति स्म मूर्त्तम् ।

'मूर्त'-न. १३८७-કઠોર સ્પર્શ.

द्र० कक्खटशब्दः ।

मूर्त्ति-पुं-५६३-શરીર, આકૃતિ.

द्र० अङ्गशब्दः ।

*मूर्च्छत्यनया मूर्तिः ।

मूर्त्तिमत-पुं-५६३-શરીર, આકૃતિ.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* मूर्त्तिःकाठिन्यमस्त्यस्य मूर्त्तिमत् ।

मूर्त्तिमत्-न.-१४४९-રૂપી, આકારવાળું.

□मूर्त्त ।

*मूर्त्तिरस्य मूर्त्तिमत् ।

'मूर्तिमत्'-न.-१३८७-કઠોર સ્પર્શ.

द्र० कक्खटशब्दः ।

मूर्धन्-पुं-५६६-મસ્તક.

द्र० उत्तमाङ्गशब्दः ।

*मूर्च्छत्यस्मिन्नाहताः प्राणिन इति मूर्धा । पुंलिङ्गः "श्वन्मातरि-" (उणा-९०२) इत्यनि निपात्यते ।

मूर्धवेष्टन-न.-६६७-પાઘડી ફેંટો.

□उष्णीष ।

*मूर्धा वेष्ट्यतेऽनेन मूर्धवेष्टनम् ।

मूर्धाभिषिक्त-पुं-६९०-રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

* मूर्धन्यभिषिच्यते स्म मूर्धाभिषिक्तः ।

मूर्धावसिक्त-पुं-८९५-બ્રાહ્મણ પુરૂષ અને ક્ષત્રિય સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલ હોય તે.

*ब्राह्मणात् क्षत्रियायां जातः मूर्धनि अवसिच्यते स्म मूर्धावसिक्तः ।

मूर्धावसिक्त-पुं-६९०-(शि.५९)-રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

मूल-पुं न.-११३-મૂલ નક્ષત્ર.

□आश्रय, (आश्रय) ।

*मूलति स्म मूलः पुंक्लीबलिङ्गः ।

मूल-पुं-न.-११२१-વૃક્ષનું મૂળ.

द्र० अंह्रिनामनशब्दः ।

*मूलति मूलं वृक्षस्य, पुंक्लीबलिङ्गः ।

मूल-न.-११८३-મૂલા, બિસ વગેરેનું મૂળ.

*मूलं मूलकबिसादेः ।

मूलक-पुं-न. ११९०-મૂળો.

□हरिपर्ण, सेकिम, हस्तिदन्तक ।

*मूलमेव मूलकं, पुंक्लीबलिङ्गः ।

मूलक-पुं-११९८-વિષ.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

*मूलकाभो मूलकः ।

मूलकर्मन्-न.-१४९८-કામણ, ઔષધિ, જડી-બૂટી વગેરેથી વશીકરણ કરવું તે.

□कार्मण ।

*मूलैरौषधादिभिर्वशीकरणं मूलकर्म ।

मूलज-(બ. વ.)-पुं-१२००-મૂલ-કંદમાંથી ઉત્પન્ન થનાર.

*मूलतः कन्दाज्जायन्ते मूलजाः ।

मूलद्रव्य-न.-८६९-મૂલધન.

□परिपण, नीवी, (नीवि) ।

*मूलं लाभकरणं द्रव्यं मूलद्रव्यम् ।

मूलधातु-पुं-६२०-રસ ધાતુ.

द्र० अग्निसंभवशब्दः ।

मूल्य-न.-३६२-પગાર.

द्र० कर्मण्याशब्दः ।

*मूलेन आनाम्यं मूल्यं "हृद्यपद्य-" ॥७।१।११॥ इति यः ।

मूल्य-न.-८६८-મૂલ્ય, કીંમત.

□वस्न, अर्घ, वक्रय, [भाटक शे. १५४] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

*मूलेनाऽऽनाम्यं मूल्यं "हृद्यपद्य–" ॥७।१।११॥ इति यः ।

मूषक–पुं–१३००–ઉંદર.
द्र० आखुशब्दः ।
*मूषति मूषकः ।

मूषा–(स्त्री)–१०८–ધાતુ ગલવાની કુલડી, મૂષા.
☐तैजसावर्तनी ।
*मूयते मूषा "सुपूसू–" ॥(उणा–५४२)॥ इति कित् षः ।

मूषातुत्थ–न.–१०५२–મોરથુથુ, નીલ અંજન.
☐कांस्यनील, हेमतार, वितुन्नक ।
*मूषायां तुत्थं मूषातुत्थम् ।

मूषिक–पुं–१३००–ઉંદર.
द्र० आखुशब्दः ।
* मुष्णाति गृहं मूषिकः पुंक्लीबलिङ्गः "मुषर्दीर्घश्च" (उणा–४३) इतीकः ।

(मूषिकरथ)–पुं–२०७–ગણેશ, વિનાયક.
द्र० आखुगशब्दः ।

मूषित–न.–१४८३–ચોરાયેલું.
☐मुषित ।
*'मूष् स्तेये' मूष्यते स्म मूषितम् ।

मृग–पुं–४८–શ્રી શાંતિનાથ ભ. નું લાંછન હરણ.

मृग–पुं–१०९–મૃગશિરનક્ષત્ર.
☐मृगशीर्ष, मृगशिर, मार्ग, चान्द्रमस ।
*मृगाकारत्वात् मृगः ।

मृग–पुं–१२१८–હાથીની એક જાતિ.
*मृगो मृग इव हीनसत्त्वत्वात् ।

मृग–पुं–१२९३–હરણ.
द्र० कुरङ्गशब्दः ।
*मृग्यते व्याधैर्मृगः ।

(मृगकुल)–न.–१४१३–મૃગનોસમુદાય.

मृगजालिका–स्त्री–९२८–હરણને પકડવાની જાળ.
☐वागुरा ।
*मृगाणां ग्रहणाय जालं मृगजालिका ।

मृगतृष्णा–स्त्री–१०१–ઝાંઝવાના જળ,
☐मरीचिका, (मरुमरीचिका) ।
*मृगाणां तृष्णाऽस्यां मृगतृष्णा ।

मृगदंश–पुं–१२८०–કૂતરો.
द्र० अस्थिभुज्शब्दः ।
*मृगान् दशति मृगदंशः ।

'मृगदृष्टि'–पुं–१२८५–સિંહ.
द्र० इभारिशब्दः ।

'मृगद्विष'–पुं–१२८५–સિંહ.
द्र० इभारिशब्दः ।

मृगधूर्तक–पुं–१२९०–શિયાળ.
द्र० क्रोष्टुनशब्दः ।
*मृगान् धूर्वति मृगधूर्तः "शीरी–" ॥(उणा–२०१)॥ इति कित् तः, मृगेषु धूर्त इति वा ।

मृगनाभि–स्त्री–६४४–કસ્તૂરી.
☐मृगनाभिजा, मृगमद, कस्तूरी, गन्धधूली ।
* मृगनाभिजन्यत्वाद्–मृगनाभिः, स्त्रीलिङ्गः ।

मृगनाभिजा–स्त्री–६४३–કસ્તૂરી.
द्र० कस्तूरीशब्दः ।
*मृगनाभेर्जाता मृगनाभिजा ।

मृगपति–पुं–१२८४–સિંહ.
द्र० इभारिशब्दः ।
*मृगाणां पतिः मृगपतिः ।

मृगमद–पुं–६४४–કસ્તૂરી.
☐मृगनाभि, मृगनाभिजा, कस्तूरी, गन्धधूली ।
*मृगस्य मदो मृगमदः ।

मृगया–स्त्री–७३८–શિકાર (સાત વ્યસનમાં પહેલુ વ્યસન).
*मृगया पापर्द्धिः ।

मृगया–स्त्री–९२७–શિકાર.
☐पापर्द्धि, आखेट, मृगव्य, आच्छोदन ।
*मृग्यन्ते प्राणिनोऽस्यां मृगया "मृगयेच्छा–" ॥ इति साधुः ।

मृगयु–पुं–९२७–શિકારી, પારધી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

□व्याध, मृगवधाजीविन्, लुब्धक ।

*मृगान् याति मृगयुः, "पीमृगमित्र-" ॥ (उणा-७४१) इति किदुः ।

मृगरोमज-न.-६७०-હરણના રુંવાટામાંથી બનેલ વસ્ત્ર.

□राङ्कव ।

*मृगरोमभ्यो जातं मृगरोमजम् ।

(मृगलाञ्छन)-पुं-१०५-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

मृगवधाजीविन्-पुं-९२७-શિકારી, પારધી.

□व्याध, लुब्धक, मृगयु ।

*मृगवधेनाऽऽजीवति मृगवधाजीवी ।

मृगशिरस्-पुं न.-१०९-મૃગશિર નક્ષત્ર.

□मृगशीर्ष, मार्ग, चान्द्रमस, मृग ।

*मृगशिरः खे ताराणां तथावस्थानात् पुंक्लीबलिङ्गोऽयम्, यद् **वाचस्पतिः**-सौम्यं मृगशिरोऽस्त्रियाम् ।

मृगशीर्ष-पुं-न.-१०९-મૃગશિર નક્ષત્ર.

□मृगशिरस्, मार्ग, चान्द्रमस, मृग ।

* मृगस्येव शीर्षमस्य मृगशीर्षम् ।

मृगाक्षी-स्त्री-५०६-મૃગના જેવી ચપળ આંખવાળી સ્ત્રી.

*मृगाक्षिणीव अक्षिणी अस्या मृगाक्षी, उष्ट्रमुखादित्वादुपमानवाच्यक्षिशब्दस्य बहुव्रीहौ लोपः, अत्र मृगाक्षिलक्षणेनोपमानेनाक्षिलक्षणमङ्गं विशेषितम् ।

मृगादन-पुं-१२८५-નાનો વાઘ, જરખ (ચિત્તો).

□तरक्षु ।

*मृगानत्ति मृगादनः ।

मृगारि-पुं-१२८४-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

*मृगाणामरिः मृगारिः ।

'मृगाशन'-पुं-१२८४-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

मृगित-न.-१४९१-શોધેલું.

□मार्गित, अन्विष्ट, गवेषित, अन्वेषित ।

*'मृगणि अन्वेषणे' मृग्यते मृगितम् ।

मृगेन्द्रासन-न.-६१-આકાશમાં સ્ફટિકમય સિંહાસન-હોય તે તીર્થંકર નો ૩૪ પૈકી ૧૮ મો અતિશય.

*खे पादपीठेन सह मृगेन्द्रासनं सिंहासनमुज्ज्वलं निर्मलमाकाशस्फटिकमयत्वादिति तृतीयः ।

मृजा-स्त्री-६३६-સાફ કરવું.

□मार्ष्टि, मार्जना ।

*भिदाद्यङि मृजा ।

मृड-पुं-१९७-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

*मृडति सुखयति मृडः ।

मृडानी-स्त्री-२०३-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

*मृडस्य भार्या मृडानी ।

मृणाल-न.-११६५-કમલની નાલ.

द्र० तन्तुलशब्दः ।

*'मृणत् हिंसायां' मृण्यतेऽर्द्यते मृणालं त्रिलिङ्गः "कुलिपिलि-" ॥ (उणा-४७६) इति किदालः, मृदमालीयते वा ॥ "क्वचित्" ॥५।१।१७१॥ इति डे पृषोदरादित्वात् साधुः ।

मृणालिनी-स्त्री-११६०-કમલનો વેલો.

द्र० नलिनीशब्दः ।

*मृणालमस्त्यस्यां मृणालिनी ।

मृत-पुं-३७४-મરણ પામેલો, મરેલો.

द्र० उपगतशब्दः ।

* म्रियते स्म मृतः ।

मृत-न.-८६६-માંગવાથી મળેલું.

□याचित ।

*मृतं निर्जीवमिव ।

मृतक-न.-५६५-મડદું, કલેવર.

□कुणप, शव ।

(मृतप)-पुं-९३३-ચંડાલ (સ્મશાનનું કામ કરનાર).

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मृतस्नान-न.-३७५-मरेलानुं स्नान.

☐ अपस्नान ।

*मृते स्नानं मृतस्नानम् ।

मृतस्वमोक्तृ-पुं-७७३-कुमारपाल राजा (अपुत्रीयना धन लेवाना पारंपरिक रिवाजने छोडी देनार.)

द्र० कुमारपालशब्दः ।

*मृतस्य स्वं मृतस्वं निर्वीरद्रविणं तद मुञ्चति न गृह्णाति मृतस्वमोक्ता ।

मृति-स्त्री-३२३-मृत्यु, मरण.

द्र० अत्ययशब्दः ।

* मरणं मृतिः ।

मृत्तिका-स्त्री-९४०-माटी.

☐ मृद् ।

* मृदेव मृत्तिका, "मृदस्तिकः" ॥७।२।१७१॥ इति स्वार्थे तिकः ।

(मृत्तिका)-स्त्री-१०५६-फटकडी.

द्र० आढकीशब्दः ।

मृत्यु-पुं-१८४-यमराजा.

द्र० अन्तकशब्दः ।

* म्रियतेऽनेन मृत्युः पुंसि "मुरुत्युक्" ॥(उणा-८०५) ॥ इति त्युक् ।

मृत्यु-पुं-स्त्री-३२३-मृत्यु.

द्र० अत्ययशब्दः ।

* मरणं मृत्युः स्त्रीपुंसलिङ्गः ।

मृत्युञ्जय-पुं-१९६-शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* मृत्युं जयति मृत्युञ्जयः "भृवृजि-" ॥५।१।११२॥ इत्यादिना संज्ञायां खः ।

मृत्सा-स्त्री-९४०-सारी माटी.

☐ मृत्स्ना ।

* मृदेव मृत्सा मृत्स्ना, "सस्नौ प्रशस्ते" ॥७।२।१७२॥ इति साधुः ।

(मृत्सा)-स्त्री-१०५६-फटकडी.

द्र० आढकीशब्दः ।

मृत्स्ना-स्त्री-९४०-सारी माटी.

☐ मृत्सा ।

* मृदेव मृत्सा मृत्स्ना "सस्नौ प्रशस्ते" ॥७।२।१७२॥ इति साधुः ।

(मृत्स्ना)-स्त्री-१०५६-फटकडी.

द्र० आढकीशब्दः ।

मृद्-स्त्री-९४०-माटी.

☐ मृत्तिका ।

* मृद्यते मृत् कुथादित्वात् क्विप् ।

(मृद्)-स्त्री-१०५६-फटकडी.

द्र० आढकीशब्दः ।

मृदङ्कुर-पुं-१३४१-हारीत पक्षी.

☐ हारीत, 'हारित' ।

* मृदमङ्कुरयति मृदङ्कुरः ।

मृदङ्ग-पुं-२९३-मृदंग, नरघा.

☐ मुरज ।

* मृद् अङ्गमस्य मृदङ्गः मृद्यत इति वा "विडिविलि"- ॥ (उणा-१०१) ॥ इत्यङ्गकः ।

मृदाह्वया-स्त्री-१०५६-फटकडी.

द्र० आढकीशब्दः ।

* मृद् आह्वयोऽस्या मृदाह्वया ।

मृदु-पुं-१३८७-कोमल.

☐ कोमल, मृदुल, सोमाल, सुकुमार, अकर्कश ।

* मृद्यते मृदुः "पृकाहृषि-" ॥ उणा-७२९॥ इति किदुः ।

मृदुच्छद-पुं-११४४-भोजपत्रनुं वृक्ष.

द्र० बहुलवल्कशब्दः ।

* मृदूनिच्छदान्यस्य मृदुच्छदः ।

'मृदुत्वच'-पुं-११४४-भोजपत्रनुं वृक्ष.

द्र० बहुलवल्कशब्दः ।

मृदुपाठक-पुं-१३४५-(शे. १९७)-मगरमच्छ.

☐ पाठीन चित्रवल्लिक ।

मृदुल-पुं-१३८७-कोमल.

☐ कोमल, मृदु, सोमाल, सुकुमार, अकर्कश ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* मृदुरस्त्यस्य मृदुलः सिध्मादित्वाल्लः ।

मृदुल-पुं-६४० (शे. १३०)-અગરુ, અગર.

द्र० अगरुशब्दः ।

मृदुलोमक-पुं-१२९५-સસલો.

☐ शश, शूलिक, लोमकर्ण ।

* मृदूनि लोमान्यस्य मृदुलोमः ।

मृद्वङ्ग-पुं-१०४२-કલઈ, સીસુ.

द्र० आलीनकशब्दः ।

* मृदु कोमलमङ्गमस्य मृद्वङ्गः ।

मृद्वीका-स्त्री-११५६-દ્રાક્ષ.

द्र० गोस्तनीशब्दः ।

* मृद्यते मृद्वीका "मृदेर्वीन्तश्चवा-" ॥(उणा-४९)॥ इति किदीकः ।

मृध-न.-७९६-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः

* 'मृधूग् उन्दे' मर्धन्ते शोणितैर्मृधं "नाम्यु-पान्त्य-" ॥५।१।५४॥ इति कः ।

मृषा-अ.-१५३४-અસત્ય.

☐ मिथ्या ।

* मृष्यते मृषा 'दिविपुरि-" इति किदाः यथा-मृषा वदति मृषोद्यम् ।

(मृषा)-अ.-२६५-અસત્ય.

द्र० अनृतशब्दः ।

मृष्ट-न.-१४३७-ધોયેલું, સાફ કરેલું.

☐ निर्णिक्त, शोधित, धौत, क्षालित ।

* मृज्यते मृष्टम् ।

मेकलकन्या-स्त्री-१०८३ (शि. ९७)-નર્મદાનદી.

द्र० इन्दुजाशब्दः ।

मेकलाद्रिजा-स्त्री-१०८३-નર્મદા નદી.

द्र० इन्दुजाशब्दः ।

* मेकलाद्रेर्जाता मेकलाद्रिजा ।

मेखला-स्त्री-६६४-સ્ત્રીની કેડનો કંદોરો.

द्र० कटिसूत्रशब्दः ।

* मीयते मेखला "मिगः खलश्चैव"-॥ (उणा-४९७) ॥ इति खलः, मुहुः स्खलतीति वा, मेहनस्य खं मेहनखं तस्य माला वा पृषोदरादित्वात् ।

मेखला-स्त्री-१०३३-પર્વતનો મધ્યભાગ.

☐ नितम्ब, कटक ।

* अद्रेर्मध्यभागो मिनोति मेखला, "मिगः खलश्चैव"- ॥ (उणा-४९७) ॥ इति खलः ।

मेघ-पुं-३६-સુમતિનાથ ભ. ના. પિતા.

* सकलसत्त्वसन्तापहरणात् मेघ इव मेघः ।

मेघ-पुं-१६४-મેઘ, વાદળ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

* मेहति सिञ्चति भुवं मेघः 'न्यङ्कुद्गमेघादयः' ॥४।१।११२॥ इति साधुः ।

मेघ-पुं-१०५१-અબરખ.

द्र० अभ्रकशब्दः ।

मेघकफ-पुं-१६६ (शे.-२९)-પાણીના કરા.

द्र० करकशब्दः ।

मेघकाल-पुं-१५७-वर्षाऋतु, શ્રાવણભાદરવો માસ.

द्र० तपात्ययशब्दः ।

मेघगम्भीरघोषत्व-न.-६५-મેઘના જેવો ગંભીર અવાજ-પ્રભુની વાણીનો પાંચમો ગુણ.

* मेघगम्भीरघोषत्वं मेघस्येव गम्भीरशब्दत्वम् ।

'मेघज्योतिष्'-पुं-११०१-વિજળીનો અગ્નિ.

☐ मेघवह्नि, इरम्मद ।

मेघनाद-पुं-१८८-વરુણદેવ, જળદેવતા.

द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।

* मेघवद् नादोऽस्य मेघनादः ।

मेघनाद-पुं-७०६-ઇન્દ્રજીત. (રાવણનો પુત્ર).

☐ रावणि, शक्रजित्, मंदोदरीसुत ।

* मेघस्येव नादोऽस्य मेघनादः ।

मेघनाद-पुं-११८४-તાંદળજાની ભાજી.

☐ तण्डुलीय, तण्डुलेर, अल्पमारिष ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* मेघस्येव नादोऽस्माद् मेघनादः ।

मेघनादानुलासक-पुं-१३२०-(शे. १८४)-મોર.

द्र० केकिनशब्दः ।

मेघनामन्-न.-११९३-મોથ.

☐ कुरुविन्द, मुस्ता, [मुस्तक शि. १०८] ।

* मेघस्य नामाऽस्य मेघनामा मेघपर्यायः, अम्बुधरत्वात् ।

मेघपुष्प-न.-१०६९-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* मेघानां पुष्पं प्रसवो मेघपुष्पम् ।

मेघमाला-स्त्री-१६५-મેઘની-શ્રેણી.

☐ कादम्बिनी, [कालिका शि. १३] ।

* मेघमाला मेघपङ्क्तिः ।

(मेघवर्त्मन्)-पुं-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

मेघारि-पुं-११०७ (शे. १७३)-વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

मेघास्थिमिञ्जिका-स्त्री-१६६-(शे. २९) પાણીના કરા.

द्र० करकशब्दः ।

मेचक-पुं-१३२०-મોરના પીંછાનો ચંદ્રક, ચાંદો.

☐ चन्द्रक ।

* मेचको मिश्रवर्णत्वात्; **यत् कात्यः**- 'बर्हिकण्ठसमं वर्णं मेचकं ब्रुवते बुधाः' इति ।

मेचक-पुं-१३९७-શ્યામ વર્ણ.

द्र० असितशब्दः ।

* मचते मिश्रीभवति मेचकः पुंक्लीबलिङ्गः 'कीचक-'' ।।(उणा-३३)।। इत्यके निपात्यते, ''मेचकः शिखिकण्ठाभः'' इति **दुर्गः** ।

मेचक-पुं-६०३ (-शे. १२६)-સ્તનનું મુખ.

द्र० चूचुकशब्दः ।

मेढ़-पुं-६१०-લિંગ, (પુરૂષ ચિહ્ન).

द्र० कामलताशब्दः ।

* मेहत्यनेन मेढ्ः, पुंक्लीबलिङ्गः ''नीदा-'' ।।५।२।८८।। इति त्रट् ।

(मेण्ढ)-पुं-१२७६-ઘેટો.

द्र० अविशब्दः ।

मेण्ठक-पुं-१२७६-ઘેટો.

द्र० अविशब्दः ।

* मेहति मेण्ठः, पृषोदरादित्वात् ।

मेतार्य-पुं-३१-ભ. મહાવીરના છઠ્ઠા ગણધર.

* मां लक्ष्मीं इतः प्राप्तः गतः स चासावार्यश्च मेतार्यः ।

मेथि-पुं-स्त्री-८९४-ખળામાં બળદ બાંધવાનું લાકડું.

☐ मेथि, खलेवालो ।

* मिथृग् मेधाहिंसयोः, मेथते हिनस्ति मेथिः, ''किलिपिलि''- ।। (उणा-६०८) ।। इति इः, पुं-स्त्रीलिङ्गः ।

मेद-पुं-६१९-ચરબી.

मेदक-पुं-९०४-મદિરાનો કાદવ, મદ્યનો નીચલો ભાગ.

☐ मद्यपङ्क, जगल ।

* मेद्यते स्निह्यत्यनेन मेदकः, ''नाम्नि पुंसि च'' ।।५।३।१२१।। इति णकः ।

मेदस्-न.-६१९-શરીરની સાત ધાતુ પૈકી ચોથી ધાતુ.

मेदस्-न.-६२४-મેદ, ચરબી.

द्र० अस्थिकृद्शब्दः ।

* मेद्यते स्निह्यते मेदः, क्लीबलिङ्गः ''अस्'' ।। (उणा-९५२) ।। इत्यस् ।

मेदस्कृत्-पुं-६२३-માંસ.

द्र० आमिषशब्दः ।

* मेदः करोति मेदस्कृत् ।

मेदस्तेजस्-स्त्री-६२५-હાડકું.

द्र० अस्थिशब्दः ।

* मेदसस्तेजो मेदस्तेजः ।

मेदिनी-स्त्री-९३७-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* मेद्यत्यवश्यं मेदिनी; दैत्यभेदो योगादित्यन्ये ।

मेदुर–पुं–४७६–અતિશયસ્નેહવાળો.

☐ सान्द्रस्निग्ध ।

* मेद्यत्येवंशीलो मेदुरः "भञ्जिभासि"– ॥५।२।७४॥ इति घुरः ।

मेदोज–न.–६२६–હાડકું.

द्र० अस्थिशब्दः ।

* मेदसो जातं मेदोजम् ।

मेधा–स्त्री–३०९–ધારણ કરનારી બુદ્ધિ.

* मेधते संगच्छतेऽस्यां सर्वं मेधा ।

मेधाजित्–पुं–८५२–કાત્યાયન, વરરુચિ.

☐ कात्यायन, वररुचि, पुनर्वसु [कात्यशि. ७५]

* मेधया जयति मेधाजित् ।

मेधातिथि–पुं–१३३५ (शे. १८६)–પોપટ.

द्र० कीरशब्दः ।

मेधाविन्–पुं–३४१–વિદ્વાન, પંડિત.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* मेधाऽस्त्यस्य मेधावी "अस्तपोमायामेधास्रजो विन्" ॥७।४।४७॥ इति विन् ।

मेधाविन्–पुं–१३३५ (शि. १२०)–પોપટ.

द्र० कीरशब्दः ।

मेधि–पुं–८९४–ખળામાં બળદ બાંધવાનું લાકડું.

☐ मेथि, खलेवाली ।

* मेधन्ति संगच्छन्ते गावोऽस्यां मेधिः "नाम्युपान्त्य"– ॥ (उणा–६०९) ॥ इति कित् इः ।

मेध्य–न.–१४३५–પવિત્ર.

☐ पवित्र, पावन, पूत, पुण्य ।

* मेधनीयं मेध्यम् , मेधायां साधु वा, मेधे भवमिति वा ।

मेनकाप्राणेश–पुं–१०२७–હિમાલય.

द्र० अद्रिराजशब्दः ।

* मेनकायाः प्राणेशो वल्लभो मेनकाप्राणेशः ।

मेनाजा–स्त्री–२०४–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* मेनाऽद्रिभ्यां जाता मेनाद्रिजा, मेनाजा, अद्रिजा ।

मेरक–पुं–६९९–ત્રીજા પ્રતિવાસુદેવ.

* मां लक्ष्मीमीरयति मेरकः ।

मेरु–पुं–१०३१–મેરૂ પર્વત.

द्र० कर्णिकाचलशब्दः ।

* मिनोति क्षिपत्युच्चत्वाज्ज्योतींषीति मेरुः "चिनीपी–" ॥ (उणा–८०६) ॥ इति रुः ।

मेरुपृष्ठ–पुं–८७–(शे. ३)–સ્વર્ગ.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

मेर्वद्रिकर्णिका–स्त्री–९३८–(शे. १५७)–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

मेलक–पुं–१५०८–મળવું, સંયોગ.

☐ सङ्ग, सङ्गम ।

* 'मिलत् श्लेषणे' मेलनं मेलः, के मेलकः ।

मेला–स्त्री–४८४ (शि.–३६)–મસી, શાહી.

द्र० मलिनाम्बुशब्दः ।

मेष–पुं–११६–બાર રાશિ પૈકી પહેલી રાશિ.

मेष–पुं–१२७६–ઘેટો.

द्र० अविशब्दः ।

* मीनाति हिनस्ति मेषः, पुंक्लीबलिङ्गः "वृकृतृमी–" ॥ (उणा–५४०) ॥ इति षः, मिषति स्पर्धते वा ।

मेषशृङ्ग–पुं–११९७–વનસ્પતિજન્ય સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोलसारशब्दः ।

* मेषशृङ्गाकारत्वात् मेषशृङ्गः, यद् **वाचस्पतिः**–मेषशृङ्गं त्वविशृङ्गाकृतिः ।

मेषी–स्त्री–१२७७–ઘેટી.

द्र० अविलाशब्दः ।

* मिषति मेषी ।

मेह–पुं–६३३–મૂત્ર, પેશાબ.

☐ मूत्र, बस्तिमल, प्रस्राव, नृजल, स्रव ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* मेहत्यनेन मेहः ।

मेह-पुं-४७० (शि. ३४)-પ્રમેહ, પરમીઓ.

☐ प्रमेह, बहुमूत्रता ।

मेहन-न.-६१०-લિંગ, પુરૂષચિહ્ન.

द्र० कामलताशब्दः ।

* मेहत्यनेन मेहनम् ।

मैत्र-पुं-८१३-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* मित्रो देवताऽस्य मैत्रः ।

मैत्रावरुण-पुं-८४६-વાલ્મીકિ ઋષિ.

द्र० कविशब्दः ।

* मित्रावरुणयोरयं मैत्रावरुणः ।

मैत्रावरुणि-पुं-१२३-અગસ્ત્ય ઋષિ.

द्र० अगस्तिशब्दः ।

* मैत्रावरुणयोरुर्वशीदर्शनाद्रेतः कुम्भे पतितमिति हि प्रसिद्धिः । मैत्रश्च वरुणश्च मैत्रावरुणौ "वेदसहश्रुतावायुदेवतानाम्" ॥३।२।४१॥ इति पूर्वपदस्यात्वं तयोरपत्यं मैत्रावरुणिः, ऋषित्वादिञ् ।

मैत्रावरुणि-पुं-८४६ (शि. ७४)-વાલ્મીકિ ઋષિ.

द्र० कविशब्दः ।

मैत्री-स्त्री-११३-અનુરાધા નક્ષત્ર.

☐ अनुराधा [अनूराधा, शि. १०] ।

* मित्रो देवताऽस्या मैत्री ।

मैत्री-स्त्री-७३१-મિત્રતા-ભાઈબંધી.

द्र० अजर्यशब्दः ।

* मित्रस्य भावः कर्म वा मैत्र्यं "पतिराजान्त"-॥७।१।६०॥ इति ट्यण्, टित्वाद्ङ्यां मैत्री ।

मैथिली-स्त्री-७०३-સીતા, જનક પુત્રી.

☐ वैदेही, सीता, जानकी, धरणीसुता ।

* मिथिलायां भवा मैथिली ।

मैथुन-न.-५३८-કામક્રીડા, વિષય સેવન.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* मिथुनस्य स्त्रीपुंसयोः कर्म मैथुनं, युवादित्वादण् ।

मैथुनिन्-पुं-१३२८ (शे. १८४)-સારસ પક્ષી.

द्र० कुरङ्करशब्दः ।

मैनाक-पुं-१०२८-હિમાલયનો પુત્ર, (પર્વત).

☐ हिरण्यनाभ, सुनाभ ।

* मेनकाया अपत्यं मैनाकः, पृषोदरादित्वात् ।

मैनाकस्वसृ-स्त्री-२०४-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* मैनाकस्य स्वसा मैनाकस्वसा, हिमाद्रीपुत्रीत्वात् ।

मैन्द-पुं-२२०-વિષ્ણુનો શત્રુ.

* मया लक्ष्म्या इन्दति मेन्दः प्रज्ञाद्यणि मैन्दः ।

(मैन्दमर्दन)-पुं-२२१-વિષ્ણુ, નારાયણ

द्र० अच्युतशब्दः ।

मैरेय-पुं-९०४-મદિરા.

☐ शीधु, आसव ।

* मीरायां देशे भवो गौड्याः सुराया विशेषो मैरेयः, नद्यादित्वादेयण्, मीरे समुद्रे भव इति वा ।

मोक्ष-पुं-७५-મોક્ષ, સર્વકર્મનો ક્ષય.

द्र० अक्षरशब्दः ।

* मुच्यते सर्वकर्मभिरत्रेति मोक्षः ।

मोक्षोपाय-पुं-७७-જ્ઞાન-દર્શનચારિત્ર રૂપીયોગ.

☒ योग ।

* मोक्षस्योपायः कारणम् ।

मोघ-न.-१५१६-નિષ્ફળ, વ્યર્થ.

☐ वन्ध्य, अफल, मुधा, (बन्ध्य) ।

* मुह्यति अस्मिन् मोघम्, न्यङ्क्वादित्वाद् घत्वम् ।

'मोघा'-स्त्री-११४४-કાંકચ.

द्र० काचस्थालीशब्दः ।

मोचक-पुं-११३४-સરગવો.

द्र० अक्षीवशब्दः ।

* मुञ्चति गन्धं मोचकः ।

मोचा-स्त्री-११३६-કેળ.

द्र० कदलीशब्दः ।

* मुञ्चति मोचा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मोटायित—न.-५०८–સ્ત્રીના ૧૦ સ્વાભાવિક અલંકાર પૈકી એક.

* मदनाङ्गपर्यं ताङ्गमोटनाद् मोटायितं प्रियकथादौ तद्भावभावनोत्था चेष्टा ।

(मोट्टायित)—न.-५०७–સ્ત્રીના ૧૦ સ્વાભાવિક અલંકાર પૈકી એક.

मोदक—पुं-४०० (शे. ९८)–લાડુ.

☐ [लड्डुक शे. ९८] ।

मोरट—न.-११९४–શેરડીનું મૂળ.

* इक्षोर्मूलं मुरति संवेष्टयति मोरटं "कपट–" ॥ (उणा–१४४) इत्यटे निपात्यते ।

मोह-पुं-३२०–મૂઢતા.

☐ मौढ्य ।

* मोहनं मोहः ।

मोह-पुं-८०१–મૂર્છા.

☐ मूर्च्छा, कश्मल ।

* मोहनं मोहः प्रहारः ।

मोह-पुं-३०४-(शे. ८९)–આશ્ચર્ય, અદ્ભુત રસનો સ્થાયીભાવ.

द्र० अद्भुतशब्दः ।

मोहन-न.-५३६–મૈથુન, કામક્રીડા.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* मुह्यन्तीन्द्रियाण्यत्र मोहनम् ।

मोहनिक-पुं-१५३-(शे. २३)–ચૈત્ર મહિનો.

द्र० चैत्रशब्दः ।

मौकुलि-पुं-१३२२–કાગડો.

द्र० अन्यभृतशब्दः ।

* माति मौकुलिः "माशालिभ्यामोकुलिमली"– ॥ (उणा–७०३) इत्योकुलिः ।

मौक्तिक—न.-१०६८–છીપમાં ઉત્પન્ન થનાર મોતી.

☐ शुक्तिज, मुक्ता, मुक्ताफल, रसोद्भव ।

* मुक्ता एव मौक्तिकम् , विनयादित्वाद् इकण् ।

(मौक्तिक)—न.-१०६३–રત્નની એક જાત.

द्र० मणिशब्दः ।

मौढ्य-न.-३२०–મૂઢતા.

☐ मोह ।

* मूढस्य भावो मौढ्यम् ।

मौद्गीन-न.-९६६–મગનું ખેતર.

* मुद्गानां क्षेत्रं मौद्गीनम्, "धान्येभ्यः" ॥७।१।७९॥ इतीनञ् ।

मौन-न.-७७–મૌન, ન બોલવું તે.

☐ अभाषण ।

* मुनेः कर्म मौनं पुंक्लीबलिङ्गः "यवर्णाल्ल-घ्वादेः" ॥७।१।६९॥ इत्यण् ।

मौरजिक-पुं-९२४–મૃદંગતબલા વગાડનાર.

☐ मार्दङ्गिक ।

* मृदङ्गो वादनं शिल्पमस्य मौरजिकः ।

मौर्ख्य-न.-३१२–મૂર્ખતા.

☐ जाड्य ।

* मूर्खस्य भावः कर्म वा मौर्ख्यम् ।

मौर्यपुत्र-पुं-३२–ભ. મહાવીરના સાતમા ગણધર.

* मौर्यस्य पुत्रो मौर्यपुत्रः ।

मौर्वी-स्त्री-७७६–ધનુષ્યની દોરી.

द्र० गव्याशब्दः ।

* मूर्वा ज्यातृणविशेषस्तस्य विकारो मौर्वी ।

मौलि-पुं-६ (प.)–આ શબ્દ લગાડવાથી ધારક વાચક શબ્દ બને છે. જેમકે ચન્દ્રમૌલિ.

मौलि-पुं-५६६–મસ્તક.

द्र० उत्तमाङ्गशब्दः ।

* मूयते बध्यते मुकुटादिकमत्रेति मौलिः, पुंलिङ्गः "श्वन्मातरि–" ॥ (उणा–९०२) ॥ इत्यनि निपात्यते ।

मौलि-पुं-स्त्री-६५१–મુગટ.

द्र० उष्णीषशब्दः ।

* मूयते शिरसि मौलिः, पुंस्त्रीलिङ्गः ।

मौलि-पुं-५७०-(शे. ११९)–અંબોડો.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ धम्मिल, [जूटक शे. ११९] ।

मौलि-स्त्री-९३८-(शे. १५८)-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

मौहूर्त-पुं-४८२-(शि. ३६)-જ્યોતિષી.

द्र० ईक्षणिकशब्दः ।

मौहूर्त्तिक-पुं-४८२-જ્યોતિષી.

द्र० ईक्षणिकशब्दः ।

* मुहूर्तं वेत्त्यधीते वा मौहूर्तिकः, न्यायादिपाठादिकण् ।

म्रक्षण-न.-४१६-તેલ.

☐ तैल, स्नेह, अभ्यञ्जन ।

* म्रक्ष्यतेऽनेन म्रक्षणम् ।

म्लान-न.-१४३५-મલિન, મેલું.

द्र० कच्चरशब्दः ।

* म्लायति स्म म्लानम् "व्यञ्जनान्तस्थातोऽख्याध्यः" ॥४।२।७१॥ इति क्तस्य नत्वम् ।

म्लिष्ट-न.-२६६-અસ્પષ્ટ વચન.

☐ अस्फुट, (अस्पष्ट) ।

* म्लेच्छति स्म म्लिष्टम् "क्षुब्धविरिब्ध-" ॥४।४।७०॥ इति साधुः ।

म्लेच्छ-न.-१०४०-તાંબુ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

* म्लेच्छभेदेन आख्याऽस्य म्लेच्छम् ।

(म्लेच्छ)-पुं-९३४-મ્લેચ્છ જાતિ.

* म्लेच्छन्त्यव्यक्तं वदन्ति म्लेच्छाः ।

म्लेच्छकन्द-पुं-११८६-લસણ.

द्र० अरिष्टशब्दः ।

* म्लेच्छानां प्रियः कन्दो म्लेच्छकन्दः ।

म्लेच्छमण्डल-पुं-९५२-ભાટ વગેરે મ્લેચ્છનો દેશ.

☐ प्रत्यन्त ।

* म्लेच्छानां मण्डलो देशो म्लेच्छमंडलः ।

म्लेच्छमुख-न.-१०३९-તાંબુ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

* म्लेच्छदेशे मुखमुत्पत्तिरस्य म्लेच्छमुखम् ।

य

यकृत्-न.-६०४-હૃદયના જમણા ભાગમાં રહેલ કાળો માંસનો ટુકડો.-કાળજું.

☐कालखण्ड, कालखञ्ज, कालेय, कालक ।

*इज्यतेऽनेन यकृत् क्लीबलिङ्गः "यजेः क च" (उणा-८९२) इति ऋत् प्रत्ययः, यमं करोतीति वा ।

यक्ष-पुं-९१-એક વ્યંતર દેવ.

यक्ष-पुं-१८९-કુબેર દેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

* किन्नरादिस्वाम्येऽपि यक्षजातित्वाद् यक्षः ।

यक्ष-पुं-१९४-યક્ષ.

☐पुण्यजन, राजन्, गुह्यक, वटवासिन् ।

*इज्यत इति यक्षः "मावावद्यमि-" (उणा-५६४) इति सः, यक्ष्यत-इति वा ।

यक्षकर्दम-पुं-६३९-કપૂર-ચંદન-અગર-કસ્તૂરી-કંકોલ એ પાંચ સુગંધી પદાર્થોનો મિશ્રિત લેપ.

*यक्षप्रियः कर्दमो यक्षकर्दमः, **धन्वन्तरिस्तु**-कुङ्कुमागुरुकस्तूरीकर्पूरं चन्दनं तथा । महासुगन्धमित्युक्तं नामतो यक्षकर्दमः ॥१॥

यक्षधूप-पुं-६४७-રાળ.

द्र० अग्निवल्लभशब्दः ।

*यक्षं धूपयति यक्षधूपः ।

यक्षनायक-पुं-४१-શ્રી અભિનંદન સ્વામિના શાસનદેવ.

☐(यक्षेश) ।

*यक्षाणां नायको यक्षनायकः ।

यक्षेश्र-पुं-४२-શ્રી શ્રેયાંસનાથ ભ. ના શાસનદેવ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

*यक्षाणामीशो यक्षेट् ।

यक्षेश-પું-૪૩-શ્રી અરનાથ ભ. ના શાસન દેવ.

□(यक्षेन्द्र) ।

*यक्षाणामीशो यक्षेट् ।

(यक्षेश)-પું-૪૧-શ્રી અભિનંદન સ્વામિ ના શાસનદેવ.

□यक्षनायक ।

यक्षेश्वर-પું-૧૯૦-કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

*यक्षाणां ईश्वरः यक्षेश्वरः ।

यक्ष्मन्-પું-૪૬૩-ક્ષયરોગ.

□क्षय, शोष, राजयक्ष्मन् ।

*यक्ष्यते पूज्यते रोगराजत्वात् यक्ष्मा पुंलिङ्गः, यस्यतीति वा "सात्मन्नात्मन्" (उणा-९१६) इति मनि निपात्यते ।

यजत्-પું-૧૦૫-(શે.-૧૨) ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

यजमान-પું-૮૧૭-યજ્ઞમાં વ્રતવાળો યજમાન.

□यष्टृ, आदेष्टृ, याजक ।

*यजते यजमानः 'पूङ्यजः शानः' ॥५.२.२३॥

यजुर्विद्-પું-૮૧૯-યજુર્વેદ જાણનાર, ઋત્વિજ્.

□अध्वर्यु ।

*यजुर्वेदं वेत्ति यजुर्वित् ।

(यजुर्वेद)-પું-૨૪૯-ત્રણ વેદ પૈકી બીજો વેદ.

□ यजुष् ।

यजुष्-ન.-૨૪૯-ત્રણ વેદ પૈકી બીજો વેદ.

□(यजुर्वेद) ।

*इज्यतेऽनेन यजुः "रुयर्ति"-(उणा-९९७) इत्युस् ।

यज्ञ-પું-૮૨૦-યજ્ઞ.

द्र० अध्वरशब्दः ।

*इज्यते यज्ञः "यजिस्वपि"-॥५-३-८५॥ इति नः ।

यज्ञकाल-પું-(દ્વિ.વ.)-૧૪૮-પુનમ અમાસ બન્ને ભેગા.

□पञ्चदश्य, पक्षान्त, पर्वन् ।

*यज्ञस्य कालौ यज्ञकालौ, दर्शपौर्णमासीभ्यां मिष्टान्नेन यजेत इति **श्रुतेः** ।

यज्ञकीलक-પું-૮૨૪-પશુની હિંસા માટે યજ્ઞસ્તંભ.

□यूप ।

*यज्ञे पशुविशसनाय कीलको-यज्ञकीलकः ।

यज्ञधर-પું-૨૧૯-(શે.-૬૮) વિષ્ણુ, નારાયણ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

यज्ञनेमि-પું-૨૧૯-(શે.-૬૮) વિષ્ણુ, નારાયણ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

यज्ञपुरुष-પું-૨૧૪-વિષ્ણુ, નારાયણ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

*यज्ञेषु पुरुषो यज्ञपुरुषः ।

यज्ञराज्-૧૦૫-(શે. ૧૨)-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

यज्ञवह-૧૮૨-(શે.-૩૬)-સ્વર્ગના વૈદ્ય.

द्र० अश्विजशब्दः ।

यज्ञशेष-પું-૮૩૪-યજ્ઞ કરતાં વધેલું દ્રવ્ય.

□अमृत ।

*यज्ञस्य शेषो यज्ञशेषः ।

यज्ञसूत्र-ન.-૮૪૫-જનોઈ.

द्र० उपवीतशब्दः ।

*यज्ञसूत्रं यज्ञोपवीतम्, ब्रह्मसूत्रं पवित्रमिति चैकोऽर्थः तच्चेहानुवाद्यम् ।

'यज्ञाङ्ग'-પું-૧૧૩૨-ઉંબરાનું ઝાડ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

यज्ञान्त-પું-૮૩૪-યજ્ઞાન્તે સ્નાન કરવું તે, યજ્ઞનું અંતિમ કૃત્ય.

□अवभृथ ।

*यज्ञस्य: अन्तः समापनं यज्ञान्तः ।

(यज्ञाशन)-પું-૮૮-દેવતા.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

यज्ञिय-૮૩૦-યજ્ઞને યોગ્ય કાર્ય.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

□यज्ञार्ह ।

*यज्ञं अर्हति यज्ञियं-"यज्ञादियः"-६।४।१७९॥

(यज्ञोपवीत)-न.-८४५-જનોઈ.

द्र० उपवीतशब्दः ।

यज्वन्-पुं-८१८-સોમરસ પીને યજ્ઞ કરનાર.

□आसुतीवल ।

यत्-अ.-१५३७-હેતુ, કારણકે.

द्र० ततस्शब्दः ।

*यजते यद् ।

यत-न.-१२३१-હાથીને ચલાવવામાં મહાવતના પગની સંજ્ઞા.

* यमनं यतम् ।

यतस्-अ.-१५३७ હેતુ, કારણ કે, જેથી.

द्र० ततस्शब्दः ।

यति-पुं-७५-સાધુ, મુનિ.

द्र० अनगारशब्दः ।

* यतते मोक्षाय इति यतिः ।

यति-पुं-८०९-ભિક્ષુ, સન્યાસઆશ્રમ.

द्र० कर्मन्दीशब्दः ।

*यततेऽपवर्गाय यतिः ।

यतिन्-पुं-७६-સાધુ, મુનિ.

द्र० अनगारशब्दः ।

*यतं यमनं अस्ति अस्य यती ।

यत्रकामावसायित्व-न. २०२-વિષને અમૃતરૂપે પરિણામાવવાની શક્તિ, આઠસિદ્ધિ પૈકી સાતમી સિદ્ધિ.

*यत्र कामस्तत्राऽवस्यतीत्येवंशीलो यत्रकामावसायी तद्भावस्तत्त्वं सत्यसङ्कल्पता, विजितगुणार्थतत्त्वो हि यथादर्शतया सङ्कल्पयति,-तत्तदस्मै प्रयोजनाय कल्पते, विषमप्यमृतकार्ये सङ्कल्प्य भोजयन् जीवयति ।

यथा-अ.-१५४२-(शे. २००)-સદૃશ, સરખું.

द्र० एवशब्दः ।

यथा-अ.-१५४२ (शे. २०४)-જેમ, જેવી રીતે.

यथाकामिन्-पुं-३५५-સ્વતન્ત્ર, સ્વચ્છંદી.

द्र० अपावृतशब्दः ।

*यथा कामयते यथाकामी ।

यथाजात-पुं-३५२-મૂર્ખ, જડ.

द्र० अज्ञशब्दः ।

*यथैव जातस्तथैव स्थितोऽसंस्कृतत्वाद् यथाजातः, यथोद्गतोऽपि ।

यथातथ-न.-२६४-સત્ય, સાચું.

द्र० ऋतशब्दः ।

*यथावत् तथाऽत्र यथातथम् ।

यथार्हवर्ण-पुं-७३३-ચર પુરુષ, ગુપ્ત પુરુષ.

द्र० अवसर्पशब्दः ।

*देशकालोचितो वर्ण आकारः, जातिवर्णनं वाऽस्य यथार्हवर्णः ।

यथास्थित-न.-२६५-સત્ય, સાચું.

द्र० ऋतशब्दः ।

*यथावत् स्थितमत्र यथास्थितम् ।

यथेप्सित-न.-१५०५-ઇચ્છા પ્રમાણે.

द्र० इष्टशब्दः ।

*ईप्सितमनतिक्रम्य यथेप्सितम् ।

यथोद्गत-पुं-३५३-(शि. २३)-મૂર્ખ.

द्र० अज्ञशब्दः ।

यदा-अ.-१५४२-(शे. २०४)-જ્યારે.

□[यर्हि शे. २०४] ।

यदि-अ.-१५४२-જો.

□चेद् ।

*यदति यदि विच्, बाहुलकाद् गुणाभावः ।

यदुनाथ-पुं-२१९-વિષ્ણુ, નારાયણ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

*यदूनां नाथो यदुनाथः ।

यदृच्छा-स्त्री-३५६-સ્વેચ્છા.

□स्वैरिता, स्वेच्छा ।

*या या इच्छा यदृच्छा, पृषोदरादित्वात् ।

यद्भविष्य-पुं-३८३-ભાગ્ય ઉપર આધાર રાખનાર, દૈવવાદી.

□दैवपर, (दैववादिन्, दैवप्रमाणक) ।

*यद् भविष्यति तद् भवत्वित्येवमाचष्टे

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

यद्भविष्यः ।

यद्वद-पुं-३४७-ફાવે તેમ બોલનાર.

☐अनुत्तर ।

*यदेव निःसरति तदेव वदति यद्वदः ।

यन्तृ-पुं-७६०-સારથિ.

द्र० क्षत्तृशब्दः ।

*यच्छति यन्ता ।

यन्तृ-पुं-७६२-હાથી ઉપર બેસનાર.

☐हस्त्यारोह, सादिन्, महामात्र, निषादिन् ।

*यच्छति यन्ता ।

यन्त्रक-न.-९०९-ફરકો, દારૂ ભ્રામક યન્ત્ર.

☐भ्रम, कुन्द ।

*यन्त्र्यतेऽनेन यन्त्रम्, के यन्त्रकम् ।

यन्त्रगृह-न.-९९७-તેલની ઘાણી.

☐तैलिशाला, (तैलिशाल) ।

*तीलनिष्पीडनयन्त्रस्य गृहम् ।

यन्त्रणी-स्त्री-५५५-પત્નીની નાની બેન.

☐कनिष्ठा, श्यालिका, हाली, केलिकुञ्चिका ।

*यन्त्रयति यन्त्रणी ।

यन्त्रमुक्त-न.-७७४-યન્ત્રથી મૂકી શકાય તેવું શસ્ત્ર.

*यन्त्रमुक्तं शरादिकम् ।

यन्त्रित-पुं-४३८-બંધાયેલો, કેદી.

द्र० कीलितशब्दः ।

*यन्त्र्यते स्म यन्त्रितः ।

यम-पुं-८१-શરીરમાત્ર સાધનથી થતું નિત્યકર્મ, અહિંસા વિગેરે પાંચ યમ.

*यम्यते चित्तमेभिरिति यमाः ।

यम-पुं-१६९-દક્ષિણ દિશાનો સ્વામી.

यम-पुं-१८२-સ્વર્ગના વૈદ્ય.

द्र० अश्विजशब्दः ।

यम-पुं-१८४-યમરાજ.

द्र० अन्तकशब्दः ।

* यमयति यमः, यमलजातत्वाद् वा ।

यम-न.-१४२४-યુગલ, બેનું જોડું.

द्र० द्वन्द्वशब्दः ।

*यच्छति यमम् ।

यम-पुं-१२०-(शे. ११)-શનિગ્રહ.

द्र० असितशब्दः ।

यमकील-पुं-२१९-(शे. ७६)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

यमदेवता-स्त्री-१०८-ભરણી નક્ષત્ર.

☐भरणी ।

*यमो देवताऽस्या यमदेवता ।

(यमजित्)-पुं-२००-શંકર, મહાદેવ.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

यमनी-स्त्री-६८१-(शि. ५६)-કનાત, પડદો.

द्र० अपटीशब्दः ।

यमभगिनी-स्त्री-१०८३-યમુના નદી.

द्र० कालिन्दीशब्दः ।

*यमस्य भगिनी यमभगिनी ।

यमरथ-पुं-१२८३-(शि. ११३)-પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

(यमराज्)-पुं-१८५-યમરાજ.

द्र० अन्तकशब्दः ।

यमराज-पुं-१८५-યમ.

द्र० अन्तकशब्दः ।

*यमनेन राजते यमराजः ।

यमल-न.-१४२४-યુગલ, બેનું જોડું.

द्र० द्वन्द्वशब्दः ।

*युज्यते युगलं "मुरल"-(उणा-४७४) इत्यले निपात्यते, धर्म्मवृत्तौ युगं लातीति वा ।

यमलार्जुन-पुं-२१९-વિષ્ણુનો શત્રુ.

*यमलरूपौ अर्जुनवृक्षौ यमलार्जुनौ ।

(यमलार्जुनभञ्जन)-पुं-२२१-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

यमवाहन-पुं-१२८१-પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

* यमेन वाह्यते यमवाहनः ।

(यमसू)-पुं-९५-સૂર્ય.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अंशुशब्दः ।

यमस्वसृ-स्त्री-२०५-(शे. ५७)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

(यमस्वसृ)-स्त्री-९-(प.)-યમુના નદી.

यमी-स्त्री-१०८३-યમુના નદી.

द्र० कालिन्दीशब्दः ।

*यमेन यमलजातत्वाद् यमी ।

यमुना-स्त्री-१०८३-યમુના નદી.

द्र० कालिन्दीशब्दः ।

*यम्यते यमुना "यम्यजि"-(उणा-२८८) इत्युनः ।

यमुनाग्रज-पुं-१८५-(शे. ३६)-યમ, યમરાજ.

द्र० अन्तकशब्दः ।

यमुनाजनक-पुं-९५-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

*यमुनायाः जनकः यमुनाजनकः ।

यमुनाभिद्-पुं-२२४-બલદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

*यमुनां भिनत्ति यमुनाभिद् ।

ययु-पुं-१२४३-અશ્વમેધ યજ્ઞનો ઘોડો.

☐अश्वमेधीय ।

*याति स्वेच्छया ययुः पुंलिङ्गः-"हनिया"-(उणा-७३३) इति किदुर्द्वित्वं च ।

यर्हि-अ.-१५४२-(शे. २०४)-જ્યારે.

☐[यदा शे. २०४]

यव-पुं-११७०-જવ.

☐हयप्रिय, तीक्ष्णशूक ।

*यूयते यवः ।

यवक्य-न.-९६७-જવનું ખેતર.

☐यव्य ।

*यवकानां क्षेत्रं यवक्यम्, "यवयवक"-७।१।८१ इति ये साधुः ।

यवक्षोद-पुं-४०२-જવનો લોટ.

☐चिक्कस ।

यवक्षार-पुं-९४३-જવખાર.

☐यवाग्रज, यवनालज, पाक्य ।

*यवानां क्षारो यवक्षारः ।

यवनप्रिय-न.-४२०-કાલા મરી.

द्र० कोलकशब्दः ।

* यवनानां प्रियं यवनप्रियम् ।

यवनारि-पुं-२१९ (शे. ७५)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

यवनाल-पुं-११७८-જુવાર.

द्र० जूर्णाह्वयशब्दः ।

*यवस्येव नालमस्य यवनालः ।

यवनालज पुं-९४४-જવખાર.

☐यवक्षार, यवाग्रज, पाक्य ।

*यवनालेभ्यो जातो यवनालजः ।

यवनेष्ट-न.-१०४१-સીસું.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

*यवनानामिष्टं यवनेष्टम् ।

यवफल-पुं-११५३-વાંસ.

द्र० तृणध्वजशब्दः ।

*यवाकारं फलमस्य यवफलः ।

यवस-न.-११९५-ઘાસ, ખડ.

☐घास ।

*यूयते यवसं "वहियुभ्यां वा" (उणा-५७१) इत्यसः, क्लीबलिङ्गोऽयम् ।

यवागू-स्त्री-३९७-રાબડી, કાંજી.

☐श्राणा, विलेपी, (विलेप्या), तरला, उष्णिका ।

*यूयते पिप्पल्यादिना यवागूः-स्त्रीलिङ्गः "योरागूः" (उणा-८५०) इति आगूः ।

यवाग्रज-पुं-९४३-જવખાર.

☐यवनालज, यवक्षार, पाक्य ।

*यवाग्रेभ्यो जातो यवाग्रजः, दग्ध्वा यवाङ्कुरान् जन्यत इत्यर्थः ।

यविष्ट-पुं-५५२-નાનોભાઈ.

द्र० अनुजशब्दः ।

*अतिशयेन युवाऽल्पो वा यविष्टः ।

यवीयस्-पुं-५५२-નાના ભાઈ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अनुजशब्दः ।

*अतिशयेन युवा यवीयान् ।

यव्य–न.–९६७–જવનું ખેતર.

*यवानां क्षेत्रं यव्यम् ।

यशःपटह–पुं–२९३–ડંકો, યશનગારૂ.

☐ढक्का ।

*यागादौ यशोऽर्थं पटहो यशःपटहः ।

यशःशेष–पुं–३७४–મરેલો, મૃત્યુ પામેલો.

द्र० उपगतशब्दः ।

*यशः एव शेषमस्ति अस्य यशःशेषः ।

यशस्–न.–२७३–યશ, કીર્તિ,

द्र० अभिख्याशब्दः ।

*अश्नुते व्याप्नोति दिशः–यशः "अशेर्यश्चादिः" (उणा-९५८) इत्यस् ।

यशोधर–पुं–५२–ગઈ ચોવીસીના ૧૮માં તીર્થંકર.

*यशांसि धरति यशोधरः ।

यशोधर–पुं–५५–આવતી ચોવીસીના ૧૯ માં તીર્થંકર.

*यशो धरति यशोधरः ।

यशोभद्र–पुं–३३–૬પૈકી ત્રીજા શ્રુતકેવલી ભગવાન.

*यशसा भद्रः कल्याणो यशोभद्रः ।

यष्टि–स्त्री–७७४–જમીન તથા હાથમાં રાખી શકાય તેવું શસ્ત્ર.

यष्टि–पुं-स्त्री–७८५–લાકડી.

☐दण्ड, लगुड ।

*इज्यतेऽनया यष्टिः पुंस्त्रीलिङ्गः "क्लुञ्ञा–" (उणा–६४६) इति तिः ।

यष्टृ–पुं–८१७–યજ્ઞ કરનાર, યજમાન.

☐आदेष्टृ, व्रतिन्, याजक, यजमान ।

*यजते यष्टा ।

(या)–स्त्री–२२६–લક્ષ્મી, વિષ્ણુની પત્ની.

द्र० आशब्दः ।

याग–पुं–८२०–યજ્ઞ.

द्र० अध्वरशब्दः ।

*इज्यते यागः, घञि ।

यागसन्तान–पुं–१७५–(शि. ३४)–ઇન્દ્રનો પુત્ર.

☐जयन्त, जयदत्त, जय ।

याचक–पुं–३८७–માગણ, યાચક

द्र० अर्थिन्शब्दः ।

*याचते याचकः ।

याचनक–पुं–३८८–માગણ, યાચક.

द्र० अर्थिन्शब्दः ।

*याचते याचनः स्वार्थे के याचनकः ।

याचना–स्त्री–३८८–માગણી કરવી.

द्र० अध्येषणाशब्दः ।

*याचेः स्वार्थण्यन्तस्याऽने याचना ।

याचित–न.–८६६–માંગવાથી મળેલું.

☐मृत ।

*याच्यते स्म याचितम् ।

याचितक–न.–८८१–માગીને મેળવેલું.

*याचितेन निर्वृत्तं याचितकम् । "याचिताऽपमित्यात् कण्" ॥६।४।२२।

याञ्चा–स्त्री–३८८–માગણી, યાચના કરવી.

द्र० अध्येषणाशब्दः ।

*याचनं याञ्चा "मृगयेच्छायाञ्चा–" ५।३।१०१ इति साधुः ।

याज–पुं–३९५–ભોજન, ભાત.

द्र० अन्धःशब्दः ।

*इज्यतेऽनेन याजः, घञि "यजेर्यज्ञाङ्गे" ४।१।११४ इति गत्वाभावः ।

याजक–पुं–८१७–યજ્ઞમાં વ્રતવાળો યજમાન.

☐ यष्टृ, आदेष्टृ, व्रतिन्, यजमान ।

*यजति याजकः ।

याज्ञवल्क्य–पुं–८५१–યાજ્ઞવલ્ક્ય ઋષિ.

☐ ब्रह्मरात्रि, योगेश, [योगीश शि.७४] ।

* यज्ञवल्कस्यापत्यं याज्ञवल्क्यः, गर्गादित्वाद् यञ् ।

याज्ञसेनी–स्त्री–७११–દ્રૌપદી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० कृष्णाशब्दः ।

* यज्ञसेनस्यापत्यं याज्ञसेनी ।

यात न.-१२३१-હાથીને અંકુશ વડે અનિષ્ટ સ્થાનથી રોકવો તે.

* यात्यनेन यातं, यततेऽनेन गन्तुमिति वा अङ्कुशेन वारणम् ।

यातना स्त्री-१३५८-નરકની પીડા.

☐ कारणा, तीव्रवेदना ।

* यातनं यातना ।

यातयाम-पुं-३४०-સ્થવિર, વૃદ્ધ, ઘરડો.

द्र० जरिन्शब्दः ।

* याता यामा अस्य यातयामः ।

यातु-पुं-१८७-રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

* यातीति यातु क्लीबलिङ्गः "कृसिकमि-" (उणा-७७३) इति तुन्, यातयति व्यथयतीति वा, यातुधानशब्दैकदेशो वा भीमवत्, पुंस्यपि **धनपालः**, यदाह- क्रव्यादा यातवो यातुधानाः ।

यातुधान-पुं-१८७-રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

* यातूनि यातना धीयन्तेऽस्मिन्-यातुधानः ।

यातृ-स्त्री-५१४-દેરાણી, જેઠાણી.

* यतन्ते स्पर्धया यातरः "यतिननन्दिभ्यां दीर्घश्च" (उणा-८५६) इति ऋः ।

यात्य-पुं-१३५८-નારકી

द्र० अतिवाहिकशब्दः ।

* यात्यन्ते पीडां यात्याः ।

यात्रा-स्त्री-७९०-પ્રયાણ, ગમન.

☐ प्रस्थान, गमन, व्रज्या, अभिनिर्याण, प्रयाणक ।

* यान्त्यस्यां यात्रा "हुयामा"-(उणा-४५१) इति त्रः ।

यादःपति-पुं १८८-જલદેવતા.

द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।

* यादसः पति यादःपतिः ।

(यादःपति) पुं-१०७३-સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

यादईश-पुं-१०७३-સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* यादसां ईशः यादईशः ।

यादवी-स्त्री-२०५-(शे. ४९)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

यादस्-न.-१३४८-મગર વગેરે જલજંતુ.

* यान्ति यादांसि "येन्धिभ्यां यादेघौ च" (उणा-९६८) इत्यस् ।

(यादोनाथ)-पुं-१८८-વરુણદેવ.

द्र० अप्शब्दः ।

यादोनिवास-न.-१०६९-પાણી.

* यादसां निवासो यादोनिवासः ।

यान-न.-९ (प.)-આ શબ્દ જોડવાથી વાહક વાચક શબ્દ બને છે. ઉદા. વૃષયાન.

यान-न.-७३५-યુદ્ધયાત્રા.

☐ युग्य, पत्र, वाह्य, वह्य, वाहन, धोरण ।

* यायते यानम्, यातव्यं प्रति यात्रा ।

यान-न.-७५९-સર્વ જાતના વાહન હાથી, ઘોડા વગેરે.

* यात्यनेन यानम् ।

यानपात्र-न.-८७५-વહાણ.

☐ वहित्रक, वोहित्थ, (बोहित्थ,), वहन, पोत, [प्रवहण शि.-७७] ।

* जलमार्गे यानाय पात्रं यानपात्रम् ।

यानमुख-न.-७५७-ધોસરી રથ, વગેરેનો અગ્રભાગ.

☐ धुर्वी, धूर् ।

* यानस्य रथादेर्मुखमग्रं यानमुखम् ।

याप्य-न.-१४४२-અધમ, હલકું.

द्र० अणकशब्दः ।

* याप्यते निर्गुणत्वाद् याप्यम् जपादित्वाद् वत्वे याव्यमपि ।

याप्ययान-न.-७५८-પાલખી.

☐ शिबिका, झम्पान, [झम्फान शि. ६५] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* याप्यस्य अशक्तस्य यानं युग्याख्यं याप्ययानम् ।

याम-पुं-१४५-प्रहर, દિવસ કે રાતનો ચોથો ભાગ.

☐ प्रहर ।

* याति यामः " अर्तीरि-" (उणा-३३८) इत्यादिना मः ।

यामक-पुं-११०-પુનર્વસુ નક્ષત્ર.

☐ पुनर्वसु, आदित्य ।

* यमके यमले भवौ यामकौ-युग्मरूपौ इत्यर्थः ।

यामवती-स्त्री-१४३-(शि-११) રાત્રી.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

यामनेमि-पुं-१७४-(શે. ૩૨) ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

यामल-न.-१४१४-યુગલ, બેનું જોડું.

द्र० द्वन्द्वशब्दः ।

* यमलमेव यामलम् प्रज्ञादित्वादण् , जकुटमपि ।

यामिनी-स्त्री-१४२-રાત્રી.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* यामाः सन्त्यस्यां यामिनी ।

यामिनीमुख-न.-१४४-રાત્રીનો પ્રથમભાગ, સન્ધ્યા સમય.

☐ प्रदोष, [दिनात्यय शे. २०] ।

* यामिन्या मुखं प्रारम्भो यामिनीमुखम् ।

यामुन-न.-१०५१-સુરમો.

☐ स्रोतोऽञ्जन, कापोत, सौवीर, कृष्ण ।

* यमुनायां भवं यामुनम् ।

(याम्या)-स्त्री-१६९-દક્ષિણ દિશા.

(याम्या)-स्त्री-१४३-(શે. ૧૯)-રાત્રી.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

यायजूक-पुं-८१८-હમેંશા યજ્ઞ કરવાના સ્વભાવ વાળો.

☐ इज्याशील ।

* भृशं यजनशीलो यायजूकः "यजिजपि-" ॥५-२-४७॥ इति यङन्तात् यजेरूकः ।

याव-पुं-६८६-અલતો, લાખનો રસ.

☐ अलक्त, [यावक, अलक्तक शि. ५८] ।

* यूयते यौति वा यवः स एव प्रज्ञाद्यणि यावः, के यावकोऽपि ।

यावक-पुं-११७५-અર્ધપાકેલા અડદ વગેરે.

☐ कुल्मास [कुल्माष शि. १०७] ।

* यौत्यम्मसा यावकः धान्यविशेषः इत्यन्ये ।

यावक-पुं-६८६-(શિ. ૫૮).-અલતો, લાખનો રસ.

☐ याव, अलक्त, [अलक्तक शि. ५८] ।

यावन-पुं-६४८-(શિ. ૫૨.)-ધૂપ, લોબાન, શેલા રસ.

द्र० कृत्रिमधूपशब्दः ।

याव्य-न.-१४४३ (शि. १२९)-અધમ, હલકું.

द्र० अणकशब्दः ।

याष्टीक-पुं-७७१-લાકડીવાળો.

* यष्टिः प्रहरणमस्य याष्टीकः ।

युक्त-न. ७४३-ન્યાયયુક્ત.

द्र० अभिनीतशब्दः ।

* युज्यते स्म युक्तम् ।

युग-पुं-न.-७५६-ધોંસરૂં.

☐ ईशान्तबन्धन ।

* युज्यते युगं पुंक्लबलिङ्गः वर्षादित्वादल् गत्वं च ।

युग-न. १४२४-યુગલ, બેનું જોડું.

द्र० द्वन्द्वशब्दः ।

* युज्यतेऽनेन युगं वर्षादित्वादलि न्यङ्क्वादित्वाद् गत्वम् ।

युगकीलक-पुं-७५७-ધૂંસરીનો ખિલો.

☐ शम्या ।

* युगस्य कीलको युगकीलकः ।

युगन्धर-न.-७५६-ધૂંસરી નું લાકડું.

☐ कूबर ।

* युगं वोढृस्कन्धकाष्ठं धारयति युगन्धरं "धारेर्धर्च" ५।१।११३ इति खे साधुः ।

युगपत्-अ.-१५४२-(શે. ૨૦૪)-એક સમયે.

☐ एकदा ।

युगपत्र-પું-૧૧૫૨-કોવિદારનું ઝાડ.

द्र० कोविदारशब्दः ।

* युगरूपं पत्रमस्य युगपत्रः ।

युगपार्श्वग-પું-૧૨૬૦-ગીસલું, અભ્યાસ માટે ધોંસરે જોડેલ નવો બળદ.

☐ षष्टवाह्, (हलवोढृ), 'प्रष्ठवाह्' ।

* युगस्य स्कन्धकाण्डस्य पार्श्वं गच्छति युगपार्श्वगः हलवोढेत्यर्थः दमनाय योजितः इत्येके ।

युगल-ન.-૧૪૨૩-એનું જોડું, યુગલ.

द्र० द्वन्द्वशब्दः ।

* युज्यते युगलम् "मुरल-" (उणा-४७४) इत्यले निपात्यते, धर्म्मवृत्तौ युगं लातीति वा ।

युगान्त-પું-૧૬૧-પ્રલયકાલ, ક્ષય.

द्र० कल्पशब्दः ।

युगान्तर-ન.-૭૫૭-બીજી ધૂંસરી, જોતરી.

☐ प्रासङ्ग ।

* द्वितीयं युगं युगान्तरम्, यत्काष्ठं वत्सानां दमनकाले स्कन्धे आसज्यते, यन्मुनिः-युगं द्वितीयं प्रासङ्गः ।

युगांशक-પું-૧૫૯ (શે.-૨૬)-વરસ.

द्र० अनुवत्सरशब्दः ।

युग्म-ન.-૧૪૨૪-યુગલ, એનું જોડું.

द्र० द्वन्द्वशब्दः ।

* युज्यते युग्मम् "तिजियुजेग्च" (उणा-३४५) इति किद् मः ।

युग्य-ન.-૭૫૯-સર્વ જાતનાં વાહન, રથ હાથી વગેરે.

☐ यान, पत्र, वाह्य, वहन, धोरण ।

* युज्जति तदिति युग्यं सर्वं हस्त्यश्वादि "कुप्यभिद्य-" ॥५-१-३९॥ इति क्यपि निपात्यते ।

युग्य-પું-૧૨૬૧-ધૂંસરી ખેંચનાર બળદ.

* युगं वहति युग्यः ।

युतजानु-પું-૪૫૬-જોડાયેલા ઢીંચણવાળો.

☐ संज्ञु, संज्ञ ।

युद्ध-ન.૭૯૬-લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* युध्यन्तेऽत्र युद्धम् ।

युद्धानिवर्तिन्-પું-૭૯૫-યુદ્ધથી પાછો નહિ ફરનાર.

☐ संशप्तक ।

* युद्धान्न निवर्तन्ते युद्धानिवर्तिनः ।

युध्-સ્ત્રી-૭૯૬-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* युध्यन्तेऽस्यां युत्, क्षुधादित्वात् क्विप् ।

युधिष्ठिर-પું-૭૦૭-યુધિષ્ઠિર.

द्र० अजमीढशब्दः ।

* युधि स्थिरो युधिष्ठिरः "गवियुधेः"-२।३।२५॥ इति षत्वम् ।

युवति-સ્ત્રી-૫૧૧-યુવાન સ્ત્રી.

* "यूनस्तिः" ॥२।४।७७॥ युवतिः, यौतीति वा "योः कित्" (उणा-६५८) इत्यौणादिकोऽतिः, तस्मात् "इतोऽक्त्यर्थात्" ॥२।४।३२॥ इति वा ङ्यां युवतीत्यपि भवति ।

युवती-સ્ત્રી-૫૧૧-(શિ. ૩૯)-યુવાન સ્ત્રી.

द्र० चरीशब्दः ।

युवन्-૩૩૯-જુવાન, તરૂણ.

☐ वयःस्थ, तरुण ।

* यौति मिश्रीभवति स्त्रिया युवा, "लृपूयुवृषि"-(उणा-९०१) इति कन् ।

युवन-પું-૧૦૫ (શે. ૧૪)-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

युवनाश्वज-પું-૭૦૦-માન્ધાતા રાજા.

☐ मान्धातृ ।

युवराज-પું-૩૩૨-પાટવી કુંવર.

☐ कुमार, भर्तृदारक ।

* युवा चासौ राजा च युवराजः ।

यू-પું-૪૦૪-મગનું ઓસામણ.

☐ यूष, रस ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* यौतीत्येवंशीलो यूः पुंलिङ्गः भ्राजादित्वात् क्विपि साधुः ।

यूका–स्त्री–१२०८–જૂ.

* षट्पदी ।

☐ यौति यूका "युयुहि–" (उणा–२४) इति को दीर्घत्वं च ।

यूथ–पुं न.–१४१२–પશુઓનો સમુદાય.

☐ यूथन्त्यत्र यूथं पुंक्लीबलिङ्गः "पथयूथ"–(उणा–२३१) इति थे निपात्यते यथा–मृगयूथः ।

यूथनाथ–पुं–१२२०–ટોળાનો નાયક.

☐ यूथपति ।

यूथपति–पुं–१२२०–ટોળાનો નાયક.

☐ यूथनाथ ।

यूथिका–स्त्री–११४८–જૂઈ.

द्र० मागधीशब्दः ।

* यूथते यूथी "पथयूथ"–(उणा–२३१) इति थे निपात्यते, के यूथिका– यूथो जालकमस्त्यस्यां वा ।

यूप–पुं–८२४–યજ્ઞનો ખીલો.

☐ यज्ञकीलक ।

* यूथते पशुरनेन यूपः, "युसुकु"– (उणा–२९७) इति प क्तं च पुंलिङ्गोऽयम् ।

यूपकटक–पुं–८२५–યજ્ઞની સમાપ્તિ સૂચવનાર થાંભલાને માથે નાખેલું લાકડાનું કડું.

यूपकर्ण–पुं–८२५–ઘીથી ચોપડેલો યજ્ઞ સ્તંભનો એક ભાગ.

☐ घृतावनि ।

* यूपस्य कर्णो यूपकर्णः ।

यूपाग्रभाग–पुं–८२५–યૂપનો અગ્રભાગ.

* तर्मन् ।

यूष–पुं–४०४–મગ વગેરેનું ઓસામણ.

☐ यू, रस ।

* यूयते मिश्रीक्रियते यूषः, पुंक्लीबलिङ्गः "योरूच्च वा" (उणा–५४१) इति षः, यूषति हिनस्ति रुजं वा ।

येन–अ.–१५३७–(शि. १३८)–હેતુ, જે વડે.

द्र० ततसशब्दः ।

योक्त्र–न.–८९३–જોતર.

☐ योत्र, आबन्ध ।

* युज्यतेऽनेन योक्त्रम्, "नीदाम्व"–५।२। ८८।। इति त्रट् ।

योग–पुं–७६–મુનિનું ધન, તપ યોગ-શમ વગેરે.

योग–पुं–७७–મોક્ષનો ઉપાય (જ્ઞાન શ્રદ્ધા–ચારિત્ર.)

* मुमुक्षुभिर्युज्यते योगः ।

योग–पुं–८५–યમ વગેરે આઠ અંગ વાળો યોગ, ચિત્તવૃત્તિ નિરોધ.

योगनिद्रालु–पुं–२१९–(शे. ६८)–વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

योगवाहिन्–स्त्री–९४५–સાજી.

☐ स्वर्जि, स्वर्जिका, सुघ्नी, सुवर्चिका ।

* योगं वहति योगवाही ।

योगिन्–पुं–२०० (शे. ४१)–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

योगिन्–पुं–२३५ (शे. ८१)–બુદ્ધ.

द्र० अद्वयशब्दः ।

योगिन्–पुं–७१० (शे. १३८)–અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

(**योगिन्**)–पुं–७६–મુનિ.

द्र० अनगारशब्दः ।

योगिना–स्त्री–२०५–(शे. ५३)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

योगीश–पुं–८५१ (शि. ७४)–યાજ્ઞવલ્ક્ય.

द्र० याज्ञवल्क्यशब्दः ।

योगेश–पुं–८५१–યાજ્ઞવલ્ક્ય.

द्र० याज्ञवल्क्यशब्दः ।

* योगस्य ईशो योगेशः, योगीशोऽपि ।

योगेष्ट–न.–१०४१–સીસું.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

* हेम्नो वर्णोत्कर्षार्थयोगे श्लेष इष्टं योगेष्टम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

योग्य-न.-४०४ (शे. (९९)-तरत होहेलुं दुध.

द्र० ऊधस्यशब्दः ।

योग्या-स्त्री-७८८-शस्त्र कलानो अभ्यास.

द्र० अभ्यासशब्दः ।

* योगे निश्चैकाग्र्ये साध्वी योग्या "तत्र साधौ" ७।१।१५।। इति यः, योगाय शक्तेति वा "योग-कर्मभ्यां" ६।४।१५।। इति यः ।

योग्यारथ-पुं-७५२-शस्त्राभ्यास माटेनो रथ.

☐ वैनयिक ।

* योग्यायै शस्त्राभ्यासाय रथो योग्यारथः ।

योजन-न.-८८८-चार गाउ प्रमाण.

☐ चतुष्क्रोश ।

* युज्यतेऽनेन योजनम् ।

योजनगन्धा-स्त्री-८४८-व्यासनी माता, सत्यवती.

द्र० गन्धकालिकाशब्दः ।

* योजनव्यापी गन्धः सौरभ्यमस्या योजनगन्धा ।

योत्र-न.-८९३-जोतरुं.

☐ योक्त्र, आबन्ध ।

* यूयतेऽनेन योत्रम् "नीदाम्व्"-५।२।८८ ।। इति त्रट् ।

योद्धृ-पुं-७६३-सुभट, लडवैयो.

☐ भट, योध ।

* युध्यन्ते योद्धारः ।

योध-पुं-७६३-सुभट, लडवैयो.

☐ योद्धृ, भट ।

* युध्यन्ते योधाः, लिहादित्वाद् अच् ।

योनल-पुं-११७८-जुवार.

☐ यवनाल, जूर्णाह्वय, देवधान्य, जोन्नाला, बीजपुष्पिका ।

* यूयते योनलः "मुरल"-।। (उणा-४७४) इत्यले नियात्यते ।

योनि-पुं-६-(प.)-आ शब्द लगाडवाथी जन्यवाचक शब्द बने छे. जेमके आत्मयोनि.

योनि-स्त्री-६०९-स्त्रीनुं चिह्न.

द्र० अपत्यपथशब्दः ।

* यौत्यनया योनिः, पुंस्त्रीलिङ्गः- "वीयुसु"-(उणा-६७७) इति निः ।

योनि-पुं स्त्री-१५१३-हेतु, मुख्य कारण.

द्र० कारणशब्दः ।

* यौति योनिः पुंस्त्रीलिङ्गः ।

योनिदेवता-स्त्री-१११-पूर्व फाल्गुनी नक्षत्र.

☐ पूर्वफल्गुनी ।

* योनिर्देवतास्या योनिदेवता ।

योषा-स्त्री-५०४-स्त्री, नारी.

द्र० अबलाशब्दः ।

* यौति नरेण योषा "योरुच्च वा" (उणा-५४१) इति षः ।

योषित्-स्त्री-५०४-स्त्री, नारी.

द्र० अबलाशब्दः ।

* युषः सौत्रः, योषति गच्छति पुरुषं योषित् "हृसरुहि"-(उणा-८८७) ।। इति इन्, योषिताऽपि ।

योषिता-स्त्री-५०४ (शि. ३९)-स्त्री, नारी.

द्र० अबलाशब्दः ।

यौग-पुं-८६२-नैयायिक.

☐ नैयायिक, आक्षपाद ।

* योगः प्रत्याहारादिः, तं वेत्त्यधीते यौगः, "तद्वेत्य-" ६।२।११७ इत्यण् ।

यौतक-न.-५२०-लग्न वगेरे प्रसंगे करातो चांल्लो.

☐ सुदाय, हरण, [दाय शि. ४२] ।

* युतयोर्वधूवरयोरिदं यौतकम् ।

'यौतव'-न.-८८३-माप, वजन.

☐ पौतव ।

यौवत-न.-१४१५-युवतीओनो समूह.

* युवतीनां समूहो यौवतम् ।

यौवन-न.-३३९-जुवानी.

☐ तारुण्य, [यौवनिका शि. २६] ।

* यूनो भावो यौवनम् , पुंक्लीबलिङ्गः "युवादेः" ७।१।६७।।-इत्यण् , यौवनिकाऽपि ।

यौवनिका-स्त्री-३३९-जुवानी.

☐ यौवन, तारुण्य ।

यौवनोद्भेद-पुं-२२८ (शे. ७८)-कामदेव.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

र

रहस्–ન.–૪૯૪–વેગ.
द्र० जवशब्दः ।

रक्त–ન.–૬૨૧–લોહી.
द्र० असृक्शब्दः ।
* रक्तं वर्णेन ।

रक्त–ન.–૬૪૫–કેસર.
द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।
* रञ्जनाद् रक्तमत एवाऽसृक्संज्ञम् ।

रक्त–ન.–૧૦૩૯–તાંબુ.
द्र० उदुम्बरशब्दः ।
* रक्तं वर्णेन ।

रक्त–પું–૧૩૯૫–ગુલાબીરંગ.
☐ रोहित, माञ्जिष्ठ, लोहित, शोण ।
* रज्यति रक्तः ।

रक्तकन्द પું–૧૦૬૬–પરવાલા, પ્રવાલ.
☐ विद्रुम, रक्ताङ्क, प्रवाल, हेमकन्दल ।
* रक्तश्चासौ कन्दश्च रक्तकन्दः ।

रक्तग्रीव–પું–૧૮૮–(શે. ૩૮)–રાક્ષસ.
द्र० असृक्पशब्दः ।

रक्तचन्दन–ન.–૬૪૨–રતાંજલી.
द्र० कुचन्दनशब्दः ।
* रक्तं च तच्चन्दनं च रक्तचन्दनम् ।

रक्तजिह्व–પું–૧૨૮૫–(શે. ૧૮૫)–સિંહ.
द्र० इभारिशब्दः ।

रक्ततुण्ड–પું–૧૩૩૫–પોપટ.
द्र० कीरशब्दः ।
* रक्तं तुण्डं चञ्चुरस्य रक्ततुण्डः ।

रक्ततेजस्–ન.–૬૨૨–માંસ.
द्र० आमिषशब्दः ।
* रक्तशब्दस्तेजः रक्ततेजः ।

रक्तदन्ती–સ્ત્રી–૨૦૫–(શે. ૫૨)–પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

'रक्तप'–સ્ત્રી–૧૨૦૪–જળો
द्र० अस्रपाशब्दः ।

रक्तपुच्छिका–સ્ત્રી–૧૨૯૯–મોટી ગરોળી.
☐ ब्राह्मणी ।
* रक्तं पुच्छमस्या रक्तपुच्छिका ।

रक्तफला–સ્ત્રી–૧૧૮૫–ટીંડોળાં.
द्र० तुण्डिकेरिकाशब्दः ।
* रक्तफलमस्या रक्तफला ।

रक्तफेनज–પું–૬૦૫–ફેફસાં.
☐ पुप्फस ।
* हृदयस्य वामपार्श्वे रक्तफेनाज्जातो रक्तफेनजः ।

रक्तभव–ન.–૬૨૨–માંસ.
द्र० आमिषशब्दः ।
* रक्तशब्दात् भवं रक्तभवम् ।

रक्तमस्तक–પું–૧૩૨૮–(શે. ૧૯૪)–સારસ પક્ષી.
द्र० कुरङ्करशब्दः ।

'रक्तमाल'–પુ–૧૧૪૦–કરંજવૃક્ષ.
द्र० करञ्जशब्दः ।

रक्तवर्ण–ન.–૧૦૪૪–(શે. ૧૬૩)–સોનું.
द्र० अर्जुनशब्दः ।

रक्तलोचन–પું–૧૩૩૯–કબૂતર.
द्र० कपोतशब्दः ।
* रक्ते लोचने अस्य रक्तलोचनः ।

रक्तवसन–પું–૮૦૯–ચોથો સંન્યસઆશ્રમ, ભિક્ષુ.
द्र० कर्मन्दीशब्दः ।
* रक्तवसनमस्य रक्तवसनः ।

रक्तशालि–પું–૧૧૬૯–લાલ ચોખા.
☐ लोहित ।

रक्तश्याम–પું–૧૩૯૮–રાતો અને કાળો મિશ્રિત રંગ.
☐ धूम्र, धूमल ।
* रक्तश्चासौ श्यामश्च रक्तश्यामः ।

रक्तसन्ध्यक–ન.–૧૧૬૪–સન્ધ્યાવિકાસિરાતું કમળ.
☐ हल्लक, (रक्तोत्पल) ।
* रक्तान् सन्धीनकति रक्तसन्ध्यकम्, रक्त-सन्ध्येव वा ।

रक्तसरोरुह–ન.–૧૧૬૨–રક્ત કમળ.
☐ रक्तोत्पल, कोकनद ।
* रक्तं च तत् सरोरुहं च–रक्तसरोरुहम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रक्ताक्ष–पुं–१२८३–પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

* रक्ते अक्षिणी अस्य रक्ताक्षः ।

रक्ताङ्क–पुं–१०६६–પરવાળાં.

☐ विद्रुम, रक्तकन्द, प्रवाल, हेमकन्दल ।

* रक्तः अङ्कोऽस्य रक्ताङ्कः ।

(रक्तिका)–स्त्री–८८३–ચણોઠી, રતિ.

☐ गुञ्जा ।

रक्तोत्पल–न.–११६३–રક્ત કમલ.

☐ रक्तसरोरुह, कोकनद ।

* रक्तं शोणमुत्पलं रक्तोत्पलम् ।

(रक्तोत्पली–न.–११६४–સન્ધ્યા વિકાસી રાતું કમલ.

☐ हल्लक, रक्तसन्ध्यक ।

रक्षस्–न.–१८७–રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

*रक्षन्ति अस्मात् रक्षः "अस्" (उणा–९५२) इत्यस् ।

रक्षईश–पुं–७०६–રાવણ.

☐ शक्रजित्, मेघनाद, मन्दोदरीसुत ।

* रक्षसां ईशो रक्षईशः ।

रक्षा–स्त्री–८२८–રાખોડી.

☐ भूति, भसित, क्षार ।

* रक्ष्यतेऽनया रक्षा ।

'रक्षा'–स्त्री–१५२३–રક્ષણ.

☐ रक्षण, त्राण ।

रक्षित–पुं न.–१४९७–રક્ષણ કરાયેલું.

☐ गुप्त, गोपायित, त्रात, अवित, त्राण ।

* रक्ष्यते रक्षितः, शीलादित्वाद् वर्तमाने क्तः ।

रक्षिवर्ग–पुं–७२२–રક્ષક વર્ગ, લશ્કરી સૈનિક.

☐ अनीकस्थ ।

* रक्षन्त्यवश्यं रक्षिणोऽङ्गरक्षकाः तेषां वर्गो वृन्दं रक्षिवर्गः ।

रक्षोघ्न–न.–४१६–કાંજી, રાબ.

द्र० अवन्तिसोमशब्दः ।

* रक्षांसि हन्ति रक्षोघ्नम् तद्योगे आधिदैविक-दोषाभावात् ।

रक्षण–पुं–१५२३–બચાવ રક્ષા.

☐ त्राण, 'रक्षा' ।

* रक्षणं रक्षणः, "यजिस्वपि" –५।३।८५॥ इति नः ।

रङ्कु–पुं–१२९३–હરણનો એક પ્રકાર.

* रमते रङ्कुः "कैशीशमि"–(उणा–७४९) इति कुः ।

रङ्ग–पुं–२८२–નાટકનું સ્થાન.

* रमते जनोऽत्र रङ्गः "गम्यमि"–(उणा–९२) इति गः, रजत्यस्मिन् जन इति वा ।

रङ्ग–न.–१०४२–કલઈ.

द्र० आलीनशब्दः ।

* रङ्गति रङ्गम् ।

रङ्गमातृ–स्त्री–६८५–લાખ.

द्र० क्षतघ्नाशब्दः ।

* रङ्गस्य मातेव रङ्गमाता ।

रङ्गाजीव–पुं–३२८–નટ.

द्र० कृशाश्विन्शब्दः ।

* रङ्गेण आजीवति रङ्गाजीवः ।

रङ्गाजीव–पुं–९२१–ચિતારો.

☐ तौलिकिक, चित्रकृत् [चित्रकर शि. ८१] ।

* रज्यन्त्येषु रङ्गा वर्णकाः, तेभ्य आजीवति रङ्गाजीवः ।

रङ्गावतारक–पुं–३२८–નટ.

द्र० कृशाश्विन्शब्दः ।

* रङ्गं नाट्यमवतारयति रङ्गावतारकः ।

रचना–स्त्री–६५३–પુષ્પના હાર વિ. ની રચના.

द्र० गुम्फशब्दः ।

* रचनं रचना ।

रचना–स्त्री–१४९९–રચવું, બનાવવું, ગોઠવવું.

☐ निवेश, स्थिति ।

* रच्यते रचना ।

रजक–पुं–९१४–ધોબી.

☐ निर्णेजक, [धावक शि. ८०] ।

* रजति रजकः "नृतृखनरञ्जः"—५।१।६५॥ इत्यकट् "अकटृघिनोश्च-" ४।२।५०॥ इति नलोपः ।

रजत-पुं न. १०४३-रुपु-चांदी.

द्र० कलधौतशब्दः ।

* रज्यते हेम्ना रजतम्, पुंक्लीबलिङ्गः "पृषिरञ्जि"—(उणा-२०८) । इति किदन्तः ।

रजत-न.-१०४५-सोनु.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* रज्यते रजतम् ।

(**रजत**) न.-१०६३-रत्ननी एक जाति.

रजताद्रि-पुं-१०२८-कैलास, अष्टापद पर्वत.

द्र० अष्टापदशब्दः ।

* रजतमयोऽद्रिः रजताद्रिः ।

रजनी-स्त्री-१४२-रात्री.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* रजन्त्यस्यामिति रजनिः, "रञ्जेर्कित्" (उणा-६८१) इत्यनिः ङ्यां रजनी ।

(**रजनीकर**)-पुं-१०५-चन्द्रमा.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

रजनीद्वन्द्व-न.-१४४-बे रात.

□ गर्भक ।

* रजनीद्वन्द्वं रात्रिद्वयम् ।

रजस्-न.-५३६-स्त्री रज.

द्र० आर्तवशब्दः ।

* रज्यतेऽनेन रजः क्लीबलिङ्गः "मिथिरञ्ज्यु-" (उणा-९७१) इति किदस् ।

रजस्-न.-९७०-धूळ.

द्र० धूलीशब्दः ।

* रज्यते वस्त्राद्यनेन रजः क्लीबलिङ्गः, "मिथिरञ्जि-" (उणा-९७१) इति किदस् ।

रजस्-न.-१०४२-(शे.-१६१)-कलाई, सीसुं.

द्र० आलीनशब्दः ।

रजस्वल-पुं-१२८२-पाडो.

द्र० कासरशब्दः ।

* रजोऽस्त्यस्य रजस्वलः ।

रजस्वला-स्त्री-५३४-ऋतुवंती स्त्री.

द्र० अविशब्दः ।

* रजोऽस्त्यस्या रजस्वला, कृष्णादित्वाद् वलच् ।

रजोबल-न.-१४६-अंधकार.

द्र० अन्धकारशब्दः ।

रज्जु-स्त्री-९२८ (शे०-२०)-दोरी, दोरडुं.

द्र० गुणशब्दः ।

* सृज्यते रज्जुः स्त्रीलिङ्गः- "स्यन्दि सृजिभ्याम्-" (उणा-७१७) इत्युप्रत्ययो रज्ज्वादेशश्च ।

रञ्जन-न.-६४२-रक्तचंदन, रतांजली.

द्र० कुचन्दनशब्दः ।

* रज्यतेऽनेन रञ्जनम् ।

रण-पुं-न.-७९६-युद्ध, लडाई.

द्र० अनीकशब्दः ।

* रणन्ति दुन्दुभयोऽत्र रणं पुंक्लीबलिङ्गः, "पुंनाम्नि"- ५।३।१३०॥ इति बाहुलकाद् घः ।

रण-न.-१४००-शब्द, ध्वनि.

द्र० आरवशब्दः ।

* रणनं रणः "युवर्ण-" ॥५।३।२८॥ इत्यल् ।

रणरणक-पुं-३१४-उत्साह, उत्कंठा.

द्र० अरतिशब्दः ।

* अतिशयेन चित्तं रणत्यत्रेति रणरणः, "अदुपान्त्यकद्व्यामश्रान्ते" (उणा-१४) इति अः, द्वित्वं च, स एव रणरणकः ।

रणसंकुल-न.-७९९-कोलाहलवाळुं युद्ध.

□ तुमुल ।

* रणेन सङ्कुलं रणसङ्कुलम् ।

रणेच्छु-पुं-१३२५-(शे-१९२)-गामडानो कूकडो.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

रण्डा-स्त्री-५३१-(शि. ४३)-विधवा, रांडेली स्त्री.

[विधवा शि. ४३]

रत-न.-५३६-मैथुन, कामक्रीडा.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* रमणं रतम् ।

रतकील-पुं-१२८०-कूतरो.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* रतेन कील्यते बध्यते रतकीलः रते कीलनमस्येति वा ।

रतव्रण-पुं-१२८०-કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

* रतेन व्रणमस्य रतव्रणः ।

रतशायिन्-पुं-१२८०-કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

* रते शेते रतशायी ।

रतान्दुक-पुं-१२८०-કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

* रतमेवान्दुको बन्धनमस्य रतान्दुकः ।

रताभुक-न.-६०८-(शे.-१२७)-नितंબમાં રહેલા ગોળાકાર બે ખાડા.

द्र० कुकुन्दरशब्दः ।

रति-स्त्री-७२-तीर्थंકરમાં ન હોય તે ૧૮ દોષ પૈકી ૭મો દોષ.

* रतिः पदार्थानामुपरि प्रीतिरिति सप्तमः ।

रति-स्त्री-२२९-કામદેવની સ્ત્રી.

* रतिः प्रिया कलत्रम् ।

रति-स्त्री-२९५-રાગ, શૃંગાર રસનો સ્થાયિભાવ.

☐ राग, अनुराग, अनुरति ।

* रमणं रतिः परस्परावस्थाबन्धः ।

रति-स्त्री-५३७-મૈથુન, કામક્રીડા.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* रमणं रतिः ।

(रतिपति)-पुं-२२९-કામદેવ.

☐ (रतिवर) ।

(रतिवर)-पुं-२२९-કામદેવ.

☐ (रतिपति) ।

रतोद्वह-पुं-१३२१-(शे. १९०)-કોયલ.

द्र० कलकण्ठशब्दः ।

रत्न-न.-१०६३-માણેક વગેરે રત્ન.

☐ वसु, मणि, [माणिक्य शि. ९४] ।

* रमते मनोऽत्र रत्नम्-अष्टविधं हीरकादिः, यद् **वाचस्पतिः**- "हीरकं मौक्तिकं स्वर्णं रजतं चन्दनानि च शङ्खश्चर्म च वस्त्रं चेत्यष्टौ रत्नस्य जातयः ॥ "रमेस्त् च"- (उणा-२६४) इति नः ।

रत्नकर-पुं-१८९-કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

रत्नगर्भ-पुं-१९०-(शे ४०)-કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

रत्नगर्भा-स्त्री-९३७-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* रत्नानि गर्भेऽस्या रत्नगर्भा, रत्नवतीति **भागुरिः** ।

रत्नप्रभा-स्त्री-१३६०-નરકની સાત પૈકી પહેલી પૃથ્વી.

* रत्नेन प्रभाति रत्नप्रभा ।

रत्नबाहु पुं-२१९-(शे. ७२)-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

रत्नमयध्वज-पुं-६१-આકાશમાં રત્નમય ધ્વજ હોય તે તીર્થંકરનો ૨૦ મો અતિશય.

* खे रत्नमयो ध्वजः इति पञ्चमः ।

रत्नमुख्य-न. १०६५-હીરો.

☐ सूचीमुख, हीरक, वरारक, रत्नमुख्य, तथा वज्रस्य पर्यायनामानि ।

* रत्नेषु मुख्यं रत्नमुख्यम् ।

(रत्नराशि)-पुं-१०७४-સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

रत्नवती-स्त्री-९३८ (शि. ८३)-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

रत्नसानु-पुं-१०३२-મેરુ પર્વત.

द्र० कर्णिकाचलशब्दः ।

* रत्नानि सानुष्वस्य रत्नसानुः ।

रत्नसू-स्त्री-पुं-९३७-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* रत्नानि सूते रत्नसूः ।

रत्नाकर-पुं-१०७४-સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* रत्नानामाकरः रत्नाकरः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रत्नि–પું-સ્ત્રી ૫૯૯-મૂઠી વાળેલો હાથ.

* रमन्ते मल्ला अस्मिन् रत्निः, पुंस्त्रीलिङ्गः ।

रत्निपृष्ठक–ન.-૫૯૦ (શે. ૧૨૪)-કોણી.

द्र० कफणिशब्दः ।

रथ–પું-૭૫૧-સેનાના ચાર અંગ પૈકી એક.

रथ–પું સ્ત્રી-૭૫૧-યુદ્ધમાં લઈ જવાનો રથ.

☐ शताङ्ग, स्यन्दन ।

* रमन्तेऽस्मिन् रथः पुंस्त्रीलिङ्गः "नीनूरमि"–(उणा-२२७) इति कित् थः ।

रथ–પું-૧૧૩૭-નેતર.

☐ विदुल, वेतस, शीत, वानीर, वञ्जुल, 'अभ्रपुष्प, विदुर' ।

* रमतेऽस्मिन् रथः, रथहेतुत्वाद् वा ।

रथकड्या–સ્ત્રી-૧૪૨૨-રથોનો સમૂહ.

☐ रथ्या ।

* रथानां समूहो "गोरथ–" ।।६।२।२४।। कट्यालि रथकड्या ।

रथकार–પું-૯૧૭-(શિ. ૮૦)-સુથાર.

द्र० काष्ठतक्षशब्दः ।

रथकारक–પું-૮૯૯-માહિષ્ય પુરુષ અને કરણી સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલ.

* माहिष्याद् वैश्यात् क्षत्रियजातात् करण्यां शूद्राद्वैश्यजातायां सुतः, रथं करोति रथकारस्तक्षा ।

रथकुटुम्बिक–પું-૭૬૦-સારથી.

द्र० क्षत्तृशब्दः ।

* रथस्य कुटुम्बी वाहको-रथकुटुम्बिकः, सात्यपि ।

रथकृत्–પું-૯૧૭-સુથાર.

द्र० काष्ठतक्षशब्दः ।

* रथं करोति रथकृत् ।

रथगर्भक–પું-૭૫૩-પુરૂષો વડે ખભે ઉપાડી લઈ જવાતો રથ.

☐ कर्णीरथ, प्रवहण, डयन ।

* रथस्य गर्भ इव रथगर्भकः ।

रथगुप्ति–પું-૭૫૮-શસ્ત્રાદિકથી બચવા માટે રથ ઉપરનું લોઢાનું ઢાંકણ.

☐ वरूथ ।

* रथस्य गोपनं रथगुप्तिः ।

'रथद्रु'–પું-૧૧૪૨-તિનિશ વૃક્ષ.

द्र० तिनिशशब्दः ।

रथद्रुम–પું-૧૧૪૨-તિનિશ વૃક્ષ.

द्र० तिनिशशब्दः ।

* रथहेतुर्द्रुमो रथद्रुमः ।

रथपाद–પું-૭૫૫-ચક્ર, પૈડું.

☐ रथाङ्ग, अरिन्, चक्र ।

* रथस्य पादो रथपादः ।

रथरोहिन्–પું-૭૬૧-રથમાં બેસીને યુદ્ધ કરનાર યોદ્ધો.

☐ रथिन्, (रथारोहिन्) ।

* रथऽवश्यं रोहति रथरोही रथयोद्धा ।

रथाङ्ग–ન. પું-૭૫૫-ચક્ર, પૈડું.

☐ रथपाद, अरिन्, चक्र ।

* रथस्याङ्गं रथाङ्गम् ।

रथाङ्ग–પું-૧૩૩૦-ચક્રવાક પક્ષી, ચકવો.

द्र० कोकशब्दः ।

रथाङ्गाह्व–પું-૧૩૩૦-ચક્રવાક પક્ષી, ચકવો.

द्र. कोकशब्दः ।

* रथाङ्गं चक्रं तस्य आह्वा नामाऽस्य रथाङ्गाह्वः, तेन रथाङ्गश्चक्र इत्यादि ।

(रथारोहिन्)–પું-૭૬૧-રથમાં બેસીને યુદ્ધકરનાર યોદ્ધો.

☐ रथरोहिन्, रथिन् ।

रथिक–પું-૭૬૧-રથવાળો.

☐ रथिर, रथिन् ।

* रथोऽस्याऽस्ति रथिकः–"अतोऽनेकस्वरात्" ७।२।६ इतीकः ।

रथिन्–પું-૭૬૧-રથવાળો.

☐ रथिक, रथिर ।

* रथोऽस्याऽस्ति रथी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रथिर-પું-૭૬૧-રથમાં બેસી યુદ્ધકરનાર સૈનિક.

☐ रथिक, रथिन् ।

रथ्या-સ્ત્રી-૯૮૧-શેરી.

☐ प्रतोली, विशिखा ।

* रथान् वहति रथ्या, "वहति रथ"-७।१।२॥ इति यः ।

रथ्या-સ્ત્રી-૧૪૨૨-રથોનો સમૂહ.

☐ रथकट्या ।

* रथानां समूहो रथ्या "पाशादेश्च-" ६।२।२५॥ इति ल्यः ।

रद-પું-(બ. વ.)-૫૮૩-દાંત.

द्र० खादनशब्दः ।

* रदन्ति विलिखन्ति रदाः ।

रदन-પું-૫૮૪-દાંત.

द्र० खादनशब्दः ।

* रद्यतेऽमीभिरिति रदनाः ।

रदच्छद-પું-૫૮૧-હોઠ.

द्र० अधरशब्दः ।

* रदानां छदो रदच्छदः ।

रन्तिनदी-પું-૨૧૯ (શે. ૭૨)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

रन्तिनदी-સ્ત્રી-૧૦૮૬-ચર્મણ્વતી નદી.

☐ चर्मण्वती ।

रन्ध्र-ન.-૧૩૬૩-છિદ્ર, બિલ.

द्र० कुहरशब्दः ।

* रध्यति रन्ध्रं "खुरक्षुर'-(उणा-३९६) इति रे निपात्यते ।

रमण-પું-૮-(પ.)-આ શબ્દ જોડવાથી પતિવાચક શબ્દ બને છે. ઉદા. ગૌરી-રમણ.

रमण-પું-૫૧૭-વહાલો, પતિ, વર.

द्र० धवशब्दः ।

* रमते चित्तं रमयति वा रमणः ।

रमणी-સ્ત્રી-૫૦૫-ક્રીડા કરનારી સ્ત્રી.

द्र० अङ्गनाशब्दः ।

* रम्यादिभ्यः कर्तर्यनटि रमणी ।

रमणीय-ન.-૧૪૪૫ (શિ. ૧૨૧)-સુંદર, મનોહર

द्र० अभिरामशब्दः ।

* रम्यादिभ्यः कर्तर्यनटि रमणी ।

रमा-સ્ત્રી-૨૨૬-લક્ષ્મી, વિષ્ણુની પત્ની.

द्र० आशब्दः ।

* रमते रमा ।

रम्भा-સ્ત્રી-૧૧૩૬-કેળ.

द्र० कदलीशब्दः ।

* रमन्तेऽस्यां रम्भा "गृदरभि-" (उणा-३२७) इति मः, रम्भत-इति वा ।

रम्भा-સ્ત્રી-૧૪૦૬-ગાયનો શબ્દ.

☐ हंभा ।

* 'रमुङ् शब्दे' रंभणं रंभा ।

रम्य-ન.-૧૪૪૫-સુંદર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* रमयति मनो रम्यते वा रम्यम् "भव्यगेयजन्य-रम्य-" ॥५।१।७॥ इति साधुः, रमणीयमपि ।

(रम्यक)-ન.-૯૪૬-પાંચ રમ્યક (અકર્મક ભૂમિ,)

रय-પું-૪૯૪-વેગ.

द्र० जवशब्दः ।

* रीयते गच्छत्यनेन रयः ।

रय-પું-૧૦૮૭-પ્રવાહ.

☐ प्रवाह, ओघ, वेणी, धारा ।

* रीयते गच्छति रयः ।

रल्लक-પું-૬૭૦-ઉનનું વસ્ત્ર, કાંબલ.

☐ कम्बल, ऊर्णायु, आविक, औरभ्र ।

* रमते मनोऽत्रेति "भिल्लाच्छभल्ल-" (उणा-४६४) इति निपातनाद्, के रल्लकः ।

रव-પું-૧૪૦૦-શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः ।

* रवणं रवः, रावोऽपि ।

रवण-પું-૩૪૮-શબ્દ કરનાર.

☐ शब्दन ।

* रौतीत्येवंशीलो रवणः । "चलशब्दार्थाद-कर्मकात्" ५।४।४३ ॥ इत्यनः ।

रवण–ન.–૧૦૪૧–કાંસુ.

द्र० असुराह्वशब्द ।

* रौति रवणम् ।

रवण–પું–૧૨૫૪–ઊંટ.

द्र० उष्ट्रशब्दः ।

* रौतीत्येवंशीलो रवण ।

रवि–પું–૯૫–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दो ।

* रूयते स्तूयते रवि "स्वरेभ्य इः" (उणा–६०६) इति इ ।

(रविसारथि)–પું–૧૦૨–સૂર્યનો સારથી, અરુણ.

द्र० अनूरुशब्द ।

रशना–स्त्री–६६४–સ્ત્રીની કેડનો કંદોરો, મેખલા.

द्र० कटिसूत्रशब्द ।

* अश्नुते कटिं रसना, स्त्रीक्लीबलिङ्ग "अशो रश्चादी" (उणा–२७०) इत्यन ।

'रशना'–સ્ત્રી–૫૮૫–જીભ.

द्र० जिह्वाशब्द ।

रश्मि–પું–૯૯–કિરણ.

द्र० अंशुशब्द ।

* अश्नुते व्याप्नोति रश्मिः पुंलिङ्ग "अशो रश्चादिः" (उणा–६८८) इति मिः ।

रश्मि–સ્ત્રી–૧૨૫૨–દોરી, લગામ.

द्र० अवक्षेपणीशब्द ।

* अश्नुतेऽनया रश्मि स्त्रीलिङ्ग "अशो रश्चादिः" (उणा–६८८) इति मिः ।

रश्मिकलाप–પું–૬૫૧–ચોપન સેરનો હાર.

* रश्मीनां कलापोऽत्र रश्मिकलाप ।

रस–પું–૩૨૭–વિભાવ, અનુભાવ અને વ્યભિચારી ભાવોથી વ્યક્ત થતો રસ.

रस–પું–૪૦૪–મગ વગેરેનું ઓસામણ.

☐ यूः, युष ।

* रस्यते रसो मुद्गादीनाम् ।

रस–પું–૬૧૯–શરીરની સાત ધાતુપૈકી પહેલી ધાતુ.

रस–પું–૬૨૦–ખાધેલા અન્ન શરીરમાં વગેરેનું થતું પરિણામ.

द्र० अग्निसंभवशब्दः ।

* रसयति स्नेहयति रसः ।

रस–પું–૧૦૫૦–પારો.

द्र० चलशब्दः ।

* रस्यते रसायनार्थिभिरिति रसः ।

रस–પું–૧૧૯૫–વિષ, ઝેર.

☐ विष, क्ष्वेड, तीक्ष्ण, गरल ।

* रसयति रसः पुंक्लीबलिङ्गः ।

रस–પું–૧૩૮૯–ખારો, મીઠો વગેરે ૭ રસ.

* रस्यन्ते इति रसाः ।

रस–પું–૧૦૬૩ (शि. ९४)–હીરાબોળ.

द्र० गोपरसशब्दः ।

रसक–પું–૪૧૩–ઉકાળેલું રસ.

☐ निष्क्वाथ ।

* रसः विष्टमांसजस्तुल्यो रसकः ।

रसगर्भ–ન.–૧૦૫૩–હિંગળોક, રસાંજન.

द्र० तार्क्ष्यशैलशब्दः ।

* रसस्य गर्भोऽत्र रसगर्भम् ।

रसज–પું–(પ. વ.) ૧૩૫૬–મદિરાના કીડા.

* रसाज्जायन्ते रसजाः ।

रसजात–ન.–૧૦૫૩(शि. ९२)રસાંજન, હિંગળોક.

द्र० तार्क्ष्यशैलशब्दः ।

रसज्ञा–સ્ત્રી–૫૮૫–જીભ.

द्र० जिह्वाशब्दः ।

* रसान् मधुरादीन् जानाति रसज्ञा ।

रसज्येष्ठ–પું–૧૩૮૮–મધુર રસ.

☐ मधुर, गुल्य, स्वादु, मधूलक, (मधूल) ।

रसतेजस्–ન.–૬૨૧–લોહી.

द्र० असृक्शब्दः ।

* रसात् तेजः रसतेजः ।

रसना–સ્ત્રી ૫૮૫–જીભ.

द्र० जिह्वाशब्दः ।

* रस्यतेऽनया रसना, स्त्रीक्लीबलिङ्गः "रञ्जिरमि–" (उणा–२६९) इत्यनः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रसना–स्त्री–६६४–મેખલા.

द्र० कटिसूत्रशब्द ।

रसनारद–पुं–१३१७ (शि. १२७)–પક્ષી.

द्र० अगौकसूशब्द ।

रसनालिह्–पुं–१२८०–કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्द ।

* रसनया लेढि रसनालिट् ।

रसनेत्रिका–स्त्री–१०६०–મણશીલ ધાતુ.

द्र० करवीरशब्दः ।

* रसस्य नेत्री रसनेत्री, के रसनेत्रिका ।

रसभव–न.–६२१–લોહી.

द्र० असृक्शब्दः ।

* रसाद् भवं रसभवम् ।

(**रसमय**)–पुं–१०७५–સાત સમુદ્ર પૈકી બીજો સમુદ્ર.

रसमातृका–स्त्री–५८५–(शि. १२३)–જીભ.

द्र० जिह्वाशब्दः ।

रसवती–स्त्री–९९८–રસોડું.

☐ मृदशाला, पाकस्थान, महानस ।

* रसाः सन्त्यस्यां रसवती, रसः आस्वादोऽस्यामिति वा ।

रसशोधन–पुं–९४४–ટંકણખાર.

☐ पाचनक, टङ्कण, मालतीतीरज, लोहश्लेषण, [टङ्कन शि. ८४] ।

* रसं शोधयति रसशोधनः ।

रसा–स्त्री–९३७–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्द ।

* रस्यते रसा, रसा सन्त्यस्यां वा अभ्रादित्वादः ।

रसा–स्त्री–५८५ (शि. १२३)–જીભ.

द्र० जिह्वाशब्द ।

रसा–स्त्री–१३६३–(शि.–१२२)–પાતાલ,નાગલોક.

द्र० अधोभुवनशब्द ।

'**रसा**'–स्त्री–११५२–શક્ર.

द्र० गजप्रियाशब्द ।

रसाग्र–न.–१०५३–(शि. ९२) પિત્તલમાંથી બનતું. એક અંજન.

द्र० तार्क्ष्यशैलशब्दः ।

रसातल–न.–१३६३–પાતાલ, નાગલોક.

द्र० अधोभुवनशब्दः ।

* रसायास्तलमधो रसातलम्, रसा भूस्तलं पृष्ठमस्य वा,–एकदेशेन तलं रसा चापि ।

रसादान–न.–३९४–સુકાઈ જવું.

☐ शोषण ।

* रसानामादानं रसादानम् ।

रसापायिन्–पुं–१२८०–(शि. १८१)–કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

रसायन–न.–४०९–ઘડપણ.

द्र० अरिष्टशब्दः ।

* अम्लादीन् रसानयते रसायनम् ।

रसाल–पुं–११९४–શેરડી.

☐ इक्षु, असिपत्रक ।

* रसमलत्यालाति वा रसालः ।

रसाल–पुं–११३३–(शि. १०१)–આંબો.

☐ आम्र, चूत, सहकार, [माकन्द–शि.१०१] ।

रसाला–स्त्री–४०३–શીખંડ.

☐ मार्जिता, शिखरिणी, [मर्जिता–शि. २८] ।

* रसमलति रसाला ।

रसालेपिन्–पुं–५८१–(शि. १२२)–હોઠ.

द्र० अधरशब्दः ।

रसिका–स्त्री–५८५–(शि. १२३)–જીભ.

द्र० जिह्वाशब्दः ।

रसित–न.–१४०६–મેઘની ગર્જના.

द्र० गर्जिशब्दः ।

* रसनं रसितम् ।

रसोत्तम–न.–४०४–(शि. ५९)–તરત દોહેલું દૂધ.

द्र० ऊधस्यशब्दः ।

रसोद्भव–न.–१०६८–છીપ વગેરેથી ઉત્પન્ન થનાર મોતી.

☐ शुक्तिक, मौक्तिक, मुक्ता, मुक्ताफल ।

* रसाद् अम्भसः उद्भवति रसोद्भवम् ।

रसोन–पुं–११८६–લસણ.

द्र० अरिष्टशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* अम्लेन रसेनोनो रसोनः, पञ्चरसत्वात्, यद् व्याडिः ''ऊनोऽम्लेन रसेनेति रसोनस्तेन कीर्तितः ।

रसोन-पुं-११८७-લાલ લસણ, ડુંગરી, ગાજર.

☐ दीर्घपत्रक, गृञ्जन ।

रस्ना-स्त्री-५८५-(शे. १२३)-જીભ.

द्र० जिह्वाशब्दः ।

रहस्-न.-५३७-મૈથુન, કામક્રીડા.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* रहसि जायमानत्वाद् रहः ।

रहस्-न.-७४१-એકાંત.

द्र० उपह्वरशब्दः ।

* रहन्ति त्यजन्त्येतदिति रहः क्लीबलिङ्गः ''असू'' (उणा-९५२) इत्यस्, अव्ययमपि ।

रहस्य-न.-७४२-ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય વાત.

☐ गुह्य ।

* रहसि भवं रहस्यं दिगादित्वाद्यः ।

राका-स्त्री-१४९-પૂર્ણચન્દ્ર હોય તે પૂનમ.

* रात्यानन्दं इति राका ''भीणशलिवलि''-(उणा-२१) इत्यादिना कः ।

राका-स्त्री-५३६-રજસ્વલા કન્યા.

* गुरूणां लज्जां राति ददाति-राका ''भीण्-'' (उणा-२७) इति कः ।

राक्षस-पुं-९१-ચોથા પ્રકારના વ્યંતર દેવ.

राक्षस-पुं-१८७-રાક્ષસ.

द्र० असुरशब्दः ।

* रक्ष एव राक्षसः, प्रकृतेर्लिङ्गवचने बाधन्ते स्वार्थिकाः क्वचित् (लिङ्गा-१३५) इति पुंस्त्वम् ।

राक्षसी-पुं-१४३-(शे. १९)-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

(राक्षसेश)-पुं-७०६-રાવણ.

द्र० दशकन्धरशब्दः ।

राक्षा-स्त्री-६८५-લાખ.

द्र० क्षतघ्नाशब्दः ।

राग-पुं-७३-તીર્થંકરમાં ન હોય તે ૧૮ દોષ પૈકી ૧૭મો દોષ.

* रागः सुखाभिज्ञस्य सुखानुस्मृतिपूर्वः सुखे तत्साधने वाऽभिमते विषये गर्द्ध इति सप्तदशः ।

राग-पुं-२९६-રાગ શૃંગાર રસનો સ્થાયીભાવ.

☐ रति, अनुराग, अनुरति ।

* रञ्जनं रागः ।

रागरज्जु-पुं-२२८-(शे. ७९)-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

रागरस-न.-५५६-(शे. ११७)-ક્રીડા, રમત.

द्र० कूर्दनशब्दः ।

राङ्कव-न.-६७०-હરણના રૂંવાટામાંથી બનેલ વસ્ત્ર.

☐ मृगरोमज ।

* रङ्कुर्मृगविशेषस्तस्येदम् विकारो वा राङ्कवम् ।

राज्-पुं-६८९-રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

* राजते राट् ''यजसृज''-२।१।८७।। इति क्विपि षत्वम् ''धुटस्तृतीयः'' ।।२।१।७६।। इति डत्वम्, ''विरामे वा'' ।।१।३।५१।। इति टत्वम् ।

राज-पुं-१०५-(शे. ११)-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

राजक-न.-१४१७-રાજાઓનો સમૂહ.

☐ राजन्यक ।

* राज्ञां समूहः राजकम् ।

(राजकदम्ब)-पुं-११३८-કદંબનું વૃક્ષ.

द्र० कदम्बशब्दः ।

राजदन्त-पुं-५८४-ઉપર નીચેની હારમાં આગલા બે દાંત.

* दन्तानां राजानौ राजदन्तौ दन्तपङ्क्तेरुपर्यधश्च द्वौ द्वौ मध्यमौ ।

राजधानी-स्त्री-९७३-રાજાનું નિવાસ સ્થાન, શહેર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ स्कन्धावार ।

* राजा नृपो धीयतेऽस्यां राजधानी स्त्रीक्लीबलिङ्गः ।

राजन्-पुं-१०५-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* राजते राजा "उक्षितक्षि-" (उणा-९००) इत्यादिना अन् ।

राजन्-पुं-१९४-યક્ષ.

☐ यक्ष, पुण्यजन, गुह्यक, वटवासिन ।

* राजते राजा ।

राजन्-पुं-६८९-રાજા.

☐ पृथिवीशक्र, मध्यलोकेश, भूभृत्, महीक्षित्, पार्थिव, मूर्धाभिषिक्त, भूप, प्रजाप, नृप ।

* राजतेऽमात्यादिभि राजा "उक्षितक्षि"-(उणा-९००) इत्यन, रञ्जयति प्रजामिति वा ।

राजन्-पुं-८६३-ક્ષત્રિય.

☐ क्षत्रिय, राजन्, क्षत्र, बाहुसम्भव ।

* राजते राजा, "उक्षितक्षि"-(उणा-९००) इत्यन् ।

राजन्य-पुं-८६३-ક્ષત્રિય.

☐ क्षत्रिय, राजन्, क्षत्र, बाहुसम्भव ।

* "धाग्राजि-" (उणा-३७९) इत्यन्ये राजन्यः, राज्ञोऽपत्यमिति वा "जातौ राज्ञः" ६।१।९२॥ इति यः ।

राजन्यक-न.-१४१७-રાજાઓનો સમૂહ.

☐ राजक ।

* राजन्यानां समूहः राजन्यकम् ।

राजपट्ट-पुं-१०६६-વિરાટ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલો હીરો.

☐ विराटज, राजावर्त [वैराट शि. ९४] ।

* पट्टेन राजते राजपट्टः ।

राजपुत्रक-न.-१४१७-રાજપુત્રોનો સમૂહ.

* राजपुत्राणां समूहः राजपुत्रकम् ।

(राजप्रश्नीय,-पुं-२४५-બાર ઉપાંગ પૈકી બીજું ઉપાંગ.

राजबीजिन्-पुं-७१३-રાજવંશી.

☐ राजवंश्य ।

* राजबीजमस्त्यस्य-राजबीजी ।

राजमुद्ग-पुं-११७४-મઠ.

द्र० मकुष्ठकशब्दः ।

* मुद्गानां राजा प्रधानत्वाद् राजमुद्गः ।

राजयक्ष्मन्-पुं-४६३-ક્ષયરોગ.

☐ क्षय, शोष, यक्ष्मन् ।

* राजा चासौ यक्ष्मा च राजयक्ष्मा ।

राजराज-पुं-१०५-(शे. १२)-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

(राजराज)-पुं-१९०-કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

राजर्षि-पुं-७१२-કુમારપાલ રાજા.

द्र० कुमारपालशब्दः ।

राजवंश्य-पुं-७१३-રાજવંશી.

☐ राजबीजिन् ।

* राजवंशे साधुः राजवंश्यः ।

राजवर्त्मन्-न.-९८७-રાજમાર્ગ.

द्र० असंकुलशब्दः ।

* राजयोग्यं वर्त्म ।

राजवाह्य-पुं-१२२२-રાજાને બેસવા યોગ્ય હાથી.

☐ उपवाह्य, [औपवाह्य शि. ११०] ।

* राज्ञा वाह्यते आरोहणयोग्यत्वाद् राजवाह्यः ।

'राजवृक्ष'-पुं-११४०-ગરમાળો.

द्र० आरग्वधशब्दः ।

राजशय्या-स्त्री-७१६-રાજાની શય્યા.

☐ महाशय्या ।

* राज्ञः शय्या राजशय्या ।

राजशृङ्ग-पुं-१३४७-શીંગડાવાળો મચ્છ.

☐ मद्गुर ।

* शृङ्गेण राजते राजशृङ्गः ।

(राजश्रोथ)-पुं-१०३-માઠર વગેરે સૂર્યના-પારિપાર્શ્વિક દેવ.

राजसर्प-पुं-१३०४-બે મોં વાળો સર્પ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० भुजङ्गभोजिन्शब्दः ।

* सर्पाणां राजा राजसर्पः ।

राजसर्षप-पुं-४१८-રાઈ.

द्र० असुरीशब्दः ।

* सर्षपाणां राजा राजसर्षपः, राजदन्तादित्वात् पूर्वनिपातः ।

राजहंस-पुं-१३२६-કલહંસ.

* हंसानां राजानो राजहंसाः ।

'राजातन'-पुं-११४२-ચારોલીનું ઝાડ.

द्र० पियालशब्दः ।

राजादन-पुं-न.-११४२-ચારોલીનું ઝાડ (રાયણ).

द्र० पियालशब्दः ।

* राज्ञामदनं मृष्टत्वाद् राजादनः पुंक्लीबलिङ्गः ।

राजार्ह-न.-६४०-અગર.

द्र० अगरुशब्दः ।

* राज्ञोऽर्हं राजार्हम् ।

राजावर्त-पुं-१०६६-વિરાટ્ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલો હીરો.

☐ विराटज, राजपट्ट, [नैगट शि. ९४] ।

* आवर्तेन राजते राजावर्तः, राजदन्तादित्वाद् पूर्वनिपातः ।

राजि स्त्री-१४२३-શ્રેણિ, પંક્તિ, હાર.

द्र० आलिशब्दः ।

राजिका-स्त्री-४१८-રાઈ.

द्र० असुरीशब्दः ।

* राजते राजिका ।

राजिल-पुं-१३०५-ઝેર વિનાનો ઝાંખર ચીતરો મોટો સર્પ.

द्र० डुण्डुभशब्दः ।

* राजीर्देहे लाति राजिलः ।

'राजील'-पुं-१३०५-ઝેર વિનાનો મોટો સર્પ.

द्र० डुण्डुभशब्दः ।

राजीव-पुं-११६१-કમલ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

* राज्यः सन्त्यस्य राजीवः ।

राज्ञी-स्त्री-१०४८-એક જાતનું પિત્તલ.

☐ ब्राह्मी, कपिला, ब्रह्मरीति, महेश्वरी ।

* राजते राज्ञी ।

राटि-स्त्री-७९८-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* रटन्ति कलहायन्तेऽस्यां राटिः स्त्रीलिङ्गः, "कमिवमि"-(उणा-६१८) इति बहुवचनाद् णिदिः ।

राढा-स्त्री-१५१२-શોભા, કાન્તિ.

द्र० अभिख्याशब्दः ।

* राजत्यनया राढा,-भिदादित्वात् निपात्यते ।

रात्रि-स्त्री-१४१-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* राति सुखं रात्रिः "राशदि-" (उणा-६९६) इत्यादिना त्रिः, ङ्यां रात्री च ।

(रात्रि)-स्त्री-४१८-હળદર.

द्र० काञ्चनीशब्दः ।

रात्रिचर-पुं-१८७-રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

* रात्रौ चरति रात्रिचरः "चरेष्टः" ५।१।१३८॥ इति टः ।

रात्रिचर-पुं-३८२-(शे. ९५)ચોર.

द्र० ऐकागारिकशब्दः ।

रात्रिञ्चर-पुं-१८७-રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

* रात्रौ चरति रात्रिचरः "चरेष्टः" ॥५।१।१३८॥ इति टे "नवाऽखित् कृदन्ते रात्रेः" ॥३।२।११७॥ इति वा मोऽन्तः ।

रात्रिनाशन-पुं-९८-(शे. ८)-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

रात्रिबल-पुं-१८८-(शे. ३९)-રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

रात्रिराग-पुं-१४६-(शे. २१)-અંધકાર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अंधकारशब्दः ।

(रात्री)-स्त्री-१४१-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

राद्ध-ન.-૪૧૨-પાકી ગયેલું કે પાણીથી રાંધેલું અન્ન.

☐ पक्व, सिद्ध ।

* राध्यति स्म राद्धम् ।

राद्धान्त-पुं-२४२-આગમ, સિદ્ધાંત.

☐ सिद्धांत, कृतांत, आप्तोक्ति, समय, आगम ।

* राद्धात् अन्तो निश्चयोऽस्येति राद्धान्तः ।

राध-पु-१५३-વૈશાખ મહીનો.

☐ वैशाख, माधव, [उच्छर शे. २४] ।

राधा-स्त्री-११३-વિશાખા નક્ષત્ર.

☐ विशाखा, इन्द्राग्निदेवता ।

* राध्नोति कार्यं राधा ।

राधातनय-पु-७११-કર્ણ.

द्र० अङ्गराजशब्दः ।

* राधायाः तनयः राधातनयः ।

राधावेधिन्-पुं-७०९-અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* राधां वेध्यविशेषं वेधयति राधावेधी ।

(राधेय)-पुं-७११-કર્ણ.

द्र० अङ्गराजशब्दः ।

(राभसिक)-पुं-३५४-તીક્ષ્ણ ઉપાય વડે કાર્ય કરનાર.

☐ आयःशूलिक, तीक्ष्णकर्मकृत् ।

राम-पुं-२२४-બલદેવ, કૃષ્ણના મોટા ભાઈ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* रमते रामः, ज्वलादित्वाद्णः ।

राम-पुं-६९८-નવમા બલદેવ.

राम-पुं-७०३-રામચન્દ્ર, દશરથના પુત્ર.

द्र० कौशल्यानन्दनशब्दः ।

* रमते रामः, रामचन्द्रैकदेशो वा ।

राम-पुं-८४८-પરશુરામ.

द्र० जामदग्न्यशब्दः ।

* रमते रामः, परशुरामोऽपि ।

राम-पुं-१३९७-શ્યામવર્ણ.

द्र० असितशब्दः ।

* रमते मनोऽत्र रामः ।

रामचन्द्र-पुं-७०३ (शि. ६०)-દશરથના પુત્ર, રામ.

द्र० कौशल्यानंदनशब्दः ।

रामठ-न.-४२२-હીંગ.

द्र० जतुकशब्दः ।

* रमठे उदीच्यदेशे भवं रामठम् ।

रामभद्र-पुं-७०३-(शि. ६०)-રામ, રામચન્દ્ર.

द्र० कौशल्यानंदनशब्दः ।

रामा-स्त्री-३९-શ્રી સુવિધિનાથ ભ.ની માતા.

* धर्मकृत्येषु रमते रामा ।

रामा-स्त्री-५०५-ક્રીડા કરતી સ્ત્રી.

द्र० अङ्गनाशब्दः ।

राम्भ-पुं-८१५-વ્રતમાં ધારણ કરવા લાયક વાંસનો દંડ.

☐ वैणव ।

* रम्भा वेणुपर्यायः, विकारो राम्भः, "प्राण्यौषधि"-६।२।३१॥ इत्यण् ।

राल-पुं-६४७-રાળ.

द्र० अग्निवल्लभशब्दः ।

* राति प्रीतिं रालः, पुंक्लीबलिङ्गः "भिल्लाच्छ-भल्ल-" (उणा-४६४) इति ले साधुः ।

राव-पुं-१४००-(शि.१२६)-શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः ।

रावण-पुं-७०६-લંકાપતિ રાવણ.

द्र० दशकन्धरशब्दः ।

रावण-पुं-६९९-આઠમા પ્રતિવાસુદેવ.

रावणि-पुं-७०६-રાવણનો પુત્ર, ઇન્દ્રજિત્.

☐ शक्रजित्, मेघनाद, मन्दोदरीसुत ।
* रावणस्यापत्यं रावणिः ।

राशि–પું–૧૪૧૧–સમૂહ.
द्र० उत्करशब्दः ।
* अश्नुते राशिः पुंलिङ्गः, "अशो रश्चादिः" (उणा–६२२) इति णिदिः ।

राष्ट्र–પું–૭૧૪–દેશ, રાજ્યના સાત અંગમાંથી એક.

राष्ट्र–પું ન.–૯૪૭– માણસોની વસ્તીવાળો દેશ.
द्र० उपवर्तनशब्दः ।
* राजते राष्ट्रं, पुंनपुंसकः, "त्रट्" (उणा–४४६) इति त्रट् ।

'राष्ट्रिका'–સ્ત્રી–૧૧૫૭–બેઠીભોયરીંગણી.
द्र० कण्टकारिकाशब्दः ।

राष्ट्रिय–પું–૩૩૩–રાજાનો સાળો (નાટકની ભાષામાં).
* राष्ट्रे भवो राष्ट्रियः "राष्ट्रादियः–" ६।३।३॥ इति इयः ।

रासभ–પું–૧૨૬૫–ગધેડો.
द्र० खरशब्दः ।

राहु–પું–૧૨૧–રાહુગ્રહ.
द्र० तमस्शब्दः ।
* रहति गृहित्वा चन्द्रार्कौ स्वशरीरं वा राहुः "कृवापाजि"–(उणा–१) इत्यादिना उण् ।

राहु–પું–૨૨૦–વિષ્ણુનો શત્રુ.
द्र० अरिष्टशब्दः ।
* रहति गृहीत्वा सूर्याचन्द्रमसौ राहुः ।

राहुग्रास–પું–૧૨૫–ચન્દ્ર ગ્રહણ.
☐ ग्रह, उपराग, उपप्लव ।
* राहुणा ग्रसनं राहुग्रासः ।

(राहुमूर्धहर)–પું–૨૨૧-વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

राहुलसू–પું–૨૩૭–શાક્યસિંહ, બુદ્ધ.
द्र० अर्कबान्धवशब्दः ।
* राहुलं सूते राहुलसूः ।

(रिक्त)–ન.–૧૪૪૬–શૂન્ય, ખાલી.
द्र० रिक्तकशब्दः ।

रिक्तक–ન.–૧૪૪૬–શૂન્ય, ખાલી.
☐ शून्य, शुन्य, (रिक्त), तुच्छ, वशिक ।
* रिच्यते रिक्तम् ।

रिक्थ–ન.–૧૯૧–ધન.
द्र० अर्थशब्दः ।
* रिच्यते विभज्यते रिक्थम्, "नीनूरमि"–(उणा–२२७)–इति थक् ।

रिक्षा–સ્ત્રી–૧૨૦૮–લીખ.
☐ लिक्षा ।
* रेषति रिक्षा "ऋजिरिषि"–(उणा ५६७)–इति कित् सः ।

रिङ्खण–ન.–૧૫૨૨–સ્ખલના, ભૂલ.
☐ स्खलन ।
* "रिखुगतौ" रिङ्ख्यते रिङ्खणम् ।

रिद्ध–ન.–૧૧૮૩–મસળેલું, ફોતરાવાળુ અનાજ.
द्र० आवसितशब्दः ।
* राध्यति स्म रिद्धं, सिद्धमित्यर्थः "सुसम्पन्नम्" इत्येके पृषोदरादित्वादित्वम् ।

रिपु–પું–૭૨૮–શત્રુ.
द्र० अभिमातिशब्दः ।
* इयर्ति रिपुः "कस्यर्तिभ्या–" (उणा–७९८) इतीपुक् ।

रिरी–પું–૧૦૪૮–એક જાતનું પિતલ.
द्र० आरकूटशब्दः ।
* रीयते द्रवति रिरिः, रीरी "खुरक्षुर–" (उणा–३९६)–इति रे निपात्यते ।

रिष्टताति–પુ.–૪૮૯–કલ્યાણ કરનાર.
☐ क्षेमङ्कर, शिवताति, शिवङ्कर ।
* रिष्टे क्षेमे तातिःतायनमस्य रिष्टतातिः ।

रिष्टा–સ્ત્રી–૧૩૬૧–(શે. ૧૯૮)–છઠ્ઠી નારકી.
☐ [धूमप्रभा शे १९८] ।

रिष्टि–પું–સ્ત્રી–૭૮૨–તરવાર.
द्र० असिशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* रेपति हिनस्ति रिष्टिः "हमुषि"-(उणा-६५१) इति कित् तिः, पुंस्त्रिलिङ्गोऽयम् ।

रीढक-पुं-६०१-પાંસળી, પીઠનું હાડકું.

□ पृष्ठवंश ।

* रिहः सौत्रोऽविकत्थनादौ रिह्यतेस्म रीढः, के रीढकः ।

रीढा-स्त्री-१४७९-तिरस्कार અનાદર.

द्र० अनादरशब्दः ।

रीण-न.-१४९६-ઝરેલું, ટપકેલું.

□ स्यन्न, स्नुत, स्रुत ।

* रीङ्च् स्रवणे रीयते स्म रीणम्, सूयत्वादित्वात् क्तस्य नत्वम् ।

रीति-पुं-१०४८-એક જાતનું પિત્તલ.

द्र० आरकूटशब्दः ।

* रिणन्त्यनेनां रीतिः ।

रीति-पुं-१३७६-સ્વરૂપ, સ્વભાવ.

द्र० आत्मशब्दः ।

* रीयते यात्यनया रीतिः ।

रीतिपुष्प-न.१०५४-ફૂલમાંથી બનાવેલું અંજન.

□ पुष्पाञ्जन, पौष्पक, पुष्पकेतु ।

* रीतेर्धम्यमानायाः पुष्पाभं मलं रीतिपुष्पम् ।

'रीती'-स्त्री-१०४८-એક જાતનું પિત્તળ.

द्र० आरकूटशब्दः ।

रीरी-पुं-१०४८-એક જાતનું પિત્તલ.

द्र० आरकूटशब्दः ।

* रीयते द्रवति रीरी ।

रुक्प्रतिक्रिया-स्त्री-४७३-રોગ દૂર કરવાની ક્રિયા.

□ चिकित्सा, उपचर्या, उपचार ।

* रुजः प्रतिकारो रुक्प्रतिक्रिया ।

रुक्म-न.-१०४३-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

(रुक्मिदारण)-पुं-२२४-બલદેવ.

रुक्मिभिद्-पुं-२२४-બલદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* रुक्मिणं भिनत्ति रुक्मिभिद् ।

रुग्ण-न.-१४८३-રોગી, ભગ્ન, વાંકુ.

□ भुग्न ।

* रुजति स्म रुग्णम् ।

रुच्-स्त्री-१००-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* रोचनं रुक् ।

रुचक-न.-९४३-સંચળ.

□ सौवर्चल, अक्ष, दुर्गन्ध, शूलनाशन ।

* रोचतेऽन्नमनेन रुचकम्, "धुधून्दि-" (उणा-२९) इति किदकः ।

'रुचक'-पुं-११५०-બીજોરુ.

द्र० बीजपूरशब्दः ।

रुचि-न.-९९-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* रोचते रुचिः स्त्रीलिङ्गः नाम्युपान्त्यत्वादिः कित् ।

रुचि-स्त्री-३९३-ભૂખ, ક્ષુધા.

द्र० अशनायाशब्दः ।

* रोचनं, रोचतेऽस्मिन्निति रुचिः, स्त्रीलिङ्गः "नाम्युपान्त्य-" (उणा-६०९) इति किः ।

रुचि-स्त्री-४३१-(शे. १०४)-ઇચ્છા, અભિલાષા.

द्र० अभिलाषशब्दः ।

रुचिर-न.-१४४४-સુંદર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* रोचते रुचिरम् "शुषीषि-" (उणा ४१६) इति किदिरः, रुचिं रातीति वा ।

रुच्य-पुं-५१७-વહાલો, પતિ, વર.

द्र० कान्तशब्दः ।

* रोचते रुच्यः "रुच्याव्यथ्य"-५।१।६।। इति ये निपात्यते ।

रुच्य-न.-१४४४-સુંદર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* रोचते रुच्यं "रुच्याव्यथ्य"-५।१।६।। इति ये साधुः ।

रुज्-स्त्री-४६२-રોગ.

द्र० अपाटवशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* रुज्यतेऽनया रुक्, क्षुधादित्वात् क्विपि रुक् ।

रुजा–स्त्री–६०–१२५ યોજન સુધી રોગ ન થાય તે તીર્થંકરનો ૮ મો અતિશય.

रुजा–સ્ત્રી–૪૬૨–રોગ.

द्र० अपाटवशब्दः ।

* रुज्यतेऽनया रुजा भिदादित्वादङ् ।

रुजा–स्त्री–१२७७–ઘેટી.

☐ मेषी, कुररी, जालकिनी, अविला, मेणी ।

* रुजति रुजा ।

रुजाकर–પું–૩૧૨–માનસિક પીડા.

☐ व्याधि, आधि ।

रुण्ड–પું–૫૬૫–નાચતું ધડ.

☐ कबन्ध ।

* रुयते शब्द्यते रुण्डः "पिचण्डै–" (उणा–१७६) इति निपात्यते ।

रुत–ન.–૧૪૦૭–પશુઓનો શબ્દ.

☐ वाशित 'वासित' ।

* रवणं रुतम् तिरश्चां मृगपक्षिणां–ध्वनिः ।

रुदित–ન.–૧૪૦૨–રુદન, રડવું તે.

☐ क्रन्दित, क्रुष्ट ।

* रोदनं रुदितम् ।

रुद्ध–ન.–૧૪૭૬–ઢંકાયેલું.

द्र० अपवारितशब्दः ।

* रुध्यते रुद्धम् ।

रुद्र–પું–૧૯૫–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* रोदनाद् रुद्रः "ऋज्यजि"– (उणा–३८८) इति रुक्, "सोऽरोदीद् यदरोदीत् तद् रुद्रस्य रुद्रत्वम्" इति श्रुतेः, रोदयत्यरिस्त्रीर्वा "खुरक्षुर–" (उणा–३९६) इति निपात्यते ।

रुद्र–પું–૮૯–(શે. ૬)–ગણ દેવતા.

रुद्रतनय–પું–૬૯૫–ત્રીજા વાસુદેવ.

☐ स्वयंभू ।

* रुद्रपतेस्तनयो रुद्रतनयः ।

रुद्रतनय–પું–૭૮૨ (શે. ૧૪૫)–તરવાર.

द्र० असिशब्दः ।

रुद्राणी–સ્ત્રી–૨૦૩–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* रुद्रस्य भार्या रुद्राणी "वरुणेन्द्र"–॥२।४।६२॥ इत्यादिना ङीः आन् चान्तः ।

रुधिर–ન.–૫૭–લોહી ગાયના દૂધજેવું સફેદ હોય તે તીર્થંકર નો ૩૪ પૈકી ત્રીજો અતિશય.

रुधिर–ન.–૬૨૧–લોહી.

द्र० असृक्शब्दः ।

* रुणद्धि श्रोतांसि रुधिरं "इषी–" (उणा–४१६) इति किदिरः ।

रुमा–સ્ત્રી–૯૪૧–મીઠાની ખાણ.

☐ लवणखानि ।

* रुवन्त्यस्यां रुमा,–"विलिमिलि"–(उणा–३४०) इति किद् मः ।

रुमाभव–ન.–૯૪૨–મીઠું, સાબરમીઠું, વરાગડું.

☐ रौमक, वसुक, वस्तूक, [वसु शि. ८३] ।

* रुमायामाकरे भवं रुमाभवम् ।

रुरु–પું–૧૨૯૩–હરણાની એક જાત.

* रौति रुरुः महान् कृष्णसारः "रुपूभ्यां-कित्" (उणा–८०७) इति रुः ।

रुरु–પું–૧૨૮૦–(શે. ૧૮૧)–કૂતરો.

द्र० अस्थिभुज्शब्दः ।

रुशती–સ્ત્રી–૨૭૩–ખરાબ વચન, અમાંગલિક શબ્દ.

☐ [उशती शि. १८] ।

* रुशति हिनस्ति परं रुशती हिंसा, आश्रयलिङ्गश्चायं, तेन रुशन् शब्दः, रुशद् वच इत्यपि, उशती इत्यन्ये ।

रुष्–સ્ત્રી–૨૯૯–ક્રોધ, રૌદ્ર રસનો સ્થાયીભાવ.

द्र० क्रुत्शब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* रोषणं रुट्, स्त्रीलिङ्गः ।

रुषा-२९९-ક્રોધ, રૌદ્ર રસનો સ્થાયીભાવ.

द्र० क्रुत्शब्दः ।

* रोषणं रुषा, भिदाद्यङ् ।

रुह-પું-६-(प.)-આ શબ્દ લગાડવાથી જન્મ વાચક શબ્દ બને છે જેમકે આત્મરુહ.

रुहा-સ્ત્રી-११९३-ધરો.

द्र० अनन्ताशब्दः ।

* रोहति रुहा ।

रूक्ष-ન-२६९-કઠોર વચન.

☐ परुष, निष्ठुर, विकुष्ट ।

* रूक्षयति रूक्षम् ।

रूक्ष-પું-१११४ વૃક્ષ, ઝાડ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* रूक्षयति रुक्षः ।

रूप-ન.-१४६२-સમાન, તુલ્ય.

द्र० उपमाशब्दः ।

* रूपयति रूपम् ।

रूपग्रह-ન.-५७५ (શે. १२१)-આંખ.

द्र० अक्षिशब्दः ।

रूपतत्त्व-ન.-१३७६-સ્વરૂપ, સ્વભાવ.

द्र० आत्मशब्दः ।

* रूपस्य वस्तुनस्तद्भावो रूपतत्त्वम् ।

रूपाजीवा-સ્ત્રી-५३३-વેશ્યા.

द्र० गणिकाशब्दः ।

* रूपेणाऽऽजीवति रूपाजीवा ।

रूप्य-ન.-१०४३-રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

* रूप्यति रूप्यम् , "शिक्याऽऽस्याढ्य-" (उणा-३६४) इति ये निपात्यते ।

रूप्य-ન.-१०४६-ત્રાંબા વગેરેનો સિક્કો.

* आहतं रूपमस्य रूप्यं दीनारादि "रूपात्प्रशस्ताहतात्" ॥७।२।५४॥ इति यः ।

रूप्याध्यक्ष-પું-७२३-રૂપા નાણા ઉપરનો અધિકારી.

☐ नैष्किक, [टङ्कपति शि. ६२] ।

* रूपमाहतमस्य रूप्यं दीनारादि तस्याध्यक्षो रूप्याध्यक्षः ।

रूप्र-ન.-१०४३ (શે. १६२)-રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

'रूविक'-પું-११५०-એરંડો.

द्र० एरण्डशब्दः ।

'रूबूक'-પું-११५०-એરંડો.

द्र० एरण्डशब्दः ।

रूषित-ન.-१४८३-ધૂળથી ખરડાયેલું.

☐ गुण्डित ।

* रूष्यते रूषितम् , रूषिलौकिको व्याप्त्यर्थः, यथा-"अन्तर्गिरिरेणुरूषितः" ।

रे-અ.-१५३७-સંબોધન અર્થમાં હે ની જેમ વપરાતો શબ્દ.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* रिणाति रे य थारे ! चेटाः ।

रेचित-ન.-१२४८-મધ્યમ વેગ વાળી ગતિ.

☐ उत्तेजित ।

* रेचनं रेचितम् ।

रेणु-સ્ત્રી-९७०-ધૂળ.

द्र० धूलीशब्दः ।

* रीयते रेणुः स्त्रीलिङ्गः, "अजिस्था"-(उणा-७६८) इति णुः ।

रेणुकासुत-પું-८४८-પરશુરામ.

द्र० जामदग्न्यशब्दः ।

* रेणुकायाः सुतो रेणुकासुतः ।

रेतस्-ન.-६२९-શુક્ર, વીર્ય.

द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।

* रीयते स्रवति रेतः क्लीबलिङ्गः "स्रुरीभ्यां तस्" (उणा-९७८) ।

रेतोधस्-પું-५५६-(શે. ११७)-પિતા, બાપ.

द्र० जनकशब्दः ।

'रेय'-પું-१४४२-અધમ.

द्र० अणकशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रेपस-न.-१४४३-(शि. १२९)-અધમ, હલકું.
द्र० अणकशब्दः ।
रेफ-पुं-१४४२-અધમ, હલકું.
द्र० अणकशब्दः ।
* रीयते रेफः "रीशीभ्याम्" (उणा-३१४) इति कः ।
रेकस-पुं-१४४२-અધમ, હલકું.
द्र० अणकशब्दः ।
रेरिहाण-पुं-२००-(शे. ४७)-શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।
रेवती-स्त्री-११५-(४७)-રેવતી નક્ષત્ર.
☐ पौष्ण ।
* रेवते गच्छति "हृपृ-" इत्यादिना (उणा-२०७) बहुवचनादत प्रत्यये ङ्यां रेवती ।
रेवती-स्त्री-२०५-(शे. ५१)-પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।
रेवतीभव-पुं-१२०-શનિ.
द्र० असितशब्दः ।
* रेवत्यां भवति रेवतीभवः ।
(रेवतीमित्र)-पुं-३४-બીજા ઠકપૂર્વી.
रेवतीश-पुं-२२४-બલદેવ.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।
* रेवत्या ईशो रेवतीशः ।
रेवन्त-पुं-१०३-સૂર્ય નો પુત્ર.
☐ अर्करेतोजस्, प्लवग, हयवाहन ।
* रेवते गच्छति हयेनेति रेवन्तः "तॄजिभूवदि-" (उणा-२२१)—इत्यादिना अन्तः ।
रेवा-स्त्री-१०८३-નર્મદા નદી.
☐ इन्दुजा, पूर्वगङ्गा, नर्मदा, मेखलाद्रिजा ।
* रेवेन वेगेन गच्छति रेवा ।
रेषण-न.-१४०७-વરુનો અવાજ.
☐ रेषा ।
* 'रेषृङ् अव्यक्ते शब्दे' रेष्यते रेषणम् ।

रेषा-स्त्री-१४०७-વરુનો અવાજ.
☐ रेषण ।
* रेषृङ् अव्यक्ते शब्दे रेष्यते रेषणम् 'क्तेटः' ॥५।३।१०६॥ इत्यप्रत्यये रेषा ।
रै-पुं-स्त्री-१९१-ધન.
द्र० ऋक्थशब्दः ।
* राति एतं राः स्त्री-पुंसलिङ्गः "रातेर्डैः" (उणा-८६६) इति डैः ।
रै-पुं-स्त्री-१०४३-સોનું.
द्र० अर्जुनशब्दः ।
* रायते उदारैः राः पुंस्त्रीलिङ्गः, "रातेर्डैः" (उणा-३४६) इति डैः ।
(रैणुकेय)-पुं-८४८-પરશુરામ.
द्र० जामदग्न्यशब्दः ।
रैवतक-पुं-१०३१-ગિરનાર, ઉજ્જયંત પર્વત.
☐ उज्जयन्त ।
* वन्यते स्म वतः राया सुवर्णेन वतो रैवतः के रैवतकः, रैवताः सन्त्यत्रेति वा अरीहणादित्वाच्चातुरर्थिकोऽण् ।
रोक-न.-१३६४-છિદ્ર, બિલ.
द्र० कुहरशब्दः ।
* रोचते प्रकाशतेऽनेन रोकम् ।
रोग-पुं-४६२-રોગ, વ્યાધિ.
द्र० अपाटवशब्दः ।
* रुजति रोगः-"पदरुज"-॥५-३-१६॥ इति घञ् ।
रोगहारिन्-पुं-४७२-વૈદ્ય.
द्र० अगदङ्कारशब्दः ।
* रोगं हरतीत्येवंशीलो रोगहारी ।
(रोगित)-पुं-४५९-રોગી.
द्र० अपटुशब्दः ।
रोचक-पुं-न.-३९३-ભૂખ, ક્ષુધા.
द्र० अशनायाशब्दः ।
* रोचनम्, रोचतेऽस्मिन्निति वा रोचकः

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पुंक्लीबलिङ्गः- "नाम्नि पुंसि च" ।।५-३-१२१।।
इति णकः ।

रोचन-पुं-४४५-कांतिमान, तेजस्वी.

□ रोचिष्णु ।

रोचनी-स्त्री-१०६०-मणसील धातु.

द्र० करवीराशब्दः ।

* रोचते रोचनी ।

रोचिष्-न.-९९-किरण.

द्र० अंशुशब्दः ।

* रोचत इति रोचिः क्लीबलिङ्गः "रुच्यर्चि-" (उणा-९८९) इत्यादिना इस् ।

रोचिष्णु-पुं-४४५-कांतिमान.

□ रोचन ।

रोदन-न.-३०७-आंसु.

द्र० अश्रुशब्दः ।

* रुद्यते रोदनम् ।

रोदस्-न.-(द्वि. व.)-९३९-स्वर्ग अने पृथ्वी.

द्र० दिवस्पृथिवीशब्दः ।

* रुदन्त्यनयोः रोदस्यौ स्त्रीलिङ्गोऽयं द्विवचनान्तः "अस्" (उणा-९५२) इत्यस्, गौरादित्वाद् ङीः ।

रोदसि-अ.-९३९-स्वर्ग अने पृथ्वी.

द्र० दिवस्पृथिवीशब्दः ।

रोदसी-न.-९३९-स्वर्ग अने पृथ्वी.

द्र० दिवस्पृथिवीशब्दः ।

* इदन्ताद् रोदसिशब्दात् द्विवचने रोदसी ।

(रोदसी)-अ.-९३९-स्वर्ग अने पृथ्वी.

द्र० दिवस्पृथिवीशब्दः ।

रोधस्-न.-१०७७-कांठो, तीर.

द्र० कच्छशब्दः ।

* रुणद्धीति रोधः क्लीबलिङ्गः "अस्" (उणा-९५२) इत्यस् ।

रोधोवक्रा-स्त्री-१०७९-नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

* रोधोभिर्वक्रा कुटिला रोधोवक्रा ।

रोध्र-पुं-११५९-लोध्र, लोधर.

द्र० गालवशब्दः ।

* रुणद्धि व्रणं रोध्रः ।

रोप-पुं-७७८-बाण.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* रोप्यते लक्ष्ये निखन्यते रोपः ।

रोप-न.-१३६४-छिद्र बिल.

द्र० अन्तरशब्दः ।

* रुप्यति विमोहयति रोपम् ।

रोमगुच्छ-पुं-१७१७-चामर.

□ चामर, बालव्यजन, प्रकीर्णक, [चमर शे. १४१] ।

* रोम्णां गुच्छः रोमगुच्छः ।

रोमन्-न.-६१९-रुंवाटां.

रोमन्-न.-६३०-रुंवाटां.

द्र० तनूरुहशब्दः ।

* शिरसोऽन्यत्र रोहति रोम, क्लीबलिङ्गः "सात्मन्नात्मन्"-(उणा-९१६) इति मनि निपात्यते ।

रोमलता स्त्री-६०६-नाभिमांथी नीकळेली रुंवाटानी हार.

□ रोमावली ।

* रोम्णां लतेव रोमलता ।

रोमलताधार-न.-६०४-(शे. १२६)-पेट.

द्र० उदरशब्दः ।

रोमविकार-पुं-३०५-रोमांच.

द्र० उद्‌घुषणशब्दः ।

* रोमाणि विक्रियन्तेऽननेन रोमविकारः ।

रोमश-पुं-१२७६-घेटो.

द्र० अविशब्दः ।

* रोमाणि सन्त्यस्य रोमशः, लोमादित्वात् शः ।

रोमहर्षण-न.-३०५-रोमांच.

द्र० उद्‌घुषणशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* रोमाणि हृष्यन्त्यनेन रोमहर्षणम् ।

रोमाञ्च–पुं–३०५–रोमांच.

द्र० उद्धुषणशब्दः ।

* रोम्णामञ्चनं रोमाञ्चः ।

रोमावली–स्त्री–६०६–नाभिमांथी नीकळेली रुंवाटानी हार.

☐ रोमलता ।

* रोम्णामावली रोमावली नाभिनिर्गता रोमराजिः ।

रोमोद्गम–पुं–३०६–रोमांच.

द्र० उद्धुषणशब्दः ।

* रोमाण्युद्गच्छन्त्यनेन रोमोद्गमः ।

रोलम्ब–पुं–१२१२–भमरो.

द्र० अलिशब्दः ।

* रुदन् लम्बते रोलम्बः पृषोदरादित्वात् ।

रोष–पुं–२९९–क्रोध, रौद्र रसनो स्थायी भाव.

द्र० क्रुत्शब्दः ।

* रोषणं रोषः ।

रोषण–पुं–३५१–क्रोधी.

द्र० अमर्षणशब्दः ।

* रुष्यतीत्येवंशीलो रोषणः ।

रोह–पुं–१११८–अंकुरो, फणगो.

द्र० अङ्कुरशब्दः ।

* रोहति रोहः ।

रोहणद्रुम–पुं–६४१–चन्दन, सुखड.

द्र० गन्धसारशब्दः ।

* रोहणाचलस्य द्रुमो रोहणद्रुमः ।

रोहिणी–स्त्री–१०९–रोहिणी नक्षत्र.

☐ ब्राह्मी ।

* रोहन्ति कार्याण्यस्यां रोहिणी "द्रुहृरुहि"–(उणा–१९४) इत्यादिना बहुवचनादिणे "रेवतरोहिणाद्भे"– २-४-२६- इति ङीः ।

रोहिणी–स्त्री–२३९–सोळ विद्या देवीओमां प्रथम देवी.

* रोहत्यवश्यं रोहिणी ।

रोहिणी–स्त्री–४६७–गंडमाळनो रोग.

☐ गलाङ्कुर ।

* रोहत्यवश्यं रोहिणी ।

रोहिणी–स्त्री–१२६५–गाय.

द्र० अघ्न्याशब्दः ।

* रोहत्यवश्यं रोहिणी ।

रोहिणीपति–पुं–१०४–चन्द्रमा.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* रोहिण्याः पतिः रोहिणीपतिः ।

(**रोहिणीश**)–पुं–१०४–चन्द्रमा.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

रोहिणीसुत–पुं–११७–बुधग्रह.

द्र० ज्ञशब्दः ।

* रोहिण्याः सुतो रोहिणीसुतः ।

रोहित–न.–१७९–इन्द्रनुं सरल धनुष्य.

☐ (ऋजुरोहित) ।

* रोहः संजातोऽस्य रोहितम्, रोहितवर्णत्वाद् वा ।

रोहित–पुं–१२९४–हरणु विशेष.

द्र० एणशब्दः ।

* रोहितो रोहितवर्णः ।

रोहित–पुं–१३४६–मोटो मच्छ.

☐ मत्स्यराज ।

* रोहति रोहितः, रक्तत्वाद् वा ।

रोहित–पुं–१३९५–रातो वर्ण.

☐ रक्त, माञ्जिष्ठ, लोहित, शोण ।

* रोहति रोहितः "हृस्यारुहि"–(उणा–२८०) इति तः ।

रोहिताश्व–पुं–१०९९–अग्नि.

द्र० अग्निशब्दः ।

* रोहिताख्यो मृगोऽश्वो वाहनमस्य रोहिताश्वः ।

'**रोहिष**'–पुं–१२९४–एक प्रकारनुं हरण.

रोच्य–पुं–८१५–बीलुनो दंड.

☐ बैल्व, सारस्वत ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* रुच्यस्य विकारोऽवयवो वा रौच्यः ।

रौद्र-पुं-१५६-हेमन्त ऋतु, मागशर अने पोष मास

☐ हेमन्त, प्रसल [हिमागम शे. २५] ।

* रुद्रस्यायं पूजाहेतुत्वाद् रौद्रः ।

रौद्र-पुं-२९४-नव रस मांनो एक रौद्र-भयानक रस.

* रुद्रस्यायं रौद्रः ।

रौद्री-स्त्री-११०-आर्द्रा नक्षत्र.

☐ आर्द्रा, कालिनी ।

* रुद्रो देवताऽस्या रौद्री ।

रौद्री-स्त्री-२०५-(शे. ६०)-पार्वती.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

रौमक-न.-९४२-साभरमीठुं वरागडुमीठुं.

द्र० रुमाभवशब्दः ।

* रुमायामाकरे भवं प्राग्जातियेऽणि स्वार्थे के च रौमकम् ।

रौहिणेय-पुं-२२४-बलदेव.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* रोहिण्या अपत्यं रौहिणेयः शुभ्रादित्वादेयण् ।

(रौहिणेय)-पुं-११७-बुध ग्रह

द्र० ज्ञशब्दः ।

रौहिष-पुं-न.-११९१-रोहिडो-एक जातनुं सुगंधी घड.

☐ सौगन्धिक, देवजग्ध, पौर, कत्तृण ।

* रोहति यत्र तत्र रौहिषं, पुंक्लीबलिङ्गः "रुहेवृद्धिश्च"- (उणा-५४८) इतीषः ।

रौहिष-पुं-१२९४-हरण विशेष.

* रोहति रोहिषः, रोहति श्वेतराजीयुक्तः "रुहेवृद्धिश्च" (उणा-५४८) इतीषः ।

ल

लक्ष-पुं न.-३७८-छल, कपट.

द्र० उपधिशब्दः ।

* स इव लक्ष्यतेऽनेन लक्षं पुंक्लीबलिङ्गः ।

लक्ष-न.-७७७-निशान, बाणनुं लक्ष्य.

☐ वेध्य, लक्ष्य, शरव्यक, [निमित्त शे. १४३]

* लक्ष्यते लक्षं "युवर्ण-" ५-३-२८॥ इत्यल् ।

लक्ष-न.-८७३-लाख.

* दशाऽयुतानि लक्षं स्त्रीक्लीबलिङ्गः नियुतमपि ।

लक्षण-न.-१०६-लांछन, चिह्न.

द्र० अङ्कशब्दः ।

* लक्ष्यते अनेनेति लक्षणं ।

'लक्षणा'-स्त्री-१३२९-सारसी.

द्र० लक्ष्मणाशब्दः ।

लक्षहन्-पुं-७७८-(शे. १४३)-बाण.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

लक्ष्मण-पुं-३५७-लक्ष्मी वाळो.

☐ लक्ष्मीवान्, श्लील, (श्रील), [श्रीवत् शि. २३] ।

* लक्ष्मीरस्त्यस्य लक्ष्मणः, "लक्ष्म्या अनः" ॥७-२-३२॥ इत्यनः ।

लक्ष्मण-पुं-७०४-लक्ष्मण (रामना भाई).

☐ सौमित्रि ।

* लक्ष्मीरस्त्यस्य लक्ष्मणः ।

लक्ष्मण-पुं-१३२८-सारस पक्षी.

द्र० कुरङ्करशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* लक्ष्मीरस्त्यस्य लक्ष्मणः ।

लक्ष्मणा–સ્ત્રી–૩૯–શ્રી ચન્દ્ર પ્રભ સ્વામી ભ.ની માતા.

* लक्ष्मीः शोभनाऽस्त्यस्याः लक्ष्मणा ।

लक्ष्मणा–સ્ત્રી–૧૩૨૯–સારસી.

☐ सारसी 'लक्षणा' [लक्ष्मणी शि. ११८]।'

* लक्ष्मीरस्त्यस्या लक्ष्मणा "लक्ष्मणी" इत्यन्ये ।

लक्ष्मणी–સ્ત્રી–૧૩૨૯–(શિ. ૧૧૮) સારસી.

द्र० लक्ष्मणाशब्दः ।

लक्ष्मन्–ન.–૧૦૬–લાંછન, ચિહ્ન.

द्र० अङ्कशब्दः ।

* लक्ष्यतेऽनेति लक्ष्म "मन्" (उणा–९११) इति मन् ।

लक्ष्मी–સ્ત્રી–૨૨૬–લક્ષ્મી, વિષ્ણુ ની પત્ની.

द्र० इन्दिराशब्दः ।

* लक्ष्यते लक्ष्मीः "लक्षेर्मोन्तश्च" (उणा–७१५) इति ईः ।

लक्ष्मी–સ્ત્રી–૩૫૭–સંપત્તિ, સમૃદ્ધિ.

☐ विभूति, संपत्ति, श्री, ऋद्धि, संपत् ।

* लक्ष्यते लक्ष्मीः ।

लक्ष्मी–સ્ત્રી–૧૫૧૨–શોભા, કાન્તિ.

द्र० अभिख्याशब्दः ।

* लक्ष्यतेऽनया लक्ष्मीः स्त्रीलिङ्गः ।

(**लक्ष्मीनाथ**)–પું–૨૧૪–વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

लक्ष्मीपुत्र–પું–૧૨૩૩–(શે. ૧૭૯)–ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्दः ।

लक्ष्मीपुष्प–પું–૧૦૬૪– પદ્મરાગ મણિ, માણેક.

द्र० अरुणोपलशब्दः ।

* लक्ष्म्याः पुष्पमिव लक्ष्मीपुष्पम् ।

लक्ष्मीवत्–પું–૩૫૭–સંપત્તિવાળો.

द्र० लक्ष्मणशब्दः ।

* लक्ष्मीरस्त्यस्य लक्ष्मीवान् ।

लक्ष्य–ન.–૭૭૭–નિશાન.

द्र० लक्षशब्दः ।

* लक्ष्यते लक्ष्यम्, "य एच्चातः" ॥५-१-२८॥ इति ये लक्ष्यम् ।

लगुड–પું–૭૮૫–લાકડી.

☐ दण्ड, यष्टि ।

* लगति प्रहारोऽनेन लगुडः "लगेरुडः"–(उणा–१७७) ।

लग्न–પું–૧૧૬–રાશિઓનો ઉદય.

* लगति क्षितिजे लग्नम्; पुंक्लीबलिङ्गः "क्षुब्धविरिब्ध"–"४-४-७०" इत्यादिना शील्यादिक्तान्तो निपात्यते ।

लग्नक–પું–૮૮૨–પ્રતિનિધિ, જામીન.

☐ प्रतिभू ।

* लगति सम्बध्यते लग्नः, "क्षुब्धविरिब्ध"–४-४-७०॥ इति साधुः, के लग्नकः ।

लघिमन्–પું–૨૦૨–અત્યન્ત હલકા થવાની શક્તિ, આઠ સિદ્ધિ પૈકી પ્રથમ સિદ્ધિ.

* लघोर्भावो लघिमा, महानपि लघुर्भूत्वा इषीकतूल इव आकाशे विहरति ।

लघु–પું–૧૪૨૭–નાનું, ઠુંઠું.

☐ ह्रस्व ।

* लङ्घ्यते लघुः–" रङ्घिलङ्घि"–(उणा–७४०) इत्युर्नलुक् च ।

लघु–પું–૧૪૭૦–જલ્દી.

द्र० अविलम्बितशब्दः ।

* लङ्घते लघुः ।

लघु–પું–૬૪૦–(શે. ૧૩૦)–અગરુ, અગર.

द्र० अगरुशब्दः ।

'**लघुलय**'–ન.–૧૧૫૮–કાળાવાળાનું મૂળ.

द्र० उशीरशब्दः ।

लघुहस्त–પું–૭૭૨–નિશાનબાજ.

☐ शीघ्रवेधिन् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* लघुर्लाघवयुक्तो हस्तोऽस्य लघुहस्तः ।

(लङ्कापति)-पुं-७०६-રાવણ.

द्र० दशकन्धरशब्दः ।

लङ्केश-पुं--६९९-આઠમા પ્રતિવાસુદેવ.

* लङ्काया ईशो-लङ्केशः रावणः ।

लङ्केश-पुं-७०६-રાવણ

द्र० दशकन्धरशब्दः ।

* लङ्काया ईशो लङ्केशः रावणः ।

लङ्गल-न.-६१०-(शे. १२८)-પુરૂષ ચિહ્ન, લિંગ.

द्र० कामलताशब्दः ।

लङ्घन-न.-४७३-લાંઘણ.

☐ अपतर्पण ।

* लङ्घ्यतेऽतिक्रम्यते रोगोऽनेन लङ्घनं, लघु शोषणे इत्यस्य वा ।

लङ्घन-न.-१२४८-પક્ષી અને મૃગ ના જેવી કૂદતી ચાલ.

☐ प्लुत, पक्षिमृगगत्यनुहारक ।

* लङ्घ्यते लङ्घनम् ।

लज्जा-स्त्री-३११-લાજ, શરમ.

द्र० त्रपाशब्दः ।

* लज्जनं लज्जा ।

(लज्जालु)-पुं-३९०-શરમાળ.

☐ लज्जाशील, अपत्रपिष्णु ।

लज्जाशील-पुं-३९०-શરમાળ.

☐ अपत्रविष्णु, (लज्जालु) ।

* लज्जाशीलमस्य लज्जाशीलः ।

लज्जित-पुं-१४८४-લજ્જા પામેલ, શરમાયેલ.

☐ ह्रीत, ह्रीण ।

* लज्जा संजाताऽस्य लज्जितः ।

लञ्चा-स्त्री-७३७-દાન, ભેટ, લાંચ.

द्र० आमिषशब्दः ।

* लायते प्रच्छन्नं गृह्यते लञ्चा पुंस्त्रीलिङ्गः "कूर्चचूर्चा-" (उणा-११३) इति निपात्यते ।

लञ्जिका-स्त्री-५३३-વેશ્યા.

द्र० अङ्गनाशब्दः ।

* लञ्जति भर्त्सयते लञ्जिका ।

लट्वा-स्त्री-११५९-કસુંબો, કસુંભ.

द्र० कमलोत्तरशब्दः ।

* लटति लट्वा-"लटिखटि-" (उणा-५०५) इति वः ।

लडह-न.-१४४५ (शि. १२९)-સુંદર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

लड्डुक-पुं-४०० (शे ९८).-લોટ, ખાંડ અને ઘીથી બનાવેલો લાડુ.

☐ [मोदक शे. ९८] ।

लता-स्त्री-१११७-વલ્લી, વેલો.

☐ प्रतति, व्रतति वल्ली, (वल्लि) ।

* लाति लता "पृषिरञ्जि"-(उणा-२०८) इति कित्तः ।

लता-स्त्री-१११९-ડાળી.

☐ शिखा, शाखा ।

* लाति लता ।

'लता'-स्त्री-११४९-કાંગ, સુગંધી ધઉલો.

द्र० प्रियङ्गुशब्दः ।

लतापर्ण-पुं-२१९-(शे. ६५)-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

लपन-न.-५७२-મુખ.

द्र० आननशब्दः ।

* लप्यतेऽनेनेति लपनम् ।

लपित-न.-२४१-(शे. ८२)-વાણી, વચન.

द्र० भाषितशब्दः ।

लब्ध-न.-१४९०-મેળવેલું.

द्र० आसादितशब्दः ।

* लभ्यते स्म लब्धम् ।

लब्धवर्ण-पुं-३४१-વિદ્વાન, પંડિત.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* लम्बं वर्णनं प्रमितिर्येन स लम्बवर्णः ।

लभ्य–न.–७४३–न्याययुक्त, व्याजबी.

द्र० अभिनीतशब्दः ।

* लभ्यते लभ्यम् "शकितकि–" ५–१–२९॥ इति यः ।

लम्पट–पुं–४२९ (शे. १०४)–अतिलोभी.

द्र० अभिलाषुकशब्दः ।

लम्बिका–स्त्री–५८५–पडजीभी.

☐ सुधास्रवा, घण्टिका, गलशुण्डिका ।

* लम्बते लम्बिका ।

लम्बिका–स्त्री–२९४–(शे. ८८)–वाजिंत्र विशेष.

लम्बोदर–पुं–२०७–गणेश, विनायक.

द्र० आखुगशब्दः ।

* लम्बमुदरमस्य लम्बोदरः ।

लम्भन–न.–१५२०–प्राप्ति, लाभ.

☐ प्रतिलम्भ ।

* लभ्यते लम्भनम् ।

लय–पुं–२९२–गीत–नृत्य–वाद्य–काल अने क्रिया वगेरेनुं साम्यपणुं.

* मानमेययोरन्यूनाधिक्ये श्लिष्टता लयः ।

लयानुग–पुं–१४१०–एक लयवाळु गान.

☐ एकताल ।

* लयोऽनुगाऽस्य लयानुगः समन्वितलय इत्यर्थः ।

ललन–न.–५५६–क्रीडा, रमत.

द्र० कूर्दनशब्दः ।

* लल्यते ललनम् ।

ललना–स्त्री–५०५–क्रीडावाळी स्त्री.

द्र० अङ्गनाशब्दः ।

* ललति लल्यते वा ललना ।

ललना–स्त्री–५८५–(शे. १२३)–जीभ.

द्र० जिह्वाशब्दः ।

ललन्तिका–स्त्री–६५७–नाभि सुधी लटकती कंठी.

* लम्बमाना कण्ठभूषा लडत्यलङ्करोति ललन्ती, के ललन्तिका ।

ललाट–न.–५७३–कपाल.

☐ भाल, गोधि, अलीक, अलिक ।

* ललतेऽस्मालङ्का रोल्लाटग् "अनिश–" (उणा–१४५) इत्याटः ।

ललाटिका–स्त्री–६५५–ललाटनुं आभूषण, दामणी.

☐ पत्रपाश्या ।

* ललाटे भवा ललाटिका ललाटमण्डनं "कर्ण–ललाटात् कल्"–६–३–१४१ ॥

ललामक–न.–६५२–कपाळे लटकती पुष्पमाला दामणी.

* लाति शोभां ललाम मुण्डमालाख्यं "सात्मन्नात्मन्"–(उणा–९१६) इति मनि निपात्यते, लडत्यग्रे ललाममित्यदन्तं वा– "स्कमभीष्म"–(उणा–३४६) इति मे निपात्यते, द्वाभ्यामपि के ललामकम् ।

ललित–न.–५०८–स्त्रीओना स्वाभाविक १० अलंकार पैकी आठमो अलंकार.

* ललयते ललितम् मसृणाङ्गन्यासः ।

लव–पुं–१३६–बे काष्टा प्रमाण अथवा छत्रीस–निमेष प्रमाण समय.

* लुनाति परिच्छिनत्ति कालमिति लवः ।

लव–पुं–७०४–रामनो पुत्र.

* लुनाति शत्रून् लवः ।

लव–पुं–१४२७–लेश, अल्प, अंश.

☐ त्रुटि, 'त्रुटी', मात्रा, लेश, कण ।

* लूयते लवः ।

लव–पुं–१५२१–छेदवुं, कापवुं.

☐ अभिलाव, लवन ।

* लवनं लवः ।

लवङ्ग–न.–६४६–लवींग.

☐ देवकुसुम, श्रीसंज्ञ, (श्रीपर्याय) ।

* लूयते लवङ्गं "पतितमि"– (उणा–९८) इत्यङ्गः ।

लवण-न.-९४१-સમુદ્રનું મીઠું.
☐ सामुद्र, अक्षीव, वशिर ।
* लुनाति स्वस्थानं लवणम् ।

लवण-पुं-१३८८-ખારોરસ.
☐ सर, सर्वरस ।
* स्वदते लवणः "चिक्कण"-(उणा-१९०) इत्यणे निपात्यते, लुनाति जाड्यमिति वा नन्द्यादित्वादनो णत्वं च ।

लवणखानि-पुं-९४१-મીઠાની ખાણ.
☐ रुमा ।
* लवणस्य खानिराकरो लवणखानिः ।

लवणवारि-पुं-१०७५-લવણ સમુદ્ર.
☐ (लवणोद) ।
* लवणं वारि यस्य स लवणवारिः ।

(लवणोद)-पुं-१०७५-લવણ સમુદ્ર.
☐ लवणवारि ।

लवन-न.-१५२१-છેદવું, કાપવું.
☐ लव, अभिलाव ।
* लूयते लवनम् ।

लवित्र-न.-८९२-દાતરડું.
☐ दात्र ।
* लुनन्त्यनेन लवित्रम्, "लूसूस्"-५।२।८७॥ इति इत्रः ।

लशुन-पुं-११८६-લસણ.
द्र० अरिष्टशब्दः ।
* लष्यतेऽभिलष्यते लशुनः "लषे श च" (उणा-२८९) इत्युनः ।

'लशून'-न.-११८७-લસણ.
द्र० अरिष्टशब्दः ।

लस्तक-पुं-७७५-ધનુષ્યનો મધ્યભાગ, પકડ઼ણ સ્થાન.
* लसति श्लिष्यति करोऽत्र लस्तकः "कीचकपेचक"-(उणा-३३) इत्यके निपात्यते ।

लहरी-स्त्री-१०७६-પાણીના મોટા તરંગો.
☐ उल्लोल, कल्लोल ।
* जले हरति लहरिः, पृषोदरादित्वात् । ङ्यां लहरी ।

लाक्षा-स्त्री-६८५-લાખ.
द्र० कृमिजाशब्दः ।
* लसति श्लिष्यति लाक्षा "लाक्षाद्राक्षा"-(उणा-५९७) इत्यक्षे निपात्यते ।

लाङ्गल-न.-८९०-હળ.
☐ सीर, गोदारण, हल ।
* लङ्गति गच्छति लाङ्गलम् 'नहिलङ्ग्यर्दी'घश्च" (उणा-४६६) इत्यलः ।

लाङ्गली-स्त्री-११५१-નાળિયેરી.
द्र० नालिकेरशब्दः ।
* नालिकान् नाल्युक्तान् पुष्पादीनीरयति वा हलाकारपत्रशाखत्वाल्लाङ्गली ।

'लाङ्गुल'-न.-१२४४-પૂંછડું.
द्र० पुच्छशब्दः ।

लाङ्गुलिक-पुं-११९९-એક પ્રકારનું સ્થાવર વિષ.
द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।
* लाङ्गुली प्रयोजनमस्य लाङ्गुलिकः, **यदाह**-लाङ्गुलिकं तृपविषं लाङ्गुलीमूलमेव तत् ।

लाङ्गूल-पुं-न.-१२४४-પૂંછડું.
द्र० पुच्छशब्दः ।
* लगति चलति लाङ्गूलं पुंक्लीबलिङ्गः "दूकूल-कुकूल"-(उणा-४९१) इत्यले निपात्यते ।

लाङ्गूल-न.-६१०-(शे.१२८)-પુરુષ ચિહ્ન, લિંગ.
द्र० कामलताशब्दः ।

लाज-पुं-स्त्री-४०१-ચોખાની ધાણી, ભમરા.
द्र० अक्षतशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* लाज्यन्ते भृज्यन्ते लाजाः, पुंस्त्रीलिङ्गः, बहुवचनान्तश्च ।

लाञ्छन-न.-१०६-चिन्ह, निशानी.

द्र० अङ्कशब्दः ।

* लाञ्छ्यते अनेनेति लाञ्छनम् ।

लाञ्छनी-स्त्री-५२९-(शे.११२)-असती, कुलटा स्त्री.

द्र० अविनीताशब्दः ।

लान्तकज-पुं-९३-छठ्ठा देवलोक ना वैमानिक देव.

* लान्तक कल्पे जाताः लान्तकजाः ।

'लाबु'-स्त्री-११५५-तुंबडी.

द्र० अलाबूशब्दः ।

'लाबू'-स्त्री-११५५-तुंबडी.

द्र० अलाबूशब्दः ।

लाभ-पुं-८६९-नफो, फायदो.

☐ फल ।

* लभ्यते इति लाभः ।

लाभान्तराय-पुं-७२-तीर्थंकरमां न होय ते १८ दोष पैकी बीजो दोष.

'लामज्जक'-न.-११५८-काळावाळानुं मूळ.

द्र० उशीरशब्दः ।

लालस-पुं-४२९-(शे.१०४)-अतिलोभी.

द्र० अभिलाषुकशब्दः ।

लालसा-पुं-स्त्री-५४१-दोहद.

☐ दोहद, दौहद, श्रद्धा ।

* भृशं लसनं लालसा पुंस्त्रीलिङ्गः, **अमरस्तु** "दोहदमिच्छायाम् इच्छातिरेकं तु लालसाम्" आह ।

लाला-स्त्री-६३३-लाळ.

द्र० आस्यासवशब्दः ।

* लाति लालां "भिल्लाच्छमल्ल"-(उणा-४६४) इति ले निपात्यते, लाल्यते वा ।

लालाविष-पुं-१३१३-लाळ मां झेरवाळा करोळिया वगेरे.

लालास्राव-पुं-१२११-करोळियो.

द्र० अष्टपादशब्दः ।

* लालां स्रवति लालास्रवः ।

लालिक-पुं-१२८३-पाडो.

द्र० कासरशब्दः ।

* लालाः सन्त्यस्य लालिकः, व्रीहयादित्वादिकः ।

लालिनी-स्त्री-६६४-(शे. १३५)-स्त्रीनी केडनो कंदोरो, मेखला.

द्र० कटिसूत्रशब्दः ।

लावण-न.-४११-मीठाथी संस्कारित द्रव्य.

* लवणे संस्कृतं लावणम् "संस्कृते भक्ष्ये" ६।२।१४०॥ इत्यण् ।

(लावण)-पुं-१०७५-लवण समुद्र.

लास्य-न.-२८०-नृत्य, नाच.

द्र० ताण्डवशब्दः ।

* लस्यते लास्यम् ।

लिक्षा-स्त्री-१२०८-लीख.

☐ रिक्षा ।

लिखिता-स्त्री-४८४-(शे.३६)-लिपि, लखाण, अक्षरन्यास.

द्र० अक्षरन्यासशब्दः ।

लिङ्ग-न.-६१०-पुरुष चिन्ह, लिंग.

द्र० कामलताशब्दः ।

* लिङ्ग्यतेऽनेन लिङ्गम् ।

लिङ्गवृत्ति-पुं-८५६-आजीविका माटे वेष राखतो पाखंडी.

☐ धर्मध्वजिन् ।

* लिङ्गाद् जरादेर्वृत्तिर्जीविकाऽस्य लिङ्गवृत्तिः ।

लिपि-स्त्री-४८४ लखाण, अक्षरन्यास.

द्र० अक्षरन्यासशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* लिप्यतेऽनया पत्रं लिपिः "नाम्युपान्त्या"–(उणा–६०९) इति किः, जपादित्वाद् वत्वे लिविः ।

लिपिकर–पुं–४८४–લેખક, લખનાર.

द्र० अक्षरचञ्चुशब्दः ।

* लिपिं करोति लिपिकरः "संख्याहर्दीवा–" ५।१।१०२॥ इतिटः ।

लिप्त–न.–१४८३–લેપાયેલું, લીંપેલું.

☐ दिग्ध ।

* लिप्यते लिप्तम् ।

लिप्तक–पुं–७७९–ઝેરવાળું બાણ.

☐ दिग्ध, विषाक्त ।

* लिप्यते स्म लिप्तकः ।

लिप्सा–स्त्री–४३०–ઈચ્છા, અભિલાષા.

द्र० अभिलाषशब्दः ।

* लब्धुमिच्छा लिप्सा ।

लिप्सु–पुं–४२९–લોભી, અતિલોભી.

द्र० अभिलाषुकशब्दः ।

* लब्धुमिच्छुर्लिप्सुः ।

लिवि–स्त्री–४८४–लिपि.

द्र० अक्षरन्यासशब्दः ।

(लिविकर)–पुं–४८४–લેખક, લહીઓ.

द्र० अक्षरचञ्चुशब्दः ।

लिह्–न.–७–(५) આ શબ્દ ભોજ્યવાચક થી જોડતાં ભોજક વાચક શબ્દ બને છે. ઉદા. अमृतलिह् ।

लीला–स्त्री–५०७–શૃંગાર. ચેષ્ટા.

* लीला शृङ्गारचेष्टाविशेषः ।

लीला–स्त्री–५०७–સ્ત્રીઓનાં સ્વાભાવિક ૧૦ અલંકાર પૈકી ૧ લો અલંકાર.

* लीयते लीला वाग्वेषचेष्टितैः प्रियस्यानुकृतिः ।

लीला–स्त्री–५५५–ક્રીડા. રમત.

द्र० कूर्दनशब्दः ।

* लल्लनं लीला भिदादित्वादङि निपात्यते ।

(लीलावती)–स्त्री–५०७–લીલાવાળી સ્ત્રી.

द्र० मानिनीशब्दः ।

लुठित–न.–१२४५–ઘોડાનું જમીન ઉપર આળોટવું.

☐ अपावृत्त, परावृत्त, वेल्लित ।

* लोटनं लुठितम् ।

लुप्तवर्णपद–न.–२६६–અક્ષર અથવા પદ રહી જાય તેવું વચન.

☐ ग्रस्त, (ध्वस्त) ।

* लुप्ता वर्णाः पदानि चात्र लुप्तवर्णपदम् ।

लुब्ध–पुं–४२९–લોભી, અતિલોભી.

द्र० अभिलाषुकशब्दः ।

* लुभ्यति स्म लुब्धः ।

लुब्धक–पुं–९२७–શિકારી, પારધી.

☐ व्याध, मृगवधाजीविन्, मृगयु ।

* लुभ्यति स्म लुब्धः के लुब्धकः ।

लुम्बी–स्त्री–११२६ (शि. १०१)–નહિ ખીલેલી કુંપળોનો ગુચ્છો.

द्र० गुच्छशब्दः ।

'लुलाप'–पुं–१२८२–પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

लुलाय–पुं–१२८२–પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

* 'लुलिः सौत्रः' लोलति पङ्के लुलायः "कुलिलुलि–" (उणा–३७२) इति कायः ।

लुलित–न.–१४८०–હલાવેલું, કંપેલું.

द्र० आन्दोलितशब्दः ।

* 'लुलिः सौत्रः' लुल्यते लुलितम् ।

लूता–स्त्री–१२१०–કરોળિયો.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अष्टपात्शब्दः ।

* लूयते लूता "लूम्नो वा" (उणा-२०२) इति कित् तः ।

लून-न.-१४८९-छेदायेलुं, कापेलुं.

द्र० कृत्तशब्दः ।

* लूयते लूनं ल्वादित्वात् क्तस्य नत्वम् ।

लूमन्-न.-१२४४-पूंछडुं.

द्र० पुच्छशब्दः ।

* लूयते लूम क्लीबलिङ्गः "सात्मन्नात्मन्" (उणा-९१६) इति निपात्यते ।

लूमविष-पुं-१३१२-पूछडामां झेरवाळो वींछी.

लेख-पुं-८८-देव.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

* लिख्यन्ते चित्रादौ ध्यानार्थमिति लेखाः, हस्तादौ प्रशस्ता लेखाः सन्त्येषामिति वा अभ्रादित्वादः ।

लेखक-पुं-४८३-लेखक, लखनार.

द्र० अक्षरचञ्चुशब्दः ।

* लिखति लेखकः ।

लेखा-स्त्री-१४२३-ओळी, पंक्ति.

द्र० आलिशब्दः ।

* लिख्यतेऽनया लेखा, भिदादित्वात् साधुः ।

लेपक-पुं-९२२-(शि. ८१)-कडियो, लींपनार.

☐ पलगण्ड, लेप्यकृत् ।

लेपन-न.-६२३-(शे. १२९)-मांस.

द्र० आमिषशब्दः ।

लेप्यकृत्-पुं-९२२-कडियो, लींपनार.

☐ पलगण्ड [लेपक शि. ८१] ।

* लेप्यं करोति लेप्यकृत् ।

लेप्यमयी-स्त्री-१०१४-चीतरेली पूतळी, माटी वगेरेनी बनावेली पूतळी

☐ अञ्जलिकारिका ।

* लेप्यनिर्मिता पुत्रिका ।

लेलिहान-पुं-१३०४-सर्प, नाग.

द्र० आशीविषशब्दः ।

* भृशं लेढीत्येवं शीलो लेलिहानः, लिहेर्यङ्लुबन्ताद् "वयः शक्तिशीले" ५।२।२४॥ इति शानः ।

लेश-पुं-१३६-बे कला प्रमाण.

* लिश्यतेऽल्पीभवति लेशः ।

लेश-पुं-१४२७-अल्प, अंश.

☐ त्रुटि, 'त्रुटी', मात्रा लव, कण ।

* लिश्यते लेशः ।

लेष्टु-पुं-९७०-माटीनुं ढेफुं.

☐ लोष्ट, लोष्टु, दलि, (दली) ।

* लिश्यते लेष्टुः पुंलिङ्गः "कृसिकम्य"-(उणा-७७३) इति बहुवचनात् तुन् ।

लेह-पुं-४२३-खावुं, भोजन.

द्र० अदनशब्दः ।

* लेहनं लेहः ।

लेहन-न.-४२४-चाटवुं.

☐ जिह्वास्वाद ।

* लिह्यते लेहनम् ।

लोक-पुं-५०१-लोक, प्रजा.

☐ जन, प्रजा ।

* लोकते पश्यते व्यवहारान्, लोक्यते वा लोकः ।

लोक-पुं-१३६५-जगत, दुनिया.

द्र० जगत्शब्दः ।

* लोकतेऽवलोकतेऽनन्तज्ञानो भावाभावा-नस्मिन्निति लोकः ।

लोक-पुं-१३६५-जीव-अजीव-धर्मास्तिकाय वि. ना आधारभूत क्षेत्र.

* जीवाः प्राणवन्तः एकेन्द्रियादयः, तेभ्योऽन्ये-ऽजीवा धर्मास्तिकायादयः, तेषामाधारभूतं क्षेत्रं लोकः ।

लोकजित-पुं २३५-बुद्ध, सुगत.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* लोकान् जयति लोकजित् ।

लोकनाथ-पुं-२३५-(शे. ८१)-बुद्ध, सुगत.

द्र० अद्वयशब्दः ।

लोकनाभ–પું–२१९–(શે. ७३)–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

(लोकपाल)–પું–६९०–રાજા.

द्र० नृपशब्दः ।

लोकप्रकाशन–પું–९८–(શે. १०)–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

लोकबन्धु–પું–९८–(શે. १०)–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

लोकबिन्दुसार–ન.–२४८–१४ પૂર્વ પૈકી १४ મું પૂર્વ.

* इह लोके श्रुतलोके वा बिन्दुरिवाक्षरस्य सर्वोत्तमं सर्वाक्षरसंनिपातपरिनिष्ठितत्वेन लोकबिन्दुसारम् ।

लोकालोक–પું–१०३१–અંધકાર અને પ્રકાશ વચ્ચે આવેલો તે નામનો કલ્પિત પર્વત.

☐ चक्रवाल ।

* अन्तर्लोक्यतेऽस्य, बाह्यं च न लोक्यतेऽनर्कत्वात् लोकालोकः यत्**कालिदासः** "प्रकाशश्चान्धकारश्च लोकालोक इवाऽचलः ।"

लोकेश–પું–२१३–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* भूरादीन् सप्त लोकानीष्टे लोकेशः ।

लोचन–ન.–५७५–આંખ.

द्र० अम्बकशब्दः ।

* लोच्यतेऽनेन लोचनं ।

लोत–ન.–३०७–(શે.८९)–આંસુ.

द्र० अस्रशब्दः ।

लोध्र–પું–११५९–લોધરનું ઝાડ.

द्र० गालवशब्दः ।

* रुणद्धि व्रणं रोध्रः लत्वे लोध्रः ।

लोपाक–પું–१२९१–શિયાળને મળતું પ્રાણી

☐ गुण्डिव ।

* लुम्पति लोपाकः "भवाक"–(उणा–३७) इति निपातनादकः ।

लोपामुद्रा–સ્ત્રી–१२३–અગસ્ત્ય ઋષિની પત્ની.

☐ कौषीतकी, वरप्रदा ।

* पतिशुश्रूषालोपेषु न मुदं राति लोपामुद्रा ।

लोप्त्र–ન.–३८३–ચોરીનું ધન.

* लुप्यते लोप्त्रं चौर्यधनं "हुयामा"–(उणा-४५१) इत्रि त्रः ।

लोभ–પું–४३०–લોભ.

द्र० अभिलाषशब्दः ।

* लोभनं लोभः ।

लोभन–ન.–१०४४–(શે.११३)–સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

लोभ्य–પું–११७२–મગ.

☐ मुद्ग, प्रथन, बलाट, हरित, हरि ।

* लुभ्यते लोभ्यः ।

लोमकर्ण–પું–१२९६–સસલું.

☐ शशमृदुलोमक, शूलिक ।

* लोमाकीर्णौ कर्णावस्य लोमकर्णः ।

लोमकिन्–પું–१३१७–(શે.१८७)–પક્ષી.

द्र० अगौकस्‌शब्दः ।

लोमन–ન.–६३०–રોમ, રૂંવાટા.

द्र० तनूरुहशब्दः ।

* शिरसोऽन्यत्र रोहति रोम, क्लीबलिङ्गः, "सात्मन्नात्मन्" (उणा-९१६) इति मनि निपात्यते, लत्वे लोम, लूयते इति वा ।

(लोमपादपुरी)–સ્ત્રી–९७७–ભાગલપુર, ચંપાપુરી.

द्र० कर्णपूरशब्दः ।

* लोमपादो राजर्षिः तस्य पूः लोमपादपूरी ।

लोमविष–પું–१३१३–વાળ માં ઝેરવાળા વાઘ વગેરે પશુ.

लोमहृत्–પું–१०५९–હરતાલ.

द्र० आलशब्दः ।

* लोमानि हरति लोमहृत् ।

लोल–ન.–१४५५–ચપલ, અનિત્ય.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अस्थिरशब्दः ।

* लात्यस्थैर्यं लोलम् "ग्रह्यदृभ्यः कित्" (उणा-४९४) इत्योलः लोलति वा ।

लोल-पुं-४२९-(शे.१०४)-લોભી.

द्र० अभिलापुकशब्दः ।

लोलघण्ट-न.-११०७-(शे.१७२)-વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

लोला-स्त्री-५८५-જીભ.

द्र० जिह्वाशब्दः ।

* लोलतीति लोला ।

लोलुप-पुं-४३०-લોભી, અતિલોભી.

द्र० अभिलापुकशब्दः ।

* लुप्यतेर्यङ्लुबन्तादचि लोलुपः ।

लोलुभ-पुं-४३०-લોભી, અતિલોભી.

द्र० अभिलापुकशब्दः ।

* लुभ्यतेर्यङ्लुबन्तादचि लोलुभः ।

लोष्ट-पुं न.-९७०-માટીનું ઢેફું.

द्र० दलिशब्दः ।

* लुप्यते लोष्टः मृत्शकलं पुंक्लीबलिङ्गः, "लुषेष्टः" (उणा-१३८) ।

लोष्टभेदन-पुं-८९३-મુદ્‌ગર, હથોડા.

☐ कोटिश, [कोटीश शि. ७८] ।

* लोष्टान् भिनत्ति लोष्टभेदनः ।

लोह-पुं न.-६४०-અગરૂ, અગર.

द्र० अगरुशब्दः ।

* रोहति लोहं पुंनपुंसकः ।

लोह-पुं न.-१०३७-લોઢું.

द्र० अयःशब्दः ।

* लुनाति लोहम् पुंक्लीबलिङ्गः "लूगो हः" (उणा-५८६) लुहेः सौत्रस्य वाऽच् ।

लोह पुं न.-१०३९-સુવર્ણ વગેરે સર્વ ધાતુઓ પિત્તલ રૂપ વિ.

* रोहति लोहम्, पुंक्लीबलिङ्गः, **यदाहुः**-

सुवर्णं रजतं ताम्रं रीतिः
कांस्यं तथा त्रपु ।
सीसं च धीवरं चैव
अष्टौ लोहानि चक्षते ।

शस्त्रं तु विशेषलोहम् ।

लोहकण्टकसञ्चिता-स्त्री-७८७-(शे. १५०) શતઘ્ની, સેંકડો માણસોને સંહાર કરનારૂ શસ્ત્ર, તોપ.

☐ [शतघ्नी, चतुष्ताला शे. १५०] ।

लोहकार-पुं-९२०-લુહાર.

☐ व्योकार, कर्मार ।

* लोहं करोति लोहकारः ।

लोहज-न.-१०४९-કાંસુ.

द्र० असुराह्वशब्दः ।

* लोहाभ्यां जायते लोहजम् ।

लोहदण्ड-पुं-७८७-(शे. १४९)-અસ્ત્રાના જેવું શસ્ત્ર, ખરપલી.

☐ [पट्टिस, खुरोपम,-शे. १४८-तीक्ष्णधार शे. १४९] ।

लोहनाल-पुं-७७९-(शे. १४४) લોઢાનું બાણ.

द्र० एषणशब्दः ।

लोहपृष्ठ-पुं-१३३४-કંક પક્ષી, આ પક્ષીની પાંખથી બાણની પુંખ થાય છે.

द्र० कङ्कशब्दः ।

* लोहवर्णं पृष्ठमस्य लोहपृष्ठः ।

लोहमात्र-पुं-७८७-(शे. १५१)-ફક્ત લોઢાનું બનેલું શસ્ત્ર.

☐ [कणय शे. १५१] ।

लोहल-पुं-३४९-અસ્પષ્ટ બોલનાર.

☐ अस्फुटवाच्, [काहल शे. ९२] ।

* लुहः सौत्रः, लोहति मुह्यति लोहलः "मृदिकन्दि"-(उणा-४६५) इत्यादिशब्दादलः ।

लोहश्लेषण-पुं-९४४-ટંકણખાર.

द्र० टङ्कणशब्दः ।

* लोहं हेमादि श्लिष्यत्यनेन लोहश्लेषणः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

लोहाभिसार–पुं–७८९–युद्ध यात्रानी पहेलां शस्त्रधारी राजाओनी शस्त्र पूजा.

☐ (निराजनाविधि, नीराजन) ।

※ लोहं शस्त्रमभिसार्यते प्रसार्यते प्रस्थाप्यतेऽत्रेति लोहाभिसारः ।

लोहित-न.–६२१–लोही.

द्र० असृक्शब्दः ।

※ लोहितं वर्णेन ।

लोहित–पुं–११६९–लाल चोखा.

☐ रक्तशालि ।

※ लोहितो वर्णेन ।

लोहित–पुं–१३९५–रातो वर्ण.

☐ रक्त, रोहित, माञ्जिष्ट, शोण ।

※ रोहति रोहितः, लत्वे लोहितः ।

लोहितक–पुं–१०६४–पद्मरागमणि, माणेक.

द्र० अरुणोपलशब्दः ।

※ लोहित एव लोहितकः, "लोहिताद् मणौ" ॥७।३।१७॥ इति स्वार्थेकः ।

लोहितचन्दन–न.–६४४–केसर.

द्र० कश्मीरजन्मनशब्दः ।

※ लोहितं चन्दनमिव लोहितचन्दनम् ।

लोहिताक्ष–पुं–२१९–(शे.७५)-विष्णु, कृष्ण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

लोहिताङ्ग–पुं–११६–मंगल ग्रह.

द्र० अङ्गारकशब्दः ।

※ लोहितमङ्गमस्य लोहिताङ्गः ।

लोहोत्तम–न.–१०४४–सोनुं.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

※ लोहेषूत्तमं लोहोत्तमम् ।

लौकायतिक–पुं–८६३–चार्वाक(नास्तिक).

द्र० चार्वाकशब्दः ।

※ लोकेस्वायतं लोकायतं बृहस्पतिप्रणीतं शास्त्रं तद् वेत्त्यधीते वा लौकायतिकः, न्यायादित्वादिकण् ।

लौकायितिक–पुं–८६३–(शि.७६)–चार्वाक, (नास्तिक).

द्र० चार्वाकशब्दः ।

व

वंश–पुं–२५२–पुराणनापांच लक्षण पैकी त्रीजुं लक्षण.

※ वंशः सूर्यवंशादिः ।

वंश–पुं–५०३–कुल, वंश.

द्र० अन्वयशब्दः ।

※ वम्यते जन्यतेऽनेन वंशः "पादावमि"–(उणा–५२७) इति शः ।

वंश–पुं–११५३–वांस.

द्र० तृणध्वजशब्दः ।

※ वमति वंशः "पादावमि"–(उणा–५२७) इति शः ।

वंश–पुं–२१९–(शे. ७६)–विष्णु, कृष्ण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

(वंश)–पुं–१२००–गांठमांथी उत्पन्नथनार वांस वि.

वंशक–पुं–६४०–(शे.५१)-अगरु, अगर.

द्र० अगरुशब्दः ।

वंशक्षीरिन्-पुं-११५४-वंशलोचन, वांसकपूर.

द्र० तुकाक्षीरीशब्दः ।

* वंशात् क्षीरमस्यां वंशक्षीरी ।

वंशज-पुं-७१३-वंश-कुल मां उत्पन्न थयेल.

☐ बीज्य, वंश्य ।

वंशपत्रक-न.-१०५८-हरताल.

द्र० आलशब्दः ।

* वंशपत्राभं वंशपत्रकम् ।

वंशरोचना-स्त्री-११५४-वंशलोचन, वांसकपूर.

द्र० तुकाक्षीरीशब्दः ।

* वंशोत्था रोचना वंशरोचना ।

'वंशलोचना'-स्त्री-११५४-वंशलोचन.

द्र० तुकाक्षीरीशब्दः ।

वंशशलाका-स्त्री-२९१-वीणानी वच्चे रहेली वांसनी सळी.

☐ कलिका कूणिका ।,

वंशा-स्त्री-१३६१-(शे.१५७)-बीजी नरक.

☐ [शर्कराप्रभा शे.१५७]।

वंशानुवंशचरित-न.-२५२-पुराणना पांच लक्षण पैकी पांचमुं लक्षण.

* वंशादनुवंशः वंशानुवंशः सूर्यवंशादिः तस्य चरितम् ।

(वंशाभ)-पुं-६४०-अगरु, अगर.

द्र० अगरुशब्दः ।

* वंशोऽस्या अस्ति वंशिका, स्त्रीक्लीबलिङ्गः ।

वंशिक-न.-६४०-अगरु अगर.

द्र० अगरुशब्दः ।

वंश्य-पुं-७१३-कुलमां उत्पन्न थयेल.

☐ बीज्य, वंशज ।

* वंशे साधुः भवो वा वंश्यः ।

वक्तृ-पुं-३४६-योग्य बहु बोलनार.

☐ वद, वदावद ।

* वक्तीति वक्ता ।

वक्त्र-न.-५७२-मुख.

द्र० आननशब्दः ।

* उच्यतेऽनेनेति वक्त्रं "हुयामा"-(उणा-४५१) इति त्रः, मुदितानि खान्येति वा पृषोदरादित्वात् ।

वक्त्रभेदिन्-पुं-१३८९-तिक्त रस, कडवुं.

☐ तिक्त ।

* वक्त्रं भिनत्ति वक्त्रभेदी ।

वक्र-पुं-११६-मंगल ग्रह.

द्र० अङ्गारकशब्दः ।

* वञ्चति कुटिलं गच्छति वक्रः "ऋज्यजि"-(उणा-३८८) इत्यादिना रक् ।

वक्र-पुं-१०८८-नदीनो वळांक, वमळ.

☐ पुटभेद, [चक्र शि. ९८] ।

* वञ्चन्ति कुटिलं गच्छन्ति वक्राणि "ऋज्यजि"-(उणा-३८८) इति किद् रः ।

वक्र-पुं-१४५६-वांकु.

द्र० आविद्धशब्दः ।

* वञ्चति वक्रम् "ऋज्यजि"-(उणा-३८८) इति किद् रः ।

वक्रदल-पुं-५८५-(शे.१२३)-ताळवुं.

☐ ताल, काकुद ।

वक्रदंष्ट्र-पुं-१२८८-(शे.१८१)-भूंड.

द्र० आखनिकशब्दः ।

वक्रवालधि-पुं-१२७८-कूतरो.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

* वक्रो वालधिरस्य वक्रवालधिः ।

वक्रय-पुं-८६८-मूल्य, कीमत.

द्र० अर्घशब्दः ।

* अवक्रीयतेऽनेन अवक्रयः "वाऽवाप्यो" ।३।२।१५६।। इति वादेशे वक्रयः ।

वक्राङ्ग-पुं-१३२५-हंस.

द्र० चक्राङ्गशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* वक्रमङ्गमेषां वक्राङ्गः ।

वक्रोष्ठिका-स्त्री-न.-२९७-મન્દ હાસ્ય, મલકાવવું

☐ स्मित ।

* वक्र ओष्ठोऽस्यां वक्रोष्ठी, स्वार्थे के वक्रोष्ठिका, स्त्रीक्लीबलिङ्गः ।

वक्षस्-न.-६०२-છાતી.

द्र० उरस्शब्दः ।

* वक्ष रोषे सपत्नीरोपविषयत्वाद् वक्षतीति वक्षः, क्लीबलिङ्गः "अस्" (उणा-९५२) इत्यस् ।

(वक्षोज)-न.-६०३-સ્તન.

द्र० उरोजशब्दः ।

(वग्रह)-पुं-१६६-વરસાદનો અંતરાય.

द्र० अवग्रहशब्दः ।

(वग्राह)-पुं-१६६-વરસાદનો અંતરાય.

द्र० अवग्रहशब्दः ।

वङ्क्रि-स्त्री-६२७-પડખાની પાંસળી.

☐ पर्शुक ।

* वङ्कते वक्रीभवति वङ्क्रिः, स्त्रीलिङ्गः "तङ्किवङ्क्य"-(उणा-६९२) इति रिः ।

वङ्क्षण पुं-६१३-મૂત્રાશયની નીચે સાથળની સન્ધિનો ભાગ.

* वञ्चति यात्यनेन वङ्क्षणः "चिक्कण"-(उणा-१९०) इत्यणे निपात्यते ।

वङ्ग-पुं-९५७-બંગાલ દેશ.

☐ हरिकेलीय ।

* वङ्गन्ति वङ्गाः ।

वङ्ग-न.-१०४२-કલઈ, સીસુ.

द्र० आलीनकशब्दः ।

* वङ्गति द्रवति वङ्गम् ।

वङ्ग-न.-१०४३-(शे. ११२)-રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

वङ्गशुल्वज-न.-१०४९-કાંસુ.

द्र० असुराह्वशब्दः ।

* वङ्गशुल्वाभ्यां जायते वङ्गशुल्वजम् ।

वङ्गारि-पुं-१०५९-હરતાલ.

द्र० आलशब्दः ।

* वङ्गस्य अरिर्वङ्गारिः ।

वचन-न.-२४१-વાણી, વચન.

द्र० भाषितशब्दः ।

* उच्यते वचनम् ।

वचनीयता-स्त्री-२७०-લોકાપવાદ.

☐ जनप्रवाद, कौलीन, विगान ।

* वचनीयस्य भावो वचनीयता ।

वचस्-न.-२४१-વાણી, વચન.

द्र० भाषितशब्दः ।

* उच्यते वचः "अस्" (उणा-९५२) इत्यस् ।

वज्र-पुं-३४-દશમાં દશપૂર્વી.

वज्र-पुं-४८-श्री धर्मनाथ ભ.નું લાંછન.

वज्र-पुं न.-१८०-વજ્ર, ઇન્દ્રનું શસ્ત્ર.

द्र० अशनिशब्दः ।

* वजति यात्येव न प्रतिहन्यते वज्रं पुंक्लीबलिङ्गः "भीवृधि"-(उणा-३८७) इति रः ।

वज्र-न. १०६५- હીરો.

☐ सूचीमुख, हीरक, वरारक रत्नमुख्य ।

वज्र-पुं-११४०-થોર.

☐ स्नुहि, महातरु [स्नुहा शि. १०२] ।

* वज्र इव वज्रो भेदकत्वात् ।

वज्रकङ्कट-पुं-७०५-હનુમાન.

द्र० अर्जुनध्वजशब्दः ।

* वज्रमयः कङ्कटोऽस्य वज्रकङ्कटः ।

वज्रतुण्ड-पुं-२३१ ગરુડ પક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

* वज्रवत् तुण्डमस्य वज्रतुण्डः ।

वज्रदक्षिण-पुं-१७४-(शे. ३३)-ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

वज्रदशन-पुं-१३००-ઉંદર.

द्र० आखुशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* वज्रवद् दशना अस्य वज्रदशनः ।

वज्रशृङ्खला–स्त्री–२३९–સોળવિદ્યા દેવીઓ પૈકી ત્રીજી દેવી.

* वज्रमयी शृङ्खलाऽस्या वज्रशृङ्खला ।

वज्रिजित्–पुं–२३१–ગરૂડ પક્ષી.

द्र० अरुणावज्रशब्दः ।

* वज्रिणं जितवान् वज्रिजित् ।

वज्रिन्–पुं–१७१–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* वज्रमस्यास्ति वज्री ।

वञ्चक–पुं–३७६–ઠગ, ધૂર્ત, ધૂતારો.

द्र० कुहकशब्दः ।

* वञ्चयते वञ्चकः ।

'वञ्चक'–पुं–१२९०–શિયાળ.

द्र० क्रोष्टुशब्दः ।

वञ्चति–पुं–११००–(शे. १७०)–અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

वञ्चन–न.–३७९–ઠગવું, છેતરવું.

द्र० अतिसन्धानशब्दः ।

* वञ्च्यते वञ्चनम् ।

वञ्चित–पुं–४४२–ઠગાયેલો.

☐ विप्रलब्ध ।

* वञ्च्यते स्म वञ्चितः ।

'वञ्चुक'–पुं–१२९०–શિયાળ.

द्र० क्रोष्टुशब्दः ।

वञ्जुल–पुं–११३७–નેતર.

द्र० रथशब्दः ।

* वजति वञ्जुलः "कुमुल"–(उणा–४८७) । इत्युले निपात्यते ।

'वञ्जुल'–पुं–११३५–અશોક વૃક્ષ.

द्र० अशोकशब्दः ।

'वञ्जुल'–पुं–११४२–તણુછ.

द्र० तिनिशशब्दः ।

वञ्जुला–स्त्री–१२६९–ઘણા દૂધવાળી ગાય.

☐ बहुदुग्धा ।

* प्रचुरं दुग्धमस्या बहुदुग्धा, वजति वञ्जुला "कुमुलतुमुल"–(उणा–४८७) इति निपात्यते ।

वट–त्रि.–११३२–વડનું ઝાડ.

☐ न्यग्रोध, बहुपात्, वैश्रवणालय ।

* वटति वेष्टयति मूलैर्वटः त्रिलिङ्गः ।

वट–पुं–१२००–સ્કન્ધમાંથી ઉત્પન્ન થાય તે વડ વિ.

वटक–पुं न.–४०० ખાદ્ય વસ્તુ, વડા.

☐ अवसेकिम ।

* वट्यते वेष्ट्यते वटकः "बहुलम्" ५।१।२॥ इत्यकट् यद् वा वटति वटः, ततः स्वार्थे कः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

वटवासिन्–पुं–१९४–યક્ષ.

☐ यक्ष, पुण्यजन, राजन्, गुह्यक ।

* वटे वसतीत्येवंशीलो वटवासी ।

वटारक–पुं–९२८–દોરી, દોરડું.

द्र० गुणशब्दः ।

* वट्यते वेष्ट्यते वटारः, "द्वारशृङ्गार"–(उणा–४११) इत्यारे निपात्यते के वटारकः ।

वटिका–स्त्री–४००–(शे. ८७)–વડી.

☐ इण्डेरिका ।

वटी–स्त्री–९२८–દોરી, દોરડું.

द्र० गुणशब्दः ।

* वटति वटी स्त्रीलिङ्गः ।

वटु–पुं–८१३–જનોઇ ધારણ કરનાર બાલક, બટુક.

☐ माणवक, (बटु) ।

* वटित वेष्टयति मौञ्जीं वटुः "भृमृत"

(उणा–७१६) इत्युः ।

वटूकरण–न.–८१४–જનોઈ સંસ્કાર.

☐ उपनाय, उपनय, आनय ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* अवटुर्वटुः क्रियतेऽनेन वटूकरणम् ।

वडवा-स्त्री-१२३३-घोडी.

द्र० अश्वाशब्दः ।

* वड आग्रहणे सौत्रः, वडति गर्भं वडवा "वडिवटि"-(उणा-५१५) इत्यवः वडं बलं हयं वा वातीति वा अश्वोऽस्यां वेति **नैरुक्ताः** ।

वडवा-स्त्री-५३४-(शे.११४)-दासी.

द्र० कुटहारिकाशब्दः ।

वडवाग्नि-पुं-१८-(प.)-વડવાનલ સમુદ્ર નો અગ્નિ.

वडवानल-पुं-१८-(प.)-વડવાનલ સમુદ્રનો અગ્નિ.

'**वडवानल**'-पुं-११००-વડવાનલ.

द्र० अब्ध्यग्निशब्दः ।

वडवामुख-पुं-११००-વડવાનલ સમુદ્ર નો અગ્નિ.

द्र० अब्ध्यग्निशब्दः ।

* वडवाया इव मुखमस्य वडवामुखः ।

वडवामुख-न.-१३६२-પાતાલ, નાગલોક.

द्र० अधोभुवनशब्दः ।

* वडवामुखमिव मुखमस्य वडवामुखम् ।

(**वडवावह्नि**)-पुं-१८-(प.)-વડવાનલ, સમુદ્ર નો અગ્નિ.

वडवासुत-पुं-(द्वि. व.)-१८१-સ્વર્ગના વૈદ્ય.

द्र० अश्विजशब्दः ।

* वडवायाः सुतौ वडवासुतौ ।

वडिश-पुं-९२९-માછલાં પકડવા નો આંકડો ગલ.

☐ मत्स्यवेधन, 'बडिश' ।

* 'वड आग्रहणे सौत्रः' वड्यतेऽनेन वडिशं, स्त्रीक्लीबलिङ्गः, "कुलिकनि"-(उणा-५३४) इतीशः ।

'**वड्**'-न.-१४३०-વિશાળ.

द्र० उरुशब्दः ।

वणिग्मार्ग-पुं-९८८-બજાર, દુકાનોની શ્રેણિ.

☐ विपणि, विपणी, [पण्यवीथी, पण्यवीथिका शि.८५] ।

* वणिजां मार्गो वणिग्मार्गः ।

वणिज्-पुं-८६७-વેપારી.

द्र० आपणिकशब्दः ।

* पणायति व्यवहरते वणिक् "भृपणिभ्यां"-(उणा-८७५) इतीज्, वणादेशश्च ।

वणिज्या-स्त्री-८६७-વેપાર.

☐ सत्यानृत, वाणिज्य ।

* वणिजः कर्म "सखिवणिग्दूताद्"-७।१।६३॥ इति ये वणिज्या ।

वण्ट-पुं-८९२-દાતરડાની મૂઠ, હાથો.

* वण्ट्यते विभज्यते वण्टः ।

वण्ट-पुं-१४३४-ભાગ, હિસ્સો.

☐ अंश, भाग, वण्टक ।

* वण्ट्यते विभज्यते वण्टः ।

'**वण्टक**'-पुं-१४३४-ભાગ, હિસ્સો.

द्र० अंशशब्दः ।

वण्ड-पुं-४५५-ખરાબ ચામડી વાળો.

☐ शिपिविष्ट, दुश्चर्मन्, छिन्नक ।

* वण्डते पिधत्ते वण्डः वनति वा "पञ्चमाड्डः" (उणा-१६८) इति डः ।

वतंस-न.-६५४-(शि.५३)-મસ્તક ઉપર મુગુટ ના આકારે નાંખેલી માલા.

द्र० अवतंसशब्दः ।

वत्-अ.-१५४२-(शे.२००)-જેવો, સરખો.

द्र० एवशब्दः ।

'**वतोका**'-स्त्री-१२६७-વત્સ મરી જતો હોય તેવી ગાય.

☐ अवतोका, स्रवद्गर्भा ।

वत्स-पुं-न.-६०२-છાતી.

द्र० उरस्शब्दः ।

* वदत्यनेन वत्सः पुंक्लीबलिङ्गः "मावावद्य"-(उणा-५६४) इति सः ।

वत्स-पुं-१२६०-વાછરડો.

☐ शकृत्करि, तर्ण ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* वदति मातरं दृष्ट्वा वत्सः "मावावद्य"–(उणा–५६४) इति सः ।

वत्स–पुं–१५७–(शे.२७)–વરસ.

द्र० अनुवत्सरशब्दः ।

वत्सक–पुं–११३७–ઇન્દ્રજવનું ઝાડ.

द्र० कुटजशब्दः ।

वत्सकामा–स्त्री–१२७१–વાછરડાને ઇચ્છનારી ગાય.

☐ वत्सला ।

* वत्सं स्नेहात् कामयते वत्सकामा ।

वत्सतर–पुं–१२६०–મોટો વાછરડો.

☐ दम्य ।

* ह्रसितो वत्सो वत्सतरः "वत्सोक्षाश्वर्षभ"–७।३।५१॥ इति तरट्, ह्रासो द्वितीयवयःप्राप्तिः ।

वत्सनाभ–पुं–११९६–સ્થાવર વનસ્પતિ જન્ય ઝેર.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

* वत्सस्येव नाभिरस्य वत्सनाभः ।

वत्सपत्तन–न.–९७५–કૌશામ્બી નગરી.

☐ कौशाम्बी ।

* वत्सराजस्य वत्सदेशे वा पत्तनं वत्सपत्तनम् ।

वत्सर–पुं–१५८–વરસ.

द्र० अनुवत्सरशब्दः ।

* वसन्ति ऋतवोऽत्र वत्सरः "मीज्यजि"–(उणा–४३९) इत्यादि नासरः ।

वत्सरादि–पुं–१५२–માગશર મહિનો.

द्र० आग्रहायणिकशब्दः ।

* वत्सरस्यादिर्वत्सरादिः ।

वत्सल–पुं–४७८–સ્નેહવાળો, પ્રેમાળ–

☐ स्निग्ध ।

* वत्सोऽस्त्यस्य वत्सलः, सिध्मादित्वाद् लः ।

वत्सला–स्त्री–१२७१–વાછરડાને ઇચ્છનારી ગાય.

☐ वत्सकामा ।

* वत्सं लाति वत्सला, वत्सोऽस्त्यस्या वा सिध्मादित्वाल्लः ।

वत्सादनी–स्त्री–११५७–ગળો.

द्र० अमृताशब्दः ।

* वत्सैरद्यते वत्सादनी ।

वद–पुं–३४६–યોગ્ય બહુ બોલનાર, વક્તા.

☐ वक्ता, वदावद ।

* वदतीति वदः ।

वदन–न.–५७२–મુખ.

द्र० आननशब्दः ।

* उद्यतेऽनेनेति वदनम् ।

वदन्य–पुं–३५१–પ્રિયવાણીથી દાન આપનાર.

☐ वदान्य ।

* वदने साधुर्वदन्यः ।

वदान्य–पुं–३५१–પ્રિયવાણીથી દાન આપનાર.

☐ वदन्य ।

* प्रियंवदः दानशीलः सन् वदति प्रियं ददानो वदान्यः "वदिसहिभ्यामान्यः" (उणा–३८१) इत्यान्यः दानशीलप्रियवाचौ वदान्यौ पृथगित्येके ।

शाकटायनः–"शक्लो वदान्यः प्रियवाक् वदान्यो दानशीलकः ।"

वदाल–पुं–१३४५–(शे.१८७)–ઉપર દાઢ વાળો મચ્છ.

द्र० वादालशब्दः ।

वदावद–पुं–३४६–વક્તા, બ્યાજબી બોલનાર.

☐ वद, वक्ता ।

* वदतीति वदावदः "चराचर"–४।१।१३॥ इत्यचि कृतद्वित्वो वा निपात्यते ।

वद्ध्री–पुं–स्त्री–९१५–ચામડીની દોરી, વાધર.

☐ नद्ध्री, वरत्रा ।

* वर्धते दीर्घीभवति चर्मरज्जुत्वात् वद्ध्री पुंस्त्रीलिङ्गः, "भीवृधि"–(उणा–३८७) इति रः ।

वध–पुं–३७०–હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

*हननं वधः "हनो वा वध् च" ५।३।४६॥ इत्यल् ।

वधू–स्त्री–८–(प.) આ શબ્દ જોડવાથી પત્ની વાચક

૩૦૬ બને છે ઉદા. શિવ વધૂ.

वधू–સ્ત્રી–૫૦૩–સ્ત્રી, નારી.

द्र० अबलाशब्दः ।

* उह्यते वधूः "वहेर्घ च" (उणा–८३२) इत्यूः ।

वधू–સ્ત્રી–૫૧૩–પત્ની.

द्र० कलत्रशब्दः ।

* उह्यते वधूः ।

वधू–સ્ત્રી–૫૧૪–પુત્રવધૂ.

द्र० जनीशब्दः ।

* उह्यते वधूः ।

वधूटी-સ્ત્રી–૫૧૨–પરણેલી યુવાન સ્ત્રી.

☐ सुवासिनी, चिरिण्टी, (स्ववासिनी, वध्वटी) [चरिण्टी, चिरण्टी शि.४०] ।

* बध्नाति कटाक्षैर्वधूटी "बन्धेः" (उणा–१५७) इति किदूटः "वयस्यनन्त्ये" २।४।२१॥ इति ङीः ।

वधूटी–સ્ત્રી–૫૧૪–(शि.४१)–પુત્રવધૂ.

द्र० जनीशब्दः ।

(वध्वटी)–સ્ત્રી–૫૧૨–પરણેલી યુવાન સ્ત્રી.

द्र० वधूटीशब्दः ।

वन–ન.-૧૦૬૧–પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* वनति वनम् ।

वन–ન.–૧૧૧૦–જંગલ.

द्र० अटवीशब्दः ।

* वन्यते वनं वर्षादित्वादल् ।

वनगव–પું–૧૨૮૬–રોઝ.

☐ गवय, गोसदृक्ष, अश्ववारण ।

* वनस्य गौर्वनगवः ।

वनन्तप–પું–૧૨૮૦–(शि.१८२)–કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

वनप्रिय–પું–૧૩૨૧–કોયલ.

द्र० कलकण्ठशब्दः ।

* वनं प्रियमस्य वनप्रियः ।

वनबिडाल–૧૩૦૧–(शि.१२५)-જંગલી બિલાડો.

द्र० आखुभुक्शब्दः ।

वनमक्षिका–સ્ત્રી–૧૨૧૫–ડાંસ, જંગલી માંખ.

☐ दंश ।

* मक्षति मक्षिका, वनस्य मक्षिका वनमक्षिका ।

वनमालिन्–પું–૨૧૭–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* वनमालाऽस्त्यस्य वनमाली, शिखादित्वादिन् ।

वनराज–પું–૧૨૮૫-(शि.१८४)–સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

वनवह्नि–પું–૧૧૦૧–દાવાનલ, જંગલનો અગ્નિ.

☐ दव, दाव ।

* वनस्य वह्निर्वनवह्निः ।

वनव्रीहि-પું–૧૧૭૬–જંગલી ચોખા.

☐ नीवार ।

* वनस्य व्रीहिर्वनव्रीहिः ।

वनशृङ्गाट–પું–૧૧૫૬–ગોખરૂ.

द्र० गोक्षुरशब्दः ।

वनस्पति–પું–૧૧૧૬–ફૂલ ન આવતા પ્રથમથી જ ફલ આવે તેવું.

* पुष्पैर्विना फलवान् वृक्षः वनस्पतिः, वर्चस्कादित्वात् साधुः ।

वनाज–પું–૧૨૭૮–જંગલી બકરો.

द्र० इडिक्कशब्दः ।

*वनस्याजो वनाजः ।

वनाश्रय–પું–૧૩૨૩–કાગડા ની સાત જાત પૈકી એક જાત.

*वनमाश्रयोऽस्य वनाश्रयः ।

'वनायु'–પું–૧૨૯૩–હરણ.

द्र० कुरङ्गशब्दः ।

वनिता–સ્ત્રી–૫૦૩–સ્ત્રી, નારી.

द्र० अबलाशब्दः ।

* वन्यते भज्यते स्म वनिता ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वनीपक-पुं-३८७-માગણ, યાચક.
द्र० अर्थिन्शब्दः ।
* वनुते याचते वनीपकः "कीचकपेचक"-(उणा-३३) इत्यादिशब्दादकान्तो निपात्यते ।

वनौकस्-पुं-१२९२-વાનર,વાંદરો.
द्र० कपिशब्दः ।
* वने ओकोऽस्य वनौकाः ।

वन्दनमालिका-स्त्री-१००८-તોરણ ઉપર મંગલ માટે બંધાતી આંબા કે આસોપાલવ ના પાંદડાની માલા.
* वन्दनाय माला वन्दनमालिका ।

वन्दारु-पु-३४९-વંદન કરનાર.
☐ अभिवादक ।
* वन्दनशीलो वन्दारुः "शृवन्देरारुः" ५।२।३५।। इत्यारुः ।

वन्दीक-पुं-१७४-(शे. ३२)-ઈન્દ્ર.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

वन्ध्य-न.-१५१६-વ્યર્થ, નિષ્ફલ.
द्र० अफलशब्दः ।
* बध्नाति वन्ध्यम् "स्थाच्छामा"-(उणा-३५७) इति यः ।

वन्ध्या-स्त्री-१२६६-વાંઝણી ગાય.
☐ वशा ।
* बध्नाति प्रसूतिं वन्ध्या "स्थाच्छामा"-(उणा-३५७) इति यः ।

वपन-न.-९२३-હજામત.
☐ मुण्डन, भद्राकरण, परिवापण, क्षौर ।
* उप्यते वपनम् ।

वपनी-स्त्री-१०००-હજામતનું સ્થાન.
द्र० खरकुटीशब्दः ।
* वपन्त्यस्यां वपनी ।

वपा-स्त्री-६२४-મેદ, ચરબી.
द्र० अस्थिकृत्शब्दः ।
* उप्यते वपा, भिदाद्यङि साधुः ।

वपा-स्त्री-१३६४-છિદ્ર, બિલ
द्र० अंतरशब्दः ।
* उप्यतेऽस्यां वपा, भिदादित्वात् साधुः ।

वपुष्-न.-५६४-શરીર.
द्र० अङ्गशब्दः ।
* उप्यते वपुः, क्लीबलिङ्गः "रुद्यर्ति"-(उणा-९९७) इत्युस् ।

वप्तृ-पुं-५५६-પિતા, બાપ.
द्र० जनकशब्दः ।
* वपति बीजं वप्ता ।

वप्य-पुं-५५६-(शे.११७)-પિતા, બાપ.
द्र० जनकशब्दः ।

वप्र-पुं-९६५-ખેતર.
☐ क्षेत्र, केदार ।
* उप्यन्ते बीजान्यत्र वप्रः "भीवृधि"-(उणा-३८७) इति रः ।

वप्र-पुं-न.-९८०-કોટની મૂલ ભૂમિ, ખાઈમાં થી કાપેલો માટીનો ઢગ.
☐ चय ।
* उप्यतेऽत्र इति वप्रः, पुंक्लीबलिङ्गः "भीवृधि"-(उणा-३८७) इति रः ।

वप्र-न.-१०४१-સીસું.
द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।
* उप्यते वप्रम् ।

वप्रत्रय-न.-६२-તીર્થંકરના સમવસરણમાં રજત સ્વર્ણ અને રત્નના ત્રણ ગઢ હોય તે-તીર્થંકરનો ૩૪ પૈકી ૨૨ મો અતિશય.
* वप्रत्रयं-समवसरणे रत्नसुवर्ण रूप्यमयं प्राकारत्रयं मनोज्ञं भवति ।

वप्रा-स्त्री-४०-શ્રી નેમિનાથ ભ. ની માતા.

वमथु-पुं-न.-४६९-ઉલટી, વમન.
☐ छर्दि, प्रच्छर्दिका, छर्दिस्, वमन, वमि ।
* वम्यते वमथुः, पुंक्लीबलिङ्गः, ट्विक्त्वादथुः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वमथु-પું-૧૨૨૩-હાથીની સૂંઢમાંથી ઉડતા પાણીના બિંદુ.

☐ करशीकर ।

* वम्यते वमथुः पुंसि, "ट्वितोऽथुः" ५।३।८३॥ इत्यथुः ।

वमन-न.-४६९-ઉલ્ટી, વમન.

☐ छर्दि, प्रच्छर्दिका छर्दिस्, वमथु, वमि ।

* वम्यते अनटि वमनम् ।

वमि-स्त्री-४६९-ઉલ્ટી, વમન.

द्र० वमथुशब्दः ।

* वमिः, स्त्रीलिङ्गः, "पदिपठि"-(उणा-६०७) इति इः ।

वमि-पुं-११००-(शे.१६९)-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

वम्री-स्त्री-१२०८-ઉધેઈ

☐ उपजिह्वा, उपदेहिका, उपदीका ।

* वमति मृदं वम्री "भीवृधि"-(उणा-३८७) इति रः ।

वम्रीकूट-न.-९७१-રાફડો.

☐ वल्मीक, कृमिपर्वत, वामलूर, नाकु, शक्रशिरस् ।

* वम्रीणामुपदेहिकानां कूटं शिखरं वम्रीकूटम् ।

'वयस्था'-स्त्री-११४५-આમળા.

द्र० आमलकीशब्दः ।

(वयस्था)-स्त्री-११४६-હરડે.

द्र० अभयाशब्दः ।

वयस्-न.-५६५-વય, ઉંમર.

☐ दशा, प्राय ।

* शरीरस्य वियन्ति क्रमेण गच्छन्ति वयांसि ।

वयस्-पुं-१३१६-પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* वयते वयः "अस्" (उणा-९५२) इत्यस् ।

वयःस्थ-पुं-३३९-તરૂણ, યુવાન.

☐ तरुण, युवन् ।

* वयसि यौवने तिष्ठतीति वयःस्थः ।

वयस्य पुं-७३०-મિત્ર.

द्र० मित्रशब्दः ।

* वयसा तुल्यो वयस्यः "हृद्यपद्य"-७।१।११॥ इति यः ।

वयस्या-स्त्री-५२९-સખી.

☐ आलि, सखी, सध्रीची ।

* वयसा तुल्या वयस्या "हृद्यपद्य"-७।१।११॥ इति यः ।

वयुन-पुं-१७४-(शे.३३)-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

वर-पुं-८-(प.)-પતિની વાચક શબ્દથી આ શબ્દ જોડતાં પતિવાચક શબ્દ બને છે. ઉદા. ગૌરીવર.

वर-पुं-५१६-પતિ.

द्र० धवशब्दः ।

* वृणीते वरयति वा वरः ।

वर-पुं-न.-१४३९-મુખ્ય, પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ.

द्र० अग्रशब्दः ।

* व्रियते वरं पुंक्लीबलिङ्गः, **अन्ये** तु वाच्यलिङ्गमेनमाहुः ।

वर-पुं-१५२३-વરદાન.

☐ वृति ।

* वरणं वरः "युवर्ण"-५।३।२८॥ इति भावेऽल्, व्रियतेऽसाविति कर्मणि वा यत् **कात्यः** "तपोभिरिष्यते यस्तु देवेभ्यः स वरः मतः ।"

वर-पुं-६४५-(शे.-१३३)-કેસર.

द्र० कश्मीरजन्मनूशब्दः ।

वरक-पुं-६७५(शे.-१३८) ટાઢ અને પવન રોકવા માટેનું વસ્ત્ર, રજાઈ વિ.

द्र० नीशारशब्दः ।

वरक्रतु-पुं-१७३-ઇન્દ્ર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* वराः क्रतवोऽस्य वरक्रतुः ।

वरटा-स्त्री-१३२७-હંસલી.

☐ वारला, वरला, हंसी, वारटा ।

* व्रियते वरटा "द्विव्यवि"-(उणा-१४२) इत्यटः ।

वरटा-स्त्री-१२१५-ભમરાના જેવું ચંચલ ડંખ મારતું જીવડું.

द्र० गन्धोलीशब्दः ।

* वृणोति वरटा पुंस्त्रीलिङ्गः "द्विव्यवि"-(उणा-१४२) इत्यटः ।

'**वरटी**'-स्त्री-१२९५-ભમરાના જેવું ચંચલ ડંખ મારતું જીવડું.

द्र० गन्धोलीशब्दः ।

वरण-पुं-९८०-કોટ, વાડ, કિલ્લો.

☐ प्राकार, साल ।

* वृणोति वरणः "तक"-(उणा-१८७) इत्यणः ।

वरत्रा-स्त्री-९१५-ચામડાની દોરી, વાધર.

☐ नद्ध्री, वद्ध्री ।

* व्रियतेऽनया वरत्रा, "वृग्नक्षि"-(उणा-४५६) इति अत्रः ।

वरत्रा-स्त्री-१२३२-હાથીની કેડ ઉપર બાંધવાની ચામડાની દોરી.

द्र० कक्ष्याशब्दः ।

* व्रियतेऽनया वरत्रा मध्यबन्धनी चर्मरज्जुः ।

वरद-पुं-४८०-વરદાન આપનાર.

☐ समर्धुक ।

वरदा-स्त्री-२०५-(શે.૫૧)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

वरद्रुम-पुं-६४०-(શે.-૧૩૧)-અગરુ, અગર.

द्र० अगरुशब्दः ।

वरनिमन्त्रण-न.-५१८-(શે.-૧૦૯)-વરનું નિમંત્રણ.

☐ [शान्तियात्रा शे.-१०९] ।

वरप्रदा-स्त्री-१२३-અગસ્ત્ય ઋષિની પુત્રી.

☐ लोपामुद्रा, कौषीतकी ।

* वरं प्रददाति वरप्रदा ।

वरयात्रा स्त्री-५१८-(-શે.-૧૦૮)-વરયાત્રા.

☐ [दौन्दुभी शे.-१०८] ।

वरयितृ-पुं-५१७-વહાલોપતિ.

द्र० धवशब्दः ।

* वरयति वरयिता ।

वररुचि-पुं-८५२-કાત્યાયન, વાર્તિકકાર.

☐ कात्यायन, मेधाजित्, पुनर्वसु ।

* वरा रुचिरस्य वररुचिः ।

वरला-स्त्री-१३२७-હંસલી.

☐ वारला,हंसी, वारटा, वरटा ।

* वरं लाति वरला ।

वरवर्णिनी-स्त्री-४१८-હળદર.

द्र० काञ्चनीशब्दः ।

* वरो वर्णोऽस्त्यस्या वरवर्णिनी ।

(**वरवर्णिनी**)-स्त्री-५०७-વિશિષ્ટ અંગ અને ચેષ્ટાવાળી સ્ત્રી.

वरवृद्ध-पुं-२००(શે.૪૩)-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

वरा-स्त्री-२०५(શે.૪૯)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

वराङ्ग-न.-५६७-મસ્તક.

द्र० उत्तमाङ्गशब्दः ।

* वरमङ्गं वराङ्गम् ।

वराङ्ग-न.-६०९-યોનિ, સ્ત્રી નું ચિહ્ન.

द्र० अपत्यपथशब्दः ।

* वरमङ्गं वराङ्गम् ।

वराटक-पुं-११६५-કમલના બીજનો ડોડો.

☐ बीजकोश, कर्णिका ।

* वरमटति वराटकः ।

वराटक-पुं-१२०६-કોડી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० कपर्दशब्दः ।

* वरमटति वराटः, व्रियते वा "अनिशृ"-(उणा-१४५) इत्याटः के वराटकः ।

वराण-पुं-१७४-(शे.३२)-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

वराणसी-સ્ત્રી-९७४-કાશી.

☐ काशि, (काशी), वाणारसी, शिवपुरी ।

* वाराणसीशब्दस्य पृषोदरादित्वात् ह्रस्वत्वे वाराणसी ।

वरारक-ન.-१०६५-હીરો.

☐ सूचीमुख, हीरक, रत्नमुख्य, वज्रपर्याय-शब्दाः ।

* वरा अरका अस्मिन् वरारकम् ।

वरारोह-પું-२१९-(शे.-६९)-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

(वरारोहा)-સ્ત્રી-५०७-વિશિષ્ટ પ્રકાર ની સ્ત્રી.

वराशि-પું-६७२-જાડું વસ્ત્ર.

☐ स्थूलशाट ।

* अवारनुतेऽङ्गं "अशोरश्चादिः" (उणा-६८८) इति इप्रत्यये, आदेश्च रादेशे "वाऽवाप्योऽस्तनि"-३।२।१५६।। इत्यत्र धातुनियमाभावमतेनाऽवस्य वादेशे वराशिः, वृणोत्यङ्गमिति इप्रत्यये पृषोदरादित्वाद्वा पुंलिङ्गस्तालव्यान्तश्च ।

वराह-પું-१२८७-ભૂંડ.

द्र० आखनिकशब्दः ।

* वृणोति वराहः "वृकटि"-(उणा-५९१) इत्याहः । वरमाहन्तीति वा, वर आहारोऽस्येति पृषोदरादित्वाद् वा ।

वराहकर्णक-પું-७८७-(शे.-१५२)-શસ્ત્ર વિશેષ.

वरिवस्या-સ્ત્રી-४९७-સેવા, ભક્તિ.

द्र० आराधनाशब्दः ।

* वरिवःकरणं वरिवस्या "नमोवरिव"-३।४।३७।। इति सेवायां क्यन् ।

वरिषा-સ્ત્રી-१५७-(शि.-१२)-વર્ષાઋતુ, શ્રાવણ ભાદરવો માસ.

द्र० क्षरिन्शब्दः ।

वरिष्ट-ન.-१३४०-તાંબુ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

* अतिशयेन वरं वरिष्टं ।

वरिष्ठ-ન.-१४२९-વિશાલ, મોટું.

द्र० उरुशब्दः ।

* अतिशयेन ऊरु वरिष्ठं "प्रियस्थिर"-७।४।३८।। इतीष्ठे वरादेशः ।

वरुट-પું-९३४-જંગલમાં ફરનારી મ્લેચ્છ જાતિ.

* वृणन्ति वरुटाः "गजद"-(उणा-१५३) इत्युटः ।

वरुण-પું-४३-શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી ભ ના શાસનદેવ.

वरुण-પું-१६९-પશ્ચિમ દિશાનો સ્વામી.

वरुण-પું-१८८-વરુણ દેવતા.

द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।

* वृणाति बिभर्ति वरुणः "ऋकवघदारिभ्य उणः"-(उणा-१९६) इत्युणः ।

वरुणपाश-પું-१३५१-(शि.१२१)-ગ્રાહ-ઝુંડ.

द्र. अवहारशब्दः ।

वरूथ-પું-ન.-७५८-શસ્ત્રાદિથી બચવા રથ ઉપર નું લોઢા નું ઢાંકણ.

☐ रथगुप्ति ।

* वृणन्ति गुप्त्यर्थं रथमनेन वरूथः लोहादिमयी आवृत्तिः "जृवृभ्या"-(उणा-२३६) इत्यूथः पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

वरूथिनी-સ્ત્રી-७४६-લશ્કર.

द्र. अनीकशब्दः ।

* वरूथो रथगुप्तिरस्त्यस्यां वरूथिनी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वरेण्य-न.-१४३८-પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ.

द्र. अग्रशब्दः ।

* व्रियते वरेण्यम् "वृङ्‌ एण्यः" (उणा-३८२)।

वर्कर-પું-૫૫૬-ક્રીડા, રમત.

द्र० कूर्दनशब्दः ।

* वृणोत्यनेन वर्करः "किशवृभ्यः करः" (उणा-४३५) ।

वर्कर-પું-૧૨૭૬-જુવાન બકરો.

☐ (बर्कर) ।

* तरुणः पशुः व्रियते वर्करः "किशवृभ्यः करः (उणा-४३५) ।

वर्ग-પું-૧૪૧૩-સજાતીય વસ્તુ અને પ્રાણીઓનો સમુદાય જેમકે-ત્રિવર્ગ બ્રાહ્મણ વર્ગ.

* सदृशानां सजातीयानां प्राणीनामप्राणिनां वृन्दं वृज्यते विजातीयेभ्यो वर्गः, यथा ब्राह्मणवर्गः, अरिषड्वर्गः, त्रिवर्ग इति ।

वर्चस्-न.-१०१-સૂર્યનો પ્રકાશ.

द्र० आतपशब्दः ।

* वर्चते दीप्यते वर्चः ।

वर्चस-न.-६३४-વિષ્ઠા, મળ.

द्र० अवस्करशब्दः ।

* वर्चतेऽनेन वर्चः "अस्" (उणा-९५२) इत्यस् ।

वर्चस्क-પું-ન.-૬૩૪-વિષ્ઠા, મળ.

द्र० अवस्करशब्दः ।

* वर्च एव वर्चस्कं पुंक्लीबलिङ्गः ।

वर्जन-न.-३७२-હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* वर्ज्यते वर्जनम् ।

वर्ण-પું-૬૪૪-કેસર.

द्र० कश्मीरजन्मनशब्दः ।

* वर्ण्यते वर्णभृः वर्ण्यमपि ।

वर्ण-પું-૬૮૦-હાથી કે રથ ઉપર નાંખવાનું વસ્ત્ર-ઝુલ.

द्र० आस्तरशब्दः ।

* वर्ण्यते वर्णः, वर्णकम्बलिकादेशो वा भीमवत् ।

वर्ण-પું-૧૩૯૨-સફેદ વગેરેરંગ.

वर्णक-न.-५१८-(शे.१०९)-વિલેપન, શરીર માં પીઠી વગેરે લગાડવી તે.

☐ [गोपाली शे.१०९] ।

वर्णज्येष्ठ-પું-૮૧૨-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* वर्णानां ज्येष्ठो वर्णज्येष्ठः ।

वर्णना-स्त्री-२६९-સ્તુતિ, પ્રશંસા, વખાણ.

द्र० अर्थवादशब्दः ।

वर्णपदवाक्यविविक्तता-સ્ત્રી-૭૧-અક્ષર-પદ વાક્ય છૂટાં-છૂટાં હોય તે પ્રભુની વાણી નો ૩૩મો ગુણ.

* वर्णपदवाक्यविविक्तता वर्णादीनां विच्छिन्नत्वम् ।

वर्णपरिस्तोम-પું-૬૮૦-(શિ.-૫૫)-હાથી ઉપર નાખવાનું વસ્ત્ર-ઝુલ.

द्र० आस्तरशब्दः ।

वर्णा-સ્ત્રી-૧૧૭૫-તુવેર.

☐ आढकी, तुवरी ।

* वर्ण्यते वर्णा ।

वर्णिन्-પું-૮૦૮-બ્રહ્મચારી.

☐ ब्रह्मचारिन् ।

* वर्णोऽस्ति अस्य वर्णी "वर्णाद् ब्रह्मचारिणि" "७-२-६९" इतीन् ।

वर्णिनी-સ્ત્રી-૫૦૪-સ્ત્રી, નારી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अबलाशब्दः ।

* वर्णोऽस्त्यस्या वर्णिनी ।

वर्ण्य-न.-६४५-(शि०-५१)-કેશર.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

वर्तुल-न.-१४६-ગોળ.

☐ वृत्त, निस्तल, परिमण्डल ।

* वर्तते भ्रमति वर्तुलम्, "हृपिवृति"-(उणा-४८५) इत्युलः ।

वर्तक-न.-१०५०-એક જાતનું લોઢું.

☐ वर्तलोह ।

* वर्तते आवर्तते वर्तकम् ।

वर्तन-पुं-३८९-વર્તનાર, સ્થિર રહેનાર.

☐ वर्तिष्णु ।

(**वर्तनी**)-स्त्री-९८३-માર્ગ, રસ્તો.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

* वर्तन्तेऽनेन, "सदिवृति"- (उणा-६८०) इति अनौ वर्तनिः, ङ्यां वर्त्तनी ।

वर्त्तनी-स्त्री-९८३-માર્ગ, રાસ્તો.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

* वर्तन्तेऽनेन, "सदिवृति"-(उणा-६८०) इति अनौ वर्तनिः, ङ्यां वर्तनी ।

वर्तलोह-न.-१०५०-એક જાતનું લોઢું.

☐ वर्तक ।

* वर्तते आवर्तते वर्तम्, तच्च तद् लोहं च वर्तलोहम् ।

वर्ति-स्त्री-६३९-વાટેલી વસ્તુ નો લેપ.

☐ गात्रानुलेपनी ।

* वर्तते वर्तिः, नद्यादौ प्रसिद्धा "विदिवृतेर्वा" (उणा-६१०) इति इः, स्त्रीलिङ्गोऽयम् ।

वर्ति-स्त्री-६६७-વસ્ત્રની દશીઓ.

☐ वस्ति, दशा ।

* वर्तन्तेऽञ्चलान्ते वर्तिः "विदिवृतेर्वा" (उणा-६१०) इति इः ।

वर्तिष्णु-वि.-३८९-વર્તનાર, રહેવાના સ્વભાવ-વાળું.

☐ वर्तन ।

वर्त्मन्-न.-९८३-માર્ગ.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

* वर्तन्तेऽनेन वर्त्म क्लीबलिङ्गः, "मन्" (उणा-९११) इति मन् ।

वर्द्धकि--पुं-९१७-રથકાર, સુથાર.

द्र० काष्ठतक्षशब्दः ।

* वर्धयति छिनत्ति वर्धकिः, "वर्धेरकिः" (उणा-६२४) ।

वर्द्धमान-पुं-३०-શ્રી મહાવીર સ્વામી.

द्र० चरमतीर्थकृत्शब्दः ।

* उत्पत्तेरारभ्य ज्ञानादिभिर्वर्धत इति वर्द्धमानः । यद्वा गर्भस्थे भगवति ज्ञातकुलं धनधान्यादिभिर्वर्धत इति वर्धमानः ।

वर्धन-न.-३७२-કાપવું.

☐ कर्तन, कल्पन, छेद ।

* वर्ध्यते वर्धनम् ।

वर्धनी-स्त्री-१०१६-સાવરણી.

द्र० बहुकरीशब्दः ।

* वर्धते श्रीरनया वर्धनी ।

वर्धमान-पुं-१०२४-કોડીયું, શકોરું.

☐ शालाजीर, शराव ।

* वर्धते मृत्पिण्डाद् वर्धमानः, वर्ध्यते छेद्यते चक्रादिति वा ।

वर्धमान-पुं-२१९(शे.-७०)-વિષ્ણુ, શંકર.

द्र० अच्युतशब्दः ।

'**वर्धमान**'-पुं-११५०-એરંડો.

द्र० एरण्डशब्दः ।

वर्ध्र-पुं न.-१०४१-સીસું.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

* वर्धते वर्ध्रम् पुंक्लीबलिङ्गः ।

वर्मन्-न.-७६६-બખ્તર, કવચ.

द्र० उरश्छदशब्दः ।

* वृणोत्यङ्गं वर्म, क्लीबलिङ्गः, "मन्" (उणा-९११) इति मन् ।
वर्मित-पुं-७६६-બખ્તર પહેરેલો.
द्र० दंशितशब्दः ।
* वर्म संजातमस्य वर्मितः, क्वचित्तोऽपि ।
वर्य-न.-१४३८-પ્રધાન, મુખ્ય, શ્રેષ્ઠ.
द्र० अग्रशब्दः ।
* वरणीयं वर्यम् "वर्योपसर्या" ५।१।३२॥ इति बाहुलकाद् यः ।
वर्या-स्त्री-५११-સ્વયંવરને પસંદ કરનાર.
☐ पतिंवरा, स्वयंवरा ।
* व्रियते वर्या "वर्योपसर्या" ५-१-३२॥ इति ये साधुः, वरमर्हति वा "दण्डादेर्यः" ६।४। १७८॥ इति यः ।
ववर्णा-स्त्री-१२१४-નીલા વર્ણ વાળી માંખ.
☐ (चवर्णा) ।
* नीलवर्णा मक्षिका ववर्णा, नन्द्यादित्वा-दनः, वृणोतीति वा "चिक्कणकुक्कण"-(उणा-१९०) इति साधुः ।
वर्ष-पुं न.-१५९-વરસ.
द्र० अनुवत्सरशब्दः ।
* वृणोति छादयति वर्षम् ।
वर्ष-पुं-न.-१६६-વરસાદ.
☐ वर्षण, वृष्टि ।
* वर्ष पुंक्लीबलिङ्गः, "वर्षादयःक्लीबे" ५।३।२९॥ इत्यल् ।
वर्ष-पुं न.-९४७-ક્ષેત્ર.
☐ वर्षधराद्यङ्क ।
* वृष्यते वर्ष पुंक्लीबलिङ्गः ।
वर्षकरी-स्त्री-१२१६-તમરું, ભમરા જેવું ક્ષુદ્ર જંતુ.
द्र० चीरीशब्दः ।
* वर्षं वृष्टिं करोति सूचयति वर्षकरी ।
वर्षकोश-पुं-१५२-(शे.-२३)-માસ, મહિનો.
द्र० मासशब्दः ।
वर्षण-न.-१६६-વરસાદ.
☐ वर्षण, वर्ष ।

* वर्षणाद् वृषभ इति **भाष्यकार**वचनाद् वर्षण-मिति साधुः ।
वर्षधराद्यङ्क-न.-९४७-ક્ષેત્ર.
☐ वर्ष ।
* वर्षधरादयो हिमवन्महाहिमवन्निषधनील-रुक्मिशिखरिणः षड् जम्बूद्वीपे, एतन्नामानो द्विगुणा धातकीखण्डे, पुष्करवरद्वीपार्द्धे च एवं त्रिंशद्वर्ष-धरादयः तैरङ्क्यते चिह्नते वर्षधराद्यङ्कम् ।
वर्षपाकिन्-पुं-११५२-જંગલી આંબો.
द्र० आम्रातकशब्दः ।
* वर्षेण पाकोऽस्त्यस्य वर्षपाकी ।
वर्षवर-पुं-७२८-અન્તઃ પુરનો રક્ષક, નપુંસક.
☐ षण्ढ ।
* वर्षं रेतः सेकं वृणोत्याच्छादयति वर्षवरः 'वृषिण् शक्तिबन्धे' वर्ष्यते वा "जठर"-(उणा-४०३) इत्यरे निपात्यते ।
वर्षा-स्त्री--१५७-વર્ષા ઋતુ, શ્રાવણ ભાદરવો માસ.
द्र० तपात्ययशब्दः ।
* व्रियते छाद्यते नभोऽत्र मेघैरिति वर्षाः "वृकृनमीङ्माभ्यः षः-"(उणा-५४०) इति षः, वर्ष-मस्त्यासु, वर्षन्तीति वा, नित्यबहुवचनान्तः स्त्रीलिङ्गश्च ।
वर्षांशक-पुं-१५२-(शे.२२)-માસ, મહિનો.
द्र० मासशब्दः ।
वर्षाबीज-न.-१६६-(शे.३०)-પાણીના કરા.
द्र० करकशब्दः ।
वर्षाभू-पुं-१३५४-દેડકો.
द्र० अजिह्वशब्दः ।
* वर्षासु भवति वर्षाभूः पुल्लिङ्गः ।
वर्षीयस्-पुं-३४०-અતિ ઘરડો.
द्र० ज्यायस्शब्दः ।
* "प्रियस्थिर"-७।४।३८॥ इति वर्षादेश तु वर्षीयान् ।
वर्ष्मन्-न.-५६४-શરીર.
द्र० अङ्गशब्दः ।
* वृष्यते सिच्यते, वर्षति मलान् वा वर्ष्म,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

क्लीबलिङ्गः "मन्" (उणा—९११) इति मन् ।

वलक्ष-પું-૧૩૯૩-સફેદ વર્ણ, શુક્લ.

द्र० अवदातशब्दः ।

* वलते वलक्षः अवलक्ष्यते वा पृषोदरादित्वात् ।

वलज-ન.-૧૦૦૪-બારણું.

☐ प्रतिहार, द्वार्, द्वार ।

* वल्यतेऽस्मिन् वलजम् "वलेर्वान्तिश्च वा"–(उणा-११३) इत्यजः ।

(वलभि)-પું-૧૦૧૧-છાપરાનો આધાર.

☐ वलभी ।

वलभी-સ્ત્રી-૧૦૧૧-છાપરાનો આધાર.

☐ (वलभि) ।

* "वडः सौत्रः" वडति वडभी, "कृशृग"–(उणा-३२९) इत्यभः लत्वं वलभी अयमिकारान्तोऽपि, छदिषः आधारो वंशपंजरादिश्छदिराधारः ।

वलय-ન.-૬૬૩-હાથના કાંડાનું ઘરેણું.

द्र० आवापशब्दः ।

* वलते वलयं "कुगुवलि"–(उणा-३६५) इत्ययः ।

वलयप्राय-ન.-૭૮૭-(શે.૧૪૯)-ચક્ર.

☐ [चक्र, अरसञ्चित शे.१४९] ।

वलयित-પું-૧૪૭૪-ઘેરાયેલું, વિંટાયેલું.

☐ परिक्षिप्त, निवृत, परिवेष्टित, परिष्कृत, परीत ।

* वलयः संजातोऽस्य वलयितम् ।

वलिन-પું-૪૫૬-જેની ચામડી ઢીલી પડતાં કર ચળી વળી ગઈ હોય તે.

☐ वलिभ ।

* वलिस्त्वक् संकोचाऽस्त्यस्य वलिनः अङ्गादित्वान्नः ।

वलिभ-પું-૪૫૬-જેની ચામડી ઢીલી પડતાં કર ચળી વળી ગઈ હોય તે.

☐ वलिन ।

* "वलिवटि"–७।२।१६॥ इति भे वलिभः ।

वलिर-પું-૪૫૮-ત્રાંસી, આંખ વાળો.

☐ केकर ।

* वलते वेष्टते वलिरं नेत्रं तद्योगात् वलिरः ।

वलीक-પું-ન.-૧૦૧૧-છાપરાનો આગલો ભાગ.

☐ नीव्र ।

* वलते संवृणोति वलीकं पुंक्लीबलिङ्गः, "स्यमिकषि"–(उणा-८६) इतीकः ।

वल्क-પું-ન.-૧૧૨૧-વૃક્ષ વગેરેની છાલ.

द्र० चोचशब्दः ।

* वल्यते छाद्यतेऽनेन वल्कं "भीण्"–(उणा-२१) इति कः ।

वल्कल-પું-ન.-૧૧૨૧-વૃક્ષ વગેરેની છાલ.

द्र० चोचशब्दः ।

* "वलिपुषेः"–(उणा-४९६) इति कलक् प्रत्यये वल्कलम् पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

वल्ग-ન.-૧૨૫૨-(શિ.૧૧૧)-દોરી, લગામ.

द्र० अवक्षेपणीशब्दः ।

वल्गा-સ્ત્રી-૧૨૫૨-દોરી, લગામ.

द्र० अवक्षेपणीशब्दः ।

* वल्गत्यनया वल्गा ।

वल्गित-ન.-૧૨૪૭-ઘોડાની એક જાતની ગતિ.

* वल्गनं वल्गितम् ।

वल्गु-ન.-૧૪૪૪-સુંદર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* वलते वल्गु-"फलिवलि"–(उणा-७५८) इति गुः ।

वल्गुलिका-સ્ત્રી-૧૩૩૭-વાગોલ.

द्र० तैलपायिकाशब्दः ।

* वल्गु लाति वल्गुला, के वल्गुलिका ।

वल्भन-ન.-૪૨૩-ભોજન, ખાવું.

द्र० अदनशब्दः ।

* वल्भ्यते वल्भनम् ।

वल्मीक-પું-૮૪૬-વાલ્મીક ઋષિ.

द्र० कविशब्दः ।

* वल्मीकभवत्वाद् वल्मीकः ।

वल्मीक-પું-ન.-૯૫૦-રાફડો.

द्र० कृमिपर्वतशब्दः ।

* वलन्ते प्राणिनोऽत्र वल्मीकः पुंक्लीबलिङ्गः,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

"सृणीकास्तीक"-(उणा-५०) इतीके निपात्यते ।
वल्ल-पुं-११७४-વાલ, (કઠોળ).
☐ निष्पाव, शितशिम्बिक ।
* वल्लते वल्लः ।
वल्लकी-स्त्री-२८८-વીણા, સારંગી.
☐ वीणा, घोषवती, विपञ्ची, कण्ठकूणिका ।
* वल्लते स्वरोऽस्यां वल्लकी "दकन" (उणा-२७) इत्यकः ।
वल्लकी-स्त्री-२९०-(शे.८९)-ચાંડાલની વીણા.
द्र० कटोलवीणाशब्दः ।
(वल्लभ)-पुं-५१६-વહાલો, પતિ.
द्र० धवशब्दः ।
वल्लभा-स्त्री-५१५-વહાલી પત્ની.
द्र० कान्ताशब्दः ।
* वल्लते वल्लभा "कृश"-(उणा-३२९) इत्यभः ।
वल्लरि-स्त्री-११२२-મંજરી, મહોર.
☐ मञ्जा, मञ्जरि, 'वल्लरी' ।
* वल्लते वल्लरिः स्त्रीलिङ्गः "नदिवल्लि"-(उणा-६९८) इत्यरिः ।
'वल्लरी'-स्त्री-११२२-મંજરી, મહોર.
☐ मञ्जा, मञ्जरि, वल्लरि ।
वल्लव-पुं-७२३-રસોઈઓ.
द्र० आरालिकशब्दः ।
* वल्लते संवृणोति वल्लवः "वडिवटि"-(उणा-५१५) इत्यवः ।
वल्लव-पुं-८८९-ગોવાળિયો.
द्र० आभीरशब्दः ।
* वल्लते वल्लवः "वडिवटि"-(उणा-५१५) इत्यवः ।
(वल्लि)-स्त्री-१११८-વેલો.
☐ प्रतति, व्रतति, लता, वल्ली ।
वल्ली-स्त्री-१११८-વેલો.
☐ प्रतति, व्रतति, लता, (वल्लि) ।
* वल्लते संवृणोति वल्लिः "पदिपठि"-(उणा-६०७) इति इः, ङ्यां वल्ली गुड्च्यादिर्मोधव्यादिश्च ।
'वल्लुर'-त्रि.-६२४-શુષ્ક માંસ.
☐ वल्लूर, उत्तप्त ।
वल्लूर-त्रि.-६२४-શુષ્ક માંસ.
☐ उत्तप्त, 'वल्लुर' ।
* शुष्कं मांसं वल्ल्यते वल्लूरं त्रिलिङ्गः "भीमसि"-(उणा-४२७) इत्युरः, वल्लं लुनाति वा ।
वल्वजा-पुं-११९४-એક જાતનું કોમલ ઘાસ.
☐ उलप ।
* वलन्ति वल्वजाः पुंसि बहुवचनान्तः "वलेर्वोन्तश्च वा" (उणा-१३३) इत्यजः ।
वश-पुं-४३०-ઈચ્છા.
द्र० अभिलापशब्दः ।
* वशनं वशः "युवर्ण"-५।३।२८॥ इत्यल् ।
वश-३५६-(शे.९३)-પરવશ, પરાધીન.
द्र० गृह्यकशब्दः ।
वशक्रिया-स्त्री-१४९८-વશીકરણ.
☐ संवनन, (वशीकरण) ।
* वशे करणं वशक्रिया वशीकरणमित्यर्थः ।
वशा स्त्री-५०४-સ્ત્રી, નારી.
द्र० अबलाशब्दः ।
* वष्टि कामयते वशा ।
वशा-स्त्री-१२१८-હાથણી.
द्र० धेनुकाशब्दः ।
* वष्टि कामयते वशा ।
वशा-स्त्री-१२६६-વાંઝણી ગાય.
☐ वन्ध्या ।
* वष्टि कामयते परं वशा ।
वशिक-न.-१४४६-શૂન્ય, ખાલી.
द्र० तुच्छशब्दः ।
* वशः स्वाच्छन्द्यमस्त्यस्य अनावृतत्वाद् वशिकम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वशिता-સ્ત્રી-૨૦૨-સર્વને વશ કરવાની શક્તિ, આઠ સિદ્ધિ પૈકી બીજી સિદ્ધિ.

* वशिनो भावो वशिता, ।

वशिर-પું-૯૪૧-સમુદ્રનું મીઠું.

☐ सामुद्र, लवण, अक्षीव ।

* उश्यते वशिरः पुंलिङ्गः, क्लीबोऽयमिति केचित् "स्थविर"-(उणा-४१७) इतीरं निपात्यते ।

वशिष्ठ-પું-૮૪૯-વશિષ્ઠ ઋષિ.

☐ अरुन्धतीजानि ।

* अतिशयेन वसुमान् वशिष्ठः 'गुणाङ्गाद्'-७।३।९॥ इति इष्टे "विन्मतोर्णीष्ठे"-७।४।३२॥ इति मतोर्लुपि "त्र्यन्त्यस्वरादेः" ७।४।४३॥ इत्यन्त्यस्वरादिलोपः ।

(वशीकरण)-ન.-૧૪૯૮-બીજાને વશ કરે તેવો મંત્ર પ્રયોગ કરવો તે.

☐ संवनन, वशक्रिया ।

वश्य-પું-૪૩૨-વશ થયેલો.

☐ प्रणेय ।

* वशं गतो वश्यः "हृद्यपद्य"-॥७।१।११॥ इति यः ।

वषट्-અ.-૧૫૩૮-દેવોને બલિ આપવામાં વપરાતો શબ્દ.

☐ श्रौषट्, वौषट्, स्वाहा, स्वधा ।

वषट्कार-પું-૮૨૧-દેવયજ્ઞ, હોમ.

☐ देवयज्ञ, आहुति, होम, होत्र ।

* वषट्करणं वषट्कारः ।

वसति-સ્ત્રી-૧૪૨-રાત્રિ.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* वसन्त्यस्यां वसतिः, "स्वल्यमि"-(उणा-६५३) इत्यादिना अतिः ।

वसति-સ્ત્રી-૯૯૧-ઘર.

द्र० अगारशब्दः ।

* वसन्त्यस्यां वसतिः स्त्रीलिङ्गः "स्वल्यमि"-(उणा-६५३) इत्यतिः ।

वसन-ન.-૬૬૬-વસ્ત્ર.

द्र० अंशुकशब्दः ।

* वस्यतेऽनेन वसनम् ।

वसन्त-પું-ન.-૧૫૬-વસન્ત ઋતુ.

द्र० इष्यशब्दः ।

* वसत्यस्मिन् सुखं, वस्ते भुवं वा वसन्तः पुंक्लीबलिङ्गः "तृजिभूवदि"-(उणा-२२१) इत्यादिना अन्तः ।

वसा-સ્ત્રી-૬૨૪-ચરબી.

द्र० अस्थिकृत्शब्दः ।

* उष्यतेऽङ्गेऽनया मिदाद्यङि वसा, "शुद्धस्य मांसस्य यः स्नेहः सा वसा" इति **वैद्याः** ।

वसिन्-પું-૧૩૫૦-જલનો બિલાડો.

☐ उद्र, जलमार्जार, पानीयनकुल ।

* वसाऽस्त्यस्य वसी ।

(वसिष्ठ)-પું-૧૨૪-સપ્તર્ષિ પૈકી એક ઋષિ, વસિષ્ઠઋષિ.

वसु-પું-૧૦૦-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* वसति रश्माविति वसुः "भृमृतृत्सरि-"(उणा-७१६) इत्युः ।

वसु-ન.-૧૯૧-ધન.

द्र० ऋक्णशब्दः ।

* वस्ते छादयति, वसतीश्वरगृहे वा वसु, क्लीबलिङ्गः ।

वसु-ન.-૧૦૪૩-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* वसत्याकरे वसु, क्लीबलिङ्गः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वसु–न.–१०६३–रत्न.

द्र० मणिशब्दः ।

* वसति लक्ष्मीरत्र वसु क्लीबलिङ्गः ।

वसु–पुं–१०९९–અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* वसन्ति देवा अस्मिन् वसुः ।

वसु–पुं–१११४–વૃક્ષ, ઝાડ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* वसन्ति पक्षिणोऽत्र वसुः ।

वसु–पुं–११७२–પીળા મગ.

☐ खण्डीर, प्रवेल,जय, शारद ।

* मुद्गे पीतवर्णे वसति वित्ते वसुः पुंलिङ्गः ।

वसु–पुं–८९–(शे.५)–ગણદેવતા.

वसु–न.–९४२–(शि.८३)–સાબરમીઠું, વરાગડું મીઠું.

द्र० रुमाभवशब्दः ।

वसु–न.–१०४३–(शे १६२)–રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

वसुक–न.–९४२–સાબર મીઠું.

द्र० रुमाभवशब्दः ।

* वसति वसु वस्वेव वसुकम्, वन्माला "रौमकं वसुकं वसु" ।

वसुदेव–पुं–२२३–કૃષ્ણના પિતા.

☐ भूकश्यप, दिन्दु, आनकदुन्दुभि ।

* वसुना दिव्यति वसुदेवः ।

वसुदेवता स्त्री–११४–ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર.

☐ श्रविष्ठा, धनिष्ठा ।

* वसवो देवताऽस्या वसुदेवता ।

वसुदेवभू–पुं–६९७–કૃષ્ણ વાસુદેવ.

☐ कृष्ण ।

* वसुदेवाद् भवति वसुदेवभूः ।

वसुधा–स्त्री–९३५–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* वसु धनं धत्ते वसुधा, "आतोडोड–" ॥५।१।७६॥ इति डः ।

वसुन्धरा–स्त्री–९३५–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* वसूनि धारयति वसुन्धरा "धारेर्धर्च" ॥५।१।११३॥ इति खः ।

वसुपूज्यराज्–पुं–३७–શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી ભ. ના પિતા.

* अन्यैः राजभिर्वसुभिः धनैः पूज्यते इति वसुपूज्यः स चासौ राट् च वसुपूज्यराट् ।

वसुप्रभा–स्त्री–१९१–(शे.४१)–કુબેરની નગરી.

द्र० अलकाशब्दः ।

वसुमती–स्त्री–९३६–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* वसूनि सन्त्यस्यां वसुमती ।

(वसुरुचि)–पुं–१८३–ગન્ધર્વ, દેવો ના ગવૈયા.

द्र० गन्धर्वशब्दः ।

वसुसारा–स्त्री–१९१(शे.४१)–કુબેરની નગરી.

द्र० अलकाशब्दः ।

वस्तूक–न.–९४२–સાબર મીઠું.

द्र० रुमाभवशब्दः ।

वस्त–पुं–१२७५–બકરો.

द्र० अजशब्दः ।

* वस्ते छादयति वस्तः "दम्यमि"–(उणा–२००) इति तः ।

वस्ति–पुं–स्त्री–६६७–દશીઓ (વસ્ત્ર છેડે હોય તે.)

द्र० दशाशब्दः ।

* वस्यतेऽनया वस्तिः, अच्छिन्नदशास्य वस्त्रस्याच्छादनाम्नात्, पुंस्त्रीलिङ्गः "प्लुञ्ञ"–(उणा–६४६) इति तिः ।

वस्तूक–न.–९४२–સાબર મીઠું.

द्र० रुमाभवशब्दः ।

* वसुगन्धि वस्तूकं नाम लवणम् ।

वस्त्र–पुं–न.–६६६–વસ્ત્ર, કપડું.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अंशुकशब्दः ।

* वस्यते छाद्यतेऽनेन वस्त्रम्, पुंक्लीबलिङ्गः "हुयामा"-(उणा-४५१) इति त्रः ।

(वस्त्र)-न.-१०६३-रत्ननी आठ जाति पैकी एक जाति.

वस्त्रपेशी-स्त्री-६६७-(शे १३७)-वस्त्रनी दशीओ.

द्र० दशाशब्दः ।

वस्न-पुं-न.-८६८-कींमत, मूल्य.

द्र० अर्घशब्दः ।

* वसत्यस्मिन् पण्यं वस्नः पुंक्लीबलिङ्गः, "प्याधापनि-(उणा-२५८) इति नः ।

वस्न-न.-६६७-(शे.१३७)-वस्त्र, कपडुं.

द्र० अंशुकशब्दः ।

वस्नसा-स्त्री-६३१-नस, स्नायु.

☐स्नसा, स्नायु [तन्त्री, नखारू, स्नावन, सन्धिबन्धन शे.१३०] ।

* वस्ते छादयति कायं वस्नसा "फनस'-(उणा-५७३) इत्यसे निपात्यते ।

वस्वौकसारा-स्त्री-१९१-कुबेरनी नगरी.

द्र० अलकाशब्दः ।

* वसुयुक्तानि ओकांसि सारमस्यां वस्वौकसारा, पृषोदरादित्वात् सलोपः ।

वह-पुं-१०९०-मोटी नदी, नद, द्रह.

☐ नद, भिद्य, उद्ध्य, सरस्वत् ।

* वहति वहः ।

वह-पुं-१२६४-बळदनो स्कंध, खांध.

☐ स्कन्ध ।

* वहन्त्यनेन वहः "गोचरसंचर"-॥५।३। १३१॥ इति घः ।

वह-पुं-११०७-(शे १७२)-वायु, पवन.

द्र० अनिलशब्दः ।

वहन-न.-८७६-वहाण

द्र० पोतशब्दः ।

* उह्यतेऽनेन वहनम्, प्रवहणमपि ।

वहल-न.-१४४७-४८, निरंतर.

द्र० अविरलशब्दः ।

* वहति दाढर्यं वहलं "मृदिकन्दि"-(उणा-४६५) इत्यलः ।

वहा-स्त्री-१०८०-नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

* वहति वहा ।

वहित्रक-न.-८७५-वहाण.

द्र० पोतशब्दः ।

* उह्यतेऽनेन वहति जले वा वहित्रम्, "वन्धि-वहि"-(उणा-४५९) इति इत्रः ।

वह्नि-पुं-१०९७-अग्नि.

द्र० अग्निशब्दः ।

* वहति तेजो वह्निः "वीयुसुवह्यगिभ्यः"-(उणा-६७७) इति निः ।

वह्निकुमार-पुं-९०-पांचमा भवनपति देव.

वह्निनेत्र-पुं-२००-(शे ४५)-शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

वह्निबीज-न.-१०४४-सोनुं.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* वह्नेर्बीजं वह्निबीजम् **यदाह**-" अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्णम्" ।

वह्निभू-पुं-१११४-(शे.१७४)-वृक्ष, झाड.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

वह्निरेतस्-पुं-१९७-शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* वह्नौ रेतोऽस्येति वह्निरेताः, देव्या सोढु-मशक्यत्वात् अग्नौ हि क्षिप्तं रेतः, अत एव अग्निभूः कुमारः ।

वह्निशिख-न.-६४५-केसर.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

* वह्नेरिव शिखा केशरोऽस्य वह्निशिखम् ।

'वह्निशिख'-न.-११५९-कसुंबो.

द्र० कमलोत्तरशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वह्न्युत्पात-पुं-१२६-અગ્નિનો ઉપદ્રવ.

☐ उपाहित ।

* वह्निकृत उत्पातो वह्न्युत्पातः ।

वह्य-न.-७५९-સર્વજાતના વાહન, રથ, હાથી-ઘોડા વિ.

☐ याम, युग्य, पत्र, वाह्य, वाहन, धोरण ।

* उह्यतेऽनेन वह्यं "वह्यं करणे" ॥५।१।३४॥ इति यः ।

वा-अ.-१५४२-(शे.२००)-સામ્ય અર્થમાં વપરાતો શબ્દ.

द्र० एवशब्दः ।

वा-अ.-१५४२(शे.२०१)-અથવા, વિકલ્પ.

द्र० इतिशब्दः ।

(**वांशिक**)-पुं-९२५-વાંસળી વગાડનાર.

☐ वेणुध्म, वैणविक ।

वाक्पति-पुं-३४६-શ્રેષ્ઠ વક્તા, બૃહસ્પતિ.

☐ वागीश ।

* वाचां पतिर्वाक्पतिः ।

वाक्पारुष्य-न.-७३८-કઠોર વચન.

* वाचा पारुष्यं वाक्पारुष्यं कर्कशवचनत्वम् ।

वाक्य-न.-२४२-વાક્ય, સુબન્ત-તિઙન્ત યુક્ત પદરૂપ વાક્ય.

* त्याद्यन्तं पदमाख्यातं, तत् प्रयुज्मानमप्रयुज्यमानं वा, प्रयुज्यमानैर्वा कर्त्रादिभिर्विशेषणैः सहितम् उच्यत इति वाक्यम्, यथा धर्मो वो रक्षतु ।

वागा-સ્ત્રી-१२५२-(शि.१११)-દોરી, લગામ.

द्र० अवक्षेपणीशब्दः ।

वागीश-पुं-३४६-શ્રેષ્ઠ વક્તા, બૃહસ્પતિ.

☐ वाक्पति ।

* वाचामीशो वागीशः ।

वागुरा-સ્ત્રી-९२८-મૃગને પકડવાની જાળ.

☐ मृगजालिका ।

* वान्ति पतन्ति मृगा अस्यां वागुरा मृगबन्धनरज्जुः, "श्वशुर"-(उणा-४२६) इत्युरे निपात्यते ।

वागुरिक-पुं-९२८-વાઘરી, શિકારી.

☐ जालिक ।

* वागुरया चरति वागुरिकः, "चरति" ॥६।४।११॥ इतीकण् ।

वाग्मिन्-पुं-३४६-શ્રેષ્ઠ વક્તા.

☐ वाचोयुक्तिपटु प्रवाच्, समुख, (सुवचन), वावदूक ।

* प्रशस्ता वागस्यास्ति वाग्मी "ग्मिन्" ॥७।२।२५॥ इति ग्मिन् ।

वाग्दल-न.-५८१-(शे.१२२)-હોઠ.

द्र० अधरशब्दः ।

वाग्मिन्-पुं-११९-(शे.१५)-બૃહસ્પતિ.

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

वाग्मिन्-पुं-१३३५-(शे.१९६)-પોપટ.

द्र० कीरशब्दः ।

वाङ्मुख-न.-२६२-પ્રસ્તાવના, ઉપોદ્ઘાત.

☐ उदाहार, उपोद्घात, उपन्यास ।

* वाचो मुखं वाङ्मुखम्, वाक्प्रारम्भः ।

वाच्-સ્ત્રી-२४१-વાણી, વચન સરસ્વતી.

द्र० गीर्वाणिशब्दः ।

* उच्यते वाक् "दिद्युद्दद्"-॥५।२।८३॥ इति क्विबन्तो निपात्यते ।

वाच्-पुं-११९-(शे.-१५)-બૃહસ્પતિ.

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

वाचंयम-पुं-७६-સાધુ, મુનિ.

द्र० अनगारशब्दः ।

* वाचं यच्छति नियमयति वाचंयमः 'वाचंयमो व्रते" ॥५।१।११५॥ इति साधुः ।

वाचस्पति पुं-११८-બૃહસ્પતિ, દેવતાના ગુરૂ.

द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

* वाचः पतिर्वाचस्पतिः "वाचस्पति"-॥३।४।३६॥ इत्यादिना षष्ठी लुबभावे निपात्यते ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वाचाट-પું-૩૪૭-વાચાલ, અસંબદ્ધ બહુ બોલનાર.

☐ जल्पाक, वाचाल, बहुगर्ह्यवाच् ।

* निन्दिता वागस्यास्ति वाचालः, वाचाटः, "वाच आलाटौ" ॥७।२।२४॥ इत्याल आटश्च ।

वाचाल-પું-૩૪૭-વાચાલ, અસંબદ્ધ બહુ બોલનાર.

☐ जल्पाक, वाचाट, बहुगर्ह्यवाच् ।

* निन्दिता वागस्यास्ति वाचालः, वाचाटः, "वाच आलाटौ" ॥७।२।२४॥ इत्याल आटश्च ।

वाचिक-ન.-૨૭૬-સંદેશો, સંદેશાવાળું વચન.

☐ संदेशवाच् ।

* सन्दिष्टा वाग् वाचिकं "वाच इकण्" ॥७।२।१६८॥ इति स्वार्थे इकण् ।

वाचिक-પું-૨૮૩-વચનથી કરાયેલો અભિનય.

वाचोयुक्तिपटु-પું-૩૪૬-બોલવામાં કુશલ, ન્યાય તર્કશાસ્ત્રી.

द्र० प्रवाचूशब्दः ।

* वाचो युक्तौ पटुर्वाचोयुक्तिपटुः "पश्यद्वागदिशो हरयुक्तिदण्डे" ॥३।२।३२॥ इति षष्ठ्या अलुप् ।

वाच्य-પું-૪૩૬-ઠપકાલાયક, લોકાપવાદથી નિંદિત.

द्र० अभिशस्तशब्दः ।

* वचनीयो वाच्यः ।

वाज-પું-૩૯૫-ભોજન, ભાત.

द्र० अन्नशब्दः ।

* वज्यते वाजः ।

वाज-પું-૪૯૫-વેગ.

द्र० जवशब्दः ।

* वजन्त्यनेन वाजः ।

वाज-પું-૭૮૧-બાણના પુંખમાં રહેલા ગીધ વગેરેના પીંછાં.

द्र० पक्षशब्दः ।

* वजत्यनेन बाणो वाजः ।

वाज-પું-૧૩૧૭-પક્ષીની પાંખ.

द्र० गरुच्छदशब्दः ।

* वजत्यनेन वाजः ।

'वाजिदन्तक'-પું-૧૧૪૦-અરડુશી.

द्र० आटरूषकशब्दः ।

वाजिन्-પું-૭૫૧-ઘોડો, સેનાના ચારઅંગ પૈકી બીજું અંગ.

'वाजिन्'-પું-૧૩૧૭-પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

वाजिन्-પું-૧૨૩૩-ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्दः ।

* वजत्यवश्यं वाजी, वाजो वेगोस्त्यस्य वा ।

वाजिन्-પું-૯૮(શે. ૯૮)-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

वाजिन-ન.-૮૩૧-યજ્ઞની આમિક્ષામાંથી નીકળેલું જલ (ગરમ પાણીમાં દહીં નાખતાં જે કોકડાં કોકડાં થઈ જાય તે આમિક્ષા.)

* आमिक्षाया मस्तुनि मण्डे वजति वाजिनम्, "विपिनाजिना"-(उणा-२८४) इति इने निपात्यते ।

वाजिशाला-સ્ત્રી-૯૯૮-ઘોડાર, ઘોડા બાંધવાની જગ્યા.

☐ (वाजिशाल), मन्दुरा ।

* वाजिनां शाला वाजिशाला ।

वाञ्छा-સ્ત્રી-૪૩૦-ઈચ્છા.

द्र० अभिलाषशब्दः ।

* वाञ्छनं वाञ्छा ।

वाट-त्रि.-९८२-નગરાદિને ફરતો કોટ કે વાડ

☐ प्राचीन, आवेष्टक, वृति ।

* वट्यतेऽनेन वाटस्त्रिलिङ्गः ।

वाडव-પું-૮૧૨-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* वाडव इवाऽतृप्तत्वाद् वाडवः, वडवा ब्राह्मणी तदपत्यमिति वा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वाडव-पुं-११००-वडवानल.

द्र० अब्ध्यग्निशब्दः ।

* वडवाया अपत्यं वाडवः "वाडवेयो वृषे" ॥६।१।८५॥ इत्यत्र नियमादेयण् न भवति ।

वाडवाग्नि-पुं-१७-(प.)-वडवानल.

वाडवेय-पुं-१२५७-બળદ.

द्र० अनडुहशब्दः ।

* वडवाया वृषो वाडवेयः "वाडवेयो वृषे" ॥६।१।८५॥ इत्येयण् ।

वाडव्य-न.-१४१९-બ્રાહ્મણોનો સમૂહ.

* वाडवानां समूहो वाडव्यम्, "ब्राह्मणमाणववाडवाद्यः" ॥६।२।१६॥ इति यः ।

वाणि-स्त्री-९१३-વણવું.

☐ व्यूति, (वान) ।

* वानं वाणिः स्त्रीलिङ्गः, "कमिवमि"-(उणा-६१८) इति णिः ।

वाणिज-पुं-८६७-વેપારી.

द्र० आपणिकशब्दः ।

* वणिगेव वाणिजः, प्रज्ञादित्वादण् ।

वाणिज्य-न.-८६४-વેપાર-આજીવિકા ના ત્રણ પ્રકાર પૈકી એક.

* वणिक्कर्म वाणिज्यम् ।

वाणिज्य-न.-८६७-વેપાર.

☐ सत्यानृत, वणिज्या ।

* वणिजः कर्म वाणिज्यं राजादित्वाद् ट्यण् ।

वाणिनी-स्त्री-५१०-હોંશિયાર અને ઉન્મત્ત સ્ત્રી.

* वणत्यवश्यं वाणिनी ।

वाणी-स्त्री-५९-દેવ-મનુષ્ય તિર્યંચની ભાષામાં પરિણમતી યોજન સુધી જતી અર્ધમાગધી ભાષા, તીર્થંકરનો ૩૪ પૈકી છટ્ઠો અતિશય.

* वाणी भाषा अर्द्धमागधी नरतिर्यक्सुरलोकभाषया संवदति तद् भाषाभावेन परिणमतीत्येवंशीला, योजनमेकं गच्छति व्याप्नोतीत्येवंशीला योजनगामिनी चेति द्वितीयः ।

वाणी-स्त्री-२४१-વાણી, વચન.

द्र० गीर्वाणीशब्दः ।

* वण्यते वाणिः "कमिवमि"-(उणा-६१८) इतिणिः, ङ्यां वाणी ।

वात-पुं-६२-અનુકૂલ વાયુવાયતે તીર્થંકર નો ૩૪ પૈકી ૨૮ મો અતિશય.

* वातः सुखत्वादनुकूलो भवतीति त्रयोदशः ।

वातकिन्-पुं-४६०-વાયુનારોગ વાળો.

☐ वातरोगिन् ।

* वातोऽस्याऽस्ति वातकी, "वातातीसार"-॥७।२।६१॥ इति इन् कश्चान्तः ।

वातकुम्भ-पुं-१२२७-હાથીના કુંભસ્થલની નીચે નો ભાગ.

* वातपूर्णः कुम्भ इव वातकुम्भः ।

वातपोथ-पुं-११३६-ખાખર.

द्र० किंशुकशब्दः ।

वातप्रमी-पुं-१२९५-એક પ્રકારના વેગ વાળુ હરણ.

☐ वातमृग ।

* वातं प्रमिमीते वाताभिमुखधावनाद् वातप्रमीः "वातात् प्रमः कित्" (उणा-७१३) इति ईः ।

वातमृग-पुं-१२९५-એક પ્રકારના વેગવાળું હરણ.

☐ वातप्रमी ।

* वाताभिमुखो मृगो वातमृगः ।

वातरोगिन्-पुं-४६०-વાયુરોગી.

☐ वातकिन् ।

वातापिद्विष्-पुं-१२२-અગસ્ત્ય ઋષિ.

द्र० अगस्तिशब्दः ।

* वातापिं द्वेष्टि वातापिद्विट् ।

वातायन-पुं-न.-१०१२-ગોખ, ગવાક્ષ.

☐ गवाक्ष, जालक ।

* वातस्य अयनं मार्गोऽस्मिन् वातायनः पुंक्लीबलिङ्गः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वातायु-पुं-१२९३-હરણ.

द्र० कुरङ्गशब्दः ।

* वातमेति वातायुः "कृवापाजि"-(उणा-१) इत्युण्, वातं शुष्कमयते वातायुः इत्यन्ये ।

वातूल-पुं-१४२१-વાયુ નો સમૂહ.

☐ वात्या ।

* वातानां समूहो वातूलः पुंलिङ्गः "गोरथवातात् त्रल्कट्यलूलम्" ॥६।२।२४॥ इत्यूलः ।

वात्या-स्त्री-१४२१-વાયુ નો સમૂહ.

☐ वातूल ।

* "पाशादेश्च ल्यः" ॥६।२।२५॥ इति ल्ये वात्या ।

वात्सक-न.-१४१७-વાછરડાઓનો સમૂહ.

* वत्सानां समूहः वात्सकम् ।

(वात्सल्य)-न.-२९५-વાત્સલ્ય રસ, પુત્રાદિ ઉપર નો સ્નેહ.

वात्स्यायन-पुं-८५३-વાત્સ્યાયન ઋષિ (ન્યાય ભાષ્યકાર).

द्र० अङ्गुलशब्दः ।

* वत्सस्यापत्यं वात्स्यः, तस्यापत्यं वात्स्यायनः, "यञिञः"-॥६।१।५४॥ इत्यायनण् ।

वादाल-पुं-१३४५-હજાર દાઢવાળો મચ્છ.

☐ सहस्रदंष्ट्र, [एतन शे.१९६, जलवाल, वदाल-शे.१९७] ।

* वदति वादालः "चात्वाल"-(उणा-४८०) इत्याले निपात्यते ।

वादित्र-न.-२८६-વાજિંત્ર.

☐ वाद्य, आतोद्य, तूर्य, तूर, स्मरध्वज ।

* वदति आहन्यमानं वादित्रम् "भगवदिचरिभ्यो णित्"-(उणा-४६०) इति इत्रः ।

वाद्य-न.-२८६-વાજિંત્ર.

☐ वादित्र, आतोद्य, तूर्य, तूर, स्मरध्वज ।

* वाद्यते वाद्यम् "य एच्चातः" ॥५।१।२८॥ इति यः ।

वाध्रीणस-पुं-१२८७ ગેંડો.

☐ खड्गिन्, खड्ग, गण्डक ।

* वाध्रीव नासिकाऽस्य वाध्रीणसः "अस्थूलाच्च नसः" ॥७।३।१६१॥ इति नसादेशः ।

वान-त्रि.-११३०-સુકું ફલ.

* वायते स्म वानं वाच्यलिङ्गः "सूयत्यादि"-॥४।२।७०॥ इति तस्य नत्वम् ।

(वान)-न.-९१३-વણવું.

☐ वाणि, व्यूति ।

वानदण्ड-पुं-९१३-વેમા, વણકરની સાળ.

☐ वेमन्, 'वापदण्ड', [वेम शि. ७७] ।

* वानाय दण्डो वानदण्डः ।

वानप्रस्थ-पुं-८०७-ચાર આશ્રમ પૈકી ત્રીજો આશ્રમ.

वानप्रस्थ-पुं-८०९-વાનપ્રસ્થાશ્રમ જેણે સ્વીકાર્યો હોય તે.

☐ वैखानस ।

* प्रतिष्ठन्तेऽत्र प्रस्थः, वनस्य प्रस्थे भवा वान प्रस्थः ।

'वानप्रस्थ'-पुं-११४१-મહુડો.

द्र० गुडपुष्पशब्दः ।

वानमन्तर-पुं-९१-(शि. ८)-વ્યંતર જાતિ ના દે.

वानर-पुं-१२९२-વાંદરો.

द्र० कपिशब्दः ।

* वनति वनं वानरः, "जठर"-(उणा-४०३) इत्यरे निपात्यते, वने रमते वनरस्तस्यायमिति वा, पक्षे नरो वा ।

वानस्पत्य-पुं-१११५-આંબો-આંબળી વગેરે વૃક્ષ.

* वनस्पतिरेव वानस्पत्यः, भेषजादित्वात् ट्यण् वनस्पतौ भव इत्यन्ये ।

वानायु-पुं-१२९३-(शि. १२५)-હરણ.

द्र० कुरङ्गशब्दः ।

वानायुज-पुं-१२३५-અરબસ્તાન દેશનો ઘોડો.

* वनायुजदेशे भवा वानायुजाः ।

वानीर-पुं-११३७-નેતર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० रथशब्दः ।

* वन्यते वानीरः "वनिवपिभ्यो णित्"-(उणा-४२१) इतीरः ।

'वापदण्ड'-पुं-९१३-વણકરની સાળ.

द्र० वानदण्डशब्दः ।

(वापि)-स्त्री-१०९३-વાવડી.

☐ दीर्घिका, वापी ।

वापी-स्त्री-१०९३-વાવડી.

☐ दीर्घिका, (वापि) ।

* उप्यतेऽस्यां पद्मादि वापिः "कमिवमि"-(उणा-६१८) इति णिदिः, ङ्यां वापी ।

वाम-न.-१४४४-સુંદર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* वाति मनोऽत्र वामम् "अर्तीरि"-(उणा-३३८) इति मः ।

वाम-न.-१४६५-વિપરીત, ઉલટું.

द्र० अपष्ठुशब्दः ।

* वाति वामम् ।

वाम-न.-१४६६-શરીરનું ડાબું અંગ.

☐ सव्य ।

* वम्यते वामम् ।

वामदेव-पुं-१९५-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* वामः श्रेष्ठो देवो वामदेवः, संसारवामत्वाद् वा ।

वामन-पुं-१७०-આઠ પૈકી ત્રીજો દિગ્ગજ.

* वामनाकारत्वाद् वामनः ।

वामन-पुं-४५४-ઠીંગણો.

द्र० खट्टनशब्दः ।

* वामनशब्दोऽत्र करचरणह्रस्वे शरीरे वर्तते, ततो वामा अस्याऽस्ति वामनः "नोऽङ्गादेः ॥७।२।२९॥ इति नः ।

वामन-पुं-१४२९-ઠીંગું, નીચું.

द्र० कुब्जशब्दः ।

* वाम ह्रस्वत्वमस्त्यस्य वामनः, अङ्गादित्वान्नः ।

वामलूर-पुं-९७१-રાફડો.

द्र० कृमिपर्वतशब्दः ।

* वामं वामैर्वा लूयते वामलूरः, "सिन्दूर"-(उणा-४३०) इत्यूरे निपात्यते ।

वामा-स्त्री-४१-શ્રી પાર્શ્વનાથ ભ.ની માતા.

वामा-स्त्री-५०४-સ્ત્રી, નારી.

द्र० अबलाशब्दः ।

* वाति गच्छति नरं वामा "अर्तीरि"-(उणा-३३८) इति मः, यद् वा वामा विपरीतलक्षणया, शृङ्गारिखेदनाद् वा ।

वामाक्षी-स्त्री-५०७-સ્ત્રી, નારી.

द्र० अबलाशब्दः ।

* वामे मनोज्ञे अक्षिणी अस्या वामाक्षी, अत्र वामत्वेनाक्ष्यङ्ग विशेषितम् ।

वामी-स्त्री-१२३३-ઘોડી.

द्र० अश्वाशब्दः ।

* वमति गर्भं वामी, ज्वलादित्वात् णे गौरादित्वात् ङीः, वातेर्वा "अर्तीरि"-(उणा-३३८) इति मः ।

(वायव्या)-स्त्री-१६९-વાયવ્યદિશા.

वायस-पुं-१३२२-કાગડો.

द्र० अन्यभृत्शब्दः ।

* वयते वायसः "सुवयिभ्यां णित्" (उणा-५७०) इत्यसः, वया एव वा प्रज्ञादित्वादण् ।

वायु-पुं-१६९-વાયવ્યદિશા ના સ્વામી.

वायु-पुं-११०६-વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

* वाति वायति वा द्रव्याणि वायुः "कृवापाजि"-(उणा-१) इत्युण् ।

वायु-पुं-८९-(शे.६)-ગણદેવતા.

वायुभ-पुं-८९-(शे.४)-દેવ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अनिमिषशब्दः ।

वायुभूति-पुं-३१-ભ. મહાવીર ના ત્રીજા ગણધર.

(वायुवर्त्मन्)-पुं-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

वायुवाह-पुं-११०३-ધૂમાડો.

द्र० अग्निवाहशब्दः ।

* वायुना उह्यते वाह्यते वायुवाहः ।

वायुवाहन-पुं-२१९-(शे. ६९)-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

वायुसख-पुं-९-(प.)-અગ્નિ.

वार्-स्त्री-१०६९-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* वृणोति वाः स्त्रीलिङ्गः "वार्द्वारौ"-(उणा-९४४) इति क्विपि निपात्यते ।

वार-पुं-न.-१४११-સમૂહ, સમુદાય.

द्र० उत्करशब्दः ।

* व्रियते वारः पुंक्लीबलिङ्गः, बाहुलकाद् घञ् ।

वार-पुं-न.-१५०९-સમય, અવસર, પ્રસંગ.

द्र० अन्तरशब्दः ।

* व्रियते वारः पुंक्लीबलिङ्गः, बाहुलकाद् घञ् ।

वार-पुं-७७८-(शे. १४३)-બાણ.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

'वार'-न.-१०६९-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

वारङ्ग-पुं-१३१७-(शे. १८८)-પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

वारटा-स्त्री-१३२७-હંસલી.

☐ वारला, वरला, हंसी, वारटा ।

* वारि सलिले अटति वारटा ।

वारण-पुं-१२१७-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* वारयत्यरीन् वारणः ।

'वारणबुषा'-स्त्री-११३६-કેળ.

द्र० कदलीशब्दः ।

'वारणबुसा'-स्त्री-११३६-કેળ.

द्र० कदलीशब्दः ।

वारबाण-पुं-७६७-ચોળી, યોધ્ધા વિ.નું છાતીનું સુતરાઉ બખ્તર.

☐ निचोलक, कूर्पास, कञ्चुक ।

* बाणान् वारयति वारबाणः, राजदन्तादित्वात् पूर्वनिपातः, वारमाच्छादकं वानमस्येति वा "पूर्वपदस्थात्"-॥२।३।६४॥ इति णत्वम् ।

वारमुख्या-स्त्री-५३३-સેવાની ક્રમમાં નિમાયેલી.

☐ वारवधू ।

* वारे सेवाक्रमे मुख्या वारमुख्या ।

वारवधू-स्त्री-५३३-સેવાની ક્રમમાં નિમાયેલી.

☐ वारमुख्या ।

* वारे सेवाक्रमे नियुक्ता वधूः स्त्रीः वारवधूः ।

वारवाणि-स्त्री-५३३-(शे. ११४)-વેશ્યા.

द्र० गणिकाशब्दः ।

वारला-स्त्री-१३२७-હંસલી.

☐ वरला, हंसी, वारटा, वरटा ।

* व्रियते वारला "मुरल"-(उणा-४७४) इत्यले निपात्यते, वाः पानीयमलति वा ।

वाराणसी-स्त्री-९७४-કાશી નગરી.

☐ काशी, (काशि), वराणसी, शिवपुरी ।

* वरणा च असिश्च वरणासी नद्यौ तयोरदूरभवा चातुरर्थिकोऽण्, "वृद्धिः स्वरेष्वादेः" ॥७।४।१॥ इति वृद्धौ रेफाकारस्य पृषोदरादित्वाद् दीर्घत्वे णकाराऽऽकारस्य ह्रस्वत्वे च ङ्यां वाराणसी ।

(वाराही)-स्त्री-२०१-બ્રાહ્મી વગેરે શંકર ની માતા (શક્તિ સ્વરૂપ).

वारि-न.-१०६९-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* वार्यते वारि क्लीबलिङ्गः, "स्वरेभ्य इः" ॥ (उणा-६०६) ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वारि–स्त्री–१२२९-હાથી ને પકડવા માટે કરાતો ખાડો.

□ 'वारी' ।

* वार्यतेऽनया वारिः स्त्रीलिङ्गः "स्वरेभ्य इः" ॥ (उणा–६०६) ॥ गजानां बन्धनाय ग्रहणाय भूगर्ता गजबन्धभूः ।

वारिज–પું–१२०४–શંખ.

द्र० कम्बुशब्दः ।

* वारिणो जातो वारिजः ।

(वारिज)–ન.-११६२–કમલ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

(वारिद)–પું–१६४–મેઘ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

(वारिधर)–પું–१६४–મેઘ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

(वारिधि)–પું–१०७४–સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

(वारिमुच)–પું–१६४–મેઘ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

(वारिराशि)–પું–१०७४-સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

वारिवास–પું–९०१–કલાલ, મદિરા વેચનાર.

द्र० आसुतीवलशब्दः ।

* वारि वासयति वारिवासः ।

वारिवाहन–પું–१६४–(शे. २८)-મેઘ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

'वारी'-स्त्री–१२२९–હાથીને બાંધવાની જગ્યા.

□ वारि ।

वारीश–પું–१०७३–સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* वारां ईशः वारीशः ।

वारुणि–પું–१२३–(शे.–१८)–અગસ્ત્ય ઋષિ.

द्र० अगस्तिशब्दः ।

वारुणी–स्त्री–१ ४–શતભિષા નક્ષત્ર.

□ शतभिषज् ।

* वरुणो देवताऽस्या वारुणी ।

वारुणी–स्त्री–९०३–મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* वरुणस्येयं वारुणी समुद्रोत्थत्वात् ।

वारुणी–स्त्री–२०५–(शे. ५३)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

(वारुणी)–स्त्री–१६९–પશ્ચિમ દિશા.

वार्क्ष–न.–१११०–વન, જંગલ.

द्र० अटवीशब्दः ।

* वृक्षा अत्र सन्ति वार्क्षम्, ज्योत्स्नादित्वादण् ।

वार्णिक–પું–४८४–લેખક, લહિઓ.

द्र० अक्षरचञ्चुशब्दः ।

* वर्णाः शिल्पमस्य वार्णिकः "शिल्पम्" ॥६।४।५७॥ इतीकण् ।

वार्त–પું–४७४–નીરોગી.

□ पटु, उल्लाघ, कल्य, नीरुज् ।

* वृत्तिरस्यास्ति वार्तः ।

वार्त–न.–४७४–આરોગ્ય.

द्र० अनामयशब्दः ।

* वृत्तिरत्रास्ति वार्तम् ।

वार्ता–स्त्री-२६०–વાર્તા, ખબર.

□ प्रवृत्ति, वृत्तान्त, उदन्त ।

* वृत्तिर्लोकवृत्तं अस्त्यस्यां वार्ता "प्रज्ञाश्रद्धाऽर्चा वृत्तेर्णः" ॥७।२।३३॥ इति णः ।

वार्ता-स्त्री–८६५–આજીવિકા.

□ आजीव, जीवन, जीविका, वृत्ति, वेतन ।

* वर्तनं वृत्तिसारोऽस्त्यस्यां वार्ता, "प्रज्ञाश्रद्धा–" ॥७।२।३३॥ इति णः ।

वार्तायन–પું–७३४–ચર પુરુષ, દૂત.

द्र० अवसर्पशब्दः ।

* वार्तामयते वार्तायनः ।

वार्तावद–પું–३६४–અન્નાદિકનો ભાર ઉપાડનાર.

□ वैवधिक, [विवधिक शि. २४] ।

* वृत्तिर्जीविकाऽस्त्यस्यां वार्ता अन्नाद्यम्, वार्तया वदो वार्तावदः ।

वार्ताशिन्-पुं-८५६-ભોજન માટે પોતાનો ગોત્ર કહેનાર.

* वार्तार्थं जीविकानिमित्तं सत्रादावश्नाति वार्ताशी ।

वार्तिक-न.-२५६-કહેલા, નહિં કહેલા, અને કષ્ટ થી કહી શકાય તેવા પદાર્થોની વિચારણા.

* उक्तानां अनुक्तानां दुरुक्तानां चार्थानां चिन्तां करोतीत्येवं शीलम् वृत्तिः प्रयोजनमस्य वार्तिकम् ।

वार्तिक-न.-५१८-(शे.१११)-धूलिभक्ति (વિવાહની ક્રિયા).

☐ [धूलिभक्त शे.१११] ।

वार्दल-न.-१६५-(शि.१३)-વાદળાવાળો દિવસ, (દુર્દિન).

☐ दुर्दिन ।

वार्द्धक-न.३४०-વૃદ્ધાવસ્થા.

☐ स्थाविर ।

* वृद्धस्य भावः कर्म वा वार्धकं चोरादित्वाद्-कञ् ।

वार्द्धक-न.-१४१६-વૃદ્ધો નો સમૂહ.

* वृद्धानां समूहः वार्द्धकम् ।

वार्द्धि-पुं-१७-(प.)-સમુદ્ર.

वार्द्धि-पुं-८७४-દશશંકુ (સંખ્યા).

* दशशङ्कवो वार्द्धिः समुद्रः, पुंलिङ्गः ।

वार्द्धि-पुं-१८-(प.)-સમુદ્ર.

वार्धानी-स्त्री-१०२१-ઝારી, નાની પાણીનું પાત્ર.

द्र० आलूशब्दः ।

* वाः पानीयं धीयतेऽस्यां वार्धानी ।

वार्धुषि-पुं-८८०-વ્યાજથી આજીવિકા ચલાવનાર.

☐ वृद्ध्याजीव, द्वैगुणिक, कुसीदिक, वार्धुषिक ।

* वृधुष्यां भवो वार्धुषः तस्यापत्यं वार्धुषिः ।

वार्मषि-न.-१६४-(शे २८)-મેઘ, વાદળ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

वाल-न.-पुं-५६८-કેશ, વાળ.

द्र० कचशब्दः ।

* वलयन्ते वालाः, पुंक्लीबलिङ्गः, वलन्ति वा ज्वलादित्वाद् णः ।

वालक-न.-११५८-સુગંધી વાળો.

द्र० जलशब्दः ।

* वडते वालः स्वार्थे के वालकम् ।

वालधि-पुं-१२४४-પૂંછડું.

द्र० पुच्छशब्दः ।

* वाला धीयन्तेऽस्मिन् वालधिः पुंलिङ्गः ।

वालपाश्या-स्त्री-६५५-માથે સેંથા ઉપર રાખવાનું ઘરેણું, મોતીની સેર.

द्र० पारितथ्याशब्दः ।

* वालपाशे साधुर्वालपाश्या वालबन्धनार्थं मुक्तावलयः, वालेषु पाश समूहो वा फुल्ललतिकादि ।

वालपुत्रक-पुं-६३०-(शे.१२९)-રોમ, રુંવાડા.

द्र० तनूरुहशब्दः ।

वालवायज-न.-१०६३-વૈડુર્ય રત્ન.

☐ वैडूर्य ।

* वालवायाद्रेर्जायते वालवायजम्, "विदूरभव-मुत्कृष्टं निकृष्टं वालवायजम्" इति विशेषो नाश्रितः ।

वालव्यजन-न.-७१७-ચામર.

द्र० चामरशब्दः ।

* वालानां व्यजनं वालव्यजनम् ।

वालहस्त-पुं-१२४४-પૂંછડું.

द्र० पुच्छशब्दः ।

* वालानां हस्त इव दंशवारणाद् वालहस्तः, प्रशस्ता वाला इति वा ।

वालि-पुं-७०४-વાલિ (વાનર).

☐ वालिन्, इन्द्रसुत, [सुग्रीवाग्रज-शि-६०] ।

* वालयति वालिः 'स्वरेभ्य इः" ॥ (उणा-६०६) ।

(वालिका)-स्त्री-६५६-વાલી, આભૂષણ.

☐ वालिका ।

* वलते वालिका ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वालिन्-पुं-७०४-वालि, (वानर).
☐ वालि, इन्द्रसुत, [सुग्रीवाग्रज-शि.६०]।
* वालाः सन्त्यस्य वाली ।

वालुक-पुं-११९७-वनस्पतिजन्य स्थावर विष.
द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।
* वालूकाभो वालूकः ।

वालुका-स्त्री-१०८९-रेती.
☐ सिकता ।
* वलन्ते वालुकाः "कञ्चुक"-(उणा-५७) इत्युके निपात्यते ।

वालुकाप्रभा-स्त्री-१३६०-नरकनी त्रीजी पृथ्वी.

वालुंकी-स्त्री-११८९-काकडी.
द्र० एर्वारुशब्दः ।
* वलति वालुङ्की "कञ्चुक"-(उणा-५७) इति निपात्यते ।

वालेय-पुं-१२५६-गधेडो.
द्र० खरशब्दः ।
* वाडते आप्लवते वालेयः "गवद्रुदय"-॥ (उणा-३७०) इति निपात्यते. वालेभ्यो हित इति वा, वाले वलने भवो वा ।

वाल्मीक-पुं-८४६-वाल्मीकि ऋषि.
द्र० कविशब्दः ।
* वल्मीकस्यायं वाल्मीकः ।

वाल्मीकि-पुं-८४६-वाल्मीकि ऋषि.
द्र० कविशब्दः ।
* वल्मीकस्यापत्यं वाल्मीकिः, बाह्वादित्वादिञ् ।

वावदूक-पुं-३४६-बोलवामां कुशल, वक्ता.
द्र० प्रवाच्शब्दः ।
* वदतीति वदावदः "चराचर"-॥४।१।१३॥ इत्यचि कृतद्वित्वो वा निपात्यते ।

(वावल्ल)-पुं-७८०-बाणुनो एक भेद.

वावृत्त-पुं-१४८४-छांयेलुं, पसंद करेलुं, चूंटी काढेलुं.
☐ वृत, वृत्त, 'व्यावृत्त' ।
* वावृत्यते वावृत्तः "वावृतः विवरणे" दिवादावस्पठितः, यद्भट्टिः-"ततो वावृत्तमानसा" इति ।

वाशा-स्त्री-११४०-(शे. १०२)-अरडुशी.
द्र० आटरूपकशब्दः ।

वाशित-न.-१४०७-पशुओनो शब्द.
☐ रुत, 'वासित' ।
* 'वाशिच् शब्दे' वाशनं वाशितम् ।

'वाशिका'-स्त्री-११४०-अरडुशी.
द्र० आटरूपकशब्दः ।

वाशिष्ठ-न.-६२१-लोही.
द्र. असृक्शब्दः ।
* वशिष्ठस्येदं वाशिष्ठम् ।

'वासक'-पुं-११४०-अरडुशी.
द्र. आटरूपकशब्दः ।

वासतेयी-स्त्री-१४२-रात्रि.
द्र. इन्दुकान्ताशब्दः ।
* वसतौ साधुर्वासतेयी "पथ्यतिथिवसतिस्वपतेरेयण्" ॥७।१।१६॥ इत्येयणि ङीः ।

वासना-स्त्री-१३७३-पूर्व संस्कार, अनुभवेल देखेल वि. प्रसंगने भूली न जवुं ते.
☐ भावना, संस्कार ।
* वास्यतेऽनया वासना ।

वासनीयक-न.-६४५-(शे. १३२)-केशर.
द्र. कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

वासन्त-पुं-११७३-काळो मग.
☐ प्रवर, हरिमन्थज, शिम्बिका ।
* वसन्ते भवो वासन्तः ।

वासन्त-पुं-१२५४-ऊंट.
द्र. उष्ट्रशब्दः ।
* वसन्ते भवो वासन्तः ।

वासन्तिक-पुं-३३१-विदूषक.
द्र० केलिकिलशब्दः ।
* वसन्तेन चरति वासन्तिकः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वासन्ती-स्त्री-११४७-માધવી લતા, મોગરાનો વેલો.
द्र० अतिमुक्तकशब्दः ।
* वसन्ते पुष्प्यति वासन्ती "साधुपुष्प्यत्पच्यमाने" ॥६।३।११७॥ इत्यण् ।

वासयोग-पुं-६३९-અબીલ, પટવાસાદિ ચૂર્ણ.
☐ चूर्ण ।
* वास्यते सुगन्धीक्रियते येन युज्यमानेन मिश्रेण स वासयोगः ।

वासर-पुं-न.-१३८-દિવસ.
द्र० अहन्शब्दः
* वासयति रविं वासरः, पुंक्लीबलिङ्गः, "ऋच्छिचटि"-(उणा-३९७) इत्यरः ।

वासरकन्यका-स्त्री-१४३-(शे. १९)-રાત્રી.
द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

(वासरकृत्)-पुं-९७-સૂર્ય.
द्र० अंशुशब्दः ।

वासव-पुं-१७१-ઈન્દ્ર.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।
* वसति स्वर्गे वासवः "मणिवसेर्णित्" (उणा-५१६) इत्यवः, वसुरेव वा प्रज्ञाद्यण्, वस्वपत्यं वा ।

(वासवावरज)-पुं-२१४-વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

वासवावास-पुं-८७-(शे. १०३)-સ્વર્ગ.
द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

वासवी-स्त्री-८४७-વ્યાસ ઋષિની માતા.
द्र० गन्धकालिकाशब्दः ।
* वसोरियं वासवी ।

वासस्-न.-६६६-વસ્ત્ર, કપડું.
द्र० अंशुकशब्दः ।
* वस्यतेऽनेन वासः, "वस्यगिभ्यां णित्" (उणा-९७०) इत्यसः ।

वासा-स्त्री-११४०-અરડુશી.
द्र० आटरूपकशब्दः ।
* वाति गच्छति श्लेष्माऽनया वासा "मावावदि"-॥ (उणा-५६४) ॥ इति सः ।

वासित-न.-४१४-ધૂપ-પુષ્પાદિ વડે વાસિત કરેલું
☐ भावित ।
* वास्यते द्रव्यान्तरेण मिल्यते, धूपपुष्पादिना वाऽधिवास्यते वासितम्, यन्मुनिः-धूपितं वासितं विदुः ।

'**वासित**'-न.-१४०७-તિર્યંચ પશુઓનો શબ્દ.
☐ रुत, वाशित ।

वासिता-स्त्री-१२१८-(शे. १७७)-હાથણી.
द्र० धेनुकाशब्दः ।

वासिन्-न.-१०-(प.)-આશ્રયવાચક શબ્દ સાથે આ શબ્દ લગાડવાથી આશ્રયી શબ્દ બને છે. દા. ત ध्रुवासिन्.

वासिष्ठी-स्त्री-१०८५-ગોમતી નદી.
☐ गोमती, [गौतमी-शि.९७] ।
* वशिष्ठस्येयं वासिष्ठी ।

वासी-स्त्री-९१८-વાંસલો, કુહાડો.
☐ वृक्षभित्, तक्षणी ।
* वसति हस्ते वासिः, "कृशृकुटि"-॥ (उणा-६१९) ॥ इति णिदिः ङ्यां वासी ।

वासुकि-पुं-१३०८-વાસુકી (નાગરાજ).
☐ सर्पराज, (नीलोत्पललाञ्छन) ।
* वसुकस्यापत्यं वासुकिः, सर्पाणां राजा सर्पराजः, श्वेतवर्णो नीलोत्पललाञ्छनश्चायम् ।

वासुदेव-पुं-२१५-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* वसुदेवस्यापत्यं वासुदेवः, वृष्णित्वाद् अण् ।

वासुदेव-पुं-६९७-વાસુદેવ નવ હોય છે તે.
* वसुभिर्दीव्यन्ते वसुदेवास्त एव प्रज्ञाद्यणि वासुदेवाः ।

वासुदेव-पुं-१२३३-(शे.१७९)-ઘોડો.
द्र० अर्वन्शब्दः ।

वासुपूज्य-पुं-२७-બારમા તીર્થંકર ભ.

* वसुपूज्यनृपतेरयं वासुपूज्यः, यद्वा गर्भस्थेऽस्मिन् वसु हिरण्यं तेन वासवो राजकुलं पूजितवानिति वसवो देवविशेषास्तेषां पूज्यो वा वसुपूज्यः, प्रज्ञाद्यणि वासुपूज्यः ।

वासुभद्र–पुं–२१९–(शे.७१)–વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

वासुरा–स्त्री–१४३–(शे.२०)–રાત્રી.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

वासू–स्त्री–३३३–કન્યા, કુમારી.

* वसति पितृगृहे वासूः "कसिपद्यर्त्यादिभ्यो णित्" ॥ (उणा–८३५) इत्यादिशब्दादूः ।

वासौकस्–न.–९९५–ઘર નો મધ્યખંડ.

☐ गर्भागार, अपवरक, शयनास्पद ।

* वासाय वासमध्ये वा ओको गृहं वासौकः ।

वास्तु–पुं–न.–९८९–ઘર માટેની ભૂમિ.

☐ गेहभू ।

* वसन्त्यत्र वास्तु पुंक्लीबलिङ्गः "वसेर्णिद् वा" ॥ (उणा–७७४) ॥ इति तुन् ।

वास्तुक–न.–११८६–બથવો, ચીલની ભાજી.

☐ क्षीरपत्र, 'वास्तूक' ।

* वसन्त्यस्मिन् गुणाः वास्तुकं "कञ्चुकांशुक"– ॥ (उणा–५७) ॥ इति साधुः ।

'वास्तूक'–न.–११८६–ચીલની ભાજી.

☐ वास्तुक, क्षीरपत्र ।

वास्तोष्पति–पुं–१७२–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* वास्तोर्गृहक्षेत्रस्याऽधिष्ठाता वास्तोष्पतिः "वाचस्पतिवास्तोष्पति"–॥३।२।३६॥ इति षष्ठ्यलुपि षत्वम् ।

वास्त्र–पुं–७५४–વસ્ત્રથી ઢંકાયેલો રથ.

* वस्त्रेण छन्नो वास्त्रः "तेन छन्ने रथे" ॥६।२।१३१॥ इत्यण् ।

वाह–पुं–१२३३–ઘોડો.

द्र० अर्वनशब्दः ।

* वाह्यते वाहः ।

वाहा–स्त्री–५८९–ભુજા, હાથ.

☐ भुज, बाहु, प्रवेष्ट, दोर् ।

* 'वाहृङ् प्रयत्ने' वाहते प्रयतते वाहा ।

वाहन–न.–७५९–સર્વ જાતના વાહન, હાથી ઘોડા રથ વિ.

द्र० धोरणशब्दः ।

* उह्यतेऽनेन वाहनं "वाह्याद् वाहनस्य" ॥२।३।७१॥ इति सूत्रे निपातानादनटि दीर्घत्वम् वहनमेव प्रज्ञादित्वात् स्वार्थेऽण् ।

वाहरिपु–पुं–१२८२–પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

* वाहानामश्वानां रिपुर्वाहरिपुः ।

वाहस–पुं–१३०५–અજગર.

☐ चक्रमण्डलिन्, पारीन्द्र, शयु ।

* वहति वाहसः "वहियुभ्यां वा"–(उणा–५७१) इति णिदसः, वाहं गतिं स्यतीति वा ।

वाहित्थ–न.–१२२७–હાથીના કુંભ સ્થલ અને લલાટની નીચેનો ભાગ.

* वाह्यतेऽनेनाङ्कुशनोदनया वाहित्थं "पथयूथ"– ॥ (उणा–२३१)॥ इति निपात्यते, मद्वाहिनि स्थाने तिष्ठतीति वा पृषोदरादित्वात् वाह्यस्थापभ्रंशोऽयं वा ।

वाहिनी–स्त्री–७४५–સેના.

द्र० अनीकशब्दः ।

* वाहाः सन्त्यस्यां वाहिनी ।

वाहिनी–स्त्री–७४८–ગુલ્મથી ત્રણ ગણી (સેના).

* गुल्मस्त्रिगुणो वाहिनी ।

वाहिनी–स्त्री–१०८०–નદી.

द्र० आपगाशब्दः ।

* वहत्यवश्यं वाहिनी ।

वाहीक–पुं–९५९–વાહીક દેશ.

☐ टक्क ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* वहन्ति वाहीकाः "सृणीकास्तीक"-॥(उणा-५०) ॥ इति ईके निपात्यते ।

वाय-न.-७५९-सर्व જાતના વાહન, હાથી, ઘોડા રથ વિ.

द्र० घोरणशब्दः ।

* वाह्यते प्रेर्यते वाह्यम् ।

वाह्लिक-पुं-९५९-અરબસ્તાન.

☐ वाह्लीक ।

* वहूलते वह्लिः "पदिपठि"-॥ (उणा-६०७) ॥ इति इः बाहुलकाद् दीर्घत्वे वाह्लयः, स्वार्थे के वाह्लिकाः ।

वाह्लिक-न.-६४५(शि.५१)-કેસર.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

वाह्लीक-न.-४२२-હીંગ.

द्र० जतुकशब्दः ।

* वाह्लीके उदीच्यदेशे भवं वाह्लीकम् ।

वाह्लीक-न.-६४५-કેશર.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

* वाह्लीकेषु जातं वाह्लीकं "कोपान्त्या"-॥ ६।३।५६॥ इत्यण् ।

वाह्लीक-पुं-९५९-તે નામે એક દેશ.

* वहूलन्ते वाह्लीकाः, "सृणीकास्तीक"-॥ (उणा-५०) ॥ इति ईके निपात्यते ।

वाह्लीक-पुं-१२३५-(शि. ११०)-વાહ્લીક દેશ ના ઘોડો.

* वाह्लीकदेशेषु भवाः वाह्लीकाः ।

वि-पुं-१३१६-પક્ષી.

द्र० अगौकसशब्दः ।

* वेति गच्छति विः "नीवीप्रह्वभ्यो डित्" ॥ (उणा-६१६) इति इः ।

विकच-न.-११२७-ખીલેલું પુષ્પ.

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* विकचते विकचम् ।

विकचा-स्त्री-२०५-(शे.५८)-પાર્વતી

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

विकट-न.-१४३०-વિશાલ, મોટું.

द्र० उरुशब्दः ।

* विस्तृतं विकटम् "कटः" ॥७।१।१२४॥ इति कटः ।

(विकटघोण)-पुं-४५२-તીક્ષ્ણ નાકવાળો.

☐ खुरणस, खुरणस ।

विकत्थन-न.-२७०-ફોગટ વખાણ.

* विरुद्धं कथनं विकत्थनम् ।

विकराला-स्त्री-२०५-(शे.५९)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

विकर्णिक-पुं-९५८-કાશ્મીર દેશ.

☐ कश्मीर, माधुमत, सारस्वत ।

* विशिष्टाः कर्णिकाः अत्र विकर्णिका ।

विकर्तन-पुं-९७-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* विकृन्तत्यात्मानं, विविधं कर्त्तनमस्येति वा विकर्त्तनः, चक्रभ्रमेण तेजःशातनात् ।

विकलाङ्ग-पुं-४५५-પાંગળો.

☐ पोगण्ड ।

* विकलमङ्गमस्य सः विकलाङ्गः ।

विकल्प-पुं-१३७०-(शि. १२४)-મનનો સંકલ્પ, મનનો વ્યાપાર.

☐ संकल्प ।

विकसित-न.-११२८-ખીલેલું પુષ્પ.

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* विकसति स्म विकसितम् ।

विकस्वर-पुं-३५०-વિકસેલ, ખીલેલ.

☐ विकासिन् ।

* विकसनशीलो विकस्वरः ।

विकार-पुं-१५१८-(शि. १३५)-પરિણામ, ફેરફાર.

द्र० परिणामशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विकाल–पुं–१४० સાયંકાલ.
☐ दिनावसान, उत्सूर, सवली, सायम् ।
* विरुद्धः कालो विकालः ।
विकासिन्–पुं–३५०–વિકસેલ, ખીલેલ.
☐ विकस्वर ।
* विकसनशीलो विकासी ।
विकिर–पुं–१३१६–પક્ષી.
☐ अगौकस्शब्दः ।
* विकिरति भक्ष्यं विकिरः "नाम्युपान्त्य"–॥५।१।५४॥ इति कः ।
विकुर्वाण–पुं–४३५–આનંદી, પ્રસન્ન મનવાળો.
☐ हर्षमाण, प्रमनस्, हृष्टमानस ।
* हर्षाद् विकारं याति विकुर्वाणः ।
विकूणिका–स्त्री–५८०–નાક, નાસિકા.
द्र० घोणाशब्दः ।
* विकूणयति विकूणिका ।
विकृत–पुं–४५९–રોગી.
द्र० अपटुशब्दः ।
* विकरोति स्म विकृतः ।
विकृति–स्त्री–१५१८–(शि.१३७)–પરિણામ, વિકાર
द्र० परिणामशब्दः ।
विक्क–पुं–१२२०–વીશ વર્ષનો હાથી.
☐ [पिक्क शि.१०९] ।
* विष्कतेऽवयवान् विक्कः "विचिपुपि"–॥(उणा–२२) इति कित् कः, पिक्कोऽपि ।
विक्रम–पुं–७३९–પરાક્રમ.
☐ पौरुष, शौर्य, शौण्डीर्य, पराक्रम ।
* विक्रमणं विक्रमः ।
विक्रय–पुं–८७२–વેચાણ, વકરો.
☐ विपण ।
* विक्रयणं विक्रयः ।
विक्रयिक–पुं–८६८–વેંચનાર.
☐ क्रेयद, विक्रायक विक्रयिन् ।
* विक्रयेण जीवति विक्रयिकः, "व्यस्तात्–" ॥६।४।१६॥ इतीकः ।
विक्रयिन्–पुं–८६८–વેંચનાર.
☐ क्रेयद, विक्रायक, विक्रयिक ।
* विक्रयोऽस्त्यस्य विक्रयी ।
विक्रान्त–पुं–३६५–સુભટ, શૂરવીર.
☐ शूर, चारभट, वीर ।
* विक्रामति उत्सहते स्म विक्रान्तः ।
विक्रायक–पुं–८६८–વેંચનાર.
☐ क्रेयद, विक्रयिक, विक्रयिन् ।
* विक्रिणाति मूल्येन भाण्डं विक्रायकः ।
विक्रिया–स्त्री–१५१८–પરિણામ, વિકાર, ફેરફાર.
द्र० परिणामशब्दः ।
* विक्रियते विक्रिया ।
विक्रुष्ट–न.–२६९–કઠોર વચન.
☐ परुष, निष्ठुर, रूक्ष ।
* विक्रुश्यते विक्रुष्टम् ।
विक्रेय–न.–८७१–ખરીદવા યોગ્ય.
☐ पणितव्य, पण्य ।
* विक्रयते विक्रेयम् ।
विक्लव–पुं–४४८–ભયભીત, મુંઝાયેલો.
☐ विह्वल ।
* क्लविर्धातुर्गणाऽपरिसमाप्तेर्लौकिकः विक्लवते कातरीभवति विक्लवः ।
विख–पुं–४५०–નાક વિનાનો.
☐ विखु, विग्र, अनासिक ।
* विगता नासिका अस्य विखः ।
विखु–पुं–४५०–નાક વિનાનો.
☐ विख, विग्र, अनासिक ।
* विगता नासिका अस्य विखुः । "वेखु खग्रम्" ॥७।३।१६३ ॥ इति साधुः ।
विगतद्वन्द्व–पुं–२३५–(शे.८२)–બુદ્ધ, સુગત.
द्र० अद्वयशब्दः ।
विगान–न.–२७०–લોકાપવાદ.
☐ जनप्रवाद, कौलीन, वचनीयता ।
* विरुद्धं गीयते विगानम् ।
विग्र–पुं–४५०–નાક વિનાનો.
☐ विख, विखु, अनासिक ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* विगता नासिका अस्य विग्रः "वेग्रु खग्रम्" ॥७।३।१६३॥ इति साधुः ।

विग्रह–न.-५६३–શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* विगृह्यते रोगादिभिरिति विग्रहः ।

विग्रह-पुं-७३५–રાજ્યને ઉપયોગી ૬ ગુણમાંથી એક, લડાઈ.

* विरुद्धं ग्रहणं स्वस्थानात् परमण्डले दाह-विलोपादि विग्रहः ।

विग्रह–पुं–७९६–યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* विगृह्णन्त्यत्र विग्रहः ।

विग्रह–पुं–१४३२–(शि.१२८)–શબ્દનો વિસ્તાર.

☐ विस्तर ।

विघस–पुं-८३४–યજ્ઞમાંખાતા વધેલું.

☐ भुक्तशेषक ।

* विशिष्टमदनं विघसः ।

विघ्न-पुं-१५०९–વિઘ્ન, અંતરાય.

☐ अन्तराय, प्रत्यूह, व्यवाय ।

* विहन्यतेऽनेन विघ्नः स्थादित्वात् कः ।

(विघ्नराज)-पुं–२०७–ગણેશ–વિનાયક.

द्र० आखुगशब्दः ।

विघ्नेश-पुं–२०७–ગણેશ,વિનાયક.

द्र० आखुगशब्दः ।

* विघ्नानां ईशो विघ्नेशः ।

(विचका)–स्त्री–१२०३–જળો.

द्र० असृपाशब्दः ।

विचकिल–पुं–११४८–મોગરો.

द्र० मल्लिकाशब्दः ।

* विच्यते विचकिलः "स्थण्डिलकपिल"— (उणा–४८४) इतीले निपात्यते ।

विचक्षण–पुं–३४१–વિદ્વાન, પંડિત.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* विचष्टे विचक्षणः "तकश"–(उणा-१८७) इत्यादिना अणः ।

विचर्चिका–स्त्री–४६४-–ખસ(રોગ).

द्र० कच्छूशब्दः ।

* विचर्च्यतेऽनया विचर्चिका "नाम्नि पुंसिच" ॥५।३।१२१॥ इति णकः ।

विचारणा–स्त्री–२५१–વિચારણા, મીમાંસાશાસ્ત્ર.

☐ मीमांसा ।

* विचार्यतेनया विचारणा ।

विचारणा–स्त्री–१३७३-ચર્ચા, વિચારણા, પ્રમાણ યુક્ત વિચાર.

द्र० चर्चाशब्दः ।

* विचारणं विचारणा "णिवेत्यास"–॥५।३। १११॥ इत्यनः ।

विचारित–न.-१४७५–વિચારેલું.

☐ विन्न, वित्त ।

* विचार्यते स्म विचारितम् ।

विचाल–न०–१४६०–વચ્ચેનું, અંદરનું.

☐ अभ्यन्त, अन्तराल ।

* विङ्क्ते विचालम् "चात्वाल"–(उणा ४८०) इत्याले निपात्यते, विचलन्ति अत्रेति वा ।

विचिकित्सा–स्त्री–१३७५–સંદેહ, સંશય.

☐ संदेह, द्वापर, आरेका, संशय ।

* विचिकित्सनं विचिकित्सा "कितः संशय-प्रतिकारे" ॥३।४।६॥ इति कितः स्वार्थे सन् ।

विचेतस्–पुं–४३५–દુષ્ટ ચિત્તવાળો.

☐ दुर्मनस्, अन्तर्मनस्, विमनस् ।

* विरुद्धं चेतोऽस्य विचेताः ।

विच्छन्द–पुं–१०१५–વિશેષ પ્રકારની રચના.

* विशेषेण छन्दयन्त्याच्छादयन्ति विच्छन्दा रचनाविशेषाः ।

विच्छित्ति–पुं–५०७–સ્ત્રીઓના દશ સ્વાભાવિક અલંકાર પૈકી એક અલંકાર.

* विशिष्टा छित्तिर्भङ्गिर्विच्छित्तिः शोभाकृद्गर्वाद्ल्पाकल्पविन्यासः ।

विजन–न.–७४२–એકાંત, નિર્જન.

द्र० उपह्वरशब्दः ।

* विगतो जनोऽस्माद् विजनम् ।

विजनन–न.–५४१–પ્રસવ, જન્મ.

☐ प्रसव ।

* विजन्यते विजननम् ।

विजय–पुं–३८–શ્રીનેમિનાથ ભ. ના પિતા.

विजय–पुं–४२–શ્રી ચન્દ્રપ્રભ સ્વામી ભ. ના શાસન દેવ.

विजय–पुं–५६–આવતી ચોવીસીના २० માં તીર્થંકર.

विजय–पुं–६९८–બીજા બલદેવ.

विजय–पुं–८०३–વિજય, જીત.

☐ जय ।

* विजयनं विजयः ।

विजय–पुं–७१०–(शे.१३८)–અર્જુન (પાંડવ)

द्र० अर्जुनशब्दः ।

विजय–पुं–७८२–(शे.१४४)–તરવાર.

द्र० असिशब्दः ।

(विजय)–पुं–९४–પહેલું અનુત્તર વિમાન.

विजयच्छन्द–पुं-६५९–પાંચશો ચાર સેર નો હાર.

* विजयायच्छन्दोऽत्र विजयच्छन्दः ।

विजयनन्दन–पुं–६९४–અગિઆરમા ચક્રવર્તી.

☐ जय ।

विजया–स्त्री–३९–શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીની માતા.

विजया–स्त्री–२०५–(शे. ५४)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

विजया–स्त्री–२०५–પાર્વતીની સખી.

* विजयते विजया ।

विजयिन्–पुं–७९३–(शे.१५३)–જીત મેળવનાર.

☐ जेतृ, जिष्णु, जित्वर, [जैत्र शे.१५३] ।

विजाता–स्त्री–५३९–સુવાવડી સ્ત્રી.

☐ प्रजाता, जाताऽपत्या, प्रसूतिका ।

* विजायते स्म विजाता ।

विजिपिल–न.–४१४–(शि.२९)–અત્યંત ચીકણું, તરવાળુ દહીં નું ભોજન, મઠો.

द्र० पिच्छिलशब्दः ।

विजिल–न.–४१४–અત્યંત ચીકણું, તરવાળુ દહીંનુ ભોજન, મઠો.

द्र० पिच्छिलशब्दः ।

* विजते चलति विजिविलम्, विजिलं च "स्थण्डिलकपिल"–(उणा–४८४) इतीलान्तौ निपात्यते ।

विजिविल–न.–४१४–અત્યંત ચીકાણું, તરવાળુદહીં નું ભોજન, મઠો.

द्र० पिच्छिलशब्दः ।

* विजते चलति विजिविलम्, विजिलं च "स्थण्डिलकपिल"–(उणा–४८४) इतीलान्तौ निपात्यते ।

विजृम्भित-न.–११२८–ખીલેલું પુષ્પ.

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* विजृम्भते स्म विजृम्भितम् ।

विज्जल–न.–४१४–મઠો.

द्र० पिच्छिलशब्दः ।

* विज् चलं जलं यत्र विज्जलम् ।

विज्ञ–पुं–३४३–પ્રવીણ નિપુણ, હોંશીયાર.

द्र० अभिज्ञशब्दः ।

* विजानाति विज्ञः ।

'विज्ञात'-पुं–१४९३-વિખ્યાત.

द्र० ख्यातशब्दः ।

विज्ञान–न–३१०શિલ્પાદિનું જ્ઞાન.

* मोक्षशास्त्रादन्यत्र शास्त्रे शिल्पे च चित्रादौ मतिर्विज्ञानम् ।

विज्ञान–न.–९००–કલા, કારીગરી

☐ शिल्प, कला ।

* विविधं ज्ञायते विज्ञानम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विज्ञानदेशन-पुं-२३५-(शे.८१)-સુગત, બુદ્ધ.

द्र० अद्वयशब्दः ।

विज्ञानमातृक-पुं-२३५-સુગત, બુદ્ધ.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* विज्ञानं मातृकाऽस्य विज्ञानमातृकः ।

विट न.-पुं-३३१-વ્યભિચારી, ધૂતારો.

☐ षिङ्ग, पल्लवक ।

* वेटति शब्दायते विटः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

विटङ्क-पुं-न.-१०१०-પક્ષીઓને વિશ્રામ માટે બનાવેલ લાકડા નું સ્થાન (કબૂતરખાનું).

☐ कपोतपाली ।

* विशिष्टं टङ्क्यते विटङ्कः पुंक्लीबलिङ्गः, पक्षिविश्रामार्थं बहिर्निर्गतं दारु वक्रदार्वाधार-पक्षिपंक्तिर्हि तत्रोत्कीर्यते ।

विटप-न.-६१३-અંડમૂલ.

☐ महाबीज्य ।

* वेटति विटपमण्डमूलं "भुजिकुति"-॥ (उणा-३०५)॥ इति किदपः ।

विटप-पुं-न.-११२०-થડ તથા શાખા વગેરે નું વૃક્ષ.

☐ स्तम्ब, गुल्म ।

* वेटति विटपः "भुजिकुति"-॥ (उणा-३०५) ॥ इति किदपः ।

विटप-पुं-न.-११२४-વૃક્ષ નો વિસ્તાર.

☐ विस्तार ।

* वेटति वातेन विटपः, पुंक्लीबलिङ्गः, "भुजि-कुति"-॥ (उणा-३०५) ॥ इति किदपः, विटान् पातीति वा ।

विटपिन्-पुं-१११४-વૃક્ષ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* विटपो विस्तारोऽस्यास्ति विटपी ।

विटमाक्षिक-पुं-१०५५-હીરાકસી, માક્ષિક ધાતુ.

☐ ताप्य, नदीज, कामारि, तारारि ।

* विटाह्वयो माक्षिको विटमाक्षिकः ।

विड्चर-पुं-१२८१-ગામમાં રહેલ ભૂંડ.

* विशं गृथं चरत्यत्ति विड्चरः ग्राम्यशूकरः ।

विड-न.-९४२-પકાવેલું મીઠું.

☐ पाक्य, बिड ।

* विडति भिनत्ति मलान् विडम् ।

'विडाल'-पुं-१३०१-બિલાડો.

द्र० आखुभुक्शब्दः ।

'वितंस'-पुं-९३१-પશુ ને બાંધવાની જગા.

☐ वीतंस ।

वितथ-न.-२६५-અસત્ય વચન.

द्र० अनृतशब्दः ।

* विगतं तथा सत्यमत्र वितथम् ।

वितरण-न.-३८६-દાન, ત્યાગ.

द्र० अंहतिशब्दः ।

* वितीर्यते वितरणम् ।

वितर्क-पुं-३२२-વિચારણા.

द्र० अध्याहारशब्दः ।

* वितर्कणं वितर्कः ।

वितर्दि-स्त्री-१००४-વેદિકા.

☐ वेदी, वेदि, 'वेदिका, वितर्दी' ।

* वितर्द्यते वितर्दिः । "पदिपठि"-॥ (उणा-६०७) इति इः,स्त्रीलिङ्गः ।

'वितर्दी'-स्त्री-१००४-વેદિકા.

द्र० वितर्दिशब्दः ।

वितस्ति-पुं-स्त्री-५९५-વેંત, બાર અંગુલ પ્રમાણ.

* कनिष्ठया युतेऽङ्गुष्ठे वितस्यतीति वितस्ति-र्द्वादशाङ्गुलः, पुंस्त्रीलिङ्गः "प्लुञ्"-(उणा-६४६) इति तिः ।

वितान-पुं-न.-६८१-ચંદરવો.

☐ उल्लोच, चन्द्रोदय, कदक ।

* वितन्यते वितानं पुंक्लीबलिङ्गः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वितान–न.–८२०–યજ્ઞ.
द्र० अध्वरशब्दः ।
* वितन्यते वितानं, पुंक्लीबलिङ्गः ।

वितुन्नक–न–१०५२–મોરથુથુ, નીલ અંજન.
☐ मूषातुत्थ, कांस्यनील, हेमतार ।
* वितुदत्यक्षिरोगान् वितुन्नम्, के–वितुन्नकम् ।

वित्त–न.–१९१–ધન.
द्र० ऋक्णशब्दः ।
* विद्यते लभ्यते वित्तं "वित्तं धनप्रतीतम्" ॥४।२।८२॥ इति क्तस्य नत्वाभावः ।

वित्त–न.–१५५५–વિચારેલું.
☐ विन्न, विचारित ।
* 'विदिंप् विचारणे' विद्यते विन्नम्, "ऋह्रीघ्रा"–॥४।२।७६॥ इति क्तस्य वा नत्वम् ।

वित्त–पुं–१४९३–વિખ્યાત, પ્રસિદ્ધ.
द्र० ख्यातशब्दः ।
* "विद्लृंती लाभे" विद्यते उपलभ्यते वित्तः "वित्तं धनप्रतीतम्" ॥४।२।८२॥ इति साधुः ।

(**वित्तेश**)–पुं–१९०–કુબેર દેવ.
द्र० इच्छावसुशब्दः ।

विथुर–पुं–१८८–(शे. ३८)–રાક્ષસ.
द्र० असृक्पशब्दः ।

विदग्ध–पुं–३४३–અત્યંત હોંશિયાર.
द्र० छेकशब्दः ।
* विशेषेण मूर्खचित्तं दहति विदग्धः ।

विदर–पुं–१४८८–ફાડવું, ચીરવું.
☐ स्फुटन, मिदा, [भिद्–शि.१३४] ।
* विदरणं विदरः ।

विदर्भा–स्त्री–९७९–કુંડિનપુર.
द्र० कुण्डिनशब्दः ।
* विशिष्टो दर्भः संदर्भः कुशो वाऽस्यां विदर्भा ।

विदारक–पुं–१०८८–સૂકાયેલી નદી માં પાણી કાઢવા માટે કરાતા ખાડા–વીરડા.
☐ कूपक ।
* विदारयन्ति क्ष्मां विदारकाः ।

विदित–न.–१४९६–જાણેલું.
द्र० अवगतशब्दः ।
* विदिक् ज्ञाने इत्यस्य विद्यते विदितम् ।

'**विदित**'–न.–१४८९–સ્વીકારેલું.
द्र० अभ्युपगतशब्दः ।

विदिता–स्त्री–४५–શ્રી વિમલનાથ ભ.ની શાસન-દેવી.

विदिश्–स्त्री–१६७–દિશા ના ખૂણા.
☐ अपदिश, प्रदिश् ।
* विशिष्टा दिक् विदिक् उभयव्यपदेशात् **यदाहुः**– यान्यासामन्तरालानि विदिशः प्रदिशश्च ताः ।

विदु–पुं–१२२६–બે કુંભ સ્થલનો મધ્યભાગ.
* वेत्ति संग्राममस्मादङ्कुशस्थानाद् विदुः, यत् **पालकाप्यः** "तत्रारक्षविताने द्वे विदू द्वौ श्रवणे गतौ । प्राक् पश्चाच्च तिर्यक् च षड्भेदाङ्कुशवारणा ॥१॥ "पृका"–(उणा–७२९) ॥इति किदुः पुंलिङ्गोऽयम् ॥

विदुर–पुं–३४९–જાણનાર.
☐ वेदितृ, विन्दु ।
* विदुरः "वेत्तिच्छिद भिदः कित्"॥५।२।७५॥ इति घुरः ।

'**विदुर**'–पुं–११३७–નેતર.
द्र० रथशब्दः ।

विदुल–पुं–११३७–નેતર.
द्र० रथशब्दः ।
* 'विदु अवयवे' विन्दति विदुलः स्थावङ्कि"–(उणा–४८६) ॥ इत्युलो न लुक् च ।

विदूरग–पुं–१३९०–ઘણે દૂર સુધી જાય તેવો સુગંધ.
☐ आमोद ।
* विदूरगोऽतिदूरव्यापी ।

विदूषक–पुं–३३१–શૃંગાર રસ સહાયક એક મશ્કરો.
द्र० केलिकिलशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* सन्धिं विग्रहेण विग्रहं च सन्धिना दूषयति विदूषकः ।

विदेह-पुं-स्त्री-९४६-પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર.

* विदिह्यन्ते विदेहाः पञ्च ।

विदेहा-स्त्री-९७५-મિથિલા નગરી.

☐ मिथिला ।

* विदिह्यते विदेहा ।

विद्ध-पुं-१४८६-વીંધેલું.

☐ छिद्रित, वेधित ।

* 'व्यधच् ताडने' विध्यते स्म विद्धस्तत्र "ज्याव्यधः क्ङिति" ॥४।१।८१॥ इति य्वृत् ।

विद्या-स्त्री-६६५-(शे.१३५)-ઘૂઘરી.

द्र० किङ्कणीशब्दः ।

विद्याप्रवाद-न.-२४८-१४ પૂર્વ પૈકી દશમું પૂર્વ.

* विद्यातिशयान् प्रवदति विद्याप्रवादम् ।

विद्युत्प्रिय-न.-१०४९-કાંસુ.

द्र० असुराह्वशब्दः ।

* विद्युतः प्रियं विद्युत्प्रियम् ।

विद्यामणि-स्त्री-६६५-ઘૂઘરી.

द्र० किङ्कणीशब्दः ।

विद्युत्-स्त्री-११०४-વીજળી.

द्र० अचिरप्रभाशब्दः ।

* विद्योतते विद्युत् स्त्रीलिङ्गः ।

विद्रधि-पुं-४७१-હાડકામાં રહેલો ભયંકર સોજો.

विद्रव-पुं-८०२-પલાયન, નાસી જવું.

* वेत्ति पीडामत्र विद्रधिः "विदोरधिक्" (उणा-६७६) ॥ इति रधिक् । विद्रो धीयतेऽस्यामिति वा स्त्रीलिङ्गोऽयम्, पुंस्यपि **वैजयन्ती**, यदाह विद्रधिर्नपण् ।

द्र० अपक्रमशब्दः ।

* विद्रवणं विद्रवः ।

विद्रुत-पुं-१४८७-પિગળી ગયેલું.

☐ विलीन, द्रुत ।

* विवति विस्म विद्रुतः ।

विद्रुम पुं-१०६६-પરવાળા.

☐ रक्ताङ्ग, रक्तकन्द, प्रवाल, हेमकन्दल ।

* विशिष्टो द्रुमो विद्रुमः, विद्रवति अब्धौ वा "रुक्मग्रीष्म"-॥(उणा-३४६)॥ इति मे निपात्यते, विन्दते: "कुमुद"-॥ (उणा-२४४) इति उमे वा ।

विद्वस्-पुं-३४१-વિદ્વાન, પંડિત.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* वेत्तीति विद्वान् "वा वेत्तेः क्वसुः" ॥५।२। २२॥ इति क्वसुः ।

विद्वेष-पुं-७३०-વેર, વિરોધ.

☐ वैर, विरोध ।

* विद्वेषणं विद्वेषः ।

विधवा-स्त्री-५३०-પતિ વગરની સ્ત્રી.

☐ विश्वस्ता ।

* विगतो धवो भर्ता अस्या विधवा ।

विधवा स्त्री-५३१-(शि.४३)-પતિ વગરની સ્ત્રી.

☐ [रण्डा-शि.४३] ।

विधा-स्त्री-३६२-પગાર, મજૂરી.

द्र० कर्मण्याशब्दः ।

* विधीयतेऽनया विधा ।

विधा-स्त्री-१४९७-કર્મ, ક્રિયા.

☐ कर्मन्, क्रिया ।

* विधीयते विधा, "उपसर्गादातः" ॥५।३। ११०॥ इत्यङ् ।

विधातृ-पुं-५-(प.)-જન્ય વાચક શબ્દ ને આ શબ્દ લગાડવાથી જનક વાચક શબ્દ બને છે, જેમકે વિશ્વ વિધાતા.

विधातृ-पुं-२१२-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* विदधाति विधाता ।

विधातृ-पुं-२१९-(शे.७१)-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

विधि–पुं–२१२–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* विधति सृजति विधिः, नाम्युपान्त्यत्वात् किः ।

विधि–पुं–८३९–૩૯૫, આચાર

☐ कल्प, क्रम ।

* विधीयतेऽनेन विधिः ।

विधि–पुं–१३७९–ભાગ્ય, નસીબ.

☐ नियति, दैव, भाग्य, भागधेय, दिष्ट ।

* विधीयतेऽनेन विधिः ।

विधि–पुं–१५२०–આજ્ઞા, હુકમ ફરમાવવો.

☐ नियोग, सम्प्रेष ।

* विधीयते विधिः पुंलिङ्गः ।

विधु–पुं–१०५–ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* विध्यति ताडयति विरहिणः करैरिति विधुः, "पृकाहृषि"–(उणा–७२९) ।। इत्यादिना उः कित् ।

विधु–पुं–२१६–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* विध्यति दैत्यान् विधुः "पृकाहृषि"–(उणा–७२९) ।। इति कुः ।

विधुन्तुद–पुं–१२१–રાહુ ગ્રહ.

द्र० तमस्शब्दः ।

* विधुं तुदति विधुन्तुदः, "बहुविध्वरुस्तिलात्तुदः" ।।५।१।१२४।। इति खस् ।

'विधुनन'–१५२२–હલાવવું.

☐ विधूनन, विधुवन ।

विधूनन–न.–१५२२–હાલવું, કંપવું.

☐ 'विधुनन' विधुवन ।

* 'धूत् विधूनने' विधुयते विधूननम्, कुटादित्वात् गुणाभावः ।

विधेय–पुं–४३२–શાસ્ત્રના સંસ્કારવાળો ઇન્દ્રિયજયી.

☐ विनयस्थ ।

* विधातव्यो विधेयः ।

विनतासूनु–पुं–१०२–અરૂણ, સૂર્યનો સારથી

द्र० अनूरुशब्दः ।

* विनतायाः सूनुर्विनतासूनुः यौगिकत्वाद् वैनतेय इत्यादयः ।

विनयस्थ–पुं–४३२–શાસ્ત્રના સંસ્કાર વાળો, ઇન્દ્રિયજયી.

☐ विधेय ।

* विनयः शास्त्रजः संस्कारः इन्द्रियजयो वा तत्र तिष्ठति विनयस्थः ।

विना–अ.–१५२७–સિવાય.

द्र० अन्तरेणशब्दः ।

विनायक–पुं–२०७–ગણેશ.

द्र० आखुगशब्दः ।

* विगतो नायको नियन्ताऽस्य विनायकः, यद् **वामनपुराणे**–"नायकेन मया देवी ! विनोद्भूतोऽपि पुत्रकः । यस्माज्जातस्ततो नाम्ना, भविष्यति विनायकः" ।। अन्येषां विनेता वा ।

विनायक–पुं–२३४–બુદ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* विनयति शास्ति विनायकः ।

(विनाश)–पुं–७३८–ધનનોનાશ.

'विनाह'–पुं–१०९२–કુવાના મુખનું ઈંટો વડે ચણેલું ઢાંકણુ.

द्र० नान्दीमुखशब्दः ।

विनिद्र–न.–११२९–ખીલેલું પુષ્પ.

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* विनिद्राति विनिद्रम् ।

विनिद्रत्व न.–३१९–જાગવું તે.

☐ प्रबोध ।

* विनिद्रस्य भावो विनिद्रत्वम् ।

विनिमय–पुं–८६९–ફેરફાર કરવો, અદલો બદલો કરવો.

द्र० निमयशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* विनिमानं विनिमयः ।

विनियोग-पुं-१५२०-ફલ આપવું તે.
* विनियोजनं विनियोगः, फलविषयमर्पणम् ।

विनीत-पुं-४३१-વિનયી, નમ્ર.
☐ निभृत, प्रश्रित ।
* शास्त्रदिना विनीयते स्म विनीतः ।

विनीत-पुं-१२३५-સુશિક્ષિત, સરલ ચાલવાળો ઘોડો.
☐ साधुवाहिन् ।
* विनीयते विनीतः सुशिक्षितः ।

विनेय-पुं-७९-શિષ્ય, છાત્ર.
द्र० अन्तेवासिन्शब्दः ।
* विनीयते विनेयः "य एच्चातः" ॥५।१।२८॥ इति यः ।

विनोद-पुं-५५६-(शे.११७)ક્રીડા, રમત.
द्र० कूर्दनशब्दः ।

विनोद-पुं-९२६-(शि.८१)-કૌતુક, તમાસો.
द्र० कुतुकशब्दः ।

विन्दु-पुं-३४९-જાણનાર, જ્ઞાની.
☐ वेदितृ, विन्दु ।
* विन्दुः "विन्द्विच्छू" ॥५।२।३४॥ इति साधुः ।

विन्ध्य-पुं-१०२९-વિન્ધ્યાચલ પર્વત.
☐ जलवालक ।
* विध्यति विन्ध्यः, "शिक्यास्याऽऽढ्य"-(उणा-३६४) ॥ इति ये निपात्यते ।

विन्ध्यकूट-पुं-१२३-(शे.१७)-અગસ્ત્યઋષિ.
द्र० अगस्तिशब्दः ।

विन्ध्यनिलया-स्त्री-२०५-(शे.५०)-પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

विन्ध्यवासिन्-पुं-८५२-વાડિ મુનિ.
☐ व्याडि, नन्दिनीतनय ।
* विन्ध्ये वसति विन्ध्यवासी ।

विन्न-न.-१४७५-વિચારેલું.
☐ वित्त, विचारित ।
* "विदिंप् विचारणे' विद्यते विन्नम् वित्तम् "ऋह्रीघ्रा"-॥४।२।७६॥ इति क्तस्य नत्वम् ।

विन्न-न.-१४९०-(शि.१३५)-મેળવેલું.
द्र० आसादितशब्दः ।

विपक्ष-पुं-७२९-શત્રુ.
द्र० अभिमातिशब्दः ।
* विरुद्धः पक्षो विपक्षः ।

विपञ्ची-स्त्री-२८७-વીણા.
☐ वीणा, घोषवती, कण्ठकूणिका, वल्लकी ।
* विपञ्चयति विस्तारयति स्वरान् विपञ्ची ।

विपण-पुं-८७२-વેચાણ.
☐ विक्रय ।
* विपणनं विपणः, चुराद्यदन्ताद् अपरिपठितादल्, अन्यथा विपाणः स्यात् ।

विपणि-स्त्री-९८८-બજાર.
द्र० वणिग्मार्गशब्दः ।
* विपण्यतेऽस्यां विपणिः स्त्रीलिङ्गः, "पदिपठि"-(उणा-६०७) ॥ इति इः ।

विपणि-स्त्री-१००२-હાટ, દુકાન.
द्र० अट्टशब्दः ।
* विविधं पणायन्त्यस्यां विपणिः स्त्रीलिङ्गः ।

'विपणी'-स्त्री-१००२-દુકાન.
द्र० अट्टशब्दः ।

विपत्ति-स्त्री-४७८-આપત્તિ, સંકટ.
☐ आपत्, विपत् ।
* विपदनं विपत्तिः ।

विपथ-न.-९८४-કુમાર્ગ, ખરાબ રસ્તો.
☐ व्यध्व, दुरध्व, कदध्व, कापथ ।
* विरुद्धः पन्थाः विपथम् ।

विपद्-स्त्री-४७८-આપત્તિ, સંકટ.
☐ आपत्, विपत्ति ।
* विपदनं विपद् ।

विपर्यय–पुं–१५०१–विपरीत, ઉલટુ.

☐ व्यत्यास, विपर्यास, वैपरीत्य, व्यत्यय, 'विपर्याय' ।

* विपर्ययणं विपर्ययः ।

'विपर्याय'–पुं–१५०१–વિપરીત, ઉલટું.

द्र० विपर्ययशब्दः ।

विपर्यास–पुं–१५०१–વિપરીત, ઉલટુ.

द्र० विपर्ययशब्दः ।

* विपर्यसनं विपर्यासः ।

विपश्चित्–पुं–३४२–વિદ્વાન, પંડિત.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* विपश्यंश्चेतयते विपश्चित् पृषोदरादित्वात् ।

विपश्यिन्–पुं–२३६–પહેલા બુદ્ધ.

* विशेषेण पश्यति विपश्यं ज्ञानं, तदस्यास्ति विपश्यी ।

विपाकसूत्र–न.–२४४–૧૧મું અંગ સૂત્ર.

* विपचनं विपाकः शुभाशुभकर्मपरिणामः, तत्प्रतिपादकं सूत्रं विपाकसूत्रम् ।

विपादिका–स्त्री–४६५–પગમાં થયેલ ફોલ્લો અથવા ચીરો.

☐ पादस्फोट ।

* विपद्यतेऽनया विपादिका, "नाम्नि पुंसि"–॥५।३।१२१॥ इति णकः ।

विपाश्–स्त्री–१०८६–વિપાશા નદી.

☐ विपाशा ।

* वशिष्ठं विपाशितवती विपाट्, स्त्रीलिङ्गः ।

विपाशा-स्त्री–१०८६–વિપાશાનદી.

☐ विपाश् ।

* विपाशयति संसारपाशान् मोचयति स्नानेन विपाशा ।

विपिन–न.–१११०–જંગલ, વન.

द्र० अटविशब्दः ।

* विपन्ते भयेन अत्र विपिनं "विपिनाजि"–(उणा–२८४) ॥ इतीने निपात्यते ।

विपुल–न.–१४३०–વિશાળ, મોટું.

द्र० उरुशब्दः ।

* विपोलति विपुलम् ।

विपुलस्कन्ध–पुं–१०२-(शे–११)-અરુણ, સૂર્યસારથી.

द्र० अनूरुशब्दः ।

विपुला–स्त्री–९३८–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* विपुला विशालत्वात् ।

विप्र–पुं–८१२-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* विविधं प्राति पूरयति विप्रः, विशेषेण पातीति वा, 'खुरक्षुर"–॥(उणा–३९६)॥ इति रेनिपात्यते ।

विप्रकार–पुं-४४१–પરાભવ, તિરસ્કાર.

द्र० अत्याकारशब्दः ।

* विप्रकरणं विप्रकारः ।

(विप्रकुल)–न.–१४१३–સમાન આચાર વાળા બ્રાહ્મણો નો સમુદાય.

विप्रकृत–पुं–४४१–ઝાંખો પડેલો.

☐ निकृत ।

* विप्रक्रियते खलीक्रियते स्म विप्रकृतः ।

विप्रकृष्ट–न–१४५२–દૂર.

☐ पर, दूर ।

* विप्रकृष्यते स्म विप्रकृष्टम् ।

विप्रतिसार–पुं–१३७८–પશ્ચાત્તાપ, ક્રોધ.

द्र० अनुतापशब्दः ।

* वैपरीत्येन प्रतिसरणं विप्रतिसारः, एकदेशस्य विकृतत्वाद् विप्रतीसारोऽपि ।

विप्रतीसार–पुं-१३७८-(शि.१२५)-પશ્ચાત્તાપ, ક્રોધ.

द्र० अनुतापशब्दः ।

* वैपरीत्येन प्रतिसरणं विप्रतिसारः, एकदेशस्य विकृतत्वाद् विप्रतीसारोऽपि ।

विप्रयोग–पुं–१५११–વિયોગ, વિરહ.

☐ विप्रलम्भ, वियोग, विरह ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* विप्रयोजनं विप्रयोगः ।

विप्रलब्ध-पुं-४४२-ઠગાયેલો.

☐ वञ्चित ।

* विप्रलभ्यते स्म विप्रलब्धः ।

विप्रलम्भ-पुं-१५११-વિયોગ, વિરહ.

☐ विप्रयोग, वियोग, विरह ।

* विप्रलम्भनं विप्रलम्भः ।

विप्रलम्भ-पुं-१५१९-ઠગવું, ખોટું કહીભ-રમાવવું તે.

☐ विसंवाद ।

* विप्रलम्भनं विप्रलम्भः "उपसर्गात् खल्-घञोश्च" ।।४।४।१०७।। इति घञि नोन्तः ।

विप्रलाप-पुं-२७६-વિરુદ્ધ બોલવું.

☐ विरुद्धोक्ति ।

* विरुद्धं प्रलपनं विप्रलापः ।

विप्रश्निक-पुं-४८३-જ્યોતિષી

द्र० आदेशिन्शब्दः ।

* विप्रश्नो दैवप्रच्छनं अस्त्यस्य विप्रश्निकः ।

विप्रिय-न.-७४४-અપરાધ.

द्र० अपराधशब्दः ।

* विरुद्धं प्रियं विप्रियम् ।

विप्रुष्-न.-१०८९-જલબિંદુ.

☐ बिन्दु, पृषत्, पृषत ।

* विरुद्धं प्रुष्यतेऽनया विप्रुट् "क्रुत्संपदादि"-।।५।३।११४।। इति क्विप्, विगतः प्रोषोऽस्या इति वा ।

विप्लव-पुं-८०३- ઉપદ્રવ, લૂંટ.

☐ डमर, डिम्ब । [शृगाली-शे. १५३] ।

* विप्लवनं विप्लवः ।

विप्लुत-पुं-४३४-દ્યૂતાદિકનો વ્યસની.

☐ पञ्चभद्र, व्यसनिन् ।

* विप्लवते स्म विप्लुतः ।

विबन्ध-पुं-४७१-અન્ધકોશ, આફરો, ઝાડો અને પેશાબનું રોકાણ.

☐ आनाह ।

* विबन्धनं विबन्धः ।

विबुध-पुं-८९-દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

* विबुध्यन्ते जानन्त्यवधिनेति विबुधाः ।

विब्बोक-पुं-५०७-સ્ત્રીઓના ૧૦ સ્વાભાવિક અલંકાર પૈકી એક.

* विरीतं बुक्कणं भाषणं निरुक्तत्वाद् विब्बोकः सौभाग्यगर्वादिष्टेष्ववज्ञा ।

विभव-पुं-१९१-ધન.

द्र० ऋक्थशब्दः ।

* विभवति विभवः ।

विभा-स्त्री-१००-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* विभानं विभा ।

विभाकर-पुं-९७-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* विभां करोति विभाकरः ।

विभात-न.-१३९-સવાર, પ્રાતઃકાળ.

द्र० अहर्मुखशब्दः ।

* विभातुं प्रवृत्तं विभातम् ।

विभाव-पुं-३२६-અલંકાર શાસ્ત્રમાં કહેલ રસો-દ્દીપક આલંબનાદિ.

* विभाव्यन्ते विशिष्टतया ज्ञायन्ते इति विभावाः ।

विभावरी-स्त्री-१४२-રાત્રી.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* विभातीति वनि ङ्यां विभावरी ।

विभावसु-पुं-११००-અગ્નિ

द्र० अग्निशब्दः ।

* विभैव वसु धनमस्य विभावसुः ।

विभावसु-पुं-९८-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* विभा दीप्तिर्वसु धनमस्य विभावसुः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विभु–पुं–३५९–સ્વામી, નાયક.
द्र० अधिपशब्दः ।
* विभवति विभुः ।

विभूति–સ્ત્રી–૩૫૭–સંપત્તિ, ઐશ્વર્ય.
☐ संपत्ति, लक्ष्मी, श्री, ऋद्धि, संपद् ।
* विभवनं विभूतिः ।

विभूषा સ્ત્રી ૧૫૧૨–શોભા, કાન્તિ
द्र० अभिख्याशब्दः ।
* विभूष्यतेऽनया विभूषा ।

विभेदक–પું–૧૧૪૫–(શિ. ૧૦૩)–બહેડાં.
द्र० अक्षशब्दः ।

विभ्रम–પું–૫૦૮–સ્ત્રીઓના ૧૦ સ્વાભાવિક અલંકાર પૈકી એક.
* विभ्रमणं विभ्रमः सौभाग्यगर्वाद् वचनादीनामन्यथानिवेशः ।

विभ्रम–સ્ત્રી–૧૫૧૨–શોભા, કાન્તિ.
द्र० अभिख्याशब्दः ।
* विभ्रमत्यनेन विभ्रमः ।

विभ्रमादिवियुक्तता–સ્ત્રી–૬૯–ભ્રાન્તિ વગેરે દોષ રહિત પ્રભુની વાણીનો ૨૬ મો ગુણ.
* विभ्रमादिवियुक्तता विभ्रमो वक्तृमनसो भ्रान्तता स आदिर्येषां विक्षेपादीनां ते विभ्रमाद्यो मनोदोषास्तैर्वियुक्तत्वम् ।

विमनस्–પું–૪૩૫–દુષ્ટ ચિત્ત વાળો.
द्र० अन्तर्मनस्शब्दः ।
* दुष्टमन्तर्लीनं विरुद्धं च मनोऽस्येति विमनाः ।

विमर्शन–ન.–૩૨૨–વિચારણા.
द्र० अध्याहारशब्दः ।
* विमृश्यते विमर्शनम् ।

विमल–પું–૨૭–૧૩ માં તીર્થંકર ભગવાન.

विमल–પું–૫૧–ગઈ ચોવીશીના પાંચમા તીર્થંકર ભગવાન.

विमल–ન. ૧૪૩૬–ઉજ્જવલ, સ્વભાવથી નિર્મલ.
द्र० अनाविलशब्दः ।
* विगतो मलोऽस्य विमलम् ।

विमलाद्रि–પું–૧૦૩૦–શત્રુંજય ગિરિરાજ.
☐ शत्रुञ्जय ।
* विमलश्चासावद्रिश्च विमलाद्रिः ।

विमातृज–પું–૫૪૬–ઓરમાન ભાઈ.
☐ वैमात्रेय ।
* विरुद्धा माता विमाता तस्या जातो विमातृजः ।

विमान–પું–ન.–૮૯–દેવોનું વિમાન.
☐ (देवयान, सुरयान), [व्योमयान-शि.७] ।
* वर्तन्तेऽस्मिन् देवा इति पुंक्लीबलिङ्गः ।

(विमानयान)–પું–૮૯–દેવ.

(विमानिक)–પું–૮૯–દેવ.

वियत्–ન.–૧૬૩–આકાશ.
द्र० अनन्तशब्दः ।
* वियच्छति न विरमति वियत् क्विप् ।

वियद्भूति–ન.–૧૪૬–(શે. ૨૧)–અંધકાર.
द्र० अंधकारशब्दः ।

वियात–પું–૪૩૨–ધીટ્ઠો, અવિનીત, નિર્લજ્જ.
☐ धृष्ट, धृष्णु, धृष्णज् ।
* विरुद्धं याति स्म वियातः ।

वियाम–પું–૬૦૦–(શે.૧૨૫)વામ, બંને હાથ લાંબા કરે એટલી લંબાઈ.
द्र० न्यग्रोधशब्दः ।

वियोग–પું–૧૫૧૧–છૂટા થવું, વિરહ.
☐ विप्रलम्भ, विप्रयोग, विरह ।
* वियोजनं वियोगः ।

विरजस्–સ્ત્રી–૨૦૫–પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

विरति–સ્ત્રી–૧૫૨૨–નિવૃત્તિ, અટકવું.
द्र० अवरतिशब्दः ।
* विरमणं विरतिः ।

विरल–ન.–૧૪૪૭–છૂટું છવાયું, ઓછું.
☐ तनु, पेलव ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* विरमति विरात्यन्तरं या विरलम्' "मुरल"- (उणा-४७७)॥ इत्यले निपात्यते।

विरलजानुक-पुं-४५६-वच्चे अंतरवाळा ढींचण वाळो.

☐ प्रज्ञु, प्रज्ञ।

विरह-पुं-१५११-वियोग, विच्छेद.

☐ विप्रलम्भ, विप्रयोग, वियोग।

* 'रहण् त्यागे' इत्यदन्तः, विरहणं विरहः।

विरागार्ह-पुं-४९०-वैराग्यने योग्य.

☐ वैरङ्गिक।

विराटज-पुं-१०६६-विराट देशमां उत्पन्न-थयेल हीरो.

☐ राजपट्ट, राजावर्त, [वैराट शि॰९४]।

* विराटदेशे जातो विराटजः, वैराटोऽपि।

विराव-पुं-१४००-शब्द, ध्वनि.

द्र० आरवशब्दः।

* विरवणं विरावः।

विरिञ्च-पुं-२१२-ब्रह्मा.

द्र० अजशब्दः।

* विरिङ्क्ते सृते, विभिर्हंसै रिच्यते उह्यते वा विरिञ्चः, पृषोदरादित्वात् साधुः।

विरिञ्चन-पुं-२१२-ब्रह्मा.

द्र० अजशब्दः।

* विरिङ्क्ते विरिञ्चनः "विदनगगन" -(उणा-२७५)॥ इत्यादिना निपात्यते।

विरिञ्चि-पुं-२१२-ब्रह्मा.

द्र० अजशब्दः।

* विरिङ्क्ते सृतेविरिञ्चिः "विरिञ्चेः स्वराद् नोन्तश्च" ॥(उणा ६१७) इति इः।

विरुद्धशंसन-न.-२७३-गाळ, न बोलवा लायक बोलवुं ते.

☐ गालि।

* विरुद्धशंसनं अबद्धोद्भावनम्।

विरुद्धोक्ति-स्त्री-२७६-परस्पर विरुद्ध बोलवुं ते.

☐ विप्रलाप।

(विरूढ)-पुं-११८३-फणगा, नवा अंकुर.

☐ विरूढक।

(विरूढक)-पुं-११८३-फणगा, नवा अंकुर.

☐ (विरूढ)।

* विरूढाः क्षेत्रोद्धृतस्य फलमूलादेः स्वेदान्न-वोद्भिन्ना अङ्कुराः 'अविरूढकं तालास्थिमज्जा' इति गौडाः।

विरूपाक्ष-पुं-१९७-शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः।

* विरूपाणि विषमत्वाद् अक्षाण्यस्य विरूपाक्षः "सक्थ्यक्ष्णः स्वाङ्गे॥७।३।१२६॥ इति टः।

विरोक-पुं-१००-किरण.

द्र० अंशुशब्दः।

* विरोचतेऽनेन विरोकः।

विरोचन-पुं-९७-सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः।

* विरोचते इति विरोचनः, नन्द्यादित्वादनः।

विरोचन-पुं-१०९७-अग्नि.

द्र० अग्निशब्दः।

* विरोचते विरोचनः।

विरोध-पुं-७३०-वैर, विरोध.

☐ वैर, विद्वेष।

* विरोधनं विरोधः।

विलक्ष-पुं-४३३-विस्मय पामेल.

☐ वीक्षापन्न।

* विरुद्धं लक्षयते, विगतं लक्षयम स्य वा वि-लक्षः, निष्प्रतिपत्तिरित्यर्थः।

विलक्षण-न.-१४९७-विचार रहित प्रयोजन विनानी स्थिति.

☐ (अप्रतिपत्ति)।

* विगतं लक्षणमालोचनमत्रेति विलक्षणम्, अप्रतिपत्तिरित्यर्थः ।

विलग्न-न.-६०७-शरीरनो वचलो भाग, कंदोरो बांधवानी जग्या.

☐ मध्य, अवलग्न, मध्यम ।

* विलगति विलग्नमतिकृशत्वात् ।

विलङ्का-स्त्री-२०५-(शे.५८)-पार्वती.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

विलम्बित-न.-२९२-मन्दगति वाळु नृत्य.

☐ तत्व ।

विलम्भ-पुं-१५१९-अतिशय दान.

☐ अतिसर्जन, [समर्पण शि.१३७] ।

* विलम्भनं विलम्भः ।

विलाप-पुं-२७५-शोक करवो, रुदन पूर्वक बोलवुं ते.

☐ परिदेवन, (उपशोचन) ।

* विलपनं विलापः, परिदेवनं उपशोचनमित्यर्थः ।

विलास-पुं-५०७-स्त्रीओना १० स्वाभाविक अलंकार पैकी एक.

* विलसनं विलासः स्थानगमनादिवैशिष्ट्यम् ।

विलीन-पुं-१४८७-पीगळी गयेलुं.

☐ द्रुत, विद्रुत ।

* विलीयते स्म विलीनस्तत्र सूयत्यादित्वात् क्तस्य नत्वम् ।

विलेपन-न.-६३५-विलेपन, अंगराग.

☐ अङ्गराग ।

* विलिप्यतेऽनेन विलेपनम् ।

विलेपी-स्त्री-३९७-राबडी, कांजी.

द्र० उष्णिकाशब्दः ।

* विलिम्पति विलेपी, विलेप्याऽपि ।

(विलेप्या)-स्त्री-३९७-राबडी, कांजी.

द्र० उष्णिकाशब्दः ।

* विलिम्पति विलेपी, विलेप्याऽपि ।

विलोचन-न.-५७५-(शि.४६)-आंख.

द्र० अक्षिशब्दः ।

विलोम-न.-१४६५-विपरीत, उलटुं.

द्र० अपष्ठुशब्दः ।

* लोमानि विपर्यस्यति "णिज् बहुलं"-॥३।४।४२॥ इति णिचि लोमयतीतिविलोमम् ।

विलोमजिह्व-पुं-१२१८-(शे.१७६)-हाथी.

द्र० अनेकपशब्दः ।

विवध-पुं-३६४-भार, बोजो.

☐ वीवध, भार ।

* विवध्यते विवधः "न जनवधः" ॥४॥३।५४॥ इति घञि वृद्धेरभावः, घञि उपसर्गस्य दीर्घत्वे वीवधः ।

विवधिक-पुं-३६४-(शि.२४)-अन्नादिकनो भार उपाडनार.

☐ वार्तावह, वैवधिक ।

विवर-पुं-१३६४-छिद्र, बिल.

द्र० अगाधशब्दः ।

विवर्ण-पुं-३५२-मूर्ख, जड.

द्र० अमेधसूशब्दः ।

* विगतं वर्णनं श्लाघाऽस्य विवर्णः ।

विवर्ण-पुं-९३२-पामर, नीच, असंस्कारी.

द्र० इतरशब्दः ।

* विरुद्धो वर्णोऽस्य विवर्णः वर्णान्तरालत्वात् ।

विवश-पुं-४३८-खराब बुद्धि वाळो.

☐ अनिष्टदुष्टधी ।

* विरुद्धं वष्टि कामयते विवशः ।

विवस्वत-पुं-९६-सूर्य.

द्र० अंशुशब्दः ।

* विवस्तेजोऽस्यास्तीति विवस्वान् मतुः ।

विवाद-पुं-२६२-अनेक संदेह दूर करवा रूप व्यवहार.

☐ व्यवहार ।

* विविधो वाद ऋणादानादिर्विवादः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विवाह-पुं-५१७-વિવાહ, લગ્ન.
द्र० उद्वाहशब्दः ।
* विवहनं विवाहः ।

विवाहप्रज्ञप्ति-સ્ત્રી-૨૪૩-(શિ.૧૬)-ભગવતી સૂત્ર, પાંચમું અંગ સૂત્ર.
☐ भगवत्यङ्गः [व्याख्याप्रज्ञप्ति शि.१६] ।

विविक्त-न.-७४२-એકાંત.
द्र० उपह्वरशब्दः ।
* विविच्यते पृथक् क्रियते स्म विविक्तम् ।

विविध-पुं-१४६९-ઘણા પ્રકારનું.
द्र० नानारूपशब्दः ।
* विचित्रो विधः प्रकारोऽस्य विविधः ।

'विविस्किर'-पुं-१३१७-પક્ષી.
द्र० अगौकस्शब्दः ।

विवृताक्ष-पुं-१३२५-કુકડો.
द्र० कुक्कुटशब्दः ।
* विवृते अक्षिणी अस्य विवृताक्षः ।

विवेक-पुं-७९-७४३ ચેતન વિ.નું ભેદ જ્ઞાન.
☐ पृथगात्मता ।
* विवेचनं हेयोपादेयज्ञानं विवेकः ।

विवोढृ-पुं-५१७-પતિ, વર.
द्र० धवशब्दः ।
* विवहति विवोढा ।

विव्वोक-पुं-५०७-સ્ત્રીઓના સ્વાભાવિક ૧૦ અલંકાર પૈકી એક.
द्र० बिब्बोकशब्दः ।

विश्-पुं-३३७-મનુષ્ય.
द्र० नरशब्दः ।
* विशति कार्येषु विट् ।

विश्-स्त्री-न.-६३४-વિષ્ઠા, મળ.
द्र० अवस्करशब्दः ।
* विशति पक्वाशये विट्, स्त्रीलिङ्गः वैजयन्तीकारस्तु "उच्चारो विड् न ना" इति क्लीबेऽप्याह, अमरकारस्तु "विष्ठाविषौ स्त्रियाम्" इति मूर्धन्यष आह ।

विश्-पुं-८६४-વૈશ્ય.
द्र० ऊरजशब्दः ।
* विशन्ति विशः ।

'विश'-न.-११६५-કમળ ની નાળ.
द्र० तन्तुलशब्दः ।

विशङ्कट-न.-१४२९ વિશાળ, મોટું.
द्र० उरुशब्दः ।
* विस्तृतं विशालम् विशङ्कटम् 'वेर्विस्तृते शालसङ्कटौ' ॥७।१।१२३॥ इति साधू ।

विशद-पुं-१३९२-સફેદ, શુક્લ.
द्र० अर्जुनशब्दः ।
* विशति मनो विशदः "कुमुद"-(उणा-२४४) इति निपात्यते विशीयते वा ।

विशद-न.-१४३६-નિર્મલ, ઉજ્જવલ.
द्र० अनाविलशब्दः ।
* विशीर्यते विशदम् ।

विशरण-न.-३७०-હિંસા.
द्र० अपासनशब्दः ।
* शॄश् हिंसायां विशरणम् ।

'विशल्या'-स्त्री-११५७-ગળો.
द्र० अमृताशब्दः ।

विशसन-न.-३७०-હિંસા.
द्र० अपासनशब्दः ।
* शस् हिंसायां विशसनम् ।

विशसन-न.-७८२-તરવાર.
द्र० असिशब्दः ।

विशाख-पुं-२०९-કાર્તિકેય, શંકરનો પુત્ર.
द्र० उमासुतशब्दः ।
* विशाखा सुजातो विशाखः "भर्तृसन्ध्या-देरण्" ॥६।३।८९॥ इत्यण्, तस्य "बहुलानुराधा"- ॥६।३।१०७॥ इति लुप् ।

विशाखा–स्त्री–११२–વિશાખા નક્ષત્ર.

☐ इन्द्राग्निदेवता, राधा ।

* विशेषेण श्यति तक्ष्णोति अशुभं विशाखा "श्यतेरिच्च वा"–(उणा–८५) ॥ इति खः । विशाखेति व्याप्नोतीति वा ।

विशाय–पुं–१५०३–પહેરેગીરોનું વારા કરતાં સૂવું તે.

☐ उपशाय, (क्रमशयन) ।

* विशयनं विशायः ।

विशारण–न.–३७२–હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* शॄ हिंसायां स्वार्थणिचि विशारणम् ।

विशारद–पुं–३४१–વિદ્વાન, પંડિત.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* विशेषेण शारदोऽधृष्टः प्रगल्भो वा विशारदः ।

विशाल–न.–१४२९–વિસ્તીર્ણ, મોટું.

द्र० उरुशब्दः ।

* विस्तृतं विशालं "वेर्विस्तृते शालशङ्कटौ" ॥७।१।१२३॥ इति साधुः ।

विशालक–पुं–२३१–(शे. ८०)–ગરુડ પક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

विशालता–स्त्री–१४३१–પહોળાઈ.

☐ परिणाह ।

* विशालस्य भावो विशालता ।

'**विशालत्वच**'–पुं–११३३–સપ્તપર્ણ સાત્વિન.

द्र० अयुक्छदशब्दः ।

विशाला–स्त्री–९७६–ઉજ્જયિની નગરી.

☐ उज्जयिनी, अवन्ती, पुष्पकरण्डिनी ।

* विशेषेण शालते विशाला, विशिष्टा शाला अत्रेति वा, विस्तीर्णत्वाद् वा ।

विशाला–स्त्री–११५७–ઇન્દ્રવારણી, પોઈનો વેલો.

द्र० इन्द्रवारुणीशब्दः ।

* विशाला महाफलत्वात् ।

विशालाक्ष–पुं–२००–(शे. ४४)–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

विशालाक्षी–स्त्री–२०५–(शे. ५६)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

विशिख–पुं–७७८–બાણ.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* विशेषेण श्यति विशिखः "श्यतेरिच्च वा"–(उणा–८५) इति खः, विविधा शिखा अस्येति वा ।

विशिखा–स्त्री–९८१–શેરી.

☐ रथ्या, प्रतोली ।

* विशायते जनसंमर्देन विशिखा, "श्यतेरिच्च वा"–(उणा–८५) इति खः, विगता शिखा मुण्डितेव समत्वादिति वा ।

विशुद्ध–न.–१४३६–નિર્મળ, ઉજ્જ્વલ.

द्र० अनाविलशब्दः ।

* विशुध्यति स्म विशुद्धम् ।

विशेष–पुं–१५१५–ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપ, ભેદ.

☐ व्यक्ति, पृथगात्मिका ।

* विशिष्यतेऽनया विशेषः ।

विशेषक–पुं–न.–६५३–કેસર ચંદનાદિનું તિલક, ચાંદલો, ટીલું.

द्र० चित्रशब्दः ।

* विशिनष्टि ललाटं विशेषकः । पुंक्लीबलिङ्गः ।

विशोक–पुं–१३२५–(शे. १८३) કુકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

विश्रम्भ–पुं–१५१८–વિશ્વાસ.

☐ विश्वास, विस्रम्भ ।

* विश्रम्भणं विश्रम्भः ।

विश्राणन–न.–३८७–દાન, ત્યાગ.

द्र० अंहतिशब्दः ।

* विश्राण्यते विश्राणनम् ।

विश्रुत–पुं–१४९३–પ્રસિદ્ધ, પ્રખ્યાત.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ ख्यात, प्रतीत, प्रज्ञात, वित्त, प्रथित ।

* विश्रूयते विश्रुतः ।

विश्व-ન.-૧૩૬૫-લોક, જગત.

द्र० जगत्शब्दः ।

* विशन्त्यस्मिन् जीवाजीवा विश्वं पुंक्लीबलिङ्गः, "निघृषी"-(उणा-५११) इति किद्वे विश्वम् ।

विश्व-ન.-૧૪૩૩-સમસ્ત,બધું.

द्र० अखण्डशब्दः ।

* विशति विश्वं "निघृषी"-(उणा-५११) इति किद्वः ।

विश्वकद्रु-पुं-૧૨૮૧-શિકારી કૂતરો.

* विश्वं कत् कुत्सितं द्रवति विश्वकद्रुः "हरिपीत"-(उणा-७४५) इति डिद्रुः, विगतं श्वकदनमस्त्तीत्येके ।

विश्वकर-पुं-५-(प.)-બ્રહ્મા.

विश्वकर्तृ-पुं-५-(प.)-બ્રહ્મા.

विश्वकर्मन्-पुं-૧૮૨-વિશ્વકર્મા, દેવોનો શિલ્પી.

☐ त्वष्टृ, विश्वकृत्, देववर्धकि ।

* विश्वं करोति विश्वकर्मा, मन् ।

विश्वकारक-पुं-५-(प.)-બ્રહ્મા.

विश्वकृत्-पुं-૧૮૨-વિશ્વકર્મા, દેવો ના શિલ્પી.

☐ विश्वकर्मन्, त्वष्टृ, देववर्धकि ।

* विश्वं करोति विश्वकृत् ।

विश्वकृत्-पुं-५-(प.)-બ્રહ્મા.

विश्वजनक-पुं-५-(प.)-બ્રહ્મા.

(विश्वद्रयच्)-अ.-૪૪૪-સર્વ તરફ જનાર, સર્વ વ્યાપક, સર્વને પૂજનાર.

☐ विश्वद्रयङ् ।

विश्वभुज्-पुं-૨૧૯-(શે. ૭૪)-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

विश्वभू-पुं-૨૩૬- ત્રીજા બુદ્ધ.

* विश्वं भवत्यस्माद् विश्वभूः ।

विश्वभेषज-न.-૪૨૦-સૂંઠ.

द्र० नागरशब्दः ।

* विश्वस्य भेषजं विश्वभेषजम् । अनेकदोषजित्त्वात् ।

विश्वम्भर-पुं-૨૧૫-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* विश्वं बिभर्ति विश्वम्भरः "भृवृजि"-॥५।१।११२॥ इति खः ।

विश्वम्भरा-स्त्री-૯૩૫-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* विश्वं जगद् बिभर्ति विश्वंभरा "भृवृजि"-॥५।१।११२॥ इति खः ।

विश्वरूप-पुं-૨૧૫-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* विश्वं रूपमस्य विश्वरूपः ।

विश्वरेतस्-पुं-૨૧૨-બ્રહ્મા.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* विश्वाय रेतोऽस्य विश्वरेताः ।

विश्वविधातृ-पुं-५-(प.)-બ્રહ્મા.

विश्वसृ-पुं-५-(प.)-બ્રહ્મા.

विश्वसृज्-पुं-५-(प.)-બ્રહ્મા.

(विश्वसृज्)-पुं-૨૧૨-બ્રહ્મા.

द्र० अद्वयशब्दः ।

विश्वसेनराज्-पुं-૩૭-શ્રી શાંતિનાથ ભ. ના પિતા.

विश्वस्ता-स्त्री-૫૩૦-વિધવાસ્ત્રી.

☐ विधवा ।

* विश्वसिति स्म विश्वस्ता ।

विश्वस्रष्टृ-पु-५-(प.)-બ્રહ્મા.

विश्वा-स्त्री-न.-૪૨૦-સૂંઠ.

द्र० नागरशब्दः ।

* विशति दोषान् विश्वा, स्त्रीक्लीबलिङ्गः "नीघीपीभ्यृ"-(उणा-५११) इति किद् वः ।

विश्वा-स्त्री-૯૩૫-પૃથ્વી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अचलाशब्दः ।

* विशति सवमस्यां विश्वा "निघृषी"-(उणा-५११) इति किद् वः ।

विश्वामित्र-पुं-८५०-विश्वामित्र ऋषि.

द्र० कौशिकशब्दः ।

* विश्वं मित्रमस्य विश्वामित्रः, "ऋषौ विश्वस्य मित्रे" ॥३।२।७९॥ इति दीर्घः ।

(विश्वावसु)-पुं-१८३-હાહા વગેરે ગન્ધર્વ દેવ.

विश्वास-पुं-१५१८-ખાત્રી, શ્રદ્ધા.

☐ विश्रम्भ, 'विस्रम्भ' ।

* विश्वसनं विश्वासः ।

विश्वदेव-पुं-८९-(शे.७)-ગણદેવતા.

विष्-न.-६३४-(शि.५०)-વિષ્ટા, મળ.

द्र० अवस्करशब्दः ।

विष-पुं-११९५-ઝેર.

☐ क्ष्वेड, रस, तीक्ष्ण, गरल ।

* वेवेष्टि विषः पुंक्लीबलिङ्गः, स च द्वेधा, स्थावरजंगमभेदात्, यदाह-"कन्दजं कालकूटादि पुष्पजं दालवादिकम् फालमङ्कोलसारादि दंष्ट्रादिजं तु जङ्गमम्" ।

विष-न.-११७०-(शे. १६५)-પાણી.

द्र० अपशब्दः ।

विषण्णता-स्त्री-३१२-મનની પીડા, ખેદ.

☐ विषाद, अवसाद, साद ।

* विषण्णस्य भावो विषण्णता ।

विषदर्शनमृत्युक-पुं-१३४०-જીવંજીવ પક્ષી, જે ઝેર જોતાં જ મરીજાય છે તે.

☐ जीवंजीव, गुन्द्राल ।

* विषदर्शनेन मृत्युरस्य विषदर्शनमृत्युकः ।

विषधर-पुं-१३०३-સર્પ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

* विषं धरति विषधरः ।

विषभिषज्-पुं-४७४-વિષવૈદ્ય, ગારુડી.

☐ जाङ्गुलिक, (विषवैद्य) ।

विषम-पुं-१५-(प.)-ત્રણ, પાંચ, સાત વગેરે વિષમ સંખ્યાવાચક શબ્દ.

विषमनेत्र-पुं-१६-(प.)-શંકર.

(विषमनेत्र)-पुं-१९६-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

विषमपलाश-पुं-१६-(प.)-સપ્તપર્ણ, સાત પુડાનું ઝાડ.

(विषमप्रार्थना)-स्त्री-४३१-પારકું ધન હરણ કરવાની ઇચ્છા.

द्र० अभिध्याशब्दः ।

विषमशक्ति-पुं-१६-(प.)-શંભુ.

(विषमस्पृहा)-स्त्री-४३१-પારકું ધન હરણ કરવાની ઇચ્છા.

द्र० अभिध्याशब्दः ।

(विषमायुध)-पुं-२२७-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* विषमाणि आयुधान्यस्य विषमायुधः, पञ्चपुत्वात् ।

(विषमाशु)-पुं-९६-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

विषमेशु-पुं-१६-(प.)-કામદેવ.

'विषमेशु'-पुं-२२९-કામદેવ.

विषमोन्नत-न.-१४६८-ઉંચું નીચું.

☐ स्थपुट ।

* विषमं च तदुन्नतं च विषमोन्नतम् ।

विषय-पुं-९४७-દેશ.

द्र० उपवर्तनशब्दः ।

* विसिनोति विषयः ।

विषय-पुं-१३८४-३५-રસ આદિ પાંચ વિષય.

☐ इन्द्रियार्थ, गोचर । [अर्थ शि. १२५] ।

* विसिष्यन्ति विषयाः "सयसितस्य"-॥२।३।४७॥ इति षत्वम् ।

विषयग्राम-पुं-१४१४-વિષયો નો સમૂહ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* विषयादेः परो ग्रामशब्दः सामर्थ्याद् विषयादेरेव व्रजे वर्तते, ग्रसते ग्रामः "ग्रसिहाग्भ्यां ग्राजिहौ च" ॥-(उणा-३३९) ॥ इति मे साधुः, यथा-विषयग्रामः ।

विषयिन्-न.-१३८३-चक्षु આદિ ઇન્દ્રિય.

द्र० अक्षशब्दः ।

* विषयः स्पर्शादिरस्त्यस्य विषयी ।

(विषवैद्य)-पुं-४७४-विषवैद्य, ગારુડી.

☐ जाङ्गुलिक, विषभिषक् ।

विषसूचक-पुं-१३३९-ચકોર પક્ષી.

☐ ज्योत्स्नाप्रिय, चलचञ्चु, चकोर ।

* विषं सूचयति विषसूचकः, **यदाह**-"चकोरस्य विरज्येते नयने विषदर्शनात् ।"

विषाक्त-पुं-७७९-ઝેરવાળુ બાણ.

☐ दिग्ध, लिप्तक ।

* विषेणाऽक्तः म्रक्षितपायित इत्यर्थः ।

विषाग्रज-पुं-७८२-(शे.१४१)-તરવાર.

द्र० असिशब्दः ।

विषाण-(क्लि.व.)-त्रि-१२२४-હાથીનાબન્ને દંતશૂલ, હાથીદાંત.

* हस्तिनो दन्तौ वेवेष्टि आभ्यां विषाणौ त्रिलिङ्गः "कृपिविषि"-(उणा-१९१) ॥इत्याणक् ।

विषाण-(द्वि.व)-त्रि-१२६४-બળદનું શીંગડું.

☐ कूणिका, शृङ्ग ।

* वेवेष्टि विषाणं त्रिलिङ्गः "कृपिविषि"-(उणा-१९१) इत्याणक् ।

विषाणान्त-पुं-२०७-(शे.१३)-ગણેશ, વિનાયક.

द्र० आखुगशब्दः ।

विषाद-पुं-३१२-મનનીપીડા, ખેદ, શોક.

☐ अवसाद, साद, विषण्णता ।

* विषदनं विषादो मनःपीडा ।

विषान्तक-पुं-१९७ શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* विषमन्तयति विषान्तकः,समुद्रमथने विषभक्षणात् ।

विषापह-पुं-२३१-(शे.७८)-ગરુડ પક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

विषुव-पुं-न.-१४६-સમાન રાત્રિ અને દિવસ હોય તેવો કાળ.

☐ विषुवत् ।

* तुल्ये नक्तंदिने यत्र काले तत्र विषुवत् विषुवं च, विषुर्नाम मुहूर्तः, सोऽस्यास्ति विषुवत् पुंक्लीबलिङ्गः **यद् वैजयन्ती**-पुरी तन्महिमा हेम विषुवत् कर्म लोम दोः नृषण्ढलिङ्गः ॥ विषु साम्येऽव्ययम् तदस्यास्तीतिवा ॥ एवं मण्यादित्वाद् वे विषुवम्, तच्च मेषादौ तुलादौ च भवति ।

विषुवत्-पुं-न.-१४६-મેષ, તથાતુલા સંક્રાન્તિ.

☐ विषुव ।

* तुल्ये नक्तंदिने यत्र काले तत्र विषुवत् विषुवं च, विषुर्नाम मुहूर्तः, सोऽस्यास्ति विषुवत् पुंक्लीबलिङ्गः **यद् वैजयन्ती**-पुरी तन्महिमा हेम विषुवत् कर्म लोम दोः नृषण्ढलिङ्गः विषु साम्येऽव्ययम् तदस्यास्तीतिवा ॥ एवं मण्यादित्वाद् वे विषुवम्, तच्च मेषादौ तुलादौ च भवति ।

विष्कम्भ-पुं-१०२३-રવૈયો બાંધવાનો ખીલો, થાંભલો वि.

द्र० कूटरशब्दः ।

* मन्थस्य विष्कम्नाति बध्नातीति विष्कम्भो दण्डकटकः, यस्मिन् बद्ध्वा मन्थ आकृष्यते, दण्डकरोटमित्यन्ये ।

विष्किर-पुं-१३१६-પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* विकिरति विष्किरः "वौविष्किरो वा" ॥४॥४॥९६॥ इति स्सडागमः ।

विष्किर-पुं-१३२५-(शे.१९२)-કુકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

विष्टप-पुं-१३६५-લોક, જગત્, દુનિયા.

द्र० जगत्शब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* विशन्त्यस्मिन् जीवाजीवा विष्टपं पुंक्लीबलिङ्गः "विष्टपोलप"-(उणा-३०७) इत्यपे निपात्यते ।

विष्टर-पुं-न.-६८४-આસન, કાષ્ઠાશન.

☐ पीठ, आसन ।

* विस्तृणातीति विष्टरः, पुंक्लीबलिङ्गः "वेः स्त्रः" ॥२।३।२३॥ इति षत्वम् ।

विष्टर-पुं-१११४-વૃક્ષ, ઝાડ.

द्र० अगशब्दः ।

* विस्तृणोति विष्टरः "वेः स्त्रः" ॥२।३।२३॥ इति षत्वम् ।

विष्टरश्रवस-पुं-२१८-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* विष्टरे इव श्रवसी अस्य विष्टरश्रवाः ।

विष्टि-स्त्री-१३५८-બલાત્કારે નરકમાં નાખવું તે.

☐ आजू ।

* वेवेष्टि विष्टिः नरके हठात् क्षेपः 'हमृषि'-(उणा-६५१) इति किन्तिः, स्त्रीलिङ्गः ।

विष्ठा-स्त्री-६३४-વિષ્ઠા, મળ.

द्र० अवस्करशब्दः ।

* विशति विष्ठा "पीविशि"- (उणा-१६३) इति कित् ठः ।

विष्णु-पुं-३१७-શ્રી શ્રેયાંસ નાથ ભ. ના પિતા.

विष्णु-स्त्री-४०-શ્રી શ્રેયાંસનાથ ભ.ની માતા.

विष्णु-पुं-२१४-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* वेवेष्टि व्याप्नोति विश्वं विष्णुः "विषेः कित्" (उणा-७६९)इति णुक् ।

'विष्णुकान्ता'-स्त्री-११५६-ગરણી.

द्र० अपराजिताशब्दः ।

विष्णुगुप्त-पुं-८५४-વાત્સ્યાયન ઋષિ, ન્યાય ભાષ્યકાર.

द्र० अङ्गुलशब्दः ।

* विष्णुरेनं गुप्यादिति विष्णुगुप्तः, "तिक्कृतौ नाम्नि" ॥५।१।७१॥ इति क्तिः ।

विष्णुगृह-न.-९७९-તામ્રલિપ્તિ નગરી.

☐ तामलिप्त, दामलिप्त, तामलिप्ती, तमालिनी, स्तम्बपूर, स्तम्बपूरी ।

* विष्णोर्गृहं विष्णुगृहम् ।

विष्णुद्विष-पुं-६९८-વાસુદેવનો શત્રુ.

विष्णुपद-न.-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* विष्णोः पदं क्रमोऽत्र विष्णुपदम् ।

विष्णुपदी-स्त्री-१०८२-ગંગાનદી.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* विष्णोः पादौ हेतुरस्या विष्णुपदी, विष्णुपादाग्रोत्थितत्वात् "कुम्भपद्यादिः" ॥७।३।१४९॥ इति साधुः ।

विष्णुवाहन-न.-२३०-ગરુડ પક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

* विष्णोर्वाहनं विष्णुवाहनम् ।

विष्णुशक्ति-स्त्री-२२६-(शे.७८)-લક્ષ્મી.

द्र० इन्दिराशब्दः ।

विष्वक्-अ.-१५२९-ચારે બાજુ.

☐ परितस्, सर्वतस्, समन्तात्, समन्ततस् ।

* विष्वगञ्चति विष्वक् यथा-"विष्वग् व्याप्य स्थितो महीम्" ।

विष्वक्सेन-पुं-२१४-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* विष्वक् सर्वव्यापिनी विसृत्वरी वा सेनाऽस्य विष्वक्सेनः ।

'विष्वक्सेना'-स्त्री-११४९-કાંગ.

द्र० प्रियङ्गुशब्दः ।

विष्वद्रयङ्-अ.-४४४-સર્વતરફ જનાર, સર્વ વ્યાપક.

☐ (विश्वद्रयच् ।)

* विष्वक् सर्वतोऽर्थेऽव्ययम्, "सर्वादिविष्वक्"-॥३।१।१२२॥ इति ड्रौ विष्वद्रयङ् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विष्वाण-પું-४२४-ભોજન, ખાવું તે.
द्र० अदनशब्दः ।
* विष्वणनं विष्वाणः "व्यवात्स्वनोऽशने ॥२।३।४३॥ इति षत्वम् ।

बिस-न.-११६५-કમલની નાળ.
द्र० तन्तुलशब्दः ।
* वेति बिसम् "पटीवीभ्यां"-(उणा-५७९) इति डिसः, विस्यते प्रेर्यते वा ।

विसंवाद-પું-१५१९-ઠગવું, ખોટું કહી ભરમાવવું.
☐ विप्रलम्भ ।
* विसंवदनं विसंवादः ।

बिसकण्टिका-સ્ત્રી-१३३३-(शि॰ १२०)-બગલી.
द्र० बलाकाशब्दः ।

बिसकण्ठिका-સ્ત્રી-१३३३-બગલી.
द्र० बलाकाशब्दः ।
* बिसमिव कण्ठोऽस्या बिसकण्ठिका ।

बिसप्रसूत-न.-११६१-કમળ.
द्र० अरविन्दशब्दः ।
* बिसात् प्रसूतं बिसप्रसूतम् ।

बिसप्रसून-न.-११६२-કમળ.
द्र० अरविन्दशब्दः ।

विसर-પું-१४११-સમૂહ, સમુદાય.
द्र० उत्करशब्दः ।
* विस्रियते विसरः, बाहुलकादल् ।

विसर्जन-न.-३८६-દાન, ત્યાગ, વિદાય કરવું.
द्र० अंहतिशब्दः ।
* विसृज्यते विसर्जनम् ।

विसार-પું-१३४४-મચ્છ, માછલું.
द्र० अण्डजशब्दः ।
* विसरति विसारः "सर्तेः स्थिरव्याधिबलमत्स्ये" ॥५।३।१७॥ इति घञ् ।

विसारिन्-પું-३९०-વિસ્તાર પામનાર.
☐ विसृत्वर, विसृमर, प्रसारिन् ।
* विसारी "विपरिप्रात्सर्तेः" ॥५।२।५५॥ इति घिनण् ।

विसृत्वर-પું-३८०-વિસ્તાર પામનાર.
☐ विसृमर, प्रसारिन् विसारिन् ।
* विसरतीत्येवंशीलः विसृत्वरः "सृजिण"-॥५।२।७७॥ इति कित् ट्वरप् ।

विसृमर-પું-३९०-વિસ્તાર પામનાર.
☐ विसृत्वर, प्रसारिन्, विसारिन् ।
* विसृमरः "सृघस्यदः" ॥५।२।७३॥ इति मरक ।

(विस्कल्ल)-પું-१०९०-કાદવ.
द्र० कर्दमशब्दः ।

विस्त-પું-८८४-(એંસી) રતિ ભાર વજન.
* 'विसच् प्रेरणे' विस्यते विस्तः, "शीरीभू"-॥ (उणा-२०१) ॥ इतिकित् तः ।

विस्तर-પું-१४३२-શબ્દનો સમૂહ.
☐ [विग्रह-शि १२८] ।
* विस्तीर्यते विस्तरः अत्र 'वेरशब्दे प्रथने' ॥५।३।६९॥ इत्यत्र शब्दवर्जनाद् घञ् न भवति ।

विस्तार-પું-११२४-વૃક્ષનો વિસ્તાર.
☐ विटप ।
* शाखादेर्विस्तृतिर्विस्तारः "वेरशब्दे"-॥५।३।६९॥ इति घञ् ।

विस्तार-પું-१४३२-વિસ્તાર, વિશાળતા ફેલાવો.
☐ प्रपञ्च, आभोग, व्याम ।
* विस्तरणं विस्तारः ।

विस्तीर्ण-न.-१४३०-વિશાળ, મોટું.
द्र० उरुशब्दः ।
* विस्तृणाति स्म विस्तीर्णम् ।

विस्फार-પું-१४०६-ધનુષ્યનો ટંકાર, (શબ્દ).
* विस्फुरणं विस्फारः "स्फुरस्फुलोर्घञि" ॥४।२।४॥ इत्यात्वम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विस्फुलिङ्ग–पुं–११९९–વનસ્પતિ જન્ય સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

* विरुद्धाः स्फुलिङ्गाः अस्य विस्फुलिङ्गः ।

विस्फोट–पुं–४६६–(शि. ३३) વિસ્ફોટક, ફોલ્લો.

☐ स्फोटक, पिटक, गण्ड ।

विस्मय–पुं–३०३–આશ્ચર્ય.

द्र० अद्भुतशब्दः ।

* विस्मयनं विस्मयः, चेतसो विस्तारः ।

विस्मृत–न.–१४९५–વિસરી ગયેલું.

☐ अन्तर्गत, [प्रस्मृत शि. १३५] ।

* विस्मर्यते स्म विस्मृतम्, प्रस्मृतमपि ।

विस्र–न.–६२१–લોહી.

द्र० असृक्शब्दः ।

* विस्यते विस्रं "ऋज्यजि"–॥(उणा–३८८) इति किद् रः, विस्रायति वा ।

विस्र–न.–१३९२–કાચા માંસ વગેરેની ગંધ.

☐ आमगन्धि ।

* विस्यते विस्रं "ऋज्यजि"–॥(उणा–३८८)॥ इति किद् रः । विस्रायति वा ।

विस्रगन्धि–पुं–१०५८–હરતાલ.

द्र० आलशब्दः ।

* विस्रस्येव गन्धोऽस्य विस्रगन्धिः ।

'विस्रम्भ'–पुं–१५१८–વિશ્વાસ.

☐ विश्रम्भ, विश्वास ।

विस्रसा–स्त्री–३४०–જરા–વૃદ્ધાવસ્થાનો હેતુ.

☐ जरा ।

* विस्रंसते अनयाऽङ्गं विस्रसा, भिदादित्वादङ् ।

विहग–पुं–१३१६–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* विहायसा गच्छति विहगः, विहङ्गमः, विहङ्गः "नाम्नो गमः खड्डौ च, विहायसस्तु विहः' ॥५॥१॥१३१॥ इति साधवः ।

विहङ्ग–पुं–१३१६–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* विहायसा गच्छति विहगः, विहङ्गमः, विहङ्गः, "नाम्नो गमः खड्डौ च, विहायसस्तु विहः" ॥५।१।१३१॥ इति साधवः ।

विहङ्गम–पुं–१३१६–પક્ષી.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* विहायसा गच्छति विहगः, विहङ्गमः, विहङ्गः, "नाम्नो गमः खड्डौ च विहायसस्तु विहः" ॥५।१।१३१॥ इति साधवः ।

विहङ्गमा–स्त्री–३६४–(शि.२५)–કાવડ, ભાર ઉપાડવાની લાકડી.

☐ भारयष्टि, विहङ्गिका ।

विहङ्गिका–स्त्री–३६४–કાવડ, ભાર ઉપાડવાની લાકડી.

☐ भारयष्टि [विहङ्गमा शि.२५] ।

* विहङ्गप्रतिकृतिश्चर्मादिमयी विहङ्गिका, या भित्त्यादौ लम्बमाना स्थाप्यते, प्रयाणके च सन्धार्यते ।

विहनन–न.–९१२–પીંજવું, પીંજવાનું યન્ત્ર.

☐ पिञ्जन, तुलस्फोटनकार्मुक ।

* विहन्यतेऽनेन विहननम् ।

विहसित–न.–२९७–કાંઇક અવાજ થાય તેવું હાસ્ય.

* सशब्दत्वात् किञ्चित्श्रुते हासे विहसितम् यद् **भरतः**–आकुञ्चिताक्षिगण्डं यत् सस्वनं मधुरं तथा । कालागतं साऽऽस्यरागं तद्वै विहसितं भवेत् ॥१॥

विहस्त–पुं–३६६–વ્યાકુળ, ગભરાયેલો.

☐ व्याकुल, व्यग्र ।

* विगतौ किञ्चित्कर्तव्यता मूढत्वाद् हस्तावस्य विहस्तः ।

विहायस्–न.–१६३–આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* विजहाति सर्वं विहायः "विहायस्सुमनस्" ॥ (उणा-९७६) इत्यादिना असन्तो निपात्यते ।

विहायस्-पुं-१३१६-पक्षी.

द्र० अगौकस्शब्दः ।

* विजिहीते विहायः "विहायस्सुमनस्" (उणा-९७६) इत्यसि निपात्यते ।

विहायसा-स्त्री-१५२६-આકાશ.

☐ भुवस् ।

* वीनां पक्षिणां हायं गतिम्, अनन्तत्वात् स्यति विहायसा विच्, विहाः पक्षिणस्तानायस्यति वा बाहुलकादाप्रत्ययः, यथा "विहायसा पश्य विहङ्गराजम्" ।

(विहायसा-)स्त्री-१६३-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

विहायित-न.-३८६-દાન, ત્યાગ.

द्र० अंहतिशब्दः ।

* हिनोतेर्ण्यन्तस्य क्ते विहायितम् ।

विहार-पुं-९९४-જિનાલય, જિન મંદિર.

☐ चैत्य, जिनसद्मन्, 'आयतन' ।

* विहरन्त्यस्मिन् विहारः पुंक्लीबलिङ्गः, **अमर**-स्तु "चैत्यमायतनं तुल्ये" इति, बौद्धानां विहारोऽस्त्री इति च चैत्यविहारौ भिन्नार्थावाह ।

विहार-पुं-१५००-વિહાર, પગે ચાલવું.

☐ गति, वीङ्खा, ईर्या, परिसर्प, परिक्रम ।

* विहरणं विहारः ।

विहृत-न.-५०८-સ્ત્રીઓના૧૦ સ્વાભાવિક અલંકારે। પૈકી એક.

* विह्रियते विहृतं भाषणावसरेऽपि व्याजाद-भाषणम् ।

विह्वल-पुं-४४८-ભયભીત, મુંઝાયેલો.

☐ विक्लव ।

* विरुद्धं ह्वलति विह्वलः ।

व्रीडापन्न-पुं-४३३-વિસ્મય પામેલ, શરમાયેલ.

☐ विलक्ष ।

* व्रीडं विस्मयमापन्नः प्राप्तः व्रीडापन्नः ।

वीक्ष्य-न.-३०४-(शे.८९)-આશ્ચર્ય, અદ્ભુત રસનો સ્થાયી ભાવ.

☐ विस्मय, चित्र, अद्भुत, चौत्र, आश्चर्य ।

वीङ्खा-स्त्री-१५००-વિહાર, પગે ચાલવું તે.

☐ गति, विहार, ईर्या, परिसर्प, परिक्रम ।

* 'इखुगतौ' वीङ्खन वीङ्खा ।

वीचि-स्त्री-१०७५-પાણી ના મોજા,તરંગ.

☐ तरङ्ग, भङ्ग, ऊर्मि, उत्कलिका ।

* ऊयते जलैर्वीचिः स्त्रीलिङ्गः "वेगोः डित्"-(उणा-६२८) इतीचिः ।

वीचिमालिन्-न.-१०७३-સમુદ્ર.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* वीचीर्मालते धारयति वीचिमाली ।

वीजन-पुं-६८७-(शि. ५८)-પંખો.

☐ व्यजन, तालवृन्त ।

वीणा-स्त्री-२८७-વીણા, તંબુરો.

☐ घोषवती, विपञ्ची, कण्ठकूणिका, वल्लकी ।

* वेति प्रजायते स्वरोऽस्यां वीणा "ग्रीवीङ्गः"-(उणा-१८३) इति किद् णः ।

वीणावाद-पुं ९२४-વીણા વગાડનાર.

☐ वैणिक ।

* वीणां वादयति वीणावादः ।

वीत-न.-१२३१-અંકુશમાંથી હાથી ને રોકવો અને હાથી ને ચલાવવા મહાવતની સંજ્ઞા.

* अजन्ति प्रेरयन्ति अस्मिन् वीतम्, विशिष्टमितं गमनमत्र वा ।

वीत-न.-१२५२-નકામા હાથી, ઘોડા.

* वीयतेऽसारतया क्षिप्यते वीतम् ।

वीतंस-पुं-न.-९३१-પાશ, જાળ.

☐ 'वितंस' ।

* मृगादिबन्धननिमित्तं जालवागुरादि साधनं वितन्यते बन्धाय वीतंसः पुंक्लीबलिङ्गः, 'अवाभ्यां तने-रीच्च वेः" ॥ (उणा-५६५) ॥ इति सः, वितंस्यते वध्यतेऽनेन वा "घञुपसर्गस्य" ॥३।२।८६॥ इति दीर्घः ।

वीतदम्भ-पुं-४९०-સરલ, દંભવિનાનો.

☐ अकल्कन ।

* वीतो विगतो दम्भोऽस्माद् वीतदम्भः ।

वीतन-पुं-(द्वि.व.)-५८७-ડોકની બન્ને બાજુના પડખા.

* वेति गच्छत्यनयोरपान इति वीतनौ "वीपति"-॥ (उणा-२९२) ॥

वीतराग-पुं-२५-અરિહંત, જિનેશ્વર.

द्र० अधीश्वरशब्दः ।

* वीतो गतो रागोऽस्माद् वीतरागः ।

वीति-पुं-१२३३-ઘોડો.

द्र० अर्वनशब्दः ।

* वेति गच्छति वीतिः "हमुषि" – (उणा-६५१) इति बहुवचनात् कित् तिः, विशिष्टा इतिरस्येति वा ।

वीतिहोत्र-पुं-१०९८-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* वीतयोऽस्या होत्रं हव्यमस्य वीतिहोत्रः ।

(वीथि)-स्त्री-१४२३-શ્રેણી, ઓળી.

द्र० आलिशब्दः ।

वीथी-स्त्री-२८४-નાટ્ય પ્રબંધનો એક પ્રકાર.

* सर्वेषां रसानां लक्षणानां च वीथी श्रेणीव वीथी ।

वीथी-स्त्री-१४२३-શ્રેણી, ઓળી.

द्र० आलिशब्दः ।

* वीयते वीथिः "वीसञ्ज्यसि"-(उणा-६६९) इति थिक्, ङ्यां वीथी ।

वीध्र-न.-१४३६-ઉજ્જ્વલ, સ્વભાવથી નિર્મલ.

द्र० अनाविलशब्दः ।

* विशेषेण इन्धे वीध्रम् "ऋज्यजि"-(उणा-३८८) इति किद् रः ।

वीनाह-पुं-न.-१०९२-કૂવામાં મુખનું ઈંટોવડે ચણેલું ઢાંકણ.

☐ नान्दीमुख, नान्दीपट, 'विनाह' ।

* कूपस्योर्ध्वं इष्टकाभिर्विनह्यते वीनाहः पुंक्लीबलिङ्गः, यद् **वैजयन्ती**-'वीनाहमस्त्रियाम् ।'

वीर-पुं-२८-ચોવીસમાં તીર્થંકર ભગવાન.

* विशेषेण ईरयति प्रेरयति कर्माणीति वीरः ।

वीर-पुं-३०-ચોવીસમાં તીર્થંકર ભગવાન.

द्र० चरमतीर्थकृत्शब्दः ।

वीर-पुं-२९४-વીર રસ (નવ રસ પૈકીનો એક રસ).

* अजति गच्छत्यनेन अस्मिन् वा सत्त्ववृद्धिमिति वीरः "ऋज्यजि"-(उणा-३८८) इति रक्, वीरयन्ते विक्रामन्ति जना अनेनेति वा ।

वीर-पुं-३६५-વીર (સુભટ).

☐ शूर, चारभटः विक्रान्त ।

* अजति क्षिपति शत्रून् वीरः "ऋज्यजि"-॥ (उणा-३८८) इति रक्, वीरयत इति वा ।

वीरजयन्तिका-स्त्री-२८१-સમરાંગણમાં કરાતું નૃત્ય.

* जयन्ती पताका, जयन्त्येव जयन्तिका, वीराणां जयन्तिकाऽत्र वीरजयन्तिका ।

'वीरण'-न.-११५८-કાળો વાળો.

☐ 'वीरतर' ।

वीरणीमूल-न.-११५८-કાળા વાળાનું મૂળ.

द्र० उशीरशब्दः ।

* वीरणी तृणविशेषस्तस्या मूलं वीरणीमूलं ।

'वीरतर'-न.-११५८-કાળો વાળો.

☐ 'वीरण' ।

'वीरतरु'-पुं-११३५-અર્જુન વૃક્ષ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

वीरपत्नी-स्त्री-५१५-વીર પુરુષની પત્ની.

☐ वीरभार्या ।

* वीरः पतिरस्या वीरपत्नी "सपत्न्यादौ" ॥२।४।५०॥ इति ङ्यां साधुः ।

(वीरपाण)-न.-८०२-ચાલુ અથવા ભાવિ યુદ્ધમાં થતું મદિરાપાન.

☐ वीरपाणक ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* वीराणां मद्यपानं वीरपाणं "पानस्य भावकरणे" ॥२।३।६९॥ इति णत्वम् ।

वीरपाणक–न.–८०२–ચાલુ અથવા ભાવિ યુદ્ધમાં થતું મદિરાપાન.

☐ (वीरपाण) ।

वीरभवन्ती–સ્ત્રી–૫૫૩–(શે. ૧૧૬)-મોટી બહેન.

वीरभार्या–સ્ત્રી–૫૧૫–વીર પુરુષની પત્ની.

☐ वीरपत्नी ।

वीरमातृ–સ્ત્રી–૫૫૮–વીર પુરુષને જન્મ આપનારી માતા.

☐ वीरसू ।

वीरविप्लावक–પું–૮૬૧–શૂદ્રના ધનથી હોમ કરનાર.

* वीरमग्निं विप्लावयति वीरविप्लावकः ।

वीरशङ्कु–પું–૭૭૮–(શે.૧૪૩) બાણ.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

वीरसू–સ્ત્રી–૫૫૮–વીરપુરુષ ને જન્મ આપનારી માતા.

☐ वीरमातृ ।

* वीरं सूते विरसूः ।

वीरहन्–પું–૮૫૫–અગ્નિહોત્રના ઓલવાઇ ગયેલા અગ્નિ વાળો બ્રાહ્મણ.

☐ नष्टाग्नि ।

*वीरयते वीरोऽग्निः, तमुपेक्षया हन्ति वीरहा, "ब्रह्मभ्रूण"–॥५।१।१६१॥ इत्यत्र ब्रह्मादिभ्यः एव हन्तेः क्विबिति भूते निपतनात् वर्तमाने "क्विप्"॥५।१।१४८॥ इति क्विप् ।

वीराशंसन–न.–८०१–ભયંકર યુદ્ધ ભૂમિ (બહુ સંહાર થવાથી).

☐ आजिभीष्मभू, वीराशंसनी ।

* वीरा आशंस्यतेऽत्र वीराशंसनम् ।

वीराशंसनी–સ્ત્રી–८०१–ભયંકર યુદ્ધ ભૂમિ.

☐ वीराशंसन, आजिभीष्मभू ।

वीरुध्–સ્ત્રી–૧૧૧૮–વિસ્તાર પામેલો વેલો, ગુચ્છાવાળી વેલડી.

☐ प्रतानिनी, गुल्मिनी, उलप ।

* वीरोहति विरुत्, स्त्रीलिङ्गः "वीरुन्न्यग्रोधौ" ॥४।१।१२१॥ इति धत्वे साधुः, विरुणद्धीति वा बाहुलकाद् दीर्घः ।

वीरोज्झ–પું–૮૬૦–અગ્નિનો ત્યાગ કરનાર, હોમ નહિં કરનાર બ્રાહ્મણ.

* वीरमग्निमुज्झति वीरोज्झः ।

वीरोपजीवक–પું–૮૬૦–અગ્નિહોત્ર ના બહાનાથી માગી ખાનાર બ્રાહ્મણ.

* वीरमग्निमुपजीवति वीरोपजीवकः ।

वीर्य–न.–३००–ઘણો જ ઉત્સાહ.

* वीरे साधु वीर्यम्; वीर्यते विक्रम्यत इति वा, भावे यः, वीरस्य कर्म इत्यन्ये ।

वीर्य–न.–६२९–શુક્ર, વીર્ય.

द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।

* वीर्यते वीर्यं, वीर्येऽक्लीबे साधु वा ।

वीर्यान्तराय–પું–૭૨–તીર્થંકરમાં ન હોય તે ૧૮ દોષ પૈકી ત્રીજો દોષ.

* वीर्यगतोऽन्तरायः इति तृतीयः ।

वीर्यप्रवाद–न.–२४७–૧૪ પૂર્વ પૈકી ત્રીજું પૂર્વ.

* जीवानामजीवानां च सकर्मेतराणां वीर्यं प्रवदति वीर्यप्रवादम् ।

वीवध–પું–૩૬૪–ભાર, બોજો.

☐ 'विवध', भार ।

* विवध्यते विवधः घञि उपसर्गस्य दीर्घत्वे वीवधः ।

वीवधिक–પું–૩૬૪–(શિ.૨૪)–અન્નાદિકનો ભાર ઉપાડનાર.

☐ वार्तावह, वैवधिक ।

वृक–પું–૧૨૯૧–વરુ.

द्र० अरण्यश्वनशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* 'कुकि वृकि आदाने' वर्कतेऽजादिकमादत्ते वृः, वृणोतीति वा "विचिपुषि"–(उणा–२२) इति कित् कः ।

वृकधूप–पुं–६४८–ગૂગળનો ધૂપ.

द्र० कृत्रिमधूपशब्दः ।

* वृकान् धूपयति वृकधूपः ।

वृकोदर–पुं–७०७–ભીમસેન.

द्र० किर्मीरशब्दः ।

* वृको भीमजठराग्निः स उदरेऽस्य वृकोदरः ।

वृकोदर–पुं–२१९–(शे.७२)–વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

वृक्का–स्त्री–६२३–હૃદય નીં અંદરનો કમળ ના આકારનો માંસપિંડ.

द्र० बुक्कशब्दः ।

* वृज्यते वृक्का "निष्कतुरुष्क"–(–उणा–२६) इति के निपात्यते स्त्रीलिङ्गोऽयम्, यद् **गौडः** "स्त्रियां वृक्का बुक्कः सुरसमद्रयोः" इति **वैजयन्ती**कारस्तु "वृक्कौ पार्श्वगतौ गुलौ" इत्याह ।

वृक्ण–न.–१४९०–કાપેલું, છેદાયેલું.

द्र० कृत्तशब्दः ।

* वृश्च्यते वृक्णम् "सूयत्यादि"–॥४।२।७०॥ इति क्तस्य नत्वे "क्तादेशोऽषि" ॥२।१।६१॥ इति नत्वस्यासिद्धत्वेन "संयोगस्यादौ" ॥२।१।८८। इति शलोपः ।

वृक्ष–पुं–१११४–વૃક્ષ, ઝાડ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* वृश्च्यते छिद्यते वृक्षः "ऋजिरिषि"–(उणा–५६७) ॥ इति कित् सः, वृक्षते वृणोति वा ।

वृक्षधूप–पुं–६४८–ગૂગળનો ધૂપ.

द्र० पायसशब्दः ।

* वृक्षस्य धूपो वृक्षधूपः ।

वृक्षभिद्–पुं–९१८–કુહાડી, વાંસળો.

☐ तक्षणी, वासी ।

* वृक्षान् भिनत्ति वृक्षभित् ।

वृक्षभेदिन्–पुं–९१९–કુહાડી.

☐ वृक्षादन ।

* वृक्षान् भिनत्ति वृक्षभेदी ।

वृक्षवाटी–त्रि–१११३–બગીચો અમાત્યાદિના ઘરની પાસેની વાડી.

☐ पुष्पवाटी ।

* वृक्षाणां वाटी वृक्षवाटी ।

वृक्षादन–पुं–९१८–કુહાડી.

☐ वृक्षभेदिन् ।

* वृक्षोऽद्यते छिद्यतेऽनेन शस्त्रेण वृक्षादनः ।

वृक्षाम्ल–न.–४१७–આંબલી, કોકમ.

☐ तिन्तिडीक, चुक्र, अम्लवेतस ।

* वृक्षस्याम्लं वृक्षाम्लम् ।

वृजिन–न.–१३८१–પાપ, દુષ્કૃત્ય.

द्र० अंहस्शब्दः ।

* वृज्यते वृजिनं "वृजितुहि"–॥(उणा–२८३) इति किदिनः ।

वृजिन–न.–१४५७–વક્ર, વાંકુ.

द्र० अरालशब्दः ।

* वृज्यते वृजिनम् ।

वृजिन–न.–५६८–(शे. ११९) કેશ, વાળ.

द्र० कचशब्दः ।

वृत–पुं–१४८४–પસંદ કરેલું, પસંદ કરેલું.

☐ वृत्त, वावृत, 'व्यावृत्त' ।

* व्रियते वृतः ।

वृति–स्त्री–९८२–વાડ, કોટ.

☐ वाट, प्राचीन, आवेष्टक ।

* व्रियतेऽनया वृतिः ।

वृति–पुं–१५२३–ઘેરો, વીંટવું તે.

☐ वर ।

* वरणं वृतिः ।

वृत्त–न.–८४४–શુદ્ધ આચાર, શીલ, ચારિત્ર.

द्र० आचारशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* वर्तनं वृत्तम् ।

वृत्त–पुं–न.–१४६७–गोળ.

☐ वर्त्तुल, निस्तल, परिमण्डल ।

* वर्तते वृत्तं पुंक्लीबलिङ्गः, वाच्यलिङ्गोऽयमित्यन्ये ।

वृत्त–पुं–१४८४–વરાયેલું, પસંદ કરેલું.

☐ वृत, वावृत 'व्यावृत्त' ।

* विवरणे वृत्यते वृत्तः ।

वृत्ताध्ययनर्द्धि–स्त्री–८३८–तप–સ્વાધ્યાયથી ઉત્પન્ન તેજ.

☐ ब्रह्मवर्चस ।

* वृत्तस्याध्ययनस्य च ऋद्धिर्वृत्ताध्ययनर्द्धिः ।

वृत्तान्त–पुं–२६०–वार्ता, વૃતાન્ત, ખબર.

☐ वार्ता, प्रवृत्ति, उदन्त ।

* वृत्तस्य आचरितस्याऽन्तोऽत्र वृत्तान्तः ।

वृत्ति–स्त्री–२५७–વિશેષ અર્થ ને જણાવનાર.

* वर्ततेऽर्थावगमोऽत्रेति वृत्तिः ।

वृत्ति–पुं–८६४–આજીવિકાના ત્રણ પ્રકાર (વાણિજ્યાદિ).

☐ वाणिज्य, पाशुपाल्य, कर्षण ।

* वर्तन्ते जीवन्त्याभिरिति वृत्तयः ।

वृत्ति–पुं–८६५–આજીવિકા.

☐ आजीव, जीवन, वार्ता, जीविका, वेतन ।

* वर्ततेऽनया वृत्तिः ।

वृत्र–पुं–१७४–ઇન્દ્રનો શત્રુ–વૃત્રાસુર.

द्र० अद्रिशब्दः ।

* वर्तते वृत्रोऽहिः "ऋज्यजि–" (उणा–३८८) इति रक् ।

वृत्र–पुं–१४६–(शे. २०).–અંધકાર.

द्र० अंधकारशब्दः ।

(वृत्रद्विष्)–पुं–१७५–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

वृथा–अ.–१५३४–નિષ્ફળ, ફોગટ.

☐ मुधा ।

* वृणोति वृथा "वृमिथि—" (उणा–६०१) इति थादिः किदाप्रत्ययः यथा-वृथा दुग्धोऽनड्वान् ।

वृद्ध–पुं–३३९–સ્થવિર, ઘરડો.

द्र० जरत्शब्दः ।

* वर्धते वृद्धः, शील्यादित्वात् क्तः ।

वृद्धकाक–पुं–१३२३–એક જાતનો કાગડો.

* वृद्धश्चासौ काकश्च वृद्धकाकः ।

वृद्धनाभि–पुं–४५८–મોટા પેટ વાળો.

☐ तुण्डिल, तुण्डिभ ।

* वृद्धाना भिर्यस्य वृद्धनाभिः ।

वृद्धश्रवस्–पुं–१७२–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* वृद्धे श्रवसी अस्य वृद्धश्रवाः, वृद्धेभ्यः शृणोतीति वा ।

वृद्धि–स्त्री–४९०–અંડકોશની વૃદ્ધિ.

☐ कुरण्ड, अण्डवर्धन ।

* वर्धतेऽण्डोऽस्यां वृद्धिः ।

वृद्धि–पुं–८८१–વ્યાજ.

☐ कलान्तर ।

* मूलद्रव्यस्य वर्धनं वृद्धिः ।

वृद्धि–पुं–१५०२–વૃદ્ધિ, વધવું.

☐ स्फाति ।

* वर्द्धनं वृद्धिः ।

वृद्धिजीवन–न.–८८०–વ્યાજનો ધંધો–વેપાર.

द्र० अर्थप्रयोगशब्दः ।

* वृद्धया जीविका वृद्धिजीवनं ।

वृद्धोक्ष–पुं–१२५८–ઘરડો બળદ.

☐ जरद्गव ।

* वृद्धश्चासावुक्षा च वृद्धोक्षः "जातमहद्वृद्ध"–॥७।३।९५॥ इत्यत्रसमासान्तः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वृद्ध्याजीव-पुं-८८०-व्याजनो धंधो.
☐ द्वैगुणिक, वार्धुषिक, कुसीदिक, वार्धुषि ।
* वृद्धिमाजीवति वृद्ध्याजीवः ।

वृन्त-न.-११२७-डींट, पुष्प अने फलनुं बंधन.
☐ प्रसवबन्धन ।
* वृणोति वृन्तं "पुतवित्त"– ।। (उणा–२०४) इति ते निपात्यते, प्रसवः पुष्पादिस्तस्य बन्धनम् **यत् कात्यः**–'बन्धनं पुष्पफलयोर्वृन्तमाहुः' ।

वृन्द-न.-१४११-समूह.
द्र० उत्करशब्दः ।
* व्रियते वृन्दं "वृतकुमुभ्यो नोऽन्तश्च" (उणा–२४०) इति दः ।

वृन्दाङ्क-पुं-२१९-(शे.७४)-विष्णु.
द्र० अच्युतशब्दः ।

वृन्दारक-पुं-८८-देव.
द्र० अनिमिषशब्दः ।
* प्रशस्तं वृन्दमस्त्येषां वृन्दारकः "वृन्दादारकः" ।।७।२।११।। इत्यारकः ।

वृश्चिक-पुं-स्त्री-१२११-वींछी.
द्र० आलिशब्दः ।
* वृश्चति वृश्चिकः पुंस्त्रीलिङ्गः "पापुलि"-(उणा–४१) इति किदिकः ।

(वृश्चिक)-पुं-११६-१२ राशि पैकी ८ मी राशि.

वृष-पुं-४७-श्री ऋषभ देव भ. नुं लांछन.

वृष-पुं-११४०-अरडुशी.
द्र० आटरूषकशब्दः ।
* वर्षति मधु वृषः पुंस्ययम् । स्त्रियामित्यन्यः ।

वृष-पुं-१२५६-बळद.
द्र० अनडुहशब्दः ।
* वर्षति वृषः ।

वृष-पुं-१३००-उंदर.
द्र० आखुशब्दः ।
* वर्षति वृषः ।

वृष-पुं-१३७९-धर्म, पुण्य, सुकृत.
☐ धर्म, पुण्य, श्रेयस्, सुकृत ।
* वर्षति कामान् वृषः ।

(वृष)-पुं-११६-बार राशि पैकी बीजी राशि.

वृषकेतन-पुं-७-(प.)-शंकर.

वृषगामिन्-पुं-९-(प.)-शंकर.

वृषण-पुं-न.-६१२-अंडकोश.
द्र० अण्डशब्दः ।
* वर्षति शुक्रं वृषणः पुंक्लीबलिङ्गः "कृगप–" (उणा–१८८) इति किदणः ।

वृषणश्व-पुं-१७६-(शे. ३४)-इन्द्रनो घोडो.
☐ उच्चैःश्रवस् ।

(वृषणाश्व)-पुं-१८३-गन्धर्व देव, देवोना गवैया.

वृषदंशक-पुं-१३०१-बिलाडो.
द्र० ओतुशब्दः ।
* वृषानाखून् दशति वृषदंशकः ।

वृषध्वज-पुं-६-(प.)-शंकर.

वृषन्-पुं-१७२-इन्द्र.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।
* वर्षतीति वृषा–"इन्द्रो वै वर्षति" इति **श्रुतेः** "दृपृयुवृषि"–(उणा–९०१) इत्यादिना कन् ।

वृहस्पति-पुं-१३-(प.)-शंकर.

वृषभ-पुं-२९-श्रीऋषभदेव भ.नुं लांछन.

वृषभ-पुं-१२५६ बळद.
द्र० अनडुहशब्दः ।
* वर्षणात् वृषभः "ऋषिवृषि–" (उणा–३३१) इति किदभः ।

वृषयान-पुं-९-(प.)-शंकर.

वृषल-पुं-८९४-शूद्र.
☐ शूद्र, अन्त्यवर्ण, पद्य, पज्ज, जघन्यज ।
* वर्षति वृषलः "तृपिवपि"–(उणा–४६८) इति किदलः, वृषं लाति लुनातीति वा **नारदस्तु**– "वृषो हि भगवान् धर्मस्तस्य यः कुरुते त्वलं वृषलं तं विजानीयात्" इत्याह ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वृषलक्ष्मन्-પું-૭-(પ.)-શંકર.
वृषलाञ्छन-પું-१३-(प.)-શંકર.
(वृषलाञ्छन)-પું-१९५-શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

वृषलोचन-પું-१३००-ઉંદર.
द्र० आखुशब्दः ।
* वृषस्येव लोचने अस्य वृषलोचनः ।

वृषवाहन-પું-१२-(प.)-શંકર.
वृषवाहन-પું-९-(प.)-શંકર.
वृषस्यन्ती-સ્ત્રી-५२७-મૈથુનની ઇચ્છા વાળી સ્ત્રી.
☐ कामुकी ।
* वृषं मैथुनमिच्छति वृषस्यन्ती "वृषाश्वान्मैथुने स्सोन्तः" ॥४।३।११४॥

वृषाकपि-પું-२१५-વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* वृषो धर्मः कपिर्वराहस्ताद्रूप्याद् वृषाकपिः, यत् **पुराणम्** "कपिर्वराहश्रेष्टश्च धर्मश्च वृष उच्यते । तस्माद् वृषाकपिं प्राह काश्यपो मां प्रजापतिः" ॥१॥

वृषाकपि-પું-१०९८-અગ્નિ.
द्र० अग्निशब्दः ।
* वृषेण धर्मेण अकति वृषाकपिः, वृषेण तेजसा आकम्पते वा ।

वृषाकान्ता-સ્ત્રી-१२६७-સાંઢનો સંયોગ પામેલી ગાય.
☐ सन्धिनी ।
* वृषेण आक्रम्यते वृषाक्रान्ता ।

वृषाक्ष-પું-२१९-(શે.७१)-વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

वृषाङ्क-પું-१९५-શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।
* वृषोऽङ्कं चिह्नमस्य वृषाङ्कः यौगिकत्वाद् वृषलाञ्छन इत्यादयः ।

वृषाङ्क-પું-७-(प.)-શંકર.
वृषाशन-પું-९-(प.)-શંકર.
वृषी-સ્ત્રી-८१६-તપસ્વી વિ.નું દાભનું આસન.
☐ पीठ, [वृसी शि.७१] ।
* वृषन्तः सीदन्त्यस्यां वृषी, पृषोदरादित्वात् सः, गौरादित्वात् ङीः वृसीत्यपि ।

वृषोत्साह-પું-२१९-(શે.६८)વિષ્ણુ.
* द्र० अच्युतशब्दः ।

वृषोपगा-સ્ત્રી-१२६६-ગર્ભાધાન માટે સાંઢ પાસે જનારી ગાય.
☐ वेहत् ।
* वृषमुपगच्छति वृषोपगा ।

वृष्टि-પું-१६६-વરસાદ.
☐ वर्षण, वर्ष ।

वृष्टिजीवन-પું-९५५-વરસાદના પાણી વડે અનાજ થાય તેવો દેશ.
☐ देवमातृक ।
* वृष्टिर्जीवनमत्र वृष्टिजीवनः, वृष्टिनिष्पाद्यसस्यत्वात् ।

वृष्णि-પું-१२७६-ઘેટો.
द्र० अविशब्दः ।
* वर्षति वृष्णिः "ऋद्धसु—" ॥(उणा-६३५) इति कित् णिः ।

वृष्णि-પું-१००-(शि.८)-કિરણ.
द्र० अंशुशब्दः ।

(वृष्णिदशा)-સ્ત્રી-२४५-બારમું ઉપાંગ સૂત્ર.
वृष्य-પું-११७१-અડદ.
☐ माष, मदन, नन्दी, बीजवर, बलिन् ।
* वृषाय मैथुनाय हितो वृष्यः "प्राग्यङ्गरथ"-॥७।१।३७॥ इति यः, वृष्यते तैलादिनेति "कृवृषि"-॥५।१।४२॥ इति क्यप् वा ।

वृसी-સ્ત્રી-८१६-(शि.७१)-દાભનું આસન, (તપસ્વિ વિ. નું)
☐ वृषी, पीट ।

वृहद्गृह-પું-९५९-કારૂપ દેશ.
☐ कारूष ।
* वृहन्ति गृहाणि एषु वृहद्गृहाः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वेग–पुं–४९४–વેગ.

द्र० जवशब्दः ।

* अजति गच्छत्यनेन वेगः "गम्यमि–"(उणा–९२) इति गः विजन्तेऽनेनेति वा "व्यञ्जनाद् घञ्" ॥५।३।१३२॥

वेगवत्–पुं–१६५–વેગવાળો વરસાદ.

☐ आसार, (महावृष्टि), [धारासम्पात शे.२९] ।

वेगसर–पुं–१२५३–ખચ્ચર.

☐ वेसर, अश्वतर ।

* वेगेन सरति वेगसरः ।

वेणि–स्त्री–५७०–વેણી, સર્પાકારે ગૂંથેલો ચોટલો.

☐ प्रवेणी, (वेणी, प्रवेणि) ।

* वीयते वेणिः, स्त्रीलिङ्गः "कावावी–" (उणा–५३४) ॥ इति णिः ।

वेणी–स्त्री–१०८७–પ્રવાહ.

☐ प्रवाह, ओघ, धारा, रय ।

* वेति वेणिः ङ्यां वेणी ।

वेणी–स्त्री–१२७७–વેણી.

द्र० अविलाशब्दः ।

* वेणते वेणी ।

(वेणी)–स्त्री–५७०–વેણી, સર્પાકારે ગૂંથેલો ચોટલો.

☐ वेणि, प्रवेणी, (प्रवेणि) ।

वेणु–पुं–११५३–વાંસ.

द्र० तृणध्वजशब्दः ।

* अजत्यनेन वेणुः पुंलिङ्गः "अजिस्था–" ॥ (उणा–९६) ॥ इति णुः ।

वेणुक–न.–१२३०–વાંસનો પરોણો.

☐ तोत्र, 'वेणुक' ।

* वेणुमयं वेणुकम् ।

वेणुतटीभव–न.–१०४४–(शे.१६४)–સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

वेणुध्म–पुं–९२५–વાંસળી વગાડનાર.

☐ वैणविक, (वांशिक) ।

* वेणुं धमति वेणुध्मो वांशिकः ।

वेतन–पुं–३६२–પગાર.

द्र० कर्मण्याशब्दः ।

* वीयतेऽद्यते वेतनं "वीपतितपटिभ्यस्तनः" ॥ (उणा–२९२) ॥ इति तनः ।

वेतन–न.–८६५–આજીવિકા.

☐ आजीव, जीवन, वार्त्ता, जीविका, वृत्ति ।

* वेति खादत्यनेन वेतनं "वीपति–" ॥ (उणा–२९२) इति तनः ।

वेतस–पुं–स्त्री–११३७–નેતર.

द्र० रथशब्दः ।

* वेति वेतसः पुंस्त्रीलिङ्गः "तसः" (उणा–५८०) ॥ इति तसः ।

वेतस्वत्–पुं–९५४–બહુ નેતરવાળો પ્રદેશ.

☐ भूरिवेतस ।

* वेतसाः सन्त्यत्र वेतस्वान् देशः, "नडकुमुद-वेतसः–" ॥६।२।७४॥ इति ड्वित् मतुः ।

(वेत्रधर)–पुं–७२१–દ્વારપાળ.

द्र० उत्सारकशब्दः ।

वेत्रासन–न.–६८४–નેતરની ખુરશી.

☐ आसन्दी ।

* वेत्रलताघटितमासनं वेत्रासनम् ।

वेत्रिन्–पुं–७२१–દ્વારપાળ

द्र० उत्सारकशब्दः ।

* वेत्रं दण्डोऽस्त्यस्य वेत्री ।

वेत्रीधर–पुं–७२१–(शि. १२) દ્વારપાળ.

द्र० उत्सारकशब्दः ।

वेद–पुं–२४९–વેદ.

☐ स्वाध्याय, श्रुति, आम्नाय, छन्द ।

* विन्दत्यनेन धर्मं वेदः ।

वेद–पुं–२५३–१४ વિદ્યા પૈકી ७–८–९–१० પ્રકારની વિદ્યા (ચાર વેદ).

वेदगर्भ–पुं–२११–બ્રહ્મા.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अजशब्दः ।
* वेदा गर्भेऽस्य वेदगर्भः ।

वेदगर्भ-पुं-८१३-બ્રાહ્મણ.
द्र० अग्रजशब्दः ।
* वेदा गर्भेऽस्य वेदगर्भः ।

वेदना-स्त्री-१३७०-દુઃખ,પીડા.
द्र० अर्त्तिशब्दः ।
* वेदनं वेदना ।

वेदव्यास-पुं-८४६-વ્યાસ ઋષિ.
द्र० कानीनशब्दः ।
* वेदार्थान् व्यासयति प्रपञ्चयति वेदव्यासः यद् भारते- वेदार्था भारते न्यस्ता इति ।

वेदहीन-पुं-८५६-સ્વાધ્યાય વિનાનો બ્રાહ્મણ.
☐ निराकृति ।
* वेदेन स्वाध्यायेन हीनो वेदहीनः ।

वेदान्त-पुं-२५०-વેદનોસાર ઉપનિષદ્.
☐ उपनिषद् ।
* वेदस्याऽन्तो निश्चयो वेदान्तः ।

(वेदि)-स्त्री-१००४-વેદિકા, સંસ્કાર કરાયેલી ભૂમિ.
द्र० वितर्दिशब्दः ।

'वेदिका'-स्त्री-१००४-વેદિકા.
द्र० वितर्दिशब्दः ।

वेदिजा-स्त्री-७११-દ્રૌપદી.
द्र० कृष्णाशब्दः ।
* यज्ञवेदेर्जाता वेदिजा ।

वेदितृ-पुं-३४९- જાણનાર, વિદ્વાન્.
☐ विदुर, विन्दु ।
* वेत्तीत्येवंशीलो वेदिता ज्ञाता ।

वेदी-स्त्री-८२४-યજ્ઞની વેદી.
* विदन्त्येनां वेदी, "विदिवृतेर्वा" ॥ (उणा-६१०)॥ इति इः, ङ्यां वेदी ।

वेदी-स्त्री-१००४-વેદિકા.
द्र० वितर्दिशब्दः ।

* विदन्त्यस्यां वेदिः, ङ्यां वेदी दारुपरिष्कृता चतुरस्रा विश्रान्तभूः ।

वेदोदय-पुं-९८-(शि.१०)-સૂર્ય.
द्र० अंशुशब्दः ।

वेध-पुं-१५२३- વીંધવું.
☐ व्यध ।
* "विधत् विधाने" इत्यनेकार्थत्वात् व्यधने वर्तते, वेधनं वेधः ।

वेधनिका-स्त्री-९०९-મોતી વિગેરે વીંધવાનું શસ્ત્ર.
☐ आस्फोटनी ।
* वेध्यतेऽनया मौक्तिकादि वेधनी, के वेधनिका ।

वेधस-पुं-२१२-બ્રહ્મા.
द्र० अजशब्दः ।
* विधति वेधाः "अस्"-॥ (उणा-९५५) ॥ इत्यस् ।

वेधस्-पुं-२१७-વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* विधति सृजति वेधाः ।

वेधित-पुं-१४८६-વીંધાયેલું.
☐ विद्ध, छिद्रित ।
* 'विधत् विधाने' इत्यस्य ण्यन्तस्य क्ते वेधितः ।

वेध्य-न.-७७७-નિશાન.
☐ लक्ष, लक्ष्य, शरव्यक [निमित्त शे. १४३] ।
* वेध्यते वेध्यम् ।

वेध्या-स्त्री-२९४-(शे. ८८)-વાજિંત્રનો એક ભેદ.

वेपथु-पुं-३०६-કંપ, ધ્રુજારી.
☐ कम्प ।
* वेपनं वेपथुः. पुलिङ्गः "ट्वितोऽथुः"-॥५।५।८३॥ इत्यथुः ।

वेम-पुं-९१३-(शि. ७९)-વેમા, વણકરની સાળ.
द्र० वानदण्डशब्दः ।

वेमन्-पुं-न.-९१३-વેમા, વણકરની સાળ.
द्र० वानदण्डशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* वयन्त्यनेन वेमा, पुंक्लीबलिङ्गः, "सात्मन्नात्मन्-" ।। (उणा-९१६) ।। इति मनि निपात्यते ।

वेर-पुं न.-५६३-શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* वेति प्रजायते वेरं, पुंक्लीबलिङ्गः 'खुरक्षुर-" (उणा-३९६) इति रे साधुः ।

वेल-न.-१११११-બગીચો, કૃત્રિમવાડી.

☐ अपवन, उपवन, आराम ।

* वेलति वेलम् ।

वेला-स्त्री-१०७६-લહેર, તરંગ, મોજાં.

* वेलति वलति वेला ।

वेला-स्त्री-१५०९-સમય, અવસર.

द्र० अन्तरशब्दः ।

* वेलयति कालमुपदिशति वेला ।

वेल्लज-न.-४२०-કાળામરી.

द्र० कृष्णभूषणशब्दः ।

* वेल्ले वेल्लातटे जायते वेल्लजम्, वेल्लाख्यः शाखीत्येके ।

वेल्लित-न.-१२४५-ઘોડાનું જમીન ઉપર આળોટવું તે.

☐ अपावृत, परावृत, लुठित ।

* वेल्लनं वेल्लितं ।

वेल्लित-न.-१४५६-વક્ર, વાંકું.

द्र० अरालशब्दः ।

* वेल्लति स्म वेल्लितम् ।

वेल्लित-न.-१४८१-કંપેલું, હલાવેલું.

द्र० आन्दोलितशब्दः ।

* वेल्लयते वेल्लितम् ।

वेल्लिताग्र-पुं-५६८-(शे. ११९)-કેશ, વાળ.

द्र० कचशब्दः ।

वेश-पुं-१००३-વેશ્યાઓનું રહેઠાણ.

☐ वेश्याश्रय, पुरी ।

* विशन्त्यस्मिन् भुजङ्गा वेशः ।

वेश-पुं-६३५-(शि.५०)-વસ્ત્ર-અલંકાર માળા વગેરે થી થતી અંગ શોભા.

☐ वेष, नेपथ्य, आकल्प ।

वेशन्त-पुं-१०९५-નાનું સરોવર.

☐ पल्वल. [तल्ल शि.८९] ।

* विशन्ति मज्जन्त्यस्मिन् वेशन्तः "दृविशि-भ्यां-" (उणा-२१९) ।। इत्यन्तः ।

'वेशवार'-पुं ४१७-મસાલો.

द्र० उपस्करशब्दः ।

वेश्मन्-न.-९८९-ઘર

द्र० अगारशब्दः ।

* विशन्ति अस्मिन्निति वेश्म क्लीबलिङ्गः "मन्" ।।(उणा-९११) ।। इति मन् ।

वेश्या-स्त्री-५३२-વેશ્યા, ગણિકા.

द्र० आजीवाशब्दः ।

* वेशे वेश्यावाटे भवा वेश्यादिगादित्वाद् यः, वेशेन शोभते इत्येके ।

वेश्याचार्य-पुं-३३०-વેશ્યા ને નાચ શીખવનાર અધ્યાપક.

☐ पीठमर्द ।

* वेश्याऽऽचार्यो वेश्यानां नृत्तोपाध्यायः ।

वेश्याश्रय-पुं-१००३-વેશ્યાઓને રહેવાનું સ્થાન.

☐ पुर, वेश ।

* वेश्यानामाश्रयो वेश्याश्रयः ।

वेष-पुं-न.-६३५-વસ્ત્ર અલંકાર માળા વગેરે થી થતી અંગ શોભા.

☐ नेपथ्य, आकल्प [वेश-शि.५०] ।

* वेवेष्टयङ्गं वेषो वस्त्राऽलङ्कारमाल्यप्रसाधनैरङ्ग-शोभा, पुंक्लीबलिङ्गः ।

वेषवार-पुं-४१७-સૂંઠ-મરી વગેરે મસાલો.

द्र० उपस्करशब्दः ।

* वेषं व्याप्तिं वृणीति वेषवारः, काशमर्द त्रिकटुकादि ।

वेष्टन–न.–५७४–કાનને પડદો, કાનનું પોલાણ.

☐ कर्णशष्कुली ।

* वेष्ट्यतेऽनेन वेष्टनं कर्णशष्कुली ।

'वेसवार'–पुं–४१७–મસાલો.

द्र० उपस्करशब्दः ।

वेसर–पुं–१२५३–ખચ્ચર.

☐ अश्वतर, वेगसर ।

* अजन्त्यनेन वेसरः "मीव्यजि–" (उणा–४३९) ॥ इति सरः ।

वेहत्–स्त्री–१२६६–ગર્ભાધાન માટે સાંઢ પાસે જનારી ગાય.

☐ वृषोपगा ।

* विहन्ति गच्छति वृषं वेहत् "संश्रद्वेहत्"–(उणा–८८२) ॥ इति कति निपात्यते ।

वै–अ.–१५४२–(शे.२०१)–પાદ પૂરણમાં વપરાતો શબ્દ.

द्र० चशब्दः ।

वैकक्ष–न.–६५२–જનોઈ ની પેઠે પહેરેલી માલા.

* यज्ञोपवीतन्यायेन तिर्यग् वक्षसि विक्षिप्तं दाम विकक्षायां भवं वैकक्षम् ।

वैकक्ष–न.–६७२–ખેસ, ઉત્તરાસંગ.

☐ प्रावार, उत्तरासङ्ग, बृहतिका ।

* विकक्षायां भवं वैकक्षं तिर्यग् वक्षसि विक्षिप्तं वासः ।

वैकटिक–पुं–९१०–ઝવેરી.

☐ मणिकार ।

* विकटा मणय पण्यमस्य वैकटिकः ।

वैकुण्ठ–पुं–२१५–વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* विकुण्ठायां इदमपत्यं वैकुण्ठः, यद् **विष्णुपुराणे** चाक्षुषे चान्तरे देवो वैकुण्ठः पुरुषोत्तमः । विकुण्ठायामथो जज्ञे वैकुण्ठैर्दैवतैः सह ॥१॥ विकुण्ठेरादिवराद्या अपत्यमिति वा, विकुण्ठितसिंहादिवक्त्रो वा, संहितासु तथा दर्शनात् ।

वैकुण्ठ–पुं–८९–(शे.७)–ગણદેવતા.

वैखानस–पुं–८०९–વાનપ્રસ્થ (ત્રીજો આશ્રમ).

☐ वानप्रस्थ ।

* विशेषेण खनति कन्दफलमूलानि वैखानसः, "फनस–" ॥ (उणा–५७३) ॥ इत्यसे निपात्यते ।

वैजनन–पुं–५४१–પ્રસવ માસ, ગર્ભ નો છેલ્લો માસ.

☐ सूतिमास, (सूतिमास) ।

* विजनने भवो वैजननः ।

वैजयन्त–पुं–१७८–७८ नो મહેલ અને ધ્વજ.

* वैजयन्तीपता काऽनयोरस्ति वैजयन्तौ, विजयते विजयन्तो जिष्णुस्तस्येमाविति वा ।

वैजयन्त–पुं–२०९–(शे.६३)–કાર્તિકેય, શંકર નો પુત્ર.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

(वैजयन्त)–पुं–९४–બીજું અનુત્તર વિમાન.

वैजयन्तिक–पुं–७६४–નિશાનવાળો, ધ્વજને ધારણ કરનાર.

☐ पताकिन् ।

* वैजयन्त्या चरति वैजयन्तिकः ।

वैजयन्ती–स्त्री–७५०–દંડ માં નાખેલી ધ્વજા.

द्र० केतनशब्दः ।

* विजयते विजयन्तः "तॄजि"–(उणा–२२१) इत्यन्तः, विजयन्तस्येयं वैजयन्ती ।

वैजयि–पुं–६९२–ત્રીજા (મઘવા) ચક્રવર્તી.

☐ मघवन् ।

* विजयस्यापत्यं वैजयिः ।

वैज्ञानिक–पुं–३४३–પ્રવીણ, હોશીયાર.

द्र० अभिज्ञशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* विज्ञानं प्रयोजनमस्य वैज्ञानिकः ।

वैडूर्य'-पुं-१०६३-वैडुर्य मणि.

☐ वालवायज ।

* विदूरात् प्रभवति वैडूर्यम्, विडूरग्रामे हि अदः संस्क्रियमाणं मणितया ततः प्रथमं भवति, विडूराद्रेर्जायते वा "वैडूर्य." ॥६।३।१५८॥ इति ये निपात्यते ।

वैणव-पुं-८१५-व्रतमां धारण करवा लायक वांस नो दंड.

☐ राम्भ ।

* वेणोर्विकारो वैणवः "प्लक्षादेः" ॥६।२।५९॥ इत्यण् ।

वैणव-न.-१०४४-(शे.१६४)-सोनुं.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

वैणविक-पुं-९२५-वांसळी वगाडनार.

☐ वेणुध्म, (वांशिक)।

* वेणुवादनं शिल्पमस्य वैणविकः, लक्ष्यानुरोधात् "ऋवर्णोवर्ण-" ॥७।४।१७१॥ इतीकण्, इलोपाभावः ।

वैणिक-पुं-९२४-वीणा वगाडनार.

☐ वेणुध्म, (वांशिक) ।

* वीणावादनं शिल्पमस्य वैणिकः ।

'वैणुक'-न.-१२३०-वांसनो परोणो.

☐ तोत्र, वेणुक ।

वैतंसिक-पुं-९३०-कसाई, खाटकी.

द्र० कौटिकशब्दः ।

* वीतंसेन चरति वैतंसिकः ।

वैतनिक-पुं-३६१-चाकर.

☐ भृतक, भृतिभुज्, कर्मकर ।

* वेतनेन जीवति वैतनिकः- "वेतनादेर्जीवति" ॥६।४।१५॥ इतीकण् ।

वैतरणी-स्त्री-१०८६-वैतरणी नदी.

☐ नरकस्था ।

* विगततरणौ व्यर्के पाताले भवा वैतरणी "भवे" ॥६।३।१२३॥ इत्यण विगततरणिर्वितरणि-र्विनौका ततः स्वार्थेऽण्वा ।

वैतालिक-पुं-७९४-स्तुति करनार बंदिजन.

द्र० आर्थिकशब्दः ।

* विताले शब्दः प्रयोजनमेषां वैतालिकाः प्रातर्बोधकाः ।

वैदेह-पुं-८५८-वेपारी.

द्र० आपणिकशब्दः ।

* विदेहे उपचये भवो वैदेहः ।

वैदेहक-पुं-८९८-वैश्य पुरुष अने ब्राह्मणी स्त्रीथी उत्पन्न थयेल.

* वैश्याद् ब्राह्मण्यां जातः, वैदेह इव वैदेहको वणिक्कर्मा ।

वैदेही स्त्री-४२१-पीपर.

द्र० उपकुल्याशब्दः ।

* विदेहेषु भवा वैदेही ।

वैदेही-स्त्री-७०३-सीता.

☐ मैथिली, सीता, जानकी, धरणीसुता ।

* रामस्य प्रिया भार्या विदेहस्य राज्ञोऽपत्यं वैदेही "राष्ट्रक्षत्रिया-" ॥६।१।११४॥ इत्यञ् ।

वैद्य-पुं-४७२-वैद्य, आयुर्वेदनो जाणनार.

द्र० अगदङ्कारशब्दः ।

* विद्यामधीते वैद्यः ।

'वैद्यमातृ'-स्त्री-११४०-अरडुशी.

द्र० आटरूषकशब्दः ।

वैधेय-पुं-३५२-मूर्ख, अज्ञानी.

द्र० अमेधस्शब्दः ।

* विधाया भोजनस्यापत्यमिव वैधेयः, विधेयात् स्वार्थे प्रज्ञाद्यण् वा ।

वैध्यत-पुं-१८६-यमनो प्रतिहारी.

* विध्यतोऽपत्यं वैध्यतः ।

वैनतेय-पुं-२२१-गरुड पक्षी (विष्णुनुं वाहन)

* विष्णोर्वाहनं वैनतेयः ।

वैनतेय-पुं-२३१-गरुडपक्षी.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* विनताया अपत्यं वैनतेयः ।

(वैनतेय)–પું–१०२–સૂર્યનો સારથી (અરૂણ),
द्र० अनूरुशब्दः ।

(वैनतेयवाहन)–પું–२२१–વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

वैनयिक–પું–७५२–શાસ્ત્રાભ્યાસ માટેનો રથ.
☐ योग्यारथ ।
* विनयः शिक्षाप्रयोजनमस्य वैनयिकः ।

वैनीतक–ન.–७५९–શિબિકા વગેરે વાહન(મનુષ્યો વડે લઈ જવાય તેવું.)
* विनीतानामिदं याप्ययानादि वैनीतम्, के वैनीतकं, पुंक्लीबलिङ्गः ।

वैन्य–પું–७००–પૃથુરાજા.
☐ आदिराज, पृथु ।
* वेनस्यापत्यं वैनिः, ततः स्वार्थे ये वैन्यः।

वैपरीत्य–ન.–१५०१–વિપરીત, ઉલટું.
द्र० विपर्ययशब्दः ।
* विपरीतस्य भावो–वैपरीत्यम् ।

(वैमनस्य)–ન.–१३७१–દુઃખ, પીડા.
द्र० अर्त्तिशब्दः ।

वैमात्रेय–પું–५४६–ઓરમાન ભાઈ.
☐ विमातृज ।
* विमातुरपत्यं–वैमात्रेयः, शुभ्रादित्वादेयण् ।

वैमानिक–પું–९२–બાર દેવલોક ના દેવ.
* विमानेषु भवा वैमानिकाः । अध्यात्मादित्वादिकण् ।

(वैमानिक)–પું–८९–દેવ.
द्र० अनिमिषशब्दः ।

वैमेय–પું–८७०–અદલો–બદલો કરવો, સાટું ફેરફાર કરવો.
द्र० निमयशब्दः ।
* विमेये परिवर्तनीये भवो वैमेयः ।

(वैयाकरणनिकाय)–પું–१४१३–વ્યાકરણ જાણનારાઓનો સમૂહ.

वैयाघ्र–પું–७५५–વાઘના ચામડા થી ઢંકાયેલો રથ.
☐ द्वैप ।
* वैयाघ्रेण चर्मणा छन्नो वैयाघ्रः ।

वैर–ન.–६०–તીર્થંકર વિચરે ત્યારે ૧૨૫ યોજન સુધી વૈર–વિરોધ ન હોય તે તીર્થંકર નો ૯-મો અતિશય.
* वैरं परस्परविरोधो स्यादिति पञ्चमः ।

वैर–ન.–७३०–વિરોધ.
☐ विरोध, विद्वेष ।
* वीरैः कृतः वैरं "कृते" ॥६।३।१९२॥ इत्यण्, वीरस्य कर्मेति वा ।

वैरङ्गिक–પું–४९०–વૈરાગ્યને યોગ્ય.
☐ विरागार्ह ।
* नित्यं विरागमर्हति वैरङ्गिकः "विरागाद्विरङ्गश्च" ॥६।४।१८३॥ इति इकण् ।

वैरनिर्यातन–ન.–८०४–વૈરનો બદલો.
☐ वैरशुद्धि, वैरप्रतिक्रिया ।
* 'यतण् निकारोपस्कारयोः' निर्यात्यते शोध्यते निर्यातनं वैरस्य निर्यातनंवैरनिर्यातनम् ।

वैरप्रतिक्रिया–સ્ત્રી–८०४–વૈરનો બદલો.
☐ वैरनिर्यातन, वैरशुद्धि ।
* वैरस्य प्रतिकारो वैरप्रतिक्रिया ।

वैरशुद्धि–સ્ત્રી–८०४–વૈરનો બદલો.
☐ वैरनिर्यातन, वैरप्रतिक्रिया ।
* वैरस्य शोधनं वैरशुद्धिः ।

वैराट–પું–१२०९–ગોકળ ગાય, ઈન્દ્ર ગોપ.
☐ इन्द्रगोप, अग्निरज, तित्तिभ, अग्निक ।
* वैरेण अटति वैराटः ।

वैराट–પું–१०६६–(શે.–९४) વિરાટ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલ હીરો.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ विराटज, राजपट्ट, राजावर्त ।

वैरिन्-पुं-७२९-शत्रु.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* वैरमस्त्यस्य वैरी ।

वैरोट्या-स्त्री-२४० १६ पैकी १३मी विद्यादेवी.

* वैरोपशान्त्यै अट्याऽस्या वैरोट्या पृषोदरादित्वात् ।

(वैरोट्या)-स्त्री-४५-श्री मल्लिनाथ भ.नी शासन देवी.

☐ धरणप्रिया ।

वैवधिक-पुं-३६४-भार उपाडनार.

☐ वार्तावह, [विवधिक शि.२८] ।

*वीवधो भारः पर्याहारो वा तेन हरति वैवधिकः, विवधवीवधिकावपि; "विवधवीवधाद् वा" ॥६।४।२५॥ इतीकण् ।

वैवर्ण्य-न.-३०७-मलिनता, (फिक्कुं).

☐ कालिका ।

* विरुद्धो वर्णोऽस्य विवर्णस्तद्भावो वैवर्ण्यम् ।

वैशाख-पुं-१५३-वैशाख महिनो.

☐ राध, माधव, [उच्छर-शे. २४] ।

* वैशाखी पौर्णमास्यस्य वैशाखः ।

वैशाख-न.-७७७-बन्ने पग वच्चे वेंतनुं अंतर राखी उभा रहेवुं ते.

* विशाखस्य स्कन्दस्येदं वैशाखम् ।

वैशाख-पु.-१०२३-मन्थन दंड, रवैयो.

द्र० क्षुब्धशब्दः ।

* विशाखा प्रयोजनमस्य वैशाखः "विशाखाषाढान् मन्थदण्डे" ॥६।४।१२०॥ इत्यणि विशाखस्य अयमिति वा, विशिष्टा शाखा अस्य विशाखः स्वार्थेऽण् वा ।

वैशेषिक-पुं-८६२-वैशेषिक.

☐ औलूक्य, [कणाद शि. ७६] ।

* नित्यद्रव्यवृत्तयोऽत्र विशेषाः, ते प्रयोजनमस्य वैशेषिकं शास्त्रं तद् वेत्त्यधीते वा वैशेषिकः ।

वैश्य-पुं-८०७-चार वर्ण पैकी त्रीजो वर्ण.

वैश्य-पुं-८६४-वेपारी.

☐ अर्य, भूमिस्पृश्, ऊरव्य, ऊरुज, विश् ।

* विश एव वैश्याः भेषजादित्वाद् ट्यण् ।

वैश्रवण-पुं-१८९-कुबेर देव.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

* विश्रवसोऽपत्यं वैश्रवणः "णश्च विश्रवसो विश्लुक् च वा" ॥६।१।६५॥ इति साधुः ।

वैश्रवणालय-पुं-११३२-वड.

☐ न्यग्रोध, बहुपात्, वट ।

* वैश्रवणस्य यक्षस्यालयो वैश्रवणालयः, **यदाहुः** "वटे वटे वैश्रवणः" इति ।

वैश्वानर-पुं-१०९८-अग्नि.

द्र० अग्निशब्दः ।

* विश्वानरस्यापत्यं वैश्वानरः, विदादित्वादञ् ।

वैश्वी-स्त्री-११३-उत्तराषाढा.

☐ उत्तराषाढा ।

* विश्वे देवताऽस्या वैश्वी ।

वैष्टुत-न.-८३७-होमनी राख.

☐ होमभस्मन् ।

* विशेषेण स्तूयते स्म विष्टुतोऽग्निः, तस्येदं वैष्टुतम् ।

वैष्णव-पुं-१०५४-(शि. ८२)-माक्षिक धातु.

☐ माक्षिक, कदम्ब, चक्रनामन्, अजनामक ।

वैष्णवी-स्त्री-२०१-ब्राह्मी वैष्णवी वि. शंकरनी माता.

वैसारिण-पुं १३४३-मच्छ, माछलुं.

द्र० अण्डजशब्दः ।

* विसरति विसारि, ग्रहादित्वाद्णिन्, विसार्येव वैसारिणः "विसारिणो मत्स्ये" ॥७।३।१५९॥ इति स्वार्थेऽण् ।

वैहासिक-पुं-३३१-विदूषक, मश्करो, हसावनार.

द्र० केलिकिलशब्दः ।

* विचित्रो हासो विहासः, तेन चरति वैहासिकः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वोटा–સ્ત્રી–૫૩૪–દાસી.
द्र० कुटहारिकाशब्दः ।
* पुटति अधर्मेन संश्लिष्यति पोटा, जपादित्वाद् वत्वे वोटा ।

वोरुखान–પું–૧૨૪૦–ગુલાબી રંગનો ઘોડો.
* वैरिणः खनति वोरुखानः ।

वोलक–પું–૧૦૭૬–પાણીની ભમરી.
☐ आवर्त, तालूर ।
* वोलयत्यन्तर्निमज्जयति वोलकः ।

वोल्लाह–પું–૧૨૩૯–કપિલ ઘોડો–ઘોળા કેશરા અને પૂંછડા વાળો ઘોડો.
* व्योम्नि उल्लङ्घते वोल्लाहः ।

वोहित्थ–પું–૮૭૬–વહાણ.
द्र० पोतशब्दः ।
* "पथयूथ"–॥ (उणा–२३१) ॥ इति निपातनाद् वोहित्थम्, बहिस्तिष्ठतीति वा पृषोदरादित्वात् ।

वौषट्–अ.–૧૫૩૮–દેવોને બલિ આપવામાં વપરાતો શબ્દ.
☐ श्रौषट्, वषट्, स्वाहा, स्वधा ।
* वाति वौषट् ।

व्यंसक–પું–૩૭૭–ઠગ, ધૂર્ત.
द्र० कुहकशब्दः ।
* व्यंसयतिच्छलयति व्यंसकः, विगतावंसौ यस्य व्यंसः, तत्तुल्यो वा ।

व्यक्त–પું–૩૨–ભ. મહાવીર ના ચોથા ગણધર.

व्यक्त–પું–૩૪૨–વિદ્વાન, પંડિત.
द्र० अभिरूपशब्दः ।
* व्यनक्त्यर्थं व्यक्तः ।

व्यक्त–ન.–૧૪૬૭–સ્પષ્ટ.
द्र० उल्बणशब्दः ।
* व्यज्यते व्यक्तम् ।

व्यक्ति–પું–૧૫૧૫–વિશેષ, ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપ.
☐ विशेष, पृथगात्मिका ।
* व्यज्यतेऽनया व्यक्तिः ।

व्यग्र–પું–૩૬૬–વ્યાકુલ, ગભરાયેલો.
☐ विहस्त, व्याकुल ।
* विगतमग्रमस्य व्यग्रः विशेषेण अगति वा ।

व्यङ्ग–પું–૧૩૫૪–દેડકો.
द्र० अजिह्वशब्दः ।
* विशिष्टमङ्गमस्य व्यङ्गः ।

व्यजन–ન.–૬૮૭–પંખો, વીંઝણો.
☐ तालवृन्त, [वीजन शि. ५८] ।
* व्यजन्ति विक्षिपन्ति वातमनेन व्यजनम् ।

व्यञ्जक–પું–૨૮૨–હાથ વગેરે થી હૃદયનો ભાવ જણાવવો તે.
☐ अभिनय ।
* व्यनक्ति भावान् व्यञ्जकः ।

व्यञ्जन–ન.–૩૯૭–ઘી, શાક, દાળ, કઢી વગેરે.
* व्यज्यते रसविशेषा अत्र व्यञ्जनम् ।

व्यञ्जन–ન.–૫૮૩–(શે.૧૨૨) દાઢી–મૂછ.
द्र० आस्यलोमनशब्दः ।

व्यतिहार–પું–૮૭૦–અદલો બદલો કરવો.
द्र० निमयशब्दः ।
* व्यत्ययेन हरणं व्यतिहारः ।

'व्यडम्बक'–પું–૧૧૫૦–એરંડો.
द्र० एरण्डशब्दः ।

'व्यडम्बन'–પું–૧૧૫૦–એરંડો.
द्र० एरण्डशब्दः ।

व्यत्यय–પું–૧૫૦૨–વિપરીત, ઉલટું.
द्र० विपर्ययशब्दः ।
* व्यत्ययनं व्यत्ययः ।

व्यत्यास–પું–૧૫૦૨–વિપરીત, ઉલટું.
द्र० विपर्ययशब्दः ।
* व्यतिक्रम्यासनं व्यत्यासः ।

व्यथक–પું–૫૦૧–પીડનાર.
☐ मर्मस्पृश्, अरुन्तुद ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* व्यथयति व्यथकः ।

व्यथा स्त्री–१३७०–દુઃખ, પીડા

द्र० अर्त्तिशब्दः ।

* व्यथनं व्यथा षित्वादङ् ।

व्यध–पुं–१५२३–વીંધવું.

☐ वेध ।

* व्यधनं व्यधः "व्यधजप–" ।।५।३।४७।।

इत्यल् ।

व्यध्व–पुं–९८४–કુમાર્ગ, ખરાબ રસ્તો.

☐ दुरध्व, कदध्वन्, विपथ, कापथ ।

* विरुद्धोऽध्वा व्यध्वः ।

व्यन्तर–पुं–९१–વ્યંતર દેવ.

* पिशाचादयोऽष्टौ विविधेषु शैलकन्दरान्तरवन-विवरादिषु प्रतिवसन्तीति व्यन्तराः ।

व्यपदेश–पुं–३७८–છળ, કપટ.

द्र० उपधिशब्दः ।

* व्यपदिश्यते व्यपदेशोऽतद्रूपस्य ताद्रूप्यम् ।

व्यभिचारिन्–पुं–३२६–દુરાચારી, ચારિત્રભ્રષ્ટ.

(**व्यभिचारिन्**)–पुं–२९५–સંચારી ભાવ.

☐ सञ्चारिन् ।

व्यय–पुं–१५१६–દ્રવ્યનો વ્યય.

* "व्ययण वित्तमुत्सर्गे" अदन्तः, व्ययनं व्ययः ।

व्यलीक–न.–३७९–ઠગવું.

☐ वञ्चन, प्रतारण, अतिसन्धान ।

* विशिष्टमलीकमत्र व्यलीकम् ।

व्यलीक–पुं–न.–७४४–અપરાધ.

☐ अपराध, मन्तु, विप्रिय, आगस् ।

* विशेषेणाऽल्यते वार्यते व्यलीकं पुंक्लीबलिङ्गः "स्यमिकषि–" (उणा–४६) ।। इतीकः ।

व्यवच्छेद–पुं–७८०–ધનુષ્યમાંથી બાણનું છોડવું.

☐ बाणमुक्ति ।

* विशेषेण अवच्छिद्यते उद्भिद्यते बाणोऽनेन व्यवच्छेदः, यद् **धनुर्वेदः** पञ्चाङ्गुलीभिर्युगपत् क्षिप्रश्रेष्ठत्वसिद्धये मोक्षेण यच्च दुर्जयंतं व्यवच्छेदमादिशत् ।

व्यवधा–स्त्री–१४७७–અંતર્ધાન, ઢાંકણ.

द्र० अन्तर्द्धाशब्दः ।

* अन्तर्द्धानमन्तर्द्धा 'मृगयेच्छा–' ।।५।३।१०१। इति साधुः ।

व्यवधान–न.–१४७७–અંતર્ધાન, ઢાંકણ.

द्र० अन्तर्द्धाशब्दः ।

* व्यवधीयते व्यवधानम् ।

व्यवहार–पुं–२६२–લેણુ દેણુ સંબંધી વ્યવહાર.

☐ विवाद ।

* व्यवहरणं व्यवहारः, यत **स्मृतिः**– विनाना-ऽर्थेऽवसन्देहे हरणं हार उच्यते, नाना सन्देहहरणाद् व्यवहारः प्रकीर्तितः ।।१।।

व्यवहार–पुं–७८२–(शे. १४४)–તલવાર.

द्र० असिशब्दः ।

व्यवाय–पुं–५३८–મૈથુન, કામક્રીડા.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* व्यवायनं व्यवायः ।

व्यवाय–पुं–१५०९–અંતરાય, વિઘ્ન.

☐ विघ्न, अन्तराय, प्रत्यूह ।

* व्यवधाय अयनं व्यवायः ।

व्यसनवारक–पुं–७१३–કુમારપાળ રાજા.

द्र० कुमारपालशब्दः ।

* व्यसनानि मृगयाद्यूमद्यपानानि सर्वथा लोके वारयति निषेधयति व्यसनवारकः ।

व्यसनसप्तक–न.–७३९–શિકાર વગેરે સાત વ્યસનો.

व्यसनार्त–पुं–३८१–વ્યસન થી પીડાયેલ.

☐ उपरक्त ।

* व्यसति श्रेयोमार्गाद् व्यसनं तेन ऋतः व्यसनार्तः "ऋते तृतीयासमासे" ।।१।२।८।। इत्यार् ।

व्यसनिन्–पुं–४३५–द्यूतादिकનો વ્યસની.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ पञ्चभद्र, विप्लुत ।

* धूतपरस्त्रीप्रमुखाणि व्यसनान्यस्य सन्ति व्यसनी ।

व्याकरण–पुं–२५०–वेदना ६ अंग पैकी त्रीजुं अंग.

* व्याक्रियन्तेऽन्वाख्यायन्ते शब्दा अनेन व्याकरणम् । **यदाह** प्रकृतिप्रत्ययोपाधिनिपातादिविभागशः । पदान्वाख्यानकरणं शास्त्रं व्याकरणं विदुः ॥१॥

व्याकुल–पुं–३६६–व्याकुल, गभरायेलो.

☐ विहस्त, व्यग्र ।

* विशेषेणाकुलो व्याकुलः ।

व्याकोश–न.–११२७–खीलेलुं पुष्प.

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* व्याकुश्यति व्याकोशम् ।

व्याख्याप्रज्ञप्ति–पुं–२४३–(शि. १६)–पांचमुं अंग सूत्र, भगवती सूत्र जिनागम.

☐ भगवती, [विवाहप्रज्ञप्ति शि. १६] ।

व्याघ्र–पुं–१२८५–वाघ.

द्र० चित्रकशब्दः ।

* व्याजिघ्रति व्याघ्रः ।

व्याघ्र–पुं–१४४०–व्याघ्र वगेरे शब्दो उत्तर पदमां लगाडवाथी प्रशंसा वाचक शब्दो बने छे जेम के पुरुषव्याघ्र.

'व्याघ्रपुच्छ'–पुं–११५०–एरंडो.

द्र० एरण्डशब्दः ।

व्याघ्राट–पुं–१३४०–भारद्वाज पक्षी.

☐ भरद्वाज ।

* व्याजिघ्रन्नटति व्याघ्राटः ।

व्याघ्री–स्त्री–११५७–बेठी भोंयरींगणी.

द्र० कण्टकारिकाशब्दः ।

* व्याघ्रीव व्याघ्री, दुःस्पर्शत्वात् ।

व्याज–पुं–३७८–छल, कपट.

द्र० उपधिशब्दः ।

* व्यजन्ति विक्षिपन्त्यनेन व्याजः स्वरुपाच्छादनम्, **यल्लक्ष्यम्**–"ध्यानव्याजमुपेत्य चेतयसि किम् ।"

व्याड–पुं–१२२२ (शि.–११०)–खराब हाथी.

☐ व्याल, दुष्टगज ।

'व्याड'–पुं–१३०३–सर्प.

द्र० अहिशब्दः ।

व्याडि–पुं–८५२–व्याडि मुनि.

☐ विन्ध्यवासिन्, नन्दिनीतनय ।

* विशेषेण आसमन्ताद् अडति उच्छ्रेयते, डीयते खे चरतीति वा व्याडिः, पृषोदरादित्वात् ।

व्यादीर्णास्य–पुं–१२८५–(शे. १८५)–सिंह.

द्र० इभारिशब्दः ।

व्याध–पुं–९२७–शिकारी.

☐ मृगवधाजीविन्, लुब्धक, मृगयु ।

* विध्यतीति व्याधः "तन्व्यधि–"॥५।१।६४॥ इति णः ।

व्याधाम–पुं–१८१–इन्द्रनुं वज्र.

द्र० अशनिशब्दः ।

* विशेषेणाऽऽदधाति भयं दैत्यानां व्याधामः "अर्तीरि–" ॥ (उणा–३३८)॥ इति मः ।

व्याधि–पुं–३१२–मानसिक पीडा.

☐ आधि, रुजाकर ।

* व्याधिहेतुत्वाद् व्याधिः ।

व्याधि–पुं–४६२–रोग.

द्र० अपाटवशब्दः ।

* व्याधीयते कुपथ्यैर्व्याधिः पुल्लिङ्गः, विविधा आधयोऽत्रेति वा; यद् **वाचस्पतिः**–"विविधान् यः करोत्याधीन् व्याधिः स हिनि रुच्यते ।

'व्याधिघात'–पुं–१२४०–गरमाळो.

द्र० आरग्वधशब्दः ।

व्याधित–पुं–४५९–रोगी.

द्र० अपटुशब्दः ।

* व्याधिः संजातोऽस्य व्याधितः रोगितोऽपि ।

व्याधिस्थान–न.–५६४–(शे. ११८)–शरीर.

द्र० अङ्गशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

व्यान-પું-૧૧૦૯-સંપૂર્ણ શરીરમાં સંચાર કરનાર પવન.

* व्यानयति व्याप्नोति व्यानः व्याप्त्या अनित्यनेन वा ।

व्यापन्न-પુ-૩૭૪-મૃત્યુપામેલ.

द्र० उपगतशब्दः ।

* व्यापद्यते स्म व्यापन्नः ।

व्यापाद-પું-૧૩૭૨-દ્રોહ ચિંતવવો.

☐ द्रोहचिन्तन ।

* विरुद्धमापादनं व्यापादः ।

व्यापादन-ન.-૩૭૦-હિંસા.

द्र० अपासनशब्दः ।

* अत्र अहिंसार्था अपि धातवः उपसर्गवशाद् हिंसार्था ज्ञेयाः, अकर्मकास्तुणिजा सकर्मकाः, व्यापादनमिति विआङ्पूर्वात् पदेर्णिग्यनिट् ।

व्यापृत-પું-૭૧૯-અમાત્ય સિવાયના કામ ઉપર નીમેલ મંત્રીઓ.

द्र. आयुक्तशब्दः ।

व्याप्त-ન.-૧૪૭૩-પૂર્ણ, ભરેલું.

द्र० आचितशब्दः ।

* व्याप्यते स्म व्याप्तम् ।

व्याम-પું-૬૦૦-વામ, બંને હાથ આડા લાંબા કરે તેટલી લંબાઈ.

द्र० न्यग्रोधशब्दः ।

* व्यामीयते रज्ज्वाद्यनेन व्यामः, व्ययति वा "अर्तीरि-" ॥(उणा-३३८) इति मः ।

व्यायाम-પું-૩૨૦-થાક, પરિશ્રમ, કસરત.

द्र० आयासशब्दः ।

* व्यायमनं व्यायामः ।

व्यायाम-પું-૬૦૦-વામ-બંને હાથ જેટલી લંબાઈ.

द्र० न्यग्रोधशब्दः ।

* विशिष्ट आयामोऽत्रेति व्यायामः ।

व्यायोग-પું-૨૮૪-નાટ્ય પ્રબંધ નો એક પ્રકાર.

* व्यायामे युद्धनियुद्धप्राये युज्यन्ते पुरुषा अत्र व्यायोगः ।

व्याल-પું-૧૨૧૬-હિંસક પશુ.

☐ श्वापद् ।

* व्याघ्रादिके हिंस्रे हिंसनशीले विशेषण आसमन्तादडति व्याडः, लत्वे व्यालः, विविधमालमनर्थोऽस्माद् वा ।

व्याल-પું-૧૨૨૨-ખરાબ હાથી.

☐ दुष्टगज, [व्याड शि.११०] ।

* विविधमालमनर्थोऽस्माद् व्यालः ।

व्याल-પું-૧૩૦૩-સર્પ, નાગ.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* विविधमालमनर्थोऽस्माद् व्यालः, हन्तुमुद्यमोऽस्यास्तीति वा ।

व्यालग्राहिन-પું-૪૮૮-ગારુડી, સર્પપકડનાર.

☐ आहितुण्डिक, 'अहितुण्डिक' ।

* व्यालान् सर्पान् गृह्णातितीत्येवंशीलो व्यालग्राही ।

'व्यावृत्त'-પું-૧૪૮૪-ઢંકાયેલું.

☐ वृत, वृत्त, वावृत्त ।

व्यास-પું-૮૪૭-વ્યાસ ઋષિ-મહાભારતકાર.

द्र० कानीनशब्दः ।

* व्यासयति प्रपञ्चयति शुभाऽशुभमिति व्यासः ।

व्यास-પું-૧૪૩૨-વિસ્તાર, ફેલાવો.

☐ प्रपञ्च, आभोग, विस्तार ।

* व्यस्यते व्यासः ।

व्याहार-પું-૨૪૧-વાણી, વચન.

द्र० भाषितशब्दः ।

* व्याह्रियते व्याहारः ।

व्युत्क्रम-પું-૧૫૧૧-ક્રમવિનાનું, ઉલટો ક્રમ.

☐ उत्क्रम, अक्रम ।

* व्युत्क्रमणं व्युत्क्रमः ।

व्युत्पन्न-પું-૩૪૫-શાસ્ત્રાદિ તત્ત્વોનો સંસ્કારી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ संस्कृत, प्रहत, क्षुण्ण ।

* व्युत्पद्यते स्म व्युत्पन्नः ।

व्युष्ट-न.-१३९-સવાર,પ્રાતઃ કાલ, પ્રભાત.

द्र० अहर्मुखशब्दः ।

* विशेषेण उष्यतेऽतिक्रम्यते व्युष्टम् । "ज्ञानेच्छा-" ॥५।२।९२॥ इत्यादना क्तः ।

व्युष्टि-पुं-१४४६-ફલ, પરિણામ, પ્રયોજન.

☐ फल ।

* विशेषेण उष्यते काम्यते व्युष्टिः व्युच्छनमिति वा ।

व्यूढ-न.-१४३०-વિશાલ, મોટું.

द्र० उरुशब्दः ।

* विवहति स्म व्यूढम् ॥

व्यूढकङ्कट-पुं-७६५-બખતર ધારી.

द्र० दंशितशब्दः ।

* व्यूढो धृतः कङ्कटोऽनेन व्यूढकङ्कटः ।

व्यूति-स्त्री-९१३-વણવું.

☐ वाणि, (वान) ।

* "ऊयैङ् तन्तुसन्ताने" विशेषेण ऊयनं व्यूतिः "स्त्रियां क्तिः" ॥५।३।९१॥ य्वोः "व्वय्" ॥४।४।१२१॥ इति यलोपः ।

व्यूह-पुं-७४७-યુદ્ધમાં સૈન્યની ગોઠવણી.

* युद्धनिमित्तं सैन्यस्य दण्डाकृत्यादिभेदेन रचना, व्यूह्यते रच्यते व्यूहो दण्डादिकः, आदिशब्दान्मण्डलादयः ।

यदाहुः-"दण्डो मण्डलभागौ चाप्युच्छन्नश्चाचलो दृढः । व्यूहास्तेषां विशेषाः स्युश्चक्रव्यूहादयोऽपि च॥१॥

व्यूह-पुं-१४११-સમૂહ, સમુદાય.

द्र० उत्करशब्दः ।

* व्यूहते व्यूहः ।

व्यूहपार्ष्णि-पुं-७४७-યુદ્ધ ની પાછળનો ભાગ.

☐ प्रत्यासार ।

* व्यूहस्य पार्ष्णिः पश्चाद्भागः ।

व्योकार-पुं-९२०-લુહાર.

☐ कर्मार, लोहकार ।

* विशेषेण ओकं समवायमियर्ति व्योकारः, व्यो इत्ययःपर्यायः इति **भोजः** ।

व्योमकेश-पुं-१९८-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* व्योम द्यौः के मूर्धनि शेतेऽस्य व्योमकेशः "शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत" इति **श्रुतेः**, गङ्गां धारयितुं व्योमव्यापिनः केशा अस्येति वा ।

व्योमधूम-पुं-१६४-(शे. २८)-મેઘ, વાદળ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

व्योमन्-न.-१६२-આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* व्ययति छादयति क्ष्मां व्योम "व्येग् एदोतौ च वा-"(उणा-९१४) इति मन्, व्यवतीति वा मनि "मव्यविश्रिविज्वरि-" ॥४।१।१०९॥ इत्यूट् ।

व्योमयान-न-८९ (शे. ७)-દેવોનું વિમાન.

☐ देवयान, सुरयान, विमान ।

(व्योमरत्न)-पुं-न.-९५-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

व्योमोल्मुक-पुं-११७-(शे. ११४)-મંગલ ગ્રહ.

द्र० अङ्गारकशब्दः ।

व्योष-न-४२२-સૂંઠ, મરી, પીપર ત્રણે ભેગા (ત્રિકટુ).

☐ त्रिकटु, त्र्यूषण, [त्रिकटुक शि.२९] ।

* विशेषेण ओषति दहति व्योषम् ।

व्रज-पुं-न.-१२७३-ગાયોનો સમૂહ.

☐ गोकुल, गोधन, धन ।

* व्रजन्त्यस्मिन् व्रजो गोसम्बन्धी समूहः पुंक्लीबलिङ्गोऽयं, "गोचरसंचर-" ॥५।३।१३१॥ इति घे साधुः ।

व्रज-पुं-१४११-સમૂહ, સમુદાય.

द्र० उत्करशब्दः ।

* व्रजन्त्यस्मिन् व्रजः "गोचरसंचर-" ॥५।३।१३१॥ इति साधुः ।

व्रज्या-स्त्री-७८९-ફરવું, ગમન, પ્રયાણ.

द्र० अभिनिर्याणशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* व्रजनं व्रज्या "आस्यटि–" ॥५।३।९७॥ इति क्यप् ।

व्रज्या–સ્ત્રી–૧૫૦૧–પર્યટન, ફરવું.

द्र० अटाट्याशब्दः ।

* व्रजनं व्रज्या "आस्यटि–" ॥५।३।९७॥ इति क्यप् ।

व्रण–પું–ન.–૪૬૪–ઘા, વ્રણ.

☐ क्षत, अरुष्, ईर्म, क्षणनु ।

* व्रणयति व्रणः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

व्रत–ત્રિ.–૭–(પ.)–ભોજ્ય વાચકથી આ શબ્દ લગાડતાં ભોજક વાચક શબ્દ બને છે ઉદા. અમૃતવ્રત.

व्रत–પું–૮૪૩–વ્રત, નિયમ.

☐ नियम, पुण्यक, [तपम् शे. १५३] ।

* व्रियते उपवासाद्यत्र व्रतं पुंक्लीबलिङ्गः, "पृषिरञ्जि"–(उणा–२०८) इति किद्तः ।

व्रतति–સ્ત્રી–૧૧૧૭–લતા, વેલ.

☐ प्रतति, लता, वल्ली, (वल्लि) ।

* प्रकृष्टा ततिरस्याः प्रततिः, जपादित्वाद् वत्वे व्रततिः वृणोतीति वा "वृगो व्रत च"–(उणा–६५५) इत्यतिः स्त्रीलिङ्गावेतौ ।

व्रतसङ्ग्रह–પું–૮૨૩–દીક્ષા શાસ્ત્રમાં કહેલ નિયમોનો સંગ્રહ.

☐ दीक्षा ।

* व्रतं शास्त्रतो नियमस्तस्य संग्रहः ।

व्रतादान–ન.–૮૧–દીક્ષા પ્રવ્રજ્યા.

☐ परिव्रज्या, तपस्या, नियमस्थिति, [प्रव्रज्या शि. ६] ।

* व्रतं शास्त्रविहितो नियमस्तस्यादानं व्रतादानम् ।

व्रतिन्–પું–૮૧૭–યાગ કરનાર, યજમાન.

☐ यष्टृ, आदेष्टृ, याजक, यजमान ।

व्रश्चन–પું–૯૨૦–છીણી, ધાતુ કે પાદડાં કાપવાની છીણી.

☐ पत्रपरशु ।

* व्रश्चति छिनति व्रश्चनः, रम्यादित्वादनट् ।

व्राज–પું–૧૩૨૫–(શે. ૧૯૩)–કુકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

व्रात–પું–૧૪૧૧–સમૂહ.

द्र० उत्करशब्दः ।

* व्रियते व्रातः "कृवृकल्यलि–" (उणा–२०९) इत्यातक् ।

व्रातीन–પું–૪૮૦–સંઘની સાથે રહી આજીવિકા ચલાવનાર.

☐ सङ्घजीविन् ।

* नानाजातीया अनियतवृत्तयः शरीरायासजीविनः सङ्घाः व्राताः; तत्साहचर्यात् तत्कर्माऽपि व्रातम्, तेन जीवन्ति व्रातीनाः "व्रातादीनञ्" ॥६।४।१९॥

व्रात्य–પું–૮૫૪–સંસ્કારહીન બ્રાહ્મણ.

☐ संस्कारवर्जित ।

* व्रते साधुः कालो व्रत्यस्तत्र भवो व्रात्यः प्रायश्चित्तार्हः; व्राते वृन्दे साधुरिति वा पृथग् व्यपदेश्यो न इत्यर्थः ।

यन्मनुः– अतः ऊर्ध्वं त्रयोऽप्येते यथाकालमसंस्कृताः सावित्रीपतिता व्रात्य भवन्त्यार्यविगर्हिताः ॥१॥

व्रीड–પું–૩૧૧–(શિ. ૧૯)–લજ્જા.

द्र० त्रपाशब्दः ।

व्रीडा–સ્ત્રી–૩૧૧–લજ્જા.

द्र० त्रपाशब्दः ।

* व्रीडनं व्रीडा चित्तसंकोचः । व्रीडोऽपि ।

व्रीहि–પું–૧૧૬૮–ધાન્ય.

☐ धान्य, सस्य, सीत्य, स्तम्बकरि ।

* व्रीह्यते याच्यते इति व्रीहिः "व्रीयो हिक्" ॥ (उणा–७१०) ॥

व्रीहि–પું–૧૧૬૮–ડાંગરની એક જાત.

☐ आशु, पाटल ।

* व्रीहिः षष्टिका धान्यविशेषः पाटलच्छायः ।

व्रैहेय–ન.–૯૬૬–ડાંગરનું ખેતર.

☐ शालेय ।

* व्रीहेः शालेश्च क्षेत्रं व्रैहेयम्, शालेयम्, "व्रीहिशालेरेयण्" ॥७।१।८०॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

'श'

शंब–पुं–१८०–ઇન્દ્રનું વજ્ર.
द्र० अशनिशब्दः ।
* कृत्वा कार्यं शाम्यतीति शंबः "शम्यमेर्णिद्वा"–(उणा–३१८) इति वः, शं विद्यतेऽस्येति वा "कंशंभ्यां" ॥७।२।१८॥ इति वः ।

शंवर–पुं–२२८–કામદેવનો શત્રુ.
☐ शूर्पक, (शम्बर) ।
* शं वृणोतीति शंवरः ।

शंवर–पुं–१२९३–મૃગ, હરણ.
द्र० एणशब्दः ।
* शं वृणोतीति शंवरः, अल्पो हरिणः ।

शंवर–पुं–१३४४–મચ્છ, માછલું.
द्र० अण्डजशब्दः ।
* शं वृणोतीति शंवरः ।

'शंवर'–न.–१०६९–પાણી.
द्र० अप्शब्दः ।

(शंवरारि)–पुं–२२८–કામદેવ.

शकट–पुं–२२०–विष्णुनो શત્રુ, અસુર.
द्र० अरिष्टशब्दः ।
* शकटाकारत्वात् शकटः ।

शकट–त्रि–७५३–ગાડું.
☐ अनस् ।
* शक्नोति भारं वोढुं इति शकटः, त्रिलिङ्गः, "दिव्यवि"–(उणा–१४२) इत्यटः ।

(शकटारि)–पुं–२२१–विष्णु, નારાયણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* शकटस्यारिः शकटारिः ।

शकल–न.–पुं–१४३४–ટુકડો, કકડો,
द्र० अर्धशब्दः ।
* शक्यते भेत्तुमिति शकलं पुंक्लीबलिङ्ग "मृदिकन्दि"–(उणा–४६५) इत्यलः ।

शकल–न.–६२७-(शि.४८)–કપાલ, માથાની ખોપરી.
☐ कपाल, कर्पर ।

शकलिन्–पुं–१३४४–માછલું, મચ્છ.
द्र० अण्डजशब्दः ।
* शकलानि पृष्ठेऽस्येति शकली ।

शकुन–पुं–६२–પક્ષીઓ પ્રદક્ષિણા કરે તે, તીર્થંકરના ३४ પૈકી २९ મો અતિશય.
* शकुनाः पक्षिणः ।

शकुन–पुं–१३१६–પક્ષી.
द्र० अगौकस्शब्दः ।
* शक्नोतीति शकुनः, "यम्यजि"–(उणा–२८८) इत्युने शकुनः ।

(शकुनावेदनी)–स्त्री–१२८९–શીયાળ.
द्र० क्रोष्टृशब्दः ।

शकुनि–पुं–१३१६–પક્ષી.
द्र० अगौकस्शब्दः ।
* शक्नोतीति शकुनिः, "शकेरुनिः"–(उणा–६८४) ।

शकुनि–पुं–१३३४–સમડી.
☐ चिल्ल, आतापिन्, 'आतायिन्' ।
* शक्नोतीति शकुनिः ।

शकुनि–पुं–१३३५–(शे.१८५)–ગીધ.
द्र० गृध्रशब्दः ।

शकुन्त–पुं–१३१६–પક્ષી.
द्र० अगौकस्शब्दः ।
* शक्नोतीति शकुन्तः "शकेरुन्तः" –(उणा–२२३) ।

शकुन्त–पुं–१३३८–ભાસ પક્ષી, કાગર.
☐ भास ।
* शकुन्तः सामान्योऽपि विशेषे वर्तते ।

शकुन्तलात्मज–पुं–७०२–ભરત, દુષ્યન્ત અને શકુન્તલાનો પુત્ર.
☐ दौष्यन्ति, भरत, सर्वन्दम, [सर्वदमन शे.–१५९] ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* शकुन्तलाया आत्मजः इति शकुन्तलात्मजः ।

शकुन्ति–पुं–१३१६–પક્ષી.

द्र० अगौकसूशब्दः ।

* शक्नोतीति शकुन्तिः, "शकेरुन्तिः"–(उणा–६६६) इति उन्तिः ।

शकुल–पुं–१३४५–એક જાતનું માછલું.

☐ कलक ।

* शक्नोतीति शकुलः, "ह्वषिवृति"–(उणा–४८५) इत्युलः ।

शकुलार्भक–पुं–१३४५–શકુલ મચ્છના બચ્ચા.

☐ गडक ।

* शकुलस्यार्भकः शकुलार्भकः ।

शकृत्–न.–६३४–વિષ્ઠા, મળ.

द्र० अवस्करशब्दः ।

* शक्नोत्यनेनेति शकृत्, क्लीबलिङ्गः, "शकऋत्"–(उणा–८९१) ।

शकृत्करि–पुं–१२६०–વાછરડો.

☐ वत्स, तर्ण ।

* शकृत् करोतीति शकृत्करिः "शकृतस्तम्बाद्"–॥५।१।१००॥ इति इः ।

शकृद्द्वार–न.–६१२–ગુદા.

द्र० अधोमर्मनशब्दः ।

* शकृतो द्वारं, शकृद्द्वारम् ।

शक्त–पुं–४९१–સમર્થ.

द्र० क्षमशब्दः ।

* शक्नोति स्मेति शक्तः ।

शक्ति–स्त्री–७३५–પ્રભુત્વ, ઉત્સાહ અને મંત્ર એ ત્રણ શક્તિઓ.

* शक्यते जेतुमाभिः इति शक्तयः ।

शक्ति–स्त्री–७८७–શક્તિ નામનું શસ્ત્ર.

द्र० चक्रशब्दः ।

* शक्नोति जेतुमनया इति शक्तिः ।

शक्ति–स्त्री–७९६–પરાક્રમ સામર્થ્ય.

द्र० ऊर्जशब्दः ।

* शक्यतेऽस्याः परो जेतुमिति शक्तिः ।

(शक्तिपाणि)–पुं–२०९–કાર્તિકેય, શંકરનો પુત્ર.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

शक्तिभृत्–पुं–२०९–કાર્તિકેય, શંકરનો પુત્ર.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

* शक्तिमायुधं बिभर्तीति शक्तिभृत्, यौगिकत्वात शक्तिपाणिरित्यादयः ।

शक्र–पुं–१७२–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* शक्नोतीति शक्रः, "भीवृधि"–(उणा–३८७) इति रः, शक्रं नाम सिंहासनमस्यास्तीति वा ।

'शक्र'–पुं–११३७–ઇન્દ્રજવનું ઝાડ.

द्र० कुटजशब्दः ।

शक्रजित्–पुं–७०६–મેઘનાદ

☐ रावणि, मेघनाद, मन्दोदरीसुत ।

* शक्रं जितवानिति शक्रजित् ।

शक्रशिरस्–न.–९७१–રાફડો.

द्र० कृमिपर्वतशब्दः ।

* शक्रस्य शिरो मूर्द्धा इति शक्रशिरः ।

शक्राणी–स्त्री–१७५–(शे.३३) ઇન્દ્રાણી.

द्र० इन्द्राणीशब्दः ।

शक्ल–पुं–३५१–પ્રિય બોલનાર.

☐ प्रियंवद ।

* शक्नोति वक्तुमिति शक्लः "शामाश्याशक्यम्यभिभ्यो लः"–(उणा–४६२) इति लः ।

शक्वर–पुं–१२५७–બળદ.

द्र० अनडुहूशब्दः ।

* शक्नोति वोढुमिति शक्वरः "तीवर"–(उणा–४४४) इति वरट्‌ साधुः ।

शंकर–पुं–१९५–શંકર, મહાદેવ.

द्र० अट्टहासिनशब्दः ।

* शं सुखं करोतीति शङ्करः "हेतुतच्छीलानुकूले–" ॥५।१।१०३॥ इति टः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शेषश्चात्र-

शंकरे नन्दिवर्धनः।

बहुरूपः सुप्रसादो, मिहिराणोऽपराजितः ॥

कङ्कटीको गुह्यगुरुर्भगनेत्रान्तकः खरुः।

परिणाहो दशबाहुः सुभगोऽनेकलोचनः ॥

गोपालो वरवृद्धोऽहिपर्यङ्कः, पांसुचन्दनः।

कूटच्छद् मन्दरमणिर्नवशक्तिर्महाम्बुकः ॥

कोणवादी शैलधन्वा, विशालाक्षोऽक्षतस्वनः।

उन्मत्तवेषः शबरः, शिताङ्गोधर्मवाहनः ॥

महाकान्तो वह्निनेत्रः, स्त्रीदेहार्द्धो नृवेष्टनः।

महानादो नराधारो, भूरिरेकादशोत्तमः ॥

जोटी जोटीङ्गोऽर्धकूटः, समिरो धूम्रयोगिनौ।

उलन्दो यजतः कालो, जटाधरदशाव्ययौ ॥

संध्यानाटी रेरिहाणः, शंकुश्च कपिलाञ्जनः।

जगद्रोणिरर्धकलो, विशाप्रियतमोऽतलः ॥

जगत्स्रष्टा कटाटङ्कः, कटप्रूहीरहृत्कराः ॥"

इति।

शङ्का-સ્ત્રી-૩૧૫-અનિષ્ટ સંભાવના.

शङ्कु-પું-૭૮૭-બાણનો અગ્રભાગ.।

☐ शल्य।

*शाम्यत्यनेनेति शङ्कुः, पुंलिङ्गः,, "कैशीशमि-"
(उणा-७४९) इति कुः।

शङ्कु-પું-સ્ત્રી-૮૭૪-દશ મહાંબુજ.

* दश महाम्बुजानि शङ्कुः, पुंस्त्रीलिङ्गः।

शङ्कु-પું-૧૧૨૨-વૃક્ષનું ઠુંઠું.

☐ स्थाणु, ध्रुवक, (ध्रुव)।

* शाम्यतीति शङ्कुः, पुंलिङ्गः, "कैशीशमि-"
(उणा-७४९) इति कुः।

शङ्कु-પું-૧૮૮-(શે.૩૮) રાક્ષસ.

द्र० असृकपशब्दः।

शङ्कु-પું-૨૦૦-(શે. ૪૭)-શંકર

द्र० अट्टहासिनशब्दः।

शङ्कु-પું-૬૧૦-(શે.૧૨૮)-પુરુષ ચિહ્ન, લિંગ.

द्र० कामलताशब्दः।

(शङ्कु)-પું-૧૩૫૨-જલજન્તુ.

☐ मकर, (फणिन्)।

शङ्कुकर्ण-પું-૧૨૫૬-ગધેડો.

द्र० खरशब्दः।

* शङ्क्वाकृती कर्णावस्येति शङ्कुकर्णः।

शङ्कुमुख-પું-૧૩૪૯-(શિ.૧૨૧)-મગરમચ્છ.

द्र० आलास्यशब्दः।

शङ्कुर-પું-૪૭૯-ત્રાસ આપનાર.

☐ त्रासदायिन्।

* शङ्क्यतेऽस्मादिति शङ्कुरः, "वाश्यसि-"
(उणा-४२३) इति बहुवचनादुरः, हृदि शङ्कुमिव राति
ददातीति वा।

शङ्ख-પું-૪૮-શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું લાંછન.

शङ्ख-પું-૧૯૩-નવ નિધિ પૈકી નવમો નિધિ.

* शङ्खाकारत्वात् शङ्खः।

शङ्ख-પું-ન.-૫૭૪-કપાળ અને કાનની વચ્ચેનો ભાગ, લમણાં.

* शाम्यन्त्यत्राऽऽहते प्राणा इति शङ्खः पुंक्लीबलिङ्गः, "शमिमनिभ्यां खः" (उणा-८४) इति।

शङ्ख-પું ન.-૧૨૦૫-શંખ.

द्र० कम्बुशब्दः।

* शाम्यतीति शङ्खः, पुंक्लीबलिङ्गः, "शमि-
मनिभ्याम्" (उणा-८४) इति खः, शं सुखं खनति,
श्रेयो जनयतीति वा "क्वचित्" ॥५।१।१७२॥ इति डः।

शङ्ख-પું-૧૩૧૦-નાગ વિશેષ. પીળો અને ગળામાં સફેદ રેખાવાળો સર્પ.

* शाम्यतीति शङ्खः।

(शङ्ख)-પું-૧૦૬૩-રત્ન વિશેષ, રત્નની જાતિ.

(शङ्खक)-પું-૧૯૩-નવ નિધિ પૈકી નવમો નિધિ.

शङ्खनक-પું-૧૨૦૫-શંખલા, નાના શંખ.

☐ क्षुद्रकम्बु, (क्षुद्रशङ्ख) क्षुल्लक, (शङ्खनख)।

* शं खनन्तीति शङ्खनकाः।

'शङ्खनख'-પું-૧૨૦૫-શંખલા.

द्र० शङ्खनकशब्दः।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(शङ्खपाणि)-पुं-२१९-विष्णु, नारायण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

शङ्खभृत्-पुं-२१९-विष्णु, नारायण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* शङ्खं बिभर्तीति शङ्खभृत्, यौगिकत्वात् शङ्खपाणिः ।

शङ्खमुख-पुं-१३४९-मगरमच्छ.

द्र० आलास्यशब्दः ।

* शङ्खस्येव मुखमस्येति शङ्खमुखः, शङ्कुमुखोऽपि ।

शची-स्त्री-१७५-ईन्द्राणी.

द्र० इन्द्राणीशब्दः ।

* शचते मधुरं वक्तीति शची ।

शचीपति-पुं-१७३-ईन्द्र.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* शच्याः पतिः शचीपतिः, यौगिकत्वात् शचीशः पौलोमीश इत्यादयः ।

(शचीश)-पुं-१७३-ईन्द्र.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

शठ-पुं-३७६-धूर्त, मायावी.

☐ निकृत, अनृजु, [शण्ठ शि.२५] ।

* 'शठकैतवे च' शठतीति शठः, शाम्यतीति वा "शमेलुक् च वा" (उणा-१६५) इति ठः, एकदेशविकृतत्वात् शण्ठोपि ।

शठ-न.-१०४२-(शे.१११) कलई, सीसुं.

द्र० आलीनशब्दः ।

शठता-स्त्री-३७७-माया, लुच्चाई.

☐ माया, शाठ्य, कुसृति, निकृति ।

* शठस्य भावः शठता ।

शण-न.-११७९-शण, भांग.

☐ भङ्गा, मातुलानी ।

* शणतीति शणम् ।

शण्ठ-पुं-३७६-(शि.२५)-शठ, मायावी.

☐ शठ, निकृत, अनृजु ।

शण्ठ-पुं-५६२-(शि.४५)-नपुंसक.

द्र० क्लीबशब्दः ।

शण्ड-पुं-१२५९-(शि १११)-सांढ, आखलो.

द्र० इट्चरशब्दः ।

शण्ढ-पुं-५६२-(शि.४५)-नपुंसक.

द्र० क्लीबशब्दः ।

शत-न.-पुं-८७३-सो.

शतक-पुं-२१९-(शे.६६)-विष्णु, नारायण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

शतकीर्ति-पुं-५४-आवती चोवीशीना दशमां तीर्थंकर.

* शतं बह्व्यः कीर्तयोऽस्येति शतकीर्तिः ।

शतक्रतु-पुं-१७३-ईन्द्र.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* शतं क्रतवोऽस्येति शतक्रतुः । शतं क्रतवः प्रतिमाभिग्रहविशेषाः कार्तिकभवेऽस्याऽभूवन् इन्यागमविदः ।

शतघ्नी-स्त्री-७८७-(शे.१५०)-शस्त्रनो एक प्रकार.

शतद्रु-स्त्री-१०८४-शतलज नदी.

☐ शुतुद्रि ।

* वसिष्ठशापभयेन शतधा द्रुतेति शतद्रुः, स्त्रीलिङ्गोऽयम् "हरिपीत"-(उणा-७४५) इति डिद्रुः ।

शतधार-पुं-१८०-(शि.१३) वज्र.

द्र० अशनिशब्दः ।

शतधृति-पुं-२१३-ब्रह्मा.

द्र० अजशब्दः ।

* शतं धृतीनामस्येति शतधृतिः ।

शतपत्र-न.-११६१-कमळ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

* शतं पत्राण्यस्येति शतपत्रम् ।

शतपत्र-पुं-१३२८-લક્કડખોદ पक्षी.

☐ दार्वाघाट ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* शतं बहूनि पत्राणि पक्षा अस्येति शतपत्रः ।

शतपदी-स्त्री-१२०९-કાન ખજૂરો.

द्र० कर्णकीटाशब्दः ।

* शतं पादा अस्या इति शतपदी ।

'शतपर्णिका'-स्त्री-११९३-ધરો.

द्र० अनन्ताशब्दः ।

शतपर्वन्-पुं-११५३-વાંસ.

द्र० त्वचिसारशब्दः ।

* शतं बहूनि पर्वाण्यस्येति शतपर्वा ।

शतपर्विका-स्त्री-११९२-ધરો.

द्र० अनन्ताशब्दः ।

* शतं बहूनि पर्वाण्यस्याः शतपर्विका ।

'शतप्रास'-पुं-११३७-કણેર.

द्र० करवीरशब्दः ।

शतभिषज्-स्त्री-११४-શતભિષા નક્ષત્ર.

☐ वारुणी ।

* शतं भिषजोऽस्यामिति शतभिषक् स्त्रीलिङ्गः ।

'शतभीरु'-स्त्री-११४८-મોગરો.

द्र० मल्लिकाशब्दः ।

शतमुखी-स्त्री-२०५-(शे. ५९)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

शतवीर-पुं-२१९-(शे. ७४)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

शतह्रदा-स्त्री-११०५-વિજળી.

द्र० अचिरप्रभाशब्दः ।

* शतह्रदोऽभिरस्त्यस्याः शतह्रदा, वाडवज्योतिष्ट्वात् अभ्रादित्वादः, शतधा ह्रादते वा पृषोदरादित्वात् ह्रस्वः ।

शताक्षी-स्त्री-१४३ (शे. १९)-રાત્રી.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

शताङ्ग-पुं-७५१-યુદ્ધમાં લઈ જવાનો રથ.

☐ स्यन्दन, रथ ।

* शतं बहून्यङ्गान्यवयवा अस्येति शताङ्गः ।

शतानन्द-पुं-२११-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* शतमानन्दानामस्येति शतानन्दः ।

शतानन्द-पुं-८५०-ગૌતમ ઋષિ.

☐ गौतम ।

* शतं बहूनानन्दयति इति शतानन्दः ।

शतानन्द-पुं-२१९-(शे.९५)- વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

शतार-पुं-१८०-(शे. १३)-વજ્ર.

द्र० अशनिशब्दः ।

शतावरी-स्त्री-१७५-(शे. ३१)-ઈન્દ્રાણી.

द्र० इन्द्राणीशब्दः ।

शतावर्त-पुं-२१६-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* शतमावर्ता अस्येति शतावर्तः ।

शत्रु-पुं-७२८-દુશ્મન, શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* शीयते शातयतीति वा शत्रुः, "जनिहनि-" (उणा-८०९) इति त्रः तादेशश्च ।

शत्रु-पुं-७३२-પાડોશી શત્રુ રાજા.

* विजिगीषोर्विषयाज्जनपदादनन्तरोऽव्यवहितो राजा शत्रुः ।

शत्रुञ्जय-पुं-१०३०-શત્રુંજય પર્વત.

☐ विमलाद्रि ।

* शत्रुन् जयतीति शत्रुञ्जयः, "भृवृजि-" ॥५।१।११२॥ इति खः ।

शद्रु-पुं-२१९-(शे. ७६)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

शनि-पुं-१२०-શનિ ગ્રહ.

द्र० असितशब्दः ।

* श्यति दृष्ट्या जनमिति शनिः "धृषाशीङो ह्रस्वश्च" (उणा-६७८) इति निः ।

शनैश्चर-पुं-१२०-શનિ ગ્રહ.

द्र० असितशब्दः ।

* शनैश्चरतीति शनैश्चरः ।

शनैस्-अ.-१५४२-મંદ, ધીમું.

* शं सुखं नयति शनैः "शमो नियोऽस् मलुक् च"-(उणा-१००४) इति साधुः । **यथा**-

"शनैर्याति पिपीलकः" ॥

शप-पुं-२६२-સોગંદ, શાપ, ગાળ.

☐ शपथ, शपन ।

* शपनं शपः "अः"-(उणा-२) इत्यः ।

शपथ-पुं-२६२-સોગંદ, શાપ, ગાળ.

☐ शपन, शप ।

* शपनं शपथः "मृशीशपि"-(उणा-२३२) इति अथः ।

शपन-न.-२६२-સોગંદ, શાપ, ગાળ.

☐ शपथ, शप ।

शपीवि-पुं-१७४-(शे.३३) ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

शफ-पुं-न.-१२४४-ખરી.

☐ खुर ।

* शायन्ते तक्ष्यन्ते इति शफाः, पुंक्लीबलिङ्गः, "शफकफ"-(उणा-३१६) इति फे निपात्यते ।

शफर-पुं-स्त्री-१३४६-સફેદ મચ્છ, સફરી મચ્છ.

☐ प्रोष्ठिन्, श्वेतकोलक ।

* शप्यते इति शफरः पुंस्त्रीलिङ्गः, "शपेः फ च"-(उणा-४०१) इत्यरः, शफान् राति शीघ्रगतित्वादिति वा ।

शबर-पुं-९३४-ભિલ્લ.

द्र० किरातशब्दः ।

* शवन्तीति शवराः, "ऋच्छिचटि" -(उणा-३९७) इत्यरः ।

शबर-पुं-२००-(शे.४५)-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

शबरावास-पुं-१००२-ભીલોનું રહેઠાણ.

☐ पक्वण ।

* शबराणामावासः शबरावासः ।

शबल-पुं-१३९८-કાબર ચીતરો રંગ.

द्र० कर्बुरशब्दः ।

* शाम्यतीति शबलः," शमेर्बच्वा"-(उणा-४७०) इत्यलः ।

(शबला)-स्त्री-१२६६-જુદા જુદા રંગવાળી ગાય.

द्र० अघ्न्याशब्दः ।

(शबली)-स्त्री-१२६६-જુદા જુદા રંગવાળી ગાય.

द्र० अघ्न्याशब्दः ।

शब्द-पुं-१३९९-શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः

* शपति कूटोच्चारणं इति शब्दः "शाशपिमनि" -(उणा-२३७) इति दः, शब्द्यते वा ।

शब्दग्रह-पुं-५७४-(शि. ४१) કાન.

द्र० कर्णशब्दः ।

शब्दग्राम-पुं-१४१४-શબ્દો નો સમૂહ.

शब्दन-पुं-३४८-શબ્દ કરનાર, બોલનાર.

☐ स्वन ।

* शब्दयतीत्येवंशीलः शब्दनः शब्दकरः, "चलशब्दार्थादकर्मकात्" ॥५।२।४३॥ इत्यन ।

शब्दाधिष्ठान-न.-५७३-કાન.

द्र० कर्णशब्दः ।

* शब्दोऽभितिष्ठत्यत्रेति शब्दाधिष्ठानम् ।

शम्-न.-१५३५-કલ્યાણ, સુખ.

* शाम्यतीति शम्, "गमिजमि"-(उणा-९३७) इति डिदम् । यथा-शंकरः ।

शम-पुं-७६-મુનિનું ધન.

शम-पुं-३०४-શાંતિ, ઉપશમ.

द्र० उपशमशब्दः ।

* शमनं शमः ।

शम-पुं-५९२-પંજો.

द्र० करशब्दः ।

* शाम्यतीति शमः ।

शमथ-पुं-३०४-શાંતિ, ઉપશમ.

द्र० उपशमशब्दः ।

* शमनं शमथः "भृशीशपिशमि-"-(उणा-२३२) इति अथः ।

शमन-पुं-१८५-યમ, યમરાજા.

द्र० अर्कसूनुशब्दः ।

* शमयतीति शमनः ।

शमन-न.-८३०-(शि.७२)-યજ્ઞમાં થતો પશુનો વધ.

☐ परम्पराक, शसन, प्रोक्षण ।

(शमभृत्)-पुं-७६-શમને ધારણ કરનાર મુનિ.

शमल-न.-६३४-વિષ્ઠા મળ.

द्र० अवस्करशब्दः ।

* शाम्यतीति शमलं "शमेर्बचवा"-(उणा-४७०) इत्यलः ।

शमान्तक-पुं-२२८-(शे. ७९)-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

शमी-स्त्री-११३०-બીજનો કોશ, શીંગ.

द्र० बीजकोशीशब्दः ।

* शाम्यत्यस्यां सस्यमिति शमी ।

शमीगर्भ-पुं-८१३-બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* शमीगर्भोऽग्निः, स इव वस्मरत्वात् शमीगर्भः ।

शमीगर्भ-पुं-१०९८-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

*शम्या गर्भः शमीगर्भः,यत् **कालिदासः** "शमी-मिवाभ्यन्तरलीनपावकाम्" इति ।

शमीधान्य-न.-११८१-અડદ, મગ વગેરે ધાન્ય.

* शमी शम्बा तत् प्रधानं धान्यं शमीधान्यम् ।

शम्पा-स्त्री-११०४-વિજળી.

द्र० अचिरप्रभाशब्दः ।

* शाम्यतीति शम्पा "भापाचणि-" (उणा-२९६) इति पः, शं पिबतीति वा । दन्त्यादिरयमिति **प्राच्याः**, सं पिबति नायनं तेज इति व्याख्यन् ।

'शम्पाक'-पुं-११४०-ગરમાળો.

द्र० आरग्वधशब्दः ।

'शम्बर'-न.-१०६९-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

'शम्बर'-पुं-१२९३-એક પ્રકાર નું હરણ.

शम्बल-न.-पुं-४९३-ભાતુ.

☐ पाथेय ।

* शाम्यति क्षुदनेनेति शम्बलं पुंक्लीबलिङ्गः, "शमिकमि"-(उणा-४९९) इति बलः ।

शम्बाकृत-न.-९६८-બે વાર ખેડેલું ખેતર.

द्र० द्विगुणाकृतशब्दः ।

* शम्बा क्रियते स्म शम्बाकृतम्, अनुलोमकृष्टम् पुनस्तिर्यक् कृष्यते स्म "तीयशम्बबीजाद्"-॥७।२।१३५। इति डाच् ।

'शम्बु'-पुं-१२०५-છીપો.

द्र० शम्बूकशब्दः ।

शम्बुक-पुं-१२०५-(शि. १०९)-છીપ, શંખલા.

☐ शम्बूक 'शाम्बुक, शम्बु' ।

शम्बूक-पुं-१२०५-છીપ, શંખલા.

☐ 'शाम्बुक, शम्बु,' [शम्बुक शि १०९] ।

* शाम्यन्तीति शम्बूकाः, "शम्बूक"-(उणा-६९) इत्युके निपात्यते । शम्बुकोऽपि ।

शम्भली-स्त्री-५३३-કુટ્ટણી, દલાલી કરનાર સ્ત્રી.

☐ चुन्दी, कुट्टनी ।

* शं श्रेयो भलते हिनस्ति इति शम्भली, शम्भं श्रेयोयुक्तं लाति वा ।

शम्भव-पुं-२६-ત્રીજા સંભવનાથ ભગવાન.

* शं सुखं भवत्यस्मिन् स्तुते इति शंभवः, यद्वा गर्भगतेऽप्यस्मिन्नभ्यधिकसस्यसंभवोऽपि ।

शम्भु-पुं-२४-અરિહંત, જિનેશ્વર.

द्र० अभयदशब्दः ।

* शं शाश्वतसुखं तत्र भवति शम्भुः, "शंसं स्वयं विप्राद् भुवोडुः" ॥५।२।८४॥ इति डुः ।

शम्भु-पुं-१९५-શંકર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* शं सुखं तत्र भवति शंभुः "शंसंस्वयं विप्राद् भुवोडुः" ॥५।२।८४॥ इति डुः ।

शम्भु-पुं-२१३-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* शं सुखं तत्र भवति शम्भुः ।

शम्या-स्त्री-७५७-ધૂંસરીનો ખીલો.

☐ युगकीलक ।

* शम्यते इति शम्या 'शकितकि-' ॥५।१।२९॥ इति यः ।

'शम्याक'-पुं-११४०-ગરમાળો.

द्र० आरग्वधशब्द ।

(शम्बर)-पुं-२२८-કામદેવનો શત્રુ.

☐ शूर्पक, शंवर ।

* शंवृणोतीति शम्बरः ।

(शम्बर)-पुं-१३४४-મચ્છ.

द्र० अण्डजशब्दः ।

* शं वृणोतीति शंवरः ।

(शम्बरारि)-न.-२२८-કામદેવ.

☐ सूर्पकारि ।

* शम्बरस्यारिः शम्बरारिः ।

शय-पुं-१०-(प.)-આશ્રય વાચક ને આ શબ્દ જોડવાથી આશ્રય વાચક શબ્દ બને છે.દા.ત.કુશય.

शय-पुं-५९१-હાથનો પંજો.

द्र० करशब्दः ।

* शेतेऽस्मिन् सर्वमिति शयः ।

शयत-पुं-१०५-(शे.१२)-ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

शयन-न.-३१३-निद्रा, સુવું તે.

द्र० तन्द्राशब्दः ।

* शय्यते इति शयनम् ।

शयन-न.-पुं-६८२-શય્યા, તળાઈ.

☐ तल्प, शय्या, शयनीय, तलिम ।

* शय्यते इति अनटि शयनं पुंक्लीबलिङ्गः ।

शयनास्पद-न.-९९५-શયન, ગૃહ.

☐ गर्भागार, अपवरक, वासौकस् ।

* शयनस्य शय्याया आस्पदमिति शयनास्पदम् ।

शयनीय-न.-६८२-શય્યા, તળાઈ.

☐ तल्प, शय्या. शयन, तलिम ।

* शय्यतेऽत्रेति शयनीयं "बहुलम्" ॥५।१।२॥ इति अधिकरणेऽप्यनीयः ।

शयानक-पुं-१२९९-કાચંડો, સરડો.

द्र० कृकलासशब्दः ।

* शेते आदित्याभिमुखं इति शयानकः, "शीभीराजिभ्यानकः"-(उणा-७१) "प्रतिसूर्यं शेते प्रतिसूर्यशयानक इत्येकनाम" इत्यन्यः ।

(शयानक)-पुं-७५८-હીંચકો, ડોળી.

द्र० दोलाशब्दः ।

शयालु-पुं-४४२-ઊંઘણશી.

☐ स्वप्नज्, निद्रालु ।

* शयनशीलः शयालुः, "शीङ्श्रद्धा-"-॥५।२।३७॥ इत्यालुः ।

शयित-पुं-४४३-સૂતેલો.

☐ निद्राण, सुप्त ।

* शेते स्मेति शयितः ।

शयु-पुं-१३०५-અજગર.

☐ चक्रमण्डलिन्, अजगर, पारीन्द्र, वाहस ।

* शेतेऽवश्यं शयुः "भृमृतृ-" (उणा-७१६) इत्युः ।

शय्यम्भव-पुं-३३-ત્રીજા શ્રુતકેવલી.

* शय्याया भवतीति शय्यंभवः, पृषोदरादित्वात् ।

शय्या-स्त्री-६८२-તળાઈ, પથારી.

☐ तल्प, शयनीय, शयन, तलिम ।

* शेरतेऽस्यामिति शय्या, "समज-" ॥५।३।९९॥ इति क्यपि "क्ङिति यिशय्" ॥४।३।१०५॥ इति शयादेशः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शर-पुं-न.-७७८-બાણ.
द्र० अजिह्मगशब्दः ।
* शृणाति शीर्यते वाऽनेन शरः पुंक्लीबलिङ्गः ।

शर-पुं-११९२-મુંજ, તૃણ.
☐ तेजन, गुन्द्र, मुञ्ज ।
* शृणाति पारुष्यादिति शरः ।

शरज-न.-४०७-માખણ.
☐ दधिसार, तक्रसार, नवनीत, नवोद्धृत ।
* शराज्जातमिति शरजम् ।

(शरजन्मन्)-पुं-२०९-કાર્તિકેય, શંકરનો પુત્ર.
द्र० अग्निभूशब्दः ।

शरण-न.-९९१-ઘર.
द्र० अगारशब्दः ।
* शीर्यते शीतादयनेनेति शरणम् ।

शरणार्थिन्-४७९-શરણે આવેલ.
☐ अभिपन्न ।
* शरणमर्थयते इति शरणार्थी ।

'शरणि'-स्त्री-९८३-રસ્તો.
द्र० अध्वन्शब्दः ।

'शरणी'-स्त्री-९८३-રસ્તો.
द्र० अध्वन्शब्दः ।

शरत्-स्त्री-१५९-વર્ષ.
द्र० अनुवत्सरशब्दः ।
* शीर्यत इति शरत् स्त्रीलिङ्गः ।

शरद्-स्त्री-१५८-શરદ ઋતુ.
☐ घनात्यय ।
* शीर्यन्तेऽस्यां पाकेनौषधयः इति शरद् स्त्रीलिङ्गः "शदमसेरद्" (उणा-८९४) इत्यद् । ६६

शरधि-पुं-७८२-બાણ રાખવાનું ભાથું.
द्र० उपासङ्गशब्दः ।
* शरा धीयन्तेऽत्रेति शरधिः पुंलिङ्गः, यौगिकत्वादिषुधिर्बाणधिरित्यादयः ।

शरभ-पुं-१२८६-અષ્ટાપદ, સિંહને હણનાર પશુ.
द्र० अष्टपादशब्दः ।
* शृणाति हस्तिनमिति शरभः "कृशृग–"(उणा- ३२९) इत्यभः । ६६६

शरभू-पुं-२०९-કાર્તિકેય, શંકરનો પુત્ર.
द्र० अग्निभूशब्दः ।
*शरेण भवतीति शरभूः, यौगिकत्वात् शरजन्मा ।

(शरयान्त्रिक)-न.-११६६-કમળ વગેરેનું નવું પાંદડું.
☐ संवर्तिका, (नवदल) ।

शरव्यक-न.-७७७-निशान, બાણનું લક્ષ્ય.
द्र० वेध्यशब्दः ।
* शृणाति शरुर्हिंस्रः, शरवे हितं शरव्यं "तस्मै हिते" ॥७।१।३५॥ इति यः क्लीबलिङ्गोऽयम् ।

वैजयन्ती तु-
"वेध्यं शरव्यं न नरि" इत्याह ।

'शराटि'-स्त्री-१३३८-શરારી પક્ષિ વિશેષ.
द्र० आटिशब्दः ।

'शराडी'-स्त्री-१३३८-શરારી-પક્ષિ વિશેષ.
द्र० आटिशब्दः ।

'शराति'-स्त्री-१३३८-શરારી પક્ષિ વિશેષ..
द्र० आटिशब्दः ।

शरारि-स्त्री-१३३८-એક જાતનું પક્ષી.
द्र० आटिशब्दः ।
* शृणन्त्येनामिति शरारिः 'बहुलम्' ॥५।१।२॥ इत्यारिः, स्त्रीलिङ्गोऽयम् ।

शरारु-पुं-३६९-હિંસક, ઘાતક.
☐ हिंस्र, घातुक ।
* शृणातीत्येवंशीलः शरारुः, "शॄवन्देरारुः" ॥५।२।३५॥ इत्यारुः ।

'शरालि'-स्त्री-१३३८-શરારી-પક્ષિ વિશેષ.
द्र० आटिशब्दः ।

'शराली'-स्त्री-१३३८-શરારી-પક્ષિ વિશેષ.
द्र० आटिशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शराव-पुं-न.-१०२४-કોડિયું, શકોરું.

☐ शालाजीर, वर्धमान ।

* शीर्यते मनागपि आघातेनेति शरावः, "शृणातेराव:"-(उणा-५२०) पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

शराभ्यास-पुं-७८८-(शे. १५२)-शस्त्र કળાનો અભ્યાસ.

☐ खुरली, श्रम, योग्या, अभ्यास, [उपासन शे. १५२] ।

शरासन-न.-७७५-(शि. ६७)-ધનુષ્ય.

द्र० अस्त्रशब्दः ।

शराश्रय-पुं-७८१-બાણ રાખવાનું ભાથું.

द्र० उपासङ्गशब्दः ।

* शराणामाश्रय इति शराश्रयः ।

शरीर-पुं-५६४-શરીર, દેહ.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* शीर्यते इति शरीरः, पुंक्लीबलिङ्गशब्दः । "कशपॄ-" (उणा-४१८) इतीरः ।

(शरीरिन्)-पुं-१३६६-દેહધારી આત્મા.

द्र० असुमत्शब्दः ।

शरु-पुं-२१९-(शे. ७५)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

शर्करा-स्त्री-४०२-સાકર.

☐ सितोपला, सिता ।

* शीर्यते इति शर्करा, "क्रियाभ्यः करः" (उणा-४३५) इति करः ।

शर्कराप्रभा-स्त्री-१३६०-નરકની બીજી પૃથ્વી.

शर्म-न.-१३७०-(शि.१२५) સુખ.

द्र० निर्वृतिशब्दः ।

शर्मन्-न.-१३७०-સુખ.

द्र० निर्वृतिशब्दः ।

* शृणाति दुःखमिति शर्म क्लीबलिङ्गः, "मन्" (उणा-९११) इति मन्, शर्मणपि ।

शर्व-पुं-१९५-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* शृणाति संहरति इति शर्वः "लटिखटि"-(उणा-५०५) इति वः ।

शर्वरी-स्त्री-१४०१-રાત્રી.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* शृणाति चेष्टाः शर्वरी, वनि "णस्वरघो-षाद्वनो रश्च" ॥२।४।४॥ इति ङीः ।

शर्वाणी-स्त्री-२०४-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* शर्वस्य भार्या शर्वाणी ।

'शल'-पुं-१२५३-ઊંટ.

द्र० उष्ट्रशब्दः ।

* शलतीति शलः ।

'शल'-न.-१२९६-સાહુડીની રોમમય શળી, શિશોળિયું.

☐ शलल, 'शल्ली' ।

* शलतीति अचि शलम् ।

शलभ-पुं-१२१३-પતંગિયું.

☐ पतङ्ग ।

* शलतीति शलभः, "कशगृ-"(उणा-३२९) इत्यभः ।

शलल-पुं-१२९६-સાહુડી.

☐ शल्य, शल्यक, श्वाविध ।

* शलति "मृदिकन्दि"-(उणा-४६५) इत्यले शललः ।

शलल-न.-पुं-स्त्री-१२९६-સાહુડીની રોમમય શળી.

☐ शल, 'शल्ली' ।

* शलतीति शललं त्रिलिङ्गः ।

'शल्ली'-स्त्री-१२९६-શાશોળાયું.

☐ शलल, शल ।

शलाकापुरुष-पुं-७००-२४ તીર્થંકર, ૧૨ ચક્રી, ૯ બળદેવ, ૯ વાસુદેવ, ૯ પ્રતિવાસુદેવ કુલ ૬૩ શલાકા પુરુષ છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* शलाकाभूताः शलाकापुरुषाः, पुरुषेषु जातरेखा इत्यर्थः ।

शलाट-पुं-८८५-वीस तुला प्रमाण.
☐ आचित, शाकट, भार, शाकटीन ।
* शृणातीति शराटः, "अनिश-" (उणा-१४५) इत्याटः, लत्वे शलाटः ।

शलाटु-त्रि.-११३०-काचुं फळ.
* शलतीति शलाटु वाच्यलिङ्गः, "शलेराटुः" (उणा-७६३) ।

शलिक-पुं-२१९-(शे. ६९) विष्णु, नारायण.
द्र० अच्युतशब्दः ।

शल्क-न.-१४३४-टुकडो, ककडो.
द्र० अर्धशब्दः ।
* शल्यते भेत्तुमिति शल्कम्, "भीण्शलि"- (उणा-२१) इति कः ।

शल्किन्-पुं-१३४४-मत्स्य, माछलुं.
द्र० अण्डजशब्दः ।
* शल्कानि पृष्ठेऽस्येति शल्की ।

शल्य-न.-पुं-७८७-बाणनो अग्रभाग.
☐ शङ्कु ।
* शलत्यन्तर्विशति इति शल्यं पुंक्लीबलिङ्गः, "स्थाछामा"-(उणा-३५७) इति यः, अन्यत्रोपचारात् शल्यम् ।

शल्य-पुं-१२९६-साहुडी,
☐ शलल, शल्यक, श्वाविध् ।
* शलति चलतीति शल्यः, "स्थाछामा-" (उणा-३५७) इति यः ।

शल्यक-पुं-न.-१२९६-साहुडी.
☐ शल्य, शलल, श्वाविध् ।
* शल्यानि किरतीति शल्यकः, पुंक्लीबलिङ्गः, "क्वचित्" ॥५।१।१७१॥ इति डः ।

शल्यारि-पुं-७०७-युधिष्ठिर.
द्र० अजमीढशब्दः ।

* शल्यस्य राज्ञोऽरिः इति शल्यारिः ।

'शल्लकी'-स्त्री-११९२-शे३.
द्र० गजप्रियाशब्दः ।

शव-पुं-न.-५६४-मड्दुं, मृत शरीर.
☐ कुणप, मृतक ।
* शवति यात्यस्माज्जीवः इति शवः, पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

शश-पुं-१०६३-हीराबोळ.
द्र० गन्धरसशब्दः ।
* शशतीति शशः ।

शश-पुं-१२९५-ससलो.
☐ मृदुलोमक, शूलक, लोमकर्ण ।
* शशति प्लवते इति शशः ।

(शशधर)-पुं-१०५-चन्द्रमा.
द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

शशबिन्दु-पुं-२१७-विष्णु, नारायण.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* शशाकारा बिन्दवो लाञ्छनमस्येति शशबिन्दुः ।

शशभृत्-पुं-१०५-चन्द्रमा.
द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।
* शशं बिभर्तीति शशभृत्, यौगिकत्वात् शशधरः ।

शशादन-पुं-१३३४-बाज पक्षी, सिंचाणो.
☐ श्येन, पत्त्रिन् ।
* शशानत्तीति शशादनः ।

शशिन्-पुं-४७-श्री चन्द्रप्रभ स्वामीनुं लांछन.

शशिप्रिया-स्त्री-११५-सत्तावीश नक्षत्रो.
☐ दाक्षायणी ।
* शशिप्रियाश्चन्द्रदाराः ।

शशिभास्कर-पुं-१२४-चन्द्र, सूर्य.
☐ पुष्पदन्त, पुष्पवन्त ।

शशिभूषण-पुं-७-(प.)-शंकर.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(शशिभूषण)-पुं-१९९-शंकर.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

शशिशेखर-पुं-७(प.)-शंकर.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

शश्वत-अ.-१५३१-नित्य, हंमेशा.
द्र० अनिशम्शब्दः ।
* शशतीति शश्वत् "संश्चद्"-(उणा-८८२) इति निपात्यते । यथा-"शश्वत् पटति छात्रः"।

शष्कुली-स्त्री-४००-(शे.५७)-नानी रोटली.
☐ [अर्धलोटिका शे.५७] ।

शष्प-न.-पुं-११९१-नवुं घास, बालतृण.
* शीयते इति शष्पं पुंक्लीबलिङ्गः, 'शाष्पि-बाष्पि"-(उणा-२९९) इति पः, षश्चान्तस्य ।

शसन-न.-८३०-यज्ञमां थतो पशुनो वध.
☐ परम्पराक, प्रोक्षण, [शमन शि.७२] ।
* शस्यते इति शसनं, शमनमित्यन्ये ।

शस्त-न.-८६-कल्याण. शुभ.
द्र० कल्याणशब्दः ।
* शस्यते स्तूयते इति शस्तम्, प्रशस्तमित्यपि ।

शस्त्र-न.-स्त्री-७७३-तलवार वगेरे हथियार.
☐ आयुध, हेति, प्रहरण, अस्त्र ।
* शस्यतेऽनेनेति शस्त्रं स्त्रीक्लीबलिङ्गः "नीदाम्न्" ॥५।२।८८॥ इति त्रट् ।

शस्त्र-न.-१०३७-लोढुं.
द्र० अयसशब्दः ।
* शस्यतेऽनेनेति शस्त्रम् ।

शस्त्र-पुं-७८२-(शे.१४७)-तलवार.
द्र० असिशब्दः ।

शस्त्रजीविन्-पुं-७६९-शस्त्रो वडे आजीविका चलावनार.
☐ आयुधीय, काण्डपृष्ठ, आयुधिक ।
* शस्त्रेण जीवतीति शस्त्रजीवी ।

(शस्त्रपाणि)-पुं-३७२-आततायी, वध करवा तैयार थयेलो.
☐ शस्त्रोद्यत, आततायिन् ।

शस्त्रमार्ज-पुं-९१६-तलवार वगेरे शस्त्र घसनार, सराणियो.
☐ शाणाजीव, भ्रमासक्त, असिधावक ।
* शस्त्राणि मार्ष्टि इति शस्त्रमार्जः ।

शस्त्राजीव-पुं-८५८-शस्त्रथी आजीविका चलावनार.
☐ काण्डस्पृष्ट ।
* शस्त्रेण जीवतीति शस्त्राजीवः ।

शस्त्री-स्त्री-७८४-छरी.
द्र० असिपुत्रीशब्दः ।
* शस्यतेऽनया इति शस्त्री "नीदाम्न्"-॥५।२।८८॥ इति त्रट् ।

'शस्य'-न.-११३०-वृक्षादिनुं फळ.
☐ फल, सस्य ।

'शस्यसंबर'-पुं-११३८-शाल.
द्र० सर्जशब्दः ।

शाक-न.-पुं-११८४-खावा लायक शाकभाजी.
☐ शिग्रुक ।
* शक्यतेऽनेन भोक्तुमिति शाकम् ।

शाकट-पुं-८८५-वीस तुला प्रमाण.
☐ भार, आचित, शाकटीन, शलाट ।
* शकटेन वोढुं शक्यः इति शाकटः, "क्वचित्" ॥६।२।१४५॥ इत्यण् ।

शाकट-पुं-१२६१-गाडाने खेंचनार बळद.
* शकटं वहतीति शाकटः "शकटादण्" ॥७।१।७॥ इति ।

शाकटीन-पुं-८८५-वीस तुला प्रमाण.
☐ भार, आचित, शाकट, शलाट ।
* शकट्या नीयते "क्वचित्" ॥५।१।१७१॥ इति डे स्वार्थेऽणि च शाकटीनः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शाकम्भरी–स्त्री–२०५–(शे.५६)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

शाकशाकट–ન.–९६५–શાક વાવવાનું ખેતર.

☐ शाकशाकिन ।

* शाकस्य क्षेत्रं शाकशाकटं 'शाकटशाकिनौ क्षेत्रे' ॥७।१।७८॥ इति साधुः ।

शाकशाकिन–ન.–९६५–શાક વાવવાનું ખેતર.

☐ शाकशाकट ।

* शाकस्य क्षेत्रं शाकशाकिनम् "शाकटशाकिनौ क्षेत्रे" ॥७।१।७८॥ इति साधुः ।

शाकुनिक-पुं–९३८–પારેવા વગેરે પક્ષીઓને હણનાર, શિકારી.

☐ जीवान्तक ।

* शकुनान् हन्तीति शाकुनिकः, "पक्षिमत्स्यमृगार्थाद् घ्नति" इति इकण् ।

शाक्तीक–पुं–७७१–શક્તિ રૂપ શસ્ત્ર ધારણ કરનાર.

* शक्तिः प्रहरणमस्येति शाक्तीकः "शक्तियष्टेष्टीकण्" ॥६।४।६४॥ ।

(शाक्य)–पुं–२३६–શાક્યસિંહ, સાતમાં બુદ્ધ.

द्र० अर्कबान्धवशब्दः ।

* शका आभिजनो निवासोऽस्येति शाक्यः, 'शण्डिकादेर्ण्यः' ॥६।३।२१५॥ इति ण्यः ।

शाक्यसिंह–पुं–२३६–શાક્યસિંહ, સાતમાં બુદ્ધ.

द्र० अर्कबान्धवशब्दः ।

* शका आभिजनो निवासोऽस्येति शाक्यः, "शण्डिकादेर्ण्यः" ॥६।३।२१५॥ इति ण्यः, शाक्यः सिंह इव शाक्यसिंहः, शाक्योऽपि भीमवत् ।

शाक्वर–पुं–१२५७–બળદ.

द्र० अनडुह्शब्दः ।

* शक्नोति वोढुमिति शक्वरः "तीवर"–(उणा–४४४) इति वरटि साधुः, शक्वर एव शाक्वरः प्रज्ञादित्वादण् ।

शाखा–स्त्री–१११९–મોટી ડાળી.

☐ शिखा, लता ।

* श्यतीति शाखा "श्यतेरिच्च वा"–(उणा–८५) इति खे साधुः, शाखति व्याप्नोतीति वा शाखा ।

शाखापुर–ન.–९७२–ઉપનગર શહેરનું પરું.

☐ उपपुर ।

* शाखा समीपवर्ति पुरमिति शाखापुरम्, **यदाह**- "शाखा वेदविभागे स्यात्, पादपाङ्गान्तिकेऽपि च" ।

शाखामृग–पुं–१२९२–વાનર, વાંદરો.

द्र० कपिशब्दः ।

* शाखासंचारी मृगः शाखामृगः ।

शाखारण्ड-पुं–८५७–પોતાની વેદશાખાના કર્મ છોડી અન્ય વેદશાખાના કર્મો કરનાર.

☐ अन्यशाखक ।

* स्व शाखया रण्डो विरहितः शाखारण्डः, अन्यशाखासु रमते वा "पञ्चमाद् डः"–(उणा–१६८) इति ।

शाखिन्–पुं–१११४–વૃક્ષ, ઝાડ.

द्र० अंह्रिपशब्दः ।

* शाखाः सन्त्यस्येति शाखी, शिखादित्वादिन् ।

शाङ्कर–पुं–१२५७–બળદ.

द्र० अनडुह्शब्दः ।

* शङ्करस्यायं शाङ्करः ।

शाङ्खिक–पुं–९१०-મણિયાર, શંખ-છીપ વગેરેનાં ઘરેણાં બનાવી વેચનાર.

☐ काम्बविक ।

* शङ्खघटनं शिल्पमस्येति शाङ्खिकः ।

(शाटक)–पुं–न.–६७५–સાડી.

☐ शाटी, चोटी ।

* शाटयति कटिमिति शाटस्तालव्यादिः, स्वार्थे के तु शाटकः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

शाटी–स्त्री–६७५–સાડી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ चोटी, (शाटक) ।

* शाटयति कटिमिति शाटस्ता लव्यादिः, इयां शाटी पुंस्त्रीलिङ्गः, स्वार्थे के तु शाटकः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

शाठ्य-न.-३७७-માયા, લુચ્ચાઈ.

☐ माया, शठता, कुसृति, निकृति ।

* शठस्य भावः शाठ्यम् ।

'शाड्वल'-પું-९५५-લીલા ઘાસવાળો દેશ.

☐ शाद्वल, शादहरित ।

शाण-પું-સ્ત્રી ९०९-કસોટીનો પથ્થર, સરાણ.

☐ निकष, कष ।

* श्यति तनूकरोतीति शाणः पुंस्त्रीलिङ्गः, "इणु-विश"-(उणा-१८२) इति णः ।

शाणाजीव-પું-९१६-તરવાર વગેરે શસ્ત્ર ઘસનાર, સરાણિયો.

☐ शस्त्रमार्ज, भ्रमासक्त, असिधावक ।

* शाणया जीवतीति शाणाजीवः ।

शाणी-સ્ત્રી-६७९-શણનું પડેલું વસ્ત્ર, ગુણી.

☐ गोणी, छिद्रवस्त्र ।

* शाणस्येयं इति शाणी ।

शाण्डिल-પું-११३५-બીલીનું ઝાડ.

द्र० बिल्वशब्दः ।

शात-न.-१४८४-તીક્ષ્ણ કરેલ.

द्र० क्ष्णुतशब्दः ।

* शायते स्मेति शातम्, "छाशोर्वा" ॥४।४।१२॥ इति वा इत्वम् ।

शातकुम्भ-न.-१०४५-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* शतकुम्भे गिरौ भवं शातकुम्भं, अनुशतिकादित्वादुभयपदवृद्धौ, शातकौम्भमपि ।

शातकौम्भ-न.-१०४५-(शि.९१)-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

शात्रव-પું-७२८-શત્રુ, [શત્રુ નો સમૂહ.]

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* शत्रुरेव शात्रवः, प्रज्ञादित्वादण् ।

शाद-१०९०-કાદવ.

द्र० कर्दमशब्दः ।

* शीर्यतेऽस्मिन् इति शादः, बिस्कल्लो देश्यां संस्कृतेऽपि ।

शादहरित-પું-९५५-લીલા ઘાસવાળો દેશ.

☐ शाद्वल, 'शाड्वल' ।

शाद्वल-પું-९५५-લીલા ઘાસવાળો દેશ.

☐ शादहरित, 'शाड्वल' ।

* शादाःसन्त्यत्रेति शाद्वलः, "नडशादाद्वलः" ॥६।२।७५॥ "नहि कोटरसंस्थेऽग्नौ तरुर्भवति शाद्वलः" इति । शाद्वलं दूर्वा इति च नीलत्वोपचारात्, शादः शष्पं तेन नीले । यद् शाश्वतः—

"शष्पकर्दमयोः शादः" इति ।

शान्त-પું-२९५-શાન્તરસ, નવ રસ પૈકી નવમો રસ.

* शाम्यते स्मेति शान्तः, "णौ दान्त"-॥४।४।७४॥ इति साधुः ।

शान्त-પું-८११-ઇન્દ્રિયો ઉપર જય મેળવનાર.

☐ श्रान्त, जितेन्द्रिय ।

* शाम्यति स्मेति शान्तः ।

शान्ता-સ્ત્રી-४४-શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનની શાસન દેવી.

* शाम्यति पूजया इति शान्ता ।

शान्ति-પું-२८-१६માં તીર્થંકર.

* शान्तियोगात् तदात्मकत्वात् तत्कर्तृकत्वाच्चायं शान्तिः, तथा गर्भस्थे पूर्वोत्पन्नाऽशिवशान्तिरभूत् इति शान्तिः ।

शान्ति-પું-३०४-શાન્તિ, શાન્તરસનો સ્થાયીભાવ.

द्र० उपशमशब्दः ।

* शमनं शान्तिः ।

शान्ति-પું-६९३-પાંચમાં ચક્રવતી.

शान्ति-પું-७५-(शे.२) મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः ।

शान्तिक-न.-५१८-(शे.११०) શાન્તિક ક્રિયામાં

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સુગંધી જળવડે કરાતું સ્નાન.

☐ [मङ्गलस्नान शे.११०]।

शान्तिगृह-न.-९९७-અથર્વણ વેદપાઠીનું શાન્તિ ગૃહ.

☐ आथर्वण, [शान्तीगृह शि.८७]।

* शान्त्यै गृहं शान्तिगृहम्, शान्तीगृहकमपि ।

यद् **वाचस्पतिः**-"आथर्वणं शान्तिगृहं शान्तीगृह-कमप्यदः" इति ।

शान्तियात्रा-स्त्री-५१८-(शे.१०९) વરનું નિમંત્રણ.

☐ [वरनिमन्त्रण शे.१०९]।

शान्तीगृह-न.-९९७-(शि.८७) યજ્ઞસ્થળ પાસેનું શાન્તિગૃહ.

☐ आथर्वण, शान्तिगृह ।

शाप-पुं-२७२-શ્રાપ, નિન્દા.

☐ आक्रोश, अभीषङ्ग, आक्षेप ।

* शपनं शापः।

शाम्बरी-स्त्री-९२५-ઇન્દ્રજાળ, જાદુગરની વિદ્યા.

☐ माया ।

* शम्बराख्यस्याऽसुरस्य इयं शाम्बरी, शं वृणोति शंबरो व्याजस्तस्येयमिति वा ।

'**शाम्बुक**'-पु.-१२०५-છીપો.

द्र० शम्बुकशब्दः।

शार-पुं-स्त्री-४८७-શેતરંજ વગેરેની સોગઠી.

☐ शारि, खेलनी ।

* शार्यते मार्यते इति शारः, पुंस्त्रीलिङ्गः।

'**शारङ्ग**'-पुं-१३२९-બપૈયો.

द्र० चातकशब्दः।

शारद-पुं-४३३-સરળ, લજ્જાળુ.

☐ अधृष्ट, शालीन ।

* शारदो नव इव सर्वत्र शारदः, स्वलद्गतित्वात् ।

शारद-पुं-११७२-પીળા મગ.

☐ वसु, खण्डीर, प्रवेल, जय ।

* शरदि भवः शारदः, "भर्तुसन्ध्यादेरण्" ॥६।३।८९॥

शारद-पुं-१५९-(शि.२१)-વરસ.

द्र० अनुवत्सरशब्दः।

शारद-पुं-११३३-સપ્તપર્ણ.

द्र० अयुक्छदशब्दः ।

'**शारदी**'-स्त्री-११३३-સપ્તપર્ણ સાતિવન.

द्र० अयुक्छदशब्दः।

शारि-स्त्री-४८७-શેતરંજ વગેરેની સોગઠી.

☐ शार, खेलनी ।

* शृणन्त्येनामिति शारिः स्त्रीलिङ्गः,

शाब्दिकास्तु-

"परिणायेन शारीन् हन्ति" पुंस्यप्युदाहरति "कृशाकुटि-" (उणा-६३९) इति णिदिः।

शारिका-स्त्री.-२९४-સારંગીનો ગજ.

☐ कोण ।

* शृणाति ताडयति वाद्यमिति शारिका ।

शारिका-स्त्री-१३३६-મેના, સારિકા.

☐ पीतपादा, गोराटि, गोकिराटिका, 'सारिका'

* शृणाति फलमिति शारिका।

शारिफल-न.-पुं-४८७-શેતરંજ વગેરે રમવાનું ખાનાવાળું લુગડું.

☐ अष्टापद, [शारिफलक शि.३७] ।

* शारयः फलन्त्यत्रेति शारिफलं खेलनाधार-श्चतुरङ्गफलकादिः, पुंक्लीबलिङ्गोऽयम्, शारीणां फलं फलकमिति वा शारिफलकोऽपि ।

शारिफलक-पुं-४८७-(शि.३७)-શેતરંજ વગેરે રમવાનું ખાનાવાળું લુગડું.

☐ अष्टापद, शारिफल ।

शार्ङ्ग-पुं-२२२-વિષ્ણુનું ધનુષ્ય.

* शृणातीति शार्ङ्गं "शृङ्गशार्ङ्गादयः-(उणा-९६) इति गान्तो निपात्यते, शृङ्गस्येदमिति वा ।

शार्ङ्गभृत्-पुं-२१९-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* शार्ङ्गं बिभर्तीति शार्ङ्गभृत्, यौगिकत्वात् शार्ङ्गी ।

(शार्ङ्गिन्)-પું-૨૧૯-વિષ્ણુ, નારાયણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

शार्दूल-પું-૧૨૮૫-વાઘ.
द्र० चित्रकशब्दः ।

* शृणातीति शार्दूलः, "दुकूल"-(उणा-४९१) इत्यूले निपात्यते ।

शार्दूल-પું-૧૪૪૦-આ શબ્દ ઉત્તરપદમાં લગાડવાથી પ્રશંસા વાચક શબ્દ બને છે.

* यथा- पुरुषशार्दूलः । अत्र "उपमेयं व्याघ्राद्यैः" ॥३।१।१०२॥ इति समासः ।

शार्वरी-સ્ત્રી-૧૪૩-(શે.૨૦)-રાત્રી.
द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

'शाल'-પું-૧૧૧૪-વૃક્ષ.
द्र० अंह्रिपशब्दः ।

शालङ्कायनजा-સ્ત્રી-૮૪૮-વ્યાસ ઋષિની માતા.
द्र० गन्धकालिकाशब्दः ।
* शालङ्कायनाज्जाता इति शालङ्कायनजा ।

शालावृक-પું-૧૨૮૦-કૂતરો.
द्र० अस्थिभुज्शब्दः ।
* शालायां गृहे वृकः इति शालावृकः ।

शाला-સ્ત્રી-૯૯૦-ઘર.
द्र० अगारशब्दः ।
* शायते इति शाला, "शामाश्या-" उणा-४६२) इति लः, शालते वा, शलन्त्यस्यां वा ।

शाला-સ્ત્રી-૧૧૧૯-મોટીડાળી, મોટી શાખા.
☐ साला, स्कन्धशाखा ।
* श्यन्त्येनामिति शाला, "शामाश्या-"(उणा-४६२) इति लः, शालतीति वा ज्वलादित्वात् णः, तालव्यादिरयम् ।

शालाजीर-પું-૧૦૨૪-કોડિયું, શકોરું.
☐ वर्धमान, शराव ।
* शालायां जीर्यतीति शालाजीरः, पृषोदरादित्वात् ।

शालि-પું-૧૧૬૯-કલમી ચોખા.
* शलन्तीति शालयः पुंलिङ्गः, "कमिवमि-" (उणा-६१८) इति णिदिः ।

शालि-૧૨૦૧-બીજમાંથી ઉત્પન્ન થનાર, શાલિ મગ વગેરે.

शालिन्-પું-૭-(પ.)-ધાર્ય વાચક શબ્દ થી આ શબ્દ લગાડવાથી ધારક વાચક શબ્દ બને છે. જેમકે પિનાકશાલી.

शालिहोत्र પું-૧૨૩૩-(શે.૧૭૯)-ઘોડો.
द्र० अर्वन्शब्दः ।

शालीन-પું-૪૩૩-સરળ, લજ્જાળુ.
☐ अधृष्ट, शारद ।
* शालाप्रवेशनमर्हतीति शालीनः, "शालीन-कौपीन-" ॥६।४।१८५॥ इति निपात्यते ।

शालु-પું-૧૩૫૪-દેડકો.
द्र० अजिह्वशब्दः ।
* शृणातीति शालुः, "कृतश-" (उणा-७२७) इति णिदुर्लत्वं च रस्य ।

शालूक-ન-૧૧૬૭-ચન્દ્ર વિકાસી કમળનું મૂળ-કન્દ.
* शलतीति शालूकं "शल्यणेर्णित्"-(उणा-५९) इत्यूकः ।

शालूक-ન.-૧૦૭૦-(શે ૧૬૬) કાદવની ગંધવાળું. પાણી.

शालूर-પું-૧૩૫૪-દેડકો
द्र० अजिह्वशब्दः ।
* शलतीति शालूरः, "महिकणि-" (उणा-४२८) इति णिदूरः ।

शालेय-ન.-૯૬૬-ડાંગરનું ખેતર.
☐ व्रैहेय ।
* शालेः क्षेत्रं शालेयं "व्रीहिशालेरेयण्" ॥७।१।८०॥ इति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शाल्मलिन्-पुं--२३०-गरुडपक्षी, विष्णुनुं वाहन.
द्र० अरुणावरजशब्दः ।
* कूटशाल्मलो नाम गरुडस्य राजधानीपर्वतः, शाल्मलो भीमवत् सोऽस्यास्तीति शाल्मली ।

शाव-पुं-३३८-बानुं धावणुं बाळक.
द्र० अर्भशब्दः ।
* श्यति मातरमिति शावः, "लटिखटि"--(उणा-५०५) इति वः ।

शावर-न.-१०४० तांबुं.
द्र० उदुम्बरशब्दः ।

शावर-पुं-११५९-लोध्र, लोधर.
द्र० गालवशब्दः ।
* शवराणामयं वृक्षः शावरः ।

शाश्वत-न.-१४५३-नित्य, हमेशनुं.
द्र० अनश्वरशब्दः ।
* शश्वद् भवं शाश्वतम्, "भर्तुसन्ध्यादेरण्" ॥६।३।८९॥ शाश्वतिकमपि ।

(शाश्वतिक)-न.-१४५३-नित्य, हमेशनुं.
द्र० अनश्वरशब्दः ।

शाष्कुल-पुं-४२९-मांस खानार.
☐ पिशिताशिन् [शौष्कल शि.३०] ।
* शष्कुली मांसोपलक्षणं, तामत्तीति शाष्कुलः "शौष्कुलः" इति **भागुरिः** ।

(शाष्कुलिक)-न.-१४१८-जलेबी के पुडलानो समूह.

शासन-पुं-१०-(प.) वध्य वाचक शब्द साथे आशब्द जोडतां वध करनार अर्थ थाय छे. दा.त. पुरशासन.

शासन-न.-२७७- आज्ञा.
द्र० अववादशब्दः ।
* शिष्यते इति शासनम् ।

शास्तृ-पुं-२३२-बुद्ध, सुगत.
द्र० अद्वयशब्दः ।
* शास्ति विनेयानिति शास्ता "शासिंशसि"-(उणा-८५७) इति तृः ।

शास्तृ-पुं-४८८-शासन करनार.
☐ देशक ।
* शास्तीति शास्ता ।

शास्तृ-पुं-७८२-(शे.१४४) तलवार.
द्र० असिशब्दः ।

शास्त्रविद्-पुं-३४५-शास्त्र जाणनार.
☐ अन्तर्वाणि ।
* शास्त्रं वेत्ति न च तथा वक्तुं शक्नोतीति शास्त्रवित् ।

शिक्य-न.-३६४-सींकुं.
☐ काच ।
* शक्नोति वोढुमिति शिक्यं "शिक्यास्याढ्य"-(उणा-३६४) इति यान्तो निपात्यते ।

शिक्षा-स्त्री-२५०-वेदना छ अंग पैकी पहेलुं अंग.
* शिक्ष्यते वर्णविवेकोऽनया इति शिक्षा ।
यद् **वाचस्पतिः**—
"शिक्षा वर्णविवेचिका" ।

शिक्षित-पुं-३४२-प्रवीण, होंशीयार.
द्र० अभिज्ञशब्दः ।
* शिक्षा संजाताऽस्येति शिक्षितः, शिक्षते इति वा ।

(शिखण्ड)-पुं-१३२०-मोरनुं पीछुं.
द्र० कलापशब्दः ।
* शिखाभिर्ड्यते इति शिखण्डः "कर्चाचत्" ॥५।१।१७१॥ इति डे पृषोदरादित्वात् साधुः ।

शिखण्डक-पुं-५७२-कानशेरीयां, जुल्फां.
☐ काकपक्ष, शिखाण्डक ।
* शिरसि खण्ड्यते, शिखिवद् डयते वा शिखण्डः, पृषोदरादित्वात्, के शिखण्डकः ।

शिखण्डक-पुं-१३२०-मोरनुं पीछुं.
द्र० कलापशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* शिखाभिर्ड्यते इति शिखण्डः, "क्वचित्" ॥५।१।७१॥ इति डे पृषोदरादित्वात् साधुः, के शिखण्डकः ।

शिखण्डिक-पुं-१३२५-कूकडो.
द्र० कुक्कुटशब्दः ।
* शिखण्डोऽस्त्यस्येति शिखण्डिकः ।

शिखण्डिका-स्त्री-५७१-चोटली, शिखा.
☐ चूडा, केशी, केशपाशी, शिखा ।
* शिखण्डतुल्याः शिखण्डिकाः ।

शिखर-न.-१०३२-पर्वतनो उपरनो भाग.
☐ शृङ्ग, कूट ।
* शाखति व्याप्नोति गगनमिति शिखरम्, "शाखेरिदेतौ चातः" (उणा-४००) इत्यरः ।

शिखर-न.-पुं-११२१-टोच, वृक्षनो अग्रभाग.
☐ अग्र ।
* शाखतीति शिखरं पुंक्लीबलिङ्गः ।

शिखरवासिनी-स्त्री-२०५-(शे.११)-पार्वती.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

शिखरिणी-स्त्री-४०४-शीखंड.
☐ रसाला, मार्जिता [मर्जिता शि.२८] ।
* शिखरमस्त्यस्यामिति शिखरिणी ।

शिखरिन्-पुं-१०२७-पर्वत.
द्र० अचलशब्दः ।
* शिखराणि सन्त्यत्रेति शिखरी ।

शिखरिन्-पुं-११२४-वृक्ष.
द्र० अंह्रिपशब्दः ।
* शिखरं शिरोऽस्त्यस्येति शिखरी ।

शिखरिन्-पुं-१३३८-जळकूकडी, जळचर पक्षी.
☐ कोयष्टि, जलकुक्कुभ ।
* शिखरं चूडाऽस्त्यस्येति शिखरी ।

शिखा-स्त्री-५७१-चोटली
☐ चूडा, केशी, केशपाशी, शिखण्डिका ।
* श्यत्येनामिति शिखा, "श्यतेरिच्च वा" (उणा-८५) इति खः ।

शिखा-स्त्री-११०२-अग्निनी ज्वाळा.
☐ हेति, कीला, ज्वाला, अर्चिष् ।
* श्यतीति शिखा ।

शिखा-स्त्री-१११९-डाळी.
☐ शाखा, लता ।
* श्यतीति शिखा, "श्यतेरिच्च वा"-(उणा-८५) इति खे साधुः ।

शिखाण्डक-पुं-५७२-कानशेरीयां, जुल्फां, वाळ.
☐ काकपक्ष, शिखण्डक ।
* शिखां मण्डयतीति शिखाण्डकः, पृषोदरादित्वात् ।

(शिखाबल)-पुं-१३१९-मोर.
द्र० केकिन्शब्दः ।

शिखिग्रीव-न.-१०५२-मोरथुथु.
☐ तुत्थ, तुत्थाञ्जन, मयूरक ।
* शिखिग्रीवाभं इति शिखिग्रीवम् ।

शिखिन्-पुं-१४-(प.)-मोर.

शिखिन्-पुं-१२२-केतुग्रह.
☐ आहिक, अश्लेषाभू, केतु, [ऊर्ध्वकच शे.१७] ।
* शिखारूपा तेजोऽस्याऽस्त्यस्तीति शिखी, "शिखादिभ्यः इन" ॥७।२।४॥ इति ।

शिखिन्-पुं-२३६-बुध्ध, सुगत.
* शिखाऽस्यास्तीति शिखी ।

शिखिन्-पुं-१०९९-अग्नि.
द्र० अग्निशब्दः ।
* शिखाः सन्त्यस्येति शिखी ।

शिखिन्-पुं-१३१९-मोर.
द्र० केकिन्शब्दः ।
* शिखाऽस्त्यस्येति शिखी ।

शिखिमृत्यु-पुं-२२८-(शे.७८) कामदेव.
द्र० अङ्गजशब्दः ।

शिखिवाहन-पुं-२०८-कार्तिकेय, शंकरनो पुत्र.
द्र० अग्निभूशब्दः ।
* शिखी वाहनमस्येति शिखिवाहनः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शिग्रु-पुं-न-११३४-સરગવો.
द्र० अक्षीवशब्दः ।
* शिनोति तैक्ष्ण्यादिति शिग्रुः, पुंक्लीबलिङ्गः, "शिग्रुगेरु"-(उणा-८१२) इति रौ निपात्यते ।

शिग्रुक-न.-११८४-શાક.
☐ शाक ।
* शिनोतीति शिग्रु, के शिग्रुकम् ।

शिङ्घाण-पुं-६३२-નાક કાનનો મેલ.
☐ सिङ्घाण, सिंहाण, सिंहान [शिङ्घाणक-शि.४९] ।
* शिङ्घ्यते इति शिङ्घाणः, "बहुलम्" ॥५।१।२॥ इत्याणः, 'थालुशिङ्घि'-(उणा-७०) इत्याणके शिङ्घाणकोऽपि ।

शिङ्घाणक-पुं-६३२-(शि. ४९)-નાક કાનનો મેલ
द्र० शिङ्घाणशब्दः ।

शिङ्घानक-पुं-४६२-(शे.१०७)-કફ.
द्र० कफशब्दः ।

शिङ्घिनी-स्त्री-५८१-નાસિકા, નાક.
द्र० गन्धज्ञाशब्दः ।
* शिङ्घत्यनयमिति शिङ्घिनी ।

शिञ्जा-स्त्री-७७६-પણછ, ધનુષ્યની દોરી.
द्र० गव्याशब्दः ।
* शिञ्जते शब्दायते इति शिञ्जा ।

शिञ्जित-न.-१४०५-કંકણ, ઝાંઝર વિગેરેનો અવાજ.
* शिञ्जनमिति शिञ्जितम्, भूषणानां स्वः ।

शिञ्जिनी-स्त्री-६६६-કલ્લુ, ઝાંઝર.
द्र० अङ्घ्रशब्दः ।
* शिञ्जतेऽव्यक्तं शब्दं करोतीति शिञ्जिनी ग्रहादित्वाद् णिन् ।

शिञ्जिनी-स्त्री-७७६-પણછ, ધનુષ્યની દોરી.
द्र० गव्याशब्दः ।
* शिञ्जते इति शिञ्जिनी ।

शित-न.-१४८४-तीक्ष्ण, કરેલું ઘસેલું.
द्र० क्ष्णुतशब्दः ।
* शायते इति शितम्, "छाशोर्वा" ॥४।४।१२॥ इति वा इत्वम् ।

शितशिम्बिक-पुं-११७४-વાલ, (અનાજ).
☐ वल्ल, निष्पाव ।
* शिता शिम्बरस्येति शितशिम्बिकः ।

शिति-पुं-१३९७-કાળો વર્ણ.
द्र० असितशब्दः ।
* शिनुतादिति शितिः, "तिक्कृतौ नाम्नि" ॥५।१।७१॥ इति तिक् ।

शिथिल-पुं-४९१-અસંકુચિત, ઢીલું.
☐ श्लथ ।
* 'श्रथुङ् शैथिल्ये' श्रथ्यते इति शिथिरः, "श्रन्थेः शिथ् च" (उणा-४१४) इतीरः, लत्वे शिथिलः ।

शिपिविष्ट-पुं-१९८-શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।
* शिपिर्नाम राजा नारायणेन हतः, स चेश्वरस्याऽत्यन्तं प्रिय इति तस्याऽस्थीनि शिरसि धृतानि, अतः शिपेोऽस्थ्यादिरूपेण शिपिरेवेति शिपिविष्टः, पृषोदरादित्वात्, शिपिरिन्द्रलुप्तवालस्तेन विष्टो व्याप्त इति वा ।

शिपिविष्ट-पुं-४५३-ટાલીઓ.
द्र० ऐन्द्रलुप्तिकशब्दः ।
* शिपिश्चर्म विष्टं दोषव्याप्तमस्येति शिपिविष्टः ।

शिपिविष्ट-पुं-४५५-ખરાબ ચામડીવાળો.
☐ दुश्चर्मन्, द्विनग्नक, वण्ड ।
* शिपिश्चर्म विष्टं दोषव्याप्तमस्येति शिपिविष्टः ।

शिफा-स्त्री-११२०-ઝાડનું મૂળ.
☐ जटा ।
* शिनोति, शेतेऽधः श्यन्त्यनेनामिति वा शिफा, "शफकफ"-(उणा-३१६) इति के निपात्यते ।

शिफा-स्त्री-१२६६-કમળ વગેરેનું મૂળકન્દ.
☐ करहाट,कन्द 'शिफाकन्द' ।
* शिनोति दारयति क्ष्मामिति शिफा ।

'शिफाकन्द'-पुं-११९६-કમળ વગેરેનું મૂળ.
द्र० कन्दशब्दः ।

शिबिका-स्त्री-७५८-માણસ ઉપાડી શકે તેવી પાલખી
☐ याप्ययान, (झम्पान), [झम्फान शि.९५] ।

शिबिर-न.-७४७-છાવણી.
* "शवगतौ" तालव्यादिः शवन्त्यत्रेति शिबिर "शवशशेरिच्चातः"-(उणा-४१३) इतीरः ।

शिविर-पुं-७४६-(शि.६४)-લશ્કર.
द्र० अनीकशब्दः ।

शिमि-स्त्री-११३०-શીંગ, બીજનો કોશ.
द्र० बीजकोशीशब्दः ।
* शमयतीति शिमिः, "स्वरेभ्यः इः"-(उणा-६०६) पृषोदरादित्वात् । स्त्रीलिङ्गोऽयम् ।

शिम्बा-स्त्री-११३०-શીંગ, બીજનો કોશ.
द्र० बीजकोशीशब्दः ।
* शर्यतेऽनया इति शिम्बा, "डीनीबन्धि"-(उणा-३२५) इति डिम्बः ।

शिम्बि-स्त्री-११३१-શીંગ, બીજનો કોશ.
द्र० बीजकोशीशब्दः ।
* शिनोतीति शिम्बिः, "छविछिवि"-(उणा-७०६) इति वौ निपात्यते, स्त्रीलिङ्गोऽयम् ।

शिम्बिक-पुं-११७३-કાળા મગ.
☐ प्रवर, वासन्त, हरिमन्थज ।
* शिम्बाऽस्त्यस्येति शिम्बिकः, व्रीह्यादित्वादिकः, शिम्बिभिः कायतीति वा ।

शिरःपीठ-न.-५८६-(शे.१२४)-ડોક અને માથાની સંધિનો પાછલો ભાગ.
☐ अवटु, घाटा, कृकाटिका ।

शिरस्-न.-५६६-મસ્તક.
द्र० उत्तमाङ्गशब्दः ।
* शृणाति वियुक्तमिति शिरः, क्लीबलिङ्गः, "मिथिरञ्जि"-(उणा-९७१) इति किदस् ।

(शिरस्)-न.-११३१-શીંગ, બીજનો કોશ.
द्र० बीजकोशीशब्दः ।

(शिरसिज)-पुं-५६७-કેશ, વાળ.
द्र० कचशब्दः ।
* शिरसि जाताः शिरसिजाः ।

शिरस्क-न.-७६८-માથાની પાઘડી, ટોપ, માથાનું બખ્તર.
☐ शिरस्त्राण, शीर्षण्य, शीर्षक [खोल शि.९७] ।
* शिरसः प्रकृति शिरस्कम्, खोलमपि ।

शिरस्त्राण-न.-७६८-માથાની પાઘડી, ટોપ, માથાનું બખ્તર.
☐ शीर्षण्य, शिरस्क, शीर्षक, [खोल शि ९७] ।
* शिरस्त्रायतेऽनेनेति शिरस्त्राणम् ।

शिरस्य-न.-५७०-નિર્મળ કેશ.
☐ शीर्षण्य, [प्रलोम्य शे.११९] ।
* शिरसि भवः "दिगादि"-॥६।३।१२४॥ इति ये शिरस्यः ।

(शिरा)-स्त्री-६३१-નાડી.
द्र० धमनीशब्दः ।

शिरोगृह-न.-९९५-અગાસી, ઉપરની મેડી.
☐ चन्द्रशाला ।
* शिरसि लोकस्य गृहं शिरोगृहम् ।

शिरोधरा-स्त्री-५८६-ડોક.
☐ कन्धरा, धमनि, ग्रीवा, शिरोधि ।
* शिरो धारयतीति शिरोधरा ।

शिरोधि स्त्री-५८६-ડોક.
☐ कन्धरा, धमनि, ग्रीवा, शिरोधरा ।
* शिरो धीयतेऽस्यामिति शिरोधिः, स्त्रीलिङ्गः "व्याप्यादाधारे" ॥५।३।८८॥ इति किः ।

शिरोनामन्-न.-११२१-ટોચ, વૃક્ષનો અગ્રભાગ.
* शिरसो नामान्यस्य वृक्षादिप्रान्तस्य शिरोनाम, शिरःपर्यायमित्यर्थः ।

शिरोमणि-पुं-६५०-મસ્તક ઉપરનો મણિ.
☐ चूडामणि, (चूडारत्न, शिरोरत्न) ।
* शिरसि मणिः शिरोमणिः, शिरोरत्नमपि ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शिरोमर्मन् पुं-१२८८-ભૂંડ.
द्र० आखनिकशब्दः ।
* शिरसि मर्माऽस्येति शिरोमर्मा ।

(शिरोरत्न)-न.-६५०-મસ્તક ઉપરનો મણિ.
☐ चूडामणि, चूडारत्न, शिरोमणि ।

शिल-न.-८६५-ધાન્યની મંજરી, શિગ વિ.નું ગ્રહણ કરવું તે.
☐ कणिशाद्यर्जन ।
* 'शिलत् उञ्छे' शिल्यते इति शिलम्, "तुदादि"-(उणा-५) इति किदः ।

शिला-स्त्री-१००८-લાકડાનો આધારભૂત પથ્થર, કુંભી.
* शिलतीति शिला, "स्तम्भोर्ध्वं दार्वन्तरस्थापनार्थं यदामध्यते सा शिला" इति गौडः ।

शिला-स्त्री-१०३६-પથ્થર.
द्र० अश्मनशब्दः ।
* शिलतीति शिला ।

शिला-स्त्री-१०६०-(शि.९३)-મણશીલ ધાતુ.
द्र० करवीराशब्दः ।

शिलाजतु-न.-१०६२-શિલાજિત.
द्र० अश्मजशब्दः ।
* शिलातः स्रवजत्वाकृतिः शिलाजतु, क्लीबलिङ्गः ।

शिलानीह-पुं-२३१-(शे. ८०)-ગરુડ પક્ષી.
द्र० अरुणावरजशब्दः ।

शिलासार-न.-पुं-१०३८-લોઢું.
द्र० अयसशब्दः ।
* शिलाया अश्मनः सारमिति शिलासारम्, **यत्स्मृति** :-
* "अश्मभ्यो लोहमुत्थितं" अयं क्लीबे, पुंस्यपि इत्यमरः ।

शिली-स्त्री-१२०३-ગંડોલા.
☐ गण्डूपदी ।
* शिलतीति शिली शिल्याकृतिर्वा ।

शिलीमुख-पुं-७७८-બાણ.
द्र० अजिह्मगशब्दः ।
* शिलीव मुखमस्येति शिलीमुखः ।

शिलीमुख-पुं-१२१२-ભમરો.
द्र० अलिशब्दः ।
* शिला शल्यं मुखेऽस्येति शिलिमुखः शिला मुखमस्य वा ।

शिलोच्चय-पुं-१०२७-પર્વત.
द्र० अचलशब्दः ।
* शिलानामुच्चयोऽत्रेति शिलोच्चयः ।

शिलोद्भव-न.-१०४४-(शे.१६३)-સોનું.
द्र० अर्जुनशब्दः ।

शिल्प-न.-९००-કળા, કારીગિરી.
☐ कला, विज्ञान ।
* शील्यते इति शिल्पम्, "पम्पाशिल्पादयः"-(उणा-३००) इति पे निपात्यते ।

'शिल्पशाला'-स्त्री-१०००-સોની વિ. કારીગરોનું સ્થાન.
☐ आवेशन, शिल्पिशाला ।

शिल्पा-स्त्री-१०००-હજામતનું સ્થાન.
द्र० खरकुटीशब्दः ।
* शिल्पं विज्ञानमस्त्यस्यामिति शिल्पा ।

शिल्पिन-पुं-८९९-કારીગર.
☐ कारु, कारिन्, प्रकृति ।
* शिल्पं कलाकौशलमस्त्यस्येति शिल्पी ।

शिल्पिशाला-स्त्री-१०००-સોની વિ. કારીગરોનું સ્થાન.
☐ आवेशन, (शिल्पिशाला) ।
* शिल्पिनां शाला इति शिल्पिशाला ।

शिव-न.-७४-મોક્ષ.
द्र० अक्षरशब्दः ।
* सदानन्दमग्नैः शय्यते स्थीयतेऽस्मिन्निति शि "शिङापो ह्रस्वश्च वा"-(उणा-५०६) इति बवम्

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शिव-न.-८६-કલ્યાણ, શુભ.
द्र० कल्याणशब्दः ।
* शेतेऽशुभमनेनेति शिवम् ।

शिव-पुं-१९७-શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।
* शिवहेतुत्वात् शिवः, शेते वसति प्रलये जगदस्मिन्निति वा "शिङापो ह्रस्वश्च वा"-(उणा-५०६) इति वः ।

शिव-पुं-१२५४-ગાયને બાંધવાનો ખીલો.
☐ कील, पुष्पलक ।
* शेते भुवीति शिवः ।

शिवकर-पुं-५३-ગઈ ઉત્સ. ના ૨૨ માં તીર્થંકર.
* शिवं करोतीति शिवकरः ।

शिवकान्ता-स्त्री-८-(प.) પાર્વતી.

शिवकीर्तन-पुं-२१९-(शे.७६) વિષ્ણુ, નારાયણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

शिवगति-पुं-५२-ગઈ ઉત્સ. ના ૧૪મા તીર્થંકર
* शिवे मोक्षे गतिरस्येति शिवगतिः ।

शिवङ्कर-पुं-४८९-કલ્યાણ કરનાર.
☐ क्षेमङ्कर, रिष्टताति, शिवताति ।
* शिवं करोतीति शिवङ्करः, "हेतुतच्छी-" ।।५।१।१०३।। इति टे तीर्थङ्करवत् "नवा ख्वित्कृदन्ते"-।।३।२।११७।। इति योगविभागाश्रयणाद् मोऽन्तः ।

शिवङ्कर-पुं-७८२-(शे. १४५)-તલવાર.
द्र० असिशब्दः ।

शिवताति-पुं-४८९-કલ્યાણ કરનાર.
☐ क्षेमङ्कर, रिष्टताति शिवङ्कर ।
* शिवे क्षेमे तातिः तायनमस्येति शिवतातिः ।

शिवदूती-स्त्री.-२०५-(शे.५७)-પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

शिवपुरी-स्त्री-९७४-કાશી, વારાણસી.
☐ काशि (काशी) वराणसी, वाराणसी ।
* शिवस्य पुरीति शिवपुरी ।

शिवप्रणयिनी-स्त्री-८(प.)-પાર્વતી.

शिवप्रियतमा-स्त्री-८-(प.)-પાર્વતી.

शिवप्रिया-स्त्री-८-(प.)-પાર્વતી.

शिवरमणी-स्त्री-८-(प.)-પાર્વતી.

शिववधू-स्त्री-८-(प.)-પાર્વતી.

शिववल्लभा-स्त्री-८-(प.)-પાર્વતી.

शिवा-स्त्री-४०-શ્રીનેમિનાથ ભગવંની માતા.
* शिवहेतुत्वात् शिवा ।

शिवा-स्त्री-२०४-પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।
* शिवा, स्वतः श्रेयस्करीत्वात्, पुंयोगे तु शिवस्य स्त्री शिवी ।

शिवा-स्त्री-११४५-આમળા.
द्र० आमलकीशब्दः ।
* शेरते गुणा अस्यामिति शिवा ।

शिवा-स्त्री-१२८९-શિયાળ.
द्र० क्रोष्टुशब्दः ।
* शेते दिवा इति शिवा 'शकुनावेदनी' इति **नैरुक्ताः**, शृगालेऽप्ययं स्त्रीलिङ्गः, यत् **शाश्वतः**-"शिवःकीलः शिवा क्रोष्टा भवेदामलकी शिवा ।।"

'**शिवा**'-स्त्री-११४६-હરડે.
द्र० अभयाशब्दः ।

शिवारि-पुं-१२८०-(शे.१८१) કૂતરો.
द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

(**शिवी**)-स्त्री-२०४-પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

शिशिर-पुं-न.-१५६-ઋતુનું નામ, મહા-ફાગણ મહિનો.
☐ शैष ।
* शशाति शीघ्रं गच्छति दिनमत्रेति शिशिरः, पुंक्लीबलिङ्गः, "शवशशेरिच्चातः"-(उणा-४१३)**इतीरः** ।

शिशिर-पुं-१३८५-ઠંડું, શીતસ્પર્શ.
द्र० जडशब्दः ।

* शशत्यनेनेति शिशिरः "शवशशेरिच्चातः"-(उणा-४१३) इतीरः ।

शिशु-पुं-३३८-नानुं બાળક.

द्र० अर्भशब्दः ।

* श्यति कृशयति मातरमिति शिशुः, "शः सन्वच्च"-(उणा-७४७) इतिडौ द्वित्वम् ।

शिशुक-पुं-१३४६-એક જાતનો મચ્છ.

☐ 'उलुपिन्', उलूपी ।

* शिशुमारप्रतिकृतिः शिशुकः ।

शिशुत्व-न.-३३९-બાળપણું, બાલ્યાવસ્થા.

☐ शैशव, बाल्य ।

* शिशोर्भावः शिशुत्वम् ।

शिशुनामन्-पुं-१२५३-ઊંટ.

द्र० उष्ट्रशब्दः ।

* शिशोर्नामाऽस्येति शिशुनामा ।

शिशुपाल-पुं-२२१-વિષ્ણુનો વધ્ય શિશુપાલ રાજા.

* शिशून् पालयतीति शिशुपालः ।

(शिशुपालनिषूदन)-पुं-२२१-વિષ્ણુ, કૃષ્ણ.

द्र० अरिष्टहनशब्दः ।

शिशुमार-पुं-१३५०-शिशुमार, મચ્છ, જલનો વાંદરો.

☐ अम्बुकूर्म, उष्णवीर्य, महावस, (जलकपि)

* शिशून् मारयतीति शिशुमारः, जलकपिः ।

शिशुवाहक-पुं-१२७७-જંગલી બકરો.

☐ इडिक्क, पृष्ठशृङ्ग, वनाज ।

* शिशुं वहतीति शिशुवाहकः ।

शिश्न-न.-६१०-પુરુષચિહ્ન, (લિંગ).

द्र० कामलताशब्दः ।

* "शिङः सन्वत्"-(उणा-२६७) इति डिति ने द्वित्वे च शिश्नम् । शेषश्चात्र "शिश्ने तु लङ्गुलं शङ्कु लाङ्गूलं शेफरोफसी ॥"

शिश्विदान-पुं-८५५-દુરાચારી બ્રાહ્મણ.

☐ कृष्णकर्मन्, (दुराचार) ।

* श्वेतते इति शिश्विदानः, "मुमुचानयुयुधान-" (उणा-२७८) इत्याने निपात्यते ।

शिष्टत्व-न.-६६-સત્યતા, તીર્થંકર પરમાત્માની વાણીના રૂપમાંનો એક ગુણ.

* शिष्टत्वम्-अभिमतसिद्धान्तोक्तार्थिता ।

शिष्टि-स्त्री-२७७-આજ્ઞા, આદેશ,

द्र० अववादशब्दः ।

*शासनं शिष्टिः ।

शिष्य-पुं-७९-શિષ્ય.

द्र० अन्तेवासिन्शब्दः ।

* शासनीयः शिष्य "दृवृगुस्तुजुषेतिशासः" ॥५।१।४०॥ इति क्यपि "इसासः शासः ॥४।४।११८॥ इतीसादेश ।

शीकर-पुं-१६५-પાણીનાં છાંટા.

* शीकते सिञ्चति इति शीकरः, "ऋच्छिचटि"-(उणा-३९७) इत्यरः ।

शीघ्र-न.-१४७०-જલદી, ઉતાવળથી.

द्र० अविलम्बितशब्दः ।

* श्यायते इति शीघ्रम्, "खुरक्षुर-" (उणा-३९६) इति रे निपात्यते ।

शीघ्रवेधिन्-पुं-७७२-નિશાન બાજ, લક્ષ્યને ઝડપથી વીંધનાર.

☐ लघुहस्त ।

* शीघ्रमनवच्छेदेन वेधयति लक्ष्यं भिनत्तीति शीघ्रवेधी ।

शीत-पुं-११३७-નેતર.

द्र० रथशब्दः ।

* शीतोऽनुष्णवीर्यत्वात् ।

शीत-पुं-१३८५-ઠંડુ, શીતસ્પર્શ.

द्र० जडशब्दः ।

* शेतेऽनेनेति शीतः, "शीरीभू-" (उणा-२०१) इति कित् तः, श्यायते स्मेतिवा "श्यः शीद्रव-मूर्ति-" ॥४।१।९७॥ इति शीरादेशः ।

शीतक-पुं-३८३-આળસુ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अनुष्णशब्दः ।

* शीतं मन्दं करोतीति शीतकः "शीताच्च कारिणि" ॥७।१।१८६॥ इति कः ।

'शीतभीरु'-स्त्री-११४८-મોગરો.

द्र० मल्लिकाशब्दः ।

शीतल-पुं-२७-૧૦માં તીર્થંકર નું નામ.

* सकलसत्त्वसन्तापहरणात् शीतलः । तथा गर्भस्थे भगवति पितुः पूर्वोत्पन्नाऽचिकित्स्यदाहो जननीकरस्पर्शादुपशान्तः इति शीतलः ।

शीतल-पुं--१३८५-શીતસ્પર્શ, ઠંડું.

द्र० जडशब्दः ।

* शेतेऽनेनेति शीतलः, "शीङस्तलक्-" (उणा-५०१) इति तलक्, शीतं शीतत्वमस्त्यस्य वा सिध्मादित्वाल्लः, शीतं लातीति वा ।

शीतल-पुं-११०७-(शे.१७३)-વાયુ, પવન.

द्र० अहिकान्तशब्दः ।

शीतशिव-न.-९४२-સિન્ધવ, મીઠું.

द्र० नदीभवशब्दः ।

* शीतं शिनोति उष्णवीर्यत्वात् इति शीतशिवम्, "प्रह्वाह्वा"-(उणा-५१४) इति वे निपात्यते ।

शीतांशु-पुं-१०५-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

शीतीभाव-पुं-७५-(शे.२)-મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः ।

(शीतेतररश्मि)-पुं-९५-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

शीधु-पुं-न.-९०४-મદિરા.

☐ मैरेय, आसव ।

* शेरतेऽनेनेति शीधुः, "शीङोधुक्"-(उणा-७८४) पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

शीन-न.-१४९४-થીજેલું ઘી વગેરે.

☐ स्त्यान ।

* श्यायते स्मेति शीनम्, "श्यः शीद्रवमूर्तिस्पर्शे नश्चास्पर्शे" ॥४।१।९७॥ इति साधुः ।

(शीर्णाङ्घ्रि)-पुं-१८४-યમરાજ.

द्र० अर्कसूनुशब्दः ।

शीर्णाह्रि-पुं-१८४-યમરાજ.

द्र० अर्कसूनुशब्दः ।

शीर्ष-न.-५६७-મસ્તક.

द्र० उत्तमाङ्गशब्दः ।

* शीर्यते मस्यति जरसा शीर्षं "ऋजिरिषि"-(उणा-५६७) इति कित् सः ।

शीर्षक-न.-७६८-માથાની પાઘડી, ટોપ, માથાનું બખ્તર.

☐ शिरस्त्राण, शीर्षण्य, शिरस्क, [खोल शि ६७] ।

* शीर्षस्य प्रकृतिः शीर्षकम्, खोलमपि ।

शीर्षक-न.-६४०-(शे.१३०)અગરુ, અગર.

द्र० अगुरुशब्दः ।

शीर्षच्छेद्य-पुं-३७३-વધ કરવા યોગ્ય.

☐ शैर्षच्छेदिक ।

* शीर्षच्छेद्यः "शीर्षच्छेदाद् यो वा" ॥६।४।१८४॥ इति यः ।

शीर्षण्य-पुं-५७०-નિર્મળ કેશ.

☐ शिरस्य, [प्रलोम्य शे.११९] ।

* शिरसि भवः शीर्षण्यः "दिगादि"-॥६।३।१२४॥ इतिये "केशे वा" ॥३।२।१०२॥ इति शीर्षन्नादेशः पक्षे शिरस्यः ।

शीर्षण्य-न.-७६८-માથાની પાઘડી, ટોપ.

☐ शिरस्त्राण, शिरस्क, शीर्षक, [खोल शि.६७] ।

* शिरसि भवं शीर्षण्यं देहांशत्वाद् ये "शिरसः शीर्षन्" ॥३।२।१०१॥ इति शीर्षन्नादेशः, शिरसे हितमिति वा "प्राण्यङ्गरथ"-॥५।१।३७॥ इति यः, शिरसस्तुल्यमिति वा शाखादित्वाद् यः "शिरसः शीर्षन्" ॥३।२।१०१॥ इति शीर्षन्नादेशः ।

शील-न.-पुं-८४४-શુદ્ધ આચાર.

द्र० आचारशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* शेते सुखमनेनेति शीलं, पुंक्लीबलिङ्गः, "शुकशी-"(उणा-४६३) इति किद् लः, शीलयते तदिति वा ।

शील-न.-पुं-१३७७-स्वभाव.

द्र० आत्मन्शब्दः ।

* शील्यते धार्यते इति शीलं, पुंक्लीबलिङ्गः ।

शीलक-न.-५७४-(शे.१२०)-કાનનો મૂલ ભાગ.

☐ [कर्णमूलक शे.१२०] ।

शुक-पुं-१३३५-પોપટ.

द्र० कीरशब्दः ।

* शवतीति शुकः "विचिपुषि"-(उणा-२२) इति कित् कः "शुकगतौ" शोकति गच्छतीति वा ।

शुकपुच्छ-पुं-१०५८-ગન્ધક.

द्र० कुष्ठारिशब्दः ।

* शुकपुच्छवर्णत्वात् शुकपुच्छः ।

शुक्त-न.-४१५-રાબ, કાંજી.

द्र० अवन्तिसोमशब्दः ।

* शक्नोति निर्मलीकर्तुम्, शोचति निर्मलीभवत्यनेन वा शुक्तं "पुतपित्त"-(उणा-२०४) इति ते निपात्यते ।

शुक्ति-स्त्री-१२०४-મોતીની છીપ.

☐ मुक्तास्फोट, अब्धिमण्डूकी ।

* शोचतीति शुक्तिः स्त्रीलिङ्गः, "दमुषि"-(उणा-६५१) इति कित् तिः ।

शुक्तिज-न.-१०६८-મોતી.

☐ मौक्तिक, मुक्ता, मुक्ताफल, रसोद्भव ।

* शुक्तेर्जायते इति शुक्तिजम्, शुक्तिरुपलक्षणं हस्तिमस्तकाद्युद्भवमपि **यदाह**-

"हस्तिमस्तकदन्तौ तु, दंष्ट्रा शुनवराहयोः ।
मेघो भुजङ्गमो वेणुर्मत्स्या मौक्तिकयोनयः" इति ।

शुक्र-पुं-११९-શુક્ર ગ્રહ.

द्र० उशनस्शब्दः ।

* शोचति दानवानिति शुक्रः, रुद्रशुक्रद्वारेण निर्यातत्वाद् वा, यद् **वामनपुराणे**-

"इत्येवमुक्त्वा भगवान्मुमोच शिश्नेन शुक्रं स च निर्जगाम" इति । **शेषश्चात्र**-"शुक्रे भृगुः ।"

शुक्र-पुं-न.-१५४-જેઠ મહિનો.

☐ ज्येष्ठ ।

* शोचन्ति पान्था अत्रेति शुक्रः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

शुक्र-न.-६२९-વીર્ય.

द्र० आनन्दप्रभवशब्दः ।

* शोचन्त्यस्मिन् पतिते इति शुक्रं "ऋज्यजि-" (उणा-३८८) इति किद् रः ।

शुक्र-पुं-१०९८-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* शुक्रं तेजोऽस्त्यस्येति शुक्र अभ्रादित्वादः ।

शुक्र-न.-१०४४-(शे. १६३)-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

शुक्रकर-पुं-६२८-મજ્જા.

द्र० अस्थिसम्भवशब्दः ।

* शुक्रं करोतीति शुक्रकरः ।

शुक्रज-पुं-९३-સાતમા વૈમાનિક દેવ

* शुक्रे जाताः शुक्रजाः ।

शुक्रशिष्य-पुं-२३८-અસુર, દાનવ.

द्र० असुरशब्दः ।

* शुक्रस्य शिष्याः शुक्रशिष्याः ।

शुक्ल-पुं-१३९२-સફેદ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* "शुक गतौ" शोकति मनोऽत्रेति शुक्लः, "शुकशीमूष्यः कित्"-(उणा-४६३) इति लः ।

शुक्ल-पुं-१४७-(शे. २२)-શુક્લપક્ષ.

☐ [दिवाह्वय शे. २२] ।

शुक्लधातु-पुं-१०३७-ખડી, ધોળી ધાતુ.

द्र० कठिनीशब्दः ।

* शुक्लश्चासौ धातुश्च शुक्लधातुः ।

शुक्लापाङ्ग-पुं-१३२०-મોર.

द्र० केकिन्शब्दः ।

* शुक्लावपाङ्गावस्येति शुक्लापाङ्गः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शुङ्गा-સ્ત્રી-ન.-૧૧૨૪-નવી કુંપળોનો અગ્રભાગ.

□ कोशी ।

* शाम्यतीति शुङ्गा, पुंस्त्रीलिङ्गः, "कमितमि--" (उणा--१०७) इति डिदुङ्गः ।

शुच-સ્ત્રી-૨૯૯-શોક, દુઃખ.

□ शोक, शोचन, खेद ।

शुचि-પું-૯૭-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* शोचन्त्यस्मिन्नुलूक इति शुचिः, नाम्युपान्त्य--त्वादिः कित् ।

शुचि-પું-૯૯-કિરણ.

द्र० अंशुशब्दः ।

* शुचि नैर्मल्यार्थेऽत्र शोचतीति शुचिः पुंलिङ्गः कित इः ।

शुचि-પું-૧૫૪-અષાઢ મહિનો.

□ आषाढ ।

* शोचन्ति पान्था अत्रेति शुचिः, पुंसि ।

शुचि-પું-૧૦૯૯-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* शुचिः, शोधकत्वात् ।

शुचि-પું-૧૩૦૨-સફેદ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* शोचति निर्मलीभवतीति शुचिः ।

शुचि-ન.-૧૪૩૬-ઉજ્જ્વલ, નિર્મલ.

द्र० अनाविलशब्दः ।

* शोचति निर्मलीभवतीति शुचि. शुचिर्नैर्म-ल्यार्थेऽत्र ।

शुचि-પું-૧૧૦૭-(શે. ૧૭૨)-વાયુ, પવન.

द्र० अहिकान्तशब्दः ।

(शुण्ठि)-સ્ત્રી-૪૨૦-સૂંઠ.

द्र० नागरशब्दः ।

* शुण्ठति शुष्यतीति शुण्ठिः, "किलिपिलि--" (उणा--६०८) इति इः ।

शुण्ठी-સ્ત્રી-૪૨૦-સૂંઠ.

□ (शुण्ठि), महौषध, विश्वा, नागर, विश्वभेषज ।

* शुण्ठति शुष्यतीति शुण्ठिः, "किलिपिलि--" (उणा--६०८) इति इः, ङ्यां तु शुण्ठी ।

शुण्डा-સ્ત્રી-પું-૯૦૩-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* शुनति वैकल्यमनया इति शुण्डा पुंस्त्रीलिङ्गः, "कुगुहु--" (उणा--१७०) इति कित् डः ।

शुण्डा-સ્ત્રી-૯૦૬-મદિરા પીવાનું સ્થાન, દારૂનું પીઠું.

□ पानमदस्थान ।

* शुन्यते इति शुण्डा ।

शुण्डा-સ્ત્રી-૧૨૨૪-સૂંઢ.

□ हस्तिनासा, कर, हस्त ।

* शुनत्यनया इति शुण्डा, "कुगुहु"--(उणा--१७०) इति कित् डः ।

शुण्डाल-પું-૧૨૨૮-(શે. ૧૭૭)-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

शुतुद्रि-સ્ત્રી-૧૦૮૪-સતલજ નદી.

□ शुतद्रु ।

* शु पूजितमाशु वा तुदति इति शुतुद्रिः, "शिग्रुगेरुनमेर्वादयः"--(उणा--८११) इति रौ निपात्यते ।

शुद्धकर्मन्-ન.-૮૧૧-સારું આચરણ.

□ अवदान ।

* शुद्धं सोत्कर्षं कर्म चरितम् ।

शुद्धमति-પું-૫૩-ગઈ ઉત્સ.ના ૨૧માં તીર્થંકર.

* शुद्धा निर्मला मतिरस्येति शुद्धमतिः ।

शुद्धान्त-પું-ન.-૭૨૭-અન્તઃપુર.

□ अन्तःपुर, अवरोध, अवरोधन ।

* शुद्धाः शुचयः सौविदल्ला अन्तेऽस्येति शुद्धांतः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

शुद्धोदनसुत-પું-૨૩૭-શાક્યસિંહ, ગૌતમ.

द्र० अर्कबान्धवशब्दः ।

* शुद्धोदनस्य राज्ञः सुतः शुद्धोदनसुतः, यौगिक-त्वात् शौद्धोदनिरित्यादिः ।

शुन-પું-૧૨૭૯-કૂતરો.

द्र० अजिश्वभुजशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* शुनति गच्छतीति शुनः ।

शुनासीर-पुं-१७२-ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* शोभनं नासीरमग्रयानमस्येति शुनासीरः, शुः पूजायाम्, श्वशुरवत्, दन्त्यादिरपि ।

शुनि-पुं-१२७९-કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

* शुनति गच्छतीतिशुनः, ''नाम्युपान्त्य-''(उणा-६०९) इति किदिप्रत्यये शुनिः ।

शुनी-स्त्री-१२८१-કૂતરી.

☐ सरमा, [देवशुनी-शि.११३] ।

शुन्य-न-१४४६-શૂન્ય, ખાલી.

☐ शून्य, (रिक्त), रिक्तक, तुच्छ, वशिक ।

* शुने हितं शुन्यं 'शुनो वश्चोदूत्'' ॥७।१।३३॥ इति ये साधुः ।

शुभ-न.-८६-કલ્યાણ, શુભ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

* शोभते इति शुभम् ।

'शुभ'-पुं-१२७५-બકરો.

* अजशब्दः ।

शुभंयुस्-पुं-४३३-માંગલિક, શુભશાલી.

☐ शुभसंयुक्त ।

* शुभमिति विभक्त्यन्तप्रतिरूपकमव्ययं, शुभम-स्याऽस्तीति शुभंयुः, ''ऊर्णाऽहम्'' ॥७।२।१७॥ इति युस् ।

शुभसंयुक्त-पुं-४३३-માંગલિક, શુભશાલી.

☐ शुभंयुस् ।

शुभ्रांशु-पुं-१०५((शे.११) ચન્દ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

शुभ्र-पुं-१३९३-સફેદ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* शोभते इति शुभ्रः, ''ऋज्यजि-'' (उणा-३८८) इति किद्रः ।

शुभ्र-न.-१०४३-(शे.११२)-રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

शुम्ब-न.-स्त्री-९२८-દોરી.

द्र० गुणशब्दः ।

* शुनतीति शुम्बं स्त्रीक्लीबलिङ्गः, ''तुम्बस्तम्बा-दयः''-(उणा-३२९) निपात्यते ।

शुम्भमथनी-स्त्री-२०५-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* शुम्भं मथ्नातीति शुम्भमथनी ।

शुल्क-पुं-न.-७२४-જકાત.

* शल्यति शवति वा मुखेन यात्यनेनेति शुल्कः, पुंक्लीबलिङ्गः, ''निष्कतुरुष्क-'' (उणा-२६) इति के निपात्यते ।

शुल्काध्यक्ष-पुं-७२४-જકાત ઉપર નિમાયેલ અધિકારી.

☐ शौल्किक ।

* शुल्कस्याध्यक्षः शुल्काध्यक्षः ।

शुल्व-न.-९२८-દોરી.

द्र० गुणशब्दः ।

* शल्तीति शुल्वम्, ''शल्यलिभ्रुच्चातः''-(उणा-३१९) इति वः ।

शुल्व-न.-१०३९-તાંબુ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

* शिल्तीति शुल्वम्, ''शल्यलिभ्रुच्चातः''-(उणा-३१९) इति वः, ''शुल्वण् सर्जने'' इत्यस्य वाऽच् ।

शुल्वारि-पुं-१०५७-ગન્ધક.

द्र० कुष्ठारिशब्दः ।

* शुल्वस्यारिरिति शुल्वारिः ।

शुश्रूषा-स्त्री-३१०-સાંભળવા ની ઇચ્છા.

* श्रोतुमिच्छा शुश्रूषा ।

शुश्रूषा-स्त्री-४९७-સેવા, ભક્તિ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० आराधनाशब्दः ।

* शुश्रूषणं शुश्रूषा ।

शुषि-સ્ત્રી-૧૩૬૩-છિદ્ર, બિલ.

द्र० कुहरशब्दः ।

* शुष्यत्यस्यां शुषिः, "नाम्युपान्त्य"-(उणा-६०९) इति किदिः, स्त्रीलिङ्गोऽयम्, **वैजयन्ती** तु-"श्वभ्रं नक्ली शुषिर्वपा ॥" इति पुंस्यप्याह ।

"सुष्ठु स्यति सुषि दन्त्यादिः" इत्येके ।

शुषिर-ન.-૨૮૭-વાંસળીશંખ વિ. છિદ્રવડે શબ્દ ઉત્પન્ન થાય તેવું વાજિંત્ર.

☐ (सुषिर) ।

* शुषिश्छिद्रं विद्यतेऽस्येति शुषिरम् ।

शुषिर-ન.-૧૩૬૩-છિદ્ર, બિલ.

द्र० कुहरशब्दः ।

* शुष्यत्यस्मिन् शुषिरं "शुषीषि"-(उणा-४१६) इति किदरः, शुषिरस्यास्तीति वा, मध्वादित्वाद् रः, शुषिधर्ममात्रेऽपि मधुवत् ।

शुष्म-ન.-૭૯૬-પરાક્રમ.

द्र० उर्जस्शब्दः ।

* शुष्यत्यनेनारिरिति शुष्मं, "विलिभिलि"-(उणा-३४०) इति किद् मः ।

शुष्मन्-ન.-૭૯૬-પરાક્રમ.

द्र० उर्जस्शब्दः ।

* शुष्यत्यनेनारिरिति शुष्मं, "सात्मन्नात्मन्"-(उणा-९१६) इति मनि निपातनात् शुष्म क्लीबलिङ्गः ।

शुष्मन्-પું-૧૧૦૦-(शि.९८)-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

शूक-પું-ન.-૩૬૯-દયા, અનુકંપા.

द्र० अनुकम्पाशब्दः ।

* शवन्ति गच्छन्ति परदुःखप्रहाणेच्छामनेनेति शुकः पुंक्लीबलिङ्गः, "घुयुहिपितुशोदीर्घश्च" (उणा-२४) इति कः ।

शूकधान्य-ન.-૧૧૮૧-જવ, ઘઉં વગેરે ધાન્ય.

* शूकप्रधानं धान्यमिति शूकधान्यम् ।

शूकर-પું-૪૭-શ્રી વિમલનાથ ભગનું લાંછન, ભૂંડ.

शूकल-પું-૧૨૩૫-ખરાબ ચાલનો ઘોડો, દુર્વિનીત.

* शक्नोति स्वेच्छया गन्तुमिति शूकलः, 'मुरल"-(उणा-४७४) इत्यले निपातने ।

'शूकशिम्बा'-સ્ત્રી-૧૧૫૧-કૌવચ.

द्र० आत्मगुप्ताशब्दः ।

'शूकशिम्बि'-સ્ત્રી-૧૧૫૧-કૌવચ.

द्र० आत्मगुप्ताशब्दः ।

(शूका)-સ્ત્રી-૩૧૧-લાજ, શરમ.

द्र० त्रपाशब्दः ।

शूद्र-પું-૮૦૭-શૂદ્ર, ૪ વર્ણ પૈકી ચોથો વર્ણ.

शूद्र-પું-૮૯૪-શૂદ્ર.

द्र० अन्त्यवर्णशब्दः ।

* शीयते इति शूद्रः, "शदेरूच्च"-(उणा-३९४) इति रः ।

शूद्रा-સ્ત્રી-૫૨૪-શૂદ્રજાતિમાં ઉત્પન્ન થયેલી સ્ત્રી.

शूद्री-સ્ત્રી-૫૨૩-શૂદ્રની સ્ત્રી.

*शूद्रस्य भार्या शूद्री, "धवाद् योगा"-॥२।४।५९॥ इति ङीः ।

शून्य-ન.-૧૪૪૬-શૂન્ય, ખાલી.

☐ रिक्तक, (रिक्त), शून्य, तुच्छ, वशिक ।

* शुने हितं शून्यम्, "शुनो वश्चोदूत्" ॥७।१।३३॥ इति ये साधुः ।

शून्यवादिन्-પું-૮૬૧-બૌદ્ધ.

☐ सौगत, (बौद्ध) ।

* शून्यं निराकारं वदतीति शून्यवादी ।

शूर-પું-૩૬૫-સુભટ.

☐ चारभट, वीर, विक्रान्त ।

* शूरयते इति शूरः ।

(शूर)-પું-૯૬-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

शूरदेव-પું-૫૩-આવ ચોવીશીના બીજા તીર્થંકર.

* रागाद्यरीन् प्रति शूरो विक्रमी स चासौ देवश्च शूरदेवः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शूर्प–न.–१०१८–સૂપડું.
☐ प्रस्फोटन, (सूर्प) ।
* शीर्यतेऽनेनेति शूर्पम् "कुशशृभ्य ऊर्चान्त-स्य" इति पः 'शूर्पण् माने' इत्यस्य वा ।

शूर्पक–पुं–२२८–કામદેવનો શત્રુ.
☐ शंबर, (शम्बर) ।
* शूर्पयति परवीर्याणि मिमीते इति शूर्पकः ।

(शूर्पकारि)–पुं–२२८–કામદેવ.
द्र० अङ्गजशब्दः ।

शूल–न.–पुं–७८७–ત્રિશૂલ.
☐ त्रिशीर्षक ।
* शूलति रुजतीति शूलं, पुंक्लीबलिङ्गः ।

शूलधरा–स्त्री–२०५–(शे.५०)-પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

शूलनाश–न.–९४३–સંચળ.
☐ सौवर्चल, अक्ष, रुजक, दुर्गन्ध ।
* शूलरोगं नाशयतीति शूलनाशनम् ।

शूलभृत्–पुं–१९९–શંકર.
द्र० अट्टहासिनशब्दः ।
* शूलं बिभर्तीति शूलभृत् यौगिकत्वात् शूलीति ।

शूलभृत्–पुं–७–(प.)–શંકર.

शूलाकृत–न.–४१३–લોઢાના સળીયા ઉપર પકા-વેલું માંસ.
☐ शूल्य ।
* शूलाक्रियते स्म पाकाय इति शूलाकृतम्, "शूलात् पाके" ॥७।२।१४२॥ इति डाच् । अन्ये तु सामान्यविशेषभावं परिहृत्य अनयोर्भटित्रेणे-कार्थतामाहुः ।

शूलायुध–पुं–७–(प.)–શંકર.

शूलास्त्र–पुं–७–(प.)–શંકર.

शूलिक–पुं–१२९६–સસલો.
☐ शश, मृदुलोमक, लोमकर्ण ।
* शूलमस्त्यस्येति शूलिकः ।

शूलिन्–पुं–६–(प.)–શંકર.

(शूलिन्)–पुं–१९९–શંકર.
द्र० अट्टहासिनशब्दः ।

शूल्य–न.–४१३–લોઢાના સળીયા ઉપર પકાવેલું માંસ.
☐ शूलाकृत ।
* शूले संस्कृतमिति शूल्यं "शूलोखाद् यः" ॥६।२।१४१॥ इति यः ।

शृगाल–पुं–१२९०–(शि.११४)-શિયાળ.
द्र० क्रोष्टृशब्दः ।

शृगाली–स्त्री–८०३-(शे.१५३)–લૂંટ, ઉપદ્રવ, પ્રલય, ખોટો કજીયો.
☐ डमर, डिम्ब, विप्लव ।

शृङ्खल–न.–पुं–स्त्री–६६५–પુરુષની કેડનો કંદોરો.
* शीर्यते इति शृङ्खलं त्रिलिङ्गः, "शो नोन्तो ह्रस्वश्च" (उणा–४९८) इति खलः, शृङ्गैः खलतीति वा ।

शृङ्खल–पुं–स्त्री–न.–१२२९–હાથીના પગે બાંધવાની સાંકળ.
द्र० अन्दुकशब्दः ।
* शृणोति बन्धनेनेति शृङ्खलः, त्रिलिङ्गः, "शो नोन्तो ह्रस्वश्च" (उणा–४९८) इति खलः ।

शृङ्खलक–पुं–१२५५–લાકડાના પગબંધન વડે જોડાયેલો ઊંટ.
* शृङ्खलं बन्धनमस्येति शृङ्खलकः, "शृङ्खलकः करभे" ॥७।१।१९१॥ इति साधुः ।

शृङ्ग–न.–१३०२–શિખર.
☐ शिखर, कूट ।
* शीर्यते नितान्तेनेति शृङ्गम्, "शृङ्गशार्ङ्ग"–(उणा–९६) इति गे निपात्यते ।

शृङ्ग–न.–पुं–१२६४–બળદનું શીંગડું.
☐ विषाण, कूणिका ।
* शृणातीति शृङ्गं "शृङ्गशार्ङ्ग"–(उणा–९६) इति गे निपात्यते, पुंक्लीबलिङ्गः ।

शृङ्ग–पुं–६४०–(शे.१३०)–અગરુ, અગર.
द्र० अगरुशब्दः ।

शृङ्गवेरक-न.-१२८९-આદુ.

☐ आर्द्रक ।

* श्रणोति रसानामिति शृङ्गवेरं "शतेरादयः"-(उणा-४३२) इति निपात्यते, शृङ्गोपलक्षितं बेरं देहोऽस्येति वा ।

शृङ्गमुख-न.-२९४-(शे.८५)-શિંગડાના આકારનું વાજિંત્ર.

☐ [शृङ्गवाद्य शे.८५] ।

शृङ्गवाद्य-न.-२९४-(शे.८५)-શિંગડાના આકારનું વાજિંત્ર.

☐ [शृङ्गमुख शे ८५] ।

शृङ्गाट-न.-९८८-જ્યાં ત્રણ રસ્તા ભેગા થાય તેવું સ્થાન.

* श्रीयते तदिति शृङ्गाटम्, "कपाटविराट-" (उणा-१४८) इत्यादे निपात्यते, शृङ्गैरटन्ति अस्मिन्निति वा, शृङ्गाटवद् मार्गस्त्रिकोणत्वाद् वा ।

शृङ्गार-पुं-न.-२२९-કામદેવની યોનિ.

शृङ्गार-पुं-न.-२९४-શૃંગાર રસ.

* श्रयति एनं जनः शृङ्गारः, पुंक्लीबलिङ्गः, "द्वारशृङ्गार-" (उणा-४११) इत्यारान्तो निपात्यते, रसेषु शृङ्गमुत्कर्षमियर्तीति वा ।

शृङ्गार-न.-१०६१-(शे.९३)-સિન્દૂર,

द्र० चीनपिष्टशब्दः ।

(शृङ्गारजन्मन्)-पुं-२२९-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

शृङ्गारभूषण-न.-१०६१-સિન્દૂર.

☐ सिन्दूर, नागज, नागरक्त, चीनपिष्ट, [शृङ्गार शि.९३] ।

* शृङ्गारस्य भूषणं शृङ्गारभूषणं, शृङ्गारमपि ।

(शृङ्गारयोनि)-पुं-२२९-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

शृङ्गिक-पुं-११९८-સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

* शृङ्गमस्त्यस्येति शृङ्गिकः, अजस्तनाकृतित्वात्, यदाह-

शृङ्गिकं तु कृष्णवर्णमजस्तनसमाकृतिः ।

शृङ्गिण-पुं-१२७७-ઘેટો.

द्र० अविशब्दः ।

* शृङ्गमस्त्यस्येति शृङ्गिणः, "फलबर्हात्-" ॥७।२।१३॥ इतीनः ।

शृङ्गिणी-स्त्री-१२६५-અનેક પ્રકારના વર્ણવાળી ગાય.

द्र० अघ्न्याशब्दः ।

* शृङ्गमस्त्यस्याः इति शृङ्गिणी, शृङ्गिण्यादयः सामान्या अपि विशेषे वर्तन्ते ।

शृङ्गी-स्त्री-१३४७-મદ્ગુર મચ્છની સ્ત્રી.

☐ मद्गुरप्रिया ।

* शीर्यते इति शृङ्गी ।

शृङ्गीकनक-न.१०४६-અલંકાર માટેનું સોનું

☐ अलङ्कारसुवर्ण, आयुध ।

* शृङ्गी अलङ्कारमकरिका, तदर्थं कनकं शृङ्गीकनकम् ।

शृङ्गोष्णीप-पुं-१२८५-(शे.१८५)-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

'शृणि'-स्त्री-१२३०-અંકુશ.

द्र० अंकुशशब्दः ।

शृत-न.-१४८५-પકાવેલું દૂધ-ઘી અને બલિનોપાક.

* श्रायते स्मेति शृतं क्षीरादिः "श्रः शृतं हविः क्षीरे" ॥४।१।१००॥ इति साधुः,

श्राप्यते वा "श्रपः प्रयोक्त्रैक्ये" ॥४।१।१०१॥ इति साधुः ।

शेखर-पुं-७-(प.)-ધાર્યવાચક શબ્દથી આશબ્દ લગાડતા ધારકવાચક શબ્દ બને છે. દા.ત.શશિશેખર.

शेखर-पुं-६५४-મસ્તક ઉપર મુકુટના આકારે નાખેલી માળા.

द्र० अवतंसशब्दः ।

* शाखति व्याप्नोति शिरः इति शेखरः "शाखिरिदेतो चातः"-(उणा-४००) इत्यरः ।

शेप-पुं-६१०-લિંગ, પુરુષ ચિહ્ન.

द्र० कामलताशब्दः ।

* शेतेऽनेनेति शेपः, "भापाचणि-" (उणा-२९६) इति पः ।

शेपस्-ન.६१०-લિંગ, પુરુષ ચિહ્ન.

द्र० कामलताशब्दः ।

* शेतेऽनेन "शीङ्ःफश्च"-(उणा-९८२) इति चकारात् पसि शेपः क्लीबलिङ्गः ।

शेपाल-ન.પું ११६७-સેવાલ, લીલ.

द्र० जलनीलिकाशब्दः ।

* शेतेऽम्भसीति शेपालं "शीङ्स्तलकृपालवालणू-वलणूवलाः"-(उणा-५०१) इति साधुः । पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

शेफ-પું-६१०-(શે.१२८)-લિંગ, પુરુષ ચિહ્ન.

द्र० कामलताशब्दः ।

शेफस्-ન.-६१०-(શે.१२८) લિંગ, પુરુષ ચિન્હ.

द्र० कामलताशब्दः ।

शेमुषी-સ્ત્રી-३०९-બુદ્ધિ.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* शेत इति शेमोहस्तं मुष्णातीति शेमुषी, मूल-विभुजादित्वात् के ङीः, शमेः क्वसौ ङ्यां वा, पेचुषीवत् ।

शेलु-પું-११४४-મોટી ગુંદી.

☐ श्लेष्मातक, 'सेलु' ।

* शेरतेऽस्मिन्निति शेलुः पुंलिङ्ग, "शिङ्गो लुः" (उणा ८२०) ।

शेव-પું-१३४४-(શે.१९१)-મચ્છ, માછલું.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

शेवधि-પું-१९२-ભંડાર, નિધાન.

☐ निधान,कुनाभि, निधि ।

* शेते शेवं स्थाप्यधनं "शीङ्गापो ह्रस्वश्च वा"-(उणा-५०६) इति वः, तद्धीयतेऽस्मिन्निति शेवधिः पुंसि "व्याप्यदाधारे" ।।५।३।८८।। इति किः, पुंक्लीबयोर्**वाचस्पतिः** यदाह-

"निधिः शेवधिरस्त्रियाम्" ।

शेवल-ન.-પું-११६७-સેવાલ, લીલ.

द्र० जलनीलिकाशब्दः ।

* शेतेऽम्भसीति शेवलं "शीङ्स्तलकृपालवालणू-वलणूवलाः"-(उणा-५०१) इति साधुः । पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

शेवाल-ન.-પું-११६७-સેવાલ, લીલ.

द्र० जलनीलिकाशब्दः ।

* शेवालं तु शेवालस्य जपादित्वाद् वत्वे साधुः, पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

शेष-પું-१३०७-શેષનાગ.

द्र० अनन्तशब्दः ।

* श्लिष्यति अस्मिन् धात्रीति शेषः, "श्लिषेः शे च"-(उणा-५४३) इति षः, शिष्यत इति वा, "शेतेऽस्मिन् हरिः" इत्यन्ये ।

शेषाहिनामभृत्-પું-२२५-(શે.७७)-બળદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

शैक्ष-પું-७९-નવીન શિષ્ય, પ્રથમશિક્ષા લેનાર.

☐ प्राथमकल्पिक ।

* शिक्षाशीलमस्येति शैक्षः, 'अङ्स्वाच्छत्रा-देरञ्" ।।६।४।६०।। इत्यञ् । शिक्षायां भव इति वा "शिक्षादेश्चाऽण्" ।।६।३।१४८।। इत्याण् ।

शैर्षच्छेदिक-પું-३७३-વધ કરવા યોગ્ય.

☐ शीर्षच्छेद्य ।

* शीर्षच्छेदमर्हतीति शैर्षच्छेदिकः, "तमर्हति" ।।६।४।१७७।। इतीकण् ।

शैल-પું-१०२७-પર્વત.

द्र० अचलशब्दः ।

* शिलानामयमिति शैलः, शिलाः सन्त्यत्रेति वा ज्योत्स्नादित्वादण् ।

शैलधन्वन्-પું-२००-(શે.४४)-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

शैली-સ્ત્રી.-२०५-(શે.५६)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

शैली-સ્ત્રી-१३६१-(શે.१९८)-વાલુકા પ્રભાનામની ત્રીજી નરક.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ [वालुकाप्रभा शे.१५८] ।

शैलाट–पुं–१२८५–(शे.१८४)–सिंह.

द्र० इभारिशब्दः ।

शैलालिन्–पुं–३२९–नट

द्र० आजीवशब्दः ।

* शिलालिना प्रोक्तं नटसूत्रमधीते इति शैलाली "शिलालिपाराशर्यान्नटभिक्षुसूत्रे" ॥६।४।१८९॥ इति णिन् ।

शैलूष–पुं–३२८–नट.

द्र० आजीवशब्दः ।

* शिलूषस्य ऋषेरपत्यं शैलूषः, शलति वेषान्तरमिति वा "कोरदूषाटरूष"–(उणा–५६१) इत्यादिना ऊषान्तो निपात्यते ।

'शैलूष'–पुं–११३५–બીલીનું ઝાડ.

द्र० बिल्वशब्दः ।

शैव–पुं–६९६–પાંચમાં વાસુદેવ.

☐ पुरुषसिंह ।

* शिवस्य राज्ञोऽपत्यमिति शैवः शिवादित्वादण् ।

शैवल–न.–पुं–११६७–સેવાલ, લીલ.

द्र० जलनीलिकाशब्दः ।

* शेतेऽम्भसीति शैवलं, "शीङ्स्तलकृपालवालणू-वलणूवलाः"–(उणा–५०१) इति साधुः पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

शैवलिनी–स्त्री–१०८०–નદી.

द्र० आपगाशब्दः ।

* शैवलमस्त्यस्यामिति शैवलिनी ।

शैवाल–न.–पुं–११६७–સેવાળ, લીલ.

द्र० जलनीलिकाशब्दः ।

* शेतेऽम्भसीति शैवालं "शीङ्स्तलकृपालवालणूवलणूवलाः"–(उणा–५०१)इति साधुः, पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

शैशव–न.–३३९–બાલ્યાવસ્થા, બાલપણું.

☐ शिशुत्व, बाल्य ।

* शिशोर्भावः शैशवं "य्वृवर्णात्" ॥७।१ ६९॥ इत्यण् ।

शैष–पुं–न.–१५६–શિશિર ઋતુ, મહા અને ફાગણ માસ.

☐ शिशिर ।

*शेषस्यायं पूजाहेतुत्वात् शैषः ।

शोक–पुं–७२–तीर्थंकरमां न होय ते १८ दोष पैकी ११ मो दोष.

* शोकश्चित्तवैधुर्यम् ।

शोक–पुं–२९९–શોક.

☐ शुच्, शोचन, खेद ।

* शोको वैधुर्यम् ।

शोचन–न.–२९९–શોક.

☐ शोक, शुच्, खेद ।

शोचिस्–न.–९९–કિરણ.

द्र० अंशुगशब्दः ।

* शोचति तमोऽस्मिन्निति इसि शोचिः क्लीबलिङ्गः ।

शोचिष्केश–पुं–१०९९–અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* शोचींषि ज्वालाः केशा अस्येति शोचिष्केशः ।

शोण–पुं–१०९०–શોણ નદી.

☐ हिरण्यबाहु, 'हिरण्यवाह' ।

* शोणजलत्वात् शोणः ।

शोण–पुं–१२४२–રક્ત કમળજેવી કાન્તિવાળો ઘોડો.

* शोणः शोणवर्णः ।

शोण–पुं–१३९५–રાતો વર્ણ.

☐ रक्त, रोहित, माञ्जिष्ठ, लोहित ।

* शोणतीति शोणः ।

शोणरत्न–न.–१०६४–(शि.९४)–પદ્મરાગ મણિ, માણેક.

☐ पद्मराग, लोहितक, लक्ष्मीपुष्प, अरुणोपल ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शोणित–न.-६२९-લોહી.

द्र० असृग्शब्दः ।

* शोणतीति शोणितम् ।

शोणितपुर–न.-९७७-બાણાસુર નું નગર.

☐ देवीकोट, उमावन, कोटिवर्ष, बाणपुर ।

* शोणितलिप्तं पुरमितिशोणितपुरम् ।

शोथ–पुं-न.-४६८-સોજો.

☐ श्वयथु, शोफ ।

* शवति विसर्पतीति शोथः, पुंलिङ्गः, क्लीबेऽपि **वैयजन्ती**, यदाह—

"शोथोऽस्त्रीश्वयथुः शोफः" "कमिथु"–(उणा–२२५) इति बहुवचनात्थः ।

शोधनी–स्त्री–१०१५–સાવરણી.

☐ संमार्जनी, बहुकरी, वर्धनी, समूहनी, [पवनी शि.८९] ।

* शोध्यते निर्मलीक्रियते गृहमनया इति शोधनी, पवनी अपि ।

शोधिका–स्त्री–११७७–લાલ કાંગ.

* शोधयतीति शोधिका ।

शोधित–न.–४१४–સાફ કરેલું.

☐ संमृष्ट ।

* शोध्यते स्मेति शोधितम् ।

शोधित–न.–१४३७–સાફ કરેલું, ધોયેલું.

☐ निर्णिक्त, मृष्ट, धौत, क्षालित ।

* शोध्यते स्मेति शोधितम् । **अमरस्तु**–

"निर्णिक्तं शोधितं मृष्टं, निःशोध्यमनवस्करम्" इत्येकार्थानाह ।

शोध्य–न.–६२२–(शे.१२८)–લોહી.

द्र० असृग्शब्दः ।

शोध्य–न.–१०४३–(शे.११२)–રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

शोफ–पुं–४६८–સોજો.

☐ शोथ, श्वयथु ।

*श्यति धातूनिति शोफः, "शफकफ"–(उणा–३१६) इति फे निपात्यते ।

शोभ–पुं–८९–(शे.४)–દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

शोभन–न.–१४४४–સુન્દર, મનોહર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* शोभते इति शोभनम् ।

शोभा–स्त्री–५०९–સાત્વિક અલંકાર પૈકી એક.

* शोभा रूपाद्यैः पुंभोगोपबृंहितैः किञ्चिच्छायान्तराश्रयणम् ।

शोभा–स्त्री–१५१२–શોભા, કાન્તિ.

द्र० अभिख्याशब्दः ।

* शोभनं शोभा, भिदादित्वादङि साधुः ।

शोभाञ्जन–पुं–११३४–સરગવો.

द्र० अक्षीवशब्दः ।

* शोभामनक्तीति शोभाञ्जनः, सुष्ठु मनक्ति मुखमिति वा, पृषोदरादित्वात् ।

शोष–पुं–४६३–ક્ષય રોગ.

☐ क्षय, राजयक्ष्मन्, यक्ष्मन् ।

* शुष्यत्यनेनेति शोषः ।

शोषण–न.–३९४–સુકાઈ જવું તે.

☐ रसादान ।

* शुष्यते इति शोषणम् ।

शौक–न.–१४१५–પોપટોનો સમૂહ.

* शुकानां समूहः इति शौकम्, "षष्ठयाः समूहे" ॥६।२।९॥ इत्यण् ।

(शौक)–न.–१४२०–પોપટોનો સમૂહ.

शौच–न.–८२–શરીર મનની શુદ્ધિ.

* शुचेर्भावः कर्म वा शौचं कायमनसोः शुद्धिः ।

शौण्ड–पुं–४३६–મત્ત, મદવાળો.

☐ मत्त, उत्कट, क्षीब ।

* शुण्डा मदिरा तस्यां भवः शौण्डः, शुण्डाऽस्त्यस्य वा, ज्योत्स्नादित्वादण् ।

शौण्ड–पुं–१३२५–(शे.१९२)–કૂકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शौण्डिक-पुं-९०२-કુલાલ, મદિરા વેંચનાર.

द्र० आसुतीबलशब्दः ।

* शुण्डा पानमदस्थानं सुरा वा पण्यमस्येति शौण्डिकः "तदस्य पण्यम्" ॥६।४।५४॥ इतीकण् ।

शौण्डी-સ્ત્રી-४२१-(શે.१०२)-પીપર.

द्र० उपकुल्याशब्दः ।

शौण्डीर्य-ન.-७३९-પરાક્રમ સામર્થ્ય.

☐ पौरुष, विक्रम, शौर्य, पराक्रम ।

* शौण्डीरस्य भाव कर्म वा शौण्डीर्यम् ।

(शौद्धोदनि)-પું-२३७-શાક્યસિંહ, બુદ્ધ.

द्र० अर्कबान्धवशब्दः ।

'शौभाञ्जन'-પું-११३४-સરગવો.

द्र० अक्षीवशब्दः ।

(शौरसेनी)-સ્ત્રી-२८५-એક ભાષાનું નામ.

(शौरि)-પું-२१६-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

शौर्य-ન.-७३९-પરાક્રમ, પુરુષાર્થ.

☐ पौरुष, विक्रम, शौण्डीर्य, पराक्रम ।

* शूरस्य भावः कर्म वा शौर्यम् ।

शौर्य-ન.-७९६-પરાક્રમ.

द्र० ऊर्जस्शब्दः ।

* शूरस्य भावःशौर्यम् ।

शौल्किक-પું-७२४-જકાત ઉપર નિમાયેલ અધિકારી.

☐ शुल्काध्यक्ष ।

* शुल्के नियुक्तः शौल्किकः ।

शौल्किकेय-પું-११९६-વનસ્પતિ જન્ય સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

* शुल्किकादेशे भवः शौल्किकेयः नद्यादित्वादेयण ।

शौल्विक-પું-९२०-કંસારો, વાસણ ઘડનાર.

☐ ताम्रकुट्टक ।

* शुल्वघटनं शिल्पमस्येति शौल्विकः ।

शौष्कल-પું-४२९-(શે.३०)-માંસ ખાનાર.

☐ शाष्कुल, पिशिताशिन् ।

श्मशान-ન.-९८९-મૃતકને બાળવાનું સ્થાન,

द्र० करवीरशब्दः ।

* शवानां शयनमिति श्मशानम्, पृषोदरादित्वात् ।

श्मशानवेश्मन्-પું-१९६-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* श्मशानं वेश्माऽस्येति श्मशानवेश्मा ।

श्मश्रु-ન.-५८३-દાઢી-મૂછ.

द्र० आस्यलोमन्शब्दः ।

* श्मनि मुखैकदेशे शेते इति श्मश्रु, क्लीबलिङ्गः "श्मनःशीङो डित्"-(उणा-८१०) इति रुः ।

श्याम-પું-१३९७-શ્યામ વર્ણ.

द्र० असितशब्दः ।

* श्यायते इति श्यामः, "विलिभिलि-" (उणा-३४०) इति मः ।

श्यामक-પું-११७६-હલકા ગોખા.

☐ श्यामाक ।

* श्यायते इति श्यामकः, जघन्यो व्रीहिः, "कीचक"-(उणा-३३) इत्यके निपात्यते ।

श्यामल-પું-१३९७-કાળો વર્ણ.

द्र० असितशब्दः ।

* श्यामं श्यामत्वं लातीति श्यामलः ।

श्यामा-સ્ત્રી-४०-શ્રીવિમલ નાથજી. ની માતા.

* श्यामवर्णत्वात् श्यामा ।

श्यामा-સ્ત્રી-४४-શ્રી પદ્મપ્રભજી. ની શાસન દેવી.

* श्यामा वर्णेन श्यामा अच्युतदेवीत्यपि ।

श्यामा-સ્ત્રી-१४२-રાત્રી.

द्र० इन्दुकान्ताशब्दः ।

* श्यायते गच्छतीति श्यामा, "विलिभिलि-" (उणा-३४०) इत्यादि नामः, श्यामत्वाद्वा श्यामा ।

श्यामा-સ્ત્રી-११४९-કાંગ સુગંધી ધઉંલો.

द्र० प्रियङ्गुशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* श्यामा वर्णन ।

श्यामाक-पुं-११७६-હલકા ચોખા.

☐ श्यामक ।

* श्यायते इति श्यामाकः, जघन्यो व्रीहिः "मवाक श्यामाक-" (उणा-३७) इत्यके निपात्यते ।

श्यामाङ्ग-पुं-११७-બુધ ગ્રહ.

द्र० ज्ञशब्दः ।

* श्याममङ्गमस्येति श्यामाङ्गः ।

(श्यामार्य)-पुं-३४-ચોથા દશ પૂર્વધર.

श्याल-पुं-५५२-સાળો, પત્નીનો ભાઈ

* श्यायतीतिश्यालः, पत्न्या भ्राता, 'श्यामाश्या-" (उणा-४६२) इतिलः ।

'श्याल'-पुं-११३८-શાલ.

द्र० सर्जशब्दः ।

श्यालिका-स्त्री-५५५-પત્ની ની નાની બહેન.

☐ हाली, यन्त्रणी, केलिकुञ्चिका ।

* श्याल्येव श्यालिका, पत्न्याः कनिष्टभगिनी ।

श्याव-पुं-१३९६-લાલ મિશ્રિત પીળો વર્ણ

द्र० कडारशब्दः ।

* श्यायते इति श्यावः, "लटिखटि-" (उणा-५०५) इति वः ।

श्येत-पुं-१३९२-સફેદ વર્ણ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* श्यायते इति श्येतः, "हृश्यारुहि-' (उणा-२१०) इतीतः ।

श्येन-पुं-४८-સિંચાણો, શ્રીઅનંતનાથભ.નું લાંછન.

श्येन-पुं-१३३४-સિંચાણો, બાજપક્ષી.

☐ पत्त्रिन, शशादन ।

* श्यायते इति श्येनः, 'श्याकटि-" (उणा-२४२) इतीनः ।

श्येनाक्ष-पुं-१३२८-(शे. १५४)-સારસ પક્ષી.

द्र० कुरङ्करशब्दः ।

श्रद्धा-स्त्री-५४१-દોહદ, ગર્ભપ્રભાવે ઉત્પન્ન-થતી ઇચ્છા.

☐ दोहद, दौहृद, लालसा ।

* श्रद्धानमिति श्रद्धा ।

श्रद्धालु-पुं-४९०-આસ્તિક, પરલોકાદિમાં શ્રધ્ધાવાળો.

☐ आस्तिक, श्राद्ध ।

* श्रद्धानशीलः श्रद्धालुः, "शीङ्श्रद्धा-" ॥५।२।३७॥ इत्यालुः ।

श्रद्धालु-स्त्री-५३९-દોહદ વાળીસ્ત્રી

☐ दोहदान्विता ।

* श्रद्धाशीला श्रद्धालु, "शीङ्श्रद्धा-" ॥५।२।३७॥ इत्यालुः ।

श्रन्थन-न.-६५३-ગૂંથણું, પુષ્પના હારની રચના.

द्र० गुम्फशब्दः ।

* श्रथ्यते इति श्रन्थनम् ।

श्रम-पुं-३१९-થાક.

द्र० आयासशब्दः ।

* श्रमणं श्रमः ।

श्रम-पुं-७८८-શસ્ત્ર કળાનો અભ્યાસ.

द्र० अभ्यासशब्दः ।

* श्रम्यत्यनेनेति श्रमः ।

श्रमण-पुं-७५-સાધુ મુનિ.

द्र० अनगारशब्दः ।

* श्राम्यति तपसेति श्रमणः, श्रवणोऽपि, नन्द्यादित्वादनः ।

श्रमणा-स्त्री-५३२-(शि.४३)-સાધ્વી.

☐ श्रवणा, भिक्षुकी, मुण्डा, [भिक्षुकी शे.-११३] ।

(श्रमणादिसङ्घ)-पुं-१४१२-સજાતીય જીવોનો સમુદાય.

श्रवण-पुं-स्त्री-११३-શ્રવણ નક્ષત્ર.

☐ हरिदेव ।

* श्रवतेऽसाविति श्रवणः पुंस्त्रीलिङ्गः "तकृशा-" (उणा-१८७) इति अणः ।

श्रवण-न.-३१०-સાંભળવું.

* श्रयते इति श्रवणं आकर्णनम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

श्रवण-न.-पुं-५७४-કાન.

द्र० कर्णशब्दः ।

* श्रूयतेऽनेनेति श्रवणम् ।

श्रवण-पुं-७५-(शि. ५)-સાધુ, મુનિ.

द्र० अनगारशब्दः ।

श्रवण-पुं-२१९-(शे.६५)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

श्रवणा-स्त्री-५३२-સાધ્વી.

द्र० भिक्षुकीशब्दः ।

* शृणोतीति श्रवणा, श्रमणाऽपि च ।

श्रवस्-न.-५७३-કાન.

द्र० कर्णशब्दः ।

* शृणोतीति श्रवः, क्लीबलिङ्गः, "अस्" (उणा-९५२) इत्यस् ।

'श्रवा'-स्त्री-११८५-મીંડી ખરખોડી.

द्र० जीवाशब्दः ।

श्रविष्ठा-स्त्री-११४-ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર.

☐ धनिष्ठा, वसुदेवता ।

* बहूनां मध्ये प्रकृष्टा श्रोतृमती, "गुणाङ्गाद्वेष्ठेयस्" ॥७।३।९॥ इतीष्ठप्रत्यये श्रविष्ठा, श्रूयते शुभकर्माणि श्रविष्ठा, "पष्ठैधिष्ठादयः" (उणा-१६६) इति टान्तो वा निपात्यते ।

श्रविष्ठाभू-पुं-११७-બુધ ગ્રહ.

द्र० ज्ञशब्दः ।

* श्रविष्ठासु भवतीति श्रविष्ठाभूः ।

श्रविष्ठारमण-पुं-१०५-(शे.१३)-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

श्राणा-स्त्री-३९७-રાબડી, કાંજી.

द्र० उष्णिकाशब्दः ।

* श्रायते स्मेति श्राणा, "व्यञ्जनान्तस्थातः" ॥४।२।७१॥ इति क्तस्य नत्वम् ।

श्राद्ध-पुं-४९०-શ્રદ્ધાવાળો, આસ્તિક.

☐ श्रद्धालु, आस्तिक ।

* श्रद्धाऽस्त्यस्येति श्राद्धः, "प्रज्ञाश्रद्धा"-॥७।२।३३॥ इति णः ।

श्राद्ध-न.-पुं-८२२-પિતૃયજ્ઞ, મરણ પછીની ક્રિયા

☐ पितृयज्ञ, तर्पण, पिण्डदान ।

* श्रद्धा प्रयोजनमस्येति श्राद्धं पुंक्लीबलिङ्गः, चूडादित्वादण् ।

श्राद्धकाल-पुं-१४१-દિવસનો આઠમો ભાગ.

☐ कुतप ।

* श्राद्धं पितृकर्म तस्य कालः श्राद्धकालः ।

श्राद्धदेव-पुं-१८५-યમરાજા.

द्र० अर्कसूनुशब्दः ।

* श्राद्धे देवः श्राद्धदेवः, पितृपतित्वात् ।

श्रान्त-पुं-८११-ઇન્દ્રિયો ઉપર જય મેળવનાર.

☐ शान्त, जितेन्द्रिय ।

* श्राम्यति स्मेति श्रान्तः ।

श्रावण-पुं-१५४-શ્રાવણ માસ.

☐ नभस्, श्रावणिक ।

* श्रावणी पौर्णमास्यस्येति श्रावणः ।

श्रावणिक-पुं-१५४-શ્રાવણ માસ.

☐ श्रावण, नभस् ।

* श्रावणी पौर्णमास्यस्येति श्रावणिकः ।

श्री-स्त्री-४०-શ્રી અરનાથ ભગવાનની માતા

* श्रीरिव श्रीः ।

श्री-स्त्री-२२६-લક્ષ્મી.

द्र० आशब्दः ।

* श्रयतीत्येवंशीला श्रीः, "दिद्युद्दद्"-॥५।२।८३॥ इत्यादिना क्विपि दीर्घो निपात्यते ।

श्री-स्त्री-३५७-સંપત્તિ.

द्र० ऋद्धिशब्दः ।

*श्रयणशीला श्रीः ।

श्री-स्त्री-१५१२-શોભા, કાન્તિ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अभिख्याशब्दः ।

* श्रयणशीला श्रीः स्त्रीलिङ्गः, "विपुद्ध्द"- ॥५।२।८३॥ इति क्विपि निपात्यते ।

श्रीकण्ठ–पुं–१९५–शंकर.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः।

* श्रीः शोभा कण्ठेऽस्येति श्रीकण्ठः, तथाहि **महाभारते—**

"इन्द्रेण तत् पुरा क्षिप्तं, वज्रं श्री कण्ठकाषिणा ।
दग्ध्वा कण्ठं तु तं पार्थ ! ततः श्रीकण्ठता मम ।

श्रीकण्ठसख–पुं–९–(प.)–कुबेर.

श्रीकर–पुं–२१९–(शे.६९)–विष्णु, नारायण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

श्रीखण्ड–न.–६४१–चन्दन.

द्र० गन्धसारशब्दः ।

* श्रिया खण्डयतीति श्रीखण्डम् ।

श्रीगर्भ–पुं–२१९–(शे.६८)–विष्णु, नारायण.

द्र० अच्युतशब्दः।

श्रीगर्भ–पुं–७८२–(शे.१४८)–तलवार.

द्र० असिशब्दः।

(श्रीगुणसुन्दर)–पुं–३४–त्रीजा दशपूर्वी.

(श्रीगुप्त)–पुं–३४–नवमां दशपूर्वी.

श्रीघन–पुं–२३४–सुगत, बुद्ध.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* श्रिया योगविभूत्या घनो निबिडः, श्रिया घन इव वर्षिता वा श्रीघनः।

श्रीघन–न.–४०६–(शे.१००)–दही, गोरस.

☐ क्षीरज, दधि, गोरस, [मङ्गल्य शे.१००]।

श्रीद–पुं–१८९–कुबेरदेव.

द्र० इच्छावसुशब्दः।

* श्रियं ददातीति श्रीदः।

श्रीधर–पुं–५१–गई उत्स.ना ७मां भग.

* मुक्तिश्रियं धरतीति श्रीधरः।

श्रीधर–पुं–२१५–विष्णु, नारायण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

श्रीनन्दन–पुं–२२८–कामदेव.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* श्रिया लक्ष्म्या नन्दनः श्रीनन्दनः, रुक्मिण्याः श्रियोऽवतारत्वात् ।

श्रीपति–पुं–२१४–विष्णु, नारायण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* श्रियः पतिः श्रीपतिः, यौगिकत्वाद् लक्ष्मीनाथ इत्यादयः ।

श्रीपथ–पुं–९८७ राजमार्ग, धोरीरस्तो.

द्र० असङ्कुलशब्दः ।

* श्रिया उपलक्षितः पन्थाः श्रीपथः।

श्रीपर्णी–स्त्री–११४३–सीवणनुं वृक्ष.

द्र० काश्मरीशब्दः।

* श्रीयुक्तानि पर्णान्यस्या श्रीपर्णी "पाककर्णपर्ण-वालान्तात्–" ॥२।४।५५॥ इति ङीः।

(श्रीपर्याय)–न.–६४६–लवींग.

☐ लवङ्ग, देवकुसुम, श्रीसंज्ञ ।

श्रीफल–पुं–११३५–बीलीनुं झाड.

द्र० बिल्वशब्दः।

* श्रीप्रदानि फलान्यस्येति श्रीफलः ।

श्रीमत्–पुं–३५७–(शे.२३)–लक्ष्मीवाळो.

द्र० लक्ष्मणशब्दः।

श्रीमत्–पुं–१३३५–(शे.१९१)–पोपट.

द्र० कीरशब्दः ।

श्रीमत्कुम्भ–न.–१०४४–(शे.१६३)–सोनुं.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

(श्रील)–पुं–३५७–लक्ष्मीवान.

द्र० लक्ष्मणशब्दः ।

श्रीवत्स–पुं–४७–श्रीशीतलनाथ भ. नुं लांछन.

श्रीवत्स–पुं–२१८–विष्णु, नारायण.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अच्युतशब्दः ।

* श्रीवत्सो हृदि अस्येति श्रीवत्सः ।

श्रीवत्स-पुं-२२२-વિષ્ણુના હૃદય પર રહેલું ચિન્હ.

* श्रिया युक्तो वत्सो वक्षोऽनेनेति श्रीवत्सः, रोमावर्तविशेषः ।

श्रीवत्सभृत्-पुं-२१९-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* श्रिवत्सं बिभर्तीति श्रीवत्सभृत्, यौगिकत्वात् श्रीवत्साङ्कः ।

(श्रीवत्साङ्क)-पुं-२१९-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

श्रीवराह-पुं-२१९-(शे.७६)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

श्रीवास-पुं-६४८-ગૂગળનો ધૂપ.

द्र० पायसशब्दः ।

* श्रियो वासः श्रीवासः ।

श्रीवृक्ष-पुं-११३१-પીપળો.

द्र० अश्वत्थशब्दः ।

* श्रिया युक्तो वृक्षः श्रीवृक्षः ।

श्रीवृक्षकिन्-पुं-१२३६-શ્રીવૃક્ષના ચિન્હથી પંક્તિ ઘોડી.

☐ हृद्वक्त्रावर्तिन् ।

* श्रीवृक्षको लाञ्छनमस्त्यस्येति श्रीवृक्षकी ।

श्रीवेष्ट-पुं-६४८-(शे.१३४)-ગૂગળનો ધૂપ.

द्र० पायसशब्दः ।

श्रीसंज्ञ-न.-६४६-લવીંગ.

☐ लवङ्ग, देवकुसुम, (श्रीपर्याय) ।

* श्रीसंज्ञं श्रीपर्यायमित्यर्थः ।

श्रुतकर्मन्-पुं-१२१-(शे.१५)-શનિગ્રહ.

द्र० असितशब्दः ।

श्रुतदेवी-स्त्री-२४१-સરસ્વતી દેવી, વાણી.

द्र० गीर्वाणीशब्दः ।

* श्रुतस्य प्रवचनस्याऽधिष्टात्री देवी श्रुतदेवी ।

श्रुतश्रवोऽनुज-पुं-१२१-(शे.१६)-શનિગ્રહ.

द्र० असितशब्दः ।

श्रुति-स्त्री-२४९-વેદ.

☐ स्वाध्याय, आम्नाय, छन्दस्, वेद ।

* श्रूयते इति श्रुतिः, "श्रादिभ्यः" ॥५।३।९२॥ इति क्तिः ।

श्रुति-स्त्री-५७३-કાન.

द्र० कर्णशब्दः ।

* श्रुयतेऽनया श्रुतिः, श्रादित्वात् क्तिः ।

(श्रुतिविकल)-पुं-४५४-બહેરો.

☐ अकर्ण, एड, बधिर ।

श्रेणि-पुं-स्त्री-८९९-શિલ્પીઓનો સમુદાય.

* श्रीयते इति श्रेणिः पुंस्त्रीलिङ्गः, "कावावी-" (उणा-६३४) इति णः ।

(श्रेणी)-स्त्री-१४२३-શ્રેણી, આવલી.

द्र० आलिशब्दः ।

(श्रेणि)-पुं-स्त्री-१४२३-શ્રેણી, પંક્તિ.

द्र० आलिशब्दः ।

* श्रीयते इति श्रेणिः, पुंस्त्रीलिङ्गः ।

श्रेणिक-पुं-७१२-મગધપતિ રાજા, શ્રેણિક.

☐ भम्भासार ।

* श्रेणीः कायतीति श्रेणिको मगधेश्वरः ।

श्रेणी-स्त्री-१४२३-શ્રેણી, પંક્તિ.

द्र० आलिशब्दः ।

* श्रीयते इति श्रेणिः, पुंस्त्रीलिङ्ग, ङ्यां श्रेणी ।

श्रेयस्-पुं-२९-અગિયારમાં તીર્થંકર ભ.

☐ श्रेयांस ।

* सकलभुवनस्यापि प्रशस्यतमत्वेन श्रेयान् ।

श्रेयस्-न.-७४-મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः ।

* अतिशयेन प्रशस्यं श्रेयः "गुणाङ्गात्-" ॥७।३।९॥ इतियसौ "प्रशस्यस्य श्रः" ।७।४।३४॥ इति आदेशः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

श्रयस्-न.-८६-કલ્યાણ, શુભ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

* अतिशयेन प्रशस्यं श्रेयः ।

श्रयस्-न.-१३७९-ધર્મ, પુણ્ય, સુકૃત્ય.

☐ धर्म, पुण्य, वृष, सुकृत ।

* अतिशयेन प्रशस्यं श्रेयः ।

श्रयस्-न.-१४३९-શ્રેષ્ઠ, પ્રધાન

☐ श्रेष्ठ, उत्तम, पुष्कल, 'अतिशोभन' ।

* अतिशयेन प्रशस्यं श्रेयः ।

श्रयसी-સ્ત્રી-११४६-હરડે.

द्र० अभयाशब्दः ।

श्रयांस-પું-२७-અગિયારમાં તીર્થંકર ભગવાન.

* श्रेयांसावंसावस्येति श्रेयांसः पृषोदरादित्वात्, **यथा**- ।

गर्भस्थेऽस्मिन् केनाऽप्यानाक्रान्तपूर्वदेवताधिष्ठितशय्या जनन्याक्रान्तेति श्रेयो जातमिति श्रेयांसः ।

श्रयांस-પું-२९-અગિયારમાં તીર્થંકર ભગવાન.

⊡ श्रेयस् ।

श्रष्ठ-न.-१४३९-અત્યંત ઉત્તમ, પ્રધાન.

☐ श्रेयस्, सत्तम, पुष्कल, 'अतिशोभन' ।

* अतिशयेन प्रशस्यं श्रेष्ठम् ।

श्रोण-પું-४५२-પાંગળો.

द्र० पङ्गुशब्दः ।

* "श्रोणृ सङ्घाते" श्रोणतीति श्रोणः ।

श्रोणि-સ્ત્રી-પું-६०७-કેડ.

द्र० ककुद्मतीशब्दः ।

* श्रूयते किङ्किणीध्वनिरत्रेति श्रोणिः पुंस्त्रीलिङ्गः "कावा-" (उणा-६३४) इति णिः, श्रोण्यते संहन्यते इति वा ।

श्रोत्र-न.-५७४-કાન.

द्र० कर्णशब्दः ।

* श्रूयतेऽनेनेति श्रोत्रं "हुयमा-" (उणा-४५१) इति त्रः ।

श्रोत्रिय-પું-८१७-વેદ જાણનાર બ્રાહ્મણ.

☐ छान्दस ।

* छन्दोऽधीते इति श्रोत्रियः, "छन्दोऽधीते श्रोत्रश्च" वा । ॥७।१।१७३॥ इतीयः श्रोत्रादेशश्च ।

(श्रोत्रियसमाज)-પું-१४१४-શ્રોત્રિયોનો સમુદાય.

श्रौषट्-अ.-१५३८-દેવાને બલિદાન આપવામાં વપરાતો શબ્દ.

☐ वौषट्, वषट्, स्वाहा, स्वधा ।

* श्रूयते इति श्रौषट्, बाहुलकात् क्विबन्तो निपात्यते, **यथा**-"अस्तु श्रौषट्" ।

श्लक्ष्ण-न.-१४२७-સૂક્ષ્મ, બારીક, ઝીણું.

☐ सूक्ष्म, पेलव ।

* श्लिष्यते इति श्लक्ष्णम्, "भृगतृणगुण-" (उणा-१८६) इति साधुः ।

श्लथ-પું-४९१-ઢીલો, શિથિલ, દુર્બળ.

☐ शिथिल ।

* श्लथयतीति श्लथः ।

श्लोधा-સ્ત્રી-२७०-વખાણ, પ્રશંસા.

द्र० अर्थवादशब्दः ।

श्लीपद्-न.-४६५-પગનો હાથીપગો રોગ.

☐ पादवल्मीक ।

* श्लिष्टं पदं येन श्लीपदं, पृषोदरादित्वात् ।

श्लील-પું-३५७-લક્ષ્મીવાળો.

द्र० लक्ष्मणशब्दः ।

* श्रियं लातीति श्लीलः, श्रीरस्यास्तीति वा सिध्मादित्वाद्लः, ऋफिडादित्वाद् रस्य लत्वम्, श्रीमान् इत्यपि ।

श्लेष्मण-પું-४६०-સળેખમ, કફનો રોગી.

☐ श्लेष्मल, कफिन् ।

*श्लेष्मा अस्त्यस्येति श्लेष्मणः, अङ्गादित्वादनः

श्लेष्मन्-પું-४६२-કફ.

द्र० कफशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* श्लिष्यति हृदयादौ इति श्लेष्मा "मन्"-(उणा-९११) इति मन् ।

श्लेष्मल-पुं-४६०-સળેખમ, કફનો રોગી.

☐ श्लेष्मण, कफिन् ।

* श्लेष्मा अस्त्यस्येति श्लेष्मलः, सिध्मादित्वाल्लः ।

श्लेष्मातक-पुं-११४४-મોટી ગુંદી.

☐ शेलु 'सेलु' ।

* श्लिष्यति कफोऽस्मात् इति श्लेष्मातकः, "श्लेष्मातक"-(उणा-८३) इत्यातके निपात्यते, श्लेष्माणमततीति वा ।

श्लोक-पुं-२७३-યશ, કીર્તિ.

द्र० अभिख्याशब्दः ।

* श्लोक्यते इति श्लोकः ।

श्वःश्रेयस-न.-८६-કલ્યાણ, શુભ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

* शोभनं श्रेयः श्वःश्रेयसं, श्व आगामि श्रेयो वा "निसश्च श्रेयसः" ॥७।३।१२२॥ इत्यत्समासान्तः ।

श्वजीविका-स्त्री-८६६-સેવા, ચાકરી.

☐ सेवावृत्ति, (सेवा) ।

* शुन इव जीविका वृत्तिः परपिण्डोपजीवित्वादधमेत्यर्थः ।

श्वदंष्ट्रा-स्त्री-११५६-ગોખરૂં.

द्र० गोक्षुरशब्दः ।

* शुनो दंष्ट्रेव श्वदंष्ट्रा, संज्ञाशब्दत्वात् "शुनः" ॥३।२।९०॥ इति दीर्घत्वाभावः ।

श्वदयित-न.-६२६-હાડકું.

द्र० अस्थिशब्दः ।

* शुनो दयितं श्वदयितम् ।

श्वन्-पुं-१२८०-કૂતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

* श्वयतीति श्वा "श्वन्मातरि"-(उणा-९०२) इत्यनि निपात्यते । शेषश्चात्र- "शुनि क्रोधी रसापायी, शिवारिः सूचको रुरुः । वनंतपः स्वजातिद्विट्, कृतज्ञो मल्लहश्वसः ॥ दीर्घनादः पुरोगामी, स्यादिन्द्रमहकामुकः । मण्डलः कपिलो ग्राममृगश्चन्द्रमहोऽपि च ॥"

श्वपच-पुं-९३३-ચાંડાલ.

द्र० अन्तावसायिन्शब्दः ।

* श्वानं पचतीति श्वपचः, लिहादित्वादच् ।

श्वभ्र-न.-१३६४-છિદ્ર, બિલ, બાકોરૂં.

द्र० अगाधशब्दः ।

* श्वयतीति श्वभ्रं "खुरक्षुर"-(उणा-३९६) इति रे निपात्यते, श्वभिर्भ्रान्तमिति वा ।

'श्वभ्र'-न.-१३६४-બાકોરૂં.

द्र० अगाधशब्दः ।

श्वयथु-पुं-४६८-સોજો.

☐ शोथ, शोफ ।

* श्वयति अनेनेति श्वयथुः, पुंलिङ्गः, ट्वित्वादथुः ।

श्वशुर-पुं-५५९-પત્ની કે પતિના પિતા, સસરો.

* सुशोभनमश्नुते, अश्नाति वा श्वशुरः, "श्वशुरकुकुन्दर"-(उणा-४२६) इत्युरे निपात्यते ।

श्वशुर-पुं-५६०-સાસુ સસરો બંને.

☐ श्वश्रूश्वशुर ।

* श्वशुरश्च श्वश्रूश्च द्वौ "श्वशुरः श्वश्र्वा वा" ॥३।१।१२३॥ इत्येकशेषः ।

श्वश्रू-स्त्री-५५९-પતિ કે પત્ની ની માતા, સાસુ.

*श्वशुरस्य भार्या श्वश्रूः, "नारीसखी"-॥२।४।७६॥ इत्यूङि निपात्यते ।

श्वश्रूश्वशुर-पुं-५६०-સાસુ સસરો બંને.

☐ श्वशुर ।

श्वस्-अ.-१५४१-આવતો દિવસ, આવતી કાલ.

* श्वसितीति श्वः, अनन्तरागामिदिनम्, यथा

"अद्य श्वो वा भविष्यति।"

श्वस्-अ.-१५४२-(शे.२०२)-આવતી કાલે, પરમ દિવસે.

☐ [परश्वस् शे.२०२]।

श्वसन-पुं-११०६-વાયુ.

द्र० अनिलशब्दः।

* श्वसन्त्यनेनेति श्वसनः।

श्वसित-न.-१३६८-શ્વાસ, શ્વાસલેવાની ક્રિયા.

☐ श्वास।

* श्वसनं "क्लीवे" ॥५।३।१२३॥ इति भावे क्ते श्वसितम्।

श्वान-पुं-१२७९-કૂતરો.

द्र० अस्थिभुज्शब्दः।

* शोभन आनः प्राणोऽस्या श्वानस्तालव्यादिः।

श्वापद-पुं-१२१६-હિંસક પશુ.

☐ व्याल।

* शुनः पदमिवपदमस्येति श्वापदः "शुनः" ॥३।२।९०॥ इति दीर्घत्वम्।

श्वविध्-स्त्री-१२९६-શાહુડી.

☐ शल्य, शलल, शल्यक।

* श्वानं विध्यतीति श्वावित् "धञ्युपसर्गस्य-" ॥३।२।८६॥ इति दीर्घः।

श्वास-पुं-५७-કમળ જેવો સુગંધી શ્વાસ હોયતે. તીર્થંકરનો ३४ પૈકી બીજો અતિશય.

* श्वास उच्छ्वासनिश्वासम्।

श्वास-पुं-१३६८-શ્વાસ.

☐ श्वसित।

* श्वसनं श्वासः।

श्वासप्रश्वासरोधन-न.-८३-પ્રાણાયામ, પ્રાણોને રોકવાની ક્રિયા, ८ પૈકી યોગનું ४ थुं અંગ.

☐ प्राणायाम, प्राणयम।

* सत्यासने बाह्यस्य वायोराचमनमिति श्वासः, कोष्ठ्यस्य वायोर्निःश्वसनं प्रश्वासः, तयो रोधनं गतिच्छेदः।

श्वासहेति-स्त्री-३१३-નિદ્રા, ઉંઘ.

द्र० तन्द्राशब्दः।

* श्वासा हेतयोऽस्यामिति श्वासहेतिः, अयं सुप्तवाचकः इत्यन्ये।

श्वित्र-न.-४६६-ધોળો કોઢ રોગ.

☐ पाण्डुर, (श्वेत), कुष्ट।

* श्वेतते इति श्वित्रं "ऋज्यजि-" (उणा-३८८) इति किद् रः।

श्वेत-न.-४०९-સરખા ભાગના પાણી વાળું દહીં.

☐ (श्वेतरस)।

* श्वेतते इति श्वेतम्, श्वेतरसमित्यपि।

श्वेत-न.-१०४३-રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः।

* श्वेतते इति श्वेतम्, सितात्र्यपि।

श्वेत-पुं-१३९२-સફેદ.

द्र० अर्जुनशब्दः।

* श्वेतते इति श्वेतः।

श्वेत-पुं-१२०६-(शे.१७४)-કોડી.

द्र० कपर्दशब्दः।

(**श्वेत**)-न.-४६६-ધોળોકોઢ રોગ.

☐ श्वित्र, पाण्डुर, कुष्ट।

श्वेतकोलक-पुं-१३४६-સફરી, સફેદ માછલું.

☐ प्रोष्ठिन्, शफर।

* श्वेतः कोल उत्सङ्गोऽस्येति श्वेतकोलकः।

श्वेतगज-पुं-१७७-ઇન્દ્રનો ઐરાવણ હાથી.

द्र० अभ्रमातङ्गशब्दः।

* श्वेतश्चासौ गजश्च श्वेतगजः।

'**श्वेतगरुत्**'-पुं-१३२५-હંસ.

* द्र० चक्राङ्गशब्दः।

श्वेतद्युति-पुं-१०५-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः।

* श्वेताः द्युतयो यस्य स श्वेतद्युतिः यौगिकत्वात् सितांशुः।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(श्वेतपत्ररथ)-पुं-२१२-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

श्वेतपिङ्ग-पुं-१२८५-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

* श्वेतश्चासौ पिङ्गश्च श्वेतपिङ्गः ।

श्वेतमरिच-पुं-११३४-સફેદ સરગવો.

* श्वेतानि मरिचतुल्यानि फलान्यस्येति श्वेतमरिचः ।

श्वेतरक्त-पुं-१३९५-ગુલાબી રંગ.

☐ पाटल ।

* श्वेतश्चासौ रक्तश्च श्वेतरक्तः ।

(श्वेतरस) न.-४०९-સરખા ભાગના પાણી-વાળું દહી.

☐ श्वेत ।

श्वेतरूप्य-न.-१०४२-(शे. १६१)-કલઈ, સીસું.

द्र० आलीनशब्दः ।

श्वेतवाजिन-पुं-१०४-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* श्वेतवाजी सिताश्वः ।

श्वेतवाहन-पुं-१०५-(शे.११)-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

श्वेतसर्षप-पुं-११८०-ધોળો સરસવ.

☐ सिद्धार्थ ।

श्वेतहय-पुं-७०९-અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

(श्वेताश्व)-पुं-१०४-ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

श्वोवसीयस-न.-८६-કલ્યાણ, શુભ, ભાવી કાળે થનાર મંગલ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

* वसुमच्छब्दादीयसौ मतोर्लुक्यस्वरादेश्च लोपे वसीयः, शोभनं वसीयः, श्वोवसीयसं, श्व आगामि वसीयो वा "श्वसो वसीयसः" ॥७।३।१२१॥ इत्यत्समासान्तः ।

'ष'

षट्कर्मन्-पुं-८१२-યજન-યાજન, અધ્યયન-અધ્યાપન, દાન અને પ્રતિગ્રહ એ છ કર્મમાં આસક્ત રહેનાર બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* षड्-अध्ययनम्, अध्यापनम्, यजनम्, याजनम्, दानम्, प्रतिग्रहश्चेति कर्माण्यस्येति षट्कर्मा ।

(षट्चरण)-पुं-१२१२-ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

षट्पदी-स्त्री-१२०८-જૂ.

☐ यूका ।

* षट्पादा अस्याः षट्पदी "सुसङ्ख्यात्" ॥७।३।१५०॥ इति पाद्भावे "वा पादः" ॥२।४।६॥ ङीः ।

(षडंह्रि)-पुं-१२१२-ભમરો.

द्र० अलिशब्दः ।

षडङ्गक-न.-५६४-(शे.११८)-શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

षडङ्गजित्-पुं-२१९-(शे.६६)-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

षडङ्गी-स्त्री-२५३-વેદના ૬ અંગો.

षडभिज्ञ-पुं-२३३-બુદ્ધ, સુગત.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* दिव्यं चक्षुः, दिव्यंश्रोत्रं, पूर्वनिवासानुस्मृतिः, परचित्तज्ञानं, आश्रवक्षयः, ऋद्धिश्चेति षड् अभिज्ञा अस्येति षडभिज्ञः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

षड्गव-न.-१४२४-પશુઓનું ષટ્ક બનાવવા માટે પશુવાચક શબ્દથી લગાડાતો શબ્દ જેમકે હસ્તિષડ્ગવમ્.

* पशुनामभ्यः परं षट्त्वे वाच्ये षड्गवमिति प्रयुज्यते, **यथा**-हस्तिनां षट्त्वम् हस्तिषड्गवम्, "षट्त्वे षड्गवः" ॥७।१।१३५। इति षड्गवप्रत्ययः ।

षड्ज-पुं-१४०१-સાતમો સ્વર.

* षड्भ्यो जायते इति षड्जः, यद् **व्याडिः**
"कण्ठादुत्तिष्ठते व्यक्तं षड्जःषड्भ्यस्तु जायते ।
कण्ठोरस्तालुनासाभ्यो, जिह्वाया दशनादपि ॥"

षड्बिन्दु-पुं-२१५-વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* षड् बिन्दवो लाञ्छनभूता अस्येति षड्बिन्दुः ।

षड्रस-न.-१०७०-(शे १६५)-પાણી.

द्र० अपशब्दः ।

षड्रसासव-पुं-६२० રસધાતુ

द्र० असिसंभवशब्दः ।

* षण्णां मधुरादीनां रसानामासवः इति षड्रसासवः ।

षण्ड-पुं-न.-१११०-વન, જંગલ.

द्र० अटवीशब्दः ।

* सन्यते सेव्यते इति षण्डं पुंक्लीबलिङ्गः, बाहुलकात् सत्वाभावे "पञ्चमाड्डः"-(उणा-१६८) इति डः ।

षण्ड-पुं-१२५९-સાંઢ, આખલો.

द्र० इट्चरशब्दः ।

* सनोति सनति वा षण्डः, "पञ्चमाड्डः"-(उणा-१६८) इति डः, बाहुलकात् सत्वाभावः, शाण्डोऽपि ।

षण्ढ-पुं-१९६-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* ऋषिभिः शापेन पातितलिङ्गत्वात् षण्ढः, यद् **वामनपुराणे**-
"ततस्तमृषयो दृष्ट्वा, भार्गवाङ्गिरसो मुने !
क्रोधभाजोऽब्रुवन् सर्वे, लिङ्गोऽस्य पततां भुवि ॥"

षण्ढ-पुं-५६२-નપુંસક.

द्र० क्लीबशब्दः ।

* सनतीति षण्ढः, "शमिषणिभ्यां-" (उणा-१७९) इति ढे बाहुलकात् सत्वाभावः "शण्ढः" **इत्यमरः**, "शाण्ढः" **इत्यन्ये** ।

षण्ढ-पुं-७२८-અંતઃપુરનો રક્ષક, નપુંસક.

☐ वर्षवर ।

* षण्ढो नपुंसकोऽत एवान्तःपुरपालकः ।

षण्ढतिल-पुं-११८०-ઉગી ન શકે તેવા તલ.

☐ तिलपिञ्ज, तिलपेज ।

* षण्ढो निष्फलस्तिलः षण्ढतिलः ।

षण्मुख-पुं-४२-શ્રી વિમલનાથ ભગવાન ના શાસન દેવ.

* षण्मुखान्यस्येति षण्मुखः ।

षण्मुख-पुं-२०९-કાર્તિકેય, શંકરનો પુત્ર.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

* षड् मुखान्यस्येति षण्मुखः, अग्निपत्नीनां षण्णां स्तनपानत्वात् ।

षष्टिक-पुं-११६८-સાઠી ચોખા, પોતાની મેળે પાકે તેવા ચોખા.

☐ गर्भपाकिन् ।

* षष्टिरात्रेण पच्यते इति षष्टिकः, "यवयवक-षष्टिकाद्यः" ॥७।१।८१॥ इत्यत्र षष्टिकेति निर्देशात् साधुः ।

(षष्टिक)-पुं-१२०१-બીજમાંથી ઉત્પન્ન.

षष्टिक्य-न.-९६६-સાઠી ચોખા થઈ શકે તેવું ખેતર.

* षष्टिका षष्टिरात्रेण पच्यमाना व्रीहयस्तेषां क्षेत्रं षाष्टिक्यं, "यवयवकषष्टिका-" ॥७।१।८१॥ इति यः ।

षष्टिहायन-पुं-१२१८-(शे-१७६)-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पष्ठवाह्–पुं-१२६०-७ वर्षनी उंमरनो हळ वही शके तेवो બળદ.

☐ युगपार्श्वग ।

* पञ्चमं षष्ठं वा वर्षं वहतीति पष्ठवाट्, पृषोदरादित्वात् ।

पष्ठी–स्त्री-२०५-(शे.५०)-પાર્વતી

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

षाण्मातुर–पुं-२०८-કાર્તિકેય.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

* षण्णां मातृणामपत्यमिति षाण्मातुरः ।

षिङ्ग–पुं-३३१-વિટ, વ્યભિચારી.

☐ पल्लवक, विट ।

* सेटनं सिट् अनादरः, सिटा गायति गच्छतीति वा षिङ्गः, पृषोदरादित्वात् षत्वम् ।

षोडत्–पुं-१२६३-૭ દાંત વાળો બળદ.

* षड् दन्ता अस्येति षोडन्, "एकादशषोडश"– ॥३।२।९१॥ इति साधुः ।

षोडशार्चिस्–पुं-१२०-શુક્ર.

द्र० उशनसशब्दः ।

* षोडशार्चिषोऽस्येति षोडशार्चिः ।

षोडशावर्त–पुं-१२०५-શંખ.

द्र० कम्बुशब्दः ।

* षोडश आवर्ता अस्येति षोडशावर्तः ।

षोडशांह्रि–पुं-१३५२-કરચલો.

द्र० कर्कटशब्दः ।

* षोडश अंह्रयोऽस्येति षोडशांह्रिः ।

ष्ठीवन–न.-१५२१-થૂંકવું.

द्र० थूत्कृतशब्दः ।

* ष्ठीव्यते इति ष्ठीवनम्, "ष्ठिवसिवोऽनटि वा" ॥४।२।१२२॥ इति दीर्घत्वम् ।

ष्ठेवन–न.-१५२१-થૂંકવું.

द्र० थूत्कृतशब्दः ।

* ष्ठीव्यते इति ष्ठेवनम्, "लघोरुपान्त्यस्य" ॥४।३।४॥ इति गुणः ।

ष्ठ्यूत–न.-१५२१-થૂંકવું.

द्र० थूत्कृतशब्दः ।

* ष्ठीव्यते इति ष्ठ्यूतम्, भावे क्तः ।

'स'

संयत्–न.-स्त्री-७९६-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* संयतन्ते संयच्छन्ति वाऽत्रेति संयत् क्लीबलिङ्गः, अमरस्तु–"स्त्रियां संयत्" इत्याह ।

संयत–पुं-४३९-બંધાયેલો કેદી.

द्र० कीलितशब्दः ।

* संयम्यते स्मेति संयतः ।

संयमनी–स्त्री-१८६-યમનગરી.

* संयम्यते प्राणिनोऽस्यामिति संयमनी ।

संयुग–न.-पुं-७९९-યુદ્ધ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* संयुज्यन्तेऽत्रेति संयुगं पुंक्लीबलिङ्गः, रथादित्वात् के न्यङ्क्वादित्वात् गत्वं, सङ्गता रथयुगा अत्रेति वा ।

'संयोगित'–पुं-१४८५-જોડાયેલું.

☐ संयोजित, उपाहित ।

संयोजित–पुं-१४८५-જોડાયેલું.

☐ उपाहित, संयोगित ।

* संयोज्यते स्मेति संयोजितः ।

संरम्भ–पुं-१४९९-અહંકાર, આડંબર, ભૂત નો આવેશ.

☐ आवेश, आटोप ।

* संरम्भणं संरम्भः ।

संराव–पुं-१४००-શબ્દ, ધ્વનિ.

द्र० आरवशब्दः ।

* संरवणं संरवः ।

संलय–पुं-३१३-નિદ્રા, ઊંઘ, તન્દ્રા.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० तन्द्राशब्दः ।

* संलीयन्ते इन्द्रियाण्यत्रेति संलयः ।

संलाप-पुं-२७५-પરસ્પર ન્યાયપૂર્વક વાત કરવી તે.

☐ संकथा, अन्योक्ति ।

* संमुखं लपनं संलापः ।

संवत्-अ.-१५३५-વરસ.

* संवदन्तीति संवत् "सं श्रद्"-(उणा-८८२) इति निपात्यते, यथा विक्रमसंवत्, **सिद्धहेमकुमार**-संवदिति ।

संवत्-स्त्री-१५०-(शे.२१)-વરસ.

द्र० अनुवत्सरशब्दः ।

संवत्सर-पुं-१५९-વરસ.

द्र० अनुवत्सरशब्दः ।

संवनन-न.-१४९८-વશીકરણ.

☐ वशक्रिया, (वशीकरण) ।

* समन्तात् वन्यते सेव्यते वाऽनेनेति संवननम् ।

संवर-पुं-३६-શ્રી અભિનન્દન સ્વામીના પિતા.

* संवृणोतीन्द्रियाणि इति संवरः ।

संवर-पुं-५५-આવતી ચોવીશી ના અઢાર માં તીર્થંકર.

* संवर आश्रवनिरोधोऽस्त्यस्येति संवरः ।

संवर-पुं-९६५-સેતુ, પુલ, બંધ, પાળ.

द्र० आलिशब्दः ।

* संवृणोति जलमिति संवरः ।

संवर-न-१०६०-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* संवृणोतीति संवरम् ।

संवर्त-पुं-१६१-પ્રલયકાળ, ક્ષય.

द्र० कल्पशब्दः ।

* संवर्तन्ते जगदत्रेति संवर्तः ।

संवर्तक-न.-२२५-બળદેવ નું હળ.

* संवर्तयति संहरति शत्रूनिति संवर्तकम् ।

संवर्तक-पुं-११०८-વડવાનલ, સમુદ્રમાં થતો અગ્નિ.

द्र० अब्धग्निशब्दः ।

* संवर्तयतीति संवर्तकः ।

संवर्तिका-स्त्री-११६६-કમલ વગેરે નું નવું પાંદડું.

☐ (नवदल, दारयन्त्रिक) ।

* संवर्तयति वेष्टयतीति संवर्तिका ।

संवसथ-पुं-९६१-ગામ.

द्र० उपसथशब्दः ।

* संवसतीति संवसथः ।

संवाहक-पुं-४०२-અંગમર્દન કરનાર.

☐ अङ्गमर्द ।

* संवाहयत्यङ्गानीति संवाहकः ।

संविद्-स्त्री-२७८-અંગીકાર, સ્વીકાર.

द्र० अङ्गीकारशब्दः ।

* संवेदनं संवित् ।

संवित्ति-स्त्री-३००-ઢંકાયેલું, આચ્છાદિત થયેલ.

द्र० उपलब्धिशब्दः ।

* संवेदनं संवित्तिः ।

संवीत-न-१४७६-ઢંકાયેલું, આચ્છાદિત.

द्र० अन्तर्हितशब्दः ।

* 'व्येग् संवरणे'-संवीयते इति संवीतम्, "यजादिवचेः किति" ।।५।१।७९।। इति वृत् "दीर्घमवोऽन्त्यम्" ।।४।१।१०३।। इति दीर्घः ।

संवृत-न-१४७६-ઢંકાયેલું, આચ્છાદિત થયેલ.

द्र० अन्तर्हितशब्दः ।

* संव्रियते इति संवृतम् ।

संवृत-पुं-१८८-(शे.३९)-વરુણદેવતા, જલદેવતા.

द्र० अर्णवमन्दिरशब्दः ।

संवेग-पुं-३२२-શીઘ્રતા, ઉતાવળ.

द्र० आवेगशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* संवेजनं संवेगः ।

संवेश-पुं-३१३-निद्रा,तंद्रा, ऊंघ.

द्र० तन्द्राशब्दः ।

* संविशतीन्द्रियाण्यत्रेति संवेशः ।

संवेशन-न.-५३७-मैथुन, कामक्रीडा.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* संविशन्त्यङ्गान्यत्रेति संवेशनम् ।

संव्यान-न.-६७१-ओढवानुं वस्त्र, उत्तरीय वस्त्र.

☐ प्रच्छादन, प्रावरण, उत्तरीयक ।

* संवीयतेऽनेनेति संव्यानम् ।

संशप्तक-७९५-युद्ध थी पाछो नहि फरनार.

☐ युद्धाऽनिवर्तिन् ।

* संशपन्ति, पलायमानान् सशपथं युद्ध्यन्ते वा संशप्ताः, के संशप्तकाः ।

संशय-पुं-१३७५-संदेह, संशय.

☐ संदेह, द्वापर, आशंका, विचिकित्सा ।

* संशयनं संशयः, समन्ततः शेते आत्माऽस्मिन्निति वा ।

संशयानामसम्भव-पुं-६६-संदेह विनानीप्रभुनी वाणीनो १५ मो गुण.

* संशयानामसम्भवोऽसन्दिग्धत्वम् ।

संशयालु-पुं-४४५-संशयवाळो, शंकाशील.

☐ संशयितृ, [सांशयिक शि.३१] ।

* संशयशीलः संशयालुः, "शीङ"-।५।२।३७।। इत्यालुः, सांशयिकोऽपि ।

संशयितृ-पुं-४४५-संशयवाळो, शंकाशील.

☐ संशयालु, [सांशयिक शि ३१] ।

संशित-न.-१४९१-सारी रीते निश्चित करायेलुं.

☐ सुनिश्चित ।

* संश्यति स्मेति संशितम् ।

संश्रव-पुं-२७८-स्वीकार, अंगीकार.

द्र० अङ्गीकारशब्दः ।

संश्रुत-न.-१४८९-स्वीकारेलुं.

द्र० अङ्गीकृतशब्दः ।

* संश्रूयते स्मेति संश्रुतम् ।

संश्लेष-पुं-१५०७-आलिंगन करवुं ते.

द्र० अङ्कपालीशब्दः ।

* संश्लेषणं संश्लेषः ।

संसक्त-न.-१४५१-साथे लागेलुं, आंतरा रहित.

द्र० अनन्तरशब्दः ।

* संसजति स्मेति संसक्तम् ।

संसक्त-न.-१४७१-निरंतर, नित्य, कायम.

द्र० अजस्रशब्दः ।

* संसजति स्मेति संसक्तम् ।

संसद्-स्त्री-४८१-सभा.

द्र० आस्थाशब्दः ।

* संभूय सीदन्त्यस्यां इति संसत्, संपदादित्वात् क्विप् ।

संसरण-न.-९८७-राजमार्ग.

द्र० असङ्कुलशब्दः ।

* सम्यक् सरन्त्यत्रेति संसरणम् ।

(संसारिन्)-पुं-१३६६-संसारी जीव.

द्र० असुमत्शब्दः ।

संसिद्धि-स्त्री-१३७७-२४३५, स्वभाव.

द्र० आत्मन्शब्दः ।

* संसिद्ध्यत्यनया इति संसिद्धिः ।

संस्कार-पुं-१३७३-पूर्वना संस्कार, वासना.

☐ वासना, भावना ।

* संस्क्रियतेऽनेनेति संस्कारः ।

संस्कारवर्जित-पुं-८५४-संस्काररहीत ब्राह्मण.

☐ व्रात्य ।

* संस्कारोऽत्रोपनयनं तेन वर्जितः ।

संस्कारवत्त्व-न.-६५-संस्कृतादि लक्षणु वाळी, प्रभुनी वाणीनो ३५ पैकी पहेलो गुण.

* संस्कारवत्त्वं संस्कृतादिलक्षणयुक्तत्वम् ।

संस्कृत-पुं-३४५-शास्त्रादि तत्वोनो संस्कारी.

☐ व्युत्पन्न, प्रहत, क्षुण्ण ।

* शास्त्रादिना संस्क्रियते स्मेति संस्कृतः ।

(संस्कृत)-न.-२८५-संस्कृत भाषा.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

संस्तर-पुं-६८२-पांदडा वगेरेनी शय्या.

☐ स्रस्तर, [प्रस्तर-शि.५४] ।

* समन्तात्स्तीर्यते इति संस्तरः, पल्लवादिरचिता शय्या, प्रस्तरोऽपि ।

संस्तर-पुं-८२०-यज्ञ.

द्र० अध्वरशब्दः ।

* संस्तीर्यन्ते दर्भा अत्रेति संस्तरः, "पुंनाम्नि-" ॥५।३।१३०॥ इति घः ।

संस्तव-पुं-१५१३-परिचय, ओळखाण.

☐ परिचय ।

* संगतं स्तवनमिति संस्तवः ।

संस्त्याय-पुं-९९१-घर.

द्र० अगारशब्दः ।

* संस्त्यायन्त्यत्रेति संस्त्यायः ।

संस्था-स्त्री-३२३-मृत्यु.

द्र० अत्ययशब्दः ।

* संस्थानं संस्था ।

संस्था-स्त्री-७४४-मर्यादा, न्यायमार्गमां रहेवुं ते.

☐ मर्यादा, धारणा, स्थिति ।

* संतिष्ठतेऽनया इति संस्था ।

संस्थान-न.-९८६-चोक, चाररस्ता एकठा थाय तेवुं स्थान.

☐ चतुष्पथ, चतुष्क ।

* संतिष्ठन्तेऽत्रेति संस्थानम् ।

संस्थान-न.-१५१६-आकार, अवयवोनी रचना.

☐ संनिवेश ।

* संस्थितिः संस्थानम् ।

संस्थित-पुं-३७३-मरेलो, मृत्यु थयेल.

द्र० उपगतशब्दः ।

* संतिष्ठते स्मेति संस्थितः ।

संस्फेट-पुं-७९९-(शि. ७०)-युद्ध, लडाई.

द्र० अनीकशब्दः ।

संस्फोट-पुं-७९६-युद्ध, लडाई.

द्र० अनीकशब्दः ।

* संस्फुटन्त्यत्र कातरहृदयानि इति संस्फोटः, संस्फेट इत्यन्ये, संफेट इति भरतः ।

संहत-न. १४७२-मजबूत बांधो, दृढ संघयण.

☐ दृढसन्धि ।

* संहन्यते इति संहतम् ।

संहतल-पुं-५९६-(शि.४७)-डाबा अने जमणा बंने हाथनी हथेळी भेगी करवी ते.

☐ सिंहतल ।

संहति-स्त्री-१४११-समूह, समुदाय.

द्र० उत्करशब्दः ।

* संहननं संहतिः ।

संहनन-न.-५६३-शरीर.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* संहन्यतेऽङ्गान्यत्रेति संहननम् ।

संहर्ष-पुं-१५१५-हरिफाई, स्पर्धा.

☐ स्पर्द्धा, [सङ्घर्ष शि. १३६] ।

* संहर्षणं संहर्षः, संघर्षोऽपि ।

संहार-पुं-१६१-प्रलयकाळ, क्षय.

द्र० कल्पशब्दः ।

* संह्रियते प्रलीयते क्षीयते जगदत्रेति संहारः ।

संहूति-स्त्री-२६१-घणाए करेलो पोकार.

☐ (सदृशाह्वया) ।

* संभूय ह्वानं संहूतिः, सदृशाह्वया इति भागुरिः ।

सकल-न.-१४३३-समस्त, बधुं.

द्र० अखण्डशब्दः ।

* सह कलाभिर्भागैर्वर्तते इति सकलम् ।

सकृत्प्रज-पुं-१३२१-कागडो.

द्र० अन्यभृत्शब्दः ।

* सकृदेकवारं प्रजायते इति सकृत्प्रजः, सकृत् प्रजाऽपत्यमस्य वा ।

सक्तु-पुं-न.-४०१-धाणीनुं चूर्ण, साथवो.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ धानाचूर्ण ।

* षचिसेचने, सच्यन्त इति सक्तवः, पुंक्लीबलिङ्गः, एकवचनान्तोऽप्ययम्, "कृसिकम्यमि–" (उणा-७७३) इति तुन् ।

सक्तुक-पुं-११९८-વનસ્પતિજન્ય સ્થાવર વિષ.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

* सक्तुप्रतिकृतिः सक्तुकः, सक्तुवच्चूर्णीभवनत्वात् ।

सक्थि-न.-६१३-સાથળ.

☐ उरु ।

* सजति मांसेन इति सक्थि क्लीबलिङ्गः, "वीसञ्ज्य–" (उणा-६६९) इति कित् थिः ।

सखि-पुं-९ (प.)-મિત્રવાચક શબ્દ બનાવનાર શબ્દ દા. ત. વાયુસખ.

सखि-पुं-७३०-મિત્ર.

द्र० मित्रशब्दः ।

* सनोति सनति वा सखा "सनेर्डखिः" (उणा-६२५) इति डखिः ।

सखी-स्त्री-५२९-સાહેલી, સહચરી.

☐ वयस्या, आलि, सध्रीची ।

* सनुते इति सखी, "सनेर्डखिः"-(उणा-६२५) "नारीसखी–" ॥२।४।७६॥ इति ङीः ।

सख्य-न.-७३०-મિત્રાચારી, દોસ્તી.

द्र० अजर्यशब्दः ।

* सख्युर्भावः कर्म वा सख्यं "सखिवणिग्दूतात्–" ॥७।१।६३॥ इति यः ।

सगर-न.-६९२-બીજા ચક્રવર્તી.

☐ सुमित्रभू ।

* सहते सर्वमिति सगरः, "जठर–" (उणा-४०३) इत्यरे निपात्यते ।

सगर्भ-पुं-५५१-સગોભાઈ.

द्र० भ्रातृशब्दः ।

* समानो गर्भोऽस्येति सगर्भः "समानस्य"– ॥३।२।१४९॥ इति सभावः "सगर्भ्यः" इत्यमरः ।

सगर्भ्य-पुं-५५१-(शि. ४४)-સગોભાઈ.

द्र० भ्रातृशब्दः ।

सगोत्र-पुं-५६१-સ્વજન, એક ગોત્રનો કુટુંબી.

द्र० ज्ञातिशब्दः ।

* समानं गोत्रमस्येति सगोत्रः "समानस्य धर्मादिपु" ॥३।२।१४९॥ इति सभावः ।

सग्धि-स्त्री-४२५-સાથે જમવું તે.

☐ सहभोजन ।

* सह जग्धिर्भोजनं सग्धिः, स्त्रीलिङ्गः, पृषोदरादित्वात् ।

सङ्कट-पुं-१५०४-ગીરદી, સાંકડું.

☐ सम्बाध ।

* संकीर्णःसंकटः, "संप्रोन्नेः–"७।१।१२५॥ इति कटः ।

सङ्कथा-स्त्री-२७५-પરસ્પર ન્યાયપૂર્વક વાત કરવી તે.

☐ संलाप ।

* संमुखं कथनं संकथा "भीषिभूषि–" ॥५।३।१०९॥ इत्यङ् ।

सङ्कर-पुं-१०२६-કચરો, પૂંજો.

☐ अवकर ।

* समुह्य कीर्यतेऽसौ इति सङ्करः ।

सङ्कर्षण-पुं-२२४-બળદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* संकर्षति यमुनामिति संकर्षणः ।

सङ्कलित-पुं-१४८५-સરવાળો, સંગ્રહ કરેલ.

☐ संगुड ।

* संकल्यते स्मेति संकलितः ।

सङ्कल्प-पुं-२२९-કામની યોનિ, ઉત્પત્તિ.

सङ्कल्प-पुं-१३७०-મનનો વ્યાપાર, નિશ્ચય, પ્રતિજ્ઞા.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ [विकल्प-शि. १२४] ।

* संकल्पनं संकल्पः मनसो व्यापारः, विकल्पोऽपि ।

(सङ्कल्पयोनि)-पुं-२२९-कामदेव.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

सङ्कसुक-पुं-४३७-अस्थिर, चपळ, अनित्य.

☐ अस्थिर ।

* संकसतीति संकसुकः, "सांविभ्यां कसेः"-(उणा-५२) इत्युकः ।

सङ्काश-पुं-१४६२-समान, तुल्य.

द्र० उपमाशब्दः ।

* संकाशते इति संकाशः **यथा**-काशसंकाशाः केशाः ।

सङ्कीर्ण-न.-१४७२-भीचोभीच, सांकडुं.

☐ सङ्कुल, आकुल, कीर्ण, आकीर्ण ।

* संकीर्यते इति सङ्कीर्णम् ।

सङ्कुचित-न.-११२९-बिडायेलुं पुष्प.

☐ निद्राण, मीलित, मुद्रित ।

* संकोचति स्मेति संकुचितम् ।

सङ्कुल-न.-२६५-पूर्वापर विरुद्ध वचन.

☐ क्लिष्ट ।

* संकुलं अन्योऽन्यविरुद्धम् । यथा—

"अन्धो मणिमुपाविध्यद्, तमनङ्गुलिरासदत् ।

तमग्रीवः प्रत्यमुञ्चत्, तमजिह्वोऽभ्यपूजयत् ॥"

सङ्कुल-न.-१४७२-भीचोभीच, सांकडुं, व्याप्त.

☐ सङ्कीर्ण, आकुल, कीर्ण, आकीर्ण ।

* संकोलति निरन्तरीभवतीति सङ्कुलम् ।

सङ्कोच-न.-६४५-(शि. ५१)-केशर.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

सङ्कोचपिशुन-न.६४५-केशर.

द्र० कश्मीरजन्मन्शब्दः ।

* संकोचस्य पिशुनं सूचकं संकोचपिशुनं, संकोचं पिशुनं चेति द्वयमपि ।

संक्रन्दन-पुं-१७१-इन्द्र.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* संक्रन्दयत्यरिस्त्रीः इति संक्रन्दनः ।

संक्रम-पुं-न.-१५१७-विकटमार्ग.

☐ संक्राम, दुर्गसंचर ।

* संक्रामन्त्यनेनेति संक्रमः "मोऽकमि-" ।४।३।५५। इति वृद्धिनिषेधः पुंक्लीबलिङ्गोऽयम् ।

संक्राम-पुं-न.-१५१७-विकट मार्ग.

☐ संक्रम, दुर्गसंचर ।

* संक्रामन्त्यनेनेति संक्रामः, घञि बाहुल्काद् वृद्धिः ।

संक्षेप-पुं-१४३२-टुंकाववुं, टुंकाणु.

☐ समास, समाहार, संग्रह ।

* संक्षेपणमिति संक्षेपः ।

सङ्ख्य-न.-पुं-७९६-युद्ध.

द्र० अनीकशब्दः ।

* संचक्षतेऽत्र सङ्ख्यं पुंक्लीबलिङ्गः, "चक्षो वाचि" ॥४।४।४॥ इति ख्यादेशः ।

सङ्ख्या-स्त्री-८७२-एक, बे, त्रण आदि संख्या.

सङ्ख्या-स्त्री-१३७३-चर्चा, विचारणा.

☐ चर्चा, विचारणा ।

* सङ्ख्यानं सङ्ख्या "उपसर्गादातः" ॥५।३।११०॥ इत्यङ् ।

सङ्ख्यावत्-पुं-३४२-विद्वान, पंडित.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* सम्यक् ख्यानं ज्ञानं अस्त्यस्येति संख्यावान्, यद्वा संख्या विचारणा गणना वा ।

सङ्ख्येय-न.-८७२-गणी शकाय तेवुं.

☐ गण्य, गणेय, (गणनीय) ।

* संङ्ख्यायते इति संङ्ख्येयम् ।

सङ्ग-पुं-१५०८-संयोग, मळवुं.

☐ मेलक, सङ्गम ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* सञ्जनं सङ्गः ।

सङ्गत–न.–२६८–युक्तिवाळुं वचन.

☐ हृदयङ्गम ।

* संगच्छते स्मेति सङ्गतम् ।

सङ्गत–न.–७३१–मित्रता, दोस्ती.

द्र० अजर्यशब्दः ।

* संगमनं संगतम् ।

सङ्गम–पुं–न.–१५०८–संयोग, मळवुं.

☐ मेलक, सङ्ग ।

* संगमनं संगमः पुंक्लीबलिङ्गः ।

सङ्गर–पुं–२७८–स्वीकार, प्रतिज्ञा.

द्र० अङ्गीकारशब्दः ।

* संगरणं संगरः ।

सङ्गर–पुं–७९८–युद्ध.

द्र० अनीकशब्दः ।

* सङ्गिरन्ते संगृणन्ति वाऽत्रेति सङ्गरः ।

सङ्गीत–न.–२७९–गीत, नृत्य.

* संभूय गीयतेऽस्मिन्निति संगीतम् ।

सङ्गीर्ण–न.–१४८९–स्वीकारेलुं, प्रतिज्ञा करेल.

द्र० अङ्गीकृतशब्दः ।

* संगीर्यते स्मेति संगीर्णम् ।

सङ्गुप्त–पुं–२३४–बुद्ध, सुगत.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* सम्यग् गुप्तः सङ्गुप्तः, योगिनामगम्यत्वात् ।

संगूढ–पुं–१४८५–सरवाळो करेल.

☐ संकलित ।

* संगुह्यते स्मेति संगूढः ।

संग्रह–पुं–२५७–अर्थ विशेषनो संग्रह.

☐ समाहृति ।

* संगृह्यन्ते वाच्यविशेषा अनेनेति संग्रहः ।

संग्रह–पुं–१४३२–संक्षेप, टुंकाववुं ते.

☐ समास, समाहार, संक्षेप ।

* संग्रहणं संग्रहः ।

संग्राम–पुं–७९६–युद्ध.

द्र० अनीकशब्दः ।

* सङ्ग्रामयन्तेऽत्रेति सङ्ग्रामः ।

सङ्ग्राह–पुं–५९७ मूठी.

☐ मुष्टि, मुस्तु, मुचुटी, (मुचुटि) ।

* संगृह्यते इति सङ्ग्राहः, "समो मुष्टौ" ॥५।३।५८॥ इति घञ् ।

सङ्ग्राह–पुं–७८४–ढालनी मूठ.

* संगृह्यतेऽनेनेति सङ्ग्राहः, "समो मुष्टौ" ॥५।३।५८॥ इति घञ् ।

सङ्घ–पुं–१४१२–समुदाय.

☐ सार्थ ।

* संहन्यते इति सङ्घः, "निघोद्घसङ्घ"–॥५।३।३६॥ इत्यलि साधुः, यथा श्रमणादिश्चतुर्विधः सङ्घः, सेवसङ्घाद्युपचाराद् ।

सङ्घचारिन्–पुं–१३४४–मत्स्य, माछलुं.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

* संघेन चरतीति सङ्घचारी ।

सङ्घजीविन्–पुं–४८०–समुदाय साथे रही आजीविका चलावनार.

☐ ग्रार्तान ।

* सङ्घेन जीवन्तीति सङ्घजीविनः ।

सङ्घर्ष–पुं–१५१५ (शि. १३१) हरिफाई, परस्पर घर्षण.

☐ संहर्ष, स्पर्धा ।

सङ्घात–पुं–१४११–समूह.

द्र० उत्करशब्दः ।

* संहन्यते इति सङ्घातः ।

सचिव–पुं–७१९–अमात्य, मन्त्री.

द्र० अमात्यशब्दः ।

* सचते धिया समवैति सचिवः, "पलिसचेरिवः" (उणा–५२२) इति ।

सज्ज–पुं–७६६–बख्तरपहेरेलो, तैयार.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० कङ्कटशब्दः ।

* सज्जते इति सज्जः, सन् जायते वा, "क्वचित्" ॥५।१।१७१॥ इति डः ।

सज्जन-पुं-३७९-सारो माणस.

☐ साधु, सभ्य, आर्य ।

* सत् शोभनं जनयतीति सज्जनः, संश्चासौ जनश्चेति वा सज्जनः ।

सज्जन-न.-७४९-युद्ध माटे सैन्यनी स्थापना.

☐ उपरक्षण ।

* सत् शोभनं जन्यतेऽनेनेति सज्जनम्, सज्ज्यतेऽनेन वा ।

सज्जित-पुं-१२२१-युध्ध माटे तैयार करेलो हाथी.

☐ कल्पित ।

* युद्धाय सज्ज्यते प्रगुणीक्रियते स्मेति सज्जितः ।

सञ्चय-पुं-१४१२-समुदाय, ढगलो.

द्र० उत्करशब्दः ।

* संचीयते इति संचयः ।

सञ्चर-पुं-५६३-शरीर.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* संचरत्यनेनेति संचरः, "गोचरसंचर"-॥५।३।१३१॥ इति घः ।

सञ्चारिका-स्त्री-५२१-दूती, कुटणी स्त्री.

☐ दूती ।

* संचारयति संदेशं प्रापयति संचारिका ।

सञ्चारिन्-पुं-२९५-शृंगारादि रस ने अनुकूल एक भाव, व्यभिचारी भाव.

☐ (व्यभिचारिन्) ।

* संचरन्ति न सततमवतिष्ठन्त इति संचारिणो व्यभिचारिणः ।

सञ्जवन-न.-९९२-चोकवाळु घर.

☐ चतुःशाल ।

* संजवन्तेऽत्रेति सञ्जवनम् ।

सञ्ज्ञ-पुं-४५६-जोडायेला ढींचणवाळो.

☐ संज्ञु, युतजानु ।

सञ्ज्ञप्ति-स्त्री-३७१-हिंसा.

द्र० अपासनशब्दः ।

* संज्ञपनं संज्ञप्तिः, "सातिहेति"-॥५।३।९४॥ इति क्तिः ।

सञ्ज्ञा-स्त्री-२६०-नाम.

द्र० अभिख्याशब्दः ।

* संज्ञायतेऽनया इति सञ्ज्ञा ।

सञ्ज्ञु-पुं-४५६-जोडायेला ढींचणवाळो.

☐ संज्ञ, युतजानु ।

* संज्ञते जानुनी अस्येति सञ्ज्ञुः ।

सञ्ज्वर-पुं-११०२-अग्नि वडे दाझवा थी थती पीडा.

☐ संताप ।

* संज्वरयतीति सञ्ज्वरः ।

सटा-स्त्री-८१६-जटा-(केशनी जटा).

☐ जटा ।

* सन्यते इति सटा, "नमितनि"-(उणा-१३९) इति टो न लुक् च. "जटसङ्घाते" "षट अवयवे" इत्यनयोर्वाऽच् ।

सण्डीन-न.-१३१८-ऊडवानी क्रिया, ऊडवुं ते.

☐ प्रडीन, उड्डीन, डयन, नभोगति ।

* सण्डीयते इति सण्डीनम् ।

सत्-पुं-३४२-विद्वान पंडित.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* अस्तीति सन् विद्यमान उत्तम इत्यर्थः, अन्ये तालव्यादिमाहुः ।

सतत-न.-१४७१-निरंतर, कायम.

द्र० अजस्रशब्दः ।

* संतन्यते इति सततम्, "समस्तत हिते वा" ॥३।२।१३९॥ इति सभावः ।

सतत्त्व-न.-१३७७-स्वरूप, स्वभाव.

द्र० आत्मनशब्दः ।

* सह तद्भावेन वर्तते इति सतत्त्वम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सती-२०४-स्त्री-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* सतीति पुत्रजन्मनि दक्षपुत्रीत्वे नाम, दक्षजेतिवत्, यद् **वामनपुराणे**-

"ब्रह्मस्त्वया समाख्याता, मृता दक्षात्मजा सती ।
सा जाता हिमवत्पुत्री त्येवं मे वक्तुमर्हसि ॥"

सत्यशीलत्वात् सती ।

सती-स्त्री--५२८-સતીસ્ત્રી.

☐ पतिव्रता, एकपत्नी, सुचरित्रा, साध्वी ।

* अस्ति नित्यं भर्तृभक्ता सती ।

सती-स्त्री-१०५५-ફટકડી.

द्र० आढकीशब्दः ।

* अस्तीति सती ।

सतीनक-पुं-११७०-વટાણા.

द्र० कलायशब्दः ।

* सीदन्त्यनेनेति सतीनः, "दिननग्न-" (उणा-२६८) इति साधुः, के सतीनकः, सातीनोऽपि ।

सतीर्थ्य-पुं-७९-ગુરૂભાઈ, સહાધ્યાયી.

☐ एकगुरु ।

* तरन्त्यनेन विद्याम्भोधिमिति तीर्थं गुरुः, समाने तीर्थे वसन्तीति सतीर्थ्याः, "सतीर्थ्यः" ॥६।४।७८॥ इति यान्तो निपात्यते ।

सत्तम-न.-१४३९-શ્રેષ્ઠ અતિશય, ઉત્તમ.

☐ श्रेयस्, श्रेष्ट, पुष्कल, 'अतिशोभन' ।

* अतिशयेन सदिति सत्तमम्, "प्रकृष्टे तमप्" ॥७।३।५॥

सत्व-न.-पुं-१३६६-સંસારીજીવ, પ્રાણી.

द्र० असुमत्शब्दः ।

* सीदतीति सत्वं पुंक्लीबलिङ्गः ।

सत्वप्रधानता-स्त्री-७१-સાહસવાળી વાણી, પ્રભુની વાણીના ૩૫ પૈકી ૩૨ મો ગુણ.

* सत्वप्रधानता साहसोपेतता ।

सत्पथ-पुं-९८४-સારો માર્ગ.

☐ सुपथिन्, अतिपथिन् ।

* संश्चासौ पन्थाश्च सत्पथः ।

सत्य-न.-२६४-સાચું.

द्र० ऋतशब्दः ।

* सति साधु सत्यम् ।

सत्यंकार-पुं-८७२-ખરીદવા માટે નક્કી કરેલ બહાનું આપવું તે.

☐ सत्यापन, सत्याकृति ।

* सत्यस्य करणं सत्यङ्कारः, "सत्यागदाऽस्तोः कारे" ॥३।२।११२॥ इति मोऽन्तः ।

सत्यप्रवाद-न.-२४७-१४ પૂર્વ પૈકી છઠ્ઠા પૂર્વનું નામ.

* सत्यं संयमः, सत्यवचनं वा, तत् सभेदं सप्रतिपक्षं च यत् प्रवदति तत् सत्यप्रवादम् ।

सत्यवती-स्त्री-८४७-વ્યાસ ઋષિની માતા.

द्र० गन्धमालिकाशब्दः ।

* सत्यमस्त्यस्याः इति सत्यवती । **शेषश्चात्र**-"सत्यवत्यां गन्धवती । मत्स्योदरी ॥" इति ।

सत्यसङ्गर-न.-पुं-१९०-(શે.४०)-કુબેરદેવ

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

सत्याकृति-स्त्री-८७२-ખરીદવા માટે નક્કી કરેલ. બહાનું આપવું તે.

☐ सत्यापन, सत्यङ्कार ।

* सत्यस्य करणं "सत्यादशपथे" ॥७।२।१४३॥ इति डाचि कृतौ च सत्याकृतिः ।

सत्याग्नि-पुं-१२३-(શે.१८)-અગસ્ત્ય ઋષિ.

द्र० अगस्तिशब्दः ।

सत्यानृत-न.-८६७-વેપાર.

☐ वाणिज्य, वाणिज्या ।

* किञ्चित् सत्यं किञ्चिदसत्यं सत्यानृतम् ।

सत्यापन-न.-८७१-ખરીદવા માટે નક્કી કરીને બહાનું આપવું તે,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ सत्यङ्कार, सत्याकृति ।

* अवश्यं मयैतद् विक्रेतव्यमिति सत्यस्य करणं सत्यापनम्, "सत्यार्थवेदस्याः-" ॥३।४।४४॥ इति णिचि आकारादेशो च "अर्तीरी-" ॥४।२।२१॥ इति पोऽन्तः ।

(सत्येतरत्)-न.-२६५-અસત્ય વચન.

द्र० अनृतशब्दः ।

सत्र-न.-८२०-યજ્ઞ.

द्र० अध्वरशब्दः ।

* सीदन्त्यत्र देवाः इति सत्रम्, "हुयामा-" (उणा-४५१) इति त्रः ।

सत्र-न.-१११०-જંગલ.

द्र० अटवीशब्दः ।

* सीदन्त्यत्रेति सत्रं "हुयामा-" (उणा-४५१) इति त्रः ।

सत्र-न.-६६७-(शे.१३७)-વસ્ત્ર.

द्र० अंशुकशब्दः ।

सत्रशाला-स्त्री-१०००-હંમેશની દાનશાળા.

☐ प्रतिश्रय, (सत्रशाल) ।

* सत्रं सदादानं तस्य शाला सत्रशाला ।

सत्रा-अ.-१५२७-સાથે.

☐ साकं, समं, सार्द्धं, अमा, सह ।

* सत् त्रायते सत्रा विच्, **यथा**- "सत्रा कलत्रैर्गार्हस्थ्यम्" ।

सत्रिन्-पुं-७२४-હંમેશા દાન આપનાર, ઘરધણી.

☐ गृहपति ।

* सीदन्त्यस्मिन् सत्रं गृहं सर्वदादानं च, तदस्यास्तीति सत्री ।

सत्वर-न.-१४७०-જલદી.

द्र० अविलम्बितशब्दः ।

* सह त्वरया वर्तते इति सत्वरम् ।

सत्वर-न.-१५३०-જલદી, ઉતાવળથી.

द्र० अजस्रशब्दः ।

सथूत्कार-न.-१६७-થૂંક ઊડે તેવું વચન.

☐ अम्बूकृत, (सनिष्ठेव) ।

* सथूत्कारं सनिष्ठेवम् ।

सद्-पुं-१०-(प.)-આશ્રય વાચક શબ્દથી જોડવા યોગ્ય શબ્દ દા.ત. દ્યુસદ્.

सदन-न.-९९०-ઘર.

द्र० अगारशब्दः ।

* सीदन्त्यस्मिन् इति सदनम् ।

सदस्-स्त्री-४८१-સભા.

द्र० आस्थाशब्दः ।

* सीदन्त्यस्मिन्निति सदः, स्त्रीक्लीबलिङ्गः, "अस्"-(उणा-९५२) इत्यस् ।

सदस्य-पुं-४८०-સભાજન, સભ્ય.

द्र० पार्षद्यशब्दः ।

* सदसि साधवः सदस्याः ।

सदा-अ.-१५३१-હંમેશા.

द्र० अनिशशब्दः ।

* सर्वस्मिन् काले सदा, "सदाऽधुनेदानीं" ॥७।२।९६॥ इति साधुः । **यथा**-"सदा पुरोडाशपवित्रिताधरे" सर्वदाऽपि ।

सदागति-पुं-९८-(शि. ८)-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

सदागति-पुं-११०७-(शे.१००)-પવન, વાયુ.

द्र० अनिलशब्दः ।

सदातन-न.-१४५३-(शि.१२८)-શાશ્વત, નિત્ય.

द्र० अनश्वरशब्दः ।

सदादान-पुं-१२७७-(शे.१३५)-ઇન્દ્રનો હાથી.

द्र० अभ्रमातङ्गशब्दः ।

सदानीरा-स्त्री-१०८५-કરતોયા નદી.

☐ करतोया ।

* सदा नीरमस्यामिति सदानीरा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सदायोगिन्-पुं-२१९-(शे.७६)-विष्णु, नारायण.

द्र० अच्युतशब्दः ।

सदृक्ष-पुं-१४६१-तुल्य, समान, सरखुं.

द्र० तुल्यशब्दः ।

* समान इव दृश्यते इति सदृक्षः, "त्यदाद्यन्यसमानादुपमानाद् व्याप्ये दृशस्टक्सकौ च" ॥५।१।१५२॥ इति सक्प्रत्ययः, "दृग्दृशदृक्षे" ॥३।२।१५२॥ इति समानस्य सादेशः ।

सदृश-पुं-१४६१-तुल्य, समान, सरखुं.

द्र० तुल्यशब्दः ।

* समान इव दृश्यते इति सदृक्, "त्यदाद्यन्यसमानादुपमानाद् व्याप्ये दृशस्टक्सकौ च" ॥५।१।१५२॥ इति क्विप् प्रत्ययः, "दृग्दृशदृक्षे" ॥३।२।१५१॥ इति समानस्य सादेशः ।

(सदृशाकृया)-स्त्री-२६१-बन्नाये करेला प्रकार.

☐ संकृति ।

सदेश-न.-१४५०-समीप, पासे.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* समानो देशोऽस्येति सदेशम् ।

सद्भूत-न.-२६५-सत्य, साचुं.

द्र० अनृतशब्दः ।

* सच्च तद् भूतं च सद्भूतम् ।

सद्मन्-वि.-१०-(प.)-आश्रय वाचक शब्द थी जोडवा योग्य शब्द. दा.त. कुसुमसद्मा.

सद्म-न.-९९०-घर.

द्र० अगारशब्दः ।

* सीदन्त्यस्मिन् "मन्"-(उणा-९११) इति मनि सद्म क्लीबलिङ्गः ।

सद्यस्-अ.-१५३२-एकदम, तत्काल.

☐ सहसा, एकपदे, अकस्मात्, सपदि ।

* समानेऽहनि सद्यः, "सद्योऽद्यपरेद्यवि" ॥७।२।९७॥ इति साधुः, **यथा**—

"सद्यः पतति मांसेन" ।

सद्यस्-अ.-१५४२-(शे.२०३)-तेज दिवसे.

सद्यस्क-न.-१४४८-नवुं.

द्र० अभिनवशब्दः ।

* सद्यो भवं सद्यस्कम्, पृषोदरादित्वात् साधुः ।

सधर्मचारिणी-स्त्री-५१३-(शि.४१)-पत्नी.

द्र० ऊढाशब्दः ।

सधर्मन्-पुं-१४६१-तुल्य, समान, सरखुं.

द्र० तुल्यशब्दः ।

* समानो धर्मोऽस्येति सधर्मा, "द्विपदाद्धर्मादन्" ॥७।३।१४१॥ इति समासान्तः ।

सधर्मिणी-स्त्री-५१२-पत्नी

द्र० ऊढाशब्दः ।

* सह धर्मोऽस्त्यस्याः सधर्मिणी, यज्ञादौ सहाधिकारात्, सहधर्मिणी, सधर्मचारिण्यपि ।

सध्रीची-स्त्री-५२९-सखी.

☐ वयस्या, आलि, सखि ।

* सहाञ्चतीति सध्रीची, "अञ्चः" ॥२।४।३॥ इति ङीः ।

सध्र्यञ्च्-अ.-४४४-साथे जनार.

* "सहसमः-" ॥३।२।१२३॥ इति सध्र्यादेशो सध्र्यङ् ।

सनत्-पुं-२१३ (शे. ६४)-ब्रह्मा.

द्र० अजशब्दः ।

सनत्-अ.-१५३१-(शि. १३७)-हंमेशा नित्य.

द्र० अनिशशब्दः ।

सनत्कुमार-पुं-६९३-चोथा चक्रवर्ती.

☐ अश्वसेननृपनन्दन ।

* सनत् नित्यं कुमार इव रूपवत्वात् सनत्कुमारः ।

सनत्कुमारज-पुं-९३-त्रीजा वैमानिक देव.

* सनत्कुमारकल्पेषु जाताः सनत्कुमारजाः ।

सना-अ.-१५३१-हंमेशा नित्य.

द्र० अनिशशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* सनोतीति सना "सनिक्षमि-" (उणा-६०४) इत्याप्रत्यः, यथा-सनातनः, सनत्, सनादित्यपि, यथा-सनत्कुमारः, सनात्कुमारः ।

सनात्-अ.-१५३१-(शि. १३७)-હંમેશા, નિત્ય.
द्र० अनिशशब्दः ।

सनातन-પું-२१६-વિષ્ણુ, નારાયણ, કૃષ્ણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* सना भवः सनातनः, अव्ययत्वात् तनट् ।

सनातन-ન.-१४५२-શાશ્વત, નિત્ય.
द्र० अनश्वरशब्दः ।
* सना सर्वदा भवतीति सनातनम्, "सायंचिरं-" ॥६।३।८८॥ इति तनट्, सदातनमपि ।

सनाभि-પું-५६२-પિત્રાઈ, સાતપેઢી સુધીના કુટુમ્બી.
☐ सपिण्ड ।
* समा नाभिर्मूलं येषां ते सनाभयः, "समानस्य" ॥३।२।१४९॥ इति सत्वम् ।

सनि-સ્ત્રી-પું-३८८-યાચના કરવી.
द्र० अर्थनाशब्दः ।
* सन्यते इति सनिः, "पदिपठि" -(उणा-६०७) इति इः, स्त्रीलिङ्गोऽयम्, पुंस्यपि **वैजयन्ती** यदाह-
"भिक्षा च सनिरुक्ती स्यात्" इति । 'सनिस्त्वध्येषणा' इति गुर्वादिः क्वचिदर्थे प्रार्थनया नियोजनमित्यमरः पृथगाह ।

(सनिष्ठेव)-ન.-२६७-થૂંક ઉડે તેવું વચન.
☐ अम्बूकृत, सथूत्कार ।

सनीड-ન.-१४५०-સમીપ, નિકટ, પાસે.
द्र० अन्तिकशब्दः ।
* समानं नीडमस्येति सनीडम् ।

सन्तत-ન.-१४७२-નિરન્તર, કાયમ.
द्र० अजस्रशब्दः ।
* संतन्यते इति सन्ततम् ।

सन्तति-પું-५४३-(શે.११५)-છોકરું, ગોત્ર-પુત્ર.
द्र० अपत्यशब्दः ।

'सन्तति'-સ્ત્રી-५०३-(શિ.३९)-કુલ, વંશ.
द्र० अन्वयशब्दः ।

'सन्तप्त'-ન.-१४९३-સન્તાપેલું.
द्र० तप्तशब्दः ।

सन्तमस-ન.-१४६-અન્ધકાર.
द्र० अन्धकारशब्दः ।
* सततं तमः सन्तमसम्, "समवान्धात्तमसः" ॥७।३।८०॥ इत्यत् ।

सन्तान-પું-१७९-કલ્પવૃક્ષ.
☐ कल्प, पारिजात, मन्दार, हरिचन्दन ।
* संतन्यते पुष्पाण्यस्मिन् इति संतानः ।

सन्तान-પું-५०३-કુલ, વંશ.
द्र० अन्वयशब्दः ।
* संतन्यतेऽनेनेति सन्तानः, सन्ततिरपि ।

सन्तान-પું-५४३-(શે.११५)-સંતતિ, છોકરું.
द्र० अपत्यशब्दः ।

सन्ताप-પું-११०२-અગ્નિવડે દાઝવાથી થતી પીડા.
☐ संज्वर ।
* सन्तापयतीति सन्तापः ।

सन्तापित-પું-१४९३-સંતાપેલું.
द्र० तप्तशब्दः ।
* तप्यते इति तप्तः, 'बहुलमेतन्निदर्शनम्' इति चुरादित्वात् स्वार्थे णिचि सन्तापितः ।

सन्तोष-પું-८२-પાંચ નિયમ પૈકી બીજો નિયમ.
* सन्तोषः सन्निहितसाधनादधिकस्याऽनुपादित्सा ।

सन्तोष-પું-३०८-સંતોષ, સારી રીતે તુષ્ટિ.
☐ धृति, स्वास्थ्य ।
* संतोषणं सन्तोषः ।

सन्दर्भ-પું-६५३-રચના, ગૂંથણ.
द्र० गुम्फशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* सन्दर्भणं सन्दर्भः ।

संदंश-पुं-१०९-સાણસી, ચાપીઓ.

☐ कङ्कमुख ।

* संदश्यतेऽनेन तप्तहेमादि संदंशः ।

सन्दान-न.-१२७४-પશુઓને બાંધવાનું દોરડું.

☐ बन्धन, दामन् ।

* संदीयते रक्ष्यतेऽनेनेति सन्दानम् ।

सन्दानित-पुं-४२९-કેદી.

द्र० कीलितशब्दः ।

* संदान्यते स्मेति सन्दानितः ।

सन्दानिनी-स्त्री-९९९-ગોશાળા.

☐ गोशाला ।

* सन्दाननं गोबन्धनरज्जुरस्यामिति सन्दानिनी ।

सन्दाव-पुं-८०२-પલાયન, નાશીજવું.

द्र० अपक्रमशब्दः ।

* संदवनं संदावः, "युदुद्रोः" ।।५।३।२९।। इति घञ् ।

सन्देशवाच्-स्त्री-२७६-સંદેશો.

☐ वाचिक ।

* अन्येन अन्योऽन्यस्मै यदाह "त्वयैवंकर्तव्यमिति" स संदेशः, तद्रूपावाक् संदेशवाक् ।

संदेशहारक-पुं-७३४-દૂત.

☐ दूत ।

* संदेशं मुखाख्यानं हरतीति संदेशहारकः ।

सन्देह-पुं-१३७५-સંદેહ, સંશય.

☐ द्वापर, आरेका, विचिकित्सा, संशय ।

* संदेहनं संदेहः, उभयकोटिपरामर्शज्ञानम् ।

सन्दोह-पुं-१४११-સમૂહ, સમુદાય.

द्र० उत्करशब्दः ।

* संदुह्यते पूर्यते इति संदोहः ।

सन्द्राव-पुं-८०३-પલાયન, નાસીજવું.

द्र० अपक्रमशब्दः ।

* संद्रवणं संद्रावः "युदुद्रोः–" ।।५।३।५९।। इति घञ् ।

सन्धा-स्त्री-२७८-અંગીકાર, પ્રતિજ્ઞા.

द्र० अङ्गीकारशब्दः ।

* संधानं सन्धा ।

सन्धानी-स्त्री-९९६-ટંકશાળ.

☐ कुप्यशाला ।

* सन्धीयतेऽस्यामिति सन्धानी ।

सन्धि-पुं-७३५-સુલેહ, સમાધાન.

* सन्धानं सन्धिरेकत्वम् ।

सन्धि-पुं-९८५-(शि.८६)-સુરંગ.

☐ सुरुङ्गा, 'सुरङ्गा', सन्धिला ।

सन्धिजीवक-पुं-४७५-લાંચ લેનાર.

☐ पार्श्वक ।

* सन्धिना जीवतीति सन्धिजीवकः ।

सन्धिनी-स्त्री-१२६७-બળદના સંયોગથી ગર્ભવતી થયેલી ગાય.

☐ वृषाक्रान्ता ।

* सन्धानं सन्धा, गर्भग्रस्त्यस्याः इति सन्धिनी, शिखादित्वादिन् ।

'अदुग्धा दोहकाले तु सन्धिनी' इति **कात्यः** । 'सन्धिन्यकालदुग्धा गौर्वृषाक्रान्ता च सन्धिनी' इति तु **शाश्वतः** ।

सन्धिबन्धन-न.-६३१-(शे.१३०)-સન્ધિના બન્ધન રૂપ સ્નાયુ.

द्र० वस्नसाशब्दः ।

सन्धिला-स्त्री-९८५-સુરંગ.

☐ सुरुङ्गा, 'सुरङ्गा' [सन्धि शि. ८६] ।

* सन्धिं लातीति सन्धिला, सन्धिरपि ।

सन्ध्या-स्त्री-१४०-સન્ધ્યાકાળ, દિવસ અને રાતનો મધ્યવર્તી સમય.

☐ पितृसू, (पितृप्रसू) ।

* संध्यायन्त्यस्यामिति सन्ध्या, सज्यते सन्धीयते अहोरात्रावस्यामिति वा "सञ्जेर्ध च"-(उणा-३५९) इति यः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सन्ध्यानादिन्–पुं–२००–(शे.४७)–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

सन्ध्याबल–पुं–१८८–(शे.३५)–રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

'सन्नकद्रु'–पुं–११४२–ચારોલીનું ઝાડ.

द्र० पियालशब्दः ।

सन्नद्ध–पुं–७६५–બખ્તર પહેરેલો, તૈયાર.

द्र० दंशितशब्दः ।

* संनह्यते स्मेति संनद्धः ।

सन्नह–पुं–७६६–બખ્તર, કવચ.

द्र० उरश्छदशब्दः ।

* संनह्यते इति सन्नाहः ।

सन्नाह्य–पुं–१२२२–લડાઈને યોગ્ય હાથી.

☐ समरोचित ।

* संनह्यते इति सन्नह्यः, सन्नाहं साधुरिति वा ।

सन्निकर्ष–पुं–१४५०–સમીપ, નિકટ, પાસે.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* सन्निकृष्यते इति सन्निकर्षः ।

सन्निकृष्ट–न.–१४५१–સમીપ, નિકટ, પાસે.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* संनिकृष्यते इति सन्निकृष्टम् ।

सन्निधान–न.–१४५०–સમીપ, નિકટ, પાસે.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* संनिधीयतेऽत्रेति सन्निधानम् ।

सन्निधि–पुं–१४५१–સમીપ, નિકટ, પાસે.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* संनिधीयतेऽस्मिन् इति संनिधिः पुंसि ।

सन्निवेश–पुं–१५१६–આકાર, અવયવોની રચના.

⊡ संस्थान ।

* संनिवेशनं संनिवेशः ।

सपत्न–पुं–७२९–શત્રુ.

द्र० अभिमातिशब्दः ।

* सपत्न्यास्तुल्यः सपत्नः "अः सपत्न्याः" ॥७।१।११९॥ इति साधुः ।

सपत्राकृति–पुं–१३७२–અત્યન્ત પીડા.

☐ निष्पत्राकृति ।

* पत्रं शरः सह पत्रमनेन सपत्रः कायनिक्षिप्त–शरः, सपत्रस्य करणं सपत्राकृतिः । अयमुपचारादत्यन्त-पीडनामात्रे वर्तते "सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथने" ॥७।२।८॥ इति डाच् ।

सपदि–अ.–१५३२–તત્કાળ, તરતજ.

⊡ सहसा, एकपदे, सद्यस्, अकस्मात् ।

* संपद्यते इति सपदि "पदिपठि–" (उणा–६०७) इति इः, स्वरादिगणपाठात् समो मलोपः, **यथा**—

"सपदि प्रदहत्युपेक्षितोऽग्निः" ।

'सपदि'–अ.–१५३०–જલદી.

द्र० अञ्जसाशब्दः ।

सपर्या–स्त्री–४४७–પૂજન, સત્કાર.

द्र० अर्चाशब्दः ।

* सपरेति धातुः कण्ड्वादौ तस्माद् यकि "शंसिप्रत्ययात्" ॥५।३।१०५॥ इत्यप्रत्यये च सपर्या ।

सपिण्ड–पुं–५६२–સાતપેઢી સુધીના કુટુમ્બી.

☐ सनाभि ।

* समानः पिण्डः एषां सपिण्डाः, **यत्स्मृतिः–**

"सपिण्डता तु पुरुषे सप्तमे विनिवर्तते, सप्तमा–दूर्ध्वं सगोत्राः ।"

सपीति–स्त्री–९०७–સાથે પીવું.

☐ सहपान ।

* सहपानं सपीतिः ।

सप्तकी–स्त्री–६६४–મેખલા, સ્ત્રીની કેડનો કન્દોરો.

द्र० कटिसूत्रशब्दः ।

* सपति समवैति सप्तकी "कीचक–" (उणा–३३) इत्यके निपात्यते, उतरत्र "पुंस्कटिस्था" इति वचनादत्र स्त्रीकट्यामिति लभ्यते ।

सप्तच्छद–पुं·१६ (प.)-સપ્તપર્ણ, સાતપુડાનું ઝાડ.

सप्तजिह्व–पुं–१०९९–અગ્નિ.
द्र० अग्निशब्दः ।
* सप्त जिह्वाऽस्येति सप्तजिह्वः ।

सप्ततन्तु–पुं–८२०–યજ્ઞ.
द्र० अध्वरशब्दः ।
* पशुबन्धार्थे सप्त तन्तवोऽत्रेति सप्ततन्तुः पुंलिङ्गः, यद्वा सप्तसङ्ख्यास्तन्तवो भेदा अस्य, यदाह—
'अग्निष्टोमादयः संस्था भेदाः सप्ताऽस्य तन्तवः" इति ।

सप्तपलाश–पुं–१६ (प.) સપ્તપર્ણ.

सप्तपर्ण–पुं–११३३–સાતપડાનું ઝાડ.
द्र० अयुक्छदशब्दः ।
* सप्त पर्णानि अस्येति सप्तपर्णः ।

सप्तर्षि–पुं–१२४–મરિચિ આદિ સાત ઋષિ.
☐ चित्रशिखण्डिन् ।
* सप्त चते ऋषयश्च सप्तर्षयः "संख्या समाहारे च–" ॥३।१।९९॥ इति संज्ञायां कर्मधारयः ।

सप्तर्षिज–पुं–११९ (शे. १०) ગુરુ, (બૃહસ્પતિ)
द्र० आङ्गिरसशब्दः ।

सप्तर्षिपूता–स्त्री–१५ (प.) ઉત્તર દિશા.

सप्तला–स्त्री–११४८–બટ મોગરો.
☐ नवमालिका, 'नवमल्लिका' ।
* सप्त मनो बुद्धिमिन्द्रियाणि च लातीति सप्तला, सपति समवैति वा "मुरल"–(उणा–४७४) इत्यले निपात्यते ।

सप्तसप्ति–पुं–९६–સૂર્ય.
द्र० अंशुशब्दः ।
* सप्तसंख्याः सप्तयो यस्य सप्तसप्तिः यौगिकत्वाद्विषमाश्व इत्यादयः, सप्तभिर्नामभिरुपलक्षितोऽश्वो यस्येति वा सप्तसप्तिः, यद्वेदे—
"सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमेकोऽश्वो वहति सप्तनामा" ।

सप्तार्चिष–पुं–१२०–શનિગ્રહ.
द्र० असितशब्दः ।
* सप्तार्चिषोऽस्येति सप्तार्चिः ।

सप्तार्चिस्–पुं–११००–અગ્નિ.
द्र० अग्निशब्दः ।
* सप्त अर्चिषोऽस्येति सप्तार्चिः ।

सप्ति–पुं–१२३३–ઘોડો.
द्र० अर्वन्शब्दः ।
* सपति समवैति सप्तिः "क्तुशायजि–"(उणा–६४६) इति तिः ।

सबलि–पुं–१४०–સાયંકાળ.
☐ दिनावसान, उत्सूर, विकाल, सायम् ।
* सह बलिभिरुपहारैर्वर्तते इति सबलिः, पुंलिङ्गः ।

सब्रह्मचारिन्–पुं–८०–સમાન આગમ વ્રત અને આચારવાળા.
* समाने ब्रह्मण्यागमे गुरुकुले वा व्रतं चरन्तीत्येवंशीलाः सब्रह्मचारिणः, समाना ब्रह्मचारिण इति वा "सब्रह्मचारी" ॥३।२।१५०॥ इति निपात्यते ।

सभा–स्त्री–४८१–સભા.
द्र० आस्थाशब्दः ।
* सन्यते भज्यते इति सभा, "सनेर्डित्"–(उणा–३३०) इत्यभः, सह भान्त्यस्यामिति वा ।

सभा–स्त्री–९९८–ઘર.
द्र० अगारशब्दः ।
* सह भान्त्यस्यामिति सभा ।

सभाजन–न.–७३१–મિત્ર વગેરેને આલિંગનાદિથી સુખ ઉપજાવવું તે.
☐ आनन्दन, आप्रच्छन, 'स्वभाजन' ।
* सभाज्यते इति सभाजनम् ।

सभासद्–पुं–४८०–સભ્ય, સભાજન.
द्र० पार्षद्यशब्दः ।
* सभायां सीदन्तीति सभासदः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सभास्तार-पुं-४८०-સભ્ય, સભાજન.
द्र० पार्षद्यशब्दः ।
* सभामास्तृणन्तीति सभास्ताराः ।

सभिक-पुं-४८५-જુગારી.
☐ द्यूतकारक ।
* सभा द्यूतशालास्त्यस्येति सभिकः, "नावादेरिकः" ।।७।२।३।।

सभ्य-पुं-३७९-સારો માણસ.
☐ साधु, आर्य, सज्जन ।
* सभायां साधुः सभ्यः ।

सभ्य-पुं-४८०-સભાજન.
द्र० पार्षद्यशब्दः ।
* सभायां साधवः सभ्याः ।

सम-न.-१४३३-સમસ્ત, બધું.
द्र० अखण्डशब्दः ।
* समतीति समम्, **यथा**-
"सूर्यः सर्वेषां समः" ।

सम-पुं-१४६१-તુલ્ય, સમાન, સરખું.
द्र० तुल्यशब्दः ।
* समतीति समः ।

समग्र-न.-१४३३-સમસ્ત, બધું.
द्र० अखण्डशब्दः ।
* संगतमस्य समग्रम्, समं ग्रसते वा ।

समज-पुं-१४१४-પશુઓનો સમૂહ.
* संवीयते इति समजः "समुदोऽजः पशौ" ।।५।३।३०।। इत्यल् ।

समाज्या-स्त्री-४८१-સભા.
द्र० आस्थाशब्दः ।
* समजन्त्यस्यां समाज्या "समज"-।।५।३।९९।। इति क्यप् ।

समञ्जस-न.-७४२-ન્યાય, લાયક.
द्र० अभ्रेषशब्दः ।
* सम्यगञ्जसा सत्यमत्र समञ्जसम्, संगतम-ञ्जसानामृजूनामितिवा ।

'**समधिक**'-पुं-१४४९-અધિક
☐ अतिरिक्त, अधिक ।

समन्ततस्-अ.-१५२९-ચારે બાજુ
☐ परितस्, सर्वतस्, विष्वक्, समन्तात् ।
यथा-
"येन चक्रे समन्ततः" ।

समन्तभद्र-पुं-२३४-સુગત, બુદ્ધ.
द्र० अद्वयशब्दः ।
* संपूर्णन्ति निष्पन्नं भद्रमस्येति समन्तभद्रः ।

समन्तभुज्-पुं-११००-(શે.१६९) અગ્નિ.
द्र० अग्निशब्दः ।

समन्तात्-अ.-१५२९-ચારેબાજુ.
☐ परितस्, सर्वतस्, विष्वक्, समन्तस् ।
* समन्ततोऽततीति समन्तात् क्विप्, पञ्चम्यन्त-प्रतिरूपकं वा, **यथा**-
"समन्ताद् वाति मारुतः ।"

समपाद-न.-७७७-બંને પગ સરખા રાખી ઉભા રહેવું તે.
* समौ, पादावत्रेति समपादम्, अयं क्लीबलिङ्गः, यद् धनुर्वेदः-
"समपादे समौ पादौ, निष्कम्पौ च सुसङ्गतौ ।
मण्डले मण्डलाकारौ बाह्यतीक्ष्णौ विशेषतः ॥

समम्-अ.-१५२७-સાથે.
☐ साकं, सत्रा, सार्द्धं, अमा, सह ।
* संगतममति समं क्विप्, यथाऽ**समदुपक्षे द्वया-श्रयमहाकाव्ये**-
"पुलिनानि सह क्षोमैः सरांसि नभसा समम् ।
ज्यौत्स्न्यऽमाह्लाऽमिपन्मेघाः, साकं कैलाससानुभिः" ।

समय-पुं-न.-१२८-કાળ, વખત.
☐ काल, दिष्ट, अनेहस्, सर्वमूषक ।
* समेति समयः पुंक्लीबलिङ्गः ।

समय-पुं-२४२-આગમ, સિદ્ધાંત.
द्र० आगमशब्दः ।
* समेति संगच्छते इति समयः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

समय–पुं–१५०९–અવસર, પ્રસંગ.

द्र० अन्तरशब्दः ।

* समेति समयः ।

समया–स्त्री–१५३४–સમીપ, પાસે.

☐ निकषा, हिरुक् ।

* समेति समया ।

समर–पुं–न.–७१६–યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* समियूते सङ्गच्छन्तेऽत्रेति समरः, पुंक्लीबः, "पुंनाम्नि–" ॥५।३।१३०॥ इति घः ।

समरोचित–पुं–१२२२–લડાઈને યોગ્ય હાથી.

☐ सन्नाह्य ।

* समरोचितः, सङ्ग्रामयोग्यः ।

समर्थ–पुं–४९१–(शे.१०८)–સહનશીલ, બલવાન.

द्र० क्षमशब्दः ।

समर्थन–न.–१३७४–યોગ્ય અયોગ્યની પરીક્ષા, નક્કી કરવું.

☐ सम्प्रधारणा ।

* समर्थ्यते इति समर्थनम् ।

समर्धुक–पुं–४८०–વરદાન આપનાર.

☐ वरद ।

* समृध्नोति संवर्धयति इति समर्धुकः "कान्चु-कांशुक–" (उणा–५८) इत्युके साधुः ।

समर्धुका–स्त्री–५४२–(शे.११५) પુત્રી.

द्र० अङ्गजाशब्दः ।

समर्पण–न.–१५१९–(शि.१३७)–સાતિશય દાન આપવું તે.

☐ विलम्भ, अतिसर्जन ।

समर्याद–न.–१४५१–સમીપ, પાસે.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* समाना मर्यादास्येति समर्यादम् । सविध–समीम–सनीड–सवेश–सदेश–समर्यादेषु लक्षणया सामीप्यम् ।

अ. ९४

समवकार–पुं–२८४–નાટ્યપ્રબંધનો એક પ્રકાર.

* समवक्रियन्ते संघातीक्रियन्ते नेतारोऽत्रेति समवकारः ।

समवभ्रंश–पुं–५१८–(शे.१११)–કરમોચન, વિવાહ પ્રસંગની એક ક્રિયા.

समवर्तिन्–पुं–१८४–યમ, યમરાજા.

द्र० अर्कसूनुशब्दः ।

* राज्ञि रङ्के च समं वर्तत इत्येवंशीलः समवर्ती ।

समवाय–पुं–२४३–બાર અંગ પૈકી ચોથું અંગસૂત્ર.

* समवायनं समवायः, एकादिशतान्तसंख्या-समाविष्टानां पदार्थानां संग्रहः, तद्धेतुश्च ग्रन्थोऽपि समवायः ।

समवाय–पुं–१४१२–સમૂહ, સમુદાય.

द्र० उत्करशब्दः ।

* समवेयते इति समवायः ।

समसुप्ति–स्त्री–१६१–પ્રલયકાળ.

द्र० कल्पशब्दः ।

* समा सुप्तिरत्रेति समसुप्तिः ।

समस्त–न.–१४३३–સમસ્ત, બધું.

द्र० अखण्डशब्दः ।

* समस्यते एकीक्रियते इति समस्तम् ।

समस्थली–स्त्री–९४९–પ્રયાગથી હરિદ્વાર સુધી ગંગા અને યમુનાનો વચલો પ્રદેશ.

☐ अन्तर्वेदि ।

* समा चासौ स्थली चेति समस्थली ।

समाः–स्त्री.(બ.વ.)–१५९–વરસ.

द्र० अनुवत्सरशब्दः ।

* समन्तीति समाः स्त्रीलिङ्गः, सह मान्ति वर्तन्ते ऋतवः आसु वा, बहुत्वेऽयम् ।

समांसमीना–स्त्री–१२७१–દરવર્ષે વિયાતી ગાય.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* समां समां विजायते इति समांसमीना । "समांसमीनाद्यश्वीन--" ॥७।१।१०५॥ इति इने निपात्यते ।

समाकर्षिन्-पुं-१३९०-सुगन्ध
द्र० गन्धशब्दः ।
* समाकर्षति चित्तमिति समाकर्षी ।

समाख्या-स्त्री-२७३-(शि.१८) यश, कीर्ति, वखाण.
द्र० अभिख्याशब्दः ।

समाघात-पुं-७९७-युद्ध, लडाई.
द्र० अनीकशब्दः ।
* सङ्गत्या घ्नन्ति परस्परमत्र समाघातः ।

समाज-पुं-४८१-सभा.
द्र० आस्थाशब्दः ।
* समजन्ति मिलन्त्यस्मिन् इति समाजः ।

समाज-पुं-१४१४-पशु सिवायना प्राणीओनो समूह.
* संवीयते इति समाजः, पशुभ्योऽन्येषां वृन्दम्, अत्र घञेव, यथा--श्रोत्रियसमाजः ।

समाज्ञा-स्त्री-२७३-यश, कीर्ति, वखाण.
द्र० अभिख्याशब्दः ।
* समाज्ञायतेऽनया इति समाज्ञा, समाख्येति भागुरिः ।

समाधान-न.-१३७८-समाधान करवुं ते.
☐ अवधान, प्रणिधान, समाधि ।
* समाधीयते इति समाधानम् ।

समाधि-पुं-५५-आवती चोवीशीना १७ मां तीर्थंकरनुं नाम.
* सदा समाधियुक्तत्वात् समाधिः ।

समाधि-पुं-८५-चित्त अने प्राणोनो ध्येय साथे एेकता, योगनुं आठमुं अंग.
* सम्यगाधीयते इति समाधिः ।

समाधि-पुं-१३७८-समाधान.
☐ अवधान, समाधान, प्रणिधान ।
* समाधानं समाधिः ।

समाधि-पुं-२७८-(शे.१८)-अंगीकार, स्वीकार.
द्र० अङ्गीकारशब्दः ।

समान-पुं-न.-११०९-ते नामनो नाभि प्रदेशमां रहेतो वायु
* अशितपीताहारपरिणतिभेदं रसं तत्र तत्र स्थाने समनुरूपमासमन्ततो नयतीति समानः, पुंक्लीबलिङ्गः, समन्तादनित्यनेन वा, सर्वसन्धिषु हृदये नागावस्थान-मस्येति ।

समान-पुं-१४६१-तुल्य, समान, सरखुं.
द्र० तुल्यशब्दः ।
* समानं तुल्यं मानमस्येति समानः ।

समानोदर्य-पुं-५५१-सगो भाई.
द्र० भ्रातृशब्दः ।
* समाने उदरे जातः समानोदर्यः, "सोदर्य-समानोदर्यौ" ॥६।३।११२॥ इति यान्तो निपात्यते ।

समापन-न.-३७१-हिंसा.
द्र० अपासनशब्दः ।
* संपूर्वस्य आप्नोतेः समापनम् ।

समारट-न.-६२२-(शे.१२८)-मांस.
द्र० आमिषशब्दः ।

समालभन-न.-६३६-चन्दनादि वडे शरीरने सुगन्धित करवुं ते
☐ चर्चिक्य, चर्चा ।
* लाभणू प्रेरणू इत्यत्र लाभणू स्थाने लभणू इति सभ्याः पठन्ति, तस्य समालभ्यतेऽनेन समाल-भनम् ।

समास-पुं-१४३२-संक्षेप, टुंका साररूप वचन.
☐ समाहार, संक्षेप, संग्रह ।
* समसनं समासः ।

समाहार-पुं-१४३२-संक्षेप, टुंका साररूप वचन.
☐ समास, संक्षेप, संग्रह ।
* समाहरणं समाहारः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

समाहार-पुं-१५२४-समुदाय.
☐ समुच्चय।
* समाहरणं समाहारः, अनेकस्य एकत्र अध्यावापः।

समाहृति-स्त्री-२५०-अर्थ विशेषनो संग्रह.
☐ संग्रह।
* समाह्रियन्तेऽनया इति समाहृतिः।

समाह्वय-पुं-४८८-प्राणिद्यूत, कुकडा वगेरे ने लडाववाते.
☐ प्राणिद्यूत।
* संघर्षेणाऽऽह्वयन्त्रेति समाह्वयः, "ह्वःसमाह्वया"- ॥५।३।४१॥ इत्यलि निपात्यते।

समाह्वय-पुं-७९७-युद्ध, लडाई.
द्र० अनीकशब्दः।
* संपृच्छन्त्यत्राह्वयं नामाऽत्रेति समाह्वयः।

समित्-स्त्री-७९७-युद्ध, लडाई.
द्र० अनीकशब्दः।
* संयन्ति सङ्गच्छन्तेऽत्र समित् 'कृत्सम्पदादि-' ॥५।३।११४॥ इति क्विप्।

समिता-स्त्री-४०२-घउंनो लोट.
☐ गोधूमचूर्ण।
* सम्यक्रियते समिता।

समिति-स्त्री-४८१-सभा.
द्र० आस्थाशब्दः।
* संयन्त्यस्यां समितिः, श्रादित्वात् क्तिः।

समिति-स्त्री-७९८-युद्ध, लडाई.
द्र० अनीकशब्दः।
* संयन्त्यस्यां इति समितिः श्रादित्वात् क्तिः।

समितिञ्जय-पुं-२१९-(शे.७०)-विष्णु, नारायण.
द्र० अच्युतशब्दः।

समितीपद्-पुं-१८८-(शे.३५)-राक्षस.
द्र० असृक्पशब्दः।

समिध्-स्त्री-८२७-लाकडां.
द्र० इध्मशब्दः।
* समिध्यते वह्निरनया इति समित्, संपदादित्वात् क्विप्।

समिर-पुं-११०६-पवन, वायु.
द्र० अहिकान्तशब्दः।
* समेति समिरः "इणुधागम्यां वा" (उणा-३८९) इतिकिद्रः।

समिर-पुं-२००-(शे.४६) शंकर.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः।

समीक-न.-७९८-युद्ध, लडाई.
द्र० अनीकशब्दः।
* समीयतेऽत्रेति समीकं "सृणीकास्तिक-" (उणा-५०) इति के निपात्यते।

समीचीन-न.-२६४-सत्य, साचुं.
द्र० ऋतशब्दः।
* सम्यगेव समीचीनम् "अदिक्स्त्रियां वाञ्चः" ॥७।१।१०७॥ इति ईनः।

समीप-न. १४५०-पासे, नजदीक.
द्र० अन्तिकशब्दः।
* संगता आपोऽत्रेत्युपचारात् समीपम्, "द्व्यन्तरनवर्णोपसर्गाद्-" ॥३।२।१०९॥ इत्यप ईप्।

समीर-पुं-११०६-वायु, पवन.
द्र० अनिलशब्दः।
* समीरयतीति समीरः।

समीरण-पुं-११०६-वायु, पवन.
द्र० अनिलशब्दः।
* समीरयतीति समीरणः।

समुख-पुं-३४६-बोलवामां कुशळ.
⊡ वाग्मिन्, वाचोक्तिपटु, प्रवाच्, वावदूक, (सवचन)।
* मुखशब्देन वचनमत्र लक्ष्यते ततः सह मुखेन वचनेन वर्तते इति समुखः।

समुच्चय-पुं-१५२४-समुदाय.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ समाहार ।

* समुच्चयनं समुच्चयः ।

समुच्छ्रय-पुं-१४३१-ઊંચાઈ.

☐ आरोह, उत्सेध, उदय, उच्छ्राय, उच्छ्रय ।

* समुच्छ्रयणं समुच्छ्रयः, "उदः श्रेः" ॥५। ३।५३॥ इति विकल्पेनाल् ।

समुत्त-पुं-१४९२-ભીનું.

द्र० आर्द्रशब्दः ।

* समुनत्तीति समुत्तः ,'ऋह्रीघ्रा-" ॥४।२। ७६॥ इति क्तस्य वा नत्वम् ।

समुत्पिञ्ज-पुं-३६६-અતિ વ્યાકુલ

☐ उत्पिञ्जल, पिञ्जल ।

* समुत्पिञ्जयतीति समुत्पिञ्जः ।

समुदय-पुं-७९८-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* समुद्यन्त्यत्रेतिसमुदयः ।

समुदय-पुं-१४११-સમૂહ, સમુદાય.

द्र० उत्करशब्दः ।

* समुदयनं समुदयः, इणोऽल् ।

समुदाय-पुं-७९८-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* समुदयन्ते मिलन्त्यत्रेति समुदायः ।

समुदाय-पुं-१४११-સમૂહ, સમુદાય.

द्र० उत्करशब्दः ।

* 'अयि गतौ' इत्यस्य समुदयनं समुदायः,घञ् ।

समुद्ग-पुं-१०१५-દાભડો.

☐ सम्पुट, [पुटशि.८८] ।

* समुब्ज्यते इति समुद्गः । घञि न्यङ्क्वादित्वात् निपात्यते, समुद्गच्छतीति वा "क्वचित्" ॥५।१।१७१॥ इतिडः ।

समुद्र-पुं-१०७३-દરિયો.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* समुदन्ति आर्द्रीभवन्ति वर्षाकालनद्योऽस्मात् इति समुद्रः, "ऋज्यजि"-(उणा-३८८) इति किद्रः, सह मुद्रया मर्यादया वर्तते वा । शेषश्चात्र "समुद्रस्तु महाकच्छो दारदो धरणीप्लवः । महीप्रावार उर्वङ्ग-स्तिमिकोशो महाशयः ॥"

(समुद्र)-पुं-८७४-દશશંકુ પ્રમાણ સંખ્યા.

(समुद्रकाञ्चि)-સ્ત્રી-९३८-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

समुद्रदयिता-१०८०-નદી.

द्र० आपगाशब्दः ।

* समुद्रस्य दयिता समुद्रदयिता ।

समुद्रनवनीत-ન.-८९-(શિ.७)-અમૃત.

द्र० अमृतशब्दः ।

समुद्रनवनीत-ન.-१०५-(શિ.९)ચન્દ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

(समुद्ररशना)-સ્ત્રી-९३८-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

(समुद्रवसना)-स्त्री-९३८-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

समुद्रविजय-पुं-३८-શ્રી નેમિનાથ ભગવાનના પિતા.

* गाम्भीर्येण समुद्रस्यापि विजेता समुद्रविजयः ।

समुपजोष-ન.-१५२८-(શિ.१३७)-આનંદ થી, ખુશીથી.

☐ दिष्ट्या ।

समूर-पुं-१२९४-એકજાતનું હરણ.

* समूयते इति समूरः "खुरक्षुर-" (उणा-३९६) इति निपात्यते ।

'समूरु'-पुं-१२९४-એક જાતનું હરણ.

समूह-पुं-१४११-સમુદાય, ઢગલો.

द्र० उत्करशब्दः ।

* समूह्यते ढौक्यते इति समूहः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

समूहनी-स्त्री-१०१६-સાવરણી.

☐ शोधनी, संमार्जनी, बहुकरी, वर्धनी, [पवनी शि.८९] ।

* समूह्यते रजोऽनया इति समूहनी ।

(समृद्ध)-पुं-३५७-ધનાઢ્ય, સુખી

द्र० इभ्यशब्दः ।

समोल्लक-न.-१०४१-(શે.૧૬૦) આંસુ.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

सम्पत्ति-स्त्री-३५७-સંપદા, વૈભવ,

द्र० ऋद्धिशब्दः ।

* संपदनं संपत्तिः ।

सम्पद्-स्त्री-३५७ સંપદા, વૈભવ.

द्र० ऋद्धिशब्दः ।

* संपदनं संपत् ।

सम्पराय-पुं-न.-७९८-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* सम्परैति मृत्युरत्रेति सम्परायः, पुंक्लीबलिङ्गः ।

(सम्पा)-स्त्री-११०४-વીજળી.

द्र० अचिरप्रभाशब्दः ।

'सम्पाक'-पुं-११४०-ગરમાળો.

द्र० आरग्वधशब्दः ।

सम्पातपाटव-न.-१४७०-છલાંગ, ખૂબ ઊંચેથી કુદી પડવું.

☐ झम्पा, [झम्प शि.१३२] ।

* संपातने पाटवं सम्पातपाटवम् ।

सम्पुट-पुं-१०१५-દાબડો.

☐ समुद्ग, [पुट शि ८८] ।

* सम्पुटयते श्लेष्यते इति सम्पुटो, भूषणाद्यावपनम्, पुटोऽपि ।

सम्पृक्त-पुं-१४६९-મિશ્રિત, જોડાયેલ.

☐ करम्ब, कबर, मिश्र, खचित ।

* संपृच्यते इति सम्पृक्तः ।

सम्प्रति-पुं-५३-ગઈ ઉત્સ.ના ૨૪માં તીર્થંકર.

* नित्यप्रवृत्तत्वेन ध्यायमानत्वात् सम्प्रतिः ।

सम्प्रति-अ.-१५३०-હાલ, હમણા.

☐ साम्प्रतम्, अधुना, इदानीं, एतर्हि ।

* संप्रथते संप्रति "प्रथेर्डिक् च वा"-(उणा-६४७) इति तिः, संभूतिरिदानीं इति वा, "तिष्ठद्ग्विन्त्यादयः" ॥३।१।३६॥ इति साधुः, यथा-

"संप्रत्यसाम्प्रतं वक्तुम्" ।

सम्प्रदाय-पुं-८०-ગુરુ પરંપરાગત ઉપદેશ.

☐ पारम्पर्य, आम्नाय, गुरुक्रम ।

* सम्यक् प्रदीयते इति सम्प्रदायः ।

सम्प्रधारणा-स्त्री-१३७४-યોગ્યાયોગ્યની પરીક્ષા.

☐ समर्थन ।

* संप्रधार्यते अर्थः स्वरूपमापाद्यतेऽनया संप्रधारणा, युक्ताऽयुक्तपरीक्षा ।

सम्प्रयोग-पुं-५३७-મૈથુન, કામક્રીડા.

द्र० कामकेलिशब्दः ।

* संप्रयोजनं सम्प्रयोगः ।

सम्प्रहार-पुं-७९६-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* सम्प्रहरन्तेऽन्योन्यं ध्नन्त्यत्र सम्प्रहारः ।

सम्प्रैष-पुं-१५२०-આજ્ઞા, આદેશ, હુકમ.

☐ नियोग, विधि ।

* संप्रेषणं सम्प्रैषः ।

सम्फाल-पुं-१२७७-ઘેટો.

द्र० अविशब्दः ।

* संफलतीति संफालः, ज्वलादित्वात् णः ।

सम्फुल्ल-न.-११२८-ખીલેલું પુષ્પ.

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* सम्फुल्लतीति सम्फुल्लम् ।

सम्फेट-पुं.-७९९-(शि.७०)-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

'सम्बाकृत'-न.-९६८-બેવાર ખેડેલું.

द्र० द्विगुणाकृतशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सम्बाध-पुं-१५०४-ગીરદી.
☐ संकट।
* सम्बाध्यतेऽनेनेति सम्बाधः।

सम्बोधन-ન.-२६१-બીજાને બોલાવવું તે.
☐ आमन्त्रण।
* सम्बोध्यतेऽनेनेति सम्बोधनम्।

सम्भव-पुं-२६-(શિ.२)-ત્રીજા તીર્થંકર ભગવાન.
☐ शंभव।

सम्भाप-पुं-२७४-વાતચીત કરવી તે.
☐ आपृच्छा, आलाप।
* संभापणं संभापः।

सम्भूतविजय-पुं-३३-ચોથા શ્રુત કેવલી ભગવાન.
* सम्भूतो रागादिविजयोऽस्येति सम्भूतविजयः।

(सम्भूत)-पुं-११०७-(શે.१७१)-વાયુ, પવન.
द्र० अनिलशब्दः।

सम्भेद-पुं-१०८६-(શે.१६८)-નદીનો સંગમ.
☐ [सिन्धुसङ्गम शे.१६८]।

सम्भोग-पुं-५३७-મૈથુન, કામક્રીડા.
द्र० कामकेलीशब्दः।
* संभुज्यते सुखमत्रेति सम्भोगः।

सम्भ्रम-पुं-३२२-ઉતાવળ, ભ્રાન્તિ.
द्र० आवेगशब्दः।
* संभ्रमणं सम्भ्रमः।

सम्मद-पुं-३१६-મનની પ્રસન્નતા.
द्र० आनन्दशब्दः।
* संमदनं सम्मदः।

सम्मर्द-पुं-७९७-યુદ્ધ, લડાઈ.
द्र० अनीकशब्दः।
* संमृद्नन्त्यत्रेति सम्मर्दः।

सम्मार्जक-पुं-३६३-(શિ.२४)ખળું સાફ કરનાર, ઝાડુ કાઢનાર.
☐ खलपू, बहुकर।

सम्मार्जनी-स्त्री-१०१६-સાવરણી,
द्र० बहुकरीशब्दः।
* संमृज्यतेऽनया इति सम्मार्जनी।

सम्मुखीन-पुं-१४३७-સામે આવનાર, સામે જનાર.
☐ अभिमुख।
* संमुखं दृश्यतेऽस्मिन् संमुखीनमादर्शादि अन्यत्र तूपचारात् यथा-संमुखीनो जयो रन्ध्रप्रहारिणामिति "यथा-मुखसंमुखादीनस्तद् दृश्यतेऽस्मिन्" ॥७।१।९३॥ इति साधुः।

सम्मूर्च्छज-पुं-(બ. વ.)-१२०१-સ્વયં ઉત્પન્ન થનાર તૃણ વગેરે.
* समूर्च्छनात् जायन्ते इति संमूर्च्छजाः, मूर्च्छत्राया।

सम्मूर्च्छन-ન.-१५१७-સર્વ તરફ વ્યાપવું તે.
☐ अभिव्याप्ति।

सम्मूर्च्छनोद्भव-पुं-१३५६-સ્વયં ઉત્પન્ન થનાર.

सम्मृष्ट-ન.-४१४-સાફ કરેલું.
☐ शोधित।
* संमृज्यते स्म इति संमृष्टं बालमक्षिकादिरहितम्।

सम्यच्-पुं-२६४-સત્ય.
द्र० ऋतशब्दः।
* समञ्चति इति सम्यक्, क्विपि "सहसमः सध्रिसमी" ॥३।२।१२३॥ इति सम्यादेशः।

सम्राज्-पुं-६९०-ચક્રવર્તી રાજા, રાજસૂયયજ્ઞ કરનાર રાજા.
* सम्यग् राजते इति सम्राट् "सम्राट्" ॥१।३।१६॥ इति साधुः।

सर-पुं-१३८८-ખારોરસ, ખારું.
☐ लवण, सर्वरस।
* सरत्यनेन इति सरः "पुंनाम्नि घः" ॥५।३।१३०॥।

सर-ન.-४०४-(શે.१००)-દૂધ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० ऊधस्यशब्दः ।

सरक–पुं–न.–९०६–मदिरा पीवानुं पात्र.

द्र० अनुतर्षणशब्दः ।

* सरन्त्यनेन इति सरकः "दकन"–(उणा–२१) इत्यकः पुंक्लीबलिङ्गः ।

सरघा–स्त्री–१२१३–मधमाखी.

☐ क्षुद्रा, मधुमक्षिका ।

* सरति इति सरघा "सर्तेरघः"–(उणा–१११) सरति घातयति वा, पृषोदरादित्वात् ।

सरट–पुं–१२९९–काचीडो.

द्र० कृकलासशब्दः ।

* सरति इति सरटः "दिव्यवि"–(उणा–१४२) इत्यटः ।

सरण–न.–१०३८–लोढाने मेल.

☐ सिंहान, घूर्त, मण्डूर ।

* सरत्यनेन इति सरणम् ।

सरणि–स्त्री–९८३–मार्ग, रस्तो.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

* सरन्ति अस्यां इति सरणिः स्त्रीलिङ्गः "ऋहृसृ"–(उणा–६३८) इत्यणिः ।

'**सरणी**'–स्त्री–९८३ मार्ग.

द्र० अध्वन्शब्दः ।

सरमा–स्त्री–१२८१–देवकूतरी.

☐ शुनी, [देवशुनी शि.११३] ।

* सरति इति सरमा, "सृप्रथि"–(उणा–३४७) इत्यमः ।

सरल–पुं–३७६–उदार, सरळचित्तवाळो.

☐ दक्षिण, उदार ।

* सरति इति सरलः "मृदिकन्दि"–(उणा–४६५) इत्यलः ।

सरलद्रव–पुं–६४८–गुगळनो धूप.

द्र० पायसशब्दः ।

* सरलस्य देवदारुभेदस्य द्रवो निर्यासः सरलद्रवः ।

सरस्–पुं–१०९४–तळाव.

द्र० कासारशब्दः ।

सरसी–स्त्री–१०९४–तळाव.

द्र० कासारशब्दः ।

(**सरसीरुह**)–न.–११६३–कमळ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

सरस्वत्–पुं–१०७३–समुद्र, दरियो.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* सरांसि जलप्रसरणानि सन्त्यस्य इति सरस्वान् ।

सरस्वत्–१०९१–मोटी नदी.

द्र० उदन्यशब्दः ।

* सरः प्रसरणमस्त्यस्य इति सरस्वान् ।

सरस्वती–स्त्री–२४१–वाणी, सरस्वती देवी.

द्र० गीर्वाणीशब्दः ।

* सरः प्रसरणमस्त्यस्याः इति सरस्वती, सरो ज्ञानं विद्यतेऽस्यां इति वा ।

सरस्वती–स्त्री–१०८०–नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

* सरः प्रसरणमस्याः इति सरस्वती ।

सरि–स्त्री–१०९६–झरणुं.

द्र० उत्सशब्दः ।

* सरति इति सरिः स्त्रीलिङ्गः, "स्वरेभ्य इः" (उणा–६०६) ।

सरित्–स्त्री–१०८०–नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

* सरते इति सरित् स्त्रीलिङ्गः "हृसृरुहि"–(उणा–८८७) इति इत् ।

सरिद्वरा–स्त्री–१०८२–गंगानदी.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* सरितां वरा इति सरिद्वरा ।

सरीसृप–पुं–१३०३–सर्प.

द्र० अहिशब्दः ।

* सर्पति इति सरीसृपः "जजलतितलकाकोली-सरीसृपादयः"-(उणा-१८) इति साधुः, सरीसृप्यते इति वा ।

सरीसृप-पुं-२१९-(शे.७४)-विष्णु.

द्र० अच्युतशब्दः ।

सरूप-न.-१४६-तुल्य, समान, सरखुं.

द्र० तुल्यशब्दः ।

* समानं रूपमस्य इति सरूपः ।

सरोज-न.-११६२-કમળ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

(सरोज)-न-१८-(प.)-કમળ.

सरोजन्मन्-न.-११६२-કમળ.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

'सरोजिनी'-स्त्री-११६०-કમલનો વેલો.

द्र० नलिनीशब्दः ।

सरोरुट्-स्त्री-११६२-કમલનો વેલો.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

सरोरुह-न.-११६२-કમલનો વેલો.

द्र० अरविन्दशब्दः ।

(सरोरुह)-न.-१८-(प.)-કમળ.

सरोरुहासन-पुं-२१२-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* सरोरुहमासनमस्य इति सरोरुहासनः ।

सर्ग-पुं-२५२-પુરાણના ૬ લક્ષણ પૈકી પ્રથમ લક્ષણ.

* सर्गः सृष्टिः ।

सर्ग-पुं-१३७६-સ્વભાવ.

द्र० आत्मनशब्दः ।

* सृज्यतेऽनेन इति सर्गः ।

(सर्ग)-पुं-२५७-ગ્રંથનો એક ભાગ વિશેષ.

सर्ज-पुं-११३८-શાલ, ડામરનું ઝાડ.

☐ साल, 'श्याल, कार्श्य, (कार्ष्य), अश्वकर्णक, सस्यशंवर, (शस्यसंवर)' ।

* सृजति सर्जति वा निर्यासं इति सर्जः ।

सर्जक-पुं-११४४-અસન વૃક્ષ.

द्र० असनशब्दः ।

सर्जमणि-पुं-६४७-રાળ.

द्र० अग्निवल्लभशब्दः ।

* सर्जस्य तरोः मणिरिव इति सर्जमणिः ।

सर्जरस-पुं-६४७-રાળ.

द्र० अग्निवल्लभशब्दः ।

* सर्जस्य रसः इति सर्जरसः ।

सर्प-पुं-१३०२-સાપ, સર્પ.

द्र० अहिशब्दः ।

* सर्पति इति सर्पः सरतीति वा "सापाचणि"-(उणा-२९६) इति पः ।

सर्पभुज्-पुं-१३१९-મોર.

द्र० केकिनशब्दः ।

* सर्पान् भुङ्क्ते इति सर्पभुक् ।

सर्पराज-पुं-१३०८-વાસુકી નાગ.

☐ वासुकि, (नीलोत्पललाञ्छन) ।

* सर्पाणां राजा इति सर्पराजः ।

(सर्पवल्ली)-स्त्री-११५५-નાગરવેલ.

द्र० नागरवल्लीशब्दः ।

सर्पहन्-पुं-१३०२-નોળિયો.

द्र० नकुलशब्दः ।

* सर्पान् हन्ति इति सर्पहा ।

सर्पाराति-पुं-२३१-ગરુડ પક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

* सर्पाणामरातिः इति सर्पारातिः ।

सर्पिष्-न.-४०७-ઘી.

द्र० आज्यशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* सर्पति इति सर्पिः क्लीबलिङ्गः "रुच्यर्चि"–(उणा–९८९) इति इस्।

सर्व–न.–१४३३–समस्त, બધું.

द्र० अखिलशब्दः।

* सरति इति सर्वम्, "लटिखटि–" (उणा–५०५) इति वः, सर्वतीति वा।

सर्वंसहा–સ્ત્રી–९३७–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः।

* सर्वं सहते इति सर्वंसहा, "सर्वात्सह–" ॥५।१।१११॥ इति खः।

सर्वकेशिन्–પું–३२८–નટ.

द्र० कृशाश्विन्शब्दः।

* सर्वे केशा रूपान्तराण्यस्य सन्ति इति सर्वकेशी, सर्वादेरिन्।

सर्वग्रन्थिक–न.–४२१–પીપળામૂળ.

द्र० ग्रन्थिकशब्दः।

* सर्वे ग्रन्थयोऽत्र इति सर्वग्रन्थिकम्।

सर्वज्ञ–પું–२५–તીર્થંકર, અરિહંત.

द्र० अधीश्वरशब्दः।

* सर्वं जानाति इति सर्वज्ञः।

सर्वज्ञ–પું–१९८–શંકર, મહાદેવ.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः।

* सर्वं जानाति इति सर्वज्ञः।

सर्वतस्–अ.–१५२९–ચોમેર, ચારેબાજુ.

द्र० परितस्शब्दः।

* सर्वासु दिक्षु इति सर्वतः, **यथा**–सर्वतो ग्रामम्।

(सर्वतोभद्र)–પું–९४–ચોથા ગ્રૈવેયક દેવ.

(सर्वतोभद्र)–પું–१०१५–સ્વસ્તિક.

☐ नन्द्यावर्त, (स्वस्तिक)।

(सर्वतोभद्र)–પું–११३९–લીંબડો.

द्र० अरिष्टशब्दः।

(सर्वतोभद्रा)–સ્ત્રી–११४३–સીવણનું વૃક્ષ.

द्र० काश्मरीशब्दः।

सर्वतोमुख–न.–१०७०–પાણી.

द्र० अप्शब्दः।

* सर्वतो मुखमस्य इति सर्वतोमुखं सर्वदिग्गतेः।

सर्वदमन–પું–७०२–ભરત, દુષ્યન્તનો પુત્ર.

द्र० दौष्यन्तिशब्दः।

* सर्वान् दमयति इति सर्वदमनः।

सर्वदर्शिन्–પું–२५–તીર્થંકર, અરિહંત.

द्र० अधीश्वरशब्दः।

* सर्वं पश्यतीत्येवंशीलः इति सर्वदर्शी।

सर्वदा–अ.–१५३१–(શે.१३७)–હંમેશા, સર્વદા.

द्र० अनिशंशब्दः।

सर्वदुःखक्षय–પું–७५–મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः।

* सर्वदुःखानां क्षयोऽत्र इति सर्वदुःखक्षयः।

सर्वधन्विन्–પું–२२८–(શે.७६)–કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः।

सर्वधुरीण–પું–१२६१–બધી જાતની ધુરા વહન કરનાર બળદ.

* सर्वां धुरं वहति इति सर्वधुरीणः "वामाद्या-देरीनः" ॥७।१।४॥

सर्वंदम–પું–७०२–દુષ્યન્તનો પુત્ર ભરત.

द्र० दौष्यन्तिशब्दः।

* सर्वान् दमयति इति सर्वंदमः।

सर्वभक्षा–સ્ત્રી–१२७५–બકરી.

द्र० अजाशब्दः।

* सर्वं कटुतिक्तप्रायमर्कपत्रादि भक्षयति इति सर्वभक्षा।

सर्वमङ्गला–સ્ત્રી–२०४–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः।

* सर्वाणि मङ्गलान्यस्याः इति सर्वमङ्गला।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सर्वमूषक-पुं-१२६-काळ, समय.
द्र० अनेहस्शब्दः ।
* सर्वं मूषति इति सर्वमूषकः **यदाह**-
"कालः पचति भूतानि
कालः संहरते प्रजाः" इति ।

सर्वरत्नक-पुं-१९३-नवनिधि पैकी चोथो निधि.

सर्वरस-पुं-६४७-राळ.
द्र० अग्निवल्लभशब्दः ।
* सर्वे रसा अत्र इति सर्वरसः ।

सर्वरस-पुं-१३८९-खारुं, खारोरस.
☐ लवण, सर ।
* सर्वे रसा अत्र इति सर्वरसः ।

सर्वरसाग्र-न.-३९६-मंड, भातनुं ओसामण.
☐ मण्ड ।
* सर्वरसानां द्रवद्रव्याणामग्रं इति सर्वरसाग्रम् ।

सर्वर्तु-पुं-१५९-(शि.२१)-वरस.
द्र० अनुवत्सरशब्दः ।

सर्वला-स्त्री-७८७-रवैयाना आकारनुं शस्त्र.
☐ तोमर ।
* सर्वान् लाति इति सर्वला ।

सर्वलोह-पुं-७७९-लोढानुं बाण.
द्र० एषणशब्दः ।
* लोहस्य विकारः इति लौहः, सर्वश्चासौ लोहश्च इति सर्वलौहः ।

सर्वविद्या-स्त्री-२५८-आन्वीक्षिकी वगेरे सर्व-विद्या.
☐ कलिन्दिका, (कडिन्दिका) ।
* सर्वा आन्वीक्षिक्याद्या विद्या अस्यां इति सर्वविद्या ।

सर्ववेदस्-पुं-८१९-पोतानुं सर्वस्व आपी याग (यज्ञ)करनार.
* सर्वं विदन्त्यस्मात् सर्ववेदाः "अस्"-(उणा-९५२) इत्यस् ।

सर्वसन्नहन-न.-७८८-चतुरंग सेनानुं प्रयाण.
☐ सर्वाभिसार, सर्वौघ ।
* सर्वं सनह्यतेऽत्र इति सर्वसन्नहनम् ।

सर्वानुभूति-पुं-५१-गईउत्सर्पिणीना छठ्ठा भगवान.
* सर्वत्र सर्वज्ञत्वाद् अनुभूतिः अस्य इति सर्वानुभूतिः ।

सर्वानुभूति-पुं-५४-आवती चोवीशीना पांचमा भगवान.
* सर्वज्ञत्वात् सर्वानुभूतिरस्य इति सर्वानुभूतिः ।

सर्वान्नभक्षक-पुं-४२८-बधुं खाई जनार.
☐ उदरपिशाच, सर्वान्नीन ।
* सर्वान्नस्य भक्षयिता इति सर्वान्नभक्षकः ।

सर्वान्नीन-पुं-४२८-बधुं खाई जनार.
☐ उदरपिशाच, सर्वान्नभक्षक ।
* सर्वप्रकारमन्नं इति सर्वान्नं तदत्ति इति सर्वान्नीनः "सर्वान्नमत्ति" ॥७।४॥९८॥ इति ईनः ।

सर्वाभिसार-पुं-७८८-चतुरंग सेनानुं प्रयाण.
☐ सर्वौघ, सर्वसंनहन ।
* सर्वेण सैन्येन अभिसरणं इति सर्वाभिसारः ।

सर्वार्थसिद्ध-पुं-२३७-शाक्य सिंहनुं नाम.
द्र० अर्कबान्धवशब्दः ।
* सर्वार्थेषु सिद्धो निष्पन्नः इति सर्वार्थसिद्धः अत एव सिद्धार्थः **यच्छाश्वतः**-"सिद्धार्थौ बुद्धसर्षपौ ।"

(सर्वार्थसिद्ध)-पुं-९४-पांचमा अनुत्तरदेव.

सर्वास्त्रमहाज्वाला-स्त्री-२४०-११ मी विद्यादेवी.
* सर्वेषामस्त्राणां महत्यो ज्वाला अस्यां इति सर्वास्त्रमहाज्वाला ।

सर्वीय-पुं-२४-(शि.२)-अरिहंत, तीर्थंकर.
द्र० अधीश्वरशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सर्वौघ–पुं–७८८–ચતુરંગ સેનાનું પ્રયાણ.

☐ सर्वाभिसार, सर्वसंनहन ।

* सर्वेषामोघो वहनं इति सर्वौघः ।

सर्षप–पुं–११८०–સરસવ.

☐ कदम्बक, तन्तुभ, 'तुन्तुभ' ।

* सरति इति सर्षपः "सृत्रोः षपः"–(उणा–३१३) ।

सर्षप–पुं–न.–११९८–સ્થાવર વિષ, ઝેર.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

* सर्षपवत् पीतवर्णः इति सर्षपः ।

सल–पुं–५९१–(शे.१२४)–હાથનો પંજો.

द्र० करशब्दः ।

सलवण–न.–१०४२–(शे.१६१)–કલઈ, સીસું.

द्र० आलीनशब्दः ।

सलिल–न.–१०६९–પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

* सरति इति सरिरं "मदिमन्दि"–(उणा–४१२) इति इरः, ऋफिडादित्वाद् लत्वे सलिलम् ।

सलिलप्रिय–पुं–१२८८–(शे.१८५)–ભૂંડ.

द्र० आखनिकशब्दः ।

सल्लकी–पुं–स्त्री–११५२–શરૂ, શાલેડું.

☐ गजप्रिया ।

* "सल्लः सौत्रः" सल्लति इति सल्लकी पुंस्त्रीलिङ्गः, "दकन"–(उणा–२७) इत्यकः सत्कृत्य लक्यते स्वाद्यते गजैरितिवा ।

सल्लकी–स्त्री–१२००–સ્કંધમાં થી ઉત્પન્ન થનાર વનસ્પતિ.

सव–पुं–८२०–યજ્ઞ.

द्र० अध्वरशब्दः ।

* सूयते सोमोऽत्र इति सवः ।

(सवचन)–पुं–३४६–બોલવામાં કુશળ.

द्र० प्रवाच्शब्दः ।

सवन–न.–६३८–સ્નાન.

☐ स्नान, आप्लव, [आप्लाव शि.५०] ।

* सूयते इति सवनम् ।

सवयस्–पुं–७३०–મિત્ર, ભાઈબંધ.

द्र० मित्रशब्दः ।

* समानं वयोऽस्य इति सवयाः "समानस्य–" ॥३।२।१४९॥ इति सभावः ।

सवर्ण–पुं–१४६१–તુલ્ય, સમાન, સરખું.

द्र० तुल्यशब्दः ।

* समानो वर्णोऽस्य इति सवर्णः ।

सवितृ–पुं–९५–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* सूते प्रकाशं इति सविता ।

सवितृदैवत––११२–હસ્ત નક્ષત્ર.

☐ हस्त ।

* सविता देवताऽस्य इति सवितृदैवतः ।

सवित्री–स्त्री–५५८–માતા.

द्र० अम्बाशब्दः ।

* सूते इति सवित्री ।

सविध–न.–१४५०–સમીપ, પાસે.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* समाना विधाऽस्य इति सविधम् ।

सवेश–पुं–१४५०–સમીપ, પાસે.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* समानो वेशोऽस्य इति सवेशः ।

सव्य–न.–१४६६–શરીરનું ડાબું અંગ.

☐ वाम ।

* सूयते इति सव्यम् ।

सव्यसाचिन्–पुं–७०८–અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* सव्येनापि सचते बाणान् वर्षति इति सव्यसाची

सव्येष्ठ–पुं–७६०–(शि.६५)–સારથી.

द्र० क्षत्तृशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सव्येष्ठृ-पुं-७६०-સારથી.

द्र० क्षत्तृशब्दः ।

* सव्ये तिष्ठति इति सव्येष्ठा "सव्यात्स्थः"-(उणा-८५५) इति डिद्ऋः, भीरुष्ठानादित्वात् षत्वं सप्तम्यलुक्च सव्येष्ठोऽपि ।

सश्मश्रु-स्त्री-५३१-દાઢી-મૂછ વાળીસ્ત્રી.

☐ नरमालिनी, [पालि-शे.११३] ।

* सह श्मश्रुणा वर्तते इति सश्मश्रुः ।

ससीम-न.-१४५०-સમીપ, નજીક.

द्र० अन्तिकशब्दः ।

* समाना सीमाऽस्य ससीमम् ।

सस्य-न.-११३०-વૃક્ષાદિનું ફલ.

☐ फल, 'शस्य' ।

* "षसक् स्वप्ने" ससन्त्यनेन इति सस्यं "स्थाच्छामासा"-(उणा-३५७) इति यः ।

सस्य-न.-११६८-ધાન્ય.

द्र० धान्यशब्दः ।

* सस्यते सुखमनेन इति सस्यं "स्थाच्छा"-(उणा-३५७) इति यः ।

(सस्यमञ्जरी)-स्त्री-११८१-કણશલું.

द्र० कणिशशब्दः ।

सस्यशीर्षक-न.-११८१-કણશલુ.

द्र० कणिशशब्दः ।

* सस्यमयं शीर्षमपि इति सस्यशीर्षकं सस्य-मञ्जरीत्यर्थः ।

सस्यशूक-न.-११८१-ધાન્યના દાણાનો પાતળો અગ્રભાગ.

☐ किंशारु ।

* शवति इति शूकं पुंक्लीबलिङ्गः 'घुयुहि-" (उणा-२४) इति को दीर्घत्वंच सस्यस्य शूकं इति सस्यशूकम् ।

'सस्यसंवर'-पुं-११३८-શાલ.

द्र० सर्जशब्दः ।

सह-पुं-१५२-માગશર મહિનો.

द्र० आग्रहायणिकशब्दः ।

* सहति इति सहः अच् ।

सह-पुं-४९१-સમર્થ, સહનશીલ.

द्र० क्षमशब्दः ।

* सहते इति सहः ।

सह-अ.-१५२७-સાથે.

द्र० अमाशब्दः ।

* सहते इति सह, यथाऽस्मदुपज्ञे **द्व्याश्रय-महाकाव्ये**-

"पुलिनानि सह क्षोमैः, सरांसि नभसा समम् ।
ज्यौत्स्न्यऽमाऽह्नाऽमिषन्मेवाः, साकं कैलास-सानुभिः ।"

(सहस्यवत्)-पुं-१५२-પોષમાસ.

द्र० तैषशब्दः ।

सहकार-पुं-११३३-આંબો.

द्र० आम्रशब्दः ।

* सहकारयति मेलयति स्त्रीपुंसौ इति सहकारः माकन्दोऽपि ।

सहचर-पुं-७३०-મિત્ર, દોસ્ત.

द्र० मित्रशब्दः ।

* सह चरति इति सहचरः सहायोऽपि ।

सहचरी-स्त्री-५१२-પત્ની.

द्र० ऊढाशब्दः ।

* सह धर्मं चरति इति सहचरी ।

सहज-पुं-५५१-સગોભાઈ.

द्र० भ्रातृशब्दः ।

* सह जायते इति सहजः ।

सहज-पुं-१३७६-સ્વભાવ.

द्र० आत्मन्शब्दः ।

* सह जातः इति सहजः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सहदेव-पुं-७१०-(शे.१३९)-સહદેવ, (પાંડવ).
□ ग्रन्थिक ।

सहधर्मचारिणी-स्त्री-५१२-(शि.४१)-પત્ની, પરણેલી સ્ત્રી.
द्र० ऊढाशब्दः ।

सहधर्मिणी-स्त्री-५१२-(शि.४०)-પત્ની, પરણેલી સ્ત્રી.
द्र० ऊढाशब्दः ।

सहन-न.-३९१-ક્ષમા.
□ तितिक्षा, क्षमा [क्षान्ति शि.२७] ।
* सह्यते इति सहनम् ।

सहन-पुं-३९१-ક્ષમાવાન.
द्र० क्षन्तृशब्दः ।
* सहेरने इति सहनः ।

सहपान-न.-९०७-સાથે (દારૂ) પીવું.
□ सपीति ।
* सह पीयते इति सहपानम् ।

सहभोजन-न.-४२५-સાથે જમવું.
□ सग्धि ।
* सह भोजनं इति सहभोजनं पृषोदरादित्वात् ।

सहस्-पुं-१५२-માગશર માસ.
द्र० आग्रहायणिकशब्दः ।
* सहते लोकोऽस्मिन् शीतमिति सहाः पुंलिङ्गः "अस्" (उणा-९५२) इत्यस् ।

सहस्-न.-७९६-પરાક્રમ.
द्र० ऊर्ज्जशब्दः ।
* सहते शत्रुमनेन इति सहः क्लीबलिङ्गः, "अस्" (उणा-९५२) इत्यस् ।

सहसा-अ.-१५३२-એકદમ, તત્કાલ.
द्र० अकस्मात्शब्दः ।
* सहस्यति इति सहसा "डित्"-(उणा-६०५) इत्याः, विभक्त्यन्तप्रतिरूपको वा, **यथा**-
"सहसा विदधीत न क्रियाम् ।"

सहस्य-पुं-१५२-પોષમાસ.
द्र० तैषशब्दः ।
* सहसि साधुः सहस्यः स इव सहस्यवत् यथा सहस्यः पौषवाची, तथा तैषोऽपीत्यर्थः ।

सहस्र-न.-८७३-હજાર.
* दशशतानि मानमेषामस्य वा सहस्रम् ।

सहस्रजित्-पुं-२१९-(शे.६८)-વિષ્ણુ, નારાયણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

सहस्रदंष्ट्र-पुं-१३४५-હજાર દાઢવાળો મચ્છ.
द्र० वादालशब्दः ।
* सहस्रं बह्व्यो दंष्ट्रा इति सहस्रदंष्ट्रः ।

सहस्रनेत्र-पुं-१७२-ઈન્દ્ર.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।
* सहस्रं नेत्राण्यस्य सहस्रनेत्रः, यत् **कौटिल्यः**-इन्द्रस्य हि मन्त्रिपर्षदृषीणां सहस्रं स तच्चक्षुस्तस्मात् इन्द्रं द्वयक्षं सहस्राक्षमाहुः ।

सहस्रपत्र-न.-११६१-કમળ.
द्र० अरविन्दशब्दः ।
* सहस्रं पत्राण्यस्य इति सहस्रपत्रम् ।

'सहस्रवीर्या'-११९३-ધરો, દૂર્વા, ઘાસ.
द्र० अनन्ताशब्दः ।

सहस्रवेधिन्-पुं-४२२-હિંગ.
द्र० जतुकशब्दः ।
* सहस्रं बहु वेधयति इति सहस्रवेधी ।

सहस्राङ्क-पुं-९८-(शे.८)-સૂર્ય.
द्र० अंशुशब्दः ।

सहस्रांशु-पुं-९५-સૂર્ય.
द्र० अंशुशब्दः ।
* सहस्रं अंशवः यस्य स इति सहस्रांशुः ।

सहस्रारज-(प.व.)-पुं-९३-આઠમા દેવલોકના દેવ.

सहस्रिन्-पुं-७६४-હજાર સૈનિકનો સેનાપતિ.
□ साहस्र ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सहाय-પું-૪૯૬-સેવક.

द्र० अनुचरशब्दः ।

* सह अयते इति सहायः ।

सहाय-પું-૭૩૦-(શિ.૬૩)-મિત્ર, ભાઈબંધ.

द्र० मित्रशब्दः ।

सहायता-સ્ત્રી ૧૪૨૨-સહાય-મિત્રોનો સમૂહ.

* सहायानां समूहः इति सहायता ।

सहिष्णु-પું-૩૯૦-સહનશીલ, ક્ષમાવાન્.

द्र० क्षन्तृशब्दः ।

* सहेः शीलाद्यर्थे इष्णौ इति सहिष्णुः ।

सहृदय-પું-૩૪૫-માયાળુ, પ્રશસ્તચિત્તવાળો.

☐ चिद्रूप, हृदयालु ।

* सह हृदयेन मनसा न तु वक्षसा वर्तते इति सहृदयः ।

सहोदर-પું-૫૫૦-સગોભાઈ.

द्र०-भ्रातृशब्दः ।

* सह तुल्यमुदरमस्य इति सहोदरः ।

सह्य-ન.-૪૭૪-આરોગ્ય.

द्र० अनामयशब्दः ।

* सह्यते इति सह्यं "शकितकि"-॥५।१।२९॥इति यः ।

सा-स्त्री-२२६-લક્ષ્મી.

द्र० आशब्दः ।

* स्यति दारिद्र्यं इति सा ।

सांयात्रिक-પું-૮૭૫-વહાણવડે વેપારકરનાર, વહાણવટીઓ.

☐ पोतवणिज् ।

* समुदितानां यात्रा संयात्रा सा प्रयोजनमस्य इति सांयात्रिकः ।

सांयुगीन-પું-૭૯૩-યુદ્ધમાં કુશલ.

* संयुगे साधुः इति सांयुगीनः "प्रतिज-नादेरीनञ्" ॥७।१।२०॥

सांवत्सर-પું-૪૮૨-જ્યોતિષી.

द्र० आदेशिन्शब्दः ।

* संवत्सरः कालोपलक्षणं तं वेत्ति इति सांवत्सरः ।

सांवत्सररथ-પું-૯૮-(શિ.૯) સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

सांशयिक-પું-૪૪૫-(શિ.૩૧)-વહેમી.

☐ संशयालु, संशयितृ ।

सांसृष्टिक-ન.-૬૬૨-(શિ.૬૨)-તાત્કાલિક ફળ.

☐ सांदृष्टिक ।

साकम्-અ.-૧૫૨૭-સાથે.

द्र० अमाशब्दः ।

* वस्यति इति साः विच्, तं कामयते इति साकम्, विच् ।

साकल्यवचन-ન.-૮૩૯-ગ્રંથની આદિથી અંત સુધીની આવૃત્તિ.

☐ पारायण ।

* साकल्येन कात्स्न्र्येन वचनमध्ययनं इति साकल्यवचनम् ।

साकेत-ન.-૯૭૫-અયોધ્યા.

☐ कोसला, (कोशला), अयोध्या ।

* सा लक्ष्मीः कं सुखं ताभ्यामितं साकेतम् ।

साक्षिन्-પું-૮૮૨-સાક્ષી.

☐ स्थेय, [मध्यस्थ, प्राश्निक शे.१५४] ।

* साक्षात् द्रष्टा इति साक्षी, "साक्षात् द्रष्टा-" ॥७।१।१९७॥ इतीन्, "प्रायोऽव्ययस्य"-॥७।४।६५॥ इत्यन्त्यस्वरादिलोपः ।

साखि-પું-૯૫૯-તુર્કસ્તાન.

☐ तुरुष्क ।

* शाखन्ति इति साखयः पृषोदरादित्वाद् दन्त्यादिः ।

सागर-પું-૫૦-ગઈ ચોવીશીના ત્રીજાભગવાન.

* गाम्भीर्येण सागर इव सागरः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सागर–पुं–१०७३–સમુદ્ર, દરિયો.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* सगरपुत्राणामयं तैः खातत्वात् सागरः ।

सागरनेमी–स्त्री–९३८–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* सागरः नेमिः अस्याः सा सागरनेमी यौगिकत्वात् समुद्ररशना ।

(**सागरमल**)–न–१०७७–સમુદ્રફીણ.

द्र० अब्धिकफशब्दः ।

सागरमेखला–स्त्री–९३८–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* सागरः मेखला अस्याःसा सागरमेखला यौगिकत्वात् समुद्रकाञ्चिः ।

सागराम्बरा–स्त्री–९३८–પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* सागरः अम्बरं यस्याः सा सागराम्बरा यौगिकत्वात् समुद्रवसना ।

सांख्य–पुं–८६२–સાંખ્ય શાસ્ત્રજાણનાર.

☐ कापिल ।

* पञ्चविंशतेस्तत्वानां सङ्ख्यानं संख्या, तदधिकृत्य कृतं शास्त्रं इति साङ्ख्यं तद्वेत्ति अधीते वा साङ्ख्यः ।

साचि–स्त्री–१५१५–વાંકુ, તિરછું.

☐ तिर्यच् ।

* सचते इति साचिः स्त्रीलिङ्गः, "कमिवमि"–(उणा–६१८) इति बहुवचनात् णिदिः, साचीत्यव्ययमपि ।

साचि–अ.–१५३४–વાંકુ, તિરછું.

☐ तिरस् ।

* सचते इति साचि "कमिवमि"–(उणा–६१८) इति बहुवचनात् णिदिः यथा–

"साचि लोचनयुगं नमयन्ती" ।

सात–न.–१३७०–સુખ.

द्र० निर्वृतिशब्दः ।

* सन्वते इति सातं "आः खनिसनिजनः" ॥४।२।६०॥ इत्यात्वम् ।

सातवाहन–पुं–७१२–સાલિવાહન રાજા.

☐ हाल, [सालवाहन शि ६१] ।

* सातं दत्तसुखं वाहनमस्य इति सातवाहनः, सालवाहनोऽपि ।

सातिसार–पुं–४६०–અતિસાર રોગ.

☐ अतिसारकिन्, [अतीसारकिन् शि.३३] ।

* सह अतिसारेण वर्तते इति सातिसारः ।

सातीन पुं–११७१–(शि.१०६)–વટાણા.

द्र० कलायशब्दः ।

सात्त्विक–पुं–२११–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* सत्त्वानि प्रयोजनं अस्य इति सात्त्विकः ।

सात्त्विक–पुं–२८३–પરાક્રમથી કરાયેલ અભિનય.

सात्त्विक–(બ વ.)–पुं–२९५–નવરસોના ત્રણ પૈકી બીજો સાત્વિકભાવ.

* सीदत्यस्मिन् मन इति व्युत्पत्तेः सत्त्वगुणोत्कर्षात् साधुत्वाच्च प्राणात्मकं वस्तु सत्त्वं, तत्र भवाः सात्त्विकाः ।

सात्वत–पुं–२२४–બલદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* सत्वतोऽपत्यं तत्र भवो वा सात्वतः "उत्सादेरञ्"–॥६।१।१९॥ इत्यञ् ।

सात्वती–स्त्री–२८५–અભિનયનો એક પ્રકાર.

साद–पुं–३१२ મનની પીડા, ખેદ.

द्र० अवसादशब्दः ।

* सदनं इति सादः ।

सादिन्–पुं–७६१–ઘોડેસવાર.

द्र० अश्वारोहशब्दः ।

* सीदति इति सादी ।

सादिन्–पुं–७६२–હાથીપર બેસનાર.

द्र० निषादिन्शब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* सीदति इति सादी।

सादिन्-पुं-७६०-(शि.१५)-સારથી

द्र० क्षत्तृशब्दः।

साधारण-पुं-१४६१-તુલ્ય, સમાન.

द्र० तुल्यशब्दः।

* समानमाधारणमस्य इति साधारणः।

साधारण-न.-१४७२-સામાન્ય.

☐ सामान्य।

* समानमाधारणमस्य इति साधारणम्।

साधारणस्त्री-स्त्री-५३२-વેશ્યા.

द्र० गणिकाशब्दः।

* साधारणा चासौ स्त्री च इति साधारणस्त्री।

साधारणी-स्त्री-१००५-ચાવી.

द्र० अङ्कुटशब्दः।

* साधयन्ति अनया साधारणी।

साधित-पुं-४४६-દંડાયેલો.

☐ दण्डित, दापित।

* साध्यते स्म इति साधितः।

साधु-पुं-७६-મુનિ, નિર્ગ્રંથ.

द्र० अनगारशब्दः।

* उत्तमक्षमादिभिर्गुणविशेषैर्भावितात्मा साध्नोति इति साधुः, सम्यग्दर्शनादिभिः परमं पदं साधयतीति वा "कृवापाजिस्वदिसादि-" (उणा-१) इत्युण्।

साधु-पुं-३७९-સજ્જન

☐ सभ्य, सज्जन, आर्य।

* साधयति कार्याणीति साधुः "कृवापाजि-" (उणा-१) इति उण्।

साधु-पुं-१४४५-સુંદર.

द्र० अभिरामशब्दः।

* साध्नोति इति साधुः "कृवापाजि-" (उणा-१) इत्युण्।

साधुवाहिन्-पुं-१२३५-સુશિક્ષિત ઘોડો.

☐ विनीत।

* साधु वहति इति साधुवाही, "साधौ-" ॥५।१।१५५॥ इति णिन्।

साध्य-पुं-८९-(शे.४)-દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः।

साध्य-पुं-८९-(शे.७)-ગણદેવતા, તે ૧૨પ્રકારે હોય છે.

साध्वस-न.-३०१-ભય.

द्र० आतङ्कशब्दः।

* साधूनस्यति इति साध्वसम्।

साध्वी-स्त्री-५२८-પતિવ્રતા સ્ત્રી.

द्र० एकपत्नीशब्दः।

* साध्नोति पतिसेवां इति साध्वी।

सानु-पुं-न.-१०३५-શિખર, ટોચ.

☐ स्नु, प्रस्थ।

* सनति मृगादीन् सुनोति सुखं वा इति सानुः, "कृवापाजि-" (उणा-१) इति उण् पुंक्लीबलिङ्गः।

सानुमत्-पुं-१०२७-પર્વત.

द्र० अचलशब्दः।

* सानूनि सन्त्यस्य इति सानुमान्।

सान्तपन-न.-८४२-તપવિશેષ.

☐ कृच्छ्र।

* सन्तपने भवं इति सान्तपनं यत् **स्मृतिः**—
"त्र्यहं सायं त्र्यहं प्रातः, त्र्यहमद्यादयाचितम्।
त्र्यहंपरं च नाश्नीयात्, कृच्छ्रं सान्तपनं स्मृतम्।"

सान्त्व-न.-२६६-અત્યન્ત મધુર શબ્દ.

☐ सुमधुर।

* सान्त्व्यतेऽनेन इति सान्त्वम्।

सान्त्वन-न.-७३६-પ્રિયવચનાદિથી સમજાવી કાર્ય સાધવું તે. (ચાર ઉપાય પૈકી પ્રથમ ઉપાય).

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ सामन् ।

* सान्त्व्यतेऽनेन इति सान्त्वनम् ।

सान्दृष्टिक-न.-१६२-તાત્કાલિક ફળ.

☐ [सांसृष्टिक शि.१२] ।

* संदृष्टं प्रत्यक्षं प्रयोजनमस्य इति सांदृष्टिकम्, "प्रयोजनम्" ॥६।४।११७॥ इतीकण् सांसृष्टिक-मित्यन्यः ।

सान्द्र-न.-१४४७-घट्ट, નિરન્તર.

द्र० अविरलशब्दः ।

* सीदन्त्यत्र इति सान्द्रम्, "खुरक्षुर"-(उणा-३१६) इति रे निपात्यते ।

सान्द्रस्निग्ध-पुं-४७६-અતિશય સ્નેહવાળો.

☐ मेदुर ।

* सान्द्रः पीनः स चासौ स्निग्धश्च इति सान्द्र-स्निग्धः ।

सान्नाय्य-न.-८३१-હવિ, બલિદાન.

☐ हविष् ।

* संनीयते इति सांनाय्यम्, "धाय्यापाय्य-" ॥५।१।२४॥ इति घ्यणि निपात्यते ।

सान्यासिक-पुं-८०९-સંન્યાસી, યતિ.

द्र० कर्मन्दिन्शब्दः ।

* कर्मणां संन्यासः प्रयोजनमस्य इति सांन्या-सिकः ।

साप्तपदीन-न.-७३१-મિત્રતા, ભાઈબંધી.

द्र० अजर्यशब्दः ।

* सप्तभिः पदैः क्रमैः त्याद्यन्तैर्वाऽवाप्यते इति साप्तपदीनं, "समांसमीना-" ॥७।१।१०५॥ इतीनञि साधुः सप्तभिः पदैरवाप्यते साप्तपदीनः सखा-ऽपि ।

साप्तपदीन-पुं-७३०-(शि.६३)-મિત્ર, દોસ્ત.

द्र० मित्रशब्दः ।

'साबर'-पुं-११५९-લોધર.

द्र० गालवशब्दः ।

सामन्-न-२४९-સામવેદ.

☐ सामवेद ।

* स्यति पापं इति साम क्लीबलिङ्गः ।

सामन्-न.-७३६-ચારઉપાય પૈકી પ્રથમ ઉપાય, પ્રિયવચન.

☐ सान्त्वन ।

* स्यति वैरमनेन इति साम प्रियवचनादि, क्लीबलिङ्गः "स्यतेरी च वा-" (उणा-९१५) इति मन् सामयति वा ।

सामयोनि-पुं-१२१७-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* सामवेदो योनिः कारणमस्य इति सामयोनिः ।

सामवायिक-पुं-७१९-પ્રધાન, મંત્રી.

द्र० अमात्यशब्दः ।

* समवायेन चरति इति सामवायिकः ।

सामविद्-पुं-८१९-સામવેદ જાણનાર.

☐ उद्गातृ ।

* सामवेदं वेत्तीति सामविद् ।

सामवेद-पुं-२४९-ત્રીજો વેદ, (સામવેદ).

☐ सामन् ।

* स्यति पापं इति साम तच्च वेदश्च इति सामवेदः ।

सामाजिक-(બ.વ.)-पुं-४८१-સભ્ય, સભાજન.

द्र० पार्षद्यशब्दः ।

* समाजं समवन्ति इति सामाजिकाः "समूहा-र्थात्-" ॥६।४।४६। इतीकण् ।

सामान्य-न.-१४७२-સાધારણ.

द्र० साधारणशब्दः ।

* समानस्य भावः इति सामान्यम् ।

सामान्य-न.-१५१५-જાતિ, જાત.

☐ जाति, [जात शि.१३१] ।

* समानस्य भावः इति सामान्यम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सामिधेनी-સ્ત્રી-૮૨૭-યજ્ઞના અગ્નિમાં લાકડાં નાંખતી વખતે બોલવાની ઋચા.

☐ धाय्या ।

* समिधामाधानी इति सामिधेनी ऋक् "समिध-आधाने"-॥६।३।१६२॥ इति टेन्यण् ।

सामुद्र-ન.-૫૬૫-ચક્રધ્વજ વગેરે દેહનું ચિહ્ન.

☐ देहलक्षण ।

* समुद्रे शरीरे भवं इति सामुद्रम् ।

सामुद्र-ન.-૯૪૧-મીઠું, લવણ.

द्र० अक्षीवशब्दः ।

* समुद्रे भवं इति सामुद्रम् ।

साम्परायिक-ન.-૭૯૮-યુદ્ધ, લડાઈ.

द्र० अनीकशब्दः ।

* सम्परायो मृत्युः प्रयोजनमस्य इति साम्परायिकम् ।

साम्प्रतम्-અ-૧૫૩૦-હાલ, હમણાં.

द्र० अधुनाशब्दः ।

साम्प्रतम्-ન.-૭૪૩-ન્યાયયુક્ત, વ્યાજબી.

द्र० अभिनीतशब्दः ।

* सम्प्रति युज्यते इति साम्प्रतं "क्वचित्" ॥६।२।१४५॥ इत्यण् ।

साम्मातुर-પું-૫૪૬-સતીનો પુત્ર.

☐ भाद्रमातुर ।

* संगताया मातुरपत्यं इति सांमातुरः, "संख्या-संभद्र"-॥६।१।६६॥ इत्यण् ।

साम्य-ન.-૧૪૬૩-ઉપમા, સરખાપણું.

द्र० अनुकारशब्दः ।

* समस्य भावः इति साम्यम् ।

सायक-પું-૭૭૮-બાણ.

द्र० अजिह्मगशब्दः ।

* स्यत्यन्तं नयति इति सायकः ।

सायक-પું-૭૮૨-(શે.૧૪૪)-તરવાર.

द्र० असिशब्दः ।

सायम्-ન.-૧૪૦-સન્ધ્યાકાળ.

द्र० उत्सूरशब्दः ।

* स्यति दिनं इति सायं, क्लीबलिङ्गः **गौडस्तु**-"उत्सरश्च विकालश्च, सायश्च सन्निश्च स" इति पुंस्याह, "स्थाच्छामासा"-(उणा-३५७) इत्यादिना यः । तथा सायमव्ययम् ।

सायम्-ન.-૧૫૩૧-સાંજે.

* स्यति इति सायं "स्यतेर्णित्"-(उणा-९३६) इत्यम्, **यथाः**-सायं प्रातरमी पुण्यमग्निहोत्रमुपासते सायंतनी सन्ध्या ।

सार-ન.-૧૯૧-ધન.

द्र० अर्थशब्दः ।

* सरति कालान्तरं इति सारं क्लीबलिङ्गः पुंस्यपि **धनपालःयदाह**- सारोऽर्थं द्रविणं धनम् । सरतेः स्थिरार्थे घञ् ।

सार-પું-૬૨૬-હાડકું.

द्र० अस्थिशब्दः ।

* सरति कालान्तमिति सारः, हड्डं **देश्यां** संस्कृतेऽपि, यद् **वैजयन्ती**-

"अथास्थि कीकसं हड्डम्" इति ।

सार-પું-૧૧૨૧-વૃક્ષાદિનું સત્વ-ગર્ભ.

☐ मज्जन्, 'मज्जा' ।

* सरति इति सारः "सर्त्तेः स्थिर"-॥५।३।१७॥ इति घञ् ।

सारङ्ग-પું-૧૨૯૩-હરણ.

द्र० कुरङ्गशब्दः ।

* सरति इति सारङ्गः "सृवृनृभ्यो णित्-"(उणा-९९) इत्यङ्गः, सारं गच्छतीति वा ।

सारङ्ग-પું-૧૩૨૯-ચાતક પક્ષી.

द्र० अम्बुपशब्दः ।

* सरति इति सारङ्गः सह आरङ्गति वा यूथ-चारित्वात् ।

सारण-ન-૪૦૯-(શે.૧૦૦)-પાભાગના પાણી-વાળું દહીં.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० तक्रशब्दः ।

सारणि-स्त्री-१०८९-नीक-પાણીની ખાઈ.

द्र० कुल्याशब्दः ।

* सरति जलमनया सरणिः, "ऋहृस-" (उणा-६३८) इत्यणिः, बाहुलकाद्दीर्घत्वे सारणिः स्त्रीलिङ्गः।

(सारणी)-स्त्री-१०८९-नीक-પાણીની ખાઈ.

द्र० कुल्याशब्दः ।

सारथि-पुं-७६०-સારથી.

द्र० क्षत्तृशब्दः ।

* सारयति वाहान् इति सारथिः, "सारेरथिः"-(उणा-६७०) इत्यथिः, सरथस्यापत्यमिति वा ।

सारमेय-पुं-१२७९-કુતરો.

द्र० अस्थिभुजशब्दः ।

* सरमाया अपत्यं इति सारमेयः ।

सारस-पुं-१३२८-સારસપક્ષી.

द्र० कुरङ्कुरशब्दः ।

* सरति इति सारसः "सृवयिभ्यां णित्" (उणा-५७०) इत्यसः, सरसि भवो वा ।

सारसन-पुं-न.-६६४-કંદોરો.

द्र० कटिसूत्रशब्दः ।

* सारं सनोति इति सारसनम् ।

सारसन-न.-७६७-કમરપટો.

द्र० अधिकाङ्गशब्दः ।

* सारं सनोति इति सारसनम् ।

सारसी-स्त्री-१३२९-સારસી.

द्र० लक्ष्मणाशब्दः ।

सारस्वत-पुं-८१५-બીલુનો દંડ.

☐ बैल्व, रौच्य ।

* सरस्वती-रूच्यशब्दौ बिल्वपर्यायौ, सरस्वत्या विकारः इति सारस्वतः ।

सारस्वत-(બ.વ.)-पुं-९५८-કાશ્મીર દેશ.

द्र० काश्मीरशब्दः ।

* सरस्वतीदेवता एषां इति सारस्वताः।

सारिका-स्त्री-२९०-(शे.८४)-ચાંડાલની વીણા.

द्र० कण्टोलवीणाशब्दः ।

'सारिका'-स्त्री-१३३६-મેના.

द्र० गोकिराटिकाशब्दः ।

सारोन्द्रिक-पुं-११९६-સ્થાવરવિષ.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

सार्थ-पुं-१४१२-સજાતીય પ્રાણીઓનો સમુદાય.

☐ सङ्घ ।

* सरति इति सार्थः, अध्वगवृन्दम्, "सर्त्तेर्णित्-"(उणा-२३०) इति थः । यथा-पान्थसार्थः ।

सार्थवाह-पुं-८६८-વેપારી.

☐ वैदेह, [प्रापणिक-शि.७७] ।

* सार्थान् सधनान् सरतो वा पान्थात् वहति इति सार्थवाहः।

सार्द्र-पुं-१४९२-ભીનું.

द्र० आर्द्रशब्दः ।

* सह आर्द्रेण गुणेन वर्त्तते इति सार्द्रः ।

सार्धम्-अ.-१५२७-સાથે.

द्र० अमाशब्दः ।

* स्यति सास्तेन रुध्यति इति सार्द्धम् "सोरेतेरम्"-(उणा-९३४) इत्युपलक्षणमिदम् ।

(सार्पिष)-पुं-१०७५-સાત પૈકી ચોથોસમુદ્ર.

सार्पिष्क-न.-४९०-ઘીથીસંસ્કારિતદ્રવ્ય.

* सर्पिषा संस्कृतं इति सार्पिष्कम् ।

सार्पी-स्त्री-१११-અશ્લેષા નક્ષત્ર.

☐ अश्लेषा ।

* सर्पो देवताऽस्याः इति सार्पी ।

सार्व-पुं-२५-અરિહંત, જિનેશ્વર.

द्र० अधीश्वरशब्दः ।

* सर्वेभ्यः प्राणिभ्यो हितः सार्वः सर्वीय इत्यपि "सर्वाण्णोवा" ।।७।१।४३।।इति वा णः ।

सार्वभौम-पुं-१७०-આઠ પૈકી ઉત્તર દિગ્ગજ.

* सर्वभूमेर्जातः इति सार्वभौमः, 'पृथिवी-सर्वभूमेरी-" ।।६।४।१५६।। इत्यञ् ।

सार्वभौम-पुं-६७१-ચક્રવર્તી સમ્રાટ.

☐ चक्रवर्तिन् [अधीश्वर शे.१३८] ।

* सर्वस्या भूमेरीशः सार्वभौमः "पृथिवी–" ॥६।१।१५६॥इत्यञ्, अनुशतिकादित्वादुभयपदवृद्धिः ।

साल–पुं–९८०–કોટ, કિલ્લો.

☐ प्राकार, वरण ।

* सल्यते इति सालः ।

साल–पुं–१११४–વૃક્ષ, ઝાડ.

द्र० अगशब्दः ।

* "सलगतौ" दन्त्यादिः सल्यते इति सालः, सीयते वा "भिल्ला–" (उणा–४६४) इति ले निपात्यते ।

साल–पुं–न.–११३८–ડામરનું ઝાડ.

द्र० सर्जशब्दः ।

* सीयते इति सालः दन्त्यादिः पुंक्लीबलिङ्गः ।

सालभञ्जी–स्त्री–१०१४–પૂતળી (કાષ્ઠ–દાંત વગેરેમાંથી બનાવેલી)

☐ पाञ्चालिका, पुत्रिका ।

* सालं वृक्षं भनक्ति तन्निर्मितत्वात् इति सालभञ्जी ।

सालवाहन–पुं–७१२–(शि.६१)–શાલિવાહન રાજા.

☐ हाल, सातवाहन ।

सालवेष्ट–पुं–६४७–રાળ.

द्र० अग्निवल्लभशब्दः ।

* सालस्य वेष्टो निर्यासः इति सालवेष्टः ।

साला–स्त्री–१११९–મોટીડાળી.

☐ शाला, स्कन्धशाखा ।

* सीयते इति साला, दन्त्यादिः ।

सालातुरीय–पुं–८५१–પાણિનિ મુનિ,(વ્યાકરણકાર).

☐ पाणिनि, दाक्षेय, [दाक्षीपुत्र शि.७४] ।

* शलातुरभिजनो निवासोऽस्य सालातुरीयः, "शलातुरादीयण्" ॥६।३।१३७॥ ।

'**साक्षर**'–पुं–१३५४–દેડકો.

द्र० अजिह्वशब्दः ।

साल्व–पुं–२२०–વિષ્ણુનો શત્રુ.

द्र० अरिष्टशब्दः ।

* सल्वा अभिजनो निवासोऽस्य साल्वः, "सिन्ध्वादेरञ्–" ॥६।३।२१६॥ इत्यञ्, सलति गच्छतीति वा "सलेर्णिद्वा" (उणा–५१०) इति वः ।

साल्व–(ब.व.)–पुं–९५७–સાલ્વદેશ.

☐ कारकुक्षीय ।

* सलन्ति इति साल्वाः "सलेर्णिद् वा"–(उणा–५१०) इति वः ।

(साल्वारि)–पुं–२२१–વિષ્ણુ, નારાયણ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

सावित्र–पुं–८१३–બ્રાહ્મણ.

द्र० अग्रजशब्दः ।

* सावित्री देवताऽस्य इति सावित्रः, सावित्र्यनुवचनं विना मौञ्जीबन्धनाऽभावात् **यन्मनुः**—

"तत्र यद्ब्रह्मजन्माऽस्य, मौञ्जीबन्धनचिह्नितम् ।
तत्राऽस्य माता सावित्री, पिता त्वाचार्य उच्यते॥"

इति ।

सावित्री–स्त्री–५९३–મધ્યમા અને કનિષ્ઠાની વચલી આંગળી.

☐ अनामिका ।

* सविता देवताऽस्याः इति सावित्री ।

सावित्री–स्त्री–२०५–(शे.५५)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

सास्ना–स्त्री–१२६४–ગલકમ્બલ, બળદના ગળાની નીચે લટકતી ગોદડી.

☐ गलकम्बल ।

* सस्ति स्वपितीव निष्क्रियत्वात् सास्ना "पसेर्णित्" (उणा–२५९) इति नः ।

साहस–न.–७३६–દંડ.

☐ दम, दण्ड ।

* सहसि बलभवं साहसं क्लीबलिङ्गः, **वैजयन्ती**–तु–"दण्डो यमः साहसोऽस्त्रि" इति पुंस्यप्याह ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

साहस्र-पुं-७६४-હજાર સૈનિકોનો ઉપરી.

☐ सहस्रिन् ।

* सहस्रं योद्धारः परं सन्ति एषां साहस्राः, ज्योत्स्नादित्वादण् ।

साहस्र-न.-१४१५-હજારોનો સમૂહ.

* सहस्राणां समूहः इति साहस्रम् ।

सिंह-पुं-४८-શ્રીમહાવીર પ્રભુનું લાંછન

सिंह-पुं-१२८३-સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

* हिनस्ति इति सिंहः, "हिंसेःसिम्च" (उणा-५८८) इति हः अचि वा पृषोदरादित्वात् ।

सिंह-पुं-१४४०-આ શબ્દ જોડવાથી પ્રશંસા વાચક શબ્દ બને છે. જેમકે पुरुषसिंह ।

(**सिंह**)-पुं-११६-१२ પૈકી પાંચમી સિંહરાશિ.

सिंहकेसर-पुं-४००-(शे.९८)-એલચી કેશર આદિસુગંધી દ્રવ્યોનો બનાવેલ લાડુ.

सिंहतल-पुं-५९६-ડાબા અને જમણા હાથની બંને હથેળી ભેગીકરવી તે.

☐ [संहतल शि.४७] ।

* प्रसारिताङ्गुलवामदक्षिणौ पाणी सिंहस्येव तलः सिंहतलः, सिंहो हिमिलिताभ्यां चपेटाभ्यां हन्ति, संहतं संघटं लातीति वा संहतलाख्य इत्येके ।

सिंहद्वार-न.-९९३-પ્રવેશદ્વાર.

☐ प्रवेशन ।

* सिंहस्येव द्वारं इति सिंहद्वारम् ।

सिंहनाद-पुं-१४०४-સુભટોની સિંહજેવી ગર્જના.

☐ क्ष्वेडा ।

* सिंहस्येव नदनं भटानां इति सिंहनादः ।

सिंहयाना-स्त्री-२०३-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* सिंहो यानमस्याः इति सिंहयाना यौगिकत्वात् सिंहवाहनाऽपि ।

सिंहल-न.-१०४२-કલઈ, સીસું.

द्र० आलीनशब्दः ।

* सिंहलदेशोद्भवत्वात् सिंहलम् ।

(**सिंहवाहना**)-स्त्री-२०३-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

* सिंहः वाहनं यस्याः इति सिंहवाहना ।

सिंहविक्रम-पुं-१२३३-(शे १७८)-ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्दः ।

सिंहसंहनन-पुं-३५५-સારા રૂપ સંઘયણવાળો.

☐ स्वङ्ग ।

* सिंहस्येव संहननं देहोऽस्य इति सिंहसंहननः ।

सिंहसेन-पुं-३७-શ્રી અનંત નાથ ભગ. નાપિતા

* सिंहवत् पराक्रमवती सेनाऽस्य इति सिंहसेनः ।

'**सिंहाण**'-न.-६३२-નાક-કાનનો મેલ.

द्र० शिङ्घाणशब्दः ।

सिंहान-न.-१०३८-લોઢાનો મેલ.

☐ धूर्त, मण्डूर, सरण ।

* लोहस्य ध्मायमानस्य किट्टके मले हिनस्ति इति सिंहानं पृषोदरादित्वात् ।

'**सिंहान**'-न.-६३२-નાક-કાનનો મેલ.

द्र० शिङ्घाणशब्दः ।

सिंहासन-न.-७१७-સિંહાસન, રાજાનેયોગ્ય સોનાનું આસન.

* सिंहोपलक्षितमासनम् इतिसिंहासनम् ।

'**सिंहास्य**'-पुं-११४०-અરડુશી.

द्र० आटरुषकशब्दः ।

'**सिंही**'-स्त्री-११४०-અરડુશી.

द्र० आटरुषकशब्दः ।

सिकता-स्त्री-१०८९-રેતી.

☐ वालुका ।

* "सिकिः सौत्र" सिक्यन्ते इति सिकताः "पृषिरञ्जि"-(उणा-२०८) इति किदतः स्त्रीलिङ्गो वा बहुवचनान्तोऽयं **यदवोचाम**:-

"वां तु जलौकाप्समरसः सिकतासुमनः समाः" (लिङ्गा-२६) इति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सिक्थक-न.-१२१४-મીણ.
☐ मधूच्छिष्ट, (मदन) ।
*सिच्यते इति सिक्थं "नीनूरमि"-(उणा-२२७) इति कित् थः ।

'सिङ्घाण'-न.-६३२-નાક-કાનનો મેલ.
द्र० शिङ्घाणशब्दः ।

सिच्-स्त्री-६६६-વસ્ત્ર.
द्र० अम्बरशब्दः ।
* सिञ्चति सिच्यते वा सिक् स्त्रीलिङ्गः ।

सिचय-पुं-६६६-વસ્ત્ર.
द्र० अम्बरशब्दः ।
* सिच्यते इति सिचयः "लादिभ्यः कित्"-(उणा-३६७) इत्ययः ।

सित-पुं-१३९२-સફેદ રંગ.
द्र० अर्जुनशब्दः ।
* सिनोति मनः इति सितः ।

सित-पुं-४३८-કેદી, બંધાયેલો.
द्र० कीलितशब्दः ।
* सीयतेस्म इति सीतः ।

(सित)-न.-१०४३-રૂપું.
द्र० कलधौतशब्दः ।

सितच्छद-पुं-१३२५-હંસપક્ષી.
द्र० चक्राङ्गशब्दः ।
* सिताश्छदा एषां इति सितच्छदाः ।

सितपङ्कजलञ्छन-पुं-१३०८-સફેદ શેષનાગ.

सितरञ्जन-पुं-१३०४-પીળોરંગ.
द्र० गौरशब्दः ।
* सितं रञ्जयति इति सितरञ्जनः ।

सिता-स्त्री-४०३-સાકર.
☐ शर्करा, सितोपला ।
* सीयते बध्यते इति सीता ।

(सितांशु)-पुं-१०५-ચંદ્ર.
द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

सिताङ्ग-पुं-२०० (શે. ४५)-શંકર.
द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

सिताभ्र-पुं-६४३-કપૂર.
द्र० कर्पूरशब्दः ।
* सिताभ्रसदृशत्वात् सिताभ्रः ।

सिताम्भोज-न.-११६२-સફેદ કમળ.
☐ पुण्डरीक ।
* सितं श्वेतं अम्भोजं इति सिताम्भोजम् ।

(सिताश्व)-पुं-१०५-ચંદ્ર.
द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

सितासित-पुं-२२४-બલદેવ.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।
* सितः सिताङ्गत्वात् असितः नीलाम्बरत्वात् सितासितः ।

सितेतर-न.-१७ (प.)-કૃષ્ણ, કાળું.

सितोदर-पुं-१८९-કુબેરદેવ.
द्र० इच्छावसुशब्दः ।
* सितमुदरं यस्य इति सितोदरः कुष्ठित्वात् ।

सितोपला-स्त्री-४०२-સાકર.
☐ सिता, शर्करा ।
* सितोपलः स्फटिकस्तत्सदृशत्वात् सितोपला ।

सिद्ध-न.-४१२-પાકી ગયેલું, રાંધેલું.
☐ पक्व, राद्ध ।
* सिध्यति स्म इति सिद्धम् ।

सिद्ध-न.-१४८७-સિદ્ધ થયેલું.
☐ निर्वृत्त, निष्पन्न ।
* सिध्यति स्म इति सिद्धम् ।

(सिद्ध)-न.-११८३-મસળેલું અનાજ.
द्र० आचसितशब्दः ।

सिद्धसेन-पुं-२०९-(શે.६३)-કાર્તિકેય.
द्र० अग्निभूशब्दः ।

सिद्धान्त-पुं-२४२-આગમ, સિદ્ધાન્ત.
द्र० आगमशब्दः ।

* सिद्धशब्दात् परोऽन्तः, सिद्धश्च अन्तश्च निश्चयोऽस्येति कृत्वा सिद्धान्तः ।

सिद्धापगा-स्त्री-१०८२-ગંગાનદી.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* सिद्धानां आपगा इति सिद्धापगा ।

सिद्धायिका-स्त्री-४६-શ્રીમહાવીર સ્વામી ભ૦ ની શાસનદેવી.

* सिद्धानयते इति सिद्धायिका ।

सिद्धार्थ-पुं-३८-શ્રીમહાવીર સ્વામી ભ૦ ના પિતા.

* सिद्धा अर्थाः पुरुषार्था अस्य इति सिद्धार्थः।

सिद्धार्थ-पुं-११८०-સફેદ સરસવ.

☐ श्वेतसर्षप ।

* सिद्धप्रयोजनो रक्षोघ्नत्वात् इति सिद्धार्थः ।

सिद्धार्थ-पुं-२३५-(शि.११) સુગત, બુદ્ધ.

द्र० अद्वयशब्दः ।

सिद्धार्था-स्त्री-३९-શ્રીઅભિનંદન સ્વામી ભ. ની માતા.

* सिद्धोऽर्थोऽस्याः इति सिद्धार्था ।

सिद्धि-स्त्री-७४-મોક્ષ.

द्र० अक्षरशब्दः ।

* सिद्ध्यत्यस्यामिति सिद्धिः ।

(सिद्धी)-स्त्री-२०१-બ્રાહ્મી વગેરે માતા.

सिध्म-न.-४६७-કોઢરોગ, ચામડીના રોગ

☐ सिध्मन, किलास, त्वक्पुष्प ।

* सिध्यति इति सिध्मं त्वग्रोगः "चिलिमिलि-" (उणा-३४०) इति किद्मः ।

सिध्मन्-न.-४६७-કોઢરોગ, ચામડીના રોગ.

☐ सिध्म, किलास, त्वक्पुष्प ।

* सिध्यति इति सिध्म क्लीबलिङ्गः "कुष्युमि-" (उणा-९१२) इति बहुवचनात् किद् मन् ।

सिध्मल-पुं-४६१-શ્વેત કોઢના રોગવાળો.

☐ किलासिन् ।

* सिध्माऽस्याऽस्ति इति सिध्मलः, सिध्मादित्वाल्लः ।

सिध्य-पुं-१११-પુષ્ય નક્ષત્ર.

द्र० गुरुदैवतशब्दः ।

* सिध्यन्ति कार्याणि अत्र इति सिध्यः, "कुप्यभि-" ॥५।१।३९॥ इत्यादिना क्यबन्तो निपात्यते ।

सिन-पुं-११४२-પીલુનું ઝાડ.

☐ गुडफल, पीलु, 'स्रंसिन्' ।

* सिनोति इति सिनः, "सेर्वा-" (उणा-२६२) इति किद् नः ।

सिन-न.-५६४-(शे. ११८)-શરીર.

द्र० अङ्गशब्दः ।

सिनीबाली-स्त्री-१५१-ચંદ્રરેખાનો હોય તેવી અમાસ.

* सिता बाला चन्द्रकलाऽस्यां इति सिनीबाली, पृषोदरादित्वात् ।

सिनीबाली-स्त्री-२०५-(शे. ५२)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

'सिन्दुक'-पुं-११४७-સિન્દુવાર.

द्र० निर्गुण्डीशब्दः ।

सिन्दुवार-पुं-११४७-સિન્દુવાર, નગોડનું ઝાડ.

द्र० निर्गुण्डीशब्दः।

* स्यन्दते इति सिन्दुवारः "द्वारशृङ्गार-" (उणा-४११) इत्यारे निपात्यते, स्यन्दं वृणोति वा पृषोदरादित्वात् ।

सिन्दूर-न.-१०६१-સિન્દૂર.

द्र० चीनपिष्टशब्दः ।

* स्यन्दते इति सिन्दुरं "सिन्दूर-" (उणा-४३०) इति ऊरे निपात्यते ।

सिन्दूरकारण-न.-१०४१-સીસું.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

* सिन्दूरस्य कारणं इति सिन्दूरकारणम् ।

सिन्धु-पुं-स्त्री-१०७३-સમુદ્ર, દરિયો.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अकूपारशब्दः ।

* स्यन्दते इति सिन्धुः पुंस्त्रीलिङ्गः, "स्यन्दिसृ-जिभ्यां-"(उणा-७१७) इत्युः सिन्धादेशश्च ।

सिन्धु-पुं-स्त्री-१०८०-नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

* स्यदन्ते इति सिन्धुः पुंस्त्रीलिङ्गः ।

(**सिन्धुक**)-पुं-११४७-सिंदुवार.

द्र० निर्गुण्डीशब्दः ।

'**सिन्धुज**'-न.-९४२-सिंधव.

द्र० नदीभवशब्दः ।

सिन्धुर-पुं-१२१७-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* स्यन्दते मदेन इति सिन्धुरः, "श्वशुर-" (उणा-४२६) इत्युरे निपात्यते, सिन्धुर्मदोऽस्यास्तीति वा मध्वादित्वाद्रः ।

सिन्धुवृष-पुं-२१९-(शे.७२) વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

सिन्धुसङ्गम-पुं-१०८६-નદીનોસંગમ.

☐ सम्भेद ।

सिन्धूत्थ-पुं-१०५-(शे.१३)-ચંદ્ર, ચંદ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

सिरा-स्त्री-६३१-શરીરમાં રહેલી નાડી.

द्र० धमनीशब्दः ।

* सिन्वन्त्यस्थीनि इति सिराः, "ऋज्यजि-" (उणा-३८८) इति किद् रः ।

सिरामूल-न.-६०६-(शि.१२७)-નાભિ ડુંટી.

☐ नाभि, तुन्दकूपिका [पुतारिका शि.१२७] ।

(**सिल्लकी**)-स्त्री-११५२-શરૂ.

द्र० गजप्रियाशब्दः ।

सिल्ह-पुं-६४८-લોબાન, શેલારસ.

द्र० कृत्रिमधूपशब्दः ।

* 'सिलत् उञ्छे' सिलति इति सिल्हः, दन्त्यादिः सिलं जहातीतिवा ।

'**सिहुण्ड**'-पुं-११४०-દૂધિયો થોર.

☐ 'सीहुण्ड' ।

'**सीह्ल**'-पुं-६४८-લોબાન, શેલારસ.

द्र० कृत्रिमधूपशब्दः ।

सीता-स्त्री-७०३-સીતા, (જનક પુત્રી).

द्र० जानकीशब्दः ।

* सिनोति मतीत्वं इति सीता "मुसितनि-" (उणा-२०३) इति तः दीर्घश्च सीता हलरेखा तद्भवत्वाद् वा ।

सीता-स्त्री-८९१-ખેતરમાં હળથી પાડેલી રેખા, ચાસ.

☐ 'शीता' ।

* सिनोति भुवं इति सीता, लाङ्गलस्य पद्धतिर्लेखेत्यर्थः ।

सीत्कृत-न.-१४०३-ગુણાનુરાગથી બોલાયેલો શબ્દ.

☐ प्रणाद ।

* सीत्करणं सीत्कृतम् ।

सीत्य-न.-९६८-હળથી ખેડી શકાય તેવું ખેતર.

☐ हल्य ।

* सीतया सङ्गतं इति सीत्यं "सीतया सङ्गते" ॥७।१।२७॥ इति यः ।

सीत्य-११६८-ધાન્ય.

द्र० धान्यशब्दः ।

* सीतया सङ्गतं इति सीत्यं 'सीतया सङ्गते" ॥७।१।२७॥ इति यः ।

सीमन्-स्त्री-९६२-સીમા, મર્યાદા.

द्र० अन्तशब्दः ।

* स्यति विवादमिति, "स्यतेरी च वा" (उणा-९१५) इति मनि आत्रभावे सीमा नकारान्तः स्त्रीलिङ्गः ।

सीमन्त-पुं-५७१-સેંથો.

द्र० अन्तशब्दः ।

* सिनोति केशाननेन सीमन्तः, "सीमन्त"-(उणा-२२२) इत्यन्ते निपात्यते, सीम्नोऽन्त इति वा

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृषोदरादित्वात् ।

सीमन्तक-पुं-१३६२-तेनामने। नरकावास.

सीमन्तिनी-स्त्री-५०४-स्त्री, नारी

द्र० अबलाशब्दः ।

* सीमन्तः केशविन्यासोऽस्त्यस्याः इति सीमन्तिनी ।

सीमा-स्त्री-९६२-सीमा, मर्यादा.

द्र० अन्तशब्दः ।

* सीयते बध्यते इति सीमा, "सेरी च वा" (उणा-३४३) इति मः, मन्नन्ताद् वा डाप् ।

सीमिक-पुं-१११४-(शे.-१७३) वृक्ष, ઝાડ.

द्र० अगशब्दः ।

सीर-पुं-न.-८९०-હળ.

द्र० गोदारणशब्दः ।

* सीयते बध्यते इति सीरःपुंक्लीबलिङ्गः, "चिजि"-(उणा-३९२) इति रो दीर्घत्वं च ।

सीवन-न.-९१२-सीववु.

☐ सेवन,स्यूति ।

* सेव्यते इति सीवनं "ष्ठिवसिवोऽनटिवा" ४।२।११२॥ इति दीर्घत्वे सीवनम् ।

सीवनी-स्त्री-६११-गुह्यनी नीचेनो दोरो.

* गुह्यस्याधः सूत्रं सीव्यतेऽनया इति सीवनी ।

सीस-न.-१०४० सीसुं.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

* सिनोति बध्नाति पारदं इति सीसं "सेर्डित्"-(उणा-५७७) इतीसः क्लीबलिङ्गोऽयं **वैजयन्ती** तु सीसोऽस्त्री इति पुंस्यप्याह ।

(सीसक)-न.-१०४०-सीसुं.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

सीतपत्रक-न.-१०४०-सीसुं.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

* सीतं च तत् पत्रं च इति सीतपत्रकम् ।

'सीहुण्ड'-पुं-११४०-हूथिये।थे।र.

☐ 'सिहुण्ड' ।

सु-अ.-१५४२-(शे.-२००)-श्रेष्ठ अने पूजन ना अर्थमा.

☐ अति ।

सु-अ.-१५३५-(शि.१३८)-अतिशय, घणुं.

द्र० अतीवशब्दः ।

सुकरा-स्त्री-१२७१-शांतस्वभाववाळी गाय.

☐ अचण्डी, (अकोपना) ।

* सुखेन क्रियते वशे सुकरा ।

सुकल-पुं-३८७-दानी अने भोगी.

☐ अर्थव्ययज्ञ ।

* शोभना कलाऽस्य सुकलः ।

सुकुमार-पुं-१३८७-કોમલ.

द्र० अकर्कशशब्दः ।

* सुष्ठु कुमार इव मृदुत्वात् इति सुकुमारः ।

सुकृत-न.-१३७९-धर्म, पुण्य.

द्र० धर्मशब्दः ।

* सुष्ठु क्रियते इति सुकृतम् ।

सुकृत-न.-८६-(शे-२) કલ્યાણ, शुभ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

सुकृतिन्-पुं-४८९-पुण्यशाली आत्मा

☐ पुण्यवत्,धन्य ।

* सुकृतमस्त्यस्य इति सुकृती ।

सुख-न.-१३७०-सुખ, शांति.

द्र० निर्वृतिशब्दः ।

* सुखयति इति सुखम्, सुष्ठु खनतीति वा "क्वचित्"-॥५।१।१७१॥ इति डः, शोभनानि खान्यत्रेति वा, शं जोषं चाऽव्ययेषु वक्ष्येते ।

सुखंसुण-पुं-२००-शंकरनुं सुखाशन.

☐ खट्वाङ्ग ।

* सुष्ठु खं सुनोति संबध्नाति इति सुखंसुणः "भ्रूणतृण"-(उणा-१८६) इत्यादिशब्दाद्णान्तो-निपात्यते ।

सुखदोह्या स्त्री-१२६८-सुખेકरी दोही शकाय तेवी गाय.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ सुव्रता ।

* सुखेन दुह्यते इति सुखदोह्या ।

सुखवर्चक-पुं-९४५-साजीखार.

द्र० कापोतशब्दः ।

* सुखाय वर्चते इति सुखवर्चकः ।

सुखसुप्तिका-स्त्री-३१३-(शे-८०)-अधिक निद्रा.

☐ सुप्त, [सुखाप शे-८०] ।

सुखोत्सव-पुं-५५६-(शे.११७)-क्रीडा, रमत.

द्र० कूर्दनशब्दः ।

सुगत-पुं-२३२-बुद्ध, सुगत.

द्र० अद्वयशब्दः ।

* "सर्वे गत्यर्था ज्ञानार्थाः" इति शोभनं गतं ज्ञानमस्य इति सुगतः ।

सुगन्धक-पुं-११९०-कंकोडी, तमालपत्र.

द्र० कर्कोटकशब्दः ।

* सुष्ठु गन्धयते इति सुगन्धकः ।

सुगन्धि-स्त्री-१३९१-सारीगंध, खुशबो.

द्र० आमोदिन्शब्दः ।

* शोभनो गन्धोऽस्य इति सुगन्धिः द्वौ द्वौ भिन्नार्थावित्यन्ये ।

सुगन्धिक-पुं-११६९-सुगंधी चोखा.

☐ महाशालि ।

* शोभनो गन्धोऽस्य इति सुगन्धिः, "सुपूत्यु-" ॥७।३।१४४॥ इतिइत्समासान्तः, के सुगन्धिकः ।

सुगन्धिक-पुं-१२८५-(शे०१८५)-सिंह.

द्र० इभारीशब्दः ।

सुगृह-पुं-१३४१-सुघरी पक्षी.

☐ चञ्चुसूचिक ।

* शोभनं गृहमस्य इति सुगृहः ।

सुग्रीव-पुं-३७-श्रीसुविधिनाथभ.ना पिता.

* शोभना ग्रीवाऽस्य इति सुग्रीवः ।

सुग्रीव-पुं-७०५-सुग्रीव.

☐ आदित्यसूनु ।

* शोभना ग्रीवाऽस्य इति सुग्रीवः ।

सुग्रीवाग्रज-पुं-७०४-(शि-६०)-वाली.

द्र० इन्द्रसुतशब्दः ।

सुचरित्रा-स्त्री-५२८-पतिव्रता स्त्री.

द्र० एकपत्नीशब्दः ।

* शोभनं चरित्रमस्याः इति सुचरित्रा ।

सुत-पुं-५४२-पुत्र.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* सुनोति इति सुतः "सुसितनी"-(उणा-२०३) इति कित् तः ।

(**सुता**)-स्त्री-५४२-पुत्री.

द्र० अङ्गजाशब्दः ।

सुतारका-स्त्री-४४-श्री सुविधिनाथ भग. नी. शासन देवी.

☐ [सुतारा शि०-४] ।

* शोभना तारका अस्याः इति सुतारका, सुतारेत्यपि ।

सुतारा-स्त्री-४४-(शि०-४)-श्री सुविधिनाथ भग.नी शासन देवी.

☐ सुतारका ।

सुतेजस्-पुं-५१-गई चोविशिना१०मां भगवान.

* शोभनममाह्लादकत्वात् तेजोऽस्य इति सुतेजाः ।

सुत्रामन्-पुं-१७२-ईन्द्र.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* सुष्ठु त्रायते इति सुत्रामा मन्, शोभनं त्राम बलमस्य वा, बाहुलकाद् दीर्घत्वे सूत्रामाऽपि ।

सुदर्शन-पुं-३८-श्री अरनाथ भ. ना पिता.

* शोभनं दर्शनमस्य इति सुदर्शनः ।

सुदर्शन-पुं-२२२-विष्णुनुं चक्र.

* सुखेन दृश्यते इति सुदर्शनः "शासूयुधि"- ॥५।३।१४१॥ इत्यनः पुंलिङ्गोऽयम्, **वाचस्पतिस्तु**- "चक्रं सुदर्शनोऽस्त्रियाम्" इत्याह ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सुदर्शन–પું-૬૯૮–પાંચમાં વાસુદેવના મોટાભાઈ.
* शोभनं दर्शनमस्य सुदर्शनः ।

सुदर्शन–ન.-१७८-(શે.-૩૫)ઈન્દ્રની નગરી.
☐ अमरावती ।

सुदर्शन–પું–१३३५-(શે.-૧૯૫)–ગીધપક્ષી.
द्र० गृध्रशब्दः ।

(सुदर्शन)–પું–९४–નવપૈકી પહેલા ગ્રૈવેયક દેવ.

सुदाय–પું–५२०–લગ્નવગેરે પ્રસંગે કરાતો ચાંલ્લો.
☐ यौतक, हरण, [दाय-शि.४२] ।
* सुष्ठु दीयते सुदायः दाय इत्येके यच्छाश्वतः–
"यौतकादि धनं दायो दयो दानमुदाहृतम्" इति ।

सुदारु–પું–१०३१–સુદારૂ નામનો કુલાચલ પર્વત.
☐ पारियात्रक ।
* शोभनानि दारूण्यस्मिन् इति सुदारुः ।

सुधन्वन्–પું–२१९–(શે.७४)–વિષ્ણુ, નારાયણ.
द्र० अच्युतशब्दः ।

सुधर्मन–પું–३२–પાંચમા ગણધર.
* शोभनो धर्मोऽस्य इति सुधर्मा, अग्निवैश्य-
गोत्रजः "द्विपदाद्धर्मादन्–" ॥७।३।१४१॥ इत्यन्–
समासान्तः ।

सुधर्मन्–સ્ત્રી–१७८–દેવસભા.
* इन्द्रस्य पर्षत् शोभनो धर्मोऽस्यां इति सुधर्मा
यल्लक्ष्यम्– सुधर्माऽनवमापुरी ।

सुधा–સ્ત્રી–८९–અમૃત, દેવોનો આહાર.
द्र० अमृतशब्दः ।
* सुष्ठु धीयते पीयत इति सुधा "उपसर्गा-
दातः" ॥५।३।११०॥ इत्यङ् ।

(सुधांशु)–પું–१०५–ચંદ્ર.
द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

सुधाकण्ठ–પું–१३२१-(શે.१५०)-કોયલ.
द्र० कलकण्ठशब्दः ।

सुधाभुज्–પું–८८–દેવ.
द्र० अमरशब्दः ।

सुधास्रवा–સ્ત્રી–५८५–પડજીભી.
द्र० गलशुण्डिकाशब्दः ।
* सुधाममृतकलां स्रवति इति सुधास्रवा ।

(सुधासू)–પું–१०४–ચંદ્ર.
द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

सुधाहृत्–પું–२३१–ગરુડપક્ષી.
द्र० अरुणावरजशब्दः ।
* सुधां हृतवान् इति सुधाहृत् ।

सुधी–પું–३४१–વિદ્વાન.
द्र० अभिरूपशब्दः ।
* सुष्ठु दधाति ध्यायति वा सुधीः "दिद्युद्ददृत्"
॥५।२।८३॥ इति साधुः, शोभना धीरस्येति वा ।

सुनन्दा–સ્ત્રી–२०५–(શે.–५८) પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

सुनन्दिनी–સ્ત્રી–१०८६–(શે.–१६९)-સુરવેલાનદી.
☐ सुरवेला ।

सुनाभ–१०२८–હિમાલયનો પુત્ર.
☐ हिरण्यनाभ, मैनाक ।
* शोभना नाभिरस्य इति सुनाभः ।

(सुनासीर)–પું–१७२–ઈન્દ્ર.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

सुनिश्चित–ન.–१४९१–સારી રીતે નિશ્ચિત થએલું.
☐ संशित ।
* सुष्ठु निश्चितो स्म इति सुनिश्चितं, सुष्ठु
निश्चितमस्य वा ।

सुनिश्चित–પું–२३५–(શે.–८१)–બુદ્ધ, સુગત.
द्र० अद्वयशब्दः ।

सुन्दर–ન.–१४४५–સુંદર, સારૂં.
द्र० अभिरामशब्दः ।
* "सुन्दः सौत्रः" सुन्दति इति सुंदरम्, 'ऋच्छि-
चटि"-(उणा-३९७) इत्यरः, सुष्ठु नन्दयतीति नैरुक्ताः ।

सुन्दरी–સ્ત્રી–५०५–સ્ત્રી.
द्र० अङ्गनाशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* सुन्दः सौत्रः, सुन्दन्त्येनां सुन्दरा "ऋच्छि-चटि"– (उणा–३९७) इत्यरः, सुष्ठु आद्रियते वा पृषोदरादित्वात् ।

सुपथिन्–પું–९८४–સડક, સારોરસ્તો.

☐ सत्पथ, अतिपथिन् ।

* पूजितः पन्थाः सुपन्थाः "पूजास्वतेः प्राक् टात्" ॥७।३।७२॥ इति समासान्तनिषेधः ।

सुपर्ण–પું–२३१–ગરુડપક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

* शोभनानि स्वर्णमयत्वात् पर्णान्यस्य इति सुपर्णः ।

'सुपर्णक'–પું–११४०–ગરમાળો.

द्र० आरग्वधशब्दः ।

सुपर्णकुमार–પું–९०–ચોથાભવનપતિ દેવ.

सुपर्वन्–પું–८८–દેવ.

द्र० अमरशब्दः ।

* शोभनं पर्व चरितमुत्सवो वा येषां ते सुपर्वाणः ।

सुपार्श्व–પું–२७–સાતમા તીર્થંકર ભગવાન.

* शोभनौ पार्श्वावस्य इति सुपार्श्वः, यद्वा गर्भस्थे भगवति जनन्यपि सुपार्श्वाऽभूदिति सुपार्श्वः ।

सुपार्श्वक–પું–५३–આવતી ચોવીશીના ત્રીજા ભગવાન.

* शोभनौ पार्श्वौ अस्य सुपार्श्वः, स्वार्थिके के सुपार्श्वकः ।

सुप्त–ન.–३१३–અધિક નિદ્રા.

☐ [सुष्वाप, सुखसुप्तिका शे.५०] ।

* स्वपनं सुप्तम् ।

सुप्त–પું–४४३– સૂતેલો.

☐ निद्राण, शयित ।

* स्वपिति स्म सुप्तः ।

(सुप्रतिबद्ध)–પું–९४–બીજાગ્રૈવેયક દેવ.

सुप्रतीक–પું–१७०–આઠમા દિગ્ગજ.

* शोभनानि प्रतीकानि अङ्गानि अस्य इति सुप्रतीकः ।

सुप्रभ–પું–६९८–ચોથા વાસુદેવના મોટા ભાઈ, બલદેવ.

* शोभना प्रभाऽस्य इति सुप्रभः ।

सुप्रयुक्तशर–પું–७७२–બાણ સારી રીતે વાપરી જાણનાર.

☐ कृतहस्त, कृतपुङ्ख ।

* सुष्ठु प्रयुक्तो व्यापारितः शरोऽनेन इति सुप्रयुक्तशरः ।

सुप्रलाप–પું–२७६–સારુંવચન.

☐ सुवचन ।

* सुष्ठु प्रलपनं इति सुप्रलापः ।

सुप्रसन्न–પું–१९०–(શે. ४१)–કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

सुप्रसाद–પું–२००–(શે. ४२)–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

सुभग–પું–४४८–રૂપાળો.

☐ चक्षुष्य ।

* शोभनो भगो रूपं श्रीर्वा यस्य स इति सुभगः ।

सुभग–પું–२००–(શે.४३)–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

सुभटध्वनि–પું–१४०४–સુભટો ને યુદ્ધમાં બોલાવવું તે.

☐ क्रन्दन ।

सुभद्र–પું–२१९-(શે.६५)-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

सुभद्रेश–પું–७०९–અર્જુન.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* सुभद्रायाईशः पतिः इति सुभद्रेशः ।

'सुभिक्षा'–સ્ત્રી–११५०–ધાવડી.

द्र० धातकीशब्दः ।

सुभूम–પું–६९३–આઠમા ચક્રવર્તી.

☐ कार्तवीर्य ।

* सुष्ठु जातमात्रेण सुखेन गृहीता भूमिरनेन पृषोदरादित्वात् सुभूमः यदवोचाम:–

Jain Education International   For Private & Personal Use Only   www.jainelibrary.org

"गृह्णन् भूमिं सुखेनाभूत्,
सुभूमो नामतस्ततः।"

सुम–न.–११२४–પુષ્પ.

द्र० कुसुमशब्दः।

* सुष्ठु माति इति सुमं सूते फलमिति "रुक्म-ग्रीष्म–" (उणा–३४६) इति मे निपात्यते।

सुमति–પું–२६–તે નામના પાંચમા તીર્થંકર.

* शोभना मतिरस्य इति सुमतिः, यद्वा गर्भस्थे जनन्याः सुनिश्चिता मतिरभूदिति सुमतिः।

सुमति–પું–५२–ગઈ ચોવીશીના ૧૩ મા ભગવાન.

* शोभना मतिरस्य इति सुमतिः।

सुमधुर–न.–२६६–અત્યન્ત મધુરશબ્દ.

☐ सान्त्व।

* सुष्ठु मधुरं इति सुमधुरम्।

सुमन–પું–११७४–ઘઉં.

☐ गोधूम।

* सुष्ठु मन्यते इति सुमनः अच्।

सुमनस्–પું–८८–દેવ.

द्र० अमरशब्दः।

* शोभनं मनो येषां ते सुमनसः संकल्पमात्रेण लब्धसिद्धित्वात् मलिनसङ्कल्पाभावाद्वा सुष्ठु मान्यन्ते इति वा "विहायस्सुमनस्"–(उणा–९७६) इत्यसन्तो निपात्यते।

सुमनस्–न.–(બ.વ.)–११२५–પુષ્પ.

द्र० कुसुमशब्दः।

* सुष्ठु मान्यते पूज्यते आभिः इति सुमनसः स्त्रीलिङ्गी वा बहुवचनान्तश्च "विहायस्सुमनस्–" (उणा-९७६) इत्यसि निपात्यते।

'सुमनस्'–પું–११४७ ચમેલી.

द्र० जातिशब्दः।

(सुमनस)–પું–९४–ત્રીજા ગ્રૈવેયક દેવ.

'सुमना'–સ્ત્રી–११४७–ચમેલી.

द्र० जातिशब्दः।

सुमित्र–પું–३८–શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી ભ. ના પિતા.

* शोभनानि मित्राणि अस्य इति सुमित्रः।

सुमित्रभू–પું–६९२–સગર ચક્રવર્તી.

☐ सगर।

* सुमित्रविजयाद् भवति इति सुमित्रभूः।

सुमेरु–પું–१०३२–સુમેરુ પર્વત.

द्र० कर्णिकाचलशब्दः।

* सुमेरुर्मेरोरभिन्नार्थः इन्द्रो महेन्द्रवत्।

सुयशस्–સ્ત્રી–४०–શ્રી અનંતનાથ ભ.ની માતા.

* शोभनं यशोऽस्याः इति सुयशाः।

सुयामुन–પું–२१९–(શે. ७१)–વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः।

सुर–(બ. વ.)–પું–८८–દેવ.

द्र० अमरशब्दः।

* सुरत् ऐश्वर्यदीप्त्योः, सुरन्तीति सुराः, "नाम्यु"–॥५।१।५४॥ इति कः, सुन्वन्तीति वा 'ऋज्यजितञ्चि–" (उणा–३८८) इत्यादिना कित् रः, सुष्ठु राजन्त इति वा, "क्वचित्"–॥५।१।१७१॥ इति डः, सुराएषामस्तीति वा "अभ्रादिभ्यः" ॥७।२।४६॥ इत्यप्रत्ययः, यतोऽब्धिजा सुरा तैः पीतेति प्रसिद्धिः।

'सुरङ्गा'–સ્ત્રી–९८५–સુરંગ.

☐ सुरुङ्गा, सन्धिला, [सन्धि शि. ८१]।

सुरज्येष्ठ–પું–२१३–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः।

* सुराणां ज्येष्ठः इति सुरज्येष्ठः।

(सुरण)–પું–११८९–સૂરણ કન્દ.

☐ अर्शोघ्न, सूरण, कन्द।

सुरत–न.–५३६–કામક્રીડા.

द्र० कामकेलिशब्दः।

* सुखं रमन्तेऽत्र शोभनं रतं वा सुरतम्।

सुरपति–પું–१८–(પ.) ઈન્દ્ર.

सुरपथ–પું–१६३–આકાશ.

द्र० अनन्तशब्दः।

*सुराणां देवानां पन्थाः इति सुरपथः यौगिकत्वात् देववर्त्म।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सुरपर्णिका-स्त्री-११३४-પુન્નાગનું ઝાડ.

☐ पुन्नाग।

* सुरप्रियाणि पर्णानि सन्त्यस्यां इति सुरपर्णिका।

सुरभि-પું-१५६-વસંતઋતુ.

द्र० इष्यशब्दः।

* सुष्ठु रमते इति सुरभिः पुंसि, "नाम्यु-" (उणा-६०९) इति बहुवचनात् किदिः।

सुरभि-स्त्री-१२६५-ગાય.

द्र० अघ्न्याशब्दः।

* सुष्ठु रमते इति सुरभिः "पदिपठि"-(उणा-६०७) इति इः, आगमस्यानित्यत्वात् "रभोऽपरो-क्षाशवि-" ॥४।४।१०२॥ इति नागमाभावः।

सुरभि-स्त्री-१३९०-સુગંધ.

द्र० गन्धशब्दः।

* सुष्ठु रमते इति सुरभिः।

'सुरभि'-स्त्री-११५२-શરૂ.

द्र० गजप्रियाशब्दः।

'सुरभी'-स्त्री-११५२-શરૂ.

द्र० गजप्रियाशब्दः।

(सुरयान) ન.-८९-દેવવિમાન.

द्र० विमानशब्दः।

सुरर्षभ-પું-१७३-ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः।

* सुराणामृषभः इति सुरर्षभः।

सुरवेला-स्त्री-१०८६-(शे.१६८)-તેનામની નદી.

☐ [सुनन्दिनी शे.१६८]।

सुरस-ન.-६२३-હૃદય. (હૃદયની અંદરનો કમળ આકારનો માંસપિંડ)

द्र० बुक्कशब्दः।

(सुरस्त्री)-स्त्री-१८३-અપ્સરા.

द्र० अप्सरस्शब्दः।

(सुरस्त्रीश)-પું-१७३-ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः।

सुरा-स्त्री-९०३-મદિરા, દારૂ.

द्र० अब्धिजाशब्दः।

* सुरति उद्दीप्यते इति सुरा, सूयते परिवास्यते वा "ऋज्यजि-"(उणा-३८८) इति किद्रः।

सुराचार्य-પું-११८-બૃહસ્પતિ, ગુરુ.

द्र० आङ्गिरसशब्दः।

* सुराणां आचार्यः इति सुराचार्यः यौगिकत्वाद्देवगुरुरित्यादयः।

सुराजीविन्-પું-९०१-કલાલ, મદિરાવેચનાર.

द्र० आसुतीवलशब्दः।

* सुरया जीवति इति सुराजीवी।

सुरारि (५०१०)-પું-२३८-અસુર.

द्र० असुरशब्दः।

* सुराणामरयः इति सुरारयः।

सुरालय-પું-८७-સ્વર્ગ.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः।

* सुराणामालय आवासः इति सुरालयः।

सुरालय-પું-११०७-(शे.-१७१)-પવન, વાયુ.

द्र० अनिलशब्दः।

सुरावारि-પું-१०७५-દારૂનો સમુદ્ર.

☐ (सुरोद)।

* सुरा वारि यस्य स सुरावारिः।

सुरावृत्त-પું-९८-(शे.-१०)-સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः।

सुरङ्गा-स्त्री-९८५-સુરંગ-(પૃથ્વીની અંદરનો ગૂઢભાગ).

☐ सन्धिला, 'सुरङ्गा,' [सन्धि-शि.८६]।

* सरत्यनया इति सुरङ्गा, "सर्त्तेः सुर्च"-(उणा-१०८) इत्युङ्गः।

सुरूहक-પું-१२४०-ગધેડા જેવો ઘોડો.

* सुखेन रोहति इति सुरूहकः।

(सुरेश)-પું-१७३-ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः।

सुरोत्तम-પું-२१९-(शे. ७३)-વિષ્ણુ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अच्युतशब्दः ।

(सुरोद)-पुं-१०७५--દારૂનો સમુદ્ર.

☐ सुरावारि, (सुरोदक) ।

(सुरोदक)-पुं-१०७५-દારૂનો સમુદ્ર.

☐ सुरावारि, (सुरोद) ।

सुलोहक-न.-१०४८-પિત્તળ.

द्र० आरकूटशब्दः ।

* शोभनं लोहं इति सुलोहकम् ।

सुवचन-न.-२७६-સારું વચન.

☐ सुप्रलाप ।

सुवर्चिका-स्त्री-९४५-સાજી.

द्र० योगवाहिन्शब्दः ।

* सुष्ठु वर्चते इति सुवर्चिका ।

सुवर्ण-स्त्री-८८४-એક સોનાનો કર્ષ (८०-રતિભારવજન).

☐ विस्त ।

* सुवर्णमस्त्यस्य इति सुवर्णः अभ्रादित्वाद् अः यदाह-माषो दशार्धगुञ्जः, षोडशमाषो निगद्यतेकर्षः । ससुवर्णस्य सुवर्णस्तैरेव, पलंचतुर्भिश्च इति ।

सुवर्ण-पुं-न.-१०४३-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* शोभनो वर्णोऽस्य इति सुवर्णम् पुंक्लीबलिङ्गः ।

'सुवर्णक'-पुं-११४०-ગરમાળો.

द्र० आरग्वधशब्दः ।

सुवर्णक-न.-१०४१-સીસું.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

* सुवर्णं करोति कारयति वा सुवर्णकम् ।

सुवर्णक-न.-१०४७-પિત્તળ.

द्र० आरकूटशब्दः ।

* सुवर्णप्रतिकृतिः इति सुवर्णकम् ।

(सुवर्णकमल)-न.-६१-સુવર્ણ કમળ ઉપર પગ મૂકી વિહાર કરેતે અરિહંતનો ૩૪ પૈકી ૨૧ મો અતિશય.

सुवर्णबिन्दु-पुं-२१७-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* सुवर्णवर्णा बिन्दवो लाञ्छनान्यस्य इति सुवर्णबिन्दुः ।

'सुवहा'-स्त्री-११५२-શેરૂ.

द्र० गजप्रियाशब्दः ।

सुवाल(प.व.)-पुं-८९-(शे.४) દેવ.

द्र० अमरशब्दः ।

सुवासिनी-स्त्री-५१२-પરણેલી સ્ત્રી.

द्र० चिरिण्टीशब्दः ।

* सुष्ठु वसति सुवसिनी स्ववासिनीति द्रमिलाः ।

सुविधि-पुं-२७-નવમાતીર્થંકર ભગવાન.

☐ पुष्पदन्त ।

* शोभनो विधिर्विधानमस्य सुविधिः, यद्वा गर्भस्थे भगवति जनन्यऽप्येवमिति सुविधिः ।

सुविधि-पुं-२१-નવમા તીર્થંકર ભગવાન.

(सुविशाल)-पुं-९४-પાંચમાં ગ્રૈવેયકદેવ.

सुवीराम्ल-न.-४१६-કાંજી, રાબ.

द्र० आरनालशब्दः ।

* सुवीरेष्वम्लं इति सुवीराम्लम् ।

सुवृष-पुं-२१९-शे.७१)-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

सुवेल-पुं-१०३०-ત્રિકૂટાચલ પર્વત.

☐ त्रिमुकुट, त्रिकूट, त्रिककुद् ।

* शोभना वेलाऽस्य आसन्नपयोधित्वात् सुवेलः ।

सुव्रत-पुं-२९-વીસમા તીર્થંકર, શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી ભગવાન

☐ मुनिसुव्रत ।

सुव्रत-पुं-५४-આવતી ચોવીશીના ૧૧મા ભગવાન

* शोभनं व्रतमस्य इति सुव्रतः ।

सुव्रता-स्त्री-४०-શ્રીધર્મનાથ ભગ.નીમાતા.

* शोभनं व्रतमस्याः इति सुव्रता ।

सुव्रता-स्त्री-१२६८-સુખેદોહી શકાયતેવી ગાય.

☐ सुखदोह्या ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* शोभनं व्रतमस्याः इति सुव्रता सुशीलेत्यर्थः ।

सुशर्मन्-पुं-८९-(शे.७)-१० प्रकारना ते नाम ना गणदेवता.

सुशीम-पुं-१३८५-शीतळ.

द्र० जडशब्दः ।

* सुष्ठु श्यायते सुशीमः सुषीमोऽपि ।

सुषम-न.-१४४४-सुंदर, मनोहर.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* सुष्ठु समं सुषमं, शोभना समाऽत्रेति वा लक्षणया चारु 'निदुः सुवेः समसूतेः-" ॥२।३। ५६॥ इति षत्वम् ।

सुषमदुःषमा-स्त्री-१३०-त्रीजो आरो, २कोडाकोडी सागरोपम प्रमाण.

* दुष्टाः समा अस्यांदुःषमा, सुषमा चासौ दुःषमाचसुषमदुःषमा, सुषमाऽनुभावबहुला, अल्पदुःषमानुभावेत्यर्थः, तदाख्यस्तृतीयोऽर ते द्वे सागरोपमकोटिकोट्यौ ।

(सुषमाशेषमा)-स्त्री-१२९-पहेलो आरो, ४ को. को.साग. प्रमाण.

☐ एकान्तसुषमा ।

सुषमा-स्त्री-१२९-बीजो आरो ३ को. को. सा. प्रमाण.

सुषमा-स्त्री-१५१२-अत्यन्त शोभा.

* शोभाऽतिशयवती सुष्ठु समा सुषमा, "निदुःसुवेः-"॥२।३।५६॥ इति षत्वम् ।

'सुषवी'-स्त्री-११८८-कारेली.

द्र० कटिल्लकशब्दः ।

'सुषि'-स्त्री-१३६३-छिद्र.

द्र० अन्तरशब्दः ।

'सुषिम'-त्रि.-१३८५-शीतस्पर्श, ठंडुं.

द्र० जडशब्दः ।

'सुषिर'-न.-१३६३-छिद्र.

द्र० अन्तरशब्दः ।

(सुषिर)-स्त्री-२८७-वांसळी वगेरे वाजींत्र.

☐ शुषिर ।

सुषीम-पुं-१३८५-(शे.१२६)-शीतळ.

द्र० जडशब्दः ।

सुषेण-पुं-२१९-(शे.७०)-विष्णु.

द्र० अच्युतशब्दः ।

सुष्ठु-अ.-१५३५-अतिशय.

द्र० अतीवशब्दः ।

* शोभनं तिष्ठतीति सुष्ठु, "दुःस्वप-"(उणा-७३२) इति किदुः, भीरूष्ठानादित्वात् षत्वं **यथा**- "सुष्ठु खल्विदमुच्यते" ।

सुष्ठु-अ.-१५४२-(शे.२०२)-सारुं.

सुष्वाप-पुं--३१३-(शे.-९०)-अधिक निद्रा.

☐ सुप्त, [सुखसुप्तिका शे.-९०] ।

सुसंस्कृत-न.-४११ संस्कारित अन्न, पक्व अन्न वगेरे.

☐ प्रयस्त ।

* सुष्ठु संस्कृतं इति सुसंस्कृतम् ।

सु(सम्पन्न)-न.११८३-मसळेलुं.

द्र० आवसितशब्दः ।

'सुसवी'-स्त्री-११८८-अनाज, कारेली.

द्र० कटिल्लकशब्दः ।

सुसीमा-स्त्री-३९-श्रीपद्मप्रभ स्वामी भ.नी माता.

* शोभना सीमा मर्यादा अस्याः इति सुसीमा ।

सुस्मिता-स्त्री-५०७-स्त्री.

द्र० अलसेक्षणाशब्दः ।

* शोभनं स्मितमस्याः इति सुस्मिता, अत्र शोभनत्वेन स्मितक्रिया विशेषिता ।

सुहस्तिन्-पुं-३४-बीजा दशपूर्वी.

सुहित-पुं-४२६- तृप्त, धरायेल.

द्र० आघ्रातशब्दः ।

* सुष्ठु दधाति स्म इति सुहितः ।

सुहृद्-पुं-७१४-राज्यना सातअंग पैकी त्रीजुं अंग.

* सुहृद् मित्रम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सुहृद्-पुं-७३०-मित्र.
द्र० मित्रशब्दः ।
* शोभनं हृदयमस्य सुहृत्, "सुहृद्दुर्हृद्"-॥५।४।१५०॥ इति हृदादेशः ।
सुहृद्बल न.-७९० मित्रनुं बल
सू-पुं-५-(प)-जनकवाचक शब्द बनावनार शब्द. उदा. विश्वसू.
सूकर-पुं-१२८७-भूंड.
द्र० आखनिकशब्दः ।
* सूयते प्रेर्यते इति सूकरः, "सुपुषिभ्यां-" (उणा-४३६) इति करः ।
सूका-स्त्री-३११-(शि. १८)-शरम, लाज.
द्र० त्रपाशब्दः ।
सूक्ष्म-न.-१४२७ बारीक.
☐ श्लक्ष्ण, पेलव ।
* सूच्यते इति सूक्ष्मं "रुक्मग्रीष्म"-(उणा-३४६) इति साधुः ।
सूक्ष्मदर्शिन्-पुं-३४४-तीक्ष्ण बुद्धिवाळो.
☐ कुशाग्रीयमति ।
* सूक्ष्मं पश्यतीत्येवंशीलः इति सूक्ष्मदर्शी ।
सूक्ष्मनाम-पुं-२१९-(शे.-७३)-विष्णु.
द्र० अच्युतशब्दः ।
सूचक-पुं-३३०-सूत्रधार.
☐ सूत्राधार, (स्थापक), [बीजदर्शक शे.९१]।
* सूचयति भाविनमर्थं इति सूचकः, स्थापकोऽपि ।
सूचक-पुं-१२८०-(शे.१८१)-कूतरो.
द्र० अस्थिभुजशब्दः ।
सूचक-पुं-३८०-दुर्जन, चाडीओ.
द्र० कर्णेजपशब्दः ।
* सूचयतीति सूचकः ।
सूचनकृत्-पुं-२५४-विषयोने सूचवनार.
* सूचनं करोति इति सूचनकृत् ।
सूचि-स्त्री-१००५-नानो आगळीओ.
☐ (सूची), अर्गलिका ।
* सूचयति इति सूचिः स्त्रीलिङ्गः ।
(सूचि)-स्त्री-९११-सोय.
☐ सूची, सेवनी ।
सूचिकाधर-पुं-१२१८-(शे.-१७५)-हाथी.
द्र० अनेकपशब्दः ।
सूचिन-पुं-८८२-(शे.-११५)-दुष्टपक्षी.
☐ दुष्टमाक्षिन् ।
सूचिसूत्र-न.-९११-सोयनो दोरो.
☐ पिप्पलक ।
* सूचेः सूत्रं इति सूचिसूत्रम् ।
सूची-स्त्री-९११-सोय.
☐ (सूचि), सेवनी ।
* सूचयति इति सूचिः "स्वरेभ्यः इः" (उणा-६०६) ङ्यां सूची ।
(सूची)-स्त्री-१००५-नानो आगळीओ.
☐ सूचि, अर्गलिका ।
सूचीमुख-न.-१०६५-हीरो.
द्र० रत्नमुख्यशब्दः ।
* सूच्या इव मुखमस्य इति सूचीमुखम् ।
सूच्यास्य-पुं-१३००-उंदर.
द्र० आखुशब्दः ।
* सूच्याकारमास्यमस्य इति सूच्यास्यः ।
सूत-पुं-७६०-सारथी.
द्र० क्षत्तृशब्दः ।
* सुनोतीति सूतः, "सुसितनि-" (उणा-२०३) इति तो दीर्घत्वं च सुवतीति वा ।
सूत-पुं-७९४-भाट चारण.
☐ बन्दिन्, मङ्गलपाटक ।
* सुनोति इति सूतः ।
सूत-पुं-८९८-क्षत्रिय पुरुष अने ब्राह्मण स्त्रीथी उत्पन्न थयेल.
* क्षत्रियात् ब्राह्मण्यां जातः सुवति प्रेरयत्यश्वान् इति सूतः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सूत-पुं-१०५०-પારો.
द्र० चलशब्दः ।
* सूते हेमायुषी इति सूतः, शिवात् प्रसूतो वा ।

सूततनय-पुं-७११-કર્ણરાજા.
द्र० अङ्गराजशब्दः ।
* सूतस्य तनयः इति सूततनयः ।

सूति-स्त्री-६-(प.)-જન્યવાચક શબ્દ બનાવનાર શબ્દ. દા. ત. આત્મસૂતિ.

सूतिकागृह-न.-९९७-સુવાવડીનું ઘર.
☐ अरिष्ट ।
* सूतिकायै गृहं इति सूतिकागृहम् ।

सूतिमास्-पुं-५४१-પ્રસવમાસ.
☐ वैजनन, 'सूतिमास' ।
* सूतेः प्रसवस्य मासः इति सूतिमासः तत्र
"दशमे मासि सूते वै" इति श्रुतेः,
नवमे दशमे चाऽपि, प्रबलैः सूतिमारुतैः ।
निःसार्यते बाण इव यन्त्रच्छिद्रेण सज्वरः ॥

'सूतिमास'-पुं-५४१-પ્રસવમાસ.
☐ सूतिमास्, वैजनन ।

सूत्थान-पुं-३८४-દક્ષ, હોશિયાર
द्र० उष्णशब्दः ।
* सुष्ठु उत्थानमुद्योगोऽस्य इति सूत्थानः ।

सूत्र (પ.વ.)-न.-२४६-દૃષ્ટિવાદના પાંચપૈકી બીજો પ્રકાર.
* सर्वद्रव्यपर्यायनयाद्यर्थसूचनात् सूत्राणि ।

सूत्र-न.-२५४-વિષયોને ભેગા કરનાર, સૂચના કરનાર.

सूत्र-(પ.વ.)-पुं-९१३-સૂતર.
☐ तन्तु ।
* सूयते पट एभिः इति सूत्राणि पुंक्लीबलिङ्गः, "सूसूधूनि-"(उणा-४४९) इति कित् त्रः, सूच्यते एभिरिति वा ।

सूत्रकण्ठ-पुं-८१२-બ્રાહ્મણ.
द्र० अग्रजन्मनूशब्दः ।
* सूत्रं यज्ञोपवीतं कण्ठेऽस्य इति सूत्रकण्ठः ।

सूत्रकृत-न.-२४३-બીજું અંગસૂત્ર.
* सूचनात् सूत्रं सूत्रेण स्वपरसमयसूचनेन कृतं इति सूत्रकृतम् ।

सूत्रकोण-पुं-२९४-(शे.८४)-ડમરુ.
☐ डमरुक ।

सूत्रधार-पुं-३३०-સૂચનકરનાર[નાટકની ભાષામાં]
☐ सूचक, 'स्थापक' [बीजदर्शक शे.९१.] ।
* सूत्रं धरति इति सूत्रधारः ।

सूत्रवेष्टन-न.-९१३-વણકરનું વણવાનું સાધન.
☐ त्रसर ।
* सूत्रं वेष्ट्यते वानार्थमत्र इति सूत्रवेष्टनम् ।

सूत्रामन्-पुं-१७४-(शि. १३)-ઇન્દ્ર.
द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

सूद-पुं-३९७-દાળ.
☐ प्रहित, सूप ।
* सूद्यते इति सूदः ।

सूद-पुं-७२२-રસોઈ યો.
द्र० आरालिकशब्दः ।
* सूदयति तन्दुलान् इति सूदः ।

सूदशाला-स्त्री-९९८-રસોડું.
द्र० पाकस्थानशब्दः ।
* सूदानां शाला इति सूदशाला ।

सूदाध्यक्ष-पुं-७७२-મોટો રસોઈઓ.
☐ पौरोगव ।
* सूदानामध्यक्षः इति सूदाध्यक्षः ।

सून-न.-११२५-પુષ્પ.
द्र० कुसुमशब्दः ।
* सूयते स्म इति सूनम् ।

सूना-स्त्री-९३०-પશુને હણવાનું સ્થાન.
* सुन्वन्त्यस्यां इति सूना "सोरूच"-(उणा-२६३) इति नः, पशूनां घातस्थानम् ।

सूनु-पुं-५४२-પુત્ર.
द्र० अङ्गजशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* सूयते इति सूनुः "सुवःकित्–" (उणा–७८८) इति नुः ।

(सूनु)–स्त्री–५४२–પુત્રી.

द्र० अङ्गजाशब्द ।

सूनृत–न.–८१–સત્ય વચન.

* सुनृतं प्रियं सत्यं च वचः ।

सूनृत–न.–२६४–સત્ય અને પ્રિય વચન.

☐ प्रियसत्य ।

* सुष्ठु नृत्यति सतां मनोऽनेनेति सूनृतं स्थादित्वात् के "घञ्युपसर्गस्य–" ॥३।२।८६॥ इति बाहुलकाद् दीर्घः ।

सूनृत–न.–८६–(શે. २)–કલ્યાણ, શુભ.

द्र० कल्याणशब्दः ।

सूप–पुं–३९७–દાળ.

☐ प्रहित, सूद ।

* सुन्वन्त्येनं इति सूपः "युसुरुतुच्युरुत्वादेरूच्च" (उणा–२९७) इति पः, पुंस्ययं, क्लीबेऽपि **वैजयन्ती**, यदाह–'सूपोऽस्त्री प्रहितं सूदः' इति ।

सूप–पुं–७२३–રસોઇયો.

द्र० आरालिकशब्दः ।

* सुनोत्यन्नं इति सूपः "युसुकु–" (उणा–२९७) इति पः, ऊत्वं च ।

सूपकार–पुं–७२३–રસોઇયો.

द्र० आरालिकशब्दः ।

* सूपं करोति इति सूपकारः ।

सूर–पुं–३८–શ્રી કુંથુંનાથ ભ. ના પિતા.

* तेजसा सूर इव इति सूरः ।

सूर–पुं–९६–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* सूते तेज इति सूरः "ऋज्यजि–" (उणा–३८८) इत्यादिना रूक्, तालव्यादिरित्यन्ये ।

सूरण–पुं–११८९–સૂરણકંદ.

द्र० अर्शोघ्नशब्दः ।

* सूर्यते प्रेर्यते वा सूरणः "चिक्कण"–(उणा–१९०) इत्यणे निपात्यते ।

सूरत–पुं–३६९–દયાળુ.

द्र० कृपालुशब्दः ।

* सुष्ठु रमते कृपायां इति सूरतः "पुतपित्त"–(उणा–२०४) इति तान्तो निपात्यते ।

सूरसूत–पुं–१०२–અરુણ, (સૂર્યસારથી).

द्र० अनूरुशब्दः ।

* सूरस्य सूतः इति सूरसूतः यौगिकत्वाद्रविसारथिरित्यादयः ।

सूरि–पुं–३४१–પંડિત, વિદ્વાન.

द्र० अभिरूपशब्दः ।

* सुवति संदेहं सूरि. "भूसूकुशि"–(उणा–६९३) इति रिक् ।

'सूर्प'–न.–१०१८–સૂપડું.

☐ शूर्प, प्रस्फोटन ।

सूर्पकर्ण–पुं–१२१८–(શે. १७६)–હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

(सूर्मि)–स्त्री–१४६४–લોઢાની પ્રતિમા.

द्र० अयःप्रतिमाशब्दः ।

(सूर्मी)–स्त्री–१४६४–લોઢાની પ્રતિમા.

द्र० अयःप्रतिमाशब्दः ।

* सरति सूर्मिः "सर्त्ते-रूच्चातः"–(उणा–६८९) इतिमिः, ङ्यां सूर्मी, शोभना ऊर्मिरस्या इति वा ।

सूर्य–पुं–९५–સૂરજ, સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* सरति सुवति वा कर्मसु लोकानिति सूर्यः, "कुप्यभिद्य"–॥५।१।३९॥ इत्यादिना क्यन्निपातः, सूर एव वा सूर्यः मर्त्त्यादित्वाद्यः ।

सूर्यकान्त–पुं–१०६७–સૂર્યકાંત મણિ.

द्र० दहनोपलशब्दः ।

* सूर्यस्य कान्तो वल्लभः इति सूर्यकान्तः ।

सूर्यजा–स्त्री–१०८३–યમુના નદી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० कालिन्दीशब्दः ।

* सूर्याज्जाता इति सूर्यजा ।

(सूर्यप्रज्ञप्ति)–स्त्री–२४५–७मुं उपांग.

सूर्यमणि–पुं–१०६७–सूर्यकांत मणि.

द्र० दहनोपलशब्दः ।

* सूर्यप्रियो मणिः इति सूर्यमणिः ।

सूर्याश्मन–पुं–१०६७–सूर्यकांत मणि.

द्र० दहनोपलशब्दः ।

* सूर्यस्य अश्मा इति सूर्याश्मा ।

सूर्येन्दुसङ्गम–पुं–१५०–अमास.

द्र० अमाशब्दः ।

* सूर्येन्द्वोः सङ्गमोऽत्र इति सूर्येन्दुसङ्गमः ।

सूर्योढ–पुं–५००–सूर्यास्त बाद आवेलो महेमान.

* सूर्यप्रकाशव्याप्तः बालोऽपि सूर्यस्त-मूढवान् सूर्योढः ।

'सृक्क'–न.–(द्वि.व.)–५८१–मोंनो खूणो.

द्र० सृक्कणीशब्दः ।

सृक्कणी–स्त्री–(द्वि.व.)–५८१–मोंनो खूणो, होठनो छेडानो भाग.

☐ [सृक्किणी शि.४६] 'सृक्कन्, सृक्वणी, सृक्वन्, सृक्कि, सृक्क' ।

* सृजतो लालां इति सृक्कणी "सृजेः स्रज् सकोच–" (उणा–९०७) इति क्वनिप्, सृक्किणी इत्यमरः ।

'सृक्कि'–स्त्री–(द्वि.व.)–५८२–मोंनो खूणो.

द्र० सृक्कणीशब्दः ।

सृक्कणी–स्त्री–(द्वि.व.)–५८२–(शि.४६)–मोंनो खूणो.

द्र० सृक्कणीशब्दः ।

'सृक्कणी'–स्त्री–(द्वि.व.)–५८२–मोंनो खूणो.

द्र० सृक्कणीशब्दः ।

'सृक्कन्'–न.–(द्वि.व.)–५८१–मोंनो खूणो.

द्र० सृक्कणीशब्दः ।

'सृक्वन्'–न.–(द्वि.व.)–५८१–मोंनो खूणो.

द्र० सृक्कणीशब्दः ।

सृग–पुं–७८५–गोफण.

☐ भिन्दिपाल ।

* सृज्यते इति सृगः स्थादित्वात् के न्यङ्क्वादित्वाद् गत्वम् ।

सृगाल–पुं–१२८९–शियाळ

द्र० क्रोष्टुशब्दः ।

* सरति भयेन इति सृगालः "सर्तेर्गोऽन्तश्च" (उणा–४७८) इत्यालः असृगालीयतेऽत्र, असृग्गिलतीतिवा, पृषोदरादित्वात् ताल्व्यादिरपि ।

सृज्–पुं–५ (प.)–नकवाचक शब्द बनावनार शब्द. उदा. विश्वसृक्.

'सृणिकाक्षार'–पुं–९४५–साजीक्षार.

द्र० कापोतशब्दः ।

सृणि–पुं–स्त्री–१२३०–अंकुश.

☐ अङ्कुश, 'शृणि' ।

* सरत्यनया इति सृणिः पुंस्त्रीलिङ्गः, "ऋत्–घृसृकु–" (उणा–६३५) इति कित् णिः ।

सृणिका–स्त्री–६३३–(शि.४८)–લાળ.

द्र० आस्यासवशब्दः ।

सृणीका–स्त्री–६३३–લાળ.

द्र० आस्यासवशब्दः ।

* सरति मुखात् इति सृणीका, "सृणीकास्तीक–" (उणा–५०) इतीके निपात्यते, 'सुणिका' इत्यमरः ।

सृति–स्त्री–९८३–માર્ગ, રસ્તો.

द्र० अयनशब्दः ।

* सरति अनया इति सृतिः ।

सृपाटिका–स्त्री–१३१७–પક્ષીની ચાંચ.

द्र० चञ्चुशब्दः ।

* सर्पति चलति सृपाटी 'सृसृपेः कित्" (उणा–१४६) के सृपाटिका ।

(सृपाटी)–स्त्री–१३१७–પક્ષીની ચાંચ.

द्र० चञ्चुशब्दः ।

सृप्र–पुं–१०५–(शे.१२)–ચંદ્રમા.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

सृमर–११०७–(शे.१७३) પવન, વાયુ.

द्र० अनिलशब्दः ।

सेक–पुं–८३७–ઘી વગેરેથી અગ્નિનું સિંચન કરવું તે.

सेकपात्र–न.–८७८–નાવમાંથી પાણી ઉલેચવાનું સાધન, ડોલ.

☐ सेचन ।

सेकिम–न.–११९०–મૂળો.

द्र० मूलकशब्दः ।

* सेकेन निर्वृत्तं सेकिमं "भावादिमः" ॥६।४।२१॥ इतीमः ।

सेक्तृ–પું–५१६–પતિ, સ્વામી.

द्र० धवशब्दः ।

* सिञ्चति इति सेक्ता ।

सेचन–न.–८३७–ઘી વગેરેથી અગ્નિનું સિંચન કરવું તે.

☐ घार, सेक ।

* सेचनं घृतादिनाऽग्नेः प्रोक्षणम् ।

सेचन–न.–८७८–નાવમાંથી પાણી ઉલેચવાનું સાધન, ડોલ.

☐ सेकपात्र ।

* सिच्यते उदच्यतेऽनेन इति सेचनम्, येन नावो जलमुद्ध्रियते क्वचित् ।

सेतु–પું–९६५–પુલ.

द्र० आलिशब्दः ।

* सीयते बध्यते इति सेतुः पुंलिङ्गः "कृसिकम्य–" (उणा–८७२) इति तुन् ।

सेना–સ્ત્રી–३९–શ્રી સંભવનાથ ભ.ના માતા.

* सह इनेन जितारिस्वामिना वर्तते इति सेना ।

सेना–સ્ત્રી–७४५–લશ્કર, સૈન્ય.

द्र० अनीकशब्दः ।

* सिनोति इति सेना "सेर्वा–"(उणा–२६२) इति नः, सह इनेन वर्तते वा ।

सेना–સ્ત્રી–७४८–પત્તિથી ત્રણગણું વધારેલશ્કર.

* पत्तेः संज्ञन्धिभिरिभाद्यैः क्रमेण त्रिगुणितैः सेनादीनि नामानि क्रमेण भवन्ति तेन पत्तिस्त्रिगुणा सेना ।

सेनाङ्ग–न.–७५१–સેનાના ચાર અંગ, [હાથી, ઘોડા, રથ, પદાતિ].

* सेनाया अङ्गमवयवः इति सेनाङ्गं गजादि ।

सेनानी–પું–२०८–કાર્તિકેય.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

* सेनां नयति इति सेनानीः ।

सेनानी–પું–७२५–સેનાપતિ.

☐ चतुरङ्गबलाध्यक्ष, दण्डनायक ।

* सेनां नयति ईष्टे इति सेनानीः, "क्विप्–" ॥५।१।१४८॥ इति क्विप् ।

सेनामुख–न.–७४८–સેનાથીત્રણ ગણું સૈન્ય.

* सेनात्रिगुणा सेनामुखम् ।

सेनारक्ष–(બ.વ.)–પું–७६३–પહેરગીર, સૈનિક.

☐ सैनिक, (प्राहरिक) ।

* सेनां रक्षन्ति इति सेनारक्षाः प्राहरिकाख्याः ।

सेराह–પું–१२३८–અમૃત કે દૂધ જેવા વર્ણવાળો ઘોડો.

* सीरवदाहन्ति भुवं इति सेराहः ।

'सेलु'–પું–११४०–મોટી ગુંદી.

☐ शेलु, श्लेष्मातक ।

सेवक–પું–४९६–સેવક

द्र० अनुचरशब्दः ।

* सेवते इति सेवकः ।

सेवन–न.–९१२–સોયથી સીવવું તે.

☐ सीवन, स्यूति ।

* सेव्यते इति सेवनम् ।

सेवनी–સ્ત્રી–९११–સોય.

☐ सूची, (सूचि) ।

* सीव्यतेऽनया इति सेवनी ।

सेवा–સ્ત્રી–४९६–ભક્તિ, સેવા.

द्र० आराधनाशब्दः ।

* सेवनं इति सेवा ।

(सेवा)–સ્ત્રી–८६६–સેવા, ચાકરી.

☐ सेवावृत्ति, श्वजीविका ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सेवावृत्ति-स्त्री-८६६-સેવા, ચાકરી,

☐ श्वजीविका, (सेवा), ।

* सेवालक्षणा वृत्तिः इति सेवावृत्तिः ।

सैव्य-न.-१०७०-(शे.१६४)-પાણી.

द्र० अप्शब्दः ।

'सैव्य'-न.-११५८-કાળાવાળાનું મૂળ.

द्र० उशीरशब्दः ।

सैहिकेय-पुं-१२१-રાહુગ્રહ.

द्र० तमशब्दः ।

* सिंहिकाया अपत्यं इति सैहिकेयः "ङ्या-प्त्यूङः-"॥६।१।७०॥ इत्येयण् ।

सैकत-न.-१०७८-રેતાળ જમીન.

☐ पुलिन ।

* सिकताः सन्त्यस्मिन् सैकतं "सिकताशर्करात्" ॥७।२।३६॥ इत्यण् ।

सैतवाहिनी-स्त्री-१०८६-બાહુદા નદી.

☐ आर्जुनी, बाहुदा ।

* सितैव सैती सा चासौ वाहिनी च इति सैतवाहिनी ।

सैद्धान्तिक-पुं-४८३-શાસ્ત્ર જાણનાર.

☐ तान्त्रिक ।

* सिद्धोऽनिवारितविप्रतिपत्तिरन्तो निष्ठाऽत्र सिद्धान्तः, सिद्धान्तं वेत्ति सैद्धान्तिकः ।

सैनिक(-બ.વ.)-पुं-७६३-પહેરગીર.

☐ सेनारक्ष, (प्राहरिक) ।

* सेनां रक्षन्ति इति सैनिकाः, "रक्षदुच्छतोः" ॥६।४।३०॥ इतिकण् ।

सैनिक-पुं-७६३-સેનામાં રહેલ સૈનિક.

☐ सैन्य ।

सैन्धव-पुं-न.-९४१-સૈન્ધવ મીઠું, લવણ.

द्र० नदीभवशब्दः ।

* सिन्धुनद्युपलक्षिते देशे भवं इति सैन्धवं पुंक्लीबलिङ्गः ।

सैन्धव(બ.વ.)-पुं-१२३४-સિન્ધુદેશમાં થયેલ ઘોડા.

सैन्य-न.-७४५-સેના, લશ્કર.

द्र० अनीकशब्दः ।

* सेनैव इति सैन्यं भेषजादित्वात् ट्यण् ।

सैन्य-पुं-(બ.વ.)-७६३-સૈનિક.

☐ सैनिक ।

* सेनां समवयन्ति इति सैन्याः "सेनाया वा" ॥६।४।४८॥ इति ण्यः ।

सैन्यपृष्ठ-न.-७४७-સૈન્યની પાછળનો ભાગ.

☐ प्रतिग्रह ।

सैरन्ध्री-स्त्री-५२१-શિલ્પ જાણનારી સ્ત્રી (કેશ સમારવાવાળી સ્ત્રી).

* सह ईरमीरणं धरते इति सैरन्ध्री पृषोदरादित्वात्, 'चतुःषष्टिकलाभिज्ञा-शीलरूपादिसेविनी, प्रसाधनोपचारज्ञा सैरन्ध्री" ।

इति कात्यः ।

सैरन्ध्री-स्त्री-७१०-દ્રૌપદી.

द्र० कृष्णाशब्दः ।

* विराटगृहे सैरन्ध्रीकर्मकारित्वात् सैरन्ध्री ।

सैरिक-पुं-८७-(शे.-३)-હળ.

द्र० अमरशब्दः ।

सैरिन्-पुं-१५५-(शे.-२४)-કાર્તિક માસ.

द्र० ऊर्जशब्दः ।

सैरिभ-पुं-१२८२-પાડો.

द्र० कृष्णश्रृङ्गशब्दः ।

* सीयते बध्यते इति सैरिभः, "सिटिकिभ्यामिभः"-(उणा-३३२) इति साधुः सीरिभिर्दन्तैर्भाति सीरिभः कुटुम्बी तस्यायमिति वा ।

सोदर-पुं-५५१-સગોભાઈ.

द्र० भ्रातृशब्दः ।

* समानमुदरमस्य इति सोदरः ।

सोदर्य-पुं-५५१-સગોભાઈ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० भ्रातृशब्दः ।

* समाने उदरे जातः इति सोदर्यः, "सोदर्य-समा"-॥६।३।११२॥ इति यान्तः निपात्यते ।

सोपान-न.-१०१३-પગથીયા ,નીસરણી.

☐ आरोहण ।

* सह उपानमन्त्यस्मिन् सोपानम्, पृषोदरादित्वात् ।

'सोभाञ्जन'-पुं-११३४-સરગવો.

द्र० अक्षीवशब्दः ।

सोम-पुं-१०५-ચંદ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* सुनोति धातूनामनेकार्थत्वात् सूतेऽमृतमिति सोमः, "अर्तीरि"-(उणा-३३८) इत्यादिनामः सूयते वा सोमः, "नवो नवो भवति जायमानः" इति श्रुतेः ।

सोम-पुं-२१९-(शे.-६७)-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

सोमज-न.-४०४-દૂધ.

द्र० ऊधस्यशब्दः ।

* सोमरसाज्जातं इति सोमजम् ।

सोमप-पुं-८१८-યજ્ઞમાં સોમરસ પીનાર.

☐ सोमपीथिन्, 'सोमपीतिन्, सोमपीविन्'

* सोमं पीबतीति सोमपः ।

'सोमपीतिन्'-पुं-८१८-યજ્ઞમાં સોમરસ પીનાર

द्र० सोमपशब्दः ।

सोमपीथिन्-पुं-८१८-યજ્ઞમાં સોમરસ પીનાર.

द्र० सोमपशब्दः ।

* पानं पीथीः "नीनूर"-(उणा-२२७) इति कित् थः, सोमपस्य पीथोऽस्त्यस्य इति सोमपीथी ।

'सोमपीविन्'-पुं-८१८-યજ્ઞમાં સોમરસ પીનાર.

द्र० सोमपशब्दः ।

सोमभू-पुं-६९५-ચોથા પુરુષોત્તમ વાસુદેવ.

☐ पुरुषोत्तम ।

* सोमाद् राज्ञो भवति इति सोमभूः ।

सोमयाजिन्-पुं-८१७-સોમયજ્ઞ કરનાર.

☐ दीक्षित ।

* सोमेन यजति इति सोमयाजी ।

सोमवल्ली-स्त्री-११५७-ગળો, વેલડીવિશેષ.

द्र० अमृताशब्दः ।

सोमसिन्धु-पुं-२१८-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* सोमोऽभिगम्यः सिन्धुरस्यः सोमसिन्धुः ।

सोमाल-पुं-१३८७-કોમલ-મૃદુસ્પર્શ.

द्र० अकर्कशशब्दः ।

* सोमं सोमत्वमालाति इति सोमलः ।

सौखशायनिक-पुं-७९४-(शि.६९)-વૈતાલિક, [સવારમાંસ્તુતિ બોલીરાજાને જગાડનાર]

द्र० अर्थिकशब्दः ।

सौखशाय्यक-पुं-७९४-(शि. ६९)-વૈતાલિક [સવાર માંસ્તુતિ બોલીરાજાને જગાડનાર.]

द्र० अर्थिकशब्दः ।

सौखसुप्तिक-पुं-७९४-વૈતાલિક, સવારમાંસ્તુતિ બોલીરાજાને જગાડનાર.

द्र० अर्थिकशब्दः ।

* सुखसुप्तं पृच्छन्ति इति सुखसुप्तिकाः 'सुस्नातादिभ्यः पृच्छति"॥६।४।४२॥ इतीकण्, सौख-शायनिकसौखशाय्यकावपि ।

सौख्य-न.-१३७०-સુખ.

द्र० निवृत्तिशब्दः ।

* सुखमेव सौख्यं भेषजादित्वाद्ट्यण्, सुखस्य भावो वा ।

सौगत-पुं-८६१-બૌદ્ધ.

☐ शून्यवादिन्, (बौद्ध) ।

* सुगतो देवताऽस्य इति सौगतः बौद्धोऽपि ।

सौगन्धिक-पुं-१०५८-ગન્ધક.

द्र० कुष्ठारिशब्दः ।

* सुगन्धो विपरीतलक्षणया सप्रयोजनमस्य इति सौगन्धिकः ।

सौगन्धिक-न.-११६५-સફેદકમળ.

☐ कह्लार ।

* सुगन्धः प्रयोजनमस्य इति सौगन्धिकम् ।

सौगन्धिक–न.–११९१–સુગંધી ઘાસ.

द्र० कत्तृणशब्दः ।

* सुगन्धः प्रयोजनमस्य इति सौगन्धिकम् ।

सौचिक–पुं–९१०–દરજી.

☐ तुन्नवाय ।

* सूचीवानं शिल्पमस्य इति सौचिकः ।

सौदामनी–स्त्री–३३०५–વીજળી.

द्र० अचिरप्रभाशब्दः ।

* सुदाम्ना पर्वतेन एकदिक् इति सौदामनी "टस्तुल्यदिशि"–॥६।३।२९०॥ इत्यण् ।

'सौदामिनी'–स्त्री–११०५–વિજળી.

द्र० अशनिशब्दः ।

सौध–पु–न.–९९२–રાજમહેલ.

☐ नृपमन्दिर ।

* सुधया धवलीकृतं इति सौधं पुंक्लीबलिङ्गः ।

सौधर्मज–(प.व.)–पुं–९३–પહેલા વૈમાનિક દેવ.

* सुधर्मा देवसभा सा अस्मिन्नस्तीति सौधर्मः कल्पः "तदत्रास्ति"–॥६।२।७०॥ इत्यण्, तत्र जाताः इति सौधर्मजाः ।

सौनन्द–न.–२२५–બળદેવનું મુસળ

* सुनन्दाया इदं इति सौनन्दम् ।

सौनिक–पुं–९३०–કસાઈ.

द्र० कौटिकशब्दः ।

* सूना प्रयोजनमस्य इति सौनिकः ।

सौपर्णेय–पुं–२३१–ગરૂડ પક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

* सुपर्ण्याः सुपर्णाया वाऽपत्यं इति सौपर्णेयः ।

सौप्तिक–न.–८०१–સુતેલા સૈન્ય ઉપર આક્રમણ કરવું તે.

* निशि सुप्तेषु भवं इति सौप्तिकम्, अध्यात्मादित्वादिकण् ।

सौभागिनेय–पुं–५४७–સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીનો પુત્ર.

* सुभगाया अपत्यं इति सौभागिनेयः, "कल्याणादेरिन्"–॥६।१।७७॥ इत्येयण् ।

'सौभाञ्जन'–पु–११३४–સરગવો.

द्र० अक्षीवशब्दः ।

सौमनस–न.–६४३ (शि. १३२)–જાયફળ.

द्र० जातिकोशशब्दः ।

(सौमनस) (ब.व.)–पुं–९४–સાતમા ગ્રૈવેયક દેવ.

सौमिकी–स्त्री–८२३–સોમયાગમાં દીક્ષા આપવા યોગ્ય ઇષ્ટી.

☐ दीक्षणीयेष्टि ।

* सोमः प्रयोजनमस्याः इति, सौमिकी ।

सौमित्रि–पुं–७०४–લક્ષ્મણ.

☐ लक्ष्मण ।

* सुमित्राया अपत्यं इति सौमित्रिः बाह्वादित्वादिञ् ।

सौम्य–पुं–११७–બુધગ્રહ.

द्र० ज्ञशब्दः ।

* सोमः देवताऽस्य सौम्यः "कसोमाट्"–॥६।२।१०७॥ इति ट्यण् यौगिकत्वाच्चन्द्रात्मजः, चान्द्रमसायनिरित्यादयः ।

सौम्य–न–५७६–ડાબી આંખ.

* सोमो देवताऽस्य इति सौम्यं "कसोमाट्"–।६।२।१०७॥ ।

सौम्य–न–१४४५–સુંદર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* सोममेत्र इति सौम्यं भेषजादित्वात्ट्यण् ।

सौम्य–न.–८४० (शि. १५३) હાથના મધ્યભાગ રૂપ તીર્થ.

सौम्य–न.–१०४३–રૂપું.

द्र० कुमुदाह्वयशब्दः ।

सौर–पुं–१२० (शि. १०)–શનિગ્રહ.

द्र० असितशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सौरभेय-पुं-१२५५-બળદ
द्र० अनडुहूशब्दः ।
* सुरभेरपत्यं इति सौरभेयः, "चतुष्पाद्"-॥६।१।८३॥ इत्येयण् ।

सौरभेयी-स्त्री-१२६५-ગાય.
द्र० अघ्न्याशब्दः ।
* सुरभ्या अपत्यं इति सौरभेयी ।

सौराष्ट्रक-न.-१०५०-તાંબું વગેરે પાંચ ધાતુ.
☐ पञ्चलोह ।
* सुराष्ट्रायां भवं इति सौराष्ट्रं के सौराष्ट्रकम् ।

सौराष्ट्रिक-पुं-११९६-વિષ.
द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।
* सुराष्ट्रदेशे भवः सौराष्ट्रिकः, अध्यात्मादित्वा-दिकण् ।

सौराष्ट्री-स्त्री-१०५५-ફટકડી.
द्र० आढकीशब्दः ।
* सुराष्ट्रायां भवा इति सौराष्ट्री ।

सौरि-पुं-१२० શનિગ્રહ.
द्र० असितशब्दः ।
* सूरस्यापत्यं इति सौरिः, "तस्येदम्-" ॥६।३।१६०॥ इत्यणि, सौरोऽपि ।

सौरि-पुं-२१६-વિષ્ણુ.
द्र० अच्युतशब्दः ।
* सूरस्यापत्यं इति सौरिः, बाह्वादित्वाद् इञ् ।

सौवर्चल-पुं न.-९४३-સંચળ.
द्र० अक्षशब्दः ।
* सुवर्चलाकारे भवं सौवर्चलं पुंक्लीब-लिङ्गः, सुष्ठु वर्चते सुवर्चस्तस्येदं इति सौवर्चमग्निदीपनं तल्लातीति वा ।

(सौवर्ण)-पुं-६५६-કુંડલ.
द्र० कुण्डलशब्दः ।

सौवस्तिक-पुं-७२१-પુરોહિત.
☐ पुरोधस्, पुरोहित ।
* स्वस्तीति ब्रूते इति सौवस्तिकः, प्रभूतादित्वा-दिकणि द्वारादित्वादौकारागमः ।

सौविद-पुं-७२७-અન્તઃપુરનો રક્ષક.
द्र० कञ्चुकिन्शब्दः ।
* सुविदस्योद्वोढुरिमे सौविदाः कुब्जवामनादयः ।

सौविदल्ल-पुं-७२७-અન્તઃપુરનો રક્ષક.
* कञ्चुकिन्शब्दः ।
* सुष्ठु विदन्त्यन्तःपुरव्यापारं सौविदल्लाः "भिल्लाच्छ"-(उणा-४६४) इति ले निपात्यते, सुविदन्तं सुविदाहं जानन्तं लान्ति सुविदल्लाः उढाः स्त्रियस्तत्र भव इति वा ।

सौवीर-न.-४१६-રાબ, કાંજી.
द्र० आरनालशब्दः ।
* सुवीरेषु प्रायो भवं इति सौवीरम् ।

सौवीर-(પ.વ.)-पुं-९६०-સૌવીરદેશ.
☐ कुमालक ।
* सुवीरगणामिमे इति सौवीराः ।

सौवीर-न.-१०५१-સુરમો.
द्र० अञ्जनशब्दः ।
* सुवीरदेशे भवः इति सौवीरम् ।

सौहार्द-न.-७३१-મિત્રતા.
द्र० अजर्यशब्दः ।
* सुहृदो भावः सौहार्दं "हृद्भगसिन्धोः"-॥७।४।२५॥ इत्युभयपदवृद्धौ सौहार्दम् ।

सौहित्य-न.-४२६-તૃપ્તિ.
☐ तृप्ति, आघ्राण ।
* सुहितस्य भावः इति सौहित्यम् ।

सौहृद-न.-७३०-મિત્રતા.
द्र० अजर्यशब्दः ।
* सुहृदो भावः सौहृदं, युवादित्वादण् बाहुल-कादुत्तरपदस्य वृद्ध्यभावः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्कन्द–पुं–२०८–કાર્તિકેય.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

* स्कन्दत्यरीन् इति स्कन्दः, स्कन्नं शुक्रं रेतोऽस्य वा ।

स्कन्दमातृ–स्त्री–२०५-(शे.-५४)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

(स्कन्दिलाचार्य)–पुं–३४–१० મા દશપૂર્વી.

स्कन्ध–पुं–५८८–ખભો.

☐ अंस, भुजशिरस्, (भुजशिखर) ।

* स्कन्द्यते भारेण इति स्कन्धः "स्कन्द्य"–(उणा–२५१) इति धे बाहुलकाद् दलोपः ।

स्कन्ध–पुं–१११९–શાખા.

* स्कन्दते इति स्कन्धः "स्कन्द्यमिभ्यां"–(उणा २५१) इति धः बाहुलकाद्दस्य लुक् ।

स्कन्ध–पुं–१२६४–ઘોડાની ખાંધ.

☐ वह ।

स्कन्ध पुं–१४१३–મનુષ્ય, હાથી આદિનો સમુદાય.

* स्कद्यते इति स्कंधः ।

स्कन्धज(બ.વ)-पुं-१२००–સ્કંધમાંથી ઉત્પન્ન થનાર વનસ્પતિ.

* स्कन्धाज्जायते इति स्कन्धजाः ।

स्कन्धमल्लक–पुं–१३३४–કંકપક્ષી.

द्र० कङ्कशब्दः ।

* स्कन्धेन मल्कः समर्थः इति स्कन्धमल्लकः ।

स्कंधवाहक–पुं–१२५८–સારા સ્કન્ધવાળો બળદ.

☐ स्कन्धिक ।

* स्कन्धेन वहति इति स्कन्धवाहकः ।

स्कंधशाखा–स्त्री–१११९–મોટી ડાળી.

☐ साला, शाला ।

* स्कन्धाद् निःसृता शाखा इति स्कन्धशाखा ।

स्कन्धशृङ्ग–पुं–१२८३-(शे.-१८४)–પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

स्कंधावार–पु–७४६–સેના, લશ્કર.

द्र० अनीकशब्दः ।

* चतुरङ्गसैन्यस्य प्रधानभूतत्वाद् राजा स्कन्धः तमावृणोति इति स्कन्धावारः शिबिरमित्यन्ये ।

स्कन्धावार–पुं–९७३–રાજધાની.

☐ राजधानी ।

* षण्णाममात्यादीनां प्रधानभूतत्वाद् राजा स्कन्धस्तमावृणोति इति स्कन्धावारः ।

स्कन्धिक–पुं–१२५८–સારા સ્કંધવાળો બળદ.

☐ स्कन्धवाहक ।

* प्रशस्यः स्कन्धोऽस्त्यस्य इति स्कन्धिकः ।

स्कन्धिन्–पुं–१११४–વૃક્ષ.

द्र० अगशब्दः ।

स्कन्न–न.–१४९१–પડીગયેલ, ગળેલું.

द्र० गलितशब्दः ।

* स्कन्दति स्म इति स्कन्नम् ।

स्खलन–न.–१५२२-ભૂલ.

☐ रिङ्खण ।

* स्खल्यते इति स्खलनम् ।

स्खलित–न.–८०४–ઠગાઈ.

☐ छल ।

* स्खलनं मार्गाच्चलनं इति स्खलितम् ।

स्तन–(द्वि. व)-पुं–६०३–સ્તન.

द्र० उरोजशब्दः ।

* स्तनतः पीयमानौ इति स्तनौ ।

स्तनन्धय–पु–३३८–નાનું બાલક.

द्र० अर्भशब्दः ।

* स्तनं धयति इति स्तनन्धयः "शुनीस्तन"–॥५।१।११९॥ इति खश् यौगिकत्वात् स्तनपोऽपि ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्तनप–पुं–३३८–(शि. २१)–નાનું બાલક.

द्र० अर्भशब्दः ।

स्तनमुख–न.–६०३–સ્તનનું મુખ.

द्र० चूचुकशब्दः ।

स्तनयित्नु–पुं–१६४– મેઘ.

द्र० अभ्रशब्दः ।

* स्तनयति गर्जति इति स्तनयित्नुः "हृषिपुषि"–(उणा–७९७) इत्यादिना इत्नुः ।

स्तनवृन्त–न.–६०३–સ્તનનું મુખ.

द्र० चूचुकशब्दः ।

स्तनशिखा–स्त्री–६०३–સ્તનનું મુખ.

द्र० चूचुकशब्दः ।

स्तनान्तर–न.–६०३–હૃદય.

☐ हृद्, हृदय, [असह, मर्मचर, गुणाधिष्ठानक, त्रस शे. १२५] ।

* स्तनयोरन्तरं इति स्तनान्तरम् ।

स्तनित–न.–१४०६–મેઘની ગર્જના.

द्र० गर्जिशब्दः ।

* स्तन्यते इति स्तनितं ।

स्तनितकुमार–(બ.વ.)–पुं–९०–સાતમા ભવનપતિદેવ

स्तन्य–न.–४०४–દૂધ.

द्र० ऊधस्यशब्दः ।

* स्तने भवं स्तन्यं देहांशत्वाद् यः ।

स्तबक–पुं–न.–११२६–નહિ ખીલેલી કુંપળોનોગુચ્છો।

द्र० गुच्छशब्दः ।

* स्तूयते इति स्तबकः, पुंक्लीबलिङ्गः "दृकन्"–(उणा–२७) इत्यकः ।

स्तब्धरोमन्–पुं–१२८८–ભુંડ.

द्र० आखनिकशब्दः ।

* स्तब्धं रोमास्त्यस्य इति स्तब्धरोमा ।

स्तब्धसम्भर–पुं–१८८–(शे.३८)–રાક્ષસ.

द्र० असृक्पशब्दः ।

स्तभ–पुं–१२७५–બકરો.

द्र० अजशब्दः ।

* स्तभ्यते इति स्तभः, स्थादित्वात् कः "तुभः" इत्यमरः ।

स्तम्ब–पुं–११२०–થડ અને શાખાવગરનું વૃક્ષ.

द्र० गुल्मशब्दः ।

* स्तभ्नाति इति स्तम्बः "तुम्बस्तम्बादयः"–(उणा–३२०) इति बे निपात्यते ।

स्तम्ब–पुं–११८२–ધાન્યનો છોડ

☐ गुच्छ ।

* स्तभ्नाति इति स्तम्बः "तुम्ब"–(उणा–३२०) इति निपात्यते ।

स्तम्बकरि–पुं–११६८–ધાન્ય.

द्र० धान्यशब्दः ।

* स्तम्बं करोति इति स्तम्बकरिः पुंलिङ्गः "शकृत्स्तम्बाद्वत्सव्रीहौ कृगः" ॥५।१।१००॥ इति इः ।

स्तम्बपुर–न.–९७९–તામ્રલિપ્તી નગરી.

द्र० तमालिनीशब्दः ।

* स्तम्बगहना पूः इति स्तम्बपूः समासान्तविधेरनित्यत्वाद् अद्भावः ।

(स्तम्बपुरी)–स्त्री–९७९–તામ્રલિપ્તી નગરી.

द्र० तमालिनीशब्दः ।

स्तम्बेरम–पुं–१२१७–હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः ।

* स्तम्बे तृणे रमते इति स्तम्बेरमः "शोकाप"–५।१।१४३॥ इति के साधुः ।

स्तम्भ–पु–३०५–જડતા.

☐ जाड्य ।

स्तम्भ–पुं–१०१४–થાંભલો.

☐ स्थूणा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* स्तम्भ्यते स्तम्भः ।

स्तरी-स्त्री-११०४-धूमाडो.

द्र० अग्निवाहशब्दः ।

* स्तृणाति खं इति स्तरीः स्त्रीलिङ्गः "तृस्तृतन्द्रि"-(उणा-७११) इति ईः ।

स्तव-पुं-२६९-स्तुति.

द्र० अर्थवादशब्दः ।

स्तिमित-पुं-१४९२-भीनुं.

द्र० आर्द्रशब्दः ।

* स्तिम्यति स्म इति स्तिमितः ।

'**स्तुभ**'-पुं-१२७५-બકરો.

द्र० अजशब्दः ।

स्तुति-स्त्री-२६९-स्तुति.

द्र० अर्थवादशब्दः ।

स्तुतिव्रत-पुं-७९५-स्तुतिपाठક.

☐ नग्न ।

* स्तुतिरेव व्रतमस्य इति स्तुतिव्रतः ।

स्तेन-पुं-न.-३८१-ચોર.

द्र० ऐकागारिकशब्दः ।

* स्तेनयति इति स्तेनः पुंक्लीबलिङ्गः ।

स्तेय-न.-३८३-ચોરી.

☐ चौर्य, चौरिक, [स्तैन्य शि.२१] ।

* स्तेनस्य भावः स्तेयं "स्तेनाद्"-॥७।१।६४॥ इति यः राजादित्वात् टयणि स्तैन्यमपि ।

स्तैन्य-न.-३८३-(शि.२१)-ચોરી.

☐ चौर्य, चौरिका, स्तेय ।

स्तोक-न.-१४२६-અલ્પ, થોડું.

द्र० अल्पशब्दः ।

* स्तूयते इति स्तोकम् "भीण्शलि"-(उणा-२१) इति कः ।

स्तोकक-पुं-१३२९-ચાતક પક્ષી.

द्र० चातकशब्दः ।

* स्तोकं कायति काश्यते याचते वा स्तोकको स्तोकं कमस्येति वा ।

स्तोत्र-न.-२६९-સ્તુતિ.

द्र० अर्थवादशब्दः ।

स्तोम-पुं-८२०-યજ્ઞ.

द्र० अध्वरशब्दः ।

* स्तुवन्ति अत्र यज्वानः इति स्तोमः "अर्तीरि"-(उणा-३३८) इति मः स्तोम्यते श्लाघ्यते वा ।

स्तोम-पुं-१४११-સમૂહ.

द्र० उत्करशब्दः ।

* 'स्तोमण् संघाते' स्तोम्यते इति स्तोमः ।

स्त्यान-न.-१४९४-ઘીજેલું ઘી વગેરે.

☐ शीन ।

* स्त्यायति स्म स्त्यानं, "व्यञ्जनान्त"-॥४।२।७१॥ इति क्तस्य नत्वम् ।

स्त्री-स्त्री-५०३-સ્ત્રી.

द्र० अबलाशब्दः ।

* स्यति कुलं सूतेऽपत्यं स्तृणाति धर्मं स्त्यापत्यस्यां गर्भ इति वा स्त्री "स्त्री" (उणा-४५०) इति त्रटि निपात्यते ।

स्त्री-स्त्री-७३८-પરસ્ત્રીગમન, રાજાનું ત્રીજું વ્યસન.

स्त्रीचिह्न-न.-६१०-યોનિ.

द्र० अपत्यपथशब्दः ।

* स्त्रियाः चिह्नं लक्षणं इति स्त्रिचिह्नम् ।

स्त्रीदेहार्ध-पुं-२००-(शे.४५)-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

स्त्रीधर्म-पुं-५३६-સ્ત્રીરજ.

द्र० आर्तवशब्दः ।

* स्त्रीणां धर्मः इति स्त्रीधर्मः ।

स्त्रीधर्मिणी-स्त्री-५३५-રજસ્વલા સ્ત્રી.

द्र० अविशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* स्त्रीधर्मो रजोऽस्त्यस्याः इति स्त्रीधर्मिणी ।

स्त्रीपुंस–(द्वि.व.)–पुं–५३८–स्त्री पुरुषनुं જોડલું.

☐ द्वन्द्व, मिथुन ।

* स्त्री च पुमांश्च इति स्त्रीपुंसौ "स्त्रियाः" ॥७।३।९६॥ इत्यत्समासान्तः ।

स्थगन–न.–१४७७–આચ્છાદન.

द्र० अन्तर्द्धाशब्दः ।

* स्थग्यते इति स्थगनम् ।

स्थगित–न.–१४७६–ઢંકાયેલું.

द्र० अन्तर्हितशब्दः ।

* स्थग्यते इति स्थगितम् ।

स्थगी–स्त्री–७१८–પાનદાની.

☐ ताम्बूलकरङ्क ।

* स्थग्यतेऽनया इति स्थगी ।

स्थण्डिल–न.–८२४–યજ્ઞની અસંસ્કૃત ભૂમિ.

☐ चत्वर ।

* पणार्थमसंस्कृता भूमिः 'स्थलस्थाने' स्थलन्ति तिष्ठन्त्यत्र इति स्थण्डिलं, "स्थण्डिलकपिल"–(उणा–४८४) इतीले निपात्यते ।

स्थण्डिलशायिन्–पुं–८१०–ભૂમિપર સૂઈ રહેનાર.

☐ स्थाण्डिल ।

* स्थण्डिले शेते इति स्थण्डिलशायी, "व्रताऽभीक्ष्ण्ये" ॥५।१।१५७॥ इति णिन् ।

स्थपति–पुं–८१८–બૃહસ્પતિસવ નામનો યજ્ઞ કરનાર.

☐ गीःपतीष्टिकृत् ।

* बृहस्पतिसवेन हेतुना स्थापयति इति स्थपतिः ।

स्थपति–पुं–९१७–સુથાર.

द्र० काष्ठतक्षन्शब्दः ।

* स्थापयति इति स्थपतिः ।

स्थपुट–न.–१४६८–વિષમ અને ઉન્નત.

☐ विषमोन्नत ।

* तिष्ठति इति स्थपुटम्, "नकुट"–(उणा–१५५) इत्युटे निपात्यते ।

स्थल–न.–९४०–અકૃત્રિમ ભૂમિ સ્થાન.

☐ स्थली ।

* स्थलति इति स्थलम्, तिष्ठन्त्यस्मिन्निति वा "स्थो वा" (उणा–४७३) इति किद्लः ।

स्थलशृङ्गाट–पुं–११५६–ગોખરૂં.

द्र० गोक्षुरशब्दः ।

* स्थलस्य शृङ्गाटः इति स्थलशृङ्गमटतीति वा स्थलशृङ्गाटः ।

(स्थला)–स्त्री–९४०–કૃત્રિમ ભૂમિ.

स्थली–स्त्री–९४०–પાણી વિનાની અકૃત્રિમ ભૂમિ.

☐ स्थली ।

* स्थली अकृत्रिमा चेत् "भाजगोण"–॥२।४।३०॥ इति ङीः, कृत्रिमा तु स्थला ।

स्थविर–पुं–२११–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* स्थविरः पुराणपुरुषत्वात् ।

स्थविर–पु–३३९–ઘરડો, વૃદ્ધ.

द्र० जरत्शब्दः ।

* यौवनमतिक्रम्य तिष्ठति इति स्थविरः, "स्थविरपिठिर"–(उणा–४१७) इतीरान्तो निपात्यते ।

स्थाणु–पुं–१९५–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* तिष्ठति शाश्वतं इति स्थाणुः "अजिस्था"–(उणा–७६८) इति णुः ।

स्थाणु–पुं–न.–११२२–વૃક્ષનું ઠુંઠું.

☐ ध्रुवक, (ध्रुव), शङ्कु ।

* तिष्ठतीति स्थाणुः पुंक्लीबलिङ्गः "अजिस्था"–(उणा–७६८) इति णुः ।

स्थाण्डिल–पुं–८१०–ભૂમિ ઉપર સૂઈ રહેનાર.

☐ स्थण्डिलशायिन् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* स्थण्डिल एव शेते इति स्थाण्डिलः "स्थण्डिलाच्छेते व्रती"-॥६।२।१३९॥ इत्यण् ।

स्थान-(બ.વ.)-ન.-७७७-ધનુર્ધારીના પાંચ આસનો.

* तिष्ठन्त्येभिरिति स्थानानि ।

स्थान-ન.-९८८-સ્થાન.

☐ पद, आस्पद ।

* तिष्ठन्त्यस्मिन् इति स्थानम् ।

स्थान-ન.-९९१-ઘર.

द्र० अगारशब्दः ।

* तिष्ठन्त्यत्र इति स्थानम् ।

स्थानक-ન.-१०९५-ક્યારો.

द्र० आलवालशब्दः ।

* वृक्षसेकाऽर्थं द्रवतोऽम्भसः स्थानं इति स्थानकं यदाहुः "आलवालं विदुर्धारा धारणं द्रवतोऽम्भसः" ।

स्थानाङ्ग-ન.-२४३-ત્રીજું અંગ સૂત્ર.

* तिष्ठन्त्यस्मिन् प्रतिपाद्यतया जीवदया इति स्थानं, एकादिदशान्तसंख्याभेदो वा स्थानं तत् प्रतिपादको ग्रन्थोऽपि स्थानं, तच्च तदङ्गं च इति स्थानाङ्गम् ।

स्थानाध्यक्ष-પું-७२४-થાણદાર.

☐ स्थानिक ।

* स्थानस्य पञ्चानां दशानां वा ग्रामाणां रक्षानियुक्तोऽध्यक्षः इति स्थानाध्यक्षः ।

स्थानिक-પું-७२४-થાણદાર.

☐ स्थानाध्यक्ष ।

* स्थाने नियुक्तः इति स्थानिकः ।

स्थानीय-ન.-९७२-નગર.

द्र० अधिष्ठानशब्दः ।

* तिष्ठन्त्यस्मिन् इति स्थानीयम् "बहुलम्" ॥५।१।२॥ इत्यधिकरणेऽप्यनीयः ।

(स्थानीय)-ન.-९७२-રાજધાનીનું નગર.

(स्थापक)-પું-३३०-સૂચન કરનાર.

द्र० सूचकशब्दः ।

स्थापत्य-પું-७२७-અંતઃપુરનો રક્ષક.

द्र० कञ्चुकिन्शब्दः ।

* कुलस्त्रीर्व्यवस्थया स्थापयन्ति इति स्थपतयः, स्थपतय एव स्थापत्याः, भेषजादित्वाट् टयण्, यद्वा तिष्ठन्त्यस्मिन्निति स्थादित्वात्के स्थो वासः स्थश्चासौ पतिश्च स्थपतिस्तत्र भवः "अनिदम्य"-॥६।१।१५॥ इति ञ्यः स्थापयन्तीति वा "शिक्यास्याढय"-(उणा-३६४) इति ये निपात्यते ।

स्थामन्-ન.-७९६-પરાક્રમ, બળ.

द्र० ऊर्ज्जशब्दः ।

* तिष्ठन्त्यनेन इति स्थाम "मन्"-(उणा-९११) इति मन् ।

स्थायिन्-પું-२९५-સ્થાયીભાવ.

स्थायुक-પું-७२६-ગામનો અધિકારી.

* तिष्ठत्येवं शीलः इति स्थायुकः, "शकमि"-॥५।२।४०॥ इत्युकण् ।

स्थाल-સ્ત્રી ન.-१०२६-મોટું વાસણ.

* स्थलति इति स्थालं स्त्रीक्लीबलिङ्गः, ज्वलादित्वात् णः तिष्ठति अत्रेतिवा ।

स्थाली-સ્ત્રી-१०१९-થાળી, તપેલી.

द्र० उखाशब्दः ।

* तिष्ठत्यस्यां इति स्थाली "स्थो वा" (उणा-४७३) इत्यलः, स्थलति इतिवा ज्वलादित्वाद् णः ।

स्थावर-ન.-१४५४ સ્થાવર પૃથ્વી વગેરે.

☐ जङ्गमान्यत् ।

* तिष्ठतीत्येवं शीलं इति स्थावरं पृथिव्यादि "स्थेशभास"-॥५।२।८१॥ इति वरः ।

स्थाविर-ન.-३४०-ઘડપણ, વૃદ્ધત્વ.

☐ वार्धक ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* स्थविरस्य भावः कर्म वा इति स्थाविरं युवादित्वादण् ।

स्थासक-पुं-६४९-હાથનો થાપો.

☐ हस्तबिम्ब ।

* तिष्ठत्यङ्गे इति स्थासकः ''कीचकपेचक''-(उणा-३३) इत्यके निपात्यते ।

स्थासक-पुं-१०७७-પાણીનો પરપોટો.

☐ बुद्बुद, (जलस्फोट) ।

* तिष्ठति इति स्थासकः ''कीचक''-(उणा-३३) इत्यके निपात्यते ।

स्थास्नु-न.-१४५३-અચલ, સ્થિર.

द्र० अतिस्थिरशब्दः ।

* तिष्ठतीति त्येवंशीलं स्थास्नु ''स्थाग्लाम्ला''-॥५।२।३१॥ इति स्नुः ।

स्थित-पुं-४९२-ઉભેલો.

☐ ऊर्ध्व, ऊर्ध्वन्दम ।

* तिष्ठति स्म कार्याय इति स्थितः ।

स्थिति-स्त्री-७४४-મર્યાદા.

द्र० धारणाशब्दः ।

* स्थीयतेऽनया इति स्थितिः ।

स्थिति-स्त्री-१३७७-અવસ્થા, દશા.

☐ अवस्था, दशा ।

* तिष्ठत्यनया इति स्थितिः ।

स्थिति-स्त्री-१४९८-સ્થાન, સ્થિતિ.

☐ आसना, आस्या, आस्था ।

* स्थानं इति स्थितिः ।

स्थिति-स्त्री-१४९९-રચના.

☐ निवेश, रचना ।

* तिष्ठन्त्यस्यां इति स्थितिः ।

स्थिर-पुं-२१९-(शे.७४)-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

स्थिरजिह्व-पुं-१३४४-માછલું.

द्र० अण्डजशब्दः ।

* स्थिरा जिह्वाऽस्य इति स्थिरजिह्वः कण्टकजिह्वत्वात् ।

(स्थिरप्रेमन्)-पुं-४७६-ગાઢ સ્નેહી.

☐ नीलीराग, स्थिरसौहृद ।

स्थिरमद-पुं-१३२०-(शे.१८८)-મોર.

द्र० केकिन्शब्दः ।

स्थिरसौहृद-पुं-४७६-ગાઢ, સ્નેહી.

☐ नीलीराग (स्थिरप्रेमन्) ।

* स्थिरं सौहृदमस्य इति स्थिरसौहृदः स्थिरप्रेमा ।

स्थिरा स्त्री-९३७-પૃથ્વી.

द्र० अचलाशब्दः ।

* स्थिरा अचलत्वात् ।

स्थूल-न.-६८१-તંબુ, વસ્ત્રનું ઘર.

☐ दूष्य ।

* स्थुडति संवृणोति इति स्थुलं वस्त्रवेश्म, तिष्ठत्यत्रेति वा ''स्थाचङ्कि''-(उणा-४८६) इति किदुलः ।

स्थूणा-स्त्री-१०१४-થાંભલો.

☐ स्तम्भ ।

* तिष्ठति अस्यामाधेयं इति स्थूणा, ''स्थाक्षुतोरूच्च'' (उणा-१८५) इति णः ।

स्थूणा-स्त्री-१४६४-લોઢાની પ્રતિમા.

☐ सूर्मी, (सूर्मि), अयःप्रतिमा ।

* तिष्ठति इति स्थूणा ''स्थाक्षुतोरूच्च'' (उणा-१८५) इति णः ।

स्थूरिन्-पुं-१२६३-(शि.११२)-પીઠ ઉપર ભાર ઉપાડનાર બળદ.

☐ स्थौरिन्, पृष्ठ्य, पृष्ठवाह्य ।

स्थूल-पुं-४४८-સ્થૂલ, જાડું.

□ पीवन्, पीन, पीवर ।

* तिष्ठत्युपचयेन "स्थाविडेः कित्" (उणा-४२९) इत्यूरे स्थूरः, लत्वे स्थूलः "स्थूलणि परिबृंहणे" इत्यस्य वाऽच् ।

(स्थूल)-पुं-१७-(प.)-જાડું.

स्थूलनास-पुं-१२८८-ભૂંડ.

द्र० आखनिकशब्दः ।

* स्थूला नासास्य इति स्थूलनासः ।

स्थूलभद्र-पुं-३४-છઠ્ઠા શ્રુત કેવલી.

* स्थूलं उपचितं भद्रं कल्याणमस्य इति स्थूलभद्रः ।

स्थूललक्ष-पुं-३८५-ઘણું આપનાર.

□ दानशौण्ड, बहुप्रद ।

* स्थूलं लक्षयति आलोचयति ददाति इति यावत् स्थूललक्षः ।

स्थूलशाट-पुं-६७२-જાડું વસ્ત્ર.

□ वराशि ।

* स्थूलश्चासौ शाटश्च इति स्थूलशाटः ।

स्थूलशीर्षिका स्त्री-१२०७-મોટા માથા વાળી નાનીકીડી.

□ ब्राह्मणी ।

* स्थूलं शीर्षमस्याः इति स्थूलशीर्षिका ।

स्थेय-पुं-८८२-સાક્ષી.

□ साक्षिन्, [मध्यस्थ, प्राश्निक शे.१५४]

* तिष्ठन्त्यस्मिन् इति स्थेयः, विवादपदे निर्णेता प्रमाणभूतः पुरुषः ।

स्थेय-पुं-७२०-(शे.१४१)-ન્યાયાધીશ.

द्र० अक्षदर्शकशब्दः ।

स्थेयस्-न.-१४५३-અચલ, સ્થિર.

□ अतिस्थिर, स्थास्नु, स्थेष्ठ ।

* अतिशयेन स्थिरं स्थेयः, "प्रियस्थिर-" ॥७।४।३८॥ इति स्थादेशः ।

स्थेष्ठ-न.-१४५३-અતિસ્થિર.

□ स्थेयस्, अतिस्थिर, स्थास्नु ।

* अतिशयेन स्थिरं स्थेष्ठम्, 'प्रियस्थिर-" ॥७।४।३॥ इति स्थादेशः ।

स्थौरिन्-पुं-१२६३-પીઠઉપર ભાર ઉપાડનાર બળદ.

□ पृष्ठ्य पृष्ठवाह्य, [स्थूरिन् शि.११२] ।

* स्थूराणां पश्चाज्जङ्घाभागानामिदं स्थौरं बलं तदस्यास्ति स्थौरी 'स्थूरी' इत्यन्ये ।

स्नसा-स्त्री-६३१-નસ.

□ वस्नसा, स्नायु [तंत्री, नखारु, स्नावन्, सन्धिबन्धन शे.१३०] ।

* स्नयति निरस्यति इति शेषश्चात्र "अथ स्नसा । तन्त्री नस्वारु स्नावानः सन्धिबन्धनमित्यपि" ॥ स्नसा स्त्रीलिङ्गः ।

स्नातक-पुं-८०८-ગૃહસ્થાશ્રમ.

द्र० गृहमेधिन्शब्दः ।

* वेदं समाप्य स्नातः स्नातकः "स्नाताद्वेदसमाप्तौ" ।७।३।२२॥ इति कः ।

स्नान-न.-६३८-સ્નાન.

□ सवन, आप्लव [आप्लाव शि.५०] ।

* स्नायते इति स्नानम् ।

स्नायु-स्त्री-६१९-નસ.

(स्नायु)-स्त्री-६३१-સ્નાયુ, નસ.

द्र० वस्नसाशब्दः ।

* स्नायति वेष्टयत्यस्थीनीति स्नायुः "कृवापा"-(उणा-१) इत्युण्, स्त्रीलिङ्गोऽयम्, क्लीबेऽपि **वाचस्पति**र्यदाह "अथस्नायुर्नसातन्त्रीः" इति ।

स्नावन्-पुं-६३१-(शे.१३०)નસ.

द्र० वस्नसाशब्दः ।

स्निग्ध-पुं-४१३-ચીકણું.

□ मसृण, चिक्कण ।

* स्निह्यति स्म इति स्निग्धः ।

(स्निग्ध)-पुं-४७८-સ્નેહવાળો.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

□ वत्सल ।

स्निग्ध-पुं-७३०-મિત્ર.

द्र० मित्रशब्दः ।

* स्निह्यति स्म स्निग्धः ।

स्नु-पुं-१०३५-શિખર.

□ सानु, प्रस्थ ।

* स्नौत्यम्भः स्नुः पुंलिङ्गः, पृषोदरादित्वात् ।

'स्नुक्'-स्त्री-११४०-વિલાયતી થોર.

□ 'स्नुही, गुडा' ।

स्नुत-न.-१४९६-ટપકેલું.

□ स्रुत, रीण, स्यन्न ।

* स्नौति स्म इति स्नुतम् ।

स्नुषा-स्त्री-५१४-પુત્રવધૂ.

द्र० जनीशब्दः ।

* मनोर्जाया, स्नौति अपत्यवात्सल्यात् इति स्नुषा "स्नुपृसृ-" (उणा-५४२) इति किद् षः ।

स्नुहा-स्त्री-११४०-(शि.१०२)-થોર.

द्र० महातरुशब्दः ।

स्नुहि-स्त्री-११४०-થોર.

द्र० महातरुशब्दः ।

* स्नुह्यति क्षीरं इति स्नुहिः स्त्रीलिङ्गः "नाम्युपान्त्य-" (उणा-६०९) इति किः, स्नुहेति वैद्याः ।

'स्नुही'-११४०-વિલાયતી થોર.

□ 'स्नुक्, गुडा' ।

स्नेह-पुं-न.-४१७-તેલ.

द्र० अभ्यञ्जनशब्दः ।

* स्निह्यत्यऽनेन इति स्नेहः पुंक्लीबलिङ्गः ।

स्नेह-पुं-न.-१३७७-પ્રેમ, સ્નેહ.

द्र० प्रीतिशब्दः ।

* स्नेहनं इति स्नेहः पुंक्लीबलिङ्गः ।

स्नेहप्रिय-पुं-६८७-દીવો.

द्र० कज्जलशब्दः ।

* स्नेहस्तैलं प्रियमस्य इति स्नेहप्रियः ।

स्नेहभू-पुं-४६२-કફ.

द्र० कफशब्दः ।

* स्नेहाद् भवति इति स्नेहभूः ।

स्नेहु-पुं-१०५--(शि.१४)-ચંદ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

स्पर्धा-स्त्री-१५१५-હરીફાઈ.

□ संहर्ष, [संघर्ष शि.१३६] ।

* स्पर्द्धनं इति स्पर्द्धा ।

स्पर्शन-न.-३८६-દાન, ત્યાગ.

द्र० अंहतिशब्दः ।

* स्पृश्यते इतिस्पर्शनं दानमुपचारात्, पुच्छादौ गवादिकं स्पृष्ट्वा हि दीयते ।

स्पर्शन-पुं-११०७-વાયુ, પવન.

द्र० अनिलशब्दः ।

* स्पृशति इतिस्पर्शनः ।

स्पश-पुं-७३४-ચરપુરુષ.

द्र० अवसर्पशब्दः ।

* "स्पशिः सौत्रस्तालव्यान्तः" स्पशति बाधते परान् स्पशः ।

स्पष्ट-न.-१४६७-પ્રગટ, ચોક્ખું.

द्र० उल्बणशब्दः ।

* स्पश्यते स्म इति स्पष्टम्, "णौदान्तशान्तपूर्णदस्तस्पष्ट-" ॥४।४।७४॥ इति साधुः ।

'स्पृशी'-स्त्री-११५७-મોટી ભોંયરીંગણી.

द्र० कण्टकारिकाशब्दः ।

स्पृहा-स्त्री-४३०-ઈચ્છા.

द्र० अभिलाषशब्दः ।

* स्पृहणं इति स्पृहा "भीषिभूषि-" ॥५।३।१०९॥ इत्यङ् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्फट-पुं-१३१५-सर्पनी फेण.

द्र० दर्वीशब्दः ।

* स्फटति विशीर्यतेऽनेन इति स्फटः, स्थादित्वात् कः ।

स्फटिकाचल-पुं-१०२८-अष्टापद पर्वत.

द्र० अष्टापदशब्दः ।

* स्फटिकमयोऽचलः इति स्फटिकाचलः ।

स्फरण-न.-१५२३-फरकवुं.

☐ स्फुरण, 'स्फुरणा, स्फोरण, स्फारण, स्फुलन' ।

* स्फरत् स्फुरणे, स्फर्यते इति स्फरणम् ।

स्फाति-पुं-१५०२-वृद्धि.

☐ वृद्धि ।

* स्फायनं इति स्फातिः ।

स्फार-न.-१४३०-मोटुं, विशाळ.

द्र० उरुशब्दः ।

* स्फायते इति स्फारं "भीवृद्धि-" (उणा-३८७) इति रः ।

'स्फार'-न.-१४२६-घणु, घाणुं.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

'स्फारण'-न.-१५२३-फरकवुं.

द्र० स्फरणशब्दः ।

'स्फिच'-(द्वि.व.)-स्त्री-६०९-कुला, थगडा.

द्र० कटिप्रोथशब्दः ।

स्फिज-(द्वि व) पुं-६०९-कुला, थगडा.

द्र० कटिप्रोथशब्दः ।

* स्फायते इति स्फिजौ स्त्रीलिङ्गः "ककुप्त्रिष्टुब्" (उणा-९३२) इति बहुवचनात् क्विपि निपात्यते ।

स्फिर-न.-१४२६-घणु, घाणुं.

द्र० अदभ्रशब्दः ।

* स्फायते इति स्फिरं "स्थविर-" (उणा-४१७) इतीरे निपात्यते ।

स्फुट-न.-११२८-खीलेलुं पुष्प.

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* स्फुटति इति स्फुटम् ।

स्फुट-न.-१४६७-स्पष्ट.

द्र० उल्बणशब्दः ।

* स्फुटति बहिः प्रकाशते इति स्फुटम् ।

स्फुटन-न.-१४८८-चीरवुं-फोडवुं.

☐ विदर, भिदा, [भिद् शि.१३४] ।

* स्फुटयनं इति स्फुटनं कुटादित्वाद् गुणाभावः ।

स्फुटित-न.-११२८-खीलेलुं पुष्प.

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* स्फुटितस्म इति स्फुटितम् ।

स्फुर-पुं-७८३-ढाल.

द्र० अङ्कुशब्दः ।

* स्फुरति चलति इति स्फुरः स्फुरकोऽपि ।

स्फुरक-पुं-७८३-(शि.६८)-ढाल.

द्र० अङ्कुशब्दः ।

स्फुरण-स्त्री-न.-१५२३-फरकवुं.

द्र० स्फरणशब्दः ।

* स्फूर्त्तिः इति स्फुरणम् ।

'स्फुरणा'-स्त्री-१५२३-फरकवुं.

द्र० स्फरणशब्दः ।

'स्फुलन'-न.-१५२३-फरकवुं.

द्र० स्फरणशब्दः ।

स्फुलिङ्ग-त्रि.-११०३-तणखो.

☐ अग्निकण ।

* स्फुलति संचिनोति इति स्फुलिङ्गः त्रिलिङ्गः "स्फुलिकलि-" (उणा-१०२) इतीङ्गक्, जातावपि स्त्रियां न ङीः कन्दरावत् ।

स्फूर्जथु-पुं-१८१-वज्रनो अवाज.

* स्फूर्जनं इति स्फूर्जथुः पुंसि "द्वितोऽथुः" ॥५।३।८३॥ इत्यथुः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्फोटक-पुं-४६६-फोल्लो.

☐ पिटक, गण्ड, [विस्फोट शि.३३]।

* स्फोटति इति स्फोटः के स्फोटकः विस्फोटोऽपि ।

(स्फोटन)-पुं-८५३-स्फोटायन ऋषि, व्याकरणकार.

☐ कक्षीवत्, स्फोटायन । [स्फौटायन शि.७५]

स्फोटायन-पुं-८५३-स्फोटायनऋषि, व्याकरणकार.

☐ कक्षीवत्, [स्फौटायन शि.७५], (स्फोटन) ।

* स्फोटं शब्दः स्फोटमयते स्फोटयादित्वात् स्फोटायनः; स्फुरन्नायत्यमित्यत्रायासनति स्फोटनोऽपि ।

'स्फोरण'-न.-१५२३-फरकवुं.

द्र० स्फारणशब्दः ।

स्फौटायन-पुं-८५३-(शि.७५)-स्फोटायन ऋषि.

द्र० कक्षीवत्शब्दः ।

स्म-अ.-१५४२-(शे.२००)-पाद पूरणमां वपराता शब्द.

[द्र० चशब्दः शे.२००] ।

स्मय-पुं-३१७-अभिमान.

द्र० अभिमानशब्दः ।

* स्मयनं इति स्मयः ।

स्मर-पुं-२२७-कामदेव.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* स्मरन्त्यनेन इति स्मरः "पुंनाम्नि घः-" ॥५।३।१३०॥ ।

स्मर-पुं-५०७-काम-(स्त्रीनु मन).

स्मरकूपिका-स्त्री-६०९-योनि.

द्र० अपत्यपथशब्दः ।

स्मरण-न.-३०८-याद करवुं.

☐ आध्यान, स्मृति ।

स्मरध्वज-पुं-२८६-वाजिंत्र.

द्र० आतोद्यशब्दः ।

* स्मरस्य ध्वज इव इति स्मरध्वजः ।

स्मरमन्दिर-न.-६०९-योनि.

द्र० अपत्यपथशब्दः ।

(स्मरवती)-स्त्री-५०७-स्त्री.

स्मित-न.-२९६-दांत न देखाय तेवुं हास्य.

☐ वक्रोष्टिका ।

* हासेऽदृष्टदन्ते ईषद्धसितं इति स्मितम् ।

स्मित-न.-११२७-खीलेलुं पुष्प.

द्र० उन्मिषितशब्दः ।

* स्मयते इति स्मितम् ।

स्मृति-स्त्री-२५१-धर्मशास्त्र, स्मृति.

☐ धर्मशास्त्र, धर्मसंहिता ।

* उच्छन्नविप्रकीर्णशाखानां मन्वादिभिः स्मरणात् स्मृतिः ।

स्मृति-स्त्री-३०८-याद करवुं ते.

☐ स्मरण, आध्यान ।

(स्मृतिभू)-पुं-२२९-कामदेव.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

स्मेर-न.-११२९-खीलेलुं पुष्प.

द्र० उन्मिषितशब्दः ।

* स्मयनशीलं इति स्मेरं "स्म्यजस-" ॥५।२।७९॥ इति रः ।

स्यद-पुं-४९४-वेग.

द्र० जवशब्दः ।

* स्यन्दनं इति स्यदः, "स्यदो जवे-" ॥४।२।५३॥ इति घञि निपात्यते ।

स्यन्द-पुं-९०५-(शे.१३) चंद्र.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

स्यन्दन-पुं-५३-गई उत्सर्पिणीना २३ मा भगवान.

* स्यन्दते देशनामृतं इति स्यन्दनम् ।

स्यन्दन-पुं-७५१-रथ.

☐ शताङ्ग, रथ ।

* स्यन्दते याति इति स्यन्दनः ।

'स्यन्दन'-पुं-११४२-तणछ.

द्र० तिनिशशब्दः ।

स्यन्दिनी-स्त्री-६३३-લાળ.

द्र० आस्यासवशब्दः ।

* स्यन्दतेऽवश्यं इति स्यन्दिनी ।

स्यन्न-न.-१४९६-टपકેલું.

☐ रीण, स्नुत स्रुत, ।

* स्यन्दतेस्म इति स्यन्नम् ।

स्यमन्तक-पुं-२२३-વિષ્ણુના હાથનોમણિ.

* सीमन्तयति द्यां दीप्तिभिः इति स्यमन्तकः पृषोदरादित्वात् ।

स्याद्वादवादिन्-पुं-८६१ શ્રાવક, જૈન, આર્હત.

☐ आर्हत, [जैन, अनेकान्तवादिन् शे.७१] ।

* स्याद्वादोऽनेकान्तवादस्तं वदति इति स्याद्वादवादी, अनेकान्तवाद्यपि ।

स्याद्वादिन्-पुं-२५-ભગવાન-તીર્થંકર.

द्र० अधीश्वरशब्दः ।

* स्यादित्यव्ययं अनेकान्तवाचकं ततः स्यादित्यनेकान्तं वदति इत्येवंशीलः स्याद्वादी स्याद्वादोऽस्यास्ति वा स्याद्वादो यौगिकत्वादनेकान्तवादीत्यपि ।

स्यूत-पुं-९९२-થેલી, કોથળી.

☐ प्रसेव ।

* सीव्यतेस्म इति स्यूतः ।

स्यूत-न.-१४८७-સીવેલું.

द्र० उतशब्दः ।

* सीव्यते स्म इति स्यूतं "अनुनासिके च च्छ्वः शूट्" ॥४।१।१०८॥ इत्यूत्वम् ।

स्यूति-स्त्री-९१२-સીવવું.

☐ सेवन, सीवन ।

* सेव्यते इति स्यूतिः स्त्रियां क्तौ " "अनुनासिके च"-॥४।१।१०८॥ इत्यूटिच स्यूतिः ।

'स्रंसिन्'-पुं-११४२-પીલુનું ઝાડ.

द्र० गुडफलशब्दः ।

स्रज्-स्त्री-६५१-માળા [મસ્તક ઉપર ધારણ કરવાની પુષ્પમાળા].

☐ पुष्पदामन्, माल्य, माला ।

* सृज्यते पुष्पैः इति स्रक् 'ऋत्विक्पदादि"-॥५।३।११४॥ इति क्विपि "ऋत्विज्दिश्"-॥२।१।६९॥ इति गत्वं सूत्रपाठाद् ऋतो रत्वं च सर्तेरौणादिकः कज् वा ।

स्रव-पुं-६३३-મૂત્ર, પેશાબ.

द्र० मूत्रजलशब्दः ।

* स्रवणं इति स्रवः ।

स्रव-पुं-१०९६-ઝરણું.

द्र० उत्सशब्दः ।

* स्रवति इति स्रवः ।

स्रवद्गर्भा-स्त्री-१२६७-ગર્ભપાત થયેલીગાય.

☐ अवतोका, 'वतोका ।'

स्रवन्ती-स्त्री-१०८०-નદી.

द्र० आपगाशब्दः ।

* स्रवति इति स्रवन्ती ।

स्रष्टृ-पुं-३-બ્રહ્મા.

स्रष्टृ-पुं-५ (प.)-બ્રહ્મા.

स्रष्टृ-पुं-२१३-બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* सृजति इति स्रष्टा ।

स्रस्त-न.-१४९१-પડીગયેલું.

द्र० च्युतशब्दः ।

* स्रंसते स्म इति स्रस्तम् ।

स्रस्तर–पुं–६८२–पांदडा वगेरेनी शय्या.

☐ संस्तर [प्रस्तर शि०५६] ।

* स्रंसतेऽत्रेति स्रस्तरः "जटर"–(उणा–४०३) इत्यरे निपात्यते ।

स्राक् अ.–१५३०–जल्दी.

द्र० अञ्जसाशब्दः ।

स्रुग्घ्नी–स्त्री–९४५–साजी.

द्र० योगवाहिन्शब्दः ।

* स्रिचो हन्ति स्रुघ्नी "अचित्तटक्" ॥५।१।८३॥ ।

स्रुच–स्त्री–८२८–यज्ञपात्र, सरवो.

☐ स्रुव ।

* स्रवति हविरस्याः इति स्रुक् स्त्रीलिंगः, "स्रोश्चिक्"–(उणा–८७१) इति चिक् ।

स्रुत–न.–१४९६–टपकेलुं.

☐ स्यन्न, रीण, स्नुत ।

* स्रवति स्म इति स्रुतम् ।

स्रुव–पुं–८२८–यज्ञपात्र सरवो.

☐ स्रुच ।

* स्रवत्यस्मात् इति स्रुवः "निस्रुपी"–(उणा–५११) इति किद् वः ।

स्रोतईश–पुं–१०७३– समुद्र.

द्र० अकूपारशब्दः ।

* स्रोतसां ईशः इति स्रोतईशः ।

स्रोतस्–न.–१०८०–नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

* स्रवति इति स्रोतः क्लीबलिङ्गः "स्रुरीभ्याम्" (उणा–८८७) इति तस् ।

स्रोतस्–न.–१०८६–स्वाभाविक जळनो प्रवाह.

* स्रवति इति स्रोतः क्लीबलिङ्गः ।

स्रोतस्–न.–१३८३–इन्द्रिय.

द्र० अक्षशब्दः ।

* स्रवत्यस्मान्मलः इति स्रोतः क्लीबलिङ्गः ।

'स्रोतस्वती'–स्त्री–१०८०–नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

स्रोतस्विनी–स्त्री–१०८०–नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

* स्रोतांसि सन्त्यस्याः इति स्रोतस्विनी ।

स्रोतोऽञ्जन–न.–१०५१–सुरमो.

द्र० कापोतशब्दः ।

* यमुनास्रोतसोऽञ्जनं इति स्रोतोऽञ्जनम् ।

स्व–पुं–न.–१९२–धन.

द्र० अर्थशब्दः ।

* अस्यते क्षिप्यते इति स्वं पुंक्लीबलिङ्गः "प्रह्वाह्वा"–(उणा–५१४) इति वान्तो निपात्यते स्वननीति वा ।

स्व–पुं–५६२–सात पेढी सुधीनो संबंधी.

द्र० आत्मीयशब्दः ।

* अस्यति परं इति स्वः ।

स्व–पुं–५६१–स्वजन, बंधु.

द्र० ज्ञातिशब्दः ।

* अस्यत्यन्यजातिं इति स्वः, "प्रह्वाह्वा"–(उणा–५१४) इति निपात्यते ।

स्वकीय–पुं–५६२–पोतानुं.

द्र० आत्मीयशब्दः ।

* स्वस्यायं इति स्वकीयः गेहादित्वादीयः ।

स्वकुलक्षय–पुं–१३४४–माछलुं.

द्र० अण्डजशब्दः ।

* स्वकुलस्य क्षयोऽस्मात् इति स्वकुलक्षयः ।

स्वङ्ग–पुं–३५५– सिंह जेवा संघयणवाळो, सार रूप वाळो.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ सिंहसंहनन ।

* सुरूपमङ्गमस्य इति स्वङ्गः ।

स्वच्छन्द-पुं-३५५-સ્વતન્ત્ર, સ્વચ્છંદી.

द्र० अपावृत्तशब्दः ।

* स्व आत्मीयश्छन्दोऽभिप्रायोऽस्य इति स्वच्छन्दः ।

स्वच्छन्दपत्र-पुं-१०५१-આકાશ.

द्र० अभ्रकशब्दः ।

* स्वच्छानि पत्राण्यस्य इति स्वच्छपत्रम् ।

स्वजन-पुं-५६१-સ્વજન.

द्र० ज्ञातिशब्दः ।

* स्व आत्मीयश्चासौ जनश्च इति स्वजनः ।

स्वजातिद्विष्-पुं-१२८० (शे. १८२)-કૂતરો.

द्र० अस्थिभुज् शब्दः ।

स्वतन्त्र-पुं-३५५-સ્વતન્ત્ર, સ્વચ્છંદી.

द्र० अपावृत्तशब्दः ।

* स्व आत्मा तन्त्रं प्रधानमस्य इति स्वतन्त्रः ।

स्वदन-न.-४२३-આહાર, ભોજન.

द्र० अदनशब्दः ।

* स्वद्यते इति स्वदनम् ।

स्वधा-स्त्री-१५३८-પિતૃયજ્ઞમાં વપરાતો શબ્દ.

☐ श्रौषट्, वौषट्, वषट् स्वाहा ।

* स्वदते इति स्वधा "सुधिस्वदेर्धं च" (उणा-६०२) इत्याप्रत्ययः यथा स्वधा पितृभ्यः ।

स्वधाभुज्-पुं-८८-દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

(स्वधाशन)-पुं-८८-દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

स्वधिति-पुं-७८६-કુહાડો.

द्र० कुठारशब्दः ।

* स्वं धियति धारयति इति स्वधितिः "तिक्कृतौ"-॥५।१।७१॥ इति तिक् पुंलिङ्गः ।

स्वन-पुं-१३९९-શબ્દ.

द्र० आरवशब्दः ।

* स्वननं इति स्वनः "नवा क्वणयमहसस्वनः" ॥५।३।४८॥ इत्यल् ।

स्वनि-पुं-१४००-શબ્દ.

द्र० आरवशब्दः ।

* स्वननं स्वनिः, "पदिपठि"-(उणा-६०७) इति इः ।

स्वनि-स्त्री-११०० (शे० १७१)-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

स्वनित-न.-१४०६-મેઘગર્જના.

द्र० गर्जिशब्दः ।

* स्वननं इति स्वनितम् ।

स्वप्नज्-पुं-४४२-ઉંઘણસી.

☐ शयालु, निद्रालु ।

* स्वापशीलः इति स्वप्नक् "तृषिधृषि" ॥५।२।८०॥ इति नजिङ् ।

'स्वभाजन'-न.-७३१-મિત્રાદિને આલિંગનાદિથી આનંદ ઉપજાવવો.

☐ आनन्दन, आप्रच्छन, सभाजन ।

स्वभाव-पुं-१३७६-સ્વભાવ, સ્વરૂપ.

द्र० आत्मनशब्दः ।

स्वभू-पुं-२१६-વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* स्वतो भवति स्वभूः ।

स्वमुखभू-पुं-२३९ (शे० ८०)-ગરુડપક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

स्वयम्-अ.-१५४२ (शे० २०२)-પોતે.

स्वयंवरा-स्त्री-५११-પોતેજ પતિને પસંદ કરનારી સ્ત્રી.

☐ पतिंवरा, वर्या ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* स्वयं वृणीते इति स्वयंवरा ।

स्वयम्प्रभ–पुं–५४–આવતી ચોવીશીના ચોથા તીર્થંકર.

* स्वयं प्रकर्षेण भाति इति स्वयंप्रभः ।

स्वयंभू–पुं–२४–અરિહંત.

द्र० अधीश्वरशब्दः ।

* स्वयमात्मना तथा भव्यत्वादिसामग्री परिपाकात् न तु परोपदेशात् भवति इति स्वयम्भूः ।

स्वयंभू-पुं–२११–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* स्वयं भवति इति स्वयंभूः ।

स्वयंभू-पुं–६९५–ત્રીજા વાસુદેવ.

☐ रुद्रतनय ।

* स्वयं भवति इति स्वयम्भूः ।

स्वर्–अ.–१५२५–સ્વર્ગ.

स्वर–पुं–१३९९–શબ્દ, અવાજ.

द्र० आरवशब्दः ।

* स्वरति इति स्वरः ।

स्वरभेद–पुं–३०६–અવ્યક્ત સ્વર.

☐ कल्लत्व ।

* स्वरस्य भेदः इति स्वरभेदः ।

स्वरापगा–स्त्री–१०८२–ગંગાનદી.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* स्वर्गस्य आपगा इति स्वरापगा ।

स्वरु–पुं–१८०–ઇન્દ્રનું વજ્ર.

द्र० अशनिशब्दः ।

* स्वरतिइतिस्वरुः पुंसि, "भृमृतृत्सरि" (उणा–७१६) इत्युः ।

स्वरुचि–पुं–३५५–સ્વતન્ત્ર, સ્વચ્છંદી.

द्र० निरवग्रहशब्दः ।

* स्वा आत्मीया रुचिरस्य इति स्वरुचिः ।

स्वरूप–न.–१३७६–સ્વભાવ, સ્વરૂપ.

द्र० आत्मन्शब्दः ।

* स्वस्य रूपं इति स्वरूपम् ।

स्वर्ग–पुं–८७–દેવલોક, સ્વર્ગ.

द्र० ऊर्ध्वलोकशब्दः ।

* स्वर्यते सुखहेतुतया कथ्यते इति स्वर्गः "गम्यमि"–(उणा–९२) इति गः, सुष्ठु अर्ज्यते वा, भावाकर्त्रोर्घञ् ।

स्वर्गपति–पुं–१७३–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* स्वर्गस्यपतिः इति स्वर्गपतिः यौगिकत्वात् नाकेशः ।

स्वर्गसद्–पुं–८७–દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

* स्वर्गे सीदन्तीति स्वर्गसदः, "क्विप्" ।५॥१।१४८॥ इति क्विप् यौगिकत्वात् द्युसद्मानः इत्यादयः ।

(स्वर्गस्त्री)–स्त्री–१८३–અપ્સરા.

द्र० अप्सरस्शब्दः ।

स्वर्गिरि–पुं–१०३२–મેરુપર્વત.

द्र० कर्णिकाचलशब्दः ।

* स्वः गिरिः इति स्वर्गिरिः ।

(स्वर्गिन्)–पुं–८८–દેવ.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

स्वर्गिगिरि–पुं–१०३२–મેરુપર્વત.

द्र० कर्णिकाचलशब्दः ।

* स्वर्गिणां गिरिः इति स्वर्गिगिरिः ।

स्वर्गिवधू–स्त्री–१८३–અપ્સરા.

द्र० अप्सरस्शब्दः ।

* स्वर्गिणां वध्वः इति स्वर्गिवध्वः यौगिकत्वात् सुरस्त्रियः ।

स्वर्ग्यापगा–स्त्री–१०८२–ગંગાનદી.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* स्वर्गिणां आपगा इति स्वर्ग्यापगा ।

स्वर्जि–स्त्री–९४५–સાજી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० योगवाहिन्शब्दः ।

* सुष्ठु अर्ज्यते इति स्वर्जिः स्त्रीलिङ्गः ।

स्वर्जिका-स्त्री-९४५-સાજી.

द्र० योगवाहिन्शब्दः ।

* सुष्ठु अर्ज्यते इति स्वर्जिका "स्वरेभ्य इः" (उणा-६०६) के स्वर्जिका ।

स्वर्जिकाक्षार-पुं-९४५-સાજીખાર.

द्र० कापोतशब्दः ।

* स्वर्जिकां दग्ध्वा क्षार्यते इति स्वर्जिकाक्षारः ।

स्वर्ण-पुं-ન.-१०४३-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* शोभनो वर्णोऽस्य इति स्वर्णं, पुंक्लीबलिङ्गः पृषोदरादित्वाद् उलोपे स्वर्णं इति निपात्यते ।

(स्वर्ण)-ન.-१०६३- રત્નનીજાતિ.

स्वर्णकाय-पुं-२३१-ગરુડપક્ષી.

द्र० अरुणावरजशब्दः ।

* स्वर्णरूपः कायोऽस्य इति स्वर्णकायः ।

स्वर्णकार-पुं-९०८-સોની.

द्र० कलादशब्दः ।

* स्वर्णं करोति अलङ्कारादिरूपतया इति स्वर्णकारः ।

स्वर्णज-ન.-१०४२-કલઈ, સીસું.

द्र० आलीनशब्दः ।

* स्वर्णाज्जायते इति स्वर्णजम् ।

स्वर्णारि-पुं-१०४१-સીસું.

द्र० गण्डूपदभवशब्दः ।

* स्वर्णस्य अरिः इति स्वर्णारिः ।

स्वर्भाणु-पुं-१२१-રાહુ.

द्र० तमशब्दः ।

* स्वर्भाति इति स्वर्भाणुः "पूर्वपद"-॥२।३।६४॥ इति णत्वम् ।

स्वर्वधू-(બ.વ.)-१८३-અપ્સરા.

द्र० अप्सरस्शब्दः ।

* स्वर्गस्य वध्वः इति स्वर्वध्वः यौगिकत्वात् स्वर्गस्त्रियः ।

स्वर्वापी-स्त्री-१०८२-ગંગાનદી.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* स्वर्गे वापी इति स्वर्गवापी ।

स्वर्वेश्या-स्त्री-१८३-અપ્સરા.

द्र० अप्सरस्शब्दः ।

* स्वर्गस्य वेश्याः इति स्वर्वेश्याः स्वरिति स्वर्गिणोऽप्युपलक्षणं तेन देवगणिका इत्यपि ।

स्वर्वैद्य-(દ્વિ.વ.)-पुं-१८१-અશ્વિની કુમાર.

द्र० अश्विजशब्दः ।

* स्वर्गस्य वैद्यौ इति स्वर्वैद्यौ ।

स्वलक्षण-ન.-१३७६-સ્વરૂપ, સ્વભાવ

द्र० आत्मन्शब्दः ।

* स्वस्य लक्षणं इति स्वलक्षणम् ।

स्ववासिनी-स्त्री ५१२-(शि.४०)-પરણેલી યુવાન સ્ત્રી.

द्र० चिरिण्टीशब्दः ।

स्वसृ-स्त्री-९-(प.)-કુટું'ની વાચક શબ્દ બનાવનાર શબ્દ, ઉદા. યમસ્વસા. જમના નદી.

स्वसृ-स्त्री-५५३-બહેન.

द्र० जामिशब्दः ।

* सुष्ठु आस्यते इति स्वसा "सोरसेः" (उणा-८५३) इति ऋः ।

स्वस्तिक-पुं-४७-श्री સુપાર્શ્વનાથ ભ.નું લાંછન.

स्वस्तिक-पुं-१३२५-(शे.१९३)-કુકડો.

द्र० कुक्कुटशब्दः ।

(स्वस्तिक)-पुं-१०१५-**શ્રીમન્તોના ઘરોની વિશેષ પ્રકારની રચના.**

नन्द्यावर्त, (सर्वतोभद्र) ।

स्वस्त्ययन-ન.-५१८-(शे.११०)-વિવાહની માંગલિક ક્રિયા.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

☐ [पूर्णकलश, मङ्गलाह्निक शे.११०] ।

स्वस्रीय-पुं-५४३-ભાણેજ.

द्र० कुतपशब्दः ।

* स्वसुरपत्यं इति स्वस्रीयः "ढंय स्वसुश्च" ॥६।१।८९॥ ।

स्वाति-पुं-स्त्री-११२-स्वाति नक्षत्र.

☐ आनिली ।

* सुष्ठु अतति इति स्वातिः, पुंस्त्रीलिङ्गः "पादाच्चात्य"-(उणा-६२०) इति इर्णित् ।

स्वादु-पुं-१३८८-મધુર રસ.

द्र० गुल्यशब्दः ।

* स्वदते इति स्वादुः "कृवापाजि"-(उणा-१) इत्युण् ।

'स्वादुकण्टक'-पुं-११५६-ગોખરૂ.

द्र० गोक्षुरशब्दः ।

स्वादुरसा-स्त्री-९०२-મદિરા, દારૂ.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* स्वादू रसोऽस्याः इति स्वादुरसा ।

स्वादुवारि-पुं-१०७५-સ્વાદુવારિ નામનો સાતમો સમુદ્ર.

☐ (स्वादूद) ।

* स्वादु वारि यस्य स इति स्वादुवारिः ।

(**स्वादूद**)-पुं-१०७५-સ્વાદુવારિ નામનો સાતમો સમુદ્ર.

☐ स्वादुवारि ।

'स्वाद्वी'-स्त्री-११५६-દરાખ.

द्र० मृद्वीकाशब्दः ।

स्वाध्याय-पुं-८२-પાંચ નિયમ પૈકી ત્રીજો નિયમ.

* स्वकीयमध्ययनं इति स्वाध्यायो मोक्षशास्त्राध्ययनं प्रणवजपो वा ।

स्वाध्याय-पुं-२४९-વેદ.

द्र० आम्नायशब्दः ।

* सुष्ठु आ समन्तात् अधीयते इति स्वाध्यायः "इङोऽपादाने"-॥५।३।१९॥ इति घञ् ।

स्वाध्याय-पुं-८४२-વેદનું અધ્યયન.

☐ जप ।

* स्वस्य वेदस्याध्ययनं इति स्वाध्यायः ।

स्वान-पुं-१३९९-શબ્દ.

द्र० आरवशब्दः ।

* स्वननं इति स्वानः ।

स्वान्त-न.-१३६९-મન, ચિત્ત.

द्र० अन्तःकरणशब्दः ।

* स्वनति इति स्वान्तं "क्षुब्धविरिब्ध"-॥४।४।७०॥ इति क्ते साधुः विषयेष्वनाकुलं मनः स्वान्तमित्यन्ये ।

स्वाप-पुं-३१३-નિદ્રા.

द्र० नन्दीमुखीशब्दः ।

* स्वपनं इति स्वापः ।

स्वापतेय-न.-१११-ધન.

द्र० अर्थशब्दः ।

* स्वपतौ साधु इति स्वापतेयं "पथ्यतिथि"-॥७।१।१६॥ इत्येयण् ।

स्वामिन्-पुं-५१-ગઈ ચોવીશીના ૧૧ મા ભગવાન.

* जगतां स्वाम्यात् स्वामी ।

स्वामिन्-पुं-२०८-કાર્તિકેય.

द्र० अग्निभूशब्दः ।

* स्वमस्याऽस्तीति स्वामी "स्वाद् मिन्नीशे"-॥७।२।४९॥ इति मिन् दीर्घश्च ।

स्वामिन्-पुं-३५९-સ્વામી, નાયક.

द्र० अधिपशब्दः ।

* स्वमस्यास्तीति स्वामी "स्वाद् मिन्नीशे"-॥७।२।४९॥ इति मिन् दीर्घश्च ।

स्वामिन्-पुं-७१४-રાજા, રાજ્યના ૭ અંગો (પ્રકૃતિ) પૈકી પહેલું અંગ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* स्वामी राजा ।

स्वास्थ्य-न.-३०८-संतोष.

☐ संतोष, धृति ।

* स्वस्थस्य भावः इति स्वास्थ्यम् ।

स्वास्थ्य-न.-४७४-आरोग्य.

द्र० अनामयशब्दः ।

* स्वस्थस्य भावः इति स्वास्थ्यम् ।

स्वाहा-स्त्री-११००-अग्निनी स्त्री.

☐ अग्नायी ।

* सुष्ठु आहूयन्ते देवा अनया इति स्वाहा, पृषोदरादित्वात् सुष्ठु आह ब्रूते देवान् ऋत्विगनयेति वा स्वाहा इत्यव्ययमपि ।

स्वाहा-स्त्री-१५३८-देवो ने बलि आपवा वपरातो शब्द.

द्र० वषट्शब्दः ।

स्वाहाभुज्-पुं-८८-देव.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

(स्वाहाशन)-पुं-८८-देव.

द्र० अनिमिषशब्दः ।

स्वीकृत-न.-१४८९-(शि.१३४) स्वीकारेलुं.

द्र० अङ्गीकृतशब्दः ।

स्वेच्छा-स्त्री-३५६-स्वेच्छा, इच्छा प्रमाणे.

☐ यदृच्छा, स्वैरिता ।

* स्वस्येच्छा इति स्वेच्छा ।

स्वेद्-पुं-३०५-धाम, गरमी.

☐ निदाघ, घर्म ।

* स्वेदनं इति स्वेदः ।

स्वेदज-(ब.व.)-पुं-१३५६-जू, मांकड वगेरे.

* स्वेदाद् घर्माज्जायन्ते इति स्वेदजाः ।

स्वेदनिका-स्त्री-९२१-तवी, कढाई.

☐ कन्दु ।

* स्वेद्यतेऽनया इति स्वेदनी के स्वेदनिका ।

स्वैरिणी-स्त्री-५२९-असती, कुलटास्त्री.

द्र० अविनीताशब्दः ।

* स्वयमीरितुं शीलमस्याः इति स्वैरिणी "स्वै रस्वैर्य"-॥१।२।१५॥ इत्यैत्वम् ।

स्वैरिता-स्त्री-३५६-स्वेच्छा.

☐ यदृच्छा, स्वेच्छा ।

* स्वैरिणो भावः इति स्वैरिता ।

स्वैरिन्-पुं-३५५-स्वतंत्र, स्वच्छंदी.

द्र० निरवग्रहशब्दः ।

* स्वयमीरितुं शीलमस्य इति स्वैरी, स्वैरोऽस्यास्तीति वा "स्वैरस्वैर्ये"-॥१।२।१५॥ इति ऐत्वम् ।

स्वोदरपूरक-पुं-४२७-खाउधरो, पेटभरो.

☐ आत्मंभरि, कुक्षिम्भरि, उदरम्भरि ।

* स्वमेवोदरं पूरयति इति स्वोदरपूरकः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ह

ह–अ.–१५४२–(शे.२००)–પાદપૂરનાર અવ્યય.

द्र० चशब्दः ।

हंस–पुं–९६–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* हन्ति तमो इति हंसः ''मावावद्यमि''–(उणा–५६४) इत्यादिना सः ।

हंस–पुं–१०४३–રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

हंस–(भ.व.)–पुं–१३२५–હંસપક્ષી.

द्र० चक्राङ्गशब्दः ।

* घ्नन्ति गच्छन्ति इति हंसाः ''मावावदि''–(उणा–५६४) इति सः ।

हंस–पुं–१२३३–(शि.१७९)–ઘોડો.

द्र० अर्वनशब्दः ।

हंसक–पुं.न.–६६६–ઝાંઝર, કલ્લું.

द्र० कटकाङ्गशब्दः ।

* हंसवत् कायति इति हंसकम् ।

हंसकालीतनय–पुं–१२८३–પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

* हंसकाल्यास्तनयो हंसकालीतनयः ।

हंसग–पुं–२१२–બ્રહ્મા.

द्र० अजशब्दः ।

* हंसेन गच्छति इति हंसगः यौगिकत्वात् श्वेतपत्ररथः ।

हंसपाद–पुं–१०६१–હિંગળો.

द्र० कुरुविन्दशब्दः ।

* हंसपाद इव रक्तः इति हंसपादः ।

हंसाह्वय–न.–१०४३–રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

* हंसस्य अभिख्या यस्य तत्तथा हंसाह्वयम् ।

हंसी–स्त्री–१३२७–હંસલી.

द्र० वरलाशब्दः ।

* हंसी हंसकान्ता ।

हंहो–अ.–१५३७–સંબોધન માટેનો શબ્દ.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* हं जुहोतीति हंहो ! यथा–''हंहो तिष्ट सखे ! विवेकबहुभिः प्राप्तोऽसि पुण्यैर्मया ।''

हक्कारक–पुं–२६१–(शे.८३)–બોલાવવું.

द्र० अभिमन्त्रणशब्दः ।

हञ्जे–अ.–३३४–દાસીને બોલાવવાનો શબ્દ. (નાટક માં વપરાતો શબ્દ.)

* चेट्या आह्वाने हञ्जे ।

हट्ट–पुं–१००२–દુકાન, હાટ.

द्र० अट्टशब्दः ।

* हटति दीप्यते हट्टः, ''घटाघाटा–'' (उणा–१४१) इति टे निपात्यते ।

हट्टाध्यक्ष–पुं–७२५–વેપારી પાસેથી કરલેવાના કામમાં નિમાયેલ અધિકારી.

☐ अधिकर्मिक ।

* हट्टेष्वध्यक्षः इति हट्टाध्यक्षः ।

हठ–पुं–८०४–બલાત્કાર.

☐ बलात्कार, प्रसभ ।

* हठति इति हठः ।

हड्ड–न.–६२६–(शि.४८)–હાડકું.

द्र० अस्थिशब्दः ।

हण्डे–अ.–३३४–નીચ સખીને બોલાવવાનો શબ્દ. (નાટકમાં વપરાતો શબ્દ.)

* नीचाया आह्वाने हण्डे ।

हत–पुं–४३९–નિરાશ થયેલ.

द्र० प्रतिबद्धशब्दः ।

* हन्यतेस्म इति हतः ।

हनु–पुं–स्त्री–५८३–હડપચી.

* हनति आहारं इति हनुः पुंस्त्रीलिङ्गः ''कुहने–''(उणा–७९१) इति नुकि बाहुलकाद् नलापः ।

हनुमत्–पुं–७०५–હનુમાન.

द्र० अर्जुनध्वजशब्दः ।

* हनुरस्त्यस्य इति हनुमान् ''स्त्युपसर्ग–'' ॥३।२।८६॥ इति दीर्घत्वे हनूमानपि ।

हन्न–न.–१४९५–મળ, હગેલું.

☐ गून ।

* हन्यते स्म इति हन्नम् ।

हम्भा–स्त्री–१४०६–ગાયનો શબ્દ.

☐ रंभा ।

* अहमित्यंभते शब्दायते इति हंभा हंभेत्यनुकरणम् ।

हय–पुं–१२३३–ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्दः ।

* हयति हिनोति वा हयः ।

हयग्रीव–पुं–२२०–વિષ્ણુનો વધ્ય, અશ્વગ્રીવ.

* हयस्येव ग्रीवास्य इति हयग्रीवः ।

(हयग्रीवरिपु)–पुं–२२२–વિષ્ણુ.

हयङ्कष–पुं–१७६–(શે.૩૫) ઈન્દ્રનો સારથી.

द्र० मातलिशब्दः ।

हयप्रिय–पुं–११७०–જવ.

☐ यव, तीक्ष्णशुक ।

* हयानां प्रियः इति हयप्रियः ।

हयमार–पुं–११३७–કરેણ.

द्र० करवीरशब्दः ।

* हयानुपभुक्तो मारयति इति हयमारः ।

हयवाहन–पुं–१०३–સૂર્યનો પુત્ર.

द्र० अर्करेतोजशब्दः ।

* हयो वाहनमस्य इति हयवाहनः ।

हर–पुं–१९८–શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

* हरति अघं इति हरः ।

हरण–न.–५२०–લગ્નવગેરે પ્રસંગે કરાતે ચાંલ્લો. [ભેટણુ.]

☐ सुदाय, यौतक, [दाय शि.४२] ।

* ह्रियतेऽनेनेति हरणम् ।

हरबीज–न.–१०५०–પારો.

द्र० चलशब्दः ।

* हरस्य बीजं इति हरबीजम् ।

हरशेखरा–स्त्री–१०८२–ગંગાનદી.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* हरस्य शेखरोऽनया इति हरशेखरा ।

हराद्रि–पुं–१०२८–(શે.૧૫૯)–કૈલાસ પર્વત.

द्र० अष्टापदशब्दः ।

हरि–पुं–९७–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* हरति तमांसीति हरिः "स्वरेभ्य इः" (उणा–६०६) इति इः ।

हरि–पुं–१७१–ઈન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* हरति दैत्यप्राणान् इति हरिः ।

हरि–पुं–१८४–યમરાજ.

द्र० अर्कसूनुशब्दः ।

* हरति प्राणान् इति हरिः ।

हरि–पुं–२१४–વિષ્ણુ.

द्र० अच्युतशब्दः ।

* हरति पापं इति हरिः ।

हरि–पुं–११७२–મગ.

द्र० प्रथनशब्दः ।

* हरिः हरिवर्णत्वात् पुंलिङ्गः ।

हरि–पुं–१२३३–ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्दः ।

* हरति देशान्तरं प्रापयति इति हरिः ।

हरि–पुं–१२८३–સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

* हरति प्राणान् इति हरिः ।

हरि–पुं–१२९२–વાનર.

द्र० कपिशब्दः ।

* हरति इति हरिः ।

हरि–पुं–१३५४–દેડકો.

द्र० अजिह्वशब्दः ।

* ह्रियते सर्पेण इति हरिः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हरि–पुं–१३९६–લાલમિશ્રિત પીળોવર્ણ.

द्र० कद्रुशब्दः ।

* हरति इति हरिः ।

हरि–पुं–१३०४–સર્પ, નાગ.

द्र० अहिशब्दः ।

हरिक–पुं–१२४२–પીળી અને લીલી કાંતિવાળો ઘોડો.

☐ हालक ।

* हरिरेव हरिकः ।

हरिकेलीय–(બ.વ.)–પું–૯૫૭–બંગાલાદેશ.

☐ वङ्ग ।

* हरिकेलौ भवाः इति हरिकेलीयाः "दोरीयः" ॥६।२।३२॥ ।

हरिचंदन–पुं न.–१७९–કલ્પવૃક્ષ.

द्र० कल्पशब्दः ।

* हरेरिन्द्रस्य चन्दनो इति हरिचन्दनः पुंक्लीबलिङ्गः, हरिः कपे पिङ्गश्चन्दन इति वा ।

हरिचन्दन–पुं न.–६४१–ગોશીર્ષ ચંદન.

द्र० गोशीर्षशब्दः ।

* हरेरिन्द्रस्य चन्दनं हरिचन्दनं, पुंक्लीबलिङ्गः, हरिकपिलं वा तच्चातिशीतं पीतं चाहुः ।

हरिण–पुं–१२९३–હરણ.

द्र० कुरङ्गशब्दः ।

* ह्रियते गीतेन इति हरिणः, "हृद्रुबहि"–(उणा–१९४) इतीणः ।

हरिण–पुं–१२९३–સફેદવર્ણ.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* हरते चेतो हरिणः "द्रुहृब्रुहि"–(उणा–१९४) इतीणः ।

हरिणी–स्त्री–१४६४–સુવર્ણની પ્રતિમા.

☐ हिरण्मयी ।

* हरति मनः इति हरिणी "द्रुहृब्रुहि"–(उणा–१९४) इतीणः ।

हरित्–स्त्री–१६६–દિશા.

द्र० आशाशब्दः ।

* हरति अनया इति हरित् "हृसृरुहियु"–(उणा–८८७) इति इत् ।

हरित्–न.–१३९४–લીલોરંગ.

द्र० तालकाभशब्दः ।

* हरति चित्तं इति हरित् "हृसृरुहि"–(उणा–८८७) इति इत् ।

हरित–पुं–११७२–મગ.

द्र० प्रथनशब्दः ।

* हरितो नीलः ।

हरितच्छद–पुं–१११४–(शे.१७३)–વૃક્ષ.

द्र० अगशब्दः ।

हरिताल–न.–१०५८–હરતાલ.

द्र० आलशब्दः ।

* हरेः पीतवर्णस्य तालः प्रतिष्ठाऽस्य हरितालम्, हरितामलति भूषयति वा ।

हरिताली–स्त्री–११९३–ધરો.

द्र० अनन्ताशब्दः ।

* हरितां नीलत्वमलति इति हरिताली ।

हरिदश्व–पुं–९८–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* हरितो नीला अश्वा अस्य इति हरिदश्वः ।

हरिदेव–पुं–११४–શ્રવણ નક્ષત્ર.

☐ श्रवण ।

*हरिः विष्णुर्देवोऽस्य इति हरिदेवः ।

हरिद्रा–स्त्री–४१८–હળદર.

द्र० काञ्चनीशब्दः ।

* हरिं पीतं वर्णं द्राति गच्छति इति हरिद्रा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हरिद्राराग–पुं–४७६–ક્ષણિક રાગવાળો.

* हरिद्राया इव क्षणिको रागोऽस्य इति हरिद्रारागः ।

हरिद्रु–पुं–११२४–વૃક્ષ.

द्र० अगशब्दः ।

* हरिं वर्णं द्रवति इति हरिद्रुः "हरिपीत"–(उणा–७४५) इति डिद्रुः ।

हरिन्मणि–पुं–१०६४–મરકત મણિ.

द्र० अश्मगर्भशब्दः ।

* हरिद् नीलवर्णो मणिः इति हरिन्मणिः ।

हरिपर्ण–न.–११९०–મૂળો.

द्र० मूलकशब्दः ।

* हरि: नीलं पर्णमस्य इति हरिपर्णम् ।

'**हरिप्रिय**'–पुं–११३८–કદંબ.

द्र० कदम्बशब्दः ।

हरिप्रिया–स्त्री–२२६–લક્ષ્મી.

द्र० आशब्दः ।

* हरेः कृष्णस्य प्रिया इति हरिप्रिया ।

हरिमत्–पुं–१७४–(शे० ३२)–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

हरिमन्थक–पुं–११७१–ચણો.

☐ चणक ।

* हरिभिः मथ्यते इति हरिमन्थकः ।

हरिमन्थज–पुं–११७३–કાળા ચણા.

द्र० प्रवरशब्दः ।

* हरिमन्थाज्जायते इति हरिमन्थजः ।

हरिय–पुं–१२३८–પીળો ઘોડો.

* हरिं वर्णं याति इति हरियः ।

(हरिवर्ष)–(અ. વ.)–ન.–९४६–પાંચ હરિવર્ષ; ૩૦ અકર્મભૂમિ પૈકી પાંચભૂમિ

हरिश्चन्द्र–पुं–७०१–હરિશ્ચન્દ્ર રાજા.

☐ त्रिशङ्कुज ।

* हरिश्चन्द्र इव आह्लादकोऽस्य इति हरिश्चन्द्रः, वर्चस्कादित्वात् साधुः ।

हरिषेण–पुं–६९४–દશમા ચક્રવતી.

☐ हरिसुत ।

* हरेरिन्द्रस्येव सेनाऽस्य इति हरिषेणः "एत्यकः" ॥२।३।२६॥ इति षत्वम् ।

हरिसुत–पुं–६९४–દશમા ચક્રવતી.

☐ हरिषेण ।

* हरेः क्ष्मापालस्य सुतः इति हरिसुतः ।

हरीतकी–स्त्री–११४६–હરડે.

द्र० अभयाशब्दः ।

* हरति रोगान् इति हरीतकी, स्त्रीलिङ्गः "हृसहि"–(उणा–७९) इतीतकः ।

हरेणु–पुं–११७१–વટાણા.

द्र० कलायशब्दः ।

* ह्रियते इति हरेणुः पुंलिङ्गः, "कृहृभू"–(उणा–७७२) इत्येणुः ।

हर्म्य–न.–९९३–હવેલી.

* हरति मनः इति हर्म्यम्, "शिक्यास्याढ्य"–(उणा–३६४) इति ये निपात्यते ।

हर्यक्ष–पुं–१२८४–સિંહ.

द्र० इभारिशब्दः ।

* पिङ्गले अक्षिणी अस्य इति हर्यक्षः ।

हर्यक्ष–पुं–१९०(शि. १४)–કુબેરદેવ.

द्र० इच्छावसुशब्दः ।

हर्यश्व–पुं–१७२–ઇન્દ્ર.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* हरयः पिङ्गा अश्वा अस्य इति हर्यश्वः ।

हर्ष–पुं–३१५–મનની પ્રસન્નતા, હર્ષ.

द्र० आनन्दशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* हर्षणं इति हर्षः ।

हर्षमाण–पुं–४३५–આનંદી.

☐ प्रमनस्, हृष्टमानस, विकुर्वाण ।

* हर्षति इत्येवंशीलो हर्षमाणः, "वयःशक्ति"– ॥५।२।२४॥ इति शानः ।

हल–पुं-न.–८९१–હળ.

द्र० गोदारणशब्दः ।

* हलति इति हलं पुंक्लीबलिङ्गः ।

(हलवोढ)–पुं–१२६०–નવો બળદ.

द्र० प्रष्ठवाहशब्दः ।

हला–स्त्री–३३४–સખીને બોલાવવાનો શબ્દ. (નાટકની ભાષામાં)

* सख्या आह्वानं हला ।

हलाह–पुं–१२४३–કાબર ચિતરો ઘોડો.

* चित्रितो कर्बुरवर्णो हलवदाहन्ति इति हलाहः ।

हलाहल–पुं–११९५–વિષ, ઝેર.

द्र० अहिच्छत्रशब्दः ।

* हलति विलिखति जठरं न हलति चेति हलाहलः, यथा "कस्य स हयो हलाहलः" हालेव हलतीति लक्ष्ये हलः, **यथा**–स्निग्धं भवत्यमृतकल्पमहो कलत्रं, हालाहलं विषमिवाप्रगुणं तदेव ।

हलाहल–पुं–१२९८–ગરોળીની જાત, આંજણી.

☐ अञ्जनाधिका, हालिनी, अञ्जनिका ।

* हलति न हलति च इति हलाहलः ।

हलि–पुं-स्त्री–८९०–મોટું હળ.

☐ जित्या ।

* हलन्त्यनया इति हलिः महद् हलम् "पदिपठि–" (उणा–६०७) इति इः पुंस्त्रीलिङ्गः ।

हलिन्–पुं–२२४–બલદેવ.

द्र० अच्युताग्रजशब्दः ।

* हलं प्रहरणमस्त्यस्य इति हली ।

हलिन्–पुं–८९०–ખેડૂત.

द्र० कर्षकशब्दः ।

* हलमस्त्यस्य इति हली ।

हलिप्रिय–पुं–११३८–કદમ્બ વૃક્ષ.

द्र० कदम्बशब्दः ।

* हलिनः प्रियो इति हलिप्रियः, सुराधिवासनात् ।

हलिप्रिया–स्त्री–९०२–મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* हलिनो बलस्य प्रिया इति हलिप्रिया ।

हल्य–न.–९६८–હળથી ખેડાયતેવું ખેતર.

☐ सीत्य ।

* हलस्य कर्षः क्षेत्रं कृष्यत इति कृत्वा हल्यम्, "हलस्य कर्षे" ॥७।१।२६॥ इति यः ।

हल्लक–न.–११६४–સંધ્યા વિકાસી રાતું કમળ.

☐ रक्तसन्ध्यक, (रक्तोत्पल) ।

* हल्लति घूर्णते इति हल्लकम् ।

हल्लीसक–न.–२८१–સ્ત્રીઓનું મંડળ ભેગું થઈ કરાયેલું નૃત્ય.

* हेलया लस्यतेऽस्मिन् इति हल्लीसकं "कीचक–पेचक–"(उणा–३३) इत्यादिना निपात्यते, क्लीबोऽयं **वाचस्पतिस्तु**– "हल्लीसकोऽस्त्रियाम्" इत्याह ।

हव–पुं–२६१–બોલાવવું તે.

द्र० अभिमन्त्रणशब्दः ।

* ह्वानं इति हवः "भावेऽनुपसर्गात्" ॥५।३।४५॥ इत्यल् वश्चोत्वम् ।

हवन–पुं–११००–(शे.१७०) અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

हवित्री–स्त्री–८३३–હોમ કરવાનો કુંડ.

☐ होमकुण्ड ।

* हूयतेऽस्यां इति हवित्री "अग्निवहि–" (उणा–४५९) इतीत्रः ।

हविरशन–पुं–१०९७–અગ્નિ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्र० अग्निशब्दः ।

* हविः अश्नाति इति हविरशनः।यौगिकत्वात् हविर्भुग् ।

हविर्गेह–न.–९१६–બલિનું ઘર.

☐ होत्रीय ।

* हविषो होतव्यस्य गेहं इति हविर्गेहम् ।

हविष–न.–४०७–ઘી.

द्र० आज्यशब्दः ।

* हूयते इति हविः क्लीबलिङ्गः ।

हविष्–न.–८३१–હવિ, બલિદાન.

☐ साम्नाय्य ।

* हूयते इति हविः क्लीबलिङ्गः ।

हविष्–न.–११००–(शे.१७०) અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

हविष्य–न.–४०७–ઘી.

द्र० आज्यशब्दः ।

* हविषे हितं इति हविष्यं "उवर्णयुगादेः" ।।७।१।३०।। इति यः ।

हव्य–न.–८३२–અગ્નિદ્વારા દેવતાઓને આપવા–યોગ્ય ઓદન.

* हूयते इति हव्यम् अग्निमुखेन सुरेभ्यो दातव्यमोदनम् ।

हव्यपाक–पुं–८३३–હવ્યાન્ન.

☐ चरु ।

* हव्यस्य पाकः इति हव्यपाकः ।

(**हव्यभुज्**)–पुं–१०९७–અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

हव्यवाह–पुं–१०९९–અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* हव्यं वहति इति हव्यवाहः ।

हव्याशन–पुं–१०९१–અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* हव्यं अश्नाति इति हव्याशनः ।

हास–पुं–२९६–હાસ્ય.

द्र० घर्घरशब्दः ।

* हसनं इति हासः ।

हसन–न.–२९६–હાસ્ય.

द्र० घर्घरशब्दः ।

* हस्यते इति हसनम् ।

हसन–न.–२९८–હોઠ ફરકવા રૂપ હાસ્ય.

हसनी–स्त्री–१०२०–સગડી.

द्र० अङ्गारपात्रीशब्दः ।

* हसत्यङ्गारैः इति हसनी ।

हसन्तिका–स्त्री–१०२०–સગડી.

द्र० अङ्गारपात्रीशब्दः ।

* अङ्गारैर्हसतीव हसन्ती के हसन्तिका ।

हसित–न.–२९७–હાસ્ય.

द्र० घर्घरशब्दः ।

हसित–न.–११२९–ખીલેલું પુષ્પ.

द्र० उच्छ्वसितशब्दः ।

* हसति स्म इति हसितम् ।

हस्त–पुं–न.–११२–હસ્ત નક્ષત્ર.

☐ सवितृदैवत ।

* हसति इति हस्तः पुंक्लीबलिङ्गः, "दम्यमि–" (उणा–२००) इत्यदिना तः ।

हस्त–पुं–न.–५९१–હાથનો પંજો.

द्र० करशब्दः ।

* प्रहसत्यनेन इति हस्तः पुंक्लीबलिङ्गः "दम्यमि–" (उणा–२००) इति तः हसद्भिर्मुखे दीयते वा ।

हस्त–पुं–५९९–વચલી આંગળી અને કોણીનું પ્રમાણ.

* मध्यमाङ्गलिकूर्परान्तरे प्रामाणिकश्रुतिर्विंशत्यङ्गुलप्रमाणवान् हस्तः यदाह–"हस्तोऽङ्गुलविंशत्या चतुरन्वितया" इति ।

हस्त-पुं-८८७-ચોવીશ આંગલ પ્રમાણ.

* हस्यतेऽनेन इति हस्तः।

हस्त-पुं-१२२४-હાથીની સૂંઢ.

☐ शुण्डा, कर, हस्तिनाशा।

* हस्तः हस्तक्रियाकारित्वात्।

हस्तधारण-न.-१५०२-રક્ષણીયને બચાવવું.

☐ परित्राण, पर्याप्ति, (हस्तस्थापन)।

* प्रहर्तुमुद्यतस्य धारणं रोधो हस्तधारणम्, रक्ष्यस्य पृष्ठे हस्तस्थापनं वा।

हस्तबन्ध-पुं-१८-(शि.११७) લગ્ન, પાણિગ્રહણ.

द्र० उपयमशब्दः।

हस्तबिम्ब-न.-६४०-હાથનો થાપો.

☐ स्थासक।

* हस्तस्य बिम्बं इति हस्तबिम्बं, कुङ्कुमादि-रचितम्।

हस्तलेप-पुं-५१८-(शे.१११) લગ્ન સમયે હાથમાં લેપકરવો તે.

☐ [करण शे १११]।

हस्तसूत्र-पुं-न.-६६३-હાથેબાંધવાનું મંગલ સૂત્ર.

द्र० आवापशब्दः।

* हस्ते सूत्र्यते इति हस्तसूत्रं पुंक्लीबलिङ्गः।

(हस्तस्थापन)-न.-१५०२-રક્ષણીયને બચાવવું તે.

☐ परित्राण, पर्याप्ति, हस्तधारण।

हस्तिदन्तक-न.-११९०-મૂળી.

द्र० मूलकशब्दः।

* हस्तिदन्तप्रतिकृति इति हस्तिदन्तकम्।

हस्तिन्-पुं-१२१७-હાથી.

द्र० अनेकपशब्दः।

* हस्तः शुण्डाऽस्त्यस्य इति हस्ती, "हस्तदन्ते" ॥७।२।६८॥ इतीन्।

हस्तिनख-पुं-९८२-નગરના દરવાજા પાસે ચઢવા ઉતરવાનો ઢાળ.

☐ नगरद्वारकूटक, परिकूट, (नगरद्वारकूट)।

* हस्तिनख इव इति हस्तिनखः, दुर्गद्वारावतरणार्थः क्रमनिम्नो मृत्कूटोऽपसोपानाख्यः बहिरतटमन्तःसोपानयुक्तं युद्धार्थमित्येके।

हस्तिनापुर-न.-९७८-દિલ્હી, હસ્તિનાપુર.

द्र० गजाह्वयशब्दः।

* हस्तिन्याः पुरं इति हस्तिनापुरं पृषोदरादित्वात् आत्वम्।

हस्तिनासा-स्त्री-१२२४-હાથીની સૂંઢ.

द्र० करशब्दः।

* हस्तिनः नासा इति हस्तिनासा।

(हस्तिनी)-स्त्री-१२१८-હાથણી.

द्र० धेनुकाशब्दः।

हस्तिनीपुर-न.-९७८-દિલ્હી હસ્તિનાપુર.

द्र० गजाह्वयशब्दः।

* हस्तिन्याः पुरं इति हस्तिनीपुरम्।

हस्तिपक-(બ.વ.)-पुं-७६२-મહાવત.

द्र० आधोरणशब्दः।

* हस्तिनं पान्ति इति हस्तिपाः के हस्तिपकाः।

हस्तिमल्ल-पुं-१७७-ઈન્દ્રનો હાથી.

द्र० अभ्रमातङ्गशब्दः।

* हस्तिनां मल्लः इति हस्तिमल्लः।

हस्तिमल्ल-पुं-२०७-(शे.६३)-ગણેશ, વિનાયક.

द्र० आखुगशब्दः।

हस्तिशाला-स्त्री-९९८-હાથીઓને રહેવાનું સ્થાન

☐ चतुर, (हस्तिशाल)।

* हस्तिनां शाला इति हस्तिशाला।

(हस्तिपङ्गव)-पुं-१४२४-૭ હાથી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हस्त्यारोह-पुं-७६२-હાથી ઉપર બેસનાર.

द्र० महामात्रशब्दः ।

* हस्तिनमारोहति इति हस्त्यारोहः, हस्तिनोऽधिकृतः प्रधानभूतः ।

हाटक-न.-१०४३-સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* हरति दीप्यते इति हाटकम्, हाटकाकरभवत्वाद् वा अर्धर्चादित्वात् क्लीबलिङ्गोऽयम्, पुंस्यपि **वाचस्पतिः** यदाह-"हाटकमस्त्रियां हाटकाकरसंभूत पलाश कुसुमच्छविः" ।

(हानि)-पुं-१५२४-હાનિ, અપહરણ.

☐ अपहार, अपचय ।

हायन-पुं-१५९-વર્ષ.

द्र० अब्दशब्दः ।

* जहाति जिहीते वा भावान् इति हायनः "हः कालव्रीह्योः" ।।५।१।६८।। इति टनण् ।

हार-पुं-६५९-એક સો આઠ સેરનો હાર.

हारफल-न.-६६०-પાંચ સેરનો હાર.

* हारस्य फलमत्र इति हारफलम् ।

हारहूर-न.-९०३-મદિરા.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* हरति इन्द्रियाणि इति हारहूरम्, "सिन्दूरकर्चूर"-(उणा-४३०) इत्यूरे निपात्यते. हारहूरा द्राक्षा तद् विकारो वा ।

हारहूरा-स्त्री-११५६-દ્રાક્ષ.

द्र० गोस्तनीशब्दः ।

* हरति पित्तं इति हारहूरा "सिन्दूर"-(उणा-४३०) इत्यूरे निपात्यते ।

हारान्तर्मणि-पुं-६५०-હારની મધ્યમાં રહેલ મણિ.

☐ नायक, तरल ।

* हारस्याऽन्तर्मध्ये स्थितः मणिः इति हारान्तर्मणिः ।

हारि-स्त्री-४९३-મુસાફરોનો સમુદાય.

* हार्यन्ते प्राप्यन्ते अनया इति हारिः, "स्वरेभ्यः इ"-(उणा-६०६) ।

हारिन्-पुं-१४४४-સુન્દર.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* हरति मनो हारि ग्रहादित्वाण्णिन् ।

'हारित'-पुं-१३९४-હારીત પક્ષી.

☐ हारित, मृदङ्कुर ।

हारिद्र-पुं-१३९४-પીળો રંગ

द्र० गौरशब्दः ।

* हरिद्राया अयं इति हारिद्रः ।

हार्द-न.-१३७७-પ્રેમ, સ્નેહ.

द्र० प्रीतिशब्दः ।

* हृदयस्य भावः इति हार्दम् ।

हाल-पुं-७१२-સાલિવાહન રાજા.

☐ सातवाहन, [सालवाहन शि.६१] ।

* हलत्यराति हृदयं इति हालः, ज्वलादित्वाणः ।

हालक-१२४२-पुं-પીળી અને લીલી કાંતિવાળો ઘોડો.

☐ हरिक ।

* हलति क्ष्मां इति हालकः ।

हालहाल-न.-११९९-(शि० १०८)-વિષ, ઝેર.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

हाला-स्त्री-९०३-મદિરા, દારૂ.

द्र० अब्धिजाशब्दः ।

* हलति विलिखत्यङ्गं इति हाला, ज्वलादित्वात् णः ।

हालाहल-न.-११९९-(शि०१०८)-વિષ, ઝેર.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

हालिनी-स्त्री-१२९८-ગરોળીની એક જાત.

☐ अञ्जनाधिका, अञ्जनी, हलाहल ।

* हलत्यवद्यं इति हालिनी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हाली–स्त्री–५५५–પત્નીની નાની બહેન.
द्र० कनिष्ठाशब्दः ।
* हलति इति हाली, ज्वलादित्वात् णे ङीः ।

हाव–पुं–५०९–હાવભાવ, અંગથી ઉત્પન્ન થતા અલંકાર.
* स्वचित्तवृत्तिं परत्र जुह्वतीं ददतीं हावयतीति हावो भूतारकादीनां बहुर्विकारः ।

हास–पुं–७२–તીર્થંકરમાં ન હોય તે १८ દોષ પૈકી છઠ્ઠો દોષ.
* हासो हास्यमिति ।

हास–पुं–२९६–હાસ્ય.
द्र० घर्घरशब्दः ।
* हसनं इति हासः ।

हासा–स्त्री–२०५–(शे०५३)–પાર્વતી.
द्र० अद्रिजाशब्दः ।

हासिका–स्त्री–२९६–હાસ્ય.
द्र० घर्घरशब्दः ।
* हसनं इति हासिका "भावे" ।५।३।१२२।। इति णकः ।

हास्तिक–न.–१४१८–હાથીઓનો સમૂહ.
* हस्तिनाम् लिङ्गविशिष्टस्यापि ग्रहणात् हस्तिनीनां वा समूहो हास्तिकम् ।

हास्तिनपुर–न.–९७८–દિલ્હી.
द्र० गजाह्वयशब्दः ।
* हस्तिन्या इदं इति हास्तिनं तच्च तत्पुरं च इति हास्तिनपुरम् ।

हास्य–पुं–२९४–નવરસ પૈકી બીજો રસ.
* हासे साधुः हास्यः हास एव वा, सामाजिकानां चर्वणागोचरं गतो हास्यः **यदाह**–स्थाय्येव तु रसीभवेत् इति ।

हास्य–न.–२९६–હાસ્ય રસનો સ્થાયિભાવ.
द्र० घर्घरशब्दः ।
*हसनीयं इति हास्यम् ।

हाहा–पुं–१८३–ગન્ધર્વો–દેવો ના ગવૈયા.
द्र० गन्धर्वशब्दः ।
* गानप्रारम्भे हाहाकरणात् हाहाः पुंसि :

(हाहाहूहू)–पुं–१८३–ગન્ધર્વો.
द्र० गन्धर्वशब्दः ।

हि–अ.–१५४२–(शे० २००)–પાદપૂરવામાં વપરાતો શબ્દ.
द्र० चशब्दः ।

हिंसा–स्त्री–३७१–હિંસા.
द्र० अपासनशब्दः ।
* हिंसनं इति हिंसा ।

हिंस्र–पुं–३६९–હિંસક.
□ शरारु, घातुक ।
* हिंसनशीलो हिंस्रः, "स्म्यजसहिंस"–।।५।२।७९।। इति रः ।

हिक्का–स्त्री–४६८–હેડકી.
□ हेक्का, हृल्लास ।
* हिक्कत्यनया इति हिक्का ।

हिंगु–पुं न.–४२२–હીંગ.
द्र० जतुकशब्दः ।
* हिनोति नासां इति हिङ्गुः पुंक्लीबलिङ्गः "हहिन च"–(उणा–७३०) इति गुः ।

'हिंगुनिर्यास'–पुं–११३९–લીંબડો.
द्र० अरिष्टशब्दः ।

हिंगुल–पुं–१०६१–હિંગળો.
द्र० कुरुविन्दशब्दः ।
* हिनोति इति हिङ्गुलः "कुमुल"–(उणा–४८७) इति उले निपात्यते, पुंस्ययम् **वाचस्पतिस्तु** "हिंगुलस्त्वस्त्रियाम्" इति क्लीबेऽप्याह, हिङ्गुलुरपि ।

हिङ्गुलु–पुं–१०६१–(शि–९३)–હિંગળો.
द्र० कुरुविन्दशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हिज्जल-पुं-११४५- પાણીમાં થતું નેતર.

☐ निचुल, इज्जल, 'अम्बुज' ।

* हिनोति इति हिज्जलः ।

हिञ्जीर-पुं-१२२९- હાથીના પગે બાંધવાની સાંકળ.

द्र० अन्दुकशब्दः ।

* हिनस्ति इति हिञ्जीरः, "जम्बीरः"-(उणा-४२२) इतीरे निपात्यते ।

हिडिम्बनिषूदन-पुं-७०८-ભીમસેન.

द्र० किर्मीरनिषूदनशब्दः ।

* हिण्डते वनमध्ये इति हिडिम्बः "हिडिविलेः"-(उणा-३२४) इति साधुः, तस्य निषूदनः हिडिम्बनिषूदनः ।

'हिण्डिर'-पुं-१०७७- સમુદ્રફેણ.

द्र० अब्धिकफशब्दः ।

'हिण्डीर'-पुं-१०७७-સમુદ્રફેણ.

द्र० अब्धिकफशब्दः ।

(हिण्डोलक)-पुं-७५८-હીંચકો.

द्र० दोलाशब्दः ।

हिम-न.-१०७२-હિમ, ઝાકળ.

द्र० अवश्यायशब्दः ।

* हिनोति वर्धते जलमनेन इति हिमम्, "क्षुहिम्यां वा"-(उणा-३४१) इति किद् मः ।

हिम-पुं-१३८५-શીતળ, ઠંડુ.

द्र० जडशब्दः ।

* हिनोति इति हिमः "क्षुहिम्यां वा" (उणा-३४१) इति किद् मः ।

हिमद्युति-पुं-१०५-ચંદ્ર.

द्र० अत्रिदृग्जशब्दः ।

* हिमा द्युतयो यस्य स तथा हिमद्युतिः यौगिकत्वात् शीतांशुः ।

हिमप्रस्थ-पुं-१०२७-હિમાલય પર્વત.

द्र० अद्रिराजशब्दः ।

* हिमं प्रतिष्ठतेऽस्मात्, हिमं प्रस्थे अस्य वा हिमप्रस्थः ।

हिमवत्-पुं-१०२७-હિમાલય પર્વત.

द्र० अद्रिराजशब्दः ।

* हिममस्त्यस्मिन् इति हिमवान् ।

हिमवद्दुहितृ-स्त्री-९-(प.)-ગૌરી.

हिमवद्वस-पुं-१०२८-(શે.-१५९)-અષ્ટાપદ પર્વત.

द्र० अष्टापदशब्दः ।

हिमवातापहांशुक-न.-६७५-રજાઈ આદિ, ટાઢ, પવન વગેરે રોકવાનું વસ્ત્ર.

द्र० नीशारशब्दः ।

हिमवालुका-स्त्री-६४३-કપૂર.

द्र० कर्पूरशब्दः ।

* हिमा चासौ वालुका च इति हिमवालुका ।

(हिमसंहति)-स्त्री-१०७२-હિમનો સમૂહ.

☐ हिमानी ।

हिमा-स्त्री-२०५-(શે.५३)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

हिमांशु-पुं-१०४३-રૂપું.

द्र० कलधौतशब्दः ।

हिमागम-१५६-(શે.२५)-હેમન્ત ઋતુ.

☐ हेमन्त, प्रसल, रौद्र ।

हिमानी-स्त्री-१०७२-હિમનો સમૂહ.

☐ (हिमसंहति) ।

* महद् हिमं इति हिमानी हिमसंहतिः, "यवयवनारण्य"-॥२।४।५५॥ इति ङी आन् चान्तः ।

हिमालय-पुं-१०२७-હિમાલય.

द्र० अद्रिराजशब्दः ।

* हिमस्याऽऽलयः इति हिमालयः ।

हिरण्मयी-स्त्री-१४६४-सुवर्णनी प्रतिमा.

☐ हरिणी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* हिरण्यस्य विकारो हिरण्मयी, "सारवैश्वा-कर्मैत्रेय"-॥७।४।३०॥ इति मयटि यलोपः ।

हिरण्य-न.-१९२-धन.

द्र० अर्थशब्दः ।

* ह्रियते इति हिरण्यं, "हिरण्यपर्जन्यादयः" (उणा-३८०) इति साधुः ।

हिरण्य-पुं-न.-१०४३-सोनुं.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* ह्रियते इति हिरण्यम् पुंक्लीबलिङ्गः, "हिरण्य-पर्जन्य"-(उणा-३८०) इत्यन्ये निपात्यते ।

हिरण्य-न.-१०४५-सोनुं, घडेला आभूषण वगेरे.

द्र० अकुप्यशब्दः ।

* ह्रियते इति हिरण्यम् ।

हिरण्य-पुं-न.-१२०६-कोडी.

द्र० कपर्दशब्दः ।

* ह्रियते इति हिरण्यः पुंक्लीबलिङ्गः ।

हिरण्यकशिपु-पुं-२२१-विष्णुनो शत्रु.

द्र० अरिष्टशब्दः ।

* हिरण्येन युक्तः कशिपुरस्य इति हिरण्य-कशिपुः ।

(हिरण्यकशिपुदारण)-पुं-२२१-विष्णु.

द्र० अच्युतशब्दः ।

हिरण्यकेश-पुं-२१९-(शे.६७)-विष्णु.

द्र० अच्युतशब्दः ।

हिरण्यगर्भ-पुं-२१३-ब्रह्मा.

द्र० अजशब्दः ।

* हिरण्यं गर्भेऽस्य इति हिरण्यगर्भः, हिरण्यस्य गर्भो वा, हिरण्यवर्णब्रह्माण्डप्रभवत्वात् यत् **पुराणम्**-

हिरण्यवर्णमभवत्,दत्राण्डमुदकेशयम् ।

तत्र जज्ञे स्वयं ब्रह्मा, स्वयंभूर्लोकविश्रुतः ।

हिरण्यनाभ-पुं-१०२८-हिमालयनो पुत्र.

☐ मैनाक, सुनाभ ।

* हिरण्यं नाभावस्य इति हिरण्यनाभः, "नाभे-र्नाम्नि"-॥७।३।१३४॥ इत्यद्समासान्तः ।

हिरण्यनाभ-पुं-२१९-(शे.६८)-विष्णु.

द्र० अच्युतशब्दः ।

हिरण्यबाहु-स्त्री-१०९०-शोण नदी.

☐ शोण, 'हिरण्यवाह' ।

* हिरण्यं वहति इति हिरण्यबाहुः "मिवहि"-(उणा-७२६) इत्युण् ।

हिरण्यरेतस्-पुं-१९७-शंकर.

द्र० अट्टहासिनशब्दः ।

* हिरण्यं रेतोऽस्य इति हिरण्यरेताः, अग्नि मूर्तिना ह्यमुना हिरण्यं प्रसूतमिति ।

हिण्यरेतस्-पुं-१०९७-अग्नि.

द्र० अग्निशब्दः ।

* हिरण्यं रेतोऽस्य इति हिरण्यरेताः यत् **स्मृतिः**-

"अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्णम्" इति ।

हिरण्यवर्णा-स्त्री-१०७९-नदी.

द्र० आपगाशब्दः ।

* हिरण्येन वर्ण्यते पूज्यते इति हिरण्यवर्णा ।

'हिरण्यवाह'-पुं-१०९०-शोण नदी.

☐ हिरण्यबाहु, शोण ।

हिरुक्-अ.-१५२७-विना, सिवाय.

द्र० अन्तरेणशब्दः ।

* हिनोति इति हिरुक्, "ग्रागादयः"-(उणा-८७०) इति निपात्यते, **यथा**-

"हिरुक् कर्मणा मोक्षः' कर्मक्षये मोक्षः इत्यर्थः ।

हिरुक्-अ.-१५३४-पासे.

☐ समया, निकषा ।

* हिनोतीति हिरुक्, यथा-"मध्या हिरुक्" ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ही-अ.-१५४२-(शे.२००)-विस्मय બતાવનાર અવ્યય.

☐ [अहो-शे. २००] ।

हीन-न.-१४७५-છોડી દીધેલું.

द्र० उज्झितशब्दः ।

* 'ओहांक् त्यागे' हीयते स्म इति हीनं, "सूयत्यादि"-॥४।२।७०॥ इति क्तस्य नत्वम् ।

हीनवादिन्-पुं-३४८-સ્વદૈન્યવાદી, ઓછું બોલનાર.

☐ अधर ।

* हीनं वदतीत्येवंशीलः इति हीनवादी ।

हीनाङ्गी-स्त्री-१२०७-કીડી.

☐ पिपीलिका ।

* हीनमङ्गमस्या इति हीनाङ्गी ।

हीर-पुं-२००-(शे.४८)-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

हीरक-पुं-१०६५-હીરો.

द्र० रत्नमुख्यशब्दः ।

* हरति मनः इति हीरः "खुरक्षुर"-(उणा-३९६) इति रे निपात्यते के हीरकः, पुंलिङ्गः **वाचस्पतिस्तु**-अथाऽस्त्री हीरकः इति क्लीबेऽप्याह ।

(हीरक)-न.-१०६३-રત્નની એક જાતિ.

हीरी-स्त्री-२०५-(शे. ६१)-પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

हुड-पुं-१२७६-ઘેટો.

द्र० अविशब्दः ।

* हुयते इति हुडः "कुगुहु"-(उणा-१७०) इति कित् डः, होडति गच्छतीति वा ।

हुडु-पुं-१२७६-ઘેટો.

द्र० अविशब्दः ।

* होडति इति हुडुः "प्रकाहपि"-(उणा-७२९) इति किदुः ।

हुडुक्क-पुं-२९४-(शे.८५)-એક જાતનું વાદ્ય.

☐ [तालमर्दक शे.८५] ।

हुतवह-पुं-१०९९-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* हुतं वहति हुतवहः लिहादित्वादच् ।

हुताशन-पुं-१०९७-અગ્નિ.

द्र० अग्निशब्दः ।

* हुतं अश्नाति हुताशनः नन्द्यादित्वादनः । यौगिकत्वाद् हव्यभुग् इत्यादयः ।

हुल-न.-७८७-(शे.१५२)-ફલપત્રના અગ્રભાગ જેવું શસ્ત્ર, ફલપત્રાગ્રક.

☐ [मुनय, अस्त्रशेखर शे.१५२] ।

हुलमातृका-स्त्री-७८४-(शे.१४८)-લાંબીછરી, છરો.

☐ पत्रपाल, [कुट्टन्ती, पत्रफल शे.१४८]

हुलायका-स्त्री-७८७-(शे.१५१)-ચિરિકા નામનું શસ્ત્ર.

☐ [चिरिका शे.१५१] ।

हूति-पुं-२६१-બોલાવવું તે.

द्र० अभिमन्त्रणशब्दः ।

हूरव-पुं-१२९०-શિયાળ.

द्र० क्रोष्टृशब्दः ।

* हू इति रवोऽस्य इति हूरवः ।

(हूहू)-पुं-१८३-ગન્ધર્વ.

द्र० गन्धर्वशब्दः ।

(हृच्छय)-पुं-२२७-કામદેવ.

द्र० अङ्गजशब्दः ।

* हृदि शेते इति हृच्छयः यौगिकत्वात् मनसिशयः ।

हृत्कर-पुं-२००-(शे.४८)-શંકર.

द्र० अट्टहासिन्शब्दः ।

हृद्-न.-६०३-હૃદય.

द्र० स्तनान्तरशब्दः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

* हरति मनः इति हृद् नपुंसकः "बहुलम्" ॥५।१।२॥ इति दुक् ।

हृद्–न.–६२३–हृदयनी अंदरनो कमळना आकारनो मांसपिंड.

द्र० बुक्कशब्दः ।

* ह्रियते इति हृद् ।

हृद्–न.–१३६९–मन, चित्त.

द्र० अन्तःकरणशब्दः ।

* ह्रियते विषयैः इति हृत् "बहुलम्" ॥५।१।२॥ इति दुक् ।

हृदयवक्त्रावर्तिन्–पुं–१२३६–हृदय, मुख उपर प्रशस्त आवर्तवाळो घोडो.

☐ श्रीवृक्षकिन् ।

* हृदये वक्त्रे च प्रशस्ता रोमावर्ताः सन्त्यस्य इति हृद्वक्त्रावर्ती ।

हृदय–न.–६०३–हृदय, अंतःकरण.

द्र० स्तनान्तरशब्दः ।

* "गयहृदय–" (उणा–३७०) इत्यये निपातनाद् हृदयम् ।

हृदय–न.–६२३–हृदयनी अंदरनो कमलाकार मांसपिंड.

द्र० बुक्कशब्दः ।

* ह्रियते इति हृदयम् ।

हृदय–न.–१३६९–चित्त, मन.

द्र० अन्तःकरणशब्दः ।

* ह्रियते इति हृदयं "गयहृदय–" (उणा–३७०) इत्यये निपात्यते ।

हृदयङ्गम–न.–२६८–युक्तिवाळुं वचन.

☐ संगत ।

* हृदयं गच्छति इति हृदयङ्गमम्, "नाम्नो गमः–" ॥५।१।१३१॥ इति खः ।

हृदयङ्गमता–स्त्री–६७–प्रभुवाणीनो १३ मो गुण, मनने हरनारी वाणी.

* हृदयङ्गमता हृदयग्राह्यत्वम् ।

हृदयस्थान–न.–६०२–छाती.

द्र० उरस्शब्दः ।

* हृदयस्य बुक्कयोः स्थानं इति हृदयस्थानम् ।

हृदयालु–पुं–३४५–परिपक्व ज्ञानवाळो.

द्र० चिद्रूपशब्दः ।

* प्रशस्तं हृदयं मनोऽस्त्यस्य इति हृदयालुः "कृपाहृदयालुः" ॥७।२।४२॥ इत्यालुः ।

(हृदयेश)–पुं–५१६–पति.

द्र० कान्तशब्दः ।

* हृदयस्य इष्टः इति हृदयेशः ।

हृदयेशा–स्त्री–५१६–पत्नी.

द्र० कान्ताशब्दः ।

* हृदयस्येष्टा इति हृदयेशा ।

हृद्य–न.–१४४५–सुंदर.

द्र० अभिरामशब्दः ।

* हृदयस्य प्रियं इति हृद्यं "हृद्यपद्य–" ॥७।१।११॥ इति यः "हृदयस्य हृल्लास–" ॥३।२।९४॥ इति हृदादेशः ।

हृल्लास–पुं–४६८–हेडकी.

☐ हिक्का, हेक्का ।

* हृदयं लसत्यनेन इति हृल्लासः, "हृदयस्य हृल्लास–" ॥३।२।९४॥ इति हृदादेशः ।

हृल्लेख–पुं–३१४–उत्कंठा.

द्र० अरतिशब्दः ।

* हृदयं लिखति इति हृदयलेखः "हृदयस्य हृल्लास–" ॥३।२।९४॥ इति हृदादेशः ।

हृषीक–न.–१३८३–इन्द्रिय.

द्र० करणशब्दः ।

* हृष्यन्त्यनेन इतिन हृषीकं "ऋजिश्रृप्र–" (उणा–५५४) इति किदीषः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हृष्टमानस–पुं–४३५–આનંદી.

□ प्रमनस्, हर्षमाण, विकुर्वाण ।

* हृष्टं मानसमस्य इति हृष्टमानसः ।

हे-अ.–१५३७–સંબોધન માટે વપરાતો શબ્દ.

द्र० अङ्गशब्दः ।

* हिनोति हे विच् यथा

"हे ! हेरम्बिकमम्बेति ।"

हेक्का-स्त्री–४६८–હેડકી.

□ हिक्का, हृल्लास ।

* हेगिति कायति इति हेक्का ।

हेति-स्त्री–७७३–શસ્ત્ર.

द्र० अस्त्रशब्दः ।

* हन्यते अनया इति हेतिः, "सातिहेति–" ॥५।३।९४॥ इति तौ निपात्यते ।

हेति-स्त्री–११०२–અગ્નિની જ્વાળા, ઝાળ.

द्र० अग्निमशब्दः ।

* हिनोत्यनया इति हेतिः "सातिहेति–" ॥५।३।९४॥ इति क्तौ निपात्यते ।

हेतु-पुं–१५१३–કારણ.

द्र० कारणशब्दः ।

* हिनोति वर्धते इति हेतुः पुंलिङ्गः ।

(हेम)-न.-पुं–१०४३–સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

हेमकन्दल-पुं–१०६६–પરવાળા.

द्र० प्रवालशब्दः ।

* हेम्नः कन्दल इव इति हेमकन्दलः ।

हेमतार-न.–१०५२–મોરથુથુ.

द्र० कांस्यनीलशब्दः ।

* हेमवत्तारं इति हेमतारम् ।

हेमदुग्धक-पुं–११३२–ઉંબરાનું ઝાડ.

द्र० उदुम्बरशब्दः ।

* हेमवर्णं दुग्धमस्य हेमदुग्धकः ।

हेमन्-न–१०४३–સોનું.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* हिनोति इति हेम, क्लीबलिङ्गः "मन्" (उणा–९१२) इति मन् "क्षुहिभ्यां–" (उणा–३४१) इति मे हेमम् अकारान्तः पुंक्लीबलिङ्गोऽपि ।

हेमन्त-पुं–१५६–હેમન્તઋતુ.

द्र० प्रसलशब्दः ।

* हन्ति दिनमासौ, हिन्वन्ति वर्द्धन्ते रात्रयोऽत्रेतिवा हेमन्तः "सीमन्तहेम–" (उणा–२२२) इत्यन्तान्तो निपात्यते हिमोऽन्तोऽस्येति पृषोदरादित्वात् वा ।

हेमपुष्पक-पुं–११४६– પીળોચંપો.

□ चम्पक, 'चाम्पेय' ।

* हेमवर्णं पुष्पमस्य इति हेमपुष्पकः ।

हेमपुष्पिका स्त्री–११४८–પીળાપુષ્પવાળી જુઈ.

* हेमवर्णं पुष्पमस्या इति हेमपुष्पी, "असत्" –॥२।४।५६॥ इति ङीः ।

'हेमवती'–स्त्री–११४६–હરડે.

द्र० अभयाशब्दः ।

हेमाध्यक्ष-पुं–७२३ (शे० २१)–સુવર્ણ ઉપરનો અધિકારી

□ गौरिक, कनकाध्यक्ष, [हैरिक शि० ६१] ।

हेरम्ब-पुं–२०७–ગણેશ, ગણપતિ.

द्र० आखुगशब्दः ।

* प्रत्यूहे रम्बते शब्दायते इति हेरम्बः, पृषोदरादित्वात् देश्योऽपि बहुशः संस्कृते प्रयुक्तत्वात् निबद्धः ।

हेरम्ब-पुं–१२८३ (शे० १८४)–પાડો.

द्र० कासरशब्दः ।

हेरिक-पुं–७३३–ગુપ્તચર.

द्र० अवसर्पशब्दः ।

* हिनोति परराष्ट्रं गच्छति इति हेरिकः, "कुशिक"–(उणा–४५) इतीके निपात्यते ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हेला–स्त्री–५९९–સ્ત્રીશરીરના વિકારવિશેષ.

* हेलनं हास्यस्य प्रसरणं इति हेला, अङ्गस्य भूयान् विकारः ।

हेलि–पुं–९६–સૂર્ય.

द्र० अंशुशब्दः ।

* हेलयतिः क्रीडयत्यंशूनिति हेलिः, "स्वरेभ्य इः"–(उणा–६०६) इति इः ।

हेलि–पुं–५१८–(शे. १०९)–વરનો મહોત્સવ.

☐ [इन्द्राणीमह शे० १०९]

हेषा–स्त्री–१४०५–ઘોડાનો અવાજ.

☐ ह्रेषा ।

* हेषणं इति हेषा ।

हेषिन्–पुं–१२३३–(शे० १७८)–ઘોડો.

द्र० अर्वन्शब्द ।

है–अ.–१५३७–સંબોધન માટે વપરાતો શબ્દ.

द्र० अङ्गशब्दः ।

हैमवत–पुं–११९७–વિષ.

द्र० अङ्कोल्लसारशब्दः ।

* हिमवति भवः इति हैमवतः ।

(हैमवत)–पुं–९४६–પાંચ હૈમવત ક્ષેત્ર.

हैमवती–स्त्री–१०८२–ગંગાનદી.

द्र० ऋषिकुल्याशब्दः ।

* हिमवतः प्रभवति इति हैमवती "प्रभवति" ॥६।३।१५७॥ इत्यण् ।

मवती–स्त्री–२०५–(शे.११)–પાર્વતી.

द्र० अद्रिजाशब्दः ।

हैयङ्गवीन–न.–४०७–માખણ [ગઈકાલેદોહેલી ગાયના દુધનું ઘી]

* ह्यो गोदोहस्य विकारो हैयङ्गवीनं "ह्योगोदो"–॥६।२।५५॥ इति ईनञ् प्रस्तावाद् घृतं लभ्यते कात्यो नवनीतमित्याह ।

(हैरण्यवत्)–पुं–७४६–પાંચહૈરણ્યવત ક્ષેત્ર.

हैरिक–पुं–७२३–(शि.६२) સુવર્ણ ઉપરનો અધિકારી.

☐ मौरिक, कनकाध्यक्ष, [हिमाध्यक्ष शि.६२]

हैहय–पुं–७०२–કાર્તવીર્ય.

द्र० अर्जुनशब्दः ।

* हैहयस्यापत्यं वृद्धं इति हैहयः ।

होतृ–पुं–८१९–ઋગ્વેદ જાણનાર.

☐ ऋग्विद् ।

* जुहोतीति होता, 'हृपृद्रृग–" (उणा–८६३) इति तृः ।

होत्र–न.–८२१–હોમ.

द्र० आहुतिशब्दः ।

* हूयते इति होत्रम् "हुयामा–" (उणा–४५१) इति त्रे होत्रम् ।

होत्रीय–न.–९९६–હોમમાટેની વસ્તુઓ રાખવાની જગ્યા.

☐ हविर्गेह ।

* जुह्वति अस्यां इति होत्रा "हुयामा–"(उणा–४५१) इति त्रः, होत्रैव होत्रीयम्, "होत्राया ईयः" ॥७।२।१६३॥ इति स्वार्थे ईयः ।

होम–पुं–८२१–હોમ, દેવયજ્ઞ.

द्र० आहुतिशब्दः ।

* हूयते इति होमः, "अर्तीरि–" (उणा–३३८) इति मः ।

होमकुण्ड–न.–८३३–હોમ કરવાનો કુંડ.

☐ हविःत्री ।

* होमाय कुण्डं इति होमकुण्डम् ।

होमधूम–पुं–८३७–હોમનો ધૂમાડો.

☐ निगण ।

* होमे धूमः इति होमधूमः ।

होमभस्म–पुं–८३७–હોમની રાખ.

☐ वैन्द्रुत ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

होमाग्नि-पुं-५३६-હોમ માટેનો અગ્નિ.

द्र० प्रवर्ग्यशब्दः ।

* होमार्थं अग्निः इति होमाग्निः ।

ह्यस्-न.-१५४१-ગઈકાલે.

* जहाति इति ह्यः अन्नतगतीतदिनं "पाहकृभ्यां ययस्यौ च"-(उणा-९५३) इत्यस्, यथा ह्यस्तनः ।

ह्रद-पुं-१०९१-ઊંડો ધરો.

☐ अगाधजल, द्रह ।

* ह्रादते इति ह्रदः पृषोदरादित्वात् ह्रस्वः ।

ह्रदिनी-स्त्री-१०८०-નદી.

द्र० आपगाशब्दः ।

* ह्रदाः सन्त्यस्यां इति ह्रदिनी, ह्रादोऽस्त्यां इति ह्रादिनीत्येके ।

ह्रस्व-न.-१४२७-ટુંકું, નીચું.

☐ लघु ।

* ह्रसति इति ह्रस्वं "लटिखटे-" (उणा-५०५) इति वः ।

ह्रस्व-न.-१४२९-ટુંકું, નીચું.

द्र० कुब्जशब्दः ।

* ह्रसति इति ह्रस्वम् ।

ह्रस्व-पुं-४५४-(शे.१०६)-ઠીંગણો.

द्र० खट्टनशब्दः ।

ह्राद-न.-१३९९-શબ્દ.

द्र० आरवशब्दः ।

* ह्रादनं इति ह्रादम् ।

ह्रादिनी-स्त्री-१८०-ઈન્દ્રવજ્ર.

द्र० अशनिशब्दः ।

* ह्रादः स्फुर्जथुरस्यास्ति इति ह्रादिनी ।

ह्रादिना-स्त्री-११०५-વીજળી.

द्र० अचिरप्रभाशब्दः ।

* ह्रादतेऽवश्यं इति ह्रादिनी ।

ह्रादिनी-स्त्री-१०८०-(शि. ९६) નદી.

द्र० आपगाशब्दः ।

'ह्रादीनी'-स्त्री-११५२-શર, શાલેડ઼.

द्र० गजप्रियाशब्दः ।

ह्री-स्त्री-३११-લજ્જા.

द्र० त्रपाशब्दः ।

* ह्रीयते इति ह्रीःस्त्री लिङ्गः "कृत्संपदादिभ्यः-" ॥५।३।११४॥ इति क्विप् ।

ह्रीकु-पुं-१३०१-બિલાડી.

द्र० ओतुशब्दः ।

* जिह्रेतीव आखुवत्रसंकोचेन इति ह्रिकुः, "ह्रियःकित्" (उणा-७५०) इति कुः, "ह्रीकुबेन-मार्जारः" इत्यन्ये ।

ह्रीत-पुं-१४८४-લજ્જા પામેલું.

☐ ह्रीत, लज्जित ।

* जिह्रेति स्म इति ह्रीणः "ऋह्रीघ्रा-" ॥४।२।७६॥ इति क्तस्य नत्वम् ।

ह्रीत-पुं-१४८४-લજ્જા પામેલું.

☐ ह्रीण, लज्जित ।

* जिह्रेतिस्म इति ह्रीतः, "ऋह्रीघ्रा-" ॥४॥ २।७६॥ इति क्तस्य वा नत्वम् ।

ह्रीबेर-न.-११५८-સુગંધી વાળો, ખસ, વિરણવાળો, વનસ્પતિવિશેષ.

द्र० जलशब्दः ।

* जिह्रेतीव ह्रीबेरं "शतेरादयः-" (उणा-४३२) इति केरे निपात्यते ।

ह्रेषा-स्त्री-१०४५-ઘોડાનો અવાજ.

☐ हेषा ।

* ह्रेषणं इति ह्रेषा "क्तेटः" ॥५।३।१०४॥ इत्यः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ह्लदि-न.—३१६–આનંદ, હર્ષ.
द्र० आनन्दशब्दः ।
* ह्लादनं इति ह्लादः ।

'ह्लादिनी'—સ્ત્રી—११५२—શક્ર, શાલેડુ.
द्र० गजप्रियाशब्दः ।

अकारादिक्रमेणैषा, हैम्यभिधानमालिका ।
मुनिचतुष्कसन्दब्धा, भूयाद् विज्ञोपकारिका ॥१॥
जीयासुर्नित्यमर्हन्तो, जीयाच्छब्दानुशासनम् ।
जीयासुर्गुरुदेवाश्च जीयात् सर्वज्ञशासनम् ॥२॥

अभिधानव्युत्पत्तिप्रक्रियाकोशद्वितीयभागः समाप्तः ॥
तत्समाप्तौ समाप्तोऽयं
अभिधानव्युत्पत्तिप्रक्रियाकोशाभिधो ग्रन्थः ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

卐 शुद्धिपत्रकम् 卐

प्र./को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
३२९ A	११	निष्ट्यूति	'निष्ठ्यूति
B	१०	निष्ठीवन ।	निष्ठीवन' ।
	२४	० दंष्ट्रिका ।	० दंष्ट्रिका ।
३३० A	६	० रेत्तरा	० रेतरा
३३१ B	३०	दनं	दानं
३३३ B	५	दम्भोली	दम्भोलि
	९	(दम्भोली)	(दम्भोलि)
	१९	બુધ	બુદ્ધ
	३१	ઇષ્ટે	ઈષ્ટે
३३४ A	१९	अजिह्न	अजिह्व
	२७	द्रुः	द्रूः
B	५	–	--पुं
	१३	बर्हिष	बर्हिष्
३३५ A	१	०दंशः	०दंशंः
	१७	आविस्कृत	आविष्कृत
	२०	પાદડું	પાંદડું
	२४	अर्धद्रु०	अर्ध०
	२९	लोप्टु	लोष्ट
B	२८	०दूर'०	०दूर'०
	३१	०दुर, दवीयस् ।	०दूर, दविष्ठ
	३३	०दुर–	०दूर–
३३६ B	१७	द्र० ज्यायस्शब्दः ।	
३३८ A	७	पाणिनी	पाणिनि
	२६	कृत०	कृत्त०
	३४	त्युहः ।	त्यूहः ।
B	२०	०जदिष	०जद्विष
३३९ A	२३	दाय–	दाय–पुं
	३५	यल्क्ष्यम्	यल्लक्ष्यम्
B	९	अङ्कोल०	अङ्कोल्ल०
	३५	०दारू०	०दारु०
३४० A	७	अङ्कोल०	अङ्कोल्ल०
३४१ A	१३	कृत०	कृत्त०
	३०	दिधीपू०	दिधीषू०
	३२	दिधिष्०	दिधिषू०
B	१	२३८	१३८
	४	दिन–पुंन.१३८–દિવસ.	
	१६	०प्रणि)	०प्रणी)
३४२ A	६	दिबू	दिवू
	१०	दिव्यन्ति	दीव्यन्ति
B	३५	पुं	न.
३४३ A	६	जोषमृशि.१३०	०पजोषमृशि.१३७]
	२०	दिदिवि	दीदिवि
B	१४	०बृहितै०	०बृंहितं०
	२३	मघा०	मघा०
	२६	'दुर्नाम्नी'	'दुर्नाम्नी'
	३१	दीर्घा	दीर्घा
३४४ A	५	०स्पर्शी	० दर्शी
	१९	० क्षब्दः ।	० शब्दः ।
	३१	दिर्घिका	दीर्घिका
B	४	०दुषमा)	०दुःषमा)
	७	दुषःमदु०	दुषमदुः०
	१२	०बहूला	०बहुला
	१३	०न्यूनैकःकोटि०	०न्यूनैककोटि०
	१६	दुष०	दुःष ०
	१७	सहस्त्राणि	सहस्राणि
	२४	ભૌંય	ભોંય

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
३४५	B	५	द्यत	द्यूत
		१५	दुंगतः।	दुर्गतः।
		३०	स चरते०	सञ्चरते०
		३१	सच्चर–'	सञ्चर–'
३४६	A	३	दुष्टो	दुष्टो
		१४	दीर्घ०	दीर्घ०
	B	२	दुर्वासस्तु	दुर्वासस्
		८	दुर्ह्रद्	दुर्हृद्
		१८	०चुत०	०च्युत०
३४७	A	३	(दुस्फोट)	(दुःस्फोट)
		६	'त्वष्ट ०	'त्वष्ट०
		२९	०दर्शिन्	०दर्शिन
	B	१	०पायति	०पातयति
		१४	प्रतिल्येके	प्रतील्येके
		२२	०गै निर्वीयी०	०गैर्निर्वीर्या०
३४८	A	९	०स्थुले	०स्थूले
		२०	मुष्टिस्य	मुष्टिरस्य
	B	२	दृपद	दृपद्
		२३	०नवा	०नया
		२९	दृष्टयो	दृष्टयो
		३०	यत्रासैः	यत्रासौ
३४९	A	२०	(देवकुरु)	(देवकुरु)
		२२	श्रीसङ्ग	श्रीसंज्ञ,
	B	३	०मिवान्तःशु०	०मिवान्तःशु०
		१२	देवपणु	देवपाणु
		२१	देवद्रय	देवद्रयञ्चु
		२४	श्रूर्णा०	जूर्णा०
३५०	B	१०	०वत्मन)	०वर्त्मन्)
३५२	A	३	दैत्यगुरू	दैत्यगुरु
		५	गुरु	गुरुः
		२३	दवज्ञ	दैवज्ञ
	B	२	०तामिदं	०तानामिदं दैवतं
		२५	प्रेङ्खवो०	प्रेङ्खवो०
		२६	[अन्दोलन	[आन्दोलन

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
		३३	पुंक्लीव०	पुंक्लीब०
३५३	B	२०	दुहित	दुहितुः
		३०	द्यावाभूमी	द्यावाभूमि
३५४	A	४	अनिमिष०	ऊर्ध्वलोक०
		३१	८७–५	८७
		३२		द्र० अनिमिषशब्दः।
	B	९	घ्रतकृत्	घृतकृत्
३५५	A	२०	अप्रक्रम०	अपक्रम०
		३२	०र्पं	०रूपं
३५६	A	१	द्रुवति	द्रवति
	B	१८	द्यति	द्रुह्यति
३५७	A	२७	अप्रक्रिया	अपक्रिया
	B	२	वापा	वापो
३५८	A	२४	रुदिः	रुदिः
३५९	A	२९	द्विजब्रुवः	द्विजब्रुवः
३६०	A	२६	द्विरसन'	'द्विरसन'
		२८	द्विरुढा	द्विरूढा
३६१	A	७	द्वयन्तर०	द्व्यन्तर०
		२८	द्वैप्य	द्वैप्य
३६२	A	२	धत्तर	धत्तूर
		२२	धनञ्जय	धनद
३६५	B	१६	पृषोदराविल्वात्	पृषोदरादित्वात्

पृ०	को	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
३६६	A	७	धतुपुष्पिका	धातुपुष्पिका
		९	पुष्पान्यस्या	पुष्पाण्यस्या
	B	८	पुद्ग०	मुद्ग०
३६७	A	५	धान्न्या	धाम्या
	B	९	वेलवाळो	वेगवाळो
३६९	A	१३/१७	संतायेलु	संतापेलु
		३३	धूमरी	धूमरी
३७०	A	२०	धूमः	धूम्रः
		२८	रूप	रूपं
	B	१०	द्र० धुरन्धर शब्दः	धुरन्धर
		१६	धूलिः	धूली

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
३७१	A	१३	धृष्णु	धृष्ट
३७२	B	९	ध्वसिन्	ध्वंसिन्
३७३	A	२७	नश्चत्य०	नश्यत्य०
३७४	A	८	नक्त	नक्तं
	B	३	नक्षात्राणां	नक्षत्राणां
३७५	A	२१	श्रियच्छन्दांसि	श्रियश्छन्दांसि
३७६	A	८	नडवत्	नड्वत्
३७७	A	५	नन्नदा	ननन्दा
३७८	A	३१	नभश्वास	नभःश्वास
३८०	A	२०	यदुकतम्	यदुक्तम्
३८१	A	२१/२३	नवमुतिका	नवसूतिका
	B	१३	સત્તારહિત	સત્વરહિત
३८३	B	३२	कालाद	कलाद
३८४	A	९	भङ्गिरीटि	भृङ्गिरीटि
३८५	A	२४	भीण	भणि
३८८	A	१०	लङ्कां	लङ्कां
		१४	पति	पतिं
३८९	B	२८/३२	प्रछदपट	प्रच्छदपट
३९०	B	२	न्यङ्कूद०	न्यङ्कुद्ग०
३९१	A	१२	०मीश्वर	०मीश्वरः
३९२	A	१९	દેવજ્ઞ	દૈવજ્ઞ०
३९४	A	१७	છરડું	છદડું
		२०	०दिभिनिर्व०	०दिर्भिर्निर्व०
	B	१	इन्द्राणिका,	इन्द्राणिका,'
३९५	A	२२	अग्नेर्निम०	अग्नेर्निर्म०
	A	१८	પુત્ર વિનાની	પુત્ર અને પતિ વિનાની
		२८	निर्वरण	निर्वरणं
	B	१४	निर्ह्वाद	निर्ह्राद
		१६	निर्हाद	निर्ह्राद
		१९	निलीयन्यते०	निलीयते०
		२४	निलम्पिका	निलिम्पिका
३९८	A	१०	निशावंर्मन्	निशावर्मन्
३९९	B	१३	नीष्क्रयः	निष्क्रयः

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
		२७	वाचस्यति	वाचस्पतिः
		३१	पुरुष	परुष
४००	A	१४	निष्ठ्यूति	निष्ठ्यूति
		२७	પુત્ર વિનાની	પુત્રઅનેપતિવિનાની
		३२	निर्गत	निर्गतं
	B	६	निष्यूयते	निष्णूयते
			निपावः	निष्पावः
		२५	०हिंसार्थस्य	०हिंसार्थस्य
४०२	A	७	मन्योक्त्या	मन्त्रोक्त्या
		१५	नीष्क्रान्तो	निष्क्रान्तो
		२०	०लिङ्ः	०लिङ्गः ।
		२२	निलकः ।	नीलकः ।
	B	१	पुंलिङ्ः,	पुंलिङ्गः,
४०३	A	१३	नावार	नीवार
		१५	'नेतुः'	'नेतुं:'
		२५	परियण	परिपण
		२६	कया	ङ्यां
	B	२१	नत्न	नूत्न
४०४	B	२०	०न्तिक्योः	०न्तिकयोः
४०५	A	२७	नेमीः	नेमी
	B	१४/१६	દેવજ્ઞ	દૈવજ્ઞ
		१५	आदेशिन०	आदेशिन्०
४०६	A	१०	महापत्रः	महापद्मः
		१८	यधा	यथा
	B	६	न्यग्राधः	न्यग्रोधः
		१०	धत्त्वे	धत्वे
		१२	ઉરાણુની	ઉરણની
		२४	इत्त्यलि	इत्यलि
४०७	A	१०	રાધેલું	રાંધેલું
	B	२७	ન.	ન. १३१८
४०८	A	१३	त्रिधेते	विद्येते
		१४	दिवसयो	दिवसयोः

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
		१७	लङ्‌घन	लङ्घन
		३१	'सात्य०	'सात्म०
		३६	न्यङ्क्वा०	न्यङ्क्वा०
	B	१४	पङ्कप्रभा	पङ्कप्रभा
		३३	पङ्गुल	पङ्गुल
४०९	A	१५	पञ्चत्व	पञ्चत्व
	B	२२	पञ्चभिः	पञ्चभिः
४१०	A	११	पञ्चयन्ते-श्यक्ति०	पञ्च्यन्ते–श्यक्ती०
		१२	पञ्चिका	पञ्चिका
		२६	पटच्चर	पटच्चर
		२९	७।२।७८	७।२।७७
	B	३५	पटोलि	पटोलिः
४११	A	३२	'पञ्चमाङ्गः'	'पञ्चमाङ्गः'
	B	३	,,	,,
		१५	०शब्द ।	०शब्दः ।
		२९	पनग	पतग
४१२	A	१५	ऽगपतरां	ऽगतरां
४१३	A	३३	ग्नामो ग्रामो०	ग्रामो ग्राम०
४१४	A	१५	वालयति	पालयति
		३१	०वल्लरीव	०वल्लरी,
		३५	पत्ररचन	पत्ररचना ।
४१५	A	३४	अध्वन०	अध्वन्०
४१६	A	१०	पादृस्याः	पादस्याः
४१८	B	३५	ओम,	ओम्,
४१९	A	१४	मीरुष्टादि०	मीरुष्टानादि०
		२०	पत्वं	षत्वं
	B	१६	परश्वाधायुध	परश्वधायुध
४२०	A	८	पराङ्ग०	पराङ्०
		१३	पराङ्मुख	पराङ्मुख
	B	७	આગલી,- સાલ,	આગલી સાલ,
४२१	A	१	एका०	ऐका०
		२४	ईया	ईर्या
	B	१३	परिव्यातन	परिघातन
		३१	परितश्च्या०	परितश्छा
४२२	A	२५	समन्तत्	समन्तात्
४२३	A	२२	घञ	घञ्
		२४	०स्ततत्र	०स्तत्र
	B	७	एका०	ऐका०
४२४	A	२७	परिवृंहति	परिवृंहति
		२९	परिवेतृं	परिवेतृ
	A	१५	कर्म्मन्दिन्०	कर्म्मन्दिन्०
		२४	मीदन्त्यंस्या	मीदन्त्यस्यां
४२५	A	१	'पुनाम्नि'	'पुंनाम्नि'
४२६	A	३१	'हिरण्यपज-न्या०	'हिरण्यपर्जन्या०
	A	१	'पण'	'पर्ण'
		१५	पदेंते	पर्दते
४२७	B	२	उदार	उद्धार
		३०	पञ्चश्यास्तु	पञ्चदश्यास्तु
४२९	A	५	उपक्रम०	अपक्रम०
	B	२	पलिघेऽपि	पलिघोऽपि
		१०	'परेघाङ्कु-'	'परेर्घाङ्कु–'
४३०	A	३६	પળ્ળું	પાળ્ળું"
४३१	B	३	पाककुटी	पाकपुटी
४३२	A	५	*कर्षति मनः कृष्णा, *पञ्चालस्यराज वर्णनं वा ।	राजोऽपत्यं पाञ्चाली "राष्ट्रक्षत्रिया-' ॥६।१।११४ ॥ इत्यत्र ।
		१२	एका०	ऐका०

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
४३४	B	१२	रुपका०	रूपका०
		१४	मूल,	मूल,
४३५	B	१	६६५५	६६५
४३६	B	१६	'सात्यन्ना०	'सात्मन्ना०
४३७	A	२४	द्र० अन्धसशब्दः।	
		३३	ध्यणि	ध्यणि
४३९	B	१५	गर्शस्थे	गर्भस्थे
		२२	तत्वाश्र्व०	तत्पार्श्व०
४४०	B	१५	०स्यादच'—	०स्याद्वय'—
४४१	A	४	पालि	पाली
		१५	७३१	९३१
	B	२०	चूतर मं पिकः	चूतरसं पिकः
		२५	पुण्य०	[पुण्य०
४४२	B	४	४५०—મોટાપેટ. પાળો.	११३९—કપાસનોછોડ.
		५	द्र. उदग्नि शब्दः।	□ कर्पास, चादर।
		७	११३७—કપાસનો છોડ.	४५०-મોટા પેટવાળો.
		८	द्र०कार्पासशब्दः।	द्र०उदग्निशब्दः
		९	तुन्दा०	तुन्दा०
४४३	A	१३	उप्तिञ्जल, समुप्तिञ्ज।	उत्पिञ्जल, समुत्पिञ्ज।
		१५	पितञ्जूप	पिञ्जूप
	B	२५	पिण्डिश्रूर	पिण्डीशूर
४४४	A	२९	पितृणां	पितॄणां
४४५	A	२९	तृष्णाज	तृष्णज
४४६	A	१	धनुप	धनुष्
	B	१३	पिष्टपूर	पिष्टपूर
४४७	A	६	पार्दैमू०	पार्दैसू०
		२०	पीतुल,	पीतल,
४४८	A	१७	पीनोघ्नी	पीनोघ्नी

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
		२०	'ऊध्नः'	'ऊध्नः'
	B	१	१२८५	११८५
		४	पीलुपर्णा	पीलुपर्णी
		२३	पुंस	पुंस्
४४९	A	११	पावते	पवते
	B	१	काबुंटिक	काबुंटिक
४५०	B	२	स्फिज्	स्फिज्
४५१	B	२४	०च्छिद्	०च्छिद्-पुं
४५२	A	१४	पूर्ववदेशे	पूर्वे देशे
	B	२५	०सुहृद्	०सुहृद्
		२७	असुहृन	असुहृत्
४५३	A	१०	इतीप।	इतीपः।
	B	७	'उपमेय'	'उपमेय'
		२४	गृध्र०	गृध्र०
४५४	A	२०,	અસગ્રેર,	અગ્રેસર,
४५६	A	९	पुष्कर-	पुष्पकर-
		२६	पुष्पकेतु।	पुष्पकेतुः।
		३२	સત્ર.	સૂત્ર.
४५७	A	१०	रोदसीववत्	रोदसीवत्
४५८	B	१३	पूरुषः	पुरुषः
४५९	A	१३	पूर्त	पूर्तं
	B	३२	राजन्ता०	राजदन्ता०
४६०	B	७	मधी	मधौ
४६२	A	१९/३३	विप्रुप	विप्रुष्
४६३	A	३२	मग्जूषा	मञ्जूषा
४६४	A	३	पेशु	पेशी
		१७	यद	यद्
		२२	पेतृ०	पैतृ०
		३४	पेलव	पैलव
	B	२/४	पेशाची	पैशाची
		५	પાગળો,	પાંગળો,
		९	(ધાસ)	(ઘાસ)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
४६५	B	१७	क ण,	कत्तृण,
४६६	A	५	द्वादशी, गुलं	द्वादशाङ्गुलं
४६७	A	१३	०शक्त्योपाद्य	०शक्त्योत्पाद्य
	B	१८	रोमगच्छ,	रोमगुच्छ,
४६९	A	२	प्रात	प्रातर्
	B	२१	'पुन्नम्नि'	'पुन्नाम्नि'
४७१	A	१०	प्रणयिनि	प्रणयिनी
	B	३	प्रगति,	प्रणति,
४७२	A	२१	प्रतिक्षिप्त ।	प्रतिक्षिप्तः ।
	B	२०	प्रोषित ।	प्रेषित ।
४७३	A	५	पतिघातनम्	प्रतिघातनम्
४७४	B	१	आयुक्त,	आमुक्त,
		१३	एका०	ऐका०
४७५	A	७	કાકીડે.	કાંકીડો.
	B	२२	વળદ	બળદ
४७६	A	१९	प्रत्यार्थिन्	प्रत्यर्थिन्
	B	२०/२१	અટકાવી ને	અટકાવવી તે
४७७	A	६	प्रत्यूप	प्रत्यूप
	B	१४	प्रदेशनी	प्रदेशिनी
		२६	'प्रान्स्नु०	'प्राल्स्नु०
४७८	A	२५	अभ्यासा०	'अभ्यासा०
		३४	जरोधस्,	रोधस,
	B	३०	अभिरुप,	अभिरूप०
४७९	B	४	ગુણોની	ગણોની
		८	મહોન્મત્ત	મદોન્મત્ત
४८०	A	१७	हूस्वः	ह्रस्वः
		२६	पुंकली०	पुंकली०
	B	१८	अमेन	अनेन
४८१	B	१८	प्रवर,	प्रवरः,
४८८	A	१९	દક્ષિણાનો	દક્ષિણનો
		३२	प्रजति	प्राजति

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
४८९	B	३२	५७५	५९५
		३४	प्रादिश्चते	प्रादिश्यते
४९०	A	३१	पुंलिङ्गगः	पुंलिङ्गः
	B	३४	प्रावृषायणी	'प्रावृषायणी'
४९१	B	११	ग्रंवेयक	ग्रैवेयक
		१२	११७	११४९
		१३	'महिलाह्वया,	'महिलाह्वया
४९२	A	३	प्रिय	प्रियं
		७	प्रियवाच्	प्रियवाच्
		२८	प्रेमन	प्रेमन्
४९५	B	५	अङ्कुन०	अङ्कुन०
		२७	प्रियदर्शन०	किर०
४९६	B	५	|५|	|४|
		३०	०गोन्तिश्च—'	०गोलश्च—'
४९७	A	२९	वङ्कते	बङ्कते
४९८	B	३०	ઊંચું,	ઊંચું, પરંતુ કારણે નમેલું
४९९	A	६	,,	,,
	B	२०	'द्रुह०	द्रुह०
५००	A	१०	कुशा,	कुश,
		१३	बर्हिष	बर्हिष्
		२७	बला,	बलाः,
	B	१७	मांशल,	मांसल,
५०१	A	१	बलाटर	बलाट
	B	५	कृष्णभूषण०	ऊषण०
५०२	A	२४	ઘટ	ઘટ્ટ
५०३	A	१०	बहुभूजा	बहुभुजा
	B	९	કૃતિકા	કૃત્તિકા
५०४	A	१५	धनुर्मन्त्राद्	धनुर्यन्त्राद्
५०५	A	१९	जनन्यो	जनन्येति
	B	१	पुंस्त्रीलिङ्गौ	पुंस्त्रीलिङ्गः

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्र.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
५१३	A	१०	व्याख्याप्रज्ञप्ते	व्याख्याप्रज्ञप्तेः
	B	२२	मरुह्रक	मरुट्टक
५१४	B	३३	रूप्यादि०	रूप्यादि०
५१५	B	२७	पुस्कर०	पुष्कर०
५१६	B	१६	अस्थिभुग्व०	अस्थिभुज्०
५१७	A	८	अद्रिराड्०	अद्रिराज्०
	B	११	पुं स्त्री १०	स्त्री १००
		१३	भासते भा:	भानं भा।
			पुंक्लीब--	'मृगये'–
			लिङ्गः।	॥५।३।१०१॥
				इत्यादिना निपात्यते।
५१८	A	१३	अर्घ,	अर्घ
		१७	भव्यन्ते	भण्यन्ते
		२८	☐ अन्तावसयिन्	द्र०अन्ताव–मायिन्०
		३०/३४	प्रौष्टपद,	प्रौष्ठपद,
	B	३	भाद्राया	भद्राया
		११	दामाभ्यां	दामाभ्यां
५१९	A	२६	धरे.	धरे.
		२७	गृह०	रुहा०
		३६	भावित	भाल
	B	१०	भलुक	भल्लुक
५२०	B	१०	આશ્રમ ચાર,	આશ્રમ, ચાર
५२१	B	२५	भिः	भीः
५२२	A	५	मकु	मकु
		२०	भीरू !	भीरु ।
५२५	A	३	०दित्त्वात्	०दित्वात्
		२८	भूमका	भूमिका
५२७	B	४	डीः ।	ङीः ।
		३४	भति०	भृति०
५२८	B	५	भोम	भौम
५३०	A	५	भ्रणः	भ्रूणः
		२२	मरन्द.	मरन्दः

प्र.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
५३१	A	१८	०मस्यातीति	०मस्यास्तीति
५३२	A	११	मञ्जिनीशिरम्,	मञ्जिनीशिरस्
५३३	B	२८	मदि०	मृदि०
५३४	A	३०	०मुरा	०मुरां
	B	१२	मत्तम्	मतम्
५३५	A	१	मत	मत्त
		७	मत्तवरण	मत्तवारण
५३५	B	१८	ગરલ	ગલ
		३०	मद्यम०	मथन०
५३६	A	२२	सिक्यक	सिक्थक
५३८	A	९	मध	मध
	B	३६	मधूपघ्नधू	मधूपघ्न
५३९	A	२३	शिक्यास्याद्वथ	शिक्यास्याद्वय–
	B	१६	०रूर	०रुरः
५४०	A	२३	०ग्राहणं	०ग्रहणं
	B	२६	गुप्त ।	गुप्ता
५४१	B	१	मागम्	आगस्
		११	मत्रविद्	मन्त्रविद्
५४२	A	४	इत्यानेन	इत्यनेन
	B	६	११४१	११४१
		१५	स्त्रीक्लीलबङ्गः	स्त्रीक्लीबलिङ्गः।
		२१	स्त्रीक्वलीबलिङ्गः	स्त्रीक्लीबलिङ्गः
५४३	A	७	मथ्नानीति	मथ्नातीति
५४४	A	२२/२५	द्र० कृष्णभूषण–शब्दः ।	द्र० ऊषणशब्दः।
	B	१	०स्वकर्कगः	०स्वकर्कराः
५४६	A	३६	एकागारिक	ऐकागारिक
	B	२	અહ્મ, યન્ન	અહ્મયન્ન
५४७	A	२९	मषीधान	(मषीधान)
५४९	A	४	महातपस	महातपस्
	B	२७	શાસ્ત્ર	શસ્ત્ર

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
५५०	A	५	वध्यवर्ति	मध्यवर्ति
		२६	सादिम्	सादिन्
५५१	B	३६	नैरुतमाः	नैरुक्ताः
५५३	B	१	०सायिन०	०सायिन्०
५५५	A	८	मध्य	मध्यं
		९	०मित्यन्यो	०मित्यन्ये
५५७	A	३४	मृतमण्डस्या०	मृतण्डस्या०
५५८	A	२०	इतिकण्,	इतीकण्,
		३३	टयण्	ट्यण्
	B	२३	सावन०	सायन०
		३३	"श्वमुर–"	"श्वशुर–"
		३४	इत्यूरं	इत्युरं
५६०	A	१०	હાથીનો	હાથીની
५६१	A	१	કાંચલી	કાંચળી
	B	१	मुखम्	मुखम्
५६३	A	२८	मुरारि	'मुरारि'
५६४	A	६	अङ्कोल०	अङ्कोल्ल०
५६५	A	१५	”	”
५६७	A	३४	શોધેલું	શોધ, ગવેષણા
	B	१६	न.	न.त्रि
५६९	A	२४	ધોયેલું, સાફ કરેલું	ધોવું, સાફકરવું
	B	१२	'न्यङ्कु०'	'न्यङ्कु०'
५७०	B	१०	બાંધવાનું	બાંધવાનું
५७१	A	१०	"अस्तपो०	"यशस्तपो०
	B	१	પાવતી	પાર્વતી
		२७	अङ्कोल०	अङ्कोल्ल०
५७२	B	७	हिमाद्री०	हिमाद्रि०
५७४	A	१६	मत्वम्	नत्वम्
५७५	B	३२	यज्ञस्थः	यज्ञस्य
५७६	A	१९	कर्मन्दी०	कर्मन्दिन०

पृ.	को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
५८०	B	६	પાવતી	પાર્વતી
		२७	ધોસરી	ધોંસરી
५८१	A	१	युग्याख्या	युग्याख्य
		२२	पुंक्लब०	पुंक्लीब०
५८२	B	१८		द्र० चरांशब्दः।
५८४	A	५	चित्तैकाग्ये	चित्तैकाग्र्ये
५८५	A	२	रहस्	रंहस्
		४		* रंहत्यनेन रंहः 'असु' (उणा-९५२) इत्यस्।
		३१	०शब्दस्तेजः	* शब्दात्तेजः
	B	२२	कर्मन्दी०	कर्मन्दिन्०
५८७	B	३	१४६	१४६ (श्लो.२०)
५९०	A	३		* रथिरः, "मेघारथा–" ७।२।४१ इतीरः
५९१	A	८	०शब्दौ।	०शब्दः।
		१३	रशना	'रशना'
		१६	इत्यन।	इत्यनः।
५९२	A	३		જુઓ 'रशना' ૫૯૬ વ્યુત્પત્તિ
५९३	B	२		* रक्षति देहं राति वा राक्षा, "लाक्षा–"(उणा–५९७) इति निपात्यते।
५९४	A	१३	०त्यादिभि	०त्यादिभी
५९५	B	२	राजीवः।	राजीवः, मण्यादित्वाद्वः।
५९६	A	१२	[उच्छ्वर	[उत्सर
	B	१०		* रमते रामा, ज्वलादित्वाणः।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ./को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
	३२		* विश्रवसोऽपत्यं रावणः, णश्च विश्रवसो विरलुक् च ॥६।१।६५॥ इति णे साधुः, रावयति लोकानितिवा ।
५९७ A	१८	१२६५	१२५६
	२०		* रास्यते रासभः, "कृशृग–"(उणा–३२९) इत्यभः।
	२२	गृहित्वा	गृहीत्वा
५९८ A	२	पुंस्त्रि०	पुंस्त्री०
B	१३	ન.	સ્ત્રી
	१५	नाम्युपान्य०	नाम्युपान्त्य०
६०० B	१७	रे य थारि !	रे ! यथा–रे !
	३०	क्लाब०	क्लीब०
६०१ A	१९		આ વ્યુત્પત્તિ રોદસી શબ્દની સમજવી
	१९		* रोयसी अयं क्लीबलिङ्गो द्विवचनान्तः, इदन्ताद् रोद–सिशब्दात् द्विवचने रोदसी, यदुत्पलः– "द्यावापृथिव्योर्द्विवचने रोदसिशब्द इवर्णान्तादेशः पृषोदरादित्वादिति, रोदसीत्यव्ययमपि ।
६०२ A	२३	न.	स्त्री
B	२८	०न्तेऽननेन	०न्तेऽनेन
	३३	उद्घुषण०	उद्धुषण०
६०३ B	८	अत्रिदज०	अत्रिदञ्ज०
६०५ B	१२	જમીન	ઝાભીન
६०६ A	१८	लङ्यघ्ते	लङ्घ्यते
६०७ A	२३	लयोऽनुगा०	लयोऽनुगो०
B	२१	કાષ્ટા	કાષ્ઠા
	२५	शत्रून	शत्रून्
६०८ A	२६	लप्यते०	लष्यते०
६०९ B	३०	जरादे०	जटादे०
६१३ A	३२	३प	३पुं
B	७	માણસોને	માણસોને।
६१४ A	७	असक०	असृज्०
६१५ A	२६		वंशिका શબ્દની વ્યુત્પત્તિમાં લેવાનું
	२८	वंशिक ન.	वंशिका સ્ત્રી
B	५	खान्त्रेति	खान्यत्रेति
६१६ B	१८	वजति	व्रजति
६१७ A	६	अरुणावश्र०	अरुणावरज०
६१८ A	२५	पुं	ન.
६१९ B	१४	પ્રિયવણીથી	પ્રિયવાણીથી
	१९	द्भागुरिः	यद्भागुरिः
६२१ B	३२		*वपति धर्मबीजमिति वप्रा ।
६२३ A	१९	વાધર	વાઘર
B	२	પુત્રી	પત્ની

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ./को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
६२४ B	४	લાંબુ	તાંબુ
६२५ A	१४	प्राणीना०	प्राणिना०
६३१ B	२२		* वसूगन्धि वस्तूकं नाम लवणम्
	२९	०नाम्नात्	०नाम्नानात्
६३२ B	२१	०रपत्य	०रपत्ये
६३६ B	७	लस्य	क्तस्य
	२२	દે.	દેવ.
६३८ B	३	ચેળી	ચોળી
	१०	सेवानी	सेवाना
६३९ A	७	वीरिज	वारिज
६४० A	३	પોતાનો ગોત્ર	પોતાના ગોત્ર આદિ
६४० A	१६	वार्धक	वार्धक
	२९	वार्धुशि	वार्धुषि
६४१ A	४	वालक	वाल्लक
	६	वाल्लकाभो	वालुकाभो
	२६	वम्लीक०	वल्मीक०
६४४ A	२५	ના	નો
	२८	अगौकस	अगौकस्
B	२२	०मङ्ग०	• मङ्ग०
६४५ A	२	सबली	सबलि
B	८	विक्रिणाति	विक्रीणाति
	१७	विक्रयते	विक्रीयते
६४७ A	९	નેમિ०	નમિ०
	१०		* विजयते शत्रूनिति विजयः ।
	१२		* विजयते विजयः।
	१४		* विजयते जन्मादिकल्याणैर्विजयः।
	१५		* विजयते विजयः।

पृ./को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
	२७		* विजयस्य नन्दनो विजयनन्दनः ।
	२८		विजयते विजया ।
६४९ B	४	विदिक्	विदक्
६५० A	२६		આ વ્યુત્પત્તિ વિદધિ શબ્દની સમજવી
B	२	विवति विस्म	विद्रवति स्म
६५१ B	१५	देवी	देवि
६५२ A	६	शास्त्रदिना	शास्त्रादिना
	३१	વાદિ	વ્યાદિ
६५४ B	८	विरांत	विपरांत
६५५ A	२७	वमिर्शन	विमर्शन
	३१		* विगतो मलोऽस्या विमल ज्ञानादि योगाद्वा विमलः, यद्वा गर्भस्थे मातुर्मतिस्तनुश्च विमला जातेति विमलः ।
	३३		* विगतो मलोऽस्य विमलः ।
B	११	वर्तन्ते०	विमान्ति वर्तन्ते०
६५६ A	६	वरह	विरह
	१४	वैरुटो०	वैराटो०
B	१३	ट	टः
	२८	लक्षयमस्य	लक्षमस्य
६५७ A	१०	तत्व	तत्त्व
६५८ A	२७		विपरीतं बुक्कण भाषणं निरुक्तत्वाद् बिव्वोकः, सौभाग्यगर्वादिष्टेष्ववज्ञा ।
	३२	पक्काशये	पक्वाशये
B	४	ऊरज	ऊरूज

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ./को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
४५९ A	२८	०सङ्कतौ	०सङ्कटौ
६६१ A	२	सव०	सर्व०
	२९	०मङ्कोल०	०मङ्कोल्ल०
B	२०	(विषमाशु)	(विषमाश्व)
	२१	विषमेशु	विषमेषु
	२३	'विषमेशु'	(विषमेषु)
६६३ B	१५	विल्वक	विष्वक्
६६४ A	३	वष्वाणः	विष्वाणः
६६५ B	२०	पिञ्चन	पिञ्जन
६६६ B	७	विङ्खन	विङ्खन
६६७ B	२	ઠાંકણુ	ઢાંકણુ
६६८ A	११	वीरस्	वीरस्
	२८	०शंसन्	शंसन
६७२ B	२४	नन्दी	नन्दिन्
६७३ B	२३	કારાપાળ.	કારપાળ.
६७५ A	१६	कृष्णभूषण०	ऊषण०
६७७ B	१६	वरणी०	घरणी०
६८२ A	२६	અપરાધ	અપરાધ
B	२	यवच्छेदः	व्यवच्छेदः
	२६	०घूमद्य०	०द्यूतमद्य०
६८२ A	२	धूत०	द्यूत०
B	२५	ध्याघ्राट	व्याघ्राट
	२७	व्जाजि०	व्याजि०
	३३	स्वरुपा०	स्वरूपा०
६८३ B	२८	गृह्णातिती	गृह्णाती०
६८४ A	२४	यूह्यते	व्यूह्यते
६८५ A	३५	छिनति	छिनत्ति
६८८ A	८	विशला०	विशाला०
	२१	शकुः	शङ्कुः
६८९ A	७	शङ्मुख	शङ्खमुख
६९० A	२४	शतह्रदा	शतह्रदा
६९१ B	२१	इत्यन ।	इत्यनः ।
६९२ A	३२	शाम्यतीवि	शाम्यतीति
B	२३	કુઠણી,	કુટ્ટણી, વેશ્યાની

पृ./को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
६९३ A	२१	शम्पशारिः	शम्बरारिः
B	९	કાચંડો	કાચીંડો
६९५ B	३४	શાલાકા	શલાકા
६९८ A	१५	०गार्थां द्	०गार्थाद्
	२०	ब्रान्धश०	०बान्धवश०
	२६	"शण्डिकदे०	"शण्डिकादे०
B	६	उपपुरा	उपपुर
	२१	शङ्कर	शाङ्कर
७०१ B	१८	अजिहव०	अजिह्व
७०४ B	२१	०वालस्ते०	०वातस्ते०
७०५ B	८	प्रकृति	प्रकृतिः
७०६ B	२६	०कौलश०	०कौशल०
७०७ B	७	ભગવંની	ભગવંતની
	११	श्रेवस्क०	श्रेयस्क०
७०८ A	८	'उलपिन्'	'उलूपिन्'
B	१९	शीश०	शीघ्र०
	२४	"	"
	२५	"	"
७०९ A	३१	धी	धी
७१० B	१	शिनेन	शिश्नेन
७११ A	१२	अंशुग०	अंशु०
B	१३	शाच०	शौच०
७१२ B	१३	शल्कः	शुल्कः
७१३ B	३२	આવ	આવતી
७१४ A	७	शूपक	शूर्पकः
७१८ A	१	वैयजन्ती	वैजयन्ती
७१९ A	१	કુલાલ	કુલાલ
B	३३	ધઉલો	ધઉંલો
७२० A	९	(श्वामार्य)	(श्यामार्य)०
B	२०	श्रम्य०	श्राम्य०
७२३ A	८	श्रिवत्सं	श्रीवत्सं
B	३२	इतियसौ	इतीयसौ
७२४ A	१५	०पूर्व	०पूर्वा
B	१८	श्लीघा	श्लाघा

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ./को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
७२५ A	१	इनि	इति
	१६	शोभन	शोभनं
B	३१		* श्वशुरश्च श्वश्रूश्च द्वौ श्वशुरौ "श्वशुरः श्वश्र्वा वा" ॥३।१।१२३॥ इत्येकशेषः ।
७२७ A	१९	એ૬	એ ૭
B	७	श्वेतहूय	श्वेतह्रय
	९		* श्वेता हया अस्य श्वेतहयः ।
७२८ A	४	प्रशुज्यते	प्रयुज्यते
७२९ B	३२	ઉંધ	ઉંધ
७३० A	२२	બધ	બંધ
B	३१	सवेग	संवेग
७३२ B	५	सहत	संहत
७३६ B	१०	सज्ञ	संज्ञ
७३७ A	५	"ब्रह्म०	"ब्रह्मं०
७३८ B	३०	सदानारा	सदानीरा
७४० A	६	विष्णु	विष्णु
	११	०तनन्	०तनम्
७४१ B	२७	गर्भग्र०	गर्भम०
	२२	બન્ધન	બન્ધન
७४२ B	३१	उतरत्र	उत्तरत्र
७४३ A	२५	મરિચિ	મરીચિ
७४४ A	२६	इत्यल्लृ	इत्यलृ
७४५ B	२३	हरिद्रार	हरिद्वार
७४६ A	९	समाधान	समाघात
	११	ध्नन्ति	घ्नन्ति
	३२	સભાધાન	સમાધાન
७४८ A	२८	धजि	धजि
७५०	२९	कामकेली०	कामकेलि०
B	१६		* संमूर्च्छ्यते संमू-र्च्छनम् ।

पृ./को.	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
७५१ B	६		* सरतिर्जलमत्र "अस्" (उणा९५२) इत्यसि स्त्रीलिङ्गे गौरादित्वात् ङ्यां सरसी । क्लीबे तु सरः । वाचस्पतिस्तु "कासारस्त्वल्पसरसि सरसी तु महासरः" इति विशेषमाह ।
७५२ A	१७	सरोरूट्	सरोरूड्
७५५ B	३२	सप्येष्ठ	सज्येष्ठ
७५८ A	४	ભાઈબંધ	ભાઈબંધ
B	१३	साकल्यवचन्	साकल्यवचन
७५९ B	५	રોગ	નો રોગી
	१३	सात्विक	सात्त्विक
	१४	,,	,,
	१७	सत्व	सत्त्व
	१८	सात्विकाः	सात्त्विकाः
७६३ B	१३	पान्थात्	पान्थान्
७६६ A	१९	सीतः	सितः
B	२२	રાંધેલું	રાંધેલું
७६९ A	२	નરકાવાસ્	નરકાવાસ
७७० A	२०	द्रौ द्रौ भिन्नार्थाविरयन्ये ।	
	२७	इमारी०	इमारि०
B	१४	नी.	नी
	२२	ચોવિશિના	ચોવિશીના
७७२ B	८	સારૂ	સારું
७७४ A	१०	अध्न्या	अघ्न्या
७७५ B	१८	सुवीराम्ल	सुवीराम्ल
७७९ B	१३	सूरि.	सूरिः
७८१ B	१९	'सलु'	'सेलु'
	२६	सेत्यते	सेव्यते

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पृ./को	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
७८२ A	८	सैहिकेय	सैंहिकेय
	१०	,,	,,
	२७	इतिकणू	इतीकण्
B	१०	सैरन्ध्रा	सैरन्ध्री
	१२	पृषोदारा०	पृषोदरा०
७८३ B	१०	सोमलः	सोमालः
७८६ B	३	कास०	कासर०
	१५	स्कन्नि्	स्कन्दिन्
७८७ B	१८	कुगः	क्रुगः
७८८ B	१८	०पत्प	०पत्यं
	२४	स्त्रिचिह्नम्	स्त्रीचिह्नम्
७९१ A	१३	तिष्ठतितिव्ये०	तिष्ठतीत्ये०
७९२ B	२७	इत्युणू	इत्युण्
७९४ B	३१	"द्विती०	"द्विती०
७९५ A	५	સ્ફોટાયાન	સ્ફોટાયન
७९७ A	२१	मुचू	स्त्रुच्
	२२	स्रवः	स्रुवः
७९८ B	२	आस्त्र	आस्त्र०
७९९ A	१७	,,	,,
B	१६	(स्ग'स्त्री)	(स्वर्ग'स्त्री)
८०० B	६	स्र्गवापी	स्ववीपी
	१०	०लक्षण	०लक्षणं,
	२८	विशेष	विशेष
८०३ B	२९	नलापः ।	नलोपः ।
८०४ B	१७	पाप	पापं
८०६ A	५	हरि,:	हरिद्रु:
८०८ A	१२	क्लीबलिङ्ः	क्लीबलिङ्गः
B	३१	मध्यमाङ्गलि०	मध्यमाङ्गुलि०

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

-: મુદ્રક :-

જાગી પ્રિન્ટર્સ • જીતેન્દ્ર બી. શાહ

મહાવીર દર્શન, કસ્તુરબા ક્રોસ રોડ નં-૫, બોરીવલી (ઈસ્ટ)

મુંબઈ-૪૦૦૦૬૬ ◘ ફોન - ઓ. ૩૧૭૮૧૦/૨૯૫૫૭૬

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org